IACOBI CUIACIJ IURISCONSULTI COMMENTARIJ, EX LIBRO 41. DIGESTORUM, AD…

Jacques Cujas

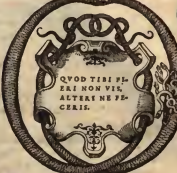
Catal. Coll. Rom. Soc. Iesu 1587. ex bibl. Muret. *

IACOBI CVIACII IVRISCONSVLTI COMMENTARII,

*

Ex libro XLI. Digeſtorum, ad Titulos VIII. De vſurpationibus & vſucapionibus.
Notæ ad IIII. Inſtitutionum libros.
Notæ ad Vlpiani Titulos XXIX.
Interpretationes ad Iul. Pauli Receptarum Sententiarum libros V.
Libri IIII. Obſeruationum & Emendationum.
Commentarij ex lib. IIII. Digeſtorum ad Titulos IIII. De in integrum reſtitutionibus.
Ex lib. XXVIII. ad Titulos V. De teſtamentis.
Ex lib. II. ad Titulos duos De pactis & De tranſactionibus.

Mureti.

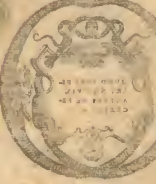

LVGDVNI
Typis ſuis excudebat Ioannes Tornæſius Typographus Regius,
M. D. LIX.
Cum Priuilegio ad ſexennium.

IACOBI CVIACII IVRISCONSVLTI COMMENTARII.

*

Ex libro XLI. Digeſtorum, ad Titulos VIII. De vſurpationibus & vſucapionibus.
Notæ ad IIII. Inſtitutionum libros.
Notæ ad Vlpiani Titulos XXIX.
Interpretationes ad Iul. Pauli Receptarum Sententiarum libros V.
Lib. IIII. Obſeruationum & Emendationum.
Commentarij ex lib. IIII. Digeſtorum ad Titulos IIII. De in integrum reſtitutionibus.
Ex lib. XXVIII. ad Titulos V. De teſtamentis.
Ex lib. II. ad Titulos duos De pactis & De tranſactionibus.

LVGDVNI

Typis ſuis excudebat Ioannes Tornæſius Typographus Regius.

M. D. LIX.

Cum Priuilegio ad ſexennium.

INDEX OPERVM.

Ad titulum Digeſt. De vſurpationibus & vſucapionibus commentarius. pagina prima.

Ad tit. Pro emptore. 10

Ad tit. Pro herede, vel pro poſſeſſore. 23

Ad tit. Pro donato. 24

Ad tit. Pro derelicto. eadem

Ad tit. Pro legato. 25

Ad tit. Pro dote. eadem

Ad tit. Pro ſuo. 26

Ad libros quatuor Inſtitutionum D. N. Iuſtin. notæ. 28

Ad Vlpiani titulos XXIX. notæ. 72

In Iulij Pauli Receptarum ſententiarum ad filium libros V. interpretationes. 213

Obſeruationum & emendationum lib. IIII. 216

Ad tit. Digeſt. De in integrum reſtitutionib. 325

Ad tit. Quod metus cauſa geſtum erit. 327

Ad tit. De dolo malo. 335

Ad tit. De minoribus vigintiquinque annis. 344

Ad tit. Qui teſtamenta facere poſſunt, & quemadmodum teſtamenta fiant. 359

Ad tit. De liberis & poſtumis heredibus inſtituendis, vel exheredandis. 367

Ad tit. De iniuſto rupto irrito facto teſtamento. 383

Ad tit. De his quæ in teſtamento delentur, inducuntur, vel inſcribuntur. 387

Ad tit. De heredibus inſtituendis. 389

Ad tit. De pactis. 401

Ad tit. De tranſactionibus. 421

A ij IND.

INDEX RERVM NOTABILIVM QVÆ IN HOC CONTINENTVR OPERE.

A

Abdicatio tutelæ. 85.D
Abdicatio filij. 375.G
Abigei. 201.D.226.B.C
Abolitio. 200.D
Acceptare. 420.C
Acceſsio poſſeſsionum. 11.A.13.A
Accommodari. 64.G
Accuſare per alium. 200.A
Accuſare iure mariti. 356.B
Actionum ordo. 36.F.406.C
Actionum diuiſio. 330.B.D.332.C
Actio Tigni iuncti. 37.A
Actio de euictione. 14.D
Actio Publiciana. 21.F
Actio ex ſtipulatu. 55.D
Actio furti. 62.E.67.F.141.A. & *infrà.*
Actio de pauperie & paſtu. 67.G.123.A
Actio inofficioſi. 44.A.D.E.387.D
Actio directa. 59.G.67.D
Actiones communes patris & filij. 60.B.79.E
Actiones in rem ſcriptæ. 64.C
Actio Pauliana, Fabiana. 65.A.144.E
Actio de moribus. 69.A.79.F
Actiones arbitrariæ. 66.C
Actio Rationibus diſtrahendis. 66.D.69.C.140.C.D
Actio Tributoria. 67.B
Actio de peculio. 67.C
Actio contraria. 59.G.64.E
Actio præſcriptis verbis. 58.E.339.F.406.B.C
Actio propria. 58.F
Actio vtilis. 59.F
Actio in factum prætoria. 63.D.335.G.406.C
Actio pro auctio. 97.A
Actio confeſsi. 126.C
Actio ex empto vendito. 133.C.D. & *infr.* 134.A. & *infr.* 267.E
Actio fiduciæ. 130.E.131.D
Actio conſtitutoria. 126.D
Actio Inſtitoria. 129.A.B
Actio funeraria. 115.F.125.D
Actiones quæ inficiatione creſcunt. 124.C.D
Actio albi corrupti. 121.F
Actio arborum cæſarum. 142.F.202.D
Actio ex conducto locato. 267.D
Actio de duplis fructibus. 193.A
Actio internecini. 216.D
Actio iniuriarum. 184.C.F
Actio incenſarum ædium. 183.D.409.G
Actio in perſonam. 330.E
Actiones in perſonã quæ vindictam perſequuntur. 308.D.332.B
Actio reſciſſoria. 330.A
Actio de dolo. 335.B.329.E
Actio aduerſus dictum. 344.E
Actiones populares. 337.C
Actio Quod metus cauſa. 327.G.330.A.D
Actiones pœnales. 356.A
Actor, Adiutor. 34.A
Actus & viæ differentia. 38.B.C
Adcommodari eſt propriè vtilium actionum. 426.C
Ad ferrum, Ad ludum. 74.D.201.A.362.A.
Adire. 272.A
Adrogatio pupilli. 263.F.G
Adrianus pro Pio. 50.G
Adſignatio libertorum. 53.E
Adſeſſores. 310.B
Adſeſſorij libri. 412.C
Aduerſus. 8.D.93.B
Adulter an occidi poſsit. 328.G
Aduocatus fiſci. 389.E
Aeroſum. 240.G
Affinium nulli gradus. 52.F
Affirmatio non obligat. 339.C

Aggeni

Aggeni locus. 8.A
Agnatorum definitio. 84.B
Agrimensores. 36.C
Alba vestis. 283.C
Alexandri constitutio nondum edita. 187.E
Alienatio. 59.A
Alienatio prohibita. 165.D
Alumni. 191.B.185.F
Alytarchia. 247.A
Amitti & finiri. 154.A.334.E
Antiochia Syriæ metropolis. 225.B
Ἀντιγραφεύς. 291.E
Ἀντίφωνα. 79.D
Apamæa. 225.A.B
Apostoli. 212.A.213.A.B
Appellatio moratoria. 213.D
Appellatio post iusiurandum. 211.F
Appellati iudicis sententia. 303.F
Appellationis interponendæ tempus. 349.C
Apuleij locus. 270.C
Arbitrium. 239.C
Arbitrari. 285.A
Arbor in fine posita. 37.C
Archia. 169.D
Argentarij. 415.B.C
Arra. 55.E
Arræ sponsaliciæ. 309.F.312.C
Assertor. 181.C.212.F.343.B
Assis distributio. 393.A
Auersione. 58.C.268.B
Auli Gellij loci. 236.F.292.G.293.A 421.A
Aurei. 340.B
Ausonij locus. 124.A

B

Basiliscus. 280.A
Barca. 128.F
Beneficium liberorum. 344.F
Bodones. 203.F
Boëthij locus. 40.B
Bonæfidei emptor. 22.G
Bona fides in vsucapionibus quo tempore. 9.E.12.F
Bona fides serui an domini. 19.B
Bona vacantia. 13.C
Bonorum emptor. 55.A
Bonorum hereditas. 307.C
Bonorum interdictio. 145.E
Bonorum possessio à quo detur. 306.E
Bonorum possessio edictalis & decretalis. 54.B
Bonorum possessio cum re. 43.F
Bonorum possessio secund. tabulas. 98.D 388.D
Bonorum possessio Carboniana. 143.F
Bonus vir 239.C
Bostra. 31.A
Boues aratorij. 308.G
Burgi. 284.A

C

Cadauerum elatio nocturna 125.B
Caduca. 88.E.F.389.C
Cæcus. 145.B.178.B
Calumniatores. 116.A.B.185.C
Canina facundia. 320.D
Canonicarij. 277.B
Capitis minutio non semper ius familiæ perimit. 32.B
Capitis minutio quando contingat ei qui sui iuris fit. 82.A
Captatoria. 59.D
Caput. 314.E
Castella. 286.D
Castrensium dominus pater. 40.D.E
Casus iuris antiqui non trahitur ad casum legis Velleæ vel contra. 373.A. 381.B
Casus mortis ad aliam casum non trahitur. 380.B
Catonis regula. 18.F.46.A.D.102.B.299.F.362.D.396.E.397.C.D. 371.G
Causa. 325.B
Causidici. 320.C
Cautio de rato. 68.C
Cautio solita. 119.G
Cautio de dolo. 337.D
Cedere, soluere. 27.D
Census. 47.B.53.C
Centumuirale iudicium. 44.A
Cessitia tutela, libertas, hereditas. 91.C
Ceterum. 10.B.262.G.413.F
Charonianus. 75.F
Chartiaticum. 308.B
Ciceronis loci. 66.D.69.C.70.F.145.F.185.A.B.217.A.320.C.362.C. 363.F.402.A
Cirtenses. 294.D
Circumcisio. 204.A
Citare. 327.D

Citreæ menſæ. 241.D
Citenſes. 294.C
Claudius Herminianus. 231.A
Cluſuria. 283.G
Codicillaris clauſula. 367.B
Cognitor 114.B
Cognitionaliter, ἐνδίκως. 315.E
Collatio. 193.B.287.A.& infr.288.A. & infrà.
Collocare. 355.F
Colonus, Inquilinus. 16.C
Colono aut inquilino inuecta & illata. 65.B.404.B.C
Colono deſerente an amittatur poſſeßio. 343.C
Columellæ locus. 320.E
Comitatus. 229.E
Commendare. 249.D
Commendatum. 130.C
Commercium. 90.G
Compenſatio. 127.G.130.C. 252.F
Compenſatio cum Falcidia. 395.F. 400.A
Concubina. 135.G.279.F
Conductiones ciuiles non ſunt ſed naturales. 425.B
Condictio certi & incerti. 37.B
Condictio ex lege Iulia. 260.E
Condictio indebiti. 353.F
Condicionum differentiæ. 377.D
Condicio impoßibilis vel illicita. 146.F. 147.A.397.E
Condicio demonſtratio. 264.B
Condicio poßibilis. 386.G
Condicio poteſtatiua. 391.A.B
Condicionem poteſtatiuam cum volo impleo. 394.E
Confeßi. 186.F.G
Coniuncti re aut verbo aut vtroque. 101.C.
Coniunctio verborum. 398.E
Coniunctus re & verbis ceteris ſemper nõ præfertur. 393.D
Coniuges vna charta teſtamentum faciunt. 366.F
Conſanguinei. 50.C
Conſobrini. 52.B.C.175.F.176.C
Conſobrinorum coniugium. 31.A 77.G
Conſolidatio. 38.F
Conſtitutio Marci & Commodi ad Victorinum. 231.D.& infr.406.F

Condicio addita contractui est pactio, qua formatur contractus. 404.D.

Contractus. 403.B.406.A.B
Contractus facti donationis cauſa. 24.D
Contributionum quæſtio quattuor capitibus comprehenſa. 316.D.& infr.
Contumax. 187.C
Conuentio in manum. 81.C.85.C
Conuentio. 403.C
Corbes. 262.D.E
Conuentiones æſtimari ex initio ſolo. 407.C.E
Corn. Taciti locus. 52.D
Corruptela. 339.B
Creditor an poßideat. 12.F
Creditoris pœna qui debitoris liberos pignori accipit, &c. 351.E
Cretio. 97.B.306.G
Crimen vectigalis cenſûs ve fraudati. 260.A
Criminalis cauſæ finis. 219.E
Curator bonorum. 394.D
Curatores vrbis. 350.F

D

Damnas. 151.B
Damni iniuria. 62.G
Debitor pro venditor & contra. 420.E
Decemuiri litibus iudicandis. 289.F
Decreta principum. 254.C
Decretum Marci. 331.D.& ſeq.
Decreta & ſuffragia decurionum. 223.D
Dediticij. 74.A.76.E.177.C.D. 178.A
Defenſores ciuitatum. 277.A
Delatores. 196.G.314.G
Delatum & Adquiſitum. 275.D
Deleta & inducta. 388.B
Denuntiatio. 65.E.85.C
Deorum dona. 166.E
Depectiones. 248.G
Deportati. 32.C.274.F
Deportationem an bonorum publicatio ſequatur. 361.F
Deportandi ius. 384.F
Detrudere. 6.E
Dies vtiles, continui, ſeßionum. 54.B. 249.G
Dies iuſti. 294.E
Dies cœptus pro completo. 360.E
Diem præferre. 272.F
Directarij. 184.E
Diuiſio obligationis acceſſoriæ. 124.G

Diuor

Diuortia. 236.E
Dolus. 118.A.335.C.D.E
Dolus an bonæfidei contractum nullum faciat. 336.F
Doli exceptio ſtrictam actionem bonæ fidei facit. 278.F
Dolia. 262.C
Domeſtici. 365.F
Dominij adquirendi modi. 1.A.B
Dominus, id eſt, bonæfidei poſſeſſor. 4.F. 16.D.
Donatio inter virum & vxorem. 24.B. 137.A.& infr.
Donatio à patre in filium collata. 23.F. 194.C
Donatio inter coniunctos. 165.B
Donationes mortis cauſa, non ſunt ſimiles legatis. 279.D
Donationum modus. 194.F
Donator de euictione non tenetur. 194.E
Dotis dictio. 79.B
Dotis fructus. 136.C.D
Dotis relegatum. 163.D
Dotis ſtipulatio facta à patre ſine filia. 309.C.D
Dotis ſtipulatio vi extorta. 334.D
Duumuiri. 33.C.167.B.186.E
Dulcia. 160.A

E

Edictum Claudij. 25.D
Edicto Vnde cognati ſuccedit edictũ Vnde legitimi. 51.A.B
Edictum D. Adriani. 149.F.150.A. 169.B.170.C
Edicti de reſtitutionibus partes. 325.C
Edictum de alterutro. 277.F
Edictum nouum ſiue Iulianum. 383.B
Effectus. 277.E
Elogium. 368.E
Emancipatio. 31.E.98.B.138.G. 139.A
Ἐπιβολή. 314.F
Eremodicium. 349.F
Error in emptione. 240.B
Error teſtatoris. 392.B
Eunuchi. 370.E.F
Excuſatio ex ætate. 31.E
Excuſatio ex numero liberorum. 34.C
Exheredatio. 97.C
Exheredatio poſt mortem. 374.E.381.D. 377.E
Exheredatio non notæ cauſa. 375.F
Exheredatio à toto gradu facienda. 369.B
Exſurdi. 232.B
Expoſiti. 180.D
Expromiſſor. 338.C
Extraneæ mulieres. 256.B
Exuli reuerſo ſuccurri. 352.F

F

Falcidia duplex. 399.G
Falcidiam teſtator prohibet. 355.D
Falcidia pacto remitti poteſt. 420.F
Falcidiæ ratio quibus deductis incatur. 47.D
Falſa pondera. 342.A
Familiam quot faciant. 188.D.E
Fictionum in vſucapionibus vtra ſit plenior. 12.A
Fictio duplex. 98.C.362.D
Fideicommiſſorum fauor. 48.B
Fideicommiſſum debetur etiam ſi non rogato herede teſtator cum eo tantum cui id reliquit locutus ſit. 239.G
Fideicommiſſa relicta à tutore. 285.D
Fideiubere. 57.F
Fideiuſſoris & mandatoris differentia. 414.C
Fideiuſſor pro expromiſſore. 418.D
Fiducia. 50.E.F.130.D.E
Filiusfamilias quibus ex cauſis non obligetur. 345.E.F
Filiusfamilias de re propria non ſemper teſtatur. 361.B
Fiſcus in locum heredum indignorum. 389.C
Fiſcus. 12.B
Fiſcus melior condicione quàm Reſpublic. 253.B
Fiſci priuilegium. 196.C
Fluminum impetus. 36.D
Forum. 201.E
Fraus. 409.D
Fraus in rei venditæ pretio. 351.F
Frons integra. 363.F
Fructus fideicommiſſæ hereditatis. 319.E
Fructus rei legatæ. 156.A
Fructus ſine vſu. 153.B
Fructus à non domino percepti. 37.E. 143.B
Fructuarius an ius nunciandi habeat. 222.G.223.A
Fufidius. 219.G
Fugitiui poſſeſſio. 12.E.F.179.D
Fundus & locus. 39.E
Funeſta familia. 418.B

Fures balnearij. 183.B
Fur an occidi poſſit. 328.E
Fur an furti agat. 62.B.142.B
Furtum rei hereditariæ. 18.B
Furtum fit poſſeſſionis tantum. 61.D

G

Gaius. 28.D
Gaij Inſtitutiones. 37.D
Gentes. 28.A
Genere quodam. 302.E
Geſtum. 347.E.329.E
Gordiani Conſtitutio nondũ edita. 220.E
Gradus menſura. 8.B
Gradus & locus. 397.G
Græciſmi. 14.A.59.C.293.D.352.E

H

Habitatio. 39.A
Habe. 222.B
Hæmimontus. 230.B
Hereditas. 38.A.45.E
Hereditas an vſucapiatur. 23.D
Hereditatis poſſeſſio. 307.E.395.D
Hereditas ex die. 291.A
Hereditas adeũda intra dies centũ. 272.A. 346.G
Hereditas ex Conſtitutionibus. 327.A
Hereditatis ademptio. 374.E.376.C. 388.D E.389.A.394.G
Heres qui non paret voluntati defuncti. 149.D
Heres an ſublatis ædibus hereditarijs legatas obſcurare poſſit. 219.A.B
Heres pœnali actione tenetur de eo quod peruenit. 333.F.334.B
Heres neceſſarius. 394.E
Hermogenianus. 254.G
Hyperocha. 311.G
Hypobolum. 79.D
Hypotheca. 413.E.C

I

Id eſt. 6.E
Imperium merum. 385.A
Inanis actio. 338.E
Inceſtum. 77.G.366.F
In diem. 392.D
Induciæ debitoribus datæ. 244.F
Infames teſtes. 197.F
Infanti plus fauetur quàm furioſo. 2.E.F.
Ingratitudo manumiſſos reuocat in ſeruitutem. 327C.
In rem & generaliter idem. 129E.
Inſciens. 18.A
Inſcriptio accuſatoris. 225.D
Inſtructi legatum plenius quàm inſtrumenti. 154.G.155.B.E
Inſtipulari. 415.F
Inſtitutio cum conuitio. 368.E
Inſula. 217.G
Inſuper habere. 282.E
Interdictum Quod vi aut clam. 253.D. & infr. 332.F
Interdictum Quod legatorum. 331.F
Interdictum de tabulis exhibendis. 171.C
Interdictum Saluianum. 191.C
Interdicta De vi duo. 188.F.189.A.D. 331.A
Interdictum de conlucandis & ſublucandis. 190.D
Interdictum de liberis exhibendis, & de vxore. 190.G.191.A
Interdictum Ne quis via. 188.C
Interdicta retinendæ. 188.E
Interdicta duplicia. 304.B
Intercalaris dies vel menſis. 9.A.E
Inuitus. 260.G.328.D
Ipſo iure. 63.D.152.C
Irenarchæ. 233.F
Iudices, arbitri. 64.C
Iudex additus vel addictus. 70.B.307.A
Iudex de poſſeſſione & proprietate ſimul cognoſcit. 261.B
Iudices pedanei. 210.E
Iuris nomina. 38.A
Iuris quæſtiones. 160.A
Iuris conſultorum munus. 378.F
Iuriſiurandi formula. 226.G.227.A.B
Iuriſiurandi maior vis quàm pacti. 414.E
Iuſiurandum de calumnia. 125.G
Ius Pontificium. 418.E
Ius eligendi. 134.F
Ius fiſcale. 420.D
Ius optimum. 101.B
Ius antiquum & ius caduci. 89.B. 101.D
Ius liberorum. 87.G
Ius ἐμφυτευτικὸν vel ἐμβατευτικόν. 58.F
Ius piſcandi. 20.A
Ius alluuionis & ſubſeciuorum. 36.B. 244.C
Ius ſtillicidij non recipiendi. 38.D
Ius altius tollendi. 38.E.64.D
Ius vlciſcendi. 330.C
Ius ſingulare. 11.E
Ius mixtum. 7.E
Ius honorarium. 29.D

Ius

Ius triplex. 29.A
Ius naturale. 29.B.401.G
Ius togæ. 362.C
Ius accreſcendi. 147.G.172.G
Ius publicum. 404.E.419.F
Iuſſus. 30.G
Iuſtini Imp. conſtitutio nondum edita. 313.D
Iuſtini Hiſtorici locus. 404.F

L

Labeonis libri. 15.E
Lanæ appellatio. 160.E
Latini. 76.A
Latina lingua. 103.E.146.E.364.F
Latitare poſt columnas. 221.C
Lecti funebres. 283.B
Legata, fideicommiſſa. 48.B
Legatorum & ſtipulationum differentia. 56.A.B
Legatum & ſtipulatio annua. 55.F.G
Legatæ rei commercium. 45.F
Legatorum dies. 46.D.151.B
Legatum generale mobilium. 157.E
Legata collata in alienam voluntatem. 238.G.& *infr.*
Legata relicta à ſubſtituto exheredati. 259.A.B
Legatum rei alienæ per vindicationem nõ valet. 164.C.
Legata relicta ab inſtituto vel à ſubſtituto eius cui commiſſum eſt edictum. 273.F.& *infr.*
Legatum ignoranti nõ adquiritur. 363.C
Legem obrogare, exrogare &c. 74.B
Leges fugitiuæ. 53.B.293.C.& *infr.* 374.F
Leges Rodiæ. 128.B
Leges Corneliæ. 211.B
Leges Numæ. 195.E
Leges XII. *tabularum.* 2.C.41.D.47.B. 63.E.75.F.85.C.180.B.236.E. 295.A.D.305.A.328.E.360.B.372 D.405.B.C.331.F.418.F
Legionum genera quædam. 229.E.F
Legitima ætas. 335.B
Legitimum ſpatium inter inſulas. 217.F
Lenocinium. 357.A
Lex Iulia. 40.B.86.D.87.A.88.B. 399.C
Lex Atinia. 39.C
Lex Plautia & Iulia. 39.D
Lex Horatia, lex Hortenſia. 28.D
Lex Falcidia. 43.E.162.E
Lex Voconia. 47.B.C.172.B
Lex Papia. 86.E.88.B.105.D.E.173.D.399.C.
Lex Iulia caducaria. 105.C
Lex Claudia. 85.A
Lex Furia Caninia. 74.F.179.B.& *infr.*
Lex Menſia. 76.E.77.E
Lex Viſellia. 76.F
Lex imperfecta. 74.B
Lex pro edicto. 144.D
Lex Glicia. 251.D
Lex Cornelia teſtamentaria. 170.E. 206.E.207.C
Lex Cornelia parricidij. 206.B
Lex Cornelia de ſicarijs. 204.B.& *infr.*
Lex Pompeia. 206.B
Lex Iulia de vi 209.D.E.& *infr.*
Lex Lætoria 335.B.344.C
Lex Papia decimaria. 275.F.G
Lex Iulia de ambitu. 356.D
Lex Remmia. 363.F
Lex Cincia. 351.D
Lex commiſſoria. 130.D.357.B.& *infr.*
Lex Iulia Vellea. 381.F
Libertatis fauor. 137.F.G.259.D
Libertatis ademptio vel inductio. 389.E
Libertatis conualeſcentia. 392.C
Libertini filij. 293.C.D.E
Libertinorum condicio. 300.C
Liberi nati ex adſcripticia & libero. 313.A
Liberi in condicione poſiti non ſunt in diſpoſitione. 381.D.401.A.B
Limites. 244.B
Linea duplex. 175.B
Lis vel res. 325.A
Lis an ob colluſionem reſtituatur. 338.F
Locator, Cõductor. 255.C.267.D.E.*et inf.*
Locatio operarum liberi hominis. 135.A
Loci in quibus pro Et legendum Nec, vel contra. 4.D.E
Loci in quibus quo Quoniam legendum Quamquam vel contra. 13.B.F. 359.B
Loci in quibus XVI. *pro* XIV. 238.A. 360.F
Longi temporis poſſeſsio ab vſucapione differt. 7.C.22.A
Luctus. 125.C

M

Magis. 264.D
Magiſtri ſocietatum. 412.D
Magiſter officiorum. 28.C
Malitas. 328.C

Maior pars. 410.F.G
Malo more. 329.B
Malæ fidei poſſeſſor. 330.F
Mancipati. 97.A
Mandatum an finiatur morte mandatoris. 258.C
Manumißio in eccleſia. 30.A
Manumißio ex acclamatione populi. 252.A
Manumißio apud quem. 216.A
Manumittere an poßit ſurdus mutus. 177.A
M. Catonis locus. 246.G
Materfamilias. 373.F.279.E
Matrona. 279.E
Matrimonium. 35.C
Medici, 158.A
Memoria præteritorum. 199.E
Memoria damnata. 280.D
Menda creata ex notis. 30.C.43.C.85.B.107.C.185.A.227.D.315.B.C.371.F
Merces. 312.C
Metus. 117.C.D.328.A.B
Miliarium. 241.F
Militaris veſtis. 243.F
Militiæ caſus. 346.E
Minare. 123.G
Minor an reſtituatur aduerſus minorem. 350.G
Minoris reſtitutio an fideiuſſori proſit. 351.B
Minor reſtituitur aduerſus ea quæ facta ſunt ex decreto. 346.D
Mißilia. 25.B
Momentum. 8.F
Momenti cauſa. 69.G.225.F.G.261.A.& infr.
Μονομερῶς. 315.E.F
Moriendi momentum. 290.F.G
Mulier an præferatur in hypothecis. 66.B
Mundus muliebris. 161.A.B

N

Natura rerum & hominum. 56.B.C
Nautica pecunia. 245.C.& infr.
Negotiorum geſtor. 115.A.B.C
Nepos inſtitutus ex formula Galli. 378.F.396.A
Nico. 221.A
Nihilominus. 22.D
Nominatim. 179.B.368.D
Notæ. 269.B
Notoria. 233.E.F.269.C
Nouatio. 61.B.192.C
Noxa. 67.E
Numeroſæ. 28.B
Nummi in merce. 58.C
Nuptiæ ex parentum conſenſu. 30.F.135.C.270.E

O

Obligatio nominum. 411.A
Obligatio verborum. 405.F.422.G
Obligationes facti & iuris. 418.F
Obſcura contra venditorem interpretamur 220.B
Obſides. 362.B
Obſtetrices. 138.E
Odenatus. 280.E
Omittere. 42.G.356.A
Operarum obligatio. 54.C
Ope conſilio furtum factum. 62.A
Opiter. 44.G
Opinio plena. 384.G
Oppigneratio. 331.B
Orationes principum. 224.D
Oratio Marci de dilationibus. 366.A
Oratio Marci de alimentis. 423.E
Orcinus. 75.F.283.A

P

Paciſci & repudiare. 414.B
Pacta non ineſſe ſtrictis iudicijs. 408.D
Pacta legitima. 405.A
Pacta iuſta. 113.D.402.F
Pacto natura mutari non poteſt. 419.B
Pacta tacita. 403.F
Pacti ſignificationes. 409.E
Pacti appellationes variæ. 113.A.248.B.402.E
Pactum inter heredes & creditores. 410.C.& infr.
Pacti vires. 248.C.& infr.401.F.402.A.407.G.408.A.& infr.
Papinianus variauit. 263.B
παράφερνα. 79.D
Παραδιάζευξις. 416.D
Parentes vel patroni non conueniuntur actione famoſa. 340.C
Parentes liberis parare actiones vtiles. 413.F
Paries cæcus. 232.F.264.G
Parientia. 218.D
Paries communis. 194.A
Pars pro diuiſo & indiuiſo. 16.D
Partitio. 47.F.102.A

Partus

Partus monſtroſus. 173.C.374.B
Partus ἑπτάμηνος. 173.F.G
Partus XI. *menſium.* 173.F
Pater manumiſſor diſtat à patre non manumiſſore. 105.D
Patria poteſtas. 180.B
Patruus maior. 287.B
Peregri. 43.B
Periurij pœna. 250.D.342.G
Permitti pro remitti. 419.F
Perſona publica. 31.C
Petitio hereditatis. 122.C.D.168.A
Pignus prætorium & conuentionale. 23.B
Pignus rei alienæ. 5.E
Pignus redditum. 403.F
Pignoris luendi ius an præſcriptio tollat. 10.E
Pignoris diſtractio. 127.E
Pilei impoſitio. 283.B
Plagium. 190.F
Plus petitio. 119.E
Pœna ad triremes. 208.C
Pœna ab vno præſtita an liberet alium. 333.B
Pœnarum genera. 200.F.& *infr.*
Pœnæ omnes extraordinariæ. 196.E
Pollicitatio nuda. 405.D
Poliptici. 312.E.F
Poſſeſsionis cauſam an ſibi quis mutare poſsit. 16.E.F.17.A.23.E.F.24.B
Poſſeſsio vſucapionis cauſa. 2.C
Poſſeſsio per procuratorem. 10.F
Poſſeſsionum tituli varij. 26.F
Poſſeſsio an adquiratur vel amittatur ſolo animo. 69.F
Poſſeſsionis tranſlatio cautioni ſuccedit. 119.F.120.A.B.C
Poſſeſsionis adquiſitio. 181.F.182.A
Poſsidere animo. 6.A.16.F.120.D
Poſsidere pro ſuo. 26.D
Poſtumi. 42.F.369.G
Poſtumi alieni. 46.E.377.B.378.B.C.382.F
Poſtumi an capere ex teſtamentis poſsint. 96.F
Poſtumi ſui inſtitutio ſimplex. 379.B.C
Poſtumorum & liberorum differentiæ. 368.F.369.D.371.B
Poſtumorum ſuorum inſtitutio. 378.D
Poſtumus Cornelianus. 362.E.386.E
Poſtumi inſtitutio ex ea quam nondum vxorem duximus. 372.A.378.A
Poſtliminium. 146.A
Potior. 140.A
Præfectus prætorio. 252.B
Præfect. ærarij. 74.E.389.E.424.G
Præfect. vrbi. 252.B
Præfectiani. 42.B
Prædia vrbana, ruſtica. 38.C
Præcipuum. 101.B
Prægnans non torquetur. 121.B
Præiudicia. 65.D
Prælegare. 46.B.311.B
Prælegatum rationum. 290.D
Præſcriptio. 8.B.14.B.39.B
Præſcriptio quinquennij. 349.D
Præſcriptio C. *annorum.* 53.D
Præſcriptio XXX. *vel* XL. *annorum.* 68.F.G
Præſcriptio aduerſus Reſpublicas. 182.G
Præſcriptiones quæ tollant crimina. 305.G
Præſumptio. 334.F
Præteritio liberorum. 42.D.E.367.F. & *infr.*
Præteritio matris. 167.F
Præteriti an præſtent legata. 281.A
Prætor dominum non facit. 53.G
Prætoris arbitrium eſt quando actionem dari oporteat. 332.B
Prætoris verba. 81.B
Prætor fideicommiſſarius. 103.F
Prætor pro Aedili. 123.C
Prætorium. 231.C
Precarium. 190.A.301.G
Precarium & conductio eiuſdem rei. 17.F.G
Pretij partitio ſeruum facit. 29.F
Princeps vice populi. 29.D.209.A
Pro poſſeſſore. 23.C
Pro ſuo. 15.B
Pro mutuo. 267.A.& *infr.*
Pro herede geritio. 97.B
Probatio ætatis. 354.F.355.B
Procurator. 114.A.F.412.A.B
Promercium. 205.B
Promiſſus homo occiſus. 342.C
Pronuntiandi modus. 361.G
Proportio Geometrica. 136.F.374.D
Prouocationi quando locus non ſit. 209.B
Prouocatione extinguitur iudicatum. 363.C
Proximus infantiæ vel pubertati. 57.D.340.E
Pſalterium. 186.A
Pubertas. 355.B.360.C
Pubertas plena. 345.A

Publica & communia. 35.E.F
Publica P. Romani. 9.D
Publica indicia. 70.C
Pulueraticum. 308.B
Pupillus ex dolo tutoris. 340.F.G
Pupilli quidam teſtamentū faciunt. 144.F
Pupillus an naturaliter obligetur. 61.A
Pupilli res an vſucapiatur. 4.C.F

Q

Quæſtor. 28.C.30.B
Quæſtio. 197.D
Quarta legitima. 44.C.D.162.G.163.A.273.B
Quartæ ſuppletio. 168.D
Quot dieb. 425.C

R

Ratihabitio maioris. 345.B
Ratio implicita. 420.G
Recepticia bona. 79.C
Receptores. 183.A
Recte dari, Recte fieri. 426.B
Regiones. 247.E
Rei ſuæ emptio, conductio. 14.B
Rei qui interimunt ſe. 195.B
Relegare. 361.G
Reliqua colonorum. 230.D
Remiſsio nuntiationis. 222.E
Repetundarum reus. 385.E
Reputationes. 353.E
Repudiare & recuſare. 45.C.167.A
Res æſtimata vendenda data. 127.C
Res præſens. 299.A.B
Reſcribere. 35.G
Reſtitutio indulta à principe. 31.D
Reſtitutio in delictis. 178.C
Reſtitutio integri. 116.E.325.A
Reſtitutoria actio. 117.B
Reſtitutio ob rem minimam. 326.D.E.340.A
Reſtituere in integrū an poſsit is cui mandata eſt iuriſdictio. 326.B
Reſtitutionum tempora. 341.D.358.B
Reſtitutio aduerſus Remp. 327.F
Reſtitutionis beneficium cedi & in ſucceſſorem transferri. 326.E
Reſtitutio aduerſus diſtractionem pignoris. 350.B
Reſtitutio aduerſus dotem. 350.C
Reſtitutio aduerſus ſolutionem. 347.F
Reſtitutio petitur per procuratorē. 354.B
Reſtitutio integri in perſonam datur. 347.C.D
Reſtitutionis & poſtliminij differentia. 385.E.386.C
Rota. 286.B.& infr.
Rutilius. 255.B

S

Salinæ. 289.D.E
Saltuarius. 154.D.
Sanguinolenti. 180.E
Satisdatio, ſatiſfactio. 60.D
Satiſdatio quam inſtitutus ſub condicione præſtat ſubſtituto. 192.B
Scæuola Varianis. 297.A
Sceleritas. 328.C.385.C
Scholaſtici. 120.G
Sedes. 41.G
Semeſtria D. Marci. 34.D
S.C. Orfitianum. 51.E.105.C.174.E
S.C. Claudianum. 55.A.85.C.88.B.174.F.224.F
S.C. Plancianum. 103.G.138.B
S.C. Macedonianum. 55.A.129.E
S.C. Velleianum. 129.F
S.C. Silanianum. 148.D.& infr.224.C.D.E
S.C. Neronianum. 149.A.B.164.D
S.C. Pegaſianum. 166.C
S.C. Tertullianum. 173.B
S.C. Piſonianum. 224.F
Septemuirale iudicium. 289.E
Sequior. 217.D
Sequeſtratio. 213.F
Seruitutes ſeparantur à legibus. 7.E.F
Seruitutem an poſsit dominus imponere prædio fructuario. 36.A
Seruitutum amiſsio. 153.D.& infr.
Seruitute euicta an venditor teneatur. 251.A
Seruitus luminum. 218.A
Seruitutem qui habent, ius nuntiandi ſemper non habent. 223.F.G
Seruitus aquæ. 286.C.D
Serua perſona nulla eſt. 418.C
Seruus proprius ſine libertate inſtitutus. 390.D
Seruus proprius heres voluntarius. 391.F
Seruus fit qui ſe ad actum gerendum venire patitur. 384.E
Seruus pœnæ. 275.A
Seruorum quæſtio. 198.E.& infr.259.F
Serui audiuntur. 198.C
Seruus condicioni inſtitutionis miſſu domini parere poteſt. 249.B
Serui communis inſtitutio. 156.F

Sicarij

Sicarij. 70.E
Spadones. 144.G
Spurij. 77.A
Stationes. 265.A
Status. 344.D
Statuliberum vt liberum puniri. 235.C
Stipulatio pœnalis. 411.E.*& infr.*
Stipulatio ſeruorum. 56.E
Stipulatio X. *an ſit inutilis promiſſore reſpondente quinque.* 57.B
Stipulatio alternata. 416.C
Stipulatio. 126.E.191.B.405.F.G
Stipulatio Tribunicia. 80.D
Stipulationis & pacti differentia. 409.E
Stipulationes emptæ & venditæ hereditatis. 256.F.*& infr.*
Stola. 160.C
Subripere. 4.B
Subſtitutionum genera. 43.D
Subſtitutio ex ſcriptura vel ſucceſſione æſtimatur. 98.E
Subſtitutio pupillaris & vulgaris. 98.D
Subſtitutio. 147.C
Subſtitutio pura vel condicionalis. 147.D
Subſtitutio vulgaris extincta aditione an reſtituto inſtituto reſtituatur & ipſa. 348.F
Subſtitutio & Tranſlatio. 399.C
Succeſſorium edictum. 105.C
Succeſſio in heredibus & tutoribus. 105.C.172.D
Succeſſio pro agnatione. 384.B
Sui heredes. 23.E.45.A.48.E.49.A.105.A.373.D.E.376.A.372.C
Suorum & agnatorum differentia. 50.B
Suorum & extraneorum differentia. 401.C
Superficium. 14.G
Superuiuere. 39.G
Suppellex. 158.E
Supplere & interpretari. 372.G
Supprimere teſtamentum. 171.A.339.D
Surdus vel mutus an habeat teſtamenti factionem. 361.C.*& infr.*
Συνάπτειν. 234.E
Συμμαχίων. 15.E

T

Tacita fides. 103.G
Tacita pecunia. 421.A
Talio. 63.E
Tametſi. 221.E
Taxatio. 246.D
Tela. 183.A
Tempus faciendi iudicati. 294.E.F
Terminus motus. 123.E.203.E
Teſtamẽtum ſcriptũ notis. 269.A.*& inf.*
Teſtamentum inofficioſum. 167.E
Teſtamentorum publicatio. 169.E
Teſtamentorum recitatio. 170.A
Teſtamentum ingratum. 273.E
Teſtamentum. 359.C
Teſtamentorum genera. 359.F
Teſtamenti factio. 360.A
In teſtamentis dies & Conſul. 364.G
Teſtamẽtum per nuncupationem. 365.A
Teſtamentorum clauſula vulgaris. 367.G
Teſtamentum holographum. 364.C
Teſtamentum myſticum. 364.C.365.B
Teſtamentum imperfectum quandoq; valet. 367.A.B.C
Teſtamenti rumpendi cauſæ. 376.D.377.F.383.E
Teſtamentum confirmare. 382.B.C
Teſtamentorum vitia. 383.D
Teſtamentum quandoque rumpi vel irritum fieri pro parte. 386.A.D
Teſtamentum deſtitutum. 372.C
Teſtamentum iniuſtum ex voluntate præteriti conſeruari. 387.C
Teſtatio. 364.F
Teſtes in teſtamentis. 364.B.*& infr.*
Teſtimonium de auditione. 284.F
Teſtimonium feminæ. 93.A
Tithaſus. 398.F
Τοποτηρητὴς, *Gal.* Lieutenantz. 277.A
Tractatus ob rem dati. 406.E.*& infr.*
Traditio fictio. 299.D
Transfuga. 302.G
Tranſactio. 406.B.421.E.*& infr.*
Tranſactio de adulterio. 414.A
Triboniani facinora. 2.E.9.C.G.22.A.26.F.28.C.32.G.38.E.40.A.41.B.48.D.58.B.61.B.79.B.C.E.84.F.91.B.93.B.103.F.132.C.134.E.149.F.158.E.170.C.173.D.198.C.200.F.203.D.211.A.219.F.241.B.274.G.309.A.340.B.D.361.D.369.G.407.A.B
Tributa poſſeſſionibus indicuntur. 420.D
Tueri. 387.C
Tutelæ & curæ differentia. 34.B
Tutela publicum munus. 34.D
Tutela fiduciaria. 84.G
Tutela an perimatur capitis minutione. 85.A.B.303.C
Tutela datiua. 85.D
Tutor à matre datus. 31.F

Vſucapi hereditates non poſſe. 23.D.

Tutorem habenti an tutor detur. 33.F
Tutor ſpecialis. 85.E.F.234.C
Tutor pupilli nomine accuſat. 195.E

V

Vadimonium. 349.F
Valentis Conſtitutio ne quis vitulorum carnibus veſcatur. 309.B
Valerij Maximi loci. 145.F.206.C. 306.F.G
Vaticinantes. 202.F.203.A
Vegetij loci. 237.B.312.F
Venditor, pro, debitor. 420.E
Venia ætatis. 344.G
Venari in alieno. 298.D
Venditor an præciſè tradere cogatur. 121.G
Verba imperatiua. 101.B
Verba precaria. 164.B
Verborum obligatio triplex. 417.G
Verborum liberatio vna. ibidem
Veteres. 18.D
Verum. 326.C
Via pro parte nō adquiritur. 228.A. et inf.
Viatores. 65.F
Viceſima hereditatum. 169.B.425.G
Victoria legitimi an ceteris noceat. 243.B. & infr.
Videri. 285.A
Vi deiectus. 17.B.C
Vigiles. 76.E
Vindicta. 91.C
Vindices. 276.G
Vindicatio redintegratæ rei. 325.C
Viridaria. 79.G
Vis. 328.A.331.G
Viſpellio. 421.B
Vltimum ſupplicium. 292.F
Vltro. 268.C
Voluntas. 328.C
Vſucapio, vſus 2.B.91.A
Vſucapio cœpta à defuncto procedit aduerſus minorem. 357.C.D
Vſucapio quinque pedum. 8.B
Vſucapio rei peculiaris & dominicæ. 5.E.F
Vſucapionis ſingularia iura. 11.F.16.C. 20.C
Vſucapio ſeruitutum & libertatum: 6.F.G.19.F
Vſucapio partus, fructus, fœtus. 3.B.4.G. 5.A.10.A
Vſucapio pignoris vel hypothecæ à debitore ſubreptæ. 5.E
Vſucapionem rerum inhiberi quæ propriè furtiuæ non ſunt. 4.A.B
Vſura legitima. 132.A
Vſura nautica. 132.B
Vſura centeſima. 292.A
Vſura rei iudicatæ. 294.F
Vſurpatio. 1.D.2.A
Vſusfructus extraneo non ceditur: 38.G. 91.C.154.A
Vſusfructus fundi pars non eſt. 417.C. & infr.
Vulgare pactum. 310.D
Vxor in adulterio deprehenſa. 139.C. 329.A

Si voluiſſemus omnia in indicem conferre, ſinguli nobis fuiſſent decerpendi verſus, nec fuiſſet vllus indicis modus. ea re noluimus etiam legum quæ explicatæ vel emendatæ ſunt deſcriptionē vllam facere. Qui ſine indice libris vti neſcit, is haudquaquam placet nobis: Nos quoque more magis hunc qualem qualem indicē fecimus, quàm quod eius generis hominibus ſatisfaciendum putaremus.

Errata quæ notanda in fine operis reſederant.

Pagina 331. Verſu 22. in re ead. pag. verſ. 46. ſine iudice. pag. 377. verſ. 16. filia natæ. ead. pag. verſ. 54. Extraneorū tamen adoptione & in. verſ. 56. morte aui in eius. pag. 407. verſ. 33. in factū. verſ. 43. Pamphili manumittendi. pag. 408. verſ. 33. vbi quæ. verſ. 43. ex interuallo. verſ. penult. fideiuſſorve. pag. 411. verſ. 54. ſiue clauſula. pag. 424. verſ. 55. ſiue imperio.

Le Priuilege du Roy.

HENRI Par la grace de Dieu Roy de France, à tous noz Preuoſtz, Baillifz, Seneſchaulx de noſtre Royaume, ou leurs Lieutenants, Salut. Comme noſtre bien aimé Iehan de Tournes Libraire & Imprimeur demeurant en noſtre ville de Lyon, auroit recouuert vn liure intitulé *Jacobi Cuiacij Juriſconſulti opera omnia cùm antehac excuſſa tum etiam quæ nunc primùm in lucē prodeunt*, quil mettroit volontiers en lumiere: mais il craint apres y auoir expoſé ſes fraiz, que les autres Libraires & Imprimeurs voulſiſſent faire imprimer ledict liure, & le fruſtrer de ſon labeur: nous requerant ſur ce luy pouruoir.

NOVS à ces cauſes, voulans fauorablement traicter ledict expoſant, à iceluy auons permis & permettons d'imprimer & faire imprimer ledict liure, & iceluy vendre & debiter: & deffenſe faite à tous autres de ne imprimer vendre ou debiter ledict liure en quelque maniere que ce ſoit, ſans licence du ſuppliant, iuſques à ſix ans, à commencer du iour & datte de la premiere impreſſion, ſur peine de confiſcation dudict liure & damende arbitraire. SI VOVS mandons & à vn chaſcun de vous expreſſemēt enioingnons par ces preſentes, que de noſtre preſent Priuilege vous faciez iouyr & vſer ledict ſuppliant ſans ſouffrir luy eſtre faict mis ou donné aucun trouble ou empeſchement au contraire. Voulons en outre quen mettant par brief vn extrait de ce preſent Priuilege au commencement dudict liure, quil ſoit tenu pour ſignifié: tout ainſi que ſi ces preſentes leur auoient eſté ſignifiees. Car tel eſt noſtre plaiſir. Donné à Villiers Coſteretz, le vingtdeuxieme iour de Mars, lan de grace mil cinq cens cinquante huit, & de noſtre regne le douzieme.

Par le Roy, vous Monſieur le Cardinal
de Sens, garde des Seaulx de France preſent.

De Vabres.

Acheué d'imprimer le vingtſixieme d'Aouſt 1559.

IAC. CVIACIVS ARNALDO FERRERIO V. C. SENATVS PARISIENSIS PRAESIDI S.

*

QVÆ de vſurpationibus & vſucapionibus ex veterum iuris auctorum libris à Iuſtiniano collecta ſunt, breuiter adhibitis commentariys expoſui, in quibus non ex alys interpretibus quid quiſque ſentiret; ſed quod mihi probaretur id potiſſimum executus ſum, quo genere, vt opinor, veritas planius oſtenditur. Abſit verò moribus meis ea labes, vt à quo traditam iuris diſciplinam habeo, me non agnoſcam accepiſſe. Tu me, Arnal. Ferreri, quo tempore concurrentibus vndique innumeris auditoribus Toloſæ ius ciuile profitebaris, doctrina tua informaſti, & quantum in te fuit, exornatum inſtructumq́ reddidiſti, nec vmquam ipſe alium iuris præceptorem laudauero. Ingratus porrò ſim, ſi non exculti à te ſubactiq́, vt ita dicam, ingeny primas tibi fruges reddidero. Accipies igitur hoc ab alumno diſciplinæ tuæ munus, in quo ingeny quando laus perparua continetur, id non expectabo dum laudetur: ſed quoniam ex beneuolo gratoq́ animo profectum eſt, vt libenter accipiatur abs te: ac denique rogabo te nonnumquam ſi otium erit, vt illud inſpicias, quo, veluti ex arboribus tuis decerptos in eo ſurculos poßis agnoſcere.

Vale Biturigis, Kal. Mar. 1556.

IACOBI CVIACII I.C. AD TITVLVM D. DE VSVRPATIONIBVS ET VSVCAPIONIBVS COMMENTARIVS.

AD L. I.

A QVI poſsidet, vel à domino poſsidet, vel à non domino. Qui à domino poſsidet, id eſt, qui à domino traditum accepit, iure gentium dominus eſt: neque verò vſucapere id poteſt quod accepit à domino. qui enim iure gentium dominus eſt, dominus iure ciuili amplius effici non poteſt. Qui à non domino poſsidet, iure gentium dominus non eſt: nam fieri iure gentium nullo modo poteſt, vt non dominus alium dominum faciat. Enimuerò iure ciuili is, qui à non domino traditum accepit, dominus efficitur, ſi vſuceperit: & hoc eſt quod ait l. traditionibus. C. de
B pactis. Traditionibus & vſucapionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur: traditionibus factis à domino ex iuſta cauſa, & vſucapionibus ſi traditiones factæ ſint à non domino: traditionibus iure gentium, vſucapionibus iure ciuili. Nudis autem pactis, vel nudo conſenſu nuda'ue conuentione dominium non mutatur. nam etſi verbi gratia conſenſu perfecta ſit emptio, dominium tamen non mutatur, niſi & res tradita, & pretium adnumeratū ſit. igitur qui emit, dominus non eſt: at qui ex cauſa emptionis à domino traditum accepit, eſt dominus. Dixerit aliquis, Cur non pactis, ſed traditionibus dominia rerum transferuntur? An quia dominia rerum à naturali poſſeſsione cœperunt. l. j. §. tit. prox? quod probabile eſt. Rurſus dixerit aliquis, vſucapionem pugnare cum iure gentium, quòd
C ea dominium inuito auferat. Eſt ſanè ita. pugnat enim hac in re ius ciuile cum naturali æquitate, ſed tamen hoc fit bono publico, vt ait Caius in hac l. j. Vſucapio damno eſt dominis, bono eſt Reipublicæ, cui ea quæ ſunt ſalutaria, iuſta & legitima præ ceteris habentur. Ait Caius,

Bono publico vſucapio introducta eſt.] Eſt autem introducta iure ciuili, id eſt, lege XII. tabularum. Sequitur,

Ne ſcilicet quarundam rerum.] Iuſtin. ait, ne rerum dominia incerta eſſent. Si enim vſucapionem ſuſtuleris, futurum eſt, vti ne quiſquam quod diutiſsimè poſſederit, ſuum eſſe audeat affirmare: denique, vt de poſſeſsionibus ſuis incertus quiſque ſemper animi pendeat.

AD L. II.

D DATVR vſurpationis definitio prius quàm vſucapionis, quod & ipſius tituli inſcriptio exigebat. Ait,

Vſurpatio eſt vſucapionis interruptio.] Quod vtendo adquiro, id dominus non vtendo quadamtenus amittit. Retro quod vſu retinet dominus, id ipſe vſu adquirere non poſſum. Vſu adquirere, eſt vſucapere. Vſu retinere, vſurpare: atque ita vſucapere & vſurpare contrariè relata ſunt, & hac voce illa interpellatur. l. naturaliter. §. l. nam ſatis. §. j. l. ſi ſtillicidij. in fi. l. ſi in partem. l. aquam. §. quemad. ſeruit. amit. Vt autem vſucapionis, ita & vſurpationis verbum eſt ex XII. tab. & primus quidem Appius Claudius proximè poſt XII. tabulas de vſurpationibus ſcripſit, vt auctor eſt Pompon. in l. ij. §. de orig. iu. De vſurpationibus etiam aliquid ex Q. Mucio Aul. Gellius annotauit in lib. 3. cap. 2. in hanc ferè ſententiam: Vxor aut eſt in vſu, aut in mancipio. Quæ in vſu
E eſt, anno vſucapitur, niſi ex XII. tab. trinoctium abfuerit vſurpandi cauſa, id eſt, interrumpendæ vſucapionis cauſa: Quæ verò Kal. Ian. apud virum cauſa matrimonij eſſe cœpit, ſi ante diem IIII. Kal. Ian. ſequentes, hoc eſt, ſi IIII. Kal. Ian. vſurpatum ierit, trinoctium implere non poteſt: quoniam tertiæ noctis ſex horæ alterius anni ſunt, qui incipit ex Kal. ideoq; vſurpata non eſt, quinimmò ipſo vſu iam vxor facta eſt.

Oratores autem.] Oratoribus vſurpare eſt frequenter vti: Iuriſconſultis vſurpare eſt interrumpere poſſeſsionem. quod vtique fit, etiam ſi quis frequenter non vtatur: etſi ex agro tantùm ſurculum deſtringat, vt M. Tullius ait in III. de Orat. A

AD L. III.

VSVCAPIO ſic dicitur vt mortis cauſa capio. Capio eſt adquiſitio: Capere eſt in ſuum dominium capere. l. aliud. l. cepiſſe. ꝟ. de verb. ſign. l. prætoris. ꝟ. de dam. inf. Vſu igitur capere eſt per vſum adquirere, vſu ſuum facere. vſus autem eſt poſſeſsio, quæ opinione domini poſsidetur, & ex diuerſo poſſeſsio eſt vſus. l. quæſtio. ꝟ. de verb. ſign. & ita poſſeſsionem ab Aelio Gallo definiri Sex. Pompeius ſcribit. Ergo vſucapere eſt per poſſeſsionem adquirere, quod & poſſeſsione capere dicunt. l. emptor fundi. l. qui fundum. §. ſeruus. ꝟ. pro empt. l. non ſolùm. §. ſi dominus. l. quamuis. ꝟ. hoc tit. & interdum vſucapio ipſa vſus ſimpliciter ſeu poſſeſsio dicitur. l. deniq;. & l. ſeq. l. cùm miles. l. ait prætor. ꝟ. ex quib. cauſ. maio. l. deducta. §. ante diem. in fi. ꝟ. ad S.C. Trebel. ex quo apparet Vſucapio ſcribi oportere; nec enim ſic dicitur vſucapio, vt pignoris capio, licet Cato apud Gellium contrà ſentiat. Ait Modeſtinus, B

Vſucapio eſt adiectio dominij.] Oſtendi in notis ad Vlpianum legendum eſſe, *adeptio dominij*. In Iſidoro etiam libro 5. Etymol. vulgò malè legitur *ademptio* pro *adeptio*. Accurſius autem malè tentat hoc in loco dicere vſucapionem, non adeptionem eſſe, ſed adeptionis cauſam: nec ſimile illud eſt quod de traditione affert: nam traditio meri eſt facti, neque adquiſitionem ſonat vt vſucapio. Quod etiam tradit Acc. ex l. iij. §. ex plurimis. ꝟ. tit. prox. ſi vſucapio ſit adeptio dominij, fore vt contra ſententiam illius §. dominium pluribus ex cauſis adquiratur: quippe cùm ex pluribus cauſis nonnumquàm vſucapiamus, ab eo nos ita explicabimus, ſi conſtituamus vnam tantùm eſſe & proximam vſucapionis cauſam, poſſeſsionem. Eius poſſeſsionis fieri poſſe vt ſit multiplex titulus, at titulum poſſeſsionis eſſe cauſam, poſſeſsionem vſucapionis. Poſſeſsionis plures cauſas eſſe poſſe, vſucapionis non niſi vnam eſſe cauſam, dominij non niſi vnum titulum. Ex quo illud efficitur, præter poſſeſsionem, eum, qui vſucepit, nullum alium domini ſui auctorem laudare poſſe: quod etiam leges XII. tab. indicant, in quibus ita eſt, *Annum rei mobilis, biennium rei immobilis, annum rei furtiuæ auctoritatem eſſe.* C

Per continuationem poſſeſsionis.] His verbis excluditur vſurpatio.

Temporis lege definiti.] Vt Vlp. in fragm. ſic Modeſtinum ſcripſiſſe reor, *Anni vel biennij*: Tribonianum, *Temporis lege definiti.* D

AD L. IIII.

LEX iſta ſumpta eſt ex lib. 54. ad edictum. Ex eodem libro eſt l. ij. ꝟ. in qua de vſurpatione tractatur. Cùm igitur Paulus priore loco de vſurpatione tractaſſet, rectè ſubintulit,

Sequitur de vſucapione dicere.] Ex quo apparet rectiùs ita titulum inſcribi, *De vſurpationibus & vſucapionibus*. Prior namq; eſt vſurpationis quàm vſucapionis tractatio.

Paterfamilias.] Addatur, *vel materfamilias.*

Filiusfamilias & maximè miles.] Filiusfam. vſucapere non poteſt niſi caſtrenſia, addantur etiam quaſi caſtrenſia. Credo Tribonianum adiecisse, *& maximè*. nam aduenticia etiam paganus hodie vſucapere poteſt, quia & poſsidere ea ſibique habere poteſt, profecticia verò vſucapere non poteſt. E

Pupillus.] Pupillus cuiuſcumq; ætatis ſit, tutore auctore & vſucapere & poſsidere poteſt. Ergò infans tutore auctore poſsidere & vſucapere poteſt, idq; vtilitatis cauſa receptum eſt. l. quamuis. §. infans. ꝟ. tit. prox. qua in re iura noſtra infanti plus fauent quàm furioſo: nam furioſus ne curatore quidem auctore poſsidere & vſucapere poteſt. Similiter infanti filio per tutorem petitur edictalis bon. poſſeſsio. & ideò ſi ea petita, ſtatim infans deceſſerit, auiæ maternæ obſtat, quæ S.C. Tertylliani beneficium implorat. per curatorem furioſi decretalis tantummodo bon. poſſeſsio petitur, & ideo furioſus auiæ maternæ non obſtat, niſi etiam ſanitate recepta edictalem bon. poſſeſsionem petierit. l. ij. §. ſi quis ex liberis. §. ſed ſi infanti. ꝟ. ad S.C. Tertyllia. per tutorem infanti adquiritur hereditas. l. potuit. C. de iu. delib. non etiam furioſo per curatorem; furioſo enim hereditas non defertur. Pupillus proximus infanti, id eſt, qui ſeptennium non ita dudum exceſſerit, tutore auctore hereditatem adire & ſtipulari poteſt: quæ omnia propter vtilitatem pupillorum fauorabiliter ſunt recepta. §. pupillus. de inut. ſtipul. l. pupillus. ꝟ. de adq. hered. In furioſo ſecus eſt. l. furioſus. l. ſi quis alicui. l. more. l. ſi per epiſtolam. eod. tit. l. in negotijs. de diuerſ. reg. iu. Reſtat igitur, vt deterior ſit condicio furioſorum quàm infantium, aut eorum qui infantibus proximi ſunt. Cur ita? An quia furioſo mens penitus adempta eſt, infans mente non caret, ſed nondum quicquam per ætatem ſcire poteſt? eadem namque ratione iura fauent ſpadonibus magis, quàm caſtratis. Etenim his abeſt ea pars corporis, quæ ad generandum eſt neceſſaria, illis non item, ſed gignendi vis in illis aut morbo aut aliquo vitio impedita eſt. In infantibus magis natura ſpectatur, quàm imbecillitas ætatis: æquè in ſpadonibus natura & conſuetudo magis, quàm temporale vitium. F G

Et animū poſsidendi.] Vt puta ſi non ſit infans, etſi pubertati ſit proximior quàm infantiæ.

Sed hæc perſona.] Hæc perſona, id eſt furioſus ita demum vſucapere poteſt, ſi ex ea cauſa poſsideat, ex qua vſucapio ſequitur, id eſt, ex cauſa peculiari: nam hæc vna & ſola eſt cauſa, ex qua ignorantes vſucapimus. l. ſi ſeruo. l. ſi emptam. ꝟ. hoc tit. idq; iure ſingulari fieri ait l. peregrè. §. quæſitum.

A tum.ℨ.tit.prox.nam iure ciuili io vſucapionibus & poſſeſsionibus ſcientia exigitur.
Seruus.] Filiusfa.pro herede ſibi poſsidere poteſt ex cauſa caſtrẽſi,vel quaſi caſtreoſi:patri pro
herede poſsidere nõ poteſt, quia nec ante quàm iuſſerit pater, exiſtit heres, nec poſtea quàm iuſſe-
rit pater,nomen heredis retinet:idemq́; in ſeruo dicendum eſt. ſeruus pro emptore,pro donato,&
ex omni cauſa domino poſsidere poteſt,pro herede non item,ſibi nullo modo.
Si defuncti non fuerunt.] Defunctus & heres,duę res quaſi cognatæ cõiunctæq́; ſunt.Quia
igitur dicit,Si defuncti non fuerunt, quod inde ſequitur,vſucapi poſſunt, ſic accipiendum eſt, vt ab
herede vſucapi poſsint. Sed quo titulo ab herede vſucapi poſsint, videamus. An pro herede? Mi-
nimè verò, quandoquidem defuncti non fuerunt,hoc eſt, in hereditate inuenti non fuerunt, &
ideo non hereditati,ſed ipſis rebus accepto feruntur. An igitur pro ſuo? Et l.2.ℨ.pro ſuo, dicit pro
B ſuo vſucapi partum ancillæ hereditariæ: fructuſq́; rei hereditariæ, quæ lex eiuſdem auctoris eſt, &
ex eodem libro. Ancillam igitur pro herede poſsidemus, Partum ex ancilla conceptum, poſt adi-
tam hereditatem pro ſuo., Fundum pro herede,fructus fundi productos poſt aditam hereditatem,
pro ſuo. Vſucapio neceſſaria eſt in partu ancillæ,quoniam partus ancillæ vt fructuarij ita ſtatim ple-
no iure bonæ fidei poſſeſſoris non fit.l.in pecudum. ℨ.de vſur. obtinuit enim contra Scæuolam &
Manilium Brutum ſententia, partum ancillæ in fructu non eſſe.l.vetus.ℨ.de vſufr. ex qua etiam id effi-
citur,vt in ancillæ aut hereditatis fideicommiſſo partus ab herede non retineantur, qui ſi in fructu
aut reditu eſſent,vtiq;, niſi facta eſſet mora fideicommiſſo, retinerẽtur ab herede.l.in fideicommiſ-
ſariam.l.mulier.§.ſed enim.l.deducta.§.hereditatẽ.D.ad S.C.Treb.Attamen Paulus lib.14.reſpon-
ſorum ita reſpondit,vt appareat nihil eum hac in re diſcriminis conſtituere, inter partus & fructus:
C non quòd exiſtimaret partus eſſe in fructu vel reditu, quando idem ipſe Paulus lib.11. ſenten.an-
cillę vſufructu legato, partũ eius,ad vſufructuarium nõ pertinere pronuntiauerit, ſed quia id multo
æquius eſſe ratus eſt, vt exemplo fructuum & partus ab herede retineantur.l.14.ℨ.de vſur.l.24.ℨ.ad
leg.Falcid.adq; in l.14. illa verba indicant, *De reditu ſolo.* quia enim de reditu ſolo deducendo teſta-
tor ſenſit, partus autem non ſunt in reditu, ideo partus reſtituendi eſſe videntur. ſed aliter tamen
Paulus reſpondit,cui & Neratius ſuffragatur lib.1. reſponſorum. Sed de partu ancillæ hactenus. In
fructibus vſucapio neceſſaria eſt, ſi per ſe naſcantur:nam ij fructus qui per ſe naſcuntur, bonæ fidei
poſſeſſoris non ſunt,vt oſtendi in tit.de rer.diuiſ.Inſtit.lib.11. In fœtu etiam pecorum, qui ſummiſ-
ſus gregem reficit & retinet, neceſſaria eſt vſucapio. vt argu.eſt l.deducta.§.hereditatem. Quidam
hæc verba, *Si defuncti non fuerunt*, ſic eſſe accipienda tradunt, ſi nati viuo teſtatore in dominio eius
D non fuerunt. Ceterum non de fructibus tantùm & aliis acceſsionibus, ſed etiam de fundo,de an
cilla,de grege, ceteriſq́; omnibus rebus idem dici poteſt: quare magis eſſe puto,vt verba illa ſic ac-
cipiantur,ſi in hereditate inuenti non fuerint: & ex eo quidem certè dubitatio naſcitur,quòd in he-
reditate inuenti nõ fuerunt. Eadem verò ratione fructus earum rerum,quæ nobis traditæ ſunt,vſu-
capi poſſunt,licet eorum nulla traditio interuenerit: quãdoquidem pro traditis habentur,cùm ſint
cauſæ rerum traditarum: at certè nullo alio titulo vſucapiuntur quàm pro ſuo.
Lex Atinia.] Hoc videtur addidiſſe lex Atinia XII. Tabulis, niſi in poteſtatem eius cui ſub-
repta eſt,reuertatur.
Labeo.] Si res peculiaris ſerui mei ſubrepta ſit me ignorante, deinde ſeruus eam nanctus ſit,
me etiam,vt fit,ignorãte:nam qui furtum ignorat,vix fit vt id etiã non ignoret rem in ſerui poteſta-
E tem rediiſſe. Si igitur res peculiaris me ignorante ſubrepta ſit,ac deinde in ſerui mei poteſtatem re-
dierit,vitium furti ſoluitur,quoniam videatur ea res in meam poteſtatem rediiſſe & in peculio eſſe,
atque à me poſsideri incipit.l.interdum. § ſi res.ℨ.de furt. & hæc quidem fuit Labeonis ſententia.
Adiicit Paulus, *Commodius dicitur etiam ſi ſciero*, id eſt, ſi hæc tota res geſta ſit me ſciente, ſi ſubrepta ſit
me ſciente,ac ſi me ſciente in poteſtatẽ ſerui redierit, *rediiſſe eam in meam poteſtatem. Nec enim ſufficere
ſi eam rem quam ſciente me ſeruus perdidit, me ignorante ſeruus apprehendat.* Cùm enim furtũ factum eſſe
ſcio, nõ aliàs videtur ea res in meam poteſtatẽ rediiſſe,quàm ſi me ſciente ſeruus facultatẽ eius nan-
ctus ſit: & quidem hæc omnia vera ſunt,ſi rem eam eſſe in peculio volui. Nam ſi nolui,hoc amplius
exigitur,vt ego facultatẽ eius apprehenderim. Summa igitur hæc eſt,Res peculiares furto ſubreptas
vſucapi poſſe, ſi in poteſtatem ſerui redierint, ſiue ſciente ea ſiue ignorante domino geſta ſint. quo-
F niam ſeruus in rebus peculiaribus loco domini eſt, atque ideo etiam ſeruus ordinarius ſerui vicarij
dominus eſſe dicitur.l.ſi ſeruus meus.ℨ.de pecul.l.ſuos.in fi.ℨ.de legat. lib.11. Res autem quas iam
amplius nolit peculiares eſſe dominus,nõ aliter furti vitio liberari,quàm ſi in ipſius domini poteſta-
tem redierint:nam & rem meam in procuratoris poteſtatem redire non ſufficit.l.ſi rem.ℨ.hoc tit.
Ideóque & ſi ſeruus.] Si ſeruus rem domini ſubripuerit ignorãte domino,deinde eandem
loco ſuo repoſuerit, in poteſtatem domini rediiſſe videtur: quòd ſi ſciente domino ſubrepta ſit,
exigimus vt rediiſſe ſciat in ſuam poteſtatem: quam diſtinctionem & in ſuperiore caſu admiſi-
mus, & admittitur in caſu §. proxi. Quid autem eſt, ſi rem domino ſubreptam ſeruus non ſuo
loco reponat, ſed peculiari deinde nomine teneat? Reſpondet ex ſententia Pomponij, non vide-
ri in poteſtatem reuerſam, niſi dominus eam in peculio eſſe velit: quoniam neceſſe eſt omnino
G rem in priſtinum ſtatum reduci. Ex quo efficitur non omnia, quæ poſsidemus, in poteſta-
tem noſtram rediiſſe. Quæ procurator apprehendit, ipſi poſsidemus, non tamen videntur in
poteſtatem rediiſſe. Quæ ſeruus domino ſurripit, quæ peculiari nomine tenet, ipſi poſsidemus:
non tamen ea in manu & poteſtate noſtra ſunt: Hæc de re dominica. Quid fiet ſi rem peculiarem
ſeruus attrectet furandi animo? Rei dominicæ cõditio mutatur,etiam ſi ſeruus eã retineat: Nam &

ſerui fugitiui condicio ſtatim commutatur. Rei peculiaris condicio non mutatur, ſi ſeruus eam re- A
tineat: eſt namq; ſeruus in ea re domini loco. ſed ſi alij tradiderit, ſurtiua efficitur. l. interdum. §. ſi
res. ff. de furt. Argumentari contra quis poſsit in hunc modum, Furtū nihil aliud eſt quàm poſſeſsio-
nis interuerſio. l. 1. §. Scæuola. ff. ſi quis teſta. lib. eſſe iuſſ. fuer. Rerum quæ ſubreptę ſunt à ſeruo, quan-
diu is eas tenet, poſſeſsionem non amittimus. l. rem. ff. tit. pro ſ. Ergo earum furtum non fit. Sed
quemadmodum in ſeruo fugitiuo quem certò conſtat ſui furtum non facere, ſui poſſeſsionem non
interuertere id receptum eſt, vt, quod ad vſucapionem attinet, condicio eius quaſi furtum ſui fecerit
mutetur. l. 1. C. de ſeru. fugi. l. ancilla. ff. de furt. vſque adeò vt nec longi temporis exceptio poſſeſſori
proſit, ita ſi res dominicæ à ſeruo ſurreptæ fuerint, in ea cauſa ſunt, vt & ſi propriè furtiuæ non ſint
antequam alij traditę ſint, quaſi furtiuæ tamen vſucapi non poſsint: vt eſt proditum in hoc §. de ſer-
uo fugitiuo. ratio traditur in d. l. 1. ne ſeruorum fuga ſuis dominis damnoſa fiat: quæ aptari etiam ad B
res dominicas poteſt, videlicet ne ſerui contrectatio fraudulosa ſuis dominis damnoſa ſit. Eadem in
procuratore interuenit ratio l. ſi rem. ff. nam & ſi procuratore rem furtiuam apprehendente, res fur-
tiua eſſe deſinat, propterea quòd per procuratorem poſſeſsio adquiritur: ne tamen ea res domi-
no captioſa ſit, receptum eſt, vt ne furti vitio ſoluta eſſe videatur. Secuti ſumus in interpretatione
huius §. Florentinam ſcripturam, & verò poſtea ſemper ſequemur, aut vbi non ſequemur, id
monebimus.

Rem mihi ſubripuerit.] Subripere eſt loco mouere. l. 3. §. ſi rē. ff. tit. prox. Furtū emendare eſt
loco reponere, & ideo rectè ſequitur, *Deinde eandem loco ſuo reponat.*

Vendideris.] Et tradideris. opponitur l. 1. §. ſi rem. ff. depoſ. ſed quæ in eod. §. ab Accurſio ad-
notata poſtremo loco eſt ſolutio, veriſsima eſt. C

Si pupilli.] Si res pupilli ſubrepta eſt, ſufficit eam redire in poteſtatem tutoris, quia tutor loco
domini eſt. Domini, id eſt, pupilli: vſque adeo, vt nec ſerui pupilli in eum torqueri poſsint. l. 2. C. de
quæſtio. Sin autem redeat in poteſtatem pupilli, ſcientiam tutoris exigimus. Eadem ſeruantur in cu-
ratore furioſi. In curatore adoleſcentis non idem forſitan ſeruabitur: Nam adoleſcens intellectus
capax eſt. Quid autē fiet ſi tutor ipſe rem pupilli ſurripuerit? Tunc omnino neceſſe eſt, vt res in po-
teſtatem pupilli redeat. l. qui fundum §. ſi tutor. ff. tit. prox. l. tutor. ff. de furt. Ex iis autem omnibus col-
ligitur, pupilli rem furto ſurreptā, ſi furtiua eſſe deſierit, vſucapi poſſe. Idem colligitur ex l. 2. ff. de eo
qui pro tut. vel cur. neg. geſ. Ceterum ea l. 2. fruſtra dicere videtur, *nec ea vſucapta eſt*, quippe quia
idem iuris eſt. cùm ea res vſucapta eſt. l. apud Celſum. §. ſi quis nō tutor. ff. de do. excep. Equidem ego
exiſtimarim in §. ſi quis non tutor, *non & vſucapta ſit*, ſed, *nec vſucapta ſit*, eſſe legendum. Nam quæ D
tandem erit actio illa reſciſſoria, quæ pupillo in eum competat, qui vſuceperit? tum verò dicere po-
tius debuit, Etiam ſi vſucapta ſit, vt illū quoq; caſum includeret, Si vſucapta nō ſit. Animaduerti cre-
bro hos articulos, *&*, *nec*, errore librariorum commutari: & proferam hac de re quattuor exempla,
In l. bona. §. quod filius. ff. de capt. & poſtlim. vulgo legitur, *& ſi viuo patre deceſſerit*, legendum cre-
do, *nec ſi viuo patre*, idq; apertum fit ex l. penul. ff. de iuris & leg. her. l. proponebatur. §. vlt. ff. de caſtr.
pec. Rurſus in l. qui fundum. §. coheres. ff. ad leg. falcid. puto legendum, *nec ſemis pupilli legatis ex-
hauſtus eſſet.* Nam ſi pars quoq; pupilli legatis exhauſta eſt, quid opus eſt ex integro contributis le-
gatis legis Falcidiæ rationem iniri? cùm enim ſit in legatis ab extraneo relictis habita ratio legis fal-
cidiæ, quid reſtat aliud, quàm vt ſimilis ratio in legatis à pupillo relictis, habeatur? Pręterea quorſum
ait lex, licet pupillo ſubſtitutus heres exiſtat, hoc obſeruari? Enimuero ideo potius hoc obſeruatur E
quòd pupillo heres exiſtat: ſed niſi me fallo, ita dixit, ideo quia ſi exhauſta ſit pupilli pars, coheredis
ſubſtituti non item, hæc ratio contributionem excludit. ex diuerſo tamen contributionem non ex-
cludit, ſi pupilli pars integra, coheredis exhauſta ſit. d. l. qui fundum. §. qui filium. ſed perinde fit con-
tributio, ac ſi ex vulgari ſubſtitutione heres extitiſſet. Item in l. 6. C. de his qui ſibi adſcr. in teſt. aucto-
ribus libris ſcriptus emēdandum cenſeo, *nec ſuis litteris*: vt ſit ſenſus, Cum proponas nec generaliter
dominum nec ſpecialiter ſubſcripſiſſe. Generalis enim ſubſcriptio ſufficit ad cōſequendam liberta-
tem. Poſtremò l. fructus. §. ſi vir. ſolu. matr. ſic eſſe corrigendam cenſeo, *Nec fundum fructuoſiorem fe-
cerit*, ex l. vlt. de fundo dot. Sed vt ad rem propoſitam redeamus, Quod diximus rem pupilli vſucapi
poſſe, obſtat ei l. bonæ fidei. ff. de adq. re. do. l. ſi cōmunem fundum. ff. quemadm. ſer. amit. Equidem
fateor eas res, quæ ciuili, aut gentium iure pupilli factæ ſunt, quamdiu is in tutela fuerit, vſucapi non F
poſſe. l. bonæ fidei. l. ſi cōmunem. Res à pupillo bona fide poſſeſſas vſucapi non poſſe, id verò per-
nego, neq; ſi pupillo ſubreptæ fuerint, aliter eas vſucapi poſſe, quàm ſi in ipſius poteſtatem redierint.
Ergo in iſta quæſtione dominum pro bonæ fidei poſſeſſore accipimus: & hoc probat l. ſerui. §. vlt. ff.
de furt. l. certè. §. Iulianus. ff. de precario. in omnibus denique cauſis bonæ fidei poſſeſſor eſt pro do-
mino. Et ita hic §. accipiendus eſt: reliquæ etiam omnes leges in quibus de vſucapiendis pupilli re-
bus tractatur, ſic accipiendæ ſunt, quod neq; nouum eſt neq; abſurdum: nam in hoc titulo ſæpe ita
ſpecies propoſitas accipimus, vt ipſe ſuis locis demonſtrabo.

Heres qui in ſus.] Iamdiu torquet hæc quæſtio Doctores noſtros, contentionis & gloriæ
cupidiores, quàm veritatis, An partus ancillæ furtiuæ vſucapi poſsit. de qua hæc ipſe habeo. Si an-
cilla prægnans ſubrepta fuerit, vel ſi apud ſurem aut furis heredem conceperit, etiam ſi apud bo- G
næ fidei poſſeſſorem pariat, partus vſucapi non poteſt. l. ſi ego. §. partus. ff. de public. in rem act. l.
qui vas. §. ſi ancilla. ff. de fur. atque ita fit vt ea res furti vitio laboret, cuius nomine furti agi non
poteſt: nec enim ſi ancilla furtiua apud bonæ fidei poſſeſſorem pepererit, partus nomine is qui
ancillam ſubripuit, furti actione conueniri poteſt, videlicet quia partum non contrectauit,
nec

A nec ideo quia grauidam ancillam contrectauit, partum videtur contrectaſſe, qui ex Stoicorum ſententia, quam noſtri auctores probaſſe videntur, ante quàm edatur, homo aut animal non eſt, ſed matris veluti quædam portio & ſpes quædam animalis. Quid autem eſt ſi apud bonæ fidei poſſeſſorem ancilla furtiua conceperit? Et placet partum pro ſuo vſucapi poſſe. dicto §. ſi ancilla. l. ſi matrem. C. pro empt. videlicet ſi edatur eo tempore, quo furtiuam eſſe matrem ignorat. & hæc eſt Iuliani ſententia in l. non ſolum. in princip. ff. hoc titu. quæ recitatur in l. ſi ego. §. partus. D. de public. in rem act. Eſt tamen §. partus. valde in illo loco deprauatus, *Quo experiar*, & niſi fallor legendum eſt, *Quo & pariat:* nam Iulianus, cuius auctoritate vtitur, tempus editionis dumtaxat inſpicit, & in Publiciano iudicio eo tempore, quo agitur, bonam fidem non deſiderari certum eſt. l. eum qui §. penult. & §. vlt. D. eod. tit. Neceſſe eſt igitur vt editionis tempore furtiuam eſſe matrem emptor
B ignoret: atq; hoc etiam oſtendit §. prox.

Pro libertate ſua.] Videtur autem hîc ſpecies quædam emptionis contrahi. l. qui ob pactionem. l. ſeruus domino. ff. pro empt.

Non putant.] Videlicet ſi ante editionẽ ſciam eſſe furtiuã, alioqui partum vſucapere poſſum. d. l. qui ob pactionem: quod etiam explicatur ita in verſic. ſi antequam pariat.

Emptor.] Emptoris nomine ſuperiores continentur, quia ſunt emptorum loco.

Quod ſi iam cùm vſucaperet.] Poſt editionẽ: neq; obſtat l. iuſto. §. etſi poſſeſsionis. ff. quoniam non loquitur de ancilla furtiua. obſeruanda eſt etiam diſtinctio l. ſi ancillam. ff. pro ſuo.

Lana.] Quæ dicta ſunt de partu, eadem prorſus in fœtu locum non habent, fœtus aut partus editi apud furem, vel furis heredem, vſucapi non poſſunt: partus editi apud bonæ fidei poſſeſſorem
C vſucapi poſſunt: fœtus editi apud eundem, ab eo vſucapi non poſſunt, propterea quòd ſtatim ei adquiruntur, ſunt enim in fructu, & hoc probat l. bonæ fidei. §. vlt. ff. de adq. re. do. ſiquidẽ ita legamus, vti eſt ferè in ſcriptis quibusq; libris, *Etiam ſi prægnantes vænierint quæ ſubrepta ſunt.* Igitur quæ ratio eſt lactis & lanæ, eadem & fœtus: & hoc quidem huic §. adiiciendum eſt.

Idem in agnis.] Agni ſi nati ſint apud furem, vſucapi non poſſunt: ſi apud bonæ fidei poſſeſſorem, eius efficiuntur conſumptione. Verùm obſtat l. qui vas. §. ſi ancilla. ff. de furt. Dico deeſſe negationem, atq; ita legendum, *Non idem & in pecudibus ſeruandum eſt & in fœtu earum, quod in partu:* Nam & ſubiicitur ſtatim differentia, & differentiæ ratio his verbis, *Ex furtiuis equis nati*, & quæ ſequuntur: neq; verò dicit Ex furtiuis equis concepti. Explicãdus hic nobis eſſet §. Scæuola. l. ſi aliena. ff. ſed volo ſuam cuiq; capiti interpretationem adnectere.

D Subſtantiam.] Id eſt, materiã, vt in l. 1. & l. in vẽditionibus. ff. de cõtrah. emp. l. Iulianus. §. ſi quis rem. ad exhib. Non diſtinguit Paulus, vtrùm ſciens an ignorãs fecerit, neq; ego diſtinguendum puto.

Si rem pignori.] Idem traditur in l. ſi rem. ff. tit. prox. Obſtant l. vlt. ff. hoc titul. l. cùm ſit. C. pro empt. Ego ſic ſtatuo: furtum rei pignoratæ debitor facit duobus modis: vno, ſi tenenti creditori pignus auferat: altero, ſi non tenente creditore ipſe pignus alij vendiderit & tradiderit. Hoc modo ſi factum ſit furtum, res vſucapi non poteſt, quia poſtea quàm admiſſum eſt furtum, nõ redit ea res in domini poteſtatem. d. l. cùm ſit. Illo caſu, id eſt, ſi prius ſurripuerit eam rem debitor, deinde vendiderit, ab emptore vſucapi poteſt: quoniam poſteaquam furtum factum eſt, res in poteſtate debitoris fuit. & hoc iſte §. oſtendit, & l. ſi rem. ff. tit. prox. Dixi ab emptore vſucapi poſſe ex l. ſi rem. quæ cùm poſita ſit ſub tit. pro emptore, ſic proculdubio accipiẽda eſt, vt poſsit pignus ab emptore vſucapi. Ex
E quo apparet in hac quæſtione tractari de re aliena, quæ à bonæ fidei poſſeſſore pignori obligata eſt. Et ſi enim res aliena pignori non ſit, inter ipſos tamen qui contraxerunt, rata eſt pignoris cõuentio: & creditor licet fruſtra in dominum agat hypothecaria, non tamen inutiliter experiatur cum debitore vel alio quouis, cùm etiam debitori in creditorem iſto caſu actio pignoraticia cõpetat. l. ſi rem alienam. §. pen. l. ſi pignore. §. ſi prædo. ff. de pign. act. Reſtat autẽ ex his, quæ propoſuimus, vt pignus à debitore ſubreptum vſucapi poſsit, hypotheca non item. Sed huic concluſioni obſtat l. vlt. ff. hoc tit. quæ de pignore loquitur, & exigere id videtur, vt redierit pignus in poteſtatem creditoris: quòd ſi eſt ita, pugnabit ſecum Paulus, qui hoc in loco pignus affirmat vſucapi poſſe, neq; illud exigit, vt redierit in poteſtatem creditoris. Illud iam quidem eſt, fuitq; ſemper extra omnem controuerſiam, pignus vſucapi poſſe, quod in creditoris poteſtatem rediiſſet. De pignore non reuerſo in poteſtatem
F creditoris, dubitatum eſt, vt ait l. ſi rem. ff. tit. prox. Equidem dubitatum fuiſſe reor inter Caſsianos & Proculianos. Caſsiani, quemadmodũ traditur in hoc §. vſucapionẽ admittebant; Proculiani diſſentiebant. Paulus verò in l. vlt. ff. hoc tit. ſcribens notas ad Labeonem, qui Proculianæ ſectæ princeps fuit, id tantùm quod erat exploratius notauit: de re controuerſa nihil dixit. Non tamen id notando quod exploratius eſt, fidem ſententiæ Caſsij derogat. Fuit enim ea mens Paulo, vt non ſublatis principiis ſectæ Labeonis, oſtenderet interdum accidere, vt furtiua res vſucapi poſſet, etiam ſi in poteſtatem domini non rediiſſet. Verùm non dixit pignus creditori ſubreptum vſucapi aliter non poſſe, quàm ſi in poteſtatẽ creditoris rediiſſet: ſed pignus quod in poteſtatem creditoris redit, vſucapi poſſe. hoc certum erat, illud cõtrouerſum, & abſurdum Labeoni videbatur, vt ſimul & res furtiua fieret ac deſineret: Sed tamen poſt multas cõtrouerſias obtinuit pignus à debitore ſubreptũ vſucapi poſſe,
G etiam ſi nondum id in poteſtatẽ creditoris perueniſſet: atq; ab eodem furtum fieri, furtumq; emendari. Etiam illud notandum eſt, non quæri hoc in ea l. vlt. an à debitore vſucapi poſsit, ſed generaliter an vſucapi poſsit. Certò enim conſtat à debitore vſucapi poſſe: quãdoquidem furti vitium initio vſucapionis, non initæ vſucapioni obſtat. l. bonæ fidei. ff. de adq. re. do. Cœpit autem vſucapere debitor, & verò per creditorem vſucepit.

Et

Quamuis cum eo.] Interdum accidit vt ea res quaſi furtiua vſucapi non poſsit, cuius nomine furti agi non poteſt, vt oſtendi in §.heres: Ex diuerſo vt eius rei quaſi furtiuæ non impediatur vſucapio, cuius nomine furti agi poteſt, vt in hac ſpecie, & l.cum æs.§.1.ꝭ.de furt. Ergo debitor vitium quidem rei purgat, non tamen ſeipſum, furti enim tenetur. A

Quod puto rectius dici.] Rectior eſt Caſsij quàm Labeonis aut Proculi ſententia.

Si tu me ui.] Dixit de rebus furtiuis, nunc de vi poſſeſsis: de lege Atinia, nunc de lege Plautia & Iulia.

Vacuam poſſeſsionem.] Vacua poſſeſsio eſt, primùm quia tu eam non apprehendiſti, nec tibi ea nudo animo adquiri potuit, deinde quia ipſe animo poſsidere deſij. Nam animo poſsidere, non eſt, ſic animum inſtruere, vt quis fingat ſe poſsidere: Animo poſsidere, eſt ea mente eaq; opinione eſſe, vt quis ſe ſolum putet poſsidere, atque ideo qui vi deiectus eſt, fieri non poteſt vt animo non deſierit poſsidere. l.clam.in fin.ꝭ.tit.prox.l.1.§.ſiue autem.ꝭ.vnde vi & de vi arm. In hac igitur ſpecie poſſeſsio vacat. B

Licet à non domino.] A non domino vi poſsidet, qui vi nō dominum deiecit.l.1.§.qui à me.ꝭ.Vnde vi & de vi arm.l.ſi duo.ꝭ.vti poſsid.l.et à quo.ꝭ.hoc tit. Ergo res vi poſsidetur, non tantùm ſi dominus, ſed etſi malæ fidei poſſeſſor vi deiectus ſit. Idemq; mox dicendum ait bonæ fidei poſſeſſore deiecto, quamuis deiector ideo id fecerit, quòd ſciret rem alienam eſſe.

Idem dicendum.] Vt ſcilicet fundus vſucapi non poſsit. quoniam vi poſsidet is qui expulit. & expulſor eum quidem ideo vſucapere non poteſt, quia mala fide poſsidet, alij, quia vi poſſeſſus eſt. Pro herede autem poſsidebat, qui heredem ſe putabat.l.pro herede.ꝭ.de pet.hered.§ pro herede. Inſtit. de interdict. Quæ ſequuntur, *ſi fundum alienum bona fide poßidentem quis ſciens eſſe alienum expulerit, vſucapere non poteſt*, abſunt à Norico & Florentino libro. & rectè, vt opinor: ſunt enim ſuperuacua. C

Quando interdicto.] *Quando*, pro *quandoquidem* Caſsius exiſtimat ſi dominus rem ſuam ſubripuerit, videri eam in domini poteſtatem perueniſſe. §.ſi rem pignori.ꝭ.non idem Caſsius in re vi poſſeſſa exiſtimauit. Cauſa hæc eſt, quoniam id tantùm videtur in poteſtatem veniſſe, cuius poſſeſsio auelli non poteſt. §.tunc.ꝭ.competit autem hoc caſu interdictum Vnde vi. Dixerit aliquis, competit etiam creditori, ſi debitor pignus ſubripuerit incerti condictio, id eſt, poſſeſsionis.l.ſi pignore.ꝭ.de pign.act. Sed hoc intereſt inter condictionem furtiuam, incerti, & interdictum Vnde vi: quod interdictum poſſeſsionem ciuilem auellit: Condictio naturalem, non ciuilem. hæc actio non efficit, vt dominus deſinat poſsidere, illa contrà efficit, vt poſsidere deſinat. D

Si etiam.] Omnes res aut mobiles ſunt, aut mouentes, aut immobiles, aut incorporales. §.cùm autem. C.de rei vxo.act.l.1.& 3.C.de quadr. præſcr.l quam Tuberonis.§.in peculio ꝭ. de pecul. Res mobiles ac mouentes furto ſubripi poſſunt: Res immobiles vi poſsideri, non furto ſubripi: Res incorporales, vtputa ſeruitutes, nec vi poſsideri, nec furto ſubripi poſſunt. Ex quo ſequitur id, quod in hoc §.traditur, viam non vtendo amitti, etiam ſi quis de ea quodammodo detruſus ſit. quia nec poſsidetur via, neque de ea quis mero ſcilicet ſubtiliq; iure deiicitur. Verum autem non eſt quod Acc.annotauit, interdicto Vnde vi ei ſuccurri, qui de via deiectus quodammodo fuerit, ex l.ſi plures.§.deiectum.& l.prox.ꝭ.Vnde vi & de vi arm. nam interdictum de fructuario tātùm loquitur, qui prohibitus eſt vti frui, quoniam fundum fructuarius naturaliter poſsidet: deiicitur autem is etiam qui naturaliter poſsidet.l.1.§.deiicitur.ꝭ. Vnde vi & de vi arm. idemque eſt in vſu & habitatione.l.3.§.item ſi nō vſusfr.ꝭ.eod.tit.l.Atilius.ꝭ.de donat. Datur autem fructuario interdictum. Vti poſsidetis. Ad ſeruitutes prædiorum interdictum Vnde vi non pertinet, ſed neque Vti poſsidetis. Hæc tantùm interdicta veluti poſſeſſoria, ſeruitutum cauſa introducta ſunt. De itinere actuq; priuato, De aqua quotidiana & æſtiua, De riuis, De fonte, De cloacis.l.quotiens.ꝭ.de ſeruit.l.vlt.ꝭ.quemadmod.ſeruit.amit.l.2.§.vlt.ꝭ.de ſuperfic. E

Id eſt, mero iure.] Modò *id eſt*, pro *ſcilicet*, vt in l.ſunt qui in id.ꝭ.de re iud. aliàs eſt *διασαφητικόν*, aut *παραδειγματικόν*.

Detruditur.] Hoc olim verbo vſi ſunt Prætores in interdicto Vnde vi. M.Tul. pro Cæcinna. Detruſum dices? nam eo verbo antea Prætores hoc interdicto vti ſolebant.

Vacuam poſſeſsionem.] Bene vacuam; ſecus enim eſt ſi poſſeſsionem inuaſeris. F

Libertatem.] Dixit Paulus in §.ſi viam, amitti viam non vtendo: idem eſt in ceteris ſeruitutibus ruſticorum prædiorum. Amittebantur autem olim biennio, hodie x.vel xx.annis.l.pen. C.de ſeruit.& aqua. harum verò ſeruitutum libertas non vſucapitur, nec enim eorum libertas vſucapi poteſt, quæ non vtendo amittuntur, vt Paulus ſentit lib.1 ſent.tit.de ſeruit. Rurſus ea quorum libertas vſucapitur, non omnimodo amittuntur non vtendo. Vſucapitur verò vrbanarum ſeruitutum libertas: nec ſanè poſſunt eæ non vtendo amitti, niſi vſucapiatur libertas.l.5.l.6.ꝭ.de ſeruit. vrb. præd.l.ſi quis alia.§.vlt.quemadmod.ſeruit.amit. Ergo ruſticorum prædiorum ſeruitutes non vtendo amittuntur, vrbanorum prædiorum ſeruitutes vſucapione libertatis. In his facto eius eſt opus, qui ſeruit: in illis eius cui ſeruitur, ceſſatio ſufficit. Eſt etiam hæc differentia inter vſucapionem libertatis, & amiſsionem quæ fit non vtendo: Tempus quo vſus venditor non eſt, emptori computatur.l.ſi quis alia.§ 1.ꝭ quemadmod.ſer.amit. Tempus quo venditor poſſedit ædes, emptori non imputatur in vſucapienda libertate.l.ſi ædes.§.libertas.ꝭ.de ſer.vrb. præd. Quam differentiam Accurſij comites aſſecuti non ſunt, ab Conſtantino autem euidenter his verbis expreſſa eſt, lib.11. Epitomarum, *εἰς τὸ διάδοξ ἐλευθερίαν τῆς δουλείας, τῷ αὐτῷ ἀπαιτεῖσθαι ἢ παρ' ὅλον τὸν νόμιμον καιρόν. εἰς δὲ τὸ* G

[illegible]

A ἀπολύσαι δέ τῆς ἀχρησίας ἀρχόμεθα τὸ μηδὲ χρήσασθαι καὶ μόνον παρ' ὅλον τὸν τοῦ νόμου χρόνον, ὃ ἐν περιεργαζό-
μεθα, εἴτε εἷς εἴτε πλείους οἱ ἐν οἱ μὴ χρησάμενοι. Nunc videndum eſt, an ipſæ ſeruitutes vſucapi poſsint.
Ruſticorum prædiorum ſeruitutes vſucapi non poſſunt, vel quia poſsideri non poſſunt, vel quia na-
turâ intermiſsionem habent. l. 14. ℥. de ſeruit. l. cum vſusfructus. ℥. de vſufr. leg. Vrbanorum autem
prædiorum ſeruitutes vſucapi olim potuerunt, ideo quia tales ſunt, vt continuam habeant poſſeſ-
ſionem. l. ſeruitutes quæ in ſuperficie ℥. de ſer. vrb. Lex tamen Scribonia earum vſucapionem ſuſtu-
lit, vt in hoc §. traditur, qui non pertinet, niſi ad vrbanorum prædiorum ſeruitutes: nam de vſuca-
pione libertatis tractat, quæ in vrbanis duntaxat ſeruitutibus locum obtinet. Igitur hoc totum con-
cludi ſic licet, Nec ruſticorum, nec vrbanorum prædiorum ſeruitutes vſucapi poſſunt. Ruſticorum
vſucapioni ratio iuris obſtat, Vrbanorum lex Scribonia. Eſt autem etiam moribus recepta lex Scri-
B bonia. l. ſi aliena. §. 1. j. hoc tit. & hoc eſt quod in lege. 14. ℥. de ſeruit. cùm oſtendiſſet rationem hoc
non pati, vt ruſticorum prædiorũ ſeruitutes vſucapi poſſent, Paulus ait. Idem & in ſeruitutibus præ-
diorum vrbanorũ obſeruatur: non illa ſcilicet ratione, ſed lege Scribonia & more maiorum. Deni-
que mixto iure fit, vti ne vrbanorum prędiorum ſeruitutes vſucapi poſsint. quod enim lege fit, mo-
ribus cõprobata, mixto iure fit. Argumẽto eſt actio ex lege Cornelia de iniurijs, quam Paulus lib.
5. ſent. eſſe mixto iure introductam ait. item illa iuris definitio de quæſtione ſerui in dominum nõ
habenda, quam vetere S. C. Cornelius Tacitus lib. 2. more maiorum, M. Tullius pro Deiotaro mu
nitam ait. Sed ne longiùs à re propoſita diſcedamus, explicãda nobis eſt l. ſi quis diuturno. ℥. ſi ſer-
uit. vind. ex qua Doctores id effici putant, vſucapi poſſe ſeruitutes. quod eis minimè concedendum
eſt. Lex ait ſeruitutes diuturno vſu & longa quaſi poſſeſsione adquiri, quod etiam indicat l. foramẽ.
C ℥. de ſer. vrb. l. 1. §. vlt. ℥. de aqua & aquæ plu. arc. l. apparet. §. pen. de itin. actuq; pri. l. 1. & 2. C. de ſer-
uit. & aqua. neq; ipſe repugno. ſed vitioſa eſt collectio, Seruitus diuturno vſu adquiritur, ergo ſerui-
tus vſucapitur. nam aliud eſt vſucapere, longè aliud vſu diuturno ſiue longo tempore adquirere. Ve- Aliud vſucapere, aliud vſu diuturno adquirere
ctigalia, tributaria, ſtipendiaria prædia vſucapi non poſſunt, longo tempore adquiri poſſunt. l. cum
ſponſus. §. in vectigalibus. ℥. de publ. in rem act. l. ſi finita. §. ſi de vectigalibus. ℥. de dam. inf. Vecti-
galia ſunt ciuitatum, prædia emphyteuticaria. Tributaria, ſtipendiaria ſunt prouincialia prædia, de
quibus ipſe in §. in vectigalib. illa verba, *Et in alijs prædijs*, eſſe accipienda reor. Vſucapio poſſeſsio-
nem exigit: Longi temporis adquiſitio quaſi poſſeſsione contenta eſt. Illa directam actionem parit,
hæc vtilem. Illa ſine titulo non procedit, in hac de titulo docere non eſt neceſſe. Hoc duntaxat exi-
gimus, vt ne is, qui ſeruitutem ſibi aſſerit, vtili in rem actione, ea per longum tempus vſus ſit, aut vi
D aut clàm, aut precario: nã his tribus modis ſeruitus mala fide poſsidetur. l. Pomp. §. 1. ℥. tit. prox. non
tamen id exigimus omnimodo, vt ſciente domino is eo iure vtatur. l. vlt. C. de præſcr. lon. temp. ideo
enim Imperator in l. 2. C. de ſeruit. & aqua, refert Martialem ſciente domino aquam duxiſſe, vt in-
telligeremus clàm ab eo minimè aquam deductã eſſe, vt in l. 5. §. ſed & ſeruitus. j. quod vi aut clàm.
poſsit tamen aqua rectè ignorante domino deduci, modò ſi celandi animum is non habuerit qui
ducit. Hæc igitur tria vitia ſi abſint, poterit longo tempore ſeruitus adquiri, quod tamen ipſo iure
non fiet, ſed Prætoris tuitione: non directo iudicio, ſed vtili. At quoniam res admonet, videndum
nunc eſt, quæ ſit longi temporis definitio: de quo ne plura ſcribam, id cuſtodiendum eſſe cenſeo,
quod Accurſius tradidit, quod & illa verba ſuadent, *Exemplo rerum immobilium* in l. 2. C. de ſeruit.
& aqua. Adnotandum tamen eſt eam legem ad prouincialia, non ad Italica prædia pertinere. Ita ve-
E rò etiam longum tempus Paulus definiuit in lib. 5. ſent. tit. de vſucapione, & tit. de effectu ſentent.
ſed in l. 1. §. vlt. & l. 2. & l. vlt. ℥. de aqua & aquæ plu. arc. & in l. hoc iure. §. Ductus. j. de aqua quot. &
eſt. in adquirendis ſeruitutibus infinitum tempus deſiderari videtur. Quid dicendum eſt? Tractatur
in eis locis de aqua. Aquæ ductui auctoritatem dat, non tantùm diuturnus vſus, vtputa ſiquis ita ſe
aquam duxiſſe contendat x. aut xx. annis nõ vi, non clàm, non precario, ſed etſi id non contendat,
vetuſtas, id eſt, infinita memoria, aquæductui auctoritatem dabit: quod & in aqua publica ſeruan-
dum eſt. l. ſi manifeſtè. C. de ſer. & aqua. l. 4. C. de aquæduc. & conſuetudo igitur longi temporis &
vetuſtas vicem iure conſtitutæ ſeruitutis obtinet. ſed vetuſtas etiam, vt ait l. 2. ℥. de aqua & aquę plu.
arc. vim legis obtinet. Seruitutes imponuntur à dominis. l. de pupillo. §. ſextus. de no. op. nunc. Le-
ges dicũtur ab ijs qui agros conſtituunt. l. quod principis. de aqua & aquæ plu. Hygenus lib. 2. de li-
F mit. conſti. Diuiſi, inquit, & aſsignati agri, leges accipiunt ab his qui veteranos deducunt, & ita pro-
priam obſeruationem eorum lex data præſtat in ijs agris. Per ſeruitutem prædium prædio ſeruit ci-
uiliter: per legem, per vetuſtatem naturaliter, non ſecus ac per locorum naturam, quam Iulius
Frontinus & Siculus Flaccus ſupercilium appellant. Hæc igitur huius diſputationis ſumma ſit; Ser-
uitutes ruſticorum prædiorum non vtendo amittuntur: Seruitutes vrbanorum prædiorum non
vtendo non amittuntur. Harum libertas vſucapitur: Illarum libertas non vſucapitur. Hæ vſucapi
olim poterant, ex lege Scribonia, nunc non poſſunt: Illæ nec poſſunt, ne vnquam potuerunt vſu-
capi. Seruitutes omnes longo tempore quaſi adquiruntur. Denique ſeruitutes vſucapione legitima
non adquiruntur: vſucapione tamen Iuſtiniana omnimodo adquiruntur. Fœda eſt negligentia, cùm
quid conſtitueris, id præterire, quod cum eo maximè quod conſtitueris, pugnare videatur. Igitur
G cùm ita cõſtitutum ſit ſeruitutes ruſticorum prædiorum vſucapi non poſſe, videamus quemadmo-
dum interpretari nos oporteat, quod his verbis Paulus ſcribit lib. 1. ſent. *Seruitus hauriendæ aquæ vel
deducendæ biennio omiſſa, intercidit, & biennio vſurpata recipitur.* & quod Aggenus in lib. de limit. agr.
dum ait, *Iter non qua ad culturas peruenitur capitur vſu, ſed id quod in vſu biennio fuit.* Et quod ad Pau-
lum quidem attinet, is non vſucapi aquam biennio, ſed vſurpari dicit. i. vſu retineri, ſic enim id ver-

bnm accipi oportere oſtendimus in l.a.ꝟ.Sententia igitur Pauli hæc eſt, Aquam non vtendo amit- A
ti, ſi is cui debetur, ea biennio oon vtatur: quòd ſi ea biennio vtatur: id eſt, ſi vſurpauerit eam, cuius
ſcilicet vſu ſe aliquo tempore abſtinuerat, non iam amitti, ſed cùm inibi eſſet, quodammodo recipi
vel retineri. Quod autem Aggenus ait Iter biennio vſucapi, ſaoè alienum à vero eſt, ſi biennio per
ſe iter vſucapi intelligamus, at cum prædio tamen cui debetur iter, & biennio iter vſucapi conſtat. l.
ſi aliena. §.1.ꝟ. atq; ita tenere Aggeni ſententia poteſt: prædium enim quando vſucapitur, cum ſua
cauſa, & condicione & qualitate vſucapitur. At, vt ex libris ſcriptis didicimus, ſic apud Aggenum le-
gendum eſt: *Iter enim non quia ad culturas peruenitur, capitur vſu, id eſt, quod in vſu, biennio fuit.* Ea
etiam boc in loco explicare quæ de finium latitudioe Aggenus ex lege Mamilia tradit, non alienũ
eſſe iudico. Fines vnius gradus latitudinem ſecundum legem x11. tab. & legem Mamiliam habent,
& ideo in l. 3. ꝟ. de term. mo. Qui terminos, inquit, ſtatutos extra ſuum gradum fineſq; mouerint. B
Eſt autem is gradus ooo ſimplex, ſed geometricus. Gradus ſimplex pedes habet duus ſemis, vel, vt
ex Iuliano Aſcalonita arcbitecto Conſtantinus ſcribit lib. 2. epitom. τὸ βῆμα ἔχει πόδας τρεῖς. Simili-
ter gradus geometricus, id eſt, paſſus ſiue ὀργυιὰ pedes habet quinque, vel, vt alÿs placet, pedes ſex.
atque ideo Aggenus ait lege Mamilia quinque vel ſex pedum latitudinem præſcribi. Intra eam lao-
tudioem non eſt vſucapio, vti cautum eſt io x11. ſed neque intra eam latitudinem eſt præſcriptio,
id eſt, diuturni vſus adquiſitio ex cooſtitutiooe. l. quinque pedum. C. fin. regund. ſic enim præ-
ſcriptionem accipi ſæpiſsimè, oſtendi in titul. de vſucap. lib. 2. Inſtitut. eſt tamen intra id ſpaoum
xxx. anoorum præſcriptio. l. vlt. C. eod. tit. atque ita ipſe de hac quinque vel ſex pedum quæſtione
iudicandum cenſeo.

Libertatem ſeruitutum.] Seruitutum vrbanarum, quod iam ſupra demonſtraui, & ex ſub- C
iecto exemplo ſatis liquet.

Lex Scribonia.] Crediderim plebiſcitum eſſe. Meminit M. Tullius L. Scriboo ij Trib. pleb.
in Bruto & in epiſt. ad Att.

AD L. NATVRALITER.

NATVRALITER.] id eſt re ipſa, noo fictione. Eodem ſenſu naturaliter poſsidere, &
naturaliter obligari dicimus: hoc enim verbu factum demonſtratur.

Res eripitur.] Eripere eſt de manibus auferre per raptum. Deÿcimur itaque è rebus ſoli, Eri-
piuntur res mobiles.

Quo caſu non aduerſus eum.] Non ei tãtùm vtilis eſt vſurpatio qui eripit, ſed etiam omni- D
bus: ſic enim articulum, *Aduerſus*, accipiendum eſſe boc in loco, in Notis ad Vlpianum oſtendi, tit.
20. ſic, vt mihi P. Faber indicauit, & in l. 1. ꝟ. de iu. fiſci. aduerſus leges commiſſum factum eſſe, id eſt,
ſecundum leges, vt in Vlpiano aduerſus leges teſtari.

Ac ne illud quidem intereſt.] Puto hæc verba ad eum pertinere, qui vſurpauerit. Dixit ni-
hil intereſſe, dominus ſit is, qui vſurpauerit, nec ne: modò nihil intereſſe dicit, vtrùm dominus bo-
na fide, an mala vſurpauerit: nam etſi mala fide vſurpauerit, omnibus vſurpatio hæc prodeſt. Titu-
lus Pro ſuo, non poteſt eſſe malæ fidei, l. ſi ancillam. ꝟ. pro ſuo. His igitur verbis, Pro ſuo, ſignificatur
bonæ fidei poſſeſsio. Illis, Ex lucratiua cauſa, malæ fidei: nam vt eſt in l. non ſolum. §. quod vulgò. ꝟ.
hoc tit. & l. 2. ꝟ. pro herede & l. 1. ꝟ. de furt. qui mala fide poſsidet, lucrifaciendi cauſa poſsidet, videli-
cet vt id quod poſsidet, vſu ſuum faciat. Igitur an ex lucratiua cauſa, id eſt, an quaſi alienam. Voluot E
quidam ſic interpretari, Pro ſuo, id eſt, ex cauſa non lucratiua: quod non debet fieri: nam & qui pro
legato, aut pro donato poſsidet, pro ſuo poſsidet. l. s. ꝟ. pro ſuo. item noo eſt cur hoc debuerit ſcri-
bere, nihil referre, vtrùm vſurpator pro emptore, an pro donato rem poſsideat, cùm nulla huius
cauſæ ab illa ſeparandæ iam ſubeſſet ratio. Quidam alÿ verba bæc referunt ad eum, cuius poſſeſsio
interpellata eſt, quos etiam ego rectè interpretari non exiſtimo. nam quo tandem cumq; modo is
poſsideat, certum eſt eo pacto naturaliter poſſeſsiooem interrumpi, nec poteſt, vlla in contrarium
dubitationis aut diſtinctionis induci ratio. De illo ſanè dubitari potuit, an vſurpatio ab eo facta qui
rem alienam eſſe noo ignorat, vero domino proſit: Caius autem intereſſe nihil ait, pro ſuo quiſque
poſsideat, an ex lucratiua cauſa, id eſt, nihil referre, vtrùm bona vſurpator an mala fide poſsideat.

AD L. IN VSVCAPIONIBVS. F

Momentum in iure ciuili boram ſignificat: oec verò vllum conſiderari minus momentum po-
teſt: quis enim exactè poſsit momentorum omnium rationem ſubducere? atque ita momentum
accipi, probat l. 3. §. minorem. §. de minorib. & Ant. Goueanus io lib. Var. lect. animaduertit. In vſu-
capionibus ergo tempora ooo ab bora ad boram, ſed totum poſtremum diem computamus, non
diuidimus diem momentis, ſed totum diem computamus: Denique totum diem extremum pro
momento temporis accipimus, vt qui illum diem attigerit, eum vſucepiſſe dicamus. Ergo à die in
diem, non ab hora in boram fit computatio temporum cui ſententiæ congruit l. in vſucapione. ꝟ. de
diuerſ. temp. præſc. Sic & in lege Aelia Sentia, & in lege Iulia & Papia, & in alÿs pleriſque cauſis, tem
pora ſupputari ſolent, idq; fit ciuiliter, id eſt, fictione iuris. Naturaliter enim ad momenta temporũ G
annus numeratur, quæ computatio etiam in legibus noonunquam obſeruatur, vt io l. 5. ꝟ. de obl.
& act. item io l. 3. §. minorem. ꝟ. de minor. cuius. §. verba à oemine adhuc emendata, ſic meo iudi-
cio reſtituenda ſunt: *Minorem autem* xxv. *annis natu, videndum an etiam die natalis ſui adhuc dicimus
ante boram qua natus eſt, vt ſi captus ſit reſtituatur.* in libro Flor. corruptè legitur, *diem*, pro *die*.

AD L.

A
AD L. IDEOQVE.

Qui autem biſſexto cœpit vſucapere, ſiue priore, ſiue poſteriore, pridie VI. Kal. Mart. poſt ſextam horam noctis, à qua dies Romano more incipit, vſucapionem implet: at in quæſtione. §. minorem non ante videtur non eſſe minor XXV. annis, quàm ſi biſſexto natus etiam diem VI. Kal. Mart. compleuerit: nec refert ſiue priore ſiue poſteriore die natus ſit: nam id biduum pro vno die computatur. cuius ſentẽtiæ in §. minorem auctor laudatur Celſus. Id verò Celſus ſcripſit in l. cum biſſextum. ȷ̄. de verb. ſign. in qua tamen non de die tantùm, ſed & de menſe intercalari agitur. Ceterum menſis intercalaris ſublatus eſt ab Iulio Cæſare, vt Suet. Tranquillus ſcribit, qui non ex XXIX. vel vt alij ſcribũt, ex XXIL. aut XXIII. ſed XXVIII. diebus conſtabat: ideoq; cùm ante Iulium Cæſarem non cõſtaret annus niſi CCCLV. diebus, incidẽte intercalari mẽſe, annus dies habebat CCCLXXXIII.
B Eius verò menſis initium erat pridie Kal. Mart. vt ex Qu. Mucio Celſus refert. Nunc ex inſtituto Iulij Cæſaris, annus dies habet CCCLXV. l. Cùm heres. §. Stichus. ʒ. de ſtatulib. l. ita vulneratus. §. æſtimatio. ʒ. ad leg. Aquil. l. anniculus. ȷ̄. de verb. ſig. & quarto quoque anno ad VI. Kal. Mart. dies vnus intercalatur. Is autem intercalaris dies ſi medio vſucapionis tempore incidat, legitimum tempus augeri conſtat: quod & in actionibus, quæ certo tempore finiuntur obſeruari indicat l. 2. ȷ̄. de diuerſ. temp. præſcr. & in ætatis quæſtione non eſt ambiguum: At in definitione dierum XXX. iudicato faciendo, & in poſtremo eius legis exemplo, puto diem intercalarem in XXX. diebus numerari, quod ex Hugolino rectè Accurſius interpretatur.

AD L. LABEO.

C **Ignorantes.**] Ergo & infantes, & furioſi, quod iam quidem in l. 4. ʒ. dixeram, ſed iterum repetendum eſſe cenſui, ne quis ad eos proximam ſententiam exiſtimaret pertinere, quod etiam ad municipes transfertur, & captiuos. Et omnino etiam à proxima ſententia excipienda eſt peculiaris cauſa, vt ſit hic ſenſus, ſi non poſsit dominus ſuo nomine vſucapere, nec ſeruum etiam poſſe nomine domini.

AD L. VSVCAPIONEM.

Maximè.] *Maximè*, additum videtur à Triboniano, propterea quòd ſeruitutes, etſi iure legitimo non vſucapiantur, ex conſtitutione tamen Iuſtiniani vſucapiuntur. Eandem etiam eum particulam addidiſſe ad l. 4. §. 1. ſupra oſtendimus.

D **Sacris ſanctis.**] Addatur, *religioſis*. §. ſed aliquando. de vſuc. Inſt. l. 4. ʒ. de mor. inf. & ideo nec ſepulchrum, nec forum ſepulchri vſucapi poteſt, quod M. Tullius ait in XII. tab. contineri.

Publicis populi Romani.] Sic ait Publicis P. Romani, vt nos in notis ad Vlpianum tit. 20. Seruus publicus P. Romani parte dimidia teſtamenti faciendi habet ius, legendum eſſe admonuimos. quod in hac Biturigum ſchola, cùm de quibuſdam iuris articulis quidam diſputationem inſtituiſſet, ita eleuabat, vt abſurdam eſſe locutionem diceret, nimirum id per ſe publici verbo adnuẽte ſatis, non animaduertens alia iuris auctores P. Romani, alia ciuitatum publica facere: id etiã non intelligens, natum ex notis eum errorem quibus & Prætorem & P. Romanum ſignificare ſolemus: atque ideo Victorinus Aſer. P R. quoties, inquit, Prætorem ſignificare vultis, nolite interpungere, ne fiat populus Romanus.

E
AD L. SI ALIENA.

In vſucapionibus ab initio bona fides exigitur. Ceterùm hac in re diſtat emptio à ceteris contractibus. Nam in emptione duobus temporibus bona fides exigitur, emptionis, & traditionis. l. ſed etſi res. §. vlt. ʒ. de pub. in rem act. In ſtipulationibus, traditionis tantummodo tempus exigitur. l. ſi is qui pro emptore. §. vlt. l. iuſto. §. etſi poſſeſsionis. ȷ̄. hoc tit. Differentiæ cauſa hæc eſt, quòd ſalua fide ſcientes rem alienã emere non poſſumus, ſtipulari autem poſſumus. Sed huic definitioni obſtat lex noſtra, niſi hoc Vlpianum ſentire dicamus, non tantùm emptionis, ſed etiam traditionis tẽpus ſpectari, quod Accurſio placet, mihiq; veriſsimum videtur. Semper enim inter omnes conſtitit, ſpectari tempus emptionis oportere, quia ſcilicet ſyncera fides non patitur, vt rem alienam ſciens quis
F emat. Sed id ſolùm in emptione tempus ſufficere Proculiani exiſtimauerunt, & in ſtipulationibus poſſeſsionis. Obtinuit tamen Sabinianorum ſententia, qui vtrumq; tempus in emptione ſpectandum eſſe cenſebant: & huius controuerſiæ veſtigium quoddam à me inferius explicabitur in l. qui fundum. §. qui bona, pro emptore.

Hoc iure utimur.] Poſt legem Scriboniam.

Nuſquam.] Neq; in Italia, neq; in prouincijs. Imponi non tantùm in Italia poterant, ſed etiam in prouincijs. l. 3. C. de ſer. & aqua: etenim prouinciales non quidem ex iure Quiritiũ, ſed in bonis, ſiue ex iure Naturali, prædiorum erant domini: & ob eam quoque rem in prouinciali ſolo nuntiatio noui operis locum obtinebat. l. in prouinciali. ʒ. de no. op. nunt. Nuſquam verò ſeruitutes vſucapi poterant.

G **Longo tempore capi.**] Scripſerat Vlpianus *vſucapi*: quod ita Tribonianus immutauit, *longo tempore capi*, propter transformationem Iuſtiniani: qua in re meritò reprehendi poteſt, cùm olim longo tempore quaſi ſeruitutes adquirere licuerit, & nunc etiam ſeruitutes omnimodo longa conſuetudine adquirantur ex conſtitutione Iuſtiniani.

Cum ædificijs.] Cum fundis etiã ſeruitutes vſucapi poſſunt, vt dictum eſt in l. ſequitur. §. vlt.

Pariátque

Pariátque apud furis heredem.] Fruſtra hoc Marcellus adijcit ſi conc ts etiam apud A
furem, & editus apud bonæ fidei poſſeſſorem, vſucapi non poteſt: Dixit igitur, atque apud fu-
ris heredem: quoniam ſi apud bonæ fidei emptorem pariat, iuuencus emptori ſtatim adquiritur,
& ab alio vſucapi poteſt.

Scæuola autem.] Non Q. Mucium, ſed. Q. Ceruidium intelligit, qui fuit ex eadem gente.
Qu. Mucius partum ancillæ io fructu eſſe opinabatur, vt M. Tullius ſcribit lib. 1. de Finibus. Qu.
Ceruidius gentilis ſui opinionem ſequitur, & ideo oullum diſcrimen facit inter fœtum & partum.
Refert autem Vlpianus Scæuolæ & Marcelli ſententiam, quid ipſe ſentiat noo dicit. credo verio-
rem eſſe Marcelli ſententiam. Idem oſtendemus accidiſſe Vlpiano in l. ſi is qui pro emptore. ȷ.
cùm eò peruenerimus.

Nec enim.] Ex hoc loco ſumpta eſt l. partum. ȷ. de verb. ſign. vti ex inſcriptione apparet. B

Ceterùm.] Ceterùm pro alioquin: cuius reciprocum alioquio, pro ceterùm ſæpe in Pãdectis,
quod etiam, vt Chariſius ſcribit in Salluſtij hiſtor. lib. 4. Aſper annotauit.

Nec ſi apud bonæ fidei.] Quod vtique falſum eſt, ſi dicamus ancillæ partum eſſe in fructu,
& bonæ fidei emptori ſtatim adquiri: poterit enim ab alio vſucapi: at certè cùm id hodie receptum
ſit, in fructu partum non eſſe, hoc etiam verum eſt, partum conceptum apud furem, vel furis here-
dem, editumq́; apud bonæ fidei emptorem, vſucapi non poſſe. ceterùm falſum eſt non poſſe vſuca-
pi iuueocum cooceptum apud furem, & editum apud bonæ fidei poſſeſſorem. nam etſi ab empto-
re vſucapi oon poſſit, propterea quòd ei ſtatim adquiritur, ab alio tamen vſucapi poteſt. Putabat er-
go Scæuola partum apud furem editum, vel apud bonæ fidei emptorem, vſucapi: & per omnia par-
tum negabat eſſe rei furtiuæ partem, nec fœtum à partu ſeparabat. Marcello idem iudicium nõ fuit, C
cuius ſententiam ſequimur, de qua nos, in l. ſequitur, ſatis multa diſſeruimus.

AD L. NEQVE SERVVS.

Accurſius peculij cauſam excipit: & rectè, vt dicemus in l. ſi is qui pro emptore. Neq; igitur ſeruus
nomine domini, neq; per ſeruum dominus qui apud hoſtes eſt, ſuo nomine poſſidet.

AD L. SI AB EO.

Is qui emit à domino cui bonorum alienatio interdicta non eſt, vſucapere non poteſt: quia tra-
ditione dominium adquirit. Is etiam qui ſciens emit à domino, qui alienandi ius non habet, quia
mala fide emit, vſucapere non poteſt; vtputa ſi à furioſo ſciens emit, ſi à prodigo cui bonis interdi- D
ctum ſit, ſi ab herede quem Prætor vetuit deminuere, vt in ſpecie l. ſi creditores. ȷ. de priuil. cred. & l.
qui fundum. §. qui ſciens. ȷ. pro emp. l. ſi ſciens ſ. de cont. empt.

AD L. PIGNORI.

Qui pto ſuo poſſidet, vſucapere poteſt. Qui pro alieno, aut pro poſſeſſore poſſidet, vſuca-
pere oon poteſt. Pro alieno poſſidet creditor, colonus, inquilinus, ἐμφυτευτής: Pro poſſeſſore, præ-
do. Adhæc Accur. ootat, oeq; creditori vtilem eſſe XXX. annorum præſcriptionem, videlicet ſi debi-
tor in rem experiatur, quod puto rectè dici. non tamẽ id probo quod Acc. deinde notat, ius luen-
di pignoris præſcriptione XXX. anoorum excludi, qua in re ſequitur Bulgarum: Rogerius tamen dia
logum ſcripſit de præſcriptionibus, in quo id fortiter defendit, Ius luendi pignoris præſcriptione E
XXX. vel XL. annorum oon tolli, quæ ſententia mihi probabilior videtur. nam quod dicitur o-
mne ius tolli præſcripooe XL. annorum. l. omnes. C. de præſcript. XXX. anno. de actionis non
de luitionis iure accipiendum eſt. Pigneraticia autem actio præſcriptione tolli non poteſt, ante-
quam nata ſit. atqui non naſcitur ante quàm debitor pignus repignorauerit: nec enim rectè quis
dixerit eo pigneraticiam actiooem tolli, quòd cùm potuerit pignus debitor luere, & ſibi gignere
pigneraticiam actionem, ei tamen per XXX. vel XL. annos id nunquam in mentem venerit. nam ſi
filiofa. eò non obſtat præſcriptio, quòd non egerit, cùm id à patre facilè impetrare poſſet. l. 1. §. vlt. C.
de anna. exc. multominus eo debitori obſtabit, quòd pecuniam non ſoluerit. Expeditior enim ple-
rumq; agendi quàm ſoluendi facultas eſt. Præterea ſi creditoris poſſeſſio debitori ad præſcriptionẽ
prodeſt. l. cùm oonſsimi. §. ſed cùm illud. C. de præſc. XXX. ano. abſurdum eſt dicere præſcriptionem F
ei etiam nocere, quominus cum creditore actione pigneraticia experiatur. Et quidem huic ſenten-
tiæ oon obſtat d. l. cùm notiſsimi. §. eod. nec enim hoc lex dicit, ius liberandi pignoris præſcriptio-
ne tolli, ſed hypothecariam actionem, quam poſterior cootra priorem creditorem habet, longiſsi-
mi temporis præſcriptiooe tolli. Item noo obſtat l. nec creditores. & l. vlt. C. de pigo. act. Loquuntur
enim de nata iam actione pigneraticia, eamq́; loogo tempore tolli negant: vbi eam rectè Ioanoes
& Græcus interpres loogiſsimo tempore tolli confirmant.

Bona fide.] Ignorans, alioqui pro poſſeſſore poſſidet. l. nec vllam. §. 1. ſ. de pet. her.

Si mandauero.] Per procuratorem poſſeſſio nobis adquiritur, ſi ea mente & cogitatione ac-
ceperit, vt nobis adquireret l. quod meo. ſ. tit. prox. Quòd ſi rem ſibi habeat, poſſeſſio oobis oõ ad-
quiritur. l. 1. §. per procuratorem. ſ. tit. prox. & ideo tunc ſibi procurator ipſe vſucapere poteſt, quam- G
uis, inquit, poſſit videri noo pro ſuo poſſidere, videlicet cùm eius rei nomine mandati actione te-
neatur. nec tamen certè, ideo minus pro ſuo poſſidet, quòd mandati iudicio teoeatur.

AD L. ID TEMPVS.

In vſucapione non coniunguntur tempora inter emptorem & venditorem. l. ſi ædes. §. libertas.

ſ. de

A ff.de ſer.vrb.præd. In longi temporis poſſeſsione inter emptorem & venditorem tempora coniunguntur, ex reſcripto Seueri & Antonini. §.inter venditorem.de vſucap. quod Iuſtinianus ad vſucapionem etiam triennij traxit in tit.de vſucap. transfor.vt planè non ſuo loco in Inſtitutionibus hæc verba poſita eſſe videantur : *Quod noſtra conſtitutio ſimiliter & in vſucapionibus obſeruari conſtituit, vt tempora continuentur*, quemadmondum ipſe ad ea in tit.de vſucap.adnotaui. Ex his apparet hãc legem non de vſucapione, ſed de longa poſſeſsione accipi oportere. Ita verò demum inter emptorem & venditorem tempora coniunguntur, ſi vterq; bona fide rem acceperit. Nam auctoris, id eſt, venditoris vitioſa poſſeſsio, bonæ fidei emptori nõ prodeſt, ſed neq; etiam nocet, vt id per ſe nõ vſucapiat emptor, quod venditor nõ potuit. Proinde in acceſsione addimus, vt ea ita demum emptor vtatur, ſi nec vi, nec clàm, nec precario venditor poſſederit.l.Pomp.§.1.ff.tit.prox.& ex diuerſo, iuſta vendi-
B toris poſſeſsio, emptoris vitioſæ poſſeſsioni non prodeſt. Quòd ſi medio tempore alius poſſederit, interrupta eſt poſſeſsionis cõtinuatio : quæ in re ſunt ſimiles emptores ſucceſſoribus.d.l.Põp.§.quæſitum.l.poſſeſsio.j.hoc tit. Aliàs verò magnum inter eos diſcrimẽ eſt. nam defuncti mala fides, bonæ fidei ſucceſſori nocet: contrà bona fides defuncti, malæ fidei ſucceſſori prodeſt, quod tam in vitia, quàm in virtutes defuncti ſuccedat, & eadẽ eſſe perſona exiſtimetur. In eadem verò perſona hoc receptũ eſt, vt mala fides obſtet initio, nõ item iam cœptæ vſucapioni. Quæ dicuntur de emptore, trahuntur etiã ad donatarium, & legatarium, & fideicõmiſſarium, & ceteros, præter vniuerſi iuris ſucceſſores, nã in hac quæſtione nõ ſeparantur lucratiuæ cauſæ à non lucratiuis. Præterea non tantùm emptor venditoris, ſed etiã venditor emptoris acceſsione vtitur.l.ſi duobus.j.de diuerſ.temp.præſcr. l.Pomp.§.præterea.ff.tit.prox. ceterùm in ſpecie.§.ſi liber.l.Pomp.ideo liber homo, aut dominus,
C venditoris acceſsione non vtuntur, quoniam alius medio tempore poſſedit: eius verò, cui adquiſita fuerit poſſeſsio, ideò acceſsione non vtuntur, quia cauſam ab eo nullam habent. In ſpecie autem §. ſi is qui precario.l.Pomp.ideo manente precario, is qui precario conceſsit, acceſsione nõ vtitur, quia ei tantùm acceſsio prodeſt, qui poſsidet.l.pen.§.1.j.de diuerſ.temp.præſcr.d.l.Pomp.§.vlt. Is autẽ qui precario conceſsit, durante precario aut non poſsidet, aut de eo ſaltem dubitatur an poſsideat.l.& habet.§.eum qui.j.de preca. At precario diſſoluto, acceſsioni proculdubio locus eſt : precaria enim poſſeſsio iuſta eſt: ea quæ vi aut clàm poſſeſſa eſt, iniuſta eſt, atq; ideò etiam ex ea nõ datur acceſsio. Et vt quæ in hac quæſtione de acceſsionibus poſſeſsionum obſcuriora ſunt, pro noſtra parte attingamus, &, ſi fieri poteſt, aperiamus etiam & illuſtremus, hoc quoq; notandum eſſe cenſeo ex l.pen. §.item adiiciendum.j.de diuerſ.temp. præſcr. continuari tempora inter emptorem & venditorem,
D etiam ſi per procuratores emptio venditioq; perfecta fuerit. Ceterùm ita in eo §.legendum eſſe, *Et quod apud eum cui vendendum mandauit*, aut ſanè, vt in P.Flor. ſæpe accidit, *Qui*, ſic accipiendum eſt, vt valeat, *cui*. Erit igitur hæc eius §.ſententia, Emptori acceſsionem dari cum eo quod apud procuratorem fuit, cui mandatum erat vt venderet : ſed tamen poſſeſsionem interrumpi, ſi porrò idem is alij mandauerit, niſi id fiat ex domini voluntate.

Nam ſi poſtea.] Poſt traditionem.l.penul.§.penul.j.de diuerſ.temp.præſcript. ergo id ſolum tempus emptori proficit, quod fuit ante venditionem & traditionem, licet venditionis tẽpore venditor non poſſederit : quod & in herede ita ſeruatur, vt ei tempus accedat, quod ante mortem defuncti fuit, quamuis tempore mortis eam rem defunctus non poſſederit: & hoc oſtendit l.Pomp.§. non autem.ff.tit.prox. ſecundum Flor. ſcripturam.

E Quodammodo quaſi.] Duas notas appoſuit, vt oſtenderet heredem propriè non eſſe, vt in l.iuris gentium.§.adeo.ff.de pact.§.hoc quoque.per quas perſ.nob.adquir. ſed tamen vt heres, ita & legatarius acceſsione defuncti vtitur: heredis etiam acceſsione legatarius vtitur. Hoc verò inter legatarium & heredem intereſt, quod mala fides defuncti nocet heredi, non legatario.

AD L. SI IS QVI PRO EMPTORE.

Dicturus ſum hoc in loco de iure ſingulari vſucapionis, exemplo ad l.ius ſingulare.ff.de legib. aptiſsimo & cõuenientiſsimo. Eſt verò hæc iuris iſtius definitio, Ea quæ ſerui peculiari nomine nanciſcuntur, etiam ignorantes dominos vſucapere. Iure enim ciuili, ſcientia in vſucapionibus exigitur, ſed iure ſingulari vtimur, vtilitatis rerum cauſa.l.peregre.§.quæſitum.ff.tit.prox.l.iuſto.§ nondum.j.
F hoc tit. Et quidem ex hac definitione quattuor eliciuntur, Vt infantes vſucapiant, Vt furioſi vſucapiant, qua de re diximus in l.ſequitur.ff. Vt ſi hereditarius ſeruus poſsidere incipiat, eodem modo iacente hereditate per ſeruum heredi augeatur hereditas, vt quæ nondum aditæ hereditatis tempus vſucapioni procedat.l.1.§.item adquirimus.ff.tit.prox.l.qui à ſeruo.ad fin.j.de oblig.& act.l.pe.j.de capt.& poſtlim.l.iuſto.§.nondum.j.hoc tit. quod nos latius exponemus in l.præſcriptio.§.vlt.j.hoc tit. Vt ad eum qui captus eſt ab hoſtibus, eorum quæ ſerui poſt captiuitatem peculiari nomine comprehenderunt, vſucapio pertineat.l.in bello.§.facti.l.pen.j.de cap.& poſtl.l.ait prætor.§.hi plane.ff. ex quib.cauſ.ma. Non tantùm autem ſi redierit, iure poſtliminij poſſeſsio rei peculiaris reuerſo domino prodeſt, ſed etſi ibi deceſſerit, ad ſucceſſores eius pertinet, inducta fictione legis Corneliæ. & hæc fuit Iuliani ſententia, ex qua id efficitur, quamdiu is eſt apud hoſtes, in ſuſpenſo vſucapionẽ eſſe:
G nam ſi reuertatur, ei, ſi ibi moriatur, heredibus prodeſt, & æquè patet fictio poſtliminij, ac fictio legis Corneliæ. Marcellus negat eſſe in ſuſpenſo : reuerſo enim non prodeſſe vſucapionem, heredibus prodeſſe. Itaque Marcellus licet Corneliam ſine vlla hæſitatione induceret, non tamen poſtliminio reuerſo, plus iuris dabat, quàm ſi per ſe, cùm ad hoſtes perueniſſet, poſſediſſet: atque ita pleniùs legis Corneliæ quàm poſtliminij fictionem accipiebat. ſed Iuliani ſententiã ſequendum eſt, vt Tryph

vt Tryphoninus ait in d.l.in bello.§.facti. id eſt,ſequi oportet. Quid ergo dicemus de his quæ ante A
captiuitatẽ aliquis per ſe,aut per ſeruum poſsidere cœpit? Si per ſe vſucapere cœperit, vſucapio in-
terrumpitur:quia poſsidere deſinit,nec ipſi reuerſo iure poſtliminij medium tempus ad vſucapionẽ
prodeſt.l.deniq;.ff.ex quib cauſ.ma. ſi tamen ibi deceſſerit; heredi eius per legem Corneliam pro-
deſt:& in eo diſſentire auctores non videntur. Quòd ſi per ſeruum ante captiuitatẽ poſsidere cœ-
perit,Marcellus reuerſo non prodeſſe,Iulianus prodeſſe putat.Iuliani ſententia ſequenda eſt.Here-
di autem prodeſſe vſucapionem Marcellus non negabat, idq; probatur. De illo nunc vidẽdum eſt,
quid fiat,ſi ſeruus non ex cauſa peculij rem poſt captiuitatem domini comparauerit? Et placet eam
vſucapi non poſſe,& ideo nec ei ante quàm reuertatur,nec eo apud hoſtes mortuo,heredibus ante
aditam hereditatem poſſeſsionem incipere:ſi tamen filiusfa. patre degente apud hoſtes,rem nõ ex
peculij cauſa comparauerit,ipſum ſibi per legem Corneliam poſſediſſe & vſucepiſſe videri.l.iuſto.§. B
vlt.j̃.hoc tit.cui ſimile quiddam eſt in l.in bello.§.1.j̃.de capt.& poſtlim.

Si is qui pro emptore.] Quærit primùm,an ſi per ſe ante captiuitatem poſſederit,heredi eius
lex Cornelia proſit,vt medio tempore videatur vſucepiſſe.

Nam interrumpitur.] Hæc eſt dubitandi ratio.

Et ſi ipſi.] Subijcit autem verum eſſe,quòd interrupta & interpellata fuerit poſſeſsio,poſtlimi-
nium ei reuerſo non prodeſſe,vt vſucepiſſe videatur:& ſanè veriſsimum etiam id eſt, ſed eo tamen
moueri non debemus, quominus heredi legem Corneliam prodeſſe contendamus, id quod ab
Marcello factum eſt confidenter.Quid autem fiet ſi per ſeruum poſt captiuitatem ex cauſa peculiari
poſsederit? & hac de re agitur in prox.verſ.

Iulianus ait.] In l.bona.§.quæ peculiari.j̃.de capt.& poſtlim. C

Dubitari.] Iulianus tamen ad heredes fictionem legis pertinere exiſtimabat. Reprehenditur
Iulianus à Marcello,non quòd in hoc caſu dubitarit,ſed quòd in ſuſpenſo vſucapionem eſſe dixerit.
Nec enim eſt in ſuſpenſo,quoniam ſi reuertatur,poſtliminium ei non prodeſt,vt per ſeruum vſuce-
piſſe videatur.Nam ſi forte,vt & Iuliano videtur, poſtliminium ei non prodeſt, cùm per ſe ante ca-
ptiuitatem poſsidere cœpit,cur etiam non dicemus ceſſare poſtliminium,ſi ſeruus ex cauſa peculia-
ri poſt captiuitatem poſsidere cœperit? Cur poſtliminio reuerſus plus iuris habeat in eo, quod ſer-
uus poſt captiuitatem poſſedit, quàm in eo quod ipſe per ſe ante captiuitatem poſſedit? Marcellus
etiam exiſtimat ei non prodeſſe poſtliminium, qui per ſeruum ante captiuitatem poſsidere cœpit,
nullo igitur caſu exiſtimat poſtliminium prodeſſe: heredibus autem omni caſu legem Corneliam
prodeſſe,quia ſcilicet cùm is moritur apud hoſtes,iure ſingulari poſſeſsio quęſita hereditati videtur, D
quæ vicem perſonæ obtinet:cùm reuertitur, medio tempore nulla perſona extitit, cui adquiſita in-
terim poſſeſsio videatur: nam captiuus quidem ipſe pro nullo habetur. Marcellus itaque omnibus
ijs caſibus fictionem legis pleniùs accipiębat, quàm fictionem poſtliminij. Sed Iuliani ſententia
obſeruatur.

Marcellus.] Hic notas in Iulianum ſcripſit.Crediderim & Mauricianum ſcripſiſſe ex l.iuriſgẽ-
tium.ff.de pact.& l.ſed etſi quid.§.quid ergo.ff.de vſufr.

Pleniùs.] Ideo pleniùs, quia fictionem poſtliminij non prodeſſe Marcellus ait, fictionem verò
legis prodeſſe affirmat.

Quemadmodum.] Hac ratione Marcellus contendit fictionem poſtliminij non prodeſſe.

Nam hereditatem.] Hac verò ratione contendit fictionem legis prodeſſe. E

Locum non habere.] Legendum omnimodò eſt *locum habere*, atque ita legi aliàs, Acc. no-
ſter annotauit. nec verò ſi ea quæ nos iam ante propoſuimus diligenter expendantur, id quiſquam
diffiteri iure poteſt.

Si ſeruus quem poſsidebam.] Oſtendi in l.ſequitur. ff. ſeruum fugitiuum à domino poſsi-
deri,nec inter furtiuas res annumerari:Id verò ita procedit,ſi ab alio ſeruus fugitiuus non poſsidea-
tur. Etenim ſi alius fugitiui poſſeſsionem apprehenderit,poſſeſsio domini eſſe deſinit.l.1.§. per ſer-
uum.ff.tit.prox.quod & in rebus domini locum obtinet, à ſeruo quárum in eo fuit ſubreptis & in-
teruerſis.Eſt & alius caſus,quo dominus fugitiui ſerui poſſeſsionem amittit,de quo in hoc §.agitur,
videlicet ſi pro libero ſe gerat,& iudicium liberale ſubire ſit paratus: vbi id etiam exigitur, vt ſe diu
pro libero geſſerit.l.3.§.ſi ſeruus ff.tit.prox.quo in loco Spartaci fugitiuorum ducis exemplo Iuriſ- F
conſultus vtitur,ex quo etiam dictum eſt bellum Spartacum. His verò duobus caſibus exceptis,fu-
gitiui à domino poſsidentur, & ideo rectè Paulus lib.1 III. ſenten. ſcribit, in numero ſeruorum ex
lege Caninia fugitiuos computari.

Si quis bona fide.] Bona fides exigitur non tantùm ab initio adeptæ, ſed etiam ab initio re-
cuperatæ poſſeſsionis,ſed hoc in quibuſdam falſum eſt,vt dicemus in l.iuſto.§.etſi poſſeſsionis.j̃.

Quia conceſſum.] Expoſui hanc rationem in l.ſi aliena.ff.

AD L. SERVI.

Creditor propriè non poſsidet, quoniam animo & cogitatione domini rem non tenet l. ſcien-
dum.§.creditor.ff.qui ſatiſd.cog.l.ſi ſeruus depoſitus.§.1.ff.de noxal.act.l.quæcumque.ff. de Public.
in rem act.l.pignori.ff. hoc tit. & nec vſucapere pignus, nec Publiciana, aut noxali actione experiri G
poteſt. Iuſta tamen eſt creditoris poſſeſsio: poſsidet enim naturaliter, & firmiſsimo pignoris
iure, & quaſi poſſeſſor conuenitur ad exhibendum, & in rem actione. Debitor autem per credi-
torem in hoc tantùm poſsidet,vt vſucapiat.l.qui pignoris.l.1.§.per ſeruum.ff.tit.prox. quod in hac l.
manifeſtò traditur.

A *Vt addíci.*] Flor. liber habet. *Vt adiic.* Adici autem accipio pro adiici & accedere, quod confir-
mat l. de acceſsionibus §. 1. ℑ. de diuerſ. temp. præſcr. Creditor itaq; cui ego rē obligaui, vtitur acceſ-
ſione poſſeſsionis meæ aduerſus extraneum vindicantē, non etiam aduerſus me: à me tamen vindi-
cantē vi pignoris ſuperaturus eſt. At is cui creditor meus rem pignori acceptā obligauit, etiā aduer-
ſus me temporis mei, & creditoris acceſsione vtitur: quia ego ei ſum extranei loco. Itaq; vnus me
ſuperat pignoris iure, alter acceſsionis iure. ſed hoc ita, ſi pecunia ſoluta nondū fuerit. pecunia etiim
ſoluta ego vtrumq; ſuperaturus ſum. tādiu enim ſecundi creditoris pignus manet, quamdiu & pri-
mi. l. 1. C. ſi pignus pign. da. ſit: at primi creditoris pignus ſolutione tollitur, ergo & ſecundi.

AD L. SI PER ERROREM.

B *Longo tempore capere.*] Quo titulo? pro adiudicato: ex quo etiā actio Publiciana cōpetit.

AD L. QVAMVIS.

Quamuis aduerſus.] Res fiſci vſucapi non poſſunt. l. vbi lex. in fi. ℑ. hoc tit. fiſcus eſt principis.
Res igitur fiſci, ſunt res propriæ & priuatæ principis, & ideo in §. res. de vſucap. Res, inquit, fiſci no-
ſtri, & in l. 2. C. Commu. de vſucap. fiſci mei.

Si tamen ex bonis.] Flo. *tamen ex bonis*: lego, *tamen ſi bonis*: quod d. §. res, confirmat: alioqui
fruſtra inferius additur, Ex iiſdem bonis.

Bonis uacantibus.] Bona vacantia ſunt eorum bona quibus poſt mortem ſucceſſor nullus
exiſtit: hæc, fiſco caducis legibus deferuntur, vt ipſe in fragm. Vlp. oſtendi, tit. 28. ſatis, vt arbitror, fe-
C liciter emendata l. ergo. ℨ. de fideicom. lib.

Diutina poſſeſsione.] Olim vſucapione, hodie diutina poſſeſsione, ſiue Iuſtiniana vſucapio-
ne bonorum vacantium, necdum fiſco nuntiatorum dominium adquiritur. Vſucapione opus eſt,
etiam ſi nuntiandi poteſtas expirauerit, quia poſſeſſor non eſt dominus. Expirat autem nuntiatio
quadriennio, quod quidem ex quo re ipſa bona vacarunt, non ex quo ea vacare homines intelle-
xerunt, computatur. l. 1. §. diuus. ℑ. de iu. fiſci. l. intra. ℑ. de diuerſ. temp. præſc. l. quia autem. §. certè ſi va-
cantia. ℨ. ſi quis om. ca. teſt. l. 1. C. de quadr. præſcr. Ergo in cauſa vacantium bonorum, aduerſus fiſcū
quadriennij præſcriptio datur. In cauſa verò commiſsi, quinquennij. l. 2. C. de vect. & com. quod ſic
rectè Conſtantinus interpretatur lib. 51. Epitom. ἐν ταττίας ἀδιδραμένης ὑπὲρ ζητεῖ ὁ δημόσιος τὸ
κλεπτοτελῶν ἠδὲ τέλος, ἤτοι τὸ κομμίσσιον, vbi pro κομμίσσιον malim κόμμισσον. Ceterùm exceptis his
D cauſis in quibus minora tempora cuſtodiri ſpecialiter conſtitutum eſt, in omnibus cauſis ex quibus
nuntiatio fit ad fiſcum, xx. annorum præſcriptio ſeruatur. l. in omnibus. ℑ. de diuerſ. temp. præſc. l. 2.
ℑ. de req. vel abſ. dam. l. 1. §. præſcriptio. ℑ. de iu. fiſci. & hæc præſcriptio tantum abeſt vt tollatur à l.
omnes. C. de præſc. xxx. ann. vt ab ea potius nominatim confirmentur omnes præſcriptiones, quæ
legibus aut conſtitutionibus definitæ ſunt. In eis tamen actionibus, quæ legibus aut conſtitutioni-
bus tempora certa non acceperunt, ſiue priuatæ ſint ſiue fiſcales, ait lex xl. annorum præſcriptio-
nem cuſtodiri oportere, excepto caſu l. comperit eod. tit.

AD L. SI HOMINEM.

Vt venditoris poſſeſsio emptori, ſic reſoluta venditione, aut redhibitione facta, emptoris vendi-
E tori prodeſt: quod fuit à nobis etiam demonſtratum in l. id tempus. ℨ.

Quoniam.] Credo legendum, *Quamquam*: idq; l. Pom. §. præterea. ℨ. tit. prox. oſtendit. Quam-
quā igitur propriè venditio dici non poteſt, ex perſona tamen emptoris poterit venditor acceſsio-
ne vti. Eſt in eadem voce error in multis aliis Pandectarum locis, quos, me rem vtilem facturum
arbitror, ſi indicauero. In l. in ſumma. §. ſed agere. ℨ. de cond. indeb. lego, *Quamquam non contra-
hendi animo dederim*, vt hic ſenſus ſit: Ea quæ dantur condicionis implendæ cauſa, ab herede ſcri-
pto omiſſa hereditate quaſi ob rem data re non ſecuta condici, quamuis ea heres contrahendi ani-
mo non dederit, vti fit in articulis ob rem dati tractatus. Item in l. pater. §. 1. ℑ. de capt. & poſtlim.
re. vbi Florentiæ, *Quoniam verum eſt*, in aliis codicibus, *Quod verum eſt*. vel *Quod non verum eſt*, ſed
legendum opinor, *Quamquam verum eſt*, hoc ſenſu: Non videtur ex lege Cornelia pupilli apud ho-
F ſtes mortui hereditas deferri ſubſtituto, quandoquidem lex Cornelia, de captiuis loquitur, qui
teſtamenti factionem habuerint, ſed tamen quia pupilli captiui legitima ex lege Cornelia proximo
agnato defertur, quamquam non habuerit impubes teſtamenti factionem, quod in cauſa inte-
ſtati fruſtra ſpectatur. l. bona. in princ. ℑ. eod. titul. non erit alienum & in cauſa teſtamenti pupillo
captiuo facti à patre, qui iam ante captiuitatem filij in ciuitate deceſſerit, Prætorem ſubſequi volun-
tatem patris, & vtiles actiones dare ſubſtituto. Sic in l. ſi pater. 3. ℨ. de vulg. & pupil. ſubſtit. arbitror
legi debere, *Quamquam etſi ambo*, id eſt, ſi prior pater ac deinde filius in ciuitate deceſsiſſet. quòd
ſi legas, *Quoniam etſi ambo*, certè ſuperiori ſententiæ ratio hæc aptari propriè nullo modo poteſt.
Credo etiam in l. Marcellus. ℑ. de fideiuſſ. legendum eſſe in hunc modum, *Quamuis mandati actio non
competit*. fideiuſſor, inquit, tenetur, quamuis mandati actionem is non habeat. & ei quidem legi
G fruſtra opponitur l. is cui. de verb. oblig. nam l. Marcellus ait, *obligato*, quod verbum diligenter ex-
pendendum eſt, vt in l. ſi à reo. §. ſi à furioſo. eod. tit. iure obligato. Igitur pro pupillo, furioſo, prodi-
go iure obligatis, vtputa ex delicto vel quaſi ex contractu, fideiuſſor tenetur, quamuis mandati
actio ei non competat: Pro eis verò non obligatis, vtputa ſi ſtipulanti promiſerint, fideiuſſor non
obligatur. Sed de his ſatis.

AD L. POSSESSIO. A

De huius legis ſententia diximus in l.id tempus. Dixit autem Atticorum more poſſeſsionem poſſidere, vt ſtipulationem ſtipulari in l.3.§.ſtipulationem.ĵ.iudic.ſolui.l.in inſulam.§.vltim.ſ.ſol.matr. obligationem obligari in l.creditor.ſ.de pig.

AD L. EI A QVO.

Ei à quo.] Hoc eſt ei cuius fundum. fundum igitur quem cœpi vſucapere, domino locaui, nulla locatio eſt. rei enim ſuæ locatio, emptio, depoſitum, precariũ, commodatum, pignus non valet: & ideo vſucapio interpellatur, quia per conductorem non retineo poſſeſsionem, neq; hoc caſu intereſt vtrùm ſciens an ignorans rem ſuam eſſe, eam à poſſeſſore conduxerit, quia ſemper verum eſt nullam conductionem eſſe: niſi ſolius poſſeſsionis gratia conduxerit: quo caſu exiſtimarim vtilem B conductionem eſſe & vſucapionem non interpellari l.ſi aliquam rem.ſ. tit. prox. Ergo rei ſuæ, id eſt, proprietatis, conductio, precarium, emptio non valet: poſſeſsionis rei ſuæ conductio valet, nec non precarium, atq; emptio. ſed ſiue res ipſa, id eſt, proprietas domino rei vendatur, ſiue poſſeſsio, & tradatur, perſpicuũ eſt vſucapionem venditoris interrumpi, cùm tamen ſi poſſeſsio conducatur, aut precario accipiatur, vſucapio nõ interrũpatur. De pignore dicemus in l.nõ ſolũ.§.ſi rem tuam.ĵ.

Longi temporis præſcriptio.] Præſcriptio, modo longi temporis adquiſitionem ſignificat. vt in tit.de vſucap.lib.11.Inſtit.oſtendi: aliàs plerumq; ſignificat exceptionem quamlibet.

AD L. HERES.

Heres, & iacens hereditas, in implenda vſucapione vicem perſonæ defuncti ſuſtinent. C

AD L. EVM QVI ÆDES.

Si quis aliena tigna ſuis ædibus iniunxerit, vel ſi ex alienis cæmentis domum ædificauerit, vel ſi alienas tegulas aut columnas in ædificium coniecerit, vel ſi ex alienis tabulis nauem aut armarium fabricauerit, ſingulæ res non poſsidentur, non vſucapiuntur, etiam ſi corpus ipſum poſsideatur, & vſucapiatur. & ideo eædem ipſæ res diſſolutæ à prioribus dominis vindicari poſſunt, quod Iauolenus Priſcus in hac lege manifeſtis rationibus demonſtrat.

Poſſeſsionem temporis immobilium rerum omnium.] Sic Flor. ſed malo, *Poſſeſsione temporis immobilium rerum dominium mutet.*

Si autem columna.] De euictione agitur ex ſtipulatione duplæ re euicta. ideoq; ſi pars fundi D euincatur, de euictione agitur, quoniam quælibet pars fundi, fundus eſt.l.1.ſ.de euict. Diuerſum eſt ſi pars animalis euincatur: nam animalis pars animal non eſt.l.ſi dictum.§.in ſtipulatione. eod.titu. quòd ſi diſtractis ædibus columna euincatur, actione ad exhibendum vel de tigno iniuncto ideo de euictione non agitur, quia columna pars non eſt ædium.l.naue.eod.tit. Vt igitur de euictione ſit actio quotiens aliquid ex re vendita euincitur, neceſſe eſt id quod euincitur partem eſſe, & totius nomen accipere poſſe. Loquimur autem de actione ex ſtipulatu: nam actionẽ ex empto competere hoc in loco rectè Iauolenus ait. In l.Naue, agi de ſtipulatione ex eis quæ præcedunt & ſequuntur legibus intelligi poteſt, eodemq; modo inter ſe conciliantur l.venditor & l.ſi prægnans.eod.tit.

Nam quemadmodum.] Vt eas quamdiu ædificium manet, ab ædificio ſeparatas non poſsides, ita nec eas poſſediſſe videris, etiam ſi eis cohærentibus in ædificio, deponantur ædes, quæ res E eas continent.

Nec penes te.] Penes te non fuerunt, id eſt, non poſſediſti. Penes te eſt quod quodam modo poſsidetur, id eſt, iure dominij vel bona fide.l. penes.ĵ. de verb. ſignifi. Hæc igitur Iauoleni eſt ſententia, Res mobiles quæ cohærent ædificio, nec poſsideri ædificio manente, nec ædificio ſublato poſſeſſas videri eo tempore quo in ædificio fuerunt.

AD L. VBI LEX.

Vbi lex.] Lex XII.tab. lex Atinia, lex Mamilia, lex Plautia & Iulia de vi, lex Scribonia, lex Iulia repetundarum, lex Iulia de fundo dotali.

Interdum.] Vitium aut reale eſt, aut perſonale. Quod defunctus ob rei vitium vſucapere non F potuit, heres nonnumquam vſucapere poteſt. Quod defunctus ob ſuum vitium vſucapere non potuit, heres numquam vſucapere poteſt.

AD L. SINE POSSESSIONE.

Sine poſſeſsione ciuili. nec enim poſſeſsio naturalis ſufficit.

AD L. NVMQVAM.

Vſucapio efficere non poteſt, vt ne ſolo cedat ſuperficies. Superficiem dicimus id omne quod factum eſt ſuper ſolum, ſiue ædificatum, ſiue ſatum, aut plantatum ſit: & ideo vitis ſuperficies eſt vineæ, ſeges arui.l.certo.ſ. de ſer.ruſt.præd. Dicimus etiam ſuperficium, atq; ita ipſe legendum opinor apud Caium lib.11. Inſtitut. *Si aliquis*, inquit, *in agro noſtro arbores aut vineas vel plantas quaſ-* G *cumque poſuerit, ſimiliter ſuperficium ſolo cedat*, vbi tamen alij codices *ſuperficij*, alij *ſuperfitum* habent. Sic in P. Flor. in l.1.ĵ. de ſuperfic. *Nam ſi conduxit ſuperficium, ex conducto*: vbi tamen hi, quorum beneficio & opera Pandectæ Florẽtinæ luci redditæ ſunt, miror cur pro *ſuperficium* maluerint *ſuperficiem* ſcribere, præſertim cùm illam vocem integram reliquerint in l.ſi lapidicinis.ſ. de iu.dot.

id enim

A id enim certè nõ licebat. Animaduerti ſimili errore eos in l.29.ad finem.ff.de ſtatulib.cùm Floren-
tiæ ſcriptum eſſet, *Cum ceteris an quoque pecuniam victori reſtituere debere.*, quomodo etiã legitur ad-
huc in libris manu ſcriptis, pro *An*, ſcripſiſſe, *Eam*, eoſdemq; illam vocem in l.ſi totam an partem.ff.
de adq. her. integram retinuiſſe: *Si totam an partem*, id eſt, ſi totam eam partem, antiquo loquendi
more ab Sex. Pompeio adnotato: cuius rei cognitio plurimum ad eius legis explicationem facit. ſic
& in l.ſi fideicommiſſorum.ff. Vt in poſſeſſ. leg. *Nihil me per em lædi oportere*, habent Pandectæ Flo-
rentinæ: vt iam planè liceat nobis vſurpare, id quod Victorinus Afer in hunc modum ſcribit: Libri
legum etiam ſi ex frequenti tranſcriptione aliquid mutarunt, tamen retinent antiquitatem, quod
ego, etſi pluribus aliis exemplis planum facere poſſum, ne tamen in eorum vitium incidam, qui rei
propoſitæ rationem non habent, id commodiori loco & tempori reſeruabo.

B

AD L. CELSVS.

Pro ſuo.] Titulus Pro ſuo adhæret omnibus aliis, & ideo hæc verba, *Pro ſuo*, ſic accipienda
ſunt, vt omnes titulos comprehendant; quod ea etiam quæ ſequuntur, indicant. Ceterùm vera eſt
Celſi ſententia, ſi quis rem quam, verbi gratia, non accepit quaſi debitam ex teſtamento, ſed alia
quauis ratione adeptus eſt, ſibi legatam eſſe opinetur. nam ſi res mihi tradatur quaſi debita ex te-
ſtamento, quamuis legatum non præceſſerit, eius tamen rei ſi non pro legato, ſaltem pro ſuo, aut
pro ſoluto vſucapio procedit.l.3.l.4.ff.pro ſuo.ſed & pro legato quis rectè contendet, hac in ſpecie
vſucapionem procedere.hæc enim opinio probabilis eſt, cùm ipſe dominus debere ſe putans, bona
fide accipienti tradit. & in ſumma ſi traditio interueniat ex falſa cauſa, error falſæ cauſæ vſucapionẽ
C parit, quia probabilis eſt: ſi traditio non interueniat, error falſæ cauſæ vſucapionem non parit, quia
hic error probabilis non eſt. Sed hac in re diſtat emptio à ceteris negotiis. Nam ex aliis cauſis tradi-
tione facta pro ſoluto vſucapio procedit, etiam ſi falſæ cauſæ fuerint: at ſi quis rem quaſi debitam ex
cauſa venditionis tradat, nec pro ſoluto quidẽ vſucapio procedere poteſt, quia non ſolutionis tan-
tùm in hoc cõtractu, ſed etiam emptionis tempore bona fides exigitur, vti dictum eſt in l. ſi aliena.
ff. Emptionis verò tempore non adſuit bona fides, cùm emptio nulla præceſſerit, & hæc quidẽ nos
alijs in locis inferius etiam tractabimus, ideo nunc breuiores ſumus.

AD L. SI SERVO.

Res tradita ſit.] Rectè ſupplet Acc. Ex cauſa peculiari, vt & in l.ſi is qui pro emptore.§. quòd
D ſi ſeruus.ff. Hac verò de re tractatum eſt in l.ſequitur.ff.

AD L. CVM SOLVS.

Neque ullam aliam.] Quandoquidem tibi ego tradidi non quaſi debitam ex meo contra-
ctu vel quaſi ex contractu, ſed quaſi tuam. Nullam ergo aliam habes poſſidendi cauſam, quàm pro
herede: at poſſidere pro herede non potes quod à vero herede poſſeſſum eſt, & quod non quaſi à
defuncto accepiſti, ſed à vero herede, cùm is te falsò exiſtimaret, pro parte heredem eſſe. At ſi cùm
de eo incidiſſet controuerſia, an ex parte heres eſſes, tranſegerimus, vſucapies pro tranſacto, quia
tunc à me ius, & poſſidendi cauſam habes.l.ex cauſa.C.pro empt.

E

AD L. RERVM MIXTVRA.

Vno ſpiritu.] Id eſt τῇ συμφυΐᾳ, & ideo id etiam à Plutarcho συμφυὲς appellatur ἐν τοῖς γαμικοῖς
παραγγέλμασι.

Quod συνημμένον uocatur.] Id latinè Aul.Gel. Adiunctum, ſiue Connexum interpretatur lib.
XVI. cap. VIII. Vitruuius Coniunctum lib. V. cap. IIII. Seneca lib. XVII. epiſt. Compoſitum, Pau-
lus Cohærens in l.in rem.ff.de rei vindic. & Pomponius in hac lege.

Labeo.] Labeo in libris noſtris eſt Antiſtius Labeo, princeps Proculianæ ſectæ. hic libros πι-
θανῶν ſcripſit, & eos qui Poſteriores dicuntur, vt ex indice Iuriſconſultorum apparet. πιθανῶν, id eſt,
probabilium. Poſteriores libri ſunt, qui poſt mortem eius editi ſunt, vt ſcribit Gellius lib. XIII. cap.
X. Scripſit etiam ad edictum Prætoris vrbani, & Prætoris peregrini l.ſi quis affirmauerit. §. hæc de
F dolo.ff. de dolo.l. Labeo.ff.de verb.ſign. & ad XII. tab. vt idem Gellius teſtatur lib.I. cap. XII. Epi-
ſtolarum libros eum ſcripſiſſe nuſquam legi. Credo legendum hoc in loco, *Iabolenus*, non *Labeo*:
in quibus nominibus erratur ſæpiſsimè. Iabolenus dixerat lib. IX. epiſtolarum, id eſt, in l.eum qui
ædes.ff.eum qui ædes pro emptore vſucapit, ſingulas res non vſucapere: Idem tamen, quemadmo-
dum hoc in loco traditur, eodem, vt opinor, epiſtolarum libro, ſcripſit cœptam cuiusq; rei vſuca-
pionem nõ interrumpi, etiam ſi res ædificio poſtea iniungatur. faciliùs enim abſolui quàm inchoari
vſucapionem, & ita non omni quo deſinimus poſſidere modo vſucapionem interrumpi. Mixtura
enim, & morte, & furore, & captiuitate in cauſa peculiari, etſi deſinamus poſſidere, vſucapio non
interrumpitur. Nec verò quicquam in hac ſpecie intereſt, vtrùm quo tempore res mobiles ædifi-
cio iunguntur X. dies, an longius tempus ſuperſit.

G Quid ergo in his.] Gemma quidẽ ipſa vindicari non poteſt à domino, quoniam cedit anulo,
ſed agi ad exhibẽdum poteſt.l.gemma.ff.ad exhib. atq; ita fit vt quod poſſidetur, dominus à poſſeſ-
ſore vindicare non poſſit. nam cùm vtrumq; integrum permaneat, neq; mixtura cõfuſum aut quo-
dãmodo extinctum ſit, vtrumq; etiã poſſidetur & vſucapitur. ſed ideo vindicari gemma nõ poteſt,
quia cedit anulo, idemq; eſt, ſi aurum gẽmæ cedat: item ſi ſigillũ candelabro applumbetur, aut ſi em

blemata quæ ſunt exemptîcia, phialis aut lancibus iunganiur, quæ omnes ſpecies nihil ad rerum A
mixturam pertinent: nec enim res ita miſcentur aut implicantur, ſed mobiles permanent, & ſunt duo corpora [illegible].

Singulæ res.] Singulas res vocat [illegible]. Cohærentes [illegible]. Grex igitur neq; vt [illegible], neq; vt [illegible] corpus vſucapitur, ſed ſingula gregis capita per ſe poſsidētur & vſucapiuntur. Vnde conſequēs eſt ea quoq; mixtura vſucapionem nō interrūpi: idemq; eſt in armēto, equitio, polia.

Maneat: non idem tamen.] Sic Flor. ſed legendum opinor, *Maneat idem non tamen.*

AD L. NVMQVAM.

Initio venditionis.] Non in ipſa vēditione ſtatim. Errat in iure is qui initio venditionis à pupillo factæ, aut poſtea tutorem adhiberi ſcios eſſe exiſtimat, & ideo non vſucapit: nam error iuris B
vſucapioni obſtat. l. 4. ff. de iur. & fac. ign. l. ſi fur. §. 1. j. hoc tit.

Mobilium.] Videnda ſunt quæ de hoc §. in Tribonianum ſcripſimus in fragm. Vlp. tit. 19.

Seruus licet.] Seruum qui in libertate moratur deſino poſsidere, videlicet ſi ea interueniant quæ tradidimus in l. ſi is qui pro emptore. Si quid igitur adquirat, eius poſſeſsionem neq; ſibi, quia ſeruus eſt, neq; alij adquirit; quia à nemine poſsidetur. ſed ſi nomine alicuius nanciſcatur poſſeſsionem; ei adquirit, cuius nomine nactus fuerit, quaſi negotiorum geſtor, per quem poſſeſsionē adquiri poſſe conſtat. l. communis. § vlt. ff. tit. prox. l. ſi ego. ff. de neg. geſt.

Si ſeruus meus.] Furore poſſeſsionis cauſa non mutatur vel interrumpitur, ſed neq; vſucapio interrumpitur. l. ſequitur. §. furioſus. ff. l. iuſto. §. pe. j. & huc etiam pertinet §. prox.

In colono & inquilino.] Colonus eſt in agro, Inquilinus in ædificio. Appianus lib. 2. bel. C
ciuil. [illegible]. Hic etiā incola dicitur in l. 1. C. de fal. mon.

Vacuum.] Vſucapio à defuncto cœpta ante aditam hereditatem, vel poſt aditam hereditatem, ante apprehenſam poſſeſsionem completur. l. cœptam. j. hoc tit. l. qui eum §. vlt. j. tit. prox. l. cùm miles. ff. ex quib. cau. ma. & hoc quidem fit iure ſingulari. nam iure ciuili hereditas poſſeſsionem rerū non habet, atq; ideo rectè id tempus quo aut non aditur, aut non apprehenditur hereditas, vacuū tempus appellatur, quia vacat poſſeſsio, nec ea ratione interim fieri hereditati furtum poteſt. l. 1. §. Scæuola. j. ſi quis teſta. lib.

Vſu eum capturum.] Adijcit Acc. rectè, *pro emptore*, plus enim valet res, quā opinio heredis. D

AD L. SI FVR.

A domino.] Domino, id eſt, bonæ fidei poſſeſſore. Incipiet igitur pro ſuo poſsidere & vſucapere. l. quamuis. j. de fur. Dominus in hac quæſtione & pro bonæ fidei poſſeſſore accipitur paſsim.

Si quis id quod.] Hinc colligo plus errorē iuris valere, quàm rem ipſam & veritatem. Res tamen ipſa nonnumquam plus valet, quàm error facti. l. 2. §. ſi ſub condicione. j. pro empt.

Incertam.] Pars pro diuiſo certa eſt. Pars pro indiuiſo incerta eſt. Illa cerni & demonſtrari poteſt, hæc non itē. Sed quod ad quantitatē attinet, pars pro indiuiſo, aliâs eſt certa, aliâs incerta. Certa, ſi ſciatur quota ſit, puta tertia, vel quarta: Incerta, ſi neſciatur. Illa poſsideri poteſt, hæc non item. l. locus. l. 3. §. incertam. ff. tit. prox. ideoq; illa vſucapi poteſt, hæc non poteſt.

Mera ſubtilitate.] Ipſo iure. Igitur qui ſcit partem aliquam fundi eſſe alienā, vſucapere nō poteſt. ſi quota pars aliena ſit, ignoret: at ſi vel partē pro diuiſo ſciat eſſe alienā, vel pro indiuiſo partem certā, reliquas partes poſsidere & vſucapere poteſt. l. ſi quis fundū. ff. tit. prox. l. emptor. j. pro empt. E

AD L. NON SOLVM.

Non ſolùm.] Quæ ad hūc locum pertinent in l. ſequitur. expoſuimus.

Quòd vulgò.] Veterum definitio hæc eſt, Neminem ſibi ipſum poſſeſsionis cauſam mutare poſſe: quæ ſic accipienda eſt, vt qui animo domini & corpore incūbit poſſeſsioni, ſi hoc ſolùm ſtatuat, ſe ex alia cauſa poſsidere, nihil agat. l. 3. §. illud quoq;. l. qui bona. § vlt. l. quod meo. ff. tit. prox. l. vlt. ff. Si pars hered. pet. quod & in poſſeſsione naturali locū obtinet. Poſſeſsio ciuilis animo domini, Naturalis non animo domini, ſed alio quodam iure: Illa pro ſuo, hæc pro alieno poſsidetur. Etiā F
illud admonitione dignum eſt in tit. de adq. poſ. ferè ſemper animū, domini animum ſignificare, & ciuilem poſſeſsionem. Bene autem in definitione veterū, Sibi ipſum: nam dimiſſa poſſeſsione prima, poteſt quis eiuſdē rei denuò ex alia cauſa nanciſci poſſeſsionem. d. l. qui bona. vt ſi is qui pro poſſeſſore vel pro emptore poſsidet rem alienam, precario dominum rogauerit, incipit precario poſsidere. tūc enim ipſe ſibi ſolus non mutat cauſam poſſeſsionis, ſed priori poſſeſsione dimiſſa, precariā à domino accipit. l. certè. §. Iulianus. l. vlt. j. de precar. Idem eſt ſi fur, aut is qui rem alienam emit, litis æſtimationē ſubierit, vel ſi dominus eandem ei rem donauerit. l. ſi fur. in pr. ff. hoc tit. l. 2. §. vlt. l. qui cum herede. j. tit. prox. Sunt & alia exempla in hoc §.

Id'que per hæc probari.] Id verò contrarijs exemplis probat.

Pro herede.] Vel pro bonorum poſſeſſore. G

Cùm hæc igitur.] Superioribus caſibus is qui ciuilem poſſeſsionem habet, cauſam poſſeſsionis mutat. Si verò is qui apud me depoſuit vel commodauit, mihi rem eam vendiderit aut donauerit, non mutatur ciuilis poſſeſsionis cauſa, quia ciuiliter ipſe non poſsidebam. Quia tamen poſsidebam naturaliter, in ciuilē naturalis vertitur. l. communi. §. neq;. ff. commu. diuid. l. 2. §. quod vulgo. &

Poſſeſſio ciuilis et naturalis quomodo differant.

Anim[us]

A go & §.filium.ꝗ.pro herede.l.1.§.ſi inter.ꝗ.pro donato. Veterum autē definitio non tantùm ad ciuilem,ſed etiam ad naturalē poſſeſsionem pertinet:vt ecce in ſpecie l.cùm nemo,C.de adq.poſſ.colonus qui de fundo vendendo cogitauit,quam ob cauſam olim fuit actio furti,auctore Gellio lib.x1. cap.vlt. non potuit ſibi mutare cauſam poſſeſsionis, & ideo in poſſeſsionis quæſtione locator erit ſuperior. Ad hæc etiam pertinet l.ad probationem.C.de loca.vbi tamen pro *iure*,arbitror legēdum *ipſe*. Secunda autem Accurſii ad eam legem interpretatio veriſsima eſt.quoniam dominus ignorās conduxit,atque ea re cœpit pro alieno poſsidere,nec ante pro ſuo poſsidere incipit,quàm in quæſtione proprietatis ſuperior euaſerit, & in quæſtione poſſeſsionis vincetur. Summa autem totius quæſtionis hæc eſt, Quod pro meo poſsideo, ipſe ſolus efficere non poſſum vt quaſi ex alia cauſa pro meo poſsideā: Quod pro alieno poſsideo, ipſe ſolus efficere non poſſum, vt pro meo poſsideā. B Deniq; ciuilem aut naturalem, in aliam ciuilem aut naturalem, naturalē in ciuilem, vel contrà ipſe mihi ſolus mutare non poſſum. Extrinſecus verò noua accedente cauſa poſſum: quia ſi noua cauſa accedat,iam ipſe mihi ſolus non videor poſſeſsionem mutare.

Venientes exiſtimauerit.] Obſtat l.3.§.ſi quis autem.ꝗ.Vnde vi & de vi arm.l.metum.§.1.ꝗ. de eo quod met.ca. Multum ſanè intereſt,vtrùm quis conſpexerit,an audierit.nam ſi quis metu venientium perterritus fugerit, nemo dubitat eum vi deiectum videri, videlicet ſi poſſeſsionem illi occupauerint.l.1.§.idem Labeo.ꝗ.Vnde vi & de vi arm. Sed etſi quis conſpectu armatorum hominum perterritus, qui eò ad vim faciendam veniebant, profugerit, vi deiectus videtur, etiam ſi eorum nemo poſſeſsionem apprehenderit, & ita Labeoni viſum eſt d. §. idem Labeo.in eadem ſententia eſſe Iulianum puto in hoc §.ſed tamen ipſe pro, *Exiſtimauerit*, in eo legendum eſſe opinor, C *Extimuerit*. Si dominus, inquit, fundi homines armatos venientes ad vim faciendam extimuerit, atque ita profugerit.M.Tul.pro Cæcinna. At verò hoc quidem iam vetus eſt, & maiorum exemplo multis in rebus vſitatum,quum ad vim faciendam veniretur,ſi quos armatos quamuis procul conſpexiſſent, vt ſtatim teſtificati diſcederent, optimè ſponſionem facere poſſent, ni aduerſus edictum Prætoris vis facta eſſet. & paulò pòſt. Si fuiſſet in loco & ex eo metu permotus fugiſſet, quum armatos vidiſſet,diceres'ne eſſe deiectum? Opinor. Hæc M. Tullius. Sed ſi quis profugerit viſis armatis hominibus,qui aliò tendebant,vi deiectus non videtur.d.l.3.§.ſi quis autem. Quòd ſi non conſpexerit armatos, ſed exiſtimauerit vel audierit homines cogi,armari, venire, etiam ſi res ita ſe habeat,non tamen,etiam ſi profugerit, aliâs vi deiectus videtur, quàm ſi poſſeſsio ab eis apprehenſa fuerit.d.l.3.§.proinde.d.l.metum. Multum ergo intereſt,vtrùm audierit an conſpexerit. Hoc caſu,vi D deiectus videtur,modò ſi ad eum illi tendebant,etiam ſi poſſeſsionem non occupauerint. Illo non aliter quàm ſi venerint,& poſſeſsionem occupauerint. Magis enim nos oculi, quàm aures mouent & perterrefaciūt. Illa autem quæ vi occupata ſunt,vſucapi non poſſunt. Quæ vi occupata non ſunt, quamuis dominus ex eis vi deiectus videatur, vſucapi poſſunt.

A quo fundum petere.] Petere, id eſt, vindicare. In hoc igitur caſu pro ceſsione, in proximo pro ſolutione vſucapiam,nam ex obligatione perſonali ſolui res dicitur. Quòd ſi nulla ſit perſonalis obligatio,cedi res dicitur,non ſolui. Ex cauſa igitur ceſsionis factæ à domino,licet dominiū non transferatur, vſu tamen capio ſequitur.

Qui pignori.] Debitor per creditorem,depoſitor per depoſitarium,commodator per commodatarium, locator per conductorem poſsidet, atque etiam vſucapit. Vſucapio tamen inter- E pellatur,ſi creditor,depoſitarius,commodatarius,conductor alij rem vendiderit & tradiderit, idq; hic §. oſtendit,& l.3.§.quòd ſi ſeruus.ꝗ.titul. proxim. quòd ſi rem alij obligauerit, commodauerit, depoſuerit,locauerit,placet non interpellari vſucapionem.l.qui vniuerſas. §.vlt.ꝗ.eod. tit.idemque Iuſtinianus conſtituit in l. vltim. C.de adquir.poſſeſs. ſi colonus deſidia aut dolo poſſeſsionem dereliquerit,aut alij prodiderit vt eam alius ingrederetur: quo in loco prodere idem eſt,quod deſerere & proijcere.

Perſeuerabit.] Etiam ſi rem alij creditor tradiderit,vt rectè Accur.explicat.

Ignoranti tuam eſſe.] Idem eſt ſi ſcienti,ſed id dixit,quod plerumq; fit,vt in §.1.de inut.ſtip. Quem viuere credebat. Pignore igitur dato ei qui pignoris eſt dominus, ſiue is ſcierit, ſiue ignorauerit rem ſuam eſſe,vſucapio interrumpitur. Idemq; dicendum eſt in depoſito, & commodato. Vt F enim in ſpecie ſuperioris §.hi nihil inter ſe diſtant,ita in hac ſpecie nulla eſt inter eos differentia. De precario,emptione,conductione diximus in l.ei à quo.ꝗ.

Nihilominus vſucapiam.] Quia poſsidere non deſino,& hypotheca,cùm nulla ſit,non poterit etiam à creditore poſſeſsio vindicari.

Quia ſeruus domini.] Quia creditor non deſinit poſsidere.

Ac ſi eam creditor.] Ac ſi pignus debitori reſtituiſſet.

Faciliùs obtinebitur.] Creditor pignoris poſſeſsionem habet non ſolùm ſi tradita ei fuerit, verùm etiam ſi precario cōceſſa aut locata debitori fuerit. Quid ergo fiet,ſi ſeruus debitoris pignus ei precario conceſſum ſubripiat? Et putat Iulianus faciliùs obtineri, vt non interrumpatur vſucapio quia tunc poſſeſsionem ipſe debitor habet. Sanè faciliùs quàm illo caſu,aut quàm in conductione: G nam ſi precariò rogauerit,ipſe debitor poſsidere videtur,ſi conduxerit,creditor. Quòd ſi vtrumque interuenerit,etiam creditor poſsidere intelligitur. Nam quotiēs vtrumq; interuenit,precarij rogatio non in hoc interponitur &c.l.ſi quis ante.ꝗ.tit.prox.ſed tunc quidem tamdiu conductor in poſſeſsione erit, quam diu locator volet.eius enim voluntate locatio reſcindetur. Ita igitur conductio fit in hoc vt merces detur. Precarium detentionis vt quandoq; volet locator conductio reſcindatur.

AD L. SI SERVVS. A

Inſciente domino.] Sic videtur dixiſſe *Inſciente*, vt in capitulo quinto legis Mamiliæ: *Qui termini hac lege ſtatuti erunt, ne quis quem eorum eycito, ne've loco moueto inſciens dolo malo: ſi quis aduerſus ea fecerit, is in terminos quos eiecerit loco've mouerit, inſciens dolo malo.* ſic enim habet Gentiani Herueti liber, P. Gallandij libro pleriſque in locis emendatior. Si igitur ſeruus ſciente domino rem peculiarem vendiderit, emptor vſucapere poteſt. nam ſi ignorante domino vẽdiderit, vſucapioni obſtat lex XII. tab. & lex Atinia. Sic verò *In*, articulus erit *ἀποδοτικός*.

AD L. SI HOMO.

Rei hereditariæ furtum non fit, ideoq; ob eam rem quæ iacente hereditate aut nondum apprehenſa, poſſeſsione mota atq; interuerſa eſt, heres furti actionem non habet. l. in eo quod. §. de adq. re. do. Veteres contrà ſentiebant, vt M. Tullius lib. VII. epiſt. ſcribit. ſed illa ſententia præualuit: proinde res ea vſucapi poteſt. At ſi homo cuius vſusfructus legatus eſt, ſubreptus ſit ante apprehenſam poſſeſsionem hereditatis, fortaſſe vſucapi homo non poteſt, quoniam furti actio fructuario competit, ſi eo tempore ſit ſubreptus homo, cùm ipſe fructuarius vti & frui poteſt. Nulla enim eſt vſucapio eius rei, cuius nomine furti agi poteſt. Enimuero furtiua plerumq; non eſt ea res, cuius nomine furti agi poteſt. & ex diuerſo nonnumquam furtiua eſt ea res, cuius nomine furti agi non poteſt. vt oſtendi in l. ſequitur. §. & ideo ad inhibendã vſucapionẽ, non id exigimus, furti actionem dari; ſatis namq; eſt rẽ furtiuã eſſe. Plane in propoſita ſpecie, Iulianus non dixit ideo vſucapi ſeruũ non poſſe, quod eius nomine furti actio cõpetat: ſed vſucapi ſeruũ nõ poſſe, cuius nomine furti agi poteſt: fit C enim furtiuus ſeruus, atq; ita fit eius rei furtum, quæ nondum ab herede poſſeſſa eſt: videlicet ſi eo tempore ſubrepta fuerit, quo iam vſusfructus fructuario competebat, vtputa poſt aditam hereditatem. l. hereditariæ. & l. prox. ȷ. de furt. quamuis necdum vti frui cœperit. & ita etiam idem Iulianus putat, fieri creditori furtum hypotheca nuda conuentione obligata, etiam ſi numquam is eam poſſederit & tenuerit. l. in actione. §. vlt. ȷ. de furt.

Sed etiam heres.] Quia tunc heres per fructuarium poſsidet.

AD L. POTEST.

Non facile videtur quiſquam ſine furto rei alienæ mobilis poſſeſsionem nanciſci poſſe. Sed hoc vt ſummoueat Gaius, *Poteſt*, inquit, *pluribus modis accidere*: & quæ ſequuntur, in Inſtitutionibus etiã D Iuſtiniani tradita & à nobis expoſita.

AD L. FVRTVM.

Fundi quoque.] Et hoc quidem expeditius procedere, quàm in rebus mobilibus, vt earum poſſeſsio ſine furto apprehendatur, Iuſtinianus ait in tit. de vſucap.

AD L. QVAM REM.

Veterum.] Maſſurij Sabini, Aulo Gellio auctore lib. XI. Veterum auctorum appellatione in libris noſtris ij continentur, Brutus, Manilius, Sabinus, Labeo. §. furtum. de oblig. quæ ex del. naſc. l. veteribus. §. de pac. l. vetus. §. de vſufr. l. ſæpe, ſub fin. ȷ. de ver. ſig. E

AD L. SI SOLVM.

Maxima inſulæ pars eſt ſolum. l. qui res. §. aream. ȷ. de ſolut. Huic ſuperficies naturali iure cedit, omneq; ius & conditionem eius ſequitur. l. numquam ſuperficies. §. hoc tit.

AD L. COEPTAM.

Hoc autem conſtitutum eſt ſingulari iure, vt oſtendimus in l. numquam. §. vacuum. §. hoc tit. contra tenorem iuris ciuilis.

AD L. SI REM.

Procurator.] Cui hoc mandatum ſit. F

Adipiſci nos.] Etiam ignorantes.

Captioſum.] Captioſum, damnoſum vt oſtendi in l. ſequitur. §. Definit ergo furtiua eſſe res, nondum tamen vſucapi poteſt, ne aliter ſi conſtituamus, in captionem aliquam dominus incidat.

AD L. CVM VIR.

Lex Iulia inhibet alienationem & vſucapionem fundi dotalis, Lex Atinia rei furtiuæ. Si tamen mortua in matrimonio muliere dos lucro mariti ceſſerit, vel ſi domino fur heres extiterit, alienatio confirmatur & vſucapio procedit. l. pe. §. de fundo dot. Huic ſententiæ opponitur l. quæ ab initio & l. pe. ȷ. de diuerſ. re. iur. Reſpondeo eam eſſe regulam Catonis. quæ ad legata dumtaxat inſtitutioneſq; pertinet. Item opponitur l. ſi ſeruo. §. Qui & à quib. Reſpondeo libertatem alieno ſeruo relictam ab initio prorſus inutilẽ eſſe. l. ſi alienum. §. de her. inſt. ideoq; ſi ſeruus alienus, quẽ tu manumiſiſti, tuus efficiatur, vtputa quia domino ſerui eius heres extitiſti, manumiſsione noua opus eſt, vt G ſeruo libertas cõpetat. Ex diuerſo, ſi dominus heres extraneo manumiſſori extiterit, ſubſequi debet heres defuncti voluntatem, in cuius ipſe vicem ſuccedit. l. filium. §. de lib. ca. l. ſi ab eo. C. eod. nec

noua

A noua opus eſt manumiſsione. Quod enim defunctus fecit, & probaſſe aut feciſſe videtur heres. Quod verò fecit heres, ei non æquè is aſſenſus videtur, cuius ipſe poſtea in hereditatem ſucceſsit. At rei alienæ venditio ab initio momẽtum aliquod habuit.l.rem alienam.ff.de contr.empt. & ideo faciliùs omnimodo confirmatur.

AD L. HERES.

Si modò ipſi poſſeſsio.] Nam in emptione vtroq; tempore bona fides exigitur.

Patrem.] Hoc in loco videndum eſt, cuius bona fides ſpectetur in vſucapionibus. Si ſeruus emat peculiari nomine, ſerui mens quærenda eſt. etenim ſi fide mala emat, vſucapio non procedit, etiam ſi rem alienam eſſe dominus ignoret. Sed ſi emat bona fide, vſucapio ritè procedit, etiam ſi
B poſteà dominus alienam rem eſſe intellexerit. Si tamen quo tempore bona fide ſeruus emit, rem dominus alienam eſſe ſciat, vſucapio nõ procedit. Quid autem fiet, ſi ſeruus nomine domini emat? Et placet mentem domini eo tẽpore ſpectari, quo primùm ſcierit ſeruum emiſſe.l.2.§.ſi ſeruus tuus. §.Celſus.§.Pomp.§.ſi ſeruus meus.j.tit.pro.e.etenim ſi eo tempore ſciat rem alienam eſſe, vſucapio non procedit, etiam ſi ſeruus eam bona fide comparauerit. At ſi neſciat, vſucapio procedit, dummodo bona etiam fide ipſe ſeruus emerit. alioquin vitioſa eſt poſſeſsio. Vtroque caſu igitur vtriuſque bona fides exigitur, idemq; in filiofamil.& patre dicendum eſſe, hic §.oſtendit. Sed in peculiaribus cauſis, ſerui potius aut filij ſpectatur exiſtimatio, quàm patris vel domini. In dominicis vel paternis, domini vel patris potius, quàm ſerui vel filij. In illis ignoranti, in his nõ niſi ſcienti adquiritur. Serui aut filij ſemper bona fides exigitur: Patris vel domini non ſemper.

C

AD L. IVSTO.

Iuſto errore.] Errore facti.

Mihi quærere non exiſtimo.] Et ideo vſucapio neceſſaria eſt.

Rẽmque meam fieri.] Et ideo vſucapio neceſſaria non eſt.

Et ſi poſſeſsionis.] Bona fides exigitur non tantùm initio adeptæ, ſed etiam initio recuperatæ poſſeſsionis, ſicut diximus in l.ſi is qui pro emptore.ff.in hoc §.duo caſus proponuntur, quibus initio ſecundæ poſſeſsionis bona fides non exigitur.

Inſpici placet.] In omnibus negotiis excepta venditione, vti dictum eſt in l.ſi aliena.ff.

Non enim ideo minus.] Quia enim bona fide matrem prægnantem accepit, & partum ſi-
D mul videtur accepiſſe.

Quod alienam.] Secus eſt ſi furtiuam eſſe matrem ante editionem cognouerit.

Idem in ſeruo.] Seruum bona fide poſsidebam, ante vſucapionẽ captus eſt ab hoſtibus, atq; adeò interrupta eſt ſerui poſſeſsio. Prius quàm rediiſſet, alienum eſſe cognoui: Si deinde redierit, proculdubio vſucapietur, quia poſtliminij fictio facit, vt ne denuò nanciſci poſſeſsionem eius videar. Prior etiam caſus fictione ſuſtinetur.

Seruus hereditarius.] Accurſius ne pugnare videatur l.proxim. ſeruum ait poſſediſſe ante mortem domini. Mihi aliter videtur. nam lex ait ſeruum hereditarium rem comparaſſe: At hereditarius is ante mortem domini non eſt. Tum verò quia ſi ſeruus ante mortem domini poſſedit, ipſe dominus poſſediſſe intelligitur, vt iam non multum abeſſe caſus hic à ſequenti videatur.
E ſed de hac re in l.prox.viderimus.

Cùm bona fides.] Cùm ignorans rem alienam acceperit, quamuis adhuc ſe putet eſſe filiumfa.poſſediſſe ſibi & vſucepiſſe videtur.

Non leui præſumptione.] Hoc ſummè notãdum eſt: nam ita qui exiſtimat, is vt argumentis & coniecturis grauibus ducatur, neceſſe eſt. Leui coniectura ſi moueatur, nihil ad vſucapionem ea res prodeſt.l.quod vulgo.j.pro empt. Cèterùm excepto caſu hoc probabilis ignorantiæ, is demum vſucapere pro emptore poteſt, qui rẽ vera emit: Ex aliis cauſis vnuſquiſq; etiam ſi ea cauſa nõ præceſſerit quam præceſsiſſe poſſeſſor exiſtimat: vt dictum eſt in l.Celſus.ff.

Vt enim uſusfructus.] Vſusfructus, id eſt, libertas vſusfructus, vt in l.ſi ædes.§.libertas.ff.de ſer.vrb.præd.ſeruitus, id eſt, libertas ſeruitutis. Ideo autem libertas vſusfructus non vſucapitur, quia
F non vtendo vſusfructus amittitur, & vt Paulus ait lib.1.ſent.tit.de ſeruit.ea vſucapi non poſſunt, quæ non vtendo amittuntur. Ceterùm ſeruitus etiam vſusfructus vſucapi non poteſt: nam neque prædij ſeruitus, nec hereditas, neq; ius vllum incorporale vſucapi poteſt.

Vtilitate ſuadente.] Hoc etiam iure ſingulari fit. Flo.codex habet, *Relictum*, malim *Receptum*, vt eſt in aliis codicibus.

Tenere.] Tenere, poſsidere.

Poſſeſſum foret.] A patre ſcilicet. Cetera quę ad hunc §.pertinent, aſſumi poſſunt ex his, quæ ad l.ſi is qui pro emptore, annotauimus. Nulla pars eſt iuris ciuilis in quam ipſe non paratiſsimos habeam huic ſimiles commentarios, nunquam tamen committam, vti de vna eademq; re in pluribus locis non neceſſariò tractaſſe videamur.

G

AD L. PRÆSCRIPTIO.

Obtinenda.] Ad tenenda ea loca.l.2.§.1.j.Ne quid in loc.publ.

Iuriſgentium. Hoc expoſui lib.1. Inſtit.

Poſuerat.] Sic Flor.& in l. quod in litore.ff.de adq.re.do. Alij codices, *Depoſuerat.* quod non placet.

placet. Quod autem ſequitur, *vel dereliquerat.* Interpretis eſſe opinor, nō Papiniani. Cetera ſic lego, A
Aedificio alterius poſtea eodem loco extructo, occupanti dat. exc. opponat.

Vel ſi quis quod in fluminis.] Ius piſcandi in portu fluminibusq́; omnibus commune eſt. Ius piſcandi in diuerticulo fluminis, propriū vnius eſſe poteſt, & hoc quidem fit, aut permiſſu principis, aut longa conſuetudine. l. ſi quiſquam. ꝭ. de diuerſ. temp. præſcr. Vbi Pluribus annis, id eſt, longo tempore, de quo ſæpe in eo tit. agitur. Vulgò autem cum illa valde iſta lex pugnare creditur: qua de re quid ſentiam paucis explicabo. Marcianus lib. 3. Inſtit. docet eum qui ædificat in litore, ſoli dominum eſſe quamdiu ædificium manet, l. in tantùm. ſ. de rer. diuiſ. Idem Marcianus eod. lib. in l. ſi quiſquam. eum; qui in fluminis publici diuerticulo longo tempore piſcatus ſit, alterum eodem iure vti prohibere per longæ conſuetudinis exceptionem. Quod ſic accipiendum eſt, ſi non deſierit piſcari, ſi eo adhuc iure vtatur. Ex diuerſo enim, ſicut ædificio diruto locus ad priſtinam cauſam re- B
uertitur: ita ſi deſinat piſcari, alterum eodem iure quin vtatur, prohibere non poterit. & hoc Pap. in hac lege ſentit. Ponit enim initio regulam, tum eam duobus exemplis illuſtrat. poſterius autem vt priori ſimile ſit, eum qui quondam piſcabatur neceſſe eſt vt nunc non piſcari, atque ita ius prohibendi amiſiſſe faciamus. hæc ſententia fuit Ioannis interpretis antiquiſsimi, quæ mihi videtur eſſe veriſsima.

Quemadmodum etenim.] Non negat hereditate iacente compleri vſucapionem à defuncto cœptam, ſed procedere negat vſucapionem, ſi ſeruus hereditarius peculij nomine rem poſsidere cœperit: quod pugnat cum eo quod propoſuimus in l. ſi is qui pro emptore. & l. iuſto. §. nondum. ſ. vbi etiam vnam Accurſij ſententiam refutauimus. Idem, alter hæc verba *Peculij nomine,* ſic accipit in hoc §. vt non ex cauſa peculij rem poſſederit, ſed rem aliquam tenere cœperit, quaſi da- C
tam in peculium, cùm tamen ei conceſſum non eſſet peculium: Credo ſubſtitueret etiam libenter, ſi liceret, hæc verba, *Domini nomine,* pro illis *Peculij nomine,* ſed probare id ego neque poſſum nec debeo. An verò ita rectiùs dicemus, reſpondiſſe Papinianum de Iure ciuili, verùm iure ſingulari receptum eſſe, vt à defuncto cœpta vſucapio hereditate iacente procedat: item vt ſi ſeruus hereditarius peculij nomine poſsidere cœperit hereditate iacente, procedat vſucapio? l. iuſto. §. nondum. ſ. Sic videtur.

AD L. PRO SOLVTO.

Titulo Pro ſoluto quando locus exiſtat, oſtendi in l. non ſolùm. §. ſi mihi Titius. ſ. D

AD L. SI EMPTAM.

Receptum eſt.] Et in peculiaribus etiam rebus id contra ius receptum eſt, propter vtilitatem rerum, vt in l. ſequitur. & l. ſi is qui pro emptore. ſ. demonſtraui.

AD L. SI EXISTIMANS.

Tibi tradam.] Quòd ſi non tradam, error falſæ cauſæ tibi nullo modo prodeſt. §. error. de vſucap. l. Celſus. ſ. hoc tit. l. 1. ꝭ. pro donat. l. 2. & 3. ꝭ. pro leg. l. nemo. ꝭ. pro derel. Eſt error iuris; error facti, error falſæ cauſæ. Iuris error vſucapionem impedit: facti error vſucapionem parit. Error falſæ cauſæ vſucapionem non parit, niſi ſi quis quaſi ex ea cauſa traditum acceperit.

Niſi actio.] Sic Flor. pro *Auctio,* vt in fragm. Vlpian. titulo XXII. annotaui. E

Nec pro ſoluto.] Ex omnibus aliis cauſis pro ſoluto vſucapio procedit. Pro ſoluto non vſucapit, qui re vera non emit. & hujus differentiæ rationem in l. Celſus, expoſuimus, & idem Paulus in l. 2. ꝭ. tit. prox. etiam tradidit.

AD L. VLTIMAM.

Sed ſimulatque in meam.] Hæc vti accipienda ſint, oſtendi in l. ſequitur. ſ. hoc tit, nam hodie neceſſe non eſt, venire pignus in poteſtatem creditoris.

AD TIT. PRO EMPTORE. F

AD L. I.

LITIS æſtimatio eſt veluti quædam emptio, & ideo qui litis, id eſt, eius rei de qua lis eſt, obtulit æſtimationem, pro emptore poſsidet atq; vſucapit.

AD L. II.

Quo contrahitur.] Spectari autem id tempus non poteſt, ſi nulla emptio interuenerit. Neceſſe eſt igitur venditionem re vera contrahi, nec ſatis eſt quaſi ex ea cauſa rem tradi: quod in ſuperiore titulo expoſuimus. l. Celſus. & l. pen. G

Separata.] Poſſeſsio bonam fidem non exigit, vſucapio bonam fidem exigit. Non omnis qui poſsidet, etiam vſucapit. Non omnis qui vſucapit, & poſsidet. Nonnumquam enim ſingulari iure fit, vt nemine poſsidente vſucapio procedat.

Si ſub condicione.] Qui emit ſub cōdicione, & ea pendente accepit, vſucapere interim non poteſt,

A poteſt, quoniam non eſt perfecta emptio.l.4.ff.de in diem addict.idem eſt ſi falſò condicionem extitiſſe,aut à ſe rem emptam eſſe putet.Nam error falſæ cauſæ non parit vſucapionem.Quid ſi condicionem ignoret extitiſſe? Sabinus ait plus eſſe in re,quàm in exiſtimatione mentis. nō ſecus atq; cùm ignorās aliquis emit à domino.l.regula.§.qui ignorans.ff.de iur.& fac.ignor. ſed hoc caſu affectionem emptoris habet,illo non item. In vtroq; tamen plus valet ſubſtantia, id eſt,res ipſa, quàm opinio. idemq; dici poteſt ſi quod defunctus emit,heres ignorās quaſi ex alia cauſa accipiat.l.numquam.§.vlt.ff.tit.prox.hoc tamē caſu ignorat rem emptam.Illis autem caſibus,à ſe rem emptam eſſe ſcit.Hæc eſt ſententia Pauli,cuius tamen oratio valde conciſa eſt.

Sabinus ait.] Aut in diem venditus fundus addicitur,quod fieri ſolet in auctionibus, aut lege commiſſoria vænit. Si fundus lege commiſſoria væneat,Paulus tradit puram venditionē eſſe,quod
B & Vlp.ſequitur.l.1.ff.de le.com.& ideo vſucapionem procedere,contra Sabinum.ſic enim hic §.accipiendus eſt. De in diem addictione in proximo §.tractatur.

Si conuentio eſt.] Hoc autem Paulus probare videtur: ſed conciſione verborum obſcurus eſt,& ab eis Philoſophis,qui nihil affirmant,eruditus,vt videtur.

Si in diem addictio.] Si fundus in diem addicatur, putat Iulianus emptionem eſſe puram, & vſucapionem procedere, & fructus emptoris effici, verum ſub condicione reſolui emptionem. denique fructus cum re etiam vſucapta reſtitui reſoluta emptione.Item quod dictum.l.imp.ff.de in diem addi. Quòd ſi non reſoluatur emptio,vel ſi res interim pereat,fructus & acceſſiones emptorem lucrari. Et hæc quidem fuit Iuliani ſententia.

Alij & hanc.] Ex his eſt Vlpianus. Vtitur enim ea diſtinctione quæ traditur in l.a.ff.de in diem
C addic. Solet Paulus cùm Vlpianum reprehendit, Vlpiani nomen ſupprimere, vt in l.lecta.ff.de reb. cred. Quidam dicebat,is eſt Vlpianus, qui auctore Lampridio,vnà cum Paulo aſſeſſor fuit ſplendidiſſimi Papiniani. Puto etiam in l.Paulus 2.§.vlt.ff.de bo.lib.tacitè notari Vlpianum, cui aliud iudicium fuit in l.12.eod.tit.

Pro emptore.] Hoc ſingulare eſt in emptione, nam in ceteris contractibus error falſæ cauſæ, ex qua traditio ſecuta eſt,vſucapionem parit.

Vſu te non capturum.] Nec pro emptore,nec pro ſoluto, nec pro ſuo, vt tractatum eſt in l. Celſus.ff.tit.prox.

Rem quam eius.] Non rem pupilli propriam: hanc enim ſi ex auctione emerit, ſtatim dominus efficitur.nam ſe auctore,pupilli rem tutor ex auctione cōparare poteſt.l.cùm ipſe.C.de contr.
D empt.idq; vtilitatis cauſa receptum eſt,vt qui pro alio auctionem facit,ipſe ſibi poſſit emere.

Si propiùs habeat emptorem.] Non eſt ea res pupillo fraudi, ſi propius ſe habeat emptorem.id eſt,ſi eius res tutor ex auctione emat.

Et ſi minoris.] In auctionibus addictio fit ei, qui aliorum licitationi adiiciendo,rem plurimo mercatus ſit.ſed ſi tutor aut minoris quàm res ſit addixerit,vel ſi ipſe minoris emerit, tutelæ iudicio tenetur.

Plerique putant.] Quamuis à ſe ipſo emiſſe videatur.

Ignorantis.] Credo legendum, *Ignorans*. Illo caſu ſciens emit, hoc ignorans. Quòd ſi ſciens hoc caſu emat,nihil agit,vel etiam ſi ritè inchoata vſucapione rem intelligat,ad dominum pertinere.l.atqui.§.ſi cum me.ff.de neg.geſt. Ita verò & quidam ſcripti codices habēt.denique nihil intereſt
E vtrùm ſcientis an ignorantis domini negotia gerat.Emit autem hoc caſu non ex auctione.

Si ſeruus.] Quæ ad hunc tresq; proximos §§§. pertinent expoſuimus in l.heres.ff.tit.prox.

Vt hîc plus ſit.] Quis eſt qui non videat ordine conuerſo legendum eſſe, *Vt hîc plus ſit in exiſtimatione, quàm in re:* tunc enim plus in re eſt,quàm in exiſtimatione,cùm emit à pubere,quem eſſe pupillum exiſtimat. Sed hoc caſu plus eſt in exiſtimatione mentis, quàm in re: quoniam accepit à pupillo re vera,qui non poteſt ſine tutoris auctoritate tradendo in alium transferre poſſeſſionem. l.pupillum.ff.de adq.re.do. Sed hîc plus valet opinio,quàm ſubſtantia. Huic ſimilis eſt caſus proximus,ſi rem alienam à furioſo emerit,quem eſſe ſanum exiſtimabat.

Conſtitit uſucapere.] Paulus in l.pignori.§.1.ff.tit.prox.ita reſponſum eſſe ait.Credo conſtitiſſe inter omnes,nec vllam in ea re inter iuris auctores diſſenſionem extitiſſe.

F Nec Publiciana competit.] Obſtat l.ſed etſi res.§.Marcellus.ff.de Pub. in rem act. & ſanè ſi vſucapere poteſt, cur ei Publiciana quoque actio dari non poſſit? Nam ſi Publiciana locum non habet in his quæ vſucapi non poſſunt.l.ſiue autem.§.penul.ff.eod.tit.neceſſe eſt, vt in eis omnibus, quæ vſucapi poſſunt, locum habeat. quibus addenda etiam ea ſunt, quæ etſi vſucapi non poſſunt, longo tamen tempore adquiruntur, vtputa vectigalia, aut prouincialia prædia, aut ſeruitutes.l.cùm ſponſus.§.in vectigalibus.eod.tit.in quibus conſtat Publicianæ actioni locum eſſe. Quod ergo dicitur hoc in loco, *Nec Publiciana competit*, à iure ciuili abhorret, ac niſi me fallo, ſpurium ſuppoſiticiumq; eſt,neq; id Grçcus interpres Conſtantinus agnouit, qui ſimpliciter hæc ita in Grçcū conuerterit, *οὐκ ἔχει δὲ ἀγωγὴν περὶ τῆς ἐκνικήσεως, οὐδὲ προσθήκη τῆς νομῆς αὐτοῦ ἁρμόζει*. ſic igitur legamus, *Et ideo nec de euictione actio naſcitur mihi, nec acceſſio poſſeſſionis competit.*

G Non capiam uſu.] Nec enim bona fides auctoris mihi prodeſt. Bona tamen defuncti fides, etiam vlteriori ſucceſſori prodeſt.

Quamuis medius.] Modò ſi alius medio tempore nactus poſſeſſionem non fuerit, vt rectè annotauit Accurſius.

Ceteriſque prætoriis.] Vt bonorum emptore, & eo cui libertatum conſeruandarum cauſa bona

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

bona addicuntur, qui bonorum poſſeſſoribus non ſunt diſsimiles. ſic in l. ſed & eius. ℥. famil. ercis. A

Ad uſucapionem.] Hæc Tribonianus inſeruit ex Iuſtiniani cõſtitutione, quod illa indicant, quæ nos ad lud tempus. ℥. tit. prox. conſcripſimus.

Si rem alienam.] Incidens mala fides non interpellat vſucapionem legitimam. l. bonæ fidei. ℥. de adq. re. do. Incidens mala fides, longi aut longæui temporis poſſeſsionem interpellat. l. pen. C. de præſcr. longi temp. l. penul. C. de præſcript. XXX. ann. Vſucapio lite non interrumpitur. l. ſi poſt. ℥. de rei vend. l. 2. ℨ. pro dona. l. Iulianus. §. quantum. ℥. ad exhib. Longi temporis poſſeſsio non ſe tantùm, ſed etiam lite interrumpitur. Vſucapio enim iuris eſt, Longi temporis poſſeſsio, facti. Omiſſa lite, vſucapio eſt efficax: Condemnatio tamen ſi ſequatur, eſt inefficax vſucapio: quod etiam oſtendit d. l. ſi poſt. & l. ſicuti. §. ſed ſi quæratur. ℥. ſi ſer. vindic. & Theoph. in titul. de diuiſ. ſtipul. Porrò lite omiſſa nullius momenti eſt poſſeſsio longi temporis, etiam ſi poſt omiſſam litem ex integro is cum B quo actum eſt, longo tempore poſſederit. Ab nouo autem domino, id eſt, bonæ fidei poſſeſſore, poſt omiſſam litem ea res longo tempore adquiri poteſt, & ab Seuero & Antonino ita reſcriptum eſt in l. 1. C. de præſcript. longi tempor. cuius reſcripti ſententiam vſurpauit Paulus libro v. ſentent. titul. de vſucap. Vſucapio Iuſtiniana non interrumpitur ex poſteriore alienæ rei ſcientia. l. vnica. C. de vſucap. transf. litis tamen conteſtatione, aut libelli oblatione interrumpitur. l. penul. l. vlt. C. de anna. except.

Cauſam poſſeſsionis.] Nec videtur ita ipſe cauſam ſibi poſſeſsionis immutare.

AD L. III.

Et ideo qui litis æſtimationem ſubiit, quaſi pro emptore poſsidet atq; vſucapit. l. 1. ℥. hoc tit. C

AD L. EMPTOR.

Alienam non eſſe.] Ergo putabat eſſe alienam. Quòd ſi legas, *Alienam eſſe non*, vt eſt in aliis codicibus, ſciebat eſſe alienam. Nihil verò refert vtrùm ſcierit an putauerit eſſe alienam. De quæſtione huius legis ſatis abundeq; dictum eſt à me in l. ſi furt. ℥. tit. prox.

AD L. SI REM.

Dubitatum eſt.] Inter Caſsianos & Proculianos, vt oſtendi in l. ſequitur. ℥.

AD L. QVI CVM PRO HEREDE. D

Precarij rogatione vſucapio interrumpitur: mutatur enim cauſa poſſeſsionis.

Vtrubique.] Id eſt, ſiue pro herede, ſiue pro emptore poſsideat.

Poſt mortem.] Idem mox traditur in initio l. prox. qua de re titulo ſuperiore à nobis dictum eſt ſæpe.

AD L. QVI FVNDVM.

Nihilominus.] Sic habet Flor. liber. *Nihilominus*, id eſt, nullo modo: vt in l. properandum. §. vlt. C. de iudic. l. Alexandrinis. C. de decur. & *quo magis* pro *quo minus* in l. 3. C. de iudic. l. 1. C. qui da. tut. poſſ. Hoc autem caſu non vſucapiet ſeruus, quia mala fide accepit. Sequenti caſu, pro donato vſucapiet. E

Scire debuit.] Supina & minùs probabilis huius rei eſt ignorantia.

Si tutor. De hoc §. diximus in l. ſequitur. ℥. tit. prox.

Nec ſimilis.] Prior ille caſus huic ſimilis non eſt, ſi quis bona fide emerit, & mala fide traditum acceperit, in quo ſcilicet id tentare poſsis ex Proculianorum ſententia (quanquam contraria ſententia obtinuerit, vt oſtendimus in l. ſi aliena. ℥. tit. prox.) vſucapionem non impediri. Nam cùm illo caſu ſemel amiſſa fuerit poſſeſsio, rurſus initiũ recuperatæ poſſeſsionis inſpici oportere conſtat. l. ſi is qui pro emptore. §. pen. ℥. tit. prox.

Quo emptor.] Idemq; venditor.

Quem prætor.] Hoc explicandum eſt ex l. ſi creditores. ℨ. de priuil. credit.

In hoc ſolùm ut damno.] Non etiam furandi animo. F

Nam & cùm ſciens.] Non omnis qui ſcit rem eſſe alienam, & vendit, fur eſt. Quid enim ſi bona fide rem alienam adeptus fuero, ac deinde reſciero alienã rem eſſe, & vendidero? quia initium poſſeſsionis meæ iuſtum eſt, furtum non facio, nec ideo minùs emptori conõnget vſucapio.

Furtiua.] Si dominus ignorans rem ſibi ſurreptam eſſe, eam emerit, res non videtur in poteſtatem eius rediiſſe, etiam ſi poſtea id reſciuerit, quoniam ei pretium abeſt. Quòd ſi non emerit, ſed rem ſuam quaſi alienam, ex donationis puta vel legati cauſa receperit, equidem credo non ante eam rem videri in poteſtatem domini reuerſam, quàm is rem ſuam eſſe cognouerit. l. ſi ad dominum. ℨ. de furt. poſtea verò quàm id dominus cognouerit, vitium furti ſolui, quoniam domino nihil abeſt.

Quod nos ſequi debet.] Vt puta ſi ex re noſtra vel ex ſuis operis peculium fuerit. G

AD L. SI QVIS CVM SCIRET.

Bonæ fidei emptor definitur in l. bonæ fidei. ℨ. de verb. ſign. l. Qui à quolibet. ℥. de contr. empt. l. vlt. ℨ. hoc tit. Ergo is malæ fidei emptor eſt, qui ſcit rem alienam eſſe, aut eum qui vẽdit, ius vendendi

non

A non habere:& vt breue id faciam, qoiſquis contra legom interdicta mercatur. Si qois igitur à luxurioſo & diſſoluto adoleſcentre & prorious meretrici daturo ſciens emerit, malæ fidei emptor eſt. nec enim ab eo emere debuit, & in ſocietate quodammodo facti turpis verſari. nam turpis eſt védiōorus cauſa, & quaſi tacito iure alienatio ea interdicta eſt.

A domino.] Ab eo quem putabat eſſe dominum, vel à bonæ fidei poſſeſſore.

AD L. QVI OB PACTIONEM.

Quaſi emptor.] Emptori enim eſt ſimilis, vt oſtendi in l.ſequitur.ꝫ.tit.prox.& l.ſeruus. quæ proxima eſt, etiam indicat. De l.quod vulgo, diximus in l.iuſto.ꝫ.tit.prox.

B

AD L. MISSO.

Pignus, aut prætorium eſt, aut conuentionale. Pignus prætorium conſtituit miſsio in poſſeſſionem.l.2.C.de præt.pign. Hypotheca nulla eſt prætoria, ſed vel teſtamento hypotheca, vel nudo pacto cooſtituitur. Multa verò communia inter ſe habent pignus conuentionale & prætorium, hoc inter cetera, vt vſucapione neutrius pignoris caoſa perimatur.l.2.ꝫ.tit.prox.l.vſucapio.C.de pig. l.j.§.cùm prædium.ꝫ.eod.tit.l.iuſto.§.non mutat.ꝫ.tit.prox. Saluo igitur, inquit lex noſtra, pignore prætorio, res in cuius poſſeſsionem legatarius miſſus eſt, ab herede pro emptore vſucapietur, aut etiam pro herede.

AD L. ALIENAM.

C Denuntiante.] Litis conteſtatio longi temporis conſuetudinem interrumperet: Denuntiatio oon interrumpit. Vſucapio autem noo niſi naturaliter interrumpitur, vt ſuperius dictum eſt.

AD TIT. PRO HEREDE VEL PRO POSSESSORE.

PRo poſſeſſore in hac rubrica, eſt pro bonorum poſſeſſore. Aliâs pro poſſeſſore titulus, eſt malæ fidei.

D

AD L. I.

Hoc verò diſtat titulus pro herede à titulo pro legato. nam pro legato, ex viui bonis vſucapi poteſt l.ea res.& l.ſeq.ꝫ.pro lega. credo quia legata viuo teſtatore præſtari poſſunt. l. Lucius.ꝫ.de legat. lib.2.l.Seia.de au.& arg.leg.l.filia.C.de legat. hereditas autem viuo teſtatore adquiri noo poteſt. Quærit Acc. An hereditas vſucapi poſsit? rectè autem reſpoodet, eam nō poſſe vſucapi. eſt eoim ius incorporale: atq; hanc etiam fuiſſe Iuriſconſultorum ſeoteotiam ſcribit Seneca lib.6.de beneficiis.

AD L. II.

Satiſdatum.] Satiſdatum pro ſatisfactum, vt oſtendi in tit.quib.mod.tol.obl.lib.III. Inſtit. pignus enim ſatisfactione diſſoluitur.

E Quod uulgò.] Vt mutari poſsit cauſa poſſeſsionis, demonſtraui in l.non ſolùm.§.quod vulgò.ꝫ.de vſurp.& vſuc.

Filium.] Suis heredibus exiſtentibus nemo vſucapere poteſt pro herede.l.2.C.de vſucap. pro hered. Nihil, inquit, pro herede poſſe vſucapi ſuis exiſtentibus heredibus obtioebit. Ratio hæc eſt, Sui heredes, oō fiuot, ſed exiſtunt heredes, quemadmodum ipſe demonſtraui in tit.de hered. qual. & differ. nec adquirere bona dicūtur, ſed retinere: Ideoq; ſuorum conditio talis eſt, vt retrò paterna bona obtinuiſſe videâtur. Ea igitur bona, quaſi viuentis bona, pro herede vſucapi non poſſunt. Doctores etiā putant ſuum heredē pro herede vſucapere non poſſe. quod mihi oō probatur: oec enim, ſicut nunc oſtendimus, is eſt ſenſus l.2.C.pro herede. Nihil etiam ab eis facit hic §. quo mouêtur tamen: Cuius ſpeciem vt intelligamus, ſciendum eſt donationē à patre in filiumfa. collatā nullam eſſe,
F nec morte confirmari.l.1.§.1.ꝫ.tit.prox. vt eoim morte confirmetur, lege opus eſt, arg.l.cùm hic ſtatus.ꝫ.de donat.inter vir.& vxo. oon nego tamē ex deciſione Iuſtiniani eam hodie confirmari morte.l.donationes.l.C.eod.tit. ceterùm ante Iuſtinianum morte non confirmabatur, patris tamen ratihabitiooe poſt emancipatiooem.l.donatiooes.§.pater.ꝫ. de donat.l. ſiue emancipatis.C.eod.titul. vel ratihabitione heredum aut coheredum confirmabatur. l. ſi pater. ꝫ. titul. prox.l.peo. §.ſi pater. ꝫ.pro ſuo. Quibus cognitis, ſic pooatur ſpecies: Pater filiofam. donauit & tradidit, idq; filiusfam. naturaliter non ciuiliter poſsidet: Defuncto patre, filio cum aliis quibuſdam herede ſcripto, filius pro ſua parte rem donatam incipiet ciuiliter pro herede poſsidere, pro parte coheredum nō item: quoniam ipſe ſibi ſolus cauſam poſſeſsionis immutare noo poteſt. Pendet hic §.ex ſuperiori, vt patet ex particula *Quoque*. Ex eo igitur idem efficio quod ex ſuperiore §. videlicet neminem ſibi poſſeſsio-
G nis cauſam immutare poſſe. Ex qoo apparet nihil eo §. Doctorum noſtrorum ſententiam adiuuari.

AD L. III.

Pro herede vſucapit verus heres, ſi verbi gratia, rem aliquam putet eſſe ex hereditate quæ non ſit. Item ſi iuſtam cauſam habuerit exiſtimandi ſe heredē eſſe.l.pro herede.ꝫ.de pet.hered.l.non ſolùm.

lum.§.quòd vulgò.ff.de vſurp.& vſuc.ſi modo teſtamenti factionem habuerit,id eſt, ſi incapax non A
fuerit.l.prox.ī.hoc tit.l nemo.ī.pro leg.

AD TIT. PRO DONATO.

AD L. I.

NE c ſufficit.] Error falſæ cauſæ vſucapionem non parit.

Si pater.] Donatio inter patrem & filium morte non confirmatur.

Si inter.] Donatio inter virum & vxorem iure ciuili nulla eſt, ſed morte confirmatur ex oratione D.Seueri.Diuortio non confirmatur. Mulier cui vir donauit & tradidit, iure ciuili poſsidere B non intelligitur.l.ſi eum qui mihi.ff.de don.inter vir.& vxor.naturaliter tamen poſsidet.l.1.§.ſi vir.l. quod vxor.ff.de adquir.poſſeſſ.l.nec vllam.§.1.ff.de pet.her. & vſuras atque fructus quos facto ſuo perceperit ſibi adquirit.l.fructus.ff.de vſur.l.ex annuo.l.quid ergo.l.de fructibus.ff.de don.inter vir. & vxor.quamquam aliâs per ſe vxori facta fructuum donatio,aut vſurarum remiſsio non valeat.l.ſi fructus.C.eod.l.ſi quis pro vxore.§.ſi vxor.ff.eod.l.pro oneribus.C.de iur.do.Cùm ergo vxor aut vir donatam rem naturaliter vel pro poſſeſſore poſsideat, vt & Iulianus ait, facto diuortio nihil agit, ſi hoc ſolùm ipſe ſtatuat in animo,ſe eam rem ex alia cauſa poſsidere:quia nemo ipſe ſibi mutare cauſam poſſeſsionis poteſt:& ideo vſucapio non procedit.At mutatur tamen cauſa poſſeſsionis, ſi poſt diuortium ratam maritus donationem habuerit,& exinde vſucapio etiam procedit.

AD L. II. C

Vſucapio litis conteſtatione non interrumpitur,qua de re diximus in l.2.§.vlt.ff.pro empt.

AD L. III.

Si pauperior.] Vtputa quia ſciens rem alienam, donat bona fide accipienti. hæc enim donatio valet, atque vſucapionem parit,nec vllus error iuris eſt,quippe cùm ſit vtilis donatio.

AD L. IIII.

De huius legis quæſtione ſatis abundeq; diximus in l.1.ff.tit prox.

AD L. V. D

Manumiſsione ſerui vſucapio interrumpitur.

AD L. VLT.

Donationis cauſa fit venditio, quæ fit nummo vno: Nulla eſt venditio ſine pretio. Nummus vnus pretium non eſt.l.ſi quis ante.ff.de adquir.poſſeſſ. Ergo venditio quæ fit nummo vno, ſine pretio fit, & imaginaria venditio eſt. Ea porrò imaginaria venditio non eſt, in qua pretium, non vnus nummus accedit.l.imaginaria.ī.de diu.reg.iur. Plerumq; autem venditiones nummo vno fiunt, expediendarum rerum gratia,vt in l.ſi vſusfructus.ff.de iure dot.§.1.de teſta. §.præterea.quib. mod.ius pot.ſol.Th.in §.reſtituta.de fid.hered. Sunt autem veriùs donationes quàm venditiones: idemq; de conductione dicendum eſt quæ fit nummo vno,& de ſocietate, ceteriſq; omnibus con- E tractibus donationis cauſa factis.l.ſi quis conduxerit. l.ſicut emptio.ff.loc.l.5.§.vlt.ff. pro ſocio.l. cùm in venditione.l.ſi quis donationis.ff.de contrah.empt.l.ſi non donationis. C.eod.tit. & ideo rectè Hermog.in hac lege pro donato, non pro emptore vſucapionem procedere dixit. ſed tamen ſi talis venditio in fraudem iuris fiat,vtputa inter virum & vxorem,nihil agi conſtat.l.empti.C.eod.l. ſi ſponſus.§.circa.ff.de donat.inter vir.& vxor.l.vir vxori.ff.ad Velleia.l.pen.ī.ad leg.Iul.rep.ac proinde ex ea cauſa nulla vſucapio procedit.

AD TIT. PRO DERELICTO. F

AD L. I.

SI à domino res pro derelicto ſit habita,occupanti ſtatim adquiritur, nec vſucapitur. Si à poſſeſſore,vſucapione non occupatione adquiritur.

AD L. II.

Iulianus deſinere.] Proculiani dicebant non ſtatim rem eſſe derelinquentis deſinere: Sabiniani contrà.l.falſus.§.qui alienum.ī.de furt.ex quibus Iulianus fuit:& horum quidem obtinuit ſententia.Sic igitur fiet vt ſeruus ſit ſine domino.l.quéadmodum. §.1.ff.de nox.act. iſq; ſeruus interim vt ſtipulãdo nihil agat.l.quòd ſeruus.ff.de ſtip.ſer.Quod ergo dicitur animo dominium nõ amitti in l.ſi quis vi.§.differentia.ff.de adq.poſſ.ita verũ eſt,ſi dominus rem ſuam non abiiciat & derelinquat. G

AD L. III.

Pars domini pro derelicto haberi non poteſt ab eo, qui ex aſſe dominus eſt. Neceſſe igitur vti vel totum abiiciat,vel totum retineat.

A D

A
AD L. IIII.

Haberi putamus.] Alioqui forſitan mala fide id nanciſcamur. Non ſatis eſt igitur pro derelicto habitum, niſi & pro derelicto id haberi exiſtimemus.

AD L. V.

In ea cauſa.] Si ergo ſciens, à non domino emerim rem habitam pro derelicto, vſucapere poſſum, idemq; eſt ſi quaſi volente & conſentiente domino à non domino emerim.

Quia quaſi uolente.] Sed hoc caſu maritus vxori tenetur facto diuortio: quia etſi vtilis emptio fuerit, nulla tamen eſt donatio.

Sicuti cùm quis æs ſparſerit.] Miſſilia occupanti cedunt: ſed hoc intereſt, quòd pro derelicto habita, ſtatim noſtra eſſe deſinunt. l. 2. ꝟ. Miſſilia non item, niſi ab aliq apprehenſa fuerint, quoniam ea mens & cogitatio ſpargentis eſt. §. pen. de rer. diuiſ. Sequimur in miſſilibus Proculi ſententiam, non in his etiam, quæ pro derelicto ſunt habita.
B

AD L. NEMO.

Id tantùm pro derelicto vſucapitur, quod re vera pro derelicto eſt habitum. qua in re diſtat hic titulus ab aliis: nam ex aliis cauſis vſucapio interdum procedit, ſi eas credamus præceſsiſſe, Ex hac numquam. Omnino enim neceſſe eſt vt res à bonæ fidei poſſeſſore pro derelicto ſit habita, neque vlla traditio interuenire poteſt quæ iuſtum errorem inducat.

AD L. SI QVIS MERCES.

C
Ea quæ in maris tempeſtate leuandæ nauis cauſa eiiciuntur, non adquiruntur occupanti. deniq; nec pro derelicto vſucapiuntur: & hoc ita multi ſine diſtinctione tradunt. Eſt verò huic legi coniungenda, vt ſimilitudo inſcriptionum admonet, l. qui leuandæ. ꝟ. ad leg. Rhod. Solus Vlpianus diſtinctione vſus eſt in l. falſus. §. ſi iactum. ꝟ. de furt. idemq; accidit Vlpiano in hac ſpecie, quod in ſpecie §. Sabinus. l. 2. ꝟ. pro empt.

AD L. VLT.

Seruus pro derelicto habitus, liber non efficitur. Infans autem à domino expoſitus, fit ſtatim liber. l. 1. & 2. C. de inf. exp. l. nemini. C. de epiſc. aud. ἀπορρίπτος etiam liber fit, qui qualis ſit, ab Conſtantino explicatur lib. 1. epit. tit. vlt. Itē ſeruus in aduerſa valetudine domo eiectus, liber fit: olim quidem
D Latinus ex edicto D. Claudij, nunc ciuis Romanus. l. 1. §. ſed ſcimus. C. de Lat. lib. tol. l. 2. ꝟ. qui ſine man. ad lib. per. De hoc edicto Claudij, Suetonius etiam ſcribit in Claudio, cap. XXV. & Dion in lib. LVIII. ad finem. Suidas quoque in hunc modum loquens de Claudio: ἐπειδὴ δὲ καί τινες τοὺς δούλους ἀῤῥωστοῦντας οὐδεμιᾶς ἠξίουν θεραπείας, ἀλλὰ καὶ τῶν οἰκιῶν ἐξέβαλλον, ἐνομοθέτησε πάντας τοὺς ἐκ τοῦ τοιούτου ἀνασωζομένους ἐλευθέρους εἶναι. Ceterùm his caſibus exceptis, Qui pro derelicto habitus eſt, liber non fit, atque ita Thetis in hac ſpecie non eſt facta libera, ſed ab eo tamen rectè manumittitur, qui eam ſuſcepit & eduxit pro ſua.

AD TIT. PRO LEGATO.

E
AD L. I.

Error falſæ cauſæ vſucapionem non parit. Proinde nō is qui ſibi legatum putat, ſed is cui legatum eſt, pro legato vſucapit, niſi ſi is cui legatum non eſt, iuſtiſsimā habeat cauſam exiſtimandi ſibi legatū eſſe: vtputa ſi res ei legati nomine tradita ſit. de quo dictum eſt in l. Celſus. ꝟ. de vſurp.

AD L. EA RES.

Diuerſum eſſe in titulo pro herede oſtendimus in l. 1. ꝟ. pro her.

AD L. SI NON TRADITAM.

F
Sine vitio nanciſcitur poſſeſsionem legatarius, ſi legatário voluntas heredis accommodata eſt, aut Prætoris auctoritas: alioqui res legata mala fide poſsidetur, nec vſucapi poteſt. Sine vitio igitur, id eſt, ſciente & conſentiente herede, vel Prætoris auctoritate.

AD L. VLT.

Poſt magnas.] Sic etiam Hermog. loquitur in l. cùm ex vno. ꝟ. de oblig. & act. Variatum autem hac in re fuit, propterea quòd non iure datum, vel etiam redemptum, nec datum intelligitur, ſed tamen error hac in re verſari probabilis poteſt.

G
AD TIT. PRO DOTE.

AD L. I.

Vſucapioni pro dote locus eſt, ſi dotis nomine poſt iuſtas nuptias tradita ſit res aliena inæſtimata. Æſtimata enim, pro emptore vſucapitur. l. plerumq;. §. ſi ante. l. quotiens. ꝟ. de iur.

dot.non æſtimata,pro dote. Vſucapio rei æſtimatæ cedit commodo mariti, ſiquidem ſoluto matrimonio malit æſtimationem offerre quàm rem ipſam. Vſucapio inæſtimatæ rei,cedit commodo mulieris diſſoluto matrimonio,niſi aliquo caſu dos apud virum remaneat. A

Pariter uniuerſæ.] Poteſt mulier omnia ſua bona in dotem dare.l.nulla.C.de iur.dot.l.mulier.ꝟ.eod.idq́; factum videtur, ſi conuenerit in mariti manum, vt M.Tullius ſcribit in Topicis, & Accurſ.refert in d.l.mulier.ſed parum emendatè.

Et primùm de tempore.] Si res dotis nomine ante nuptias inæſtimata ſit tradita, pro dote vſucapio ceſſat,quia ſine nuptiis dos nulla eſt:ſed pro ſuo vſucapio locum habet, niſi ea mente tradita res fuerit,vt nõ ante fiat eius,quàm ſecutæ ſint nuptiæ. quo caſu omni ex cauſa vſucapio ceſſat. Poſt nuptias autem vſucapio pro dote procedit, videlicet ſi iuſtæ ſint nuptiæ. nam ſi nuptiæ iniuſtæ ſint,ceſſat vſucapio pro dote,niſi quis iuſtam habeat cauſam exiſtimandi matrimonium eſſe,& dotem eſſe,vt in ſpecie l.Proculus.ꝟ.de iur.dot.quo caſu ſaltem pro ſuo vſucapio procedit. B

AD L. II.

Illud venire in dubitationem poteſt,quid dicẽdum ſit,ſi ante nuptias æſtimata res,tradita fuerit. Et hoc caſu placet nec pro ſuo,nec pro emptore vſucapionem procedere:quoniam antequam contractæ ſint nuptiæ,non eſt perfecta venditio.l.plerumq́;.§.ſi ante.ꝟ.de iur.dot. Vnde conſequens eſt erraſſe Rogerium,qui pro ſuo vſucapionem exiſtimauit procedere in ſpecie l.2.§.ſi ſub condicione.ꝟ.pro emp.quoniam hæc in dotem datio condicionalis eſt venditio.

AD L. VLT. C

Rem cõmunem non poſſum pro parte ſocij vſu aut longo tẽpore capere:quia omni titulo careo. l.ſeruum.C.fam.erciſc.l.3.C.in quib.cauſ.ceſ.lon.temp.præſcr. At ſi rem cõmunem vendidero,aut in dotem dedero bona fide accipienti,dubiũ non eſt quin ea res vſucapi poſſit.l.1.C.de com.re.aliena.

Dantis credidiſſent eſſe.] Dantis non erant pro parte coheredis.

AD TIT. PRO SVO.

AD L. I.

ET **Mauricianus.**] Mauricianus emptorem qui vſucepiſſet,dicebat pro ſuo poſſidere, quia vſucepiſſet,neque tamen deſinere pro emptore poſſidere. Ex plurimis igitur cauſis poſſidere poſſumus,vt Mauricianus putat l.3.§.ex plurimis.ꝟ.de adq.poſſ. D

AD L. II.

Eſt ſpecies.] Quæ in his exemplis alio titulo non cohæret.

Alieno nomine.] Id eſt,non pro ſuo,ſed pro herede,pro emptore,pro donato.Hæc duo igitur opponũtur,Alieno nomine,& Pro ſuo. Nam pro emptore poſſidere,id eſt,emptionis nomine: pro legato,id eſt,legatorũ nomine.l.1 l.5.l.pen.ꝟ pro lega. Aliud autem eſt pro ſuo poſſidere, aliud pro ſuo vſucapere.Pro ſuo poſſident hi,qui facti ſunt domini per emptionem,vel aliam iuſtam cauſam:ſed hi non vſucapiunt: Hi dicuntur etiam pro emptore ac ex aliis cauſis poſſidere. Hoc autem ſolo titulo,Pro ſuo,poſſident hi,qui facti ſunt illis modis domini,qui hac in lege referuntur.Pro ſuo vſucapiunt hi,qui & alio titulo vſucapiunt.Hoc autem ſolo titulo,Pro ſuo,vſucapiunt hi,qui ex falſa cauſa poſſident.l.3.l.4.§.vlt.& l.vlt.hoc tit. E

AD L. IIII.

Trebatius.] Conſtantinus lib. 112. epito.legit, *Neratius*: ac ſanè forſitan ita legendum eſt vt in l.prox.ꝟ. *Omnimodo*, id eſt,ſine diſtinctione. Pomponius autem adhiberi diſtinctionẽ oportere exiſtimabat,quam & nos ſecuti ſumus in l.ſequitur.ꝟ.de vſurpat.

AD L. VLT. F

Etiam ex aliis cauſis.] Hæc videntur eſſe Triboniani: quaſi ſi diceret, Non tantùm ex ſuperioribus titulis Pro emptore,Pro herede,Pro poſſeſſore,Pro donato,Pro derelicto.Pro legato.Pro dote,Pro ſuo,ſed etiam ex aliis quamplurimis:vt Pro ceſſo.l.non ſolùm.§.ſi mihi Titius.ꝟ.de vſurp. & vſuc. Pro ſoluto.l.pro ſoluto.& l.pen.ꝟ eod.tit. Pro noxæ dedito.l.3.§.generaꝟ.de adq.poſſ. Pro iudicato,Pro adiudicato.l.3.ꝟ.de pub.in rem act.l.ſi per errorem.ꝟ.de vſurp.Pro tranſacto.l.cùm ſolus.ꝟ.de vſurp.l.ex cauſa.C.pro empt. Pro fideicommiſſo.l.Pomp.§.pen.ꝟ.de adq.poſſ. Etſi enim ex cauſa fideicommiſſi dominium non transferatur.l.qui vſumfructum.ꝟ.ſi vſusfr.pet.tamen ex ea cauſa vſucapio ſequitur.

Vt aliquis litium.] Minuendarum litium cauſa.l.2.in princ.ꝟ.de aqua & aquæ plu.arc.& ideo M.Tullius.Vſucapio,inquit,eſt finis ſollicitudinis & periculi litium. G

Etiam ſi falſa.] Error falſæ cauſæ vſucapionem parit, ſi ſit probabilis & tolerabilis. quod iam antè multis in locis traditum & explicatum eſt.

FINIS.

IAC. CVIACIVS, FABRIS PETRO ET CAROLO FRATRIBVS CONſanguineis, & Carolo fratri eorum Patrueli S. P. D.

CVM ad libros quattuor Inſtitutionum Dn. Iuſtiniani notas confeciſſem, & vobis hæc ciuilis prudentiæ ſtudia ineuntibus communicaſſem, non deſtitiſtis ab eo tempore hortari & monere me, vt eas ipſe in publicum proferre non grauarer: Etenim idem planè vobis quod mihi videri, ex tam magno interpretum numero vix eſſe vnum, qui hanc Iuſtiniani εἰσαγωγὴν *adoleſcentiæ oblatam, ac multis inde locis inſcitia ſuperioris temporis deformatam, priſtino nitori reddidiſſet, & me ad eam rem tamen adiumenti nonnihil attuliſſe. Quod equidem, etſi mihi tantùm non tribuo, vt quod ceteri non obtinuerint, id me putem aſſecutum: quia tamen ita cenſuiſtis, denegandum vobis non eſſe arbitratus ſum, adoleſcentibus cùm honeſtiſſimis, tum omni beneficiorum ratione mihi deuinctiſſimis: quinimmo tibi, P. Faber, ſtudiorum meorum comiti, & ſi ex ſtudijs huius ætatis tuæ, tanquam ex herbis, quantæ fruges induſtriæ futuræ ſint rectè coniiciamus, nemini cùm ad iuſtam ætatem perueneris ingenio aut eruditione conceſſuro, duxi ſummum eſſe nefas ea in re non aſſentiri: nec iam recuſo quin ea ad Iuſtinianum notæ ſub nomine veſtro exeant, quibus ipſe auctoribus & hortatoribus ſi caruiſſem, id fortaſſe numquam aggreſſurus fueram.*

Valete. Biturigis. prid. Id. Februarij, 1556.

I. CVIACII I. C. AD LIBROS QVATTVOR INSTIT. DN. IVSTIN. NOTÆ.

*

AD CONSTITVTIONEM DN. IVSTINIANI DE CONFIRMATIONE INSTITVTIONVM. A

ET PRINCEPS ROMANVS.] Veteres Codices,alio ordine, *Et princeps Romanus victor exiſtat, non ſolum in hoſtilibus prælijs, ſed etiam per legitimos tramites calumniantium iniquitates expellens*, hoc ſenſu: Imperatorem non ex armis tantùm, ſed etiam ex legibus glorioſam ſibi victoriam comparare.

Magnificus.] Abeſt à vet.libris.

Redactæ.] Vet. *deductæ.* Gentes verò ſunt quæ à Satrapis reguntur, nec prouinciæ formam habent: de quibus in l.vlt.C.de temp. appellat.ſi quidem vt eſt in libris ſcriptus, ita in ea legatur, *Armenijs vel gentibus*: & l.vlt.C.de offic.mag.mil.quæ ex eis reſtituenda eſt etiam in hunc modum: *& gentes Anzitenam videlicet, Ingilenam, Aſthianenam, Sophenam, Sophanenam in qua eſt Martyropolis,* B *Balabitenam, & primam.* & quæ ſequuntur.

Numeroſæ.] Tot ſcilicet vt vix adnumerari queant: vt in l.1.C.in quib.cauſ. in integ. reſt. non eſt neceſſ. *numeroſis reſcriptis*. ſic namque & in eo loco legendum eſt,& in hac ſignificatione vſi ſunt hac voce alij auctores quamplurimi.

Tam à nobis promulgatis.] Quidam cod. *Iam à nobis promulgatis, vel compoſitis.* Promulgamus noſtras,Componimus alienas.

Et cùm ſacratiſsimas.] Primùm omnium Iuſtinianus Codicem fecit, tum Digeſta, deinde Inſtitutiones, ad extremum Codicem repetitæ lectionis. Prior Codex valet ex XVI. Kalend.Maij. Indictione VII. Digeſta,Inſtitutiones ex III. Kal.Ianu.Indictione XI. Poſterior Codex ex die IIII. Kal.Ianu.Indictione XII. Ergo dum ait, *Et cùm ſacratiſsimas*, priorem Codicem intelligit, non poſteriorem. At Nouellarum liber diem non habet. Sunt earum ſententiæ quædam ab Triboniano in Pandectas relatæ, vt in l.vxores.D.de diuort. quæ tota, paucisſimis verbis exceptis, ſumpta eſt ex No. Iuſtiniani XXII. ipſumq; orationis genus ſatis per ſe αὐτεπίγραφον prodit. ſunt & poſterioris Codicis deciſionum quinquaginta. C

Magiſtro.] Magiſtro officiorũ curæ ſunt, ſcholæ fabricenſium & agẽtium in rebus, diſciplina palatij, curſus vehicularis. Quæſtori leges, preces, laterculum minus: & vt eſt in No.Th.de hom.ca. fac. Quæſtor cuſtos eſt iuſtitiæ. Ex Quæſtoribus ſunt Codicillares, aut qui verè Quæſtores fuerunt.

Non ab antiquis fabulis.] Ammia.Marcel.lib. XXX. Iuriſperiti vt altius videantur iura callere, Trebatium loquuntur, & Caſcellium, & Alfenum, & Auruncorum Sicanorumq; iamdiu leges ignotas, cum Euandri matre ab hinc ſeculis obrutas multis. D

Quod in ipſis rerum.] Quod eſt in vſu.l.vlt.C.de in.dom.impet.§.pen.J.de ſatiſdat.

In quattuor.] Vet. *In hos quattuor.*

Caij noſtri.] Hic Caius fuit Hadriani temporibus.l.vtrùm.D.de reb.dub.

Perlecto.] Vet. *perfecto.*

Dn.Iuſtiniano PP. III. Cos.] Legendum, *Dn. Iuſtiniano perpetuo. A. III. Coſ.* Ex hoc die confirmantur Inſtitutiones, ex alio valent, ex quo Pandectæ etiam valent, quæ tamen ex vlteriori die confirmantur, quemadmodum apparet ex ſubſcriptione Conſtitutionis de confirmatione Pandectarum. Pandectæ igitur confectæ ſunt prius quàm Inſtitutiones, poſteriùs confirmatæ. Sic prior Codex confirmatur ex VI. Id. April. Indictione VII. poſterior ex XVI. Kal. Decemb. Indictione XII. ex aliis verò diebus valent. E

AD LIB. I. INSTITVTIONVM DN. IVSTINIANI.

DE IVSTITIA ET IVRE.

IVſtitia eſt.] Iuſtus eſt qui vult, non qui aut iuſta facit, aut iniuſta non facit, non qui Iuriſperitus eſt: nam iniuſti quoque faciunt plerumque iuſta, aut iniuſta non faciunt, aut Iuriſperiti ſunt.

ſed

A ſed neque iuſtus eſt qui vult modò, modò non vult ius ſuum cuique tribuere. Is verò demum iuſtus eſt, qui ſic ab animo comparatus eſt, vt perpetuò τὸ ἀνάλογον, id eſt, ius cuique ſuum velit tribuere.

Diuinarum atque humanarum rerum notitia.] Hoc commune eſt cum ſapientia, cum philoſophia. quod autem ſequitur, proprium eſt Iuriſprudentiæ.

Duæ ſunt poſitiones.] Alij tres fecêre iuris poſitiones, Sacrum, Publicum, Priuatum. Auſon. in Edyl. xv.

Ius triplex tabulæ quod ter ſanxêre quaternæ,
Sacrum, priuatum, & populi commune quod vſquam eſt.

Priuatum autem ius; & publicum dicimus, cùm ex aduerſo ponimus pacta, vel vltimas voluntates, vel priuilegia.

B

DE IVRE NATVRALI, GENTIVM, ET CIVILI.

Ius naturale eſt.] Ius in bruta non cadit: nam nec [illegible] cadit. l. 1. D. ſi quadr. paup. fec. dic. denique vt rationis, ita & iuris bruta expertia ſunt. At quæ [illegible] faciunt incitatione naturali, ea ſi homines ratione faciant, iure naturali faciunt. Quę bruta non faciunt, ea ſi omnes homines ratione faciant, iure gentium faciunt, quod & ipſum ius naturale dicitur, & bonum, & æquum, & naturalis æquitas, & naturalis ratio, & lex naturalis, & natura. Quæ non omnes, ſed quædam hominum congregata in vnum locum multitudo vtilitatis publicæ cauſa facit, ea verò fiunt iure ciuili.

Quam nos.] Nomine iuris.

C Peritia.] Malim, *perita*, niſi ſic exponamus, pro iſtius iuris peritis haberi.

Ius autem ciuile uel gentium ita diuiditur.] Sic libri ſcripti. Diſtinctio dicitur diuiſio in hoc libro ſæpe. Ita ergo diuiditur, id eſt, ita diſtinguitur.

A Romulo.] Abſunt hæc à veteribus libris, quod valde probo.

Bella.] Bella, captiuitates, ſeruitutes, poſtliminia, manumiſsiones, vt ſacroſancti ſint hoſtium legati, regna, dominia, obligationes, acceptilationes, conſtitutiones ſunt Iuriſgentium.

Omnes penè contractus.] Omnes obligationes. Omnis enim obligatio pro contractu habetur. l. omnem. D. de iudic. atque ideo in l. ex hoc iure. D. de iuſt. & iur. Hermog. obligationes dixit, non contractus. Cur autem ait *Pene?* nempe quia ſunt quædam conuentiones: & obligationes legitimæ. l. conuentionum. l. legitima. D. de pact.

D Lege Hortenſia.] Lege Horatia primùm, deinde lege Hortenſia, hæc cùm plebs in Ianiculum feceſsiſſet, illa, cùm in Auentinum: auctores ſunt T. Liuius, & C. Plinius.

Ei & in eum.] Sic auctore Accurſio, ait vices populi datas eſſe principi & in principem, vt in l. eſt receptum. D. de iuriſdic. ius dici maiori & in maiorẽ: nec verò vllo alio diſtat populus à principe, quàm quòd populus ſuis legibus tenetur, princeps legibus ſolutus eſt. ceterùm vt ſuis, ita & principis legib. pop. tenetur. Principem igitur populus cum vice ſua cõſtituit & ſe principis legibus obligauit.

Omne ſuum imperium & poteſtatem.] Id eſt, vicem ſuam.

Ius honorarium.] Aliud eſt ius prætorium, aliud ius honorarium. Ius ædilicium aut tribunicium, ius honorarium eſt: ius prætorium non eſt.

Iura condere.] Sic veteres libri. Id verò rectè ait Th. fieri *κατὰ πεῦσιν, καὶ ἀπόκρισιν.*

E

DE IVRE PERSONARVM.

Conſtitutio iuris gentium.] Ergo & dominatio conſtitutio eſt iuris gentium. l. ſi id quod. D. de cond. inde. Cuius legis ſententia hæc eſt, vt libertas iure naturali continetur, & ſeruitus iure gentium, quod & ipſum naturale eſt, ita & in condictionum quæſtione, debitum & indebitum naturaliter accipitur, id eſt, iure gentium, non ciuiliter: & indebitum quidem naturâ condicitur, debitum naturâ non condicitur.

Aut iure ciuili.] S. C. Claudiano. l. 3. D. quib. ad lib. procl. non licet.

Homo liber.] Ingenuus & ſui iuris: nam libertini & filiifamilias ne eo à ſe modo libertatem abiudicent, ius patronatus & patria poteſtas facit.

F Ad pretium participandum.] Ad pretium partiendum. Ergo ſola pretij partitio ſeruum facit: & in l. ſi vſumfructum. §. 1. D. de lib. cau. Legendum eſt hoc pacto, *in ſumma ſciendum eſt quæ de venditis ſeruis quibus non denegatur:* nam & quæ præcedunt leges, ad eos tantùm pertinent, qui poſſunt ad libertatem proclamare.

In ſeruorum.] Nihil intereſt vtrùm quis natus, an factus ſit ſeruus: at verò multum refert, vtrùm quis natus, an factus ſit liber.

DE INGENVIS.

Placuit eum qui naſcitur.] Placuit autem principibus contra iuris ciuilis regulam, vt in notis ad Vlpianum oſtendi, quas viro eruditiſsimo & mihi amiciſsimo Io. Amaritoni dedi. Placuit verò ita Adriano & D. Pio. l. Imp. 2. D. de ſtat. hom. l. ſi ante. C. de pœnis.

G

In ſeruitute.] Seruum eſſe, & in ſeruitute diuerſa ſunt: vno proprietas, altero poſſeſsio ſignificatur.

Natalibus.] Ingenuitati. inde Paul. lib. v. ſenten. veritati, inquit, & origini ingenuitatis manumiſsio quocumq; modo facta, non præiudicat.

DE LIBERTINIS. A

Manumiſsio autem eſt de manu datio.] Legendum, *Manumiſsio autem eſt datio libertatis.* Cetera etiam auctoribus libris veteribus, ita ſcribenda ſunt vt in P. Flor. ſcripta eſt l. manumiſsiones; D. de iuſtit. & iur.

In ſacroſanctis eccleſiis.] Aureliæ pro valuis maioris eccleſiæ, in lapidem inciſa eſt manumiſsio eiuſmodi. *Ex beneficio S. †. per Ioannem epiſcopum, & per Albertum S. †. Caſatum factus eſt liber Lembertus teſte hac ſancta eccleſia.*

Ex lege Aelia Sentia Dediticij.] Legendum, *Dediticiorum numero:* atq; ita etiam Vlpianus loquitur in fragmentis, in quem hac de re notas pleniores ſcripſimus.

Sed quoniam Dediticiorum.] Vet. *Sed Dediticiorum quidem peſſ. cond. iam ex mult. temp. in deſ. abijt, Lat. verò no. non frequentatur.* B

Quæſtore noſtro.] Supereſt, *noſtro:* dicitur namq; ſacri palatij quæſtor, non principis.

Nec domini manumiſſoris.] Non eſt emendandum, *domini:* isq; ſenſus eſt, illud hodie nō quæri, verùm manumiſſor Quiritarius an Bonitarius ſit dominus.

QVI ET QVIBVS EX CAVSIS MANVMITTERE NON POSSVNT.

Haberent.] Vet. *habeant.*

Ne iniuria.] Iniuria igitur ſeruus ipſe potius, quàm honore afficitur. l. ſeruus. C. Theod. de inoffic. teſtam. C

Cùm non ſit.] Vet. lib. *Cùm non eſt. Cùm* pro *quia.*

Eadem lege.] Immò S. C. l. 1. D. de offic. Conſ. Aut facta ſunt S. C. circa legem Æliam Sentiam, quod & indicat l. 4. C. qui manumit. non poſſ. aut in ea l. 1. ſic ſcribendum eſt, *Cùm ipſe ſit qui ex lege:* qui error manare potuit ex notis, quibus & legem & Senatuſconſultum deſignare ſolemus, vnde etiam factum eſt, vt in omnibus libris perperam ſcriptum ſit in l. 2. §. quid ergo ſi petiit. D. ad Tertyl. *An incidat in Senatuſconſultum,* pro *An incidat in ſententiam conſtitutionis,* vti apparet ex ead. lege. §. quid ſi cùm prægnans. & §. quid ſi deceſſerit. & l. vlt. D. qui pet. tut.

Procuratoris.] Procuratores vel ad agendum conſtituuntur, vel ad adminiſtrandū. Ad agendum liberi, & maiores annis XVI. Ad adminiſtrandum etiam ſerui & minores.

Matrimonij habendi.] *Habendi,* abeſt à vet. libris, quod placet. D

Quod non erat ferendum.] Nihil hoc loco ſincerius videtur: ſic tamen reſtituendus eſt ex vet. lib. *Quod non erat ferendum, ſi is, cui totorum bonorum in teſtamento diſpoſitio data erat, vni ſeruo libertatem dare non permittebatur: quare nos ſimiliter ei quemadmodum alias res, ita & ſeruos ſuos in vltima voluntate diſponere, quemadmodum voluerit, permittimus, &c.*

DE LEGE FVSIA CANINIA SVBLATA.

Certus modus.] Certus numerus. l. LXXXIIII. C. Th. de Iudæis: atq; adeò nominatim omnes manumittendi erant. fuit hæc lex lata Augusti temporibus: namq; eam Suetonius Auguſto tribuit. fuit & lex Ælia Sentia, quam idem quoque auctor Auguſto tribuit cap. XL.

DE HIS QVI SVNT SVI VEL ALIENI IVRIS. E

Ad ſacram ſtatuam.] Delenda eſt vox *ſacram,* auctoribus libris ſcriptis: quam etiam Pandectæ non agnoſcunt. Videtur etiam ſuprà Iuſti. ad Antoninum addidiſſe, *Ad ædem ſacram.*

DE PATRIA POTESTATE.

Proprium eſt ciuium.] Iam inde à Romulo moribus receptum. l. patre furioſo. D. de his qui ſunt ſui vel alie. atq; ideo pupillaris ſubſtitutio, quę fit iure patriæ poteſtatis, etiā moribus recepta eſt.

DE NVPTIIS.

Quidam Codices: *De iuſtis nuptijs.* F

Si filij familias ſint.] Idem multomagis dicendum eſt. ſi filiæfamilias ſint: nam & emancipatæ minores XXV. annis, neceſſe eſt vt habeant conſenſum patris vel matris & propinquorum. l. 1. l. viduæ. l. in coniunctione. C. de nupt. quod tamen in filiis emancipatis locum non obtinet, l. filius. D. de ritu nupt. niſi ſcilicet credamus Accurſio & Harmenopulo, qui l. filius. explicandam ex eis legibus eſſe cenſent, quæ ad filias emancipatas pertinent. Et vt ſemel proferam, quod de eorum mihi interpretationibus eſſe ſtatuendum videtur, non plus ipſe Harmenopulo aut Theophilo quàm Accurſio tribuo.

Et ciuilis & naturalis ratio.] Ciuilis, id eſt, patria poteſtas. Naturalis, id eſt, Ius gentium: quo videlicet comparatum, id eſt, vt parentibus & patriæ pareamus.

Iuſſus.] Pro, voluntas, vt in l. ſi ſuſpecta. §. quoniam. D. de inoffic. teſt. G

Siue ab altero eorum.] Vet. *Siue alterutro eorum.*

Coniungi poſſunt.] Quid. cod. *coniungi non poſſunt:* atque ita Theophilus ſcribit & Gaius lib. 1. Inſtit. quod pugnat tamen cum l. celebrandis. C. de nupt. l. 2. C. de inſt. & ſub. l. 3. D. de ritu nupt. & aliis innumeris. Malim igitur, *Coniungi poſſunt.* Adſcripta eſt negatio Gaio ex Gotthorum iure,

quo

A quo vt Caſsiod.indicat Var.lib. VII. recepta fuit Theodoſij conſtitutio, vt ne conſobrini matrimonio iungantur ſine venia principis, de qua in l.1.C. Th. Si nup.ex reſcr. & apud Paulum monach. in Theodoſio, Ambroſium lib.VIII.epiſt.ad Paternum. Huic autem §.adſcripta eſt negatio ex eodem iure, intermiſſo quidem, ſed ab nouiſsimis Imperatoribus reducto.

Quum & his pater incertus ſit.] Legendum auctore libro ſcripto, *quum is etiam incertus eſt*, hoc ſenſu. quia is etiam pater incertus eſt. quæ verò ſequuntur vti reſtituenda ſint, expoſui in notis ad Vlpianum.

Poſtea curiæ datus.] Hic modus faciendi legitimi manat ex conſtitutione Theodoſij in l. 3. C.de nat.lib.& Leonis in l.4.eod.in qua & exemplum Philocali ponitur, à patre oblati curiæ Boſtrę ciuitatis: ſic enim in Leonis conſtitutione legendum eſt, non *noſtra*.

B A muliere libera.] Libera, id eſt, ingenua. l.Diui. l.cùm quis. C. de nat. lib. Idem tamen eſt, ſi ex libertina vel ancilla, ex No.XVIII.§.vlt.& No.LXXXIX.

DE ADOPTIONIBVS.

Non ſolùm autem naturales.] Duobus caſibus adoptio filios facit, ſi femina adoptauerit iuſſu principis, ſi extraneus à patre filium in adoptionem acceperit: ceteris filiosfamilias.

Etiam auo.] Legendum eſt, *etiam auo paterno*. teſtibus lib. ſcrip. in quibus vbiq; maior eſt fides quàm in impreſsis.

Modo conſtitutum.] Legendum, *nodo conſtrictum*.

Arrogatio permittitur.] Ex conſtitutione Antonini Pij, auctore Vlp.in fragmentis.

C Perſonæ publicæ.] Rectè in libris ſcriptis, *perſonæ publicæ, hoc eſt tabulario*: vt in l.Orphanotrophos.C.de epiſ.& cler.ne ſubaudiatur magiſtratus.§.pen.J.de Atil.tut.

QVIBVS MODIS IVS POTESTATIS SOLVITVR.

Vulgò ſcriptum eſt malè, *patriæ poteſtatis*: nam & de poteſtate dominorum in initio agitur. denique vox *patriæ*, abeſt à vet.libris.

Quemadmodum.] Vet. *ſerui quemadmodum à poteſtate liberantur ex his*: & quæ ſequuntur.

Perinde quaſi mortuo eo.] Vet. *perinde ac ſi eo mortuo*. *Ac ſi* pro *quaſi*, vt in l.1. C. de his qui à non do.man.ſunt.l.6.C.de erog.mil.anno.l.vlt.C.de caſtr.pec.mil.& præfec.

D Reſtituti fuerint.] Aut ſpecialis eſt reſtitutio, aut generalis. hæc ſtrictè accipienda eſt, vt pœnæ tantùm gratiam faciat, & reditum in patriam reſtituat. l.tutor.l.ſi ademptis.l.generalis.C.de ſent. paſs.l.4.C.de bon.proſcript. Illa ſi concepta ſit in infinitum, nempe hoc modo, Reſtiruo te in integrum, pleniſsima & latiſsima eſt. l.1.l.vltim.§.vlt. C.de ſentent. paſſ.l.1. D. eod. & ideo patriam poteſtatem ceteraque omnia reſtituit. ſecùs eſt ſi finita ſit, vt in ſpecie l. 2. & l. in inſulam. C. eod. l. 2. D. eodem.

Vel ſi ſenator.] Vet. *vel ſi ſenator extiterit, vel ſi conſul fuerit factus, maneat*.

Summa patriciatus.] Caſsiodorus in formula patriciatus. Leges, inquit, tantam patriciis reuerentiam detulerunt, vt in ſacris poſitus cum hoc fuerit honore præcinctus, paternæ poteſtatis nexibus exuatur, niſi contrà ſpecialiter à principe caueatur.

E Liberare.] Omnes vet.cod. *relaxare*.

Per antiquam legis.] Legis XII.tab. quæ quidem, vt Halicarnaſſ. ſcribit, Ὧν ἐν τῷ τετάρτῃ τῶν λεγομένων δωδεκαδέλτων ἃ ἀνέθεσαν ἐν ἀγορᾷ, eſt ergo alia emancipatio legitima, alia Anaſtaſiana, quæ fit ex Imperatoris reſcripto, alia Iuſtiniana.

Competentes iudices.] Magiſtratus Pop.Romani.

Vel magiſtratus.] Municipales.

DE TVTELIS.

Iure ciuili.] Lege XII.tab.

Data ac permiſſa.] Datur legitima, Permittitur teſtamentaria. Datiua ex aliis legibus de-
F ſcendit.

Permiſſum eſt itaque parentibus.] Vt verò parentes, inſtituere liberis tutores poſſunt, an & ſubſtituere? ſic videtur. l.verbis.D.de verb.ſign.

Sine inquiſitione.] A patre tutor emancipato datus ſine inquiſitione confirmatur. naturali datus non item, niſi ei aliquid relictum ſit. A matre numquam datur, niſi inſtituto. l.Pater.D.de teſt. tut. ex qua in l.4.C.eod.tit. tollenda eſt negatio in illo loco, *quando autem eos*. & is quidem ex inquiſitione etiam confirmandus eſt.

QVI TESTAMENTO TVTORES DARI POSSVNT.

G Libertatem directam.] Immò fideicommiſſariam. l.etſi non adſcripta.C.de fid.lib.l. ſi hereditas.§.vlt.D.de teſt.tut.l.generaliter.§.ſi quis tutorē. D. de fid.lib. idq; verum eſt, ſiue inſtitutus ſit pupillus, ſiue exheredatus: nam pupillo inſtituto perinde libertas ex S. C. Daſumiano competit, atq; ſi, vt oportet, is ex cauſa fideicommiſsi manumiſſus eſſet. & hoc Paulus ſentit lib.4. Senten.tit. de fid.libert. Iuſtinianus verò vt ex hereditatis, ita & ex tutelæ inſtitutione hoc in loco directam

libertatem tribuit, inuita Iuriſprudentia, & hoc probare videtur. Thalelæus lib. XLVIII. βασιλικῶν, A
titul. 13. Ceterùm videtur & in hac ſpecie Paulus directam libertatem tribuere in l. quarto. §. vltim. D. de teſtam. tut. Id autem ideo, quia teſtator ſeruum quaſi liberum duplici nomine, L. Erotem appellauit.

Purè, inutiliter.] Immò ineſt ſemper hæc condicio, Cùm liber erit, vel exemplo ſerui proprij data ei potiùs per fideicommiſſum libertas videtur. Poteſt defendi hæc non eſſe contraria. arg. l. qui tutelam. §. 1. & §. vlt. D. de teſta. tut.

Sub condicione.] Ex condicione vel ad condicionem.

DE LEGITIMA AGNATORVM TVTELA.

B

Et inuicem tu illi.] Omnes vet. Cod. *& inuicem ſcilicet tu illi.*

Quia ex ea.] In vet. libris non ſunt hæc, *ex ea*, quod rectum eſt.

Plerumque.] Quid hic facit *plerumq.*? Nempe vt intelligamus non ſemper ius familiæ perimi minima capitis deminutione. Eſt Anaſtaſij conſtitutio, ex qua fratres emancipati ad fratrum legitimam ſucceſsionem, tutelam, curationem vocantur. §. 1. J. de ſucceſſ. cog. §. vlt. J. de grad. cog. l. frater C. de leg. tut. l. ne lucrum. C. de cur. fur. Eſt Iuſtiniani conſtitutio, ex qua & fratrum emancipatorum filij vocantur. l. vlt. C. de leg. her. Eſt rurſus alia Anaſtaſij conſtitutio, qua cautum eſt, vt ne iura familiæ amittant, qui Anaſtaſiana emancipatione fuerint liberati, videlicet ſi ita nominatim id in Imperiali reſcripto comprehenſum ſit. l. Si ab eo. C. de leg. her.

Non vtique.] Non omnino, non omnibus modis. C

DE CAPITIS DEMINVTIONE.

Libertas verò retinetur.] Non poteſt ciuitas amitti, patria poteſtas retineri: quoniam patria poteſtas iuris ciuilis eſt. Enimuero poteſt ciuitas amitti, libertas retineri: quia libertas iuris naturalis eſt. Sic Latini Iuniani, ſic Dediticiorum numero, liberi ſunt, non ciues, atq; adeò ex iure Quiritium liberi non ſunt: quod & in deportatis tentari poteſt, vt ex iure Quiritium liberi non ſint, eaq;, vt opinor, fuit mens Calliſtrati in l. cognitionum. D. de extraord. cogn. vnde & aliàs dubitatum fuit, an de deportatis quæſtio haberi poſſet. ſed ex reſcripto D. Pij, non ij tantùm qui iure Quiritium, ſed & qui iure gentium liberi ſunt, non torquentur. l. Diuus. §. vlt. de quæſt.

Vel contrà, veluti ſi filiusfa.] *Veluti*, abeſt à vet. libris. quod valde probo. nam non tantummodo is qui ſui iuris ſit, capite minuitur, id eſt, emancipatione. quod ipſe in libello Vlpiani latiùs executus ſum. D

Nam ſi maxima.] Maxima & media ſimilis eſt morti, atque ideo vt mors, ita ius ſanguinis vtraq; minutio perimit. Igitur mater mea mihi mater eſſe deſinit me ſeruo aut peregrino effecto. L. 2. §. 1. D. ad Tertyl.

DE LEGITIMA PATRONORVM TVTELA.

Per interpretationem.] Scilicet legis XII. tab.

Veteres.] Sex Ælius, L. Atilius, P. Ælius. E

DE LEGITIMA PARENTVM TVTELA.

Recepta eſt & alia tutela quæ & ipſa legitima.] Immò fiduciaria: ſed moribus receptū eſt, vt legitima vocetur. quod etiam nos ad Vlpianum latiùs executi ſumus: igitur legitima tutela, vel lege, vel interpretatione, vel moribus inducta eſt.

DE FIDVCIARIA TVTELA.

Nam ſi pater.] Legendum, *parens*, auctoribus lib. vet.

Si liberi eius.] Liberi ſui, liberis item ſuis mortuo parente legitimi, liberis emancipatis, fiduciarij ſunt tutores: liberi emancipati, liberis ſuis ipſo iure tutores non ſunt, ex Anaſtaſij conſtitutione fratres emancipati & patrui, legitimi ſunt tutores. quod & ad patrem emancipatum trahi oportet. Liberi autem emancipati liberis emancipatis fiduciarij ſunt tutores. Ergo liberi ſui aut emancipati liberorum emancipatorum fiduciarij ſunt tutores. F

Et ceterorum.] Filiorum ſcilicet vel filiarum fratris. Igitur pater filio vel filiæ, frater fratri vel ſorori, patruus filio vel filiæ fratris tutor eſt fiduciarius. eodemque modo auus nepoti, patruelis patrueli, propior ſobrino propiori ſobrino, patruus magnus nepoti fratris tutor eſſe fiduciarius poteſt.

Quoniam filius.] Hæc ratio ex aui & patris parte quaſi claudicat. igitur recta non eſt: quod & ipſe ad Vlpianum demonſtraui. G

Ita tamen hi.] *Hi*, id eſt, liberi manumiſſorum.

Quod noſtra conſtitutio.] Igitur quod de perfecta ætate in l. tutela. D. de tutel. l. quo defuncto. l. ſi reliquero. D. de legit. tut. ab Triboniano eſt, non ab ipſis auctoribus. namque olim ita ius fuit, vt minores XXV. annis legitimi & datiui tutores fierent. ceterùm datiui ad tempus excuſabantur.

A bantur.§.Item maior.ꝧ.de exc.tut.l.εἰ μὲν.§.ἐὰν ἀπελεύθερος. D. eod.& in eorum locum curator dabatur,non tutor.nec enim ipſi tutores eſſe deſinebant.l.xvi.D.de tut. & cur. da. Teſtamẽto autem dati,tutores non fiebant ante legitimam ætatem.§.furioſus.ꝧ.qui teſta.l. quæro.§.vltim.D.de teſta. tut.proinde cùm ſimiles ij eſſent ex die datis tutoribus, in eorum locum non curator modò, vt eſt in §.ἐὰν ἀπελεύθερος,ſed etiam tutor dari poterat. §.1.ꝧ.tit.prox.

DE ATILIANO TVTORE, ET EO QVI EX LEGE IVLIA ET TITIA DABATVR.

Maiore parte Tribunorum.] L. Minutio & M. Horatio Pulpillo Coſſ. x. creati ſunt Triboni plebis : itaque cautum eſt vt poſtea crearentur T. Liuio auctore. Maiore igitur parte , id eſt,
B ſex Tribunis.

Qui deſinebat eſſe tutor.] Immò & deſerto teſtamẽto , & deficiente condicione deſinebat eſſe tutor.ceterùm hoc caſu legitimus tutor illi ſuccedebat,illo teſtamentarius.

Tutore capto.] Teſtamentario vel legitimo.

Qui deſinebat.] Deſinebat & is tutor eſſe tutore non reuerſo.Ceterùm non reuerſo tutore teſtamentario,illi legitimus ſuccedebat:non reuerſo tutore legitimo,ſequens ſuccedebat.

Ex conſtitutionibus.] Ex eis verò conſtitutionibus tutores cauere compelluntur. §. pen. ꝧ. de ſat.tut.& adminiſtrare.l.2.D.de admin.tut.l.3.C.de ſuſp.tut.l.1.C.in quib. cauſ. tut. hab. vt ex cautione teneantur.l.non quaſi.§.illud ſciendum.D.rem pup.ſal.fo.

Neque de cautione.] Sed neq; de inquiſitione quæ pro vinculo cautionis cedit.

C Vel magiſtratus.] Duumuiri. His etiam iniuſſu præſidis datum initio fuit ius dandi tutoris.l. 3.D.de tut.& cur. dat. Sed hoc iure vtimur, inquit Iuſtinianus , vt ne aliter poſſint Duumuiri tutores dare , quàm ſi præſides iubeant. quod & circa defenſores plebis per omnia præſides vſurpaſſe idem Iuſtin.ſcribit in No. xv.

Vſque ad quingentos.] Quòd ſi valeant vltra,à præſidibus nimirum dabitur tutor.

DE AVCTORITATE TVTORVM.

Nec ullum.] Vet.libri. *& nullum.*

In ipſo negotio.] In ipſo articulo.

Iudicio.] Vet. *Iudicium.*

D Sed curator.] Id moribus receptum erat hoc caſu vt tutorem habenti daretur tutor, auctore Vlpiano in fragmentis. hodie quia ſollemnia iudicia non ſunt, in locum prætorij tutoris curator adhibetur.

QVIBVS MODIS TVTELA FINITVR.

Ex habitu corporis.] Vet.quidam:*ex habitudine corporis in maſculis æſtimare ſolebant.*

Exiſtimans.] Abeſt à lib.vet.

Legitima tantùm tutela.] Agnatorum ſcilicet, non patronorum:quod nos in notis ad Vlpianum ſatis diligenter expoſuimus.

DE CVRATORIBVS.

E

Quid.cod.*De curatoribus dandis, vel confirmandis.*

Vſque ad XXV.] Femina citius quàm mas tutela liberatur , citius impetrat veniam ætatis: & vt Ariſtoteles ſcribit lib.vii. περὶ ζώων ἱστορίας θᾶττον τὰ θήλεα τῶν ἀρρένων καὶ νεότητα, καὶ ἀκμὴν λαμβάνει, καὶ γῆρας. Curatione tamen citius non liberatur. quinimmo in perpetua olim tutela femina continebatur.

Sed curator teſtamento non datur.] Quia nulla id lege nominatim permittitur.Lege verò xii.tab.permittitur parenti tutorem,non etiam curatorem dare.

Sed ſolent.] Iam igitur non ſunt legitimi,ſed honorarij dumtaxat curatores. l.1.l. Obſeruare.l. ſæpe.D.de cur.fur.

F Interdum autem.] Tutorem habenti tutor non datur:Tutorem habenti cauſa cognita, curator datur:denique curatorem habenti,cauſa cognita , curator datur. l.curatorem. C. qui da. tut. vel cur.l.ventri.D.de tut.& cur.da. Prima regula non eſt perpetua : nam tutorem habenti certis ex cauſis (vt ait l.4.C.in quib.cauſ.tut.hab.tutor vel cur.det.) alius idoneus ſubſtitui ſententia competentis iudicis ſolet , id eſt, in locum ſuſpecti qui conuictus ac remotus eſt, & in locum excuſati : & hoc quidem S.C. introductum eſt,cùm ex pluribus tutoribus vnus aut remouetur aut excuſatur in perpetuum.l.ſi quis ſub condic.D.de teſt.tut.ſequitur in d.l.4. vel defuncti vel relegati tutoris. & hoc etiam S. C. inductum eſt.d.l.ſi quis ſub condic.Relegati,id eſt,deportati.In eius autem locum qui relegatus eſt ſalua ciuitate curator datur non tutor. l. quòd ſi fortè. §. quid ergo. D. de ſolut. Hoc amplius in locum furioſi,ſurdi,muti tutoris legitimi,ex S. C. Alius tutor datur.l.penult.D. de
G tutel.eſt & alius caſus in l.cùm in vna.§. 1. D. de appellat.& alius in l.ſi quis tutor.D.de tutel.& alius in tit.de auct.tut.ꝧ.

Quem uelit actorem.] Ex eadem cauſa curator vel actor vel adiutor dari poteſt : vt ecce in relegati tutoris locum vel curator,quemadmodum ſuperius dictum eſt,vel actor.l.ſiue.§.vlt. D. de adm. tut. ſic in locum minus idonei tutoris vel curator datur. §. interdum. ꝧ. vel actor vel adiutor.

Curat

Curatoré eligit magiſtratus: Actorem, Adiutorem Tutor. Actor ad agendum à tutore vel à cura- A
tore conſtituitur.l.1.C.de act. à tut. ſeu cur. dan.l.ſi actor.C.de appellat.l. tutor.D. qnao.ex fac.tut.l. actor.D.rem rat.hab.quia enim ab eis procurator conſtitui non poteſt,propterea quòd domini nõ ſunt,ideo hoc eis datum eſt,vt quotiens abſfuturi eſſent vel aliàs impedirentur,decreto Prætoris vel Præſidis actorem darent.Adiutor ad alia tutelæ munia deligitur.l.ſolet.D.de tutel.qui ab Conſtantino βοηθὸς dicitur.Sudas.Ἀιτωρ παρὰ ῥωμαίοις,βοηθὸς:vbi legendum ἀιδτωρ.

Vel abſit uel infans ſit.] Etenim ſi præſto ſit & fari poſsit, commodiſsimum erit eum ſibi procuratorem tutore auctore conſtituere.l.neque.C.de procurat.l.cùm minores.C.ſi adrem iud.

Quem uelit.] Rectè, *quem velit.* & ideo ſæpe is à tutore dari, conſtitui, ordinari dicitur in libris nuſtris.

Decreto.] Valde nouum eſt,vt qui procuratorem dare non poteſt,actorem conſtituat.ideoq; B
decreto eſt opus.

DE SATISDATIONE TVTORVM ET CVRATORVM.

Curet Prætor.] Sic omnes vet.lib. non, *curat.* & hoc ſanè ius non ex edicto Prætoris manat, ſed ex conſtitutionibus.§.ſed ex his.Ȣ.de At.tut. Cautio præſtatur ex conſtitutionibus:Prouocatio fit ex edicto Prætoris. Cautionem præſtant qui cauere debent:Prouocant ad cautionem qui cauere non debent.Actio ſubſidiaria datur ex Oratione D. Traiani aduerſus eos, qui cautionem acceperunt,& ex conſtitutionibus in heredes eorum.

Sed hi tantummodo.] In prouinciis duumuiri aut defenſores:In vrbe, ſcriba, aut is quẽ Præ- C
tor in hoc delegauerit.l.2.& 3.D.rem pup.ſal.fo.l.vlt.C.de mag.conuen.

DE EXCVSATIONIBVS TVTORVM ET CVRATORVM.

Exemplo ceterorum munerum.] Numerus trium liberorum excuſat à legationibus.l.1. C. de legation.A ceteris muneribus perſonalibus, numerus quinq; : Ab omnibus muneribus numerus x v i.l.ſemper.D.de iu.immun.ac legendũ omnino eſt in l.ſi quis decurio.C.de decur.non x i i i. ſed x v i. liberorum. Conſtantinus rectè in hunc modum, ὁ ἔχων δεκαὲξ παῖδας, πάντων λειτουργημάτων ἀπαλλάττεται.

Publicum munus eſſe.] Tutelam eſſe publicum vel ciuile munus nemo eſt qui neſciat:ne- D
que video qua in re ab hac ſententia diſcrepat l.ἀπὸ δύο. §. tutela.D.de tutel.at exiſtimo tamen ſpurium eſſe. §.tutela.nec enim ſolet Modeſtinus Græco cõtextui Latinas,niſi ex aliis auctoribus, ſententias inſerere.nullum verò auctorem habet §. tutela. denique eo ſermone contextus eſt, qui noſtris auctoribus non eſt in vſu:nec enim prouincialis muneris vſquam fit mentio,nec Reip.munus à ciuili munere quaſi diuerſum vſquam ſecernitur.

In ſemeſtribus.] An exemplo D. Auguſti & Tiberij inibat D. Marcus concilia ſemeſtria? De Auguſto ita Xiphilinus ſcribit, καὶ συνεταίρους τῆς βουλευτῆς τοὺς κλήρῳ λαχόντας συμβούλους ἐς ἑξάμηνον παρελάμβανε, καὶ ἔστιν ὅτι καὶ ἐδίκαζε μετ' αὐτῶν. pariter & de Tiberio. De Auguſto itidem Suetonius Tranquillus.

Et interea curator.] Immò tutor.l.quæſitum. D. de tutel.niſi dicamus,vti vulgus ſolet tuto- E
ris & curatoris abuti nominibus,ita Paulo quæſtionem fuiſſe propoſitam,rectè autem Paulum non de tutoribus, ſed de curatoribus reſpondiſſe, quemadmodum apparet ex l.curatorem.D.de tut. & cur. da. quæ ex eodẽ ſumpta eſt libro,pariq; errore is qui abſfuturus erat Reip.cauſa,deſiderabat tutorem in locum ſuum dari in l.3.§.ſi quis abſfuturus.D. de ſuſp.tut.& in l. 1 x. D. de tut.& rat. diſtr. Vlp. Tutelę obiter dixit pro Curationis.vt in l.ne lucrum.C.de cur.fur.Is enim qui Reip.cauſa abeſt, cùm non deſinat eſſe tutor,in eius locum tutor ſubſtitui non poteſt.

Pupillorum tutela uel cura eorundem.] Bene expreſsit tutelæ & curæ differentiam. Tutela eſt perſonarum,Cura bonorum.

Inimicitiæ.] Qui poſt ſuſceptas inimicitias teſtamento tutor datus eſt,ſe excuſare non poteſt: quandoquidem hoc ipſo gratię videtur facta reconciliatio,niſi,vt plerumq; fit,pater ideo inimicum F
tutorem dederit, vt moleſtum ei & operoſum negotium exhiberet. A ceteris tutelis inimicitiæ capitales excuſant,dum tamen facta non ſit reconciliatio.

Item maior L X X.] A patrimonialibus muneribus,à mixtis,ab honoribus ætas non excuſat. Ab honore decurionatus ætas L V. annorum excuſat. A muneribus perſonalibus ætas L X X. &, vt in lib. x. Cod. latiùs exponemus, vulgò perperam legitur. L V. pro L X X. in l. 3. C. qui æta. ſe excu. hæc enim quæ poſuimus omnia ἄνευ ſunt rata & firma.

Cùm ſit inciuſſe.] Vet. *cùm erat.Cùm* pro *quia.*

Et ab aliis.] Vet. *&* *ſub alijs.*

Has artes exereent.] Vet. *id exercent.*

Se eſſe tutores uel curatores.] Duo verba vltima non ſunt in vet.libris. G

DE SVSPECTIS TVTORIBVS ET CVRATORIBVS.

Pietatis neceſsitudine.] Quid.cod. *pietate neceſsitudinis.*

A **Et auſa.**] Vet. *& auia poſſunt. poteſt & ſoror.*

Poſteáque tutor uel curator deceſſerit.] Idem iuris eſt, ſi quouis alio modo finita tutela fuerit. l. pen. D. eod. tunc enim aduerſus tutorem ſufficit tutelæ actio, quæ famoſa eſt æquè ac ſuſpecti actio ob dolum ſecuta condemnatione. Suſpecti agimus pendente adminiſtratione tutelæ: quia interim tutelæ agi non poteſt. Actione autem ſuſpecti, id ſolùm intendimus, vt tutor remoueatur, quo finita hoc modo tutela, deinde tutelæ eum actione conueniamus, qui non ex fide bona tutelam geſsit. Alio igitur modo finita tutela, quàm remotione ſuſpecti, quid opus eſt vel ſuſpecti agere, vel ſuſpecti actionem peragere?

In poſſeſsionem bonorum.] Ideo mittitur in poſſeſsionem, quia tutor latitat, & in eum ob hanc cauſam, remotum tutelæ agi vix poteſt.

B **Ergo ut ſuſpectus.**] Bene, *ergo*: nam ſi non poteſt remoueri, non eſt cur pupillus mittatur in poſſeſsionem, aut bonis tutoris curator detur.

Qui data pecunia miniſterium tutelæ adquiſierit uel redemerit.] Hæc verba, *adquiſierit vel*, abſunt à vet. lib. Reliqua autem ſic meo iudicio reſtituenda ſunt, *Data pecunia miniſteriis, tutelam redemerit*, vt in l. 3. §. tutor. D. eod. titul. *Miniſteriis* autem, id eſt, Officialibus & miniſtris Prætoris, per quos fit inquiſitio.

Qui fraudulenter tutelam.] In vet. additur, *vel curam.*

Suſpectum eum.] Vet. *ſuſpectum enim eum.*

Fidelis tamen & diligens.] Quia non tantùm fides, ſed etiam diligentia à tutore exigitur, deoq; dolum & culpam præſtat.

C

AD LIB. II. INSTITVTIONVM DN. IVSTINIANI.

DE RERVM DIVISIONE.

IN noſtro patrimonio.] Patrimonium bona paterna ſignificat: matrimonium bona materna. Seneca lib. 1. de benefi. cap. 11. quia latè patentis matrimonij ſit &c. qui tamen locus ab Eraſmo deprauatus eſt. nam & apud Suet. Tranquillum, & Val. Maximum ita matrimonium accipi alij qui-
D dam adnotarunt. Hoc autem in loco *In patrimonio*, id eſt, in bonis. Seruitutes proprie ex bonis nō ſunt. l. 1. D. de vſufr. leg. at quia certè non ſunt etiam omnino extra bona, magis eſt vt bonis adnumerentur: Igitur non ea tantùm quæ ſunt, ſed etiam quæ intelleguntur, id eſt, incorporalia in bonis noſtris computantur.

Aqua profluens.] Aqua non profluens, iure gentium communis non eſt.

Accedere.] Non piſcandi tantùm, ſed etiam ædificandi, occupandi, vſurpandi cauſa. l. quod in litore. D. de adquir. re. do. l. in litore. D. ne quid in lo. pub. nam communium rerum proprietas omnibus patet; ideoque & in mari conſtructa ædificia, moles pilæ've iactæ eius ſunt qui iecit. l. 2. §. aduerſus. l. litora. D. ne quid in lo. pub. l. quamuis. l. ergo. §. vltim. D. de adquir. re. do. l. 1. §. quòd ſi quis. de no. op. nunt.

E **Et portus publica ſunt.**] Publica iuriſgentium vſu. l. adeo. §. quod ſi toto. D. de adq. re. do. l. fluminum. D. de dam. inf. Proprietate autem publica ſunt iuris ciuilis: nam fluminum & portuum proprietas, eſt populi, nec omnibus æquè patet vt rerum communium proprietas. riparum autem proprietas, eſt priuatorum, qui proximè prædia poſsident. Igitur publica, vſu ſunt communia, proprietate non item. Id tamen notandum eſt, flumen & aquam profluentem, intellectu ita diſcernēda eſſe, vt ſit flumen, publicum nomen: aqua, commune.

Publicus eſt iuregentium.] Libri ſcripti habent *iuriſgentium* vt l. adeo. §. quod ſi toto. de adq. re. do. l. vlt. de vſurp. & vſuc. & §. prox.

Religare.] In l. riparum. D. de re. diuiſ. malè additur. *retia ſiccare, & ex mari reducere*: rectiusq; hoc in titulo ſunt hæc verba tranſlata ad litorum vſum.

F **Litorum quoque uſus publicus eſt & iuriſgentium.**] Legendum, *publicus eſt iuriſgentium*, vt iam antè demonſtraui.

Caſam ſibi ponere.] In tantum vt ſoli dominus conſtituatur. l. in tantum. D. de re. diuiſ. Vt verò ædificium ponat in litore ideo fit, quia litoris vſus publicus eſt iuriſgentium. Vt poſitum ædificium ſibi habeat, ideo quia litus eſt commune. In ripis poſita ædificia ſolo cedunt, non ædificanti: In flumine, populo: niſi publicè, id eſt, ritè & cōſenſu populi vel principis impoſita ſint. l. fluminum. D. de dam. inf. Ex his apparet, publica à communibus proprietate tantùm diſtare, non vſu. vſus maris, litoris, fluminis, ripæ publicus eſt iuriſgentium. Mare, litus, commune: eius namque proprietas omnibus patet: flumen, publicum iure ciuili. ripa, priuata. & ita Ioanni etiam videtur antiquiſsimo iuris interpreti.

G **Vniuerſitatis.**] Hæc ſunt vniuerſitatis & vſu & proprietate.

Sacræ res.] Quidam cod. *Sed ſacra ſunt quæ ritè & per Pontifices Deo conſecrata ſunt.*

Papinianus reſcripſit.] Hoc verbo ſignificatur liber reſponſorum, vt in l. ex contractu. D. de re iud. reſcripſit dandam in eos actionem. Eſt etiam hæc ſententia Papiniani ex lib. reſponſorum. l. æde. D. de contr. emp.

Niſi

Niſi conſentiente uſufructuario.] At cur conſentiente vſufructuario ſeruitutem dominus imponere non poteſt? An quia dari hoc domino non poteſt adhibito conſenſu fructuarij, quin & fructuario datum videatur, cuius potiſsimùm intereſt, ſeruitutẽ nõ imponi, ex qua deterior fiat vſusfructus cauſa. Atque ita dominus & fructuarius ſibi inuicem obſtant, vt nec ſoli per ſe, nec ſimul ſeruitutem prædio fructuario imponere poſsint. l. ſed & ſi quid. §. vlt. D. de vſufr. A

Quàm illatus eſt mortuus.] In lib. ſcriptis adduntur hæc, *ſine voluntate eius*: quæ ſiue auctoris ſunt, ſiue interpretis, meo iudicio recta ſunt, & rati habitionem illatione poſteriorem eſſe indicant.

Ciuitatis.] Abeſt à lib. vet. vt & in l. 1. D. de diuiſ. re.

Et piſces & omnia.] Legendum, *id eſt omnia*.

Iure gentium ſtatim illius eſſe incipiunt.] Nam hęc quoq; iure gentium communia ſunt. l. quod in litore. D. de adq. re. do. B

Si quos effecerint.] Legendum, *ſi quos ea fecerint*: eos autem eximere, & mel capere quilibet poteſt citra furti crimen.

Præterea quod per alluuionem.] In occupatoriis agris, vel arcifiniis, Ius alluuionis locum habet, non etiam in diuiſis & aſsignatis: nam hi certa menſura continentur: illi etſi finibus diſtincti ſint, certa tamen menſura non continentur. l. in agris. D. de adq. re. do. eademq; ratione in his Ius ſubſeciuorum interuenit, in illis non item. Qua autem ratione non eſt Ius alluuionis in agris limitatis, eadem quoq; in lacubus & ſtagnis alluuio ceſſat: nam vt ait l. lacus. D. eod. titul. licet interdum creſcant, interdũ decreſcant (ſic enim lego vt in l. vicinis. de aqua & aq. pl.) ſuos tamen terminos retinent. C

Quod ſi uis.] Torrentia flumina, aut ex vna parte terras abſtrahunt, quas in contrariam transferant, id quod vel alluuione fit, vel vi maiore: aut alueum mutant: aut per circumluuionem inſulas efficiunt: aut etiam latè agros inundant, ac tum ex iure quid ſtatuendum ſit, diligenter hoc in loco Iuſtin. exequitur. Apparet autem, aut cenſitores vel agrimẽſores fluminum vice, aut hæc illorum vice, ex publico in priuatum, & ex priuato in publicum, & ex vno in alium addicere. l. ergo. §. flumina. D. de adq. re. do. Caſsiod. lib. III. Var. Agrimenſor, inquit, more vaſtiſsimi fluminis, aliis ſpatia tollit, aliis rura concedit: nec erit alienum id etiam ex Alexiade ea confirmare, quam tu P. Faber, me auctore, in manibus habes, vt emendaram omni ex parte, quamprimum in lucem emittas: in qua ſic de vi atq; impetu vaſtorum fluminum Anna differit Imperatoris Alexij filia, *πάσχουσι δὲ οἱ μέγιστοι τῶν ποταμῶν τοιοῦτόν τι, ἐπειδὰν διὰ τὸ προχώστως ἀνάστημα ἀξιόλογον ὑπερφέρωσι γῆς· ὅτι δὴ ἐπὶ τὰ κατάῤῥοπα ῥέουσιν, ὥσπερ δὴ μεταμείβοντες τὰς πρώτας κοίτας αὐτῶν, καὶ τὴν μὲν παλαιὰν καταλιμπάνουσι πάροδον διάκενον ὑγροῦ, καὶ χηρεύουσαν ὕδατος· ἣν δὲ νῦν διαθέουσιν, ἐμπιπλῶσι ῥευμάτων πολλῶν.* D Quod & de Mæandro, quem idem auctor tuus *σκολιώτατον ποταμῶν ἁπάντων καὶ καμπαῖς συνεχέσι ποικιλλόμενον* lib. XIII. appellat, Strabo in hunc modum extulit lib. XII. *ὁ μαίανδρος διὰ τὸ σκολιὸς εἶναι πολλὰς μεταπτώσεις λαμβάνει τὸ ῥεῖθρον καὶ πολλὴν χοῦν κατάγων, ἄλλοτ᾽ ἄλλῳ μέρει τῶν αἰγιαλῶν προστίθησι.*

Prope ripam prædia poſsident.] Qui prope ripam prædia poſsident, ripæ ſunt domini, & inſulæ natæ in flumine, & ædificij ibidem conſtructi, & aluei derelicti.

Rurſus nouus alueus.] Ergo aluei mutatione dominium amiſſum non reſtituitur, Inundatione amiſſum reſtituitur. l. ſi ager. l. cùm vſumfr. D. quib. mod. vſusfr. amit. ſunt qui hac in re putant l. Martius. & l. ergo. §. alluuio. D. de adq. re do. inter ſe diſcordare. Id ſecùs eſt: nam l. Martius, eſt de aluei mutatione. §. Alluuio, de inundatione. E

Sabinianorum & Proculianorum.] Hi ſpeciem, illi materiã ſpectant. Eſt verò harum familiarum hac in re diſsidentium iotet ſe veſtigium in l. Minicius. D. de rei vind. quæ lex nauem ædificatam ex aliena materia negat ædificantis eſſe: ſed Minicius & Iulianus Sabiniani fuere. Vt autem eæ familiæ proſeminatæ ſint, nemo eſt qui neſciat. Id nondum quiſquam animaduertit in l. 1. D. rer. amot. inuerſo ordine permixtisq; familiis iuriſconſultorum logi, Nerua & Caſsio: Sabino & Proculo, quod ſanè emendatione indiget.

Et quibuſque aliis poſſeſſoribus.] Quia res extincta eſt, ideo quibusque æſtimatio eius rectè condicitur: nec enim quod extinctum eſt, meum eſt. Porrò extinctum videtur, quod acceſſionis loco alienæ rei cohæret, atque adeo vindicari non poteſt, condici poteſt: poteſt & ad exhibendum agi. F

Si duorum materiæ.] Confuſio, aut permixtione fit, aut ferruminatione. Illa communionem ita demum inducit, ſi difficilis ſit materiæ ſeparatio: ferruminatio non inducit communionẽ: plumbatura multominus, nec enim plumbatura confuſionem facit. Ceterùm ſi quid per applumbaturã rei alienæ accedat, ad exhibendum eſt actio: quia facilè replumbari poteſt. Eſt & condictio, vti dictũ eſt in §. ſi tamen alienam: vindicatio non eſt. Si per ferruminationem, non eſt ad exhibendũ actio, quia reſerruminari vix poteſt: eſt tamẽ condictio. eſt & in factum actio. l. in rem. §. item quęcumq;. D. de rei vind. id eſt, vtilis vindicatio. Cùm verò alia aliis per plumbaturam vel ferruminationem nõ accedũt, ſua cuiuſq; res manet. l. quidquid. D. de adq. re. do. ideoq; integra eſt vnicuiq; in rem actio: & hic igitur eſt actionum ordo, Vindicatio, Ad exhibendum, In factum. G

Solo inædificatur.] Non eſt, *ſolo*, in lib. vet. ſed & in §. quod ſi partim. §. non eſt, *miſcuerit*. & in §. ſi tamen, ita legitur, *ſiue ipſe fur eſt qui veſt. fecit*. & in §. cùm ex aliena, *ad rudem maſſam æris vel arg. vel aur. red. Vin. autem aut oleum*: quæ non adeò magni momenti ſunt, vt ſalua fide præteriri non potuerint.

Ne

A *Ne quis tignum.*] Aut ſciens tignum alienum vineis vel ędibus iunxit, aut ignorans: ſi ſciens, in duplum tenetur; præter duplum eſt etiam ad exhibendum actio vel vindicatio, quaſi dolo deſierit poſsidere. & hoc aperte traditur in l. 1. §. vlt. & l. 2. D. de tig. iunc. ignorans, nec vindicatione tenetur, nec ad exhibendum actione. namque in eo ceſſat ille color, quaſi dolo deſierit poſsidere. ſed in duplum tenetur pro tigni pretio. in illo, legitima actio pœnalis eſt: in hoc, pœnalis eſſe non videtur. An & qui ſciens ſciente domino iunxit, ita vti dictum eſt tenetur? Minimè gentium: quinimmo hoc caſu ceſſat lex XII. tab. & ad exhibendum competit actio, vt ſoluta tigna vindicentur. l. de eo. D. de donat. int. vir. & vxo. Eſt ipſo iure & omni caſu ad exhibendum actio ac vindicatio: idq́; ſcientes Decemuiri, tigna ſolui prohibuerunt ignorante domino incluſa, & dupli actionem pro tignis conſtituerunt. l. qui res. in fi. D. de ſolut.

B *Per exceptionem doli.*] Et hac quidem via ſeruantur impenſæ, non per actionem. l. Paulus. D. de exc. do. l. 2. C. Greg. de rei vind. ſed tamen ſi per errorem ſine deductione fundum reſtituerit, incerti condictio eſt, id eſt, poſſeſsionis, vt in l. qui except. §. ſi pars. D. de cond. ind. l. heres. D. ad Trebel. Certi condictio non eſt: de qua accipienda eſt l. ſi in area. D. de cond. ind. namque ait ideò condictionem non competere, quòd res facta accipientis non fuerit. quæ ratio non excludit condictionem incerti. De condictione certi accipienda etiam eſt l. ex quibus. eod. tit. & de retentione facti non iuris: nam ex quibus cauſis retentionem ipſo iure habemus; petitionem non habemus, ea ſi ſoluerimus, certi condictio eſt. l. ſeruus quem. D. de act. emp. l. quod dicitur. §. vltim. D. de imp. in res dot. At vbi retentionem eam in qua factum verſatur, habemus, & condictionem retentionis habemus. Vbi petitionem non habemus, nec repetitionem habemus, id eſt, certi con-
C dictionem.

Eius permanet cuius fuerat.] Ideoq́; directo vindicari poteſt: ſuperiore caſu vtiliter.

Prope confinium.] In confinio, ἐν τοῖς ὅροις. ideoque cùm dixiſſet Gaius in l. adeo. in fin. D. de adquir. re. do. prope confinium, ſubintulit Marcianus in l. prox. *Sed etſi in confinio lapis naſcatur, & ſint pro diuiſo*, ſic enim legendum eſt, vt referatur ſententia l. arbor. D. com. diuid. & l. pen. D. pro ſoc. Sed de arboribus in confinio poſitis videamus. Eſt, inquit Frontinus de limit. agr. controuerſiæ genus de arborum fructibus quæ in fine ſunt ſiue intra, nec vllam ad radicem habent controuerſiam, quotiens inclinatæ in alterutrum fructum iactauerint, inter affines mouent diſputationem. Eſt igitur vel de radice controuerſia vel de glande legenda. Controuerſia radicis ita iure noſtro definitur, ſi ex vtraque parte arbor in fine poſita radices egerit, communis eſt: quæ non
D eſt poſita in fine, etſi vtrinque radices egerit, communis non eſt. l. ſi plures. D. arbor. fur. cæſ. l. vltim. D. quod vi aut clam. at quæ omnes radices in vicini fundum egit, omnes inquam radices, propria eius partis eſt in qua alitur, non in qua oritur & hæc vetus eſt lex. Theophylactus Scholaſticus epiſt. 56. αἱ συκαῖ σου πρὸς τὸ ἐμὸν γήδιον τὰς ῥίζας ἥπλωσαν &c. De controuerſia iactati fructus vel glandis legendæ, nihil attinet in hoc loco diſputare.

Aliis uidetur picturam.] Nempe Paulo in l. in rem. §. ſed & id quod. D. de rei vind. Gaio idem iudicium nō eſt. l. qua ratione. D. de adq. re. do. Obiicies lib. II. Inſtit. Gaio idem videri quod Paulo. eodem in libro Gaius in quæſtione ſpeciei factæ ex aliena materia, Sabinianus eſt, cùm tamen iam antè ex eo mediam quandam ſententiam Iuſtinianus retulerit. Non eſt is liber Gaij purus, putus. nam immutata, addita, detracta, deprauata ſunt multa Gotthorum arbitrio, à quibus ea qua-
E liacumq; fragmenta veteris prudentiæ accepimus: ſuntq; puriora multo fragmenta Pandectarum, in quibus tamen ingentia flagitia Tribonianum admiſiſſe conſtat: detortis ſæpe exempli gratia, Vlpiani verbis in ſententiam Iuſtiniani, atque in ius id quo tum vtebantur, non ſecùs atq; Gotthi qui ex moribus & legibus ſuis in Gaio & Paulo pleraq; commutarunt.

Illud enim.] Malim, *Illud autem.*

Pro cultura & cura.] Plus eſt cura quàm cultura: nam & fructus pecorum curari dicuntur. l. fructus. §. non ſolùm. ſol. mat. Bene autem, pro *cultura & cura*: nam fructus, qui per ſe naſcuntur, bonæ fidei poſſeſſoris non ſunt. l. fructus. de vſur. Interim quidem ſunt eius. l. bonæ fidei. de adquir. re. do. id eſt, quamdiu res euicta nō fuerit. Re euicta niſi eos vſuceperit, eorum nomine tenetur. Sic ab eo tempore fructus percepti quo poſſeſſor cognouit rem alienam eſſe, eius interim ſunt. l. qui
F ſcit. §. vlt. de vſur. at ſi exitum finemq́; iudicij inſpicias, eius nō ſunt, quem Pomponius in vtraq; ſpecie potiſsimùm inſpexit. l. fructus. l. bonæ fidei. §. Pomp. verendum.

Idémque ſtatuit.] Idem Hadrianus. fratres Imperatores contrà, ſic paulò poſt, conceſsit: idem ſcilicet Hadrianus. Grat. Valent. & Theodoſius contra.

Vel publico uel ciuitatis.] Supereſt, *vel ciuitatis*, nam mox ſequitur, & dimidium fiſci vel ciuitatis. Publico igitur, id eſt, P. R. vel ciuitatum.

Itaque ſtipendiaria.] Hæc prædia & priuata dicuntur, & publica, quod auctore Aggeno Vrbico dum priuatus laborat in proprio, & tributum aut ſtipendium publico, & ſibi alimoniam arua excolendo procurat. Italica prædia tributaria aut ſtipendiaria non ſunt. igitur publica non ſunt. hæc mancipi ſunt, illa nec mancipi. ſed hæc poſterior differētia ſublata eſt à Iuſtiniano: id tamen notan-
G dum eſt, impetrato iure ſoli Italici, prouincialia etiam prædia publica non eſſe.

Quod quamquam cauetur.] Vet. *quod cauetur quidem.*

Cui eius rei poſſeſsio permiſſa ſit.] Abeſſe hæc debent: auctore Theophilo & Gaio.

Si cui libera.] Hic alienare ita demum poteſt, ſi id exigat negotiorum adminiſtratio: non donandi, non deminuendi cauſa. deniq; eadē lege tranſigere poteſt. l. mandato. D. de procurat. vbi pro

decidendi, affirmo legendum, *deminuendi*. vt in l.Lucius.§.vlt.D.de adm.tut. A

DE REBVS CORPORALIBVS ET INCORPORALIBVS.

Quæ in iure conſiſtunt.] In iure, non in corpore: hoc eſt iura.l.& habet.1.D.de prec.l.Mæuius.§.fundo.de leg.2.l.vlt.in fin.C.de præſc.long.temp.Iura talia ſunt: ſeruitus, hereditas, dos, peculium, poſſeſsio, obligatio: nam hæc omnia iuris nomina ſunt. Hereditas igitur non eſt pecunia, ſed ſucceſsio.l.nihil.de verb.ſign.id eſt, ius ſucceſsionis l. bonorum.2.eod. Ait verò qualia ſunt ea, quæ in iure conſiſtunt: nec enim docet quot ſint genera rerum incorporalium, ſed qualia. nummi, iura non ſunt: res tamen incorporaleis ſunt, ſiquidem is qui nummos debet, quantitatem debet, non corpora.l.qui heredis.D. de cond.ind.l.ſi is cui nummos.de ſolut.quæ lex citatur in l. nam etſi B fur.§.vlt.de reb.cred.

Nam ipſum ius.] *Nam* pro *ſed*, vt in l.Inter ſtip.§.ſacram.de verb.oblig.l. Stichum.§. vſumfr. de ſolut.vt etiam Accurſius refert.

DE SERVITVTIBVS.

Non etiam iumentum agere.] Iumento vehi poteſt, iumentum agere non poteſt. Iter eſt quâ homines: actus quâ pecora tranſeunt.

Nam iter & actum.] Qui actum habet, actum vindicat, non iter & actum. Qui viam habet, aut viam vindicat, aut iter ſimul & actum. Viæ latitudo legitima eſt, idq; non iuris noſtri auctores ſolùm tradidere, ſed Varro lib.v i de ling.lat. Actus latitudo non eſt legitima. Via eſt quâ vehiculum C & iumentum ire poteſt. Actus eſt etiam quâ vehiculum duci non poteſt, modò ſi iumẽtum agi poteſt.l.ſi tam.D.de ſeruit.ponitur & alia differentia in l.qui ſella.D. de ſer.ruſt. via autem per latitudinem diuiſa, efficit duas ſemitas.l.nam ſatis.D.quemadm.ſer.amit.

Quoniam ædificia.] In diſtinctione vrbanorum & ruſticorum prædiorum, inter Neratium & ceteros Iuriſconſultos non cõuenit. Neratius ea loco diſtinguit. l.2.D.de ſer.ruſt. l. eo iure.D. in quib. cauſ. pign. Ceteri qualitate: & horum quidem ſententia obtinuit etiam in familia. Vrbana enim familia à ruſtica, opere ſeparatur, non loco: & in eam rem vulgò cùm quæri & inſpici ſoleat l. vrbana familia. D. de verbor. ſignific. miror quòd nondum quiſquam eius menda deprehenderit. In primis lex ait familiam loco non diſtingui, ſed genere operis, tum ita fieri, vt diſpenſator in vrbanis non ſit, ſi rerum ruſticarum rationes diſpenſet, ibique habitet. Hæc videntur eſſe contraria, D nam ſi id exigimus, vt is diſpenſator ibi habitet, id eſt ruri, certè non tam ex genere quàm etiam ex loco ruſticum mancipium definimus. At legendum eſt *vbique habitet*, id eſt, vbicumq; , vt in l.quod niſi fiat.in fi.D.de op.lib.l.In lege.D.de contr.emp. Deinde ait lex, *quo quiſque loco ſeruum fuerit ex numero familiæ, apparere & vicarijs. Ex numero*, id eſt, ex libellis & veluti matricula familiæ. At quomodo ex vicarijs? legendum *cinarijs*, vt in l.ſeruis.D.de legat.3. Inuerſo ordine litterarum multa ſcripta ſunt in P.Flor. vt domus pro modus, iurnæ pro ruinæ: & eo in loco *vicarijs* pro *cinarijs*. Et hinc exiſtunt errores multi in libris noſtris.

Vel non recipiat.] Aut ſtillicidium meo iure non recipio, aut iure ſeruitutis. Meo iure, ſi non vicino ceſſero ius ſtillicidij immittendi: Iure ſeruitutis, ſi vicino iam antè ceſſero ius ſtillicidij immittendi. Eodemq; prorſus modo, aut iure meo ædes altiùs tollo, aut iure ſeruitutis. qua de re videri- E mus in §.æquè.de act.

DE VSVFRVCTV.

Eſt autem ius.] Vet. *eſt enim ius*.

Quibus proxima.] Similis & affinis.

Vtiliter caueatur.] Gaius rectè in l.2.D.de vſufr.ea.rer. Rectè autem & vtiliter.i.ſatiſdato.

Maxima & media.] in l.1.D.de vſufr.leg.hæc verba, *ex magna cauſa*, ſunt Triboniani. Nam ante Iuſtinianum etiam minima capitis deminutio vſumfructum extinguebat.

Per modum & tempus.] Si fructuarius per conſtitutum tempus nullo modo vtatur, vel etiam ſi vtatur contra præſcriptum modum, vtroq; caſu non vtendo vſumfr. amiſſum dicemus.arg F eſt l.ſi communem.§.1.& l.ſi quis alia.D.quemad.ſer.amitt.

Nihil agetur.] Hæc verba vti ſint accipienda oſtendi in frag. Vlp. titul. ~~XVIII.~~ XIX. quod ne nouum videatur, coniungenda erit l. per ſeruum. §. vltim. D. de adquir. re. do. eum l. qui mihi. D. de donat.

Conſolidatio.] Conſolidatio inde nomen accipit, quòd ſolidum id proprie ſit, à quo vſusfr. deductus non eſt.l. à liberto.D.de bon.lib.l.Sempronius.§.pen.D.de vſufr.leg.

DE VSV ET HABITATIONE.

Ad uſum quotidianum.] His omnibus cùm vtatur, miror cur dixerit Nerua eum foliis non vſurum.l.plenum.D.eod. forſitan legendum, *oleis*. P. Victorius penè ſimili in re apud Varronem de- G monſtrauit pro *oleis* legendum eſſe *dolijs*.

Cùm is qui uſumfr.] Quæro cùm vſusfruct. extraneo vendi, locari, donari, commodari, precario concedi, obligari poſsit, cur etiam eidem in iure cedi non poſsit? An quia cedere in iure, eſt ad ſellam prætoris id à ſe ius totum abiudicare: at locare aut vendere, eſt ius vtendi, fruendi, ita in

alium

A alium transferre,vt tamen per emptorem aut conductorem à fructuario retineatur?

Pecorum uel ouíum.] Legendum, *veluti ouium:* nam pecorum appellatione oues cõtinentur.Id etiam confirmat l.plenum.§.ſed etſi pecoris. D. eod. tit.denique in Græco ita eſt [illegible] [illegible].

Sed ſi cui habitatio.] Habitatio non domum ſignificat, ſed ius habitandi. Ideoq; ſi gratuito tibi conceſſero habitationem , etſi vtrimque dixerit Viuianus,eſſe commodati actionem. l.1.§.1.D. commod. tutius tamen eſt agere præſcrip.verbis.l.ſi gratuitam.D.de præſc.ver. quandoquidem habitatio nomen iuris eſt : quod etſi veriſsimum ſit , in facto tamen potius quàm in iure conſiſtit , id eſt,non tam videtur eſſe ius quàm factum & quaſi domus ipſa.l.legatum.D.de cap.min. atque ideo multum diſtat ab his,quæ omnino in iure conſiſtunt , id eſt,vſu,vſufructu. Vſus,vſusfru.ſi gratuito
B cõceſſus ſit,Viuianus commodati actionem non daret. Vſus,vſusfr,non vtendo & capitis deminutione amittitur,habitatio non item. Vſus,vſusfr.ex perſona æſtimãtur, habitatio non tam ex perſona quàm etiam ex re ipſa quę habetur.At certè morte finitur habitatio exemplo vſus & vſusfr.&ob id etiam ante aditam hereditatem non cedit.

DE VSVCAPIONIBVS ET LONGI TEMPORIS PRÆSCRIPTIONIBVS.

Rectius in libris vet.*de vſuc. & lon.temp.poſſeſsionibus*, quod etiã Græcus interpres agnouit.Præſcriptio plurimùm exceptio eſt.Nouiſsimi iuris interpretes, poſſeſsionem ſiue adquiſitionem longi temporis,vulgò præſcriptionem appellant : quod non caret exemplis. Nam ſic loquitur l. ei à quo.
C D.de vſurp.& vſuc.ſic l.qui alienam. D. de euict.ſic §.ex his. J. per quas perſ. ſic denique l.quinque. C.fin reg.

Cùm crederet.] Vet.*crediderit* & paulò poſt, *vſucapiebat*.Ergo, *vt qui bona fide*,id eſt,quemadmodum is qui bona fide.

Iuſta cauſſa poſſeſsionis.] Iuſto titulo.Nam titulus eſt poſſeſsionis cauſa.

Vllo tempore.] Eſt vſus anni aut biennij. Eſt longum tempus, eſt longiſsimum. Liberi homines , res ſacræ , res religioſæ nullo tempore adquiruntur. ſerui fugitiui longiſsimo tempore adquiruntur.

Lex Atilia.] In P.Flor.legitur *Atinia*. l.poteſtatis. de verb.ſign.l.4. §. quod autem. de vſurp. & vſuc.& apud Aul.Gellium lib XVII. qui & lib. XIIII. c. vltim. id Atinio plebiſcito cautum re-
D fert , vt Trib. plebis Senatores eſſent. Cicero quoque Orat. III. in Ver. Cedo mihi leges Atinias, Furias,Fuſias.

Lex Iulía & Plautía.] Vet.libri, *lex Plautia & Iulia :* ſic & in P.Flor.in l. non ſolùm. §.ſi dominus.D.de vſurp.&vſuc.quod perſpicue rectum eſt.Nam prior fuit lex Plautia de vi, lege Iulia. Vt autem lex Iulia de pec.repetundis vſucapionem inhibuit. l. pe. D.de leg. Iul. rep. ita lex Iulia de vi. Hoc plus vet.libri habent, *vi poſſeſſarum rerum vſu lex Plautia & Iulia*. Credo pro *vſu*, legendum *vſucapionem*.

Non dubíum eſt.] Ipſe autem heres vſucapere non poteſt,quia nec defunctus potuit.

Furtum non committit.] Ipſe autem fructuarius vſucapere non poteſt,quia in iure errat.

Expeditius ita procedit.] Legendum , *expeditius procedit vt quis*.Expeditiùs ſine vi nanciſci-
E tur quis rei immobilis poſſeſsionem,quàm rei mobilis ſine furto.

Quamuis ípſe.] Legendum,*qui quamuis ipſe*.

Fundi locíue.] Fundus eſt integrum aliquid , locus eſt portio fundi : fundus finibus regitur, non locus:fundus ad prædia ruſtica,locus etiam ad vrbana pertinet:inde in §.cõſtituitur.§. de vſufru.in fundo & ædibus. Ad hæc locus eſt ſine villa, fundus cum villa:inde inter cenſorias notas illa recenſetur à Plinio,minus arare quàm verrere:id eſt minus habere fundi quàm villæ.

Et eorum utílitati.] Non eſt, vtilitati,in lib.vet.bene autem, principalibus conſtitutionibus. Nam vſucapio,eſt ex XII.tab.Præſcriptio longi temporis eſt ex conſtitutionibus.Conſtit.Iuſtiniani actio etiam prouincialibus datur & dominium.

Vſucapere poſſe.] Vſucapere ex ſententia Iuſtiniani eſt diutina ſiue longa poſſeſsione cape-
F re.l.quamuis.D.eod.tit.Opus autem hac in re fuit reſcriptis,quoniam ipſo iure bona vacantia ad fiſcum pertinent,non tamen in patrimonio fiſci eſſe videntur,ante quàm nuntiata & confiſcata ſint.

Quod noſtra conſtítutio.] Hic verſus vt puto reponendus eſt poſt §.inter.nam in ſua conſtitutione Iuſtin.heredis aut teſtatoris nullam mentionem facit:denique hoc ius ſemper fuit,vt vſucapio in heredem continuaretur , propterea quod heredis & defuncti eadem perſona eſt , ſed hæc nos in Pandectarum libris fuſiùs expoſuimus.

In uſucapíonibus.] Rerum ſcilicet mobilium. Ait enim in conſtitutione,vel triẽnium, quod in rebus mobilibus obſeruandum eſſe cenſuimus.

Coniungi tempora.] Longa tempora,puta decennij aut vicennij.

Edicto D.Marcí.] Addidit Harmenopulus,& Commodi.lib.II.Epit.
G Præfatæ Zenoníanæ.] Legendum vt in lib.vet.*præfata Zenoniana conſtitutione*.

DE DONATIONIBVS.

Superuíxiſſet.] Superuiuere , nunc ſaluum euadere : aliàs ſuperuiuere eſt ſuperſtitem alicui viuere.

Ad exemplum.] Hæc eadem verba Tribonianus Paulo adſcripſiſſe videtur in l.Marcellus.D. de don.cau.mor. A

Vtriuſque cauſæ.] Vtriuſq; tituli donationis & legati.

Donat Piræo.] Sequitur, *πειραῖ ὦ γδ*: nec ſanè video cur à quibuſdã hi verſus prætermiſſi ſint.

Inter uiuos.] Eæ ſunt quæ directæ dicuntur in l.donatio.C.eod.tit.

Non omnino.] Vet.lib. *omnino non*: quod valde probo.

Præſtitimus.] Vet. *præſtauimus*.

Et ante nuptias augeri.] Legendum, *& ante nuptias augeri donationem, conſtante matrimonio*: quæ verò ita donantur, *ἀντίφερνα* noſtri auctores vocant, quo vocabulo, quid ſit donatio propter nuptias, ſatis apertè ſignificatur.

Vindicta uel teſtamento.] Rectè vindicta vel teſtamento, nimirum enim ſi inter amicos B per epiſtolam, vel conuiuium manumittat, pleriſq; placet nihil eum egiſſe: auctor Vlp. in tit.de libert.& Paulus lib. IIII. Senten.de manumiſſ.

QVIBVS ALIENARE LICET VEL NON.

Per legem Iuliam.] Hanc legem Auguſtus tulit, nam ea ipſa eſt quæ de pudicitia, aut de adulteriis coërcendis, vti conſtat ex Paulo lib. IIII. ſent. de dotib. & ex inſcriptionibus multarum legum ſub tit.de fun.dot.

Dotis cauſa ei datum.] Ratio legis hæc eſt, quia licet in bonis mariti dos ſit conſtante matrimonio, mulieris tamen eſt. Boethius in Top.Cic. Dos, inquit, licet matrimonio conſtante in bonis viri ſit, eſt tamen in vxoris iure, & poſt diuortium velut res vxoria peti poteſt: quod ſumpſiſſe is C videtur ex l.quamuis, de iu.dot.& l.Lucius. §.Idem reſpondi.ad municip.

Qui ab initio.] Idemq; eſt ſi ex interuallo.l.4.D.de pign.act.

Minor dederit.] Minor pro pupillo.

Condici poſſunt.] Condictio crediti, vel condictio indebiti, alia eſt ex numeratione, alia ex conſumptione. Ex numeratione, ſi vtilis ſit numeratio: ex conſumptione ſi inutilis ſit numeratio, & ſi bonæ fidei ſit conſumptio.

Ad exhibendum.] Immò & in rem, quia mala fides pro poſſeſſione eſt: ſed in rem vtilis eſt, ad exhibendum directa. commodiùs ergo agitur ad exhibendum quàm in rem.

Aut ui.] Hæc non ſunt in vet.lib.

PER QVAS PERSONAS NOBIS ADQVIRITVR. D

Omne quod adquiritur, aut dominium eſt, aut poſſeſſio, aut obligatio. De adquirẽdo dominio aut poſſeſſione in hoc tit.agitur. De adquirenda obligatione in tit. Per quas perſ.nob.obl.adq.

Adquiritur uobis.] Vet. *adquiritur nobis non ſolum per noſmetipſos, ſed etiam per eos quos in poteſtate habemus*, & ita in ceteris quoque ſecunda in primam perſonam immutatur, quod melius eſt.

Olim quidem quidquid.] Iure antiquo patri filius omnia adquirit, etiam caſtrẽſia aut quaſi caſtrenſia: ſed ex conſtitutionibus priuilegium hoc militiæ datum eſt, vt in caſtrenſi peculio filiusfam. vicem patrisfa. obtineat: quo tamen non omnino ius antiquum abrogatur, ceſſat veriùs, & in ſuſpenſo eſt quamdiu filius ſuo priuilegio vtitur: proinde filio inteſtato mortuo, id non E adquiri patri, ſed non adimi & iure peculij, non iure hereditario à patre occupari dicimus. l. proponeb. l. hereditate. de caſt.pec.l.1.§.ſi is qui bona.de col.bon.l.vlt.ad S.C. Tertyl. filio etiam deportato, id patri non auferri. l.3.C.de bo. proſ. Denique poteſt etiam pater quaſi dominus caſtrenſi prædio ſeruitutem adquirere, non tamen imponere, ne contra priuilegium faciat. l. ex caſtrenſi. §. 1. D. de caſtr. pec. & per omnia fere in caſtrenſi peculio ſimilis eſt pater domino, cui ſuis bonis ob diſſolutionem morum interdictum eſt. Sic enim & patri, id eſt, domino caſtrenſi peculio interdicitur ob priuilegium militiæ. Iure antiquo peculium paganum ſine vlla diſtinctione in bonis eſt patris: ſed conſtit. Conſtantini primùm excepta ſunt bona materna, Gratiani, Valent. & Th. Arcadij item & Hon. bona materni generis, Theodoſij & Valent. bona quæ ex matrimonio obueniunt, F Leonis & Anth. quæ ex ſponſalibus, Iuſtiniani omnia aduenticia bona: horum namque bonorum proprietas liberis conſeruatur.

Quocumque modo uoluerant.] Non eſt, *voluerant* in lib.ſcriptis.

Totum parenti.] Totum, id eſt, ſolidum & plenum, non deducta proprietate.

Emancipando liberos ſuos.] Vet. *liberum ſuum*: vt in §.1.J. de ſer.cog.

Pro pretio quodammodo.] Bene quaſi quodammodo: nam pretio æſtimari emancipatio non poteſt. Conſtantinus huius iuris auctor ait, *muneris gratia*. l.1. & 2.C. Th. de bon. mat.l. Cùm oportet. §.Cùm autem. C. de bon. quæ lib. adq. Muneris ergo gratia triens dominij datur auctore Conſtantino, vel, vt Iuſtiniano placet, ſemis vſusfructus. quod ſi nulla ſint aduenticia bona ex quibus patri triens aut ſemis conſeruati poſſit, an ex bonis poſtea quæſitis patri aliquid concedatur, G quæſtionis eſt: de qua nihil quod ſciam ab Iuſtiniano in ſuis libris definitum eſt: pertinet ad eam tamen l.5.C.Th.de mat.bo.

Siue ex donatione uel ex legato.] Sic in l. ſi tibi homo.§.cùm ſeruus.D.de leg.1. ſed tamen hæc uerba nec Th. nec l.adquiritur.D.de adq.re.do. nec libri veterex agnoſcunt.

A Per eos uſucapio.] Rectius vet.lib. *per eorum vſucapionem, vel longi temporis poſſeſſionem nobis adquiritur.*

Ex operis.] Quidam cod. *ex operibus*, vt & in §.item placet, ad finem.

Quia non poſſidet.] Eſt ciuilis poſſeſsio, eſt naturalis, eſt corporalis. Ciuilis, naturalis, iuſta eſt: corporalis iniuſta. Hanc pupillus ſine tutore amittit, non ciuilem, non naturalem, fructuarius autem non ciuiliter, quia non vt ſibi habeat, ſed naturaliter poſſidet.

Diſtinctionem.] Vet. *diffinitionem.*

Poſſeſſionem iuſtam.] Hoc in loco poſſeſsio iuſta, id eſt, bonæ fidei. l. quod ſeruus. D. de adq.poſſ. ſic ſeruitus iuſta, id eſt, bonæ fidei. l.& generaliter. D. de noxal.act.

Adquiri poſſeſsionem.] Poſſeſsionem ciuilem, quo pacto fit vt animo nos & corpore alie-
B no poſſideamus, atque ita dominium etiam vt ignorantes adquiramus, ſed & poſſeſsionem naturalem per procuratorem adquirimus, vt puta pignoris. Obligationem non adquirimus: præterquam crediti condictione. l.certi.§.ſi nummos. D. de reb.cred.& ex ea cauſa pignoris obligationem auctore Iuſtiniano. l.2.C. per quas perſo. quamobrem Trib. in l.ſolutum. §. per liberam. de pig. act. hæc adiecit, *Plerumq́, Non ſemper.*

Vel uſucapionem.] Non vt dominium aut poſſeſsio ignoranti adquiritur, ità vſucapit etiam ignorans: nam hoc tantùm in rebus peculiaribus receptum eſt. l.2. D. pro ſoluto.

DE TESTAMENTIS ORDINANDIS.

Quod procinctum.] Id veteres *endoprocinctu* appellabant. Putem & in hoc loco legendum,
C *quod in procinctu*: vt apud Vlp. in frag.& M. Tullium in II. de nat. Deo.

Adhibitis.] Conuocatis & præſentibus.

Sed neque mulier.] Quamuis ſit cum eis teſtamenti factio. Iuſtum teſtamentum non eſt, niſi fiat ſeptem teſtibus, ciuibus Romanis, puberibus, præſentibus. His verbis mares ſignificantur: ita igitur eſt, feminas excludi: itemq́; ſeruos & impuberes excludi manifeſtum eſt. Furioſi autem, & muti, & ſurdi, & prodigi abſentium loco habentur: furioſi hoc amplius, & inteſtabiles, & ſerui, & impuberes in alijs etiam cauſis vix teſtes adhibentur. Poſſunt hæc eadem in diuortio dici, l. nullum D. de diuort.& in omnibus legitimis actionibus.

Inteſtabileſque.] Cõſtitutio hæreticos iubet inteſtabiles eſſe. l.44. C. Th. de his qui ſup. relig. cont. S.C. ſiue lex Iulia damnatos ob carmen famoſum. l. is cui. §. vlt. de teſt. l. lex Cornelia. §. ſi quis
D librum, de iniur. Sunt & quidam ex XII. tab. inteſtabiles, in quibus, vt auctor eſt Gellius lib. XV. cap. XIII. ita ſcriptum eſt. *Quæ ſi erit teſtatior, libripens ve fuerit, in teſtimonium feriatur, improbus inteſtabiliſq́ eſto.* quæ verba, præter quàm quod integram legis ſententiam non conficiunt, etiam deprauata atq; adeò obſcura ſunt. Rectiùs in bibliotheca Ioãnis Biturigũ Ducis: *Qui ſe ſierit teſtarier libripens ve fuerit, in teſtimoniũ fariatur improbus quibus inteſtabiliſq́ eſto*: modò ſi pro *fariatur*, *ferietur*, pro *quibus*, *quoius*, aut *cuius* reſtituatur. *Qui ſe ſierit teſtarier*, id eſt, qui ſe ſinerit μαρτυροπαθεῖν ſiue in teſtem cieri: eodemq́; modo Liuius, Impubes libripens eſſe non poteſt neq; anteſtari, vt Priſcianus refert lib. VIII. In teſtimonium feriatur, id eſt, ἀναγκάζεται ſiue pulſetur. Integra legis ſententia hæc fuit. Eum qui ſe paſſus fuerit in teſtem rogari, aut qui libripens fuerit, ſi nolit fidem teſtamẽti approbare, cogendũ ac deinceps pro improbo inteſtabiliq; habendum eſſe: quæ vt credibile eſt ex ea lege ab Theoph.
E relata eſt hoc in loco, & à Conſtantino in lib.1. Epitom. tit. VI.

Vt ſic haberetur.] Vet. *vt ſic habeatur ac ſi vt oportet.*

Vtrique.] Lege, *vtrique.*

Quia hoc totum.] Expende, *totum*: vt hac ratione teſtimonium recipiatur Legatarij, Fideicommiſſarij, Tutoris.

Hodie.] Sublata videlicet familiæ mancipatione. Olim ergo inter teſtatorem & familiæ pecuniæq́; emptorem, non vt hodie inter teſtatorem & heredem.

Heredi.] Seorſim in tabulis ſcripto. Cicero pro Milone. Vnà ſui, teſtamentum ſimul obſignaui cum Clodio: teſtamentum autem palàm fecerat, & illum heredem, & me ſcripſerat.

Quod ab illis ſuaſum eſt.] Sic ſuaſio. l.2. C. Th. de ſec.nup. ex No. Th. de pat. ſeu mat. bo. in
F legem conuerſa eſt, Eſt in ea No. pro *auaris*, legendum à *viris.*

Sufficiunt.] Abeſt à lib.vet.

Iure ciuili.] Prætor non nouit teſtamenta non ſcripta. Datur tamen vtilis bo. poſſeſsio contra nuncupationem, vel ſecundùm nũcupationem. l.2. C. de bo.poſſ. ſec.tab. l.1. C. de bon.poſſ. con.tab. lib. l.vlt. C. de codic.

DE MILITARI TESTAMENTO.

Propter nimiam imperitiam eorum.] Cor. Tac. in Agricola. Creduntplerìq; militaribus ingeniis ſubtilitatem deeſſe, quia caſtrenſis iuriſdictio ſecura & obtuſior, ac plura manu agens calliditatem fori non exerceat.

G Ritè.] Legendum, *rectè*. Nam qui iure militari teſtantur, ritè non teſtantur.

Aedibus.] Legendum, *ſedibus*: vt in l. vlt. C. de reſtit. mil.& l. vltim. C. quib. non obſt. lon. temp. præſc.& apud Vegetium lib. 3. cap. 4. & c. vlt. eas ſedes Th. ſedeta vocat, cùm tamen Suidas ſcribat ſedeta eſſe foſſata.

Statilio Seuero.] Sunt qui & eodem modo legant in l. & Atilicinus D. de ſer. ruſt.

Tam anteriores leges.] Cùm ait, *leges*, Pandectas intelligit.l.1. §. nec caſtrenſe,de col.bon. l.3.§. dari.de bo.poſſ.l.1. §. in filij. ad Trebell. l. filiusf. ad fin. de donat. Cùm *conſtitutiones*, Codicem.Nam ſi exemplo caſtrenſium comparata ſunt quaſi caſtrenſia, & illa ſunt ex conſtitutionibus, hæc etiam vt ſint ex conſtitutionibus neceſſe eſt: quæ igitur legibus continentur de quaſi caſtrenſi peculio,ex conſtitutionibus ſunt. A

Quibuſdam permiſſum erat.] Speciali priuilegio, vt puta proconſulibus, vt eſt in conſtitutione Iuſtiniani,& Præfectis legionum, & Præſidibus prouinciarum. At ipſe demiror quamobrem Iuſtin. tribuat Præfectis legionum quaſi caſtrenſe peculium, hi namq; milites ſunt. l. 2. D. de his qui not.inſa. forſitan legendum, *Proconſulibus & Proconſulum legatis* vt in l. abeſſe. D. ex quib. cauſ. ma. Miror etiam cur ſpecialiter præfecto annonæ caſtrenſe peculium tribuatur in tutl. Cod. de caſtr. pec. mil. & præf. anno. ſed iam diu animaduerti legendum eſſe *& præfectianorum*, ducta coniectura ex lib. vet. in quibus legitur *præfecti annorum*, de quorum peculio quaſi caſtrenſi agitur in l. vlt.eiuſd. tit.Sunt autem præfectiani apparitores præfecti prætorio. l. 2. & 3. C.de apparit. præf. præt.l.8. C.de offi.rect.prouin. Ammia. Marcellinus lib. XVII. Vt nec præfectianus, nec præſidialis apparitor ad ſoluẽdum quemquam vrgeret. Mihi etiam Ant.Loiſelus adoleſcens & humaniſsimus & ſupra ætatem eruditus librum Codicis manu ſcriptum dono dedit,in quo claris litteris ſcriptum eſt, *De caſtrenſi peculio militum & præfectianorum.* B

QVIBVS NON EST PERMISSVM FACERE TESTAMENTVM.

Qui id in caſtris.] Vet. *id quod in caſtris.* C

Licet ſuæ poteſtatis.] Non ſatis eſt habere teſtamenti factionem mortis tempore, niſi eam tempore teſtamenti etiam habeamus. At ſatis eſt habere teſtamenti factionem faciendi teſtamenti tempore, etiam ſi mortis tempore non fuerit nobis teſtamenti factio: vt ſi ſanus & frugi teſtamentum fecero,furioſus aut prodigus deceſſero.& hoc non in iure tantùm ciuili,ſed etiam in iure prętorio ſeruatur. Illud tamen etiam vtroq; iure receptum eſt, vt irritum fiat teſtamentum capitis deminutione:ideoq; neceſſe eſt,lege Cornelia excepta,vt teſtamenti & mortis tempore teſtator ciuis Romanus,& ſui iuris exiſtat, hæc rata quoniam ſunt & firma,non affero capita legum : iuuatq; interdum ita ſcribere,vt non tam lectoribus,quàm etiam mihi quod placeat inquiram:ac vereor,ſæpe,vt olim theatra malè muſicos canere docuerunt,ne etiam nos,ſi lectoribus quibuſq; indulgeamus,hæc noſtra qualiſcumq; ſcribendi ratio concidat in deterius. D

Sæpe enim.] Vet.Cod. *ſæpe autem.*

DE EXHEREDATIONE LIBERORVM.

Rectius, *De inſtitutione & exheredatione liberorum.* id quod etiã Th.indicat in initio tit. proximi.

Vt ſi uiuo.] Vet. *vt etſi viuo.* quoniam id multo magis obſeruandum eſt ſi poſt mortem patris deceſſerit. Idem verò etiam in vno gradu obſeruandum eſt, vt ſi à Primo inſtituto exheredatus ſum,à Secundo ſubſtituto præteritus,& viuo ac deliberante Primo deceſſero, tum deinde Primus hereditatem omiſerit:nam ſubſtitutio nulla eſt:& hac in re par eſt cauſa liberorum & poſtumorũ. l.ſi poſtumus.D.de lib.& poſt.l.3.§.vlt.& l.prox.D.de iniuſ.teſt. quod etiam proponitur in l.ſi à primo. De lib.& poſt.ceterùm in ea,non, *viuo patre.* ſed, *viuo Primo* legendũ eſt: quæ caſtigatio ſummè notanda eſt. Diſpar verò eſt cauſa liberorum & poſtumorum in ſpecie huius §. videlicet cùm de toto teſtamento quæritur:nam ſi poſtumus viuo patre natus deceſſerit, ex conſtitutionibus ſcripto heredi bo.poſſeſsio datur cum re.l.poſtumus,de iniuſt.teſt. ſi poſt mortem patris, teſtamentũ nullo iure valet.l.2.& 3. C.de poſt.her.inſt. E

Nemo heres.] Sed neq; bon. poſſeſſor cum re. at quia ſec.tab.dari poteſt qualis qualis, huic rei præteritus occurrere poteſt petita bo.poſſeſsione contra tab.

Antiquitati.] Mediæ iuriſprudentiæ non XII.tab.§.Sed hæc.ĩ.l.vlt.C.de lib.præter.

Sed feminini quidem ſexus perſonæ.] Non *perſona*, ſed *poſtuma* legendum.

Poſtumorum.] Poſtumi alij ſunt omnino ſui, alij Aquiliani, alij Velleani,alij Iuliani. Hi non ſunt poſtumi,ſed poſtumorum loco,quia per ſucceſsionem quodammodo renaſci videntur. F

Lege Iulia Vellea.] Ius antiquum ad idq; pertinens Galli cautio, eſt de veris poſtumis. Ius nouum,id eſt, primũ caput legis Velleæ non eſt omnino de veris poſtumis. nam veri poſtumi ſunt qui patre iam humato naſcuntur; qui fuit antiquus ſepeliendi mos,nunc à Chriſtianis renouatus. Arnob.lib.VIII. Nec vt creditis vllum damnum ſepulturæ timemus,ſed veterem & meliorem cõſuetudinem humandi retinemus. Velleani autem poſtumi viuo parente poſt teſtamentum naſcuntur. Secundum caput eſt de quaſi poſtumis,quod in hoc §.proponitur.

Feminini uerò inter.] Recte vet. *& inter.* quaſi dicat vel nominatim vel inter ceteros.

Permittit.] Legendum, *promittit.* vt in §.vl.ĩ.& l.illud.D.de bo.poſs.con.tab.& alibi paſsim.

Silentio omittere.] Non eſt, *ſilentio*, in vet.lib. Omittere eſt ſilentio exheredare.l. ſi patronus. D.de bo.lib.Pater autem ſilentio exheredare non poteſt.Miles,mater,aſcendentes per matrem, liberi,fratres,ſorores ſilentio exheredare poſſunt. G

DE HEREDIBVS INSTITVENDIS.

Adulterio maculatum.] Græci ſic interpretantur ἔνοχον ὄντα τῇ μοιχείᾳ non κατηγορούμενον.

legend

A legendom igitur eſt, *maculatum*, non *accuſatum*. alioquin certè pugnat hæc conſtitutio cum l.reos. C.ad leg.Iul.de adult.

Ante ſententiam.] Ante finitam cognitionem.l.proſpexit.§.pen.D.qui & à quib.man.

Iuſſu eius domini.] Quid.cod.*iuſſu domini ſui.*

Quin etiam.] Legendum, *cùm etiam.*

Vſque ad aſſem hæc.] Legendum.*vſque ad aſſem vputa hac, vncia, ſextans.*

In quotcumque.] Vet.cod. *in quantaſcumque.*

In hoc caſu.] Hæc delenda ſunt.

Denique diem.] Vet.cod.*Denique adiectum pro ſupernacuo haberi placet.*

Peregrinantes.] Omnes libri ſcripti habent, *peregrinatos*, & ſic aliàs quoque legi adnotauit B Accurſ.Diuideoda autē ea dictio eſt in hunc modum, *peregri natos*. Peregri dicimus cùm quis in loco eſt, Peregre cùm it in locum: vt Fl.Soſipater ſcribit.Iam ergo non *peregrinantes*, ſed *peregri natos* legatur in hoc §.

DE VVLGARI SVBSTITVTIONE.

Singuli in ſingulorum.] Vet.*ſinguli ſingulis*. vt & in l.poteſt.D.eod.

Sed ſi inſtituto.] Omnes vet.cod. *Sed ſi inſtituto heredi & coheredi ſuo ſubſtituto dato alius ſubſtitutus fuerit.* quod ptobo.ſic in l.ſi ex pluribus.de ſuis & leg.her. inſtituti heredis & coheredi ſubſtituti.

Sine diſtinctione. Nam neq; ordinem ſcripturæ in hac re ſpectamus, neque ordinem ſucceſ- C ſionis.Ceterùm in pupillari ſubſtitutione ordo ſucceſsionis ſpectandus erit.l.qui habebat.D.eod.

In partem.] In partem dimidiam ſcilicet. nam l.ſi paterfamilias.de hered. inſtit.ait in hoc caſu ſemiſſes fieri. & l.prox.hereditatem diuidi inter dominum & ſubſtitutum.obſtare creditur l.ſi paterfamilias.in illo loco, Ita vt alter ſemis,nec poterit vnquā quiſquam vlla ratione, quo minus obſtare videatur,efficere: ſiquidem eo io loco Tribonianus oon notas pro notis accepit.hæc namque verba, ITA VT AS, ſic explananda eſſe cenſuit, ita vt alter ſemis.cuiuſmodi à nobis multa ſunt in Pandectis notata & animaduerſa,quæ pòſt ſuo temoore ac loco profereotur.Sic ergo rectè,cùm dixiſſet Iulianus in l.ſi paterfamilias. in hoc caſu ſemiſſes fieri, ſubintulit, Ita vt as æquis portionibus diuidatur.

D DE PVPILLARI SVBSTITVTIONE.

In ſuam tutelam.] Vt qui ſunt alieni iuris,manumiſsione ſui iuris fiunt:ita qui ſunt alienæ tutelæ, pubertate fiunt ſuæ tutelæ.l.quotiens.§.j.D.de adminiſtrat. tut.quod plane eſt in ſuam tutelam venire.

Moribus.] Vulgaris eſt ex. XII. Tab.

Vel gradus.] Hæc abundant:vt ex conſtitutione apparet.

Ad exemplum.]Ratione ſucceſsionis duo tantùm ſunt genera ſubſtitutionum.Ratione perſonarum tria: Vulgaris,Pupillaris,Iuſtiniana.Ratione ſcripturæ,quattuor:nam vel primus caſus exprimitur,vel ſecundus,vel vterq;,vel neuter.

Sancimus.] oon eſt in vet.lib.

E Ne filius ſuus.] Vet. *ne filius eius.*

Si heres.] Legendum, *& ſi heres.*

Vel ſingulis.] Vet.*vel ſingulis autem.*

QVIBVS MODIS TESTAMENTA INFIRMANTVR.

Quę ab initio valent iure ciuili, aut rupti aut irriti vitio infirmantur.Iure prætorio,per bon.poſſ. contra tabulas reſcinduntur.

Ex lege Falcidia.] Lex Falcidia eſt de legatis.Ceterùm inducta etiam eſt conſtitutiooe Seueri in donationibus cauſa mortis: & S. C. Pegaſiano io fideicommiſsis: & conſtitutione Antonini in F codicillis factis ab inteſtato.hic locus indicat eam obtinere in fideicommiſsis.

Et ſuæ poteſtatis.] Hæc autem bon.poſſeſsio cum re futura eſt, ſi alius nemo iure legitimo heres ſit,vt rectè Vlpi.adicit in fragm.eod.tit.Idem quid ſit cum re & ſine re,explicat rectè in tit.de poſſeſ.dan. vt iam inde appareat quid in l.filius.C.de inoffic. teſt. hæc ſibi velint, hon. poſſeſ.cum re accipere,& in l.poſtumus.D.de iniuſ.teſt.bonorum poſſeſsionem accipere remq; obtinere.& in l.1. §.pen.Si tab.teſt.nul.ext.honorum poſſeſſores rem habituros.Res eſt hereditas aut bona.Ambroſius lib. IX. Epiſt.ad Clementianum. Sed ſunt heredes ſine re. ſunt & cum re, & dicuntur heredes teſtatore viuente qui ſcripti ſunt, ſed ſine re.

Non poteſt ſcriptus heres.] Et hoc ſanè caſu nec ſine re quidem dabitur à prætore bon. poſſeſ.oam is qui teſtatus eſt mortis tempore,teſtamenti factionem non habuit,quod vtique ſem- G per in iure prætorio exigitur.

Noluerit.] Vet. *noluit.*

Irritæ fiant.] Et ideo ne fiſcus admittatur, qui tunc ſolet admitti, cùm non infirmato teſtamento aut heredem teſtator indignum dixit,aut eius tantùm deleuit nomen.l.hereditas.l.cùm quidam.l.cùm tabulis.§.vlt.D.de his quibus vt indig.

Diui.] Vet. *Diui quoque.* A

DE INOFFICIOSO TESTAMENTO.

Hac actione teſtamenta reſcinduntur, & hereditates petuntur. Vulgò autem dicitur, actio, accuſatio, querela inofficioſi teſtamenti. itemq; petitio hereditatis de inofficioſo, vt in l.ſi quis filium.C. eod.l.pen.§.ſed quemadmodum.D.de bon.poſſeſſ.contr.Tab. Dicitur & centumuirale iudicium. ſed hæc appellatio communis eſt. nam omnis petitio hereditatis centumuirale iudicium eſt.l.vlt.C. de pet.hered.Paul.lib.v.ſentent.tit. XVI. Reſtat igitur de inofficioſo agi apud C.uiros.l.vlt.C.de lib. præt.l.petitor.D.de lib.leg.l.qui repudiantis.l.Tina.D.de inoffic.teſt.ideoq; in l.x.D.eod. *ſi pars indicantium*, id eſt Centumuirorum.Plinius lib.v.Epiſt. Poſt hoc ille cum ceteris ſubſcripſit centumuirale iudicium, id eſt, de inofficioſo. Ille enim eſt Curianus qui à matre fuerat exheredatus. Paulus *μονόβιβλον* ſcripſit de C.uiralibus iudiciis, ex quo eſt l.7.28.31. D.eod. Vnde etiam apparet actionem de inofficioſo.C.uirale iudicium eſſe: non Septemuirale vti perperam in P.Flor.ſcriptum eſt. B

Exheredant uel omittunt.] Satis erat dicere, *exheredant*: nam & omiſsis tantum eis datur hæc actio qui pro exheredatis habentur. ceteroquin omiſsis hæc actio non datur. Verùm nonnumquam inſtitutis etiam hæc actio datur, vtputa ſi exhauſta ſit hereditas, nec legi Falcidiæ locus ſit.l. Papinianus.§.quarta.D.eod.tit. Paul.lib. IIII. ſentent.tit.v.

Poſtumi.] Poſtumi ſui, vt filij de inofficioſo teſtamento patris: Poſtumi legitimi, vt filij de inofficioſo teſtamento matris, fratres, nepotes ex filia: Poſtumi cognati vt nepotes ex filio concepti poſt emancipationem. Poſtumi ergo nō ſui tantùm ſed etiam alieni.l.poſtumus.l.Papinianus.§.ſi ex cauſa.D.eod.tit. C

Id quod deeſt.] Inſtituto filio ſupplendum eſt id quod Falcidiæ deeſt, & hoc Paul.ſcribit lib. IIII. ſentent.tit.de inoffic.que. Æquè exheredato ſi minus quarta relictum ſit, ex conſtit. Iuſtiniani ſupplenda eſt quarta: quod tamē videtur Vlpiano Tribonianus attribuere in l.ſi non mortis.D.eod. olim verò neceſſe erat id adiici in teſtamento.l.4.C.Th.eod.tit.

Quarta legitimæ partis.] Legitima pars debetur ab inteſtato. Quarta legitimæ partis ex teſtamento. eſt igitur quarta legitimæ portionis portio, quæ (vti credo) exemplo legis Falcidiæ inducta & definita eſt, ideoq; & Falcidia dicitur paſsim. Eam vero Iuſtin.mutauit in trientem, vel ſemiſſem, pro numero perſonarum: ideoq; ſi duo ſint filij, ſextans ſingulis relinquendus eſt, id eſt, triens legitimæ partis. ſi ſex, vncia, id eſt, ſemis legitimæ partis: denique omnibus quadrans ex iure antiquo, & triens vel ſemis omnium bonorum ex iure nouo relinquēdus eſt, ſingulis quadrans vel triens vel ſemis legitimæ partis, quibus etiam conſtat, ſi aliquis ex eis inſtitutus ſit, ab eo partem fieri. Auxit porrò Iuſtin.eorum omnium portionem, qui de inofficioſo agere poſſunt, vt ipſe teſtatur in No. XVIII. quod à Græcis interpretibus deinde porrectum eſt non malè ad legem Falcidiam, & ad ea quæ exemplo legis Falcidiæ inducta diximus titulo ſuperiùs proximo. D

Siue iure hereditario.] Idem in l.omnimodo.C.eod.& in No. V. XXII. XVIII. Ceterùm ex No. CXV. quarta non excludit querelam, ſed elogium in teſtamento adſcriptum & comprobatum ab herede, quod non ideo Iuſtin.conſtituit, vt iure hereditario relinquatur, ſed ne cuiquam fruſtrà apponatur exheredationis nota. Eadem Nouella tolluntur iura, quæ dictant actione de inofficioſo omni ex parte teſtamentum reſcindi: namque Iuſtin.ſolam inſtitutionem reſcindi putat oportere.& hoc eſt quod dicitur, Ex cauſa præteritionis vel exheredationis, &c. quod de ea præteritione accipiendum eſt, quæ vicem exheredationis obtinet: nam ſi pater filium præterierit, nihil in eo teſtamento ſcriptum valet. ſi tamen reſcindatur per bon. poſſ.con.tab. libertates quidem & legata non debentur niſi exceptis perſonis, at ſecundæ tabulæ valent, & quæ in eis ſunt relicta legata, à Prætore conſeruantur. Ius enim prætorium quàm jus ciuile benignius eſt. E

In his tantummodo.] Non dicit in eo caſu, ſed in his caſibus. puto intelligi duos caſus.l.pen. C.de colla. quibus donationem inter viuos non tantùm conferri opinor, ſed etiam in quadrantem imputari. Bene autem, mentionem facit. nam alterum caſum Iuſtin.non induxit. adde l.ſi quando.§. generaliter.C.eod.& l.ſi non mortis.D.eod.

Vel aliis modis qui in noſtris.] Vet.lib.non habent, *in noſtris*, quod rectum eſt: nam dos, vel donatio propter nuptias de quibus hoc in loco agitur, quæ olim in quadrantem non imputabantur l.j.& 2.C.Greg.de inoffic.teſt. nunc vt imputentur, ab Iuſtiniano effectum non eſt. F

De uirili portione. Om.vet.cod. *pro virili portione quarta*, quod rectiſsimum eſt. Senſus hic eſt: diuidi inter eos quartam omnium bonorum pro rata earum partium, quas ab inteſtato habituri eſſent, ita vt virilis ſingulorum portio ſit quarta legitimæ partis. Sic igitur quod pro virili diuiditur, & pro rata ſiue *ἀναλόγως* diuiditur. ſic in l.1.C.vnde lib.

DE HEREDVM QVALITATE ET DIFFERENTIA.

Ideòq; ſic appellatur.] Quid.cod. *ideo ſic appellatur.*

Vel diſtrahantur.] Legendum, *& vel diſtrahantur.* G

Iterum tamen.] *Iterum*, abeſt à libris ſcriptis.

Aut morte interceptus.] Et hic quidem nepos opiter à veteribus dicebatur, cuius ſcilicet pater viuo auó mortuus eſſet, auctore Sext.Pompeio.

Succedit.] Ex lege Iulia Vellea.

Quia

A **Quia domeſtici.**] Suorum nomen eſt ex XII. Tab. vt oſtendi in notis ad Vlpianum: eo poteſtas ſignificari videtur. nam & heredem ſuum & filium ſuum dicimus, pro eo qui eſt in poteſtate. l. penul. §. & vereor. de bon poſſeſſ. contr. tab. l. nepos. de leg. præſt. Domeſtici etiam & domus appellatione poteſtas ſignificatur §. pater. Š. de teſt. An igitur heredes ſui ex eo nomine accipiuntur, quòd ſint in poteſtate? at poſsit etiam hac ratione ſeruus, ſuus heres dici: filiumq́; ſuum cùm dicimus aut poſtumum ſuum, id nomen potius ad hereditatem referimus. Fortaſſe propius eſt ſuos heredes dici quaſi *αὐτοκληρονόμους*, quo modo & ſuum aſſentatorem dixit Seneca lib. 5. de benef. c. 7. & ſuum fratrem. cap. 10. quamobrem non adire hereditatem, ſed retinere dicuntur. l. ſi patronus. §. vlt. de bon. libert. non furari ex ea hereditate, non ſubripere, non expilare: ſed leuiore verbo amouere. l. ſi ſeruum. §. Prætor. de adq. her. non heredes fieri ſed exiſtere, id eſt apparere, quod eſt Theo-
B philo *ἀναφαίνεσθαι* in tit. de bon. poſſeſſ.

Ex lege XII. Tab.] Delenda ſunt hæc verba. vt auctores ſunt libri ſcripti: & verum eſt. nam poteſtas neceſſarios facit. l. condicionibus. D. de con. & dem. non lex XII. quæ poteſtas moribus inducta eſt, non lege.

Extranei heredes nobis.] Non eſt, *nobis:* & in initio §. In extraneis, non eſt, *tempore.*

Tria tempora inſpici debent.] Aliâs, *tria tantùm tempora inſpicimus.*

Niſi minor.] Impuberi datur beneficium abſtentionis, Puberi reſtitutionis in integrum. Hoc ſi immiſcuerint ſe vel adierint, nunc velint abſtinere. quid autem fiet è cõtrario? Minor ſi repudiatam hereditatem adire velit, indiget eodem beneficio, videlicet ſi omnia ſint in integro. nam rebus diſtractis finitisq́; omnibus negotiis hereditariis, caret reſtitutione, niſi forſitan impubes ſit. l. quod
C ſi minor. §. Scæuola. D. de minor. Minor ſi poſt abſtentionem, ſe immiſcere velit rebus non diſtractis, non prohibetur nec indiget reſtitutione. l. ſi quis ſuus. de iu. delib. nam & idem maiori datur adhibita ſcilicet definitione. l. vlt. C. de rep. her. Rebus diſtractis, minor indiget reſtitutione in integrum. Quod dictum eſt, Impuberẽ, qui repudiarit, & rurſus adire velit rebus iam diſtractis, *reſtitui*, ei obſtat l. nam quod. §. 1. D. ad Treb. Vulgo malè in eo §. legitur, *Prætorem*, & in libro Flor. *præceptorem.* legendum enim eſt, *per prætorem.* & eſt quidem hæc eius §. ſententia. Diuerſa ſunt repudiare & recuſare. Repudiatio fit in iure. l. ſuus. l. ſicut. C. de rep. hered. Recuſatio quoquo modo. l. recuſare. ad Treb. l. recuſari. de adq. hered. Eum qui recuſat adire, fideicommiſſarius cogit adire per prætorem & reſtituere. Quæſtionis eſt, an etiam is cogi poſsit, qui repudiarit? Regula iuris hæc eſt, eum qui repudiarit adire non poſſe. ſed tamen hoc caſu ſi iuſtas cauſas habeat fideicommiſſarius, quibus
D vel repudiationi non potuerit obſtare, vel ante repudiationem decretum poſtulare, æquum eſt ei ſuccurri, vt cogat adire, exemplo eius qui tempore excluſus eſt. l. facta. §. penult. D. ad Treb. Hoc ita ſi omnia ſint integra: nam bonis venditis quamuis pupillus fuerit ſcriptus, qui vtique etiam re non integra reſtitui poteſt in integrum, non cogetur tamen per prætorem reſtituere fideicommiſſario, niſi ex iuſta cauſa.

Militibus tantùm.] Legendum, *in militibus tantummodo hoc extendit.*

Præſtitit hoc beneficium.] Legendum, vt in vet. *hoc præſtitit beneficium.* Eſt autem hoc beneficium repertorij.

Nobiliſsimam.] Vet. *nobilem.*

Licet eis adire.] Vet. *licet eis & adire her. & int. ten. in quantum.*

E **Sit eis.**] Vet. *eis fiat.*

Heredes pro dominis.] Heres ſic dicitur quaſi herus: ideoque in P. Flor. rectè heres & hereditas ſine diphthongo: quod & in M. Tullij libris P. Victorius adnotauit. inde in l. ſi is ad quem. D. de adq. her. pro domino facere, pro domino adminiſtrare.

DE LEGATIS.

Figuris.] Formis & modis. l. 1. de obl. & act. l. mortis cauſa capitur. de don. cau. mor.

Vel adipiſci non poteſt.] Hæc à lib. ſcriptis emendatioribus abſunt. Rei autem non eſſe commercium, & rei non habere cõmercium diuerſa ſunt. nam rei non eſſe cõmercium, id eſt, rem à nemine adquiri poſſe: rei non habere commercium, id eſt, rem à ſe adquiri non poſſe, ab alio
F poſſe. Quid ergo ſi rei legatæ ſit commercium, eius tamen commercium legatarius non habeat? Et placet ſicut inutilis eſt ſtipulatio. l. multum. de verb. oblig. ita inutile & inane legatum eſſe. l. mortuo. §. Labeo. D. de leg. lib. II. nec quicquam mutat ſi teſtator ſciens incapaci legauerit. Opponitur. l. fideicõmiſſa. §. ſi ſeruo. D. de legat. lib. III. ſed ea ibi eſt natura legati vt æſtimationem contineat. l. mortuo. §. 1. D. de legat. lib. II. Opponitur l. filiusfamilias. §. ſi quid. D. de legat. lib. I. ſed ibi legatarius non eſt incapax. nam lex ait licitè legatum. Opponitur l. ſed ſi res. D. eod. & hic quidem eſt labor. At verò didici ex ea demendam eſſe ſecundam negationem, vt ſit ſenſus, æſtimationem deberi, ſi ius ſit fideicommiſſario poſsidendi rem ſibi relictam à legatario, quam tamen ipſe legatarius parare non poſsit. quod & ad heredem trahi poteſt, à quo ei cui ius eſt poſsidendi res quæ ab illo parari non poteſt, legata eſt. d. §. Labeo. d. l. multum. Vulgata ſcriptura inepta eſt, nam ſi ſic interpretere ei, id eſt,
G legatario: quæ ſequuntur abundant, ſi ei, id eſt, fideicommiſſario, illa abundant, cuius com. leg. non habet: nam etſi legatarius eius rei commercium habeat, inutile eſt fideicommiſſum vt iam ante fundatum eſt à nobis.

Deductio.] Vet. cod. *detractio.*

Quia uſusfr.] Intentio eius qui fundum petit hæc eſt, vt ſi à proprietate ſeparatus ſit vſusfructus,

ctus, hæc confundantur atq; ita fundus detur. Rectè igitur in hoc caſu legatarius ex teſtaméto agit. A
nam vſusfructus ſeruitutem perit quam ipſe non habet. In re enim ſua nemo vſumfructum habet.

Et licet alienauerit.] Hoc verò fit ex regula iuris quæ Catoniana dicitur. l. cetera. §. 1. D. de legat. lib. 1. ideoq; ita ponamus neceſſe eſt eum alienaſſe viuo teſtatore. nam ſi poſt mortem alienauerit, iam nō tam regula Catoniana, quàm quòd legati dies inutiliter ceſſerit impediméto eſt. l. vlt. ad fin. D. com. præd. l. cùm filius. §. ſeruus. D. de legat. lib. 1 1. Opponitur l. 1. D. de reg. Cato. Animaduerti Celſum ab aliis ſæpiſsimę diſſentire, idemq; ipſe hac in re auſim ſtatuere. Iuſtiniano enim ſiue Triboniano affirmanó cōcordare omnia inter ſe, fidem nullam habeo. aliam circa Catonianam regulam controuerſiam retulit Th. in §. an ſeruo. J. Eſt autem hæc regula iuris antiqui, non iuris noui, vt ipſe ad Vlpianū adnotaui tit. de legatis, explicata l. vlt. D. de reg. Cat. (quæ ingeniorum vſq; adhuc quædam veluti crux extiterat) hoc modo: non pertinere Catonis regulam ad leges Iulias & Papias B
ex quibus legata cedunt ab apertis tabulis, ſed ad leges X I I. Tab. ex quibus ea cedunt à morte teſtatoris. quod quidem hac de re cùm diſputaremus inter nos, P. Faber, vtriq; noſtrum eodem pene momento in mentem veniſſe commemini.

Legatarii eſſe putauerit.] Vet. cod. *legatarij rem teſtator putauit.*

Celſus putat.] Vet. *exiſtimat.*

Poteſt etiam.] Vet. *poteſt autem.* vel ad tempus, id eſt etiam ad tempus.

Inſtrumenta.] Vet. *inſtrumentum.*

In prælegando.] Dos prælegari dicitur propter repræſentationem. Peculium prælegari in l. 1. §. ſi ſeruus. D. de exc. rei vend. Dos etiam relegari dicitur in tit. de do. præleg. ſæpe, quod non tam legari quàm retrodari videatur. l. cùm pater. §. filiæ. D. de legat. lib. 1 1. l. 3. §. dicebam. D. de do. præleg. C
Paulus lib. I I I. ſent. tit. 1. Re enim redditionem ſignificat: vt verius cùm maritus dotem legando dicat, *Do, lego:* hoc dicere videatur, *Reddo. Relego.*

Cum ſuis natis.] Quid. cod. *cum ſuo partu.*

Fundus inſtructus.] Vt quod tentatur alienato fundo legato, id nullo modo tentatur fundo pignorato, videlicet quia illo caſu obſcura eſt voluntas defuncti, hoc non item. §. ſi rem ſuam. J. Ita & ſi nihil intereſt fundus inſtructus an fundus cum inſtrumento legetur, tamen illo caſu poterit dici, id eſt, tentari illud poterit, ſeparatim inſtrumentum eſſe legatum, videlicet ſi ea mens defuncto fuerit. l. ſi cui legatum. D. de inſtr. vel inſtrum. leg. hoc verò caſu, id eſt, fundo cum inſtrumento legato, fruſtra id tentatur, quandoquidem manifeſta eſt ſententia defuncti. l. 1. D. eod.

Dicimus cedere.] In lib. ſcriptis non eſt verbum, *dicimus.* erit igitur hoc etiam ex Iuliani ſententia. D

Ab adita hereditate cedit.] Pura legata ex iure antiquo cedunt à morte teſtatoris, ex iure nouo ab apertura tabularum. Vtimur autem iure antiquo ex conſtit. Iuſtiniani. ſunt tamen quædam legata, quæ ab aditione cedunt, vtputa vſus, vſusfructus, habitationis. & eorum quæ in heredes non tranſmittuntur, libertatis, & id quod ſeruo manumiſſo vel legato relinquitur ſcripto, ſcilicet herede voluntario, non neceſſario: & ad ea quidem legata regula Catonis non pertinet.

Habebat olim in ſe condicionem.] Legendum vt in vet. *habebat in ſe tacitam condicionem.*

Optaſſet.] Vet. *optauerat.*

Siue plures.] Vet. *vt ſiue plur. leg. exiſtant.* & paulò poſt, *ſiue vnius leg. plur. heredes & inter ſe.*

In matrimonium dederit.] Om. vet. cod. *dederit,* id eſt, collocauerit. & paulò poſt, *deſignati erunt.* E

Quia placebat.] Ex lege Fuſia Caninia.

Qui natus inter.] Vet. libri, quos etiam ſecutus videtur Accurſ. *qui natus inter ſuos heredes teſtatori futurus non eſt.* Alieni igitur ſunt hi, qui ſui non ſunt aut inter ſuos. Proinde ex emancipato filio conceptus nepos alienus eſt. quia cognatus nō ſuus. vt not. in l. poſtumus. D. de inoff. teſt. Item fratris filius quia legitimus non ſuus. l. penult. D. de legat. lib. 1. eadem ratione poſtumus matri alienus eſt poſtumus. Item qui in vtero eſt nurus filij eius qui in adoptiua familia eſt, quia cognatus. l. 1. §. ſi filius. D. de vent. in poſſ. mitt. Quod ſi poſtumi legitimi vel cognati, alieni ſunt poſtumi, & hi multo magis ſunt alieni qui neque legitimi ſunt neque cognati: vtputa qui ſunt in vtero eius quæ vxor noſtra non eſt vel eſſe non poteſt, quos omnes hæc Iuſtiniani definitio complexa eſt, Qui natus, inquit, inter ſuos heredes teſtatori futurus non eſt, id eſt qui ſuus non naſcitur. F

Extraneus. Ergo alienus & extraneus *εἰς ταὐτὸ φέρουσι.* In l. tamen extraneo. D. de ven. in poſſ. mitt. extraneus eſt is qui neq; legitimus neque cognatus eſt: nam legitimus vel cognatus omnino mittitur in poſſeſsionem, & non tantùm ſi inſtituatur, ſed etiam ab inteſtato ſuccedit.

Cùm in noſtro Codice.] Extat in lib. V I. Codicis tit. ad S. C. Trebel. & de incertis perſonis. Sub eo tamen nihil de incertis perſonis agitur. ſed is tit. ita diuidendus eſt, vt præcedat tit. De certis perſonis: ſub quo vetuſtiſsimo in Codice manu ſcripto hæc adnotata inueni. *Iſte titulus vnam conſtitutionem habet Iuſtiniani totam græcam, quæ tenet folia octo, id eſt, quaternionem vnum.* Tum deinde ſequitur tit. ad S. C. Trebellianum.

Antea poterat.] Iure prætorio non iure ciuili. §. 1. J. de bon. poſſ. l. poſtumus. D. de inoffic. teſt. G
l. 1. §. ſi filius. D. de ven. in poſſ. mitt.

Falſa cauſa adiecta.] Non eſt, *adiecta.* in lib. vet. & in verſic. ſub condicione, non eſt, *ſerue.*

Nam & ſi ſtatim.] Eadem propemodū inſpectio eſt in l. ſi opno. D. de opt. leg. Item in l. quæſitum. §. 1. D. de legat. j. quæ citatur in l. Iulianus. D. de cond. & dem. Ceterùm in propoſita ſpecie dies legati

A legati cedit à morte.l.à filio.D.de legat I.& vtile eſt legatum dum pendet aditio hereditatis. In illis niſi dies cederet ab aditione,ſi ſtatim teſtator deceſsiſſet,inutilia forent legata.

Pœnæ quoque nomine inutiliter antea.] Non eſt, *antea*. multa alia ad hunc tit.pertinentia notauimus apud Vlpianum.

DE ADEMPTIONE LEGATORVM ET TRANSLATIONE.

Sed aliis.] Vet. *id eſt, alijs* & ſuperius non ſunt illa, *ſed &c*.

DE LEGE FALCIDIA.

B Qua modus.] Hinc in l.quod condicionis.D.de don. cauſ.mor. emendandum eſt, *modo legatis conceſſo.*

Vti quiſque.] Additus fuit articulus *quiſque*. nam certè ita lex concepta fuit, Paterfamilias vti legaſsit ſuper pecunia tutela'ue ſuæ rei,auctore Cornificio.

Lex Voconia.] Lege Voconia multa continebantur.Vt ne quis cenſus plus cuiquam legaret quàm ad heredem perueniret. cuius rei auctor eſt non Th.modò , ſed etiam M.Tullius in III. act. in Verrem.Vt ne vltra conſanguineos feminæ ab inteſtato ſuccederét,auctore Paulo lib. IIII. ſent. Vt ne quis cenſus mulierem heredem faceret vltra quadrantem , ſiue,vt Dion ſcribit lib. LVI. *ὑπὲρ δύο ἥμισυ μυριάδας*. id eſt,vltra XXV. millia ſeſtertiûm , quæ quarta pars eſt bonorum eius qui cenſus dicitur.ex quo etiam apparet cenſum dici eum qui centum millia ſeſtertiûm poſsidet, vt in l.Papia.§.ſed noſtra.J.de ſucceſſ. liber.quod etiam Aſcon. Pedianus adnotauit. Inde verò idem Dion
C rectè ſcribit inſtituta Liuia ab Auguſto ex triente , impetraſſe Auguſtum à Senatu, vt tantundem ei liceret *παρὰ τὸν νόμον κληρονομεῖν*. ex quo apparet quod de lege Voconia à Quintiliano traditur Declamatione CCLXIIII. vt ne mulieri plus quàm ſemiſſem relinquere liceat, vt in ſcholaſticis exercitationibus fere fit,ab Quintiliano eſſe confictum.

Exhauſta ſit legatis.] Legata quæ dodrantem excedunt,hereditatem onerare dicuntur.quæ aſſem abſumunt, exhaurire. quæ dodrantem non excedunt , delibare. Igitur per legem Falcidiam delibari hereditas poteſt non onerari,non exhauriri.

Liceat.vt quartam.] Rectius in lib.vet. *licere placuit vt quartam partem ſua partis ſaluam habeat, poſſe retinere.*

D Cùm autem.] Deducto ære alieno & ſi quid eſt aliud æris alieni loco , deducta funeris aut monumenti neceſſarij impenſa, deductis libertatibus, deductis deorum donis , & generaliter deductis his omnibus quæ Falcidiam non patiuntur , & quæ extra bona defuncti eſſe cenſentur , id quod ſupereſt pro dodrante & quadrante diuiditur inter heredem & legatarios. Quod diximus de Deorum donis, Paulus ſcribit lib. IIII. ſent.de S. C. Pegaſ.vt & idem videatur non improbabiliter in l.1.§.ad municipum.D.ad leg.Fal.ſcripſiſſe, *non etiam ea.*

Tunc demum.] Vet. *tunc deinde.*

DE FIDEICOMMISSARIIS HEREDITATIBVS.

E Additur contra antiquorum librorum fidem, *Et ad S. C. Trebellianum*,in impreſsis.

Sed prius eſt vt.] Vet. *& prius.*

Quibus enim non poterant.] Quod tamen hodie cum fideicommiſſa ſint iuris extraordinarij.ſiue,vt Iuſtiniano placet,ordinarij,in fraudem legum fieri certè nullo modo poteſt.

Ex teſtamento poterant hereditatem.] Abeſt vox *hereditatem*, à libris ſcriptis.

Per ipſius.] Vet. *per Auguſti ipſius*. hoc verò eſt cum iureiurando rogare. l.cùm pater.§.filius. D.de legat.lib.II.ſiue *ὅρκῳ*.l.2.C.com.de legat.vt & ſi quis per deum rogaret.l.3.D.de iu.fiſci.

Prætor proprius.] Eius autem vice in prouinciis præſides de fideicommiſsis cognoſcebant. l.cùm etiam.C.de reb.cred.

Vtiles actiones.] Potuit Senatus fideicommiſſarium heredem facere.§.quos.J.de bon.poſſ.
F at quia heredem eum non fecit ,& de transferendis tantùm actionibus cauit, ideo heredi & in heredem directæ , fideicommiſſario & in fideicommiſſarium vtiles dantur tamquam in heredem. §.ergo.J.

Partitio.] Oſtendi ad Vlpian.tit.de legat.de hac partitione accipiendam eſſe.l.nomen.§.partitionis.D.de verb.ſignific.Moneo de eadem accipiendum eſſe quod de partitione Cic. ſcribit II. de Legib.hoc ſenſu.Legatarium partiarium alligari ſacris eum quo ſcriptus heres hereditatem partiri & diuidere iuſſus eſt,niſi adiectum ſit,deductis C.nummis. At deductione in teſtamento non ſcripta,eum etiam ſacris liberari ſi minus ceperit,quàm heredi relinquatur.

Vel repetere ſolutum.] Bene,quaſi ex Trebelliano,id eſt,ignorans legem Falcidiam interuenire.nam ſi quaſi ex Pegaſiano,repetitio ceſſat : nec enim videtur indebitum ſoluiſſe,qui plenam
G defuncto fidem exhibet.

Pro rata portione.] Deducto ære alieno hereditas diuiditur inter heredem & legatarios. Nulla fit deductio inter heredem & fideicommiſſarium. Igitur priore caſu , heres omnia ſuſtinet onera : poſteriore , pro ſua quiſque parte. Onera inquam creditorum. An & legatariorum ? Hæc verò onera ad ſolum fideicommiſſarium ſpectant,qui tamen quartæ retentionem non habet. Hæc

ita

ita ſi heres totam hereditatem reſtituere rogatus ſit, non ſi partem. l. 2. C. ad Trebell. l. 1. §. ſi is qui A
c c c c. D. eod.

Quæ quartam continet.] Quod ſi plus quarta contineat, heres etiam legatariis in id teneatur quod quartam excedit, videlicet ſi plus legatariis debeatur, quàm ad fideicommiſſarium peruenerit.

Et ideo. D. Aug. ad nec. iuris ea retraxit.] Quid. cod. *ea detraxit.* Legendum autem eſt, *eadem traxit.*

Vir excellentiſsimus.] Vet. *vir excelſus.* Vir excelſus, magnificus, illuſtris, idem ſunt.

Poſtquam negauerit. Hæc non ſunt in lib. vet.

Recurrat. Vet. *decurrat.* fauor eſt hic magnus fideicommiſſorum in codicillis relictorum, vt omnimodo præſtentur ab herede qui fateatur ſe rogatum, etiam ſi nullus fuerit adhibitus teſtis, vt B
inficiator iurare compellatur, vt recuſans iurare pro confeſſo habeatur.

DE SINGVLIS REBVS PER FIDEICOMMISSVM RELICTIS.

Quoad.] Vet. cod. *quis.*

Velut ex ſuo teſtamento.] Et hoc nimirum eſt directo, ſiue recto iure. Legata ex ipſo teſtamento, fideicommiſſa ex fide heredis pendent. vt rectè Sudas legata definierit *τὰ ἐν διαθήκαις*, fideicommiſſa *τὰ ἐν πίστει καταλιμπανόμενα ὑπὸ τοῦ μέλλοντος τελευτᾷν.* Illa igitur ſunt directa, hæc non item.

Volo, mando.] Volo, id eſt, cupio. Mando, id eſt, committo, hæc verba imperatiua non ſunt, C
ſed precaria.

DE CODICILLIS.

Eſſe cœperunt.] Non eſt, *eſſe.*

Deinceps reliqui.] Reliqui coheredes Auguſti.

Legata quæ iure.] In codicillis teſtamento confirmatis directò heres ſcribi non poteſt, legata tamen in eis & tutelæ & libertates relinqui poſſunt. quo igitur ait filiam Lentuli legata ipſo iure non debuiſſe? nempe quia ius codicillorum nondum erat receptum.

Sapientes uiros.] Vet. cod. *prudentes inter quos Trebatium quoque.*

A uoluntate.] Et hoc quidem ad Papinianum Tribo. appinxit in l. ante tabulas. D. de iuſ. cod. D
quod nec Paulum admiſiſſe indicat l. impuberem. §. qui codicillos. D. de lege Corn. de fal.

Neque adimi.] Quod fit per exheredationem.

Nec exheredatio.] Eorum ſcilicet qui heredes ſcripti ſunt. Eorum verò qui heredes ſcripti non ſunt exheredatio nulla eſt niſi ſuorum numero ſint.

AD LIB. III. INSTITVTIONVM DN. IVSTINIANI.

DE HEREDITATIBVS QVÆ AB INTESTATO DEFERVNTVR. E

IN vetuſtiſsimo & probatiſsimo Codice quo in conſcribendis his notis vſus ſum frequentiſsimè ſic habetur: *Dn. Iuſtiniani perp. A. Inſtitutionum compoſitarum per Tribonianum virum magnificum magiſtrum & exquaeſtorem ſacri palatij, & Theophilum & Dorotheum v v. illuſtres & antecessores incipit tertius. De heredit. quæ ab inteſt. def.* Hic autem tit. pertinet ad totam materiam inteſtatæ ſucceſsionis: ſpecialiter autem ſub eo de ſuorum duntaxat ſucceſsione tractatur, eiusq; ſumma hæc eſt: Suos heredes nobis eſſe ex XII. tab. legitimos filios vel naturales factos legitimos. In ſuorum linea vlteriorem à proximiore non excludi. Vlteriorem vice ſui patris admitti. Inter ſuos heredes à prætore vocari emancipatos, non etiam eos, qui ſunt in adoptiua familia. Inter ſuos heredes ex conſtit. vocari F
nepotes ex filia & deinceps ceteros.

Ergo hic titulus generalis est. quod tamen esse in pande[illegible] sic negat.

Prognatus prognata'ue.] *Pronepos proneptis'ue ex nepote ex filio nato progenitus progenita'ue.* vnde & in l. lege Iulia. D. de ritu nupt. ſic legendú eſt, *pronepos ue ex nepote ex filio nato:* & paulò poſt. *proneptis ue ex nepote ex filio nato nata.*

Nuptiis vel.] Hæc oblitteranda ſunt auctoribus lib. ſcriptis.

Curiis

~~Cur his~~ tamen ciuitatum.] Dari autem poſſunt etiam extantibus iuſtis filiis. Sunt enim in l. 3. C. de nat. lib. temerè ab aliquo addita hæc verba, *Naturalem duntaxat fœcunditatem ſortiatur,* ex ipſa No. j. Theod. de bo. decur. contra l. communium. C. de nat. lib. quæ meritò fuerant ab Triboniano prætermiſſa, vt auctores ſunt omnes libri ſcripti. Memini eodem modo in l. 2. C. quan. & quib. quart. pars deb. ex No. 2. Theod. de bo. decur. perperam addita fuiſſe verba hæc, *Et optionis condicio in offerendis rebus quarta partis vel dodrantis,* quæ abſunt ab omnibus libris ſcriptis. & meritò: cùm eius optionis in l. 2. nulla mentio ante habeatur. At ibi etiam in eo peccatum eſt, quod cùm in No. Th. G
poſt illa verba, *Quarta partis,* ſpatium relictum eſſet, ſuppleuere, *vel dodrantis,* hæc ſcilicet potius cùm ſupplenda eſſent, *ſine eius pretio.*

Filiis

A Filius in poteſtate eius ſit.] Quippe cùm mortis tempore is nepotem gradu præcedat.ſed & illud neceſſarium eſt,vt nepotem in hereditate præcedat.l.ſcripto.D.vnde lib.§.cùm autem.j.

Sui autem.] Vet. cod. *ſui autem etiam ignorantes heredes ſunt.*

Hereditatem aui.] *Aui.* abeſt à vet.lib.

In parentis.] Vet. *in patris.*

Hac ratione ſi filius.] Liberi qui ſunt in familia,ſi primum gradum obtinent,ſui heredes appellantur,dummodo vt in gradu ita in hereditate præcedant. In hac igitur ſpecie filius nepoti non obſtat: quoniam poſt mortem filij,teſtamentum deſtituitur.Ceterum non deſtituto teſtamento filius nepoti obſtat. l.ſcripto. Vnde lib.l.ſi quis filio. De iniuſ.rup.teſt. ideoque nepos teſtamentum quaſi ſucceſsione non rumpit: quia non niſi poſt mortem teſtatoris ius filij exheredatione abſciſ-
B ſum fuit.l.filius.§.videamus,in fin.D.de bon.poſſeſſ.contr.tabul.l.1.§.poſt ſuos.D.de ſuis & leg.her. At ſi filius præteritus qui eſt apud hoſtes, in eo ſtatu decedat,nepos teſtamentum rumpit. Ius enim filij non fuit hoc caſu moriente teſtatore abſciſſum, ſed pependit.l.illa.§.1.D.de hered.inſtit.& hæc eſt ſententia.l.ſi quis poſtumos.§.ſi filium.D.de lib.& poſtum.

Hac ratione ſi filius.] Huic ſimilis alia ſpecies ponitur in l.1.§.ſciendum.D.de ſuis & leg.her. cui Pap.in l.vlt.D.de cond.inſtit.hanc videtur coniunxiſſe his verbis, *quemadmodum ſi exheredato,* & quæ ſequuntur: quæ tamen Papiniani ſententia valde amputata aut certè deprauata eſt.

Attigit.] Vet. *tetigit.* & paulò poſt, *inter liberos aui.*

Cùm non ſint ſui.] Non eſt, *ſui.* Sententia hæc eſt: Cùm heredes eſſe non poſsint quaſi ſui vel quaſi agnati,quòd liberi qui non ſunt ſui,certè nec agnati ſunt.l.ſcripto.Vnde lib.l.de bonis.§.1.
C de Carb.ed.denique cùm non ſint quantum ad hereditatem liberi,nec quantum ad bon.poſſeſsionem quæ iure proximitatis defertur,cognati ſunt.

Emancipato.] Non eſt, *vno.*

Et ſolus ſuus heres.] Legendum vt in vet. *id eſt, ſolus ſuus heres eſt,* & paulò poſt, *pro parte fiat.* quod eſt ἀπλιθεῖον.

Et quantum ad hunc adoptiuum patrē pertinet.] Tria poſteriora verba abſunt à vet.lib.

Emancipati fuerint.] Vet. *emancipati ſunt,* & paulò poſt, *id eſt, qua cognati.*

Seruamus.] Vet. *ſeruauimus.*

Pronepotes,qui ex neptibus.] Vel ex nepotibus ex filia natis.

Tam in aui uel proaui materni.] Auus maternus reſpicit nepotem ex filia natum:Proauus
D maternus reſpicit pronepotem ex nepte ex filio vel filia nata, Idem tamen dicendum eſt in proauo paterno,qui reſpicit pronepotem ex nepote ex filia nato.

Quam in auiæ vel proauiæ.] Auia materna reſpicit nepotem ex filia natum,Paterna nepotem ex filio. Proauia paterna pronepotem ex nepote ex filio filia'ue nato natum, Materna pronepotem ex nepte ex filio filia'ue

Eundem gradum.] Id eſt ſuorum heredum.

Aliquid ſit eis.] *Eis*, id eſt, filiis filiabusque, qui quæ'ue ad ſucceſsionem patris vocantur ex xii. tab. Item filiis filiabusq; qui quæ'ue ad ſucceſsionem matris vocantur ex S. C. Orfitiano. Item nepotibus neptibus'ue ex filio, qui quæ'ue ad ſucceſsionem aui paterni vocantur.vt ſit, inquam, eis amplius aliquid quàm nepotibus ex filia iam mortua venientibus ad ſucceſsionem aui materni, aut
E nepotibus ex filio vel filia ad ſucceſsionem auiæ paternæ vel maternæ,aut pronepotibus ex nepote ex filia nato ad proaui paterni, aut pronepotibus ex nepte ex filio filia'ue nata ad proaui materni, aut pronepotibus ex nepote ex filio filia'ue nato ad proauiæ paternæ, aut pronepotibus ex nepte ex filio filia'ue nata ad proauiæ maternæ. quos omnes Conſtitutio vocat inter ſuos.

Veteris iuris.] xii. tab.vel S. C. Orfitiani.

Portionem nepotum.] Nepotum ex filia ſi quæratur de hereditate aui materni. Item nepotum ex filio vel filia,ſi quæratur de hereditate auiæ paternæ vel maternæ.

Vel deinceps.] Vt pronepotum ex nepote ex filia nato,ſi quæratur de ſucceſsione proaui paterni & ceterorum de quibus ſuperius dictum eſt.

Quam mater eorum.] Cùm defunctus eſt auus maternus de cuius ſucceſsione nunc agitur.
F Vel auia.] Cùm defunctus eſt proauus maternus, auiæ maternæ pater, de cuius ſucceſsione nunc pronepos litigat.

Fuerat acceptura.] Mater de hereditate patris defuncti, qui eſt ad nepotes ex filia auus maternus: auia iam mortua poſt filiam ſuam de hereditate patris,qui proauus maternus eſt ad pronepotes ex nepte ex filia nata, & ſic intelliguntur hæc,quando maſculus mortuus eſt, cuius de hereditate agunt ij,qui ex filiabus & nepotibus nati ſunt.

Vel pater eorum.] Cùm quæritur de auiæ paternæ hereditate,addendum videtur, *vel mater eorum:* atq; ita Th.legit,cùm ſimiliter auia materna defuncta eſt,cuius defuncta matre nunc hereditatem nepotes ſibi defendunt.

Vel auus paternus.] Cùm proauia mea paterna mortua eſt.
G Siue maternus.] Cùm proauia materna defuncta eſt.His adde, *vel auia paterna ſiue materna.*

Quando femina mortua ſit.] Id eſt, auia vel proauia. Supra quando maſculus, id eſt, auus vel proauus mortuus eſt. Cùm de hereditate maſculi quæritur,multū diſtant qui per virilem ſexum ab his qui ex feminis deſcendunt.nam illi ex xii. hi ex conſtitutionibus vocantur.Cùm de hereditate feminæ,eodem omnes iure vocantur.

Ex cuiuſdam.] L.ſi defunctus.C.Th.de leg. her. ex qua etiam trientis deductio fit. Quadrantem tollit in hoc §.Iuſtinianus: ſed & trientem tollit in No.18.& 118.idq; Græci ad Theophilum adnotarũt, aut idem ipſe Th.in extremo huius §.vt & in tit.quib.mod.teſt.inf. de ratione mutati quadrantis Falcidiani, auctore Viglio Zuichemo. A

Antiquitas.] Lex XII. tab.l.3.C.de ſuis & leg.her.

DE LEGITIMA AGNATORVM SVCCESSIONE.

Vel conſtitutiones.] Naturales, qui ex conſtitutionibus redacti ſunt in poteſtatem patris, ſui ſunt, & hoc eſt quod Iuſtin.ait in tit.prox. Quibus connumerari, &c. id enim eſt ſuis connumerari, idemq; ipſius titul. ordo indicat. nam vſque ad §.emancipati. de ſuis tractatur ex XII. tabul. B deinde de his quos Prætor vocat inter ſuos: tum in §.item vetuſtas.de his qui ex conſtit. vocantur inter ſuos, cuiuſmodi ſunt nepotes neptes'ue ex filia, pronepotes proneptes'ue ex nepte ex filio filia'ue nata, vel ex nepote ex filia nato: non etiã naturales facti legitimi: quo in errore eſt Theoph. in tit.de ſucceſſ.cogn.

Exiſtat qui ſucceſſionem.] Vet.cod. *extat & ſucceſſionem.*

Agnatum proximum.] Sui heredes, ſunt etiam agnati.l.filius.de ſuis & leg.her. l.I.C.§.1.de grad.& adfi.l.de bonis.§.huic autem.de Carb.ed.ſed differentiæ cauſa ſeparantur ſui ab agnatis. In ordine ſuorum non ſeruatur gradus prærogatiua: quod ſecus eſt in ordine agnatorum. Hi diuidunt hereditatem in capita, illi in ſtirpes. In his habetur diſcretio ſexus, in illis non item. Hi fiunt heredes aditione, illi exiſtunt. His capite deminutis nõ datur bon.poſſeſſio Vnde legitimi, illis tunc C etiam datur bon.poſſeſſio Vnde liberi. Agnati & ſui dicuntur etiam legitimi.

A patre connati.] Vet. *à patre cognati,* id eſt, per patrem, ſic & in §.1.de leg.agn.tut.

Qui & conſanguinei.] Semper in libris noſtris conſanguinei ſunt fratres ſororesq; ex eodem patre, licet non eadem matre: Vterini verò non ſunt conſanguinei. denique conſanguinitas eſt fraternitas: nec vllo in loco aliter hoc verbum vſurpatur.

Quin improprie.] Legendum eſt, *quin hi propriè.* l.1.§.vlt.D.de ſuis & leg.hered.l.2.§.ſed etſi ipſa.D.ad S.C. Tertyllia.

Ex ceteris agnatis tuis.] Vet.lib.non habent, *tuis.* Si quis igitur ex ceteris agnatis adoptauerit aliquem, non dubitatur eum inter ſuos agnatos connumerari.

Quod ad feminas verò attinet.] In vet.lib.non eſt, *attinet.* D

Exæquantes.] Quid. cod. *exequentes.* Hæc igitur eſt ex XII. tab. & conſtit. Iuſtiniani legitimorum definitio, Legitimi ſunt agnati vtriuſq; ſexus, ſiue natura ſiue adoptione quæſiti ſunt. Ex lege Voconia, Legitimi ſunt agnati virilis ſexus, quod ego latius expoſui in notis ad Vlpianum.

Hoc etiam.] Ex conſtitutione Iuſtiniani inter legitimos vocantur ſororis germanæ vel vterinæ filij tantummodo & filiæ, vel ſoli vel vnà cum conſobrinis, quibus ipſi ſunt amitini: videlicet ſi nulli extent defuncto conſanguinei aut vterini, quod tamen in No.118.omnino aliter diſtinguitur. Sunt verò hæc omnia in ea No.temerè addita, καὶ ἀδελφοπαίδων, item, ἢ ἀδελφόπαιδες: item, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀδελφόπαιδες τὴν μοῖραν τοῦ ἰδίου γονέως λαμβάνουσιν: & paulò poſt, ὁμοίως δὲ καὶ ἀδελφόπαιδες. nam etſi ex ea fratrum filij cum fratribus ſuccedant, non tamen ſuccedunt cum parentibus fratribusq;: non ex ea inquam ſed ex 127. Denique Bulgarus Iulianusq; patricius Nouellarum interpretes ea verba non agnouerunt. E

Sed in capita.] Inter ipſorum fratrum filios nullis aliis cõcurrentibus. quod à Iuſtiniano abolitum non eſt.

Vſa lex XII. tab. In vet.lib.non eſt, XII. *tab.* ſed intelligitur tamen.

Qui contracta fiducia.] Fiducia eſt redhibendi aut reuendendi lex venditioni appoſita. Igitur in emancipatione filij, tunc pater contrahit fiduciam cùm vendit eum interpoſita reuendendi aut remancipandi fide: atque ea re quidem is, qui ea condicione emit, pater dicitur fiduciarius. Hanc verò legem pater naturalis interponit, vt ſibi ex ea filius reuendatur atque ita à ſe manumittatur, & per manumiſſionem vt ſibi iura legitimæ ſucceſſionis adquirantur, auctore Caio lib.1. Inſtit. alioqui manumiſſione emptor legitimus heres fieret. fiducia igitur lex eſt redhibendi aut reuendendi vt in l.2.C.de pac.int.emp.& vend.vel empti ſerui manumittendi, vt in l.4.§.ſi ab ignoto. D.de manumiſſ.l.3.D.de obſeq.à lib.præſt. Lex denique commiſſoria exemplum eſt fiduciæ, id eſt, fiduciariæ emptionis aut fiduciarij pignoris: & ideo Paulus lib.2.ſentent.ſub tit.de lege commiſſ.non niſi de fiducia & actione fiduciæ tractat. Ceterùm hodie fiduciaria emptio rectè fit, *id eſt*, ſub lege commiſſoria, non etiam fiduciarium pignus l.vlt. C.de pact.pign. quod tamen ante eam conſtitutionem & ex Cicerone & ex Paulo & ex Iſidoro æque probatum fuiſſe conſtat. F

Omnino.] Vet. *omnimodo.* Ergo ex conſtit.Iuſtiniani inter legitimos vocantur qui non contracta fiducia emancipauerunt. & ſuperuacua eſt bon.poſſ.Vnde x. perſonæ.

Apud veteres.] Libri ſcripti, *apud antiquos.*

DE S. C. TERTVLLIANO. G

D.Hadriani.] Id eſt.D.Pij, Tertullo & Sacerdote Coſſ.ſic in l.Acceptis.D.ad leg.Falc.l.deducta.§.nummis.ad Trebellian.coniuncta l.in quartam. ad legem Falcid. ſic in l.ſi de vi. de iudic. coniuncta leg.5. de vi pub. ſic epiſtola D. Hadriani de diuidenda actione ex ſtipulatu vel mandati,

id eſt,

A id eſt, D.Pij.l.ſi teſtamento. §.quod ſi duo.D.de fideiuſſ. quam appellationem D. Pius ſortitus eſt adoptionis iure.

Non etiam auiæ.] Vt ex conſtitutionibus nepos neptis'ue auiæ ſuccedit, ita miror cur ante Iuſtinianum non extiterit conſtitutio aliqua quæ auiæ mutuam ſucceſsionem daret.

Mater ingenua.] Ingenua vel ciuis vel Latina ius Quiritium conſecuta: item libertina. Latina ingenua & Latina libertina non conſecuta ius Quiritium ex S. C. Tertulliano non ſuccedit. auctor Paul.lib. IIII. ſent.Latina ingenua eſt quæ nata eſt ex Latinis libertinis.

Qui ſui ſunt.] Ergo liberi, qui in adoptionem dati ſunt, matrem non excludunt: nam neque ſui ſunt, neq; bon.poſſeſſores.quin potius ipſi excluduntur à matre. nam matri vnde legitimi, ipſis vnde cognati datur.enimuero ex decreto D.Pij matrem excludunt, ne quaſi legitima ſuccedat & ſi-
B mul cum matre ex illa parte vocantur, qua cognati: quàm ſi non admittant, mater ſuccedit in eorum locũ quaſi legitima. atq; ita fit vt edicto Vnde cognati ſuccedat edictum Vnde legitimi: l.2. §. ſed ſi quis deceſſerit.D.eod.tit.id quod etiam contingit in ſpecie §.ſi ſit conſanguinea.ead.l.

Sed & filiæ ſuæ.] Filia quæ ex S. C. Orfitiano admittitur, præfertur auiæ quam S. C. Tertyllianum vocat: quod & de nepte traditur & proauia.l.1.& 4.C.de S. C. Orfitiano.l.ſi matre. C.de ſuis & leg.lib.

Ex conſtitutionibus.] Ex S.C. Tertulliano mater vocatur propterea quòd filia ſuus heres non eſt aut ſui loco. Rurſus filia ex S. C. Orfitiano. Id verò diſsidium ex conſtitutionibus ſedatum & compoſitum eſt.

Pariter cũ matre.] Et mater filiæ pro dimidia, filio pro virili ſuccedebat.l.2.C.Th.de ſec.nup.
C Onerata.] Oſtendi in notis ad Vlp.tit.vlt.legendum eſſe, *honorata*.

Fratribus & ſororibus.] Vet.fratri & ſorori.

Sed cùm antea conſtitutiones.] Conſtantini & aliorum.l.1.2.7.C.Th.de leg. her. quarum ſententia hæc eſt, Vt mater quæ liberis honorata non eſt, cum agnatis filio filiæ'ue ex triente ſuccedat: vt quæ liberis honorata eſt, trientem aſpergat fratri cognato (nam frater agnatus matri præfertur) vel patruo eiusq; filio, vel nepoti, non vlterioribus. Contrà verò Iuſtin. matrem in ſolidum ad hereditatem filij vocat, niſi concurrant ſorores, quibus dimidiam partem relinquit ex iure antiquo, vel fratres ſoli aut cum ſororibus cum quibus pro capitibus hereditatem diuidit: nec intereſt agnati fuerint an cognati, habuerit ipſa ius liberorum an non habuerit. Mortuo filio emancipato & concurrente patre mater excluditur ex S. C. Tertulliano. Rurſus pater excluditur à filijs ſuis
D emancipatis fratribusq; defuncti.ſed ex conſtit.Iuſtiniani, id eſt, l.vlt.C.ad Tertyl.hoc caſu patri matriq; datur vſusfructus ex beſſe. Mortuo autem filiofa.fratribus emancipatis ſororibusq; & matri ſecundum prædictam diſtributionem proprietas: patri vſusfructus, quo & ſuperſtite filio vſus eſt, conſeruatur. Quòd ſi fratres concurrant non emancipati, ſiue defunctus fuit emancipatus, ſiue non, bona fraterna ex conſtitutione l.cùm oportet. C.de bon.quæ lib.adq.& l.de emancipatis. C.de ſuis & leg.lib.quæ legem vlt.C.ad Tertyl.conſecuta eſt, patri adquiruntur vſusfructus iure. Aequum igitur erit concurrente matre virilem ei, aut dimidiam portionem proprietatis dari. Sed hæc omnia mirum in modum perturbantur in Nouellis Iuſtiniani.

DE S. C. ORFITIANO.

E Hoc S. C. filius ſuccedit matri, &, quamuis matri cognatus ſit non agnatus, matris tamen agnatis præfertur. eius auctores fuêre D.Marcus & Commodus oratione in ſenatu habita, aut per candidatos recitata.l.ſacratiſsimi.D.ad Tertyl.Aliud verò eius S.C. caput refertur à Paulo lib.IIII.ſent. ad leg.Caniniam. Caſiodorus in lib.de Conſulibus. Orfito & Ruſo Coſſ.inquit, Impp.ne quid bonitati deeſſet, ſeueriores quaſq; leges nouis conſtitutionibus temperarunt.

Poſtea hoc conſtitutionibus.] Valentiniani, Th.& Arcadij cum deminutione certæ partis, vt dictum eſt in §.item vetuſtas.

Et licet antè deceſſerint.] Vet. *& licet antè deceſſerunt quàm adierint*. legendum tamen eſt, *quàm adcreſceret*. vt in l.ſi ex pluribus.

F

DE SVCCESSIONE COGNATORVM.

Non etiam liberis.] Immò ex conſtit.Iuſtiniani etiam filiis.l.vlt.C.de leg.her.

Cum aliqua deminutione.] Vt ecce ſi vnus ſit frater integri iuris, alter emancipatus: integro datur bes, deminuto triens. ſi duo ſint emancipati, vnus integri ſtatus, huic ſemis, illis ſingulis quadrans. ſi duo integri, vnus deminutus, huic ſextans duella & duellæ quarta pars, illis dodrans duella & alterius duellæ reliquũ. Semper enim id exigimus, vt ſinguli integri duabus partibus amplius habeant, quàm emancipatus: ſed hæc deminutio à Iuſtiniano ſublata eſt.

Proximitatis nomine.] Hoc proprio nomine cognatio naturalis ſignificatur: namque in ea ſola proximitas ſpectatur. In ſuorum, in agnatorum ordine, non quis ſit proximior, ſed quis ſuus,
G quis agnatus ſpectatur; ac ſæpe fit vt proximiorem ſuus vel agnatus excludat. §.repetitis. §.vlt.J. tit.prox.

Sicut & matri cognati ſunt.] Vet. *ſicut ex matre cognati ſunt*. Senſus hic eſt, eos inter ſe cognatos eſſe, ſicut ex illis qui per matrem coniunguntur, cognati ſunt. Agnati ſunt ex patre cognati: Cognati ſunt ex matre cognati.

Vſque ad ſextum.] Et ideo Vlp.in tit.de ſol.capac.ſi cognati inter ſe coierint vſque ad ſextum A
gradum.& Pap.in l.octaui.Vnde cog.Octaui gradus agnato deferri bon.poſſeſ.vnde legitimi,etiam
ſi lege heres non extiterit,vtputa ſi hereditatem non adierit,aut ſe pro herede non geſſerit.eidem vt
proximo cognato non dari,vnde cognati,etiam ſi ſe pro herede geſſerit. nam vltra ſextum gradum
ne agnatis quidem ipſis,qui etiã heredes extiterint,quaſi cognatis bon.poſſ.deferri poteſt.

DE GRADIBVS COGNATIONVM.

Vet.libri, *De gradibus cognationis*, & ideo ℣. *Agnationis quoque gradus*, inquit.

Qui græcè πατράδελφος.] Vet.libri. *πατρῷος*, & paulò poſt *μητρῷος*, non *μητράδελφος*. ab-
ſunt autem illa verba, quæ Græcè *πατράδελφον* appellatur: quæ Græcè *μητράδελφον* dicitur: non ta-
men illa,quæ in pleriſq; impreſsis deſunt, vel apud quoſdam *Tabis* appellatur. Vet.libris ſuffragatur B
Græca conuerſio Theophili.

Amitæ tuæ filij.] At quis ſit matruelis in l.1.D.de l.Pomp.de parricid.dubitatur. An mater-
teræ filius? Conſobrini autem & conſobrinæ appellatione in ea lege continebuntur ex fratre & ſo-
rore filij.nam etſi auunculi filius mihi ſit conſobrinus,ego illi amitinus,vt Iuſtin.refert & Paulus lib.
IIII. ſent.eod.tit.(in quo,vt hoc in tranſcurſu dicam,error eſt dum ait, *id eſt, auunculi & matertera;*
nam abundant hæc, *& matertera*) poſsint tamen inter ſe amitini appellari auctore Caio in l.1.de
grad.& adſ.& Paulo in l.1.C.eod.& Nonio Marcello. Amitini,ait Nonius, fratrum maris & fœminę
filij, patrueles marium fratrum filij. Poſsint & eodem modo confuſis appellationibus inter ſe con-
ſobrini appellati.Igitur non malè Donat.in Terent.Cùm,inquit,de fratre natus eſt alter, & alter ex
ſorore,conſobrini:cùm ex fratribus,patrueles dicuntur.Sunt & conſobrini quidam in ſexto gradu, C
hi ſunt patruelium , conſobrinorum, amitinorum filij: & hoc eſt quod Paulus ait in l.I.C.ſororum
fratrumq; meorum nepotes neptes'ue, item mei inter ſe conſobrini ſunt.& lib. IIII. ſent. Propio-
ris,inquit,ſobrini filius filia qui conſobrini appellantur. & paulò poſt,in VII. gradu conſtituit con-
ſobrini filios filiaſq;,id eſt,ſobrino natos nataſq;.hi ab Theophilo in hoc tit. *μείζονες κονσοβρῖνοι* vo-
cantur,& ſimpliciter conſobrini in §.vlt.de ſuc.cog.Propriè autẽ ſobrini dicuntur & ſobrinæ.l.3.D.
de grad.& adſ.quæ appellatio à pleriſq; etiam matruelibus tribuitur.Spartianus in Hadriano Traia-
num conſobrinum patris Hadriani,ipſius quoq; Hadriani conſobrinum vocat:quem nos propius,
vel propiorem , vel propriorem ſobrinum ſobrinam , aut propiorem ſobrino ſobrina omnimodo
rectè,Th.proprius cõſobrinum conſobrinam,& Sex.Pompeius in ver.Sobrinus. Eſt igitur propior
ſobrino ſobrina patris mei conſobrinus conſobrina, ego illi ſum conſobrini filius filia.& hoc Pau- D
lus indicat in l.I.C.§.quinto.verſ.perſonæ.& verſ.his omnibus quos à patrui nepote.Hinc emẽdan-
dum eſt quod Tacitus lib. XII. ſcribit in hunc modum: *Quia Lepida minore Antonia genita auunculo
Augusto, Agrippina ſobrina prior ac Cnei mariti eius ſoror.* & pro *minore* legendum, *maiore*: auctore
Suetonio in Nerone cap. V. & pro *ſobrina prior, ſobrina propior.* fuit enim Lepida Germanici patris
Agrippinæ conſobrina,Germanicus ex Antonia minore,Cn.Domitius & Lepida ex Antonia maio-
re. Sed tamẽ,vt confuſa eſt vtrinq; amitini & conſobrini appellatio,quẽadmodum ſuperius dictum
eſt, ita factum eſt vt propiori ſobrino ego etiam vocer propior ſobrinus. Sext. Põpeius. Propius ſo-
brino mihi eſt conſobrini mei filius & patris mei conſobrinus.Non malè igitur in l.2.C.vnde legit.
Cùm propiorem ſobrinum, id eſt, natum à conſobrina. Idem verò Sex. rectiſsimè ex Aelio Gallo tradit
ſobrinum eſſe conſobrini patris mei filium & conſobrinæ matris meæ filium. Sobrini autem mei E
filius qui ſeptimo gradu eſt, mihi ſobrino natus eſt,ego illi patris ſui ſobrinus, ipſi inter ſe ſobrino-
rum filij ſe inuicem ſobrinis natos appellant. nam vltra ſobrinos nõ eſt cognationis nomen, id eſt,
vltra ſextum gradum.l.I.C.§.pen.vbi Trebatij auctoritate vtitur.Vt autem conſobrini,amitini,pro-
pius ſobrini confuſam permixtamq; appellationem fuiſſe oſtendimus, ita ex l.I.C.§.pen.verſ. amitæ
magnæ, conſtat quemadmodum ſobrini mei filius mihi eſt ſobrino natus, ita patris mei ſobrinum
mihi eſſe ſobrino natum. ait lex, *ipſe autem iiſdem ſobrino ſobrina'ue natus*, id eſt, is cuius de cogna-
tione quæritur patrui magni & aliorum pronepotibus.

Item propatrui.] Om.lib.ſcrib.his omnibus carẽt,ipſe etiam Theophilus.Igitur ſic legamus,
id eſt,abauia frater & ſoror,item ſobrini ſobrinaq;,id eſt, &c.

Generata.] Vet. *generata quaque.* vna quæque generatio,vel ſucceſsio gradum efficit.Affinium F
nulli ſunt gradus , quia nec alij ex aliis gignuntur , nec ſucceſsione veluti quadam inuicem nectun-
tur : vt ecce qui ex genero naſcitur,affinis non eſt,ſed cognatus : ideoq; in l.iuriſconſultus.exiſtimo
legendum, *Iuriſconſultus cognatorum gradus & adfines*: vt in inſcriptione legis,& in ipſo titulo.

Agnationis.] Vt ſex cognationis gradus numerantur, ita agnationis gradus,qui penè in infi-
nitum extenduntur. Qui ſeptem numerant cognationis gradus,hoc ideo faciunt, quia ex ſeptimo
gradu cognationis iure vocatur ſobrino ſobrina'ue natus.

Sed noſtra conſtitutione.] Ex hac conſtitut. filij naturaleis, id eſt, vel in ſeruitute , vel poſt
libertatem vulgò quæſiti, inter legitimos vocantur. Aut verò liber ex ancilla propria vel aliena,aut
libera ex ſeruo proprio vel alieno,aut ſeruus ex ancilla liberos ſuſcipit. Primo caſu manumiſſa an-
cilla cum natis, nati non ſuccedunt matri ex Orfitiano , quia nec cognati quidem ſunt , ſed ex hac G
conſtitutione. patri autem non ſuccedunt niſi is cum matre dotalia inſtrumenta conficiat:quo caſu
non ex hac conſtit. ſed ex XII. tab.vocantur tamquam ſui.rurſus poſt libertatem nati matri non ex
hac conſtit. ſed ex S. C.Orfitiano ſuccedunt. ſed tamen vtriq; ſimul vocãtur,in ſeruitute ſuſcepti ex
hac conſtitutione,in libertate ex Orfitiano. Secundo caſu matri,ſublato iam S. C. Claudiano,ex

A S. C. Orfitiano ſuccedunt, hi videlicet quos ſuſcepit ex ſeruo alieno, non ex ſeruo proprio. ſeruo autem alieno manumiſſo filij ex hac conſtitutione ſuccedunt ſimul cum his qui ex eadem vel alia muliere poſt libertatem in concubinatu ſuſcepti ſunt. ſi enim non ex eadem, ſed ex alia muliere nuptiis contractis filij quæſiti ſint, hi proculdubio obſtant in ſeruitute ſuſceptis. Tertio caſu omnibus manumiſsis, filij patri matriq; ex hac conſtit. ſuccedunt vnà cum his qui poſt libertatẽ vulgò quæſiti ſunt, qui patri ex eadẽ conſtit, matri ex Orfitiano ſuccedunt. Et hæc vera ſunt ſiue nati ſiue facti ſint ſerui. nam quod in tit. de cap. dem. traditur cognationem manumiſſos non recipere, id Iuſtin. in ſua conſtitutione non negat: hoc enim ſolis filiis dat vt libertinis legitimi heredes ſint, non eoã reliquis cognatis. Lex autem Ex libera. C. de ſuis & leg. lib. quæ huic conſtitutioni opponitur, ſi titulum ſub quo poſita eſt inſpicias, certè pugnat cum hac conſtitutione. at meo quidem iudicio lex fugitiua eſt,
B id eſt, non ſuo titulo poſita, vt & l. 1. eiuſd. tit. l. C. de dolo. l. 1. C. de accuſ. l. Data. C. qui accuſ. non poſſ. l. 3. D. de appellat. recip. l. eum qui. D. de in ius voc. & aliæ complures inſcitiæ Triboniani manifeſtæ indices. Ceterùm ipſi inter ſe filij naturales inuicem quaſi iure conſanguinitatis ex eadem conſtitut. ſuccedunt.

Hi qui ex ſeruili.] Vet. *& hi qui ex ſeruili.*

Siue ex eodem patre.] Locus hic admodum deprauatus eſt. legendum, *ſiue ex eodem patre vel eadem matre, ſiue ex alijs qualicunq; copulatione nati ſint ad ſimilitudinem*, &c. Nam aliæ nuptiæ non ſunt cùm priores nullæ fuerint. rurſus ſi ex nuptiis ſunt quidam, naturales cum eis concurrere non poſſunt. tum verò ſi ſunt ex nuptiis, cur adiecit, *ad ſimilitudinem*, & quæ ſequuntur? Emendationis huius auctores mihi ſunt libri ſcripti.

C Et eorum quos inter.] Vet. cod. *quoſque inter ſuos heredes iam enumerauimus.*

Sexu.] Quid. cod. *genere* ἀπὸ θηλυγονίας.

Et quos. Vet. *quoſque.*

DE SVCCESSIONE LIBERTORVM.

Itaque inteſtato.] Vet. *itaque inteſtato quoque mortuo.*

Patrono nihil.] Vet. cod. *nihil in bonis eius patrono ius erat.* atq; ita etiam legit Ioannes.

Centenariis.] Centenarius eſt qui olim cenſus dicebatur, de quo memini me dixiſſe tit. de l. Falcid. inde centenarium eſt C. mille ſeſtertiorum, vel ex definitione Iuſtiniani C. aureorum quantitas. & ita accipiendum eſt quod Sudas ſcribit in hunc modum: κεντηνάριον, [illegible], &
D quod alio in loco cum Priſci cuiuſdam Emeſeni fallacias deſcribit, [illegible] κεντηνάριον, vbi etiam pleraq; notat de origine præſcriptionis C. annorum pertinentia ad l. vlt. C. de ſacroſ. eccl.

Patronis omnibus modis.] Vet. cod. *omnibus patronis.*

Ex conſtitutione.] Condictione ex lege, non vt olim per bon. poſſ. contra tab.

Duarum'ue uel plurium.] Vet. *vel duarum plurium'ue.*

Eodem titulo.] Om. vet. cod. *eodem modo*, & paulò poſt, *ſeruatur.*

DE ADSIGNATIONE LIBERTORVM.

Vt eis quos in poteſtate.] Non etiam emancipatis. idq; ipſa S. C. verba indicant. ſed obſtat l. 9. D. eo. tit. quã ego ſic explicandam eſſe cenſeo. Adſignatio tunc vtilis eſt, cùm duo aut plures ſunt
E in poteſtate. Si vnus tantùm ſit in poteſtate, nulla eſt adſignatio. Emancipato quoq; remotis ſuis facta adſignatio nulla eſt. Et hæc quidem omnia dubitatione carent. Dubitari tamen poteſt an emancipatio poſtea facta adſignationem adimat? quod in hoc §. definitur. Dubitari & illud poteſt, an ſi præter emancipatum duo exiſtant ſui, poſsit patronus nõ tantùm vni ex ſuis, ſed ſimul etiam emancipato adſignare? quod in illa l. 9. ita definitur, vt poſsit quis vni ex ſuis & emancipato pariter adſignare: atque ita vt quod per ſe non haberet emancipatus, id per coniunctam perſonam habeat, vt in l. mulieri. de condit. & dem. l. vlt. de lib. & poſtu. Quòd ſi vnus tantùm ſit in poteſtate, vnus emancipatus, & vtrique fiat adſignatio: quæ in perſona ſui nulla eſt adſignatio, nec propter emancipatum vtilis futura eſt. & ita cenſeo.

Suillo Rufo.] Alij *ſabellio*, alij *velleo*: ſcribendum, *ſuillio Rufo*. Plin. lib. 7. cap. 5. vel *ſuelleo*; vt
F in P. Flo. ſcriptũ oportuit. Oſtorij autem ſcapulæ meminit Cornel. Tac. lib. 16. & in Agricola.

DE BONORVM POSSESSIONIBVS.

Emendandi.] Adde, *vel potius ſupplendi*: vt in §. media. de leg. agn. ſucc. vtputa cùm prætor cognatos vocat, aut poſtumo alieno defert bon. poſſ. ſec. tab. ſupplet ius ciuile nõ etiam impugnat. eos namq; lex nominatim hereditatem capere non prohibet. alioqui nec bonorum eis poſſeſsio daretur. l. non eſt. D. de bon. poſſ. Sed tamen qui ſupplet, etiam emendat.

Neque impugnandi.] Impugnare ius videtur bon. poſſ. contr. tab. vt appellatio ipſa ſignificat. nec enim contra heredem datur, ſed contra tabulas, contra ſignum, contra teſtamentum, maxime cùm liberis emancipatis datur, aut patrono præterito.

G Nam Prætor heredem.] Nam nec dominum Prætor facere poteſt. l. qui vſumfr. D. ſi vſusfr. pet. ideoq; in dominio pignoris addicendo auctoritate principis opus eſt. l. & eleganter. D. de pign. act. l. debitor. D. ad Trebel. & in adquirendo eius rei dominio quam prætor poſsidere iuſsit, vſucapione. l. Prætoris. l. his qui. l. ſi finita. § Iulianus. § ſi de vectigalibus. D. de dam. inf.

Similem iuris.] Vet. *ſimilem legis.*

Prima.] Prima pars,primum edictum eſt de bon.poſſeſsione contra tabulas.l.ideoq;.l.ſcriptus. A D.de Carb.ed.l.2.D.de bon.lib.

Secundùm tab.] Vet.cod. *ſecundum tab.teſtamenti.& eum de teſtamentis.*

Sunt autem X. perſonæ.] Totidem etiam talesq; perſonæ ex edicto prætoris fiſco præferuntur in ſpecie.l.1.C.de ſec.nupt.

Conſanguinei.] Vet. *ſiue conſanguinei, ſiue vterini.*

Tamquam ex familia.] Quid.cod. *Tum qua.* quidam, *tum que*, lego, *Tum quem ex familia*, vt ſint prima edicti verba, vt in l.1.l.ſi ex duobus.D.vnde leg.l.1. D.vt ex leg.l.ex illa.D.de verb. ſign.& in III. M.Tullij act.in Verrem.

Supradicta.] Vet.*prædicta.* & paulò pòſt, *præfata.*

Ceteris autem.] Vet. *ceteris C.dierum dedit.* B

Dies utiles.] Dies vtiles ſunt quibus ſcierit ſibi bon.poſſ.competere,quibuſque eam potuerit petere. His opponuntur dies continui. Edictalis bon.poſſeſsio quocumq; die peti, & de plano dari poteſt.Decretalis non niſi de tribunali. Decreta enim tribunal exigunt: Edictalis ordinaria eſt:Decretalis non item.l.filium.§.ſi quis contra.D.de leg. præſt.l.3.§.vlt.D.de Carb.ed. Edictales in hoc tit.propoſitæ ſunt.Exempla decretalium commodiore tradenrur loco.

Currat ſed quocumque.] Legendum, *curet, ſed quocumq; modo admittendi eam indicium intra ſtatuta tempora oſtenderit,plenum habeat eorum beneficium.* auctorès habeo lib.ſcriptos.*Indicium*, id eſt,voluntatis ſignum.l.1.C.The.de cretione. *Eorum*, id eſt,principum.

DE ADQVISITIONE PER ADROGATIONEM. C

Quales ſunt operarum.] Hic locus eſt difficilis.cum ſe mox Th. explicaturum pollicetur, non explicat tamen:errato memoriæ,vt opinor,qua etiam lapſus eſt in §.pen.de cap.dem.Quæſtio eſt,cùm adrogatione non pereat ius patronatus.l.ſed ſi hac.§.patronū.de in ius voc.l.ſi libertus preterito.l.patroni.de op.lib.cur tamen operarum obligatio pereat.Loquitur de operis libertorum.ſeruorum enim operas capitis deminutione non perire conſtat inter omnes.l.2. de vſufr.leg.quod & de fabrilibus,pictoriis,aut alterius artificij operis mihi debitis dici conuenit.Officiales adrogatione pereunt.Officiales ſunt cuiuſcumq; artificij operæ,quas patrono libertus officij cauſa præſtat.l.operæ.D.de op.lib. hæ natura debentur:& ideo ſi eas ciuili iure indebitas libertus patrono exhibuerit, condictio ceſſat.l.ſi non ſortem.§.libertus.de cond.indeb. & ſoli patrono debentur: denique ſoli D patrono ſoluuntur,nō adiecto.l.ſeruus patroni.cum ſeqq. D.de op.lib.non alij cuilibet. niſi iubente patrono illæ quæ in artificio ſunt,non heredi patroni extraneo illæ quæ nondum indictæ ſunt,id eſt,quæ nondum ceſſerunt.Liberis tamen debentur,quia patroni ſunt, liberis, inquam, non exheredatis,etiam ſi heredes non fuerint. Credo in l.pro herede.§.ſi quid tamen.D.de adquir. hered.ſic legendum eſſe, *cùm petitio earum etiam non heredibus competat*, vt in l. à duobus. & l. ſi operarum. de op.lib.ſequitur, *& maxime futurarum*, quia ſcilicet præteritarum petitio ſolis heredibus competit.Creditori ſanè operarum petitio nō competit.ſed neque adrogatori operarum obligatio adquiri poteſt,quia patronus non eſt. Ea igitur obligatio vt adrogatione pereat neceſſe eſt:quandoquidem in adrogati perſonam conſiſtere non poteſt, quin & adrogatori ipſa ſtatim adquiri videatur. & hæc eſt huius loci vera,ni fallor,explicatio. Illud notādum eſt ab officiis in iure noſtro ſeparari obſequia. E rurſus fabriles, pictorias, aut ſimiles operas ſeparari ab officialibus, quòd hæ officij cauſa à liberto, illæ nō officij cauſa ab alio,vel à liberto non vt liberto,ſed vt quolibet edantur. deniq; nihil eorum quæ de officialibus ſupra dicta ſunt, in illas cadit. Illud etiam adiici dignum eſt in §.libertus, pro, *veluti pictorias*,legendum eſſe *vel pictorias:* vt in l.ex operæ.l.quotiens.de op.lib.

Parentibus.] Vet. *patribus.*

Rerum eius.] Vet.non habent, *rerum.* & paulò poſt habent, *Antecedunt.*

Ipſo quidem iure.] Id eſt, *prætorio iure.*

Conuenitur.] Vet. *conuenietur.*

DE EO, CVI LIBERTATVM CAVSA BONA ADDICVNTVR. F

Ita ut ſi.] Legendum, *ita autem ſi*, id eſt,ita fiunt Orcini liberti.

Ac ſi hereditatis.] Vet. *ſi hereditas.*

Quid ergo.] Hic locus ſic reſtituendus eſt, *Quid ergo ſi quis int.dec.cod.lib.ded.neque ad.ſit,ab int. hereditas? ſauor.conſt.deb.lo.habere. Certè ſi teſtatus*,&c.deinde legendum, *Tunc conſtitutioni.*

Abſtinuerit hereditate.] Vet.cod. *abſtinuerit ſe ab hereditate quam pot.in int.reſt.poteſt admitti conſtitutio & bon.add.fieri. Quid ergo.*

Quia ſemel.] Quid.cod. *quæ ſemel.* l.ergo.D.de fid.lib.

Ceſſat hæc.] Non eſt, *hæc.*

Ex ipſius.] Vet.cod. *ex ipſa.* G

DE SVCCESSIONIBVS SVBLATIS QVÆ FIEBANT PER BONORVM VENDITIONES ET EX S. C. CLAVDIANO.

Bonorum emptio.] Bonorum emptor ſimilis erat bon. poſſeſſori. cum eo creditores experiuntur.

A riuntur.l.nam poſtea.§.ſed & ſi quis.D.de iureiu. vel certa parte decidn nt. l. Imperator.D. de pact.
is qna forma conſtituatur, Th. refert. cui & illud adiungi poteſt quod Cicero ſcribit in hunc modum
lib. v1. ad Attic. Alterum quod ſine edicto tranſigi commodè non poteſt de hereditatum
poſſeſsionibus, de bonis poſsidendis, magiſtris faciendis, vendendis, quæ ex edicto & poſtulari
& fieri ſolent.

Extraord.iudiciis.] Cùm non ſollemni more & certis perſcriptiſque formulis iudicia exerceantur.

Ex S. C. Claudiano.] Error eſt in Suetonio Tranquillo cum hoc S. C. & id quod Macedonianum
dicitur Veſpaſiano tribuit. Verius enim eſt vtrumque eſſe Claudianum, vt ſcribit Tacitus
lib.11.& prius quidem à me *πλατύτερον* fuit explicatum in notis ad Vlp.tit.de tutelis.

B

DE OBLIGATIONIBVS.

Soluendæ.] Solutio fieri debet ſecundùm ciuilia iura.

Summa.] Summa,id eſt,prima,ſemper.

Aut certo.] Legendum, *certè* : vt in vet.Conſtitutæ,veluti ex pacto in quibuſdam cauſis.Com
probatæ,veluti ex conuentionibus iuriſgentium.

In quatuor ſpecies diuiditur.] Legendum *deducitur*.

QVIBVS MODIS RE CONTRAHITVR OBLIGATIO.

C Reddantur.] Nō datur mutuo niſi quod & reddi poteſt in ſuo genere.cùm Stichus pro Pam-
philo datur, Stichus non redditur, ſed datur. cùm vinum pro vino datur æque bonum eademque
menſura,redditur vinum verius quàm datur.

Quæ uocatur condictio.] inde tit. *De condictione* lib. x11.Dig.

Remanet.] Vet. cod. *permanet*.

Exactam.] Malim exactiſsimam,vt in l.1.D.de obl.& act.

Quantam ſuis.] Vet. *quantam in ſuis*. & mox, *potuerit eam rem*.

Teneturque actione.] Legendum videtur, *qui & actione depoſiti ipſe de ea re* : vt in §. item is
cui.& §.creditor.

Quid & ipſe.] Legendum, *qui & ipſe*:vt in l.1.D.de obl.& act.Commodatarius,Depoſitarius,
D Creditor de eadem re tenentur.Debitor,id eſt,qui mutuum accepit,de eadem re non tenetur.

Si ad eam rem.] Vet. *quod ad eam rem.* &c. *adhiberet*. In commodatario exactionem requirimus.

DE VERBORVM OBLIGATIONIBVS.

Ex ſtipulatu.] Actio ex ſtipulatu plerumque generaliter accipitur & pro certi condictione. l.
inter ſtip.§.ſi rem quam.D. de ver. oblig.l.ſi pacto quo pœnam. C. de pac. l.vnica, C. de rei vxo.ac
ſtipulatum pro ſtipulatione dicimus. l. pecuniæ. D. de vſur. l. vxori. §. vltim. de legat. 3. l. 3. C. de
inutil. ſtipul. vt tranſactum pro tranſactione, in l. vltim. C. ſi aduerſ. tranſac. & comperendinatum
pro comperendinatione apud M. Tullium. Actio igitur ex ſtipulatu, id eſt, ex ſtipulatione, qua
E agitur hoc modo: *Quod mihi ex ſtipulatione hac dare facere oportet.* Certi condictione, hoc modo:
Ais te mihi ex ſtipulatione C. dare oportere. Actio ex ſtipulatu incerti eſt actio. l. ſi ſtipulatus ſis.
D.de vſur.

Firmum.] Sunt qui & arrham dici putent *παρὰ τὸ ἄῤῥαγὲς* quod eſt firmum. Vt enim ſtipulatio,ita
& arrha datur firmandarum obligationum gratia.

Fide promittis fide promitto.] Abeſt à vet.lib.

Leonina.] Vet. *Leoniana*. vt & in l.cum lege. C. de epiſ.& cl. quamquam & à Leone dici poſsit
Leonina,vt Leonina ſocietas.

Quibuſcumque tandem.] Om. cod. quos in manibus habeo, habeo autem complures,
manuſcriptos: *licet quibuſcumque verbis expreſſum eſt*. quibuſcumque, id eſt, *τοῖς τυχοῦσι*, non dire-
F ctis,non ſollemnibus.

Annuos.] Nihil intereſt vtrùm annua,vel in annos ſingulos, vel quotannis ſtipuleris: Eſt autem
pura ſtipulatio. ſimile etiam legatum purum eſt.l.nec ſemel. D. quando dies leg.ced. præterea
vna eſt ſtipulatio eaq; incerta, quòd certum & definitū tempus non comprehendat. Legatum verò
eſt multiplex. In ſtipulatione ſemel,in legato quotannis ius capiendi inſpicitur.l. Senatus. §. vlt.
D. de donat.cauſa mor.l.cùm in annos.de ann.leg.l.cùm in annos.1.& 2.D.quādo dies leg.ced. Stipulatio
perpetua eſt,Legatum morte finitur.l. ſi Stichum.§.vltim.de verb. oblig. l.ſi in ſingulos. de
ann.leg. Quæſierit aliquis rationem differentiæ. & reſpondebitur annua legata relinqui alimentorum,
habitationis, diſciplinæ, veſtiarij, vel aliàs vt legatario conſulatur. In ſtipulatione non alimentorum
aut ſimilis cauſæ rationem haberi, ſed promiſſorem ſibi potiùs diuiſis pēſionibus con-
G ſulere quàm ſtipulatori: qua fini etiam ſi teſtator legauerit,nempe vt heredi conſuleret,nihil planè
diſtabit legatum ab ſtipulatione. & hoc proditum eſt in l.nec ſemel.l.ſi cum præf.l.Firmio.§.vltim.
D. quan. dies leg.ced. Ab illis autem ſtipulationum formulis, eæ ſeparandæ ſunt quæ ſequuntur:
Hoc anno,in annum vnum,vel in annos 10.nam eę ſunt in diem.l.qui hoc.de verb.oblig.l.ſi 10 annos.
D.de cond.& dem. Vbi malè Haloan. *ſi intra*: nam qui intra 10. annos liber eſſe iubetur, ſta-

tim liber fit.l.ſi ita fuerit.in fi.de man. teſt. quòd ſi in annos 10. liber eſſe iubeatur, nouiſsimus decennij dies ſpectatur. A

Pacti exceptione.] Ita fit vt quę iure ciuili non tollitur obligatio, iure prætorio tollatur. Tollendæ nbliganonis modi ex iure ciuili certi, ex iure prætorio incerti & infiniti ſunt: In his factum exigitur, in illis nnn item.

Condicio.] Vet. *condicio extitit*. In ſtipulationibus ſpectatur tempus contractus. Ex hoc iuris principio multa ſequuntur. vt ſeruus hereditarius fruſtra vſumfr. etiam ſub condicione ſtipuletur. l. vſusfr. de ſtip. ſer. vt ſi filiusf. ſub condicione ſtipulatus & pendente condicione emancipatus fuerit, patri actio competat. l. ſi filiusf. de verb. obl. l. quæ legata. l. non omne quod licet. de diuerſ. reg. iur. vt ſeruus ad prædium domini ſeruitutem rectè ſtipuletur. l. ſi vnus ex ſociis. de ſer. ruſt. vt ſtipulatio condicionalis conferatur. l. 2. §. id quoque. D. de collat. Vt de eo quod ſub condicinne filiuſ. promiſſum eſt, paciſci is non poſsit. l. & heredi. §. filiaf. D. de pac. Vt ſtipulatio condicionalis ad heredẽ tranſmittatur. quæ omnia in legatis ceſſant: nimirum quia in eis non teſtamenti præſens tempus, ſed ceſsionis futurum tempus ſpectatur. B

Adiectum.] Vet. cod. *iniectum*.

Quæ enim per rerum naturam.] In præteritis vel præſentibus rerum naturam intuemur, non inſcitiam noſtram. In futuris inſcitiam noſtram non rerum naturam intuemur. nam & quæ futura ſunt in rerum natura certa ſunt. nihil denique naturæ rerum incertum eſt. & quodcumque fit id iam per rerum naturam certum erat priuſquam fieret: cùm & quæ futura ſint, ἀδύνατον ſit fieri: quæ tamen vetus eſt philoſophorum quæſtio. Natura autem hominum ea quæ futura ſunt, penitus incerta & incognita ſunt. nam & ſi præſentia, aut præterita complures ſcire poſsint, propterea quòd iam vera ſunt aut falſa, futura tamen ne vnus quidem ſciat, quamuis ea prudentes viri prouideant ſæpe. ſed aliud eſt ſcire, longè aliud prnuidere. Alia igitur eſt natura rerum, alia hominum: huic futura incerta ſunt, illi certa nmnia & explorata ſunt. C

ἀφιλόσοφος φιλοσοφία.

In incerto.] Quid. cod. *incerta*.

DE DVOBVS REIS STIPVLANDI ET PROMITTENDI.

Reus ſtipulãdi, reus promittendi, reus credendi, reus debendi. l. ſi duo. de rec. arb. reus ſatiſdandi, reus ſatis accipiendi. l. qui hominem. §. quidam. de ſolut.

Interroganti.] Vet. *interrogante*. D

Decem.] Vet. *quinque*. &].

Si reſpondeant.] Vet. *reſpondeant*. Vno verbo *ſpondeo* contrahitur obligatio, Cic. pro Cęcina. Si quis quod ſpopondit, qua in re verbo ſe vno obligauit.

Et ſtipulationibus.] Cum dixerit *ex huiuſmodi obligationibus*, fruſtra adiicit, *& ſtipulationibus*. legendum, *& ſtipulantibus*. ideoq; Th. rectè vertit ἐκ τῶν ἐπερωτώντων, non ἐκ τῶν ἐπερωτωμένων. In proximo etiam verſu legendum eſt, *in vtraque enim*. Sentennia autem huius §. emendata dicitur ab Iuſtiniano in No. x e i x. quod ſecus eſt. nam No. Iuſtiniani dat beneficiũ D. Hadriani eis qui ſe ἀλληλεγγύως obligant. emendat igitur l. reos. D. de duob. reis, non hanc ſententiam.

DE STIPVLATIONE SERVORVM. E

Conſeruo.] Poterit etiam frater fratri, ſi ambo in eiuſdem patris poteſtate ſint.

Sed cùm factum.] Quæ iuris ſunt ad dominum tranſeunt, quæ facti ſunt non tranſeunt. In his quæ iuris ſunt, nihil intereſt vtrùm ſibi an domino vel imperſonaliter ſtipuletur, in his quæ facti ſunt, contrà: nam ſi factum ſibi ſtipuletur, perſona dnmini ſtipulatione non comprehenditur, adquiritur tamen domino obligatio. Factum in ſtipulatione comprehenditur ſi vt ſibi fiat, ſi vt ſibi facere liceat ſtipuletur: exempli gratia, vt ſibi ire vel agere liceat, vt ſibi habere, ſibi poſsidere liceat, id eſt, tenere. l. ſtipulatio iſta. §. hi qui ſunt. & §. hæc quoq;. de verb. obl. at ſi ſtipuletur ſibi operas officiales, inutilis eſt ſtipulatio: quoniam ſoli patrono hoc factum præſtari poteſt, neq; vlla interpretatione talis ſtipulatio conſeruari poteſt. l. ſi operas. de ſtip. ſer. eadem ratione ſi ipſe ſibi ſe ſtipuletur ab vno ex dominis, inutilis eſt ſtipulatio: atque ita legendum eſt in l. 2. D. de ſtip. ſer. F

Alicui eorum.] Vet. *cui eorum*.

Tunc enim ſoli ei.] Cùm ſeruum communem vnus ex dominis ſuo nomine iubet ſtipulari, plus valet iuſſum quàm nomen. Cùm verò ſeruum communẽ ſimpliciter iubet ſtipulari, plus valet nomen quàm iuſſum. atq; ita rectè Azo accipiendam cenſet l. vltim. C. per quas perſ. nob. adquir.

DE DIVISIONE STIPVLATIONVM.

Aedilitiæ.] Continebuntur etiam Tribunitiæ.

Vtriuſque partis.] Id eſt, reorum, vt Pomp. ait.

Communes.] Vet. cod. *communes ſunt ſtipulationes veluti rem ſaluam fore pupilli*.

Vel de rato ſtipulatio.] Quid. cod. *vel de rato ſtipulatio exigitur*. in quibuſdam tamen, horum nihil habetur. G

DE INVTILIBVS STIPVLATIONIBVS.

Vel publicam rem.] In vet. non eſt, *rem*.

Initio.

A Initio.] Vet. *ab initio.*

Si tamen poſtea.] Vet.cod. *ſi poſtea in earum cauſam.* earum ſcilicet rerum.

Quæ enim.] Vet. *quà natura ſui dom. noſ. exempta in obligationem.* dixit autem *quà*, pro quatenus ſiue quoniam.& bene, *natura ſui.* nam rem meam rectè ſtipulor ſub condicione cum aliena erit. quia etſi nunc mea effici non poſsit, natura ſui tamen tantùm abeſt vt à dominio meo exempta ſit, vt in eo nunc ſit vel maximè.atque ita licet,quantum ad perſonas attinet,ex quibus obligatio conſiſtit,tempus contractus inſpiciatur, vti dictum eſt tit. de verb. obl. non tamen quantum ad eas res pertinet,quæ in ſtipulationem veniunt.

Promiſerit.] Vet. *ſpoponderit.*

Valet quidem.] Vet. *valebit quidem.*

B Non plus quàm.] Quid.cod. *vt non plus quàm pars dimidia ei adquiratur.*

Veluti ſi quis X. aureos.] Idem Caius ſcribit lib. 11. Inſtit. Vlpianus contra in l.1.§. ſi ſtipulanti.D.de verb.oblig.ſed hoc primùm Vlp.ſtatuit,inutilem eſſe ſtipulationem,ſi quis purè interrogatus,ſub condicione reſpondeat,vel contrà,vel ſi intra Kal.Idibus reſpondeat.inde generalem regulam proponit, *Cùm adjicit promiſſor aliquid obligationi vel detrahit, ſemper ac vnius caſu probandum eſſe inutilem ſtipulationem eſſe, cum exceptione hac, Niſi ſtipulatori* &c. & ad hanc quidem exceptionem proximus § accommodari debet,hoc pacto : vt ſi ſtipulanti tibi decem,viginti reſpondeam, quamuis ilico tibi placuerit reſponſio, non tamen contracta ſit obligatio, niſi in x. quia me non de xx. ſed x. interrogaſti. & ex diuerſo, vt ne plus quiſquam obligetur quàm reſponderit. Igitur ſatis non eſt, placere diuerſitatem reſponſionis, niſi reſpōſio in interrogatione aut viciſsim hæc

C in illa inſit. Vnde etſi ei qui purè ſtipulatus eſt, placeat ſtatim condicionalis reſponſio, vel ex contrario, non ideo magis vtilis ſtipulatio eſt : quia ſimplici enuntiationi condicionalis, aut condicionali ſimplex nulla ineſt. idem dicendum eſt, ſi ſtipulanti intra Kal. quintas placeat reſponſio Idibus. ſequitur apud Vlp. *Sed ſi mihi Pamphilum.* Cùm verò in hac ſpecie idem ſtatuat quod in ſuperiori, cur eam exorſus eſt à nota aduerſæ ſententiæ? Credo quia etſi diuerſitas reſponſionis non placeat, vtilis ſtipulatio eſt propter variarum rerum cauſam.

Ne quidem ulli alij.] Quid.cod. *ne alij quidem vlli.*

Non audit.] Vet. *non exaudit.*

Ita tamen.] Vet. *vt tamen ſicubi tutoris.*

Et qui infantiæ.] Vet. *& qui infanti.* & paulò poſt, *ſed in proximis infantibus.* Aliud eſt non in-

D telligere quid loquamur, longè aliud non intelligere quid agamus. Infans non intelligit quid loquatur. Proximus infanti non intelligit quid agatur. Proximus pubertati vtrumque intelligit. Proximus infanti eſt qui egreſſus eſt infantiam, & qui linguæ gnarus, rerum adhuc ignarus eſt. Proximus pubertati qui nondum ingreſſus eſt pubertatem, ſed prope eam eſt tamen, ita vt annale tantummodo, vel ſemeſtre tempus reliquum ſit.

Statim peti.] Vet. *ſtatim petere.*

Item uerborum.] Ceteri omnes contractus, item pacta rectè fiunt inter abſentes, & fieri poſſunt à mutis & ſurdis, neq; in eis exigitur adeò congrua reſponſio. l. ſi ſtipuler. §. vlt. D. de verb. obl. Sola ſtipulatio fit inter præſentes, & inde nomen verborum obligationi. nam verba ſunt præſentium, non abſentium. Non fit à muto aut ſurdo. deniq; congruam reſponſionem exigit.

E Si ſcriptum.] Hæc ſententia ſumpta eſt ex Paulo lib. v. ſent. De oblig. adiecit Iuſtin. idem eſſe ſi ſcriptum ſit præſtò contrahentes fuiſſe. §. Item verborum. Ĩ.

Inuentæ.] Legendum vt in vet. *Inuenta ſunt enim huiuſmodi obligationes ad hoc.* & quæ ſequuntur. Illud notandum eſt hac in re promiſſoris & ſtipulatoris diuerſam eſſe cauſam. Reus namque promittendi eſt is qui pro altero quid promittit. Ĩ. de fideiuſs. in princip. Reus ſtipulandi non eſt is qui alteri adſtipulatus eſt. quod ex Aelio Gallo Verrius Flaccus aut Sex. Pompeius Feſtus refert. lib. XVII.

Ceſſerit.] Vet. *ceſsit. adm. cont. ſuo, & ſtipulatus eſt.* mox deinde ſic legendum eſt, *eſſet pupillo ſi malè res ceſſerit* : vt in l. ſtipulatio. §. ſi ſtipuler. de verb. obl.

Quo ſua ſit.] An potius, qua ſua ſit? vt in l. nemo. eod. tit.

F

DE FIDEIVSSORIBVS.

Fideiubere, eſt ſuo periculo ſore id, de quo agitur, recipere, quod per ſtipulationem fit.

Diui Hadriani.] Quod etiam edicto comprehenſum fuiſſe Paulus indicat lib. 1. ſenten. Hoc beneficium omnibus acceſsionibus datur. l. vltim. C. de conſtit. pec. cuius legis extrema ratio ſic reſtituenda eſt, *æquitatem enim diuiſionis ſpecies actionis*, vt apparet ex l. ſi fideiuſſoris. D. de. fid. tut.

Non ſolùm autem.] Vet. *non ſolum enim.*

Ita accipitur.] Legendum, *ita accipitur τῇ ἐμῇ πίστει κελεύω, λέγω, θέλω ſiue βούλομαι. Sed & ſi φημὶ dixerit, pro eo erit ac ſi dixerit λέγω* : vt in l. Græcè, de fideiuſs. & in lib. ſcriptis. Ad idem pertinens l. blanditus. C. eod. nondum à quoquam ex fide bona reſtituta, ſic emendanda eſt auctoritate libro-

G rum antiquorum : *quod cùm pro alio interuenires, τί μὴ; dixiſti.* quod optime conuenit cum l. 1. §. ſi quis interroget. D. de verb. oblig.

DE LITTERARVM OBLIGATIONIBVS.

De his nullo in loco fit mentio in Pandectis: ſed de aliis tribus dumtaxat. l. Græcè. §. 1. D. de fideiu.

deiu.l.1.de nouat.l.1.§.1. l.obligamur. de obl.& act.fuit enim olim perpetua exceptio non numeratæ pecuniæ,nulla igitur literarum obligatio.Impp. eam exceptionem temporariam fecerunt,atque ita induxerunt obligationem litterarum. A

Vt & hodie.] Vel *vt hodie.*

Naſcatur.] Vet. *naſcitur condic.ceſſ. verborum oblig.*

Quinquennium.] L.1.C.Greg. de cau. & non num. pec. vbi vulgo malè, *ex cautione*, pro *exceptionem.*

DE OBLIGATIONIBVS EX CONSENSV.

Vet. *De conſenſu obligationibus.* & in contextu,*conſenſu dicitur obligatio contrahi.*

DE EMPTIONE ET VENDITIONE. B

Conſtaret, ne uenditio uel non.] Vet. cod. *ſiue conſtat venditio, ſiue non.* ſic in §. actionum. j. de act.

Deciſio.] Cuius verba pene integra Trib. ad Caium appinxit in l. ſi merces.D.loca.

An pretium.] Vet. *an pretium eſſe poſſit, veluti an homo an fundus aut toga alterius rei pretium eſſe poſſit valde quærebant. Sab. & Caſſius etiam in alia re putant pretium poſſe conſiſtere, vnde illud, quod vulgò dicebant.* & paulò poſt, *Argumento vtebantur.*

Comparaiſe.] Plinius ait emptitaſſe lib. XXXIII. cap. 1.

Adiuuaretur.] Vet. *adiuuabatur. & val.rat. argumentabatur.*

Cùm autem emptio.] Cùm emptio & venditio plena & perfecta ſit. vt autem perfecta ſit, hæc requiruntur: vt ſi fiat ſcripto,compleantur ea,quæ in prin.huius tit. propoſita ſunt: vt ſi fiat ex non ſcripto & purè,certum ſit pretium,certa merx: ſi ſub condicione, vt exiſtat condicio.Item ſi nō vno pretio res væneat,ſed verbi gratia in ſingula iugera fundi,aut in ſingula gregis capita,aut in ſingulas olei metretas, aut argenti libras, aut in ſingulos eos nummos qui mercis loco habentur, cuiuſmodi ſunt nummi peregrini auctore Vol. Mætiano, & nummi victoriati,vt eod. lib. c. 3. Plinius ſcribit: ſi inquam ita pretium ſtatuatur,neceſſe eſt vti pondus, numerus, menſura, exploretur & peragatur. Quòd non ita vænit ſed vno pretio, auerſione væniſſe id dicimus, ſiue ἀθρὸ τὴν ὑπεκλέξαι, quod ſcilicet quaſi auerſi quodammodo negotium ita contrahamus, re omni neque perſpecta nec explorata bene. C

DE LOCATIONE ET CONDVCTIONE. D

Locare eſt dare aliquid vtendum, vel faciendum. Conducere eſt accipere aliquid vtendum vel faciendum.

Conſiſtit.] Vet. *conſiſtunt.*

Si merces.] Quæ & pretium dicitur l.ſi quis ante.de adq.poſſ. l.vlt.§.vltim.de lege Rho.& in titul.loca. ſæpe.

Fulloni.] Fullonis officia hæc ſunt: polire, curare, ſiue, vt Vlp. dixit in l. 2. D. de cond. ſine cau. lauare. Politor κναφεὺς, curator λευκαντεὺς ſiue πλύτης dicitur ab Th.in §.vlt. mand. & §. Item ſi fullo.de obl.quæ ex del.naſc.

Præſcriptis uerbis actio datur.] Datur hæc actio,etiam ſi prius fecerit fullo aut ſarcinator, quàm merces daretur vlla, nimirum quia ita res ab initio geſta fuit, dabo vt facias, nō faciam vt des. Huic actioni nomen eſt ex eo quòd detur ex præſcripto conuentionum, vel proinde vti conuenerit, ſi conuentio ſcripta non ſit.l.1.§.ſi quis ſeruum.depoſ.l.ſi dominus.de præſc.verb. Eſt igitur præſcriptis verbis, id eſt, τῶν προγεγραμμένων συμφώνων actio. ſic enim ab Conſtantino nuncupata eſt in lib. 11.Epit.tit.3. ex quo apparet non omnem in factum actionem, & præſcriptis verbis eſſe: ſi quidem non omnis actio in factum ex conuentione deſcendit, omnis tamen actio præſcriptis verbis ex conuentione deſcendit. E

Contraheretur.] Vet. *contrahatur.*

Vtendam.] Vet. *tibi vtendam ſiue fruendam quis dederit, & inuicem à te aliam vten. ſiue fr. acceperit.* F

Sed proprium genus.] Vet. *ſed proprium genus eſſe.* ſic in l. rogaſti.D.de præſcr. verb. & inde actio propria, id eſt, præſcriptis verbis in quæſtione l.petenti.D.de pign. act. in qua nec ad exhibendum eſt actio, quia creditor rem non tenet, nec commodati, quia non gratuitò, ſed res obliganda data eſt ſatisfactionis ſpecie. Vt igitur nouum ac proprium eſt negotium, ita & propria actio.

Alterius bos.] Non eſt, *alterius.* & paulò poſt, ſcribendum, *neq; locati vel conducti.*

De prædiis quæ perpetuò.] Ius ἐμφυτευτικὸν ius prædij eſt, quod & ἐμβατευτικὸν dicitur in l. ſed ſi pecunia. §.ſi res. D. de reb.eo. Eſt autem, vt vulgò dicitur, ius ἐμφυτευτικὸν vel ἐμβατευτικὸν ius perpetuarium: quinimmò temporarium eſſe poteſt.l.vlt.D. ſi ag.vect.id eſt, emphyt. pet. videlicet ſi non ad modicum tempus prædia fruenda tradantur. ſic enim hæc verba, *ad tempus*, in ea lege interpretes accipiunt argumento ſuperficiarij.l. 1. §. quod autem.de ſuperfic. & rectè, nam idem ferè ius eſt ſuperficiarij & emphyteuticarij. Vterque in rem actionem habet & Publicianam, & Vti poſſidetis, vterq; ſeruitutem imponere poteſt, vterque poſſidet, vterque nouum opus nuntiare poteſt, vterque ius alienandi, vterque ſeruitutum vindicationem habet: Ille tamen in ſola ſuperficie, hic in vniuerſo ſolo ius habet. Locationes ferè vt à cenſoribus, ita & à priuatis in luſtrum fiebant, vt non G

A fruſtra Iuſtin. in No. c x x. nominatim eccleſiæ Conſtantinopolitanæ permiſerit locationes vltra luſtrum. atque eo fit, vt putem eas locationes quæ luſtrum egrediuntur, ius ſuperficiarium vel emphyteuticarium conſtituere.

Ad venditionem.] Zeno dixit, Alienationem. & ex eo quidem apparet alienandi verbo propriè venditionem ſignificari.

Hoc ita.] Vet. *hoc ita ſtatuit.*

Naturalis.] Placet vt ſcribamus *natura talis.* vt in l. ſi conſtante. §. ſi maritus. D. ſol. mat. ſic in l. erit. D. de fundo dot. pro *dotalis*, ſcribendum eſt *dotis talis.* Vt, inquit, ambulatoria eſt talis obligatio dotis nempe diſiunctiua, ita & poteſtas legis Iuliæ.

Conductor autem.] *Autem*, abeſt à vet. lib.

B

DE SOCIETATE.

Mancipiorum vendendorum.] Hæc eſt quæ vænalitiaria negotiatio dicitur.

Quia ſæpe opera.] Celſus ait in l. cùm duobus. §. ſi in coëunda. D. pro ſoc. *Pretium operæ artis eſt velamentum*: quæ verba obſcura ſunt. Credo Celſum dixiſſe κατ' ἀναλογίαν, Pretium enim operæ artis, quomodo & pleraq; alia in Pandectis præſertim Etruſcis ſcripta ſunt. *Velamentum* autem, (vt in alus plurimùm dictionibus accidere oſtendi in tit. de ſeruit. 8.) præpoſtero litterarum ordine ſcriptū, pro *leuamentum*. atq; in vetuſtiſs. Codice prorſus ita ſe legiſſe mihi confirmauit Arnol. Ferronius ſenator Burdegalenſis cùm iuris ciuilis tum omnium diſciplinarum cognitione eruditiſsimus. proinde hic erit ſenſus: In ea etiam ſocietate quam quis ita contraxit vt ipſe pecuniam, alter
C artem operam've conferret, ab ipſo culpam præſtari: quòd æſtimatio, ſiue pretium artis vel operæ ei ſit leuamentum non mediocre, atq; adeò quod ita contracta ſocietas ipſius quoq; vtilitatem reſpiciat. Vſus eſt eadem voce Vlp. in l. 3. §. vlt. D. ſi fam. furt. fec. dic. Longe aliter hunc locum explico.

Conuenienter fieri exiſtimauit.] Om. vet. cod. *conuenienter ſibi exiſtimauit.* quod Græco more dictum eſt, vt in l. vlt. §. vlt. de bon. dam. l. in ratione. §. ſi filio. ad leg. falc. & apud M. Tullium, conuenienter naturæ viuere. ὁμοίως ἑαυτῷ, ἀκολούθως ἑαυτῷ.

Lucro eſſe.] Vet. *Lucri eſſe.*

Quod tamen ita.] Hic verſus ad ea omnia pertinet quæ ſuperius dicta ſunt è Seruij ſententia contra Mucium, vt conſtat ex l. Mucius. D. eod. ot.

Quod non captauerit.] Captatoria renuntiatio non valet; Captatoriæ ſcripturæ non valent: D deniq; vix eſt vt captatorium quicquam iure noſtro ſuſtineatur. Captatoriæ ſcripturæ definitio ab Socino primùm explicata eſt, quem deinde pleriq; omnes ſecuti ſunt. nondum tamen quiſquam, quod in mentem mihi venit P. Faber, animaduertiſſe videtur circa l. illæ. D. de her. inſt. quod hoc in loco, & ſi alienus videatur, vt qui liber it ad te, in eo etiam ipſe poſsis aliquid propriè tuum agnoſcere, adnotare non pigebit. Supereſt, vt ais, in l. illæ. vox MÆVIVS, Nam & ſi in futurum ita concepta ſit inſtitutio, *Qua ex parte me Titium heredem inſtituerit, ex ea parte Mæuius heres eſto*, certè captatoria inſtitutio non eſt. l. clemens. §. vlt. D. de her. inſt. miratiſq; è Conſtantino Ant. Auguſtinū exemiſſe vocem Μαῦιος, & vocem Mæuius retinuiſſe in l. illæ, quæ animaduerſio rectiſsima eſt. Etiam illud adiungis. perperam Conſtantino eum addidiſſe τὸ ἱσταντας. ſiquidem eo in Conſtantini loco ō articulus ἀντὶ τοῦ ἀλλὰ eſt, vt apud Ariſtotelem & Platonem ſæpe: quod perſpicuum eſt.

E Eligit.] Vet. *elegit.* & in verſ. Publicatione, *ſuccedit.*

De ſe queri.] Scribendum vt in vet. *de ſe queri*, hoc eſt, ſibi imputare debet.

DE MANDATO.

Quid. vet. cod. *De mandatis.*

Aliena autem tantum.] Non eſt, *tantum*, in lib. vet. ſic & in §. Tua, ſcribendum eſt, *Tua gratia interuenit.*

Pecuniam crederes.] Vet. *quod ſi ſine vſuris crederes*, eſt autem legendum, *quod ſi vt ſine*: vt in l. 2. D. eod. & in Græco, εἰ γὰρ ἵνα ἀτόκως.

Cui mandabatur.] Quid. vet. *cui dabatur.* & ſic eſt in l. 2. D. eod.

F Eam tibi.] Vet. *tibi eam.* & paulò ante, *magis conſilium eſt quàm mandatum.*

Volueris inutiliter.] Vet. *velis, inutiliter te acturum. Diuerſa.*

Stricta.] Strictæ iuris rationi, id eſt, ſtricto iuri aduerſam facit vtilitatem. ex quo apparet vtilitatis nomen in libris noſtris æquitatem & ius gentium ſignificare, ex qua etiam vtiles actiones nomen acceperunt. l. quia actionum. de præſc. ver. l. ſeruitutes. §. ſi ſublatum. de ſer. vrb. l. ſi longius. in fi. de iudic.

Dicamus.] Vet. *dixerimus.*

DE OBLIGATIONIBVS QVÆ QVASI EX CONTRACTV.

G Quæ quidem.] Vet. *quæ non propriè quidem ex contractu naſci.*

Vltro citróque.] Contractus eſt negotium ex quo mutua obligatio mutuaq; actio naſcitur: & ea quidem actio vel vtrimque directa eſt: vel hinc directa, illinc contraria. Directa, id eſt, principalis: Contraria, id eſt, quæ principalis non eſt, ſed ex contrario in eum datur cui principalis actio competit. Aut igitur vno tantùm ex latere principalis eſt actio, aut vltro citroque. Contraria actio

princi

principalis non eſt, quia ea indemnitati dumtaxat conſulitur: quamobrem nec famoſa eſt, nec in ea A
iuratur in litem. l. ei apud quem. D. depo.

Quod quis.] Vet. *quod quiſque.*

Geſsit negotia.] Rectè vet. lib. *geſſerit negotia, habet obligatum dominum negotiorum: ita & contrà.*

Diligentior eſt.] Non eſt, *eo.*

Obligati eſſe.] Poſtrema dictio abeſt à vet. & paulò poſt ita legitur, *Et hoc autem caſu*, vt in l. 4. de obl. & act.

Qui coheredi.] Vet. *qui coheredi ſuo.* finium regundorum non eſt in perſonam, niſi ex maleficio. Communi diuidundo & familiæ erciſcundæ ſunt in perſonam quaſi ex contractu. Petitio hereditatis quæ etiam mixta eſt actio, eſt quaſi ex contractu. B

Honorantur.] Vet. cod. *honorificantur.*

PER QVAS PERSONAS NOBIS OBLIGATIO ADQVIRITVR.

Quod per ſeruos.] Vet. *quod per ſeruos quidem nobis.*

Patre actionem.] Ex profecticiis cauſis filio vtiles actiones dantur abſente patre. Ex aduenticiis ſi pater vſumfr. reſpuat, filius agit conſenſu patris: ſi amplectatur, ipſe agit conſenſu filij (idque conſtit. Iuſtiniani indicat in §. & filius. & §. vbi autem in vnum) vel etiam filius abſente aut permittente patre, vt rectè Acc. noſter adnotauit in l. ſi longius. de iudic. Reſtat ex cauſis aduenticiis communes eſſe actiones. proinde vtrinque ratihabitio exigitur, exemplo de dote actionis, quæ iure antiquo communis eſt patris & filiæ. nec enim ſimilis eſt pater tutori, curatori, ſyndico & aliis quibuſdam, qui non explorato aliorum conſenſu agunt. Pater enim non agit ignorãte filio, vel ſi agit, ideo cauet de rato. C

Ex operis.] Vet. *ex operibus.*

Vel uſum.] abeſt à quibuſdam lib. idq; probabilius eſt.

QVIBVS MODIS TOLLITVR OBLIGATIO.

Tollitur autem.] Aliàs, *ſoluetur autem.*

Solutione.] Solutio eſt naturalis datio. Acceptilatio, nouatio, delegatio ciuiles ſolutiones D
ſunt. propriè autem ſatisfactiones dicuntur. huc pertinet l. ſolutam. D. de ſolut. Pertinet ea lex ad hypothecariam formulam, cuius condiciones eæ ſunt, ſi ſoluta eſt pecunia aut ſatisfactum. ſic enim edicto Seruiano comprehenſum eſt. & eæ quidem conditiones in ea lege ſic explicantur, vt ſoluta ſit pecunia quæ numerata eſt, vt ſatisfactum ſit, ſi acceptum latum ſit. At ſatisdationis verbo lex vtitur non ſatisfactionis. ſatisdare autem propriè eſt fideiuſſores dare: ſatisfacere latiùs pertinet. Verùm enim ſatiſdationis nomine interdum ſatisfactio ſignificatur. l. ſatiſdationis de verb. ſign. vt in l. 2. pro here. l. promiſſor. §. vlt. de conſt. pec. atque ita ſatiſdationis verbum in l. ſolutam accipi conuenit: vt ſit ſenſus, ſi accepto latum ſit ſolutam pecuniam non videri, quod etiam l. promiſſor confirmat. Verumtamen ſatiſdatum, id eſt, ſatisfactum videri. Solutionis quidem, inquit, verbum non proficiet, vt in ſuperioribus caſibus, quibus dixit ſolutionem proficere: ſed ſatiſdationis ſufficit, vt ſublata videatur hypothecæ obligatio. Quid autem eſt quod ait, *vel ſine ſtipulatione accepta ſit.* ſcribendum puto, *vel ſi ſine ſtipulatione acceptolatum ſit.* Superiore caſu ipſo iure vtilis eſt acceptilatio, propterea quòd verborum obligatio præceſsit, cuius nomine hypotheca de qua quæritur obligata erat. Hoc caſu ipſo iure inutilis eſt acceptilatio: quia acceptilatio ſolam ſtipulationem tollit. attamen doli aut pacti exceptio competit. l. cùm emptor. de reſc. ven. l. an inutilis. l. ſi acceptolatum. de acceptil. & ideo ſatisfeciſſe is etiam videtur, cui ſine ſtipulatione acceptum latum eſt. Reſtat igitur pacto hypothecam ſolui. l. 5. quib. mod. pig. ſol. E

Nec intereſt.] Vet. *nec tamen intereſt*: & paulò poſt: *ſiue ſciente debitore, ſiue igno. vel inuito ſolutio fiat.*

Imaginaria ſolutio.] Illa fit re, hæc verbis: illa naturalis, hæc ciuilis eſt. Seneca lib. VI. de benef. Omnis, inquit, ſolutio nõ idem reddit ſed tantundẽ: nam & pecuniã dicimur reddidiſſe, quamuis numerauimus pro argenteis aureos, quamuis non interuenerint nummi, ſed delegatione & verbis perfecta ſolutio ſit. F

Exigi.] Verbum, *exigi*, demendum eſt, ex lib. ſcriptorum auctoritate: quod mihi confictum fuiſſe videtur ex proximo verbo *exiſt.*

Sed & id quod.] Vet. *ſed id quod ex alia cauſa.* & prox. verſ. *in partem debiti.*

Renouat.] Vet. *nouat.*

Dare facere.] Dare, vt dare C. aureos. facere, vt ſuſcipere in ſe obligationem. l. ſi mandato. §. quotiens. D. manda. Oportet, præſens tempus ſignificat, & ideo adijcitur, Oportebit. l. ſi ſtipulatus fuerim. §. 1. l. ſi à colono. l. cùm ſtipulamur. de verb. obl. quæ verba ea quæ ſequuntur explicant, *præſens in diem vel.* addidêre quidam, *aut ſub condicione*: non malè: nam & quod ſub condicione debetur, acceptilatione tolli poteſt. l. quod in diem. de acceptil. l. ſub condicione. de ſolut. ſed tamen ea non habentur in vet. lib. in Theoph. ac ne quidem in l. & vno de accept. G

Quod Numerius.] Rectè vet. lib. *Item ex diuerſo Numerius Nigidius interrogauit Aulum Agerium,*

A *rium, Quidquid tibi hodierno die per Aquil. ſtipulationem ſpopondi, id omne habéſne acceptum? Reſpõdit Aulus Agerius, Habeo acceptúmque tuli.*

Si id quod tibi Seius.] Vet. *ſi id quod tu Seio debebas, à Titio dari ſtipulatus ſit*, atq; ita ſcribendum eſſe ſequentia indicant.

Titio debes.] Vet. *Titio debeas.* lego, *debebas*, vt F.

Nulla eſt.] Ne naturalis quidem, nimirum quia pupillus animi iudicio caret. l. quod pupillus. de cond.indeb. l. pupillus. de obl. & act. ſed tamẽ ſi pupillus factus ſit locupletior, iure naturali obligatur, vt ait l. naturaliter. §. vlt. & l. prox. de condic. indeb. Addatur etiam l. cùm illud. §. heres. quando di. leg. ced. ſi quidem in ea Flor. legitur, *accepiſſet, locupletior:* vbi tamen ex priori dictione repetita ſyllaba legendũ eſt, *accepiſſet & locupletior:* vti ſit in l. ita tamen. §. 1. ad Treb. & alibi paſsim.

B In poſteriori ſtipulatione.] Vet. *in poſteriorem ſtipulationem.*

Cum nouandi animo.] Et hoc eſt quod dicitur, Si hoc agatur, ſi hoc actum ſit, in l. 2. l. 6. l. ſi Stichum. §. 1. & §. ſi quis ita. & §. vlt. de nouat. l. ſi vnus. §. pactus. de pact. Quod tamen dicitur in l. ſi rem aliquam. §. ſi duo. eod. tit. Cùm id ſpecialiter agit, Iuſtiniani eſt: à quo id cõſtitutum eſt, vt niſi id ſpecialiter agatur, *ἀναβατικῶς* (ſic enim legendum in conſtit. Iuſtiniani ex vet. lib.) cauſa procedat.

Tunc ſol. non prioris obligationis.] Hæc ſubditicia ſunt, *prioris obligationis.*

AD LIBRVM IIII. INSTITV-
C
TIONVM DN. IVSTINIANI.

DE OBLIGATIONIBVS QVÆ EX DELICTO NASCVNTVR.

ET QVASI EX MALEFICIO.] hæc omnia oblitteranda ſunt.

Veluti ex furto.] Rectè vet. lib. *veluti ex furto, aut rapina, aut damno, aut iniuria.* hæc verò ſunt priuata maleficia quattuor: alia aut ſunt publica, aut popularia, aut extraordinaria.

Furtum eſt.] Solius poſſeſsionis furtum fit. l. 1. §. Scæuola. D. ſi quis teſt. lib. Qui rem alienam quam non tenet aufert, poſſeſsionis furtum facit: Commodatarius qui re commodata diutius vti-
D tur, vel qui ea ad aliam rem atq; accepit vtitur, vſus, id eſt, naturalis poſſeſsionis: Depoſitarius ſi pro ſuo poſsidere inſtituat eam rem, quam iure depoſiti tenet, ciuilis poſſeſsionis: Debitor qui pignus contrectat vel hypothecam diſtrahit, naturalis poſſeſsionis furtum facit. Solius igitur poſſeſsionis furtum fit. Et id verò nec fraude fit nec contrectatione ſola, ſed contrectatione fraudulosa. fraus in eo verſatur vt quis poſſeſsionem ſibi habeat: Contrectatio in eo vt res loco moueatur. l. 3. §. ſi rem. de adq. poſſ.

Quo furtum fit.] Vet. *quo fit: veluti qui domi furtũ fecit.* & paulò poſt, *aut vineto fur deprehẽſus ſit.*

Vel deponere deſtinaſſet.] Vet. *ac deponere rem deſtinaſſet.*

Scilicet concepti.] Vet. *id eſt, concepti.*

Obſeruationem non fiat.] Furtorum quæſtiones cum lance & licio euanuerunt. Gel. lib.
E XVI. cap. 10. In vet. autem libris hoc in loco ſcriptum eſt, *non ſit.*

Manifeſtum ſit.] Vet. *manifeſtiſsimum ſit.*

Tam ex ſerui quàm ex liberi.] In ciuilibus actionibus furti manifeſti liberi ſeparantur à ſeruis, vt auctor eſt Aul. Gellius lib. XI. non tamen in prætoriis. Vtimur autem hodie prętoriis non ciuilibus.

Subriperet & ad eum perferret.] Vet. cod. *ſubripiat & ad eum perferat & ſer. id ad Ma. pert. (Maeuium dum vult Titium in ip. del. dep. permiſit ſer. quas res ad eum perferre) vtrùm.* &c. In hac verò ſpecie nec furtum commiſſum videtur, nec ſeruus corruptus eſt: furti tamen & ſerui corrupti actio competit.

Sancimus.] Vet. cod. *ſanximus.* ſic etiam legendum eſt in l. 8. C. de teſtib. & l. 1. C. de numerat.
F & act. non *ſancimus*: auctoribus eiſdem codicibus.

Non concurrant.] Vet. *non currant reg. quæ ſer. cor. act. introducerent.*

Perpetretur.] Videtur legendum, *pertentetur*, vt in conſtit. Iuſtiniani.

In poteſtate noſtra.] Vet. *in pot. noſ. ſit.* & in §. prox. *aliquando etiam ſuæ rei furtum quiſque committit.*

Interdum quoque.] Particula *quoque*, abeſt à vet. lib.

Eas acciperet.] Vet. *eos exciperet.*

Panno rubro.] Seneca lib. II. de ira. Taurum, inquit, color rubicundus excitat, ad vmbram aſpis exurgit, vrſos leonesque mappa proritat. Theophylactus in epiſt. *ἐρυθρῷ ῥάκει τὰ βουκόλια ἐξοιστρᾷ.*

G In factum.] In factum prætoria: aut ſi præcipitata ſunt pecora, in factum ciuilis.

Cuius rei.] Non eſt, *rei.*

Conſilium dedit.] Qui conſiliũ dedit, furti non tenetur, niſi conſilium etiam effectũ habuerit, id eſt, niſi furtũ factũ fuerit. l. ſæpe. §. vlt. de ver. ſign. l. qui ſeruo. §. 1. & §. idem Pomp. l. ſi quis vxori. §. neq; de furt. ac tum etiã cõſultor ita rectè cõuenietur, OPE CONSILIO TVO FVRTVM

Ex cuiuſdam.] L.ſi defunctus.C.Th.de leg. her. ex qua etiam trientis deductio fit. Quadran- A
tem tollit in hoc §.Iuſtinianus:ſed & trientem tollit in No.18.& 118.idq́; Græci ad Theophilum ad-
notarũt,aut idem ipſe Th.in extremo huius §.vt & in tit.quib.mod.teſt.inf. de ratione mutati qua-
drantis Falcidiani,auctore Viglio Zuichemo.

Antiquitas.] Lex XII. tab.l.3.C.de ſuis & leg.her.

DE LEGITIMA AGNATORVM SVCCESSIONE.

Vel conſtitutiones.] Naturales, qui ex conſtitutionibus redacti ſunt in poteſtatem patris,
ſui ſunt,& hoc eſt quod Iuſtin.ait in tit.prox. Quibus connumerari,&c. id enim eſt ſuis connume-
rari, idemq́; ipſius titul. ordo indicat. nam vſque ad §.emancipati. de ſuis tractatur ex XII. tabul. B
deinde de his quos Prætor vocat inter ſuos: tum in §.item vetuſtas.de his qui ex conſtit. vocantur
inter ſuos, cuiuſmodi ſunt nepotes neptes'ue ex filia, pronepotes proneptes'ne ex nepte ex filio
filia'ue nata,vel ex nepote ex filia nato:non etiã naturales facti legitimi: quo in errore eſt Theoph.
in tit.de ſucceſſ.cogn.

Exiſtat qui ſucceſsionem.] Vet.cod. *extat & ſucceſsionem.*

Agnatum proximum.] Sui heredes,ſunt etiam agnati.l.filius.de ſuis & leg.her.l.I.C.§.1.de
grad.& adfi.l.de bonis.§.huic autem.de Carb.ed.ſed differentiæ cauſa ſeparantur ſui ab agnatis. In
ordine ſuorum non ſeruatur gradus prærogatiua: quod ſecus eſt in ordine agnatorum. Hi diui-
dunt hereditatem in capita,illi in ſtirpes. In his habetur diſcretio ſexus, in illis non item. Hi fiunt
heredes aditione,illi exiſtunt. His capite deminutis nõ datur bon.poſſeſsio Vnde legitimi,illis tunc C
etiam datur bon.poſſeſsio Vnde liberi.Agnati & ſui dicuntur etiam legitimi.

A patre connati.] Vet. *à patre cognati*, id eſt,per patrem,ſic & in §.1.de leg.agn.tut.

Qui & conſanguinei.] Semper in libris noſtris conſanguinei ſunt fratres ſororesq́; ex eo-
dem patre, licet non eadem matre: Vterini verò non ſunt conſanguinei. denique conſanguinitas
eſt fraternitas:nec vllo in loco aliter hoc verbum vſurpatur.

Quin improprie.] Legendum eſt, *quin hi proprie*.l.1.§.vlt.D.de ſuis & leg.hered.l.2.§.ſed etſi
ipſa.D.ad S.C. Tertyllia.

Ex ceteris agnatis tuis.] Vet.lib.non habent, *tuis*. Si quis igitur ex ceteris agnatis adoptaue-
rit aliquem,non dubitatur eum inter ſuos agnatos connumerari.

Quod ad feminas verò attinet.] In vet.lib.non eſt,*attinet*. D

Exæquantes.] Quid. cod. *exequentes*. Hæc igitur eſt ex XII. tab. & conſtit. Iuſtiniani legiti-
morum definitio,Legitimi ſunt agnati vtriuſq; ſexus,ſiue natura ſiue adoptione quæſiti ſunt.Ex lege
Voconia,Legitimi ſunt agnati virilis ſexus,quod ego latius expoſui in notis ad Vlpianum.

Hoc etiam.] Ex conſtitutione Iuſtiniani inter legitimos vocantur ſororis germanæ vel vteri-
næ filij tantummodo & filiæ, vel ſoli vel vnà cum conſobrinis, quibus ipſi ſunt amitini: videlicet ſi
nulli extent defuncto conſanguinei aut vterini, quod tamen in No.118.omnino aliter diſtinguitur.
Sunt verò hæc omnia in ea No.temerè addita, *καὶ ἀδελφοπαίδων*,item, *ἢ ἀδελφόπαιδες*: item, *ἀλλὰ
καὶ οἱ ἀδελφόπαιδες τὴν μοῖραν τ͂ ἰδίου γονέως λαμβάνοντες*: & paulò poſt, *ὁμοίως ᾗ καὶ ἀδελφόπαιδες*,
nam etſi ex ea fratrum filij cum fratribus ſuccedant, non tamen ſuccedunt cum parentibus fratri-
busq́;: non ex ea inquam ſed ex 127. Denique Bulgarus Iulianusq́, patricius Nouellarum inter- E
pretes ea verba non agnouerunt.

Sed in capita.] Inter ipſorum fratrum filios nullis aliis cõcurrentibus.quod à Iuſtiniano abo-
litum non eſt.

Vſa lex XII. tab. In vet.lib.non eſt, XII. *tab.* ſed intelligitur tamen.

Qui contracta fiducia.] Fiducia eſt redhibendi aut reuendendi lex venditioni appoſita.Igi-
tur in emancipatione filij, tunc pater contrahit fiduciam cùm vendit eum interpoſita reuendendi
aut remancipandi fide: atque ea re quidem is, qui ea condicione emit, pater dicitur fiduciarius.
Hanc verò legem pater naturalis interponit, vt ſibi ex ea filius reuendatur atque ita à ſe manumit-
tatur, & per manumiſsionem vt ſibi iura legitimæ ſucceſsionis adquirantur, auctore Caio lib.1. In-
ſtit.alioqui manumiſsione emptor legitimus heres fieret. fiducia igitur lex eſt redhibendi aut re- F
uendendi vt in l.2.C.de pac.int.emp.& vend.vel empti ſerui manumittendi,vt in l.4.§.ſi ab ignoto.
D.de manumiſſ.l.3.D.de obſeq.à lib.præſt.Lex denique commiſſoria exemplum eſt fiduciæ,id eſt,fi-
duciariæ emptionis aut fiduciarij pignoris:& ideo Paulus lib.2.ſentent.ſub tit.de lege commiſſ.non
niſi de fiducia & actione fiduciæ tractat. Ceterùm hodie fiduciaria emptio rectè fit, *id eſt*, ſub lege
commiſſoria, non etiam fiduciarium pignus l.vlt. C.de pact. pign. quod tamen ante eam conſtitu-
tionem & ex Cicerone & ex Paulo & ex Iſidoro æque probatum fuiſſe conſtat.

Omnino.] Vet. *omnimodo*.Ergo ex conſtit.Iuſtiniani inter legitimos vocantur qui non contra-
cta fiducia emancipauerunt.& ſuperuacua eſt bon.poſſ.Vnde X. perſonæ.

Apud veteres.] Libri ſcripti, *apud antiquos*. G

DE S. C. TERTVLLIANO.

D.Hadriani.] Id eſt.D.Pij, Tertullo & Sacerdote Coſſ.ſic in l.Acceptis.D.ad leg.Falc.l.dedu-
cta. §.nummis.ad Trebellian.coniuncta l.in quartam.ad legem Falcid.ſic in l.ſi de vi. de iudic.
coniuncta leg.5. de vi pub. ſic epiſtola D. Hadriani de diuidenda actione ex ſtipulatu vel mandati,
id eſt,

A id eſt, D. Pij. l.ſi teſtamento. §.quod ſi duo.D.de fideiuſſ. quam appellationem D. Pius ſortitus eſt adoptionis iure.

Non etiam auiæ.] Vt ex conſtitutionibus nepos neptis'ue auiæ ſuccedit, ita miror cur ante Iuſtiuianum non extiterit conſtitutio aliqua quæ auiæ mutuam ſucceſsionem daret.

Mater ingenua.] Ingenua vel ciuis vel Latina ius Quiritium conſecuta: item libertina. Latina ingenua & Latina libertina non conſecuta ius Quiritium ex S. C. Tertulliano non ſuccedit. auctor Paul.lib. 1111. ſent.Latina ingenua eſt quæ nata eſt ex Latinis libertinis.

Qui ſui ſunt.] Ergo liberi, qui in adoptionem dati ſunt, matrem non excludunt: nam neque ſui ſunt, neq; bon.poſſeſſores.quin potius ipſi excluduntur à matre. nam matri vnde legitimi, ipſis vnde cognati datur.enimuero ex decreto D.Pij matrem excludunt, ne quaſi legitima ſuccedat & ſi-B mul cum matre ex illa parte vocantur, qua cognati: quàm ſi non admittant, mater ſuccedit in eorum locũ quaſi legitima. atq; ita fit vt edicto Vnde cognati ſuccedat edictum Vnde legitimi. l.2. §. ſed ſi quis deceſſerit.D.eod.tit.id quod etiam contingit in ſpecie §.ſi ſit conſanguinea.ead.l.

Sed & filiæ ſuæ.] Filia quæ ex S. C. Orfitiano admittitur, præfertur auiæ quam S. C. Tertyllianum vocat: quod & de nepte traditur & proauia.l.1.& 4.C.de S. C. Orfitiano.l.ſi matre. C.de ſuis & leg.lib.

Ex conſtitutionibus.] Ex S.C. Tertulliano mater vocatur propterea quòd filia ſuus heres non eſt aut ſui loco. Rurſus filia ex S. C. Orfitiano. Id verò diſsidium ex conſtitutionibus ſedatum & compoſitum eſt.

Pariter cũ matre.] Et mater filiæ pro dimidia, filio pro virili ſuccedebat.l.2.C.Th.de ſec.nup.

C Onerata.] Oſtendi in notis ad Vlp.tit.vlt.legendum eſſe, *honorata*.

Fratribus & ſororibus.] Vet.fratri & ſorori.

Sed cùm antea conſtitutiones.] Conſtantini & aliorum.l.1.2.7.C.Th.de leg. her. quarum ſententia hæc eſt, Vt mater quæ liberis honorata non eſt, cum agnatis filio filiæ'ue ex triente ſuccedat: vt quæ liberis honorata eſt, trientem aſpergat fratri cognato (nam frater agnatus matri præfertur) vel patruo eiusq; filio, vel nepoti, non vlterioribus. Contrà verò Iuſtin. matrem in ſolidum ad hereditatem filij vocat, niſi concurrant ſorores, quibus dimidiam partem relinquit ex iure antiquo, vel fratres ſoli aut cum ſororibus cum quibus pro capitibus hereditatem diuidit: nec intereſt agnati fuerint an cognati, habuerit ipſa ius liberorum an non habuerit. Mortuo filio emancipato & concurrente patre mater excluditur ex S. C. Tertulliano. Rurſus pater excluditur à filijs ſuis D emancipatis fratribusq; defuncti.ſed ex conſtit.Iuſtiniani, id eſt, l.vlt.C.ad Tertyl.hoc caſu patri matriq; datur vſusfructus ex beſſe. Mortuo autem filiofa.fratribus emancipatis ſororibusq; & matri ſecundum prædictam diſtributionem proprietas:patri vſusfructus, quo & ſuperſtite filio vſus eſt, conſeruatur.Quòd ſi fratres concurrant non emancipati, ſiue defunctus fuit emancipatus, ſiue non, bona fraterna ex conſtitutione l.cùm oportet. C.de bon.quæ lib.adq.& l.de emancipatis. C.de ſuis & leg.lib.quæ legem vlt.C.ad Tertyl.conſecuta eſt, patri adquiruntur vſusfructus iure. Aequum igitur erit concurrente matre virilem ei, aut dimidiam portionem proprietatis dari. Sed hæc omnia mirum in modum perturbantur in Nouellis Iuſtiniani.

DE S. C. ORFITIANO,

E Hoc S. C. filius ſuccedit matri, &, quamuis matri cognatus ſit non agnatus, matris tamen agnatis præfertur. eius auctores fuère D.Marcus & Commodus oratione in ſenatu habita, aut per candidatos recitata.l.ſacratiſsimi.D.ad Tertyl.Aliud verò eius S.C.caput refertur à Paulo lib.1111.ſent. ad leg.Caniniam.Caſsiodorus in lib.de Conſulibus.Orfito & Rufo Coſſ.inquit, Impp.ne quid bonitati deeſſet, ſeueriores quaſq; leges nouis conſtitutionibus temperarunt.

Poſtea hoc conſtitutionibus.] Valentiniani, Th.& Arcadij cum deminutione certæ partis, vt dictum eſt in §.item vetuſtas.

Et licet antè deceſſerint.] Vet. *& licet antè deceſſerunt quàm adierint.* legendum tamen eſt, *quàm adcreſceret.* vt in l.ſi ex pluribus.

F DE SVCCESSIONE COGNATORVM.

Non etiam liberis.] Immò ex conſtit.Iuſtiniani etiam filiis.l.vlt.C.de leg.her.

Cum aliqua deminutione.] Vt ecce ſi vnus ſit frater integri iuris, alter emancipatus:integro datur bes, deminuto triens.ſi duo ſint emancipati, vnus integri ſtatus, huic ſemis, illis ſingulis quadrans. ſi duo integri, vnus deminutus, huic ſextans duella & duellæ quarta pars, illis dodrans duella & alterius duellæ reliquũ. Semper enim id exigimus, vt ſinguli integri duabus partibus amplius habeant, quàm emancipatus: ſed hæc deminutio à Iuſtiniano ſublata eſt.

Proximitatis nomine.] Hoc proprio nomine cognatio naturalis ſignificatur: namque in ea ſola proximitas ſpectatur. In ſuorum, in agnatorum ordine, non quis ſit proximior, ſed quis ſuus, G quis agnatus ſpectatur: ac ſæpe fit vt proximiorem ſuus vel agnatus excludat. §.repetitis. §.vlt.J. tit.prox.

Sicut & matri cognati ſunt.] Vet. *ſicut ex matre cognati ſunt.* Senſus hic eſt, eos inter ſe cognatos eſſe, ſicut ex illis qui per matrem coniunguntur, cognati ſunt. Agnati ſunt ex patre cognati: Cognati ſunt ex matre cognati.

Vſque ad ſextum.] Et ideo Vlp.in tit.de ſol.capac.ſi cognati inter ſe coierint vſque ad ſextum A
gradum.& Pap.in l.Octaui.Vnde cog.Octaui gradus agnato deferri bon.poſſeſ.vnde legitimi,etiam
ſi lege heres non extiterit,vtputa ſi hereditatem non adierit,aut ſe pro herede non geſſerit.eidem vt
proximo cognato non dari,vnde cognati,etiam ſi ſe pro herede geſſerit. nam vltra ſextum gradum
ne agnatis quidem ipſis,qui etiã heredes extiterint,quaſi cognatis bon.poſſ.deferri poteſt.

DE GRADIBVS COGNATIONVM.

Vet.libri, *De gradibus cognationis*, & ideo ℥. *Agnationis quoque gradus*, inquit.

Qui græcè πατράδελφος.] Vet.libri. *πατρῷος*. & paulò poſt *μητρῷος*, non *μητράδελφος*. ab-
ſunt autem illa verba, quæ Græcè *πατράδελφον* appellatur : quæ Græcè *μητράδελφον* dicitur : non ta-
men illa,quæ in pleriſq; impreſsis deſunt, vel apud quoſdam *Τηθίς* appellatur. Vet.libris ſuffragatur B
Græca conuerſio Theophili.

Amitæ tuæ filij.] At quis ſit matruelis in l.1.D.de l.Pomp.de parricid.dubitatur. An mater-
teræ filius? Conſobrini autem & conſobrinæ appellatione in ea lege continebuntur ex fratre & ſo-
rore filij.nam etſi auunculi filius mihi ſit conſobrinus,ego illi amitinus,vt Iuſtin.refert & Paulus lib.
IIII. ſent.eod.tit.(in quo,vt hoc in tranſcurſu dicam,error eſt dum ait, *id eſt, auunculi & materteræ;*
nam abundant hæc, *& materteræ*) poſsint tamen inter ſe amitini appellari auctore Caio in l.1.de
grad.& adſ.& Paulo in l.1.C.eod.& Nonio Marcello. Amitini,ait Nonius, fratrum maris & fœminę
filij, patrueles marium fratrum filij. Poſsint & eodem modo confuſis appellationibus inter ſe con-
ſobrini appellati.Igitur non malè Donat.in Terent.Cùm,inquit,de fratre natus eſt alter, & alter ex
ſorore,conſobrini:cùm ex fratribus,patrueles dicuntur.Sunt & conſobrini quidam in ſexto gradu, C
hi ſunt patruelium , conſobrinorum, amitinorum filij : & hoc eſt quod Paulus ait in l.1.C.ſororum
fratrumq; meorum nepotes neptes'ue, item mei inter ſe conſobrini ſunt.& lib.IIII. ſent. Propio-
ris,inquit,ſobrini filius filia qui conſobrini appellantur. & paulò poſt,in VII. gradu conſtituit con-
ſobrini filios filiaſq;,id eſt,ſobrino natos nataſq;.hi ab Theophilo in hoc tit. *μείζονες κονσοβρῖνοι* vo-
cantur,& ſimpliciter conſobrini in §.vlt.de ſuc.cog. Propriè autẽ ſobrini dicuntur & ſobrinæ.l.3.D.
de grad.& adſ.quæ appellatio à pleriſq; etiam matruelibus tribuitur.Spartianus in Hadriano Traia-
num conſobrinum patris Hadriani,ipſius quoq; Hadriani conſobrinum vocat:quem nos propius,
vel propiorem , vel propriorem ſobrinum ſobrinam , aut propiorem ſobrino ſobrina omnimodo
rectè,Tb.proprius cõſobrinum conſobrinam,& Sex.Pompeius in ver. Sobrinus. Eſt igitur propior
ſobrino ſobrina patris mei conſobrinus conſobrina, ego illi ſum conſobrini filius filia.& hoc Pau- D
lus indicat in l.1.C.§.quinto.verſ.perſonæ.& verſ.his omnibus quos à patrui nepote.Hinc emẽdan-
dum eſt quod Tacitus lib. XII. ſcribit in hunc modum : *Quia Lepida minore Antonia genita auunculo
Augusto, Agrippina ſobrina prior ac Cnei mariti eius ſoror.* & pro *minore* legendum , *maiore* : auctore
Suetonio in Nerone cap. V. & pro *ſobrina prior, ſobrina proprior.* fuit enim Lepida Germanici patris
Agrippinæ conſobrina,Germanicus ex Antonia minore,Cn.Domitius & Lepida ex Antonia maio-
re. Sed tamẽ,vt confuſa eſt vtrinq; amitini & conſobrini appellatio,quẽadmodum ſuperius dictum
eſt, ita factum eſt vt propiori ſobrino ego etiam vocer propior ſobrinus. Sext. Põpeius. Propius ſo-
brino mihi eſt conſobrini mei filius & patris mei conſobrinus.Non malè igitur in l.2.C.vnde legit.
Cum propiorem ſobrinum , id eſt , natum à conſobrina. Idem verò Sex. rectiſsimè ex Aelio Gallo tradit
ſobrinum eſſe conſobrini patris mei filium & conſobrinæ matris meæ filium. Sobrini autem mei E
filius qui ſeptimo gradu eſt, mihi ſobrino natus eſt,ego illi patris ſui ſobrinus, ipſi inter ſe ſobrino-
rum filij ſe inuicem ſobrinis natos appellant. nam vltra ſobrinos nõ eſt cognationis nomen, id eſt,
vltra ſextum gradum.l.1.C.§.pen.vbi Trebatij auctoritate vtitur.Vt autem conſobrini,amitini,pro-
pius ſobrini confuſam permixtamq; appellationem fuiſſe oſtendimus, ita ex l.1.C.§.pen.verſ. amitæ
magnæ, conſtat quemadmodum ſobrini mei filius mihi eſt ſobrino natus, ita patris mei ſobrinum
mihi eſſe ſobrino natum. ait lex, *ipſe autem iiſdem ſobrino ſobrina'ue natus*, id eſt, is cuius de cogna-
tione quæritur patrui magni & aliorum pronepotibus.

Item propatrui.] Om.lib.ſcrib.his omnibus carẽt,ipſe etiam Theophilus.Igitur ſic legamus,
id eſt,abauia frater & ſoror,item ſobrini ſobrinaq;,id eſt, &c.

Generata.] Vet.*generata quaque.* vna quæque generatio,vel ſucceſsio gradum efficit.Affinium F
nulli ſunt gradus , quia nec alij ex aliis gignuntur , nec ſucceſsione veluti quadam inuicem nectun-
tur : vt ecce qui ex genero naſcitur,affinis non eſt,ſed cognatus : ideoq; in l.iuriſconſultus.exiſtimo
legendum, *iuriſconſultus cognatorum gradus & adfines* : vt in inſcriptione legis,& in ipſo titulo.

Agnationis.] Vt ſex cognationis gradus numerantur, ita agnationis gradus,qui penè in infi-
nitum extenduntur. Qui ſeptem numerant cognationis gradus,hoc ideo faciunt , quia ex ſeptimo
gradu cognationis iure vocatur ſobrino ſobrina'ue natus.

Sed noſtra conſtitutione.] Ex hac conſtitut. filij naturaleis, id eſt, vel in ſeruitute , vel poſt
libertatem vulgò quæſiti , inter legitimos vocantur. Aut verò liber ex ancilla propria vel aliena,aut
libera ex ſeruo proprio vel alieno,aut ſeruus ex ancilla liberos ſuſcipit. Primo caſu manumiſſa an-
cilla cum natis , nati non ſuccedunt matri ex Orfitiano , quia nec cognati quidem ſunt , ſed ex hac G
conſtitutione. patri autem non ſuccedunt niſi is cum matre dotalia inſtrumenta conficiat: quo caſu.
non ex hac conſtit. ſed ex XII. tab.vocantur tamquam ſui.rurſus poſt libertatem nati matri non ex
hac conſtit: ſed ex S. C.Orfitiano ſuccedunt. ſed tamen vtriq; ſimul vocãtur,in ſeruitute ſuſcepti ex
hac conſtitutione,in libertate ex Orfitiano. Secundo caſu matri,ſublato iam S. C. Claudiano,ex
S. C.

A S. C. Orfitiano ſuccedunt,hi videlicet quos ſuſcepit ex ſeruo alieno, non ex ſeruo proprio. ſeruo autem alieno manumiſſo filij ex hac conſtitutione ſuccedunt ſimul cum his qui ex eadem vel alia muliere poſt libertatem in concubinatu ſuſcepti ſunt. ſi enim non ex eadem,ſed ex alia muliere nuptiis contractis filij quæſiti ſint,hi proculdubio obſtant in ſeruitute ſuſceptis. Tertio caſu omnibus manumiſsis, filij patri matriq; ex hac conſtit.ſucceduot vnà cum his qui poſt libertatē vulgò quæſiti ſunt, qui patri ex eadē conſtit,matri ex Orfitiano ſuccedunt. Et hæc vera ſunt ſiue nati ſiue facti ſint ſerui. nam qnod in tit.de cap.dem.traditur cognationem manumiſſos non recipere,id Iuſtin,in ſua conſtitutione noo negat:hoc enim ſolis filiis dat vt libertinis legitimi heredes ſint,non etiā reliquis cognatis.Lex autem Ex libera.C.de ſuis & leg.lib.quæ huic conſtitutioni opponitur , ſi titulum ſub quo poſita eſt inſpicias,certè pugnat cum hac conſtitutione.at meo quidem iudicio lex fugitiua eſt,
B id eſt,non ſuo titulo poſita,vt & l.1.eiuſd.tit.l.C.de dolo.l.1.C.de accuſ. l.Data.C.qui accuſ. non poſſ. l.3.D.de appellat.recip.l.eum qui. D.de in ius voc. & aliæ complures inſcitiæ Triboniani manifeſtæ indices.Ceterùm ipſi inter ſe filij naturales inuicem quaſi iure conſanguinitatis ex eadem conſtitut. ſuccedunt.

Hi qui ex ſeruili.] Vet. *& hi qui ex ſeruili.*

Siue ex eodem patre.] Locus hic admodum deprauatus eſt. legendum , *ſiue ex eodem patre vel eadem matre,ſiue ex alijs qualicumq; copulatione nati ſint ad ſimilitudinem*,&c. Nam aliæ nuptiæ non ſunt cùm priores nullæ fuerint. rurſus ſi ex nuptiis ſunt quidam,naturales cum eis concurrere non poſſunt.tum verò ſi ſunt ex nuptiis,cur adiecit, *ad ſimilitudinem*, & quæ ſequuntur ? Emendationis huius auctores mihi ſuot libri ſcripti.

C Et eorum quos inter.] Vet.cod. *quoſque inter ſuos heredes iam enumerauimus.*

Sexu.] Quid.cod. *genere* διὰ θηλυγονίας.

Et quos. Vet. *quoſque.*

DE SVCCESSIONE LIBERTORVM.

Itaque inteſtato.] Vet. *itaque inteſtato quoque mortuo.*

Patrono nihil.] Vet.cod. *nihil in bonis eius patrono ius erat.* atq; ita etiam legit Ioannes.

Centenariis.] Centenarius eſt qui olim cenſus dicebatur , de quo memini me dixiſſe tit. de l. Falcid. inde centenarium eſt C.mille ſeſtertiorum, vel ex definitione Iuſtiniani C.aureorum quantitas.& ita accipiendum eſt quod Sudas ſcribit in hunc modum : κεντηνάριον, [illegible] [illegible], &
D quod alio in loco cum Priſci cuiuſdam Emeſeni fallacias deſcribit, [illegible] κεντηνάρια, vbi etiam pleraq; notat de origine præſcriptionis C.annorum pertinentia ad l.vlt.C.de ſacroſ.eccl.

Patronis omnibus modis.] Vet.cod. *omnibus patronis.*

Ex conſtitutione.] Condictione ex lege,non vt olim per bon.poſſ.contra tab.

Duarum'ue uel plurium.] Vet. *vel duarum pluriumue.*

Eodem titulo.] Om.vet.cod. *eodem modo,* & paulò poſt, *ſeruatur.*

DE ADSIGNATIONE LIBERTORVM.

Vt eis quos in poteſtate.] Noo etiam emancipatis.idq; ipſa S. C. verba indicant.ſed obſtat l.9.D.eo.tit.quā ego ſic explicandam eſſe cenſeo. Adſignatio tunc vtilis eſt,cùm duo aut plures ſunt
E in poteſtate.Si vnus tantùm ſit in poteſtate,nulla eſt adſignatio. Emancipato quoq; remotis ſuis facta adſignatio nulla eſt.Et hæc quidem omnia dubitatione carent.Dubitari tamen poteſt an emancipatio poſtea facta adſignationem adimat? quod in hoc §.definitur. Dubitari & illud poteſt , an ſi præter emancipatum duo exiſtant ſui, poſsit patronus nō tantùm vni ex ſuis,ſed ſimul etiam emancipato adſignare ? quod in illa l. 9. ita definitur,vt poſsit quis vni ex ſuis & emancipato pariter adſignare : atque ita vt quod per ſe non haberet emancipatus , id per coniunctam perſonam habeat,vt in l.mulieri.de condit.& dem.l.vlt.de lib.& poſtu.Quòd ſi vnus tantùm ſit in poteſtate,vnus emancipatus,& vtrique fiat adſignatio:quæ in perſona ſui nulla eſt adſignatio,nec propter emancipatum vtilis futura eſt.& ita cenſeo.

Suillo Rufo.] Alij *ſabellio*, alij *Velleo :* ſcribendum, *Suillio Rufo*. Plin.lib.7.cap.5.vel *Suelleo* ,vt
F in P.Flo.ſcriptū oportuit.Oſtorij autem ſcapulæ meminit Cornel.Tac.lib.16.& in Agricola.

DE BONORVM POSSESSIONIBVS.

Emendandi.] Adde, *vel potius ſupplendi:* vt in §.media.de leg.agn.ſucc.vtputa cùm prætor cognatos vocat,aut poſtumo alieno defert bon.poſſ. ſec.tab.ſupplet ius ciuile nō etiam impugnat. eos namq; lex oominatim hereditatem capere non prohibet. alioqui nec bonorum eis poſſeſsio daretur.l.non eſt.D.de bon.poſſ.Sed tamen qui ſupplet,etiam emendat.

Neque impugnandi.] Impugnare ius videtur bon. poſſ.contr.tab, vt appellatio ipſa ſignificat. nec enim cootra heredem datur , ſed contra tabulas,contra ſignum,contra teſtamentum, maxime cùm liberis emancipatis datur,aut patrono præterito.

G Nam Prætor heredem.] Nam nec dominum Prætor facere poteſt.l.qui vſumfr.D.Si vſusfr. pet. ideoq; in dominio pignoris addicendo auctoritate principis opus eſt.l.& eleganter.D.de pign. act.l.debitor.D.ad Trebel. & in adquirendo eius rei dominio quam prætor poſſidere iuſsit , vſucapione l.Prætoris.l.his qui.l.ſi finita.§.Iulianus.§.ſi de vectigalibus.D.de dam.inſ.

Similem iuris.] Vet. *ſimilem legis.*

Prima.] Prima pars, primum edictum eſt de bon.poſſeſsione contra tabulas.l.ideoq́;.l.ſcriptus. A
D.de Carb.ed.l.a.D.de bon.lib.

Secundùm tab.] Vet.cod. *ſecundum tab.teſtamenti.& eum de teſtamentis.*

Sunt autem X. perſonæ.] Totidem etiam taleſq́; perſonæ ex edicto prætoris fiſco præferuntur in ſpecie.l.1.C.de ſec.nupt.

Conſanguinei.] Vet. *ſiue conſanguinei, ſiue Vterini.*

Tamquam ex familia.] Quid.cod. *Tum qua.* quidam, *tum que*, lego, *Tum quem ex familia*, vt ſint prima edicti verba, vt in l.1.l.ſi ex duobus.D.vnde leg.l.1. D.vt ex leg.l.ex illa.D.de verb.ſign.& in 511. M.Tullij act.in Verrem.

Supradicta.] Vet.*prædicta.* & paulò pôſt, *præfata.*

Ceteris autem.] Vet. *ceteris C.dierum dedit.* B

Dies utiles.] Dies vtiles ſunt quibus ſcierit ſibi bon.poſſ.competere, quibuſque eam potuerit petere. His opponuntur dies continui. Edictalis bon.poſſeſsio quocumq; die peti, & de plano dari poteſt. Decretalis non niſi de tribunali. Decreta enim tribunal exigunt: Edictalis ordinaria eſt: Decretalis non item.l.filium.§.ſi quis contra.D.de leg. præſt.l.3.§.vlt.D.de Carb.ed. Edictales in hunc tit.propoſitæ ſunt. Exempla decretalium commodiore tradentur loco.

Currat ſed quocumque.] Legendum, *curet, ſed quocumq; modo admittendi eam iudicium intra ſtatuta tempora oſtenderit, plenum habeat eorum beneficium.* auctores habeo lib.ſcriptos. *Iudicium*, id eſt, voluntatis ſignum.l.1.C.The.de cretione. *Eorum*, id eſt, principum.

DE ADQVISITIONE PER ADROGATIONEM. C

Quales ſunt operarum.] Hic locus eſt difficilis. cum ſe mox Th. explicaturum pollicetur, non explicat tamen: errato memoriæ, vt opinor, qua etiam lapſus eſt in §.pen.de cap.dem. Quæſtio eſt, cùm adrogatione non pereat ius patronatus.l.ſed ſi hac.§.patronū.de in ius voc.l.ſi libertus præterito.l.patroni.de op.lib. cur tamen operarum obligatio pereat. Loquitur de operis libertorum. ſeruorum enim operas capitis deminutione non perire conſtat inter omnes.l.2. de vſufr.leg. quod & de fabrilibus, pictoriis, aut alterius artificij operis mihi debitis dici conuenit. Officiales adrogatione pereunt. Officiales ſunt cuiuſcumq; artificij operæ, quas patrono libertus officij cauſa præſtat.l.operæ.D.de op.lib. hæ natura debentur: & ideo ſi eas ciuili iure indebitas libertus patrono exhibuerit, condictio ceſſat.l.ſi non ſortem.§.libertus.de cond.indeb. & ſoli patrono debentur: denique ſoli D.
patrono ſoluuntur, nō adiecto.l.ſeruus patroni.cum ſeqq. D.de op.lib. non alij cuilibet, niſi iubente patrono illæ quæ in artificio ſunt, non heredi patroni extraneo illæ quæ nondum indictæ ſunt, id eſt, quæ nondum ceſſerunt. Liberis tamen debentur, quia patroni ſunt, liberis, inquam, non exheredatis, etiam ſi heredes non fuerint. Credo in l.pro herede.§.ſi quid tamen.D.de adquir. hered. ſic legendum eſſe, *cùm petitio earum etiam non heredibus competat*, vt in l. à duobus. & l. ſi operarum. de op.lib. ſequitur, *& maxime futurarum*, quia ſcilicet præteritarum petitio ſulis heredibus competit. Creditori ſanè operarum petitio nō competit. ſed neque adrogatori operarum obligatio adquiri poteſt, quia patronus non eſt. Ea igitur obligatio vt adrogatione pereat neceſſe eſt: quandoquidem in adrogati perſonam conſiſtere non poteſt, quin & adrogatori ipſa ſtatim adquiri videatur. & hæc eſt huius loci vera, ni fallor, explicatio. Illud notādum eſt ab officiis in iure noſtro ſeparari obſequia. E
rurſus fabriles, pictorias, aut ſimiles operas ſeparari ab officialibus, quòd hæ officij cauſa à liberto, illæ nō officij cauſa ab alio, vel à liberto non vt liberto, ſed vt quolibet edantur. deniq; nihil eorum quæ de officialibus ſupra dicta ſunt, in illas cadit. Illud etiam adiici dignum eſt in §.libertus, pro, *Veluti pictorias*, legendum eſſe *Vel pictorias:* vt in l.ex operæ.l.quotiens.de op.lib.

Parentibus.] Vet. *patribus.*

Rerum eius.] Vet.non habent, *rerum.* & paulò poſt habent, *Antecedunt.*

Ipſo quidem iure.] Id eſt, *prætorio iure.*

Conuenitur.] Vet. *conuenietur.*

DE EO, CVI LIBERTATVM CAVSA BONA ADDICVNTVR. F

Ita ut ſi.] Legendum, *ita autem ſi*, id eſt, ita fiunt Orcini liberti.

Ac ſi hereditatis.] Vet. *ſi hereditas.*

Quid ergo.] Hic locus ſic reſtituendus eſt, *Quid ergo ſi quis int.dec.cod.lib.ded.neque ad.ſit, ab int. hereditas fauor.conſt.deb.lo.habere. Certè ſi teſtatus,* &c. deinde legendum, *Tunc conſtitutioni.*

Abſtinuerit hereditate.] Vet.cod. *abſtinuerit ſe ab hereditate quam pot.in int.reſt.poteſt admitti conſtitutio & bon.add.fieri. Quid ergo.*

Quia ſemel.] Quid.cod. *qua ſemel.* l.ergo.D.de fid.lib.

Ceſſat hæc.] Non eſt, *hæc.*

Ex ipſius.] Vet.cod. *ex ipſa.* G

DE SVCCESSIONIBVS SVBLATIS QVÆ FIEBANT PER BONORVM VENDITIONES ET EX S. C. CLAVDIANO.

Bonorum emptio.] Bonorum emptor ſimilis erat bon. poſſeſſori. cum eo creditores experiuntur.

A riuntur.l.nam poſtea.§.ſed & ſi quis.D.de iureiu. vel certa parte decidu nt. l. Imperator.D. de pact.
is qua forma conſtituatur, Th. refert. cui & illud adiungi poteſt quod Cicero ſcribit in hunc mo-
dum lib. VI. ad Attic. Alterum quod ſine edicto tranſigi commodè non poteſt de hereditatum
poſſeſsionibus, de bonis poſsidendis, magiſtris faciendis, vendendis, quæ ex edicto & poſtulari
& fieri ſolent.

Extraord.iudiciis.] Cùm non ſollemni more & certis perſcriptiſque formulis iudicia exer-
ceantur.

Ex S. C. Claudiano.] Error eſt in Suetonio Tranquillo cum hoc S. C. & id quod Macedo-
nianum dicitur Veſpaſiano tribuit. Verius enim eſt vtrumque eſſe Claudianum, vt ſcribit Tacitus
lib.11.& prius quidem à me *πλατύτερον* fuit explicatum in notis ad Vlp.tit.de tutelis.

B

DE OBLIGATIONIBVS.

Soluendæ.] Solutio fieri debet ſecundùm ciuilia iura.

Summa.] Summa,id eſt,prima,ſemper.

Aut certo.] Legendum, *certè*: vt in vet.Conſtitutæ,veluti ex pacto in quibuſdam cauſis.Com
probatæ,veluti ex conuentionibus iuriſgentium.

In quatuor ſpecies diuiditur.] Legendum *deducitur*.

QVIBVS MODIS RE CONTRAHI-TVR OBLIGATIO.

C **Reddantur.**] Nõ datur mutuo niſi quod & reddi poteſt in ſuo genere.cùm Stichus pro Pam-
philo datur, Stichus non redditur, ſed datur. cùm vinum pro vino datur æque bonum eademque
menſura,redditur vinum verius quàm datur.

Quæ uocatur condictio.] inde tit. *De condictione* lib. XII.Dig.

Remanet.] Vet. cod. *permanet*.

Exactam.] Malim exactiſsimam,vt in l.1.D.de obl.& act.

Quantam ſuis.] Vet. *quantam in ſuis*. & mox, *potuerit eam rem*.

Teneturque actione.] Legendum videtur, *qui & actione depoſiti ipſe de ea re*: vt in §. item is
cui.& §.creditor.

Quid & ipſe.] Legendum, *qui & ipſe*: vt in l.1.D.de obl.& act.Commodatarius,Depoſitarius,
D Creditor de eadem re tenentur.Debitor,id eſt,qui mutuum accepit,de eadem re non tenetur.

Si ad eam rem.] Vet. *quod ad eam rem*. &c. *adhiberet*. In commodatario exactionem re-
quirimus.

DE VERBORVM OBLIGATIONIBVS.

Ex ſtipulatu.] Actio ex ſtipulatu plerumque generaliter accipitur & pro certi condictione. l.
inter ſtip.§.ſi rem quam.D. de ver. oblig.l.ſi pacto quo pœnam. C. de pac. l.vnica, C.de rei vxo.ac.
ſtipulatum pro ſtipulatione dicimus. l. pecuniæ. D. de vſur. l. vxori. §. vltim. de legat. 3. l. 3. C. de
inutil. ſtipul. vt tranſactum pro tranſactione, in l. vltim. C. ſi aduerſ. tranſac. & comperendinatum
pro comperendinatione apud M. Tullium. Actio igitur ex ſtipulatu, id eſt, ex ſtipulatione, qua
E agitur hoc modo: *Quod mihi ex ſtipulatione hac dare facere oportet*. Certi condictione, hoc modo:
Aio te mihi ex ſtipulatione C. dare oportere. Actio ex ſtipulatu incerti eſt actio. l. ſi ſtipulatus ſis.
D.de vſur.

Firmum.] Sunt qui & arrham dici putent *παρὰ τὸ ἄρραγες* quod eſt firmum. Vt enim ſtipula-
tio,ita & arrha datur firmandarum obligationum gratia.

Fide promittis fide promitto.] Abeſt à vet.lib.

Leonina.] Vet. *Leoniana*. vt & in l.cum lege. C. de epiſ.& cl. quamquam & à Leone dici poſsit
Leonina,vt Leonina ſocietas.

Quibuſcumque tandem.] Om. cod. quos in manibus habeo, habeo autem complures
manuſcriptos: *licet quibuſcumque verbis expreſſum eſt*. quibuſcumque, id eſt, *τοῖς τυχοῦσι*, non dire-
F ctis,non ſollemnibus.

Annuos.] Nihil intereſt vtrùm annua,vel in annos ſingulos, vel quotannis ſtipuleris: Eſt au-
tem pura ſtipulatio. ſimile etiam legatum purum eſt.l.nec ſemel. D. quando dies leg.ced. præterea
vna eſt ſtipulatio eaq; incerta, quòd certum & definitũ tempus non comprehendat. Legatum ve-
rò eſt multiplex. In ſtipulatione ſemel,in legato quotannis ius capiendi inſpicitur.l. Senatus. §. vlt.
D. de donat.cauſa mor.l.cùm in annos.de ann.leg.l.cùm in annos.1.& 2.D.quãdo dies leg.ced. Sti-
pulatio perpetua eſt,Legatum morte finitur.l. ſi Stichum.§.vltim.de verb. oblig. l.ſi in ſingulos. de
ann.leg. Quæſierit aliquis rationem differentiæ. & reſpondebitur annua legata relinqui alimento-
rum, habitationis, diſciplinæ, veſtiarij, vel aliàs vt legatario conſulatur. In ſtipulatione non ali-
mentorum aut ſimilis cauſæ rationem haberi, ſed promiſſorem ſibi potiùs diuiſis pẽſionibus con-
G ſulere quàm ſtipulatori: qua fini etiam ſi teſtator legauerit,nempe vt heredi conſuleret,nihil planè
diſtabit legatum ab ſtipulatione. & hoc proditum eſt in l.nec ſemel.l.ſi cum præſ.l.Firmio.§.vltim.
D. quan. dies leg.ced. Ab illis autem ſtipulationum formulis, eæ ſeparandæ ſunt quæ ſequuntur:
Hoc anno,in annum vnum,vel in annos 10.nam eę ſunt in diem.l.qui hoc.de verb.oblig.l.ſi in an-
nos.D.de cond.& dem. Vbi malè Haloan. *ſi intra*: nam qui intra 10. annos liber eſſe iubetur, ſta-

tim liber fit.l.ſi ita fuerit.in fi.de man. teſt. quòd ſi in annoa 10. liber eſſe iubeatur, nouiſsimus decennij dies ſpectatur. A

Pacti exceptione.] Ita fit vt quę iure ciuili non tollitur obligatio, iure prætorio tollatur. Tollendæ obligationis modi ex iure ciuili certi, ex iure prætorio incerti & infiniti ſunt: In his factum exigitur, in illis non item.

Condicio.] Vet. *condicio exiſtat*. In ſtipulationibus ſpectatur tempus contractus. Ex hoc iuris principio multa ſequuntur. vt ſeruus hereditarius fruſtra vſumfr. etiam ſub condicione ſtipuletur. l. vſusfr. de ſtip. ſer. vt ſi filiusf. ſub condicione ſtipulatus & pendente condicione emancipatus fuerit, patri actio competat. l. ſi filiusf. de verb. obl. l. quæ legata. l. non omne quod licet. de diuerſ. reg. iur. vt ſeruus ad prædium domini ſeruitutem rectè ſtipuletur. l. ſi vnus ex ſociis. de ſer. ruſt. vt ſtipulatio condicionalis conferatur. l. 2. §. id quoque. D. de collat. Vt de eo quod ſub condicione filiof. promiſſum eſt, paciſci is non poſsit. l. & heredi. §. filiaf. D. de pac. Vt ſtipulatio condicionalis ad heredē tranſmittatur. quæ omnia in legatis ceſſant: nimirum quia in eis non teſtamenti præſens tempus, ſed ceſsionis futurum tempus ſpectatur. B

Adiectum.] Vet. cod. *iniectum*.

Quæ enim per rerum naturam.] In præteritis vel præſentibus rerum naturam intuemur, non inſcitiam noſtram. In futuris inſcitiam noſtram non rerum naturam intuemur. nam & quæ futura ſunt in rerum natura certa ſunt. nihil denique naturæ rerum incertum eſt. & quodcumque fit id iam per rerum naturam certum erat priuſquam fieret: cùm & quæ futura ſint, *δυνατὸν* ſit fieri: quæ tamen vetus eſt philoſophorum quæſtio. Natura autem hominum ea quæ futura ſunt, penitus incerta & incognita ſunt. nam & ſi præſentia, aut præterita complures ſcire poſsint, propterea quòd iam vera ſunt aut falſa, futura tamen ne vnus quidem ſciat, quamuis ea prudentes viri prouideant ſæpe. ſed aliud eſt ſcire, longè aliud prouidere. Alia igitur eſt natura rerum, alia hominum: huic futura incerta ſunt, illi certa omnia & explorata ſunt. C

In incerto.] Quid. cod. *incerta*.

DE DVOBVS REIS STIPVLANDI ET PROMITTENDI.

Reus ſtipulādi, reus promittendi, reus credendi, reus debendi. l. ſi duo. de rec. arb. reus ſatiſdandi, reus ſatis accipiendi. l. qui hominem. §. quidam. de ſolut.

Interroganti.] Vet. *interrogante*. D

Decem.] Vet. *quinque*. & j.

Si reſpondeant.] Vet. *reſpondeant*. Vno verbo *ſpondeo* contrahitur obligatio, Cic. pro Cęcina. Si quis quod ſpopondit, qua in re verbo ſe vno obligauit.

Et ſtipulationibus.] Cum dixerit *ex huiuſmodi obligationibus*, fruſtra adiicit, *& ſtipulationibus*. legendum, *& ſtipulantibus*. ideoq; Th. rectè vertit ἐκ τῶν ἐπερωτώντων, non ἐκ τῶν ἐπερωτήσεων. In proximo etiam verſu legendum eſt, *in vtraque enim*. Sententia autem huius §. emendata dicitur ab Iuſtiniano in No. x e i x. quod ſecus eſt. nam No. Iuſtiniani dat beneficiū D. Hadriani eis qui ſe ἀλληλεγγύως obligant. emendat igitur l. reos. D. de duob. reis, non hanc ſententiam.

DE STIPVLATIONE SERVORVM. E

Conſeruo.] Poterit etiam frater fratri, ſi ambo in eiuſdem patris poteſtate ſint.

Sed cùm factum.] Quæ iuris ſunt ad dominum tranſeunt, quæ facti ſunt non tranſeunt. In his quæ iuris ſunt, nihil intereſt vtrùm ſibi an domino vel imperſonaliter ſtipuletur, in his quæ facti ſunt, contrà: nam ſi factum ſibi ſtipuletur, perſona domini ſtipulatione non comprehenditur, adquiritur tamen domino obligatio. Factum in ſtipulatione comprehenditur ſi vt ſibi fiat, ſi vt ſibi facere liceat ſtipuletur: exempli gratia, vt ſibi ire vel agere liceat, vt ſibi habere, ſibi poſsidere liceat, id eſt, tenere. l. ſtipulatio iſta. §. hi qui ſunt. & §. hæc quoq;. de verb. obl. at ſi ſtipuletur ſibi operas officiales, inutilis eſt ſtipulatio: quoniam ſoli patrono hoc factum præſtari poteſt, neq; vlla interpretatione talis ſtipulatio conſeruari poteſt. l. ſi operas. de ſtip. ſer. eadem ratione ſi ipſe ſibi ſe ſtipuletur ab vno ex dominis, inutilis eſt ſtipulatio: atque ita legendum eſt in l. 2. D. de ſtip. ſer. F

Alicui eorum.] Vet. *cui eorum*.

Tunc enim ſoli ei.] Cùm ſeruum communem vnus ex dominis ſuo nomine iubet ſtipulari, plus valet iuſſum quàm nomen. Cùm verò ſeruum communē ſimpliciter iubet ſtipulari, plus valet nomen quàm iuſſum. atq; ita rectè Azo accipiendam cenſet l. vltim. C. per quas perſ. nob. adquir.

DE DIVISIONE STIPVLATIONVM.

Aedilicię.] Continebuntur etiam Tribuniciæ.

Vtriuſque partis.] Id eſt, reorum: vt Pomp. ait.

Communes.] Vet. cod. *communes ſunt ſtipulationes veluti rem ſaluam fore pupilli*.

Vel de rato ſtipulatio.] Quid. cod. *vel de rato ſtipulatio exigitur*. in quibuſdam tamen, horum nihil habetur. G

DE INVTILIBVS STIPVLATIONIBVS.

Vel publicam rem.] In vet. non eſt, *rem*.

Initio.

A Initio.] Vet. *ab initio.*

Si tamen poſtea.] Vet.cod. *ſi poſtea in earum cauſam.* earum ſcilicet rerum.

Quæ enim.] Vet. *quà natura ſui dom. noſ. exempta in obligationem.* dixit autem *quà*, pro quatenus ſiue quoniam.& bene,*natura ſui.* nam rem meam rectè ſtipulor ſub condicione cum aliena erit. quia etſi nunc mea effici non poſsit, natura ſui tamen tantùm abeſt vt à dominio meo exempta ſit, vt in eo nunc ſit vel maximè.atque ita licet,quantum ad perſonas attinet,ex quibus obligatio conſiſtit,tempus contractus inſpiciatur, vti dictum eſt tit. de verb. obl. non tamen quantum ad eas res pertinet,quæ in ſtipulationem veniunt.

Promiſerit.] Vet. *ſpoponderit.*

Valet quidem.] Vet. *valebit quidem.*

B Non plus quàm.] Quid.cod. *vt non plus quàm pars dimidia ei adquiratur.*

Veluti ſi quis X. aureos.] Idem Caius ſcribit lib. II. Inſtit. Vlpianus contra in l.1.§. ſi ſtipulanti.D.de verb.oblig.ſed hoc primùm Vlp.ſtatuit, inutilem eſſe ſtipulationem, ſi quis purè interrogatus, ſub condicione reſpondeat, vel contrà, vel ſi intra Kal. Idibus reſpondeat. inde generalem regulam proponit, *Cùm adjcit promiſſor aliquid obligationi vel detrahit, ſemper ac omni caſu probandum eſſe inutilem ſtipulationem eſſe, cum exceptione hac, Niſi ſtipulatori* &c. & ad hanc quidem exceptionem proximus §.accommodari debet, hoc pacto: vt ſi ſtipulanti tibi decem, viginti reſpondeam, quamuis ilico tibi placuerit reſponſio, non tamen contracta ſit obligatio, niſi in x. quia me non de xx. ſed x. interrogaſti. & ex diuerſo, vt ne plus quiſquam obligetur quàm reſponderit. Igitur ſatis non eſt, placere diuerſitatem reſponſionis, niſi reſpõſio in interrogatione aut viciſsim hæc
C in illa inſit. Vnde etſi ei qui purè ſtipulatus eſt, placeat ſtatim condicionalis reſponſio, vel ex contrario, non ideo magis vtilis ſtipulatio eſt: quia ſimplici enunciationi condicionalis, aut condicionali ſimplex nulla ineſt. idem dicendum eſt, ſi ſtipulanti intra Kal. quintas placeat reſponſio Idibus. ſequitur apud Vlp. *Sed ſi mihi Pamphilum.* Cùm verò in hac ſpecie idem ſtatuat quod in ſuperiori, cur eam exorſus eſt à nota aduerſæ ſententiæ? Credo quia etſi diuerſitas reſponſionis non placeat, vtilis ſtipulatio eſt propter variarum rerum cauſam.

Ne quidem ulli alij.] Quid.cod. *ne alij quidem vlli.*

Non audit.] Vet. *non exaudit.*

Ita tamen.] Vet. *vt tamen ſicubi tutoris.*

Et qui infantiæ.] Vet. *& qui infanti.* & paulò poſt, *ſed in proximis infantibus.* Aliud eſt non in-
D telligere quid loquamur, longè aliud non intelligere quid agamus. Infans non intelligit quid loquatur. Proximus infanti non intelligit quid agatur. Proximus pubertati vtrumque intelligit. Proximus infanti eſt qui egreſſus eſt infantiam, & qui linguæ gnarus, rerum adhuc ignarus eſt. Proximus pubertati qui nondum ingreſſus eſt pubertatem, ſed prope eam eſt tamen, ita vt annale tantummodo, vel ſemeſtre tempus reliquum ſit.

Statim peti.] Vet. *ſtatim petere.*

Item uerborum.] Ceteri omnes contractus, item pacta rectè fiunt inter abſentes, & fieri poſſunt à mutis & ſurdis, neq; in eis exigitur adeò congrua reſponſio. l. ſi ſtipulet. §. vlt. D. de verb. obl. Sola ſtipulatio fit inter præſentes, & inde nomen verborum obligationi. nam verba ſunt præſentium, non abſentium. Non fit à muto aut ſurdo. deniq; congruam reſponſionem exigit.

E Si ſcriptum.] Hæc ſententia ſumpta eſt ex Paulo lib. v. ſent. De oblig. adiecit Iuſtin. idem eſſe ſi ſcriptum ſit præſtò contrahentes fuiſſe. §. Item verborum. ſ.

Inuentæ.] Legendum vt in vet. *Inuenta ſunt enim huiuſmodi obligationes ad hoc.* & quæ ſequuntur. Illud notandum eſt hac in re promiſſoris & ſtipulatoris diuerſam eſſe cauſam. Reus namque promittendi eſt is qui pro altero quid promittit. J. de fideiuſs. in princip. Reus ſtipulandi non eſt is qui alteri adſtipulatus eſt. quod ex Aelio Gallo Verrius Flaccus aut Sex. Pompeius Feſtus refert. lib. XVII.

Ceſſerit.] Vet. *ceſſit. a dm. cont. ſuo, & ſtipulatum eſt.* mox deinde ſic legendum eſt, *eſſet pupillo ſi malè res ceſſerit*: vt in l. ſtipulatio. §. ſi ſtipuler. de verb. obl.

Quo ſua ſit.] An potius, qua ſua ſit? vt in l. nemo. eod. tit.

F

DE FIDEIVSSORIBVS.

Fideiubere, eſt ſuo periculo fore id, de quo agitur, recipere, quod per ſtipulationem fit.

Diui Hadriani.] Quod etiam edicto comprehenſum fuiſſe Paulus indicat lib. I. ſenten. Hoc beneficium omnibus acceſsionibus datur. l. vltim. C. de conſtit. pec. cuius legis extrema ratio ſic reſtituenda eſt, *æquitatem enim diuiſionis ſpecies actionis*, vt apparet ex l. ſi fideiuſſoris. D. de fid. tut.

Non ſolùm autem.] Vet. *non ſolum enim.*

Ita accipitur.] Legendum, *ita accipitur τῇ ἐμῇ πίστει κελεύω, λέγω, θέλω ſiue βούλομαι. Sed & ſi φημὶ dixerit, pro eo erit ac ſi dixerit λέγω*: vt in l. Græcè. de fideiuſs. & in lib. ſcriptis. Ad idem pertinens l. blanditus. C. eod. nondum à quoquam ex fide bona reſtituta, ſic emendanda eſt auctoritate libro-
G rum antiquorum: *quod cùm pro alio interuenires, τί μή; dixiſti.* quod optime conuenit cum l. I. §. ſi quis interroget. D. de verb. oblig.

DE LITTERARVM OBLIGATIONIBVS.

De his nullo in loco fit mentio in Pandectis: ſed de aliis tribus dumtaxat. l. Græcè. §. I. D. de fideiu.

dein.l.1.de nouat.l.1.§.1. l.obligamur. de obl.& act.fuit enim olim perpetua exceptio non numeratæ pecuniæ,nulla igitur litterarum obligatio.Impp. eam exceptionem temporariam fecerunt,atque ita induxerunt obligationem litterarum. A

Vt & hodie.] Vel *vt hodie.*

Naſcatur.] Vet. *naſcitur condic.ceſſ.verborum oblig.*

Quinquennium.] L.1.C.Greg. de cau. & non num. pec. vbi vulgo malè, *ex cautione*, pro *exceptionem.*

DE OBLIGATIONIBVS EX CONSENSV.

Vet. *De conſenſu obligationibus.* & in contextu,*conſenſu dicitur obligatio contrahi.*

DE EMPTIONE ET VENDITIONE. B

Conſtaret,ne uenditio uel non.] Vet. cod. *ſiue conſtat venditio, ſiue non.* ſic in §. actionum. J. de act.

Deciſio.] Cuius verba pene integra Trib. ad Caium appinxit in l. ſi merces.D.loca.

An pretium.] Vet. *an pretium eſſe poßit, veluti an homo an fundus aut toga alterius rei pretium eſſe poßit valde quærebant. Sab. & Caßius etiam in alia re putant pretium poſſe conſiſtere, vnde illud, quod vulgò dicebant.* & paulò poſt, *Argumento vtebantur.*

Comparaſſe.] Plinius ait emptitaſſe lib. XXXIII. cap. 1.

Adiuuaretur.] Vet. *adiuuabatur. & val.rat.argumentabatur.*

Cùm autem emptio.] Cùm emptio & venditio plena & perfecta ſit. vt autem perfecta ſit, hæc requiruntur: vt ſi fiat ſcripto,compleantur ea,quæ in prin.huius tit. propoſita ſunt: vt ſi fiat ex non ſcripto & purè,certum ſit pretium,certa merx: ſi ſub condicione,vt exiſtat condicio.Item ſi nó vno pretio res væneat,ſed verbi gratia in ſingula iugera fundi,aut in ſingula gregis capita,aut in ſingulas olei metretas, aut argenti libras, aut in ſingulos eos nummos qui mercis loco habentur, cuiuſmodi ſunt nummi peregrini auctore Vol. Mætiano, & nummi victoriati,vt eod. lib. c. 3. Plinius ſcribit: ſi inquam ita pretium ſtatuatur,neceſſe eſt vti pondus,numerus,menſura,exploretur & peragatur. Quòd non ita vænit ſed vno pretio, auerſione væniſſe id dicimus, ſiue ἐφ' τὴν ἐπαλλάξιν, quod ſcilicet quaſi auerſi quodammodo negotium ita contrahamus, re omni neque perſpecta nec explorata bene. C

DE LOCATIONE ET CONDVCTIONE. D

Locare eſt dare aliquid vtendum, vel faciendum. Conducere eſt accipere aliquid vtendum vel faciendum.

Conſiſtit.] Vet. *conſiſtunt.*

Si merces.] Quæ & pretium dicitur.l.ſi quis ante.de adq.poſſ. l.vlt.§. vltim.de lege Rho.& in titul.loca. ſæpe.

Fulloni.] Fullonis officia hæc ſunt:polire,curare,ſiue,vt Vlp. dixit in l. 2. D. de cond. ſine cau. lauare.Politor κναφεὺς, curator λευκαντὴς ſiue πλύτης dicitur ab Th.in §.vlt. mand. & §. Item ſi fullo.de obl.quæ ex del.naſc.

Præſcriptis uerbis actio datur.] Datur hæc actio,etiam ſi prius fecerit fullo aut ſarcinator, quàm merces daretur vlla,nimirum quia ita res ab initio geſta ſuit, dabo vt facias,nó faciam vt des. Huic actioni nomen eſt ex eo quòd detur ex præſcripto conuentionum,vel proinde vti conuenerit,ſi conuentio ſcripta non ſit.l.1.§.ſi quis ſeruum.depoſ.l.ſi dominus.de præſc.verb. Eſt igitur præſcriptis verbis, id eſt, τῶν προγεγραμμένων συμφώνων actio. ſic enim ab Conſtantino nuncupata eſt in lib. 11.Epit.tit.3. ex quo apparet non omnem in factum actionem, & præſcriptis verbis eſſe: ſi quidem non omnis actio in factum ex conuentione deſcendit, omnis tamen actio præſcriptis verbis ex conuentione deſcendit. E

Contraheretur.] Vet. *contrahatur.*

Vtendam.] Vet. *tibi vtendam ſiue fruendam quis dederit, & inuicem à te aliam vten. ſiue fr. acceperit.* F

Sed proprium genus.] Vet. *ſed proprium genus eſſe.* ſic in l. rogaſti.D.de præſcr. verb. & inde actio propria,id eſt,præſcriptis verbis in quæſtione l.petenti.D.de pign.act. in qua nec ad exhibendum eſt actio, quia creditor rem non tenet,nec commodati, quia non gratuito, ſed res obliganda data eſt ſatisfactionis ſpecie.Vt igitur nouum ac proprium eſt negotium,ita & propria actio.

Alterius bos.] Non eſt,*alterum.* & paulò poſt,ſcribendum,*neq; locati vel conducti.*

De prædiis quæ perpetuò.] Ius ἐμφυτευτικὸν ius prædij eſt, quod & ἐμβατευτικὸν dicitur in l. ſed ſi pecunia.§.ſi res. D. de reb.eo. Eſt autem, vt vulgò dicitur, ius ἐμφυτευτικὸν vel ἐμβατευτικὸν ius perpetuarium.quinimmò temporarium eſſe poteſt.l.vlt.D. ſi ag.vect.id eſt, emphyt. pet. videlicet ſi non ad modicum tempus prædia fruenda tradantur. ſic enim hæc verba, *ad tempus*, in ea lege interpretes accipiunt argumento ſuperficiarij.l. 1. §. quod autem.de ſuperfic. & rectè, nam idem ferè ius eſt ſuperficiarij & emphyteuticarij.Vterque in rem actionem habet & Publicianam,& Vti poſſidetis,vterq; ſeruitutem imponere poteſt, vterque poſſidet, vterque nouum opus nuntiare poteſt, vterque ius alienandi,vterque ſeruitutum vindicationem habet: Ille tamen in ſola ſuperficie,hic in vniuerſo ſolo ius habet. Locationes ferè vt à cenſoribus, ita & à priuatis in luſtrum fiebant, vt non G

fruſtra

A fruſtra Iuſtin. in No. c x x. oominatim eccleſiæ Conſtantinopolitanæ permiſerit locationes vltra luſtrum. atque eo fit, vt putem eas locationes quæ luſtrum egrediuntur, ius ſuperficiarium vel emphyteuticarium conſtituere.

Ad venditionem.] Zeno dixit, Alienationem. & ex eo quidem apparet alienandi verbo propriè venditionem ſignificari.

Hoc ita.] Vet. *hoc ita ſtatuit.*

Naturalis.] Placet vt ſcribamus *natura talis.* vt in l. ſi conſtante. §. ſi maritus. D. ſol. mat. ſic in l. erit. D. de fuodo dot. pro *dotalis,* ſcribeodum eſt *dotu talis.* Vt, inquit, ambulatoria eſt talis obligatio dotis oempe diſiuoctiua, ita & poteſtas legis Iuliæ.

Conductor autem.] *Autem,* abeſt à vet. lib.

B

DE SOCIETATE.

Mancipiorum vendendorum.] Hæc eſt quæ vænalitiaria negotiatio dicitur.

Quia ſæpe opera.] Celſus ait in l. cùm duobus. §. ſi in coëunda. D. pro ſoc. *Pretium operæ artis eſt velamentum:* quæ verba obſcura ſuot. Credo Celſum dixiſſe κατ' ἀναλογίαν, Pretium enim operæ artis, quomodo & pleraq; alia in Pandectis præſertim Etruſcis ſcripta ſuot. *Velamentum* autem, (vt in alijs plurimùm dictionibus accidere oſteodi io tit. de ſeruit. 8.) præpoſtero litterarum ordine ſcriptũ, pro *leuamentum.* atq; in vetuſtiſs. Codice prorſus ita ſe legiſſe mihi coofirmauit Arnol. Ferronius ſenator Burdegalenſis cùm iuris ciuilis tum omnium diſciplinarum cognitiooe eruditiſſimus. proinde hic erit ſenſus: In ea etiam ſocietate quam quis ita contraxit vt ipſe pecuniam, alter Longe aliter hunc locum explico.

C artem operam've conferret, ab ipſo culpam præſtari: quòd æſtimatio, ſiue pretium artis vel operæ ei ſit leuamentum non mediocre, atq; adeò quod ita contracta ſocietas ipſius quoq; vtilitatem reſpiciat. Vſus eſt eadem voce Vlp. in l. 3. §. vlt. D. ſi fam. furt. fec. dic.

Conuenienter fieri exiſtimauit.] Om. vet. cod. *conuenienter ſibi exiſtimauit.* quod Græco more dictum eſt, vt in l. vlt. §. vlt. de boo. dam. l. in raoone. §. ſi filio. ad leg. falc. & apud M. Tullium, conuenienter naturæ viuere. ὁμοίως ἑαυτῷ, ἀκολούθως ἑαυτῷ.

Lucro eſſe.] Vet. *Lucri eſſe.*

Quod tamen ita.] Hic verſus ad ea omnia pertinet quæ ſuperius dicta ſunt è Seruij ſententia contra Mucium, vt conſtat ex l. Mucius. D. eod. tit.

Quod non captauerit.] Captatoria renunoatio oon valet: Captatorię ſcripturę non valent:

D deniq; vix eſt vt captatorium quicquam iure ooſtro ſuſtineatur. Captatoriæ ſcripturæ definitio ab Socioo primùm explicata eſt, quem deinde pleriq; omnes ſecuti ſuot. nondum tameo quiſquam, quod in mentem tibi venit P. Faber, animaduertiſſe videtur circa l. illæ. D. de her. inſt. quod hoc in loco, & ſi alienus videatur, vt qui liber it ad te, in eo etiam ipſe poſsis aliquid propriè tuum agnoſcere, adnotare ooo pigebit. Supereſt, vt ais, in l. illæ. vox MÆVIVS. Nam & ſi in futurum ita concepta ſit inſtitutio, *Qua ex parte me Titius heredem inſtituerit, ex ea parte Mauius heres eſto*, certè captatoria inſtitutio oon eſt. l. clemens. §. vlt. D. de her. inſt. mirariſq; è Conſtantino Ant. Auguſtioũ exemiſſe vocem πολλοῖς, & vocem Mæuius retiouiſſe in l. illæ, quæ animaduerſio rectiſsima eſt. Etiam illud adiungis. perperam Conſtantino eum addidiſſe τὸ ἑτέρους. ſiquidem eo in Conſtantini loco ὁ articulus ἀντὶ τοῦ ἀλλὰ eſt, vt apud Ariſtotelem & Platonem ſæpe: quod perſpicuum eſt.

E Eligit.] Vet. *elegit.* & in verſ. Publicatiooe, *ſuccedit.*

De ſe queri.] Scribendum vt in vet. *de ſe queri,* hoc eſt, ſibi imputare debet.

DE MANDATO.

Quid. vet. cod. *De mandatis.*

Aliena autem tantum.] Non eſt, *tantum*, in lib. vet. ſic & in §. Tua, ſcribendum eſt, *Tua gratia interuenit.*

Pecuniam crederes.] Vet. *quod ſi ſine vſuris crederes.* eſt autem legendum, *quod ſi vt ſine:* vt in l. 2. D. eod. & io Græco; εἰ γὰρ ἵνα ἄτοκως.

Cui mandabatur.] Quid. vet. *cui dabatur.* & ſic eſt io l. 2. D. eod.

F Eam tibi.] Vet. *tibi eam.* & paulò ante, *magis conſilium eſt quàm mandatum.*

Volueris inutiliter.] Vet. *velis, inutiliter te acturum. Diuerſa.*

Stricta.] Strictæ iuris rationi, id eſt, ſtricto iuri aduerſam facit vtilitatem. ex quo apparet vtilitatis nomen io libris noſtris æquitatem & ius gentium ſignificare, ex qua etiam vtiles actiones oomen acceperunt. l. quia actionum. de præſc. ver. l. ſeruitutes. §. ſi ſublatum. de ſer. vrb. l. ſi loogius. in ſi. de iudic.

Dicamus.] Vet. *dixerimus.*

DE OBLIGATIONIBVS QVÆ QVASI EX CONTRACTV.

G Quæ quidem.] Vet. *quæ non propriè quidem ex contractu naſci.*

Vltro citróque.] Contractus eſt negotium ex quo mutua obligatio mutuaq; actio naſcitur: & ea quidem actio vel vtrimque directa eſt: vel hinc directa, illinc cootraria. Directa, id eſt, principalis: Cootraria, id eſt, quæ principalis non eſt, ſed ex contrario in eum datur cui principalis actio competit. Aut igitur vno tantùm ex latere principalis eſt actio, aut vltro citroque. Contraria actio princi

A *riam, Quidquid tibi hodierno die per Aquil. ſtipulationem ſpopondi, id omne habéſne acceptum? Reſpõdit Aulus Agerius, Habeo acceptúmque tuli.*

Si id quod tibi Seius.] Vet. *ſi id quod tu Seio debebas, à Titio dari ſtipulatus ſit*, atq; ita ſcribendum eſſe ſequentia indicant.

Titio debes.] Vet. *Titio debeas.* lego, *debebas*, vt.B.

Nulla eſt.] Ne naturalis quidem, nimirum quia pupillus animi iudicio caret. l. quod pupillus. de cond.indeb.l.pupillus.de obl.& act.ſed tamẽ ſi pupillus factus ſit locupletior, iure naturali obligatur, vt ait l.naturaliter.§.vlt.& l.prox.de condic.indeb. Addatur etiam l.cùm illud.§.heres. quando di.leg.ced.ſi quidem in ea Flor.legitur, *accepiſſet, locupletior:* vbi tamen ex priori dictione repetita ſyllaba legendũ eſt, *accepiſſet & locupletior:* vti fit in l.ita tamen.§.1.ad Treb.& alibi paſsim.

B In poſteriori ſtipulatione.] Vet. *in poſteriorem ſtipulationem.*

Cum nouandi animo.] Et hoc eſt quod dicitur, Si hoc agatur, ſi hoc actum ſit, in l.2.l.6.l.ſi Stichum.§.1.& §.ſi quis ita.& §.vlt.de nouat.l.ſi vnus.§.pactus. de pact. Quod tamen dicitur in l. ſi rem aliquam.§.ſi duo.eod.tit. Cùm id ſpecialiter agit, Iuſtiniani eſt: à quo id cõſtitutum eſt, vt niſi id ſpecialiter agatur, [illegible] (ſic enim legendum in conſtit.Iuſtiniani ex vet.lib.) cauſa procedat.

Tunc ſol.non prioris obligationis.] Hæc ſubditicia ſunt, *prioris obligationis.*

AD LIBRVM IIII. INSTITV-
C
TIONVM DN. IVSTINIANI.

DE OBLIGATIONIBVS QVÆ EX DELICTO NASCVNTVR.

ET QVASI EX MALEFICIO.] hæc omnia oblitteranda ſunt.

Veluti ex furto.] Rectè vet.lib. *veluti ex furto, aut rapina, aut damno, aut iniuria.* hæc verò ſunt priuata maleficia quatuor: alia aut ſunt publica, aut popularia, aut extraordinaria.

Furtum eſt.] Solius poſſeſsionis furtum fit.l.1.§. Scæuola. D.ſi quis teſt.lib. Qui rem alienam quam non tenet auſert, poſſeſsionis furtum facit: Commodatarius qui re commodata diutius vti-
D tur, vel qui ea ad aliam rem atq; accepit vtitur, vſus, id eſt, naturalis poſſeſsionis: Depoſitarius ſi pro ſuo poſsidere inſtituat eam rem, quam iure depoſiti tenet, ciu lis poſſeſsionis: Debitor qui pignus contrectat vel hypothecam diſtrahit, naturalis poſſeſsionis furtum facit. Solius igitur poſſeſsionis furtum fit. Et id verò nec fraude fit nec contrectatione ſola, ſed contrectatione fraudulosa. fraus in eo verſatur vt quis poſſeſsionem ſibi habeat: Contrectatio in eo vt res loco moueatur.l.3.§. ſi rem. de adq.poſſ.

Quo furtum fit.] Vet. *quo fit: veluti qui domi furtũ fecit.* & paulò poſt, *aut vineto fur deprehẽſus ſit.*

Vel deponere deſtinaſſet.] Vet. *ac deponere rem deſtinaſſet.*

Scilicet concepti.] Vet. *id eſt, concepti.*

Obſeruationem non fiat.] Furtorum quæſtiones cum lance & licio euanuerunt. Gel. lib.
E XVI. cap.10. In vet. autem libris hoc in loco ſcriptum eſt, *non ſit.*

Manifeſtum ſit.] Vet. *manifeſtiſsimum ſit.*

Tam ex ſerui quàm ex liberi.] In ciuilibus actionibus furti manifeſti liberi ſeparantur à ſeruis, vt auctor eſt Aul. Gellius lib. XI. non tamen in prætoriis. Vtimur autem hodie prętoriis non ciuilibus.

Subriperet & ad eum perferret.] Vet.cod. *ſubripiat & ad eum perferat & ſer id ad Ma.pert. (Maeuius dum vult Titium in ip. del.dep. permiſit ſer. quas res ad eum perferre) vtrũm.* &c. In hac verò ſpecie nec furtum commiſſum videtur, nec ſeruus corruptus eſt: furti tamen & ſerui corrupti actio competit.

Sancimus.] Vet.cod. *ſanximus.* ſic etiam legendum eſt in l.8.C. de teſtib.& l.1.C. de numerari.
F & act.non *ſancimus* auctoribus eiſdem codicibus.

Non concurrant.] Vet. *non currant reg.quæ ſer.cor.act.introduxerunt.*

Perpetretur.] Videtur legendum, *pertentetur*, vt in conſtit.Iuſtiniani.

In poteſtate noſtra.] Vet. *in pot. noſ. ſit.* & in §. prox. *aliquando etiam ſuæ rei furtum quiſque committit.*

Interdum quoque.] Particula *quoque*, abeſt à vet.lib.

Eas acciperet.] Vet. *eos exciperet.*

Panno rubro.] Seneca lib.III. de ira. Taurum, inquit, color rubicundus excitat, ad vmbram aſpis exurgit, vrſos leoneſque mappa proritat. Theophylactus in epiſt. [illegible]

G In factum.] In factum prætoris: aut ſi præcipitata ſunt pecora, in factum ciuilis.

Cuius rei.] Non eſt, *rei.*

Conſilium dedit.] Qui conſiliũ dedit, furti non tenetur, niſi conſilium etiam effectũ habuerit, id eſt, niſi furtũ factũ fuerit.l.ſæpe.§.vlt.de ver.ſign.l.qui ſeruo.§.3.& §.idem Pomp.l.ſi quis vxori.§.neq;.de furt.ac tum etiã cõſultor ita rectè cõuenietur, OPE CONSILIO TVO FVRTVM

PACTVM ESSE AIO. nam huius formulæ ſenſus hic eſt, ope aut conſilio. Quin etiã in l.qui ſer- A
uo, is qui tantummodo conſiliũ dedit, opem conſiliũ tuliſſe dicitur, & in l.proinde. de cond. furt. ei
non condici, cuius ope conſilio furtum factũ eſt, quod ad eum duntaxat pertinet, qui cõſilium de-
dit: quia enim is, qui opẽ tulit, non multùm abeſt ab eo, qui contrectauit, ei condici poteſt. l.ſæpe. In
hoc etiam §. ex libris ſcriptis probatioribus ſic legendũ eſt, *Qualis eſt cuius ope conſilio*: Tum deinde,
Ope conſilio eius: & in §. prox. *ſi verò ope conſilio*. Inde illæ antiquorum notæ O. C. quas Petrus Dia-
conus (niſi mendoſus eſt liber eius de notis) ſic malè interpretatur, Ore concilio. De hac autem
actione, Ope conſilio, in l.ſi ſeruus ſeruum. §. ſi quis manu. ad leg. Aquil. ſi, inquit Vlpianus, ad aliquẽ
peruenerint, Ope conſilio furtum factum agendum.

Faciunt.] Vet. *illis faciunt*.

Furti actio non naſcitur.] Directa non naſcitur: Vtilis tamen in factum naſcitur aduerſus B
filiumfa. militem, hoc eſt non *περὶ κλοπῆς* ſed *περὶ ὑφαιρέσεως*. eadem pater tenetur filiof. militi, mater
filio, filius matri. l.ſi quis vxori. D. de furt. frater fratri vt Conſt. ſcribit lib. 1. Epitom. quod probo: id
enim officiorum & honeſtatis ratio exigit, quæ eam quoq; iuris regulam extorſit, vt ne frater fratrẽ
capitis reum accerſeret. l.ſi magnum. C. qui acc. non poſſ.

Furti actione.] Vet. lib. non habent hic, *actione*. nec in §. fulloni. *actionem*. Creditori, condu-
ctori, colono, mandatario, bonæ fidei emptori & poſſeſſori, commodatario, vſuario, fructuario, in-
ſpectori & depoſitario interdum, atq; etiam ei qui precario rogauit, furti actio datur: & generaliter
non domino tantùm, ſed etiam ei, cuius intereſt non ſubripi, furti actio datur, modò ſi ex honeſta
cauſa interſit. furi enim & malæ fidei poſſeſſori furti actio non datur. Excipio duos caſus, quibus fur
furti agit. vnus eſt in l.qui vas. §. ſi ego. D. de furt. alter in l.itaq;. §. pen. eod. tit. ſiquidem dempta ne- C
gatione, vti res ipſa poſtulat, ſic ſcribamus: *Et ſic fit vt teneatur furti & agat*. quod & ſi in lib. Flor.
deprauatum ſit, non tamen aliorum librorum auctoritate caret, & confirmatur à Paulo in lib. 2.
ſent. tit. de furt. *Rem*, inquit, *pignori datam*, &c.

Perſequi poſsit.] Vet. *perſequi poteſt. Cùm* pro *quia*.

Omnino.] Vet. *omnimodo*, id eſt, ſiue par, ſiue impar ſoluendo fuerit.

Vtendi cauſa.] Quid vet. *vtendum accepit*.

Rem ſubreptam eſſe apud eum.] Om. vet. lib. *rem ſubreptam non eſſe apud eum, commodati*
actionem inſtituit: poſtea autem re comperta voluit. ſic & in l.vlt. C. de furt.

Cùm manifeſtiſſ. ſit.] Vet. *cum man. eſt*.

Ex aſpectu furandi.] Vet. non habent. *furandi*. D

Impuberem.] Actione furti impuberem teneri ex XII. tab. conſtat, quibus cautum eſt vt ma-
nifeſto furto prehenſi impuberes prætoris arbitratu verberentur, vtq; noxa ab eis facta ſarciatur.

DE VI BONORVM RAPTORVM.

Non tantùm pœna.] Vet. lib. *non tantùm pœna eſt & extra pœnam rei perſecutio ſicut in*, &c.
quod placet ſatis.

Nam qui aliquo.] Vet. *quia qui aliquo*. Credo particulam, *quia*, abundare. ſic igitur legamus.
Quia ta. ita com. hac act. ſi. d. m. quæ rapuerit qui aliq. er. duc. rem ſuam eſſe putat & impr. iuris eo an. rapit
quaſi do. lic. rem ſuam etiam per vim auferre.

Abſolui debet.] Vetuſtiſs. codex, *abſolui de pœna rapti non de re debet*. ſunt autem ea verba, *de* E
pœna rapti non de re, ſumpta ex ſententia conſtitutionum infra ſcripta. itaq; manifeſtum eſt interpre-
tis ea eſſe non auctoris.

Statuta principum.] Vet. non habent, *principum*.

Rei quidem ſuæ.] Qui rem ſuam rapit, nec vi bo. raptorum tenetur. l.2. §. hac actione is demũ.
D. eod. nec lege Iulia. l.ſi quis ad ſe fundum. C. ad leg. Iul. de vi. ſed dominio rei ſuæ multatur ex l. ſi
quis in tantam. C. vnde vi. qua abrogatur §. vlt. l.3. C. Th. ad leg. Iul. de vi.

Expectatur.] Lego, *ſpectatur*, vt in l.1. §. in hac. D. eod. ſic & vet. nonnulli.

Per vim non auferri.] Vet. non habent, *per vim*. Quod autem ſequitur, vnum caſum expri-
mit, quo depoſitarius & furti, & bonis raptis actionem habet. Eſt & alius, ſi pretium depoſitio-
nis non quaſi mercedem accepit. & hoc Vlp. explicat in l. 2. §. & generaliter. D. eod. titul. *nam*, F
inquit, *& furti act. habet, ſi in re depoſita culpam quoque repromiſi, vel pretium depoſitionis non quaſi*
mercedem accepi. Vtilius &c. quæ verba ideo contra morem meum retuli quòd vulgò ſunt ab inter-
punctionibus mendoſiſsima.

Vel quid aliud furis.] Vet. *vel quod aliud ius*, vt in d.l.2.

Non vt.] Vet. *vt non*. atq; ita etiam eſt in l.2.

DE LEGE AQVILIA.

Damni iniuriæ.] Videtur legendum, *damni iniuria*: vt in l.impuberem. de furt. l.quemadmo-
dum. §. idemque Labeo. l.ſi ſeruus ſeruum. §. ſi furnum. §. Proculus. §. ſi calicem. ad leg. Aq. Cicero
pro Flacco. Lite conteſtata iudicio damni iniuria conſtituto. Sed veteres etiam dicebant, damni in- G
iuriæ, genitiuum pro ablatiuo vſurpantes: vt in l.ſæpe. de verb. ſign. *pecunia tutelæ ue. ſententiæ*. & in l.
3. ad leg. Corn. de ſicar. *pœnæ*. & in conſtit. Iuſtiniani de confir. Pandect. §. hoc autem quod & ab
initio. *voce Romana*.

Præcisè.] ἀποτόμως, vt in l.1. §. ſi ei qui. vt leg. no. cau. Abſciſſe in l.ſemper. de iu. imm.

A Gregatim.] Abeſt à vet.lib.& à Theophilo.

Pecudum. Vet. *pecorum.*

Qui latronem inſ.] Vet. *qui latronem occidit.*

Non minùs ex dolo.] Scribendum alio ordine, *non minùs quàm ex dolo, ex culpa.* eſt ſimilis error in l.iuriſgentium.§.pactotum.D.de pact.

Traiecerit.] Vet. *tranſiecerit.* ſic diſtinguitur, *Nam ſi id à milite quidem in campo, eóque vbi &c.*

Ad exercitandum.] Vet. *exercitandi.*

Publicam aut vicinalem.] Vicinalis via, & publica eſt: quia vniuerſo populo patet. ſed & agraria, quæ è via publica diuertitur in villas aut colonias, publica eſt: priuata via, id eſt ſeruitus, non item. De his in l.vlt.de lo.& it.publ.l.2.§.viarum.Ne quid in lo.pub.l.vlt. de ſer.ruſt. & apud Siculũ
B Flaccum in lib.de cond.agr. Magnopere autem hæſitare me confiteor quid ſit via lignaria in Aggeni Vrbici commentario de limit.agr. Plerumq; , inquit, via dum cum limite currit etiam ſi vicinalis eſt, aut lignaria, aut priuata, finem præſtat.

Culpæ reus eſt.] Ergo incidit in legem Aquiliam. in legem verò Corneliam etſi non incidat, atq; adeò non ſit vltimo ſupplicio afficiendus.l.in lege.D.ad leg. Corn. de ſicar. in metallum tamen damnatur auctore Paulo lib. v. ſent.eod.tit.

Præcauere.] Vet. *cauere.* & in §.prox. *curationem, atque ob id.* & infra, *medicamenta ei dederit.*

Aequè culpa tenetur.] Rectè vet. *aquè culpa tenetur.*

Quanti hodie erit.] Vet. *quanti is hodie erit.* & in §.prox. *ex quadriga equorum vnum occiderit.*

Damnum per iniuriam datum.] Rectè vet. *damnum iniuria hac parte vindicatur.* ſic in prin-
C cip.tit.prox. *damnum iniuria:* neq; adiicitur, *datum.* & in §.ex maleficiis. de act. *de damno iniuria, mixta eſt.* & l.1.D.ad leg.Aquil.

Aut ruptum.] Scribendum reor, *aut fractum aut ruptum,* vt generale verbum poſtremo loco ponatur.l.ſi ſeruus.§.Tertio.§.inquit.§.cum eo.D.eod.quod & Decẽuiri generaliter acceperũt auctore Sex.Pompeio, in ea vt ſuſpicor lege quæ de damno iniuria eſt ab eis propoſita.l.1.D.eod.

Parte legis Aquiliæ.] Non eſt, *Aquilia.*

De dolo.] Legẽdum, *ex dolo aut culpa de cetero damno quemque teneri. Hoc tamen.* Auctores nobis iidem ſunt qui fuerunt ſupra.

Vſa eſſet.] Vet. *vſa eſt.* & in §.prox. *tam vehementer.*

Vtilis actio.] Quæ & in factum dicitur. eſt autem in factum ciuilis, id eſt, ad inſtar legis
D Aquiliæ.

Ipſa lege Aquilia.] Hoc eſt quod dicimus ipſo iure.

Neque utilis leg.Aq.actio.] Vet. *neque vtilis Aquilia.*

In factum actione.] Hæc eſt in factum prætoria, quæ nuſquam dicitur vtilis Aquilia: quinimmo hic caſus quia à lege Aquilia diſſimilis eſt, non poteſt in eo vtilis Aquilia dari.l.ſi menſor. D. ſi menſ.falſ.mod.dix.l.ſi verò.§.de viro. ſol.matr. & omnino neceſſaria eſt actio in factum prætoria extremum iuris ſui perſequendi ſubſidium.

DE INIVRIIS.

Quam Græci ἔγκλημα.] Legendum, *quam Græci ἀδίκημα.* & infra, *quam Græci ἀδικίαν vocant.*
E Hoc diſtat ἀδίκημα ἀπὸ τῆς ἀδικίας quo Ariſt. docet lib. v. Ethic. δικαιοπράγημα diſtare ἀπὸ τοῦ δικαιώματος.

Pugno pulſatus.] Quid.cod. *pugno puta.*

Quaſi debitoris.] Vet. *quaſi debitoris poſſideantur ab eo qui intellegebat.* quod placet.

Aut carmen aut hiſtoriam.] Duo poſtrema verba non ſunt in veter. libr. Eſt verò ex XII. tab. de famoſis libellis capitalis actio. Ex lege Iulia & ad eam pertinente S. C. non capitalis.

Atrociter uerberauerit.] In vet.non eſt, *atrociter.*

Talio.] In XII. tab.duplio duplum, talio tale, id eſt, ſimilem ſiue reciprocam perpeſſionem ſignificat. Impp.dixêre reciprocam pœnam in l.5.C.Th.de exhib.reis.l.hi quos.C.Th.de accuſat.Verba legis XII. tab. hæc ſunt. SI MEMBRVM RVPIT, NI CVM EO PACIT, TALIO
F ESTO. ſic enim ea lex cùm in Gellio tum in Sex.Pompeio reſtituenda eſt. nondum ab quoquam reſtituta. Lex ait *pacit* ab antiquo verbo Paco quod eſt paciſcor.

Vt in magna.] Vet. *quaſi in magna.*

In iudiciis frequentatur.] Atq; ideo moribus recepta hæc actio dicitur. Mixto autem iure actio legis Corneliæ. Legitima actio abolita eſt.

Vel domum.] Vet. *domúm ve.* ab his ſcilicet qui derectarij vocantur, vt Paulus adiicit lib. v. ſenten.de quibus in l. ſaccularij de extr.cogn.l.1.de effract.

In ſumma.] Vet. *in ſumma igitur.* & paulò poſt, *eſt.fac.quemadmodum dictum eſt.*

Viri illuſtres.] Idem Valent.dedit epiſcopis & presbyteris in No.de epiſc.iud.

Qui dolo fecit.] Legendum, ne idem repeti videatur, *qui dolo fecit vel qui curauit.* quod & vet.
G lib.confirmant.

DE OBLIGATIONIBVS QVÆ QVASI EX DELICTO NASCVNTVR.

Quaſi ex maleficio.] Hæc actio eſt velut ex maleficio, quia plerumque in imperitum iudi-

cem datur. Imprudentia verò iudicis prolata ſententia *ἐν ἀδίκοις ὁ κρίνας ἀδικεῖ δ' ὡς ἄδικος*, quemadmodum Ariſto. ſcribit lib. v. Eth. A

Quia plerumque ob alterius.] Et hoc quidem caſu cùm ipſe nihil nocuerit, certo certius eſt ceſſare actionem legis Aquiliæ, atque ideo ſic immutatis permutatiſque verbis quibuſdam legendum eſſe in l. 5. §. cùm autem. D. de his qui effud. vel deiec. *Cùm autem hac actione propter hoc quis condemnatus eſt, quòd hoſpes vel quis alius de cenaculo deiecit, meritò et in factum.* quod & alij quidam adnotarunt.

Cui ſimilis.] Quia & hæc & illa eſt quaſi ex maleficio: Ceterum pœnæ ſunt diuerſæ. Et hæc quidem popularis eſt, illa priuata ex primo capite, popularis ex ſecundo: hæc heredibus non datur, illa datur heredibus ex primo capite: hæc annua eſt, illa perpetua ex primo capite.

Operas.] Vet. *operarum.* vt in l. vlt. D. eod. B

De dolo.] Scribendum exiſtimo, *de damno*: vt in l. 4. §. vlt. D. de obl. & act. & paulò poſt, *hæc actio*, non *hic actio*.

Quorum opera.] Factum autem vectorum in hac actione non venit: in actione de recepto, quæ eſt ex contractu, factum vectorum venit.

DE ACTIONIBVS.

Ius perſequendi.] Ius, formula. In iudicio, apud Pedaneos iudices. In iure actione nõ vtimur. Debetur autem quodcunq; peti poteſt: quin etiam debetur & petatur ſunt paria. l. ſi ſtipulatus, in fi. l. ita ſtipulatus. de verb. obl. Hæc igitur definitio omnem actionem comprehendit.

Iudices arbitróſue.] Iudices adduntur actionibus ſtrictis, Arbitri actionibus bonæ fidei & arbitrariis: Illi ex formula, hi ex bono & æquo iudicant. ſic in l. à D. Pio. D. de re iud. l. 7. D. ad leg. Iul. repetund. C

Vel ex contractu uel ex maleficio.] Hoc etiam trahi debet ad varias cauſarum figuras ex quibus ſcilicet agitur quaſi ex contractu, vel quaſi ex maleficio. ſic enim varias cauſarum figuras accipi oportere, ex collatione & coniunctione l. 1. de obligat. & action. cùm l. 4. liquidò conſtat.

Et aliis quibuſdam modis.] Ex his actionibus quædam & re ipſa & figura verborum in perſonam ſunt: quædam in rem ſunt ſcriptæ, vi ipſa in perſonam. priores ſemper aduerſus eũdem dantur, poſteriores non æquè. Illis intendimus aduerſariũ dare aut facere oportere: his nõ item, quandoquidem eas non in perſonam ſed in rem & generaliter concipimus: Harum exempla hæc ſunt, Ad exhibendum, Quod metus cauſa, Ex cauſa interdictorum. D

Poſſeſſor autem dominum.] Vet. cod. *&* *poſſeſſor dominum.* Hoc verò eſt contrà vindicare.

Aeque ſi agat quis.] Abeſt, *quis*, à vet. lib. & in hoc loco, & in prox. verſ.

Altiùs ædes ſuas tollendi.] Aut iure meo aut iure ſeruitutis ædes altiùs tollo. Iure meo, ſi non vicino ceſſero ius mihi non eſſe altiùs ædes tollendi: Iure ſeruitutis, ſi vicino iam antè ceſſero ius mihi non eſſe altiùs ædes tollendi. vt in l. egi tecum. D. de exc. rei iud. l. ſi domus. de ſer. vrb. l. ſi mihi. de ſer. ruſt. Iure meo ædes altiùs in immenſum tollere poſſum, Iure ſeruitutis vel vſque ad certam altitudinem, vel in infinitum, dum tamẽ inferior vicinus ne grauetur. l. cuius. de ſer. vrb. Iure meo ſi ædes ſublatas habeo, in earum refectione antiquam formam ſeruare non cogor: Quòd ſi iure ſeruitutis, ſeruare debeo formam ædium antiquarum, quas ipſe cùm depreſſas haberem, vicino conceſſa ſeruitute, is mihi porrò conceſsit, vt altiùs tollerem: Ergo eiſdem fundamentis & eadem ſeruata craſsitudine muri, eas reficere debeo. l. qui luminibus. l. ſeruitutes. §. ſi ſublatum. de ſer. vrb. E

Proſpiciendi uel proiiciendi.] Proiectiones ſunt mœniana, quæ Græci *ἐξώστας* vocant. ſic verò legendum eſt in l. mœniana. C. de ædif. priua.

Contrà quoque.] Paulò poſt ait, vt eſt in vet. *Inuicem quoque.* & inde nimirum contraria hæc actio dicta eſt. l. ſicuti. D. ſi ſer. vind.

Proſpiciendi.] Legendum, *proſpiciendi, proiiciendi, immittendi. Iſta.*

Negatiuæ.] Sic in l. vti frui. Si vſusfr. pet. frequentius autem negatoriæ dicuntur.

Rem actoris eſſe.] Actoris, id eſt, petitoris qui ſe dominum eſſe contendit. Poſſeſſor in petitorem negatoriam non habet. In ipſum poſſeſſorem petitor confeſſoriam habet. F

Sane uno caſu.] Quid cod. *ſanè in vno.* quidam, *ſanè vnoq.* Placet à Barone annotata lectio, *ſanè in hoc caſu.* i. in controuerſiis ſeruitutum. Vel potius quod quidã cod. habent, *ſanè hoc vno caſu.*

Sicut in latioribus.] Tit. Si vſusfr. pet. & tit. Si ſer. vind. In his libris ſic ſæpe relegat nos Iuſtin. ad Pandectas. ſemper autem non legem aliquam aut caput vnum, ſed titulum aliquem aut librum ſignificat. vt in §. rurſus. titulum Ex quib. cauſ. maio. & in §. item ſi de dote. titulũ, De imp. in res dot. fac. & in §. hæc exempli, de excep. librum de exceptionibus. & in §. vltim. de public. iudic. librum publicorum.

Vt ecce.] Vet. *Ecce plurimùm ita permittitur in rem agere, vt vel actor diceret. Plurimum*, id eſt, *τὸ πλεῖστον*, vt in l. vrbana prædia. de verb. ſign. Aut *permittitur*, vt in §. rurſus. j. G

Ex diuerſo poſſeſſorem aduerſarium ſuum.] Quidam, *ex diuerſo poſſeſſor dicat.* quod rectum non eſt.

Accommodat.] Accommodari propriè dicuntur actiones vtiles, cuiuſmodi ſunt reſciſſoriæ omnes & reſtitutoriæ.

Poſſeſ

A **Poſſeſsis.**] Legendum, *ex ſententia præſidis poſſeſſis.*

Eam rem petere.] Hæc actio Pauliana dicitur, eſt & Fabiana ſiue Caluiſiana. Pauliana eſt in rem, Fabiana in perſonam. l. 1. §. hæc actio. D. ſi quid in fraud. patr. Cùm enim Fabiana non omnino reſcindat traditiones. d. l. 1. §. ſi quis in fraudem. non tam in rem patronus quàm in perſonam, cum poſſeſſore quaſi cum debitore agere videtur. l. quod ſi in diem. §. idem ſcribit. de pet. her. atq; eo etiã fit, vt non finiatur anno. Reſciſſoria finitur anno, quia eſt contra legẽ, id eſt, contra vſucapionẽ. l. in honorariis. D. de obl. & act. Pauliana æquè anno finitur, quia eſt contra alienationem iure factam.

Capiunt.] Vet. *capit.*

Pro mercedibus fundi ei tenentur.] Non tacito iure, ſed ex pacto. §. interdictum. J. de interd. & hoc certiſsimum eſt: nec fuit alia ſententia. l. certi. C. de loca. In prędiis, inquit, ruſticis neceſſe

B eſt voluntate ſiue ſcientia domini pignus induci: quæ verba conuentionem ſignificant. l. Pomp. D. in quib. cauſ. pign. vel hypoth. In vrbanis, conuẽtio non eſt neceſſaria. Enimuero res coloni pignoris iure tenentur, non tantùm generali pacto, veluti ſi conuenerit vt inuecta & illata pignori eſſent, ſed etiam ſpeciali: & hoc quidem pacto etiam ea quæ inducta non ſunt tenentur. l. ſi non inducta. C. in quib. cauſ. pign. tac. contr. Hæc de rebus coloni. Ibi nata quia ſolebãt ſemper pro mercede obligari. l. ſi ſeruus. §. locaui. D. de fur. nemo dubitat in eis tandem receptum fuiſſe ius pignoris.

Quaſi Seruiana.] Et hac igitur actione etiam de rebus inquilini agitur. nam de rebus tantùm coloni Seruiana actio, Saluianumq; interdictum propoſitum fuit.

Attinet.] Abeſt à vet. lib.

De qua re.] Siue de pignore ſiue de hypotheca.

C **Hac appellatione.**] Malim, *hac actione.* quod & Th. ſequitur.

Propriè.] Propriè pignus traditione, hypotheca conuentione conſtituitur. In actione tamen hypothecaria his nominibus abutimur: & ideo Marcianus de hypothecaria formula tractans, dixit pignus ab hypotheca ſono tantùm differre, quod eſt ac ſi diceret ſignificatione nõ differre. nam quemadmodum pharmaca quæ eadem ſunt, odoribus tantùm & coloribus: ita verba quæ idem ſignificant, ſono tantùm aut ſyllabis litteriſq; inter ſe differunt. Significatio igitur eſt eadem: ſonus eſt diuerſus, ſyllabæ & literæ ſunt diuerſæ.

Et ea quaſi.] Vet. *ea quaſi.* & paulò poſt, *Item prætor propoſuit de pec. ſer. filiorũmquefa. & ex qua.*

Accommodat.] Et ideo vtilis eſt actio ad inſtar iudicati. l. ſed etſi poſ. §. vlt. l. quod ſi iuraui. l. ſi duo. §. 1. D. de iureiur.

D **Prætor pœnæ multas.**] Legendum, *Prætor bene multas.* ſic vet. lib.

Vel libertus ſit.] Interpretes addidêre, *an ſeruus*, quod ſuperfluum eſt. Addidêre & alia præiudiciorũ exempla. ipſe tria hæc dumtaxat agnoſco. nam quod ait. l. 3. D. de lib. agnoſc. locũ eſſe pręiudicio ſi diſceptetur, an vxor fuerit, eo pertinet, vt in præiudicio de partu agnoſcendo illa quæſtio diſceptetur an vxor fuerit. & in l. Impp. de pri. cred. non *præiudicio*, ſed *per iudicem* rectius in aliis codicibus legitur hoc ſenſu: fruſtra deſiderari per principem reſcindi venditionem, cùm per iudicem experiri liceat. Legendum enim etiam eſt, *per principem*, quanquã Flor. dumtaxat legatur, *principem.*

Ex quibus ferè.] Quid cod. *ex quibus ferre.* malim, *ex quibus certè*: fuitq; iam olim ſimilis error in l. quidquid. de verb. oblig. Huius autem ſententiæ ratio ea meo iudicio verior eſt quam Placentinus tradit in lib. Actionum.

E **Si apparet.**] Sunt cod. qui habent, *ſi paret.* & paulò poſt, *ſi apparet*, non, *ſi appareat.*

Denuntiare.] Denuntiationẽ ſequebatur actio in perſonã. Terentius, Ego te cognatũ dicã, & tibi ſcribã dicam: vbi Donatus, A denuntiatione, inquit, in perſonã ne diceret, nõ mihi denuntiaſti.

Non manifeſti.] Vet. *nec manifeſti.*

Plurimi fuerit.] Hoc amplius vet. cod. *plurimi & magni pretij fuerit.*

Item mixta.] Cùm initio dixerit, ex maleficiis: videtur hæc actio eſſe ex maleficio. ſed verius eſt quaſi ex contractu eam naſci. §. heres. §. vlt. J. de obl. quæ quaſi ex cont.

Erciſcundæ.] Sex. Pomp. Erctum ſcitum quod fit inter conſortes, vt in libris legũ Romanarũ legitur. Erctum à coercendo dictũ eſt. Vnde erciſcũdæ & erciſci. Sunt autẽ eæ tres actiones ex XII. tab. quod & ipſæ actionum appellationes indicant quæ ſunt antiquæ, & l. 1. fam. erciſc. l. vlt. fin. reg.

F **Quamplurimis.**] Vet. *quampluribus.* & in extremo §. prox. ſuperius diximus.

Tripli.] Quid. cod. *in triplum*, ab omnibus autem abeſt *Agimus*. actio furti concepti, furti oblati fuit olim tripli: & de eis Caius ſenſit in l. 3. qui ſatiſd. cog.

Inferunt.] Vet. *inferuit.* Cùm actor plus ſumma petiit.

Viatores.] Hi ſunt qui in ius vocant, qui iudicata exigunt, quibus imminendi (ſic enim legẽdum eſt in l. vlt. C. de prox. ſac. ſcrin.) litibus ſolicitudo iniuncta eſt.

Exigerent.] Legendum, *exegerint.*

Quam proculdubio.] Legendum, *ex qua procul dubio eſt ex lege condicticiam emanare*, auctoribus lib. vet. Coodicticiam, id eſt, condictionem. In §. prox. ſic etiam legendum eſt, *item ex lege condicticia ex noſtra conſtitutione oritur, quadrupli condemnationem imponens.*

G **Quadrupli autem agitur.**] Vet. non habent, *autem agitur.*

Id eſt damni iniuriæ.] Vet. *id eſt damni iniuria ex lege Aquilia & de dolo interdum depoſiti.* quod & Acc. notauit. Bene *de dolo*, vt in §. planè ſi depoſiti. §.

Noſtrorum.] Abeſt à vet.

Quædam ſtricti iuris.] Th. legit, *quadam ſtricta*, ſed non malè etiam ſtricti iuris dicuntur. l.

vnica.§.ſed etſi non ignoramus.C.de rei vxo.act.Bona fides & ſyncera fides dicitur in l.2.C.ſi prop. A pub.penſit. Bonæ fidei clauſula arbitro liberum arbitrium tribuit:doli, pacti, in factum, actionem exceptionemq́; & omnia conditionum genera complectitur. Strictum iudicium neq; bonæ fidei neq; arbitrij clauſulam habet,ea re dolus ſtricto iudicio non vindicatur,neq; vlla cum eo cōdictio concurrit,neq; iudici liberum eſt abſoluere,aut quanti velit litem æſtimare.

Hereditatis petitio.] Lex ſola bonæ fidei iudicia facit. fuit olim ſtricta ex ſtipulatu actio pro dote,nunc eſt bonæ fidei ex conſtit.Iuſtiniani:fuit olim petitio hereditatis ſtricta,nunc eſt bonæ fidei eodem auctore.

Inter bonæ fidei.] Vet.cod. *ſiue inter bona fidei iud.con.her.pet.eſſet ſiue non.* ſimilis à me adnotata eſt ſcribendi ratio in §.pretium.ℨ.de emp.& vend.

Fuerat antea.] Vet. *fuerat & rei ante vxoria* & ℑ. *in ex ſtipulatu actione qua de dot.ex prop. tranſtulimus.* B

In hypothecis.] Tacitis vel manifeſtis, vt Martino videtur,& verum eſt. Excipitur fiſcus, cui ſi prior tempore fuerit,mulier non præfertur:videlicet ſi inter eos ſolos controuerſia ſit.l. dotis. C. de iu.dot.namque in hac ſpecie,res obligata eſt Titio, deinde Fiſco, tum doti : Fiſco præfertur Titius, Titio mulier, atque ita fit vt dos fiſco ſit potior. quæ ſpecies ab Græcis interpretibus expoſita eſt.

Sed & in ſtricti.] Vet.cod. *ſed & in ſtrictis iudiciis.*

Iniquum.] Vet. *impium.*

Præterea.] Præter ſtrictas & bonæ fidei.

Ex arbitrio.] Arbitrium iudicis & arbitratum dicitur.l.qui reſtituere de rei vind.l.illud. de eo C quod met.cauſa.& officium.l.metum.§. ex hoc edicto. eod. Actiones autem arbitrariæ non vtique ſunt illæ,in quibus condemnationem iuſſus præcedit:quemadmodum fit in vindicatione,ad exhibendum,Quod metus cauſa.ſed ex quibus condemnatio fit officio arbitrioq́; iudicis.In actionibus bonæ fidei condemnatio fit ex actionis natura in qua id additum eſt, Tum ex bona fide reus damnetur.In actionibus ſtrictis condemnatio fit ex ſtricta formula,neq; in eis amplius quidquam venit,vel actionis natura vel officio iudicis.

Niſi arbitrio iudicis.] Non eſt ſatis rem reſtitui,non eſt ſatis ſolui,niſi quod intereſt ratione loci ſoluas.Non eſt ſatis dedere ſeruum vt libereris,debes ſine dolo dedere. Quid enim ſi prius venenū dediſti ſeruo,atq; ita dedidiſti?Non eſt ſatis reſtituere te rem,quam metu à me extorſiſti,cùm omni cauſa & fructibus reſtituere debes. hæc autem officio arbitrioq́; iudicis debentur, quæ niſi D præſtes in ea te condemnat iudex.

Quod ui.] Vet.carent hic, *vi.* quod probatur à l.1.de eo quod met.cau.

Vt omnino.] Vet. *vt omnimodo.* & paulò poſt, *vel certa rei.*

Intentione ſua.] Vet. *in intentione ſua plus complexus fuerit, quàm ei competebat, cauſa cadebat.* & hoc quidem lege XII. tab. proditum fuiſſe, ſunt qui exiſtiment,quòd Cic. in hunc modum ſcribat in 1.de Orat. Quod alter plus lege agendo petebat quàm quantum lex in XII. tab.permiſerat.quibus ipſe non aſſentior.nam de actione tutelæ Cicero loquitur, quæ lege XII. tab. in duplum permiſſa eſt.l.tres tutores. de adm. tut. ille autem petitor ea lege agendo plus petierat quàm quantum lex ipſa permiſiſſet,puta triplum vel quadruplum,atque ita litem perdiderat. Patronis nota erat lex XII. tab. non tamen illa iuris definitio, qua cauetur formula excidere eum qui intentione ſua plus E complexus fuerit quàm ei debeatur.

Sicut in aliis.] Vet. *ſicut in alia cauſa cognita.* & paulò poſt, *ſolitum fuerat.*

Etiam maiori.] Seneca lib. VI. epiſt. Quid enim aliud agitis cùm eum quem interrogatis ſciētes in fraudem inducitis,quàm vt formula cecidiſſe videatur?ſed quemadmodum illum Prætor, ſic hos philoſophia in integrum reſtituit.

Maiorem partem.] Vet. *maiore ex parte.*

Certo loco.] Vet. *certo loco ſtipulatus eſt alio in loco.*

Quo ſe ſolut.ſpopondit.] Hæc non ſunt in vet.lib.

Alterum petat.] Vet. *alterutrum petat.*

Maioris pretij eſt.] Vet. *magni pretij ſit. Sed hac quidem,* &c. F

Si minùs.] Vet. *ſi minùs in intentione ſua comp.fue.ac.quam ad eum pertineret: veluti ſi cùm X.*

Eodem iudicio.] Vet. *in eodem iudicio condemnat.*

Non ſemper ſolidum.] Vet. *non in ſolidum exequimur quod debetur nobis, ſed modo ſol.perſ.nomi. vt ecce ſi de filij ſerui ve peculio agamus.* & paulò poſt, *pater dominùs ve condemnatur.*

De dote in iudicio.] Vet. *de dote iudicio.* & paulò inferius, *quantùm facere poßit.*

In reliquum.] Vet. *iudex in reliquum.*

Cum eo quoque.] Om.vet.cod *Eum quoque.* & paulò inferius, *creditores cum eo experiantur.* atq; ita Ang.Aretinus legit.eſt autem *Graecismus.*

Fortunis.] Vet. *diuitiis.* G

QVOD CVM EO QVI IN ALIENA POTESTATE EST NEGOTIVM GESTVM ESSE DICITVR.

Seruetur.] Vet. *obſeruatur.* vt & initio §.illud.ℑ.& in §.prox.actionem, Quod iuſſu pollicetur.

Cùm

A **Cùm quis ſeruum ſuum.**] Vet.non habent *ſuum.* & paulò poſt habent, *cui præpoſitus erat,*
ſic & in verſic.inſtitoria. Eſt autem hæc actio quaſi quædam inſtitoria actio.l.4.C.de inſtit. act. ſed
tamen à prætore ideo ſeorſim propoſita eſt, quòd in ea præcipua quædam ex vtilitate nauigantium
obſeruantur.

Interueniat.] Vet.*interueniebat.*

Ius dicit.] Quid.cod. *ius reddit.* Th. *δικαιοδοτεῖ.* Intelligit autem edictum prætoris, quo tamen
verius ius prædicitur quàm dicitur. & ideo non poteſt edicere is, cui, vt ius diceret, à prætore aut
præſide mandatum eſt.

Debebitur.] Vet. *deberet.*

Et ideo Tributoria uocatur.] Hæc verba, *ideo Tributoria vocatur,* non ſunt in vet. lib. certè
B ſuperuacanea ſunt:quandoquidem in extremo huius §.*qua,* ait, *Tributiora appellatur.* ſic autem ha-
bent vet.libri, *Et quia ipſi domino diſtributio permittitur. Nam ſi quis,* quod deleta particula, *nam,* ita
corrigendum reor. *Et quia ipſi domino diſtributio promittitur,ſiquis,* &c.Apparet ex eo per hanc actio-
nem diſtributionem non fieri, ſed à domino iniquè factam diſtributionem accuſari, quod etiam
confirmat l.3.§.ſi ſeruus.l.procuratoris.in princip.l.illud.§.ſi cuius. l.quia non.l.vlt.D.de trib.act.l.3.
quan.ex dol.tut.

Patitur.] Vet. *patiatur.* & paulò poſt, *pro quinque in ſolidum.*

Licet enim una ſit.] Vet. *licet enim vna eſt.* Actioni de peculio ineſt adiectio.De in rem ver-
ſo.nam quodcumque ſeruo dominus debet,in peculium imputatur.Id autem quod in rem domini
verſum eſt,ſeruo dominus debet.l.1.in fin.l.ſi pro patre.§.verſum. & §.ſi domini de in rem verſ. er-
C go id etiam in peculium imputatur.Condemnationes tamen diuerſæ ſunt,nam de in rem verſo do
minus in ſolidum condemnatur, neque id deduci poteſt quod domino ſeruus debet.l.quædam.l.
ſeruus ſi in rem.§.cum Sticho. D.eod.Aut enim in rem verſum nō eſt,aut domino nihil ſeruus de-
bet, propterea quòd ſi domino quid ſeruus debeat aut debere incipiat, iam ob id ipſum in rem
verſum non eſt aut eſſe deſinit.l.ſi pro patre.§.ſi domini.§.idem quærit.l.quidam.D.eod.Cùm verò
in rem verſum nō eſt,de peculio fit condemnatio deducto eo quod domino debetur.Verùm enim
cùm ex his liquidò cōſtet actioni de peculio ineſſe adiectionem de in rem verſo, quod poſſit etiam
comprobari à l.1.§.filiusfamilias.D.de in rem ver.l.2.§.apud Iulianum de her.vend.l.2.quan.de pec.
ac.anna.ſit.tunc ſolum dicemus neceſſariam eſſe actionem de in rem verſo,cùm deficit actio de pe-
culio.l.1.l.ſi pro patre.§.1.l.ſi in rem.l.filiusfamilias.D.de in rem ver.

D **Eſ'ue.**] Vet. *quid ne ei.*

In prædijs uel.] Vet. *in prædiis & mancipijs & funebri.*

Et nepote.] Vet. *aut nepote & nepte, vel patre & auo in cuius poteſtate ſunt.*

Qui in poteſtate.] Vet. *qui in parentis erant poteſtate.*

Directo.] Paulò poſt ait,*principaliter.*ex quo apparet idem eſſe directo & principaliter,vt & in
l.vlt.D.de legat.lib.3. Certi condictio principalis eſt actio ſiue directa.Quod iuſſu, De in rem verſo,
Inſtitoria, Exercitoria, veluti acceſſoriæ quædam ſunt actiones. Ergo agitur cum patre domino'ue
aut quaſi cum reo principali aut quaſi cum acceſſore.Directa actio vtili opponitur, opponitur con-
trariæ. idq; tranſlaticium eſt. opponitur verò etiam honorariæ. l.electio.§.ſi plurium. de noxal.act.
& acceſſoriæ.l.deferre.§.vlt.de iu.fiſci.& præparatoriæ. l.3. §.idem ſubiungit.l.ſi quis hominem. D.
E ad exhib.

DE NOXALIBVS ACTIONIBVS.

Aut ipſum hominem.] Quid. cod. *aut hunc hominem.* quid. *aut hominem.* hos verò proba-
rim potius quàm illos. malim tamen, *aut noxam dedere.* vt in.§.1.J. de offic. iud. l. 1. D. de nox. act.
alioqui non rectè ſequitur, *Noxa autem eſt corpus.* ſed noxa etiam pro peccato accipitur. Noxæ igi-
tur hominem dedere,id eſt,pro peccato.quod alibi ad noxam, in noxam. l.ſi iure. §.vlt.de nox.act.
l.1.§.cùm arietes.ſi quadr.paup.fec.

Cui deditus eſt ſeruus.] Vet.non habent, *ſeruus.*

Veluti furti.] Vet. *veluti furti lege 12.tab.damni iniuria lege Aquilia.* Rectè autem Acc.noſter,
F furti nec manifeſti. Actio enim furti nec manifeſti in duplum, eſt ex XII. tab. Actio furti manifeſti
in quadruplum, eſt è iure prætorio quod & ex recentibus Ant. Auguſtinus probat & Ant.Contius
Biturigum ſcholæ non incelebris doctor fortiter defendit.& mihi veriſſimum videtur.

Dari,ut pene.] Om.vet.cod. *dare vt pene per corpus pater magis:* rectiſſimè. Senſus eſt,Patrem
per corpus ſuum propemodum periclitari magis quàm filium.

SI QVADRVPES PAVPERIEM FECISSE DICATVR.

Scripta eſt.] Deditio reo prodeſt ad liberationem,quoniam ita lex XII.tab.ſcripta eſt. At quæ
ſequuntur,vtputa *ſi equus* &c.exempli gratia ponuntur,nec ſunt ex XII. tab.

G **Quia deſiit.**] Vet.cod. *quia deſinit.*

Pauperies autem.] Quid ergo fiet ſi quadrupes depaſta ſit agrum alienum ? depaſci enim eſt
vti,Vti autem non eſt damnum dare.l.qui occidit.§.ſi quis alienum. D.ad leg.Aquil. ſed tamen vna
eademq; lege ſimul.De pauperie quadrupedum & de paſtu pecoris prodita eſt noxalis actio aucto-
re Paulo lib.1.ſent.eod.tit.

Hæc quidem.] Vet. *hoc eſt quod ad noxalem actionem pertinet.* A
Verrem,aprum.] Hinc planum fit in l.hi enim.de ædil.edic.hæc verba ſupereſſe, *vel minorem.*

DE HIS, PER QVOS AGERE POSSVMVS.

Pro populo.] Pro populo, ſyndicus, actor : pro libertate, aſſertor:pro tutela, tutor:ſed & pro populo,pro libertate,& de ſuſpecto tutore,quilibet experiri poteſt.

Sed quia.] Vet. *& quia.* & paulò poſt, *multa iuſta cauſa.*

Neque certis verbis.] Et hoc eſt quod Paulus ait lib.1. ſent.Procuratorem nudis verbis conſtitui.ſequitur ex vet.lib.neq; præſente aduerſario,imò & plerumque.

DE SATISDATIONIBVS. B

Si victus eſſet.] Vet.non habent, *eſſet.* Sunt verò huius ſatiſdationis veſtigia quædam in l.ſi petitor,l.ſi ſeruus & paſsim.ſub tit.iud.ſol.l.pen.de dolo.l.ſi reum hominem.de fideiuſſ. l.in cauſæ.§. ſi ex parte de procur.l.s.de præt.ſtip.

Satiſdare cogebatur.] Non tantùm de iudicato ſed etiam de rato. l.Pomponius. §.ſed & is qui.de procurat. De iudicato cauet etiam ſi apud acta conſtitutus vel aliàs confirmatus ſit. l.1.C.de ſatiſdat.non tamen de rato.

Verba edicti.] L.ſeruum.§.ait prætor.de procurat. vulgo autem receptum eſt, vt ne caueant de rato quia domini ſint,& verò rem in iudicium deducunt,niſi ſi dubitetur an tutores vel curatores ſint; vel an adminiſtratio eis commiſſa ſit.l.vulgo.de adminiſt.tut.quod & in actoribus vniuerſitatum obſeruatur. l.item. §.actor.quod cui.vniuerſ. Actores autem tutorum vel curatorum omnimodo cauent de rato, id eſt,ſiue dubitetur de decreto,ſiue non.l.actor.rem rat.hab.idemq; dicendum eſt de procuratoribus,ſiue conſtet de mandato ſiue non. C

Omnimodo ſatiſdaret.] Defenſor in iudiciis in rem & de rato cauet & iudic.ſolui. De rato ideo,quia ſi fortè fortuna ipſe vincatur,periculum eſt,ne reuerſus dominus rem,qua de agitur,ſuam eſſe petat.In iudiciis in perſonam,de iudicio cauet non de rato. l.de pupillo. §.pen. §.vlt.de no.op. nunt.nam condemnato defenſore,non eſt ratio,qua poſsit dominus retractare id,quod actum eſt, exceptis quibuſdam in quibus & ob eam rem de rato exigitur cautio. l.ſed & ex. §.vltim.& l.proxi. de procur.

Siue perſonali.] Vet. *ſiue in perſonam.* & in §.ſi verò reus, *vel perſonam.* D

Sed pro ſua tantùm.] Hodie reus non ſatiſdat iudicatum ſolui, ſed iudicio ſe adfuturum vſq; ad finem litis aut ſatiſdat, aut iurat, aut repromittit. Iurat vir illuſtris. l.quotiens.C.de dignit. & qui immobilia poſsidet. l.ſciendum. qui ſatiſd.cog. l.in ſacris.3.C.de prox.ſac.ſcrin. l.multis. C.de princ. agent.in reb. No.Valent.de epiſc.iud. Repromittit clericus in quibuſdam cauſis, qua de re agitur in l.cum clericis.& l.omnes.C.de epiſc.& cler.

Pro qualitate perſonæ.] Fideiuſſores idonei dantur pro qualitate rei, qua de agitur. l.1.D.in ius voc.vt eant.l.ſi verò. §.1.qui ſatiſd.cog.nō vt Acc.opinatur pro qualitate rei cum quo agitur. Mouetur edicto prætoris,cuius ſententia hæc non eſt à parente quo cum agitur ſimilibusque perſonis qualeſcumq; fideiuſſores dari, ſed earum perſonarum fidei, etiam ſi locupletes non ſint, reos committi. Senſus autem horum verborum, *pro qualitate perſonæ ſua,* hic eſt:pro qualitate reorum aut fideiuſſoriam aut iuratam,aut nudam ab eis repromiſsionem præſtari. E

Satiſdationem ſollemni ſtipulatione.] Vet.cod. *ſatiſdationis ſollemnes ſtipulationes,* & rectè. nam tres hæc ſatiſdatio clauſulas habet.

Heredes eius.] Vet. *heredes ſui.*

In iudicium veniet.] Quid cod. *in iudicio inuenietur.* & Th. εὑρεθήσεται ἐν τῷ δικαστηρίῳ. quod probo.

Fideiuſſor.] Omnino delendum eſt hoc nomen.

Quotidiano.] Vet. *à quotidiano.* & in §.vlt. *cùm neceſſe eſt.*

DE PERPETVIS ET TEMPORALIBVS ACTIONIBVS, ET QVÆ AD HEREDES VEL IN HEREDES TRANSEVNT. F

Certos fines.] Omnium autem celeberrima eſt conſtitutio Theodoſij de præſcriptione xxx. annorum.l.ſicut.C.de præſcript. xxx. de qua & in No.Th. & Valent.de xxx. ann.præſc. & in No. de epiſc. iud. Sidonius Apollinaris lib.8. Per ipſum ferè tempus, vt decemuiraliter loquar, lex de præſcriptione tricennij fuerat proquiritata, cuius peremptoriis abolita rubricis lis omnis in ſextum tracta quinquenniū terminabatur.Intelligit autem Sidonius No.de præſcript. xxx.anno.nam vt ex eodem auctore apparet Aſterio conſule ea lex proquiritata(& id quidem decemuirale verbum eſt) fuit. De hac præſcriptione Caſsiod.lib.v. Tricennales,inquit,humano generi patrona præſcriptio eo quo cunctis vobis iure ſeruabitur. & Sudas in verbo πρώτως, ἡμιολίως ἐπεὶ δὲ ὁ νόμος ἐμποδὼν ἵστατο τὰς μὲν ἄλλας δίκας ἁπάσας ἐς τριακονταέτη παραγραφὴν ἄγων, ὀλίγας δὲ ἄτλας καὶ τὰς ὑποθηκαρίας πλέον μ. ἐνιαυτῶν μὴ κινεῖσθαι. Quòd autem ait de hypothecariis & præſcriptione xl. annorum, in debitoribus locum obtinet & heredibus creditorum & poſterioribus creditoribus quamdiu G

A diu debitor ſuperſtes eſt, alioquin ad hypothecariam ſufficit XXX. annorum præſcriptio. Addit & in quibuſdam aliis cauſis neceſſariam eſſe præſcriptionem XL. annorum. quod ex tit. de præſcript. XXX. vel XL. anno. quia colligi poteſt, ooſque id ad maiorem ſcribendi diligentiam reſeruamus, ounc prætermittemus.

In heredem rei.] Non eſt, *rei.*

Et ſi qua alia ſimilis.] Huic ſimilis fuit actio De moribus.l.vlt.C.Th.de inc.nupt.

Veluti cùm teſtator.] In vet.lib. oon eſt, *veluti.* quod rectiſsimum eſt: ne alioquin hæc ſententia pugnare videatur cum l.ad ea.D.de diuerſ.reg.iu. Quando autem oon detur in heredem actio ex contractu, ex defuncti dolo, demonſtratum eſt in §.planè.I.de actionib. vbi dupli actione de dolo defuncti heres non tenetur.

B

DE EXCEPTIONIBVS.

In factum compoſita.] Quòd ait compoſita, ad ſolam exceptionem in factum referendum eſt, quæ & in factum concepta dicitur.l.quod de bonis.ad l.Falc. Eſt autem hæc erroris exceptio.

Si apparet.] Quid.cod. *ſi pares.*

Exceptionem iuriſiurandi.] Defendi etiam poteſt per exceptionem pacti.l.ſed etſi ſeruus.D. de iureiur. nam iuſiurandum ex pactione venit. Ex hac etiam exceptione & aliis omoibus oritur generalis exceptio doli.l.2.§.& generaliter.D.de do.except.

Cùm temerè.] Quia obſtabat exceptio rei iam antè in iudicium temerè deductæ & conſumptæ, id eſt, exceptio rei iudicatæ: atq; ita obſtabat ante tempus dilatoria, poſt tempus peremptoria
C exceptio, ideo rem amittebant. Vt verò res in iudicium illud prius deducta videatur, neceſſe eſt actorem egiſſe purè, ſibi dari oportere: namq; ſi egerit ſub exceptione hac, Cuius pecuniæ dies fuerit, & reus iudici probauerit eius pecuniæ diem nondum eſſe, nec malè egiſſe, nec rem in iudicium dediſſe & conſumpſiſſe videtur. Quamobrem à Q. Pompeio Prætore, vt M.Tullius refert in 1.de Orat.cùm petitor ante diem puram actionem ſibi dari poſtularet, rei patroous perquam ſtultè contendebat, ſine illa exceptione actionem dari non oportere: neq; intelligebat ſi purè actum eſſet litem eum amiſſurum, ſi ſub exceptiooe, poſt tempus eum denuo rectiſsimè acturum. Similis fuit imperitia Hypſæi & Octauij quæ à me fuit explicata in §.ſi quis agens.I.de actionib. Eſt de tutela ex XII. tab.actio Rationibus diſtrahendis in duplum. Hypſæus pro pupillo à M.Craſſo prætore poſtulabat, vt ſibi liceret in triplum agere. Octauius pro tutore non niſi in duplum actiooem dari opor-
D tere côteodebat: neq; intelligebat ſi in triplum actionem impetrari fuiſſet, hoc ſolo ſe tutelæ actione liberatum iri.

Sine offenſa militaris.] In vet.non eſt, *militaris.*

DE REPLICATIONIBVS.

Etiam fideiuſſoribus.] Eis verò quæſita ſemel excepoo inuitis oon extorquetur.l.vlt.D.de pact.cui oon aduerſatur l.ſi vnus. §.pactus. eod.ot.nam in eo §.hæc verba, *Eadem ratione*, ſic accipienda ſuot, ſi ipſis ſcientibus poſterius pactum interpoſitum eſt, vt qua ratione reus amittit exceptionem, eadem etiam amittant fideiuſſores.

E

DE INTERDICTIS.

Actionis verbo continentur interdicta.l.actionis.D.de oblig.& act. Cic.pro Cæcin. Verùm hanc actionem habetis qua nos vſi ſumus. Ceterùm hoc inter ſe diſtant quòd actioni addatur iudex, iorerdicto non item.

Fiebat.] Quid cod. *faciebat.*

Veluti uim.] Vt in interdicto Vti poſsidetis, & de ſuperficiebus, ADVERSVS EA VIM FIERI VATO: quod & in l.1.D.vti poſſ. & ex Ælio Gallo integrum ab Sext. Pompeio proponitur, vbi quid ſit poſſeſsio definit.

Quia inter duos.] Sic conſtanter habent omnes lib.ſcript. *non quia interim.* Iſidorus tamen & Anianus in Notis ad Paulum lib.v.ſent.interdictum definierunt, ſentenoam interim dictam.

F Petitoria actio.] Quid.cod. *petitoria actio inſtitui: quia & ciuilis & naturalis ratio perſuadet vt*, &c.

Et potius poſsidere.] Illa, *& potius*, expungenda ſunt ex auctoritate lib.ſcript.

Nec ulla dubitatio.] Poſſeſsio nudo animo retinetur, nudo animo amittitur, oudo animo non adquiritur. Sunt qui contendant oudo quoque animo poſſeſsionem oon amitti ex l.quemadmodum.D.de adquirend.poſſeſſ.ſed ea lex, vt apparet ex inſcriptionum ſimilitudine, conferenda eſt cum l.fere. D.de diuer.reg.iur. In qua meritò additur *fere.* nec enim omnino vt adquiritur, ita etiam amittitur poſſeſsio. nam etſi non amittatur ſolo corpore, propterea quòd ſolo animo retinetur, ſolo tamen animo amittitur. nec eſt alia ratio propter quam videatur additus ille articulus, *fere.* fuit autem hæc Ioannis ſententia, quam his verbis interpretes Græci exprimunt. *καλῶς οὖν, τὸ χε-*
G *δὸν, καὶ ἐπὶ τούτου τῷ θέματος πρόσκειται. ᾧ γὰρ τρόπῳ δυνάμεθα εἰσελθεῖν νομὴν τινὸς πράγματος, οὐ πάντως τοιούτῳ τρόπῳ ἐκ ἀπολλύμεθα.*

Interdictum unde ui.] Hoc eſt momenti interdictum, quod & celeris reformatio dicitur. De eo tractatur in tit. Vnde vi & de vi armata. ſic enim legendum eſt, meo iudicio: idq; indicat l.2. §.pen.D.de interd. M.etiam Tullius in Orat.pro Cæcinna duo interdicta facit, Interdictum Vnde vi, &

vi, & interdictum De vi armata, ſiue De vi hominibus armatis, aut De hominibus armatis. A

De ui publica.] Omnis vis armata, eſt publica: non tamen omnis vis publica eſt armata. nam & ſine armis offendi poteſt Reſpublica, vt in ſpecie l. 7. l. 8. l. qui dolo. l. vlt. D. de vi publ.

DE POENA TEMERE LITIGANTIVM.

Vel tripli.] Abſunt hæc à vet. lib. & meritò: nulla enim eſt in inficiantem tripli actio.

Ex noſtra conſtitutione.] Additur in quibuſdam cod. manu ſcriptis, *quòd non calumniandi animo litem mouiſſet, ſed exiſtimando ſe bonam cauſam habere.* quod mihi valde probatur: nam vt ſuperius iuſiurandum rei definitum eſt, debuit & hoc loco actoris iuſiurandum definiri.

DE OFFICIO IVDICIS. B

Aditus eſt.] Legendũ, *additus eſt.* vt in l. cùm furioſus. l. iudex. l. ſi in iudicis. D. de iudic. l. quod ſi Epheſi. D. de eo quod cert. lo. l. ſi qua. l. filij. C. famil. ercisc. l. debitor. §. vlt. D. ad Trebel. Iudex additur actioni in hunc modum, L. TITIVS IVDEX ESTO, SI PARET PRIMVM SECVNDO C. EX TESTAMENTO DARE OPORTERE, TVM PRIMVS DAMNETVR: idq́; ex Cicerone intelligi poteſt in IIII. Act. in Verr.

In X. aureos.] Vet. *Titio X. aureis.*

Noxam dedere.] Sic in l. 1. D. de his qui effud. vel deiec.

Sine fruſtratione.] Non difficultate reſtitutionis, ſed morandæ reſtitutionis cauſa.

Eo quoque nomine.] Et ex quidem ſunt præſtationes perſonales, vt & in §. vlt. ĵ.

Veluti ſi homo.] Legendum, *vel homo:* auctoribus lib. vet. quod rectum eſt. C

DE PVBLICIS IVDICIIS.

Cum ceteris.] Vet. lib. non habent, *cum.*

Quod cuiuis ex populo.] Publica ergo iudicia inde nomen trahunt quòd patent omnibus. l. quamuis. 2. C. ad leg. Iul. de adult. l. lege Cornelia teſtamentaria. D. ad leg. Corn. de Falc. Eadem ratione popularia iudicia ſunt publica. l. eum qui. §. in popularibus. D. de iureiur. ex quo efficitur vt alia ſint iudicia publica ciuilia, alia criminalia.

Plerumque.] Id eſt, niſi ſi cui lege aliqua agendi publico iudicio non eſt poteſtas. l. palam. §. ſenatus. D. de ritu nupt.

Afficiunt homines.] Vet. non habent, *homines.* D

Extendit.] Quid. cod. *oſtendit.*

Temeratores.] Sacrilegos in l. quamuis. 2. C. ad legem Iul. de adult. l. 4. C. Th. quor. app. non recip.

Gladio.] Legis Iuliæ pœna relegatio fuit. Quod igitur ait, *gladio*, non eſt ex rogatione Iulia, ſed abrogatione.

Stupratoribus.] Omnes vet. lib. *peccatoribus*, vt in §. item lex Iulia de vi. ĵ. *peccatores.*

Sed & omne.] Vet. *ſed & omne ſignificatur quod manu cuiuſdam mittitur.*

A Græca uoce.] Vet. *à Græca voce figuratum* ἀπὸ τοῦ τελῶ, vt in l. ſi caluitur. de verb. ſign. malè Theoph. ἀπὸ τοῦ βέλους.

Admonet.] Indubitatè legendum hoc in loco eſt ita, vt in l. ſi caluitur. & apud Theophilum. E

Sicarij.] Sudas σικάριοι λῃστῶν γένος. σικὰς γὰρ τὰ ἐπικάμπη ξίφη ῥωμαῖοι καλοῦσιν.

Affinitatis.] Legendum, *affectionis eius qua nuncupatione parricidij continetur fata properauerit.* vt in conſtitutione Conſtantini, cuius ſententia parricidæ more maiorum, non Cornelia aut Pompeia lege coërcentur.

Vel aliud inſtrumentum.] Hoc adiectum eſt legi Corneliæ. Lex enim ipſa nõ niſi de nummis aut de teſtamentis falſis promulgata eſt.

Publicatio.] Addidit Paulus lib. v. ſentent. relegationem: quod etiam l. quoniam. & l. ſeruos. C. ad leg. Iul. de vi. confirmant.

Tunc & raptores.] Om. vet. lib. *tunc & peccatores.*

Qui publicam.] Rectius vet. lib. *qui pecuniam vel rem publicam vel ſacram.* F

Repetundarum.] De pecuniis repetundis primus quæſtionẽ conſtituit L. Piſo trib. pleb. neq; adduci poſſum, vt credam eum aut plures alias, aut omnes quæſtiones publicas conſtituiſſe: nam quod ait M. Tullius in Bruto, Quæſtiones perpetuæ hoc adoleſcente cõſtitutæ ſunt, quę antea nullæ fuerunt, mihi valde à mendo ſuſpectum eſt, & quia quæſtiones perpetuas nuſquam legi, & quia in lib. vet. Sebaſt. Corradus vir eruditiſsimus ita ſcriptum eſſe annotauit Quæſtiones p. Crediderim igitur ſcriptum initio fuiſſe Quęſtiones p. rep. quod eſt pecuniarum repetundarum. alioquin inconſequenter ſubiicit M. Tullius: L. enim Piſo trib. pleb. legem primus de pecuniis repetundis Cenſorino & Manilio Coss. tulit. Confirmat etiam me plurimùm quòd idem auctor eiſdem penè verbis in lib. 2. Offic. De pecuniis, inquit, repetundis à L. Piſone lata eſt lex nulla antea cùm fuiſſet.

F I N I S.

TITVLI EX CORPORE VLPIANI XXIX.

Mores, ſunt tacitus conſenſus populi, longa conſuetudine inueteratus.

I	*De libertis.*
II	*De ſtatu liberis.*
III	*De Latinis.*
IIII	*De his qui ſui iuris ſunt.*
V	*De his qui in poteſtate ſunt.*
VI	*De dotibus.*
VII	*De iure donationum inter virum & vxorem.*
VIII	*De adoptionibus.*
IX	*De his qui in manu ſunt.*
X	*Qui in poteſtate mancipio'ue ſunt, quemadmodum eo iure liberētur.*
XI	*De tutelis.*
XII	*De curatoribus.*
XIII	*De cele, orbo & ſolitario patre.*
XIIII	*De pœna legis Iuliæ.*
XV	*De decimis.*
XVI	*De ſolidi capacitate inter virum & vxorem.*
XVII	*De caducis.*
XVIII	*Qui habeant ius antiquum in caducis.*
XIX	*De dominijs & acquiſitionibus rerum.*
XX	*De teſtamentis.*
XXI	*Quemadmodum heres inſtitui debeat.*
XXII	*Qui heredes inſtitui poſſunt.*
XXIII	*Quemadmodum teſtamenta rumpuntur.*
XXIIII	*De legatis.*
XXV	*De fideicommiſſis.*
XXVI	*De legitimis heredibus.*
XXVII	*De libertorum ſucceſſionibus vel bonis.*
XXVIII	*De poſſeſſionibus dandis.*
XXIX	*De bonis libertorum.*

AD VLPIANI TIT. XXIX. IACOBI CVIACII I.C. NOTÆ.

TIT. I. DE LIBERTIS.

LIBERTORVM genera ſunt tria, Ciues A
Romani, Latini, Iuniani, Dediticiorum
numero.

Ciues Romani ſunt liberti, qui vindicta, cenſu, aut teſtamento, nullo iure impediente, manumiſſi ſunt.

Vindicta manumittuntur apud magiſtratum, velut Prætorem, Conſulem, Pro- B
conſulem.

Cenſu manumittebantur olim, qui luſtrali cenſu Romæ iuſſu dominorum, inter ciues Romanos cenſum profitebantur.

Vt teſtamento manumiſſi liberi ſint, lex duodecim Tabularum facit, quæ confirmat, quod datum legatum eſt.

Quæ prohibet, exceptis quibuſdam cognatis, & ſi plus donatum ſit, C
non reſcindit, minus quàm perfecta lex eſt, quæ vetat aliquid fieri: & ſi factum ſit, non reſcindit, ſed pœnam iniungit ei, qui contra legem fecit, qualis eſt lex Furia teſtamentaria, quæ plus quàm mille aſſium legatum, mortis'ue cauſa prohibet capere, præter exceptas perſonas: & aduerſus eum, qui plus ceperit, quadrupli pœnam conſtituit.

Lex aut rogatur, id eſt, fertur: aut abrogatur, id eſt, prior lex tollitur:
aut derogatur, id eſt, pars prima tollitur: aut ſubrogatur, id eſt, adiicitur D
aliquid primæ legi: aut obrogatur, id eſt, mutatur aliquid ex prima lege. Hodie autem ipſo iure liberi ſunt ex lege Iunia, qua lege Latini ſunt nominati inter amicos manumiſſi.

Dediticiorum numero ſunt, qui pœnæ cauſa vincti ſunt à domino: quibus veſtigia ſcripta fuerunt: qui propter noxam torti, nocenteſq; inuenti ſunt: qui'ue traditi ſunt, vt ferro, aut cum beſtiis depugnarent:
vel in cuſtodiam coniecti fuerunt: deinde quoquo modo manumiſſi E
ſunt: idq; lex Ælia Sentia facit.

Eadem lege cautum eſt, vt minor triginta annorum ſeruus vindicta manumiſſus, ciuis Romanus non fiat, niſi apud conſilium cauſa probata fuerit: ideò ſine conſilio manumiſſum, ſeruum manere putat. Teſtamento

A mento verò manumiſſum perinde haberi iubet, atq; ſi domini voluntate in libertate eſſet, ideoq; Latinus fit.

Eadem lex eum dominum, qui minor viginti annorum eſt, prohibet ſeruum manumittere, præterquàm ſi cauſam apud conſilium probauerit. In conſilium autem adhibentur Romæ quinque Senatores, & quinque Equites Romani, in prouincia viginti Recuperatores, ciues Romani.

B Ab eo domino qui ſoluendo non eſt, ſeruus teſtamento liber eſſe iuſſus, & heres inſtitutus, & ſi minor ſit triginta annis, vel in ea cauſa ſit, vt dediticius fieri debeat, ciuis Romanus & heres fit: ſi tamen alius ex eo teſtamento nemo heres ſit. Quòd ſi duo pluresúe liberi heredeſq; eſſe iuſſi ſunt, primo loco ſcriptus liber & heres fit: quod & ipſum lex Ælia ſentia facit.

Eadem lex in fraudem creditoris & patroni manumittere prohibet.

C Qui tantùm in bonis, non etiam ex iure Quiritium ſeruum habet, manumittendo Latinum facit.

In bonis tantùm alicuius ſeruus eſt, velut hoc modo, Si ciuis Romanus à ciue Romano ſeruum emerit, iſq; traditus ei ſit, neq; tamen mancipatus ei, neq; in iure ceſſus, neq; ab ipſo anno poſſeſſus ſit. nam quamdiu horum quid fiat, is ſeruus in bonis quidem emptoris eſt: ex iure Quiritium autem venditoris eſt.

D Mulier quæ in tutela eſt, item pupillus & pupilla manumittere non poſſunt.

Communem ſeruum vnus ex dominis manumittendo, partem ſuam amittit: eaq; adcreſcit ſocio, maximè ſi eo modo manumiſerit, quo, ſi proprium haberet, ciuem Romanum facturus eſſet. Nam ſi inter amicos eum manumiſerit, pleriſq; placet eum nihil egiſſe.

Seruus in quo alterius eſt vſusfructus, alterius proprietas, à proprie-
E tatis domino manumiſſus, liber non fit, ſed ſeruus ſine domino eſt.

Poſt mortem heredis, aut ante inſtitutionem heredis, teſtamento libertas dari non poteſt, excepto teſtamento militis.

Inter medias heredum inſtitutiones libertas data, vtriſque adeuntibus non valet: ſolo autem priore adeunte, iure antiquo valet. Sed poſt legem Papiam Popeam, quæ partem non adeuntis caducam facit, ſiquidem primus heres vel ius antiquum habeat, valere eam poſſe pla-
F cuit: quòd ſi non habeat, non valere conſtat, quòd loco non adeuntis legatarii partis heredes fiunt. ſunt tamen qui & hoc caſu valere eam poſſe dicunt.

Qui teſtamento liber eſſe iuſſus eſt, mox quàm vnus ex heredibus adierit hereditatem, liber fit.

Iuſta libertas teſtamento poteſt dari his ſeruis, qui teſtamenti faciendi, & mortis tempore, ex iure Quiritium teſtatoris fuerunt.

G Lex Fufia Caninia iubet, teſtamẽto ex tribus ſeruis non plures quàm duos manumitti, & vſque ad decem, dimidiam partem manumittere concedit: à decimo vſque ad triginta, tertiam partem, vt tamen adhuc

quinque manumittere liceat, æquè vt ex priori numero: à triginta A
vſque ad centum, quartam partem, æquè vt decem ex priori numero liberari poſſint: à centum vſque ad quingentos, partem quintam ſimiliter, vt ex antecedenti numero viginti quinque poſſint fieri liberi. Eademq́; præcipit, ne plures omninò quàm centum, ex cuiuſdam teſtamento liberi fiant.

Eadem lex cauet, vt libertates ſeruis teſtamento nominatim dentur. B

Quæ confirmat.] Deſunt hæc verba, *Teſtamento datas libertates.* quæ deinde ſequuntur, abundant: nam ad legem Furiam pertinent, cuius ſententia mox clariùs explicatur. Præter exceptas perſonas.] vt j.tit.28. His autem ſimilia Th. ſcripſit in tit.de leg.Fal. Quæ prohibet.] l.non eſt dubium.C.de legib. No.Th.ne cur.præd.alt.cond. Macrob.in Som. Scip.ad finem, Inter leges illa imperfecta dicitur, in qua nulla deuiantibus pœna ſancitur. Id eſt pars prima tollitur.] Legendum opinor, *Pars prima legis tollitur:* vt Derogare ſit, partem primæ legi detrahere.l.derogatur.de verb.ſign.quod etiam exrogare eſt auctore Sext.Pompeio. Obrogare, legem primam alia lege lata aliqua ex parte commutare. quod M.Tullius his verbis complexus eſt. Deinde indignum de lege aliquid derogari, aut legem abrogari, aut aliqua ex parte commutari, id eſt, vt & ipſe loquitur aliis in locis, legi obrogari. Hodie autem.] Hic talia quædam deſunt, *Olim liberi non erant, qui* C
aliter quàm vindicta, cenſu, vel teſtamento manumittebãtur. Qui pœnæ cauſa vincti.] Huc pertinet l.fideicommiſſaria.2.de fid.lib. cuius ſenſus hic eſt. Fideicommiſſaria libertas non debetur ei, quem poſtea dominus ob delictum vinxit. quia Dediticiorum numero habetur. Secus eſt, ſi heres vinxerit.arg.l.cetera.in fin.de leg.1.& hoc Paulus tradit lib. IIII. ſent.tit.11. ex quo detorta videtur l. fideicommiſſaria. Nam & ſententia ſpeciem habet. Quibus veſtigia.] Legendum videtur, *quibus'ue ſtigmata*, niſi veſtigia ſunt notæ. Seneca lib. I. de benefic. Sic non eſt beneficium, quod ſub oculos venit, ſed beneficij veſtigium & nota. Ergo ſerui compuncti notis, manumiſſione Dediticij efficiuntur. Nocentéſque inuenti.] id eſt, confeſſi. Nam qui torti, nec cõfeſſi ſunt, Ciues Rom. fieri poſſunt, vt Paul.in eodem libro ſcribit. Vt ferro.] Ad ludum gladiatorium. Ad ferrum in l. eius qui.§.vlt.de teſta. Ad gladium.in l.ſi quis mihi bona. §.ſi quis planè.de adquir.hered. l.ſi quis à D
filio.§.ſed & ſi. de iniuſt.teſta. Vel in cuſtodiam.] In publicum carcerem. Igitur publicus carcer dediticium facit, non priuatus: niſi corpori vincula adhibita ſint. l.verum. de verbor.ſignific.

Teſtamento verò manumiſſum.] Et idcirco quos ad ciuitatem Romanam perduci volebant, iis ita teſtamento libertatem dabant. LIBERI SVNTO, CVM ANNORVM ERVNT XXX. l.ex parte.§.Sticho.famil.erciſc.l.Ariſto.de man.teſt.l.vlt.de reb.dub. l.ſi quis ita.§.vlt.de ſtatu lib. In eo qui cenſu liberatur, nulla ætatis habita eſt ratio. In conſilium.] Hæc eadem & Theophilus ſcribit in tit.qui & quib.ex cau.man.non poſ. Eadem lex in fraudem.] Caius idem lib.1. Inſtit. Porrò in ceteris rebus alienatis in fraudem Reſciſſoria actione vtimur, Pauliana, Fabiana ſiue Caluiſiana: non etiam in libertatibus datis in fraudem. Nam libertates ipſo iure nullæ ſunt, id eſt ex lege Ælia Sentia. Qui tantùm in bonis.] Hunc Theoph. Bonitarium vocat, ſequentem Quiritarium. Communem ſeruum.] §.vlt.de donat. Seruus in quo alterius eſt.] Huius ſen- E
tentiæ veſtigia quædam ſunt in l.quotiens.in fin.de hered.inſtit.l.1.de man.vind.l.ſi fructuarium.de man.teſta. Nam Iuſtiniani conſtitutio in cõtrarium ſcripta eſt. Legatarij partis.] Hic locus admodùm deprauatus eſt. Crediderim legendum, *Præf.ærarij.* Præfectorum enim ærarij eſt, bona quæ fiſco deferuntur ſpernere, vel agnoſcere.l.ergo.§.plane.de fid.lib.l.edicto.de iur.fiſc. Ph.Geruaſij liber habet, *ea lege ærarium partis heres fiat.* Et mortis tempore.] Vel intra diem cretionis.l.verùm. de man.teſt. & j.tit.22. Nam & qui intra diem cretionis hereditatis fit, propè eſt vt defuncti fuiſſe videatur mortis tempore. Lex Furia Caninia.] Quid fiet, ſi ſupra ſtatutum numerum ſeruos in teſtamento manumittat? Et placet liberari eos, qui primo loco ſcripti ſunt, vſque ad legitimum numerum, quod & in lege Ælia ſeruatur. l.qui ſoluendo.2. l.ſi non lex. § j. de hered.inſtit. F
Quid fiet ſi in orbe, ſi permixtè ſeruorum nomina ſcripta ſint? Et placet impediri omnium libertatem. l.qui ſoluendo.j. & l.prox. eod.tit. Quid fiet, ſi in codicillis quidam ſcripti ſint? Et Paulus lib. IIII. ſent. nouiſſimum eis locum tribuit. quod puto verius dici. Rurſus quæro, cùm per legem Furiam totam familiam inter viuos liberare liceat, non etiam in teſtamento: facilius enim quis in teſtamento totam familiam manumittit, quàm inter viuos: & eadem ratione Senatus obligatæ mulieri ſuccurrit, non donanti: lex Iulia hypothecam prædij dotalis inhibet, non alienationem: Conſtitutio Theodoſij Decurionibus venditionem, non donationem aut permutationem: Nouells Iuſtiniani interceſſiones pro marito, non pro extraneo. Quæro, an rectè quis moribundus prætermiſſo teſtamento totam familiam manumittat? Et rectè Caius lib. 1. Inſtit. hoc tanquam in fraudem legis excogitatum reſpuit, cui ſimile eſt, quod ad legem Caniniam Paul. ſcribens tractat, G
in l.ſi quis eum.de cond.& demonſt. Sed pugnat cum Paulo l.ſi quis quos.de legat.2.niſi dicamus, legati retentionem eſſe non petitionẽ, vt in l.Lucius.§.codicillis.eod.tit. Et hæc de lege Caninia ex iure antiquo adnotare libuit: quæ & ſi ea lex abrogata ſit, nobis in aliis tamen partibus iuris magno vſui eſſe poſſunt. Eadem lex cauet.] §.libertas.de legat.

A

I I.

DE STATV LIBERIS.

QVI ſub condicione teſtamento liber eſſe iuſſus eſt, ſtatu liber appellatur.

Statu liber quamdiu pendet condicio, ſeruus heredis eſt.

Statu liber ſeu alienetur ab herede, ſiue ſuſcipiatur ab aliquo, liber-
B tatis condicionem ſecum trahit.

Sub hac condicione liber eſſe iuſſus, ſi decem milia heredi dederit, & ſi ab herede abalienatus ſit, emptori dando pecuniam, ad libertatem perueniet: idq; lex duodecim Tabularum iubet.

Si per heredem factum ſit, quo minùs ſtatu liber condicioni pareat, perinde fit liber, atq; ſi condicio expleta fuiſſet.

Extraneo pecuniam dare iuſſus, & liber eſſe, ſi paratus ſit dare, & is
C cui iuſſus eſt dare, aut nollet accipere, aut antequam acceperit moriatur, perinde fit liber, ac ſi pecuniam dediſſet.

Libertas & directò poteſt dari, hoc modo, LIBER ESTO, LIBER SIT, LIBERVM ESSE IVBEO: & per fideicommiſſum, vt puta, ROGO, FIDEI COMMITTO HEREDIS MEI, VT STICHVM SERVVM MANVMITTAT.

Is qui directò liber eſſe iuſſus eſt, horcinus fit libertus. Is autem cui
D per fideicommiſſum data eſt libertas, non teſtatoris, ſed manumiſſoris fit libertus.

Cuius fidei committi poteſt ad rem aliquam præſtandam, eiuſdem etiam libertas fidei committi poteſt.

Per fideicommiſſum libertas dari poteſt tam proprio ſeruo teſtatoris, quàm heredis, aut legatarij, vel cuiuſlibet extranei ſeruo.

Alieno ſeruo per fideicommiſſum data libertate, ſi dominus eum
E iuſto pretio non vendat, extinguitur libertas. quoniam nec pretij computatio pro libertate fieri poteſt.

Libertas ſicut dari, ita & adimi tam teſtamento, quàm codicillis teſtamento confirmatis poteſt: vt tamen eodem modo adimatur, quo & data eſt.

Idq; que lex XII. tab. iubet.] In hac lege emptoris nomine continentur omnes, qui quoq;
F iure dominium in ſtatu libero nacti ſunt. & hoc Pomponius ſcribit in l. ſtatu liberi à ceteris. de ſtatu lib. Hac item lege ſignificatur vendi ſtatu liberos poſſe: & hoc eſt quod Modeſtinus in eod. tit. Statu liberos, ait, vænundari poſſe leges XII. tab. putauerunt: quaſi hæc fuerit ſententia XII. tab. Sic ſuprà Vlp. de lege Ælia Sentia. Ideo ſine conſilio manumiſſum, ſeruum manere putat. & M. Tull. lib. IIII. de Rep. Iurgare lex putat inter ſe vicinos, non litigare. Horcinus fit libertus.] Non malè Horcinus. Nam & horcum quidam dixêre παρὰ τὸ ὅρκος. Hic autem nullius eſt libertus. l. ſi necem. de bon. lib. niſi Charontis, Plutonis, Orci. quamobrem & Charonianus ab Theophilo dictus eſt, ea forma, qua Orcini Senatores (quorum meminit Sueton. Tranquillus) à Plutarcho in M. Antonio Charonitæ dicuntur. Alieno ſeruo.] Si relinquatur res aliena, & ſi heres non poſsit eam redimere, non tamen extinguitur legatum aut fideicommiſſum. Nam iuſtum rei pretium ex teſtamento debetur. Si relinquatur libertas ſeruo alieno, quem nulla heres
G condicione redimere poſsit, extinguitur fideicommiſſum libertatis: propterea quòd libertas inæſtimabilis res eſt. Sed videamus an hoc ſit perpetuum? quid enim ſi eius ſerui dominium heres quandoq; nanciſcatur? Et hoc Conſtitutiones introduxerunt. l. deberi. C. de fid. lib.

III.

DE LATINIS.

LATINI ius Quiritium conſequuntur his modis, beneficio principali, liberis, iteratione, militia, naue, ædificio, piſtrino: præterea ex ſenatuſconſulto, veluti quę ſit ter enixa. A

Beneficio principali Latinus ciuitatem Romanam accipit, ſi ab imperatore ius Quiritium impetrauerit.

Liberis ius Quiritium conſequitur Latinus, qui minor triginta annorum manumiſsionis tempore fuit. Nam lege Iunia cautum eſt, vt ſi ciuem Romanam, vel Latinam vxorem duxerit teſtatione interpoſitâ, quòd liberorum quærendorum cauſa vxorem duxerit, poſteà filio filia'ue, nato nata'ue, & anniculo facto, poſſit apud prætorem vel Præſidem prouinciæ cauſam probare, & fieri ciuem Romanum, tam ipſe, quàm filius filia'ue eius & vxor, ſcilicet ſi & ipſa Latina ſit. nam ſi vxor ciuis Romana ſit, partus quoq; ciuis Romanus eſt, ex ſenatuſconſulto, quod auctore Diuo Adriano factum eſt. B C

Ciuis R.

Iteratione fit ciuis Romanus, qui poſt Latinitatem, quam acceperat maior triginta annorum, iterum iuſtè manumiſſus eſt ab eo, cuius ex iure Quiritium ſeruus fuit. Sed huic conceſſum eſt ex ſenatuſconſulto, etiam liberis ius Quiritium conſequi.

Militia ius Quiritium accipit Latinus, ſi inter vigiles Romæ ſex annis militauerit, ex lege Viſillia. Præterea ex ſenatuſconſulto conceſſum eſt ei, vt, ſi triennio inter vigiles militauerit, ius Quiritium conſequatur. D

Naue Latinus ciuitatem Romanam accipit, ſi non minorem quàm decem milia modiorum nauem fabricauerit, & Romam ſex annis frumentum portauerit, ex edicto Diui Claudij.

Latinis ius Quiritium.] Igitur meliore condicione ſunt Latini, quàm Dediticij. Nam Dediticij nullo prorſus modo ius Quiritium conſequuntur. Sed & Latini commercium habent, & teſtamenti factionem: Dediticij non item. Latini vera libertate potiuntur quamdiu viuunt: Dediticij vmbra & imaginibus libertatis. Ciues autem Romani meliore condicione ſunt, quàm Latini. Connubium enim Latini, & patriam poteſtatem non habent: teſtamentum facere, tutores'ue dari non poſſunt, deniq; moriuntur quaſi ſerui. Nam ſi vxor ciuis Romana.] Partum Latinum naſci, argumento erat lex Menſia. de qua in tit. v. propterea quòd Latini non valde diſtant à peregrinis. E

Sed huic conceſſum eſt.] Qui minor xxx. annorum Latinitatem accipit, liberis ius Quiritium conſequitur ex lege Iunia. poſt hanc ætatem qui latinitatem accipit, nõ niſi patroni beneficio: ſed ex S. C. etiam liberis ius Quiritium conſequitur. Militia.] Vigilum ſeptem cohortes D. Auguſtus in vrbe ita conſtituit, vt binas regiones vrbis vnaquæque cohors tueretur. Conſtat enim 14. fuiſſe regiones vrbis. l. 3. de off. præf. vig. Inter eos qui Latinus ſex annis militaſſet, ex lege Viſellia ius Quiritium conſequebatur: tandem Senatui triennium viſum eſt ſufficere. *Viſellia* malo quàm *Viſillia*: quæ D. Claudij temporibus lata eſt, rogante L. Viſel'io Varrone. l. j. C. ad leg. Viſel. l. j. C. quand. ciu. ac. cri. præ. F

IIII.

DE HIS, QVI SVI IVRIS SVNT.

SVI iuris ſunt familiarum ſuarum principes, id eſt, paterfamiliæ, itemq; materfamiliæ. G

Qui matre quidem certa, patre autem incerto nati ſunt, ſpurij appellantur.

Spurij

A Spurij appellantur.] Spurij ſunt, qui legitimè quæſiti non ſunt. Originem verbi Iuſtinianus explicat his verbis, Vnde ſolent Spurij appellari, vel à Græca voce, quaſi *σποράδην* concepti, vel quaſi ſine patre filij. in tit. de nupt. ſic in l. diuus. de captiu. ſic Caius lib. 1. Inſtit. ſic Theophilus, ſic libri ſcripti: impreſſi non ſic, quibus non aſſentior.

V.

DE HIS QVI IN POTESTATE SVNT.

IN poteſtate ſunt liberi parentum, ex iuſto matrimonio
B nati.

Iuſtum matrimonium eſt, ſi inter eos qui nuptias contrahunt connubium ſit, & tam maſculus pubes quàm femina potens ſit, & vtrique conſentiant, ſi ſui iuris ſunt, aut etiam parentes eorum, ſi in poteſtate ſunt.

Connubium eſt vxoris iure ducendæ facultas.

Connubium habent ciues Romani cum ciuibus Romanis: cum La-
C tinis autem & peregrinis, ita ſi conceſſum ſit.

Cum ſeruis nullum eſt connubium.

Inter parentes & liberos infinitè cuiuſcumque gradus connubium non eſt. Inter cognatos autem ex tranſuerſo gradu, olim quidem vſque ad quartum gradum matrimonia contrahi non poterant: nunc autem etiam ex tertio gradu licet vxorem ducere. Si tamen fratris filia, non etiam ſororis filia, aut amita, vel matertera, quamuis eodem gradu ſit:
D eademq; vxore: nouerca, vel priuigna, vel nurus, vel ſocrus noſtra fuit, ducere non poſſumus.

Si quis eam, quam non licet, vxorem duxerit, inceſtum matrimonium contrahit: ideoq; liberi in poteſtate eius non fiunt, ſed quaſi vulgo concepti, ſpurij ſunt.

Connubio interueniente, liberi ſemper patrem ſequuntur: nō interueniente connubio, matris condicioni accedunt, excepto eo, qui ex
E peregrino & ciue Romana, peregrinus naſcitur: quoniam lex Menſia ex alterutro peregrino natum deterioris parentis condicionem ſequi iubet.

Ex ciue Romano & Latina Latinus naſcitur: & ex libero & ancilla, ſeruus: quoniam cùm his caſibus connubia non ſint, partus ſequitur matrem.

In his qui iure contracto matrimonio naſcuntur, conceptionis tem-
F pus ſpectatur. in his autem, qui non legitimè concipiuntur, editionis: veluti ſi ancilla conceperit, deinde manumiſſa pariat, liberum parit. Nam quamuis non legitimè concepit, cùm editionis tempore libera ſit, partus quoque liber eſt.

Nunc autem etiam ex tertio.] Hic locus ſic meo iudicio reſtituendus eſt. *Nunc autem etiam ex quarto gradu licet vxorem ducere. Sed tamen fratris aut ſororis filiam, neptem've eorum quamuis eodem gradu ſit, amitam vel materteram, eamq́ vxorem, quæ nouerca vel priuigna, vel nurus, vel ſocrus noſtra fuit, ducere non poſſumus.* Olim igitur inter ſe patrueles, amitini, conſobrini ma-
G trimonio iungi non poterant: id quod & Caius ſcribit lib. 1. Inſtitut. hodie ex Conſtitutionibus poſſunt. Perperam ex tertio gradu. nam iure ciuili ex tertio gradu vxorem ducere numquam licuit: neque verò nunc licet. Cetera quàm ineptè deſcripta fuerint, ex Caij & Iuſtiniani Inſtitutionibus, & graduum ratione deprehendi poteſt.. Inceſtum matrimonium.] Ergo nō tantùm inter parentes & liberos inceſtæ ſunt nuptiæ, ſed & inter eos, qui ex tranſuerſo, vel qui affinitate coniuncti

ſunt: quod & Caius ſcribit lib. 1. Inſtitut. & Paulus in l.ſororis. de rit.nupt. Et præterquàm quòd A iure gentium inter parentes & liberos, ceterùm iure ciuili inceſtæ ſunt nuptiæ. Quoniam lex Menſia.] l.lex naturæ.de ſtat. hom. Veluti ſi ancilla conceperit.] Quòd ſi libera conceperit, deinde ancilla pepererit, partus quoq; ſeruus eſt, ſi hanc iuris ciuilis regulam ſequamur: quod & Caius ſcribit lib.1. Inſtit. ſed fauore libertatis placuit eum liberum naſci. & ita Marc. ſcribit in l.& ſeruorum. de ſtat. hom. & Paul. lib. 1 1. ſent.

V I.

DE DOTIBVS.

Dos aut datur, aut dicitur, aut promittitur. B

Dotem dicere poteſt mulier, quæ nuptura eſt: & debitor mulieris, ſi iuſſu eius dicat inſtitutus: parens mulieris virilis ſexus per virilem ſexum cognatione iunctus, velut pater, auus paternus. Dare, promittere dotem omnes poſſunt.

Dos aut profecticia dicitur, id eſt, quam pater mulieris dedit: aut aduenticia, id eſt, ea, quæ à quouis alio data eſt.

Mortua in matrimonio muliere, dos à patre profecta, ad patrem reuertitur, quintis in ſingulos liberos in infinitum relictis penes virum. Quòd ſi pater non ſit, apud maritum remanet. C

Aduenticia autem dos ſemper penes maritum remanet, præterquam ſi is qui dedit, vt ſibi redderetur ſtipulatus fuit: quæ dos ſpecialiter recepticia dicitur.

Diuortio facto, ſiquidem ſui iuris ſit mulier, ipſa habet actionem, id eſt, dotis repetitionem: quòd ſi in poteſtate patris ſit, pater adiuncta D filiæ perſona habet actionem reuera: nec intereſt aduenticia ſit dos, an profecticia.

Poſt diuortium defuncta muliere, heredi eius actio non aliter datur, quàm ſi moram in dote mulieri reddenda maritus fecerit.

Dos ſi pondere, numero, menſura contineatur, annua, bima, trima die reddetur: niſi ſi, vt præſens reddatur, conuenerit. Reliquæ dotes ſtatim redduntur. E

Retentiones ex dote fiunt, aut propter liberos, aut propter mores, aut propter impenſas, aut propter res donatas, aut propter res amotas.

Propter liberos retentio fit, ſi culpa mulieris aut patris, cuius in poteſtate eſt, diuortium factum ſit: tunc enim ſingulorum liberorum nomine ſextæ retinentur ex dote: non plures tamen quàm tres ſextæ in retentione ſunt, non in petitione.

Dos quæ ſemel functa eſt, amplius fungi non poteſt, niſi aliud matrimonium ſit. F

Morum nomine, grauiorum quidem, ſextæ retinentur: leuiorum autem, octaua. Grauiores mores ſunt, adulteria tantùm: leuiores omnes reliqui.

Mariti mores puniuntur, in ea quidem dote, quæ à die reddi debet, Ita: propter maiores mores præſentem dotem reddit: propter minores ſenum menſum die. In ea autem, quæ præſens reddi ſolet, tantum G ex fructibus iubetur reddere, quantum in illa dote quadriennio redditur: quod repræſentatio facit.

Impen

A Impenſarum ſpecies ſunt tres: aut enim neceſſariæ dicuntur, aut vtiles, aut voluptuoſæ.

Neceſſariæ ſunt impenſæ, quibus non factis, dos deterior futura eſt: veluti ſi quis ruinoſas ædes refecerit.

Vtiles ſunt, quibus non factis quidem, deterior dos non fuerit: factis autem, fructuoſior dos effecta eſt: veluti ſi vineta & olıueta fecerit.

B Voluptuoſæ ſunt quibus neque omiſsis, deterior dos fieret: neque factis, fructuoſior effecta eſt: quod euenit in viridariis, & pictoriis, ſimilibusq; rebus.

Dos aut datur.] Dos dicitur ſollemnibus verbis ſine interrogatione. Dotis actio tam ex dictione naſcitur, quàm ex ſtipulatione: hodie etiã ex nuda pollicitatione & nudo pacto. l. 2. C. Theo. de inc. nupt. l. vlt. C. Theo. de dotib. Sublata autem eſt dicendæ dotis ſollemnitas: ideoq; à l. ad exactionem. C. de do. prom. vt ex Cod. Theo. apparet, Tribonianus amouit hæc verba, *Dictio vel:* & quibus in locis prudentes ſcripſerant, *Doti dicere*, ſubſcripſit, *Doti promittere*, inuſitata loquendi
C forma. l. ſi rem. §. vlt. de nouat. l. auus. de iu. dot. l. ſi marito. § 1. l. ſi ſocer. §. Lucius. ſol. mat. Denique in l. 1. C. de iu. dot. cùm Seuerus Imp. ſcripſiſſet, *Dictio vel promiſsio:* & paulò poſt, *Ex dictione vel ex ſtipulatione* (necdum enim ex pollicitatione dotis actio erat) pollicitationem Trib. adſcripſit, & condictionem ex pollicitatione: cùm tamen ex pactis, vel pollicitationibus præſcriptis verbis, non condictio dari ſoleat. Inſtitutus.] Ad hanc rem conſtitutus. Dare, promittere.] Idem Paulus in l. promittendo, de iu. dot. Dicendo igitur tres dumtaxat perſonæ obligantur, promittendo omnes. Quam pater mulieris.] Adde vel parens virilis ſexus, per virilem ſexum cognatione iunctus. Quintis.] l. 1. C. Theod. de dotib. l. vlt. C. Theo. de repud. Semper.] ſiue ſint liberi, ſiue nõ. Recepticia.] l. mortis cauſa. §. ſed & ſi dos, de don. cau. mor. Seruus autẽ recepticius, de quo Aul. Gell. & Non. Marcellus ſcribũt, neq; dotalis eſt, neq; ex paraphernis: quia ad virũ non defertur.
D Sunt hæc omnia diuerſa, bona recepticia, dotes, *παράφερνα, ἀντίφερνα, θεώρετρα, ὑπόβολα.* *Παράφερνα* ſunt, quæ extra dotem ad virum deferuntur, quæ & peculij nomine ſignificantur. l. ſi ego. §. dotis, de iu. dot. l. donationes. §. ſpecies, de donat. *Ἀντίφερνα* ſunt donationes propter nuptias. l. vlt. C. de don. ante nup. quibus proxima ſunt *θεώρετρα*, & *ὑπόβολα*, de quibus Conſtantinus Harmenopulus ſcribit. Vnde & Hypobolica inſtrumenta apud Sid. Apoll. lib. VII. Epiſt. quamquam ſunt, qui legant Hyperbolica: alij quidam Paraphernica, omninò male. Nec intereſt.] Obſtare videtur l. 2. §. quod ſi in patris. ſol. matr. Goueanus in lib. var. lect. Triboniani in eo §. facinus adnotauit: Ant. Goueanus, cui ex omnibus, quotquot ſunt aut fuêre, Iuſtinianei iuris interpretibus, ſi quæramus quis vnus excellat, palma deferenda eſt. Proinde dos aduenticia communis eſt ex iure antiquo, mulieris propria ex iure nouo. Actio dotis aduenticiæ cõmunis eſt etiam Iure nouo. l. vlt. C. de bo. quæ. lib. l.
E neq; verò propriam eſſe actionem rectè colligitur ex l. Caius. ſol. mat. quia non dicit ſoli filiæ actionem dari: verùm ideo filiæ dicit non patri, quia filiæ cautum fuit non patri. ceterùm per filiam patri quæritur actio. Poſt diuortium.] Inde ſi poſt diuortium maritus in reddenda dote moram fecerit, & heredi vxoris competit actio: ſi moram non fecerit, ſecus eſt. Quamobrem & mortua in matrimonio vxore, heredi non competit actio. l. vſufruct. ſol. mat. l. cùm in fundo. §. ſi autem vſumfruct. de iu. dot. Annua bima.] Hodie annua die ex conſtitutione Iuſtiniani: cui à Triboniano aptata eſt l. 1. de do. præleg. in qua legitur, annua die pecuniam dotalem reddi. Non plures tamen quàm tres.] id eſt, media pars, vt Paulus ait lib. II. Inſtit. tit. de dotibus, cuius verba Boëthius Seuerinus refert. Nam ſex ſextæ, integrum conficiunt. Non in petitione.] Quæ ex aliis cauſis retinentur, & in petitione ſunt. Suſtulit verò Iuſtin. quintas & ſextas, & alia omnia retentio-
F num genera. Sunt tamen compenſationum ex eis cauſis leges quamplurimæ. l. fructus. §. ob donationes. l. rei. § 1. l. ſi conſtante. §. ſi vxor. l. pe. §. 1. ſol. mat. l. vtilium. de impenſ. in res dot. l. neque. C. de compenſ. l. 1. C. rer. amot. Sed & de moribus actionem ſuſtulit. l. vlt. C. de repud. de qua in l. 5. D. de pac. dot. l. vlt. C. Th. de inc. nup. l. 1. C. Theo. vic. ciu. cri. ag. non poſ. quæ & accuſatio dicitur in l. viro. l. cùm mulier. D. ſol. mat. quemadmodum actio ſuſpecti, actio ingrati, actio inofficioſi, accuſatio ſuſpecti, accuſatio ingrati, accuſatio inofficioſi ſuis locis. Dos quæ ſemel.] Niſi redintegratum ſit matrimonium, dos quæ ſemel dos eſſe deſiit, dos effici amplius non poteſt. Redintegrato matrimonio, tacitè redintegratur & dos, niſi ſit recepticia. l. ſi mulier diuerterit. l. in inſulam. §. vltim. ſol. mat. Item octaua.] Legendum autem *octaua.* Quæ à die reddi debet. Ita propter.] Legendum, *quæ annua bima trima die reddi debet, propter.* Pictoriis.] Lego, picturis. & paulò ante,
G *deterior dos fuerit.* Viridariis.] In Pand. Flor. virdiaria in l. ſi cuius. §. fructuarius. de vſufruct: l. in inſtrumento de inſtr. vel inſtrum. leg. & viridia in l. quotiens. §. ſeruitutum de ſeruit. l. ædificia. de ſer. vrb. l. impenſæ. de verb. ſignific. Vnde & viridiaria alij deduxêre, alij viridaria. Sed nihil hæc ad Vlpianum.

Ego autem hanc vocem delendam suspicor. et [illegible] ex eo quod alii libri habebant si [illegible] dicat, alii, si [illegible] [illegible] [illegible]

Goueani magna laus. sed hic sibi non constat in eo laudando.

de repud.

A

V I I.

DE IVRE DONATIONVM INTER VIRVM ET VXOREM.

INter virum & vxorem donatio non valet, niſi certis ex cauſis: mortis cauſa, diuortij cauſa, ſerui manumittendi gratia. Hoc amplius principalibus conſtitutionibus conceſſum eſt mulieri, in hoc donare viro ſuo, vt is ab Imperatore lato B clauo, vel equo publico, ſimilíve honore honoretur.

Si maritus diuortij cauſa res mouerit, rerum quoque amotarum actione tenebitur.

Si maritus pro muliere ſe obligauerit, vel in rem eius impenderit, diuortio facto, eo nomine cauere ſibi ſolet ſtipulatione tribunicia.

In poteſtate parentum ſunt etiam hi liberi, quorum cauſa probata eſt, per errorem contracto matrimonio inter diſpares condignis perſonas. C Nam ſeu ciuis Romanus Latinam aut peregrinam, vel eam, quæ Dediticiorum numero eſt quaſi per ignorantiam vxorem duxerit: ſiue ciuis Romana per errorem peregrino, vel ei qui Dediticiorum numero eſt, aut etiam ſi Latino ex lege Ælia Sentia nupta fuerit, cauſa probata, ciuitas redditur tam liberis quàm parentibus, præter eos qui Dediticiorum numero ſunt, & ex eo fiunt in poteſtate parentum liberi.

Principalibus.] Antonini Imp. l. nuper. de don. inter vir. & vxo. Si maritus diuortij.] D Non tantùm in vxorem, ſed & in virum rerum amotarũ actio eſt. l. contra. §. item. rer. amot. Stipulatione tribunicia.] Vt in l. cùm mulier de dote. ſolut. matr. Hæc ſtipulatio honoraria eſt, quia ex iuriſdictione tribunorum venit: vt prætoria, vt ædilicia ex iuriſdictione prætoris, ex iuriſdictione ædilium. In Inſtitutionibus, de ædiliciis vulgò malè ſcriptum eſt, *quia ex iuriſdictione prætoris veniunt*. Supereſt enim vox, *prætoris*, auctore Theophilo, & Pomponio in l. 5. de verbor. obligat.

Diſpares condignis.] Lego, diſparis condicionis. Ex lege Aelia Sentia.] Legendum, opinor, ex lege Iunia, vt in tit. de Latinis ex lege Iunia, id eſt, vti lege Iunia comprehenſum eſt. Eſt autem ab hac ſententia non abſimile id, quod Impp. reſcripſerant in l. qui in prouincia. §. Diuus. de rit. nup.

E

V I I I.

DE ADOPTIONIBVS.

NOn tantùm naturales liberi in poteſtate parentum ſunt, ſed etiam adoptiui.

Adoptio fit, aut per populum, aut per prætorem, vel præſidem prouinciæ. Illa adoptio quæ per populum fit, ſpecialiter adrogatio dicitur. F

Per populum qui ſui iuris ſunt adrogantur: per prætorem autem, filij familiæ à parentibus dantur in adoptionem.

Adrogatio Romæ tantùm fit: adoptio autem, etiam in prouincia apud præſidem.

Per prætorem vel præſidem prouinciæ adoptari tam maſculi quàm feminæ, & tam puberes quàm impuberes poſſunt: per populum verò Romanum, feminæ quidem non adrogant. Pupilli anteà quidem non G poterant adrogari: nunc autem poſſunt ex conſtitutione Diui Antonini.

Hi

A Hi qui generare non poſſunt,velut ſpado,vtroq; modo poſſunt adoptare.Idem iuris eſt in perſona cœlibe.

Item is qui filium non habet,in locum nepotis adoptare poteſt.

Si paterfamiliæ adrogandum ſe dederit, liberi quoque eius quaſi nepotes, in poteſtate fiunt adrogatoris. Feminæ verò neutro modo poſſunt adoptare: quoniam nec naturales liberos in poteſtate habent.

Aut per populum.] l.2.C. de adopt. Hodie per imperatorem. Adrogatio Romæ tan-
B tum fit.] Quooiam curiatis comitiis fit. Feminæ quidem non adrogant.] Legendum *adrogantur*. Cauſa illa eſt, quia nulla cum feminis comitiorum communio eſt. Ceterùm per principem feminæ adrogantur.l.nam feminæ.D.de adop.

I X.

DE HIS QVI IN MANV SVNT.

C FARRE conuenitur in manum, certis verbis, & teſtibus x. præſentibus, & ſollemni ſacrificio facto, in quo panis quoque farreus adhibetur.

In manu eſt vxor,quę conuenit in manum.In manum aut confarratione conuenitur,aut coëmptione. Sed omiſſa eſt confarreandi adſuetudo, vt Cornelius Tacitus lib.IIII. Annalium ſcribit. Omiſſa quoque tandem eſt coëmptio. Denique omiſſa eſt omnis conuentio io manum. Quamobrem Tribonianus io l.vxorem. de rit.nupt.l.ex parte.§.1.de verbo.oblig.ſcripſit, *in matrimonium conuenire*: cùm tamen Pap.ſcripſiſſet, *in manum conuenire*. & in l.ſi concub ina rer.amot. *conuenit* pro *in manu conuenit*.

D

X.

QVI IN POTESTATE MANCIPIO'VE SVNT QVEMADMODVM EO IVRE LIBERENTVR.

LIBERI parentum poteſtate liberantur, emancipatione, id eſt,ſi poſteaquam mancipati fuerint, manumiſſi ſint. Sed filius quidem ter mancipatus, ter manumiſſus, ſui iuris fit. Id
E enim lex duodecim Tabularum iubet his verbis, SI PATER FILIVM TER VENVNDAVIT, FILIVS A PATRE LIBER ESTO. Ceteri autem liberi præter filium tam maſculi quàm feminæ,vna mancipatione manumiſſioneq; ſui iuris fiunt.

Morte patris filius & filia ſui iuris fiunt. morte autem aui,nepotes ita demum ſui iuris fiunt,ſi poſt mortem aui in poteſtate patris futuri non ſunt: veluti ſi moriente auo pater eorum aut iam deceſſit, aut de pote-
F ſtate dimiſſus eſt.Nam ſi mortis aui tempore, pater eorum in poteſtate eius ſit,mortuo auo, in patris ſui poteſtate fiunt.

Si patri,vel filio,aqua & igni interdictum ſit,patria poteſtas tollitur: quia peregrinus fit is, cui aqua & igni interdictum eſt. Neque autem peregrinus ciuem Romanum, neque ciuis Romanus peregrinum in poteſtate habere poteſt.

Si pater ab hoſtibus captus ſit, quamuis ſeruus hoſtium fiat: tamen
G cùm reuerſus fuerit, omnia priſtina iura recipit, iure poſtliminij. Sed quamdiu apud hoſtes eſt,patria poteſtas in filio eius interim pendebit: & cùm reuerſus fuerit ab hoſtibus, in poteſtate filium habebit. Si verò

ibi deceſſerit, ſui iuris filius erit. Filius quoque ſi captus fuerit ab hoſtibus, ſimiliter propter ius poſtliminij, patria poteſtas interim pendebit. A

In poteſtate parentum eſſe deſinunt & hi, qui Flamines Diales inaugurantur, & quæ virgines Veſtæ capiuntur.

Qui flamines Diales.] Qui morte parentis ſui iuris fit, capite non minuitur. l. 3. §. vlt. ad Maced. Adiungo etiam eum qui Flaminio Diali, aut Veſtali ſacerdotio ſui iuris fit. l. 2. quod cum eo. l. 1. §. ſed etſi alio. quan. de pecul. auctore Gellio lib. 1. cap. 13. Et hoc nimirum eſt quod ait Vlpianus in d. l. 3. *vel aliàs ſui iuris*, &c. Idem & in eo Iuſtinianus conſtituit, qui dignitate ſui iuris fit. in nou. 81. B
At is profectò qui emancipatione ſui iuris fit, capite minuitur: credo quia in imaginariam ſeruitutis formam deducitur. l. liberos. de cap. minutis: immò quia ſublata eſt legitima emancipatio, vigetque aut Anaſtaſiana, aut Iuſtiniana emancipatio, qui emancipatur hodie, capite non minuitur. Proinde meritò ex Iuſtiniani conſtitutionibus ſuo exæquatur emancipatus. Vſusfructus emancipatione non finitur. Id deniq; reſtat, vt capite non minuantur hodie, qui cùm alieni iuris forent, ſui iuris efficiuntur. His autem quæ in hoc loco dicuntur ab Vlpiano, addenda eſt, quæ in manum flaminis conuenit, Cornelius Tacitus lib. IIII. quando exiret à iure patrio qui id flaminium apiſceretur, quæq; in manum flaminis conueniret.

X I. C

DE TVTELIS.

TVTORES conſtituuntur tam maſculis, quàm feminis: ſed maſculis quidem impuberibus, dumtaxat propter ætatis infirmitatem: feminis autem tam impuberibus, quàm puberibus, & propter ſexus infirmitatem, & propter forenſium rerum ignorantiam.

Tutores autem legitimi ſunt, aut ſenatuſconſultis conſtituti, aut moribus introducti. D

Legitimi tutores ſunt, qui ex lege aliqua deſcendunt. Per eminentiam autem legitimi dicuntur, qui ex lege duodecim Tabularum introducuntur, ſeu propalàm, quales ſunt agnati, ſeu per conſequentiam, quales ſunt patroni.

Agnati ſunt, à patre cognati virilis ſexus, per virilem ſexum deſcendentes, eiuſdem familiæ: veluti patrui, fratres, filij fratris patruelis. E

Qui liberum caput mancipatum ſibi, vel à parente, vel à coëmptore manumiſit, per ſimilitudinem patroni tutor efficitur, qui fiduciarius tutor appellatur.

Legitimi tutores alij tutela in iure cedere poſſunt.

Is cui tutela in iure ceſſa eſt, Ceſſicius tutor appellatur: qui ſiue mortuus fuerit, ſiue capite minutus, ſiue alij tutela ceſſerit, redit ad legitimum tutorem tutela. Sed & ſi legitimus deceſſerit aut capite minutus fuerit, ceſſicia quoque tutela extinguitur. F

Quantùm ad agnatos pertinet, hodie ceſſicia tutela non procedit: quoniam permiſſum erat in iure cedere tutela feminarum tantùm, non etiam maſculorum. Feminarum autem legitimas tutelas lex Claudia ſuſtinet.

Excepta tutela patronorum, legitima tutela capitis deminutione amittitur. G

Capitis minutionis ſpecies ſunt tres, maxima, media, minima.

Maxima capitis deminutio eſt, per quam & ciuitas, & libertas amittitur:

A citur:veluti cùm incenſus aliquis venierit: aut cùm mulier alieno ſeruo ſe iunxerit,denuntiante domino, & ancilla facta fuerit, ex ſenatuſconſulto Claudiano.

Media capitis deminutio dicitur, per quam ſola ciuitate amiſſa, libertas retinetur:quod fit in eo,cui aqua & igni interdicitur.

Minima capitis deminutio eſt, per quam & ciuitate & libertate ſalua, ſtatus dumtaxat hominis mutatur: quod fit adoptione, & in ma-

B num conuentione.

Teſtamento quoque nominatim tutores dati confirmantur eadem lege duodecim Tabularum, his verbis: VTI LEGASSIT SVPER PECVNIA TVTELA'VE SVÆ REI, ITA IVS ESTO: qui tutores datiui appellantur.

Dari teſtamento tutores poſſunt liberis qui in poteſtate ſunt.

Teſtamento tutores dari poſſunt hi, cum quibus teſtamenti facien-

C di ius eſt,præter Latinum Iunianum.Nam Latinus habet quidem teſtamenti factionem, ſed tamen tutor dari non poteſt. id enim lex Iunia prohibet.

Si capite deminutus fuerit tutor teſtamento datus,non amittit tutelam: ſed ſi abdicauerit ſe tutela, deſinit eſſe tutor. Abdicare autē eſt,dicere nolle ſe tutorem eſſe in iure. Cedere autem tutela teſtamēto datus non poteſt.nam & legitimus in iure cedere poteſt,abdicare ſe nō poteſt.

D Lex Attilia iubet mulieribus,pupillis've non habentibus tutores,dari à prætore,& maiore parte Tribunorum plebis: quos tutores Attilianos appellamus. Sed quia lex Attilia Romæ tantùm locum habet, lege Iulia & Titia proſpectum eſt, vt in prouincia quoque ſimiliter à præſidibus earum dentur tutores.

Lex Iunia tutorem fieri iubet Latino, vel Latinis impuberibus eum, qui etiam ante manumiſſionem ex iure Quiritium fuit.

E Ex lege Iulia de maritandis ordinibus, tutor datur à Prætore vrbis ei mulieri virginíve,quam ex hac ipſa lege nubere oportet, ad dotem dādam, dicendam, promittendam've, ſi legitimum tutorem pupilla non habeat. Sed poſteà Senatus cenſuit, vt etiam in prouincia quoq; ſimiliter à præſidibus earum ex eadem cauſa tutores dentur.

Prætereà etiam in locum muti,furioſi've tutoris,alterum dandum eſſe tutorem ad dotem conſtituendam Senatus cenſuit.

F Item ex Senatuſconſulto tutor datur mulieri ei, cuius tutor abeſt, præterquàm ſi patronus ſit, qui abeſt. Nam in locum patroni abſentis alter peti non poteſt, niſi ad hereditatem adeundam, & nuptias contrahendas.Idemq; permiſit in pupillo patroni filio.

Hoc amplius Senatus cenſuit,vt ſi tutor pupilli pupillæ've ſuſpectus à tutela ſubmotus fuerit,vel etiam iuſta de cauſa excuſatus,in locū eius tutor alius detur.

G Moribus tutor datur mulieri pupillo've,qui cum tutore ſuo lege aut legitimo iudicio agere vult, vt auctore eo agat (ipſe enim tutor in rem ſuam auctot fieri non poteſt) qui prætorianus tutor dicitur, quia à prætor

prætore vrbis dari conſueuit. A

Pupillorum pupillarumq; tutores & negotia gerunt,& auctoritatem interponunt.Mulierũ autem tutores auctoritatẽ dumtaxat interponũt.

Si plures ſunt tutores,omnes in omni re debẽt auctoritatẽ accómodare,prçter eos qui tunc dati ſunt:nã ex his vel vnius auctoritas ſufficit.

Tutoris auctoritas neceſſaria eſt, mulieribus quidem in his rebus, ſi lege aut legitimo iudicio agant,ſi ſe obligent, ſi ciuile negotium gerãt, ſi libertæ ſuæ permittant in contubernio alieni ſerui morari, ſi mancipia alienent. Pupillis autem hoc amplius, etiam in rerum nec mancipi alienatione tutoris auctoritate opus eſt. B

Liberantur tutela, maſculi quidem pubertate. Puberem autem Caſſiani quidem eum eſſe dicunt, qui habitu corporis pubes apparet, id eſt,qui generare poteſt: Proculeij autẽ,eum qui quattuordecim annos expleuit:verùm Priſcus eum Puberem eſſe,in quem vtrumq; concurrit, & habitus corporis,& numerus annorũ.Feminæ autẽ tutela liberantur. C

XII.

DE CVRATORIBVS.

CVRATORES aut legitimi ſunt, id eſt, qui ex lege duodecim Tabularum dantur: aut honorarij, id eſt, qui à prætore conſtituuntur.

Lex duodecim Tabularum furioſum, itemq; prodigum, cui bonis interdictum eſt, in curatione iubet eſſe agnatorum. D

A prætore conſtituitur curator, quem ipſe prætor voluerit, libertinis,prodigis,itemq; ingenuis,qui ex teſtamento parentis heredes facti, malè diſſipant bona:his enim ex lege,curator dari non poterat:cùm ingenuus quidem non ab inteſtato,ſed ex teſtamento heres factus ſit patri:libertinus autem nullo modo patri heres fieri poſſit,qui nec patrem habuiſſe videtur,cùm ſeruilis cognatio nulla ſit. E

Prætereà dat curatorem ei etiam,qui nuper pubes factus,idoneè negotia ſua tueri non poteſt.

Virilis ſexus.] In tutelarum quæſtione ita definiútur agnati:proptereà quod tutela virile munus eſt.Ceteroquin & feminæ agnatæ ſunt. Eadem eſt agnatorum definitio [illegible]uæſtiooe inteſtatæ ſucceſsionis.l.2.§.agnati.de ſuis & legit.het.& infra tit.26.quia etſi conſangu[illegible]couſanguineo inteſtato heres exiſtat, agnata tamen agnato cuiquam inteſtato ex lege Voconia heres non eſt.§. ceterum de legit.agnat.ſucc.Sic in lege Vellea,Qui teſtamentum faciet,is omneis virilis ſexus, qui ei ſui heredes futuri erunt, &c. etiam ſi parente viuo naſcantur. Ideò ait, Virilis ſexus, quia ſequuntur hæc verba, Vt nominatim eos exheredet,vel inſtituat. §.poſtumorum.io fi.de exh.lib. Soli autem poſtumi mares nominatim exheredaodi ſunt. §. poſtumi quoque. §. poſtumorum. de exheredat. lib. Vnde & in l.3.de iniuſto rupt. aio ſic Vlpianum ſcripſiſſe, *Poſtumi virilis ſexus*: & ex Iuſtiniani conſtitutione id Tribonianum immutaſſe. **Eiuſdem familiæ.**] l. pronuntiatio. §. communi. de verb.ſig. **Fratres.**] Legendum, *Fratres patrueles, filij fratris patruelis.* **Qui liberum caput.**] Agnatus eſt tutor ex l. XII. tab. patronus ex interpretatione legis: parens ex contractu fiduciæ. Cur noo & parens ex interpretatione legis? Quia nulla talis in lege interpretatio adhiberi potuit. Nec enim vt patronis, ſic parentibus nominatim lege defertur hereditas. Igitur duæ tantùm ſunt ſpecies legitimæ tutelæ, Agnatorum, & Patronorum: id quod Vlpianus tradit. in l.1. de leg.tut.Verùm in l.3.§.vltim.eod.titul.parentem emancipatorem non legitimum, ſed vicem ait legitimi tutoris obtinere, id eſt, fiduciarium tutorem eſſe. Non nego moribus inde receptum, vt nominetur legitima,quæ propriè eſt fiduciaria.tit.de leg.par. tut. fiduciariæ tutelæ nomen ad liberos tranſmitti, legitimæ non tranſmitti: deoique hoc liberos patronorum diſtare à liberis parentum. Ceterùm ratio differentiæ tradita à Iuſtiniano in titul. de fiduc. tut. falſa eſt in patre & auo: F G

certè

A certè ſubtilior eſt quàm verior. An igitur quia non vt liberis patroni, ita liberis emancipatoris lege debetur hereditas? l. 1. §. liberos. ſi quis à par. fuerit manu. ſed de his ſatis. **Vel à parente, vel à coëmptore.**] Qui à parente, is eſt pater fiduciarius: qui à coëmptore, is eſt pater naturalis. **Lex Claudia ſuſtinet.**] Lege, *ſuſtulit*. Rurſus verò lex Claudia ſublata eſt conſtitutione Conſtātini. l. 3. C. de leg. tut. l. 2. C. Th. de tut. & cur. crean. Ait Conſtantinus. In feminis tutelam legitimā conſanguineus vel patruus nō recuſet. **Excepta tutela patronorum.**] Hoc eſt quod ait l. tutelas. de cap. minutis. Tutelas etiam non amittit capitis deminutio, exceptis his quæ I. A. P. P. deferuntur, id eſt, quæ iure agnationis proximis potiſsimum deferuntur. Tribonianus non ſic. Equidem ſcio Tribonianum, cùm multa in libris prudentū notis perſcripta eſſent, auctore Iuſtiniano in l. 2. C. de vet. iu. enuc. in eis explicandis cadere frequenter & labi. Ceterùm tutela patronorum minima capitis
B deminutione non perit, quia nec ius patronatus perit. Aequè teſtamentaria & datiua tutela non perit. At quia minima capitis deminutione ius agnationis perit, & legitima agnatorum tutela perit. Dixi, Proximis potiſsimum, vt in edicto trāſlaticio Verris, Tum vti proximum quemque potiſsimū heredem eſſe oporteret, ſi is inteſtatò mortuus eſſet. Vnde eximenda non ſunt poſteriora verba l. 4. vnde legit. Quinimmò in Aſconio ita malè leguntur, quaſi ſi Aſconij eſſent, non Tullij. Item alio in edicto, Sec. tab. teſtamenti potiſsimùm hereditatem dabo. **Veluti cùm incenſus aliquis venierit.**] Hoc M. Tullius explicat in extremo orationis pro Cecinna. **Denuntiante domino.**] Trina denuntiatione opus eſt: denuntiari etiam teſtatò oportet, idq; denuntiari vt ſeruo abſtineat. Denuntiationem ſequitur prætoris, aut præſidis ſententia. Inde Tertullianus lib. II. ad vxorem. Nónne inſuper ceuſuetunt ſeruituti vindicandos, qui cum alieno ſeruo poſt dominorum denun-
C tiationem in conſuetudine perſeuerarunt? Exemplo S. C. ſi ingenuæ, quæ ad gynæciarium ſe, vel monetarium applicat, ſimilis denuntiatio fiat, niſi dicto audiens fuerit, eiuſdem ipſa condicionis ex conſtitutionibus efficitur. l. edicimus. C. Th. de murileg. l. ſenatuſconſult. C. Th. de decur. Sed hæc à Iuſtiniano mutata ſunt in tit. de S. C. Claud. toll. **Status duntaxat hominis.**] Saluo ſtatu publici iuris. l. 1. §. capitis. ad S. C. Tertyll. priuatus hominis ſtatus commutatur. **In manum conuentione.**] Quæ conuenit in manum mariti, capite minuitur: quia in familiam eius, & ſui heredis locum venit, vt in tit. 22. & apud Gellium lib XVIII. cap. 6. **Vti legaſsit.**] Integra lex eſt, Paterf. vti legaſsit, auctore Cornificio lib. 1. ad Herennium. Ait, Paterf. atq; ideò filiusfam. teſtamentum facere non poteſt, etiam ſi hoc velit pater: quod tamen in donatione nulla lex vetat. Ait, *ſuper pecunia, tutelāve ſua rei.* quæ verba coniunctim accipienda ſunt. Nam tutorem inſtituere filiis ſuis pater,
D niſi in teſtamento, non poteſt, in quo & pecuniæ ſuæ heredem inſtituat. l. ſæpe de verb. ſign. **Qui tutores datiui.**] Legitimi non dantur ſed ipſo iure fiunt tutores. l. legitimos. D. de legit. tuto. Teſtamentarij, Attiliani, Iuliani datione tutores fiunt. Plerumq; autem Attiliani, & Iuliani datiui tutores appellantur. l. datiuus. D. rem pup. ſal. for. l. generaliter. C. de epiſc. & cler. l. vlt. C. de leg. tut. **Abdicare autem.**] M. Tullius lib. VI. ad Att. Itaq; aut tutela cogito me abdicare, aut, vt pro Glabrione Scæuola, fenus & impendium recuſare. Nihil ab abdicatione diſtat excuſatio. Excuſatione datiui dumtaxat vtuntur. l. *eidhraj*. D. de exc. tut. §. qui excuſare. Inſt. eod. Nullum verò in iure ciuili excuſationis proximis agnatis datæ extat exemplum. Proinde rectè ait legitimos tutela ſe abdicare nō poſſe. Ratio illa eſt quia ipſo iure tutores exiſtunt. Quæ ratio etiam efficit, vt ſui heredes repudiare hereditatem non poſsint. Verùm enim vt in iure, hi ſe hereditate abſtinere, ita & illi in iure, id eſt,
E apud prætorem, tutela feminarum cedere poſſunt. In pupillis maribus, vt iam ſuperius ab Vlpiano dictum eſt, ceſsicia tutela non procedit. **In iure cedere autem.**] Lego, *in iure autem cedere.*

Qui etiam ante manumiſsionem.] Non eum ſolùm qui in bonis, ſed etiā qui ex iure Quiritium dominus fuit. **Si legitimum tutorem pupilla non habeat.**] Delenda eſt vox *pupilla*: nam de pubere hìc agitur, non de pupilla. Ceterùm quamuis regula iuris hæc ſit, Certæ rei vel cauſæ tutorem non dari, ex lege tamen Iulia & ſenatuſconſultis tutor ex cauſa datur ad dotem conſtituendam. Item, vt paulò poſt tradit, ad adeundam hereditatem ſpecialis tutor datur: quod etiam cōfirmat l. impuberi. D. de tut. & cur. datis. l. cùm in vna. §. tutor. de appellat. **Ad dotem conſtituendam.**] Si ad dotem conſtituendam, erit hoc contrarium ſuperiori regulæ iuris, quæ dictat; Certæ rei tutorem non dari: ſi generaliter (quod & ipſum, ſi mutus aut furioſus ſit legitimus tutor,
F ex S. C. fieri poteſt. l. pe. D. de tutel.) obſtat illa regula, qua cauetur, Tutorem habenti tutorem non dari: ideoq; S. C. opus fuit. **Idémque permiſit in pupillo patroni filio.**] Malo, *Idemq; permiſit in patroni filio:* nimirùm vt in eius locum non niſi ad adeundam hereditatem, vel dotem conſtituendam tutor detur. Quod & generaliter in tutoribus pupillorum iure ciuili locum obtinet. **Hoc amplius.**] Huius S. C. fit mentio in l. ſi quis ſub condicione. de teſtam. tut. & hi quidē ſunt tutores, qui ex S. C. dantur: de quibus intelligenda eſt l. tutelas. de cap. minutis. Sequuntur hi, qui moribus dantur. **Moribus tutor.**] Hodie, quia extraordinaria ſunt iudicia, curator datur. §. vlt. de aucto. tut. In ordinariis iudiciis tutor exigitur. l. curatorem. D. eod. l. vlt. C. de in lit. dan. tut.

Lege aut legitimo iudicio.] Lege agere latius patet, quàm legitimo iudicio agere: nam ſine iudicio lege agi poteſt. **Qui tunc dati ſunt.**] Legendum, *Qui teſtamento dati ſunt.* l. vlt. C. de
G auct. præſt. l. 4. l. 5. in principio, & §. item ipſe. l. quòd dicimus. §. 1. D. eod. M. Tullius pro Flacco, Nihil poteſt de legitima tutela ſine omnium tutorū auctoritate deminui. **Proculeij.**] Quorum ſententia Iuſtiniano placet. **Feminæ autem tutela liberantur.**] Imperfecta oratio eſt. Ceterùm vnus ponitur caſus in tit. vlt. in quo libertæ tutela patronorum liberantur. Denique omnes feminæ conuentione in manum liberantur, auctore Boëthio in Topicis Ciceronis.

 A

X I I I.

DE COELIBE, ORBO, ET SOLITARIO PATRE.

LEGE Iulia prohibentur vxores ducere, ſenatores quidem liberíque eorum, libertinas, & quæ ipſæ, quarúmve pater matérve artem ludicram fecerit: item corpore quæſtum facientem. B

Ceteri autem ingenui prohibentur ducere lenam, à lenone lena've manumiſſam, & in adulterio deprehenſam, & iudicio publico damnatam, & quæ artem ludicram fecerit: adiicit Mauricianus, & à ſenatu damnatam.

Ceteri autem ingenui.] Et has quoque ſenatores non ducent. l. Iulia. §. vlt. de ritu nup. non tamen idem eſt è contrario: nam ingenui libertinas ducent. l. lege Papia. eod. Eſt in eandem rem auctoritate Marci & Commodi factum plenius S. C. de quo in l. oratio. de ſponſ. oratione. l. paſſim. §. ſenatus de rit. nupt. Extat & de eadem re Conſtantini conſtitutio. in l. 1. C. de nat. li. & nou. Marciani, de mat. ſenat. quæ tamen ambæ ſublatæ ſunt in nou. Iuſtiniani e XVII. & I. XXXIX. ex qua id etiam didicimus, corruptè in dicta l. 1. ſcriptum eſſe, *Præfectos*: legendum enim eſt, *Perfectiſſimos*, id eſt, *διασημοτάτους*: atque ita conſtanter habent omnes veteres Codices. Error manauit ex errore nou. Marciani. Lex quoque Iulia de ſenatorum & libertinarum nuptiis à Iuſtiniano ſublata eſt. Mauricianus.] Qui ad leges Iulias libros ſcripſit. C

X I I I I. D

DE POENA LEGIS IVLIÆ.

FEMINIS lex Iulia à morte viri anni tribuit vacationem: à diuortio, ſex menſum. lex autem Papia à morte viri, biennij: à repudio, anni & ſex menſium.

Pœna legis Iuliæ hæc eſt, ne cœlibes, ne orbi ex ciuium Romanorum teſtamentis capiant. l. ſi is qui heres. de vulg. ſubſt. Tertullianus in lib. de monogamia, Aliud eſt ſi & apud Chriſtum legibus Iuliis agi credunt, & exiſtimant cœlibes & orbos, ex teſtamento Dei ſolidum capere non poſſe. Sed hæc pœna ſublata eſt à l. 1. C. de infir. pœn. cœl. & orbit. Tributit vacationem.] Hoc eſt; vt interim, etiam ſi cœlibem vitam agant, capere ex aliorum teſtamentis poſsint. Biennij.] Legendum, *triennij*. Vt enim altero tanto à morte viri vacatio, quæ lege Iulia tribuitur, eam ſuperat quæ à diuortio tribuitur, eadem vt ſit proportio neceſſe eſt in lege Papia, quæ tempora legis Iuliæ prorogauit. Denique triennium Auguſti lege tribui Suetonius auctor eſt: nimirùm enim lex Papia Poppæa lata eſt auctore D. Auguſto poſt Iulias rogationes, M. Papio, Q. Poppæo COSS. ſuffectis, non ordinariis, vt Dion & Iſidorus ſcribunt. Similis eſt error in l. vlt. C. de aduoc. diuer. iudic. vt cõſtat ex l. per hanc. eod. tit. E

F

X V.

DE DECIMIS.

VIR & vxor inter ſe matrimonij nomine decimam capere poſſunt. Quòd ſi ex alio matrimonio liberos ſuperſtites habeant, præter decimam, quam matrimonij nomine capiunt, totidem decimas pro numero liberorum accipiunt. Item cõmunis filius, filiáve, poſt nonum diem amiſſus, amiſſa've, vnam decimã adiicit: duo autem, poſt nonũ diem amiſſi, duas decimas adiiciunt. Præter G

A ter decimam, etiam vſumfructum tertiæ partis bonorum eius capere
poſſunt: & quotcumque liberos habuerint, eiuſdem partis proprie-
tatem. Hoc amplius mulier petere præter decimam dotem poteſt le-
gatam ſibi.

Lege Iulia coniuges, præter ea quæ in hoc tit. enumerantur, inter ſe capere nihil poſſunt. & hoc
in vxore manifeſtò tradit. l. 1. C. de his qui ſe def. lib. x. Sunt & multa huius rei veſtigia in Cod. Th. l.
vlt. de inoff. dot. l. vlt. de leg. her. l. 1. l. ſi aliquis de bo. proſcrip. l. pro commoditate. de nauicul. & in
B nou. Valent. de teſta. Sed in l. pro cõmoditate. pro, *liberis*, perperam ſcriptum eſt *lucris*. Interdum
verò ne decimas quidem capere poſſunt. contrà interdum & ſolidum capere poſſunt: hodie omni-
modo. l. 2. C. de inf. pœ. cœl. & orbit. & decimis ſublatis. Duo autem.] Tres poſt nonum diem
amiſsi ſolidum adiiciunt, tit. prox.

X V I.

DE SOLIDI CAPACITATE INTER VIRVM ET VXOREM.

C ALIQVANDO vir & vxor inter ſe ſolidum capere poſſunt:
velut ſi vterque, vel alteruter eorum nondum eius ætatis ſit,
quæ quidem liberos exigit: id eſt, ſi vir minor annorum vi-
ginti quinque ſit, aut vxor annorum viginti minor. item ſi
vtrique lege Papia finitos annos in matrimonio exceſſerint, id eſt, vir
ſexaginta annos, vxor quinquaginta. item ſi cognati inter ſe coierint
vſque ad ſextum gradum: aut ſi vir abſit, & donec abeſſet, intra annum
D poſtquam abeſſe deſierit, libera inter eos teſtamenti factio eſt. Si ius li-
berorum à principe impetrauerint: aut ſi filium filiam've communem
~~habeant:~~ aut quattuordecim annorum filium, vel filiam duodecim
amiſerint: vel ſi duos trimos, vel ſi tres poſt nonum diem amiſerint,
vt intra annum tamen & ſex menſes. Etiam vnus cuiuſcumque ætatis
impubes amiſſus, ſolidi capiendi ius præſtat. Item ſi poſt mortem viri
intra decem menſes vxor ex eo peperit, ſolidum ex bonis eius capit.

E Aliquando nihil inter ſe capiunt, id eſt, ſi contra legem Iuliam, Pa-
piamq; Popeam contraxerint matrimonium: verbi gratia, ſi famoſam
quis vxorem duxerit, aut libertinam ſenator.

Qui intra ſexageſimum, vel quæ intra quinquageſimum annum
neutri legi paruerit, licet ipſis legibus poſt hanc ætatem liberatus eſſet,
perpetuis tamen pœnis tenebitur, ex ſenatuſconſulto Perniciano. Sed
Claudiano ſenatuſconſulto maior ſexagenario, ſi minorem quinqua-
F genaria duxerit, perinde habebitur, ac ſi minor ſexaginta annorum du-
xiſſet vxorem.

Quòd ſi maior quinquagenaria minori ſexagenario nupſerit, impar
matrimonium appellatur: & ſenatuſconſulto Caluitiano iubetur non
proficere ad capiendas hereditates & legatas dotes. Itaque mortua mu-
liere, dos caduca erit.

Vſque ad ſextum gradum.] Nam à ſexto gradu cognatio nulla eſt. §. vltim. de ſucceſſ. cog.
G Abeſſet intra.] Lego, *Abeſt & intra.* Credo hæc vera eſſe, ſi abſit Reipub. cauſa. Nam an-
nus eis tantùm dari ſolet, qui Reipub. cauſa abeſſe deſierunt. Si ius liberorum.] Iſidorus,
auctor ſanè vel eo nomine probandus, quòd, vt ex hoc libello nonnulla, ita ex optimis auctoribus
quibus nunc deſtituti ſumus, deſcripta quàmplurima cõtineat, lib. v. Ius, inquit, liberorum eſt con-
iugum ſine liberis inuicem pro loco pignorum hereditatis alterna conſcriptio. quam definitionem

A

XVIII.

QVI HABEANT IVS ANTIQVVM IN CADVCIS.

ITEM liberis & parentibus teſtatores vſque ad tertium gradum lex Papia ius antiquum dedit: vt heredibus illis inſtitutis, quod quis ex eo teſtamento non capit, ad hos pertineat,
B aut totum, aut ex parte, prout pertinere poſſit.

Ea quæ mnrtuo teſtatnre deficiunt ex iure antiquo, apud heredem remanent, poſt legem Iuliam & Papiam caduca fiunt: ius tamen ea lege antiquum ſeruatur liberis & parentibus vſque ad tertium gradum. § & cùm lex. C. de caduc. toll. qund & in tit. proximo. & tit. 1. & tit. 25. Vlpianus notat. Inde Celſus in l. pater meus. § vlt. de leg. 2. Si filio, inquit, heredi pars eius, à quo nominatim legatum eſt, accreſcit, non præſtabit legatum quod iure antiqun capit. Id verò immixtum portioni hereditatis en iure capit, quòd legem Papiam anteceſsit, quoniam filius eſt. Ceterùm vt de Iuliano Vlpianus in l. ſi Titin, ita nos de Celſo dicere poſſumus. Celſus quidem ait legatum nnn præſtari, Sed poſt conſtitutinnē Seueri & Antonini alin iure vtimur: ac fruſtra noſtri interpretes Celſum, qui
C Hadriani tempnribus floruit vnà cum Iuliano, cum reſcripto D. Seueri in concnrdiam adducere conantur. Sed hæc aliàs ſubtilius.

XIX.

DE DOMINIIS ET ADQVISITIONIBVS RERVM.

OMNES res aut mancipi ſunt, aut necmancipi. Mancipi res ſunt prædia in Italico ſolo, tam ruſtica, qualis eſt fundus:
D quàm vrbana, qualis domus. Item iura prædiorum ruſticorum: velut via, iter, actus, & aquæductus. Item ſerui & quadrupedes, quæ dorſo collo've domantur, velut boues, muli, equi, aſini: ceteræ res necmancipi ſunt. Elephanti & cameli, quamuis collo dorſo've domentur, necmancipi ſunt; quoniam beſtiarum numero ſunt.

Singularum rerum dominia nobis adquiruntur, mancipatione, tra-
E ditione, vſucapione, in iure ceſſione, adiudicatione, lege.

Mancipatio propria ſpecies alienationis eſt, & rerum mancipi: eaq́; fit certis verbis, libripende, & quinque teſtibus præſentibus.

Mancipatio locum habet inter ciues Romanos, & Latinos Colonarios, Latinosq́ue Iunianos, eosq́ue peregrinos, quibus commercium datum eſt.

Commercium eſt emendi vendendiq́; inuicem ius.

F Res mobiles non niſi præſentes mancipari poſſunt, & non plures quàm quæ manu capi poſſunt. Immobiles autem, etiam plures ſimul, & quæ diuerſis locis ſunt, mancipari poſſunt.

Traditio, propriè eſt alienatio rerum. Necmancipi rerum dominia, ipſa traditione adprehendimus: ſcilicet, ſi ex iuſta cauſa traditæ ſunt nobis.

Vſucapione dominia adipiſcimur, tam mancipi rerum, quàm nec
G mancipi. Vſucapio eſt autem dominij adeptio, per continuationem poſſeſſionis anni, vel biennij: rerum mobiliū anni, immobiliū biennij.

In iure ceſſio quoque communis alienatio eſt, & mancipi rerum &

necmancipi,quæ fit per tres perſonas, in iure cedentes,vindicantes,addicentes. A

In iure cedit dominus:vindicat is cui ceditur:addicit prætor.

In iure cedi res etiam incorporales poſſunt, velut vſusfructus, & hereditas,& tutela legitima,& libertas.

Hereditas in iure ceditur, vel antequam adeatur, vel poſteà quàm adita fuerit.

Antequàm adeatur in iure cedi poteſt ab herede legitimo: poſteà B quàm adita eſt, tam à legitimo, quàm ab eo qui teſtamento heres ſcriptus eſt.

Si antequàm adeatur hereditas, in iure ceſſa ſit, perinde heres fit cui ceſſa eſt,ac ſi ipſe heres legitimus eſſet. Quòd ſi poſteà quàm adita fuerit,in iure ceſſa ſit,is cui ceſſa eſt,permanet heres,& ob id creditoribus defuncti manet obligatus:debita verò pereunt,id eſt, debitores defuncti liberantur. C

Res autem corporales,quotiens ſingulæ in iure ceſſæ ſunt, tranſeunt ad eum cui ceſſa eſt hereditas.

Adiudicatione dominia nanciſcimur, per formulam Familiæ erciſcundæ, quæ locum habet inter coheredes: & per formulam Communi diuidundo, cui locus eſt inter ſocios: & per formulam Finium regundorum, quæ eſt inter vicinos. Nam ſi iudex vni ex heredibus, aut ſociis,aut vicinis rem aliquam adiudicauerit,ſtatim illi adquiritur, ſiue D mancipi,ſiue necmancipi ſit.

Lege nobis adquiritur, velut caducum, vel erepticium ex lege Papia Popea: item legatum ex lege duodecim Tabularum, ſiue mancipi res ſint,ſiue necmancipi.

Adquiritur autem nobis etiam per eas perſonas, quas in poteſtate, manu,mancipio've habemus. Itaque ſiquidem(mancipio puta)acceperint,aut traditum eis ſit,vel ſtipulati fuerint,ad nos pertinet. E

Item ſi heredes inſtituti ſint, legatúmve eis ſit: & hereditatem iuſſu noſtro adeuntes nobis adquirunt,& legatum ad nos pertinet.

Si ſeruus alterius in bonis,alterius ex iure Quiritium ſit,ex omnibus cauſis adquiret ei,cuius in bonis eſt.

Is quem bona fide poſſidemus,ſiue liber, ſiue alienus ſeruus ſit, nobis adquirit ex duabus cauſis tantùm,id eſt,quod ex re noſtra, & quod ex operibus ſuis adquirit:extra has autem cauſas,aut ſibi adquirit, ſi li- F ber ſit: aut domino, ſi alienus ſeruus ſit. Eadem ſunt & in eo ſeruo, in quo tantùm vſumfructum habemus.

Elephanti & cameli.] Videntur quidem mancipij eſſe,non ſunt tamen:quia feræ beſtię ſunt. l.2.§.vlt.ad leg. Aquil. Iſidorus, Mancipium, inquit, eſt quidquid manu capi ſubdiq; poteſt, vt homo,equus,ouis:hæc enim animalia ſtatim vt nata ſunt, mancipium eſſe putantur. nam & ea quæ in beſtiarum numero ſunt,tunc videntur mancipium eſſe,quando capi,ſiue domari cœperint. Tollitur verò hæc rerum differentia in titul.de vſucap.transf. C. Et rerum mancipij.] Supereſt, *Et.* G
Eáque fit certis verbis.] Exempla ſunt in §.præterea.quib.mod.ius poteſt.ſol.& §.1.de teſta. ord.quę,cùm explicata ſint à multis,longiora non faciam. Latinos Colonarios.] Horum exẽplo Iuniani introducti ſunt,vt Iuſtinianus ſcribit in tit.de lat.lib. Commercium.] Commerciũ eſt permutatio.l.ex hoc iure.de iuſt.& iure. Ex permutatione originem cepit emptio & venditio:in

qua &

A qua & ſi vtrinq; merx nõ ſit, vt in permutatione, ſed aliud pretium, aliud merx, de ea tamen cõmercium dicitur freqnentiſsimè: inde & mercari, & promercium, & promercalis res. Traditio.] Legendum, *Traditio propria eſt alienatio rerum nec mancipi. Nec mancipi rerum,* &c. Vſucapio eſt autem dominij adeptio.] Modeſtinus ait in l.3.de vſurp.& vſuc. *adiectio dominij.* mallem, *adeptio,* vt in hoc loco: conſueuerunt enim Iuriſconſulti eiſdem rerum definitionibus vti. Equidem quia hæc duo verba tantam inter ſe adfinitatem habent, vt alterum pro altero facilè potuerit obrepere: quod etiam poſſum Vlpiano auctore, non metuo emendare in Modeſtino, *adeptio dominij.* Nam & capionis verbo adeptio ſignificatur, non adiectio. Rerum mobilium anni.] In iure ciuili quæri plerumque ſolet, vtrùm continuus, an vtilis annus ſit. Idem & in hoc loco quæri poteſt. ſed verius eſt continnum annum numerari: & hoc Paulus ſcripſerat in l.numquam. §.j.de vſurpat. & vſuc.
B Quia tamen annus in triennium mutatus eſt, Tribonianus ſcripſit *continuum tempus*: ſed debuit & vocem hanc, *mobilium* circumſcribere. Nam idem prorſus eſt in vſucapionibus rerum immobilium. Scitum planè eſt huius erroris cauſam in Triboniani ignorantiã conferre. In iure ceſsio.] Tribus verbis omne officium prætoris continetur, Do, dico, addico, Dat iudices, Dicit ius, Addicit, exempli gratia, in ceſsionibus. Addicit bona libertatum conſeruandarum cauſa. Vnde & in antiquis legibus Manilia, Peducea, Alliena, Fabia de finibus agrorum ita legitur, DE'QVE EA RE CVRATORIS, QVI HAC LEGE ERIT, IVRISDICTIO, RECIPERATORVM'QVE DATIO, ADDICTIO ESTO. SI CVRATOR HAC LEGE NON ERIT, TVNC QVICVMQVE MAGISTRATVS IN EA COLONIA, MVNICIPIO, PRÆFECTVRA, FORO, CONCILIABVLO IVRIDICVNDO PRÆERIT, MAGISTRATVS DE
C EA RE IVRISDICTIO, IVDICIS'QVE DATIO, ADDICTIO ESTO. Velut vſusfructus.] Vſusfructus ſiue domino cedatur, ſiue extraneo, ceſsione finitur. Nam & extraneo ceſſus, ad proprietatem recurrit. l.ſi vſusfructus. de iure dot. Nihil verò agitur in perſona extranei.

Tutela legitima & libertas.] De tutela Ceſsicia, tit.11. dictum eſt. Libertas ceſsicia ea eſt, quæ vindicta datur: cedit enim libertatem dominus, vindicat ſeruus, addicit prætor: & inde ſcipioni lictoris, quem liberandis ſeruis gerit, vindictæ nomen. Is cui ceſſa eſt.] Videtur legendum, *Is à quo ceſſa eſt:* quoniam ſubinfert, *Permanet heres.* Atque facit quidem ab hac coniectura ipſa iuris ratio. Ideò enim tenetur creditoribus, quòd adeundo cum eis contraxiſſe videatur. l.3.in fin.l.4.qui. ex cauſ.in poſſ.eat. Ideò ei debitores nõ tenentur, quòd ſe omni heredis iure abdicauerit. Sed neq; ceſsicio heredi tenentur, quia ei non ſunt obligati: attamẽ emptori hereditatis vtiles actiones dan-
D tur, venditori directæ. l.emptor.C.de hered.vend. Aliud ergo eſt cedere hereditatem in iure, longè aliud vendere hereditatem. De ceſsicia hereditate in libris Iuſtiniani mentio, quod ſciam, nulla fit.

Res autem corporales.] Dixit de rebus incorporalibus quæ ceduntur in iure, nunc de rebus corporalibus. Quid eſt igitur quod ait in extremo huius ſententiæ, *Cui ceſſa eſt hereditas*? Malim, *Cui ceſſa ſunt.* Adiudicatione. Idem Iuſtinianus ſcribit in extremo tit.de offic. iud. neque verò vllus eſt alius caſus, in quo iudicis ſententia dominium adquiratur. Vel erepticium.] Neſcio quid ſit erepticium: niſi id forſitan ſit, quod aliàs in cauſa caduci eſſe dicitur. Neque enim id cadit à nobis (quandoquidem viuo teſtatore deficit) ſed heredi eripitur: caduca cadunt à nobis. Item legatum ex lege XII. tab.] l.verbis legis.de verb.ſignific. Si ſeruus alterius in bonis.] Dominus Bonitarius præfertur domino Quiritiario. Ex operibus ſuis.] Alij dicunt *ex operis*: ſed
E hoc quoq; rectũ eſt, vt auctoribus ſcriptis libris, in §.de his.per quas perſ.nob.adq.§.item. per quas perſ.obligat.nob.adq.& auctoribus Florentinis, in l.quod ſeruus.de ſtip.ſer.

X X.

DE TESTAMENTIS.

TESTAMENTVM, eſt mentis noſtræ iuſta conteſtatio, in id ſollemniter factum, vt poſt mortem noſtram valeat.

F Teſtamentorum genera fuerunt tria: vnum, quod Calatis comitiis, alterum quod in procinctu, tertium quod per æs & libram appellatum eſt. Illis duobus teſtamentis abolitis hodie ſolum in vſu eſt, quod per æs & libram fit: id eſt, per mancipationem imaginariam, in quo teſtamento libripens adhibetur, & familiæ emptor, & non minus quàm quinque teſtes, cum quibus teſtamenti factio eſt.

Qui in poteſtate teſtatoris eſt, aut familiæ emptoris, teſtis ad libri-
G penſa adhiberi non poteſt: quoniam familiæ mancipatio inter teſtatorem, & familiæ emptorem fit: & ob id domeſtici teſtes adhibendi non ſunt.

Filio familiæ emente, pater eius teſtis eſſe non poteſt. A

Ex duobus fratribus qui in eadem patris poteſtate ſunt, alter familiæ emptor, alter teſtis eſſe non poteſt: quoniam quod vnus ex his mancipium accipit, adquirit patri, cui filius ſuus teſtis eſſe non debet: pariter & qui in poteſtate eius eſt conſtitutus.

Duo fratres, qui in eiuſdem patris poteſtate ſunt, teſtes vtrique, vel alter teſtis, alter libripens fieri poſſunt, alio familiam emente: quoniam nihil nocet ex vna domo plures teſtes alieno negotio adhiberi. B

Mutus, ſurdus, furioſus, pupillus, femina, neq; familiæ emptor, neq; teſtis, libripens'ue fieri poteſt.

Latinus Iunianus, & familiæ emptor, & teſtis, & libripens fieri poteſt: quoniam cum eo teſtamenti factio eſt.

In teſtamento, quod per æs & libram fit, duæ res aguntur, familiæ mancipatio, & nuncupatio teſtamenti. Nuncupatur teſtamentum in hunc modum: tabulas teſtamenti teſtator tenens ita dicit, HÆC VTI C
HIS TABVLIS CERIS'VE SCRIPTA SVNT, ITA DO, ITA LEGO, ITA TESTOR. ITAQVE VOS QVIRITES TESTIMONIVM PRÆBITOTE. quæ nuncupatio & teſtatio vocatur.

Filius familiæ teſtamentum facere non poteſt: quoniam nihil ſuum habet, vt teſtari de eo poſſit. Sed Diuus Auguſtus Marcus conſtituit, vt filiusfamiliæ miles, de eo peculio quod in caſtris adquiſiuit, teſtamentum facere poſſit. D

Qui de ſtatu ſuo incertus eſt (facito quòd patre peregrè mortuo, ignorat ſe ſui iuris eſſe) teſtamentum facere non poteſt.

Impubes, licet ſui iuris ſit, teſtamentum facere non poteſt: quoniam nondum plenum iudicium animi habet.

Mutus, ſurdus, furioſus, itemq; prodigus, cui lege bonis interdictum eſt, teſtamentum facere non poſſunt: mutus, quoniam verba nuncupationis loqui non poteſt: ſurdus, quoniam verba familiæ emptoris exaudire non poteſt: furioſus, quoniam mentem non habet, vt teſtari de ea re poſſit: prodigus, quoniam commercium illi interdictum eſt, & ob id familiam mancipare non poteſt. E

Latinus Iunianus, item is qui Dediticiorum numero eſt, teſtamentum facere non poteſt: Latinus quidem, quoniam nominatim lege Iunia prohibitus eſt: is autem qui Dediticiorum numero eſt, quoniam nec quaſi ciuis Romanus teſtari poteſt, cùm ſit peregrinus: nec quaſi peregrinus: quoniam nullius certæ ciuitatis, ſciens vt aduerſus leges ciuitatis ſuæ teſtetur. F

Feminæ poſt duodecimum annum ætatis teſtamenta facere poſſunt tutore auctore, donec in tutela ſint.

Seruus publicus prætoris'ue, parte dimidiâ teſtamenti faciendi habet ius.

Teſtamentorum genera fuerunt tria.] Iure ciuili. Fuit & quartum, iure prætorio. Eſt & quintum, ciuili, prætorio, & principali iure permixto. **Ad libræ penſa.**] Lege, *Aut libripens.* **Inter teſtatorem & familiæ emptorem.**] Et ideò ſeorſim in tabulis heres ſcriptus (pleſumque enim cui fit mancipatio non fit nuncupatio) ad teſtamentum teſtis adhiberi poteſt: at G

ſublata

A ſublata mancipatione, ſanè creditur hodie, vt rectè Iuſtinia.ait in §.ſed neque. de teſta.ord.totum hoc negotium inter teſtatorem & heredem agi. Proinde heres, aut qui per poteſtatem heredi coniunctus eſt, teſtis adhiberi non poteſt. Pariter & qui in poteſtate.] Lego, *Pater, & qui in poteſtate eius eſt conſtitutus, & duo fratres* &c. de l.pater. de teſt. Femina.] De feminæ teſtimonio rata hæc ſunt: Femina, *ἐν ταῖς ἀποδεικτικαῖς* teſtis loco produci poteſt. Lex eo.de teſt. l.qui teſtamento.§.mulier.de teſtam. Femina, *ἐν ταῖς συστατικαῖς* teſtis adhiberi non poteſt. & hoc Græcus interpres tradit. Latinus Iunianus, & familiæ.] Quoniam commercium habet, vt 8.tit.prox.

Sed diuus Auguſtus Marcus.] Supereſt, *Marcus*. §.j. quib.non eſt per.fac.teſt. Qui de ſtatu.] l.de ſtatu.de teſtam. Mutus, ſurdus.] Surdus mutus ita natus, teſtamentum facere non poteſt. Surdus mutus ita factus, teſtamentum facere poteſt, ſi ſciat litteras. Æquè ſurdus ita natus aut factus, teſtamentum facere poteſt: itemq; mutus ita natus aut factus, ſi ſciat litteras. Ceterùm hæc
B eſt Iuſtiniani onſtitutio, ex qua in l.nutu.de legat.3. additum eſt, *Niſi ſuperueniens morbus ei impedimento ſit.* Quoniam commercium.] Quamquam hæc ratio deficiat hodie, non tamen habet prodigus teſtamenti factionem: nimirum quia non tantùm cõmercio ei, ſed etiam bonis ſuis interdicitur. Ait enim prætor, vt eſt in formula interdictionis. OB EAM REM TIBI EA RE COMMERCIO'QVE INTERDICO. Ea re, id eſt, bonis paternis auitiſq;. Certæ ciuitatis ſciẽs.] Lego, *Certa ciuitatis ciuis eſt.* vel, *certa ciuitatis ſit.* Vt aduerſus leges.] Aduerſus, pro ſecũdùm, poſitũ eſt: vt ſit.ſecundùm leges. Sic in tit.28.Bono.poſſeſsio aduerſus tabulas, quæ iuxta tabulas in tit.23. Sic in l.naturaliter.de vſur.& vſuc. Caius ait, Poſſeſsionẽ non tantùm aduerſus eum interrumpi qui eripit, ſed aduerſus omnes: id eſt, non ei tãtùm vtilem eſſe vſurpationem qui eripit, ſed etiam omnibus: id quod intelligi poteſt ex tit.quemad.ſeruit.amitt.in quo multis in locis oſtenditur, ſer-
C uitutes vſurpari per ſocium, & quemcumque poſſeſſorem, per eum etiam qui ſe ſuo iure vti non putat. Seruus publicus prætoris'ue.] Legendum, *Seruus publicus P.Romani.* cui non abſimilis error eſt in tit.24. Plus ergo iuris habent ſerui publici P.Romani, quàm aut ciuitatum, aut priuatorum ſerui.

XXI.

QVEMADMODVM HERES INSTITVI DEBEAT.

D HERES inſtitui rectè poteſt his verbis, TITIVS HERES ESTO, TITIVS HERES SIT, TITIVM HEREDEM ESSE IVBEO. Illa autem inſtitutio, HEREDEM INSTITVO, HEREDEM FACIO, pleriſque improbata eſt.

Cur hæc inſtitutio pleriſq; improbata eſt, HEREDEM INSTITVO, HEREDEM FACIO? vtrùm quia ſola lex heredem inſtituit, heredem facit? an quia hæc verba pleriſque videntur non eſſe directa? Sed hæc verborum ſollemnitas abolita eſt.l.quoniam.C.de teſtam.

E

XXII.

QVI HEREDES INSTITVI POSSVNT.

HEREDES inſtitui poſſunt, qui teſtamenti factionem cum teſtatore habent.

F Dediticiorum numero heres inſtitui non poteſt, quia peregrinus eſt.

Cum quo teſtamenti factio non eſt, ſi quidem mortis teſtatoris tempore, vel intra diem cretionis ciuis Romanus ſit, heres eſſe poteſt: quòd ſi Latinus manſerit, lege Iunia, capere hereditatem prohibetur. Idem iuris eſt in perſona cœlibis propter legem Iuliam.

Incerta perſona heres inſtitui non poteſt, velut hoc modo: QVISQVIS PRIMVS AD FVNVS MEVM VENERIT, HERES
G ESTO: quoniam certum conſilium debet eſſe teſtantis.

Nec municipia, nec municipes heredes inſtitui poſſunt: quoniam incertum corpus eſt, vt neque cernere vniuerſi, neque pro libito de

herede

herede cernere poſſunt vt heredes fiant. Senatus conſulto tamen conceſſum eſt, vt à libertis ſuis heredes inſtitui poſsint. Sed fideicommiſſa hereditas municipibus reſtitui poteſt: idque hoc ſenatuſconſulto proſpectum eſt. A

Deos heredes inſtituere non poſſumus, præter eos, quos ſenatuſconſulto, conſtitutionibus principum inſtituere conceſſum eſt: ſicuti Iouem Tarpeium, Apollinem Didymæum, ſicuti Martem in Gallia, Mineruam Melienſem, Herculem Gaditanum, Dianam Epheſiam, matrem deorum Cybelem, eam quæ Smyrnæ colitur, & Cæleſtum Salinenſem Carthaginis. B

Seruos heredes inſtituere poſſumus, noſtros, cum libertate: alienos, ſine libertate: communes, cum libertate, vel ſine libertate.

Eum ſeruum, qui tantùm in bonis noſter eſt, nec cum libertate heredem inſtituere poſſumus, quia Latinitatem conſequitur: quod non proficit ad hereditatem capiendam. C

Alienos ſeruos heredes inſtituere poſſumus: eos tamen, quorũ cum dominis teſtamenti factionem habemus.

Cõmunis ſeruus cum libertate rectè quidem heres inſtituitur, quaſi proprius, pro parte noſtra: ſine libertate autem, quaſi alienus, propter ſocij partem.

Proprius ſeruus cum libertate heres inſtitutus, ſi quidem in eadem cauſa permanſerit, ex teſtamento liber & heres fit, id eſt, neceſſarius. D

Quòd ſi ab ipſo teſtatore viuente manumiſſus, vel alienatus ſit: ſuo arbitrio, vel iuſſu emptoris, hereditatem adire poteſt. Sed ſi ſine libertate ſit inſtitutus, omnino non conſtat inſtitutio.

Alienus ſeruus heres inſtitutus, ſiquidem in ea cauſa permanſerit, iuſſu domini debet hereditatem adire. Quòd ſi viuo teſtatore manumiſſus, aut alienatus à domino fuerit: aut ſuo arbitrio, aut iuſſu emptoris poterit adire hereditatem. E

Sui heredes inſtituendi ſunt, vel exheredandi. Sui autem heredes ſunt liberi quos in poteſtate habemus, tam naturales, quàm adoptiui: item vxor quæ in manu eſt, & nurus quæ in manu eſt filij, quem in poteſtate habemus.

Poſtumi quoque liberi, id eſt, qui in vtero ſunt, ſi tales ſunt, vt nati in poteſtate noſtra futuri ſint, ſuorum heredum numero ſunt.

Ex ſuis heredibus filius quidem neque heres inſtitutus, neque nominatim exheredatus, non patitur valere teſtamentum. Reliquæ verò perſonæ liberorum, velut filia, nepos, neptis, ſi præteritæ ſint, valet teſtamentum. F

Scriptis heredibus adcreſcunt, ſuis quidem heredibus in partem virilem; extraneis autem, in partem dimidiam.

Poſtumi quoque liberi cuiuſcumque ſexus omiſſi, quod valuit teſtamentum agnatione rumpitur. G

Eos qui in vtero ſunt, ſi nati ſui heredes nobis futuri ſunt, poſſumus inſtituere heredes: ſi quidem poſt mortem noſtram naſcantur, ex iure

ciuili

A ciuili: ſi verò viuentibus nobis, ex lege Iulia.

Filius qui in poteſtate eſt, ſi non inſtituatur heres, nominatim exheredari debet: reliqui ſui heredes vtriuſque ſexus aut nominatim, aut inter ceteros.

Poſtumus filius nominatim exheredandus eſt: filia poſtuma, cetera{que} poſtumæ feminæ vel nominatim, vel inter ceteros: dummodò inter ceteros exheredatis aliquid legetur.

B . Nepotes & pronepotes, ceteri{que} maſculi poſtumi præter filium, vel nominatim, vel inter ceteros cum adiectione legati ſunt exheredandi: ſed tutius eſt tamen nominatim eos exheredari: & id obſeruatur magis.

Mancipatos liberos cùm iure ciuili ne{que} heredes inſtituere, ne{que} exheredare neceſſe ſit: tamen prætor iubet, ſi non inſtituantur heredes, exheredari maſculos omnes nominatim, feminas vel inter ceteros: alioquin contra tabulas bonorum poſſeſſionem eis pollicetur.

C Inter neceſſarios heredes, id eſt, ſeruos cum libertate heredes ſcriptos, & ſuos ſcilicet neceſſarios, id eſt, liberos qui in poteſtate ſunt, iure ciuili nihil intereſt (nam vtrique etiam inuiti heredes ſunt) ſed iure prætorio ſuis & neceſſariis heredibus abſtinere ſe à parentis hereditate permittitur: neceſſariis autem tantùm heredibus abſtinendi poteſtas non datur.

Extraneus heres, ſiquidem cum cretione ſit heres inſtitutus, cernen-
D do fit heres: ſiue ſine cretione, pro herede gerendo.

Pro herede gerit, qui rebus hereditariis tamquam dominus vtitur: velut qui actionem rerum hereditariarum facit: aut ſeruis hereditariis cibaria mandat.

Cretio eſt certorum dierum ſpatium, quod datur inſtituto heredi ad deliberandum, vtrùm expediat ei adire hereditatem, nécne: velut, TITIVS HERES ESTO, CERNITO'QVE IN DIEBVS CEN-
E TVM PROXIMIS, QVIBVS SCIERIS, POTERIS'QVE: NISI ITA CREVERIS, EXHERES ESTO.

Cernere, eſt verba cretionis dicere, ad hunc modum, CVM ME MÆVIVS HEREDEM INSTITVERIT, EAM HEREDITATEM ADEO CERNO'QVE.

Sine cretione heres inſtitutus, ſi conſtituerit, nolle ſe heredem eſſe, ſtatim excluditur ab hereditate, & amplius eam adire non poteſt.

F Cum cretione verò heres inſtitutus, ſicut cernendo fit heres, ita non aliter excluditur, quàm ſi intra diem cretionis nō creuerit: ideo{que} etiam ſi conſtituerit nolle ſe heredem eſſe, tamen ſi ſuperſint dies cretionis, pœnitentia actus, cernendo heres fieri poteſt.

Cretio autem vulgaris dicitur, aut continua. Vulgaris, in qua adiiciuntur hæc verba, QVIBVS SCIERIS, POTERIS'QVE. Continua, in qua non adiiciuntur.

G Ei qui vulgarem cretionem habet, dies illi dati computantur, quibus ſcit ſe heredem inſtitutū eſſe, & potuit cernere. Ei verò qui continuam habet cretionem, etiam illi dies computantur quibus ignorauit ſe heredem

redem inſtitutum,aut ſciuit,ſed non potuit cernere. A

Heredes aut inſtituti dicuntur,aut ſubſtituti:inſtituti,qui primo gradu ſcripti ſunt: ſubſtituti,qui ſecundo gradu,vel ſequentibus.

Heredes ſcripti ſunt,velut: TITIVS HERES ESTO, CERNITOQVE IN DIEBVS PROXIMIS CENTVM, QVIBVS SCIERIS POTERISQVE: NISI ITA CREVERIS, EXHERES ESTO: TVNC MÆVIVS HERES ESTO, CERNITOQVE IN DIEBVS, & reliqua. Similiter & deinceps ſubſtitui poteſt. B

Si ſub imperfectam cretionem heres inſtitutus ſit, id eſt, non adiectis his verbis, SI NON CREVERIS, EXHERES ESTO: ſed ſi ita, SI NON CREVERIS, TVNC MÆVIVS HERES ESTO: cernendo quidem, ſuperior inferiorem excludit: non cernendo autem, ſed pro herede gerendo, in partem admittit ſubſtitutum. Sed poſteà Diuus Marcus conſtituit, vt & pro herede gerendo, ex aſſe fiat heres. Quòd ſi neque creuerit, neque pro herede geſſerit, ipſe excluditur, & C ſubſtitutus ex aſſe fit heres.

Quia peregrinus eſt,cum quo teſtamenti factio non eſt,ſiquidem.] Ex his quæ diximus in tit.17. appareret ita hunc locum emendari oportere, *Quia peregrinus eſt, cum quo teſtamenti factio non eſt. Latinus Iunianus, ſiquidem mortis*, &c. Nam cum Latino proculdubio teſtamenti factio eſt: alioquin, nec ſi intra diem cretionis ciuis Romanus fiat, rectè heres inſtituitur. §. in extraneis de her. qual. & diff. Nec municipia nec municipes.] Plinius lib. v. Epiſtol. nec heredem inſtitui, nec præcipere poſſe Rempub. conſtat. Neque pro libito de herede cernere.] Videtur legendum, *neque pro herede gerere*: nam aut cretione, aut pro herede geritione heredes fiunt. Senatusconſulto tamen.] l. 1. de libert. vniuerſ. Denique hoc S. C.] Senatuſconſulto Apronatiano, quod factum eſt temporibus D. Marci. l. omnibus, ad Trebel. Melienſem.] Aut Melitenſem, aut à Melio vrbe non procul ab Euphrate. Cæleſtum Salinenſem.] Tertullian. aduerſus gentes. Vnicuique etiam prouinciæ & ciuitati ſuus Deus eſt, vt Africæ Cæleſtus. De eo etiam dæmone Saluianus ſcribit lib. VIII. de prouid. Dei: & Ambroſius in Epiſt. ad Valent. Imp. D Cum libertate, vel ſine libertate.] Si cum libertate, ſocio adcreſcit: ſi ſine libertate, ſeruus communis eſt heredis & ſocij. l. verùm. §. ſi ſeruum. pro ſoc. Quòd non proficit ad hereditatem capiendã.] Niſi intra diem cretionis ciuis Romanus fiat. Eos tamen quorum cum dominis.] Si cum domino eſt teſtamenti factio, eſt & cum ſeruo: vice verſa, ſi cum domino non eſt teſtamenti factio, nec item eſt cum ſeruo. l. ſeruus hereditarius. l. non minus. de hered. inſt. Ceterùm ex perſona ſerui id quod relinquitur valet, id eſt, ſi ei libero relictum valeat. Ex quo efficitur vt ſeruo legari E non poſsit ſeruitus ad fundum domini. l. & ſi maximè. de ſeruit. leg. contrà vt. & poſsit legari res domini, quamuis res ſua domino legari non poſsit. l. debitor. §. ſeruo. de legat. 2. Quod ſi ab ipſo teſtatore.] Alienatione, manumiſsione libertas reuocatur. non hereditas: cui rei non obſtat regula l. ſi ita ſcriptum. de lib. & poſtu. talis namque eſt, Seruo cum libertate ex aſſe herede inſtituto, libertatem ſeruo eodem teſtamento à ſemetipſo adimi non poſſe, vt in l. ſed & ſi condicioni. in fin. de hered. inſtit. Ibidem ſcriptum eſt, hereditatem adimi non poſſe, quod falſum eſt. at lego, *Qua conſtitutum eſt libertatem*. In libertatis & hereditatis nominibus, ſæpius legum auctores errare contigit. Omnino non conſtat.] Hodie conſtat ex conſtitutione Iuſtiniani. Tam naturales.] Hi ſunt ſui naturales, reliqui ſui non naturales, vt ſ. tit. vlt. Scriptis.] Legendum, *Sed ſcriptis*. §. 1. de F exhered. lib. Poſtumi quoque liberi cuiuſcumque ſexus.] In natis differentia eſt ſexus & perſonarum, in poſtumis non item. Denique omnes poſtumi præteriti ſi naſcantur, rumpunt, filij ſtatim ab initio iniuſtum faciunt: vtrumque fit iure ciuili: iure prætorio vtriſque datur contra tab. Rumpitur.] Legendum, *Rumpunt*. Eos qui in vtero ſunt.] Poſtumi ſui ſunt, qui poſt mortem, aut poſt teſtamentum ſui naſcuntur, vel quaſi naſcuntur: nati poſt mortem ex iure antiquo inſtituuntur, nati poſt teſtamẽtum, ex iure nouo, id eſt, lege Iulia Vellea. De his qui quaſi naſcuntur non eſt quæſtio, an inſtitui poſsint, quia nati ſunt tempore teſtamenti, de quibus lex Iulia tractat in ſecundo capite: at nati non ſui poſt teſtamentum, ſuccedentes tamen in locum ſui, moribus inſtitui poſſunt, id eſt, ex Iuliani ſentẽtia. l. Gallus. de lib. & poſtu. Poſtumi alieni iure ciuili, id eſt, XII. tab. inſtitui non poſſunt, ſed neque eis legari poteſt: iure prætorio inſtitui poſſunt: iure præ- G torio legata capere non poſſunt, quia prætori curæ legata non fuère: at fideicommiſſa capere poſſunt: ex Iuſtiniani conſtitutione cum eis, quaſi ex iure ciuili, teſtamenti factio eſt. Hæc vt breuia ita abſoluta ſunt. Ex iure ciuili.] Lege XII. tab. quod ius antiquum dicitur in l. Gallus. Huic autem iuri & Galli conſilium congruit. Sed tutius eſt tamen.] Ergo poſtumæ feminæ inter ceteros

A teros cum adiectione legati, ne per obliuionem omiſſæ videantur: poſtumi mares cuiuſcunq; gradus nominatim. §. poſtumi quoq; de exhered. lib. ſuperſtites, præter filium, inter ceteros ſine adiectione legati, quia ſuperſtitum non æquè obliuiſcimur. Sed hæc Iuſtinianus emendauit. Mancipatos liberos.] Emancipati, & mancipati rectè dicuntur: ſed mancipati nomen in malam partem accipi poteſt. Plinius lib. IIII. Epiſtol. Filium regulus emancipauit, vt heres matris exiſteret. Mancipatum (ita vulgò ex moribus hominis loquebantur) fœda & inſolita parentibus indulgentiæ ſimulatione captabat. Inter neceſſarios.] Sui beneficium abſtentionis habent: neceſſarii beneficium ſeparationis, abſtentionis non æquè. Separatio facit vt ne vaneant quæ poſteà ſibi heres adquiſierit: abſtentio, vt ne ſit heredis loco. Actionem.] Pro auctionem, vt in l. 2. §. tutor. §. procuratorem. pro empt. l. ſi exiſtimans. de vſurp. & vſucap. l. 2. §. fin. de cur. bon. Cretio eſt.] Hereditas adquiB ritur cretione, aditione, pro herede geritione, immixtione, agnitione. Cretio, eſt eorum qui ſub cretione heredes inſtituuntur. Pro herede geritio, eorum qui ſine cretione, vel etiam cum cretione imperfecta, ex conſtitutione D. Marci. Immixtio, eſt neceſſariorum & ſuorum. Agnitio nuda hodie eſt in vſu tam in ciuili, quàm in prætorio iure. §. vlt. de hered. qualit. & diff. §. vlt. de bono. poſſ. Sublata eſt cretio à Conſtantino in maternis ſucceſſionibus. l. 1. C. Th. de mat. bonis. & mat. gen. cret. ſub. ab Theodoſio penitus. l. cretionum. C. de iur. delib. l. 1. C. Th. de cret. vel bon. poſſ. Cernitoque.] Id eſt, facito vt videant te eſſe heredē. ſic Varro interpretatur in lib. v. de ling. Latin. Itaq; inquit, in cretione adhiberi iubent teſtes. Quibus ſcieris poteriſque.] Sunt igitur vtiles dies, non continui. l. 2. quis ord. in bonor. poſſeſſ. ſer. Inde M. Tullius lib. 1. de Orat. De his, credo, rebus, inquit Craſſus, vt in cretionibus ſcribi ſolet, quibus ſciam poteroq;. quem feliciter nobis locum Franciſc.

C Hotomanus emendauit vt ingenij probi & recti. Eſt ſimilis error in lib. Gratiani, cap. ius Quiritium. 1. diſt. vbi loco horum verborum, *vel curationibus, vel de contractibus*, ſcribendum eſt, *vel cretionibus*.

Duarenus nominare noluit.

Niſi ita creueris exheres eſto.] In ſuo, aut emancipato herede non ſcripto exheredatio valet, quia hic prætorio, ille ciuili iure heres eſt: in extraneo herede nō ſcripto exheredatio inanis eſt. l. quidam. de verb. oblig. l. non putauit. §. ſi quis emancipatum. de bon. poſſ. contra tab. in ſcripto valet, vt in hac formula, & in l. paterfamilias. de heredib. inſtit. l. Seius. ad leg. Falc. l. vxorem. §. heres. de legat. 3. Vulgaris.] Legitima & vtilis,

X X I I I.

D

QVEMADMODVM TESTAMENTA RVMPVNTVR.

TESTAMENTVM iure factum infirmatur duobus modis: ſi ruptum, aut irritum factum ſit.

Rumpitur teſtamentum mutatione, id eſt, ſi poſtea aliud teſtamentum iure factum ſit: item agnatione, id eſt, ſi ſuus heres agnaſcatur, qui neq; heres inſtitutus, neq; vt oportet, exheredatus ſit.

E Agnaſcitur ſuus heres, aut agnaſcendo, aut adoptādo, aut in manum conueniendo, aut in locum ſui heredis ſuccedendo: velut nepos mortuo filio, vel emancipato: aut manumiſſione, id eſt, ſi filius ex prima ſecunda'ue mancipatione manumiſſus, reuerſus ſit in patris poteſtatem.

Irritum fit teſtamētum, ſi teſtator capite deminutus fuerit, aut ſi iure facto teſtamento, nemo extiterit heres.

Si is qui teſtamentum fecit, ab hoſtibus captus ſit, teſtamentum eius

F valet: ſi quidem reuerſus fuerit, iure poſtliminij: ſi non ibi deceſſerit, ex lege Cornelia, quæ perinde ſucceſſionem eius confirmat, atque ſi in ciuitate deceſſiſſet.

Si ſeptem ſignis teſtium ſignatum ſit teſtamentum, licet iure ciuili ruptum, vel irritum factum ſit, prætor ſcriptis heredibus iuxta tabulas bonorum poſſeſſionem dat, ſi teſtator & ciuis Romanus, & ſuæ poteſtatis cùm moreretur fuit, quæ bonorum poſſeſſio cum re, id eſt, cum

G effectu habetur, ſi nemo alius iure heres ſit.

Liberis impuberibus in poteſtate manētibus, tam natis quàm poſtumis, heredes ſubſtituere parentes poſſunt duplici modo: id eſt, aut eo

quo extraneis, vt ſi heredes non extiterint liberi, ſubſtitutus heres fiat: A
aut proprio iure, id eſt, ſi poſt mortem parentis heredes facti, intra pubertatem deceſſerint, ſubſtitutus heres fiat.

Etiam exheredatis filiis ſubſtituere parentibus licet.

Non aliter impuberi filio ſubſtituere quis heredem poteſt, quàm ſi ſibi quis heredem inſtitueret, vel ipſum filium, vel quemlibet alium.

Milites quomodocumq; fecerint teſtamenta, valent, id eſt, etiam ſine legitima obſeruatione. Nam principalibus conſtitutionibus permiſſum B
eſt illis, quomodocumq; vellent, quomodocumque poſſent teſtari: idq; teſtamentum quod miles contra iuris regulam fecit, ita demum valet, ſi vel in caſtris mortuus ſit, vel poſt miſsionem intra annum.

Item agnatione.] Agnatione ex iure antiquo, ſi naſcantur poſt mortẽ: ex iure nouo, ſi in vita: ſucceſsione, ex iure nouo: nam iure antiquo ſui naſcuntur, non fiunt. Ait verò lex noua, *In locum ſubrutum ſui heredes ſuccedunto*. l. Gallus. §. videndum. Aut manumiſsione.] Filius tribus emancipationibus, & tribus manumiſsionibus ſui iuris fit: ceteri liberi vna emancipatione. Singulæ manumiſsiones aliis diebus, aliisq; adhibitis teſtibus fieri poſſunt, auctore Paulo lib. I I. ſenten. Igitur poſt C
primam & ſecundam manumiſsionem filius præteritus rumpit teſtamentum patris, quia in eius poteſtatem reuertitur. Ceteri liberi ſemel emancipati, iam amplius non redeunt in poteſtatem, & ideò nec patris teſtamentũ rumpunt. l. verum. §. vlt. de iniuſt. teſta. Si non ibi deceſſerit.] Legendum, *ſi veró*. Ex lege Corneliana.] Ex lege Cornelia. vtrumq; fit fictione quadam: nã re vera captiuitate, irrita teſtamenta fiunt. Duplex igitur eſt fictio, Poſtliminij, & Cornelia. hæc iuris ciuilis eſt: illa iuris gentium: hæc retrò fingit tẽpore captiuitatis eum deceſsiſſe, qui non rediit: illa verò in ciuitate fuiſſe eum qui rediit. Lex x I I. tab. ciuibus Rom. conſtituit heredes teſtamentarios & legitimos: lex Cornelia captiuis. Si nemo alius iure.] Iure legitimo, vel ab inteſtato. Quòd ſi alius iure heres ſit, vt ſi exiſtat filius præteritus, ſecund. tab. bon. poſſ. erit ſine re. Verùm enim quia vtcũq; ſecundùm tab. dari poteſt, quamuis iure ciuili nullum ſit teſtamentũ, iure prætorio neceſſaria eſt filio contr. tab. D
bon. poſſeſſ. Reſtat autem vt ex iniuſto nullo, rupto agnatione, detur bon. poſſeſſ. item ex irrito, ſi modò reuerſus teſtator in antiquum ſtatum non mutata voluntate è vita deceſſerit. Nam tria exigit prætor: vt non minus quàm ſeptem teſtium ſignis obſignatũ ſit teſtamentum: vt is cuius bonorum poſſeſsio datur, mortis & teſtamenti tẽpore teſtamenti factionem habuerit: deniq; vt ſupremum teſtamentum ſit. §. non tamen. quib. mod. teſt. infirm. l. I. de bon. poſſ. ſecundùm tab. Cum re.] Hoc explicatur in tit. 28. l. filiis. C. de inoffic. teſt. Aut proprio iure.] Hæc eſt pupillaris ſubſtitutio, illa vulgaris: hæc moribus, illa x I I. tab. introducta eſt: hæc pubertate, illa aditione finitur: hæc ſuccedit pupillo, illa teſtatori: hæc fit in euentum adquiſitæ hereditatis & mortis, aut in euentum mortis dumtaxat, illa in euentum non adquiſitæ hereditatis. Ex conſtitutione autẽ diuorum fratrum omnis ſubſtitutio facta pupillo, duplex eſt. Etiam exheredatis.] Subſtitutio plerumq; æſtimatur ex ratione E
ſucceſsionis, hæc ex ratione ſcripturæ æſtimatur, nõ ſucceſsionis. proinde in ea ordo ſcripturæ obſeruatur: & ita intellegendum eſt initium §. prius. l. moribus. vtpote cùm pẽdeat ex §. quiſquis. & § interdum. quos ſi quidem quis diligenter excutiat, inueniet ad eam dumtaxat ſubſtitutionem pertinere, quæ fit exheredato. Ac inde in fin. §. prius. ait. *Quòd igitur, dictum eſt, etiam exheredatis liberis* (ſic enim legendum eſſe ſcio) *ſubſtituere licet, ideò adiectum eſt, vt declaretur non eſſe à filij impuberis teſtamento incipiendum*: quandoquidem ſi ab eo incipias exheredato; hoc non eſt ſubſtituere. Denique odioſa hæc ſubſtitutio eſt. l. cùm quidam. C. de legat. & ideò rigor iuris; id eſt, ordo ſcripturæ, qui in ceteris relaxatur, in ea diligenter cuſtoditur. Sunt & quamplurima alia exempla ſubſtitutionum, quæ ex ſcriptura æſtimantur, non ſucceſsione: vt in formula Galli, in ſpecie l. cùm ex filio. §. vlt. l. ſed ſi plures. §. vlt. l. vlt. §. I. de vulgar. ſubſtit. vt verè quis ita ſtatuere poſsit. Subſtitutus F
eſt is, qui ſecundo loco ſcriptus eſt, quamuis ei non ſuccedat qui primo loco heres ſcriptus eſt. Subſtitutus eſt is, qui ſecundo loco ſcriptus eſt, etiam ſi ei poſt mortem teſtatoris primò deferatur hereditas. Subſtitutus eſt is, qui ſemel atq; iterum heres ſcriptus eſt, quamuis ei non niſi ſemel deferatur hereditas.

X X I I I I.

DE LEGATIS.

LEGATVM, eſt quod legis modo, id eſt, imperatiuè, teſtamento relinquitur. Nam ea quæ precatiuo modo relinquuntur, fideicommiſſa vocantur. G

Legamus autem quattuor modis, per vindicationem, per damn

A damnationem,ſinendi modo,per præceptionem.

Per vindicationem, his verbis legamus, DO, LEGO, CAPITO, SVMITO, SIVE HABETO.

Per damnationem his verbis, HERES MEVS DAMNAS ESTO DARE, DATO, FACITO, HEREDEM MEVM DARE IVBEO.

Sinendi modo ita, HERES MEVS DAMNAS ESTO SINERE, LVCIVM TITIVM SVMERE ILLAM REM, SIBIQVE
B HABERE.

Per præceptionem ſic, LVCIVS TITIVS ILLAM REM PRÆCIPITO.

Per vindicationem legari poſſunt res, quæ vtroque tempore ex iure Quiritium teſtatoris fuerunt, mortis,& quando teſtamentum faciebat: præterquàm ſi pondere,menſura,numero contineantur:in his enim ſatis eſt,ſi vel mortis dumtaxat tempore fuerint ex iure Quiritium.

C Per damnationem omnes res legari poſſunt,etiam quæ non ſunt teſtatoris,dummodò tales ſint,quæ dari poſsint.

Liber homo, aut res populi, aut ſacra, aut religioſa, nec per damnationem legari poteſt: quoniam dari non poteſt.

Sinendi modo legari poſſunt res propriæ teſtatoris,& heredis eius.

Per præceptionem legari poſſunt res,quæ etiam per vindicationem. Si ea res quæ non fuit vtroque tempore teſtatoris ex iure Quiritium,
D per vindicationē legata ſit, licet iure ciuili nō valeat legatum,tamen ſenatuſconſulto Neroniano firmatur:quo cautum eſt,vt quod minus pactis verbis legatum eſt,perinde ſit,ac ſi optimo iure legatum eſſet.

Optimum autem ius legari per damnationem eſt. Si duobus eadem res per vindicationē legata ſit:ſiquidem diſiunctim,ſingulis in ſolidum debentur: ſi verò coniunctim, velut TITIO ET SEIO, HOMINEM STICHVM DO, LEGO, iure ciuili concurſu partes fiebant.
E Non currēte altero,pars eius alteri adcreſcebat. Sed poſt legem Papiam Popeam, non capientis pars caduca fit.

Si per damnationem eadem res duobus legata ſit, ſiquidem coniunctim,ſingulis partes debentur, & non capientis pars iure ciuili in hereditatem remanebat,nunc autem caduca fit: quòd ſi diſiunctim, ſingulis in ſolidum debetur.

Optione autem legati, per vindicationem data, legatarij electio eſt,
F veluti, HOMINEM OPTATO, ELIGITO. Idemq; eſt, & ſi tacitè legauerim, TITIO HOMINEM AVT DECEM HERES MEVS DATO: heredis electio eſt.

Ante heredis inſtitutionem legari non poteſt: quoniam & poteſtas teſtamenti ab heredis inſtitutione incipit.

Poſt mortem heredis legari non poteſt, ne ab heredis herede legari videatur: quod iuris ciuilis ratio non patitur. In mortis autem heredis
G tempus legari poteſt: velut CVM HERES MORIATVR.

Pœnæ cauſa legari non poteſt. Pœnæ autem cauſa legatur, quod coërcendi heredis cauſa relinquitur, vt faciat quidem aut non faciat,

non vt legatum pertineat: vt puta hoc modo, SI FILIAM TVAM IN MATRIMONIO TITIO CONLOCAVERIS, DECEM MILIA SEIO DATO. A

Incertæ perſonæ legari non poteſt: veluti, QVICVMQVE FILIO MEO FILIAM SVAM IN MATRIMONIO CONLOCAVERIT, EI HOMINI TOT MILIA DATO. Sub certa tamen demonſtratione incertæ perſonæ legari poteſt: velut, EX COGNATIS MEIS QVI NVNC SVNT, QVI PRIMO AD FVNVS MEVM VENERIT, EI HERES MEVS ILLVD DATO. B

H·M. id est, heres meus.

Neque ex falſa demonſtratione, neque ex falſa cauſa legatum infirmatur. Falſa demonſtratio eſt, velut, TITIO FVNDVM, QVEM A TITIO EMI DO, LEGO, cùm fundus à Titio emptus non ſit. Falſa cauſa eſt: velut, TITIO, QVONIAM NEGOTIA MEA CVRAVIT FVNDVM DO, LEGO, vt negotia eius numquam Titius curaſſet. C

A legatario legari non poteſt.

Legatum ei tantùm dari poteſt, qui extraneus eſt. Ideoque filio familiæ heredi inſtituto, vel ſeruo, neque à patre, neque à domino legari poteſt.

Heredi à ſemetipſo legari non poteſt.

Ei qui in poteſtate, manu, mancipio'ue eſt ſcripti heredis, ſub conditione legari poteſt: ſed requiritur, vt quo tempore dies legati cedit, in poteſtate heredis non ſit. D

Ei cuius in poteſtate, manu, mancipio'ue eſt heres ſcriptus, legari non poteſt.

Sicut ſingulæ res legari poſſunt, ita vniuerſarum quoque ſumma legari poteſt: vtputa, MÆVIVS HERES MEVS CVM TITIO HEREDITATEM MEAM PARTITO, DIVIDITO: quo caſu dimidia pars bonorum legata videtur. Poteſt autem & alia pars, velut tertia vel quarta legari: quæ ſpecies partitio appellatur. E

Vſusfructus iure ciuili legari poteſt earum rerum, quarum ſalua ſubſtantia vtendi fruendi poteſt eſſe facultas, & tam ſingularũ rerum, quàm plurium, id eſt, partis.

Senatuſconſulto cautum eſt, vt etiam ſi earum rerum quæ in abuſu continentur, vt puta vini, olei, tritici vſusfructus legatus ſit, legatario res tradantur cautionibus interpoſitis de reſtituendis eis, cùm vſusfructus ad legatarium pertinere deſierit. F

Ciuitatibus omnibus, quæ ſub imperio populi Romani ſunt, legari poteſt: idq́; à Diuo Nerua introductum, poſtea à Senatu auctore Adriano diligentius conſtitutum eſt.

Legatum quod datum eſt, adimi poteſt, vel eodem teſtamento, vel codicillis teſtamento confirmatis: dum tamen eodem modo adimatur, quo modo datum eſt. G

Ad heredem legatarij legata non aliter tranſeunt, niſi ſi iam die legatorum cedente, legatarius deceſſerit.

Legat

A Legato... ...æ purè vel in diem certum relicta ſunt, dies cedit: antiquo quid... ...ex mortis teſtatoris tempore: per legem autem Papiam Popp... ...erris tabulis teſtamenti: eorum verò quæ ſub condicione relicta ... cùm condicio extiterit. Lex Falcidia iubet, non plus quàm dodran... totius patrimonij legari, vt omni modo quadrans integer apud heredem remaneat.

Legatorum perperàm ſolutorum repetitio non eſt.

B Id eſt imperatiue.] Imperatiua verba, ſunt verba directa. l. quoniam. Cod. de teſtamen. Per præceptionem.] Hoc modo heredibus legatur, vt in iudicio familiæ erciſcundæ, quod legatum eſt præcipiant, hoc & prælegatum dicitur & præcipuum. Sid. Apoll. lib. v i. Epiſt. Illud autem deberi tibi quodam, vt iuriſconſulti dicunt præcipui, titulo. Et heredis eius.] Non etiam alienæ: quod tamen perperàm additum eſt apud Caium lib. i i. Inſtitut. tit. de leg. Quæ etiam per vindicationem.] Hæc ita diſtinguenda ſunt, *Quæ etiam per vindicationem. Si ea res, &c.* Vt quod minus pactis.] Id eſt, conceptis & legitimis verbis. Cicer. pro Roſc. Comœ. Non enim ex pactione verborum, quibus iuſiurandum comprehenditur. Arnobius lib. v i i i. contra gentes, Quantum pactionibus adorat & formulis. Optimum autem ius.] Nempe quia laxius & expeditius eſt. Sic optimum ius vſurarum in l. i. Cod. de vſur. optimum ius poſſeſsionis. l. fideiuſſor. §. pater. de vſur.

C Si duobus eadem res.] Hæc quoq; diuelli debent à ſuperiore ſententia. Si quidem diſiunctim.] Diſiunctim legatur, ſi re tantùm legatarij iungantur: coniunctim, ſi re & verbis. §. ſi eadem. de leg. tit. de cad. toll. tit. de vſufr. adcreſc. verborum coniunctio aut pro nihilo, aut pro duplici coniunctione accipitur. Singulis in ſolidum debentur.] Legendum, *Singulis partes debentur.* & hoc Iuſtinianus indicat in §. ſi autem diſiunctim. Cod. de cad. toll. Paulus in ſententiis, Caius in Inſtit. Non currente.] Legendum, *Non concurrente.* Si per damnationem.] Re coniuncti ſunt quibus eadem res diſiunctim per vindicationem legatur, quoniam à principio ſolidum, concurſu partes habent. proinde re coniunctis adcreſcit deficientium portio, idq; ſine onere. Re coniuncti non ſunt, quibus eadem res diſiunctim per damnationem legatur, quoniam ſolidum ſingulis debetur, vni res, alteri pretium: ideoq; nec ius adcreſcendi inter ſe habent. Sed ex conſtitutione

D Iuſtiniani eodem iure eſt damnationis, quo & vindicationis legatum. Re & verbis coniuncti ſunt, quibus eadem res coniunctim per vindicationem legatur. nam & concurſu partes habent, & ideò ius inter eos adcreſcendi eſt, cum onere tamen. Re & verbis coniuncti non ſunt, quibus eadem res coniunctim per damnationem legatur: quoniam ſingulis ab initio partes debentur. proinde ſiue diſiunctim, ſiue coniunctim per damnationem legatum ſit, nunquam inter eos verſatur ius adcreſcendi. Ius adcreſcendi cùm dicimus, ius antiquum dicimus. Ius caduci, ius nouum eſt. & hæc eſt ſententia huius loci. Hinc verò apparet l. coniunctim. de legat. 3. de legato vindicationis. l. plane. §. ſi cõiunctim. de legat. 1. de legato damnationis accipiendam eſſe. Sed hoc ideò in eis locis ſuppreſſum eſt, quòd iam ſublatæ eſſent ab Iuſtiniano legatorum differentiæ: non tamen ita ab eis locis ſublatæ ſunt, vt hæc manifeſtò non ſuperſint huius differentiæ veſtigia, quæ prima ſpecie, quaſi cõtra ſe ſtare

E videantur, vt planè iam ex eo appareat, quàm hebetes aut indiligẽtes fuerint hi, quibus ſtudium fuit Pandectarum capita ex veterum Iuriſconſultorum libris decerpere. Cæterùm & id, quod diximus de legato damnationis, nominatim traditur in l. 7. de legat. 2. vnde & in l. huiuſmodi. §. ſi Titio. l. ſi duobus. de legat. 1. optimo iure legatũ fuiſſe neceſſe eſt vt ſtatuamus: alioquin pars vacans adcreſceret coniuncto, cum quo partes per concurſum fiunt. Quod deinde ſequitur in §. ſi coniunctim. *Sed ſi in pupillari,* ad re coniunctos pertinet qui concurſu partes habẽt. vnde in extremo ita ſcriptum oportuit, *Interim igitur totum.* quod & Azo & Hugolinus intellexère. Optione autem legati.] Hic locus mirum in modum deformatus eſt. Ipſe ratione iuris ductus, ſic emendaui. *Optione autem legati per vindicationem data, legatarij electio eſt: veluti, Hominem optato, eligito. Idemq́ eſt ſi tacitè legauerim Titio hominem. At ſi ita, Heres meus damnas eſto hominem dare, heredis electio eſt.* Si tacitè, id eſt, non data

F optione. Homine igitur per vindicationem generaliter legato, legatarij electio eſt. l. legato. de legat. 1. per damnationem, heredis. l. ſi à ſubſtituto. §. 1. eod. Similiter in diſiunctiuis legatis electio eſt legatarij, ſi per vindicationem. l. planè. §. pen. de legat. 1. l. Lucio. de legat. 2. heredis, ſi per damnationem. l. ſi is cui. l. ſi ita relictum. §. vlt. de legat. 2. Et hæ quidem duæ differentiæ non ſunt ſublatæ, quia inducuntur ex voluntate teſtatoris. Pœnæ cauſa. Quemadmodum ſuperiores duæ ſententiæ, ita & hæc à Iuſtiniano ſublata eſt. Hodie igitur valet legatum tale, *Heres meus ſi Stichum alienauerit, Caio centum dato.* Non idem eſt, ſi impoſsibile, probroſum, illicitum ſit legatum: veluti, *Si mare non ebiberis, Titio centum dato. Si ſororem vxorem non duxeris, aut ſi pupillam filio nuptum non collocaueris, Titio centum dato.* §. fin. de legat. in l. 1. de his quæ pœn. cauſ. relin. Hæc verba, *illicitè vel probroſè,* ſunt Tribo-

G niani. Vt faciat quidem.] Puto legi debere *Quid,* non *quidem.* Vt negotia.] Lego, *Cum negotia.* Legatum ei tantum dari poteſt.] Hic quoq; locus valde corruptus eſt. Lego, *Legatum ab eo tantùm dari poteſt, qui ex ſua perſona heres eſt, Ideoq́,* & quæ ſequuntur. In poteſtate manu mancipio'ue.] In poteſtate eſt filius familias, in manu vxor mater familias, in mancipio ſeruus.

Partitò diuidito.] Malim, *Partito, diuidito.* Quo caſu dimidia pars bonorum.] l. no-

men.§.partitionis. de verb.ſignif. Partiarius legatarius partis ſuæ commoda,& pro parte ſua onera A
ſuſtinere debet.l.cùm filius.§.1.l.ſi quis ſeruum.§.fin.de legat.3.& in eam rem partis & pro parte ſtipulationes interponuntur.§.ſed quia.de fideicom.hered.& in tit.prox. Quòd ſi ita legatum ſit; *Bonorum meorum partem tertiam*, non eſt partitio. Non affero capita legum, quæ ſunt notiſsima. Id eſt partis.] l.etiam partis.de vſufr. Senatuſconſulto.] Huius S. C. fit mentio in tit.de vſufr.earum rer.l.1.l.vxorem.de vſufr.legat.l.vlt.vſufructu.quemadm.caueat.l.vſufructu.ad leg.Falc.l.1.C.de vſufr.§.conſtituitur.inſt.eod. S. C. opus fuit,quia neque naturali, neq; ciuili iure earum rerum eſt vſusfr; quæ ſunt in abuſu. Senatus autem id ſatiſdationibus explicat: quæ in rebus difficillimis certiſsima ſunt iuris ſubſidia.l.vſufructu.ſolut.matrimo. Prætoriani.] Legendum, *P. Romani*.l.omnibus.ad Trebell. Auctore Adriano.] Immò fortaſſe Marco.l.cùm Senatus.de reb.dub. Eſt in propriis nominibus facillimus auctorum lapſus. Dum tamen eodem modo.] Sic de libertate in tit.2. B
exempla hæc ſunto. *Do, lego. non do, non lego. heres dato, heres ne dato.* l.niſi.de accept. Ex apertis tabulis.] Sunt huius iuris veſtigia quædam in l.eum qui poſt.l.in teſtamento.de condic.& demonſt.l.fin.de donat.cauſ.mort.l.3.§.fin.l.qui ſoluendo.de hered.inſtitu. Hodie verò ius antiquum ſequimur, cuius iuris regula quædam eſt Catonis regula: ad ea namq; pertinet, quæ à morte teſtatoris cedunt: ad nouas leges,id eſt,ad leges Papias non pertinet,ex quibus ex apertura tabularum legata cedunt.l.vlt.de regul.Catoni.nam neq; ad ea pertinet, quæ ab aditione,vel ab euentu condicionis cedunt. Repetitio non eſt.] Immo repetitio eſt,l.2.& 3.de cond.indeb.l.fideicommiſſum.Cod.eod.l.error.C.ad leg.Falc.& in Pauli ſententiis lib. III. tit.9. Aut igitur hæc ſententia accipienda eſt de legatis damnationis: quibus adiici poſſunt legata incertis perſonis ſoluta.§.fin.de obl.quæ qua.ex con.§.incertis.de legat.aut,quod magis eſt,negatione abundat. C

XXV.

DE FIDEICOMMISSIS.

FIDEICOMMISSVM eſt, quod non ciuilibus verbis, ſed precatiuè relinquitur:nec ex rigore iuris ciuilis proficiſcitur, ſed ex voluntate datur relinquentis.

Verba fideicōmiſſorū in vſu fere ſunt hæc, FIDEICOMMITTO, PETO, VOLO DARI, & ſimilia. D

Etiam nutu relinquere fideicommiſſum,in vſu receptum eſt.

Fideicommiſſum relinquere poſſunt, qui teſtamentum facere poſſunt, licet non fecerint. Nam inteſtatus quis moriturus, fideicommiſſum relinquere poteſt.

Res per fideicommiſſum relinqui poſſunt,quæ etiam per damnationem legari poſſunt. E

Fideicommiſſa dari poſſunt his,quibus legari poteſt.

Latini Iuniani fideicommiſſum capere poſſunt,licet legatum capere non poſſint.

Fideicommiſſum & ante heredis inſtitutionem,& poſt mortem heredis, & codicillis, etiam non confirmatis teſtamento,dari poteſt, licet legari non poſsit.

Item Græcè fideicommiſſum ſcriptum valet, licet legatum Græcè ſcriptum non valeat. F

Filio qui in poteſtate eſt, ſeruo'ue heredibus inſtitutis, ſeu ſi his legatum ſit,patris vel domini fidei committi poteſt, quamuis ab eo legari non poſſit. Qui teſtamento heres inſtitutus eſt, codicillis etiam non confirmatis rogari poteſt, vel vt hereditatem totam, vel ex parte alij reſtituat, quamuis ex directo heres inſtitui, ne quidem confirmatis codicillis poſſit. G

Fideicommiſſa non per formulam petuntur, vt legata: ſed cognitio eſt Romæ quidem conſulum,aut prætoris,qui fideicommiſſarius vocatur.

A tur:in prouinciis verò,præſidum prouinciarum.

Pœnæ cauſa certæ vel incertæ perſonæ, ne quidem fideicommiſſa dari poſſunt.

Is qui rogatus eſt alij reſtituere hereditatem, lege quidem Falcidia locum non habente, quoniam non plus,puta quàm dodrantem, reſtituere rogatus eſt, ex Trebelliano ſenatuſconſulto reſtituit,vt ei & in eũ dentur actiones, cui reſtituta eſt hereditas.Lege autem Falcidia interB ueniente, quoniam plus quàm dodrantem, vel etiam totam hereditatem reſtituere rogatus ſit, ex Pegaſiano ſenatuſconſulto reſtituit, vel deducta parte quarta, ipſe qui ſcriptus eſt heres, hereditatem reſtituat, & in ipſum actiones conſeruentur : is autem qui recepit hereditatem, legatarij loco habeatur.

Ex Pegaſiano ſenatuſconſulto reſtituta hereditate, commoda & incommoda hereditatis communicantur.Inter heredem,& eum cui reli-C quæ partes reſtitutæ ſunt interpoſitis ſtipulationibus ad exemplum partis & pro parte ſtipulationum. Partis autem & pro parte ſtipulationes propriè dicuntur, quæ de lucro & damno communicando ſolent interponi inter heredem & legatarium partiarium,id eſt,cum quo partitus eſt heres.

Si heres damnoſam hereditatem dicat, cogetur à prætore adire, & reſtituere totam, ita vt ei & in eum qui recipit hereditatem actiones D dentur, perinde atq; ſi ex Trebelliano ſenatuſconſulto reſtituta fuiſſet: idq; vt ita fiat, Pegaſiano ſenatuſconſulto cautum eſt.

Si quis in fraudem tacitam fidem adcommodauerit,vt non capienti fideicommiſſum reſtituat, nec quadrantem eum deducere Senatus cenſuit:nec caducum vindicare exeo teſtamento;ſi liberos habeat.

Libertas dari poteſt per fideicommiſſum.

E Non ciuilibus verbis.] Directis verbis, vt in l. verbis.de vulg. ſubſtitut. Etiam nutu.] l. nutu.de legat.3. ſecus tamen eſt in legato. Secus inquam eſt in legato iure antiquo. Fideicommiſſum relinquere.] Idem Vlp.in l.2.de legat.1.quæ. Si quærantur exempla, coniungenda eſt cum l.1. de legat.3. nam ex eodem libro ſunt ambæ. Poſt mortem heredis.] l. ſi fuerit de legat.3.hoc autem tacitè fieri poteſt,non nominatim,vt puta,à Titio ſubſtituto exheredati legatarij. l. cùm quidam.Cod. de legat. Item Græcè.] l. fideicommiſſa in princip. de leg. 2. Licet legatum Græcè.] Quæ ſunt iuris ciuilis Latinæ, quæ iuriſgentium qualibet lingua.l. an inutilis in fin.de accept. Teſtamenta igitur Latinè fiunt,vnde meritò dubitatur in l.qui teſtamento. §. veteres de teſtamen.an teſtes ad teſtamentum adhibiti Latinè ſcire debeant : ſed hoc Impp.emendarunt.l. hac conſultiſsima.§.fin.Cod.de teſtament.l.vlt.Cod. de teſtam.tut.l.directas.C.de teſtam.manu. Si F quandoque ſtipulationem contendas eſſe iuriſgentium, hæc verè maſcula erit ratio, nam ſtipulatio qualibet lingua ſemper fieri potuit. Quamuis directo heres.] In confirmatis omnia directò relinqui poſſunt excepta hereditate. Per formulam.] Per actionem, vt formula hypothecaria, & in tit.19.formula communi diuidundo,familiæ erciſcundæ,finium regundorum.Actio porrò nihil aliud eſt, quàm formula. Qui fideicommiſſarius.] §.1.de fidei.hered.l. is cui legatum.de cond. & demonſtr. l. Licinnius.quib. ad.libert.procl.non lic.l.quæſitum.§.penult.de leg.3.l.2.Cod. qui potio.in pign.l. 2. de orig.iur. In prouinciis verò.] l.cùm etiam.Cod.de reb.cred. Hodie fideicommiſſa per actionem petuntur, & omnino ſublatæ ſunt à Iuſtiniano legatorum & fideicommiſſorũ differentiæ.Quod eſt in l.1.de legat.1. *Per omnia*, Triboniani eſt: cetera Vlpiani. Vel deducta parte.] Lego, vt. Hæc verò de Pegaſiano & Trebelliano fuſius explicantur in Inſtitutio-G nibus Iuſtinian.neque deſiderant interpretationem meam. Tacitam fidem.] Tacita fides eſt, ſi quis non palàm rogatus, in fraudem legis tacitè promittat, ſe id quod accepit, cœlibi aut orbo redditurum l.in fraudem.de his quib.vt indig.l.in tacitis.de legat.1.Extat pręclarum exemplum taciti fideicommiſsi apud M.Fabium Quintilianum Auum in Declama.c c c x v. Senatus cenſuit.] Planciano S. C. l.beneficio ad leg.falc. Igitur ſi de hereditate incapaci reſtituenda promiſerit, pri-

mũm omnium hereditas fiſco vindicatur: nec ſi exhauſta ſit hereditas, Falcidia retinetur, verùm Falcidia fiſco applicatur ex reſcripto Diui Pij l. 3. Cod. ad leg. Falc. l. heres. D. de his quib. vt indig. Si liberos habeat.] Scriptum oportuit, *Si ex liberis extitat.* idq; liquidò conſtat ex his, quæ dicta ſunt tit. 18. A

XXVI.

DE LEGITIMIS HEREDIBVS.

INTESTATORVM ingenuorum hereditates pertinet, primum ad ſuos heredes, id eſt, liberos, qui in poteſtate ſunt, ceterosq; qui in liberorum loco ſunt. Si ſui heredes non ſunt, ad conſanguineos, id eſt, fratres & ſorores ex eodem patre. Si nec hi ſunt, ad reliquos agnatos proximos, id eſt, cognatos virilis ſexus, per mares deſcendẽtes, eiuſdem familiæ: id enim cautum eſt lege duodecim Tabularũ, AC SI INTESTATVS MORITVR, CVI SVVS EXTABIT HERES, NEC AGNATVS PROXIMVS FAMILIAM HABETO. B NEC C

Si defunctus ſit filius ex altero filio mortuo, iam nepos vnus, vel etiã plures, ad omnes hereditas pertinet, non vt in capita diuidatur, ſed vt in ſtirpes, id eſt, vt filius ſolus mediam partem habeat, & nepotes quotquot ſunt alteram dimidiam. Aequum eſt enim nepotes patris ſui loco ſuccedere, & eam partem habere, quam pater eorum ſi viueret, habiturus eſſet. D

Quamdiu ſuus heres ſperatur heres fieri poſſe, tamdiu locus agnatis non eſt: velut ſi vxor defuncti prægnans ſit, aut filius apud hoſtes ſit.

Agnatorum hereditates diuiduntur in capita, veluti ſi ſit fratris filius, & alterius fratris duo pluresve liberi: quotquot ſunt ab vtraq; parte perſonæ, tot fiunt portiones, vt ſinguli ſingulas capiant.

Si plures eodem gradu ſunt agnati, & quidem eorum hereditatem ad ſe pertinere noluerint, vel ante quàm adierint deceſſerint, eorũ pars adcreſcit his qui adierint. Quòd ſi nemo eorum adierit, ad inſequentem gradum ex lege hereditas non tranſmittitur: quoniam in legitimis hereditatibus ſucceſſio non eſt. E

Ad feminas vltra cõſanguineorum gradum legitima hereditas non pertinet: itaq; ſoror fratri ſorori've legitima heres ſit.

Ad liberos matris inteſtatæ hereditas ex lege duodecim Tabularum nõ pertinebat: quia feminæ ſuos heredes non habẽt. Sed poſteà IMPP. Antonini & Commodi oratione in Senatu recitata, id actum eſt, vt ſine in manũ conuentione, matrum legitimæ hereditates ad filios pertineant, excluſis conſanguineis, & reliquis agnatis. F

Inteſtati filij hereditas ad matrem ex lege duodecim Tabularum nõ pertinet: ſed ſi ius liberorum habeat, ingenua trium, libertina quattuor, legitima heres ſit ex ſenatuſconſulto Tertulliano: ſi tamen ei filio neq; ſuus heres ſit, qui've inter ſuos heredes ad bonorum poſſeſſionem à prætore vocatur: neque pater ad quem lege hereditas, bonorum've poſſeſſio cum re pertinet, neque frater conſanguineus. Quòd ſi ſoror conſan G

A conſanguinea ſit, ad vtraſque pertinere iubetur hereditas.

Cui ſuus extabit heres nec.] Hæc ſunt perturbata. Legendum eſt, *Ac ſi inteſtatus moritur cui ſuus heres nec extabit.* & hæc prima legis verba Paulus interpretatur in l. ſi quis poſtumos. §. pen. de lib. & poſt. reliqua in l. pronuntiatio. de verb. ſign. Apparet autem ex hac XII. tab. lege ſuorum nomen eſſe ex XII. tab. quod & Calliſtratus tradit in l. libertorum. de verb. ſign. Hos enim omnes, inquit, ſuorum appellatione lex XII. tab. comprehendit. Igitur in l. vlt. de bon. damn. In iure ciuili, id eſt, in XII. tab. Poſsim ſimilia exempla proferre quamplurima, in quibus ius ciuile pro XII. tab. accipitur. Si defunctus ſit filius.] Legendum, *ſi defuncti ſit filius, & ex altero filio iam mortuo nepos.* §. cum filius. de hered. quæ ab inteſt. deſer. Senſus hic eſt. Nepotes ex filio iam mortuo, auo B in ſtirpes cum patruo ſuccedere. Planè ſunt hæ perpetuò in liberorum linea obſeruandæ regulæ, Proximior vlteriorem non excludit, Hereditates pro ſtirpibus diuiduntur, non pro virilibus portionibus. Quamdiu ſuus heres.] Hæc antiquorum definitio eſt. l. 3. ſi pars hered. petar. l. pen. vnde legit. l. cum quidam. §. 1. de adquir. hered. Agnatorum hereditates.] Ergo ſuperiores duæ regulæ in agnatorum ſerie non obſeruantur, nam & ſi ſit frater, & filius fratris iam mortui, frater ſolus ſuccedit. §. hoc etiam. §. ſi plures. de legit. agnat. ſucceſſ. Ex nouella Iuſtiniani frater non præfertur, atque vnà fratrum filij in ſtirpem ſuccedūt. Vltra fratrum filios in capita fit diuiſio, quod & inter ipſos fratrum filios nullis concurrentibus fratribus obſeruari Conſtantinus probat lib. v. epitom. & verum eſt. Si plures.] l. ſi ex pluribus. de ſuis & legit. hered. Quod ſi nemo.] In ſuis, in legitimis non eſt ſucceſsio, quia, vt Paulus ait lib. IIII. ſenten. omnis legitima ſucceſsio pro- C ximiori defertur. In honorariis eſt ſucceſsio, vt ecce, non petente auunculo magno, ſuccedit propior ſobrinus. l. 2. Cod. de ſucceſſ. edict. At filio non adeunte, nepos non admittitur, niſi ex iure prætorio ex parte Vnde liberi. Ex cōſtit. Iuſtiniani in ſuis & in legitimis eſt ſucceſsio. § placebat de leg. ag. ſuc. nam & in legitimis tutoribus eſt ſucceſsio. l. 3. §. penult. de leg. tut. Impp. Antonini.] l. ſacratiſsimi. ad S. C. Tertyll. quam & S. C. ſecutum eſt quod dicitur Orfitianum. Vt ſine in manum conuentione.] Etiam ſi vulgò quæſiò ſunt liberi. Ex S. C. Tertulliano.] Quod factū eſt D. Pij temporibus. Quíve inter ſuos.] Vt puta emancipatus. Neque pater ad quē lege hereditas.] Hereditas, aut bonorū poſſ. Vnde legitimi, ſi in emancipatione manumiſſor extiterit. Bonorúmve poſſeſsio.] Vnde decē perſonæ, ſi in emancipatione manumiſſor non extiterit. l. ſi ad patrem de ſuis & legit. hered. §. ſunt autē. de bonor. poſſ. Sic ex teſtamento ſi præteritus D ſit, non manumiſſori datur querela. l. 2. §. fin. ſi à paren. quis fuer. manum. manumiſſori bonorum poſſeſsio cont. tab. vt manumiſſori, querela vt patri. l. ſi à milite. §. fin. de militar. teſtam. l. pater filiū. l. filio. §. 1. de inoff. teſt. ex Iuſtiniani conſtitutione pater pro manumiſſore ſemper habetur, id eſt, contraxiſſe fiduciam ſemper videtur. Ad vtraſque.] Ad matrem pro dimidia ſi filia deceſſerit, pro virili ſi filius. l. 2. Cod. Theo. de ſec. nupt. Sed hæc vt ſint à Iuſtiniano mutata, vide in Inſtitutionibus. Nobis id potiſsimum in animo fuit, vt ius antiquum explicaremus, cuius cognitiò ſtudioſo iuris noui non vtilis tantùm, ſed etiam neceſſaria eſt. De iure nouo eadem via faciente Deo quandoque diſſeremus, qua & ius antiquum aggreſsi ſumus.

XXVII.

E

DE LIBERTORVM SVCCESSIONIBVS VEL BONIS.

Libertorvm inteſtatorum hereditas primùm ad ſuos heredes pertinet: deinde ad eos quorum liberti ſunt, velut patronum, patronam liberos've patroni.

Si ſit patronus & alterius patroni filius, ad ſolum patronū F hereditas pertinet.

Item patroni filius patroni nepotibus obſtat.

Ad liberos patronorum hereditas defuncti pertinet, vt in capita, nō in ſtirpes diuidatur.

Legitimæ hereditatis ius quod ex lege duodecim Tabularum deſcendit, capitis minutione amittitur.

Ad liberos patronorum.] l. ſi libertus præterito. §. vlt. de bon. libert. Legitimæ here- G ditatis.] Hæc ſententia de ingenuorum hereditate accipienda eſt. l. capitis. de ſuis & legit. hered. non libertorum. l. ſi libertus præterito. in princ. eademq; de tutela legitima diximus tit. 11. nec verò quiſpiam ex inſcriptione huius tituli argumentetur. nam eæ ſectiones non ſunt Vlpiani, quinimmò ſunt omnia meo iudicio legenda vno contextu. eis quidem certè nihil eſt inconcinnius.

XXVIII.

XXVIII.

DE POSSESSIONIBVS DANDIS.

Bonorum poſſeſſio datur, aut contra tabulas teſtamenti, aut aduerſus tabulas, inteſtati. A

Contra tabulas bonorum poſſeſſio datur liberis emancipatis, teſtamento præteritis, licet legitima ad eos non pertineat hereditas. B

Bonorum poſſeſſio contra tabulas liberis tam naturalibus, quàm adoptiuis datur. Sed naturalibus quidem emancipatis: non tamen & illis, qui in adoptiua familia ſunt. Adoptiuis autem, his tantùm qui in poteſtate manſerunt.

Emancipatis liberis ex edicto datur bonorũ poſſeſſio, ſi parati ſunt cauere patribus ſuis, qui in poteſtate manſerunt bona, quæ moriente patre habuerunt, ſe collaturos. C

Secundùm tabulas bonorum poſſeſſio datur ſcriptis heredibus, ſcilicet ſi eorum quibus contra tabulas competit, nemo ſit, aut petere nolint.

Etiam ſi iure ciuili non valeat teſtamentum, fortè quòd familiæ mancipatio vel nuncupatio defuit, ſi ſignatum teſtamentum ſit, non minùs quàm ſeptem teſtium ciuium Romanorum ſignis, bonorum poſſeſſio datur. D

Inteſtati datur bonorum poſſeſſio per ſeptem gradus. Primo gradu liberis: Secundo legitimis heredibus: Tertio proximis cognatis: Quarto familiæ: Quinto patrono, patronæ, liberis ve patroni, patronæ ve: Sexto viro, vxori: Septimo cognatis manumiſſoris, quibus per legem Furiam plus mille aſſes capere licet, ſi nemo ſit ad quem bonorum poſſeſſio pertinere poſſit: aut ſit quidem, ſed ius ſuum omiſerit, populo bona deferuntur ex lege Iulia caducaria. E

Liberis bonorum poſſeſſio datur, tam his qui in poteſtatem vſque in mortis tempus fuerunt, quàm emancipatis: item adoptiuis, non tamen etiam in adoptionem datis.

Proximi cognati bonorum poſſeſſionem accipiunt, non ſolùm per feminini ſexus perſonam cognati, ſed etiam agnati capite deminuti. Nam licet legitimum ius agnationis capitis minutione amiſerint, natura tamen cognati manent. F

Bonorum poſſeſſio datur parentibus & liberis intra annum, ex quo petere potuerunt: ceteris intra centum dies.

Qui omnes intra id tempus ſi non petierint, ad bonorum poſſeſſionem ſequens gradus admittitur, perinde ac ſi ſuperiores non eſſent, idq; per ſeptem gradus fit.

Hi quibus ex ſucceſſorio edicto bonorum poſſeſſio datur, heredes quidem non ſunt, ſed heredis loco conſtituuntur beneficio Prætoris. G Ideoq; ſeu ipſi agant, ſeu cum his agatur, ficticiis actionibus opus eſt: in quibus heredes eſſe finguntur. Bonorum poſſeſſio aut cum re datur, aut

A aut ſine re. Cùm re, ſi is qui accepit cum effectu bona retineat : ſine re; quum alius iure ciuili euincere hereditatem poſſit : veluti ſi ſuus heres inteſtato ſit. Bonorum poſſeſſio ſine re eſt cùm ſuus heres euincere hereditatem iure legitimo poſſit.

Inteſtati.] Legendum, *aut inteſtati.* Emancipatis.] immò & ſuis. Sed non eſt neceſſaria iure ciuili. Non tamen ex illis.] Eos qui in adoptiua familia ſunt, Prætor non nouit, non vocat inter ſuos. Vnde conſequens eſt inter legitimos quoq; eos non vocari. nam qui ſui nō ſunt, proculdubio nec legitimi ſunt. l. ſcripto. vnd. lib. l. de bonis. §. 1. de Carbon. edict. Patribus.] Manifeſtum eſt legi debere, *fratribus.* Cauere autem debent vel re ipſa conferre. Scilicet ſi eorum quibus contra tabulas.] Nam prior eſt contra tabulas quàm ſecundùm tabulas, vnde ex prima parte vel ex primo edicto bonorum poſſeſsionem dari, id eſt, contra tabulas. l. ideoq;. l. ſcriptus de Carbon. edicto. l. 2. de bonis libert. Etiam ſi iure ciuili.] Inde edictum tranſlaticium Verris, Si de hereditate ambigitur & tabulæ teſtamenti obſignatæ non minus multis ſignis, quàm è lege oporteat ad me proferentur : ſecundùm tabulas teſtamenti potiſsimum hereditatem dabo. qua de re & in tit. 23. diximus. Septem gradus.] Omiſſa eſt bonor. poſſ. vnde decē perſonæ: ſed ſi pater manumiſſor ſit, ſanè verum eſt ſeptem dumtaxat gradus eſſe. Secundo legitimis.] Inter quos & patroni ſunt patronorumq; liberi. Quarto familiæ.] id eſt, agnatis patroni, hæc dicitur, *tum*

C *quem ex familia* : ſic enim lego in Inſtitutionibus Iuſtiniani. Si nemo ſit.] Hoc eſt initium alterius ſententiæ. Ex lege Iulia Caducaria.] De hac in l. quidam. §. quoniens. de legat. Item in l. ergo. §. eadem conſtitutio. de fideic. libert. in illo loco, *quare & ſi caducis legionis*, vel, vt alij codices habent, *caducis legionibus, bona delata ſint, idem erit probandum* : nam *caducarijs legibus*, legendum eſſe omni aſſeueratione confirmamus, id eſt, legibus Iuliis. quæ enim delata dicuntur, legibus delata vt ſint neceſſe eſt. denique hoc ſignificat vacantibus bonis fiſco vindicatis conſtitutionem ceſſare, vt in l. quod Dino. de manum. teſtam. hæ verò notæ Cad. leg. errori cauſam dedêre. Ex ſucceſſorio edicto.] Succeſſorium edictum eo dicitur quòd det ſucceſsionem inter bonorum poſſeſſores: quamquam & eam quoque clauſulam contineat quæ definit tempora petendæ bonorum poſſeſsionis. Ceterùm ex illa potiſsimum parte appellationem ſumit, quæ in locum eorum, qui in-

D tra tempora petitionis bonor. poſſ. non admiſerunt. ſequentes vocantur, qui & ob eam cauſam ex ſucceſſorio edicto, ex ſucceſſoria parte, ex beneficio ſucceſſorij edicti, ex ſucceſſorio capite venire dicuntur. l. vlt. l. 1. §. ſed videndum de ſucceſſ. edict. l. vltim. C. eod. l. 1. §. pen. de iur. & fact. ignor. Si ſuus heres inteſtato.] Hæc ab interpunctionibus mendoſa ſunt. nam ſic diſtingui ea oportet, *Si ſuus heres inteſtato ſit, bonor. poſſ. ſine re eſt, cum &c.*

XXIX.

DE BONIS LIBERTORVM.

E CIVIS Romani liberti hereditatem lex duodecim Tabularum patrono defert, ſi inteſtato ſine ſuo herede libertus deceſſerit. Ideoq; ſiue teſtamento facto decedat, licet ſuus heres ei non ſit, ſeu inteſtato, & ſuus heres ei ſit, quamuis non naturalis, ſed vxor, puta quæ in manu fuit, vel adoptiuus filius, lex patrono nihil præſtat. Sed ex edicto Prætoris ſi teſtamento facto libertus moriatur, aut vt nihil, aut minus quàm partem dimidiam bonorum pa-

F trono relinquat contra tabulas teſtamenti, partis dimidiæ bonorum poſſeſſio illi datur, niſi libertus aliquem ex naturalibus liberis ſucceſſorem ſibi relinquat, ſiue inteſtato decedat, & vxorem forte in manum vel adoptiuum filium relinquat, æquè partis mediæ bonorum poſſeſſio contra ſuos heredes patrono datur.

In bonis libertæ patrono nihil iuris ex edicto datur. Itaq; ſi inteſtata moriatur liberta, ſemper ad eum hereditas pertinet.

G Licet liberi ſint libertæ, quoniam non ſunt ſui heredes matri, obſtat patrono lex Papia Popea. Poſtea libertas quattuor liberorum iure tutela patronorum liberauit, & cùm intulerit, iam poſſe eas ſine auctoritate

patro

patronorum teſtari,proſpexit vt pro numero liberorum libertæ ſuperſtitum virilis pars patrono debetur. A

Liberi patroni virilis ſexus, eadem iura in bonis libertorum parentum ſuorum habent,quæ & ipſe patronus. Feminæ verò, ex lege quidē duodecim Tabularum,perinde ius habent,atque maſculi patronorum liberi.

Contra tabulas autem teſtamenti liberti, aut ab inteſtato contra ſuos heredes non naturalis bonorum poſſeſſio eis non competit. Sed ſi ius trium liberorum habuerunt: etiam hæc iura ex lege Papia Popea nanciſcuntur. B

Patronæ ex bonis libertorum illud ius tantum habet, quod lex duodecim Tabularum introduxit. Sed poſtea lex Papia patronæ ingenuæ duobus liberis honoratæ,libertinæ tribus,id iuris dedit,quod patronus habet ex edicto.

Item liberis ingenuæ trium liberorum iure honoratæ, eadem lex id ius dedit,quod ipſi patrono tribuit. C

Ciuis Romani.] In Latino ſecus eſt. §.vltim.de ſucceſſ.libert. Aut vt nihil.] Legendum, *& aut nihil.* §.1.de ſucceſſ.libert. Aeque partis dimidiæ.] Hæc eſt quinti gradus bonorum poſſeſſio: quæ & nullis extantibus ſuis heredibus patrono dabitur, ſi bonor.poſſeſſ. Vnde legitimi non admiſerit: nam ſibi ipſi ſuccedi poſſe iampridem receptum eſt. l. 1. §. ſed an. de ſucceſſ. edict. Ex edicto datur.] Nam de liberto prætor edixit non liberta, & de ſuis heredibus quales femina non habet. Hereditas pertinet.] Ergo lege XII. tabul. non prætoris edicto, quæ ſequuntur ita reſtituenda ſunt, erat omni ex parte hic libellus miſerè deprauatus, at hæc ita reſtituenda ſunt, *nam licet liberi ſint libertæ, quoniam non ſunt ſui heredes matri, non obſtant patrono. Lex Papia Popea libertos*: Ait, *non obſtant patrono.* hoc vtique verum eſt antiquo iure. nam poſt S. C. Orfitianum liberi inteſtatæ libertæ patronos excludunt. l. 1. in princ. & §. ſi nemo ad Tertyll. Virilis pars.] Eadem lex cauet, vt liberto teſtato vel inteſtato defuncto relicto vno vel duobus liberis patronus virilem, relictis tribus vt nihil auferat, & vt ita demum quando pauciores ſunt quàm tres viriles anferat ſi libertus centenarius ſit. §. poſtea de ſucceſſ. lib. ex quibus apparet quantum inter libertum & libertam interſit. quod & Valent. in Nouell. de libertis, probat. Feminæ vero.] Iure antiquo, quo & hodie vtimur, inter liberos patroni nulla eſt differentia ſexus. Prætorio iure plus tribuitur maſculis quàm feminis. Non naturalis.] Pro, *non naturales.* Patronæ.] Eſt differentia inter patronum & patronam, non quidem ex XII. tabul. ſed ex lege Papia. nam licet nullis extantibus ſuis heredibus quo caſu locus eſt legi XII. tabul. idem patronæ ius quod patrono ſit, iure tamen Prætorio non aliter patronæ datur bonorum poſſeſſio contra tabulas, vel ab inteſtato contra ſuos heredes non naturales, quàm ſi ingenua duobus, libertina tribus liberis honorata ſit. Liberis honoratæ.] in §. præferuntur de S. C. Tertyll. vulgo legitur, *mater liberis onerata,* ſed vt in hoc loco ita in eo auctoribus etiam ſcriptis libris legendum eſt *honorata.* Theop. in §. ſed cùm antea. eod. titul. dixit, [illegible]. Quod ipſi patrono.] Legendum, *patronæ.* IACOBVS CVIACIVS has ad Vlpianum notas ſcripſi, tibiq; I. Amaricon, dicaui, quo neque gratiorem mihi, neque, meo iudicio, qui ea quæ recta ſunt acutius perſpiciat, vehementius amplectatur, religioſius colat, noſtra quemquam ſchola fert. Non erit ea res mihi damno, ſi tu pro eo ac ipſe cupio eis vtare pro tuis. nam etſi perexiguum ſit ingenium mihi, diligentia tamen mea breui, vt ſpero, tibi & iuris ſtudioſis & Reipub. noſtræ ampliora beneficia præſtabuntur. Toloſæ Kal. Nouem. 1554. D E F

F I N I S.

A

EMARO RANCONNETO V. C.
SENATVS PARISIENSIS PRÆSIDI,
IAC. CVIACIVS S. D.

*

B IVLIVS *Paulus Receptarum Sententiarum ad filium libros quinque compoſuit, ex quibus quædam in ſuas Pandectas Iuſtinianus, quædam Alaricus in ſuum Romanarum legum Codicem retulit: quæ decreueram quidem initio omnia, quòd eas ferè ſententias quas ſelegit vnus, neglexerit alter, in vnum volumen coniungere: ſed retraxerunt me hinc alij eiuſdem Pauli Sententiarum, qui & Factorum di-*
C *cuntur, libri, quibus, ſi vlla eſt Indici ad Pandectarum caput affixo habenda fides, in earum compoſitione eſt etiam Iuſtinianus vſus. Hi Sententiarum mihi appellationem ambiguam reddiderunt, vt neſcirem planè apud Iuſtinianum pleraq; libris Sententiarum adſcripta capita, Receptis an Factis potiùs attribuenda forent: nec tamen me præteribat quædam, ducta ex Alarici libris coniectura, ſatis certò ad*
D *receptas Sententias poſſe referri: Sed abſtinere illis omnino quàm non omnia his quæ Alaricus collegit, annectere, ſatius eſſe duxi. Tum deniq; & minus tritas eſſe has et magis tamen ex vſu quàm illas Iuſtiniani, iuris antiqui cognoſcendi nouiq; interpretandi cauſa, cùm animaduertiſſem; ad has potiſſimùm hoc ſtudium omne meum adiunxi, & libris tuis in primis mirum in modum adiutus, quos tu mihi hu-*
E *maniſſimè vtendos dederas, nonnullis etiam meis, multis eas locis auctas reſtitutasq; reddidi: idq; demum ſublatis antiquis interpretationibus & meis adhibitis, vt hæc Pauli veluti* ἀποσπασμάτια *non minus quàm illa Vlpiani iamdudum à te & Io. Tilio profecta et à me explicata, ſtudioſis fructum ferrent, ſummam operam dedi. Vtinam verò & mihi hac in re Io. Tilij, quos habet quamplurimos, libris vti*
F *licuiſſet, exiſſent forſitan locupletiora & emendatiora: quamquam tot iam conquiſiuimus & obtinuimus eius generis exemplaria, vt vix adduci poſſim vt credam his, quæ nunc damus, proferri poſſe meliora. Ceterùm operæpretium eſt de reiectis à me antiquis interpretationibus earumq; auctore, vt apud te rationem aliquam reddam. Alaricus, vt ſcis, Gotthorum rex fuit: Tuus Codex Toloſæ regem appel-*
G *lat. Codicis enim Auctoritatem, quod & Commonitorium dicitur, ad Timotheum V. S. Comitem emiſſum refert* IIII. *Non. Febr. anno* XXII. *Alarici regis Toloſæ. Fuit ei vrbs ea ſedes ac domicilium*

regni. Js cùm Romanos quos armis ſubegerat, præterquam quòd le- A
gibus Gotthorum obligari ſe moleſtè ferrent, ceterùm dicto audientes
cerneret, alias leges Gotthis dedit, alias ex Romanorum libris, ſuo
tamen arbitrio, decerpi, quibus inter ſe Romani vterentur, facilè paſ-
ſus eſt. Ac in eligẽdis quidem his Aniani viri ſpectabilis eum opera
vſum ex ſubſcriptione Auctoritatis à Petro Ægidio Antuerpiæ pri-
mum editæ, liquidò conſtat. Ex inſcriptione autem quæ integra in tuis B
libris extat, non has tantùm iuſſu Alarici electas, ſed etiam explana-
tas fuiſſe deprehendimus, & idcirco diu idémne fuiſſet explanandi qui
& eligendi miniſter cùm addubitaſſemus, tandem nobis hæc ad Va-
lentiniani Conſtitutionem de reſponſis prudentum interpretis verba,
omnem ſcrupulum exemêre. Sed ex his, *inquit*, omnibus iuris con-
ſultoribus, ex Gregoriano, Hermogeniano, Gaio, Papiniano, & C
Paulo quæ neceſſaria cauſis præſentium temporum videbantur,
elegimus. Itaq; elegiſſe ſe cùm interpres profiteatur, & verò Ania-
num elegiſſe conſtet, eundem & eligendi & interpretandi munus obiiſ-
ſe omnino probandum eſt. At vereor ne callido commento Romanis
Alaricus impoſuerit ſub ſpeciem legum Romanarum interpretatio-
nes Gotthicas ab earum plerumq; ſententia alieniſſimas obtrudens: D
quandoquidem eæ proinde ac leges ipſæ ex Romanorum libris repeti-
tæ, ex Alarici auctoritate vim legum obtinuerunt, & ad extremum
ipſas etiam leges velut in ſuam poteſtatem redegerunt, adeo vt illis
reſciſſis ſolæ Aniani interpretationes in foro & ſubſellijs volitarent,
prorſusq; (vt Sidonij Apollinaris verbis vtar) leges Theodoſianæ cal-
carentur, Theodoricianæ proponerentur. Hic eſt Theodoricus Alarici E
ſocer qui à Francis genero ademptum regnum non multo poſt recepit.
Jd verò par mihi eſſe viſum eſt hoc maximè tempore, quo excindi bar
bariem omnem in meliusq; renaſci omnia videmus, vt contrà Got-
thicis interpretationibus ſublatis, puræ ſynceræq; Pauli ſententiæ re-
ſtituerentur. quod tamen nos ita fecimus, vt omnes probaturos exiſti-
mem. Si quid enim rectè Anianus expoſuit, Anianum teſtati ſumus, F
ſi quid minus rectè, aut reticuimus aut leuiter perſtrinximns. Sed ne-
que Aniani ob id integrum opus deperierit. Conſeruatur in officinis
typographorum Lutetiæ, Baſileæ, Antuerpiæ, ex quibus iam ante me-
mini Aniani interpretationes in lucem prodijſſe. De noſtris, nihil di-
cam. quid profecturæ ſint, alios malo quàm me iudicare. Tu vnus ſi
eis vel gratiæ cauſa ſuffragere, operam mihi non infeliciter videbor G
nauaſſe, quod tantiſper intermiſſa trium poſtremorum Codicis Juſti-
niani librorum editione dum exeant integri octo priores Codicis Theo
doſiani

doſiani libri, quorum tu mihi crebrò expectationem commouiſti, in his Pauli Sententijs reſtituendis & declarandis elaborauerim, ac de eo quidem forſitan putidum erit rogare te. Sed tanti eſt, dum tu id mihi dederis modò. Te itaq; V. C. prorſus vehementer rogo, vt exiguo huic mei laboris fructui & faueas libens & nominis tui auctoritatem tribuas, feceris rem gratam homini tuæ voluntati dedito, tuarum virtutum cultori, ad maiora torpentem per ſe iam nimium excitaueris, tua erga me beneficia cumulaueris. Vale. Lutetiæ Kal. Decemb. 1557.

INDEX TITVLORVM IVLII PAVLI RECEPTARVM SENTENTIARVM AD FILIVM.

LIBRI I.

I	De pactis & conuentionibus.	113
II.	De cognitoribus.	114
III.	De procuratoribus.	ibid.
IIII.	De negotijs geſtis.	ibid.
V.	De calumniatoribus.	115
VI.	De reis inſtitutis.	116
VII.	De integri reſtitutione.	ibid.
VIII.	De dolo malo.	118
IX.	De minoribus XXV. annorum.	ibidem.
X.	De plus petendo.	119
XI.	De ſatiſdando.	ibid.
XII.	De iudicijs omnibus.	120
XIII.	De iudicato.	121
XIIII.	De via publica.	122
XV.	Si quadrupes damnum intulerit.	ibid.
XVI.	De finium regundorum.	123
XVII.	De ſeruitutibus.	ibid.
XVIII.	De familiæ erciſcundæ.	124
XIX.	Quemadmodũ actiones per inficiationem duplentur.	124
XX.	De fideiuſſore & ſponſore.	ibi.
XXI.	De ſepulchris & lugẽdis.	125

LIB. II.

I.	De rebus creditis & iureiurando.	125
II.	De pecunia conſtituta.	126
III.	De contractibus.	ibid.
IIII.	De commodato, & depoſito pignore, fiduciáve.	ibid.
V.	De pignoribus.	127
VI.	De exercitoribus.	128
VII.	Ad legem Rodiam.	ibid.
VIII.	De inſtitoribus.	ibid.
IX.	De in rem verſo.	129
X.	De S C. Macedoniano.	ibid.
XI.	Ad S. C. Velleianum.	ibid.
XII.	De depoſito.	130
XIII.	De lege commiſſoria.	ibid.
XIIII.	De vſuris.	131
XV.	De mandatis.	132
XVI.	Pro ſocio.	133
XVII.	Ex empto & vendito.	ibid.
XVIII.	De locato & conducto.	134
XIX.	De nuptijs.	135
XX.	De concubinis.	ibid.
XXI.	De dotibus.	136
XXII.	De pactis inter virum & vxorem.	ibid.
XXIII.	De donationibus inter virum & vxorem.	136
XXIIII.	De liberis agnoſcendis.	137
XXV.	Quemadmodum filij ſui iuris efficiuntur.	138

XXVI. *De adulterijs.* 139
XXVII. *De excuſationibus tutorũ.* *ibid.*
XXVIII. *De potioribus nominandis.* *ibi.*
XXIX. *Qui potior nominari non poſſit.* 140
XXX. *De oratione D. Seueri.* *ibi.*
XXXI. *De furtis.* *ibid.*
XXXII. *De operis libertorum.* 143

LIB. III.

I. DE *Carboniano edicto.* 143
II. *De bonis liberti.* 144
III. *De lege Fabiana.* *ibid.*
IIII. *De teſtamentis.* *ibid.*
V. *De S.C. Silaniano.* 148
VI. *De legatis.* 150
VII. *De mortis cauſa donationibus.* 162.
VIII. *Ad legem Falcidiam.* *ibid.*

LIB. IIII.

I. DE *fideicommiſsis.* 163
II. *De S.C. Trebelliano.* 166
III. *De S.C. Pegaſiano.* *ibi.*
IIII. *De repudianda hereditate.* 167
V. *De inofficioſi querela.* *ibid.*
VI. *De viceſima.* 169
VII. *De lege Cornelia.* 170
VIII. *De inteſtatorũ ſucceſsione.* 171
IX. *Ad S.C. Tertullianum.* 173
X. *Ad S.C. Orphitianum.* 174
XI. *De gradibus.* 175
XII. *De manumiſsionibus.* 176
XIII. *De fideicommiſsis libertatibus.* 178
XIIII. *Ad legem Fuſiam Caniniam.* *ibidem.*

LIB. V.

I. DE *liberali cauſa.* 180
II. *De vſucapione.* 181
III. *De his quæ per turbam fiunt.* 182
IIII. *De iniurijs.* 183
V. *De effectu ſententiarum & finibus litium.* 186
VI. *De interdictis.* 188
VII. *De obligationibus.* 191
VIII. *De nouationibus.* 192
IX. *De ſtipulationibus.* *ibid.*
X. *De contrahenda auctoritate.* 193
XI. *De donationibus.* 194
XII. *De iure fiſci & populi.* 195
XIII. *De delatoribus.* 196
XIIII. *De quæſtionibus.* 197
XV. *De teſtibus.* *ibid.*
XVI. *De ſeruorũ quæſtionibus.* 198
XVII. *De abolitionibus.* 200
XVIII. *De abactoribus.* 201
XIX. *De ſacrilegis.* *ibi.*
XX. *De incendiarijs.* 202
XXI. *De vaticinatoribus & mathematicis.* *ibi.*
XXII. *De ſeditioſis.* 203
XXIII. *Ad legem Corneliam de ſicarijs & veneficis.* 204
XXIIII. *Ad legem Pompeiam de parricidijs.* 206
XXV. *Ad legem Corneliã teſtamentariam.* *ibi.*
XXVI. *Ad legem Iuliam de vi publica & priuata.* 209
XXVII. *De lege Iulia peculatus.* 210
XXVIII. *Ad legem Iuliam repetundarum.* *ibi.*
XXIX. *Ad legem Iuliã maieſtatis.* *ibi.*
XXX. *Ad legem Iuliã ambitus.* 211
XXXI. *De pœnis militum.* *ibi.*
XXXII. *Quando appellandum ſit.* *ibi.*
XXXIII. *De cautionibus & pœnis appellationum.* *ibi.*
XXXIIII. *De dimiſſorijs litteris.* 212
XXXV. *De reddendis cauſis appellationum.* 213
XXXVI. *Poſt prouocationem quid obſeruandum ſit.* *ibi.*
XXXVII. *De meritis appellationum.* 214

Libri sententiarũ Julii Pauli a clarissimo jurisconsulto Hieronymo Balduyno in monasterio Morbacensi inventi sunt. Zasius in l. 2. de orig. iur.

IACOBI CVIACII I. C.

IN IVLII PAVLI RECEPTARVM SENTENTIARVM AD FILIVM LIB. V. INTERPRETATIONES.

*

LIBER PRIMVS.

De pactis & conuentionibus. TITVL. I.

A IN quibuſdam veteribus legitur, *De pactis & conuentis*, quod probaui Obſeruat. & emend. lib. 2. cap. 15. Dicimus etiam pacta & condicta, pactum & condicionem, item pactum & conſenſum. l. 2. C. quand. lic. ab emp. diſc.

De his rebus paciſci poſſumus de quibus tranſigere licet. Ex his enim pacti obligatio ſolummodo naſcitur.

B Primam hanc, tertiamq; ſententiam, quæ in libris excuſis deſunt, ex fideli exemplari reſtituimus. Eſt verò huius hic ſenſus, vt qua de re licet tranſigere, liceat & paciſci. Et qua de re non licet tranſigere, nec liceat paciſci: vt ecce, de adulterio nec paciſci licet, nec tranſigere. l. transigere. C. de tranſac. l. de crimine. C. ad leg. Iul. de adult. De alimentis quoque ex S.C. ſententia vt tranſigere ita paciſci non licet. Loquimur autem de re litigioſa: nam rei non litigioſæ pacti quidem verbum conuenit, tranſactionis non item. Ait, *obligatio*, naturalis videlicet quæ exceptionem parit.

Omne pactũ poſteriore pacto diſſoluitur, licet pariat exceptionem.

C Pacto poſteriore ſuperius eliditur non ipſo iure, ſed per replicationem: Prius namque pactum exceptionem parit. l. ſi vnus. §. pactus. D. de pact. Stipulatio ſtipulatione ipſo iure tollitur.

Pacto conuento Aquiliana ſtipulatio ſubiici ſolet, ſed conſultius eſt huic pœnam quoque ſubiungere: quia reſciſſo quoquomodo pacto, pœna ex ſtipulatu repeti poteſt.

Quoniam ſolo pacto actio non tollitur, ideo ſolet pacto ſubiici Aquiliana ſtipulatio, & acceptilatio: ſic enim actio tollitur, l. 3. l. 4. l. vt reſpõſum. C. de tranſ. Conſultius eſt etiam his omnibus addere pœnalem ſtipulationem: vt ſi fortè quoquomodo pacti rumpatur fides, ſuperſit petitio pœnæ, l. vbi pactum. l. ſi quis maior. C. de tranſact. l. qui fidem. D. eod. Extat hæc ſententia in l. pacto. D. eod.

D Neq; contra leges, neq; contra bonos mores paciſci poſſumus.

Pacta contra leges, aut contra bonos mores pop. Romani non valent. l. 6. C. de pact. ſed neq; ſtipulationes valent, veluti ſi contra legem Iuliam fundo dotali maritus ſeruitutẽ imponat, vel cõtra conſtitutionẽ pater fundo caſtrenſi filii [illegible] vel contra bonos mores, ſi cõuenerit dari, ne maleficium facias vel, [illegible] ſi qui de rebus alienis paciſcantur, aut de bonis viuentis: hæc enim pacta iniuſta ſunt: Prætor autẽ ait, PACTA CONVENTA SERVABO, id eſt, quæ neq; dolo malo, neq; aduerſus leges, &c. l. iuriſgentium. §. ait prætor. D. de pact. Addidere etiam prætores quidã edicto, NEQVE VI, auctore M. Tullio in 3. de offic. Inde in l. epiſtula. §. pactum. D. de pact. Pactum, inquit, iuſtum eſt, & ideo ſeruandum: & in l. Stichum. §. naturalis. D. de ſolut. Naturalis, inquit, obligatio iuſto pacto tollitur. Seruat igitur prætor ea tantum pacta quæ iuſta ſunt.

E De rebus litigioſis & cõuenire, & tranſigere poſſumus. Poſt rem iudicatam pactum, niſi donationis cauſa interponatur, ſeruari nõ oportet.

De re nondum iudicata paciſci poſſumus, donandi, aut decidendi cauſa: de re iudicata paciſci

donationis cauſa poſſumus, decidendi cauſa non poſſumus, niſi ſi lis adhuc ſubeſſe poteſt. l. elegan- A
ter. D. de condic. indeb. l. ſi cauſa. C. de tranſac.

De cognitoribus. TIT. II.

Procurator cauſam agit abſente litigatore, Cognitor præſente litigatore, vt rectè Anianus tradit in l. ſi lite. C. Th. de cogn. & proc. itemq; Aſconius & Feſtus. At dicitur maximè cognitor in cauſa ſtatus pro defenſore eius qui patitur controuerſiam, an ſit ex ciuibus. Donatus in Adelphis: In tria, inquit, diuiſit officium defenſionis ſuæ, in aſſertoris, Principio eam eſſe dico liberam: in cognitoris, Ciuem Atticā: in fratris, Meam ſororem. Aſconius in 3. Ver. Hoc genus, inquit, defenſoris in iure cognitor dicitur, maximè cùm de alicuius ſtatu agitur. Iuſtiniani tēpore ſublati ſunt cognitores: ideoq; B
ab his locis, quos ex iuris auctoribus ſumpſit, poſitum cognitoris nomen ſemper exemit, vt coniicere licet ex l. ſi quis aliquid. §. ſi quis. D. de pœn. collata cum ſententia Pauli lib. v. tit. 25.

OMnes infames qui poſtulare prohibentur, cognitores fieri non poſſunt, etiam volentibus aduerſariis.

Vt nec ſi velit aduerſarius, infames poſtulare poſſunt. l. quos. D. de poſtul. ita nec volente aduerſario cognitores fieri poſſunt. Idemq; ſeruatur in ceteris omnibus, qui patroni aut cognitores fieri non poſſunt. l. filiusf. §. veterani. D. de procur. Hic Anianus addit, infames quoq; mandata dare non poſſe: quod verum eſt. §. vlt. de except. at per ſe cauſam agere non prohibentur.

Feminæ in rem ſuam cognitoriā operā ſuſcipere non prohibentur. C

Feminæ pro ſe ex ſecundo edicto poſtulare poſſunt: proinde & in rem ſuam cognitores fieri poſſunt: pro certis perſonis nec poſtulare, nec cognitores fieri poſſunt, ac ne pro parentibus quidem ſine decreto. l. feminis. D. de procur.

In rem ſuam cognitor procurator've ille fieri poteſt, qui pro omnibus poſtulat.

Poſtulat pro omnibus vir integræ exiſtimationis: ergo in rem ſuam cognitor procuratórve fieri poteſt. Contrà qui pro omnibus non poſtulat, vt puta infamis, in rem ſuam cognitor procuratórve D
fieri non poteſt. Nam & ſi in rem ſuam cognitor, procuratórve datus ſit, alieno tamen non ſuo nomine litem agit. Non idem ſeruari in femina ſuperior ſententia oſtendit: nec mirum: nam & ipſa in re ſua rectè procuratorem dat, infamis non item.

Actio iudicati non ſolùm in dominum, aut domino, ſed etiam heredi, & in heredem datur.

Iudicati actio cognitori & in cognitorem non datur: domino herediq; eius, & in dominum heredemq; eius datur. In procuratore & defenſore idem iuris eſt. Is de quo agitur in l. ſi procurator meus. in fin. D. de procurat. quaſi defenſor non verus defenſor eſt. l. Pomp. §. ſed & ſi. l. Plautius. D. eod. proinde in eo huic ſententiæ locus non eſt. E

De procuratoribus. TIT. III.

MAndari poteſt procuratio præſentibus, & nudis verbis, & per litteras, & per nuntium, & apud acta præſidis & magiſtratus.

Procurator dari præſens, vel abſens poteſt, & nudis verbis, id eſt, non certis, non ſollemnibus. §. procurator. de his per quos ag. poſſ. & apud acta præſidis, vel duumuiri.

Procurator aut ad litem, aut ad omne negotium, aut ad partem negotij, aut ad res adminiſtrandas datur. F

Procurator vel ad agendum, vel ad adminiſtrandum datur: rurſus vel ad res liteſq; omnes, vel ad ſpeciem vnam. l. 1. §. 1. D. de procur. Quamquam non deſunt qui procuratorem eum legitimè appellari dixerint, qui ad res omnes datur, non qui ad rem vnam. Cicero pro Cæcin. Verum, ne tuus procurator deiecerit is, qui legitimè procurator dicitur omnium rerum eius, qui in Italia non ſit, abſit've reip. cauſa, quaſi quidem pene dominus, hoc eſt, alieni iuris vicarius.

De negotijs geſtis. TIT. IIII.

QVi negotia aliena gerit & bonam fidem, & exactam diligentiam rebus eius pro quo interuenit præſtare debet. G

Negotiorum geſtor dolum & omnē culpam præſtat. l. tutori. C. de neg. geſt. l. ſi mater. C. de vſur. Interdum dolum duntaxat præſtat. l. 3. §. interdum. D. de neg. geſt. Interdum verò etiā caſum præſtat. l. ſi negotia. D. eod.

Tutor

A Tutor poſt finitam tutelam ſi in adminiſtratione duret, actione negotiorum geſtorum pupillo,vel curatori eius tenebitur.

Si tutor in adminiſtratione poſt pubertatem perſeuerauerit,deuoluitur tutelæ actio in actionem negotiorum geſtorum, propterea quòd à ſemetipſo tutelam exigere debuit. Quod ita procedit, ſi poſterior actus tutelæ officio connexus non ſit: alioquin tutelæ actio ſufficit. Item ſi poſt pubertatem nullo tempore adminiſtrationem intermiſerit: alioquin vtraque actio neceſſaria eſt, l.13.& 14. D.de tutel.& rat.diſtr.

Si pecuniæ quis negotium gerat, vſuras quoq; totius temporis præ-
B ſtare cogitur, & periculum eorum nominum quibus collocauit, agnoſcere, ſi litis tempore ſoluendo non ſint. Hoc enim in bonæ fidei iudiciis ſeruari conuenit.

Negotiorum geſtor omnem diligentiam præſtat: ergo & pecuniæ adminiſtratæ vſuras præſtat, l.ſi mater.C.de vſur.quia, ſcilicet, otioſam iacere pecuniam pati non debet. Præſtat item à ſe factorum ex ea pecunia nominum periculum,ſi eo tempore quo agitur negotiorum geſtorum debitores impares ſoluendo fuerint,niſi forſitan caſu aliquo lapſi ſint facultatibus: debuit enim in occupanda pecunia accuratior eſſe. Et hoc idem in tutelæ, mandatiq; iudiciis obſeruari ſolet. Paulus ait, *totius temporis*, quod à Triboniano prætermiſſum eſt in l.litis. §.1.D.de neg.geſt. Id autem eſt totius tem-
C poris quo pecuniam alienam exercuit,& adminiſtrauit.

Mater quæ filiorum ſuorum rebus interuenit, actione negotiorum geſtorum & ipſis & eorum tutoribus tenebitur.

Mater,ſi filiorum impuberum negotia geſſerit, tenetur ipſis, eorumq; tutoribus actione negotiorum geſtorum, vt rationem reddat. l.ſi mater. C.de vſur. l.fideiuſſor. §.vlt. D.de neg. geſt. Eodemq; modo, vt inferius dicemus, pater filiis emancipatis tenetur. Parentes igitur qui liberorum negotia gerunt,non ſunt aneclogiſti.

Filiusfamilias,aut ſeruus,ſi negotium alicuius gerat,in patrem domi-
D num've peculio tenus actio dabitur.

Si filiusfamilias aut ſeruus,iniuſſu patris aut domini aliena negotia geſſerit,in patrem aut dominum de peculio competit actio.l.ſi filiusfamilias.D.de neg.geſt.

Si pater vel dominus filiofamilias, vel ſeruo aliena negotia agenda commiſerit,in ſolidum tenebitur.

Si filiusfamilias aut ſeruus iuſſu patris aut domini aliena negotia geſſerit, pater aut dominus in ſolidum Quod iuſſu actione tenebitur.

E Pater ſi emancipati filij res ſine vlla exceptione à ſe donatas adminiſtrauerit,filio actione negotiorum geſtorum tenebitur.

Solet pater in emancipando aliquid filio donare,l.vt liberis.C.de collat. Id autem poſtea ſi pater adminiſtrauerit,Paulus ait eum hoc in loco neg.geſtorũ teneri,vt rationem reddat. Igitur pater ne in re quidem à ſe donata, anecłogiſtos eſt. Ait Paulus, *ſine vlla exceptione*,id eſt,purè & præciſe,quod à Triboniano prætermiſſum eſt in l.litis. §.vlt.D.de neg.geſt.

Qui cùm tutor curator've non eſſet, ſi pro tutore curatore've res
F pupilli adulti've adminiſtrauerit, actione negotiorum geſtorum pro tutore curatore've tenebitur.

Paulus ait eum qui pro tutore curatore've negotia geſſit, actione negotiorum geſtorum teneri. Quod concedam facile in eo qui pro curatore negotia geſſit: nam & ipſe curator vuli negotiorum geſtorum actione tenetur.l.curatoris. C.de nego. geſt. At is qui pro tutore negotia geſſit, propria actione tenetur,id eſt,pro tutelæ,quæ diuerſa eſt ab actione neg.geſtorum.l.1. §.ſi quis quaſi.D.de eo qui pro tut. l.penul.D.de tut.& rat.diſtr.eam tamen imitatur, vt de funeraria dici ſolet: quæ etſi ſeparetur ab actione nego. geſtorum, eam tamen ferè imitatur. Quinimmo cùm ex hoc loco, tum ex l.4. C.qui dar.tut.vel cur.poſſ. dicemus eum qui pro tutore negotia geſſit, etiam neg. geſtorum
G actione conueniri poſſe.

De calumniatoribus. TIT. V.

Tractabat ſub hoc titulo Paulus edictum De calumniatoribus,id eſt,de his qui pecuniam vt ne-

gotium facerent, aut non facerent accepiſſe dicerentur: quod Alaricus, ſiue Anianus prætermiſit. A

CAlumnioſus eſt, qui ſciens prudensq́; per fraudem negotium alicui comparat.

Calumniator eſt, non tantùm qui criminali, ſed etiam ciuili iudicio negotium alteri ſciens dolo malo comparat.

Et in priuatis, & in publicis iudiciis omnes calumnioſi extra ordinem, pro qualitate admiſſi plectuntur.

Calumniatores extra ordinem puniuntur. Hanc ſententiam retulit Tribonianus in l.3.D.ad S.C. Turp. vbi tamen ſic legitur, *Et in priuatis & in extraordinarijs criminibus*: & ita prorſus exiſtimo Paulum ſcripſiſſe. Nã in publicis iudiciis calumnia iure ordinario, id eſt, lege Remmia vindicatur, l.1.§.1. D.ad S.C.Turp. l.quæſitum. D.de teſtib. Hodie tamen ex conſtitutionibus omnia crimina extra ordinem puniuntur, probanturq́; l.ordo. D.de pub.iud. l.lex. §.vlt. D.ad leg.Iul.repet. l.vlt.D. ad leg. Fab. & ideo in publicis quoque criminibus huic ſententiæ locus eſt. Quid ſit extra ordinem, Anianus non intellexit. B

De reis inſtitutis. TIT. VI.

Superior titulus eſt de calumniatoribus, quibus ſolent coniungi accuſationũ deſertores: ideoq́; nunc datur tit. de reis deſtitutis, ſic enim legendum putauerim, id eſt, ab accuſatore deſertis. Sic deſtituta res in l.4.C.ad S.C.Turp. C

DE his criminibus, quibus quis abſolutus eſt, ab eo qui accuſauit, refricari accuſatio non poteſt.

Iiſdem criminibus quibus quis liberatus eſt, ab eodem accuſari iterum non poteſt. l.7.§.iiſdem. D.de accuſ. & qui iterum accuſat, manifeſtus calumniator eſt. l.1.C.Theod.de calum.

Filius accuſatoris, ſi hoc crimen quod pater intendit, poſt liberatum reum perſequi velit, ab accuſatione remouendus eſt. D

Iiſdem criminibus quibus quis liberatus eſt à filio accuſatoris iterum reus inſtitui non poteſt, aliis criminibus poteſt ex reſcripto D.Pij ad Iulium Candidum. l.7.§.iiſdẽ. D.de accuſ. Ab ipſo accuſatore eiſdem criminibus, ſed neq; aliis temere eundem reum fieri poſſe, admittendum non eſt, ab extraneo autem vti certum eſt eundem alio crimine reum fieri poſſe, ita nõ dubitatur, quin eodem crimine alter non poſſit poſtulari, quàm ſi vel poſterior accuſator ſuam iniuriam perſequatur: vel antè priorem accuſatorẽ præuaricationis conuicerit. l.3.D.de præuar. l.4.§.vlt.D.ad leg.Iul.de adul.

Crimen in quo alius deſtitit, vel victus receſſit, alius obiicere non prohibetur.

Reus abſolutus, vel deſtitutus ab alio, eodem crimine reus poſtulari poteſt. Quod vti accipiendum ſit ſuperior interpretatio docet. E

De Integri reſtitutione. TIT. VII.

INtegri reſtitutio eſt redintegrandæ rei, vel cauſæ actio.

Integri reſtitutio, eſt actio reſtitutoria, ſiue reſciſſoria, qua res nobis certa, vel ius, vel quælibet alia cauſa redintegratur. Actionis verbo continetur etiam cognitio prætoria qua ſubuenitur minoribus. F

Integri reſtitutionem prætor tribuit ex his cauſis, quæ per metum, dolum, & ſtatus permutationem, & iuſtum errorem, & abſentiam neceſſariam, & infirmitatem ætatis geſta eſſe dicuntur.

Reſtituit in integrum prætor eos qui metu, aut dolo, aut ætate, aut abſentia inciderunt in captionem. Etiam hoc Paulus addit reſtitui eos qui per ſtatus permutationem, vel iuſtum errorem capti, fraudati ve ſunt: quod ex hoc loco relatum eſt in l.2.D.de in integrum reſtitu. Status permutatio eſt capitis minutio, l.1.D.de capit.minut. At per cauſam ſolius capitis minutionis, non is qui capite minutus eſt, reſtituitur: ſed creditori in debitorem capite deminutum actio reſtituitur, videlicet ſi minima fuerit capitis minutio. l.2.D.eod. Nec enim in eos qui maximam aut mediam capitis deminutionem paſſi ſunt, actiones reſtitui poſſunt. Et ita hic locus explicandus eſt, in quo Græci interpretes labuntur, Latini vacillant. Ob iuſtum errorem datæ reſtitutionis exemplum eſt in §.ſi quis agens. de actionib. G

Integri

A Integri reſtitutio plus quàm ſemel non eſt decernenda, ideoq́; cauſa cognita decernitur.

Cauſa cognita, & præſente aduerſario in integrum reſtitutio datur. l.3.D.de in integ.reſt. & ob idipſum reſtitutionis in integrum lis rectè appellatur in l.6. C.de in integ.reſtit. Vna autem ſufficit lis,vna reſtitutio, nec, vt olim in aſſertionibus, plures requiruntur. quòd ſi negata ſit, iterum non petitur.l.vlt.C.ſi ſæp.in int.reſt.poſt.

Integri reſtitutio aut in rem competit,aut in perſonam. In rem actio
B competit,vt res ipſa qua de agitur reuocetur. In perſonam aut quadrupli pœna intra annum,vel ſimpli poſt annum peti poteſt.

Reſtitutoria actio vel in rem datur vel in perſonam : vt ſi metu compulſus rem tradidero, vel in rem mihi actio reſtituitur,vel in perſonam actio datur in quadruplum ex edicto,Quod metus cauſa geſtum erit: Aut ſi metu debitorem liberauero,vel priſtina mihi in perſonam actio reſtituitur,vel ex illo edicto actio in perſonā datur.Eodemq́; modo,ſi minor annis lubrico ætatis lapſus rem ſuam tradiderit,vel in rem actio reſtituitur,vel cognitione prætoria ei ſubuenitur.l.9.§.volenti.§.licet tamen.l.ſi mulier.§.vlt.D.quod met.cau.geſt.er.l.3.C.eod.tit.l.in cauſæ.§.interdū. D.de minor. Quòd ait Vlpianus in §.volenti. vt volentì detur & in rem actio & in perſonam,reſciſſa acceptilatione,vel alia liberatione, ſic accipiēdum eſt,vt ſpreta actione,Quod metus cauſa,volenti liceat in rem agere
C reſciſſa traditione.vel in perſonam reſciſſa liberatione. Nec enim in eo loco in perſonam actio pro actione, Quod metus cauſa, accipienda eſt : alioquin abſurdè etiam in rem actionem eo in loco priſtinam in perſonā actionem interpretabimur,quod §.licet.non patitur. Et in hac re certè nemo non fallitur.

Si aliquis vt ſe de vi latronum, vel hoſtium, vel populi liberaret, aliquid mancipauit,vel promiſit,ad metum nō pertinet : mercedem enim depulſi metus tribuit.

Si quis vt ſe de vi hoſtium,vel latronum,vel populi liberaret, aliquid alienauerit,vel promiſerit,
D actionem metus cauſa non habet:quia non per metum, ſed operæ potius mercedem dediſſe videtur.l.9.§.ſed licet.D.quod met.cau.geſt.erit.

Seruus per metum mancipatus, quidquid adquiſierit, vel ſtipulatus ſit,ei adquirit qui vim paſſus eſt.

In hac prætoria actione partus veniunt, & fœtus, & fructus, & omnis cauſa. l.ſed & partus.D. quod met.cau.geſt.er. Ergo & ea veniunt quæ ſeruus per metum alienatus apud eum qui metum intulit vel traditione,vel ſtipulatione adquiſiuit.

E Vis eſt maior rei impetus,qui repelli non poteſt.

Vis maior eſt dei θεοῦ βία.

Qui per vim aliquid fecit,reſtituitur per edictum, Quod metus cauſa geſtum erit:nam quod per vim geſtum eſt,metus cauſa certè geſtum eſt.Vis autem hîc à Paulo ſic definitur : *Vis eſt maior rei impetus,qui repelli non poteſt*, malim *Maioris rei impetus*, vt in l.2.D.quod met.cau.geſt.er.Nam & Græci ſic vertunt, *μεγάλου πράγματος ἐπέλευσις, ἣν οὐ δύναταί τις ἀπωθεῖσθαι [illegible] ἀφ' ἑαυτοῦ ἀποσείσασθαι καὶ ἀπωθήσασθαι.*

Qui quem domo incluſit, vt ſibi rem manciparet, aut promitteret, extorſiſſe mancipationem videtur.

Vim facit qui hominem domo includit. l.5. D.de vi pub. & ideo ſi quid ei extorſerit, pertinet
F ea quoque res ad edictum , Quod metus cauſa geſtum erit. l.vlt. §.ſi fœnerator. D.quod met.cau. geſt.erit.

Qui quem ferro vinxit, vt ſibi aliquid traderet,vel venderet, vim intuliſſe videtur.

Vim facit qui hominem ferro vincit, vt ſibi aliquid tradat , vel vendat, & ideo prætoria competit actio.

G Qui in carcerem quem detruſit,vt aliquid ei extorqueret, quidquid ob hanc cauſam factum eſt,nullius momenti eſt.

Ideo quod homine in priuatum carcerem coniecto cum eo geſtum eſt, nullius momenti eſt: quia id Prætor ratum non habet , & lex Iulia reſcindit.l.5.D.de vi publ. Eſt verò hæc Pauli ſententia relata in l.pen.D.quod met.cau.geſt.erit.

De

De dolo malo. TIT. VIII. A

DOlus malus eſt cùm aliud agitur, aliud ſimulatur.

Eadem fuit definitio Aquilij, Seruij, Pedij: quæ Labeoni tamen & Vlpiano nõ probatur. Eſt enim ex eorum ſententia, dolus nihil aliud quàm machinatio quędam ad decipiendum alterum adhibita: quod etſi Pedius & Seruius in ſuis definitiooibus nõ omiſerint, in eo tamen erraſſe videntur, quòd quaſi id ſatis non eſſet, addiderunt, cùm aliud ſimulatur, & aliud agitur. l.1.D.de dol.ma.

Si qui dolum, aut metum adhibuit, vt res ad alium transirer, vterque de vi & dolo actione tenetur. B

Si procurator dolo fecit, vt res ad dominum peroeniret, vterque de dolo tenetur: dominus, in quantum ad eum peruenit, procurator, in ſolidum, l.ſed & ex dolo. §.pen.D.de dol. Idemq́; in metu dicendum eſt. l.item ſi cum exceptione. §.Pedius. D.quod met.cau.geſt.erit.

De minoribus XXV. *annorum.* TIT. IX.

MInor XXV. annorum, ſi aliquod flagitium admiſerit, quod ad publicam coërcitionem ſpectet, ob hoc in integrum reſtitui non poteſt. C

In delictis atrocioribus minoribus non datur reſtitutio in integrum l.auxilium. §.in delictis.D. de minor. In aliis erratis, vt puta, damno iniuria dato, vel in furto, vel in eis quæ ex contractu veniunt, nec ex animo, id eſt, vt Græci ioterpretantur, ἐκ πονηρᾶς ψυχῆς, καὶ προαιρέσεως, non omnimodo denegatur minoribus reſtitutio in integrum l.1.C.ſi.adu.delic.l.ſi ex cauſa.§.nunc videndum. D.de minor: Hæc verò errata, ἀκριβῶς Conſtantious ἁμαρτήματα, atrociora, ἐγκλήματα vocari ſcribit ad finem libri ſexti Epitomarum: & ſic delicta quoque à criminibus ſubtiliter diſtingui poſſunt. Hæc igitur Pauli ſententia pertinet ad crimina.

Qui minori mandauit, vt negotia ſua agat, ex eius perſona in integrũ reſtitui non poteſt, niſi minor ſua ſponte negotiis eius inreruenerit. D

Procuratori mioori annis, ſi dominus maior ſit, noo datur reſtitutio in integrum: quia domini perſona ſpectatur, qui ſibi imputare debet, cur minori ſua negotia commiſerit. l.4.& l.cum mandatu.D.de minor. Geſtori negotiorum minoris ætatis, licet dominus maior ſit, datur reſtitutio in integrum; qooniam cùm domino nihil imputari poſsit, noo eſt æquum ob geſtum minoris maiorem in damno verſari. Et hæc poſtrema Pauli ſenteotia relata eſt in l.quòd ſi minor. D.eod.tit.cuius initium eſt, ex lib.2. ſentent. At reliqua certè omnia ſunt ex Pauli lib. XI. ad edictum. Idemq́; erratum pene ad Vlpianum adnotauimus lib.2.Obſer.cap.27.

Si maior effectus, res quas minor egir, pacto, vel ſilentio comprobauit, aduerſus hoc quoq; in integrum reſtitui fruſtra deſiderat. E

Si quis maior factus pacto, vel ſilentio comprubauerit quod minor geſſerat, reſtitutio ceſſat: & ita conſtitutum eſt l.3. §.ſi quis cum minore. D.de minor. Exigit Anianus ſilentium trium annorum, rectiſsimè, quoniam in prouiociis ex conſtitutione Conſtantini ad petendam reſtitutionem in integrum conſtituti erant tres anni l.2.C.Th.de integ.reſtit. Hodie ex conſtitutione Iuſtiniani ſilentium exigimus quattuor annorum: vel ſi quid alienatum, obligatum've ſit ſine decreto, quinque: vel ſi quid donatum ſit, decem inter præſentes, & XX. inter abſentes: quod & Accur. rectè notat in d.§.ſi quis cum minore.

Si minor minori heres exiſtat, heres ex ſua perſona, non ex defuncti in integrum reſtitui poteſt. F

Si minor XX. annis minori XXIII. annis ſucceſſerit, ſucceſſor habebit ad in integrum reſtitutionem non annos ſex ex perſona deſuocti, ſed nouem ex ſua perſona l.interdum. D.de minor. l.ea quæ. §.ſi quando. C.de temp.in integ.reſtit. Poteſt quidem & ex perſona defuncti citius reſtitutionem in integrum poſtulare: verùm hoc ſi omiſerit, ex ſua perſona reſtituetur, vti dictum eſt. Planè ſi minor maiori ſucceſſerit adhuc ex quadriẽnio menſem habẽti ad reſtitutionẽ io integrũ, ſucceſſori poſt XXV. annum menſis dumtaxat dabitur ex perſona defuncti. Nec enim ei ſtatim menſis cedit, vt rectè Bulgarus notat in d.l.interdum: à quo tamen nihil facit l.vlt.§.vlt.C.ſi maior fac.alie.fac.ſine decr.rat.hab. nec enim de herede minori, ſed de herede minoris eo in loco agitur: &, vt ex vet. libris G conſtat, in eo hæc verba, *Poſt eiuſdem heredis minoris ætatem*, ſic reponeoda ſunt, *Poſt eiuſdem ætatem, heredis minoris ſilentio tranſactum ſit*: quod Græci ſic rectè interpretantur ἵνα τὸ λοιπὸν τοῦ χρόνου διάστημα δράμῃ τοῦ κληρονόμου αὐτοῦ σιωπῶντος.

Minor

A Minor ſe in his quæ fideiuſſit, vel fide promiſit, vel ſpopondit, vel mandauit in integrum reſtituendo, reum principalem non liberat.

Reſtitutio fideiuſſoris, vel mandatoris reum non liberat. Extat hæc eadem ſententia in l.minor ſe.D.de minor.cui & aliæ duæ iunguntur, quæ in his fragmentis deſunt.

Qui ſciens prudenſq; ſe pro minore obligauit, ſi id conſulto conſilio fecit, licet minori ſuccurratur, ipſi tamen non ſucurretur.

Reſtitutio rei principalis fideiuſſorem non liberat, videlicet, ſi ſciens reum minorem eſſe, hoc conſilio fideiuſſerit, vt quandoque reſtituto reo, & ipſe liberaretur. l.in cauſæ. 1. D.de minor.l.7.§.
B vlt.D.de except. Aliud dicendum eſt, ſi ignorans eum minorem eſſe fideiuſſerit, argu. l.ſi Titius & Seia.D.de fideiuſſ. Item ſi non in re, ſed dolo creditoris minor deceptus fuerit. l.2.C.de fideiuſſ. minor.

Minor aduerſus emptorem in integrum reſtitutus, pretio reſtituto, fundum recipere poteſt. Fructus enim in compenſationem vſurarum penes emptorem remanere placuit.

Minor reſtitutus aduerſus emptorem fundum recipit, reddito pretio ex quo locupletior eſt, vſuris pretij cum fructibus compenſatis: vel etiam ſi fundum repetat cum fructibus, neceſſe eſt pretium
C ab eo reddi cũ vſuris ex quibus locupletior eſt, omiſſa compenſatione.l.quod ſi minor.§.reſtitutio. l.patri.§.prædium.§.item ex diuerſo.l.tutor.in fin.D.de minor.l.ſi ſine.§.interpoſito.D.de adminiſt. tut.& vtraque via legitima eſt.

Minor aduerſus diſtractiones eorum pignorum, & fiduciarum quas pater obligauerat, ſi non ita vt oportuit à creditore diſtractæ ſint, reſtitui in integrum poteſt.

Si pignus, aut fiduciam à defuncto conſtitutam creditor diſtraxerit, ſucceſſori minori annorum xxv. ob eam cauſam aduerſus emptorem dari integri reſtitutio poteſt. Neq; huic ſententiæ aduer-
D ſatur l.2.C.ſi adu.vend.pign. Hoc enim ita dicitur, ſi creditor non vti oportet diſtraxerit, id eſt, non obſeruatis his quæ in diſtrahendis pignoribus obſeruari ſolent. Alioquin non niſi aduerſus diſtractionem à proprio creditore factam, ſi & grande damnum minoris ſit, ei in integrum reſtitutio datur.l.2.C.ſi adu.vend.pig.& hoc Azo ſentit, quod puto verius. Quid ſit fiducia dicam alio loco.

De plus petendo. TIT. X.

CAuſa cadimus aut loco, aut ſumma, aut tempore, aut qualitate. Loco, ſi alibi: ſumma, ſi plus quàm damus petimus: tempore, petendo
E ante tempus: qualitate, eiuſdem ſpeciei rem meliorem poſtulantes.

Plus petitur quattuor modis, vt plenius explicatur in §.plus. & §.huic autem. de actio. Qui plus petit, cauſa cadit, vt j.lib.11. tit.v. Sed eo nomine minor reſtituitur, & maior ob iuſtum errorem.§. ſi quis agens.eod.tit. Hodie ex Zenonis conſtitutione qui plus tempore petit, alterum tantùm temporis ſine vllo interuſurio expectat, quanto ſtatutum tempus anteuertere conatus eſt, & ſumptus prioris litis refundit. Qui verò plus loco, vel ſumma, vel qualitate petit, ex conſtitutione Iuſtiniani omne damnum præſtat in triplum. & qui reo debita quantitate ampliorem cautionem dolo malo exprimit, etiam ius omne crediti amittit.

F

De ſatiſdando. TIT. XI.

QVotiens hereditas petitur, ſatiſdatio iure deſideratur: & ſi ſatiſdatio non detur, in petitorem hereditas transfertur. Si petitor ſatiſdare noluerit, penes poſſeſſorem poſſeſsio remanet. In pari enim cauſa potior eſt poſſeſſor.

Petita hereditate, aut ſatiſdare debet poſſeſſor de ea re conſeruanda, aut eo non ſatiſdante, in petitorem ſatiſdantem transferenda eſt poſſeſsio, vt alteri probandi onus incumbat: Neutro ſatiſdante, potior eſt poſſeſſor. Hanc Pauli ſententiam omnium optimè confirmat l.de bonis.§.vlt.D.
G de Carb.edic.ex qua ſic etiam l.quæritur.eod.tit.accipienda eſt, vt nondum tranſlata poſſeſsione rerum, ſi pubuerit poſſeſſor Carbonianus, petitoris partes ſuſtineat, niſi aduerſario ceſſante ſatiſdare paratus ſit. Et hæc eſt quæ ſolita cautio dicitur in l.5.D.de hered.petit.de qua & in l.ex libero.§.vlt. D.de quæſtionib.& apud M.Tullium id rectè Aſconius accipit quod is ſcribit.3.in Verrem in hunc modum.

modum. Si quis teſtamento ſe heredē eſſe arbitraretur, quòd tom non extaret, lege ageret in here- A
ditatem, aut pro præde litis vindiciarum cùm ſatis accepiſſet, ſponſionem faceret, ita de hereditate
certaret. Similiter autem emancipatus ſuo aut rectè cauere debet de conſerendis propriis bonis,
aut ſi ſuus caueat de reſtituenda portiooe emancipato, cùm conferre cœperit, in eom transferenda
eſt poſſeſsio : ſed neutro cauente, curator & quaſi ſequeſtet portioni datut. l.1.§.ſi frater. l.2.§.vlt.
D.de colla. Item heres fideicommiſſario condemnatus, ſi prouocaoerit, aut de fideicommiſſo caue-
re debet, aut, ſi caueat aduerſarius, in eum traosferenda eſt poſſeſsio ex reſcripto M. Aoronini : ſed
neutro cauente, aut res ſequeſtratur, aut iuriſdictio reſtituitur, id eſt, ex edicto is qui vicit fideicom-
miſsi ſeruādi cauſa, ſimul in poſſeſsiooem omoium bonorum cuſtodiæ cauſa eſſe iubetur. Vbi illud
animaduertēdum eſt, reſcriptum Marci ab edicto multùm hac in re diſtare. Nam qui ex edicto mit-
titur in poſſeſsionem, ſolus non poſsidet, ſed cum herede, aut certè cuſtodit verius & obſeruat bo- B
na quàm poſsidet. Is verò in quem ex reſcripto transfertur poſſeſsio, ſolus rem verè poſsidet, ſicut
& in ſuperioribus exemplis ſuus io quem ex edicto tranſlata eſt portionis emancipati poſſeſsio, &
petitor hereditatis in quem, non cauente poſſeſſore, poſſeſsio tranſlata eſt, ſolus poſsidet : & ideo
his caſibus ab eo in quem traoſlata eſt poſſeſsio, cautio præſtatur : illo autem caſu quo ſimul in poſ-
ſeſsionem eſſe iubetur cuſtodiæ cauſa, cautio non præſtatur : vt meritò reprehendantur qui & illis
caſibus non poſſeſsiooem, ſed magis cuſtodiam coocedi ſcribunt. Et ad hæc quidem omnia perti-
net l.poſtquam.§.Imperator. D.vt lega.no.cau. in qua manifeſtum illud eſt, nec tamen notatu indi-
gnum vulgo perperam legi, *Sed quare non cauerat*, cùm ſit legendum, *Sed quare non cauente*, Cetera
vti in eo §.accipienda ſint, ex iis quæ antè dicta ſuot ſatis colligitur. At ſuperioribus exemplis hic ad-
iungi etiam aliud oportet ex l.1. C.vti poſsid. Reddito interdicto vti poſsidetis, tum ſi petitorio iudi- C
cio agatur, ſatiſdare debet petitor is qui in poſſeſsione potior eſt: aut ſi non ſatiſdat, in petitorem ſa-
tiſdantem transferenda poſſeſsio eſt : ita vt alteri incumbat onus probandi. Et hoc apertè dicit l.1.
& ſuperiorum exemplorum ſimilitudine manifeſtò confirmatur. Qua de re admoniti quidam in
quo non oportet manere in eo vt perſtent, ſic eam legem malunt adhuc interpretari, vt qui vim fe-
cit quo minus poſsideas, Vti poſsideos interdicto victus ſatiſdet ſe vim non facturum, quosd de
proprietate probauerit : qui autem vi te deiecerit, victus interdicto, Vti poſsidetis, vt in te poſſeſsio-
nem transferat. Quorum ſententiam omnes derident, ſcholaſticosq; appellant, ea ratione qua apud
Galenum diatritarios medicos ſcholaſticos vocitari ſcriptum eſt : nec immeritò. Primùm enim qui
victus eſt interdicto, Vti poſsidetis, nunc ſi petitoria actione velit experiri, tantum abeſt vt ſatiſdare
debeat, vt ei potius ſatiſdari oporteat. Idq; exemplo etiā eius qui vſumfructum aut ſeruitutem vin- D
dicat. l.pen. D.de aq.quot. l.cuiuſcumque.§.vlt. D.de vſufr. quo tamen ipſi peruerſè vtuntur. Ei enim
qui ſeruitutem vindicat, cauet reus, quamdiu is de iure ſuo docuerit, actorem ſe ooo impediturum:
reo nihil cauetur. Sed & cùm negatoria agitur, à reo cautio præſtatur. Tum vitioſum illud etiam eſt
quod aiunt, deiecto dari interdictum, Vti poſsidetis. Hoc enim interdictum poſſeſſorem tuetur : is
autem qui deiectus eſt, ne animo quidem poſsidere poteſt. l.clam. in fi. D.de adquir.poſſeſſ. l.1.§.ſiue
autem. D.vnde vi & de vi arm. niſi quis animo poſsidere ſic ioterpretetur, ita animum informare, vt
fingas te poſsidere, quamuis re vera intelligas ereptam tibi poſſeſsiooem eſſe, aut eam te numquam
adquiſiſſe, quod deridiculum eſt. Igitur is qui corpore poſsidet, deiectus non corpore tantùm, ſed
& animo deſinit poſsidere: & qui animo tantùm poſsidet, ſi corpore per vim noo ſinatur poſsidere,
animo poſſeſsionem ſtatim amittit, & idcirco ei Vti poſsidetis interdictum oon datur, Vnde vi da- E
tur. Præterea cùm ſoleat tranſlata poſſeſsio pro ſatiſdatione cedere, vt & in ſpecie l.ædificatum. D.
de dam.inſect. illi ſuis interpretationibus efficiunt, vt quæ in d.l.1. manifeſto ſenſu ſuccedit ſatiſda-
tioni tranſlatio poſſeſsionis, ab ea ſeparetur, & ſatiſdationi alius, tranſlationi poſſeſsionis alius caſus
tribuatur. Sed de his ſatis. Illud mihi non eſſe prætermittendum videtur, in ſpecie d.l.1. neutro ſa-
tiſdante, potiorem haberi eum qui interdicto vicerit. Nam, vt Paulus noſter ait, in pari cauſa potior
eſt poſſeſſor: quam regulam io hoc interdicto ſeruari oſtendit §.retinendæ. de interdic.

Vſufructuarius de vtendo vſufructu ſatiſdare debet, perinde vſurum, ac ſi ipſe paterfamilias vteretur.

Vſufructuarius ſatiſdare debet ſe vſurum fruiturum, perinde ac patremfam. ad quem proprietas F
ſpectat. l.1. D.vſufr.quem.cau. l.4. C.de vſufr. ſi non ſatiſdederit, ei denegantur actiones. l.ſi cuius.§.1.
D.de vſufr. & ĩ.lib.11. tit.de legatis.

De Iudicijs omnibus. TIT. XII.

Quidam codices, *De Iudicijs*, quod probat edicti perpetui ſiue Pandectarum ordo.

HI qui falſa reſcriptione vſi fuerint, lege Cornelia de falſis pu- G
niuntur.

Qui falſis reſcriptis vtitur, lege Cornelia tenetur. l.4. C.ad leg.Corn.de fal.

Ex his qui ancillam corruperit alienam, aliam reformare cogendus eſt.

Qui

A Qui ancillam alienam ſtuprauit, tenetur iniuriarum actione. l. inter liberas. D. ad leg. Iul. de adul. in qua ita fiet condemnatio commodiſsimè, ſi aliam incorruptam dare iubeatur. Quòd ait, *ex his*, id eſt, præter eos de quibus ſupra dictum eſt, vt apud Liuium lib. XXIX. Voluntarios milites ordinauit, centuriauitq́; : ex his trecenos iuuenes circa ſe habebat ignorantes quem ad vſum neque centuriati, neque armari ſeruarentur. Sed malim legere, *is qui*. Abeſt hæc ſententia à nonnullis codicibus ſcriptis.

Qui falſum neſciens allegauit, falſi pœna non tenetur.

Ignorans falſi non tenetur. l. nec exemplum. C. ad leg. Cornel. de fal.

B In caput domini patroni've nec ſeruus, nec libertus interrogari poteſt.

Seruus in dominum, libertus in patronum non interrogatur. l. libertorum. l. ſeruos. C. de teſtib.

Prægnantes neque torqueri, neque damnari, niſi poſt editum partum poſſunt.

Prægnans neque torqueri, neque ſummo ſupplicio affici poteſt. l. Imperator. D. de ſtat. hom. l. prægnantis. D. de pœn. Quint. in declam. cclxxvij. Supplicia, inquit, prægnantium lex differri in diem partus iubet. Idem Clemens Alex. ſcribit lib. 2. Strom. & Ælianus lib. 5. var. hiſtor. & Plutarchus in
C lib. de ſera num. vind.

Qui reſcriptum à principe falſa allegatione elicuerint, vti eo prohibentur.

Reſcripto per mendacium impetrato vti non licet. l. & ſi legibus. C. ſi con. ius vel vtil. pub. hæc ſentent. in libris excuſis deeſt.

Qui de ſe confeſſus eſt, in alium torqueri non poteſt, ne alienam ſalutem in dubium deducat, qui de ſua deſperauit.

D Ideò is qui de ſe confeſſus eſt, in caput aliorum non torquetur: quia de ſalute ſua deſperauit. l. repeti. D. de quæſt.

De Iudicato. TIT. XIII.

QVi exhibiturũ ſe aliquem iudicio cauerit, mortuo eo pro quo cauerat, periculo cautionis liberatur.

Si homo ſiſti promiſſus ante diẽ ſine dolo promiſſoris deceſſerit, promiſſor liberatur. l. 4. D. qui ſatiſd. cog. Vetus quidã interpres ſic ad hunc locũ ſcripſit, Cautio ſoluitur, ſi pro cuius præſentia cau-
E tum fuerat, moriatur. fit autem hæc cautio apud officium vel apud acta. l. eũ pro quo. D. de in ius voc.

Filiusfam. iuſſu patris manumittere poteſt, matris non poteſt.

Pater ſeruum ſuum per filiumfamilias manumittere poteſt, & auus per nepotem ex filio. l. nepos. D. de manumiſſ. quia eadem perſona eſt patris & filij, aui & nepotis ex filio, propter vinculum poteſtatis. Quæ ratio ceſſat in matre, & in nepote ex filia: & ideo nec mater per filium, nec auus per nepotem ex filia, nec pater per filium emancipatum manumittere poteſt. Sed hæc perſonarum differentia tollitur à Iuſtiniano in l. 1. §. vlt. C. com. de manu.

Is qui album raſerit, corruperit, ſuſtulerit, mutauerit, quid've aliud
F propoſitum edicendi cauſa turbauerit, extra ordinem punietur.

Hæc ad album curiæ retulit Anianus. Scripta tamen ſunt à Paulo de albo Prætoris: quod ſi quis corruperit, raſerit, ſuſtulerit, mutauerit, vel ſi chartam, aliam've materiam publicè affixam perpetuæ iuriſdictionis cauſa turbauerit, & iure ordinario in eũ Prætoria actione agitur. l. ſi quis id quod. D. de iuriſdic. & extra ordinem coërcetur, vt hîc Paulus ait, vel pœna falſi, vt in lib. 5. demonſtratur, & l. pen. D. ad leg. Corn. de fal.

Si id quod emptum eſt, neque tradatur neque mancipetur, venditor cogi poteſt vt tradat, aut mancipet.

G Hæc ſententia definit illam quæſtionem, de qua interpretes inter ſe certant, an venditor omnimodo cogi poſsit vt rem tradat, ſi emptor rem ipſam expetat potius, quàm id quod intereſt. Et ait cogi poſſe: quæ fuit olim Martini opinio, multorum conſenſu, multisq́; argumentis comprobata. Ait autem cogi venditorem poſſe vt tradat, aut mancipet. Hi duo ſunt modi transferendi dominij: traditio eſt iuris gentium, mancipatio iuris ciuilis.

Deteriorem ſeruum facit, qui fugam ſuaſerit, qui furtum, & qui mores, corpus've corruperit. A

Hæc ſentẽtia pertinet ad edictum prætoris, quo in duplum actio in eum datur, qui ſeruum alienum recepiſſe, perſuaſiſſe've quid ei dicitur, quo eum deteriorem faceret. Et deteriorem ſeruum fieri Paulus ait, vt puta, ſi ei fugam, aut furtum ſuaſerit: & generaliter ſi mores, aut corpus eius corruperit. l. 1. §. vlt. D. de ſer. cor.

Qui ancillam alienam virginem immaturam corruperit, pœna legis Aquiliæ tenetur. B

Si quis alienam ancillam intempeſtiuam viro ſtuprauerit, lege Aquilia tenetur. l. ſi ſtuprum. D. de iniur. Neq; erit deneganda ſerui quoq; corrupti actio, quaſi deteriore ancilla effecta. l. 6. D. ad leg. Iul. de adul. At ſi virginem maturam, & viripotentem ſtuprauerit, lege Aquilia non tenetur: iniuriarum tenetur, vt in tit. proximo dictum eſt. An & ſerui corrupti? non puto. Quod enim legitur in l. 2. D. de ſer. cor. de ſeruo eſt ſcriptum, non de ancilla.

In petitione hereditatis ea veniunt, quæ defunctus mortis tempore reliquit, vel ea quæ poſt mortem, ante aditam hereditatem ex ea adquiſita ſunt. C

In hereditatis petitione veniunt ea, quæ mortis tẽpore fuerunt, & quæ poſtea ante aditam hereditatem adquiſita ſunt. Quæ poſt aditam hereditatem heres adquiſiit, in hereditatis petitione non veniunt, ſed propriis actionibus petuntur. l. & nõ tantùm. §. quòd ſi pro emptore. l. quòd ſi in diem. §. non ſolùm. l. ſi à domino. §. ſi poſſeſſor. D. de petit. her. At certè acceſsiones veniunt, etiam ſi poſt aditam hereditatem ex ea acceſſerint. l. item veniunt. §. item non ſolùm. D. eod. tit.

Poſſeſſor hereditatis pretia earum rerum quas dolo alienauit cum vſuris præſtare cogendus eſt.

Redactæ pecuniæ ex pretio rerum hereditariarum petitori vſuræ non debentur ex S.C. niſi, vt in hoc loco Paulus ait, ſciens dolo malo alienauerit. l. item veniunt. §. petitam. D. de petit. hered. Scriptum ſic erat, *præſentia earum rerum*, emendaui, *pretia earum rerum*. D

Rerum ex hereditate alienatarum æſtimatio in arbitrio petitoris conſiſtit.

Si malæ fidei poſſeſſor rem hereditariam alienauerit, aut rem ipſam præſtare debet, aut quanti in litem petitor iurauerit. l. item veniunt. §. vlt. D. de petit. her. Hæc ſententia in libris excuſis deeſt.

Petitio hereditatis cuius defunctus litem non erat conteſtatus, ad heredem non tranſmittitur. E

Si quis poſt adquiſitam hereditatem deceſſerit, petitionem hereditatis, licet ex ea litem conteſtatus non ſit in heredem ſuum transfert. At ſi nondum ſe pro herede geſſerit, vel alio modo hereditatem adquiſierit, & ideo ſi nec petitionem hereditatis inſtituerit, ſicut hereditatẽ, ita eam actionem in heredem ſuum non transfert. Idemq; in petitione hereditatis de inofficioſo reſponſum eſt in l. 6. §. vlt. D. de inoff. teſt. Et hinc puto explicandam eſſe rationem illam obſcuram, qua fieri traditur in l. 2. §. ſi impubere. D. de collatio. vt impubes arrogatus heredi ſuo relinquat quartæ actionem. Quia perſonalis actio eſt, inquit: quod perinde eſt ac ſi diceret, quia hæc actio non eſt in rem, id eſt, hereditatis petitio non eſt, nec ita ſcilicet, impubes ſibi vindicat quaſi heres bonorum adrogatoris quartam partem, ſed agit in perſonam, & ideo hanc actionem transfert. F

De via publica. TIT. XIIII.

QVi viam publicam exarauerit, ad munitionem eius ſolus compellitur.

Viarum publicarum munitio ab om̃ibus exigitur. Is tamen qui viam publicam exarauerit, ſolus munitioni alligatur. Eſt hæc Pauli ſententia relata in l. vlt. D. de via pub. & itin. publ. refic. adiuncta altera, quam, vt & complures alias, hìc Anianus prætermiſit. G

Si quadrupes damnum intulerit. TIT. XV.

SI quadrupes pauperiem fecerit, damnum've dederit, quid've depaſta

A pasta ſit, in dominum actio datur, vt aut damni æſtimationem ſubeat, aut quadrupedem dedat, quod etiam lege Peſulania de cane cauetur. Solonia

Non tantùm de pauperie, ſed etiam de paſtu pecoris ex x I I. tab. eſt noxalis actio. l. qui ſeruandarum. §. vlt. D. de præſcript. verb. Simul autem, vt hic locus indicio eſt, de pauperie & de paſtu Decemuiri actionem dederunt Nec enim ſufficiebat de pauperie actio, quia paſtus pecoris pauperies aut damnum non eſt. His autem actionibus continentur pecudes, non beſtiæ. l. 1. §. in beſtiis. D. ſi quadr. paup. fec. dic. non canes: nam canes inter pecudes non ſunt. l. 2. D. ad leg. Aquil. Sed idem etiam lege, inquit, Peſulania de cane cauetur. In libro Lutetiæ edito, curante Almarico Bouchardo,
B duobus annis antequam Baſilienſem editionem Io. Sichardus procuraſſet, legitur *Peſolonia*. Equidem legendum opinor: *Solonia*, Sic enim Plutarchus ſcribit in Solone, Ἔγραψε δὲ καὶ βλάβης τετραπόδων νόμον, ἐν ᾧ καὶ κύνα δακόντα παραδοῦναι κελεύει κλοιῷ τετραπήχει δεδεμένον.

Feram beſtiam in ea parte qua populi iter eſt, colligari prætor prohibet. Et ideo ſiue ab ipſa, ſiue propter eam ab alio alteri damnum datum fuerit, pro modo admiſſi extra ordinem actio in dominum, vel cuſtodem datur: maximè ſi ex eo homo perierit, vel fuerit læſus.

C Prætor hoc in loco pro ædili accipitur: nam ædilicio edicto prohibemur feram beſtiam ibi habere qua vulgò iter fit. Et ſiue beſtia ſuo corpore, ſiue per alium alteri damnum dederit, hominis perempti ducentorum ſolidorum eſt actio: hominis læſi quanti bonum & æquum iudici videbitur: ceterarum rerum dupli. l. qua vulgò. D. de ædil. edic. Eſt & hoc caſu actio de pauperie. §. ceterùm. ſi quadr. paup. fec. dic. Quod enim ſuperius dictum eſt, canes & beſtias hac actione non contineri, ſic accipiendum eſt, ſi euaſerint poteſtatem noſtram, & naturalem libertatem receperint. Nam ſi adhuc in poteſtate noſtra ſint, earum quoq; nomine de pauperie actio cõpetit. l. 1. §. ſed etſi cuius. §. & generaliter. l. 2. §. 1. D. ſi quadr. paup. fec. dic. Eſt & de homine perẽpto, vel læſo, vt hîc Paulus ait, in dominũ vel cuſtodem actio extraordinaria, in qua nec edicti ædilicij, nec x I I. tab. ordo ſeruatur.

D Ei qui irritatu ſuo feram beſtiam vel quamcumque aliam quadrupedem in ſe proritauerit, eoq́; damnum dederit, neq; in eius dominum, neq; in cuſtodem actio datur.

Neque ædilicia, neque legitima, neque extraordinaria actio ei datur, qui cùm beſtiam irritaſſet, læſus eſt. At ſi alius læſus ſit, Aquilia vel in factum is qui irritauit tenebitur. l. item Mela. §. item cum eo. D. ad leg. Aquil.

De finium regundorum. TIT. XVI.

E IN eum qui per vim terminos deiecerit, vel amouerit, extra ordinem animaduertitur.

Ex terminis finium teſtimonia ſumuntur. l. in finalibus. D. fin. reg. Qui terminos mouent, aut diſiiciunt, extra ordinem puniuntur. l. 1. C. de accuſat. Quæ autem plerumq; ſoleat pœna definiri libro quinto demõſtrabitur. Hîc in libris ſcriptis duobus hæc addita legimus, vt fines terræ per terminos regantur, ne diſsipentur, vt ab vtriſq; quinque pedum loco teneantur, quod ad legem Mamiliam pertinet. ex quo ea de re ſententias hoc loco deeſſe coniecturam facio.

De ſeruitutibus. TIT. XVII.

F VIam, iter, actum, aquæductum, qui biennio vſus nõ eſt, amiſiſſe videtur. Nec enim ea vſucapi poſſunt, quæ nõ vtendo amittuntur.

Seruitutes ruſticorum prædiorum non vtendo amittuntur, & ideo earum libertas non vſucapitur: nec enim facto opus eſt eius qui ſeruit. quod fuſius expoſuimus in l. ſequitur. & l. iuſto. de vſurp. & vſuc. Hîc Anianus actum interpretatur, qua pecora minare conſueuimus: ſic enim rectius legitur in libris ſcriptis, & in Bouchardi, ac Ægidij libro Antuerpiæ excuſo, quàm, mouere in libro Sichardi. Eſt autem minare nihil aliud, quàm agere & ante ſe pellere. Dixêre etiam comminare, & prominare, vnde Galli, *mener & proumener*, dicunt. Apuleius libro I X. Vniuerſa iumenta ad lo-
G cum proximum bibendi cauſa gregatim prominabat. & lib. I I I. nos duos aſinos minantes, baculis exigunt. & lib. V I I. gregatim pecua comminantes. Sextus Pompeius, Agaſones equos agentes, id eſt, bene minantes. & alio in loco, Agere modò ſignificat ante ſe pellere, id eſt, minare: quam interpretationem ad Sext. Pompeium videtur Paulus Diaconus addidiſſe. Aſſentior & Anto. Minare

Loïſelio adoleſcenti acutiſsimo, qui in illo Auſonij verſu, de Myronis bucula, Ageret iuuencas cùm domum paſtor ſuas Suam relinquens, me mouebat vt ſuam : mihi indicauit legendum eſſe, minabat vt ſuam. Eſt & hoc verbum frequens in D. Hieronymo, & in legibus antiquis Langobardorum, Burgundionum, Alamannorum, & in lege Salica. A

Seruitus hauriendæ, vel deducendæ aquæ biennio omiſſa intercidit, & biennio vſurpata recipitur.

Aqua biennio amittitur: biennio quoque vſurpatur. Quod vti accipiendum ſit, oſtendimus in l. ſequitur. D. de vſurp. & vſuc. Pro biennio hodie decennium habemus & vicennium.

B

De familiæ erciſcundæ. TIT. XVIII.

ARbiter familiæ erciſcundæ plus quàm ſemel dari non poteſt: & ideo de his quæ diuiſa eo iudicio non ſunt, communi diuidundo arbiter poſtulatus partietur.

Familiæ erciſcundæ non niſi ſemel agi poteſt: & ideo ſi quid indiuiſum relictum ſit, non familiæ erciſcundæ, ſed communi diuidundo actio competit. l. ſi filia. §. familiæ. D. fam. ercıſ.

Quemadmodum actiones per inficiationem duplentur. TITVLVS XIX. C

QVædam actiones, ſi à reo inficientur, duplantur, velut iudicati, depenſi, legati per damnationem relicti, damni iniuria legis Aquiliæ, item de modo agri, cùm à venditore emptor deceptus eſt.

Quædam ſunt actiones quæ inficiatione creſcunt in duplum, velut actio damni iniuria ex lege Aquil. l. inde Neratius. §. hæc actio. D. ad leg. Aquil. l. item veniũt. §. cùm prædiximus. D. de pet. hered. & ante Iuſtinianum actio legatorum per damnationem relictorum, hodie actio omniũ legatorum, quæ pietatis intuitu relicta ſunt. §. vlt. de oblig. quæ qua. ex cont. §. ex maleficiis. de act. Addit Paulus hoc loco actionem ex empto, ſi venditor de modo agri mentitus ſit: quod & in lib. proximo repetitur tit. ex empto & vẽdito. Cic. 3. Off. Nam cùm ex XII. tab. ſatis eſſet ea præſtari quæ eſſent lingua nuncupata, quæ qui inficiatus eſſet, dupli pœnam ſubiret. Item iudicati actionem, id eſt, ſi quis iudicatum inficiatus ſit: quod & in lib. v. tit. 5. attingit. Cic. pro Flacco. Frater meus pro ſua æquitate, prudentiaq́; decreuit, vt ſi iudicatum negaret, in duplum iret. Iudicati, inquit, depenſi: vbi quid faciat, depenſi, neſcio: forſitan legendum eſt, *iudicati, depoſiti:* nam & actio depoſiti interdum inficiando creſcit. §. ſed furti. de act. D

Ex his cauſis quæ inficiatione duplantur, pacto decidi non poteſt.

De iudicato paciſci non poſſumus decidendi cauſa, vt in primo tit. dictum eſt: ſic & de damno iniuria, de legato damnationis, de ementito modo agri, de depoſito decidere non poſſumus. Nam aut fatetur reus, aut inficiatur: ſi fatetur, pro iudicato habetur, & ideo tranſigere non poteſt: ſi inficiatur, ac poſtea decidere velit, pro inficiatore conuicto habetur, & inficiationis pœnam ſuſtinet. At de furto & iniuriis tranſigere licet, quod & in rapina & dolo receptum eſt: eo tamen pacto pœna euitatur, non infamia. l. 4. §. vlt. D. de his qui not. inf. & ex his quoque cauſis perperam ſoluta repetuntur. l. eleganter. §. vlt. D. de cond. indeb. At ex eis cauſis quæ inficiatione duplantur, perperam ſoluta non repetuntur. l. 4. C. de cond. indeb. §. vlt. de oblig. quæ qua. ex cont. credo quia propter metum periculi inficiationis videntur ſoluta. E

F

De fideiuſſore & ſponſore. TIT. XX.

Qui pro alio ſe obligans dicit, fideiubeo, fideiuſſor eſt: qui dicit, ſpondeo, ſponſor: qui fidepromitto, fidepromiſſor. Inde titul. 8. §. Minor, inquit, ſe in his quæ fideiuſsit, vel fidepromiſit, vel ſpopondit.

INter fideiuſſores ex edicto prætoris, ſi ſoluendo ſint, licet ſinguli in ſolidum teneantur, obligatio diuiditur. G

Inter fideiuſſores & mandatores eiuſdem rei diuiditur ex ſtipulatu, & mandati actio ex epiſtola D. Hadriani, ſi litis conteſtandæ tempore omnes ſoluendo ſint: alioquin inops locupletem onerat, quoniam ipſo iure ſinguli in ſolidum tenentur, nec diuiditur obligatio, niſi poſita exceptione ex epiſtola D. Hadriani, omnes ſoluendo fuerint litis conteſtandæ tempore: quod in Pandectis ſub titul. de fideiuſſ. multis in locis demonſtratur. Id verò etiam edicto perpetuo, quod auctoritate

Hadr

A Hadriani compoſitum eſt, comprehenſum fuiſſe Paulus hoc in loco teſtatur : & traxit hoc quoque poſtea Iuſtinianus ad reos conſtitutæ pecuniæ, quos *ἀντιφωνητὰς* vocant, Galli verbum ex verbo, *reſpondans*.l.vlt.C.de conſtit.pec.

De ſepulchris & lugendis. TIT. XXI.

OB incurſum fluminis, vel metum, corpus iam perpetuæ ſepulturæ traditum, ſolſemnibus redditis ſacrificiis, per noctem in alium locum transferri poteſt.

B Non perpetuæ ſepulturæ tradita corpora transferri poſſunt.l.3.§.non perpetuæ.D.de ſepul.viol. Perpetuæ ſepulturæ tradita transferri non poſſunt ſine permiſſu Pontificis, aut principis: niſi ob incurſum fluminis, aut metum, vel ob aliam iuſtam & neceſſariam cauſam.l.1. C.de relig.& ſump.fun. Transferuntur autē ſollemni ſacrificio facto, & per noctem. Efferuntur interdiu. Sed & noctu efferri corpora Demetrio placuit, ad ſumptus minuendos. M.Tul.2.de leg. Sumptum minuit non ſolùm pœna, ſed etiam tempore: ante lucē enim iuſsit efferri. & probatur Iuliano in l.5.C.Th.de ſepul.viol.

Corpus in ciuitatem inferri non licet, ne funeſtentur ſacra ciuitatis: & qui contra ea fecerit, extra ordinem punitur.

C Ideo homines mortui in ciuitate ſepeliri nō poſſunt, ne ſacra ciuitatis funere polluantur.l.mortuorum.C.de relig.& ſump.fun.l.6.C.Th.de ſepul.viol. Et qui contra ea fecerit, aut ea pœna quæ ab Hadriano definita eſt, aut extra ordinem coërcetur.

Qui luget, abſtinere debet à conuiuiis, ornamentis, & alba veſte.

Qui lugent, in conuiuiis verſari, ornamentis, aut veſte alba vti non poſſunt. Aurum igitur in luctu, & purpura, & monilia deponenda ſunt, & ſumenda veſtis atra. Sed tamen vxoribus hic triſtior habitus remittitur, in l.decreto.C.ex quib.cauſ.infam.irrog.

Quidquid in funus erogatur, inter æs alienū primo loco deducitur.

D Impenſa funeris omne creditum præcedit.l.pen.D.de relig.& ſump.fun.

Qui alienum mortuum ſepelierit, ſi in funus eius aliquid impenderit, recipere id ab herede, vel à patre, vel à domino poteſt.

Actio funeraria datur in heredem, in patrem cuius in poteſtate defunctus fuerit, & in dominum. l.at ſi quis.§.vlt.l.in patrem.l.ſi filiusfamilias.D.de rel.& ſump.fun.

E

IVLII PAVLI
SENTENTIARVM,
LIBER II.

*

De rebus creditis & iureiurando. TIT. I.

F IN pecuniariis cauſis, ſi alter ex litigatoribus iuſiurandum deferat, audiendus eſt. Hoc enim & compendio litium, & æquitatis ratione prouiſum eſt.

Maximum & æquiſsimum remedium expediendarum litium eſt iuſiurandum : & ideo audiendus eſt in lite pecuniaria qui iuſiurandum defert. Lis criminalis iureiurando non deciditur. Quæ ſequitur ſententia in Baſilienſi editione : *ſolus iurare*, &c. abeſt à veteribus li-

G bris, nec ſanè redolet Paulum.

1. Deferre iuſiurandum prior actor poteſt : contrarium autem de calumnia iuſiurandum reo competit.

Si reo actor iuſiurandum detulerit, ei non antè reus iurabit, quàm is de calumnia reo iurauerit.

l.34.§.qui iuſiurandum.& l.ſi non fuerit.D.de iureiur.l.delata.C.de reb.cred.Hoc in libro Ægidij ſic A expoſitum inuenitur, *Is qui ſe calumniam pati dicit, ſacramentorum interpoſitione debet firmari.* Quod obſcurius in editiooe Baſilienſi, & in πανορμία Iuonis ſic eſt expreſſum. *Licet petitor offerat ſacramentum,tamen cùm nulla probatio debita eſt,is qui calumniam ſe pati dicet,poteſt fidem ſuam iuriſiurandi religione firmare.*

Si reus cùm iurare velit, actor illi neceſſitatem iuriſiurandi remiſit, & hoc liquido appareat, actio in eum non datur.

Paria ſunt iurare reum,aut ei iuſiurandum remitti.Remittitur autem ſuſcipienti,id eſt,ei qui paratus eſt iurare,ooo recuſanti.l.remittit.D.de iureiur. B

Heredi eius cum quo contractum eſt, iuſiurandum deferri non poteſt: quoniam contractum ignorare poteſt.

Vt iurare defenſor,procurator,tutor,curator non cogitur,quia rei veritatem ignorare poteſt,ita eadem ratiooe heres de cootractu defuocti iurare nō cogitur.Iurare enim ſcientem oportet,ſciente animo ſuo.l.34.§.1.& §.procurator.D.de iureiur.l.videamus.§.1.D.de in lit.iur.l.Marcellus.§.iurare.D.rer.amot.

Si qui debitum quocumq; modo confeſſus docetur, ex ea re creditori actio non datur,ſed ad ſolutionem compellitur. C

Rei iudicatæ eſt propria actio: æque iuriſiurandi eſt actio. Æris confeſsi non eſt propria actio, ſed is qui confeſſus eſt,ea ipſa actiooe de qua confeſſus eſt ad ſatisfaciendum compellitur: quæ tameo ob id ipſum confeſſoria actio appellari poterit: Vt ſi confeſſus ſit ſe ſeruum occidiſſe,confeſſoria actione legis Aquiliæ tenetur, non iudicandæ, ſed æſtimandæ rei cauſa.l.inde Neratius.§.vlt.l.proinde.§.1.D.ad leg. Aquil.l.4.D.de confeſſ. De hac re aliter Accurſ. reſpondit in l.6.§.vlt.D.de confeſſ.

De pecunia conſtituta. TIT. II. D

SI id quod mihi Lucius debet ſoluturum te conſtituas,teneris actione pecuniæ conſtitutæ.

Ex cooſtituto,ſiue antiphona datur actio cooſtitutoria (ſic enim appellatur io l.nec enim.D.de conſtit.pecu.) ſi quis alieno nomioe ſe ſoluturum conſtituerit. Sed & ſi ſuo nomine conſtituerit, conſtitutoriæ actioni interdum locus eſſe poteſt.

De contractibus. TIT. III.

STipulatio,eſt verborum conceptio,ad quam quis congruè interro- E gatus reſpondit, velut, SPONDES, SPONDEO, DABIS, DABO, PROMITTIS, PROMITTO, FIDEI TVÆ ERIT, FIDEI MEÆ ERIT. Et tam purè quàm ſub condicione cōcipi poteſt.

Stipulaöo eſt verborum conceptio, quibus is qui interrogatur, daturum, facturum've ſe quod ioterrogatus eſt reſpooderit.l.5.§.ſtipulatio.D.de verb.oblig.& ex hac verborum conceptione,quæ dicitur verborum obligatio,quæritur.l.cùm patrem.C.de iur.dot.Fit autem vel purè,vel ſub coodicioοe,vel in diem,& inter præſentes, oec ſcripturam exigit.l.1.C.de vſur. Vode vetus interpres hoc in loco ſic ait, *Stipulatio eſt inter præſentes verborum conceptio: vt quicumque verborum conceptione ſe* F *obligauerit, vel fideiuſſor extiterit,ad ſolutionem, etiam ſine ſcriptura,teneatur.* Alia autem interpretatio, vti Baſileæ, & Lutetiæ edita eſt valde deprauata, ſic à me reſtituitur: *Stipulatio eſt inter præſentes verborum conceptio, quibus ſe inuicem partes obligare poſſunt, vbi neceſſe eſt vt interrogatione petentis pulſatus ad interrogata reſpondeat.*

De commodato & depoſito, pignore fiducia've. TIT. IIII.

Malo legere ſine interpuoctione, *& depoſito pignore*, vt in proximi tit.prima ſenteotia,pignus depoſitum,& in lib.v.tit.26.Nam de depoſito eſt tit.12.At de fiducia quoq; eſt tit.13.ſed pignori proxima eſt fiducia. Depoſitum cum pignore fiducia've, aut commodato nihil habet ſimile, vel pro- G pioquum.

QVidquid in rem commodatam ob morbum vel aliam rationem impenſum eſt,à domino recipi poteſt.

Impenſæ

A Impenſæ factæ in valetudinem ſerui commodati vel ob aliam rationem, aut iure penſationis ſeruantur, aut contrario iudicio repetuntur. l. in rebus. §. poſſunt. D. commod.

Si facto incendio, ruina, naufragio, aut quo alio ſimili caſu res commodata amiſſa ſit, non tenebitur eo nomine is, cui commodata eſt: niſi forte cùm poſſet rem commodatam ſaluam facere, ſuam prætulit.

In commodato dolus, & culpa, & diligentia præſtatur, damnum fatale non præſtatur. Et ideo ſi incendio, ruina, naufragio, vi latronum, morbo res commodata perierit, non tenetur is, qui commodatum accepit: niſi fortè, inquit, cùm poſſet &c. nã tunc eius culpa interuenit. l. ſi vt certo. §. quod
B vero. D. commod.

Seruus vel equus ſi à latronibus, vel in bello, in aliam cauſam commodati occiſi ſunt, actio commodati datur: cuſtodia enim & diligentia rei commodatæ præſtanda eſt.

Mortis damnum ad commodatarium pertinet, etiam ſi fortuitò acciderit, videlicet, ſi re commodata in aliam cauſam, vel alio modo atque accepit vtatur. l. 1. §. is verò. D. de oblig. & act. l. ſi vt certò. §. ſed interdum. D. commod. Nam & hîc culpa eius interuenit. Culpam autẽ, ſiue cuſtodiam & exactiſſimam diligentiam præſtare debet. Hîc vulgo cùm ſcriptum eſſet, *vel in aliam cauſam*, tollendam eſſe cenſui particulam, *vel*.

C Si rem æſtimatam tibi dedero, vt ea diſtracta pretium ad me deferres, eaq́; perierit, ſiquidẽ ego te rogaui, meo periculo perit: ſi tu de vendenda promiſiſti, tuo periculo perit.

Si ego tibi rem æſtimatam vendendam dedero, vt tu vel eandem mihi referres, vel pretium eius quo ex negotio dari ſolet præſcriptis verbis actio, ea verò res perierit ante venditionem, ſiquidem te rogaui vt venderes, meum eſt periculum: ſi tu de vendenda te promiſiſti, id eſt, ſi vltro recepiſti te venditurum, & æſtimationem redditurum, meq́; rogaſti, vt rem tibi vẽdendam darem, tuum eſt periculum. l. ſi gratuitam. §. 1. D. de præſcr. verb. Igitur quod ait Vlpianus in l. 1. D. de æſtim. æſtima-
D tionem periculum eius facere qui ſuſcepit, & aut rem, aut æſtimationem de qua conuenit eſſe reddendam, hanc rationem habet, quia is qui ſuſcepit de vendenda te promiſit, atque ita de ipſa æſtimatione conuenit. Quòd ſi ego iniero contractum, non tu, propriè de omnino reddenda æſtimatione conueniſſe non videtur.

De pignoribus. TIT. V.

CReditor ſi ſimpliciter ſibi pignus depoſitum diſtrahere velit, ter ante denuntiare debitori ſuo debet, vt pignus luat, ne à ſe diſtra-
E hatur.

Si ſimpliciter pignus obligatum fuerit, nulla diſtrahendi, vel non diſtrahendi conuentione interpoſita, non poterit diſtrahi, niſi ter denuntiatum teſtato debitori fuerit vt ſoluat, & ceſſauerit: alioquin creditor furti tenetur. l. ſi is qui pignori. D. de fur. Sed & cùm nominatim conuenit de non diſtrahendo pignore, triplex illa denuntiatio exigitur, vt diſtrahi nihilominus poſſit. l. 4. D. de pign. act. quod & tit. 13. demonſtrabitur.

Fetus vel partus eius rei quæ pignori data eſt, pignoris iure non te-
F netur, niſi hoc inter contrahentes conuenerit.

Fructus, vel fetus non ſunt pignori, niſi ita nominatim conuenerit: quo caſu extantes per hypothecariam reſtituuntur. l. 1. §. cùm prædium. D. de pigno. Quod verum eſt in fructibus ab alio domino quàm debitore perceptis. Nam fructus, & fetus quorum dominium ad ipſum debitorem peruenit, proculdubio pignori tenentur. l. grege. D. de pign. l. 3. C. in quib. cauſ. pig. vel hypo. Idemq́; eſt in partu l. Paulus. §. 1. D. de pign. Conceptus apud debitorem, eſt pignori: conceptus apud emptorem non eſt pignori.

Compenſatio debiti ex pari ſpecie, & cauſa diſpari admittitur: velut
G ſi pecuniam tibi debeam, & tu mihi pecuniam debeas, aut frumentum, aut cetera huiuſmodi, licet ex diuerſo contractu, compenſare, vel deducere debes. Si totum petas, plus petendo cauſa cadis.

Compenſatio crediti & debiti ex cauſis diſparibus admittitur: vt ſi tibi debeam ex vendito, tu mihi ex mutuo: & ex pari ſpecie, vt puta, pecunia cum pecunia, oleum cũ oleo: & generaliter æſti-

A matio cum æſtimatione, quantitas cum quantitate compenſatur. Corporis cum corpore non fit cõpenſatio. Tollit autem compenſatio minuit've actionem ipſo iure: & ideo qui totum petit à reo, cui & ipſe viciſsim aliquid debet, plus petit, & hoc iure formula cadit. l. 4. D. de compenſ.

De exercitoribus. TIT. VI.

FIliusfamilias ſi voluntate patris nauem exerceat, patrem inſolidum ob ea quæ ſalua receperit, obligat.

Si filiusfam. voluntate patris nauem exerceat, ſiue cum ipſo, ſiue cum magiſtro eius contractum ſit, pater in ſolidum tenetur. At ſi voluntate patris filius merces exerceat, & inſtitorẽ præponat, non in ſolidum pater, ſed tributoria actione tenetur. l. 1. §. ſi is qui nauem. & §. quamquam. De exer. act. vbi malè Accur. inſtitoris nomen retulit ad ſeruum qui patiente domino negotiatur. B

Ad legem Rodiam. TIT. VII.

Quidam codices habent, *ad legem Rodiam de nauticis*. Sumpſere Romani leges nauticas complures à Rodiis, quorum diſciplina naualis, & gloria tunc maximè excellebat: & in l. ἀξίωσις. D. de leg. Rod. eleganter Antoninus ait, terram ſuis legibus, mare legibus Rodiis regi, quatenus nulla eis legum ſuarum aduerſatur. Quod & nos Galli de Romanorum iure prorſus ita cenſemus, eo ſcilicet vti nos, quatenus ei lex Gallica non aduerſatur. Ceterùm non omnes hic leges nauticæ Rodiorũ explicantur, ſed lex tantùm ea quæ eſt de iactu, cuius ſententia ſequitur, C

SI leuandæ nauis gratia iactus mercium factus eſt, omnium contributione ſarciatur quod pro omnibus datum eſt.

Nauem fluctibus vexatam leuis iactura defendit. l. 4. C. Th. de nauf. Igitur leuãdæ nauis gratia ſi iactura fiat, omnium vectorum ſiue ſarcinas, ſiue alias merces, vt puta gemmas ſaluas habentium, itemq; ipſius nautæ contributione iacturã reſarciri æquũ eſt. Extat hæc ſentẽtia in l. 1. D. de leg. Rod.

Iactu nauis leuata ſi perierit, extractis aliorum per vrinatores mercibus, eius quoque rationẽ haberi placuit, qui merces ſalua naue iactauit. D

Iactura facta contributio fit, naufragio facto contributio non fit. Quòd ſi iactura fiat, deinde naufragium, & naufragi merces per vrinatores extraxerint, conferre debent ei à quo iactura facta ſemel nauis cõſeruata eſt. Is autem qui iacturam fecit, mercibus per vrinatores receptis his, qui naufragium fecerunt, non confert. l. 4. §. ſed ſi nauis. D. de leg. Rod.

Naue vel arbore vi tempeſtatis amiſſa, vectores ad contributionem non tenentur, niſi ipſis arborem ſalutis cauſa eruentibus nauis ſalua ſit.

Naue amiſſa, id eſt, naufragio, facto, non fit contributio. Æque ſi vi tempeſtatis exarmata ſit nauis, vectores nautæ non contribuunt. At ſi voluntate vectorum in ipſa trepidatione naufragii, deiecta aut cæſa ſint armamenta, contributioni locus eſt. l. 2. §. ſi conſeruatis. l. 3. l. 5. D. de leg. Rod. E

Leuandæ nauis gratia merces in ſcaphã trãſiectas, atque ideo amiſſas, intributione earum quæ in naui ſaluæ ſunt, refici conuenit. Naue autem perdita, conſeruatæ cum mercibus ſcaphæ ratio non habetur.

Si nauis leuandæ cauſa, quædam merces traiectę ſint in ſcapham, ſcapha ſubmerſa, contributioni locus eſt. Naue autem amiſſa, & ſcapha ſalua, contributioni locus non eſt: quia naufragium factũ eſt, non iactura. l. 4. D. de leg. Rod. His de rebus Conſtantinus tractans lib. 2. Epit. tit. περὶ ναυτικῶν, Scapham vulgo appellari βάλκας καὶ κουντιλάδα ſcribit: quæ nomina ignota Venetis, & Gallis non ſunt. Barcæ etiam meminit Iſidorus lib. 19. eamq; græca voce corrupta ab oneribus gerendis dictã quidam putant. F

...mus a barcando, idest,
varcando, varicando, traij-
ciendo. quod ea varcentur
fluuij, et maria.
Gondola autem est
Contula, a conto.

Collatio intributionis ob iactum ſalua naue fieri debet.

Salua naue fit collatio ob iactum: amiſſa naue, ceſſat collatio. Legebatur vulgò, *obiectum*, emendaui, *ob iactum*. Intributionem verò dixit, vt & in l. ager. D. de verb. ſig. l. reſcripto. §. vlt. D. de muner. & honor. l. filij. §. vlt. D. ad munic.

De inſtitoribus. TIT. VIII. G

SIcut commoda ſentimus ex actu præpoſiti inſtitoris, ita & incommoda ſentire debemus. Et ideo qui ſeruum, ſiue filium filiam've familias, ſiue ancillam præpoſuit negotiis vel mercibus exercẽdis, eorum nomine

A nomine inſolidum conuenitur.

Inſtitoria actione inſolidum tenetur pater, vel dominus, qui merci, vel negotiationi ſuæ filium, vel ſeruum præpoſuit. Æquum enim eſt, ſicut ex inſtitorum actu commoda ſentiunt, vt ex contractibus ipſorum etiam obligentur & conueniantur. l. 1. D. de inſtit. act.

Si quis pecuniæ fœnerandæ, agro colendo, condendis vendendiſq; frugibus præpoſitus eſt, ex eo nomine quod cum illo contractum eſt, in ſolidum fundi dominus obligatur, nec intereſt ſeruus an liber ſit.

B Inſtitoria teneor, nõ tantùm ſi filium ſeruum've meum, ſed etſi liberum hominem præpoſuero vel kalendario, vel agriculturæ, & condendis, diſtrahendiſq; fructibus, & eo nomine cum eo contractum ſit. Pro, *Condendis*, malim legere, *Coëmendis*, vt in l. 5. §. 1. D. de inſti. act. Si quis, inquit, pecuniis fœnerandis, agris colendis, mercaturis, redempturiſq; faciendis præpoſuerit.

Quod cum diſcipulis eorum qui officinis, vel tabernis præſunt contractum eſt, in magiſtros vel inſtitores tabernæ inſolidum actio datur.

Si cum inſtirore contractum ſit, & is tenetur qui præpoſuit, & inſtitor: ſicut ſi cum magiſtro nauis contractum ſit, vel exercitor vel magiſter conuenitur. l. 1. §. eſt autem. D. de exerci. act. Quòd ſi cum diſcipulis, vel operariis tabernæ vel officinæ contractum ſit, pari ratione vel inſtitor cõuenitur
C vel is qui inſtitorem præpoſuit, id eſt, magiſter, vt hîc Paulus ait.

De in rem verſo. TIT. IX.

SEruus vel filiusfam. ſi acceptam pecuniam in rem patris vel domini verterit hoc modo, agrum, puta, colendo, domum fulciendo, mancipia veſtiendo, mercando, vel creditori ſoluendo, vel quid tale faciendo, de in rem verſo inſolidum dominum vel patrem obligat, ſi tamen ob
D hanc cauſam pecunia data ſit.

Dominns vel pater inſolidum tenetur, de in rem verſo, ſi, inquit, ob hanc cauſam pecunia data ſit, id eſt, ſi filius aut ſeruus principaliter gerens negotium patris vel domini, eo animo vt ſibi eos ex hac cauſa obligarent, locupletiores eos fecerint: quæ ſententia ſuſa eſt per totũ tit. D. de in rẽ ver.

De S.C. Macedoniano. TIT. X.

QVi filiofam. contra interdictum ampliſsimi ordinis pecuniã mutuam crediderir, poſt mortem patris, ex eo quod viuo patre cre-
E didit, cum eo agere non poteſt.

S.C. Macedoniano cautum eſt, vt ne eis qni pecuniam filiisfam. crediderint, etiam poſt mortem patrum actio, petitioq; detur cum re. Nam ipſo quidem iure eſt actio, ſed opponenda eſt exceptio S.C. ne ſequatur condemnatio. l. tamen. D. ad S.C. Macedo.

Ad S.C. Velleianum. TIT. XI.

IN omni genere negotiorum, & obligationum, tam pro viris, quàm pro feminis intercedere mulieres prohibentur.

F Intercedere eſt alienæ obligationi interuenire: S.C. Velleiano interceſsiones mulierũ prohibentur, ita tamen vt ſi interceſſerint, facto opos ſit, id eſt, exceptione, dnobus caſibus exceptis quibus mulierum interceſsiones ipſo iure nullæ ſunt ex conſtitutionibus Iuſtiniani. Vnus eſt in nouel. 134. alter in l. antiquæ. §. vlt. C. ad S.C. Velleia.

Mulier, quæ pro tutoribus filiorum ſuorum indemnitatem promiſit ad beneficium ſenatuſconſulti non pertinet.

Mulier qnæ filio impuberi tutorem petiit, ſi pro popillo tutori indemnitatem promiſerit, iuuatur S.C. Velleiano. l. ſi mater. §. ſi nantè tutore. C. ad S.C. Velleia. Idemq; eſt ſi pro tutore filio indẽ-
G nitatem promiſerit, pręterquam ſi decreto ſit nominatim comprehenſum, tutorem matris periculo dari. l. ſi mater, ad fin. C. ad S C. Velleia. l. 1. & vlt. C. ſi mat. ind. prom. quod pugnat cum hac Pauli ſententia, niſi ſic legamus, *Mulier quæ tutoribus filiorum ſuorum indemnitatem promiſit*. Nam qnæ tutori indemnitatem promiſit, fortè cùm adminiſtrationem ſuo periculo ſuſcepiſſet, ad S.C. beneficium non pertinet, quoniam pro ſe videtur interuenire. l. 2. C. ſi mat. indem. prom. d. l. ſi mater. Item quæ

ideo

ideo tutotibus indemnitatem promiſit,ne prædia pupillaria diſtraherent,vel generaliter ſi ita pro- A miſerit, Si quid directo tutelæ iudicio conuentus tutor præſtiterit, à ſe indemnem eum eo nomine præſtitum iri,ad S. C. beneficium non pertinet: quia non videmur apud eundem pro eodem intercedere.l.quamuis.§.1.l.tutor.D.ad S. C. Velle. quod & cùm ita pupillo indemnitatem repromiſit locum habet ,Si quid contrario tutelæ iudicio conuentus pupillus præſtiterit, à ſe præſtitum iri. Ergo pro tutore aut pro pupillo mater,ſi indemnitatem promiſerit, S. C. locus eſt.ſi tutori,aut pupillo indemnitatem promiſerit, S. C. locus non eſt.

De depoſito. TIT. XII.

SI ſacculum,vel argentum ſignatum depoſuero,& is penes quem de- B poſitum fuit,me inuito,contrectauerit:& depoſiti,& furti actio mihi in eum competit.

Qui rem depoſitam inuito domino contrectat, & depoſiti, & furti tenetur. Refertur hæc ſententia in l.ſi ſacculum.D.depoſ.& additur alia ſequenti ſimilis.

In iudicio depoſiti ex mora fructus veniunt, & vſuræ rei depoſitæ poſtulantur.

Si non inuito domino depoſitarius re depoſita vtatur ex mora fructus & vſuræ veniunt: quia C depoſiti actio bonæ fidei eſt.l.1.§.hanc autem.l.ſi ſacculum.l.die.in fin.D.depoſ.l.2.C eod.

In cauſa depoſiti compenſationi locus non eſt, ſed res ipſa reddenda eſt.

Actioni depoſiti opponi compenſatio non poteſt.§.in bonæ fid.de act. Excepta eſt ſola depoſiti actio:idq; ante Iuſtinianum obtinuiſſe hic locus indicat. Et ſanè videntur compoſitores in l. vlt. C. commod. pro, *Commendati*, perperam legiſſe, *Commodati*. Commendatum, eſt depoſitum. l. Lucius.D.depoſ. Ambroſius in lib. de Tobia cap. xx. Pignus dicunt,quod pro mutuo ære ſuſceptum eſt.Commendatum autem,& depoſitum,quod cuſtodiatur cauſa alicuius commiſsi. D

De lege commiſſoria. TIT. XIII.

Sub hoc titulo tractatur de fiducia. Eſt autem Fiducia pignus quod creditori mancipatur, aut in iure ceditur, ea lege vt ſoluta ad diem pecunia remancipetur, non ſoluta, creditori pleno iure committatur, id eſt, lege commiſſoria: alias verò pignoris dominium in creditorem non transfertur.l.cùm & ſortis. §. vlt. D. de pig.act. Et hanc eſſe differentiam pignoris & fiduciæ rectè Iſidorus notat lib.v.Etymolog.eamq; confirmat huius tit.tertia ſententia.& quod lib. III. titul. de legat.dicturi ſumus, ſeruis à debitore legatis non deberi fiduciæ datos: quia in creditoris dominio ſunt. Eſt ergo fiducia, pignoris lex commiſſoria. Inde Cic.pro Flac. Hanc fiduciam commiſſam tibi te- E nes. Vt autem pignus bonæ fidei eſt, ita & fiducia, auctore Cicerone: ſed fiduciæ actio famoſa eſt, pigneraticia actio non eſt famoſa,eodem auctore.De ea nihil in Pandectis relatum eſt à Iuſtiniano, quoniam ſublatæ erant fiduciæ conſtitutione Conſtantini.l.vlt.C.de pac. pig. Sed in Langobardorum legibus fit huius contractus mentio,l.3.de don.quæ cum thing.l.2.de proh.alien. minor. & in Codice Theodoſiano.l.9.de infir. his quæ ſub tyran. Sidonius Apollinaris lib. IIII. Pecuniam mutuam poſtulauit.impetrauitq;,nihil quidem loco fiduciæ pignoriſq; vel argenti ſequeſtrans,vel obligans prædiorum. Ambroſius in lib.de Tobia cap. 12. hypothecas flagitat, pignus vſurpat, fiducias vocat.

DEbitor diſtractis fiduciis à creditore, de ſuperfluo aduerſus eum F habet actionem.

Vt ſi minoris creditor fiduciam ſiue pignus vendiderit, reſidui petitio creditori ſupereſt. l. creditor.2.D.de reb.cred.ita ſi pluris vendiderit,ſuperflui petitio debitori datur.l.eleganter.§.ſi vendiderit.D.de pign.act.

Quidquid creditor per fiduciarium ſeruum quæſiuit, ſortem debiti minuit.

Fiduciarius ſeruus creditori adquirit: mancipatus enim ei vel in iure ceſſus eſt. Verùm id quod adquiritur,ſortem minuit:& ita quod ex ſerui pignorati operis percipitur, ſortem minuere traditũ G eſt in l.1.C.de pign.act.

Debitor creditori fiduciam vendere nõ poteſt, ſed aliis,ſi velit, vendere poteſt, ita vt ex pretio eiuſdem pecuniam offerat creditori, atque ita

A ita remancipatam ſibi rem emptori præſter.

Debitor pignus creditori vendere poteſt.l reſcriptum.D.de diſtr.pig. fiduciam oon poteſt: quia iam creditori ſatis per maocipationem, aut ceſsiooem in iure adquiſita eſt. Aliis tamẽ fiduciam debitor vendere poteſt, ita ſcilicet, vt ex pretio pecunia creditori ſoluta, vbi fiducia remancipata fuerit, eam ipſe emptori tradat. Et hæc apertè confirmant definitionem fiduciæ à nobis initio propoſitam. Io Baſilienſi editione ſcriptum eſt, *rem mancipatam*: in Pariſienſi, *re mancipata*. emeodaui perſpicuè, *remancipatam ſibi emptori præſtet.*

Si per ſuppoſitam perſonam creditor pignus ſuum inuito debitore comparauerit, emptio non videtur: & ideo quandoq; ſui poteſt. Ex
B hoc enim cauſa pignoris vel fiduciæ finiri non poteſt.

Creditor diſtraxiſſe pignus oon videtur permiſſu debitoris, ſi per ſuppoſitam imaginarij emptoris perſonam adhuc poſſeſsionem pignoris obtineat: & ideo cauſa pignoris vel fiduciæ manet, & oblata pecunia pignus repeti poteſt l.& qui ſub imagine.C.de diſtr.pig. Ex diuerſo non videtur debitor pignus diſtraxiſſe permiſſu creditoris, ſi id poſsideat: & ideo ius pignoris ſaluum eſt creditori.l.ſicut.§.ſuperuacuum.D.quib.mod.pig.vel hyp.ſol.

Si inter creditorem & debitorem conuenerit, vt fiduciam ſibi ven-
C dere non liceat, non ſoluente debitore, creditor denuntiare ei ſollemniter poteſt, & diſtrahere. Nec enim ex tali conuentione fiduciæ actio naſci poteſt.

Diſtrahi fiducia poteſt, etiam ſi conuenerit oe diſtrahatur, nec eo nomine creditor debitori fiduciæ actione tenetur: verùm ſollemoem deouotiationem exigimus, id eſt, trinam. l.4.D.de pig. act.& S.titul.v.

Si creditor rem fiduciæ datam vni ex heredibus, vel extraneo legauerit, aduerſus omnes heredes actio fiduciæ competit.

D Licet vni ex heredibus creditor fiduciam prælegauerit, oblata pecuoia noo is tantùm cui prælegata eſt fiducia, ſed omnes heredes actione fiduciæ teneotur. Idemq; eſt ſi extraneo fiduciam legauerit: oec enim legatarius ſed heredes creditoris conueniuntur. Hæc enim actio cùm ſit ex contractu, vt pignoraticia, in heredes datur.l.nec creditores.C.de pign.act.

Si creditor rem fiduciariam fecerit meliorem, ob ea recuperanda quæ impendit, iudicio fiduciæ debitorem habebit obnoxium.

Duplex eſt actio fiduciæ, directa, & contraria. Directa debitori datur, contraria creditori, ſi quid neceſſario, & interdum ſi quid vtiliter in rem fiduciariam impenderit. Idemq; eſt in pigneraticia.l. ſi
E neceſſarias.l.ſi ſeruos.D.de pig.act.l.creditor qui fundos.C.eod.

Nouiſſimus creditor priorem oblata pecunia, quò poſſeſſio in eum transferatur dimittere poteſt. Sed & prior creditor ſecundum creditorem, ſi voluerit, dimittere non prohibetur, quamquam ipſe in pignore potior ſit.

Si duobus pignus ſit obligatum, & poſterior priori debitam pecuniam offerat: poſſeſsio pignoris in eum trãsfertur. Prior quoq; poſteriori noo prohibetur pecuniam offerre, licet io pignore potior ſit, vt poſſeſsionem retineat.l.1.l.potior.C.qui pot.in pig.hab.l.ſecundus.C.de pign.l.ponor.§.
F vlt.D.qui pot.io pig.hab. Erat autem hæc ſenteooa in impreſsis libris valde deprauata. alij habebãt, *Nou.cred priorem obligatam pecuniam à quo poſſeſſio.* Alij, *Nou.cred.priorem obligat à pecunia.* Alij, *Nou.cred.obligatam pecuniam quam poſſeſſio,* Sed perſpicuè legendum eſt, *nouiſſimus creditor priorem oblata pecunia, quò poſſeſſio,* &c.

Seruus ſi mutuam pecuniam ſeruitutis tẽpore acceperit, ex ea obligatione poſt manumiſſionem conueniri non poteſt.

Serui ex contractibus in ſeruitute habitis, poſt manumiſsionem iure ciuili noo tenentur.l. ſerui. D.de obl.& act.l.2.C.an ſer.ex ſuo fac.poſt man.ten.

G

De vſuris. TIT. XIIII.

SI pactũ nudum de præſtãdis vſuris interpoſitũ ſit, nullius eſt momẽti. Ex nudo enim pacto intet ciues Romanos actio non naſcitur.

Vſuræ fænebris pecuniæ ex pacto nudo non debentur.l.3.C.de vſur.l.Titius.D.de præſcrip.ver. nam ex pacto iure ciuili actio non naſcitur,l.ſi tibi.C.de loca. A

Vſuræ ſupra centeſimam ſolutæ ſortem minuunt,& conſumpta ſorte repeti poſſunt.

Centeſima vſura eſt legitima vſura, & ideo cuilibet permiſſum eſt centeſimam vſuram ſtipulari: & hoc oſtendit l.ſi pro mutua.C.ſi cer.pet.ſi,vt auctores ſunt libri ſcripti,deleatur verbum, *ſumme*, & intelligatur,legitima vſura.Item l.lecta.D.de reb.cred. Et ita conſtitutum eſt in C. Th. ſub tit. de vſuris.Igitur ſi ſupra centeſimam ſolutæ ſunt vſuræ,non repetentur quidem, ſed in ſortem imputabuntur: & ſi ſortem expleuerint,repetentur quaſi indebitæ. l. ſi non ſortem. §.1.D.de cond.indeb. B Hanc ſententiam ſic malè Anianus interpretatur, vt ſi vſuræ ſortem æquauerint, quod deinde ſoluitur in ſortem cedat, ſupra duplum, id eſt, altero tanto ſorte amplius ſolutæ vſuræ vt repetantur: quod proponitur §.ſupra duplum.d.l.ſi non ſortem.Id tamen hoc loco Paulum propoſuiſſe nego.

Traiecticia pecunia,propter periculum creditoris,quamdiù nauigat nauis,infinitas vſuras recipere poteſt.

Vſura nautica eſt infinita: eſt enim penſatio ſuſcepti periculi. Hodie ex Conſtitutione Iuſtiniani eſt centeſima. Vulgaris autem vſura eſt ſemis. Significat tamen Papinianus vſuram nauticam eſſe centeſimam in l.nihil.D.de naut.fœn.ſed id Tribonianum ex Iuſtiniani conſtitutione addidiſſe puto. C

Vſuræ quæ centeſimam excedunt,per errorem ſolutæ repeti poſſunt.

Vſuræ maiores centeſima per errorem ſolutæ,repetuntur:quod ita verum eſt,ſi vel antè,vel ſimul ſoluta ſit ſors.l.ſi non ſortem.D.de cond.ind.

Si quis pignora debitoris citra auctoritatem iudicantis abduxerit, violentiæ crimen admittit.

Si creditor chirographarius ſine auctoritate iudicis pignora debitoris capiat, tenetur lege Iulia de vi priuata.l.vlt.D.ad leg.Iul.de vi priu.l.in poſſeſsionem.C.eod.& J.lib.v.tit.28. D

Tutor in vſuras non conuenitur, ſi pecuniam pupillarem ideo non collocauit,quòd idonea nomina non habeat, quibus pecunia collocaretur:cuius rei conteſtatio apud Præſidem prouinciæ deponenda eſt.

Pecuniæ pupilli otioſæ tutor vſuras pupillo præſtat, niſi ideo eam collocare ceſſauit, quòd idonea nomina non inueniret: qua de re teſtari apud Præſidem oportet.l.tutor.§.vlt.& l.prox. §. 1. l.ſi tutor conſtitutus.D.de adm.tut.l.3.C.de vſur.pup.vbi pro, *hominibus*, lego, *nominibus*.

E

De mandatis. XIX. XV.

OB ſubitam valetudinem,ob neceſſariam peregrinationem,ob inimicitiam,& inanes rei actiones integra adhuc cauſa,mandati negotio renuntiari poteſt.

Renuntiari mandato poteſt re integra, ob valetudinem aduerſam, ob neceſſariam peregrinationē,ob inimicitias capitales.Additur ob inanes rei actiones,quæ pars relata eſt in l. 24. D. mand. Rei mandatæ actiones inanes ſunt,quæ vel inopia,vel exceptione debitoris excluduntur.Et ob has quidem cauſas, etiam qui intempeſtiuè renuntiarint, vel qui non expreſsim renuntiarint,excuſantur.§. mandatum.de mand. F

Si meis nummis mādato tuo aliquid tibi cōparauero,& ſi rem poſtea accipere nolis,mandati actio mihi aduerſus te competit. Non enim tantùm quod impenſum eſt,ſed & vſuras eius conſequi poſſum.

Si rem quam mihi mandaſti vt emerem,meo pretio emero,tu eam nolis recipere,habeo mandati actionem de pretio recuperando, & de vſuris.l.ſi verò non remunerandi.§. ſi mihi mandaueris.D.mand.

G

Certo pretio rem iuſſus diſtrahere, ſi minoris vendiderit, mandati iudicio pretij ſummam poterit integrare: venditionem diſſolui non placuit.

A Si mandaui tibi, vt rem meam centum venderes, tu nonaginta vendideris; mandâti habeo actionem, vt mihi decem præſtes: & ea decem ſi conſecutus fuero, venditio non reſcindetur. l. diligenter. §. 1. & §. ſeruo. D. mand. At ſi ea non fuero conſecutus, venditio reſcinditur.

Pro ſocio. TIT. XVI.

SIcut lucrum ita & damnum inter ſocios communicatur, niſi quid culpa ſocij vel fraude euerſum ſit.

Vetus interpres ſic expoſuit, *Inter ſocios abſq; vllius negligentia æquale erit damnum, & lucrum.* Et
B hoc etiam traditur in l. cùm duobus. §. quidam. D. pro ſoc.

Ex empto & vendito. TIT. XVII.

VEnditor, ſi eius rei quã vendidit, dominus nõ ſit, pretio accepto, auctoritatis manebit obnoxius. Aliter enim nõ poteſt obligari.

Euicta re vendita, auctor, id eſt, venditor non aliter tenetur auctoritatis nomine, quàm ſi pretium acceperit: & ſi partem acceperit, eatenus duntaxat auctoritatis nomine tenetur. l. Iulianus. §. offerri. D. de act. emp.

C Si res ſimpliciter traditæ euincantur, tanto venditor emptori condemnandus eſt, quanto ſi ſtipulatione pro euictione cauiſſet.

Si res vendita & ſimpliciter tradita nulla interpoſita ſtipulatione, euincatur, ex empto agitur ad duplam. l. ex empto. §. Caſsius. D. de act. emp. l. quòd ſi nolit. §. quia aſsidua. D. de ędil. ed. puta, ſi fundus, vel domus, vel homo, vel alia res pretioſa vendita ſit, de qua promitti ſoleat dupla. De ceteris rebus agitur ad ſimplam.

Res empta mancipatione & traditione perfecta, ſi euincatur, auctoritatis venditor duplotenus obligatur.

D Res vendita mancipata & tradita ſi euincatur, auctor duplæ actione tenetur ob auctoritatem: re non tradita tenetur quidem venditor in id quod intereſt, ſed non duplæ actione ob auctoritatem. Sequentem titulum, *De modo*, quia perperam inſertus videbatur, auferendum eſſe putauimus.

Diſtracto fundo, ſi quis de modo mentiatur, in duplo eius quod mentitus eſt, officio iudicis æſtimatione facta conuenitur.

Actio ex empto de modo, ob mendacium creſcit in duplum: quod lib. 1. vidimus, tit. 18. In libris autem Iuſtiniani nõ inuenitur ſcriptum, niſi ſimpliciter ex empto actionem eſſe. l. 2. D. de act. emp.

E Redhibitio vitioſi mancipij intra ſex menſes fieri poteſt, propter latens vitium.

Redhibitoriæ actioni præſtituti ſunt ſex menſes vtiles. l. ſciendum. §. vlt. l. cùm ſex. D. de ædil. ed. videlicet ſi ob vitium latens redhibitoria agatur: ex aliis cauſis, duo menſes.

Si vt ſeruum quis pluris venderet, de artificio eius, vel peculio mentitus eſt, actione ex empto cõuentus quanto minoris valuiſſet, emptori præſtare compellitur, niſi paratus ſit eum redhibere.

F Si venditor ſerui, vt pluris venderet, de artificio, vel peculio mentitus ſit, actione æſtimatoria tenetur ex empto. l. Iulianus. §. ſi venditor. D. de act. emp. quæ actio in id datur quanto minoris emptor ſeruum emiſſet, vel quanto minoris ſeruus valuiſſet: Nec enim hæc ſunt diuerſa. Sed plerumq; illa actio exitum habet redhibitoriæ actionis, puta, quotiens emptor nullo pretio, ſi id ſciſſet, empturus fuerat. l. bouem. §. aliquando. D. de ædil. edic. Itaq; vel redhibet emptor hoc caſu, vel conſequitur id quanto minoris emiſſet.

Ex die emptionis, ſi pars pretij numerata ſit, & fructus, & operæ ſeruorum, & fetus pecorum, & ancillarũ partus ad emptorem pertinent.

Poſt perfectam venditionem, fructus, operæ, fetus, partus ad emptorem pertinent. l. fructus. l.
G pen. C. de act. emp. l. Iulianus. §. ſi fructibus. & §. ſi quid ſeruo. D. eod. Sed Paulus hîc exigit, vt ſaltem pretij pars numerata ſit: & tunc puto non niſi pro ea parte fructus ad emptorem pertinere, arg. l. vlt. §. vlt. D. de fund. dot.

Fundum alienum mihi vendidiſti, poſtea idem ex cauſa lucratiua

m meus

meus factus eſt, competet mihi aduerſus te ad pretium recuperandum A
actio ex empto.

Si fundus alienus mihi venditus, ex cauſa lucratiua meus factus ſit, competit mihi dumtaxat actio ex empto ad pretium recipiendum, non in id quod intereſt. Sed neq; committitur ſtipulatio duplæ.l.Iulianus.§.ſi fundum.D.de act.emp.l.ſi ei cui.§.1.D.de euict.

Poſt rem traditam, niſi emptor pretium ſtatim exoluat, vſuras eius præſtare cogendus eſt.

Ex die traditionis in actione ex vendito veniunt vſuræ pretij: quia re emptor fruitur.l Iulianus. B
§.ex vendito.D.de act.emp.l.curabit.l.fructus.C.eod. Ante traditionem cur vſuræ non veniant, ex his quæ ſuperius ad ſeptimam ſententiam huius tituli adnotata ſunt, elici poteſt.

Mutus emere & vendere poteſt, furioſus autem neque emere neque vendere poteſt.

Emptio non verbis contrahitur, ſed conſenſu: eſt enim iuris gentium, non iuris ciuilis.l.2.D. loca.l.1.§.vlt.D.de contr.emp.& ideo mutus emere, & vendere poteſt, furioſus non item.

Seruus bona fide comparatus, ſi ex veteri vitio fugerit, non tantùm
pretium dominus, ſed & ea quæ per fugam abſtulit, reddere cogetur. C

Si ſeruus venditus apud emptorem fugiat, venditor ſeruo redhibito, non tantùm pretium ſerui, ſed etiam rerum ablatarum æſtimatinnem reſtituere cogitur. Quinetiam agi poteſt de pretio ſerui ex ſtipulatione duplæ. Quòd ſi nolit venditor æſtimationem rerum ablatarum reſtituere. idem Paulus reſpondit ſeruum, veluti pro noxa, retineri.l.quæro, in princ.& §.2.D.de ædil.edic.vbi tamen abundant hæc verba, *de peculio vel*, vt alio loco commodius demonſtrabo. Rectè autem hîc Paulus ait, *ex veteri vitio*: nam ex recenti vitio ſerui venditor non tenetur.l.actioni.D.eod.l.3.C.eod.

Cùm probatio prioris fugæ deficit, ſerui reſponſioni credēdum eſt. In ſe enim interrogari non pro domino, aut in dominum videtur.

D

Emptor qui redhibitoria agit, probare debet ſeruum ex veteri vitio fugiſſe.l.4.D.de proba. Deficiente probatione, indiciis non deficientibus. etiam ſerui reſponſo credendum eſt: quia in ſe potius interrogari videtur, quàm in dominum, vel pro domino.l.quæro.§.vlt.D.de ædil.edic.Extat verò hæc eadem ſententia Pauli in l.7.D.de probat. Ait, *non pro domino, aut in dominum*: quia pro domino, aut in dominum ſeruus interrogari non poteſt.l.6.C.de quæſtio.

In eo contractu, qui ex bona fide deſcendit, inſtrumentorum oblatio ſine cauſa deſideratur, ſi quo modo veritas de fide contractus poſſit oſtendi.

In emptione & venditione quæ bonæ fidei eſt, ſi aliis probationibus veritas oſtendi poſſit, in- E
ſtrumenta fruſtra deſiderantur.l.cum inſtrumentis.C.de fid.inſtr.niſi ita conuenerit, vt ſcriptis emptio fieret ex conſtitutione Iuſtiniani, ex qua videtur Tribonianus nonnihil appinxiſſe in l.2.in fin. D.de contr.emp.Erat autem hæc Pauli ſententia valde deprauata, maximè in his verbis, *oblatio, veritas*: pro quibus excuſi codices habebant, *obligatio, voluntas*.

Fundus eius eſſe videtur cuius nomine comparatus eſt, non à quo pecunia numerata eſt: ſi tamen fundus comparatori ſit traditus.

Eius eſt res empta cuius nomine empta, & cui tradita eſt, non eius qui pecuniam numerauit.l.1. C.ſi quis alteri vel ſibi ſub alt.nom. F

Electo reo principali, fideiuſſor, vel heres eius liberatur. Non idem in mandatoribus obſeruatur.

Creditori eſt poteſtas eligendi cum quo agere malit, cum reo, an cum fideiuſſore. Sed ſi reum elegerit, fideiuſſor liberatur. Aliud eſt dicendum in mandatore: nam reo electo mādator non liberatur. Sed hodie neuter liberatur. Nam hæc inter fideiuſſorem & mandatorē differentia à Iuſtiniano ſublata eſt.l.vlt.C.de fideiuſſ. Ius quoq; eligendi ab eodem ſublatum eſt in Nou. 4.

De locato & conducto. TIT. XVIII.

G

HOmo liber, qui ſtatum ſuum in poteſtate habet, & peiorare eum, & meliorem facere poteſt, atque ideo operas ſuas diurnas nocturnasq; locat.

A Homo liber qui ſuæ poteſtatis eſt, ſuum ſtatum & meliorare poteſt, & peiorare: adeo vt & ſeipſum veodere poſsit, & multo magis operas diu noctuq; dandi neceſsitatem locare poteſt.l.3.D. de vſufr.leg. Poteſt & filij operas pater locare, vt.j.lib.v.tit.1.

Fundi deterioris facti, & cultura non exercitati, & ædificiorum non refectorum culpa, arbitrio iudicis domino à conductore ſarciri poteſt.

Conductor ex locato tenetur, ſi fundus eius culpa deſertus, aut deterior factus ſit, vel ſi villæ eius culpa refectæ non ſint.l.ſi merces.§.conductor.D.loca. Ergo conductor ædificia, ſiue villas reficere,
B quantum in ſe eſt, & incorruptas babere debet.

De nuptijs. TIT. XIX.

SPonſalia tam inter puberes, quàm inter impuberes cōtrahi poſſunt.

In ſponſalibus pubertatem non expectamus, vt in nuptiis.l.14.D.de ſponſal.

Eorum qui in poteſtate patris ſunt, ſine voluntate eius matrimonia iure non contrahuntur: ſed contracta non ſoluuntur. Contemplatio
C enim publicæ vtilitatis priuatorum commodis præfertur.

Duplex ratio vetat nuptias contrahi ſine conſenſu patris, naturalis, & ciuilis.§.1.de nupt. Naturalis locum etiam habet in emancipatis, ciuilis in filiisfam. tantummodo: & hanc noſtri auctores ſequuntur non naturalem. Nam ab emancipatis ſine conſenſu patris, nuptiæ iure contrahuntur. Naturalem rationem aliæ gentes ſpectant. Hinc tot omnis generis auctorum loci iam ab aliis indicati, nuptias iniuſſu parentum contractas inhoneſtas eſſe comprobantes: & hic Muſæi Ἀμφαδὸν οὐ δυνάμεσθα γάμοις ὁσίοισι πελάσσαι. Οὐ γὰρ ἐμοῖς τοκέεσσιν ἐπεύαδεν. Paulus addit, contractas quoque à filiisfamil. non ſolui: quod nos lib. 111. Obſer. cap. 5. vt accipiendum ſit, oſtendimus: Ait, *contemplatio enim publica vtilitatis*, id eſt, nuptiarum, vt in l. in bello. §. medio. D. de capt.
D & poſtlim.

Inter ſeruos & liberos matrimonium contrahi non poteſt, contubernium poteſt.

Aliud eſt matrimonium, longè aliud contubernium. Matrimonium eſt inter liberos homines, contubernium inter ſeruos, aut cum ſeruis.l.3.C.de inceſt.nup.

Neq; furioſus, neq; furioſa matrimonium contrahere poſſunt, ſed contractum matrimonium furore non tollitur.

E Furor matrimonium contrahi non ſinit, ſed rectè contractum non impedit. l.oratione.§.vltim. D.de rit.nup.

Vir abſens vxorem ducere poteſt, femina abſens nubere non poteſt.

Mulier abſenti nubere poteſt, mulier abſens nubere non poteſt: abſente enim viro deduci per alium poteſt in domum mariti, quo facto nuptiæ ſtatim conſtituuntur, abſens verò deduci non poteſt. Domus igitur viri eſt domicilium matrimonij.l.mulierem.D.de rit.nup.l.cum in te.C.de donat.an.nup.l.ceterùm.§.mulieri.D.de vſu & hab.

Libertum qui nuptias patronæ, vel vxoris filiæ've patroni affectauerit, pro dignitate perſonæ metalli pœna, vel operis publici coërceri
F placuit.

Libertus qui patronam, vel vxorem filiam've patroni vxorem duxit, in metallum, aut in opus publicum datur.l.3.C.de nupt. Ait, *pro dignitate perſona*, vt in l.non eſt. D.de rit. nupt. pro dignitate pupillæ.

De concubinis. TIT. XX.

EO tempore quo quis vxorem habet, concubinam habere non po-
G teſt. Concubina igitur ab vxore ſolo delicto ſeparatur.

Non poteſt qui vxorem babet, & concubinam habere.l.1.C.de concub.l.vlt.in fin.D.de diuor. Quod ſequitur, *concubina igitur ab vxore ſolo delicto ſeparatur*, corruptum eſſe varietas lectionum argumento eſt. Pariſ.editio habet, *ſola delectione*, Baſil. *ſolo delicto*, Antuerp. *ſolo derelicto*, alij codices,

dilecto: Puto legendum *ſolo delectu*, vt ſit idem quod ſola deſtinatione animi, in l.pen.D.de concub. Nam iuris effectu, maritus concubinam habere non intelligitur, arg.l.eum qui.C.ad leg.Iul.de adul. Cùm igitur dicimus, concubinam marito habere non licere, concubinam ab vxore non iuris effectu, ſed ſola animi deſtinatione ſeparamus. A

De dotibus. TIT. XXI.

DOs aut antecedit, aut ſequitur matrimonium:& ideo vel ante nuptias, vel poſt nuptias dari poteſt: Sed ante nuptias data earum expectat aduentum. B

Dos datur poſt nuptias: datur & ante nuptias. Sed nuptiis non ſecutis, condicitur: quod in Pandectis multis in locis expoſitum eſt.

Lege Iulia de adulteriis cauetur, ne dotale prædium maritus inuita vxore alienet.

Hæc lex quæ vetat alienari fundũ dotalẽ inuita vxore, vulgò lex Iulia de fundo dotali appellatur. Cur autẽ hic de adulteriis inſcribatur, expoſuimus in Notis ad lib. II. Inſtit. tit. quib. alien. lic. vel non.

De pactis inter virum & vxorem. TIT. XXII. C

FRuctus fundi dotalis conſtante matrimonio percepti, lucro mariti cedunt, etiam pro rata anni eius quo factum eſt diuortium.

Dotis fructus ad maritum pertinent ex die nuptiarum, ſi ante nuptias data ſit dos, vel ex die traditæ dotis in diem ſoluti matrimonij. Igitur nouiſsimi anni fructus diuiduntur pro rata eius temporis, quo ſtetit matrimonium. l. cùm in fundo. §. diuortio. D. de iur. dot. l. fructus. §. Papinianus. l. ſi alienam. l. ſi marito. §. vlt. D. ſol. mat. l. 1. §. ſed & nouiſsimi. C. de rei vx. ac. Hinc quæritur apud Papinianũ in hac ſpecie quemadmodum diuiſio facienda ſit: Kal. Octobr. contractum matrimonium, & vinea tradita dotis nomine, eodemq; tempore vindemia facta eſt, mox locata ex Kal. Nouembr. & ſolutũ matrimonium in fine menſis Ianuarij. Et Papinianus eorum tantùm opinionem reiicit, qui viro dabant integros vindemiæ fructus, & mercedis quartam partem: & cùm tertia parte anni ſteterit matrimonium, pro rata eius temporis cenſet ex vindemia dari oportere viro tertiam partem, æquè ex quarta parte mercedis marito debitæ, tertiã partem: Denique confuſa vindemia & mercedis quarta eadem ratione tertiam ex ea pecunia portionẽ marito Papinianus dat. Igitur ſi vindemia ſit XII. merces XII. marito dat quinq; : ſi vindemia XXIIII. merces XII. nouem: ſi vindemia XXI. merces XXIIII. ſex. Quòd ſi anno ſtetiſſet matrimoniũ, eadem ratione in primo caſu marito dabit XXIII. ſecundo XXXV. tertio, XXXIIII. ſi ſex menſibus, primo caſu VIII. S. ſecundo XIIII. S. tertio XI. Hoc verò & ſi apertiſsimis verbis Papinianus propoſuerit, ingenioſi quidam non admittunt. Et cùm quattuor menſibus ſtetit matrimonium, primo quidem caſu alij IIII. alij III. marito dant: atque adeo ſic marito nihil omnino prodeſt locatio. Nam ſi vindemiam ipſe duntaxat collegerit, omnimodo IIII. habiturus eſt. Secundo caſu alij dant V. alij IIII. Sic igitur marito locatio obfuerit. Nam ſi vineam non locaſſet, ex fructibus habuiſſet prorſus VIII. Tertio caſu alij dant VII. alij VI. Sic igitur ſolis fructibus perceptis, qui quattuor abſtuliſſet, ei locatio fructibus altero tanto maior I. aut II. tantùm adiiciet. Quod totum ineptum & vitioſum eſt. Id etiam imperitè quidam, exempli gratia in ſecundo caſu, inter VIII. & IIII. ne vel ex fructibus ſolis, vel ex mercede ſola tertiam partem maritus habeat, medium exquirentes, Geometricũ dum ſe ſtatuere profitentur, inter VIII. & IIII. collocant V. quo nihil alienius eſt à proportione Geometrica, quæ id omnino exigit, vt inter numeros eadem ſit ratio proportionis. Non eſt verò eadem ratio V. ad VIII. atque ad IIII. Igitur nõ eſt Geometricum temperamentum. Nec ſanè inter VIII. & IIII. ex arte dari vllum medium poteſt. Hi enim numeri ſunt plani diſsimiles, inter quos nullus eſt medius numerus proportionalis. Quòd ſi adhuc conſulantur hac in re ea quæ περὶ ἀῤῥήτων ἀριθμῶν tradita ſunt, & medius aliquis numerus conquiratur, is ſanè amplior erit quinario. D E F

Omnibus pactis ſtipulatio ſubiici debet, vt ex ſtipulatu actio naſci poſſit.

Pactis etiam ex continenti factis ſtipulatio ſubiicitur, vt ex ſtipulatu actio competat: cuius rei exempla in Pandectis ſunt infinita. Animo autem & concluſione tractatus pactum diſcernitur à ſtipulatione. G

De donationibus inter virum & vxorem. TIT. XXIII.

MOrtis cauſa donatio eſt, quæ impendente metu mortis fit, vt vale-

tudin

A tudinis,peregrinationis,nauigationis,vel belli.

Quia mortis cauſa donatio inter virum & vxorem non eſt prohibita, ideo hîc definitur donatio cauſa mortis, vt ſit ea quæ fit propter mortis ſuſpicionem, nec niſi mors donatori contingat, confirmatur. §.1.de donat.

Manumiſſionis gratia inter virum & vxorem donatio fauore libertatis recepta eſt, vel certè quòd nemo ex hoc fiat locupletior: ideoq; ſeruum manumittendi cauſa inuicem ſibi donare non prohibentur.

B Inter virum & vxorē donatio manumiſsionis cauſa non eſt prohibita.l.quod autem.§.vlt.D.de don.int.vir.& vx.Idq; Paulus ait receptum eſſe fauore libertatis, & mox ſe corrigens, vel certè, inquit, quòd nemo ex hoc fiat locupletior: & rectè: Nam ea tantùm donatio iure ciuili prohibita eſt, ex qua is cui donatur fit locupletior. Donato autem ſeruo manumiſsionis cauſa, non fit locupletior. Nam eo demum tempore ſeruus donatarij efficitur, quo incipit manumitti: nec quod libertum adquirat, ideo videtur locupletior fieri, vt & circa S. C. de petitione hereditatis auctores noſtri interpretati ſunt. l. nemo prædo. §.1.D.de diuer. regul. iur. Pertinet enim ea lex tota ad S.C. de petitione hereditatis, vt ex inſcriptionibus P. Faber acutè collegit, & nobis indicauit.

Inter virum & vxorem nec per interpoſitam perſonam donatio fie-
C ri poteſt.

Nec per ſe coniunx coniugi, nec per interpoſitam perſonā donare poteſt.l.3.§.non tantùm autē. D. de dona. int. vir. & vx. quo in loco Pandectæ Florentinæ mutilæ ſunt orationis membro vno.

Inter virum & vxorem contemplatione donationis imaginaria venditio contrahi non poteſt.

Si nummo vno coniunx coniugi fundum vendiderit, ſed etſi fundum dignum centū, quinquaginta vendiderit donationis cauſa, venditio nulla eſt: quippe cùm ſit facta in fraudem iuris, quo inhibentur donationes inter virum & vxorem.l.ſi ſponſus.§.circa.D.de donat.int. vir.& vx.

D Si inter virum & vxorem donatio facta fuerit, priore defuncto cui donatum eſt, ad eum res redit qui donauerat.

Hoc eſt ex oratione D.Seueri, vt ſi coniugum prior deceſſerit is, qui donatum accepit, donatio non valeat. Non enim mors donatarij, ſed mors donatoris hanc donationem confirmat.l.cùm hic ſtatus.§.ſi ambo.D.de don.int.vir.& vx.Excipienda tamen eſt ſpecies l.ſi ſponſus.§.ſed ſi ipſa fuerit. D.eod.Extat hæc Pauli ſententia in l. ſi inter.de reb. dub. Vulgò tamen eius quædam interpretatio vetus hoc loco circumfertur pro ipſius Pauli verbis.

Quocumque tempore contemplatione mortis inter virum & vxo-
E rem donatio facta eſt, morte ſecuta conualeſcit.

Inter virum & vxorem quocumque tempore facta donatio cauſa mortis non ſtatim dominium transfert, ſed donatoris morte inſecuta conualeſcit, & plerumque recurrit ad id tempus quo interpoſita eſt.l.ſed interim.D.de donat.int.vir.& vx.l.40.D.de mor.cau.don.

De liberis agnoſcendis. TIT. XXIIII.

SI ſerua conceperit, & poſtea manumiſſa pepererit, liberum parit.

Vt partus liber ſit, ſufficit matrem fuiſſe liberam eo tempore, quo naſcitur, licet ancilla con-
F ceperit.l.& ſeruorum.§.ingenui.D.de ſtat.hom.

Si libera conceperit, & ancilla facta pepererit, liberum parit. Id enim fauor libertatis expoſcit.

Liber eſt partus, ſi mater libera conceperit, licet ancilla pepererit, idq; fauorem libertatis expoſcere ait: quoniam ex regula iuris tradita ab Vlpiano in frag.tit.5.certè partus liber non eſt. Hæc eadem fauoris libertatis ratio ſubdita perperam eſt ſuperiori ſententiæ in libris excuſis. Illa enim ſententia ex regula iuris, hæc fauore libertatis contra regulam iuris inducitur.

Si ancilla conceperit, & medio tempore manumiſſa ſit, rurſus facta
G ancilla pepererit, liberum parit. Media enim tempora libertati prodeſſe, non nocere etiam poſſunt.

Hanc quoque ſententiam fauor, qui libertatibus exhibetur, extorſit. Sufficit ergo partui liberam matrem vel medio tempore habuiſſe, licet ancilla conceperit, pepereritque. l. & ſeruorum,

A

ad fin.D.de ſtat.hom.

Ex ea muliere natus,quæ ex cauſa fideicommiſſi manumitti debuit, ſi poſt moram libertati factam naſcatur,ingenuus naſcitur.

Qui naſcitur poſt moram fideicommiſſariæ libertatis matri factam, liber & ingenuus naſcitur.l. 1.§.quæri.D.de ſuis & leg.her.l. ſi quis rogatus.D. de fideic.libert.l.3.C.eod. Emendaui, *poſt moram*, cùm hîc antea legeretur, *per moram*.

Si mulier diuortio facto grauidam ſe ſciat, intra triceſimum diem viro denuntiare debet,vel patri eius, vt ad ventrem inſpiciendum, obſeruandumq́; cuſtodes mittant: quibus miſſis partum mulieris omnimodo coguntur agnoſcere. B

Ex S. C. Planciano de liberis agnoſcendis,ſi diuortio facto mulier ſe putet prægnãtem eſſe, denuntiare id debet intra dies 30. à diuortio connumerandos,vel ipſi marito,vel patri in cuius poteſtate eſt,vt cuſtodes mittant:quibus,inquit,miſsis partum mulieris omnimodo coguntur agnoſcere. Sed hoc pugnat cum l.1.§.quemadmodum.D.de agn.& al.lib.niſi dicas interim eos cogi omnimodo partum alere,ceterùm eis adhuc in integro eſſe partum editum ex ſe negare.

Si prægnantẽ ſe eſſe mulier non denuntiauerit, vel cuſtodes ventris miſſos non admiſerit, liberum eſt patri, vel auò natum non alere. Ceterũ negligentia matris quominus ſuus patri heres ſit,obeſſe nõ debet. C

Si mulier omiſerit denuntiationem,vel ſi cuſtodes non admiſerit, non cogitur maritus,vel pater in cuius poteſtate eſt,partum agnoſcere & alere,niſi verè filius fuerit.Ceterùm filius natus ſuum ſe dicere poteſt.l.1.§.ſed ſi maritus,& §.idem per cõtrarium. D.de agn.& al.lib.nec enim debet negligentia matris filio præiudicare.

Si mulier ſe ex viro prægnantem negat,permittitur marito ventrem inſpicere,& ventri cuſtodes dare. D

Ex reſcripto Diuorum fratrum ſi diuortio facto mulier neget ſe eſſe pręgnantem,mittuntur tres obſtetrices ventris inſpiciendi cauſa: quæ ſi plenum videri renuntiauerint, ventri cuſtodes apponuntur.l.1.D.de inſp.vent.cuſtodiendoq́; par.

Venter inſpicitur per quinque obſtetrices:& quod maxima pars earum denuntiauerit,pro vero habetur.

Si mortuo marito mulier dixerit ſe eſſe prægnantem,his ad quos ea res pertinet,ex edicto prætoris denuntiari oportet,vt mittant quæ ventrem inſpiciant. Mittuntur autem non tres, vt in ſuperiore ſpecie, ſed quinque obſtetrices:& quod tres renuntiauerint pro vero habetur.l.1.§. de inſpiciendo.D.de inſpic.vent. Hîc non malè Anianus obſtetrices,medicas interpretatur:nam & eæ medicinam exhibere videntur.l.1.§.ſed & obſtetrices.D.de extr.cog. E

Obſtetricem quæ partum alienum attulit,vt ſupponi poſſit, ſummo ſupplicio affici placuit.

Non tantùm mulier quæ partum ſuppoſuit,ſed etiam obſtetrix, quæ ei partum alienum attulit, capitali iudicio tenetur.l.2.D.de Carb.edic.

Quemadmodum filij ſui iuris efficiuntur. TIT. XXV. F

Pater ab hoſtibus captus deſinit habere filios in poteſtate:poſtliminio verò reuerſus, tam filios,quàm omnia ſui iuris in poteſtatẽ recipit,ac ſi numquam ab hoſtibus captus ſit.

Captiuitate ſuſpenditur potiùs patria poteſtas,quàm ſoluitur,propter ſpem poſtliminij, quo iure omnia priſtina iura recipiuntur.§.ſi ab hoſtib.quib.mod.ius pot.ſol.

Singulæ emancipationes vel iiſdem, vel aliis teſtibus fieri poſſunt, vel eodem die,vel intermiſſo tempore. G

Filius tribus emancipationibus,& tribus manumiſsionibus ſui iuris fit ex XII. tab. Poſſunt autem ſingulæ fieri vel eodem die,vel diuerſis: & vel iiſdem,vel aliis teſtibus.Hanc igitur ſententiam ad ſolum filium referimus:nam in ceteris liberis vna emancipatio ſufficit,vt in fragm.Vlpiani oſtẽdi titul.23.

Emanc

A Emancipatio etiam die feriato fieri poteſt.

Vt quocumque loco emancipatio fieri poteſt.l.emancipari.D.de adopt.ita & quocumque die.l. actus.C.de fer.l.1.C.Th.eod.tit. Sed id iure antiquo ipſo iure permiſſum fuiſſe non videtur,niſi publicæ vtilitatis cauſa,ne ſemel data libertas euaneſceret. Varro lib.v.de ling.Latinâ. Nefaſti per quos dies nefas ſari prætorem DO, DICO, ADDICO: itaque non poteſt agi. Neceſſe eſt aliquo eorum vti verbo cùm lege quid peragitur. Quòd ſi imprudens id verbum emiſit,aut quem manumiſit,ille nihilominus eſt liber,ſed vitio:vt magiſtratus vitio creatus,nihilo ſecius magiſtratus.

Apud magiſtratus municipales, ſi habeant legis actionem, emancipari & manumitti poteſt.

B Non omnis magiſtratus municipalis legis actionem habet: & ideo nec apud omnẽ magiſtratum municipalem emancipationes,vel manumiſsiones fieri poſſunt. Nam ei apud quem fiunt,vt data ſit legis actio omnimodo exigimus.l.4.D.de adop.l.vlt.C.de vind.lib.

Filius familiàs emancipari inuitus non cogitur.

Fliumfamiliàs inuitum non emancipari Iuſtinia.tradit in Nou. LXXXIX.

De adulterijs. TIT. XXVI.

C INuentam in adulterio vxorem maritus ita demum occidere poteſt, ſi adulterium domi ſuæ deprehendat.

Ex M. Catone Gellius refert lib. x. in adulterio deprehenſam vxorem ſine iudicio impunè necari. Et Caſsiodorus lib.1. Var. Pro amore , inquit, pudicitiæ porrigere ferrum maritis , non eſt leges calcare, ſed condere: Idem Rothar.Rex Langobardorũ probat in l.2.de adulterio,& Rogerius Siciliæ rex ti.de pœn.vx.in ad.dep. At certè licet iure Romanorum impunè occidatur vxor in adulterio deprehenſa, quantum ad legem Corneliam de ſicariis, punitur tamen maritus alio modo.l.1. §.vlt.D.ad leg. Corn.de ſic.l.ſi adulterium. §.Imperatores.D.de adult.coër. Non poteſt igitur vxorem in adulterio deprehenſam occidere : at adulterum domi ſuæ deprehenſum occidere poteſt,
D nec tamen quemlibet.l.marito.D.de adult.coër. Itaq; ſic hoc in loco crediderim Paulum ſcripſiſſe, *Inuentum in adulterio vxoris.*

Eum, qui in adulterio deprehenſam vxorem non ſtatim dimiſerit, reum lenocinij poſtulari placuit.

Si in adulterio deprehẽſam vxorem maritus retinuerit,nec ſtatim dimiſerit,lenocinij reus poſtulari poteſt.l.2.C.ad leg.Iul.de adult.

In cauſa adulterij dilatio poſtulata impartiri non poteſt.

In crimine adulterij nulla dilatio datur,niſi,vt hoc in locò Paulus adiecerat (quemadmodum
E conſtat ex l.in crimine.D.de adult.coërc.in cuius inſcriptione pro lib.primo,legendum reor,lib.ſecundo) vt perſonæ exhibeantur,aut iudex ex qualitate negotij motus hoc cauſa cognita permiſerit. Puto hoc quoque loco non, *impartiri*, vel vt quidam alij codices habent, *impediri*, ſed, *impetrari*, eſſe legendum,vt in l.miles.§.defuncto.D.de adult.coërc.

De excuſationibus tutorum. TIT. XXVII.

INimicitiæ capitales,quas quis cum patre pupillorum habuit,à tutelis excuſant,ne paterno inimico pupilli committantur.

F Si quis ad extremam perniciem ſpectantes inimicitias cum patre pupillorum habuerit, nec reconciliatio interuenerit,à tutela excuſatur. §.inimicitiæ. de excuſ.tut. vbi nos hæc ſententia vti accipienda ſit,ſatis,vt arbitror,fideliter expoſuimus.

Ad curam eius cuius quis tutelam adminiſtrauit,inuitus vocari non poteſt.

Is qui tutelam geſſerit inuitus non cogitur & curam adminiſtrare,niſi libertus ſit.l.libertos.l.curator.C.de excuſ.tut.

G
De potioribus nominandis. TIT. XXVIII.

NOn rectè potiorem videtur nominare, qui cauſam nominati potioris non expreſſerit.

Tutela eſt munus publicum. Ad munera publica vocati ſolent nominare potiores.l.1. C.de pot. A
ad muo.nom.l.ad ſubeuoda. C.de decur.l.honores. D.eod.tit. iiq́, nominatores periode tenentur, ac ſi fideiuſſiſſent. Sic igitur & ad tutelam nominantur ponores. l.2. D.de fideiuſſ.& nomin. tut. Is autem videtur potiorem oominare, qui cauſam qua ſit potior exprimit.

Potior quis eſſe debet, non ſolùm gradu generis, ſed & ſubſtanria rei familiaris.

Cùm quis ſit potior quæritur, facultates potiùs ſpectamus, quàm propinquitatem generis. Nominandi igitur ſunt non tam propioquiores, quàm locupletiores.

B

Qui potior nominari non poßit. TIT. XXIX.

Legendum eſt ex libris ſcriptis, *Qui potiores nominare non poßint*: quod & ſubiecta ſententia indicat.

LIbertus, quem pater tutorem dedit, ſi minùs idoneus dicatur, excuſari quidem non poteſt, ſed adiungi illi curator poteſt.

Libertus patroni, patronæ've liberis tutor eſſe cogitur ex S. C. nec ſe excuſare poteſt ponoribus nominatis.l.libertos.C.de excuſ.tut. Sed ſi minus ſit idoneus, et non quidem tutor, quia tutorem habenti tutor non datur, ſed curator adiungitur. C

De oratione Diui Seueri. TIT. XXX.

Exiſtimo hanc inſcriptionem eſſe valde corruptam. Quidam codices habent, *De ratione Diui Seueri*: ſed ſubiecta ſententia indicat legendum eſſe *De rationibus diſtrahendis*: quæ actio in duplum lege XII. tab. prodita eſt. Nec vlla eſt oratio D.Seueri quæ ad eam iuris ſpeciem pertineat. Inde & in libris ſcriptis ſic hunc titulum interpretem expoſuiſſe reperi: id eſt, ſi tutor aliquid diſtraxerit. Diſtrahere autem rationes, eſt conturbare rationes: vt diſtrahere funus in l.5.D.ad leg.Iul.de vi pub.eſt turbare, vt ex lib.v.tit.eod.7.colligitur. Illud autem participiũ, diſtrahẽdis, præſentis temporis ſignificationem habet, vt cùm dicimus, teſtamenti faciendi, litis cõteſtandæ, rei iudicandæ tempore. Rationibus ergo diſtrahendis, id eſt, iam diſtractis & conturbatis. D

DOlo tutoris curatoris've detecto, in duplum eius pecuniæ condemnatione conueniuntur, qua minorem fraudare voluerunt.

Actione rationibus diſtrahendis in duplum ex XII. tabulis tenetur tutor qui pecuniam pupillarem intercepit, abſtulit, furatus eſt.l.tres tutores.D.de adminiſt.tut. l.1. §.rationibus. D.de tut.& rat. diſt.quæ actio etiam ad curatorem porrigitur. At de aliis furtis hîc commodè generalis titulus ſubiicitur.

De furtis. TIT. XXXI. E

FVr eſt, qui dolo malo rem alienam contrectat.

Contrectatio rei alienæ frauduloſa furem facit.l.1.D.de furtis.

Furtorum genera ſunt quattuor: manifeſti, nec manifeſti, concepti, & oblati. Manifeſtus fur eſt, qui in faciendo deprehenſus eſt, & qui intra terminos eius loci, vnde quid ſuſtulerat deprehenſus eſt, vel antequam ad eum locum quò deſtinauerat, perueniret. Nec manifeſtus fur eſt, qui F
in faciendo quidem deprehenſus non eſt, ſed eum furtum feciſſe negari non poteſt.

Furtorum genera quattuor eſſe ait: ſed concepti, & oblati actionum ſpecies potiùs ſunt furto cohærentes, quàm furtorũ genera. §.furtorum.de obl.quæ ex del.naſc.Et ideo inferiùs coocepti actionem, & oblati actionem dicit, non conceptum, aut oblatum furtum. Manifeſti autem fures ſunt, qui deprehenduntur in faciendo: & finem faciendi ioterpretamur, cùm pertulêre quò deſtinauerant. Ex quo ſatis intelligitur qui nec manifeſti fures ſint.l.oec manifeſtum. D.de furt. Porrò euenire poteſt, vt quis eiuſdem rei & manifeſtus & nec manifeſtus fur ſit l.vulgaris.D.eod. G

Concepti actione is tenetur, apud quem furtum quæſitum, & inuentum eſt. Oblati actione is tenetur, qui rem furtiuam alij obtulit, ne apud ſe inueniretur.

Cone

A Concepti actione tenetur is, apud quem res furtiua concepta, id eſt, quæreodo apprehenſa eſt, licet fur non ſit. Oblati, qui obtulit ne apud ſe conciperetur. §.cooceptum. de obl. quæ ex del.naſc. Oblati ſimile iudicium proponitur in lege Salica, tit.de Sepibus.

Furti actione is agere poteſt, cuius intereſt rem non perdidiſſe.

Is furti manifeſti, aut nec manifeſti actionem haber, cuius toter eſt rem non ſubripi, ſi ex honeſta cauſa intereſt, & ſi faciendi furti tempore rem tenuit.l.10.l.85.D.de furtis.

Concepti is agere poteſt, qui rem concepit, & inuenit. Oblati is agere poteſt, penes quem res concepta, & inuenta eſt.

B Is concepti agit qui rem concepit. Oblati verò is apud quem concepta res eſt.§.cooceptum.de obl.quæ ex delic.naſc.

Manifeſti furti actio, & nec manifeſti, & concepti, & oblati heredi quidem competit, ſed in heredem non datur.

Furti actiones heredibus competunt, noo etiam in heredes, quia pœnales ſuot.§.non autem.de perp.& temp.act.

Seruus qui furtum fecerit, damnum've dederit, niſi id pro ſui quan-
C titate dominus ſarcire ſit paratus, noxæ dedi poteſt.

Actione furti, vel damni iniuria ex facto ſeruorum domini ooxali actione teneotur: quod in tit. de nox.act.fuſiùs pertractatur.

Si ſeruus furtum fecerit, deinde manumiſſus fuerit, aut alienatus, cum ipſo manumiſſo, vel emptore agi poteſt. Noxa enim caput ſequitur.

Fure manumiſſo, ooxalis actio incipit eſſe directa: fure vendito ooxalis actio transfertur in emptorem: quia noxa ſemper caput ſequitur.§.omnis.de nox.act.

D Filiusfamilias ſi furtum fecerit, deinde emãcipetur, furti actio in eum datur: quia in omnibus noxa caput ſequitur.

Fure emanciparo, noxalis actio incipit eſſe directa. Ergo ſi filiusfamilias furtum fecerit, pater noxali actione tenetur. Sed receptius eſt, vt patre filium non defendente, in eum directa actio furti detur.l.noxali.& l.prox.D.de oox.act.§.vlt.Inſtit.eod.tit.

Non tantùm qui furtum fecerit, ſed etiam is cuius ope, aut conſilio furtum factum fuerit, furti actione tenetur.

E Is etiam furti tenetur cuius ope aut conſilio furtum factum eſt. Hoc genus actionis ſatis, vt arbitror, dilucidè expoſuimus lib. IIII. Inſtit.tit.1.

Qui meretricem libidinis cauſa rapuit, & celauit, eum quoque furti actione teneri placuit.

Puto hoc in loco legeodum eſſe, *Qui non meretricem*, vt in l. fullo.§.qui ancillam.D.de furtis, quæ eſt ex hoc libro. Nam qui meretricem rapuit, & celauit: nec furti tenetur, nec lege Fabia. Ex eodem loco, & ex eis libris quibus ſolæ interpretatiooes ſententiarum Pauli cootinentur, & in eis tamen hæc verba integra leguntur, eſſe ea interpretis, oon Pauli coniicio.

F Furti manifeſti actio, præter pœnam quadrupli, ipſius rei perſecutionem genere vindicationis, & condictionis continet.

Furti manifeſti actio eſt in quadruplum ex iure prætorio, & meram pœnam cootinet: extra pœnam eſt rei perſecutio, quam aut vindicando, aut coodicendo dominus poteſt auferre.§.vlt.de obl. quæ ex del.naſc.

Furti oblati actio aduerſus eum qui obtulit tripli eſt pœna, & ipſius rei repetitio.

G Gellius lib. XI. cap.18.ſic ſcribit, furti coocepti, item oblati tripli pœna eſt. Et de his puto ſenſiſſe Gaium in l.3.D.qui ſatiſd.cog.& hunc ipſum auctorem lib.v.tit.de abact. Hic autem malè vulgò legitur, *Furti concepti:* idcirco emendauimus, *Furti oblati:* nam actione concepti qui obtulit, oon tenetur.

Furti

 A

Furti quocumq; genere condemnatus famoſus efficitur.

Furtorum quattuor ſunt genera. Quocumque genere ſuo nomine damnatus famoſus eſt,l.furti.D.qui not.infam.quo in loco veriſimile eſt hæc Vlpianum addidiſſe,ſiue concepti,ſiue oblati.

Quæcumq; in caupona, vel meritorio ſtabulo, diuerſorio've perierint,in exercitores eorum furti actio competit.

In eum qui nauem, caupooam,vel ſtabulum exercet,in duplum eſt actio iure prætorio quaſi ex maleficio, ſi habitatorum,vel eorum quis furtum fecerit,quorũ opera nauem,cauponam,ſtabulum
exercet.Vectorum tamen,viatorum've factum non præſtat.l.1.D.furt.adu.oau.caup.ſtab. B

Rem pignori datam debitor creditori ſubtrahendo furtum facit, quam,ſi & ipſe ſimiliter amiſerit,ſuo nomine perſequi poteſt.

Furti tenetur debitor qui rem pignoratam creditori ſubtrahit: quam ſi poſtea,& ipſe furto amiſerit,nihilominus furti actiooem habet : atque ita hoc caſu fur furti agit. l.itaq;. §.pen.D.de furt.in quo negationem ſupereſſe notauimus lib. I I I. Inſtit.tit.3.

Pater vel dominus de ea re quæ filiofamilias vel ſeruo ſubrepta eſt,
furti agere poteſt. Intereſt enim ei deferri actionem , qui de peculio C
conuenitur,

Si res peculiaris ſubripiatur filiofamilias,vel ſeruo,actio furti patri,vel domino adquiritur,qui & de peculio actiones pati ſolet : & ideo eius maximè intereſt rem peculiarem non ſubripi. l.ſi quis vxori.§.ſi ſeruus.D.de furtis.

Si rem quam tibi commodaui, poſtea ſubripui,furti actio competere tibi non poterit.Rei enim noſtræ furtum facere non poſſumus.

Si is qui rem tibi commodauerit,eam ſubripiat, furti non tenetur : quia rei ſuæ furtum oon fit,
quæ tamen ratio interdum falſa eſt, vt in debitore pignus ſubtrahente ſuperius dictum eſt : & hoc D
quoque caſu oonnumquam commodator furti tenebitur. l.creditoris. §.domious. l.ſi is qui rem commodaſſet.D.de furtis.

Si cùm furtum quis quærit, damnum iniuria dederit, actione legis Aquiliæ tenebitur.

Quamuis io alienis ædibus furtum conquirere,& concipere liceat,ſi tamen quærendo damnum iniuria detur,legis Aquiliæ actionẽ dari placet. Nam & ſi magiſtratus damnum iniuria dederit,cùm pignora ex lege capit,Aquilia locum habet.l.quemadmodum.§.magiſtratus.D.ad l.Aquil.

Ob indicium comprehendendi furis præmium promiſſum iure de- E
betur.

Indicia & μήνυτρα accipere turpe non eſt , ideoq; repeti non poteſt quod ob eam cauſam datum eſt l.4.§.vlt.D.de cood.ob turp.cauſ. l.falſum. §.ſolent. D.de furt. Quinimmo & ſi promiſſa ſint indicia, rectè petuntur vel actione doli,vel actione in factum prætoria : puta, ſi ioter nos ita conuenerit,vt ego furem indicarem,tu dares iodicia.l.ſolent.D.de præſcript.verb.vel actione ex ſtipulatu, ſi ſtipulatio interceſſerit.

Siue ſegetes per furtum , ſiue quælibet arbores cæſæ ſint, in duplum
eius rei nomine reus conuenitur. F

De ſegetibus,arboribusq; cæſis lege X I I. tab.prodita eſt actio.l.1.l.pen.D.de arb.furt.cæſ.vt Plin. lib. X V I I. cap.1.& lib. X V I I I. cap.3. explicat. Sed in duplum redacta eſt edicto prætoris,vt oſtendit l.furtim.§.vlt.D.eod.quæ ex libris ad edictum ſumpta eſt. Tunc verò maximè huic actiooi locus eſt, cùm furtim arbores cæſæ ſunt,etiam ſi contrectatio,atq; adeò furtum earum noo interceſſerit,l.furtim.l.facienda. D.eod. Itaq; in hac Pauli ſententia aut, *per furtum*, furtim interpretabimur , aut eos potius eodices ſequemur, à quibus in Baſilienſi editiooe adnotatum eſt hæc verba, *per furtum*, abeſſe. Dupli actio impubere ſegetem furtim cædente ex lege X I I. tab. eſt,vt Plinius ſcribit. Sed eam, vt diximus,edictum ad omnes caſus porrexit.

Qui tabulas cautiones've ſubripuit, in adſcriptam ſummam furti a- G
ctione tenebitur : Nec refert cãcellatæ nec'ne ſint:quia ex his debitum
diſſolutum eſſe comprobari poteſt.

Integra hæc ſentẽtia extat in l.fullo. §.vlt.D.de furt. Ergo is, qui tabulas aut cautiones ſubripuit,

non

A non tantùm pretij tabularum, ſed etiam ſummæ tabulis adſcriptæ nomine furti tenetur. Eademq; actio eſt, ſi tabulæ ſint cancellatæ, in pretium tabularum, & in id quanti intereſt creditoris tabulas cancellatas non ſubripi: quòd ex eis aliquando calumniante debitore, & indebitum ſolutum eſſe contendente, debitum ſolutum eſſe comprobare poſsit. l. qui tabulas. D. de furtis. Quidam codices habent, *quia ex his debitum diſſolutum intereſt comprobari*: quidam, *quia ex his debitum magis ſolutum eſſe comprobari poteſt.*

Seruus qui in fuga eſt, à domino quidem poſſidetur, ſed dominus furti actione eius nomine non tenetur, quia in poteſtate eum non habet.

B Seruus fugitiuus, ſi nondum ab alio poſsideatur, à domino quidem poſsidetur: ſed ſi interim alteri furtum faciat, non tenetur dominus actione noxali, quia eum in ſua poteſtate non habet. l. ſerui. §. vlt. D. de furt. l. quotiens. § in poteſtate. D. de nox. act. quod valde pugnat cum l. ſi ſeruus ſeruum. §. ſerui autem. D. ad leg. Aquil. niſi hanc diſtinctionem admittimus, Aut ſeruus fugitiuus ab alio poſsidetur, aut non: Si ab alio non poſsidetur, dominus noxali actione non tenetur, quia exhibendi eius poteſtatem non habet, & hoc tranſlaticium eſt, vt noxalem actionem recuſare poſsit is, qui ſerui exhibendi poteſtatem non habet. Quòd ſi ab alio poſsidetur bona fide, dominus noxali actione tenetur, quia iam à poſſeſſore repetendi ſerui poteſtatem habet: ipſe autem bonæ fidei poſſeſſor non tenetur. Et hoc dicimus cùm deditum ſeruum actoris fieri volumus: alioquin bonæ fidei poſſeſſor certè noxali actione tenetur: ſed ſi in rem agat, exceptione repellitur. l. bona fide. C l. & generaliter. D. de nox. act. Et ita hæc quæſtio, malè ab interpretibus diſcuſſa, meo quidem iudicio, explicanda eſt.

De operis Libertorum. TIT. XXXII.

Libri ſcripti habent, *De operibus Libertorum*, quod loquendi genus probauimus in fragm. Vlpiani tit. 19.

EGentem patronum libertus obligatione doni, muneris, operarum D ſolutus alere cogendus eſt, pro modo facultatum ſuarum.

Si libertus doni, muneris, operarum obligatione liberis dimiſſus ſit, ex lege Iulia de maritandis ordinibus, cuius verba referuntur in l. qui libertinus. D. de oper. libert. patrono quidem perinde denegabitur bonorum poſſeſsio cõtra tabulas, ac ſi operas exegiſſet, aut vendidiſſet. Sed tamen egenti alimenta non denegabuntur. l. libertus qui operarum. D. de oper. lib. eaq; pro modo facultatũ præſtabuntur. l. ſi quis à liberis. § ſolent. D. de agn. & al. lib.

E

IVLII PAVLI
SENTENTIARVM,
LIBER III.

De Carboniano edicto. TIT. I.

F SI fratri puberi controuerſia fiat, an pro parte impuberis differri cauſa debeat, variatum eſt. Sed magis eſt, vt differri non debeat.

Omnino legendum eſt, *ſi fratri impuberi controuerſia fiat an pro parte puberis*, &c. Puberi non datur bonorum poſſeſsio Carboniana. l. 3. §. puberi. D. de Carb. edic. At ſi duobus impuberibus fiat controuerſia, & vnus pubuerit, alter non pubuerit, propter impuberẽ puberis controuerſia differtur. d. l. 3. § ibidem Iulianus. Quod hæc ſententia non ita obſeruari oſtendit, cùm ab initio puberi ſimul & impuberi fit con- G trouerſia: nec enim propter impuberem puberis controuerſia differtur. Igitur duobus impuberibus datur Carboniana, & quamdiu vel vnus impubes eſt, in alterius perſona Carboniana pubertate non finitur. At ſi puberi & impuberi controuerſia fiat, impuberi Carboniana datur, non etiam puberi, propter impuberis fratris perſonam.

 A

De bonis liberti. TIT. II.

IN bonis liberti prior eſt patronus, quàm filius alterius patroni. Itemq́; prior eſt filius patroni, quàm nepos alterius patroni.

Patronus patrooi filio, patrooi filius patroni nepoti obſtat: quia proximus quiſque ad hereditatem liberti vocatur. l.ſi libertus præterito. §.pen. D.de bon.libert. l.peo. D.de adſig. libert. neque locus eſt edicto oouo. l.2. §.vlt. l.libertious. §.vlt. D.eod. Item ad liberti paterni vel auiti bonorum poſſeſsiooem vocantur liberi qui ſuot in adoptiua familia. l.patrooi filia. D.eod. Itemq́; concepti poſt mortem aui. l.Paulus. §.Paulus. D.de boo.libert. quæ tamen omnia in ſucceſsione ingenuorum non obſeruantur. B

Libertus duos patronos heredes inſtituit, alter eorum viuo liberto moritur, is qui ſupereſt, contra tabulas teſtamenti, bonorum poſſeſsionem rectè poſtulat.

Hanc ſententiam deprauatam eſſe manifeſtiſsimum eſt. Nec enim inſtitutis heredibus ſolet dari booorum poſſeſsio contra tabulas. In quibuſdam codicibus legitur, *duos patronos habere inſtituit*, malim, *duos patronos habuit, alter eorum viuo liberto moritur*, &c. Hic erit ſenſus. Si ex duobus patronis alter viuo liberto deceſſerit, ei ſoli qui ſuperuixerit partis vtrique debitæ booorum poſſeſsionem contra tabulas dari. l.communi. D.de bon.libert. quæ vti diſpuogeoda ſit, lib.1. Obſer. oſteodi cap.14. C

Libertorum hereditas in capita non in ſtirpes diuiditur: & ideo ſi vnius patroni duo ſint liberi, alterius quattuor, ſinguli viriles, id eſt, æquales portiones habebunt.

Liberi patronorum hereditatem liberti inter ſe diuidunt in capita, nõ in ſtirpes. l.ſi libertus præterito. §.vlt. D.de bon.libert. quod in ingenuorum ſucceſsione non ſemper obſeruatur.

Patronus, vel patroni liberi ex parte dimidia heredes inſtituti, æs alienum liberti pro portionibus exoluere cogantur. D

Patrooo, liberis've patrooi debetur ſemis bonorum ex lege Papia. Igitur ſi ex ſemiſſe patronus inſtituatur, ſatisfactum ei eſt. At oeceſſe eſt vt pro ſemiſſe æs alienum exoluat. Nam bona deducto ære alieoo intelliguntur. Credo ſub hoc titulo etiam poſitam fuiſſe ſententiam l.ſicut. D.de iur.patr. & l.liberto per obreptionem. D.de bon.libert.

De lege Fabiana. TIT. III.

Lex pro edicto ſumitur, vt in l.1. §.1. D.vnd.cogn. & apud Ciceronem Lex annua, apud Varronem Lex prætoria. E

EA quæ in fraudem patroni à liberto quoquomodo alienata ſunt, Fabiana formula tam ab ipſo patrono, quàm à liberis eius reuocantur.

Libertates datæ io fraudem patrooi ipſo iure nullæ ſunt, id eſt, ex lege Ælia Seotia, auctore Vlpiano in fragm. Ceterarum rerum alienatio oon prohibetur, ſed reſcinditur per actionem Fabianam ſiue Caluiſianam, quæ etiam liberis patroni dantur. l.1. §.peo. D.ſi quid in fraud.patr.fac.ſit.

De teſtamentis. TIT. IIII. F

TEſtamentum facere poſſunt maſculi poſt completum quartumdecimum annum, feminæ poſt duodecimum.

Maſculi à quartodecimo anno, feminæ à duodecimo completo teſtamentum facere poſſunt. l.à qua ætate. D.qui teſta.fac.poſſ. Pupilli igitur teſtamentum facere noo poſſunt: Quod remiſſum olim fuit pupillis tribunis militum. l.vlt. C.de teſtam.mil. & à Conſtantino, pupillis profitentibus cœlibatum, auctore Sozomeoo & Nicephoro.

Spadones eo tempore teſtamentum facere poſſunt, quo pleriq; pubeſcunt, id eſt, anno decimooctauo. G

Plenæ pubertati datus eſt annus decimus octauus. §.minorem. de adopt. Ea ætate ſpadones teſtamentum facere poſſuot, id eſt, caſtrati. Omnino enim numquam fuere prohibiti. l.6. D.de lib. & poſt.

Sed

A Sed hodie conſtitutum eſt, vt ennuebi exemplo eeterorum teſtamentum facere poſsint. l. eunuchis. C. qui teſtam. fac. poſ. id eſt, anno x i i i i.

Filiusfamilias, qui militauit de caſtrenſi peculio tam cõmuni, quàm proprio, iure teſtamentum facere poteſt. Caſtrenſe autem peculium eſt, quod in caſtris adquiritur, vel quod proficiſcenti ad militiam datur.

Filiusfamilias de caſtrenſi peculio poſt miſsionem iure communi teſtatur, iure ſingulari in militia. Caſtrenſe autem peculium eſt quod occaſione militiæ adquiritur. l. 4. l. caſtrenſe. D. de caſtr. peeul. l. ſi filius. C. fam. erciſc. id Græci ἰδιόκτητον vocant: quaſi caſtrenſe, ἤτοι ἰδιόκτητον, de quo etiam fi-
B liusfamilias ex conſtitutionibus liberè teſtari poteſt.

Cæcus teſtamentum facere poteſt, quia accire poteſt adhibitos teſtes, & audire ſibi teſtimonium perhibentes.

Cæcus qui intelligit quid agatur, teſtamẽtum facere poteſt, quia teſtes accire poteſt. Sunt namq; acciendi, & rogandi teſtes ab ipſo teſtatore. l. heredes. §. pen. D. qui teſt. fac. poſſ. Poteſt item audire ſibi teſtimonium perhibentes, quos vtique vt exaudiat neceſſe eſt: vt in ſurdo apparet, qui etiam ſublato teſtamento per æs & libram, ob eandem rationem teſtari non potuit. l. penult. D. vnde cog. Neceſſe, inquam, eſt exaudiri teſtes, cùm & ita eos teſtator appellet, *Vos Quirites teſtimonium perhibe-*
C *tote*, auctore Vlpiano in fragm. tit. 20. lego, *perhibetote*, non, *præbitote*, ex Iſidoro. Apuleius lib. 1 1. de Aſin. aureo: Introductis quibuſdam ſeptem teſtibus obteſtata fidem præſentium ſingula demonſtrat anxiè, verba concepta de induſtria quodam tabulis prænotante: Ecce, inquit, naſus integer, incolumes oculi, ſaluæ aures, illibatæ labiæ, mentum ſolidum. Vos in hanc rem boni Quirites teſtimonium perhibetote. At, vt ad cæcum redeatur, his verbis Paulus oſtendere voluit nihil eſſe quo cæcus teſtamẽtum facere prohibeatur. Et hodie cæco etiam licet teſtamentum facere ea forma quæ præſcripta eſt in l. hac conſultiſsima. C. qui teſtam. fac. poſſ.

Furioſus tempore intermiſſi furoris teſtamentum facere poteſt.

Furioſus iure teſtatus videtur, ſi eo tempore ſecerit teſtamentum, quo furor eius intermiſſus eſt.
D §. furioſi. quib. non eſt perm. fac. teſtam. l. furioſum. C. qui teſta. fac. poſſ.

Mulieri quæ luxurioſè viuit bonis interdici poteſt.

Meretrici bonis interdicitur. Extat hæc ſententia in l. & mulieri. D. de cur. fur. quam ego in vno tantùm, ſed eo tamen peruetuſto codice ſcripto hoc loco poſitam inueni.

Moribus per prætorem bonis interdicitur, hoc modo: QVANDO TVA BONA PATERNA AVITA'QVE NEQVITIA TVA DISPERDIS, LIBEROS'QVE TVOS AD EGESTATEM PER-
E DVCIS, OB EAM REM TIBI EA RE COMMERCIO'QVE INTERDICO.

Quoniam is cui bonis interdictum eſt, teſtamentum facere non poteſt, ideo ſub hoc titulo explicatur quemadmodum fiat bonorum interdictio per prætorem. Ait autem eam moribus fieri: alibi lege fieri dicitur. Sed cœpit à moribus primùm, deinde tranſlata eſt in x i i. tab. l. 1. D. de cura. fur. M. Tul. in Cato. maiore. Vt quemadmodum, inquit, noſtro more malè rem gerentibus patris bonis interdici ſolet. Fit autem his verbis, *Quando tua bona paterna, auitaq́*, &c. Antea legebatur, *habita qua*, pro, *auitaq́*. Sic in l. priuilegio. C. de decur. vbi pro, *aſſuetus*, veteres lib. habent, *habitus*, id eſt, auitus rectiſsimè: Hic enim eſt legis ſenſus, Auo decurione, patre milite, vel patre decurione, auo milite
F natum, curiam, vtrobiq; ſequi potius quàm militiam. Sic Cic. de Senect. Arbitror te audire Scipio hoſpes tuus habitus Maſiniſſa. ſcriptum enim eſt antiquo more habitus, pro, auitus: quod nec Gaza qui πατρῷον ξένον vertit, nec cæteri interpretes intellexerunt. Sic Valerius lib. v i. cap. Liberè dicta aut facta, de eodem Scipione loquens, Recens, inquit, ipſius victoria Numantina, & patris Macedonica, deuictæ Carthaginis ſpolia habita, ac duorum regum Sipbacis & Perſei ante triumphales currus catenæ, ceruices totius tunc fori clauſerunt. Sic Tullij inſcripta eſt oratio pro Cluentio, Habito, id eſt, Auito, vt Flor. eſt ſcriptum in l. Cicero. D. de pœn. Habitus enim ſi penultimam corripias, nomen Romanum non eſt. Sic Obſer. 1. oſtendimus, *Habe*, ſcribi pro *Aue*. Sic in libro Ciceronis de Vniuerſitate, *ſin minus*, inquit, *id quod habemus animo conſequimur*: quem locum nemo adhuc intellexit, aut repurgauit. Scribit autem, *habemus*, pro *auemus*. Item ſcripſerat, *omnino*,
G quod his Græcis reſpondet πάντη πάντως, non *animo*. Error natus eſt ex his notis, *aĩo*, *oĩo*. Sed ad rem: neq; enim illud omittendum eſt, in quibuſdam Codicibus hac in formula interdictionis pro, *ea re*, legi *are*: non omnino malè. Alij habent, *ab ea re tibi, commercioq́ interdico*.

Qui ab hoſtibus captus eſt, teſtamentum quaſi ſeruus facere

non poteſt. Sanè valet teſtamentum id quod ante captiuitatem factum A
eſt,ſi reuertatur,iure poſtliminij : aut ſi ibidem decedat, beneficio legis Corneliæ:qua lege etiam legitimæ tutelæ,hereditatesq́; firmantur.

Eius qui apud hoſtes eſt,teſtamentum quod ibi fecit,non valet:ſed quod dum in ciuitate fuerat, fecit, ſi redierit, iure poſtliminij, ſi ibi deceſſerit,ex lege Cornelia valet.§.vlt.quib.non eſt perm.fac. teſt. Quidam putant poſtliminium per errorem dixiſſe Impp. legem Corneliam in l. captum. c.de poſtl. & redemp. ab hoſt. ſed falluntur : quoniam ibi lex Cornelia non ad reuerſum filium , ſed ad patrem referenda eſt,qui deceſsit apud hoſtes.vt in l.vlt.C.quib.ex cau.maior.in integ.reſtit.At non tantùm teſtamentarias lex Cornelia,ſed etiam legitimas hereditates, tutelasq́; confirmat. l.bona.in princ.D.de cap.& poſtl.l.1.§.1.D.de ſuis & legit.hered. B

In inſulam relegatus, & in opus publicum ad tempus damnatus, quia retinet ciuitatem, teſtamentum facere poteſt, & ex teſtamento capere.

In inſulam relegatus capite non minuitur, & ideo teſtamentum facere poteſt.l.eius.§.ſed relegati. D.qui teſtam.fac.poſſ. l.relegatorum. §.ſiue. D.de interd.& releg. Eademq́; ratio eſt in opus publicum ad tempus dati. l.capitalium.§.ceteræ pœnæ.D.de pœn.quod malè Anianus de damnato in metallum ad tempus,interpretatur.Hic enim mediam capitis deminutionem patitur.

Plures quàm ſeptem ad teſtamentum adhibiti non nocent. Super- C
flua enim facta prodeſſe,iuri tamen nocere non poſſunt.

Plures quàm ſeptem teſtes in teſtamentis adhiberi poſſunt. l.heredes. §.1. D.qui teſta.fac.poſſ. Idq́ue, licet ſuperfluum ſit, prodeſſe potiùs, quàm nocere debet. Iuri enim noſtro ſuperflua non nocent.

In aduerſa corporis valetudine mente captus, eo tempore teſtamentum facere non poteſt.

Ægrotus,qui non eſt in poteſtate mentis ſuæ,vt ferè fit in graui periculoſoq́; morbo,teſtamen- D
tum facere non poteſt. Extat hæc ſententia in l.in aduerſa.D.qui teſtam.fac.poſſ.

Prodigus recepta vitæ ſanitate ad bonos mores reuerſus, & teſtamẽtum facere,& ad teſtamenti ſollemnia adhiberi poteſt.

Prodigus cui moribus bonis interdictum eſt, nec teſtamentum facere, nec teſtis ad teſtamentum adhiberi poteſt.l.is cui.D.qui teſta.fac.poſſ. At ſanis moribus receptis,ſicut ipſo iure,deſinit eſſe in poteſtate curatoris.l.1.D.de cur.fur.ita ſtatim & teſtamentum facere,& teſtis ad teſtamentum adhiberi poteſt.

Ex his qui ad teſtamentũ adhibentur,ſi qui ſint qui Latinè neſciant, E
vel non intelligant, ſed tamen ſentiant cui rei ſint adhibiti,non vitiant teſtamentum.

Teſtamenta Latinè fiebant, vt oſtendi in fragm. Vlpiani tit.25. Ex teſtibus autem ſi qui ſint qui Latini ſermonis cognitionem non habeant, nõ vitiatur teſtamentum,dummodo cui rei adhibeantur,intelligant.l.qui teſtamento.§.vlt.qui teſtam.fac.poſſ.

Condicionum duo ſunt genera:aut enim poſſibilis eſt, aut impoſſi-
bilis.Poſſibilis eſt,quæ per rerum naturam admitti poteſt : impoſsibilis, F
quæ non poteſt.Quarũ altera ex euentu expectatur,altera ſubmouetur.

Loquitur Paulus de condicionibus inſtitutionum,& poſsibilem expectari ait, impoſsibilem pro non ſcripta haberi. §. impoſsibilis. de hered.inſtit. definitq́; poſsibilem ita,cui rerum natura impedimento non eſt, quominus exiſtat : contrà impoſsibilem,cui rerum natura impedimento eſt.§.ſi impoſsibilis.de inutil.ſtip.

Condiciones contra leges, & decreta principum, vel bonos mores,
adſcriptæ nullius momenti ſunt, veluti, SI VXOREM NON DV- G
XERIS, SI FILIOS NON SVSCEPERIS, SI HOMICIDIVM FECERIS, SI BARBARO HABITV PROCESSERIS, & his ſimilia.

Vt impoſs

A Vt impoſsibiles condiciones,ita quæ contra leges vel decreta principum,vel contra bonos mo-
res ſunt,pro non ſcriptis habentur, nec inſtitutionē extranei vitiant.l.condiciones.D.de cond.inſtit.
At ſi filiusfamilias fuerit inſtitutus ſub cōdicione impoſsibili,vel probroſa,vel legibus interdicta, in
eo hæc primùm occurrit ratio,quæ efficit vt inſtitutio non valeat,quia poteſtatiua condicio non eſt:
qua ratione abrepta filius ab inteſtato rem vindicabit. l.filius.D.de cond.inſtit.& hæc eſt proximior
ratio.Sequenti ratione,quod ſcilicet impoſsibilia ſit condicio, ſolus extraneus vtitur : qua fit vt per-
inde admittatur ac ſi purè inſtitutus eſſet. Hæ autem condiciones, SI VXOREM NON DV-
XERIS, SI FILIOS NON SVSCEPERIS, quarum hîc Paulus meminit,ſunt contra leges
Iuliam & Papiam.

B Quotiens non apparet quis ſit heres inſtitutus, inſtitutio non valet.
Quod euenit,ſi teſtator plures amicos vnius nominis habeat.

Si Titius heres inſtitutus ſit, & duo eiuſdem nominis amici teſtatores ſint,nec appareat de quo
ſenſerit,neuter eſt heres.l.in tempus.§.1.D.de her.inſtit.

Heredes aut inſtituti,aut ſubſtituti dicuntur.Inſtituuntur primo gra-
du:Subſtituuntur ſecundo vel tertio ſcripti.

Idem Modeſtinus ſcribit in l.1.D.de vulg.& pup.ſubſt.ex qua maximè vellem hinc tolli verbum,
ſcripti. At, vt Paulus ait, primo gradu eſt inſtitutus, ſecundo ſubſtitutus,tertio ſubſtituti ſubſtitutus:
C ſequentibus gradibus ſcripti,ſubſtituti etiam appellantur. Igitur inſtitutio eſt primi gradus, Subſti-
tutio eſt ſecundi gradus,vel ſequentium inſtitutio. Gaius ita definit in Inſtitutionibus, Secundi he-
redis inſtitutio.Et hoc etiam quaſi ambitu verborū Paulus ſubſtitutionem ſignificauit in l.ex facto.
§.Lucius.D.de vulg.ſubſt.Sed alia eſt ſubſtitutio ſecundi gradus,alia ſequentium: alia inſtitutionem,
alia ſubſtitutionem ſequitur:illa definitur à Gaio, hæc non item.

Subſtituere quis purè & ſub condicione poteſt , & tam ſuis quàm
extraneis,tam puberibus,quàm impuberibus.

Subſtitutio aut purè ſit,aut ſub condicione.Purè ſic, SI PRIMVS HERES NON ERIT,
SECVNDVS HERES ESTO: SI FILIVS MEVS HERES ERIT, ET INTRA PV-
D BERTATEM DECESSERIT, SEIVS HERES ESTO. Sub condicione hoc modo,
SI PRIMVS HERES NON ERIT, SECVNDVS, SI NAVIS EX ASIA VENE-
RIT, HERES ESTO: SI TITIVS MIHI HERES ERIT, IDEM FILIO MEO
IMPVBERI HERES ESTO. l.qui liberis.l.vlt.§.1.D.de vulg.ſubſt.At Anianus hîc ſubſtitutū pu-
rè eum eſſe interpretatur,cui datus non eſt ſubſtitutus.Contrà,eū cui datus eſt ſubſtitutus,ſub con-
dicione ſubſtitutum eſſe , & tertio gradu ſcriptum propriè ſcriptum appellari : quod totum apertè
falſum eſt. Porrò Paulus ait, ſubſtitutionem tam ſuis fieri quàm extraneis, & tam puberibus, quàm
impuberibus. Suis vel extraneis heredibus puberibus fit vulgaris : Suis impuberibus, vulgaris, aut
pupillaris : Extraneis impuberibus vulgaris tantùm.

E In quot vult vncias teſtator hereditatem ſuam diuidere poteſt. Im-
pleto aſſe , ſine parte heredes inſtituti ad prioris aſſis ſemiſſem æquis
portionibus veniunt.

Aſsis diſtributio ſolet fieri in xij.vncias : poteſt tamen teſtator,vel in plures vel in pauciores vn-
cias hereditatem diuidere. l.interdum.§.paterfamilias.D.de her.inſtit. At ſi aſſe expleto heredes ſine
parte inſtituat, hi alium aſſem occupant, vel ad ſollemnem aſsis diſtributionem ratione reducta,ad
prioris aſsis ſemiſſem æquis portionibus veniunt. Rectè notat Anianus ſecus eſſe ſi expleto aſſe ita
ſcripſerit, EX RELIQVA PARTE ILLI HEREDES SVNTO. l.item quod.§.pen.D.de
hered.inſtit.

F Seruus alienus cum libertate heres inſtitutus,inſtitutionem non in-
firmat : ſed libertas,vt alieno,ſuperuacuè data videtur.

Si ſeruum alienum liberum & heredem eſſe iuſsi, hereditatis datio valet, libertatis datio nō va-
let, quoniā ſeruo alieno libertas inutiliter datur : ideoq́; ſi is poſtea meus effectus ſit,neutrum valet,
l.ſi alienum.D.de her.inſtit.

Filio & extraneo æquis partibus heredibus inſtitutis, ſi præterita ad-
creſcat,tantum ſuo auocabit quātum extraneo. Si verò duo ſint filij in-
G ſtituti,ſuis tertiam,extraneis dimidiam tollit.

Filia præterita non infirmat teſtamentum,ſed ſcriptis heredibus adcreſcit, ſuis in virilem,extra-
neis in dimidiam,auctore Vlpiano in fragm.tit.22.Theophilo in §.1.de exhered.lib. Sed ſi vnà ex-
traneus & ſuus heredes ſcripti ſint,eadem ratione ſingulis adcreſcit ad virilem: & ſi plures extranei,

pluresq; ſui, extraneis ad dimidiam, ſuis ad virilem. Item ſi duos filios, vnum extraneum, huic ad ſemiſſem, illis ad trientem. Sed hoc ius eſt à Iuſtiniano ſublatum. A

Talis eſt poſtumorũ inſtitutio, SI QVI POST MORTEM MEAM POSTVMI NATI FVERINT, HEREDES MIHI ESTOTE: ſi viuo eo naſcantur, rumpunt teſtamentum.

Poſtumus qui inſtitutus eſt ex iure antiquo, non videtur inſtitutus ex lege Vellea: & contrà, qui eſt inſtitutus ex lege Vellea, non videtur inſtitutus ex iure antiquo. l. commodiſsimè. l. Gallus. §. forſitan. D. de lib. & poſtu. l. ſi pater filium. D. de vulg. ſubſt. Sed hoc puto Iuſtinianum emendare in l. vlt. C. de poſt. her. inſt. B

Nepos poſtumus, qui in locum patris ſuccedere poteſt, ab auo aut heres inſtituendus eſt, aut nominatim exheredandus, ne agnaſcendo rumpat teſtamentum.

Suaſit Gallus, ne rumperentur, vel irrita fierent teſtamenta, vt nepotes qui ſunt in vtero nurus ſuperſtite filio, auus inſtitueret, vel exheredaret: quoniam fieri poteſt vt viuo auo filius moriatur, ac deinde poſt mortem aui nato nepote præterito, vel rumpatur teſtamentum, vel irritum fiat. l. Gallus. D. de lib. & poſt. C

Qui ſemel conſtituit ad ſe hereditatem pertinere, aut ſe rebus eius immiſcuit, repudiare eam non poteſt, etiam ſi damnoſa ſit.

Qui ſemel adiuit, pro herede geſsit, aut miſcuit ſe, poſtea abſtinere nõ poteſt, niſi beneficio ętatis per reſtitutionem in integrum. §. extraneis. de hered. qual. & diff. l. ſicut. C. de repud. her.

De S. C. *Silaniano.* TIT. V.

HEreditas eius, qui à familia occiſus eſſe dicitur, ante habitam quæſtionem adiri non poteſt, neque bonorum poſſeſſio poſtulari. D

Ex S. C. Silaniano domino occiſo, de ſeruis qui ſub eodem tecto fuerunt, nec domino auxilium tulerunt, quæſtio habetur, ſuppliciumq; ſumitur: nec antè, vt edicto prætoris comprehenſum eſt, adiri hereditas, aperiri, recitari ve tabulæ, aut bonorum poſſeſsio peti poteſt, quàm de eis quæſtio ex S. C. habita, ſuppliciumq; ſumptum ſit. l. 3. §. non tantùm. l. 5. in princ. D. de S. C. Silania. Et hæc non tantùm ſi à familia, ſed etſi ab alio dominus occiſus dicatur.

Occiſus videtur non tantùm qui per vim, aut per cædem interfectus eſt, velut iugulatus, aut præcipitatus, ſed & is qui veneno necatus dicitur. Honeſtati enim heredis conuenit qualemcumq; mortem teſtatoris inultam non prætermittere. E

Occiſi appellatione continetur, qui per vim, aut cædem interfectus eſt. Is autem qui veneno interemptus eſt, non pertinet ad S. C. Silanianum, etiam ſi quidam ex ſeruis venenum præbuerit. l. 1. §. occiſorum. D. de S. C. Silan. ſed mors vindicatur ab herede. l. cùm fratrem. C. de his quib. vt indig.

Domino occiſo, de ea familia quæſtio habenda eſt, quæ intra tectum fuerit, vel certè extra tectum cum domino eo tempore quo occidebatur. F

Ad S. C. Silanianum hi etiam pertinent qui extra tectum, vt puta in itinere, cum domino fuerint cùm occideretur. l. 1. §. cùm dominus. D. de S. C. Silan. & ̃J. 6. ſententia.

Qui occiſus dicitur, ſi conſtet eum ſibi quoquomodo manus intuliſſe, de familia eius quæſtio non eſt habenda, niſi forte prohibere potuit, nec prohibuit.

Si quis ſibi manus intulerit, ceſſat S. C. Silanianum, puniẽdi tamen ſunt ſerui qui cùm prohibere poſſent, non prohibuerunt: idq; herès defuncti exequetur. l. 1. §. ſi ſibi manus. D. de S. C. Silan. G

Neroniano Senatuſconſulto cauetur, vt occiſa vxore etiam de familia viri quæſtio habeatur: idemq; vt iuxta vxoris familiam obſeruetur,

A ſi vir dicatur occiſus.

De quæſtione familiæ facta ſunt plurima Senatuſconſulta, vt oſtendi lib.1. Obſer.cap.18. Id de quo agitur hoc in loco| Nerone A.II.& Piſone Coſſ. factum eſt, in quo hoc inter cetera continetur, vt viro, aut vxore occiſa, perinde habeatur quęſtio de vxoris aut de viri ſeruis, ac ſi eius, qui occiſus à familia dicitur, proprij eſſent ſerui.l.1.§.ſi vir.D.de S. C. Silan. Neronianum S. C. aliam in rem citatur ab Vlpiano in fragm.tit.de legat.

Serui, qui ſub eodem tecto fuerunt, vbi dominus perhibetur occiſus, & torquentur, & puniuntur, & ſi teſtamento occiſi manumiſſi ſint. Sed
B & hi torquentur, qui cum occiſo in itinere fuerunt.

De his quoque ſeruis quæſtio habetur, ſuppliciumq́; ſumitur, qui teſtamento manumiſsi ſunt, ſi vel ſub eodem tecto fuerint, vel extra tectum cum domino cùm occideretur.l.3.§.de his.D.de S.C. Silan.Idq́; etiam S. C. Neroniano cautum fuiſſe Corn. Tacitus ſcribit, lib. XIII.

Serui de proximo ſi cùm poſſent ferre auditis clamoribus auxilium domino, non tulerunt, puniuntur.

In S. C. Silaniano ſub eodem tecto hi etiam videntur fuiſſe, qui in proximo fuerunt, & clamores exaudierunt, nec ad auxilium ferendum accurrerunt.l.1.§.eodem.D.de S. C. Silan.

C Seruos, qui in itinere circundatũ à latronibus dominum per fugam deſeruerunt, apprehenſos & torqueri, & ſummo ſupplicio affici placuit.

Cùm dominus in itinere eſt occiſus, de his qui cum domino erant, & profugerunt vltimum ſupplicium ſumitur.l.1.§.cùm dominus.D.de S. C. Silan.

Habetur de familia quæſtio & ſi heres teſtatorem occidiſſe dicatur: nec intereſt, an extraneus, an ex liberis ſit.

Si heres teſtatorem occidiſſe dicatur, de ſeruis quęſtio habetur in caput heredis.Idq́; veriſsimum
D eſt ſi extraneus heres ſit, quia nondum dominus eſt. Sed & in neceſſario herede, licet ſtatim ipſo iure heres exiſtat, idem Paulus admittit: & hoc planè caſu ſeruus in caput domini torqueri videtur. l.& ſi certus.§.1.de S. C. Silan.

Omnibus qui contra voluntatem defuncti faciunt, vt indignis aufertur hereditas, ſi nihil teſtamento in fraudem legis fuerit cautum.

Si heres nõ pareat legitimæ voluntati teſtatoris, ei hereditas aufertur, quaſi indigno, & ad fiſcum pertinet. Et hoc olim obtinuiſſe verum eſt.l.vlt.§.vlt.C.de fideic. Excipitur cauſa ſepulturę ab Alexãdro in l.5.C.de his quib.vt indig.quam legem eundem Alexandrũ intelligere arbitror in l.5.C.de relig. & ſump. ſun. dum ait, Ne ob neglectam defuncti voluntatem circa faciendum monumentum
E bona fiſco deferantur, præteritis conſtitutionibus cautum eſſe: Idemq́; porrectum fuiſſe videtur ad omnes alias cauſas Iuſtiniani temporibus, vt argumento eſt l.ſi quis in ſuo.C.de inoffic.teſtam. At ex Nou.1. eiuſdem Iuſtiniani, expellitur quidem heres ab hereditate, non tamen quaſi indignus. Ait, *Si nihil teſtamento in fraudem legis fuerit cautum*. Exemplo ſit P. Sextilius Rufus qui voluntati defuncti prætulit legem Voconiam, vt Cicero narrat in 2.de finib.

Siue falſum ſiue ruptum, ſiue irritum dicatur eſſe teſtamentum, ſalua eorum diſceptatione, ſcriptus heres iure in poſſeſſionẽ mitti deſiderat.

Heres ſcriptus in poſſeſsionem mittitur ex edicto Diui Adriani, etiam ſi falſum, ruptum, aut irri-
F tum teſtamentum eſſe dicatur, ſaluo eorum iure.l.vlt.C.de codicil.l.2.C.de edic.Diui Adr.tol.l.quiſquis.C.quorum appel.non rec.& Nou.Valentiniani De teſtam. Hodie non ex edicto Adriani, ſed ex conſtitutione Iuſtiniani in poſſeſsionem miſsio fit.l.3. C.de edic.Diui Adria.tol. Et ideo cùm in d.l. vlt.& l.quiſquis.in C.Theodoſij additum eſſet, *ex edicto D. Adriani*, ea verba in ſuo Codice Iuſtinianus ſubtraxit. Idem factum opinor in l.filiam.D.ad Trebel. Ex edicto D.Adriani miſsio anno finiebatur: ex conſtitutione Iuſtiniani eſt perpetua. Ex edicto D.Adriani ab herede ſcripto viceſima pars hereditatis fiſco præſtabatur: ex conſtitutione Iuſtiniani non præſtatur.

Si inter heredem inſtitutum & ſubſtitutum controuerſia ſit, magis
G placuit eum in poſſeſſionem rerum hereditariarũ mitti, qui primo loco ſcriptus eſt.

Si inter inſtitutum & ſubſtitutum ſit controuerſia de hereditate, ex edicto D.Adriani, interim inſtitutus mittetur in poſſeſsionem potius, quàm ſubſtitutus l.1.C.de edic.D.Adr.tol.

Scriptus heres vt ſtatim in poſſeſsionem mittatur iure deſiderat,Hoc poſt annum impetrare non poterit. A

Ex edicto D. Adriani poſt annum ſcripti heredes in poſſeſsionem rerum hereditariarum non mittuntur. Quod & in ſua conſtitutione Iuſtinianus indicat illis verbis, *ſine enim poſt annale tempus.*

In eo teſtamento heres ſcriptus, quod nec vt oportuit,oblatum, nec publicè recitatum eſt,in poſſeſſionem mitti fruſtra deſiderat.

Non fit miſsio ex edicto D.Adriani, niſi,vt etiam Iuſtiniani conſtitutione cauetur, teſtamentum oſtendatur non cancellatum,neque abolitum,neque ex quacumq; ſuæ formæ parte vitiatum : Sed quod prima figura,id eſt, prima ſpecie,ſiue prima inſpectione ſine omni vituperatione appareat, & B depoſitionibus teſtium legitimi numeri vallatum ſit.l.3. C.de edic. Diu.Adria.tol. Præterea publicè recitatum teſtamentum vt ſit,omnimodo exigimus.

In poſſeſſionem earum rerum, quas mortis tempore teſtator non poſſedit, heres ſcriptus priuſquam iure ordinario experiatur, improbè mitti deſiderat.

Ex edicto D.Adriani in earum tantummodo rerum poſſeſsionem heres ſcriptus mittitur, quas teſtator poſſedit mortis tempore : quod & ex Conſtitutione Iuſtiniani locum obtinet. Ceteras verò non ante nanciſcitur,quàm petitione hereditatis egerit,& vicerit. C

De legatis. TIT. VI.

PEr præceptionē vni ex heredibus nummi legati qui domi nō erant, officio iudicis familiæ erciſcundæ à coheredibus præſtabuntur.

Si vni ex heredibus pecunia quæ domi relicta non eſt, prælegata ſit, à coheredibus perinde præſtabitur officio iudicis familiæ erciſcundæ,atque ſi in hereditate inuenta eſſet. l.heredes.§.vlt.& l.prox.D.fam.erciſc. D

Ante heredis inſtitutionem legari nō poteſt : inter medias heredum inſtitutiones,ſiue alter ſiue vterq; adear,poteſt.

Olim inter medias inſtitutiones legari potetat, ante inſtitutiones non item. Hodie æquè ante inſtitutiones, atque inter medias inſtitutiones rectè legatur, ex conſtitutione Iuſtiniani. §.ante heredis.de legat.

Interdum dimidium, interdum totū debetur legatariis. Dimidium, ſi per vindicationem legatum ſit,totum ſi per damnationem. E

Vulgò hæc ſententia ſuperiori perperam coniuncta eſt:ego diſiunxi vt ſenſum conſeruarem. Et cùm in vno codice, *totum legari*, in altero, *totum debetur*, ſcriptum legeretur, vtrumque coniungens ita hunc locum reſtitui, *interdum totum debetur legatarijs.* Et hoc eſt quod Vlpianus in fragm. tradit, tit.24. His quibus per vindicationem legatum eſt diſiunctim, ſingulis partes (vt eo loco emendauimus) deberi : his autem quibus per damnationem legatum eſt diſiunctim, ſingulis ſolidum deberi.

Communi ſeruo cum libertate,& ſine libertate legari poteſt,totumq; legatum ſocio teſtatoris adquiritur. F

Seruum communem vel quaſi proprium cum libertate, vel quaſi alienum ſine libertate heredem inſtituere,itemq; ei legare poſſumus. Si tamen cum libertate id fiat, totus iure adcreſcendi ad ſocium pertinebit, iure Iuſtiniani liber & heres erit.§.vlt.de donat.Quòd ſi prætermiſſa libertate id fiat,communis erit ſeruus inter heredem & ſocium teſtatoris: hereditas autem,vel legatum ſoli ſocio adquiretur.l.verum.§.ſi ſeruo.D.pro ſoc.l.Plautius.D.ad leg.Falc. Nam propter partem ſocij hereditas vel legatum valet,vt Vlpianus ait in fragm.tit.22. Idemq; in fideicommiſſo,& in donatione ſeruatur : non tamen in promiſsione vt Accurſ.notat rectè.

Poſt mortem heredis legari non poteſt,quia nihil ab herede heredis relinqui poteſt. G

Ideo poſt mortem heredis non rectè legatur,ne ab herede heredis legari videatur,quod regula iuris non patitur. Cuius illa videtur fuiſſe ratio, quam hîc Anianus exponit, quia ille qui heres relinquit

A linquitur,quem ſit heredem habiturus incertum eſt.l.ſciendum.D.de verb.ſign. At hæc Iuſtinianus emendauit.§.poſt mortem.de lega.

In mortis tempus tam ſua,quàm heredis eius legata confirmari poſſunt, hoc modo: LVCIO TITIO CVM MORIETVR, DO LEGO, AVT, HERES MEVS DARE DAMNAS ESTO.

Legendum reor, *in tēpus mortis tam ſua,quàm heredis eius legata conferri poſſunt. Sua*,id eſt,legatarij, vt ex appoſito exēplo colligitur.l.heres meus.D.de cōd.& dem. *Eius*,id eſt,teſtatoris.Ergo licet poſt mortem heredis legari non poſsit,in mortis heredis tempus legari poteſt.Sed & in tempus mortis B legatarij rectè legatur. Hîc quoque perperam legebatur *damnes*, pro *damnas*: quem errorem Alciatus ſecutus eſt lib. III. *παρέργων*. Ceterùm Latini ſemper dixêre damnas,non damnes, etiam in multitudinis numero.l.nomen.§.1.D.de lega.lib.II. l.ciuitatibus.§.1.D.de lega.lib.1.

Per vindicationem legatum, etſi nondum conſtituerit legatarius ad ſe pertinere,atque ita poſt apertas tabulas ante aditam hereditatem deceſſerit,ad heredem ſuum tranſmittit.

Legati puri ex lege Papia dies cedit ex apertis tabulis,licet nondum ſit adita hereditas: & ideo ſi legatarius poſt apertas tabulas,etiam nondum agnito legato deceſſerit,ad heredem eius tranſit le- C gatum. Agnitione adquiritur,id eſt,ſi conſtituerit legatarius ad ſe pertinere. Defertur ex apertis tabulis, & tranſmittitur. Hodie defertur ex die mortis, reſtituto iure antiquo, vt in conſtitutione de caduc.tollen.Iuſtinianus tradidit.Quia verò hîc ait, *per vindicationem*,forſitan non idem obtinuit in legato damnationis.

Si res obligata creditori, cuius cauſam teſtator non ignorat, per damnationem legata ſit,luitio ad heredis ſollicitudinem ſpectat.

Si ſciens teſtator rem pignori obligatam per damnationem legauerit, eius rei luitio ad heredem ſpectat.§.ſed etſi rem.de lega. Hanc ſententiam ſic Anianus interpretatur, vt ſi creditori debi- D tor pignus legauerit,non prohibeatur creditor debitam pecuniam ab heredibus debitoris exigere. Quod etſi verum ſit.l. creditorem. D. de lega.lib II. non tamen verbis Pauli vllo modo conuenit. Scripſi, *luitio*, ex editione Pariſienſi,quamquam Baſil.habeat, *ſolutio*.

Seruo fataliter interempto,legatarij damnum eſt:quia legatum nulla culpa heredis intercidit.

Si ſeruus legatus fato intereat, legatario decedit. Si heredis facto, heredi. §.ſi res legata. de lega.

Damnari heres poteſt, vt alicui domum extruat, aut ære alieno eum E liberet.

Rectè ita legatur, DAMNAS ESTO HERES EIVS DOMVM REFICERE, VEL ILLVM ÆRE ALIENO LIBERARE. §. ſed & tale legatum.de lega. quod vindicationis modo fieri poteſt.

Sinendi modo tam corporales res, quàm quæ in iure conſiſtunt legari poſſunt:& ideo debitori id quod debet rectè legatur.

Prima hæc verba, *ſinendi modo*, mihi valde ſuſpecta ſunt, mallemq; ita generaliter proponi ſententiam, *Tam corporales res, quàm quæ in iure conſiſtunt, legari poſſunt: & ideo debitori id quod debet rectè* F *legatur.* vt in §.tam autem. de lega. Eadem ratione quod debetur teſtatori,alteri legari poteſt: qua in re omne legandi genus receptum eſt.

Eius rei quæ legata eſt, exemplo heredis partem agnoſcere, partem repudiare legatarius non poteſt.

Vt heres partem hereditatis adire, partem repudiare non poteſt.l.1. D. de adq.her.ita legatarius pro parte agnoſcere, pro parte repudiare legatum non poteſt.l.legatarius.D.de lega.lib.1.

Legatum niſi rei certæ ſit, & ad certam perſonam deferatur, nullius eſt momenti.

G Vt incertæ perſonæ fruſtra legatur. §. incertis. de lega. ita res incerta. l. cùm poſt.§.gener.D.de iur.dot.

Si quis ſibi & Titio legatum adſcripſerit, magis eſt, vt totum lega-

tum ad coniunctum pertineat. A

Si quis ſeruo communi legatum adſcripſerit, Marcellus ad Iulianum notat ſocio nihil deberi, qnia ſerui nomen pro non ſcripto habetur. At ſi quis ſibi & Titio adſcripſerit, cùm facillimè quæri poſſe Iulianus ſcripſiſſet quantum Titio adquiratur, nihil de eo Marcellus adiecit: credo, quia Titij nomen non circumſcribi, & ideo Titio totum deberi certum erat. vt hîc Paulus ait. Videnda eſt l. filius. §. ſequens. D. ad leg. Cor. de fal.

Qui ſe filio teſtatoris impuberi tutorem adſcripſit, vt ſuſpectus à tutela remouendus eſt, ad quam vltro videtur affectaſſe.

Suſpectus eſt is, qui ſe filio teſtatoris tutorem adſcribit, & ideo remoueudns eſt. Expoſita plenius eſt hæc ſenteutia in l. vxori. §. 1. D. ad leg. Cor. de fal. B

Rem legatam teſtator ſi poſtea pignori vel fiduciæ dederit, ex eo voluntatem mutaſſe non videtur.

Qui poſt teſtamentum rem legatam pignori vel fiduciæ dedit, ademiſſe legatum non videtur. l. 3. C. de lega §. ſi rem ſuam. Inſtit. eod. tit.

Vſusfructus vniuſcuiuſque rei legari poteſt, & aut ipſo iure conſtituetur, aut per heredem præſtabitur. Ex cauſa quidem damnationis per C
heredem præſtabitur, ipſo autem iure per vindicationem.

Omnium rerum vſusfructus legari poteſt ex S. C. l. vſufructu. D. ad leg. Falc. Et ipſo iure conſtituitur, ſi per vindicationem relictus ſit: heredis facto, ſi per damnationem. Igitur ipſo iure, id eſt, ſine heredis facto. Alibi traditur ipſum vſumfructum aut ipſo iure conſtitui, id eſt, ciuili iure: aut tuitione Prætoris. l. 1. D. quib. mod. vſusfr. amit. l. ſi vſusfructus. §. illud ſciendum. D. vſufr. quem. cau.

Furioſi, & ægrotantis, & infantis vſusfructus vtiliter relinquitur. Horum enim alius reſipiſcere, alius conualeſcere, alius creſcere poteſt. D

Nemo dubitat quin furioſo, ægrotanti, infanti vſusfructus legatum relictum ſtatim valeat, non expectata reſipiſcẽtia, aut ſanitate, aut maiori ætate legatarij. Sed furioſi, ægri, infantis an poſsit vſusfructus legari, dubitari poteſt, quia interim nullus eſt. l. ſi infantis. l. arboribus. §. de illo. D. de vſufr. Verùm incipiet ſi furioſus reſipuerit, æger conualuerit, infans creuerit. Itaq; legendum hoc in loco ſic eſſe cenſeo, *Furioſi, & ægrotantis, & infantis*, non, vt antea, *Furioſo & ægrotanti & infanti*. Et hoc indicat vetus interpretatio, cuius hæc ſunt verba: vſusfructus quidem in furioſo, & ægrotãte, & infante vtiliter relinquetur.

Ancillæ vſufructu legato, partus eius ad fructuarium non pertinent.

Partus non eſt in fructu. Scripſimus de hac Pauli ſenteutia in l. 4. D. de vſurp. & vſucap. E

Gregis vſufructu legato, grege integro manente, fetus ad vſufructuarium pertinent.

Vulgò ad finem huius ſententiæ hæc adduntur verba *ſaluo eo vt quidquid gregi deperierit, ex fetibus impleatur*, quæ illorum, *grege integro manente*, quia interpretatio ſunt, ideo ſubtraximus. l. vetus. §. vlt. D. de vſufr.

Areæ vſufructu legato, ædificia in eo conſtitui non poſſunt.

Non poteſt dominus in area ædificium ponere, ſi areæ vſusfructus legatus & conceſſus ſit. l. 7. §. hac ratione. D. de vſufr. ne vſusfructus extinguatur. F

Acceſſio alluuionum ad fructuarium fundum, quia fructus fundi non eſt, non pertinet: venationis verò & aucupij reditus ad fructuarium pertinet.

Fundi vſufructu relicto vel conceſſo, venationis quidem & aucupij reditus ad fructuarium pertinet. l. item ſi fundi. §. aucupiorum. D. de vſufr. At acceſsionem alluuionis non pertinere Paulus ait, qnoniam hæc acceſsio ex ipſo fundo non eſt. Sed ab eo diſſentit Vlpianus in d. l. item ſi fundi. §. huic vicinus. G

Seruos neque torquere, neq; flagellis cædere, neque in eum caſum facto ſuo perducere vſufructuarius poteſt, quo deteriores fiant.

Fructuarius modicam caſtigationem habet: torquere autem ſeruum, vel flagellis cædere, vel

alias

A aliàs deteriorem facere non poteſt.l.locum.§.1.l.ſed ſicuti.in fin.D.de vſufr.

Fructu legato ſi vſus non adſcribatur, magis placuit vſumfructum videri adſcriptum.Fructus enim ſine vſu eſſe non poteſt.

Legato fructu videtur legatus vſusfructus:Nam ſine vſu eſſe fructus non poteſt.l.per ſeruum.§.vſusfructus.D.de vſu & habit.

Si alteri vſus, alteri fructus legatus ſit, fructuarius, in vſum concurrit:quod in fructu vſuarius facere non poteſt.

B Si tibi vſus,mihi fructus legatus ſit,concurrimus in vſum, atque ita re coniuncti ſumus:ego ſolus fructum habeo.l.per ſeruum.§.pen.D.de vſu & habit. At ibidem oſtenditur interdum fructum ſine vſu inueniri,vt in hac ſpecie,Titius à me fundi vſum Primo legauit,ego fructum Secundo, fieri non poteſt vt Secundus in vſum concurrat: nec enim potui vſum transferre in Secundum quem Primo Titius in ſolidum legauit. Igitur Secundus in eo fundo habitare non poterit, & ab vſuario illò venire prohibebitur, niſi ad fructus percipiendos veniat, quia fructum ſine vſu habet, quod ſummè notandum eſt.

Cùm coniunctim duobus vſumfructum do lego, legatum altero mortuo,ad alterum in ſolidum pertinebit.

C Duobus legato vſufructu,vno mortuo alteri totus debetur.Nam poſt adquiſitionem ius adcreſcendi in vſufructu durat.l.1.§.interdum.D.de vſufr.adcr.

Vſufructu legato,de modo vtendi cautio à fructuario ſolet interponi:& ideo perinde omnia ſe facturum,ac ſi optimus paterfam.vteretur, fideiuſſoribus oblatis cauere cogetur.

In lib.1.tit.10.dixit vſufructuarium cauere,ſe perinde vſurum,atque ipſe paterfam.id eſt,proprietatis dominus vteretur.In hoc loco ait,ſe perinde vſurum, atque optimus paterfam.vteretur. Alibi cum cauere boni viri arbitratu ſe vſurum fruiturum.l.vlt.D.vſufr.quemad.cau.

D Vſusfructus amiſſus ad proprietatem recurrit. Amittitur autẽ quinque modis,capitis minutione, rei mutatione, non vtendo, in iure ceſſione,domini comparatione.

Amiſſus vſusfructus reuertitur ad proprietatem.§.vlt.de vſufr.Amittitur autem quinque modis, vt Paulus ſcribit. Seruitutes capitis minutione, rei mutatione non amittuntur: at confuſione prædiorum,vel comparatione dominij,& non vtendo,& ceſsione amittuntur.

Capitis minutione amittitur, ſi in inſulam fructuarius deportetur,
E vel ſi ex cauſa metalli ſeruus pœnæ efficiatur, aut ſi ſtatum ex adrogatione,vel adoptione mutauerit.

Vſusfructus non tantùm maxima & media capitis minutione amittitur, ſed etiam minima, veluti emancipatione,adrogatione, adoptione. Ex conſtitutione Iuſtiniani vſusfructus minima capitis minutione non amittitur.l.pen.C.de vſufru. Adoptione certè tantum abeſt vt amittatur, vt neq; morte,neque maxima capitis minutione filij vſusfructus patri adquiſitus intereat.l.vlt.C.eod.

Non vtendo amittitur vſusfructus,ſi poſſeſſione fundi biennio fructuarius non vtatur,rei mobilis anno.

F Ex iure antiquo vſusfructus rei mobilis anno,rei immobilis biennio,ex conſtitutione Iuſtiniani rei mobilis triennio, rei immobilis decennio inter præſentes, vicennio inter abſentes non vtendo amittitur.l.pen.C.de ſeruit.& aq.

Rei mutatione amittitur vſusfructus, ſi domus legata incẽdio conflagrauerit,aut ruina perierit,licet poſtea reſtituatur.

Rei mutatione amittitur vſusfructus,vt ſi domus legata,id eſt,cuius vſusfructus legatus eſt,corruerit, vel exuſta ſit.l.repeti.§.rei. D. quib.mod.vſusfr.amit, nec reſtituta domo reſtituitur vſusfructus.l.quid tamen.§.pen.D.eod.quoniam.alia domus eſt: qua in re diſtat vſusfructus à ſeruitute.l.
G ſeruitutes.§.ſi ſublatum.D.de ſeru.vrb.

In rure ceſſione amittitur vſusfructus quotiens domino proprietatis eum fructuarius in iure ceſſerit.

Vſusfr

Vſusfructus proprietario in iure cedi poteſt:ſed & ceſſus extraneo ad proprietariom reuertitur. A
l.ſi vſusfr.D.de iur.dot.De quinto modo amittendi vſusfructus,nihil adiicit, ſed hic notus eſt ex §.
finitur.de vſufr.quo in loco Conſolidatio appellatur.

Finitur vſusfructus aut morte,aut tempore. Morte,cùm vſufructuarius moritur.Tempore, quoties ad certum tempus vſusfructus legatur, velutbie nnio,aut triennio.

Differentiam facit Paulus inter amittere,& finiri.Quinque modis amitti vſumfructum oſteodit:
nunc duobus modis finiri,morte fructuarij,& tempore,in qnod vſusfructus conſtitutus eſt: quod
in ſeruitutibus locum non obtinet.Nam oeq; morte eius,cuius prædio ſeruitus dehetur,neq; tem- B
pore in quod conſtituta eſt,ſeruitus ipſo iure finitur.

Fundo,vel ſeruo legato,tam fundi inſtrumentum,quàm ſerui peculium ad legatarium pertinet.

Mirum eſt quod ait, ſeruo legato,& peculium deheri: hoc enim pugnat cum l.ſi legatus.D.de
pecul.lega. Nec oiſi cum ordinario vicarius legatur, vllo alio caſu reperias peculium ad legatarium
pertinere. Sed ordinario in teſtamento manumiſſo, & peculiari ſeruo, id eſt, vicario ſuo ei legato,
plenius legatum accipimus,vt & vicarij peculium cononeatur,reliqnum ordinarij peculium ei non
debeatur.l.6.§.vicario.D.eod. Mirum eſt etiam quod ait Fuodo legato, & inſtrumentum deberi:
Hoc enim manifeſtò pugnat cum l.vlt.D.de ſup.leg. C

Quærendorum fructuum cauſa eſſe videntur,qui opus ruſticum faciunt,& monitores,& villici, & ſaltuarij, item boues aratorij,aratra, bidentes, & ſalces putatoriæ, frumentum quoque ad ſementem repoſitum.

In fundi inſtrumento ea ſunt, quæ fructuum quærendorum, cogendorum, conſeruandorum
cauſa parata ſunt.Quærendorum,veluti agricolæ, villici, monitores, ſaltuarij, & cetera quæ cootinentur
io l.iuſtrumeoto. D.de inſtr. vel inſtr.leg. Notandum eſt quod ait frumeotum ſerendi cau- D
ſa repoſitum, io fundi inſtrumeoto eſſe, quærendorum fructuum cauſa.l.quæſitum.§.1.D.eod.tit.
Et quod de ſaltuario, qui tamen conſeruando fructui deſeruire videtur, d.l. io ioſtrumento, in fin.
Sed hîc cuſtodem finium ſignificat, cuius interuentu interdum opera ruſtica fiuot.l.quæſitum.§.
ſaltuarium.D.eod.

Cogendorum fructuum cauſa comparata inſtrumento cedunt, velut corbes,aluei,falces meſſoriæ,& fœnariæ,item molæ oliuariæ.

Eadem habentur in d.l.in inſtrumeoto, niſi quòd hîc additur etiam alueos, & molas oliuarias
cogendorum fructuum cauſa haberi,de quibus in l.ſi reditus,& l.cùm fundus.eod.tit.

Conſeruandorum fructuum cauſa comparata, inſtrumento ce- E
dunt,velut dolia,cupæ,vehicula ruſtica, cibaria, piſtores, aſini, focariæ,
item ancillæ quæ veſtimenta ruſticis faciunt: ſcotra quoque, & ſutor
continebuntur.

In inſtrumento cooſeruandi fructus cauſa comparato hæc ſunt,dolia,cupæ. d.l.in inſtrumento.
item vehicula.l.quæſitum.§.conſeruandi.D.eod.item cibaria ruſtica,& piſtores familiæ ruſticæ cau-
ſa parati,& aſini machinarij,& lanificæ,& focariæ. Quidam habeot, *foccaria*: ſed *focaria* rectiſsimũ
eſt,vt in d.l.quæſitnm.§. Trehatius, & §.prox.& l.ſi ita teſtameoto.eod.tit.l.2.C.de doo.int.vir.&
vxor.l.3.C.de cood.inſ.item ſcotra,inquit, & ſutor cootinebuotur.Scotra,ſiue ſerota, ſunt *τὰ [illegible]* F
τῶν ὑποδυμάτων.

Vxores eorum qui operantur,magis eſt,vt inſtrumento cedant. Pecora quoque,& paſtores eorum ſtercorandi cauſa parata, inſtrumento continentur.

Inſtrumenti legato cedunt contuberoales eorum, qui opus ruſticum faciunt ex coniectura vo-
luntatis,oe dura ſeparaoo ioducatur.l.quæſitum.§.vxores.D.de inſtr.vel inſtrum.leg. Item pecora
fundi ſtercorandi cauſa parata, & paſtores, qui eius generis pecora curant.l.cùm quæreretur.§.vlt.
D.de leg.lib.III.Pecora autem paſcendi cauſa parata,vt ex eis fructus capiantur, inſtructo quidem G
cedunt.l.2.C.de verb.ſign.ſed noo inſtrumento.l.de grege.D.de ioſtr.vel inſtrum.leg. Proinde la-
tius eſt inſtructi,quàm inſtrumenti legatum.

Ea autem,quæ cuſtodiæ magis cauſa, quàm ad vſus patrisfamiliæ eò

delata

A delata ſunt,inſtrumenti nomine non continentur.

Ea quæ paterſam. in fundum cuſtodiæ cauſa tranſtulit, nnn vſus ſui gratia, proculdubin inſtrumenti nnn ſunt: ſed neque inſtructi ſunt.l. quæſitum.§.ſed ſi fundus.D.de inſtr.vel inſtrum.leg.l.1. C.de verb.ſign.

Vxores eorum, qui mercedes præſtare conſueuerunt, neque inſtructionis,neque inſtrumenti appellatione continentur.

Contubernales eorum, qui in mercedem mittuntur, neque inſtrumenti, neque inſtructi ſunt. Putem & eos qui mercedes præſtant,inſtrumentn nnn contineri, arg.l.quæſitum.§. ſi aliqua parte.
B l.ſi mancipia.§.vlt.D.de inſtruc.vel inſtr.leg.At inſtructn certè nnn minus continẽtur, quàm pecora ideo comparata,vt ex eis fructus capiatur. Et hac qunque in re plenius eſt inſtructi quàm inſtrumenti legatum.

Piſcationis, & venationis inſtrumentum ita demum inſtrumento fundi continetur,ſi ex his maximè fundi reditus cogatur.

Inſtrumenti legato cedunt piſcatinnis,& venationis inſtrumenta,ſi ex his maximè fundi reditus conſtet.d.l.quæſiium.§.ſi in agro.

Fructus percepti inſtrumento fundi ita demum cedunt, ſi ibidem
C abſumi à teſtatore conſueuerunt.

Fructus ex fundo percepti inſtrumenti legatn nnn cedunt, niſi à teſtatore ennſumi ſoleant in vſum fundi,vt puta,in ſemina,vel alimeuta cultorum.Sed & inſtructn hi tantùm fructus continentur, quns in ſuum, vel fundi vſum ibidem conſumere teſtatnr ſolet.d.l.quæſicum. §.Celſus. l.1.C.de verb.ſign.

Fundo cum omni inſtrumento ruſtico,& vrbano,& mancipiis quæ ibi ſunt legato,ſemina quoque & cibaria debebuntur.

D Fundn cum nmni inſtrumentn legatn, ſemina debentur,& cibaria cultnrum.d.l.quæſitum, in princ.l.cùm de laninnis.§.item cùm fundus.D.eod. Sed & cibaria, quæ ipſius patriſfam.cauſa parata ſunt contineri puto: quoniam pleniſsimum eſt legatum, *Cum omni inſtrumento ruſtico & vrbano.*

Fundo cum omni inſtrumento ruſtico,& vrbano,& mancipiis quæ ibi ſunt legato,tam ſupellex,quàm æramentum,itemq; argentum,& veſtes,quæ ibi paterſam.inſtruendi gratia habere ſolet, debebuntur. Item ea mancipia,quæ vſui patriſamilias eſſe ſolent. Itemque aues & pecora
E quæ inſtruendarum epularum gratia in fundo comparata ſunt,exceptis his quæ ibi cuſtodiæ cauſa depoſita ſunt.

Inſtrumento fundi legato, ſupellex nnn enntinetur.d.l.quæſitum.§.ſupellex. Sed & ſi villæ inſtrumentum legatum ſit,ſupellex non debetur:idq; verius eſſe Alphenus ait in l.villæ.D.de inſtruc. vel inſtr.leg. Ab eo enim Paulus diſſentit in l.ſi mancipia.§.vlt.D.eod. At inſtructn etiam ſupellex, & æramentum,& aurum,& argentum,& veſtis, & homines patriſfam.& aues, & pecora,inſtruendarum epularum patriſfam.gratia comparata,continentur,vt latius explicatur in d.l.quæſiium:nnn etiam ea, quæ in apnthecis, aut pnmercij cauſa habentur. Hæc autem verba, *Cum omni inſtrumento ruſtico & vrbano*, inſtructi plenam ſignificatinnem enntinere hæc Pauli ſententia de-
F monſtrat.

Fundo legato VTI OPTIMVS MAXIMVS'QVE EST, retia apraria,& cetera venationis inſtrumenta continebuntur: quod etiã ad inſtrumentum pertinet, ſi quæſtus fundi ex maxima parte in venationibus conſiſtat.

Si fundum ita legauerit, VTI OPTIMVS MAXIMVS'QVE EST, etiam venatinnis inſtrumenta nmnia debentur. Quòd ſi hoc modn, FVNDVM CVM INSTRVMENTO, nnn aliter venationis inſtrumenta debentur, quàm ſi maximè fundi reditus ex venatinne conſiſtat.
G Hinc adnotanda eſt vis hnrum verbnrum, VTI OPTIMVS MAXIMVS'QVE EST. Extat hæc eadem Pauli ſententia, in l.fundo legatn.D.de inſtruc.vel inſtr.leg.

Fructus, qui ſolo cohærebant mortis teſtatoris tempore, ad legatarium pertinent:antè percepti,ad heredem.

Legato fundo, non debentur legatario fructus ex eo percepti viuo teſtatore, niſi, vt ſuperius A
dictum eſt, fundi quoque inſtrumentum legatum ſit, ibique fructus abſumi à teſtatore conſueue-
rint. Fructus autem qui ſolo cohærebant mortis teſtatoris tempore, omnimodo ad legatarium
pertinent, quia pars fundi eſſe videntur. Hoc tamen interpretes quidam non admittunt, & mo-
uentur l. 9. D.ad leg. Fal. omnino malè. Nam lex non de fundo legato, ſed de fundo hereditario
tractat, cuius fructibus ſtantibus mortis tempore augeri hereditatem ait. Alij autem fructus poſt
mortem teſtatoris obuenientes, quos vel heres percepit, vel legatarius pecipere potuit, legatario
non debentur, niſi mora interceſſerit. l. vltim. C. de vſur. & fruc.leg.l.cùm ſeruus. §.fructus.D.de
lega.lib.1.

Fundo legato cum mancipiis & pecoribus, & omni inſtrumēto ru- B
ſtico & vrbano,peculium actoris ante teſtatorem defuncti,ſi ex eodem
fundo fuerit,magis placet ad legatarium pertinere.

Hic ſermo *Cum mancipijs,pecoribus,omni inſtrumento ruſtico & vrbano*,ad inſtructum refertur.Ex
eo igitur non tantùm villici, & mancipia debentur,ſed etiam res omnes,& pecora, fundi vel ipſius
patrisfam.gratia comparata,& peculia.l. Seiæ.§.prædia.D.de inſtruc. vel inſtr. leg. non ſuperſtitum
modò,verùm etiam ante teſtatorem defunctorum:quia hoc ſermone ſic omnia, quibus inſtructus
eſt fundus,legantur, vt alia aliis vice acceſsionis non cedant. Extat hæc eadem Pauli ſententia in l.
fundo legato.D.de inſtruc.vel inſtr.leg.

Actor vel colonus ex alio fundo in eodem conſtitutus, qui cum o- C
mni inſtrumento legatus erat,ad legatarium non pertinet: niſi eum ad
ius eius fundi teſtator voluerit pertinere.

Fundo legato inſtructo,vel cum omni inſtrumento, non debentur omnes ſerui qui in eo fun-
do ſunt.Nec enim debentur hi qui alij fundo parati ſunt,ſi in eo mortis tempore inueniātur.l.Seiæ.
§.idem quæſiit.l.quæſitum.§.Pap.quoq; prædiis.D.de inſtruc.vel inſtr.leg.

Adiunctiones, quas fundo legato teſtator ex diuerſis emptionibus
applicauerat,legatario cedere placuit. D

Appellatione fundi,comparati adiectiq; agelli fundi cauſa,legati videntur.d.l.Seiæ.§.tyrannæ.

Inſtructo prædio legato,fabri ferrarij,item lignarij, putatores, & qui
inſtruendi fundi gratia ibidem morabantur,legato cedunt.

Fundo inſtructo legato,fabri ferrarij vel lignarij & putatores, & generaliter qui fundi cauſa ruri
morantur,legato continentur. Hæc eadem legato fundo cum inſtrumento, contineri ſatis conſtat
ex l.quæſitum.& l.cùm de lanionis.§.de putatoribus.eod.In Baſil.editione pro, *lignarij*, legitur *ti-
gnarij*:ego Pariſienſem ſecutus ſum.Gaius in l.ferri.D.de verb.ſign.Fabros,inquit,lignarios dicimus
non eos dumtaxat qui ligna dolant,ſed omnes qui ædificant. E

Inſtructo fundo legato libri quoque, & bibliothecæ quæ in eodem
fundo ſunt,legato continentur.

Inſtructo fundo & bibliotheca,& libri qui illic ſunt,vt eis paterfam.quotiens in villam ibit,vta-
tur,continentur. l. quæſitum. §. inſtructo item fundo.D.de inſtruc.vel inſtr.leg. Inſtrumento certè
non continentur.

Seruum ſtudendi gratia ex eodem fundo, qui cum mancipiis fuerat
legatus,aliò tranſlatum ad legatarium placuit pertinere.

Fundo legato cum ſeruis qui ibi erant, hi etiam debentur, qui ex eo fundo ſtudendi cauſa ab- F
ducti ſunt.l.Seiæ.§.Pamphilæ.D.de inſtr.vel inſtr.leg.l.quæſitum,in princ.D.de legat.lib. III.

Fundo ita vt poſſederat legato, mancipia tam vrbana, quàm ruſtica,
itemq; aurum & veſtes, quæ eodem tempore in fundo comprehēdun-
tur ad legatarium pertinent.

Hoc verbo, *Vt poſſedi*, inſtructus fundus ſignificatur.l.prædiis.§.1.de lega.lib. III.

Paſcua quæ poſtea comparata ad fundum legatum teſtator adiun-
xerat,ſi eius appellatione contineantur,ad legatarium pertinent. G

Fundo legato,paſcua quoq; poſtea comparata,ſi ita fundo adiuncta ſint,vt ſub vna fundi appel-
latione habeantur,legato cedunt.l.Seiæ.§.tyrannæ. D. de inſtr.vel inſtr.leg. Idemq; generaliter de
omnibus adiunctionibus ſuperiùs traditum eſt.

Quidq

A Quidquid in eadem domo, quam inſtructam legauit paterſam. perpetuò inſtruendi ſe gratia habuit, legatario cedit.

Inſtructa domo legata, non tantùm domus, ſed etiam ipſius patrisſam. inſtrumenta debentur, quæ ibi non temporis cauſa habuit. l. 1. & 2. C. de verb. ſig. Inſtrumenta generis vtriuſque ſequens ſententia declarat.

Inſtructa domo legata, ea legato continentur quibus domus munitior, vel tuta ab incendio præſtatur, tegulæ, ſpecularia, vela legato conti-
B nebuntur. Item æramenta, lecti, culcitræ, puluinaria, ſubſellia, cathedræ, menſæ, armaria, delphicæ, pelues, conchæ, aquiminalia, candelabra, lucernæ, & ſimilia quacumque materia expreſſa.

Tegulæ, & ſpecularia interdum, ac vela inſtrumenta ſunt domus. l. quæſitum. §. vela. §. ſpecularia. D. de inſtr. vel inſtr. leg. Cetera quæ hîc enumerantur inſtrumenta ſunt patrisſam. Conchæ, quæ vox deerat in libris excuſis, inter potoria vaſa numerantur, vt j. oſtenditur circa finem tituli. Et hæc quidem omnia inſtructi appellatione continentur.

Domo legata, balneum eius quod publicè præbetur, niſi aliàs ſepa-
C retur, legato cedit.

Domus appellatione, balneum quoque legatum videtur quod publicè præbetur, niſi habeatur ſeorſum ratio balnei à rationibus domus. l. prædiis. §. balneas. D. de lega. lib. III.

Domo cum omni iure ſuo ſicut inſtructa eſt legata, vrbana familia, item artifices, & veſtiarij, & zetarij, & aquarij eidem domui ſeruientes legato cedunt.

Domo inſtructa legata, mancipia vrbana, & artifices domus cauſa parati legato continentur. l. quæſitum. § idem reſpondit, domo ita vt. D. de inſtruc. vel inſtr. leg. Sequitur, *& veſtiarij*; malim ex
D eadem lege *& hoſtiarij*: veſtiarij enim patrisfamilias, hoſtiarij domui deſeruiunt. Hi verò tantùm hîc enumerantur, qui domui deſeruiunt. Qui porro hîc zetarij, illic diætarij appellantur: ex quo appares Zetam & Diętam idem valere, ſicut Zabolum (qua voce vtuntur ſæpe Cyprianus, Hilarius, Ambroſius, Paulinus) & diabolum, item Zacynthum, & diacynthum, Zaconum & diaconum.

Omnibus quæ in domo ſunt legatis, cautiones debitorum, rationeſq; ſeruorum legato cedunt.

Dubium mihi quidem non eſt, vt in l. quæſitum. §. pen. D. de inſtr. vel inſtr. leg. & l. ſi mihi mœnia. D. de lega. lib. III. quin etiam hoc loco legendum ſit, *Legato non cedunt*, & pro *rationes*, *emptio-*
E *nes*. Igitur debitorum & emptionum inſtrumenta ad legatarium non pertinent. Quod equidem ſic accipio, vt traditorum ſeruorum, quiq; iam in domo ſunt emptiones, ſiue auctoritatum inſtrumenta, hoc genere legati contineantur, non etiam nondum traditorum, niſi de eis quoque teſtatorem ſenſiſſe appareat.

Mobilibus legatis, aurum vel argentũ non debetur, niſi de his quoq; manifeſtè ſenſiſſe teſtatorem poſſit oſtendi.

Qui mobilia generaliter legat, nummos quidem pręſidij cauſa repoſitos legare videtur. l. ſi chorus. §. 1. de legat. lib. III. non tamen aurum vel argentum factum vel infectum. Cuius ſententiæ rationem ſic Conſtantinus expoſuit lib. v. Epit. τῶν κινητῶν ληγατευθέντων ὁ χρυσὸς, ἢ ὁ ἄργυρος οὐ ὀφείλεται·
F ἀλλ᾽ ἰδικῶς τούτων μνημονεύεται ὡς μὴ ἐλάχιστα, ἀλλὰ μεγάλα. πρόληψις γάρ ἐστιν ὅτι νόμον ὡς ὁ διαθέμενος μηδὲ τῶν οἱωνδήποτε κινητῶν, τὰ τιμιώτερα οὐ ἐμνήσθη, ἀλλ᾽ ἰδικῶς αὐτῶν μέμνηται. Additur exceptio, *niſi de his quoque* &c. Et ſic legata ſupellectile, ea quæ in auro vel argento ſunt, non debentur, niſi hoc quoq; teſtatorem ſenſiſſe legatarius doceat. l. cùm quidam. D. de ſup. leg.

Inſtrumento cauponio legato, ea debentur quæ in cauponij vſum parata ſunt, velut vaſa in quibus vinum diffunditur, eſcaria quoq;, & popularia vaſa debentur. Sanè miniſtri earũ rerum legato non cedunt.

Inſtrumento tabernæ cauponiæ legato, vaſa debentur, inſtitores non debentur: quod pugnat
G cum l. ſi tē pictoris. §. vlt. D. de inſtr. vel inſtr. leg. itaque adhibenda eſt hîc diſtinctio. l. tabernæ. D. eod.

Inſtrumento medici legato collyria, & emplaſtra, & apparatus omnis conficiendorum medicamentorum, itemque ferramenta

legato cedunt. A

In inſtrumento medici ſunt collyria, emplaſtra, & cetera eius generis. l. cùm de lanionis §. in inſtrumento. D. de inſtruc. vel inſtr. leg. Medici enim ſunt hi, qui medicamenta conficiunt, vulnera curant, cucurbitas admouent, item qui circumciduut, aut caſtrant, vt. j. lib. v. tit. 23. l. lege. §. vlt. D. ad leg. Cor. de ſicar.

Inſtrumento pictoris legato, colores, penicilli, cauteria, & temperandorum colorum vaſa debentur.

In inſtrumento pictoris ſunt colores, peniculi, cauteria, conchæ, & cetera eius generis. l. item pictoris. D. de inſtruc. vel inſt. leg. B

Piſtoris inſtrumento legato, cribra, aſini, molę, & ſerui qui piſtrinum exercent, item machinæ quibus farinæ ſubiguntur, legato cedunt.

In piſtoris inſtrumento ſunt cribra, aſini, molæ, piſtores, machinæ frumentariæ. l. cùm de lanionis. §. 1. D. eod. tit.

Inſtrumento balneatorio legato, balneator ipſe, & ſcamna, & hypodia, fiſtulæ, miliaria, epitonia, rotæ aquariæ, iumenta quoque quibus ligna deferuntur, legato cedunt. C

Inſtrumento balneatorio etiam balneator continetur. l. tabernæ. in fin. l. item pecoris. §. vlt. D. eod. Item ſcamna, & hypodia. Scamna dixit, ni fallor, pro ſubſelliis. l. 2. C. Th. de contr. emp. Hypodia ſunt quæ ſub pedem ſedentibus ponuntur, quæ interdum etiam ſcamna vocantur. l. 3. D. de ſup. leg. Sequitur, *miliaria, epitonia*, Ita emendaui, auctoribus libris ſcriptis Dn. Rancoueti: cùm antea legeretur, *epiſtomia*: quem errorem, & in aliis auctoribus Pet. Victorius annotauit ad M. Varronem.

Inſtrumento piſcatoris legato, retia, & naſſæ, & fuſcinæ, & nauiculæ, hami quoque & cetera eiuſmodi vſibus deſtinata debentur.

Si paterfam. piſcatorium inſtrumentum legauerit, retia, naſſæ, fuſcinæ, nauiculæ, hami, ſed & piſcatores ipſi debentur. l. item piſcatoris. §. 1. D. de inſtruc. vel inſtr. leg. D

Supellectile legata, capſæ, armaria, non ſolùm librorum, aut quæ veſtis ponendæ gratia parata ſunt, debentur, ſed & byſſina, & cryſtallina & argentea, & vitrea vaſa, tam eſcaria, quàm pocularia, & veſtes ſtratoriæ legato cedunt.

Supellex patrisfam. inſtrumentum eſt, quod in aliam ſpeciem non cadit. In ſupellectile hæc ſunt, menſæ, ſubſellia, hypodia, lecti, pelues, aquiminalia, ſcaphia, candelabra, capſæ, armaria. An & capſæ & armaria librorum, aut veſtium cauſa comparata, quæſitum eſt. Sed Paulus ea etiam in ſupellectile E poſuit: diſſentientium tamen opinionem, quam retulerat in l. 3. D. de ſup. leg. Tribonianus, mea quidem ſententia, vt probaret effecit, addendo particulam, *rectè*. Sequitur, *ſed & byßina*, puto legendum, *ſed & myrrina*, ex d. l. 3. §. de murrinis. Nam ex byſſo quî fieri poſſunt vaſa? Illud verò conſtat myrrina, cryſtallina, vitrea vaſa tam eſcaria, quàm potoria in ſupellectile eſſe. l. vaſa. D. de ſup. leg. At quia argentum, aurum've factum à ſupellectile ſeparatur, nec ſupellectilis legato continetur. l. 1. l. Labeo. D. de ſup. leg. dubitari poteſt eſcaria vel potoria vaſa quæ aurea ſunt vel argentea, item candelabra, pelues, lecti, menſæ, & cetera his ſimilia argentea vel aurea, ſupellectilis ſint, an argenti vel auri. Et receptum eſt in ſupellectile eſſe candelabra, lectos, & his ſimilia cuiuſcumque materiæ ſint, niſi cùm argentea eſſent vel aurea, ea teſtator vel auri vel argenti numero habuit. l. cùm aurum. §. lectum planè. l. Quintus. §. pen. D. de aur. & arg. leg. l. 3. §. vlt. D. de ſup. leg. Rurſus argentea, vel au- F rea vaſa, tam eſcaria, quàm potoria argenti vel auri numero haberi, niſi probetur ea teſtatorem ſupellectili annumeraſſe. d. l. 3. §. pen. & l. cùm quidam. eod. Et hoc eſt quod dicitur errorem ius facere. Seruij igitur ſententia, quam Celſus probat in l. Labeo. D. eod. tit. in eſcario argento quod teſtator ſupellectili annumerabat, non obtinebit: & ideo ſupellectile legata, id quoque debebitur. Hic enim error ratione non caret, cùm in ſupellectile materiam non intueamur, & eſcaria quoque ac potoria vaſa ex myrro aut cryſtallo, aut vitro omnium ſententia, ſupellectili adſcribantur. In veſte Seruij ſententia veriſsima eſt, quandoquidem ſtultum eſt exiſtimare ſupellectilis appellatione veſtem contineri, & rerum vocabula, quæ ſunt διαιτητικὰ ὄργανα καὶ διακριτικὰ τῆς οἰκίας, arbitrio noſtro mutari non poſſunt. Hominum vocabula quæ arbitrio cuiuſque imponuntur, ea certè arbitrio etiam cuiuſque mutari poſſunt: vt quem dixi fundum Cornelianum, nunc, ſi volo, Sempronianum G dicam. l. 4. D. de leg. 1. Veſtes tamen ſtratoriæ, quæ his quæ in ſupellectile ſunt, inſterni ſolent, & ipſa ſupellectile continentur. l. de tapetis. D. de ſup. leg.

Villis vel agris ſeparatim legatis, alterum alteri cedit.

Agro

A Agro vel fundn legato, etiam villa continetur, qunniam pars fundi eſt.l.ſi ita, in fin.D.de inſtr. vel inſtr.leg. Æquè villa legata, à parte totum appellatum videbitur.l. vxnri vſumfr. D. de vſufr. leg. quia ſine fundo villa vſui eſſe non poteſt.

Seruis legatis, ancillæ quoque debentur, non item ſerui legatis ancillis. Sed ancillarum appellatione ram virgines, quàm ſeruorum, pueri continentur, his ſcilicet exceptis, quæ fiduciæ datæ ſunt.

Seruis legatis etiam ancillæ debentur: ancillis verò legatis ſerui non debentur. Et ancillis legatis, etiam virgines debentur, ſicut ſeruis legatis, pueri.l.ſeruis legatis.D.de lega.lib II I. Non deben-
B tur verò ſerui qui fiduciæ dati ſunt, qoia debitoris nnn ſunt: ceterùm ſerui pignoti, vel hypothecæ dati debentur.l.ſuns autem D. de lega.lib. I I I.

Seruis amanuenſibus legatis, omnes qui ex conuerſatione vrbana, & in miniſterio fuerunt, debebuntur, niſi ex his aliqui perpetuò ad opus ruſticum transferantur.

Serui amanuenſes ſuot qui ootis vel literis domini, vel alterius nratinnem iubente domino excipiuot, atque ennſcribunt. His legatis Paulus nmnes eos deberi ait, qui ſunt in vrbano miniſterio, niſi ex his aliqui ad npus ruſticum tranſlati ſint.

C Venatores ſerui, vel aucupes an inter vrbana miniſteria contineantur, dubium remanſit: & ideo voluntatis eſt quæſtio. tamen ſi inſtruendarum quotidianarum epularum gratia habentur, debentur.

Seruis vrbanis legatis, non debeotur veoatnres, & aucupes, niſi inſtruendarum quotidianarum epularum gratia in vrbe habeantur, & alantur, vel niſi eos pater fam. inter vrbanns annumerare ſolitus ſit.l.ſeruis vrbanis.§.I.D.de lega.lib. II I.

D Muliones, & inſtitores inter vrbana miniſteria continētur, item obſonatores, & veſtiarij, & cellararij, & cubicularij, & arcarij, & coqui, placentarij, tonſores, piſtores, lecticarij.

In vrbanis ſeruis continentur inſtitores, item muliones, niſi rei ruſticæ parati ſint.l.cùm quæreretur.§.I.l.ſeruis vrbanis.§.muliones.D.de lega.lib. II I. Item obſonatnres, veſtiarij, cellararij, arcarij, & his ſimiles. Cellararij (ſic emendaui ex lib.vet.) ſunt, qui iden præpoſiti ſunt, vt ratioues ſaluæ ſint.l.quæſitum.§.cellararium.D.de inſtruc.vel inſtr.leg.

Pecoribus legatis, quadrupedes omnes continentur, quæ gregatim
E paſcuntur.

Pecorum appellatinne enntinentur quadrupedes, quæ gregatim paſcuntur, vt equi, muli, aſini, oues, bnues, capræ, ſues.l.legatis.§.pecoribus.D.de leg.lib. II I.

Iumentis legatis, boues non continentur. Equis verò legatis, equas quoque placuit contineri. Ouibus autem legatis, agni non continentur, niſi annuales ſint.

Iumenta ſunt animalia quæ dorſo domantur, vt equi, muli, aſini. Oues, boues, ſues, iumentorū appellatiooe non cnntinentur. Equis legatis, equæ etiam debentur. Ouibus autem legatis agni nō
F debentur. Agni ſic definiuntur minores annicolis, niſi alia ſit lnci conſuetudn, quæ & rerum omniū & verbnrum domina eſt.l.cùm quæreretur.l.legatis.§.iumentis.D.de lega.lib.I I I.

Grege ouium legato, arietes etiam continentur.

Licet nuibus legatis, neq; arietes, neque agni contineantur, grege tamen ouium legato, & arietes, & agni contineotur.l.ſeruis vrbanis.§.vlt.D.de leg.lib.I I I.

Auibus legatis, anſeres, phaſiani, gallinæ, & auiaria debebuntur. An autem phaſianarij, & paſtores anſerum, voluntatis quæſtio eſt.

G Auibus legatis, debētur anſeres, phaſiani, gallinæ, auiaria. Phaſianarij, & paſtores anſerum nō debentur, niſi hoc ſenſiſſe teſtatorē iudici cōprnbetur. Extat hæc ſenteotia in l.auibus.D. de leg.lib.III.

Dulcibus legatis, ſapa, defrutum, mulſum, dulce etiam vinum, palmæ, caricæ, vuæ paſſæ debebuntur. Sed in hoc quoque voluntatis eſt

quæſtio,quia & in ſpecie pomorum comprehendi poſſunt. A

Inter dulcia numerantur paſſum,defrutum,murina,quod hic verſus Plauti indicat in Pſeudolo. Quid ſi opus ſiet,vt dulce promat indidem,ecquid habet? Rogas? Murinam,paſſum,defrutum,melinam. Item mulſum,ſapa,lota,œnomeli,palmæ,caricæ, ficus, vuæ paſſæ inter dulcia numerantur.l. vlt.§.vlt.D.de trit.vin.& ol.leg. Quamquam palmæ, caricæ, vuæ paſſæ; ficus inter poma etiam numerari poſsint.l. qui fundum.D.de verb.ſig. Itaque ſi quæratur dulcium potius, an pomorum ſint, facti ſiue voluntatis,atq; adeo in æſtimatione iudicis quæſtio eſt.l. voluntatis.C.de fideic. quæ coniecturis explicabitur. Aliæ duæ ſunt iuris quæſtiones,vt eleganter Fabius tradit lib. x I I. cap.2. quarum vna verborum proprietate continetur, finitione explicatur: altera æqui diſputatione continetur,qualitate explicatur. Et omnis quæſtio iuris in hæc tria genera deduci poteſt. B

Frugibus legatis , tam legumina, quàm ordeum , & triticum continentur.

Frugum appellatione tam legumina,quàm frumenta continentur.l.frugem.D.de verb. ſignific. Plin.lib. x v I I I.Frugum,inquit,duo ſunt prima genera,frumenta,vt triticum,ordeum : & legumina,vt faba,cicer.

Veſte legata ea cedunt quæ ex lana & lino texta ſunt: item ſerica, & bombycina,quæ tamen induendi,operiendi,cingendi, ſternendi, iniiciendi've cauſa parata ſunt:pelles quoque indutoriæ continebuntur. C

Veſtis appellatione continentur lanea,linea,ſerica,bombycina,pellicea, quæ induendi, amiciẽdi,præcingẽdi,ſternendi,iniiciẽdi cauſa habentur.l.veſtis.§.1.& §.vlt.& l.prox.D. de aur.& arg.leg.

Veſte virili legata , ea tantummodo debebuntur quæ ad vſum virilẽ ſaluo pudore attinent.Stragula quoque huic legato cedunt.

Virilia veſtimenta ſunt, quibus vir ſine reprehenſione vtitur. Nec enim ſtola numeratur inter virilia veſtimenta,etiam ſi ea Caligula,vel Heliogabalus vtatur:vt meritò στολὴν ἀνάνδρωτον Tatianus dixerit in oratione πρὸς ἕλληνας. Veſtimenta quoque ſtragula virilia ſunt.l.veſtis.§.virilia.D.de aur.& arg.leg. D

Muliebri veſte legata, omnia,quæ ad vſum muliebrem ſpectant, debebuntur.

Muliebria veſtimenta ſunt,quæ matrisfamiliæ cauſa parata ſunt,veluti ſtolæ,pallia, chiridotæ.d. l.veſtis.§.muliebria.

Lana legata,ſiue ſuccida,ſiue lota ſit,ſiue pectinata , ſiue verſicoloria legato cedit. Purpura verò, aut ſtamen ſubtegmen've hoc nomine non continentur. E

Paulus lanæ appellatione & ſuccidam, & lotam, & pectinatam , & verſicoloriam contineri putat.l.pediculis.§.Labeo.D.de aur.& arg.leg.Ab eo diſſentiunt Sabinus;& Vlpianus.l.ſi cui,in princ. & §.2.D.de lega.lib. I I I. tinctam enim lanam negant eſſe lanam.Sic Paulus lanæ appellatione ſtamen,& ſubtegmen contineri negat : illi contra in d.l.ſi cui.§.1. Sic verſicolorum appellatione Paulus purpuram non contineri putat:quandoquidem lanæ vocabulo,quo verſicoloria contineri putat,purpuram negat contineri. Vlpianus contrà in d.l.ſi cui.§.pen. Et verò ex hoc loco id neceſſariò efficitur omnimodo operam ludere eos , qui l.pediculis.§.Labeo. cum l.ſi cui . id eſt, Paulum cum Vlpiano in concordiam adducere conantur. Verùm quod diximus lanæ appellatione verſicoloria,ſiue tincta ex Vlpiani ſententia non contineri, pugnat cum §.de verſicoloribus.l.ſi cui. At is ſine dubio corruptus eſt,vt Pet.Faber, vir omni eruditione atque omni virtute præditus, primus animaduertit, mihiq; indicauit. Cùm enim de lanæ,& lini ſignificatione ſatis Vlpianus dixiſſet, de verſicolorum appellatione quæſtione propoſita,ſic inchoat malè , *Et conſtat apud veteres lana appellatione verſicoloria non contineri: ſed ea omnia videri legata quæ tincta ſunt , & neta.* Iam enim non de lanæ, ſed de verſicolorum appellatione eſt quæſtio : & veteres ex quibus Sabinus fuit, ea quæ tincta ſunt,vt ex initio legis conſtat, lanam non eſſe exiſtimauère. Proinde Fabro aſſentior qui hunc locum ita reſtituit, *Et conſtat apud veteres lanam appellatione verſicolorum non contineri.* Ac inde ſimiliter quærit poſtea Vlpianus, an purpura appellatione verſicolorum cõtineatur : & contineri ait:Coloria autem ſiue αὐθιγενῆ non contineri. F G

Mundo muliebri legato , ea cedunt per quæ mundior mulier , lautiorq; efficitur:velut ſpeculum,conchæ,ſituli,item buxides,vnguenta,& vaſa in quibus ea ſunt:item ſella balnearis,& cétera eiuſmodi.

Mundo

A Mundo muliebri cōtineri ait ſpecula,conchas,ſitulos:hi ſunt qui matulæ dicūtur in l. argumento.§.mundus.D.de aur.& arg.leg.Item buxides : ſic habent libri veteres,pro quo Græci dixere pyxides.Item vnguenta,& vaſa vnguentaria : item ſella balnearis, & argentum omne balneare.l.pediculis.§.pen.D.eod.& lauatio.Riſcus etiam eſt in mundo muliebri d.§.mundus.

Ornamentis legatis ea cedunt,per quæ ornatior efficitur mulier, veluti anuli,catenæ,reticuli,& cetera quibus collo,vel capite,vel manibus mulieres ornantur.

Iuriſconſulti mundum ab ornamentis ſeparant : eaq; etiam Tertullianus in lib. de habitu mu-
B lieb.ita rectè diſtinguit:Habitus,inquit,feminæ duplicem ſpeciem circumfert, cultum & ornatum. Cultum dicimus quem mundum muliebrem vocant.Ornatum quem immundum muliebrem cōuenit dici.Iſte in auro & argento,& gemmis, & veſtibus deputatur : ille in cura capilli, & cutis, & earum partium corporis quæ oculos trahunt.Quod ait Tertullianus de veſtibus, Paulus non probat in l.quamuis.l.ornamentorum.D.de aur.& arg.leg. Veſtes enim propriam ſpeciem habent,nec ornamentorum numero habentur.Verùm in ornamentis hæc ſunt,anuli,catenæ, reticuli,inaureis, viriolæ,armillæ,aurum,argentum gemmæ,lapilli.l.argumento.§.ornamenta.D.eod.

Argento legato, maſſæ tantummodo debebuntur: Vaſa enim quæ
C proprio nomine ſeparantur, legato non cedunt: quia nec lana legata, veſtimenta debebuntur.

Vt auro ita & argento legato vaſa continentur. l. cùm aurum. §. vlt. D. de auro & arg. leg. Sed profectò magis eſt voluntatis quæſtio. Infectum enim argentum debetur, factum propriis nominibus ſeparatur.Lana legata, proculdubio ne veſtimenta quidem ex ea lana facta debentur.l. lana. D.de leg.3.

Vaſis argenteis legatis ea omnia continentur, quæ capacitati alicui parata ſunt:& ideo tam potoria, quàm eſcaria, item miniſteria omnia
D debebuntur,veluti vrceoli,lances,patinæ,piperataria,cochlearia quoq;, itemq; trullæ,calices,ſcyphi, & his ſimili a.

Vaſa dicimus ea,quæ aliquid in ſe recipiunt:ideoq; vaſis legatis, non potoria tantùm,& eſcaria, ſed etiam miniſtratoria debentur, vt puta vrceoli, lances, patinæ, & his ſimilia.l.cùm aurum.§.ſed cui vaſa.D.de aur.& arg.leg.

Libris legatis,chartæ,volumina,membranæ,& philuræ continentur: Codices quoque debentur.Librorum enim appellatione non volumi-
E na chartarum, ſed ſcripturæ modus, qui certo fine concluditur, æſtimatur.

Librorum appellatione volumina continentur,quæ veteres in cylindri modum complicare ſolebant. Continentur quoque ſcriptæ chartæ, & membranæ, & philuræ,item codices cuiuſcumque materiæ. Librum enim cum dico, non volumen tantùm dico, ſed & quemlibet ſcripturæ modum certo fine concluſum.l.librorum.D.de lega.lib. III.

Auro legato,gemmæ quoque incluſæ,itemq; margaritæ,& ſmaragdi legato cedunt.Sed magis eſt voluntatis eſſe quæſtionem. Infectū enim
F aurum debetur,factum ornamentorum genere continetur.

Auro legato factum infectumq; debetur.l.cùm aurum.in princ.D.de aur.& arg.leg.itemq; gemmæ auro incluſæ.d.l.cùm aurum. §. perueniamus. Sed diſputari hîc de voluntate defuncti poteſt, quia forſitan is aurum factum,cui incluſæ ſunt gemmæ,ornamentorum nomine habuit : quo caſu, auro legato,infectum dumtaxat debebitur. A gemmis margaritas ſeparat,& ſmaragdos,propterea quòd inter gemmas ſummum pretium obtinent. Ceterùm generalis eſt gemmarum appellatio, licet quidam ex auctoribus noſtris ſubtilem quandam inter ea differentiam conſtituerint.

Vaſis argenteis legatis, emblemata quoque ex auro infixa legato ce-
G dunt.

Emblemata aurea vaſis argenteis legatis iniuncta, ad legatarium pertinent.d.l.cùm aurum.§.ſimili modo.

Argento potorio legato, omnia quæ ad poculorum ſpeciem com-

parata ſunt, debebuntur, veluti pateræ, calices, ſcyphi, vrceoli, œnophoria, & conchæ. A

In argento potorio ſunt vaſa omnia pntui parata.l.io argento.l.Seiæ.D.de aur.& arg.leg.

Carruca cum iunctura legata, mulæ quoque legatæ, non mulio videtur, propter quotidianam loquendi conſuetudinem.

Ad carrucas iūgi mulæ ſolebant.l.ædiles.§.quæſitum.D.de ædil.ed.l.vxori.D. de aur. & arg.leg. Ideoq; carruca cum iunctura legata, mulæ ipſæ legatæ videntur. Nam ita vulgò loquuntur, vt iuncturæ nomine, id quod iuogitur intelligant. At mulio certè iuncturæ appellatiooe oon continetur. In excuſis corruptè legitur, *nec non & mulio.* B

Prolatis codicillis, vel alio teſtamento quibus ademptum eſt legatū, vel certè reſciſſum, perperam ſoluta repetuntur.

Scripto heredi directa indebiti coodictin datur, ſi diu celatum aliud teſtamentum, vel ſi codicilli prolati fuerint, quibus ademptum eſt legatum, vel certè reſciſſum, id eſt, demioutum.l.a.§.1.D. de cood.indeb.

De mortis cauſa donationibus. TIT. VII.

MOrtis cauſa donat, qui ad bellum proficiſcitur, & qui nauigat, ea ſcilicet condicione, vt ſi reuerſus fuerit, ſibi reſtituatur: ſi perierit, penes eum remaneat, cui donauit. C

Mortis donatio fit periculo moris, vt dictum eſt lib. 1. tit. 23. & ita vt ſi liberatus fuerit, donata recipiat, ſi perierit, vt habeat is qui accepit. §.1.de dooat.

Donatio mortis cauſa, ceſſante valetudine, & ſecuta ſanitate, pœnitentia etiam reuocatur: Morte enim tantummodo conualeſcit.

Dooatio cauſa mortis dnnatoris morte confirmatur: At reuocatur, ſi eum donationis pœniteat, vel ſi è vitæ periculo eripiatur. §.1.de dnnatio. D

Ad legem Falcidiam. TIT. VIII.

EXhauſta legatis aut fideicommiſſis, vel mortis cauſa donationibus hereditate, auxilio Falcidiæ inſtitutus heres quadrantem retinere poteſt.

Legata aut onerant, aut delibant, aut exhauriunt hereditatē. Delibant, quæ non excedunt: nnerant, quæ exceduot dodrantem: exhauriunt, quæ aſſem abſumuot. Per legem Falcidiam delibari poteſt hereditas, ooerari vel exhauriri non poteſt. E Quadrans enim heredi illibatus reſeruandus eſt. Erat lex Falcidia de legatis, ſed Pegaſiano S. C. ad fideicnmmiſſa, Conſtitutiooe Seueri ad dnnatiooes cauſa mortis etiam producta eſt.

Quotiens de modo quartæ retinendæ quæritur, propter periculum plus petendi, officio iudicis omnibus æſtimatis, quarta faciēda eſt, quæ apud heredem remaneat: aut certè exigenda cautio à legatario, vt quod plus dodrante perceperit, reſtituat.

Si heres legatariū plus petere dicat, quaſi ipſo iure per legem Falcidiam imminuto & reſciſſo legato, à iudice omnibus diligenter æſtimatis, diuidenda eſt pro quadraote & dodrante hereditas inter heredem & legatarios: aut petitori cauenti, Quod amplius quàm per legem Falcidiam liceret, cepiſſet reddituiri, ſolidum & integrum legatum exſoluendum eſt. l. 1. §.cùm dicitur.D.ſi cui plus quàm per leg.Falc.l.2.C.de vſur.leg. F

Ea quæ mater viua filio donauit, in quartam non imputantur.

In quartam Falcidianam ooo imputantur ea quæ heredi inter viuos donata ſuot, niſi iden donata ſint, vt integra heres legata præſtaret.l.cum quo.§.vlt.D ad leg.Falc. Propè enim eſt, vt ex cauſa hereditaria obueniſſe videantur ea, quæ prnuidentia & contemplatiooe heredis futuri donata ſunt. G Illud etiam conſtat donationes ioter viuos ooo imputari in eam quartam, quæ innfficioſi teſtameoti querelam excludit: oiſi & ea mente dooetur, vt in eam imputetur. l. ſi quando. §. generaliter. C. de inoffic. teſtam. Hæc verò quarta an etiam ſit ex lege Falcidia, vt quidam npinantur, mihi nnodum ſatis liquet, an verò ex lege Glicia: nec magis an ex conſtitutione D. Marci, cuius

meminim

A meminimus lib. III. Obſer. Nam ſicut D.Pius prolato S. C. Tertylliano, quo mater ab inteſtato liberis ſuccedit, & matri ex teſtamento τὸ νόμιμον μέρος dedit, auctore Zonara: ita facto Orfitiano S. C. auctore. D.Marco quo matri liberi ab inteſtato ſuccedunt, ex teſtamento matris tantundem liberis D.Marcum dediſſe, atque ita quadrantem antiquiori quodam iure, liberis ex teſtamento parentum virilis ſexus, & viciſsim his ex illorum teſtamento datum, eos quoq; matribus ex teſtamento liberorum, & his viciſsim ex illarum teſtamento dediſſe verius eſt. Sed & ante D.Marcum receptum id fuiſſe indicat Plinius, in lib.v. epiſtola prima.

Ex mora præſtandorum fideicommiſſorum, vel legatorum fructus & vſuræ peti poſſunt. Mora autem fieri videtur, cùm poſtulanti non
B datur.

Legatorum & fideicommiſſorum vſuræ & fructus ex mora debentur. Mora autem fieri intelligitur in perſonam per litis conteſtationem.l.I.C.de vſur.leg.Itemq; per interpellationem, vt hoc loco Paulus docet, & relicti legati petitionem.

C
IVLII PAVLI
SENTENTIARVM,
LIBER IIII.

*

De Fideicommiſsis. TIT. I.

D
AB VXORE cui vir dotem prælegauit, fideicommiſſum relinqui non poteſt: quia non ex lucratiua cauſa teſtamento aliquid capit, ſed proprium recipere videtur.

Ab vxore cui dos relegatur, fideicommiſſum relinqui non poteſt, quia reddi dos potius, quàm legato adquiri videtur. l.cùm pater. §.fidei. D.de legat. lib.2. Eademq; ratione lex Falcidia hoc legatum non minuit. l.ſed vſusfructus. §.dos. D.ad leg.Falcid. At ex commodo repræſentationis Falcidiam detrahi, & fideicommiſſum ab ea relinqui
E poſſe, nemo eſt qui ambigat.

A poſtumo herede inſtituto fideicommiſſum dari poteſt.

A poſtumo berede legitimo, licet alienus ſit poſtumus, fideicommiſſum relinqui poteſt.l.pen.D. de legat.lib.2. l.1.§.pen.de legat.lib.III. A poſtumo quoque herede inſtituto fideicommiſſum relinqui poſſe Paulus ait: quod ego etiam in poſtumo alieno locum obtinuiſſe arbitror: quia etſi non heres, bonorum tamen poſſeſſor exiſtere poteſt.

Ab Imperatore herede inſtituto legatum & fideicommiſſum dari poteſt.

F A poſtumo alieno herede inſtituto legatum dari nō poteſt, quia beres fieri non poteſt, vt S. diximus: Ab imperatore herede inſtituto & legatum, & fideicommiſſum relinqui poteſt: quia aditione heres fieri poteſt, & ius babet commune cum ceteris. l.cùm heredes.C.qui teſtam.fac.poſſ. Quæ lex aliqua ex parte tollitur in l.2.C.Th.de teſta.ſed Iuſtinianus.l.cum heredes, magis probauit.

A ſurdo vel muto, ſiue legatum acceperit, ſiue heres inſtitutus ſit, vel ab inteſtato ſucceſſerit, fideicommiſſum relinquitur.

Ignorātes adſtringi poſſunt fideicommiſſo, & ideo à ſurdo etiam vel muto herede aut legatario fideicommiſſum relinqui poteſt.l.cùm pater.§.ſurdo.D.de legat.lib.2.

G Qui fideicommiſſum relinquit, etiam cum eo cui relinquit, loqui poteſt: velut, PETO, GAI SEI CONTENTVS SIS ILLA RE, aut, VOLO TIBI ILLVD PRÆSTARI.

Etiam ſi cum fideicommiſſario, non cum herede, aut legatario defunctus loquatur, fideicom- A
miſſum debetur.l.peto.D.de lega.lib.2.l.ſi deicommiſſa.§.ſi quis ita.D.de legat.lib.2.Qua de re ſcripſimus Obſer. lib.2. cap.3.

Fideicommittere his verbis poſſumus, ROGO, PETO, VOLO, MANDO, DEPRECOR, CVPIO, INIVNGO. DESIDERO quoq;, & IMPERO verba vtile faciunt fideicommiſſum. RELINQVO vero, & COMMENDO, nullam fideicommiſſi pariunt actionem.

Verba precaria hæc ſunt, peto, rogo, volo, mando.§.vlt.de ſing.reb.per fid.rel.l.2.C.com.de lega. B
Item deprecor, cupio, iniúgo, deſidero.l.etiam hoc modo.l.& eo modo.D. de legat.lib.1.Addit Paulus, *impetro*, lego, *impero*, cum Alciato.Ei tamen non aſſentior dum minus eſſe precarium, *iubeo*, putat quàm, *impero*, Nam &, *iubeo*, precarium eſt.l.Aurelius.§.vlt.D.de lib.leg.& vtrumq; ſignificat *volo*, ſiue *cupio*. Hęc verba & inflexa dicuntur & *παρακλητικὰ*, & fideicommiſſaria, nuſquam obliqua. *Commendo*, non eſt verbum precarium, vt ſi dixerit, *Illum tibi commendo*.l.ex verbo.C.de fideic.lib.l. fideicommiſſa.§.ſi ita quis.D.de legat.lib.3. niſi vt Thalelæus notat forſitan probetur fideicommittere eo verbo teſtatorem voluiſſe. Nam ex nouiſsimis conſtitutionibus omne verbum ad fideicommittẽdum vtile atq; validum eſt.At *relinquo* videtur eſſe precarium.l.Lucius.§.filiam.D.ad S.C. Trebel.ſed Paulus negat.

Tam noſtras res, quàm alienas per fideicommiſſum relinquere poſ- C
ſumus: ſed noſtræ ſtatim, alienæ autem æſtimatæ, aut redemptæ præſtantur.

Quæ per damnationem legari poſſunt, & per fideicommiſſum relinqui poſſunt, auctore Vlpiano in tit.de fideic.Res igitur alienæ per fideicõmiſſum relinqui poſſunt, nam & legari per damnationem: quod Agrænus Grámaticus ſignificat, dum ex quopiam auctore bono, hoc verbo, damnas, relicta omnimodo ſului oportere ait, etiam ſi res aliena legata ſit.Per vindicationẽ res aliena ſi legata ſit, legatũ iure ciuili non valet, vt probat l.Stichus ſeruus.D.de manu.teſta.Vt enim libertas ſeruo alieno non rectè legatur, ſic lex ait rem alienam non rectè legari, vindicationis, ſcilicet, modo. Atq; D
adeo nec illo modo rem ſuam teſtatorem rectè legare, aut ſeruum ſuum rectè teſtamento manumittere in eum caſum quo res, aut ſeruus heredis eſſe deſierit.At ex S.C. Neroniano, & ex conſtitutione Iuſtiniani, & per vindicationem legata res aliena perinde debetur, ac ſi damnationis modo relicta eſſet. Præſtatur autem vel res ipſa, vel æſtimatio eius.

Si alienam rem tamquam ſuam teſtator per fideicommiſſum reliquerit, non relicturus ſi alienam ſciſſet, vt ſolet legatum, ita inutile erit fideicommiſſum.

Si quis rem alienam ignorans per fideicommiſſum reliquerit, vel per damnationem legauerit, E
inutile fideicommiſſum vel legatum eſt, niſi & ſi ſciſſet rem alienam eſſe, legaturum eum fuiſſe appareat.l.cùm alienam.C.de legat.l.prædia.C.de fideic.

Teſtator ſuperuiuens, ſi eam rem quam reliquerat, vendiderit, extinguitur fideicommiſſum.

Licet rei alienæ fideicommiſſum valeat, ſi tamen quis rem ſuam quam per fideicommiſſum reliquit, alienauerit, placet fideicommiſſum extingui: quia fideicommiſſum videtur ademiſſe, niſi alia mente teſtatorem alienaſſe probetur.§.ſi rem ſuam.de legat.l.cùm ſeruus.D.de adim.lega.

Codicillis, qui teſtamento confirmati non ſunt, adſcriptum fidei- F
commiſſum iure debetur.

In codicillis teſtamento confirmatis licet nemo heres inſtitui poſsit, legata tamen relinqui poſſunt, & tutelæ, & libertates directæ: quoniam hi codicilli pro parte teſtamenti ſunt.In codicillis teſtamento non confirmatis nihil recto iure relinqui poteſt, fideicommiſſum tamen dari poteſt.

Filio quibuſcumq; verbis à patre fideicommiſſum relictum, iure debetur. Sufficit enim inter coniunctas perſonas quibuſcumq; verbis, vt
in donatione, voluntas expreſſa: & ideo etiam pridie quàm moriatur G
rectè relictum videtur.

Non ſic eſt accipienda hæc ſententia vt à patre herede inſtituto filiofamliàs relictum fideicommiſſum debeatur, etiã ſi ita teſtator dixerit, *Pridie quàm morietur heres, filio eius dari volo*. Hoc enim

fit non

A ſit non ratione coniunctionis perſonarum, ſed quia paria hæc ſunt, *Poſt mortem heredis*, & *Pridie quàm morietur heres*: propterea quod non niſi poſt mortem ſciri poteſt quando fuerit pridie. §.poſt mortem.De legat. Sed & hanc orationem, *Cum morietur heres*, in fideicommiſsis hac in ſpecie non eſſe ab illis diuerſam conſtat.l.2.§.ſi emancipato,D.de colla.bonor.l.fideicommiſſa. §.ſi filio.D.de legat. lib. III. Igitur ſic potius hanc ſententiam accipiamus, vt licet fideicommiſſum relictum poſt mortem fideicommiſſarij, aut pridie quàm moriatur fideicōmiſſarius non valeat (qua in re à fideicommiſſo legatum nihil diſtat, multoq; diſsimilis eſt cauſa relicti poſt mortem heredis, cùm poſsit hoc genere fideicommitti, non etiam legari) tamen ratione coniunctionis perſonarum, vtpote filio patre dante fideicommiſſum, etiam poſt mortem filij, aut pridie quàm morietur filius, filio rectè fideicommiſſum relictum videatur. Sufficit, inquit, inter coniunctas perſonas quibuſcumq; verbis, B vt in donatione, expreſſa voluntas. Nec enim in donationibus inter coniunctas perſonas verborum ſubtilitas obſeruatur: nec exigitur mancipatio aut traditio ex Conſtit. D.Pij l.4.C.Th.de donat. licet actorum inſinuatio omnimodo exigatur, l.data. C.de donat. Ad quam legem ſi quæratur dubitationis ratio nec à Latinis, vt reor, nec à Græcis interpretibus intellecta, ex hoc loco ſumenda erit.

In tempus emancipationis, vel cùm ſui iuris erit, fideicommiſſum relictum quocumq; modo patria poteſtate liberato debetur.

Fideicōmiſſum ita relictum, Cùm ſui iuris erit, morte, vel emācipatione, vel alio quocumq; modo patria poteſtate liberato debetur. Idemq; iuris erit vno tantùm caſu expreſſo. l.fideicommiſſa. §.ſi C cui.D.de legat.lib. III. l.ſi ita eſſet.D.quand.dies leg.ced.l. 3. C.de inſt. & ſubſtit.

Rogati inuicem ſibi, ſi ſine liberis deceſſerint, hereditatem reſtituere, altero decedente ſine liberis, hereditas ad eum peruenit qui ſuperuixit, nec ex eo paciſci contra voluntatem teſtatoris poſſunt.

Si duo ſibi inuicem precario ſubſtituti ſint, ſub hac condicione, Si ſine liberis deceſſerint, pacto effici non poteſt vno decedente ſine liberis, quominus ad ſuperſtitem hereditas pertineat. Sed hoc conſtitutiones non admittunt. l.cùm proponas.1.C.de pact. l.de fideicommiſſo.C.de tranſact. Nam & alienatione prohibita extra familiam, omnibus vendentibus itemq; pacto fideicommiſſum D remittitur. Nou. c l. t x. ex qua eſt explicanda l.quotiens ab omnibus. C.de fideic. & l.cùm pater.§. libertis.D.de legat.lib.2.

Heres ante aditam hereditatem, legatarius antequam legatum accipiat, fideicommiſſum præſtare non poſſunt.

Adiri prius hereditatem ab herede, vel à legatario legatum agnoſci oportet, deinde fideicommiſſum præſtari ab eo herede, vel legatario relictum.

Rem fideicommiſſam ſi heres vendiderit, eamque ſciens comparaE uerit, nihilominus in poſſeſsionem eius fideicommiſſarius mitti iure deſiderat.

Si rem fideicommiſſam ſcienti heres vendiderit, fideicōmiſſario dabitur in rem miſsio. Sed Iuſtinianus in rem miſsionem ſuſtulit. Igitur ſupereſt fideicommiſſario dumtaxat vindicatio: emptori autem malæ fidei aduerſus heredem ſolius pretij repetitio dabitur l.vlt.C.com.de legat.

Quotiens libertis fideicommiſſum relinquitur, ad eos tantummodo placuit pertinere, qui manumiſſi ſunt, vel qui in eodem teſtamento libertatem intra numerum legitimum conſecuti ſunt.

F Fideicommiſſo relicto libertis, non tantùm hi quos viuus teſtator manumiſit, ſed etiam teſtamento codicillis've manumiſsi iuxta modum lege Caninia conſtitutum ad fideicommiſſum admittuntur. Idem interdum datur & manumiſsis per fideicommiſſum; & libertorum libertis. l.1. l.alimenta.§.1.D.de alim.leg.

Cui ab herede fideicommiſſum non præſtatur, non ſolùm in res hereditarias, ſed & in proprias heredis inducitur.

Fideicommiſſarius, cui heres fideicommiſſum pecuniarium non præſtat, non tantùm in hereditariarum, ſed in propriarum heredis rerum poſſeſsionem inducitur. Quod ita procedit, niſi malit ſeG parationem bonorum impetrare. Datur enim ſeparatio legatariis & fideicōmiſſariis. l.pen.D.de ſeparat. At cùm ob cautionem non præſtitam mittitur fideicommiſſarius in poſſeſsionem, ſanè non mittitur in res heredis proprias, niſi certis modis ex conſtitutione Antonini, l.is cui. §.Imp. D.vt in poſſeſ.legat.

Ius

Ius omne fideicommiſſi non in vindicatione, ſed in petitione con- A
ſiſtit.

Legata vindicamus, fideicommiſſa petimus, ſiue perſequimur.l.mulier. §. non eſt. D.ad S.C.
Trebel.

De S. C. Trebelliano. TIT. II.

SENATVSCONSVLTO Trebelliano proſpectum eſt, ne ſolus he-
res omnibus hereditariis actionibus oneretur. Et ideo quotiens he-
reditas ex cauſa fideicommiſſi reſtituitur, actiones eius in fideicom- B
miſſarium transferuntur: quia vnicuique damnoſam eſſe fidem ſuam
non oportet.

Lege Falcidia nno interueniente ex S.C. Trebelliano reſtituitur hereditas, ita vt actiones in fi-
deicommiſſarium dentur. Quod ideo proditum eſt, ne cui periculoſa eſſet fides ſua.l.1. D.ad S.C.
Trebel.

De S. C. Pegaſiano. TIT. III.

INter heredem & fideicommiſſarium, cui ex Pagaſiano hereditas re- C
ſtituitur, partis & pro parte ſtipulatio interponitur: vt heredi inſtitu-
to pro quarta actiones, pro ceteris verò portionibus fideicommiſſario
competant.

Lege Falcidia interueniente, ex S.C. Pegaſiano reſtituitur hereditas deducta quarta, & actinni-
bus in fideicommiſſarium minimè tranſlatis. Communicantur tamen onera inter heredem & fi-
deicommiſſarium interpoſitis ſtipulatioonibus partis & pro parte. §. poſt quod. de fideic. hered. Sed
à Iuſtiniano Pegaſianum S.C. transfuſum eſt in Trebellianum, vt actio rei vxoriæ in actinnem
ex ſtipulatu. D

Totam hereditatem reſtiruere rogatus, ſi quartam retinere nolit, ma-
gis eſt, vt eam ex S.C. Trebelliano debeat reſtituere. Tunc enim omnes
actiones in fideicommiſſarium dantur.

Is qui totam hereditatem reſtituere rogatus eſt, ſi Falcidiam omittat fidei explendæ gratia, vel ex
S.C. Pegaſiano reſtituere debet, interpoſitis emptæ & venditæ hereditatis ſtipulaoonibus. §. ergo
ſiquidem. de fid. hered. vel quod expeditius eſt, ex S.C. Trebelliano, aut vi prætoris ex S.C. Pega-
ſiano, nullis ſtipulationibus interpoſitis.l. qui totam. D.ad S.C. Treb.

Lex Falcidia, itemque S.C. Pegaſianum deducto omni ære alieno, E
Deorumque donis, quartam reſiduæ hereditatis ad heredem voluit
pertinere.

Deduci prius oportet omne æs alienum, & Deorum dona, deinde Falcidianam, aut Pegaſianam
quartam. Ex hoc loco in Notis ad Iuſtiniani Inſtitutiones teſtatus ſum malle me in l.1. §. ad munici-
pum. D.ad leg. Falcid. ſic legere, *Ad municipum quoque legata, non etiam ad ea quæ Deo relinquuntur, lex
Falcidia pertinet:* nec muto ſententiam. Vt enim conſtitutio iuris ciuilis quæ inter coniuges dona-
tionem prohibet, in Deorum donis non valet.l. ſi ſponſus. §. proinde. D. de donat. int. vir. & vxor. ita F
Dei cultus poſtulat, vt nec in eis valeat lex Falcidia: idq; nouiſsimis conſtitutionibus comprobatur.

Qui totam hereditatem reſtituit, cùm quartam retinere ex Pegaſia-
no debuiſſet, repetere eam non poteſt. Nec enim indebitum ſoluiſſe vi-
detur, qui plenam fidem defuncto præſtare maluit.

Qui ex Pagaſiano totam hereditatem reſtituit, quartæ condictionem non habet, quia ſciens
reſtituit. l. 4. l. vlt. C. ad leg. Falcid. l. ſi ſponſus. §. ſi quis rogatus. D. de don. int. vir. & vxor. Stipulatio-
nem emptæ & venditæ hereditatis habet. Qui verò ex Trebelliano reſtituit, quartæ condictionem
habet, quia ignorans ſoluit. §. ſed quia. de fid. hered. Cùm enim interueniẽte Falcidia, Pegaſiano non G
interueniente, Trebelliano locus ſit, is qui hoc vtitur Falcidiam non interuenire, qui illo, interue-
nire vt exiſtimet neceſſe eſt; niſi forſitan expeditiore via vſus, cùm poſſet ex Pegaſiano reſtituere, ma-
luerit totam hereditatem reſtituere ex Trebelliano actionum transferendarum cauſa: quo caſu &
Falcidiæ condictio ceſſat.

A *De repudianda hereditate.* TIT. IIII.

RECuſari hereditas non tantùm verbis, ſed etiam re poteſt, & alio quouis indicio voluntatis.

Diuerſa hæc ſunt, Repudiare & Recuſare. Repudiatio fit in iure, Recuſatio quoquomodo, vt oſtendi in tit. de hered. qual. & diff. lib. 2. Inſtit. Recuſat non tantùm heres, ſed etiam fideicommiſſarius. l. cogi. §. ſi quis heres. §. ſi ſeruo. D. Ad Treb. Repudiat ſolus heres, numquam verò fideicommiſſarius dicitur repudiare, quia non defertur ei hereditas. Cùm igitur hæc duo ſint diuerſa, non debuit huic quæſtioni de recuſatione hereditatis præponi titulus, *De repudianda hereditate.* Et verò
B ſufficiebat ſuperior titulus, *De* S. C. *Pegaſiano*, cùm omnia ea quæ ſequuntur ad S. C. Pegaſianum pertineant: Ideoq; ſub tit. ad S. C. Trebel. ponere hanc ſententiam Tribonianus debuit, quam tamen huius tituli falſa impoſitione deceptus ſub tit. de adquir. vel omit. hered. collocauit. l. recuſari. D. de adquir. hered.

Heres per magiſtratus municipales ex auctoritate præſidis, fideicommiſſario poſtulante, hereditatem adire & reſtituere compellitur.

Qui recuſat adire, in vrbe per prætorem adire & reſtituere cogitur, in prouinciis per præſidem. Sed & per Duumuiros ex præcepto præſidis cogi poteſt. Eodemq; modo Duumuiri tutores dant. l.
C Lucius. §. cùm teſtamento. D. de adm. tut. cùm tamen neutrum imperij ſit, aut iuriſdictionis.

Fideicommiſſarius ſi affirmet heredem nolle adire hereditatem, abſente eo interponi decretum, & in poſſeſſionem mitti iure deſiderat.

Etiam aduerſus abſentem heredem & recuſantem fideicommiſſarius rectè poſtulat decretum. l. recuſare. D. ad Trebel. vt ſcilicet, adeat. l. ſi poſtulante. D. eod. eoq; ceſſante, fideicommiſſarius in poſſeſsionem mittetur, & ipſo iure in eum tranſibunt actiones, vt conſtitutum eſt in l. penult. §. vlt. C. eod.

Suſpectã hereditatem adire cõpulſus omnia ex Trebelliano reſtituit.

D Si ex decreto prætoris heres adierit, reſtituit quidem hereditatem ex S. C. Pegaſiano, ſed perinde eſt, atq; ſi ex Trebelliano reſtituiſſet: & ideo neq; actiones, neq; quartam habet. l. quia poterat. l. qui totam. D. ad Trebel. §. ſed ſi recuſabat. de fideic. hered.

De inofficioſi querela. TIT. V.

INofficioſum dicitur teſtamentum, quod fruſtra, liberis exheredatis, non ex officio pietatis, videtur eſſe conſcriptum.

Inofficioſum teſtamẽtum eſt, in quo liberi, vel parentes fruſtra exheredati ſunt. Fruſtra fit exhe-
E redatio quæ non tenet. Quòd ſi obtinuerit exheredatio, inofficioſum teſtamentum non eſt. Sic autem dicitur, quaſi contra merita (vt Aſconius ait) vel contra officium pietatis factum. l. 2. D. de inoff. teſtam.

Poſt factum à matre teſtamentum filius procreatus, non mutata ab ea, cùm poſſet, voluntate, ad exemplum præteriti inofficioſi querelam rectè inſtituit.

Præteriti à matre pro exheredatis habentur: & ideo datur eis querela inofficioſi teſtamenti. Præteriti autem dicuntur, non tantùm qui cùm nati eſſent, teſtamenti faciendi tempore omiſſi ſunt,
F ſed & qui poſt factum teſtamentum naſcuntur, ſi poſt eorum editionem mutandi teſtamenti liberum ſpatium mater habuerit, nec mutauerit. Quòd ſi in ipſo puerperio diem ſuum obierit, aduerſus fratres inſtitutos omiſſo non dabitur querela, ſed adcreſcet eis in virilem: aduerſus extraneos dabitur querela. l. 3. C. de inoff. teſt. Igitur & ſi ſint duo filij ex partibus diſparibus ſcripti, puta, Primus ex quadrante, Secundus ex dodrante, Tertius qui omiſſus eſt trientem feret, Primus ſextãtem, Secundus ſemiſſem. Quòd ſi filius & extraneus ex æquo inſtituti ſint, omiſſo querela dabitur tantùm aduerſus extraneum: nec enim fratri inſtituto quicquam auferet. At ſi ex minima parte, puta ex vncia extraneus inſtitutus ſit, ex deunce filius, aget filius præteritus querela in extraneum, fratri autem adcreſcet in quincuncẽ. Eademq; ratio ſeruabitur ſi plures ſint extranei, pluresq; filij heredes inſtituti, aut plures filij, vnus extraneus, plures extranei vnus filius.

G Teſtamentum in quo Imperator ſcriptus eſt heres, inofficioſum argui poteſt. Eum enim qui leges facit, pari maieſtate legibus obtemperare conuenit.

Actio

Actio inofficioſi datur liberis, aut parentibus exheredatiâ, etiam contra Imperatorem heredem A
ſcriptum.l.Papinianus.§.ſi Imperator. D.de inoffic.teſt. Seruare enim eum leges decet qui & facit.l.
ex imperfecto.D.de legat.lib. 112.

Qui inofficioſum dicere poteſt,hereditatem petere non prohibetur.

Multum à querela inofficioſi,quæ & petitio hereditatis de inofficioſo appellatur, diſtat illa peti-
tio hereditatis,de qua poſt tit.de inoff.teſt.in Pandectis generalis titulus datur.Nam querela aduer-
ſus eum intenditur,qui iuſtè poſsidet,vt puta aduerſus heredem ſcriptum, item cõtra fideicommiſ-
ſarium.l.1.C.de inoff.teſt.contra præteritum, qui accepit cum re bonorum poſſeſsionem contra ta-
bulas.l.filium.D.de bonor.poſſeſſ.contr.tab. Illa autem petitio hereditatis aduerſus eum datur, qui
nullo iure poſsidet.l.regulariter.D.de pet.hered.Sed tamen,vt hoc in loco Paulus ſenſit,qui inoffi- B
cioſi actionem habet aduerſus heredem ſcriptum , & petitionem illam hereditatis aduerſus eum
intendere poteſt. Quamuis enim dari non ſoleat aduerſus eum qui iure poſsidet : æquum tamen
eam dari, cùm is qui agat paratus eſt inofficioſum teſtamentum dicere.l.1.C.de inoff.teſt. Quidam
Codices habent, *Qui inofficioſum dicere non poteſt.*

Filius ex aſſe heres inſtitutus inofficioſum dicere non poteſt,nec intereſt,exhauſta necne ſit hereditas, cùm apud eum quarta aut legis Falcidiæ,aut S. C. Pegaſiani beneficio ſit remanſura.

Inſtitutis querela inofficioſi teſtamenti,ne tunc quidem datur,cùm legatis exhauſta vel onerata C
eſt hereditas,vel cùm ipſi alteri eam reſtituere rogati ſunt, quia Falcidiam habent. l.Papinianus. §.
quarta.D.de inoff.teſt.

Quarta portio liberis deducto ære alieno, & funeris impenſa præſtanda eſt,vt ab inofficioſi querela excludantur : libertates quoque eam portionem minuere placet.

Quarta debitæ portionis excludit querelam. Quartæ autem ratio priuſquam ineatur,deducen-
dum æs alienum,deducenda funeris impenſa,deducendæ ſunt libertates.l.Papinianus.§.quoniam.
& §.quarta.D.de inoff.teſt.l.cùm quæritur.C.eod. D

Filius in iudicio patris ſi minus quarta portione conſecutus ſit , vt quarta ſibi à coheredibus fratribus citra inofficioſi querelam impleatur iure deſiderat.

Filio inſtituto ex minore parte non datur querela , maximè ſi ei adiecti ſint fratres coheredes:
ſed ita actio datur,vt ſibi portio debita à fratribus ſuppleatur. Adiectis extraneis ſecus eſſe argumẽ-
tum præbet.l.3.C.de inoffic.teſt.Filio autem exheredato, ſi minus debita portione cõceſſum aliquid
vel relictum ſit,vel eadem actio dabitur, maximè ſi in teſtamento id adiectum ſit, vt ei debita por-
tio viri boni arbitratu repleatur,vel etiam dabitur querela cum onere collationis,ſi in totum reſciſ- E
ſo teſtamento omnes fratres ab inteſtato veniant. Et ita accipio l.ſi non mortis. D.de inoff.teſt. l.vt
liberis.C.de collat.l.pater filium.D.de collat.dot.Filio autem præterito, nemo eſt qui neſciat ad ex-
cludendum bonorum poſſeſsionem contra tabulas quartam non ſufficere.Hodie ex conſtitutione
Iuſtiniani filio inſtituto ex minore parte,vel exheredato,cui minus debito relictum eſt,omnimodo
actio datur ſupplendæ portionis gratia,non querela.l.omnimodo.l.ſcimus.C.de inoff.teſt.

Pactio talis,ne de inofficioſo teſtamento dicatur,querelam ſuper iudicio futuram non excludit. Meritis enim liberos , quàm pactionibus adſtringi placuit. F

Si parens cum filio paciſcatur, ne de inofficioſo agat,agenti poſtea filio non obſtat exceptio pa-
cti,vel doli. Sunt enim filij,vt & Papinianus ait, meritis prouocandi ad obſequia paterna , non pa-
ctionibus adſtringendi.l.ſi quando.§.illud.C.de inoff.teſt.

Rogatus hereditatem reſtituere, etſi inofficioſi querelam inſtituerit, fideicommiſſo non fit iniuria : quartam enim ſolummodo hereditatis amittit,quam beneficio Senatuſconſulti habere potuiſſet.

Qui inofficioſum teſtamentum dixit, nec obtinuit : id, quod ex teſtamento accepit, ei aufertur,
quaſi indigno,& fiſco vindicatur.l.Papinianus.§.meminiſſe.D.de inoff.teſt.Igitur ſi inſtitutus & ro- G
gatus Titio hereditatem reſtituere,aduerſus Titium inofficioſum teſtamentum dixerit, atque adeò
non obtinuerit, quarta quidem Pegaſiana, quam habere potuiſſet, fiſco vindicatur, reliqua autem
hereditas Titio conſeruatur.d. l.Papinianus. §.vnde non malè. Id enim dumtaxat ei aufertur quod
apud eum remanere potuiſſet.

Heres

A Heres inſtitutus habẽs ſubſtitutum,ſi de inofficioſo dixerit, nec obtinuerit,non id ad fiſcum,ſed ad ſubſtitutum pertinebit.

Vt ſubſtitutioni precariæ iniuriam non fieri dixit, ſcripto querente, nec obtinente: ita nunc ait ſubſtitutioni directæ iniuriam non fieri,ſi ſcriptus de inofficioſo teſtamento egerit, nec obtinuerit. Nec enim fiſco,ſed ſubſtituto hereditas conſeruatur.In priori ſpecie agit aduerſus fideicõmiſſarium, in hac aduerſus ſubſtitutum,vt & in d.l.Papinia. §.quarta.io fin.Nam vterq; eſt heredis loco.

De Viceſima. TIT. VI.

Hic titulus eſt de viceſima hereditatum,de qua Æmilius Macer libros duos ſcripſit.Hæc lege Iu-
B lia primùm augẽdi ærarij gratia,extraneis heredibus,nec inopibus irrogata eſt,vt Dio ſcribit lib. LV. Deio de Neruæ,Traiani,Adriani, Marci,& aliorum conſtitutionibus vel acciſa,vel ex integro reducta,& ad poſtremum abolita eſt. Non eſt credendum Alciato, qui eam fuiſſe à Gratiano ſublatam, idq; Auſonium in Gratiatũ actione teſtari falſo conſcripſit.Solet Alciatus auctorum teſtimonio aboti,eorumq; verba ad ſui animi ſentẽtiam cõmutare,qua re nihil eſt iniquius, nihil illiberalius. Quæ lex verò viceſimam ſanxit, eadem & de aperiendis tabulis teſtamenti cauit, vt ex poſtrema huius tituli ſententia apparet: & ita edicto quoque D.Adrianus de Viceſima ſimul,& de aperiendis tabulis conſtituit.l.vlt.C.de edic.D.Adr.tol.l.vlt.D.de ap.rec.

TAbulæ teſtamenti aperiuntur hoc modo, vt teſtes, vel maxima
C pars eorum adhibeantur qui ſignauerint teſtamẽtum: ita vt agnitis ſignis rupto lino aperiatur & recitetur, atq; ita deſcribendi exempli fiat poteſtas, ac deinde ſigno publico obſignatũ in archium redigatur: vt ſi quando exemplum eius interciderit,ſit vnde peti poſſit.

Coactis ſignatoribus,vel maiori horum parte,& ſigillis recognitis, lino inciſo tabulæ reſignantur,& recitantur.l.cùm ab initio.l.ſed ſi maior.D.quemad.teſt.aper.Si non fuerit ſignatorum copia, præſentibus optimæ opinionis viris aperiuntur.l.ſed ſi quis.D.eod.l.2.C.eod.tit. Et ideò in proxima ſententia Paulus, *Præſentibus*, inquit, *teſtibus, vel honeſtis viris*.Apertis autem tabulis inſpiciendi,de-
D ſcribendiq; ſit poteſtas eis,quorũ res eſt.Tum deinde obſignantur ſigno publico, & in archium publicum deponuntur,vt ſi fortaſſe exemplum interciderit,ex archio petatur.Quid ſit archium notum eſt.Deponuntur in eo inſtrumenta etiam priuata.l.moris eſt.D.de pœn.vt publicũ teſtimonium habeãt: eaq; ratione in archium redacta ad cõparationem valent,licet deſtituta ſint legis ſollemnitate. Nou.L.§.pen.Eccleſiarũ archium cimeliarchium appellatur,quòd in eo ſint repoſita κειμήλια, id eſt, ſacra vaſa: Et ideo in l.Imbns.C.de agr.,& cenſ.ſic rectius in ſcriptis,quàm in excuſis codicibus legitur, *In æde ſacroſancta, id eſt, cimeliarchio*. At quemadmodum ideo Paulus ait teſtamenta in archio deponi, vt exemplo amiſſo ſit vnde aliud promi poſſit, ſic inuenta eſt ratio qua poſſint, etiam dum adhuc teſtatores in rebus humanis agunt,teſtamẽta publicari,& inſinuari actis publicis, vt ipſo etiã authentico amiſſo,ex actis publicis fides teſtamenti petatur.l.2.l.teſtamenta.l.conſulta.C.de teſtam.
E Non aliter quàm ſi ab initio actis ſolùm publicis teſtamenta condita fuiſſent. Quod fieri poſſe indicat l.omnium.C.eod. & Nouel.Valentiniani.de teſtam. Publicantur autem & reſerantur in vrbe apud magiſtrum cenſus,in prouinciis apud præſides vel magiſtratus,vel defenſores.d.l.teſtamenta.l. in hac.C.de donatio.Acta in hũc ferme modum Romano more fieri ex Marculphi monachi libro, De formulis publicorũ priuatorumq; negotiorũ Emari Ranconeti v.c. diuino immortaliq; beneficio didicimus: *Anno illo, ſub die illa, ciuitate illa, adſtante defenſore & omni curia illius ciuitatis*, TITIVS *proſecutor dixit: Peto, optime defenſor, voſq; laudabiles curiales atq; municipes, vt mihi codices publicos patere iubeatis. Quædam enim in manibus habeo, quæ geſtorũ cupio allegatione roborari*. DEFENSOR *& curiales dixerunt, Patent tibi codices publici, proſequere quæ optas*. PROSECVTOR *dixit, Gaius vir illuſtris mihi mandauit, teſtamentũ, vt mos eſt, geſtis municipalibus inſinuarem*. DEFENSOR *dixit, Amanuenſis*
F *mandatum accipiat, & recitet*. POST *recitationẽ mandati, Defenſor dixit, Mandatũ quidem recitatum eſt, ſed teſtamentum quod præ manibus te habere dicis, etiam nobis præſentibus recitetur, & vt poſtulas, geſtis publicis firmetur*. POST *recitationem teſtamenti, Defenſor & curiales dixerunt, Teſtamentum quod recitatum eſt, geſtis publicis inſeratur*. PROSECVTOR *dixit, Hoc amplius peto optime Defenſor, vt mihi geſta publice edantur*: DEFENSOR *& ordo curiæ dixerunt, Quia teſtamentum, & mandatum rite cõdita, & bonorum virorum ſubſcriptionibus firmata cognouimus, æquum eſt vt geſta cùm à nobis fuerint ſubſcripta, & ab amanuenſi edita, tibi ex more tradantur, eademq; in archijs publicis conſeruentur*. Parq; modo acta in donationum inſinuatione conficiebantur.

Teſtamenta in municipiis,coloniis,oppidis, præfectura,vico, caſtel-
G lo, conciliabulo facta, in foro vel baſilica præſentibus teſtibus vel honeſtis viris,inter horam ſecundam & decimã diei recitari debent,exemploq; ſublato ab iiſdem rurſus magiſtratibus obſignari, quorum præſentia conſtat aperta.

Recitationes teſtamentorũ fiunt in foro, aut baſilicis à ſecũda hora ad decimã: quoniam eo ma- A
ximè tempore frequentiſsimum eſt forum. Et fiunt præſente magiſtratu, eodemq; teſtamentum,
poſteaquam deſcribendi poteſtas facta eſt, obſignatote. Et hoc eſt quod ſuperius publicum ſignum
appellauit. Sed ſi in archio ciuitatis tabulæ non deponantur, ſatis erit vel priorum ſignatorum, vel
eorum qui illis abſentibus adfuerunt, ſigna magiſtratu præſente reponi. l. ſed ſi quis. D. teſt. quemad.
aper. l. 2. C. eod. Pertinet ad hanc maximè quæſtionẽ quod Auguſtinus ſcribit in pſalmum 21. Tam-
diu cõtenditur, inquit, de hereditate mortuorum, quamdiu teſtamentum proferatur in plublicum.
& cùm teſtamentum prolatum fuerit in publicum, tacent omnes, vt tabulę aperiantur & recitentur.
Iudex intus audit, aduocati ſilent, præcones ſilentium faciunt, vniuerſus populus ſuſpenſus eſt, vt le-
gantur verba mortui non ſentientis in monumento. Ille ſine ſenſu iacet in monumento, & valent
verba ipſius: ſedet Chriſtus in cælo, & contradicitur teſtamento eius. B

Teſtamẽtum lex ſtatim poſt mortem teſtatoris aperiri voluit: & ideo, quamuis ſit reſcriptis variatum, tamen à præſentibus intra triduum, vel quinque dies aperiẽdæ ſunt tabulæ: ab abſentibus quoq; intra eos dies, cùm ſuperuenerint. Nec enim oportet teſtamẽtum heredibus aut legatariis, aut libertatibus, quàm neceſſario vectigali moram fieri.

Hæc eſt lex Iulia, quæ proprio nomine lex Viceſima hereditatum dicitur in earum legum inſcri-
ptionibus, quæ ſumptæ ſunt ex duobus Æmilij Macri εἰκοστῶν libris. Vult autẽ non tantùm vt viceſi- C
ma hereditatum fiſco præſtetur, ſed etiam vt tabulæ teſtamenti ſtatim aperiantur. Nec enim hæc res
dilationem recipit: & ideo, vt rectè Paulus ait, in l. vlt. D. de appel. rec. ne teſtamentum aperiatur, vt
D. Adrianus conſtituit, id eſt, ex edicto D. Adriani, quod etiam pertinet ad viceſimam hereditatum,
appellare non permittitur. Qui locus notandus eſt, propterea quòd & ſi mentionem eius edicti ſtu-
dioſè Tribonianus remouerit ex l. vlt. C. de codic. & l. quiſquis. C. quor. appel. nõ rec. vt oſtendi lib. 3.
tit. de S. C. Silaniano, reliquit tamen eo in loco: credo quia ea verba, *Vt D. Adrianus conſtituit*, non
intellexit ad edictum illud Adriani referenda eſſe. Statim autem aperiendæ ſunt tabulæ, id eſt, à pręſ-
ſentibus intra dies tres vel quinque à morte teſtatoris. Abſentibus enim primùm itineri in vice-
na millia paſſuum ſinguli dies dantur: & ob id tractans de lege viceſima, mille paſſus Macer defini-
uit in l. mille. de verb. ſignific. Aperturæ tabularum poſtea triduum vel quinque dies. Quod ſequi- D
tur in hac Pauli ſententia, *Nec enim oportet, &c.* ita reſtituimus ex codicibus nouem: ſed tamen vt
ſenſus idoneus reddatur, pro, *teſtamentum*, legendum exiſtimo, *teſtamento*. Dixit autem *quàm ne-
ceſſario. κατ᾽ ἔλλειψιν*, vt in tit. prox. §. Meritis liberos, quàm pactionibus adſtringi placet: & in
lib. 5. tit. 28. neque in pecuniariis, quàm in capitalibus. Sic enim & in eis locis omnes libri veteres
habent. Senſus igitur hic eſt, ideo ſtatim aperiri tabulas, quòd non ſit magis æquum per cauſam
teſtamenti clauſi heredibus, aut legatariis, aut libertatibus moram fieri, quàm neceſſario vecti-
gali, id eſt, viceſimæ. Ea igitur legis pars & fiſco, & heredibus, & legatariis, & libertatibus vtilis
eſt. Neceſſarium vectigal dicitur, quia id onera imperij introduxerunt pro vtilitate communi, vt Pli-
nius ait in Panegyrico. E

De lege Cornelia. TIT. VII.

QVi teſtamentum falſum ſcripſerit, recitauerit, ſubiecerit, ſignauerit, ſuppreſſerit, amouerit, reſignauerit, deleuerit, pœna legis Corneliæ de falſis tenebitur, id eſt, in inſulam deportatur.

Lege Cornelia teſtamentaria tenetur, qui falſum teſtamentum ſcripſit, recitauit, ſubiecit, ſignauit
dolo malo, vel qui verum celauit, amouit, reſignauit, deleuit. l. 2. D. de leg. Corn. de fal. Qui amouit,
furti non tenetur, quia nõ lucrifaciendi animo amouit, ſed vt verum non appareat. Pœna legis Cor- F
neliæ eſt deportatio, vt lib. 5. latius explicabitur.

Non tantùm is qui teſtamentum ſubiecit, ſuppreſſit, deleuit, pœna legis Corneliæ coërcetur, ſed & is qui ſciẽs dolo malo id fieri iuſſit, faciendum've curauit.

Lege Cornelia tenetur non tantùm is, qui eorum, quæ ſuperiùs comprehenſa ſunt, quid fecit: ſed
& is, cuius dolo malo eorum aliquid factum erit. l. 2. D. eod.

Teſtamentum ſupprimit, qui ſciens prudensq; tabulas teſtamenti in fraudem heredum, legatariorum, fideicommiſſariorum, aut libertatum non profert. G

Quid

A Quid ſit in lege Cornelia ſupprimere, explicat. Eſt autem dolo malo teſtamentum celare, nec iis quorũ intereſt, exhibere, puta heredibus, aut legatariis, aut exheredatis. Inde in l.Pomp. D.de adq. rer.dom. Qui repoſcenti, inquit, non reddit, ſupprimere, & intercipere videtur. Sed omnimodo ſupprimendi animum ac conſilium exigimus. l.3.§.ſi quis dolo.D.de tab.exh.

Supprimere tabulas videtur, qui cùm habeat, & proferre poſſit, eas proferre non curat.

Vt quis dolo malo ſupprimere videatur, duo exigimus, vt tabulas habeat, easq́; exhibere poſsit. Sed tamen qui dolo malo fecit, vt deſineret habere, quaſi ſuppreſſor tabularum, etiam condemnabitur. d.l.3. §.ſi quis dolo.

B Codicilli quoq; ſi lateant, nec proferantur, ſupprimi videbuntur.

Lege Cornelia tenetur non is tantùm qui teſtamentũ, ſed & qui codicillos occultat dolo malo. Similiter vterque interdicto tenetur, de tabulis exhibendis. l.1.§.hoc interdictum. D.de tab.exhib.

Edicto perpetuo cauetur, vt ſi tabulæ teſtamenti non appareant, de earum exhibitione interdicto reddito, intra annum agi poſſit, quo ad exhibendum compellitur qui ſupprimit. Tabularum autem appellatione chartæ quoque & membranæ continentur.

C Interdicto de tabulis proferendis tenetur, qui tabulas ſupprimit. Dum autem hoc intra annum ait interdictum reddi, poſt annum non reddi ſignificat: quod pugnat directò cum l.3.§.vlt.D.de tab. exhib. in quo Vlpianus, Interdictum hoc, inquit, & poſt annum cõpetere conſtat: ſed & heredi, ceteriſq́; ſucceſſoribus competit. Non eſt igitur controuerſum, ſed conſtat inter omnes perpetuũ eſſe interdictum, De tabulis exhibẽdis. Sed hoc an ita ſenſerit Vlpianus, ſubtilius intueamur. Et quidem ſi verum eſt quod Vlpianus propoſuit, interdictum De tabulis exhibendis poſt annum competere, cur ſubdit, quaſi augendæ rei gratia, Sed & heredi ceteriſq́; ſucceſſoribus cõpetit? Certiſsimum eſt perpetua interdicta ſucceſſoribus competere: idq́; in annuis tantùm interdictis commodè adiungitur, heredi cõpetere. Quod ſi in heredem hoc interdictum ceteroſq́; ſucceſſores competere, quod
D tamen nuſquam reperitur ſcriptum, Vlpianus ſcripſiſſet, & perpetuum eſſe interdictum facilè admitteremus, & aptè eum atq; conuenienter id ſubdidiſſe confiteremur. Quando verò & illud adſcripſit, & hoc prætermiſit, ita cenſeo, eandem eſſe rationem huius interdicti, & interdicti, Ne vis fiat ei, qui in poſſeſsionem miſſus erit. Vtrumq; enim pœnale eſt: & rectè, meo quidem iudicio. Accurſius quæ traduntur in l.3.§.cõdemnatio.D de tab.exhib. ad aliud quoq; interdictum transfert in l.1. §.hanc actionem.D.ne vis fiat ei, qui in poſſ.miſſ.erit. Neq; enim ei quicquam obſtat. l.ſi quis dolo. §.1.D.de re iudic. ſi quidem in eo pro, *venditor*, mihi perſuadeo legendum eſſe, *debitor*, & verum eſt. At cõſiderandum hîc rurſus eſt, hoc ordine interdicta proponi, vt præcedat interdictum, Ne vis fiat ei, &c. ſequatur interdictum, De tabulis exhibendis. Neq; perturbemur legum inſcriptionibus, quas tractatu proprio habito, quandoq; mendis innumeris ſcatere, Domino faciente, docebimus. Nam
E vt l.3. D. ne vis fiat ei &c. eſt ex Vlpiani lib. LXVIII. ad edictum, ſic & l.1. & l.vlt. Et quod lex prima LXXII. lex vltima LXVIII. libro tribuitur, mendum allatum eſt ex numerorum notis in l.1.V. in X. mutato & vno I. quod ſupereſt in l.vlt. in ea prætermiſſo. Quæ vitiorum genera in auctoribus frequenter occurrunt. Cùm verò Vlpianus hoc prius de interdicto, Ne vis fiat ei &c. ſcripſiſſet poſt annum id nõ competere, ſed heredibus ſimilibusq́; perſonis dari, in l.1. §.hanc actionem. D.ne vis fiat ei, &c. quod & de interdicto annali Vnde vi adnotatur in l.1. §.hoc interdictum heredi. D.vnde vi. deinde idem Vlpianus huic interdicto proximè adiuncta tractatione interdicti De tabulis exhibendis, vt credo, ſic ſcripſit in l.3.§.vlt.D.de tab.exhib. Interdictum hoc & poſt annum non competere conſtat hoc ſenſu ſicut ſuperiùs, Ne vis fiat, ita & hoc poſt annum non competere conſtat. Sequitur,
F Sed & (ſicut videlicet ſuperius) heredi ceteriſq́; ſucceſſoribus competit. Et hanc lectionem cùm ipſe rerum ordo, tum hæc Pauli ſententia manifeſtò confirmat. Qui nec hunc interdictorum ordinem animaduerterunt, nec iterati huius articuli, *&*, vim intellexerũt, auctores, vt opinor, demendæ negationis fuerunt. Non eſt illud ommittendum, edictum quidem loqui de tabulis, ſed tabularum appellatione omnem materiam contineri. Quæ interpretatio etiam ad edictum de bonor. poſſeſsione ſecundum tab. adhiberi ſolet.

De Inteſtatorum ſucceſsione. TIT. VIII.

G INter agnatos & cognatos hoc intereſt, quòd in agnatis etiam cognati continentur, inter cognatos verò agnati non comprehenduntur. Et ideo pàtruus & agnatus eſt, & cognatus, auunculus autem cognatus tantummodo.

Cognatorum nomen generale eſt. Ex his alij ſunt agnati, alij cognati. Agnati ſunt cognati per mares, vt patruus amita: cognati ſunt per feminas, vt auunculus matertera. l. penult. D. vnd. legit. A

Si ſint fratres defuncti, & fratris filij, vel nepotes, fratre non exiſtente, filius fratris nepoti præfertur.

Hæc ſententia ſecum ipſa non conſentit: ait enim initio eſſe fratres defuncti, deinde fratrem non exiſtere. Rurſus ait filium fratris nepoti præferri, cùm tamen exiſtere fratris filios & oepotes non propoſuerit, ſed fratris filios vel nepotes. Igitur ſic lego, *ſi ſint frater defuncti, & fratris filius vel nepos, frater filio fratris, vel eo non exiſtente, nepoti præfertur.* §. ſi plures. de legit. agn. ſuc. B

Feminæ ad hereditates legitimas vltra conſanguineas ſucceſſiones non admittuntur, idq; iure ciuili, vel Voconia narratione videtur effectum. Ceterùm lex XII. tab. nulla diſcretione ſexus cognatos admittit.

Conſanguinei vtriusq; ſexus, legitimi heredes ſunt: vltra conſanguineos feminæ legitimi heredes non ſuot: idq; effectum eſt iure nouo. Iure enim antiquo omnes agnati cuiuſcunq; ſexus legitimi ſunt: quod à Iuſtiniano renouatum eſt. §. ceterùm. de legit. agn. ſuc. Ait, *iure ciuili, vel Voconia narratione.* Quidam codices habent *iure ciuili Voconiana ratione*, emendo, *iure ciuili Voconiana rogatione.* Hæc lex hereditates coërcuit mulierum ne diteſcerent, ac proinde elatæ æquarent ſe viris. Scripſimus de ea in Notis ad tit. de leg. Falc. lib. III. Inſtitu. C

In hereditate legitima ſucceſſioni locus non eſt. Et ideo fratre decedente antequam adeat, aut repudiet hereditatem, fratris filius admitti non poteſt, quia omnis ſucceſſio proximiori defertur.

In legitimis heredibus non eſt ſucceſsio. Et ideo fratre moriente dum deliberat, fratris filius mihi heres legitimus non eſt: nam ſucceſsio legitima proximiori defertur. Tempore autem delatæ hereditatis frater fuit proximior, non fratris filius, ergo fratris filio non defertur, neque eam frater tranſmiſit ad fratris filium. Igitur filio fratris non dabitur Vnde legitimi, dabitur tamen Vnde cognati. §. placebat. de legit. agnat. ſuc. Ex conſtitutionibus Iuſtiniani in legitimis hereditatibus eſt ſucceſsio, & frater alterius fratris filio non præfertur. D

Ab hoſtibus captus neque ſui, neq; legitimi heredis ius amittit poſtliminio reuerſus. Quod & circa eos qui in inſulam deportantur, vel ſerui pœnæ effecti ſunt, placuit obſeruari, ſi per omnia in integrum indulgentia principali reſtituantur.

Poſtliminio recipimus ſui & legitimi heredis ius: Item reſtitutione principis. l. 1. §. filio. D. ad Tertyl. l. 1. §. vlt. D. de bon. poſſ. contr. tab. non tamen manumiſsione. l. 7. D. vnd. cogn. Reſtitutio plenior eſt manumiſsione: Reſtitutio ingenuum facit, Manumiſsio ingenuum non facit. E

Pro herede gerere, eſt deſtinatione futuri dominij aliquid ex hereditariis rebus vſurpare. Et ideo pro herede gerere videtur, qui fundorum hereditariorum culturas, rationesq; diſponit, & qui ſeruis hereditariis, iumentis, rebus've aliis vtitur.

Heres legitimus fundos hereditarios coluit, aut eorum rationes diſpoſuit, ſeruos, aut iumenta pauit, aut diſtraxit: ſi hoc animo heredis geſsit, pro herede geſsit: ſi alio animo, non item. Quod fuſius explicatur in l. pro herede. D. de adq. hered. F

Ex pluribus heredibus iiſdemq; legitimis, ſi qui omiſerint hereditatẽ, vel in adeundo aliqua ratione fuerint impediti, his qui adierunt, vel eorum heredibus omittentium portiones adcreſcunt. Quod in herede inſtituto eum qui acceperat ſubſtitutum euenire nõ poterit. Diuerſa enim cauſa eſt ſcripti & legitimi.

Qua in re diuerſa ſit cauſa ſcripti & legitimi, Anianus non intellexit: ſed colligitur ex l. ſi ex pluribus. D. de ſuis & leg. hered. Ius adcreſcendi coheredis heredem ſequitur, ad quem portio hereditatis peruenit: ius ſubſtitutionis coheredis heredem non ſequitur, licet portio hereditatis, ex qua ſubſtitutus coheres adiectus eſt, ad eũ peruenerit. Ius adcreſcẽdi reale, ius ſubſtitutionis perſonale. Ineſt G

verò

A verò mendum, ni fallor, in illo loco, *cum qui acceperat ſubſtitutum*, legendum cenſeo, *eoq́ coheredi ſubſtituto*, vt in l.ſi ex pluribus: inſtituti heredis & coheredi ſubſtituti.

Ad S. C. *Tertullianum.* TIT. IX.

MAtres tam ingenuæ quàm libertinæ ciues Romanę, vt ius liberorum conſecutæ videantur, ter & quater peperiſſe ſufficiet, dummodo viuos & pleni temporis pariant.

B Mater filio ſuccedit quaſi legitima ex S.C.Tertulliano, cuius auctor fuit D.Pius, vt Zonaras ſcribit, & nos probaſſe in Inſtit.meminimus. Sed hoc ita ſi ius liberorum habeat, ingenua trium, libertina quattuor, & ſi viuos, maturosq́; peperit. Nati enim non videntur, qui mortui naſcuntur, & contra naturam ac leges videntur naſci qui immaturo partu eduntur: vt qui ante ſeptimum menſem.

Quæ ſemel vno partu tres filios edidit, ius liberorum non conſequitur. Non enim ter peperiſſe, ſed ſemel partum fudiſſe videtur, niſi forte per interualla pariat.

Ter enixa videtur, quæ tergeminos peperit per interualla.l.ter enixa. D.de verb. ſign. non quæ
C vno partu, id eſt, nullo interiecto interuallo. Vno autem impetu conſtat duos pluresve naſci non poſſe.l.Areſcuſa.D.de ſtat.hom.

Mulier ſi monſtroſum aliquid aut prodigioſum enixa ſit, nihil proficit. Non ſunt enim liberi qui contra formam humani generis conuerſo more procreantur.

Extat hæc ſententia in l.non ſunt.D.de ſtat.hom.Pertinet autem propriè ad S. C.Tertullianum. Igitur monſtroſus vel prodigioſus partus in S. C. Tertulliano matri non prodeſt. Contrà Vlpianus in l.quæret. D.de verb.ſign. prodigioſum vel monſtroſum partum matri in lege Papia prodeſſe
D ait. Diuerſitatis ratio aliqua reddi poteſt: Odioſa enim eſt lex Papia quæ orbas eorum quæ in teſtamentis relinquuntur ſemiſſe multat, auctore Nicephoro libr. VII. cap.47. Et ideo Ambroſius in Lucæ capite 3. Erat, inquit, deforme liberos non habere: quod etiam legum ciuilium fuit auctoritate multatum. In S. C. Tertulliano de lucro certatur, in lege Papia de damno. Plus autem fauendum eſt his, qui de damno vitando, quàm de lucro captando certant. l.vlt. §.ſin verò creditores. C. de iur.delib. Sed quia derogatum erat hac in re S. C. Tertulliano. l.2.C.de iur.liber. hanc ſequentemq́; ſententiam Tribonianus poſuit ſub tit.de ſtat.hom.verbis ad hunc ſenſum inflexis, vt nō ſint iuſti liberi, & in poteſtate qui contra naturam naſcuntur.

Partum qui membrorum humanorum officia ampliauit, quia aliqua-
E tenus videtur effectus, matri prodeſſe placuit.

Quibus ampliata ſunt officia membrorum, vt ſedigiti, matri proſunt.l.non ſunt.D.de ſtat.hom.

Septimo menſe natus matri prodeſt. Ratio enim Pythagoræi numeri hoc videtur admittere, vt aut ſeptimo pleno, aut decimo menſe partus maturior videatur.

Partus *ἑπτάμηνος* matri prodeſt in S.C. Tertulliano: eſt enim pleni temporis. l.ſeptimo. D.de ſtat.hom. Qui ante ſeptimum, vel octauo menſe prodeūt, imperfecti ſunt, nec vitales. Nono autem, & decimo, & vndecimo à conceptionis die legitimi partus fiunt. Non tamen vndecimo à morte
F mariti ex XII. tab. Sed decreto quodam Adriani, etiam vndecimo à morte mariti menſe partus legitimus fit. Quod defendi poteſt partu edito ſub initium vndecimi menſis. Nam ſi ſub finem edatur, proculdubio illegitimus eſt, Nouel. XXXIX. Cùm verò ſummus hic ſit pariendi finis, non dubito quin ſit in l.vlt.D.de adquir.rer.dom.pro *vſucapta*, legendum, *vendita*. Eſt enim vſucapio ancillæ ſaltem anni vnius. Vt autem quæ grauida facta eſt apud teſtatorem, vel donatorem, fieri poteſt vt apud legatarium, vel donatarium pariat, ita fieri non poteſt, vt quæ apud dominum prægnans facta eſt, apud eum qui eam vſu ſuam fecerit, pariat. Sic igitur totam eam legem ſuæ integritati reſtituo, *Cùm prægnans mulier legata, aut vendita, alio've quo modo alienata pariet, eius fiet partus cuius eſt ea cùm eniteretur, non cuius tunc fuiſſet, cùm conciperet.* Opponitur editioni conceptio: & hoc poſito concepiſſe ancillam apud vnum, peperiſſe apud alterum, huic datur partus, nō illi. Sed vt ad *ἑπτάμηνον*
G redeamus, quem maturū partum eſſe diximus, cùm tamen *ὀκτάμηνος* ſit immaturus, ſi quæratur differentiæ ratio, tribuendū [illegible] erit occultæ rationi & virtuti ſeptenarij numeri: ac videnda hîc omnino erit epiſtola Ambro[illegible]ad Horontianum. Ad hæc ſi quæratur an & is ſit maturus qui ad initia ſeptimi menſis natu[illegible]dicam eſſe maturum ex l.3. §.vlt. D.de ſuis & leg. her. vt puta ſi natus ſit CLXXXII. die. Et[illegible]m exactiùs dinumeratis omnibus menſium diebus, CLXXXII. dies acci-

dere poſsit vt ſextum menſem non impleant, verbi gratia, à Kalend. Martiis vſque ante diem pridiè Kal. Auguſt. dinumeratione facta, tamen in hoc propoſito, ex ſenteotia Græcorum Iuriſconſultorum, ita ineuoda eſt computatio, vt ſingulis menſibus XXX. dumtaxat dies tribuantur. Qua ratione CLXXXII. dies ſeptimũ menſem attinguot. Et ita Hippocrates quoque lib. 2. Epid. 3. Sect. CCLXX. dies pro nouem menſibus putat, tiosq; hanc putandi ratiooem ſemper ſequimur. At videtur huic noſtræ ſententiæ aduerſari Paulus, dum ait, *ſeptimo pleno*, pleno autem, id eſt, CCX. diebus, qui oumerus cootinet *τρεῖς δεκάδας ἑβδομάδων*, vt & Hippocrates *περὶ σαρκῶν* oſteodit. Non tamen ideo ſtatim conſequitur, non naſci partum legiõmũ circa initia ſepomi menſis: Nam & CLXXXII. partum oaſci Hippocrates ſcripſit *περὶ ἑπταμήνου* qui oumerus dierum efficit dimidiam anni partem rotundato oumero. A

Aborſus vel abactus venter partum efficere non videtur. B

Quæ abegit partum, vel abortum fecit, peperiſſe ooo videtur. l. a. C. de poſt. hered. Et ideo abortu facto finitur miſsio in poſſeſsiouem. l. 1. in fin. D. de vent. in poſſ. mit.

Libertina vt ius liberotum conſequi poſsit, quater eam peperiſſe ſufficit.

Quidam adduot malè, *vt ingenuam.* Sed & tota hæc ſententia ſubditiua videtur, cùm hoc ſit in prima ſenteutia ſatis expreſſum.

Latina ingenua ius Quiritium cõſecuta, ſi ter pepererit, ad legitimam filij hereditatem admittitur: non eſt enim manu emiſſa. C

Ingenua mater ex S. C. Tertulliano filio ſuccedit, non ea tantùm quæ ciuis Romana eſt, ſed etiam Laona quæ ius Quiritium coofecuta eſt, ſi tres liberos habeat. Latioa ingeuua eſt, quæ nata eſt ex Latiois libertinis.

Ius liberorum mater habet, quæ tres filios aut habet, aut habuit, aut neque habet, neque habuit. Habet, cui ſuperſunt: habuit, quæ amiſit. Neque habet neq; habuit, quæ beneficio principis ius liberorum conſecuta eſt. D

Non ea tantùm mater ex S. C. Tertulliano ſuccedit, quæ ter aut quater peperit, ſed & quæ non peperit, ſi ius trium aut quattuor liberorum à Cæſare impetrauerit: Immò & ſi oon impetrauerit ex cooſtitutioue Iuſtiniani. Conſtitutio Hooorij, id eſt, l. 1. C. de iur. liber. aliò pertinet, vt oſtendimus io fragm. Vlpiani, tit. de ſolid. capac. int. vir. & vxor.

Ad S. C. *Orphitianum.* TIT. X.

Filij vulgò quæſiti ad legitimam matris hereditatem adſpirare non prohibentur: quia pari iure vt ipſorum matribus, ita ipſis matrum hereditates deferri debuerunt. E

Quemadmodum ex S. C. Tertulliano mater filiis vulgò quæſitis ſuccedit, ita ex S. C. Orphitiaoo filij vulgò quæſiti matri ſuccedunt iure legitimo. §. nouiſsimè. de S. C. Orphit.

Ad filiam ancillam, vel libertam ex S. C. Claudiano effectam legitima matris inteſtatæ hereditas pertinere non poteſt: quia neq; ſerui, neq; *ciuem* liberti matrem ciuilem habere intelliguntur. F

Si filia libera ancilla facta ſit ex S. C. Claudiano, nec ſi poſtea liberta efficiatur, matri ex S. C. Orphitiano ſuccedet, quia mater eſſe deſiit. l. 1. §. filio. D. ad S. C. Tertyl. Quid S. C. Claudiano contineatur, expoſuimus in Notis ad õt. Vlpiani De tutelis. Eo vſi ſunt olim Langnbardi, & Franci, vt ex eorum legibus & inſtitutis antiquis colligi poteſt. Noſtro tamen Iuſtiniano noti probatur.

Ad legitimam inteſtatæ matris hereditatem filij ciues Romani, non etiam Latini admittuntur. Ciues autem Romanos eo tẽpore eſſe oportet, quo ab iiſdem legitima hereditas aditur.

Matri ex S. C. Orphitiano ſuccedunt ingenui ciues Romani: nec ſatis eſt ſi ciues Romani ſint mortis tempore: nam & aditæ hereditatis tempore ciues Romanos eſſe oportet. l. 1. §. filio. D. ad S. C. Tertyl. Sunt quidam ingeuui Laóni, vt qui nati ſunt ex matre liberta Laóna, ſed hi matri ius, ſcilicet, Quiritium conſecutæ ab inteſtato tioo ſuccedunt. Liberta Latina quæ ius Quiritium conſecuta tion eſt, heredem ooo habet. G

Filius

A Filius maternam hereditatem, eandemq; legitimam, niſi adeundo quærere non poteſt.

Filius patri ipſo iure heres exiſtit, Matri autem heres fit aditione ſimplici, ſiue bonorum poſſeſſionis petitione, ſiue cretionis ſollemnitate.l.3.C.ad S. C. Orph. eodemque modo mater filio heres fit.l.1.C.Th.de cret.vel bon.poſſ.l.1.C. Th.de leg.her. Hic verò totus titulus deſiderabatur in libris antehac impreſsis.

De gradibus. TIT. XI.

B PRimo gradu ſuperiori linea continentur pater mater: inferiori filius filia, quibus nullæ aliæ perſonæ iunguntur.

Duplex eſt linea, recta & tranſuerſa. Directa in ſuperiorem & inferiorem diuiditur. Superior eſt parentum, inferior liberorum. Vtraq; incipit à primo gradu, & in eo perſonæ dumtaxat quattuor continētur. Tranſuerſa incipit à ſecundo gradu, & oritur ex ſuperiore linea.l.ſtemmata.D.de grad. & adfin. In inferiori nulla eſt linea tranſuerſa. Hæc dicitur etiam obliqua & lateralis. Saluianus lib. III. ad Eccleſ.Cath. Non ſolùm, inquit, vt aiunt, ex directo, ſed etiam ex obliquo, & ex tranſuerſo venientibus res propriæ facultatis addicunt.

C Secundo gradu continentur ſuperiori linea auus auia, inferiori nepos neptis: tranſuerſa frater ſoror: quæ perſonæ duplicantur. Auus enim & auia tam ex patre, quàm ex matre: nepos neptis tam ex filio, quàm ex filia: frater ſoror tam ex patre, quàm ex matre accipiuntur. Quæ perſonæ ſequentibus quibuſcumque gradibus ſimiliter pro ſubſtantia earum quæ in quoquo gradu conſiſtunt ipſo ordine duplicantur.

D In ſecundo gradu XII. ſunt perſonæ. Nam auus, auia, nepos, neptis, frater, ſoror dupliciter intelliguntur. Et ſic in ſequentibus quoq; gradibus perſonæ dupliciter accipiuntur.l.Iuriſc.§.ſecūdo.D. de grad.& adfin.

Tertio gradu veniunt ſuprà proauus proauia, infrà pronepos proneptis: ex obliquo fratris ſororiſque filius filia, patruus amita, id eſt, patris frater & ſoror: Auunculus matertera, id eſt, matris frater & ſoror.

E Tertio gradu continentur perſonæ x. duplicatæ XXXII. quod in libro ſingulari de gradibus & adfinibus Paulus diligentius expoſuit.

Quarto gradu veniunt ſuprà abauus abauia: infrà abnepos abneptis. Ex obliquo fratris & ſororis nepos neptis, frater patruelis, ſoror patruelis, id eſt, patrui filius filia: conſobrinus conſobrina, id eſt, auunculi & materteræ filius filia: amitinus amitina, id eſt, amitæ filius filia: itemq; conſobrini qui ex duabus ſororibus naſcuntur. Quibus

F adcreſcit patruus magnus, amita magna, id eſt, aui paterni frater & ſoror: Auunculus magnus, matertera magna, id eſt, auiæ tam paternæ, quàm maternæ frater & ſoror.

In quarto gradu perſonæ continentur LXXX. Patrueles mihi ſunt patrui mei filij: Conſobrini, auunculi & materteræ meæ filij: Amitini, amitæ meæ filij. Hoc verò cùm ita definierit Paulus, fruſtra adiicit, *itemq; conſobrini, qui ex duabus ſororibus naſcuntur.* Itaque cenſeo ſuperiora illa verba *& matertera*, delenda eſſe, vt & in Notis ad tit. De grad.cog.probaui. Item in illo loco, *aui paterni*, addendum, *auiq; materni.* Nam & aui materni frater mihi eſt patruus magnus, matri autem meæ patruus.l.Iuriſc.§.patruus magnus. Quod ſi verum eſt, in extremo proximæ ſententiæ quod additum

G eſt, *proauiq; materni*, vt in ordinem ſuum redigatur, reddi oportet propatrui, proamitæq; definitioni. Eadem eſt in extremo alterius quæ ſequitur ſententiæ, horum verborum, *abauiq; materni*, præpoſtera diſpoſitio.

Quinto gradu veniunt ſuprà quidem atauus atauia, infrà atnepos

atneptis : ex obliquo fratris & ſororis pronepos proneptis, fratris patruelis ſororis patruelis, amitini amitinæ, conſobrini conſobrinæ filius filia, propius ſobrinus ſobrina, id eſt, patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, materteræ magnæ filius filia. His adcreſcunt propatruus proamita, hi ſunt proaui paterni frater & ſoror : proauunculus promatertera, hi ſunt proauiæ paternæ maternæque frater & ſoror, proauiq; materni. A

Quinto gradu continentur perſonæ CLXXXIIII. De definitione propioris ſobrini ſcripſimus Inſtitutionum lib. III. ſatis multa. B

Sexto gradu veniunt ſuprà tritauus tritauia, infrà trinepos trineptis. Ex obliquo fratris & ſororis abnepos abneptis, fratris patruelis, ſororis patruelis, amitini, amitinæ, conſobrini conſobrinæ nepos neptis : patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, materteræ magnæ nepos neptis, id eſt, propioris ſobrini filius filia, qui conſobrini appellantur. Quibus ex latere adcreſcunt propatrui, proamitę, proauunculi, promateræ filius filia: Abpatruus abamita, hi ſunt abaui paterni frater & ſoror: Abauunculus abmatertera, hi ſunt abauię paternæ maternæq; frater & ſoror, abauiq; materni. C

Sexto gradu continẽtur perſonæ CCCCXLVIII. In eo ſunt cõſobrini qui proprio inter ſe vocabulo ſobrini appellantur, id eſt, conſobrinorum filij. Conſobrini à Græcis ἐξάδελφοι & προτεξάδελφοι : Sobrini διεξάδελφοι, & δεύτεροι ἐξάδελφοι appellantur. Conſobrinus meus mihi eſt quarto gradu, conſobrini mei filius quinto: ipſi inter ſe conſobrinorum filij, qui ſobrinos ſe vocant, ſexto. Sic ſobrino natus mihi eſt ſeptimo gradu, ipſi autem inter ſe ſobrinorum filij, qui τριεξάδελφοι appellantur, ſunt octauo. Quidam codices hîc habent, *propius conſobrini, propius conſobrinæ filius filia*: quod defendi poteſt. Nam conſobrinorum appellatio latiſsima eſt, vt oſtendi in Inſtit. D

Septimo gradu qui ſunt cognati recta linea ſuprà, infraq; propriis nominibus non appellantur: ſed ex tranſuerſa linea continentur fratris ſororiſve atnepos atneptis, conſobrini filij filiæque.

Septimo gradu continentur perſonæ mille XXIIII. & ex recta linea qui in eo ſunt carent propriis nominibus, ex obliqua iam antè defecerunt propria nomina.

Succeſſionis idcirco gradus ſeptem conſtituti ſunt, quia vlterius per rerum naturam nec nomina inueniri, nec vita ſuccedentibus prorogari poteſt. E

Alij auctores ſex tantùm gradus conſtituunt, Paulus ſeptem : quia ex ſeptimo gradu vocatur ſobrino ſobrina've natus. §. vlt. de ſuc. cog. l. 1. §. hæc autem. D. vnd. cog. Vlterius verò gradus non porriguntur, cùm & in ſeptimo deficiant omnimodo cognatorum nomina, & vix vltra eum gradum cognatorum vita conſiſtat. l. non facilè. D. de grad. & adf.

De manumiſſionibus. TIT. XII. F

SEruum communem vnus ex dominis manumittendo Latinum facere non poteſt, nec magis quàm ciuem Romanum : cuius portio eo caſu quo ſi proprius eſſet ad ciuitatem Romanam perueniret, ſocio adcreſcit.

Si vnus ex dominis communem ſeruum manumiſerit, nihil agit. Nam neq; Latinum eum facit, neque partem ſuam amittit. Quod ſi vindicta manumiſerit, Romanum quidem ciuem eum non facit, ſed partem ſuam amittit, eaq; adcreſcit ſocio. Hæc Iuſtinia. mutat in l. 1. C. de com. ſer. ma. G

Mutus & ſurdus ſeruum vindicta liberare non poſſunt. Inter amicos tamen, & per epiſtolam manumittere non prohibentur. Vt autem

A tem ad iuſtam libertatem peruenire poſſit, condicione venditionis excipi poteſt.

Surdus mutus ita natus oeque vindicta, neque alio modo ſeruum manumittere poteſt. l. diſcretis. C. qui teſtam. fac. poſſ. Idemq; obtinuiſſe opinor in ſurdo muto ita facto. Qui autem altero morbo laborat, ſurdus puta, vel mutus, viodicta, aut teſtameoto manumittere noo poteſt, inter amicos poteſt, atque adeo Latinum non ciuem Romaoom facere poteſt. Ideo nō vindicta, quia ſollemnia verba, quæ in ea manumiſsione interueniunt, aut effari, aut exaudire oon poteſt. Sed cùm ea verborum ſollemnitas omitti ſoleat. l. manumiſsio. D. de manu. viod. & publicæ hoc etiam ſuadeat vtilitatis ratio, poterit hodie vindicta quoque manumittere. Idque etiam in ſurdo ita oato Celſus
B ſcripſit. l. 1. D. qoi & à quib. man. Teſtamento autem ideo non poterat, quia teſtamenti factiouem non habebat, quam poſtea ei Iuſtinianus dedit. Illud olim non erat dubium, quin poſſet mutus aut ſurdus hanc venditioni ſerui legem dicere, vt viodicta eum emptor liberaret, quo modo etiam curator furioſi quem noo poteſt manomittere, vt liber fiat adſequitur. l. ſeruus furioſi. D. de manumiſ.

Tormentis apud Præſidem ſubiectus, & de nulla culpa confeſſus, ad iuſtam libertatem perduci poteſt.

Iuſta libertas, eſt ciuitas Romana. Ciuitatem ergo Romanam tortus, nec confeſſus apiſci poteſt. Tortus, & confeſſus ex lege Ælia Sentia manomiſsiooe dediticiorum oumero fit: auctor Vl-
C pia. in frag. tit. 1.

Fideicommiſſa libertas data facto heredis non mutatur, ſi ſeruum quem manumittere iuſſus eſt, vinxerit.

Ad iuſtam libertatem perduci non poteſt is, quem dominus ob delictum vinxit: ideoq; iniectis vinculis, extinguitur fideicommiſſa libertas. l. fideicommiſſaria. 2. D. de fideic. liber. Diuerſum eſt, ſi heres ipſe qui rogatus eſt, ſeruum vinxerit, vt in Frag. Vlp. tit. 1. adnotauimus. Serui enim deteriorē coodiciooem heres facere noo poteſt. l. is qui ex cauſa. D. de fid. lib.

Communem ſeruum vnus ex ſociis vinciendo, futuræ libertati non
D nocebit. Inter pares enim ſententias clementior ſeueriori præfertur. Et certè humanæ rationis eſt fauere miſerioribus, & propè innocentes dicere, quos abſolutè nocentes pronuntiare non poſſumus.

Vincti pœnæ cauſa, & poſtea manumiſsi, dediticiorum numero ſunt ex lege Ælia Sentia. An & communis ſeruus qui ab vno ex dominis vioctus eſt? Minimè verò. Ideoq; vindicta manumiſſus omnium voluntate, ciuis Romanus fit, vel inter amicos Latinus. Hoc ita, vt eleganter Paulus ait, quooiam inter pares ſenteotias clementior ſeueriori præfertur; & certè humanæ ratioois eſt, &c. Is verò ſeruus non eſt abſolutè nocens, quem vnus dominus pœnæ cauſa vinxit, alter non vinxit.

E Debitor creditor've ſeruum pignoris vinciendo, dediticium facere non poſſunt. Alter enim ſine altero cauſam pignoris deteriorem facere non poteſt.

Seruus pignori obligatus, & debitoris vel creditoris iuſſu vioctus, dediticiorum numero non efficitur: ideoq; vinctus iuſſu debitoris, deiode creditori addictus ab eoq; viodicta manumiſſus ciuis Romanus fit, vel iuſſu creditoris vinctus, & ſoluto debito, à debitore vindicta manumiſſus, æquè ad iuſtam libertatem peruenit. Nec enim alter ſine altero pignoris cauſam deteriorem facere poteſt. An autem ſi creditor ſeruum vinxerit, quaſi re malè tractata tenebitur pignoraticia actione? Minimè. l. eleganter. §. vlt. D. de pig. act.

F Seruus furioſi domini vel pupilli iuſſu vinctus dediticiorum numero non efficitur: quia neque furioſus, neque pupillus exacti conſilij capax eſt.

Nihil nocent vincula libertati, ſi pupillus ſine tutoris auctoritate, vel ſi furioſus ſeruum in vincula coniecerit: quia animi indicium noo habēt. Vincula qoemadmodum in lege Ælia Sentia de dediticiis accipiantur Vlpia. exponit in l. verum. D. de verb. ſign.

Non tantùm ſi ipſe dominus vinciat, nocet libertati, ſed & ſi vinciri
G iubeat, aut vincientis procuratoris actoris've factum cōprobet. Quòd ſi antequam ſciret vinctum, ſolutionis eius cauſas approbauerit, libertati futuræ vincula non nocebunt.

Non

Non tantùm ſi dominus, ſed & ſi alius mandante eo, vel ratum habente vinxit, ſeruus dediticio- A
rum numero habetur. Domino autem ratum non habēte, ſoluto ſeruo, nihil ei ab alio iniecta vin-
cula nocent. Itaque iuſtam libertatem à domino conſequi poteſt. Ait, *quòd ſi antequam ſciret vin-*
ctum. Non prius vinctum eſſe ſciuit & voluit, deinde ſoluit, ſed ſolui ſtatim voluit atque vinctum
eſſe cognouit: ideoq; libertati hæc vincula nihil nocent. Hodie ſublata eſt dediticiorum condicio:
Itaque vſui hæc eſſe non poſſunt, niſi à ſimili, aut pari argumento ducto.

Cæco curator dari non poteſt, quia ipſe ſibi procuratorem inſtituere poteſt.

Curator dari ſolet muto, ſurdo, prodigo, adoleſcēti, furioſo, fatuo: quoniam hi non ſemper pro- B
curatorem date poſſunt. l. mutus. D. de procur. Cæco non datur: nam hic omnimodo ſibi procura-
torem inſtituere poteſt, vt & adoptare, & teſtari, & bonorum poſſeſsionem ſibi poſtulare. l. etiam
cæcus. D. de adopt. l. 2. D. de bon. poſſ. fur. j. Potuit hæc ſententia ad quæſtionem manumiſsionum
pertinere, cùm & de lege Ælia Sentia Paulus tractans id ſcripſerit, tutorē cæcum auctorē fieri poſſe.
l. etiam. D. de auct. tut. Et licet perſonæ quæ curatorum aut tutorum conſilio reguntur vinciendo
dediticium facere non poſsint, vt de furioſo & pupillo ſuperius dictum eſt, cæcus tamen & per ſe,
& per procuratorem dediticium facere poteſt. Et ita hæc ſententia ad legem Æliam Sentiam ac-
commodabitur.

De fideicommiſsis libertatibus. TIT. XIII. C

EA condicione heres inſtitutus, ſi liberos ſuos emancipauerit, omnimodo eos emancipare cogendus eſt. Pro condicione enim hoc loco emancipatio videtur adſcripta.

Inſtitutus ſub hac condicione, ſi liberos emancipauerit, omiſſa condicione hereditatem ample-
cti poteſt. Nec enim cogitur parere condicioni. Et hoc verum eſt ſecūdùm vulgarem formulam iu-
ris, id eſt, recto & ordinario iure, vt ait Marcianus in l. filiusfam. §. ſecundùm. D. de lega. lib. 1. Sed in
Pand. Florentinis is §. diuulſus, ac laceratus eſt, in alus non ſatis emendatus. Verùm ſic eſt reſtituen-
dus, *ſecundùm vulgarem formam iuris, & ſi filios ſuos emancipare rogatus fuerit, non cogitur hoc facere.* D
Poteſtas enim patria inæſtimabilis eſt. Rectè autem ait, ſecundum vulgarem formam iuris: nam
extra ordinem eos emancipare cogitur. l. ſi cui legatum. D. de cond. & dem. & ita hanc Pauli ſen-
tentiam accipio. Dices, quid verò hæc ſententia ad fideicommiſſarias libertates? Dicam: quòd vt ſer-
uis, ita & liberis, qui in poteſtate parentum ſunt, per fideicommiſſum libertas relinqui videatur,
herede rogato vt emancipet, modo've, aut condicione emancipationis adſcripta. Nam qui emanci-
patur, manumittitur.

Decedente eo, à quo fideicommiſſa libertas relicta eſt, heredes eius eam præſtare cogendi ſunt.

Si is qui rogatus eſt ſeruum manumittere ante manumiſsionem deceſſerit, ſucceſſores eius de- E
bent manumittere. l. imperator. §. 1. D. de fideic. lib.

Si decedens ſeruis ſuis libertatem ita dederit, Illum & illum liberos eſſe volo, eosq; filiis meis tutores do, impeditur fideicommiſſa libertas: quia pupilli ſine tutoris auctoritate manumittere non poſſunt, & habentibus tutores tutor dari non poteſt: ſed interim vice abſentium pupilli habentur, vt ex decreto ampliſsimi ordinis primùm libertas, ac deinde tutela competere poſſit. F

Seruos filio ſuo impuberi tutores dedit, & filium rogauit vt eos manumitteret, quod etſi non
adſcripſiſſet intelligeretur. l. etſi non adſcripta. C. de fideic. lib. Hæc quæſtio τῶν ἀπόρων videtur, quia
non poteſt eos pupillus ex cauſa fideicommiſsi manumittere ſine tutoris auctoritate. l. ex cauſa. D.
de fid. lib. Rurſus alij tutores ei dari non poſſunt. l. idem fiet. D. de teſtam. tut. nec qui teſtamēto dati
ſunt, aliter tutelam adminiſtrare, quàm ſi fuerint manumiſsi. Sed interim pupillus vice abſentis ha-
betur, vt ex S. C. Daſumiano libertas perinde ſeruis competat, atque ſi ex cauſa fideicommiſsi ma-
numiſsi eſſent. l. neque infantes. l. non tantùm. §. S. C. D. de fid. lib.

Ad legem Fuſiam Caniniam. TIT. XIIII. G

NOminatim ſerui teſtamēto manumitti ſecundum legem Fuſiam poſſunt. Nominatim autem manumittere intelligitur hoc modo,

STICH

A STICHVS LIBER ESTO. Cùm autem, OBSONATOREM, VEL QVI EX ANCILLA ILLA NASCITVR LIBERVM ESSE VOLO, ex Orfitiano S. C. perinde libertas competit,ac ſi nominatim data ſit. Officiorum enim & artium appellatio nihil de ſignificatione nominum mutat,niſi forte plures ſint qui eo officio deſignẽtur. Tunc enim nomen adiungendum eſt, vt eluceat de quo teſtator ſenſiſſe videatur.

B Libertas teſtamento nominatim relinquenda eſt. §. libertas. D. de legat. idq́ue lex Caninia iubet,vt & Vlpianus ſcribit in Frag.tit.1.Nominatim autem videntur manumiſsi non tantùm qui propriis nominibus,ſed & qui aliis demonſtrationum notis deſignati ſunt, veluti Cocus meus, ſi vnus ei tantùm cocus ſit:vel Areſcuſæ filius, ſi vnus tantùm Areſcuſæ filius ſit. Nec enim refert vtrum dicas,Socrates, an Sophroniſci filius, cùm vnus Sophroniſco ſit filius Socrates. Quo exemplo Porphyrius vtitur.Et hæc etiam S. C. definita ſunt.Huc pertinet l.nominatim.D.de manu.teſta.

Codicillis teſtamento confirmatis datæ libertates cum his quæ tabulis teſtamenti datæ ſunt,concurrunt:& ſiue antecedant, ſiue ſequan-
C tur teſtamentum,nouiſſimo loco adhibentur,quia ex teſtamento vtræque confirmantur.

Lege Caninia definitus eſt numerus ſeruorũ qui teſtamento manumitti poſſunt,quem ſi teſtator egrediatur, qui priores nominati ſunt, liberi fiunt vſque ad legitimum numerum ceteris excluſis. At autem Paulus in codicillis manumiſſos poſteriore loco omnimodo habeti: & rectè,quoniam teſtamenti ſequela eſſe intelliguntur,etiam ſi teſtamentum præceſſerint.

Quotiens numerus ſeruorum propter legem Fuſiam Caniniam in-
D eundus eſt, fugitiui quoque, quorum ſemper poſſeſſio animo retinetur,computandi ſunt.

Inter omnes conſtat ſeruum fugitiuum poſsideri ad vſucapionem: an & ad poſſeſsionem adquirendam, dubitatur. Sed eorum ſententia obtinuit, qui & per eum poſſeſsionem adquiri putant. l. 1. §.per ſeruum qui in fuga.l.per eum, in fin.D.de adqui.poſſ.l.ſi cui. §. vltim.D. de liber.can. Cùm itaque poſsideatur ſeruus fugitiuus, in numero familiæ meritò computabitur, quotiens quot ſeruos teſtator habuerit,vt ſciatur quatenus teſtamento datæ libertates valeant,inquiretur.

Lege Fuſia Caninia cauetur, vt certus ſeruorum numerus teſta-
E mento manumittatur. Subductis igitur duobus vſque ad X. pars dimidia,à X. vſque ad XXX. pars tertia, à XXX. vſque ad C. pars quarta, à C. vſque ad D. pars quinta. Plures autem quàm centum ex maiori numerò ſeruorum manumitti non licet.

Hic eſt ſeruorum qui manumitti poſſunt legitimus numerus, de quo in l. ſi Iudæi.C. Th.de Iudæis.& in primo tit.huius libri: Qui duos tantùm habet, item qui tres, aut quattuor,aut quinque, duos manumittere poteſt:qui ſex aut ſeptem,tres: qui VIII. aut IX. quattuor:qui X. XI. XII. XIII. XIIII. XV. XVI. XVII. quinque.qui XVIII. XIX. XX. ſex:qui XXI. XXII. XXIII. ſeptem:qui XXIIII. XXV. XXVI. octo:qui XXVII. XXVIII. XXIX. nouem:qui XXX. vſque ad ad XLIIII.
F decem:à XLIIII. ad XLVIII. vndecim:à XLVIII. ad LII. duodecim:à LII. ad LVI. tredecim:à LVI. ad LX. quattuordecim: à LX. ad LXIIII. quindecim: à LXIIII. ad LXVIII. ſedecim: à LXVIII. ad LXXII. ſeptemdecim:à LXXII. ad LXXVI. octodecim:à LXXVI. ad LXXX. nouẽdecim:ab LXXX. ad LXXXIIII. viginti:ab LXXXIIII. ad LXXXVIII. XXI. ab LXXXVIII. ad XCII. XXII: à XCII. ad XCVI. XXIII. à XCVI. ad C. XXIIII. à C. ad CXXX. XXV. à CXXX. ad CXXXV. XXVI. à CXXXV. ad CXL. XXVII. & ſic conſequenter quintam partem.Igitur qui CCC. ſexaginta:qui CCCLXX. LXXIIII. qui CCCC. LXXX. qui D. centum manumittere poteſt.Nec verò etiam ſi millenariam familiam habeat,plures, quàm centum teſtamento liberare poteſt. Inde Fl. Vopiſcus in Tacito: Seruos manumiſit,intra centum tamen, ne Caniniam tranſire videretur.
G His adiungi volo,quæ de hac lege diſſeruimus in Notis ad Vlpianum tit.de libertis.

IVLII

IVLII PAVLI
SENTENTIARVM,
LIBER V.

De liberali cauſa. TIT. I.

QVI contemplatione extremæ neceſſitatis, aut alimenrorum gratia filios ſuos vendiderint, ſtatui ingenuitatis eorum non præiudicant. Homo enim liber nullo pretio æſtimatur. Iidem nec pignori ab his, aur fiduciæ dari poſſunt. Ex quo facto ſciens creditor deportatur. Operæ tamen eorum locari poſſunt. A

Multiplex olim fuit ius patriæ poteſtatis: nam & filios coërcere, & verberare, & vinctos ad opus ruſticum mittere, & occidere licuit. Non tamen licuit patri filium in ſeruiturem ſuam redigere. l. vlt. C. de patr. pot. At ter licuit vendere, & quidem ſeriò, vt Alicarnaſſeus narrat. Nam manumiſſus ab emptore primo in patris poteſtatem redibat: itemq́; ſi rurſus venditus & mancipatus eſſet. Poſt tertiam verò venditionem ſecuta manumiſsione, à patre liber erat. Hinc illa lex XII. tab. *Si pater filium ter venundauit, à patre liber eſto.* quæ certè dura nimis eſt, & meritò ſic poſtea interpretatione mollita eſt, vt triplici venditione non vera, ſed imaginaria filius è patris poteſtate exeat. Verùm eadem ferè etiamnum lex viget in Moſcouia, auctore Sigiſmundo Libero. Nam patri filium quater vendere licet, nec liber fit, niſi poſt quartam demum venditionem. Poſt primam enim, ſecundam, & tertiam manumiſſus ab emptore, ad patris poteſtatem recurrit. Eſt & hodie caſus quo iure noſtro pater filios vendere poteſt, puta, ſi cogat egeſtas, adeò vt non poſsit ipſe alendis liberis ſufficere. l. 2. C. de patr. qui fil. ſuos diſt. atque ita non tam vt ſibi, quàm vt vitæ eorum conſulat, pater vendet liberos, & quidem ſanguinolentos: ſic enim eſt in eo loco legendum, vt in tit. de infan. expoſ. & de his qui ſang. nutr. acc. & in ea collectionis formula, quam infrà ſubiiciam. Sanguinolentos autem dicit quos recèns natos in l. 1. C. Th. de expoſ. Ceterùm ita venditus filius ſeruus emptoris fit: ſed reddito emptori pretio, quod non ex emptione, ſed ex præſenti æſtimatione definitum fuerit, aut mancipio pari, ingenuitatem priſtinam recipiet: atque ita venditio illa, vt Paulus ſentit, ingenuitati non præiudicat. Alij pretium reddi nolunt. l. 1. C. Th. de patr. qui fil. diſtr. Alij volunt reddi cum adiectione quintæ. Nou. Valent. de pa. qui fil. ſu. diſtr. ſed l. 2. conſtitutionem Iuſtinianus magis probauit. Idemq́ue aliàs obtinuit in Gallia in eo, qui pro foribus eccleſiæ expoſitum infantem nutriendum accepiſſet matriculariis eccleſiæ (hi ſunt qui nunc *Marguilliers* appellantur) pretio dato: idq́ue hæc vetus formula à matriculariis collecti infantis & diſtracti indicat. *Nos in Dei nomine matricularij S. Martini, dum manè ad hoſtia ipſius eccleſiæ obſeruanda conueniſſemus, ibi infantulum ſanguinolentum inuenimus, & per triduũ an quiſquam eum ſuum eſſe diceret perquiſiuimus: nullo inuento Gaio nutriendum dedimus, vt eum in ſuo ſeruitio iuxta legis ordinem retineat, pro quo pretium accepimus ſolidorum* x. & hac de re hanc epiſtolam emiſimus, ſecundùm ſententiam illam ex Codicis Theodoſiani libro quinto, titulo octauo, quæ dictat, *Si quis infantem à ſanguine emerit, & nutriri pueri dominus, vel pater recipere eum voluerit, vt aut eiuſdem meriti mancipium, aut pretium nutritor conſequatur.* At ex conſtitutione Iuſtiniani, expoſiti eorum qui collegerint ſerui non fiunt, atque adeo neque diſtrahi ab eis poſſunt. l. vltim. C. de. inf. expo. qua de re extat Traiani epiſtola quædam ad Plinium. Verùm illud quæritur, an ex egeſtatis cauſa etiam filium pater pignorare poſsit. Et conſtat poſſe. l. ſed & quo. §. 1. D. de pign. l. 2. C. Th. de alim. quæ inop. par. de pub. petere deb. Alioquin nec vendere eum, nec pignorare poteſt. l. 1. C. de patr. qui fil. diſtr. l. ob æs. C. de obl. & act. Et creditor qui ſciens pignori acceperit, deportatur, aut, vt Tribonianus legit, relegatur. l. vlt. D. quæ res pig. oblig. poſſ. Addit ad extremum Paulus, patrem tamen filiorum ſuorum operas rectè locare.

B C D E

Veritati & origini ingenuitatis manumiſſio, quocumque modo facta fuerit, non præiudicat.

Si

A Si ingenuus in ſeruitute ſit & manumittatur, non ideo minus eſt ingenuus. §. vltim. de ingenuis. Videtur tameo eſſe, vt Plutarchus ait in Lucullo, ἀφαίρεσις τῆς ὑπαρχούσης, ἢ τῆς δοκούσης ἐλευθερίας δίκης.

Deſcriptio ingenuorum ex officio fiſci inter fiſcalem familiam facta, ingenuitati non præiudicat.

Si à fiſco deſcripti ſiot quidam ingenui inter fiſcales ſeruos, ea res veritati non præiudicat. Idem eſt ſi pater liberos profiteatur velut ſeruos. l. liberos velut ſeruos profitentes. C. de liber. cau. l. Imperator. 1. D. de ſtat. hom.

B Qui metu & impreſſione alicuius terroris apud acta Præſidis ſeruum ſe eſſe mentitus eſt, poſtea ſtatum ſuum defendenti non præiudicat.

Qui interrogatus apud acta per metum reſpondit ſe eſſe ſeruum, nihil ea re ſibi in iudicio liberali præiudicat. l. nec ſi volens. l. interrogatam. C. de liber. cau.

Poſt ſuſceptum liberale iudicium, ſi aſſertor cauſam deſeruerit, in C alium aſſertorem omne iudicium transferri placuit. In priorem verò quod prodendæ libertatis gratia factum eſt, extra ordinem vindicatur. Non enim opottet ſuſceptam ſtatus cauſam, nulla cogente neceſſitate, deſtitui.

Aſſertor eſt vindex alienæ libertatis. Publicè autem licet cuiuis eum qui ſtatus cootrouerſiã patitur, liberali manu aſſerere. Libertas enim publicam tutelam meretur. l. 2. D. ne de ſtat. def. l. 3. §. hoc interdictum. D. de lib. hom. exh. Nec verò poteſt quiſquam, niſi dato aſſertore, de libertate litigare. l. 1. C. Th. de lib. cauſ. ne aduerſus dominum fortè conſiſtat. Et victo aſſertore, iterum ac tertiò liberalis cauſa agenda eſt. l. 1. C. de aſſertore toll. & inde ſecunda aſſertio apud Quintilianum D lib. v. cap. 2. Martialis 1.

Aſſertor venias ſatiſq́; praſtes.
Et cum ſe dominum vocabit ille,
Dicas eſſe meos manuq́; miſſos,
Hoc ſi ter quaterq́; clamitaris,
Impones plagiario pudorem.

Quòd ſi is qui prior ad aſſertionem venit, eam deſerat, in alium omne iudicium transfertur: ille quaſi proditor alienæ libertatis, extra ordinem punitur. Ait, *quod prodendæ libertatis gratia factum eſt.* Hæc eſt accuſatiunis extraordinariæ formula: vt in ciuilibus formulis actio Quod iuſſu, & illa, E Quod feciſti ne tecum agatur. l. communis, in fin. D. com. diuid. & S. lib. 2. tit. 8. Quod cùm diſcipulis &c. & actio Quod metus cauſa. Cic. 5. Ver. Vt iudicium daret in Apronium, Quod per vim aut metum abſtuliſſet.

De vſucapione. TIT. II.

POſſeſſionem adquirimus animo & corpore: animo vtique noſtro, corpore vel noſtro, vel alieno. Sed nudo animo adipiſci quidem F poſſeſſionem non poſſumus, retinere tamen nudo animo poſſumus, ſicut in ſaltibus hybernis æſtiuiſq; contingit.

Poſſeſsio adquiritur animo & corpore: animo noſtro, non alieno, Nam inuitis & ignorantibus nobis non adquiritur. Corpore etiam alieno, vt puta per ſeruum, ſi ex cauſa non peculiari eum in poſſeſsionem ire iuſſero: aut per procuratorem, ſi mandauero, licet quo tempore hi poſſeſsionem apprehenderint, neſciam. Nudo animo, aut nudo corpore poſſeſsio noo adquiritur, ſed neque nudo corpore amittitur. Retinetur tamen, & amittitur nudo animo. Ex cauſa peculiari animo etiam alieno poſſeſsionem adquirimus. l. 3. §. ſaltus. D. de adquir. poſſ. Quod dicitur de ſaltibus ad omnia prædia pertinet. l. 1. §. quod vulgo. D. vnde vi.

G Per liberas perſonas, quæ in poteſtate noſtra non ſunt, adquiri nobis nihil poteſt. Sed per procuratorem adquiri nobis poſſeſſionẽ poſſe, vtilitatis cauſa receptum eſt. Abſente autem domino comparata, non

aliter ei quàm ſi grata ſit,quæritur. A

Per procuratorem ſola poſſeſsio nobis adquiritur,& per hanc dominium,vel vſucapiendi condicio.l.1.l.per procuratorem. C.de adq.poſſ.l.1.C.per quas perſ.nob.adq. Adquiritur autem poſſeſsio & dominium ſcientibus , & volentibus, id eſt, ex mandato noſtro, licet ignoremus rem traditam , & poſſeſsionem apprehenſam eſſe : Vſucapio non procedit niſi ſcienti poſſeſsionem apprehenſam. Quòd ſi mandatum non interuenerit , nec poſſeſsio aut proprietas antè adquiritur, quàm dominus ratum habuerit.l.communis.§.vlt.D.de adq.poſſ.l.ſi ego.D.de neg.geſt.

Longi temporis præſcriptio inter præſentes continuo decennij ſpatio,inter abſentes vicennij comprehenditur. B

Præſcriptio longi temporis locum habuit in prouinciis,non vſucapio. Longum autem tempus eſt x.annorum inter præſentes, x x. inter abſentes : atque ita in omni ferè iuris parte longum tempus accipitur,vt j.tit.5.

Viginti annorum præſcriptio etiam aduerſus Remp. prodeſt ei,qui iuſtum initium poſſeſſionis habuit , nec medio tempore interpellatus eſt. Actio tamen quanti eius intereſt aduerſus eos Reipub.datur,qui ea negotia defendere neglexerunt. C

Reſpublicæ omnes , præter eam quæ eſt Populi Rom. loco priuatorum habentur: & ideo aduerſus eas x x. annorum præſcriptio,iuſto & non interpellato poſſeſſori datur.Actio tamen quanti intereſt,in adminiſtratorem vel curatorem ciuitatis competit,quòd à poſſeſſore agros Reipub.non retraxerit,vt præcipitur in l.vltim.D.de adm.rer.ad ciuit.pert.Ex hoc loco rectè defendemus extremum l.1.C.de præſcr.long. tem. de Republica domina accipi oportere : quod tamen Accurſius reiecit.

Si poſt motam intra tempora quæſtionem , res ad nouum dominũ emptione tranſierit , nec is per x x. annos fuerit inquietatus , auellli ei poſſeſſionem non oportet. D

Sumpta eſt hæc ſententia ex reſcripto Seueri & Antonini:quod extat in l.1.C.de præſcrip. long. temp.quo id continetur,poſſeſſorem quidem ipſum,qui ſemel intra tempora interpellatus eſt,denuo ſibi præſcriptionem longi temporis non adquirere, emptorem verò bonæ fidei adquirere. de quo ſcripſimus in l.2.D.pro emptore.

De his quæ per turbam fiunt. TIT. III.

IN eos, qui per turbam ſeditionem've damnum alicui dederint, damnúmve curauerint, ſi quidẽ res pecuniaria eſt, æſtimatione dupli ſarcitur. Quòd ſi ex hoc corpori alicuius, vitæ membris've noceatur, extra ordinem vindicatur. E

Qui in turba vel ſeditione damnum dat,daríve curat dolo malo,intra annum tenetur in duplũ ex prætoris edicto De turba,ſi damnum pecuniarium ſit:poſt annum in ſimplum.l.3.D.vi bon.rapt. Corpori autem alicuius ſi quis in turba noceat,extra ordinem punitur.

Quidquid ex incendio, ruina, naufragio, nauiq; expugnata raptum, ſuſceptum , ſuppreſſúmve erit , eo anno in quadruplum eius rei quam quis ſuppreſſerit , celauerit , rapuerit , conuenitur , poſtea , in ſimplum. F

Ex edicto prætoris in eum qui ex incendio , ruina , naufragio , rate , naue expugnata quid rapuit , recepit , ſubtraxit , intra annum quadrupli eſt actio , poſt annum , ſimpli. l. 1. D. de inc. rui. & nauf.

Hi qui ædes alienas villáſve expilauerint, effregerint, expugnauerint, ſi quidem id turba cum telis coacta fecerint, capite puniuntur. Telorum autem appellatione omnia ex quibus ſaluti hominis nocere poſſunt accipiuntur. G

Hi qui

A Hi qui peſsimo exemplo per turbam & cum telis villas alienas expilant, capite puniuntur. Tela dicimus omnia quibus hi ſaluti hominis nocere poſſunt. Extat hæc ſententia in l.pen.D.ad leg.Iul. de vi pub.vbi non dubito quin ex hoc loco pro, *ſinguli homines*, reponendum ſit, *ſaluti hominis*.

Receptores aggreſſorum, itemque latronum eadem pœna afficiuntur,qua ipſi latrones. Sublatis enim ſuſceptoribus graſſantium cupido conquieſcit.

Non minus delinquunt receptores,quàm latrones,aut aggreſſores : ideoq; pari pœna puniuntur.l.3.§.non tantùm.D.de inc.rui.& nauf.l.1.D.de recep.l.1.C.de crim.pecu.l.pen.C.ad leg.Iul.de vi
B pub.Nam ſublatis receptoribus,graſſatores diu latere non poſſunt.

Fures,vel raptores balnearum plerumq; in metallum,aut in opus publicum damnantur. Nonnumquam pro frequentia admiſſorum iudicantis ſententia temperatur.

Fures balnearij, ſunt qui lauantium prædones appellantur à Tertulliano in Apologetico : & vt à Paulo,ita ab eodem in libro , De fuga in perſecutione, fures balnearum. Hi extra ordinem vel in metallum,vel in opus publicum damnantur,vel capite puniuntur,præſertim ſi ob admiſſi frequentiam exemplo opus ſit. Idcirco cauſa cognita , is qui cognoſcit temperat pœnam. Pari pœna afficiuntur nocturni fures.l.1.D.de fur.baln.Eſt & in eos ciuilis actio. Mitius autem agitur cum diurnis furibus : vix enim extra ordinem coërcentur , ſed ad examinationem ciuilem remittuntur. l.1.D. eod. id eſt , ad dupli vel quadrupli actionem. Quam differentiam Conſtantinus probat lib. v i. [illegible] tit.5. Quia enim facilius eſt furari noctu,quàm interdiu,& in balneis,quàm alibi:ideo huic facultati furandi ſeuerior pœna propoſita eſt,vt & ſ.tit.de ſacrileg. Quòd in fure balneario ex Ariſtotele,& aliis auctoribus Alciatus, & Victorius latius demonſtrarunt:ille in Parergis, hic in Variis lectionibus.

Incendiarij,qui conſultò incendium inferunt,ſummo ſupplicio afficiuntur.Quòd ſi per incuriam eorum ignis euaſerit, dupli compendio
D damnum eiuſmodi ſarciri placuit.

Is cuius dolo incendium factum eſt, ex x i i. tab. ſummo ſupplicio afficitur : Is cuius culpa , remittitur ad examinationem ciuilem, id eſt, actionem dupli.l.capitalium.§.incendiarij.D.de pœnis. l.qui ædes.l.pen.D.de inc.rui.& nau.l.ſi quis dolo.D.ad leg.Cor. de ſic. & hæc eſt quæ incenſarum ædium actio dicitur in l.iuriſgentium.D.de pac.

De iniurijs. TIT. IIII.

E INiuriam patimur aut in corpus, aut extra corpus. In corpus verberibus,& illatione ſtupri.Extra corpus,conuitiis,& famoſis libellis:quod ex affectu vniuſcuiuſque patientis & facientis æſtimatur.

Iniuria aut in corpus infertur,aut ad infamiam vel dignitatem pertinet.l.1.§.omnem.D.de iniur. Iniuria autem ex animo facientis æſtimatur.l.3.§ 1.D.eod. itemq; ex animo patientis. Qui enim iniuriam quam paſſus eſt ad animum non reuocat,non videtur iniuriam paſſus.§.vlt.de iniur.

Furioſus itemq; infans affectu doli,& captu contumeliæ carent : id-
F circo iniuriarum agi cum his non poteſt.

Furioſi & infantes iniuriam pati poſſunt, facere non poſſunt. Pupilli iniuriæ, furtiq; faciendi interdum capaces ſunt.l.3.§.1.D.de iniur.

Si liberis qui in poteſtate ſunt aut vxori fiat iniuria , noſtra intereſt vindicare : ideoq; per nos actio inferri poteſt , ſi modò is qui fecit , in iniuriam noſtram id feciſſe doceatur.

G Filiisfamiliàs vel vxori illata iniuria , patri, vel marito proprio nomine iniuriarum actio datur, ſi modò in iniuriam eorum id factum doceatur : vt puta,ſi is qui fecit,ſcierit filiofam. ſe vel nuptæ iniuriam inferre.Quòd ſi patremfam.aut viduam eſſe exiſtimauerit, non poteſt videri patri aut marito iniuriam feciſſe.l.eum qui.§.vlt.D.de iniur.

Corpori iniuria infertur,cùm quis pulſatur, cui've ſtuprum infertur,

aut de ſtupro interpellatur. Quæ res extra ordinem vindicatur, ita vt pulſatio pudoris, pœna capitis vindicetur. A

Corpori iniuria infertur pulſatione, verberatione, ſtupri illatione. Interpellatio autem pudicitiæ magis ad infamiam pertinere videtur. l. 1. §. omnem. D. de iniur. Hæc autem non iure ordinario, ſed etiam extra ordinem vindicantur, & ſtupri illatio capite punitur.

Sollicitatores alienarum nuptiarum, itemq́; matrimoniorum interpellatores, etſi effectu ſceleris potiri non poſſunt, propter voluntatem pernicioſæ libidinis extra ordinem puniuntur. B

Solius voluntatis, ſiue cogitationis nulla eſt pœna. Hîc ſola non fuit voluntas, ſed conatus aliquis, & faciendi initium, vt puta ſollicitatio, interpellatio: & ideo extra ordinem vindicatur. Sic igitur non facta tantùm, ſed etiam conatus & voluntates coërcentur. l. 1. C. Th. ad leg. Iul. de amb. Extat hæc Pauli ſententia in l. 1. D. de extraor. crim. Sollicitator alienarum nuptiarum eſt, qui pudicitiam alienæ vxoris appellat. Interpellator, qui alienæ vxoris appetit nuptias. Subſeſſor, adulter.

Iniuriarum actio aut lege, aut more, aut mixto iure introducta eſt. Lege XII. tab. de famoſis carminibus, membris ruptis, & oſſibus fractis.

Lege XII. tab. de membris ruptis eſt talionis actio: De oſſibus fractis nummaria, auctore Iuſtiniano, vel vt apud Priſcianum lib. VI. Cato ſcribit, etiam talionis: De famoſis carminibus, capitis aut fuſtuarij, vt Cornutus in Perſij Sat. 1. lege XII. tab. cautū ait. Et hæc poſtrema capitis pœna probatur etiam à l. 1. C. de fam. libell. aliæ autem in deſuetudinem abierunt. C

Moribus, quotiens factum pro qualitate ſui, arbitrio iudicis æſtimatur, congruentis pœnæ ſupplicio vindicatur.

Moribus recepta eſt actio iniuriarum prætoria: & hoc eſt quod ait Iuſtin. in §. pœna. de iniur. abolita actione legitima eam in iudiciis frequentari. Eſt autem ſpecialiter propoſita de conuitiis, & generaliter, de omnibus quæ ad infamiam alterius fiunt, eamq́; Prætor daturum ſe in hoc pollicetur, vt arbitrio iudicis vel recuperatoris iniuriæ æſtimatio fiat. D

Mixto iure iniuriarum actio ex lege Cornelia conſtituitur, quotiēs quis pulſatur, vel cuius domus introitur, ab his qui vulgò Directarij appellantur: in quos extra ordinem animaduertitur: ita vt prius ingruētis conſilium pro modo commentæ fraudis pœna vindicetur exilij, aut metalli aut operis publici.

Mixta iniuriarum actio eſt, quæ lege Cornelia conſtituta, & moribus recepta eſt. Hæc ob eam rem datur quod ſe pulſatum quis, aut verberatum, aut domum ſuam vi introitam dicat, & eſt publica accuſatio. l. hos accuſare, ad fin. D. de accuſ. Sed hodie etiam agitur ciuiliter ex his cauſis. Directarij autem extra ordinem puniuntur. Hi ſunt qui ſe fraudulenter per tegulas, vel alio modo in alienas ædes dirigunt, & inde nomen. Dicimus & Derectarios & derigere. l. ſaccularij. D. de extr. crim. l. 1. D. de effract. Ita autem extra ordinem puniuntur, vt qui prius impetum fecerint, in exilium, aut in metallum, aut in opus publicum dentur. E

Iniuriarum ciuiliter damnatus, eiusq́; æſtimationem inferre iuſſus, famoſus efficitur.

Iniuriarum actio famoſa eſt. l. 1. D. de his qui not. infamia. F

Atrox iniuria æſtimatur aut loco, aut tempore, aut perſona. Loco, quotiens in publico irrogatur: Tempore, quotiens interdiu: Perſona, quotiens ſenatori, vel equiti Romano, decurioni, vel aliàs ſpectatæ auctoritatis viro.

De atrocibus iniuriis à prætore propoſitæ ſunt ciuiles actiones. Arnobius lib. IIII. Ne, inquit, veſtras aures conuitio aliquis petulantiore pulſaret, de atrocibus formulas conſtituiſtis iniuriis. Et ideo etiam ex eis cauſis, quæ lege Cornelia continentur, ciuiliter agi poteſt. l. 7. §. poſſe. l. conſtitutionibus. D. de iniur. Atrocitatem aut locus facit, aut tempus, aut perſona. Locus, ſi in theatro, aut in foro fiat. Tempus, ſi interdiu. Perſona, ſi magiſtratui, aut parenti, aut decurioni. Sed & res ipſa, aut vulneris locus, magnitudóve atrocitatem facit. Temporis exemplum tale Vlpianus dedit in l. 7. §. vlt. D. eod. ſi ludis & in cōſpectu. Ludorum appellatione tempus ſignificatur, non locus. Si igitur die G

feſto

A ſeſto ludorum, & conſpiciente populo iniuria fiat, atrox eſt tempore. Quod autem ſequitur apud
Vlp. *Nam in prætoris conſpectu, an in ſolitudine iniuria facta fuerit, multum intereſſe ait* : ſic emendo, *Nam
in P. Romani conſpectu.* Opponit enim ſolitudini celebritatem ludorum. Tanti autem non eſt con-
ſpectus Prætoris, vt ei ſolitudo ſit aduerſa. Denique conſpectus Prætoris exemplum eſt potius loci:
& ita quoque Iuſtinianus vitium illud non agnoſcens, maluit id exempli genus ad locum referre. §.
atrox. de iniur. Duo ſimilia errata in Vlpiani Titulis nos iamdin correximus: multa alij in Liuio, Cæ-
ſare, Cicerone. Et ſunt profectò ex his tribus notis P R. P.R. R.P. in omnium auctorum libris in-
numera conflata: nec dum tamen in Ciceronis V I I. Verr. hæc quæ ſequũtur emendata ſunt, *Iura,*
inquit, *omnia populi R. nutu atque arbitrio Chelidonis meretriculæ gubernari.* Legendum ex vet. codice,
Pr. Vrbani. Fuit iſta reprehenſio quondam, fuit iſta ſeueritas in iudicijs. Legendum, *fuit iſta Reſp. quondam:*
B quod præter veterum Codicum auctoritatem, hæc quæ paulò poſt ita repetit confirmant, *In illa
veteri ſeueritate, ac dignitate Reipublicæ.* In extremo autem huius ſententiæ Pauli verba quædam re-
dundabant, quæ nos reſecauimus.

Qui per calumniam iniuriæ actionem inſtituit, extra ordinem pu-
nitur. Omnes enim calumniatores exilij, vel inſulæ relegatione, aut or-
dinis amiſſione puniri placuit.

In priuatis criminibus calumniatores non iure ordinario, id eſt, lege Remmia, ſed extra ordinẽ
C puniuntur, vt ſ. lib. 1. tit. 5. Et ideo qui iniuriarum egit per calumniam, extra ordinem punitur arbi-
trio iudicis, ita vt vel exilium patiatur, vel relegationem, vel ordinis amotionem. l. qui iniuriarum. D.
de iniur. ex qua pro, *amiſſione*, hic lego *amotione*. Relegatio eſt inſulæ vinculum: Exilium, eſt fuga
lata, aut loco circumſcripta, quod ſalua ciuitate contingit. l. 5. D. de interd. & releg. Eſt & deportatio
genus exilij, ſed hæc ciuitate multat. Ita verò hæc tria ſeparantur Relegatio, Exilium, Deportatio &
j. tit. de abolit. Similis pœna variis & falſis teſtibus imponitur j. tit. de teſtibus: & iudicibus corru-
ptis in tit. ad leg. Iul. repet.

Iniuriarum non niſi præſentes accuſare poſſunt. Crimen enim
quod vindictæ aut calumniæ iudicium expectat, per alios intendi non
D poteſt.

Ciuilis iniuriarum actio per procuratorem intendi poteſt. l. non ſolùm. §. agere. D. de iniur. l. li-
cet. § 1. D. de procur. Accuſatio non item. §. in ſumma. de iniur. quæ quidem publica eſt ex his cau-
ſis, quæ lege Cornelia continentur: ex ceteris extraordinaria. Iniuria igitur publicum crimen non
eſt, niſi ex legis Corneliæ cauſis.

Fit iniuria contra bonos mores, veluti ſi quis fimo corrupto aliquẽ
perfuderit, cœno, luto oblinuerit, aquas ſpurcauerit, fiſtulas, lacus, quid-
E ve aliud ad iniuriam publicam contaminauerit: in quos grauiter ani-
maduerti ſolet.

Grauiter coërcentur hæc iniuriarum genera, quæ recenſentur, à Paulo, quod Tribonianus ſcri-
pſit in l. 1. §. 1. D. de extr. crim.

Qui puero prætextato ſtuprum, aliud've flagitium abducto ab eo,
vel corrupto comite perſuaſerit, mulierem, puellámve interpellauerit,
quíd've pudicitiæ corrumpendæ gratia fecerit, domum præbuerit, pre-
F tiúmve quo id perſuadeat dederit, perfecto flagitio capite punitur, im-
perfecto in inſulam deportatur, corrupti comites ſummo ſupplicio af-
ficiuntur.

Extat hæc Pauli ſententia in l. 1. §. vlt. D. de extra. crim. vbi tamen Flor. ſcriptum eſt, *donum præ-
buerit.* Sed malo, *domum*, vt in l. qui domum. D. ad leg. Iul. de adult. l. auxilium. D. de minor. Quæ
ſententia ſequitur ſecundum editionem Baſilienſem, quòd abeſſet à libris ſcriptis quamplurimis, &
multis alijs excuſis, à nobis eſt reiecta tamquam ſpuria.

Pſalterium, quod vulgò dicitur canticum, in alterius infamiam com-
G poſitum, & publicè cantatum, tam in eos qui hoc cantauerint, quàm in
eos qui compoſuerint, extra ordinem vindicatur: eo acrius, ſi perſonæ
dignitas ab hac iniuria defendenda ſit.

Extra ordinem puniuntur, qui cantica infamandi alterius cauſa componunt, vel cantant. Notandum eſt, quòd pſalterium non pro organo, ſed pro cantico dicit. A

In eos auctores qui famoſos libellos in contumeliam alterius propoſuerint, extra ordinem vſque ad relegationem inſulæ vindicatur.

Auctores famoſorum libellorum extra ordinem puniũtur, ita vt & in inſulam relegari poſsint. Et generaliter omnis iniuria nunc extra ordinem coërcetur. l. vlt. D. eod.

Conuitium iudici ab appellatoribus fieri non oportet: alioquin infamia notantur. B

Qui iudici à quo appellat conuitiatur, ob idq́; damnatur, infamis fit: eſt enim actio iniuriarum famoſa. Extat hæc ſententia in l. iudici. D. eod. Eum verò ꝟ. tit. 27. principis arbitrio puniri ait: Vlpianus in l. 8. D. de appel. oportere eum plecti.

Maledictum, itemq́; conuitium publicè factum ad iniuriæ vindictã reuocatur: quo facto condemnatus famoſus efficitur.

De maledicto & conuitio facto contra bonos mores famoſa eſt actio.

Non tantùm is, qui maledictum aut conuitium ingeſſerit famoſus efficitur, ſed & is cuius ope conſilio've factum eſſe dicitur. C

Ex conuitio non tantùm eſt in eum actio qui fecit, ſed & in eum cuius opera aut conſilio factũ eſt. Item apud. §. ait prætor. D. de iniur. & eſt vtrinque famoſa. Quæ in editione Baſil. ſequitur ſententia, *Conuitium*, &c. adulterina eſt.

Seruus qui iniuriam aut contumeliam fecerit, ſi quidem atrocem, in metallum damnatur: ſi verò leuem, flagellis cæſus ſub pœna vinculorum temporalium domino reſtituitur.

Si ſeruus iniuriam fecerit atrocem, in metallum damnatur: ſi leuem, flagellis cæſus domino reſtituitur. l. ſed ſi vnius. §. cùm ſeruus. l. vlt. D. eod. ita vt ad tempus habeatur in vinculis: quod futuræ libertati nocet. Hæc verò pœna frequens eſt in ſeruis, vt flagellis cæſi ſub pœna vinculorum domino reſtituantur, vt ꝟ. tit. 18. & l. in ſeruorum. l. capitalium. §. ſolent. D. de pœn. D

De effectu ſententiarum & finibus litium. TIT. V.

RES iudicatæ videntur ab his, qui imperium poteſtatemq́; habent, vel qui ex auctoritate eorum inter partes dantur: itemq́; à magiſtratibus municipalibus vſq; ad ſummã qua ius dicere poſſunt: itemq́; ab his qui ab imperatore extra ordinem petuntur. Ex compromiſſo autem iudex ſumptus rem iudicatam non facit: ſed ſi pœna inter eos promiſſa ſit, pœna rei in iudicium deductæ ex ſtipulatu peti poteſt. E

Rem iudicatam faciunt magiſtratus vrbani vel prouinciales, & arbitri iudicésve ab eis dati. Item magiſtratus municipales, ſiue Duumuiri intra præfinitã ſummam: nec enim de omni ſumma pronuntiare poſſunt. l. inter conuenientes. D. ad municip. Item qui extra ordinem ab Imperatore dantur. Compromiſſarij non item: & ideo ex eorum ſententia rei iudicatæ actio vel exceptio non datur. l. 1. C. de recep. arb. l. 2. D. eod. ſed pœnæ compromiſſæ petitio competit. Lego autem in fine huius ſententiæ ex veteribus lib. *pœna in iudicium deducta*: vt ſit ſenſus, cùm non ſtatur arbitrio, pœnam iudicio peti per actionem ex ſtipulatu. F

Confeſſi debitores pro iudicatis habentur: ideoq́; ex die confeſſionis tempora ſolutioni præſtituta computantur.

Confeſsi pro iudicatis habentur, eademq́; ad ſoluendum tempora iudicatis & confeſsis dantur. l. 6. §. vlt. D. de confeſſ. & hoc totum eſt ex XII. tab.

Confiteri quis in iudicio nõ tantùm ſua voce, ſed & litteris, & quocumque modo poteſt. Conuinci autem non niſi ſcriptura, aut teſtibus poteſt. G

Ea confeſsio eſt pro iudicio quæ in iudicio fit, vel in iure, quam Paulus ait & voce & litteris, & quouis

poena, re in iudicium deducta, f.

A quouis alio indicio voluntatis fieri poſſe. Inficiationem autem conuinci non poſſe, niſi inſtrumentis, aut teſtibus. Hæc enim ſunt duo potiſsimùm probationum genera. Heliodorus lib. x. πάλαι δήπου καὶ κρίσις δύο τὰς μεγίστας ἀποδείξεις οἶδε, τάς τε ἐγγράφους πίστεις, καὶ τὰς ἐκ τῶν μαρτύρων βεβαιώσεις.

Eorum, qui debita confeſſi ſunt, pignora capi, & diſtrahi poſſunt.

Vt iudicati, ita & in iudicio confeſsi bona capi ac diſtrahi ſolent. l.debitoribus. D.de re iud.l.vlt. C.de except.rei ind.

Ea quæ altera parte abſente decernuntur, vim rerum iudicatarum
B non obtinent.

Res indicata tantùm inter præſentes tenet.l.de vnoquoque. D.de re iud.l.ea quæ. C.quomod.& quand.iud.abſentis igitur condemnatio nullius momenti eſt.l.1. §.item cùm ex edicto. D.quæ ſent. ſin.ap.reſc.

Trinis litteris vel edictis, aut vno pro tribus dato, aut trina denuntiatione conuentus, niſi ad iudicem à quo ſibi denuntiatum eſt, aut cuius litteris vel edictis cõuentus eſt, venerit, quaſi in contumacem dicta
C ſententia auctoritatem rerum iudicatarum obtinet: quinimmò nec appellari poteſt ab ea.

Cõtumax eſt qui tribus edictis, aut vno peremptorio, tribus litteris, vel tribus denuntiationibus euocatus præſentiam ſui facere contemnit. l.contumacia.§.1.D.de re iudic.l.conſentaneum.C.quomod.& quand.iud. Edicta publico loco affiguntur vnde rectè legi poſſunt, litteræ ad reum mittuntur, denuntiationes fiunt per officia & executores. l.abſentem. §.aduerſus. D.de pœn. l.2. l.tres.C. quomod.& quand.iud. At videntur non ſufficere tria edicta, vel denũtiationes tres.l.& tertium. D. de iudic.ſed hoc totum in arbitrio eſt iudicantium. Plerumq; autem trinis edictis aut denuntiationibus contenti ſunt. In contumacẽ etiam abſentẽ dicta ſententia valet, nec appellatione reſcinditur. l.& poſt. §.vlt.D.de iud.l.j.C.quor.app.non rec.& hoc eſt quod Paulus ait, *quinimmò nec appellari po-*
D *teſt ab ea*· cuius dicti hæc quæ ſequũtur, *Quotiens in contumacem fuerit iudicatum, ab ea ſententia quæ aduerſus contumaces data eſt, neq; appellari*, interpretatio ſunt potius, quàm ſententia Pauli: & quod additur, *neque in duplum reuocari poteſt*, ſumptum eſt ex proxima ſententia. Quamobrem id omne Pauli non eſſe arbitrati ſumus.

Res olim iudicata poſt longum ſilentium in iudicium deduci non poteſt, nec eo nomine in duplum reuocari. Longum autem tempus exemplo longæ præſcriptionis, decennij inter præſentes, & inter abſentes vicennij computatur.

E Puto hanc eſſe ſententiam Pauli, vt poſt longum ſilentium non poſsit inſtitui actio iudicati, vel is qui rem iudicatam inficiatur in duplum damnari: eſt enim alioquin in inficiatorem actio dupli, vt §.lib.1.tit.19. Quis alius poſsit eſſe huius ſententiæ ſenſus non video. Sed & huic obſtat l.miles. §.vlt. D.de re iudic.quæ iudicati actionem perpetuam eſſe ait, videlicet, ſi perpetuam ita accipias, vt in vetuſtiſsimo iure æternam & immortalem, & vt de hoc addubitem, facit hæc Alexandri Conſtitutio ex Cod.Gregoriano, quam, quod nondum edita ſit, proponam.

IMP. ALEXANDER A. Creſcenti.

Quæ in libello contuliſti, præſidi prouinciæ allega, qui non ignorat eum, qui per contumaciam abſens condẽnatur, nec appellationis auxilio vti, aut in duplum reuocare poſſe. P P. XI. KAL.
F APRIL. ALBINO ET MAXIMO COSS.

Ait, *exemplo longæ præſcriptionis*, id eſt, exemplo adquiſitionis longi temporis, vt §.tit.2.

In cauſa capitali abſens nemo damnatur, neq; abſens per alium accuſare poteſt.

Abſens etiam contumax capitali iudicio non damnatur.l.abſentem.D.de pœn.ſed neque abſens accuſat per alium.l.pen.D.de pub.iud.

Falſis inſtrumentis religione iudicis circumducta, ſi iam dicta ſen-
G tentia prius de crimine admiſſo conſtiterit, eius cauſæ inſtauratio iure depoſcitur.

Si ex falſis inſtrumentis res indicata ſit, falſo prius comprobato ex integro res in iudicium veniet.l.vlt.C.ſi ex fal.inſtr.l.qui agnitis.D.de except.

Retinendæ poſſeſſionis gratia comparata ſunt interdicta, per quæ eam poſſeſſionem,quam iam habemus, retinere volumus, quale eſt,Vti poſſidetis de rebus ſoli,&,Vtrubi de re mobili. Et in priore quidem is potior eſt, qui redditi interdicti tempore nec vi nec clàm, nec precariò ab aduerſario poſsidet. In altero verò potior eſt, qui maiore parte anni retrorſum numerati nec vi,nec clàm,nec precariò poſsider.

Duo ſunt retinendæ poſſeſsionis interdicta, Vti poſsidetis,& Vtrubi. Vti poſsideris eſt de rebus ſoli,Vtrubi de rebus mobilibus. In illo vincit is qui redditi interdicti tempore nec vi, nec clàm, nec precariò ab aduerſario poſsidet : In hoc,qui maiore parte anni poſſedit : quò pertinet l.maiore. D. de verb.ſign.Et hæc eſt vetus differentia.Hodie interdicto, Vti poſsidetis Vtrubi exæquatum eſt.l.1. D.Vtrubi.§.ſed interdicto quidem.de interdict. B

Vt interdictum,ita & actio proponitur,Ne quis via publica aliquem prohibeat.Cuius rei ſolicitudo ad viarum curatores pertinet,à quarum munitione nemo exceptus eſt. Si quis tamen in ea aliquid operis fecerit,quo commeantes impediantur,demolito opere condemnatur. C

Ei qui via publica vti prohibetur,interdictū,& ex cauſa interdicti actio datur.l.1.§.1.D.vt in flum. pub.nauig.lic.l.2.§.vlt.D.ne quid in loc.publ.Sed & huius rei cura mandata eſt Viocuris,ſiue curatoribus viarum , à quarum munitione nemo excuſatur, niſi qui muneris publici vacationem impetrauit.l.cui muneris.D.de mun.& honor. Qui autem in via publica opus fecit, quo via deterior fiat, id per interdictum reſtituere & demoliri cogitur.l.2.§.prætor.D.ne quid in loc.pub.

Non tantùm ſi ipſe dominus poſſeſſione deiiciatur, Vnde vi vtile interdictum eſt,ſed & ſi familia eius.Familiæ autem nomine etiam duo ſerui continentur. D

Non quemadmodum retinendæ poſſeſsionis interdicta propoſita ſunt tam de mobili re, quàm de immobili,ita & recuperandæ.Nam interdictum Vnde vi,eſt tantùm de re immobili:nullum verò datur de re mobili. Ex interdicto Vnde vi locus eſt, ſiue alium poſſeſsione deieceris, ſiue familia tua deiecerit, vt eſt in l.1. D.vnd.vi. Itaq; hoc loco legendum credo, *dejciat*, non *dejciatur*. Familiæ appellatione etiam duos contineri Paulus ait: Vlpianus etiam vnicum ſeruum.l.1.§.familiæ.D.vnde vi.& Cic.pro Cæcinna,quod tamen in interpretatione edicti,De vi bonorum raptorum,De turba, De incēdio,ruina,naufragio Vlpianus non admiſit.l.deteſtatio.D.de verb.ſig.quoniam hæc ita ſunt concepta , Si ſeruus vel familia feciſſe dicetur,in dominum iudicium dabo : in ſeruum & familiam iudicium dabo.l.2.§.vi bonorū.l.4.§.pen. (Vbi legendum, *In ſeruum item*, non, *autem*.) D.vi bon. rapt. l.1.in princ. D.de inc.rui.nauf.In interdicto autem Vnde vi, familiam tantùm dixit,non ſeruum & familiam.Itaq; ratio & æquitas exigit,vt in vno etiam ſeruo familiæ nomē valeat.Verùm,ne quid omittatur,ideo & in interpretatione edicti De vi bonorum raptorum, quid ſit Deteſtatio Vlpianus explicat,quòd vis ſit etiam ſi quid contra deteſtationem fiat.l.1.§.ſed etſi contra.D.quod vi aut clam. Quo poſito conſequens erat Deteſtatio quid eſſet oſtendere. E

Vi deiicitur,non tantùm qui oppreſſu multitudinis,aut fuſtium, aut telorum, aut armorum metu terretur : ſed & is qui violentiæ opinione comparata poſſeſſione ceſſit,ſi tamen aduerſarius eam ingreſſus ſit. F

Interdictum Vnde vi competit,ſi oppreſſu & vi multitudinis, id eſt,coactis hominibus, aut ſi armatis quis deiiciatur.Hæc enim ſunt verba interdicti, *Hominibus coactis,armatis've*, auctore M.Tullio. Addit Paulus huic etiam interdicto locum eſſe,ſi quis cùm audiſſet armatos venire, poſſeſsione ceſſerit,ſi tamē ea ab his fuerit occupata.l.3.§.ſi quis autem.D.vnde vi & de vi arm. Et hoc eſt quod De vi hominibus armatis,aut De vi armata interdictum appellatur. Eſt & aliud interdictum quotidianum Vnde vi,cui tūc locus eſt,cùm quis ſine coactis armatis've hominibus poſſeſsione deiectus eſt : de quo Vlpian. tractat in l.1.D.vnd.vi. De ſuperiore autem tractat in l.3.eod.tit. & ideo ſub tit. Vnde vi,duo interdicta ſunt : ſic enim ſcripſerat Paulus in l.2.§.penult.D.de interd. Hoc autem intereſt maximè inter hæc duo interdicta, quod interdictum quotidianum nulli competat, niſi ei qui tunc cùm deiiceretur, poſsidebat.d.l.1.§.interdictum autem : eaq; exceptio nominatim interdicto addi ſolet auctore M.Tullio : Interdictum autem de hominibus coactis armatis've ſine vlla exceptione datur : ideoq; & creditori datur in poſſeſsionem miſſo,& colono. Item interdictum quotidianum liberto in patronum,liberis in parentes non datur:interdictum De hominibus armatis da- G

tur

A tur.d.l.1.§.interdictum hoc. Item in me interdictum quotidianum ei tantùm datur, qui à me nec vi, nec clàm, nec precario poſsidet, eodem Tullio teſte in Orat.pro Cæcin.& Paulo noſtro.inf. & arg. d.l.1.§.qui à me. Interdictum De vi armata ei etiam datur qui vi aut clàm, aut precario à me poſsidet.l.ſed ſi vi.D.eod.tit. Vbi animaduertendum eſt Pomponium vti hac particula, ſed, cùm ſcilicet, antè De vi quotidiana interdictum in me ei non dari oſtendiſſet, qui illis à me rationibus poſsideret.Interdictum quotidianum annuum eſt.l.1.D.eo.Interdictum de vi armata perpetuum, vt Cicero indicat lib. x v. Epiſt. in ea cuius initium eſt, Puto te iam ſuppndere. Quæ omnia ſummè notanda ſunt.Greci pro his interdictis habebant actionem ἐξούλης, ſic dictam auctore Libanio quòd ἐξίλλειν ſit, ἐξωθεῖν καὶ ἐκβάλλειν βίᾳ.

De naui vi deiectus hoc interdicto experiri non poteſt, ſed vtilis ei
B actio De rebus recuperandis, exemplo De vi bonorum raptorum datur. Idemq; de eo dicendum eſt, qui carruca, aut equo deiicitur, quibus non abductis iniuriarum actio datur.

Ad eos pertinet interdictum Vnde vi, qui de re ſoli deiiciuntur: ei autem qui de re mobili deiicitur, actio Vi bonorum raptorum datur, aut furti: nam & raptor fur eſt.Idemq; eſt ſi quis de naue, aut vehiculo, aut equo deiiciatur. l.1. §.ſi quis de naue. D.vnde vi.videlicet, ſi nauis, aut vehiculum, aut equus abſtrahatur, & abducatur. Quòd ſi non abducatur, deiecto iniuriarum dumtaxat actio datur. Eſt hac de re lex quædam in legib.Langob.lib.1.tit.15.

C Vi deiectus videtur, & qui in prædio vi retinetur, & qui in via territus eſt, ne ad fundum ſuum accederet.

Deiectus poſſeſſor videtur etiam is, qui in prædio vinctus retinetur, aut qui, cùm de prædio exiſſet, reuertens in itinere perterritus eſt, ne accederet. l.1.§.ſiue autem.& §.penult. D.vnde vi & de vi arm.

Qui vi, aut clàm, aut precario poſſidet, ab aduerſario impunè deiicitur.

D Qui à me vi aut clam, aut precario poſsidet, non babet interdictum Vnde vi, ſi eum poſſeſsione deiecero. Sed ſi alius deiecerit, placet ei interdictum dari.l.1.§.qui à me.D.vnd.vi.Quod in interdicto de hominibus armatis non obtinere §.oſtendi: & verum eſt, niſi eum qui à me vi armata poſſidet ex continenti deiecero. l.3. §.eum igitur. D.eod. Sed hanc differentiam Iuſtinianus aut neglexit, aut non intellexit.

Ex rebus vi poſſeſſis ſi aliquæ arſerint, vel ſerui deceſſerint, licet id ſine dolo eius qui deiecit factum ſit, æſtimatione tamen cõdemnandus eſt, qui ita voluit adipiſci rem iuris alieni.

E Earum etiam rerum nomine interdictum Vnde vi datur, quæ is qui de prædio deiectus eſt ibi tunc habuit, licet poſt deiectionem ſine dolo aut culpa deiectoris interierint.l.1.§.deniq; ſcribit Iulianus. l.penult. D.vnde vi. Quoniam ex deiectionis tempore in reſtituendo ſemper moram facere intelligitur.

Si inter vicinos ex communi riuo aqua ducatur, induci prius debet ex his vicibus quibus à ſingulis duci conſueuit: ducenti autem vis fieri prohibetur. Alienam autem aquam vſurpanti nummaria pœna irroga-
F tur.Cuius rei cura ad ſolicitudinem præſidis ſpectat.

Corruptiſsimus bic locus, ſumpta coniectura ex libris veteribus, in quibus, legitur, *indici prius d.bet & his vicibus*, mihi reſtituendus videtur, *interdici prius debet, & his vicibus quibus à ſingulis duci conſueuit, ducenti vis fieri prohibetur*. Intelligit autem dari interdictum De aqua, quod ad retinendam veluti poſſeſsionem pertinet. Eſt autem ſimplex etiam inter riuales, vt interdictum De itinere actuq;, niſi vterq; ſuum eſſe vſum aquæ contendat. l.1.§.ſi inter riuales. D.de aq.cott.& æſt. Quòd ſi quem appareat alienam aquam vſurpaſſe, ei Paulus ait nummariam pœn.irrogari, item huius rei curam ad præſidem pertinere, vt l.præſes.C.de ſerui.& aq.

G Redditur interdicti actio, quæ proponitur ex eo, vt quis quod precario habet reſtituat. Nam & ciuilis actio huius rei, ſicut commodati, competit, eò vel maximè, quòd ex beneficio ſuo vnuſquiſq; iniuriam pati non debet.

Precar

Precarium reuocatur interdicto De precario. Ciuilis autē actio eo nomine non competit, quia A precarium donatio potius eſt, quàm ciuile oegotium. l. interdictum. D. de precar. Immò quia aliquatenus ſimile eſt commodato. l. 1. D. eod. receptum eſt ex eo præſcriptis verbis dari: quam tamen & ipſam ex bono & æquo oriri, ne cui beneficium ſuum damnoſum ſit, quàm ex negotio contracto dicemus. l. 2. D. eod.

Precario poſſidere videtur, non tantùm qui per epiſtolam, vel quacumq; alia ratione hoc ſibi concedi poſtulauit, ſed & is qui nullo voluntatis indicio, patiente tamen domino, poſſedit.

Poſsidere precario videtur, & qui finito tempore precarij patiente domino poſsidet, licet ad B hoc tempus non rogauerit. l. in rebus. §. vlt. D. de precar. Patientia igitur precarium redintegratur, non tamen initio patientia conſtituitur: ſed conſtituendo precario preces adhiberi oportet aut verbis, aut ſcriptis. l. precario. D. eod.

Heres eius qui precariam poſſeſſionem tenebat, ſi in ea manſerit, magis dicendum eſt clàm videri poſſidere. Nullæ enim preces eius videntur adhibitæ. Et ideo perſecutio eius rei ſemper manebit, nec interdicto locus eſt.

Heres eius, qui precario rogauit, tenetur interdicto ex perſona defuncti. l. quæſitum. §. vlt. D. de C precar. l. 2. C. eod. Ex ſua perſona non tenetur, quia morte finitum eſt precarium. l. cùm precario. §. vlt. D. eod. l. cùm heres. D. de diuerſ. temp. præſcript. Nec iam heres qui in poſſeſsione eadem manet precario, ſed clàm poſsidet. Igitur ex ſua perſona vindicatione conuenitur, non interdicto precario. Papinia. ait in d. l. cùm heres, precarium heredem ignorantem precario ſcilicet defunctū poſſediſſe, non tenere, id eſt, precarium ad heredem ignorantem non tranſire. Idem tamen eſſe in ſciente compertum & exploratum eſt. Verùm ideo ait ignorantem, vt aſſertioni conueniens exemplum eſſet. Hoc enim poſuerat, ignoratione heredis defuncti vitia non excludi. Item quia in vſucapionis quæſtione, de qua tractat, omnimodo ignorantiam & bonam fidem exigimus.

Arbor quæ in alienas ædes, vel in vicini agrum imminet, niſi à do- D mino ſublucari non poteſt, iſq́; cōueniendus eſt, vt eam ſublucet. Quòd ſi conuentus dominus id facere noluerit, à vicino luxuries ramorum compeſcatur. Idq́; qualiſcumq; dominus facere non prohibetur.

Exiſtimo legendum, *Arbor quæ in vicini agrum imminet*: Nam quæ in ædes imminet, collucatur, non ſublucatur. Et in hanc rem ceſſante domino cōparata ſunt duo interdicta: vnum, De ſublucandis arboribus, alterum, De collucandis: quæ proponuntur in tit. De arbor. cæd. Sublucare, eſt compeſcere luxuriem ramorum, quod vſq; ad xv. pedes vt fiat definitum eſt, à terra videlicet. Sublucare enim eſt, veluti ſubtus lucem mittere. Collucare quid ſit, dubitari poteſt: Vel enim eſt ſupe- E riores ramos lumini officientes ſuccidere, vel ipſam arborem ex ſtirpe penitus excindere: & hoc verius eſt. l. 1. §. ſi arbor. D. de arb. cæd. & ædibus quibus arbor impendet vtilius: Ad agros verò ſublucatio ſufficit. His verbis veteres in edictis vſi ſunt: Noui adimere, & coërcere dixerunt. Ait Paulus, *qualiſcumq; dominus*, id eſt, ſiue proprietarius, ſiue fructuarius. d. l. 1. §. non ſolùm.

Aduerſus eum, qui hominē liberum vinxerit, ſuppreſſerit, incluſerit, operam've vt id fieret dederit, tam interdictum, quàm legis Fabiæ ſuper ea re actio redditur. Et interdicto quidem id agitur, vt exhibeatur is, qui detinetur: Lege autem Fabia, vt etiam pœna nummaria coërceatur. F

Plagium eſt ſuppreſsio liberi hominis, aut ſerui: ſic dictum, auctore Suda, quòd fiat πλαγίως, id eſt, δολίως, vel vt Iſidorus ait, ἀπὸ τοῦ πλαγίου. Coërcetur autem lege Fabia: cuius pœna nummaria primùm fuit, tum metalli. l. vlt. D. de leg. Fab. deinde grauior. l. vlt. C. eod. De libero exhibendo etiā interdictum datum. l. 3. D. de lib. hom. exh. de ſeruo non item.

Bene concordans matrimonium ſeparari à patre Diuus Pius prohibuit: itemq́; à patrono libertum, à parentibus filium filiamq́;, niſi fortè quæratur vbi vtilius morari debeat.

G Pertinet hæc ſententia ad interdictum De liberis exhibendis & ducendis: quod ſocero non dari placuit aduerſus generum, ne contrà quàm D. Pius conſtituit, bene concordantia matrimonia iure patriæ poteſtatis diſſoluātur. l. 1. §. vlt. D. de lib. exh. Eſt enim hæc ſeparatio dura & acerba. l. quæſitum. §. vxores. D. de inſtruct. vel inſtrum. leg. qua ratione etiam à parentibus liberi non ſeparantur,

niſi

A nisi forſitan nupta ſit filia, & inuita detineatur à patre: in eum enim genero dabitur interdictum De vxore exhibenda & ducenda: vt probari poteſt ex l. ſi inuita. C. de nupt. l. 2. D. de lib. exh. & ex l. vlt. C. eod. quæ ad Euodium maritum ſcripta eſt. Ac ſanè præſtat ſeparari filiam à patre, quàm nuptias concordantes diſſolui. Sed & matri interdum aduerſus patrem æquum eſt interdictum reddi De exhibendo filio, vel filia, vt puta ſi pater ſit euerſor, diſſolutus & nequam. l. 1. §. ſi verò mater. l. 3. §. etiam. D. de lib. exhib. Ceteroquin liberos à patribus ſeparari non oportet. l. 3. §. is tamen. &. §. ſi eum quis. D. de lib. hom. exhib. Similiter libertus à patrono non ſeparatur, maximè impubes. d. l. 3. §. proinde. aut frater à fratre. l. vlt. C. com. vtr. iud. l. plerumq; D. de ædil. edic. aut alumnus ab educatore, ideoq; nec in patronum, fratrem, vel educatorem, De libero homine exhibendo interdictum datur.

B Omnibus bonis quæ habet, quæq; habiturus eſt, obligatis, nec concubina, nec filius naturalis, nec alumnus, nec ea quæ in vſu quotidiano habet, obligantur: ideoq; de his nec interdictum redditur.

Obligatione generali bonorum quæ quis habet, habiturus've eſt, non continentur ea quæ veriſimile eſt quemquam obligaturum ſpecialiter non fuiſſe: veluti concubina, filij naturales ex ea ſuſcepti, alumni, ſupellex. l. obligatione. & ſeq. D. de pignor. l. 1. C. quæ res pign. oblig. poſſ. Alumni pene libertorum loco ſunt: ideoq; in generalem obligationem nō cadunt. Item à nutritore, vel nutrice non ſeparantur. l. 3. §. proinde. D. de lib. hom. exh. & ex nomine educatoris ſunt. l. Lucius. §. Lucius. 1. D. de legat. lib. 2. & à minore. xx. annis manumitti poſſunt. §. eadem. qui & quib. ex cau. man.
C non poſſ. & dubitatur, an in eis locus ſit S. C. Silaniano. l. 1. §. in eo autem. D. de S. C. Silania. & an ad eorum hereditatem educator veniat. l. nutritoribus. C. com. de ſucceſſ. an ſit cum alumna connubium. l. ſi quis. C. de nupt. eiq; teſtamento imperfecto relicta conſeruantur. l. in teſtamento. D. de fid. lib. Veteres quoque matrem etiam nutricem dici volunt, auctore Nonio Marcello. Sed ad rem. Paulus ait, *ideoq; de his nec interdictum redditur*. Intelligit Saluianum interdictum. Eſt autem Seruiana, itemq; Saluianum interdictum de rebus coloni pignori obligatis. Sed quemadmodum exemplo Seruianæ inducta eſt quaſi Seruiana, quæ & vtilis Seruiana, & abſolutè Seruiana, & pignoraticia, & hypothecaria dicitur, & de rebus quorumcumq; debitorum datur, ita & interdictum quaſi Saluianum: & hoc probat l. 1. C. de precar. quæ de quouis debitore loquitur.

D

De obligationibus. TIT. VII.

Obligationum firmandarum gratia ſtipulationes inductæ ſunt, quæ quadam verborum ſollemnitate concipiuntur: & appellatæ, quòd per eas firmitas obligationum conſtringitur. Stipulum enim veteres firmum appellauerunt.

Stipulatio quid ſit lib. 2. tit. 3. traditum eſt. Nunc Paulus ait inuentas eſſe ſtipulationes à iuriſperitis, vt hoc vinculo ceteræ obligationes firmarentur. Et ex eo colligimus ſtipulationes non per ſe
E ſolas ſubſiſtere, ſed ex aliis obligationibus pendere. l. 5. §. conuentionales. D. de verb. obl. Addit ſtipulationes ex eo appellatas, quòd ſtipulum veteres firmum appellauerint, idemq; Iuſtinianus in Inſtitutionib. tradit. Iſidorus hunc locum citat lib. v. Dicta eſt, inquit, ſtipulatio, quòd ſtipulum, iuxta Paulum iuridicum, firmum appellauẽre.

Verborum obligatio inter præſentes, non etiam inter abſentes contrahitur. Quòd ſi ſcriptum fuerit inſtrumento promiſiſſe aliquem, perinde habetur atq; ſi interrogatione præcedente reſponſum ſit.

Stipulatio fit inter præſentes, non inter abſentes. §. item verborum. de inut. ſtip. Neq; obſtat l. ea
F quæ. D. de don. int. vir. & vxor. in qua proponitur ſtipulatio facta per epiſtolam. Fuiſſe enim eam epiſtolam cautionis loco emiſſam inter præſentes intelligendum eſt ex l. Titia. §. penul. D. de verb. obl. Et ideo cùm inter præſentes in ea ſit ſcriptum promiſiſſe Titiam, omnia videntur ſollemniter acta: quod ex hoc loco Pauli Iuſtinianus tradidit in §. ſi ſcriptum. de verb. oblig.

Fructuarius ſeruus, ſi quid ex re fructuarij, aut ex operis ſuis adquirit, ad fructuarium pertinet. Quidquid autem aliunde, vel ex re proprietarij, adquirit, domino proprietatis adquirit.

Si quid ſeruus in quo vſumfructum habeo, ex re mea ſtipuletur, mihi adquirit: ſed & ſi quid ex
G operis ſuis. Nam & operæ quodammodo ſunt ex re mea: quandoquidem operas mihi fructuarius ſeruus edere debet. l. qui bona. D. de adquir. rer. dom. Quod extra duas iſtas cauſas ſtipulatur, proprietario adquirit. l. adquiritur. D. eod.

Cùm facto promiſſoris res in ſtipulatum deducta intercidit, perinde

agi

agi ex ſtipulato poteſt, ac ſi ea res extaret. Ideò promiſſor æſtimatione A
eius punitur, maximè ſi in dolum quoq; eius concepta fuerit ſtipulatio.

Si Stichi promiſſor Stichum occiderit, perinde tenetur ex ſtipulatu ac ſi Stichus extaret: & ideo pretium Stichi peti poteſt. l. ſi ex legati. l. ſi ſeruum in princip. D. de verb. obl. Maximè, inquit, ſi in dolum quoq; eius concepta fuerit ſtipulatio, puta his verbis, Dolum malum abeſſe abſuturumq; eſſe. Sed tamen omiſſa hac clauſula idem erit iuris. Sic verò & in dolum conceptam actionem dicimus, in qua hoc additur, Quod dolo malo. l. huius. D. quod falſ. tut. & in æquum & bonum, in qua Quod æquius melius, vel Quod æquum videbitur. l. eas. D. de cap. minu. l. peoul. D. de ſepul. viol.

De nouationibus. TIT. VIII. B

NOn ſolùm per noſmetipſos nouamus quod nobis debetur, ſed per eos etiam per quos ſtipulari poſſumus: veluti per filiumfamilias, vel per ſeruum iubendo, vel ratum habendo. Procurator quoque noſter ex iuſſu noſtro receptum eſt vt nouare poſſit.

In quibuſdam Codicibus hoc in ioitio huius ſententiæ adſcriptum eſt, Nouationes fieri quotiens cautio renouatur. Deinde ſequitur, nouari obligationẽ non tantùm per nos, ſed etiam per eos quos C in poteſtate habemus, & per procuratores: videlicet ſi iuſſu noſtro ſtipulentur, vel ſi ratum habuerimus. l. ſi Stichum. §. vlt. l. nouare. l. ſi quis abſente. D. de nouat. Et ita procurator domino priorem actionẽ auſert, nouam cedere cogitur. Filiusfamilias, vel ſeruus patri vel domino, etiã inuitis, actiones adquirit ex regula iuris: non tamen eas inuitis nouant. l. ſeruus. l. filius. D. de nouat. Sed ſi ſtipulentur nouandi animo, adquirunt actiones nouas, nec tamen nouatio fit: ideoq; patris vel domini iuſſum, aut ratihabitionem exigimus, vt fiat nouatio per ſeruum aut filium.

De ſtipulationibus TIT. IX.

Titulus De obligationibus, eſt de verborum obligationibus: ſpecialiter autem hic eſt de prætoriis ſtipulationibus. Atq; ita in Pandectis tit. De verb. oblig. ſeparatur à tit. De prætor. ſtipul. D

SVbſtitutus heres ab inſtituto, qui ſub condicione ſcriptus eſt, vtiliter ſibi inſtitutum hac ſtipulatione cauere compellit, ne petita bonorum poſſeſſione, res hereditarias deminuat. Hoc autem caſu ex die interpoſitæ ſtipulationis duplos fructus præſtare cõpellitur. Huius enim præiudicium à ſuperiore differt, quòd quæritur, an ea res, de qua agitur, maior ſit centum ſeſtertiis: ideoq; in longiorem diem concipitur.

E

Ex hoc loco pulchrè explicabitur l. inter omnes. D. qui ſatiſd. cog. & l. Paulus notat. D. de præt. ſtip. Nemo eſt qui neſciat heredi inſtituto ſub condicione, ea pendente, Prætorem dare bonor. poſſeſsionem ſecund. tab. quæ tamen, ſi poſtea deficiat condicio, ſine re conſtituitur. Nunc ſi inſtitutus ſub cõdicione ſubſtitutum habeat vulgari modo, & pendente condicione bonorum poſſeſsionem ſecundum tab. agnoſcat, prætor iubere ſolet vt inſtitutus ſubſtituto vtiliter, id eſt, ſatiſdato caueat nihil ſe deterius in hereditate facturum. Ait autem Vlpianus id ex cauſa prætorem iubere. Inter ceteras autem cauſas hæc vna eſt, ſi locuples ſit hereditas, id eſt, ſi maior ſit centum ſeſtertiis: quoniam amplior tunc eſt in hereditate graſſandi facultas. Prætor autem non vult beneficium interim datæ bonorum poſſeſsionis cuiquam eſſe damnoſum. Quo fit vt etiam in diem longiorem concipiatur ſtipulatio, puta, in x. aut xx. annos, vt in ſpecie. l. 1. D. de ripa muniend. l. ſi finita. §. 1. D. de dam. inf. l. penult. D. de præt. ſtip. Nam & tot annis pendere condicio poteſt. Dicere poſsis ſubſtitutum F antequam condicio ſubſtitutionis extiterit, calumnioſè videri cautionem exigere: quod remouet Paulus in l. Paulus notat. *Nec* inquit, *poteſt videri calumnioſè ſatis petere, quem alius antecedat.* Sic enim lego ex iudicio Petri Fabri viri optimi & doctiſsimi: neque hic error vno in loco eſt, vt in Commentario de vſucapionibus oſtendimus. Additur à Paulo hoc loco, ſi quid inſtitutus pendente condicione deminuerit, eum ex die interpoſitæ ſtipulationis duplos fructus præſtare: id enim cautione continebatur. Ait, *Subſtitutus heres ab inſtituto*, id eſt, ponè inſtitutum. Ait, *Huius enim præiudicium à ſuperiore differt*, quidam codices habent *defert.* Locus videtur eſſe deprauatus, niſi hæc referas ad aliud quoddam ſtipulationis genus, de quo Paulus ſupra ſcripſerat. Deſiderantur enim in his libris innumeræ ſententiæ, quæ partim ſunt ab Alarico neglectæ, partim à Iuſtiniano in Pandectas tranſlatæ. G

Ex die accepti iudicij dupli fructus cõputantur. Et tam dantes, quàm accipientes, heredes quoq; eorum, procuratores, cognitorumq; perſo-

A næ, itemq́; ſponſores eadem ſtipulatione comprehenduntur, eorum quoq; quorum nomine promittitur.

Poſſeſſor rei alienæ, ſi condemnatus ſit, ex die litis conteſtatæ duplos fructus reddit. l.1.C.Th.de fruct.& lit.exp. Ambroſius epiſt.xxIIII. Cùm, inquit, aduerterẽ etiam graui condicione illum ſi viciſſet, acturum de duplis fructibus, & de ſumptibus annoſæ liois. Sed hoc Iuſtinianus non probauit, quia nec in libros ſuos retulit. Multa enim tacitè abrogat, vt Cognitores, Crucem, & hanc de duplis fructibus actionem: vel potius quòd iam in deſuetudinem abiiſſent, ea in ſuis legibus reſidere non patitur. Solebat autem, vt Paulus ſignificat, & de ea re cautio iuſſu Prætoris interponi, quæ & reum, & actorem, & heredes, procuratores, cognitores, fideiuſſores eorum comprehendebat.

B

Quotiens iudicatum ſolui ſtipulatione ſatiſdatur, omiſſa eius actio rei iudicatæ perſecutionem non excludit.

Is qui ſtipulatus eſt Iudicatũ ſolui, eligere debet vtrùm malit agere ex ſtipulatu, an iudicati. Duas enim actiones habet, quibus tamen intra tempora iudicatis data experiri non poteſt. l.1.D.iudic.ſol. l.intra.D.de re iudic.

Emancipati liberi præteriti, ſi velint ſe miſcere paternæ hereditati, & cum his, qui in poteſtate remanſerint, communis patris diuidere he-
C reditatem antequam bonorum poſſeſſionem petant de conferendo cauere cum ſatiſdatione debebunt. Quòd ſi ſatiſdare non poſſunt, ſtatim ex fide bonorum confuſionem excepto peculio caſtrenſi facere cogendi ſunt.

Emancipati præteriti petentes bonórum poſſeſsionem cõtra tabulas conferunt ſuis bona propria, exceptis caſtrenſibus, vel quaſi caſtrenſibus. l.1.§.nec caſtrenſe. D.de collat. Collatio autem fit cautione ex edicto prætoris. l.1.§.iubet. D.eod. l.filium. §.videamus. D.de bonor.poſſ.contr.tab. poſt
D petitam bonorum poſſeſsionem contra tabulas. l.3.in princip. D.de collat. l.ſi filius. D.de cond.cau. dat. Immò ante petitam bonorum poſſeſsionem, vt Paulus ait; quod fit præſeſtinante emancipato, vt in ſpecie l.3.§.emancipatus præteritus. D.de colla.non aliter. At ſi per inopiam non poſsit cauere, collationem re ipſa facere cogitur, aut in ſuos oblata cautione portionis emancipati poſſeſsio transfertur, aut neutro cauente, curator portioni datur. l.1.§.iubet.§.ſi frater. D.de collat. Et hæc de hac Pauli ſententia ſufficiant.

De contrahenda auctoritate. TIT. X.

Perſequitur ſub hoc titulo Paulus tractatum prætoriarum ſtipulationum, & proponit ſtipulatio-
E nem Damni infecti, eiq́; coniunctam quæſtionem, de communi pariete: ideoq́; à ſuperioribus hæc non erant diuidenda. Sed & quid his verbis, *De contrahenda auctoritate*, ſignificetur non intelligo, niſi quis dicat venditorem, qui contractus ſui auctoritatem defugere non poteſt, auctoritatem contrahere, quòd ſit auctoritatis obligatus ex ſtipulatione duplæ: de qua in integro Sententiarum libro, quòd prætoria eſſet, Paulum hoc loco nonnihil ſcripſiſſe diuinare liceat. Sed demus hoc, item concedamus hanc diuiſionem tolerari poſſe: inſcienter ſaltem hoc negari non poteſt feciſſe Alaricum, ſiue Anianum, qui illis quæ de ſtipulatione auctoritatis Paulus ſcripſerat, prætermiſsis, hunc nihilominus titulum retinuerit. Legi in quibuſdam ſcriptis, *De contrahenda hereditate*, quod etiam vitioſum eſt. Equidem malim aut eum titulum omnino circumſcribere, aut legere, *De communi pariete*. Potuit hic tam grauis error hunc locum occupare, vt & lib.2. tit.30. in quo perperam in omnibus
F codicibus cùm excuſis, tum ſcriptis legitur *De oratione D. Seueri*, cùm ſit legendum, *De rationibus distrahendis*. Sunt errores in omnibus libris portentoſi, ſunt qui ex antiquo inſederunt penitus, ſunt qui ab ipſis auctoribus, fallente manu, vti fit, commiſsi nec correcti ſunt, quos niſi vir exercitatus & in coniecturis ſagaciſsimus numquam cernat, aut ſi ſubeſſe præſentiſcat, vix vnquam rectè queat emendare. Itaq; non cuiuis ad hoc ſtudij genus temere accedendum eſt.

OB metum impendentis damni vicinus vicino ſatiſdare debet; additis ſponſoribus ſuper eo quod damni acciderit.

Propter metum ruinæ vicinus vicino cauet, vel ſatiſdat damni infecti, atq; etiam propter vitium
G communis parietis. l.in hanc.§.1. l.inter quos. D.de dam.infec.

De communi pariete vtilitatis cauſa hoc cœpit obſeruari, vt ædificet quidem cui ædificare intereſt: Cogatur verò ſocius portionis ſuæ impenſas agnoſcere.

Ipſo iure non poteſt ſocius, inuito vel ignorante ſocio, communem parietem demoliri & reficere. A l.parietem.D.de ſer.vrb.præd. Vtilitatis tamen cauſa, cui iura cedere debent, receptum eſt, vt poſsit is, cuius maximè intereſt, & impenſas, pro ſocio, aut communi diuidundo iudicio pro parte conſequi. l.ſi ædibus.D.de dam.inf. Atq; ita propter vtilitatis cauſam, ſtrictam iuris rationem inſuper habemus, vt ait l.ſunt perſonæ.D.de relig.& ſump.fun. Et hodie nõ erit ob vitium parietis communis, neceſſaria ſtipulatio damni infecti.

De donationibus. TIT. XI.

SPecies extra dotem à matre in honorem nuptiarum, præſente filia genero traditæ, donationem perfeciſſe videntur. B

Si mater præſente filia, genero extra dotem ſpecies quaſdam in honorem nuptiarum tradiderit, eas filiæ donaſſe videtur. l.donationes. §.ſpecies. D.de donat. Et ideo filiæ, ſoluto matrimonio, aduerſus maritum datur earum rerum nomine condictio ſine cauſa, vel actio depoſiti, vel mandati, vel negotiorum geſtorum, vel ad exhibendum, vel rerum amotarum.

Probatio traditæ, vel non traditæ poſſeſſionis, non tam in iure, quàm in facto cõſiſtit: ideoq; ſufficit ad probationẽ ſi rem corporaliter teneãt.

Si quis rem corporaliter teneat, cùm ei donatur, hoc ſufficit ad traditam poſſeſsionem. Traditio enim ſiue poſſeſsio facti potius eſt, quàm iuris. l.quædam.D.de rei vind. C

Pater ſi filiofamilias aliquid donauerit, & in ea voluntate perſeuerans deceſſerit, morte patris donatio conualeſcit.

Donatio à patre in filiumfamilias collata ſola patris morte non confirmatur. l.1. §.1. D. pro donato. l.1. §.vlt. D.pro herede. ſed ſi patris extremo iudicio fuerit confirmata, morte patris conſtat donationem conualeſcere. l.pen.D.de col.dot. l.2.C.Greg.famil.erciſc. Scripſimus hac de re ad l.2. D.pro herede.

Cùm vnius rei in duos donatio confertur, potior eſt ille cui res tradita eſt. Nec intereſt poſterior quis an prior acceperit, & exceptæ nec'ne perſonæ ſint. D

Cùm diuerſis temporibus à domino eadem res duobus donatur, potior eſt is cui priori poſſeſſio tradita ſit, etiam ſi alter ſit ex perſonis exceptis, puta ex parentibus vel liberis, vel etiam ſi in alterum prius fuerit donatio collata. l.quotiens.C.de rei vind. l.pen.C.Greg.eod.tit. Hoc tantùm in donationibus exceptis perſonis datum eſt, vt ſufficiat quibuſcumque verbis expreſſa voluntas. 3.tit.1. libro IIII.

Inuitus donator de euictione rei donatæ promittere non cogitur, nec eo nomine ſi promiſerit oneratur: quia lucratiuæ rei poſſeſſor ab euictionis actione ipſa iuris ratione depellitur. E

Donator de euictione non tenetur: nec enim æquum eſt vt ex liberalitate ſua damnum ferat. l. Ariſto. §.vlt.D.de donat. Et hoc verum eſt, vt Paulus ait, etiam ſi eo nomine promiſerit. Promittendi verbo aliàs ſtipulatio ſignificatur, aliàs pactum. l.iuriſgentium. §.quod ferè. D.de pact. Modò pactum: Nam ſi ſtipulanti donator promiſerit, tenetur. l.2.C.de euict.

Ei qui aliquem à latrunculis, vel hoſtibus eripuit, in infinitũ donare non prohibemur: ſi tamen donatio nõ merces eximij laboris appellanda eſt: quia contemplationem ſalutis certo modo æſtimari non placuit. F

Non licet in infinitum donare: eſt enim donationis lege conſtitutus certus modus, certumq; pondus, vt Theodoſius ait in nouel.de Theodoſiani Codicis auctoritate. Cùm liquido, inquit, pateat quo pondere donatio deferatur. Et is quidem modus, vt ex Iuſtiniano didicimus, fuit olim CC. aureorum, tum CCC. deinde D. l.ſancimus. l.pen. §.vlt.C.de donat. At ei qui me à latrunculis vel hoſtibus eripuerit, in infinitum donare poſſum: quia conſeruandæ ſalutis mercedẽ præſtare videor: quæ res certo modo taxanda nõ eſt. Tribonianus hanc Pauli ſententiam, quibuſdam verbis neſcio qua ratione immutatis, retulit in l.pen. §.vlt. D.de donat. quæ tamen eundem ſenſum referunt, vt ſcilicet hæc donatio non reuocetur quaſi immodica, & ita quoque Græci interpretãtur lib. XLVII. βασιλικῶν tit.3. Sed cùm Florentinæ in eo. §.legatur, *hæc donatio irreuocabilis eſt, non merces laboris eximij appellanda eſt*, deeſſe quædam videntur, quæ ex hoc loco nos rectè ita reſtituemus, *Hæc donatio irreuocabilis eſt, ſi tamen donatio non merces laboris eximij appellanda eſt*. Sic ferè Cicero pro Cluentio: Si hæc, inquit, ſolutio legatorum, non merces abortionis appellanda eſt. G

Eadem eſt inſcriptio l.1.D.de bon.dam. Lampridius in Alex. Leges de iure populi & fiſci moderatas & infinitas ſanxit.

EIus bona qui ſibi ob aliquod admiſſum flagitium mortem conſciuit, fiſco vindicantur. Quòd ſi id tædio vitæ, aut pudore æris alieni, vel valetudinis alicuius impatientia admiſit, nō inquietabuntur, ſed ordinariæ ſucceſſioni relinquuntur.

B Rei poſtulati capitalis criminis, vel in crimine capitali deprehenſi, ſi metu criminis ſe interficiāt heredem ordinarium non habent, nec eis funus ducitur, nec lugeri ſolent. Nam pro confeſsis habentur ex conſtitutionibus, atq; ideo illorum bona coguntur in fiſcum. Quod tamen Reip. tēporibus non obtinuiſſe exemplum C.Licinij à Valerio relatum lib. 1x. cap.12. indicat. Diuerſum eſt ſi aut tædio vitæ, aut pudore æris alieni, aut doloris alicuius impatientia, aut furore interimant ſe. Hi namq; heredem ordinarium habent, & eorum, vt Cor. Tacitus ait lib.v. humantur corpora, manēt teſtamenta. Extat autem hæc Pauli ſententia in l.in fraudem. §.eius bona.D.de iur.fiſci, quæ ex aliorum Iuriſconſultorum auctoritatibus quamplurimis confirmari & dilatari poteſt.

Ei etiam velut indigno aufertur hereditas, qui adfinem vel cognatum, cui ipſe ab inteſtato ſucceſſurus erat, teſtamentum facere prohi-
C buit, aut ne iure ſubſiſteret operam dedit.

Legitimus heres qui ne teſtamentum fieret vel ne iure ſubſiſteret impedimento fuit, velut indignus remouetur ab hereditate, eaq́; in fiſcum redigitur. l.2.C.ſi quis aliq.teſt.proh.l.1.D.eod. Quod ait *adfinem*, ſtare non poteſt: adfinitatis enim iure nulla eſt ab inteſtato ſucceſsio. Itaq; expungenda ſunt illa verba, *adfinem vel.*

Si pater vel dominus id teſtamentum quo filius eius, vel ſeruus heredes inſtituti ſunt, aut legatum acceperunt, falſum redarguant nec ob-
D tineant, fiſco locus eſt.

Non tantùm ſi heres aut legatarius falſum accuſauerit, caduca fit hereditas, caducum legatum, ſed & ſi pater heredis aut dominus, ad quem emolumentum peruenturum eſt. l.poſt legatum. §.ſi pater.D.de iis quæ vt indig.

Ætati eius, qui accuſat teſtamentum, ſi non obtineat, ſuccurri ſolet in id quod ita amiſit, maximè ſi tutoris aut curatoris conſilio actio inſtituta ſit.

Licet regulariter alieno nomine accuſare non liceat, pupilli tamen iure & nomine tutor, aut cu-
E rator adoleſcentis nomine extra calumniæ pœnam accuſationem inſtituere poteſt. Id enim nō ſua ſimultate, aut malitia, ſed ex officio facit, plerumq; cogente pupilli matre, vel libertis paternis. l.tutorem.D.de his quæ vt indig. l.Polla.C.eod. Atq; adeo ſic accuſat pupillus veriùs quàm tutor. Quò fit vt nomine pupilli falſum teſtamentum accuſante tutore hereditatem, aut legata pupillus amittat. Conſeruantur tamen interdum, maximè ſi tutor falſum dixerit nomine pupilli, ſua ſponte non coactus. l.poſt legatum. §.ætati.D.de his quæ vt indig. Et ita hæc Pauli ſententia accipienda eſt. Pertinet ad hanc quæſtionem l.2.C.qui acc.non poſ. in qua non dubito quin legendum ſit, *pupilli nomine*, non, vt vulgò, *proprio nomine*. Ait enim quum, id eſt, quia non licet alieno nomine accuſare, non ideo pupilli nomine tutorem prohiberi accuſare.

In ea prouincia ex qua quis originem ducit, officium fiſcale ad-
F miniſtrare prohibetur, ne aut gratioſus, aut calumnioſus apud ſuos eſſe videatur.

Non poteſt quis in ea prouincia ex qua ortus eſt, procuratoris, aut aduocati fiſci officio fungi: Multo minus aut prouinciæ ſuæ præſes exiſtere, vt cauetur Anaſtaſij conſtitutione Græca, quæ in libris excuſis deeſt ſub tit.de offic.rect.prou.l.vlt.C.de crim.ſacr. aut præſidi in ſua prouincia aſsidere poteſt, vt colligitur ex l.3.D.de offic.aſſeſ. Ne, inquit Paulus, aut gratioſus, aut calumnioſus apud ſuos eſſe videatur.

Quotiens ſine auctoritate iudicati officiales alicuius bona occu-
G pant, vel deſcribunt, vel ſub obſeruatione eſſe faciunt, adito procuratore iniuria ſubmouetur, & rei huius auctores ad præfectos prætorio puniendi mittuntur.

Cæſariani ſiue Catholiciani qui ſine auctoritate iudicati bona occupant, deſcribunt vel obſignãt: A
ad præfectos prætorio, quorum, ſcilicet, officiis adhærent, puniendi remittuntur. Quod autem ita
geſtum eſt, adito procuratore Cęſaris emendatur. Etiam illud additur in l. prohibitum. C. de iur. fiſci,
eos quorum intereſt Cæſarianis reſiſtere, eorumq; conatus prohibere poſſe.

Litem in perniciem priuatorum fiſco donari non oportet, nec ab eo donatum ſuſcipi.

Inuidioſum eſt litem, quam cum alio habemus, fiſcó donare. l. res. §. lites. D. de iur. fiſc. l. 2. C. ne fiſc. vel. reſp.

Imperatorem litis cauſa heredem inſtitui inuidioſum eſt: nec enim B
calumniandi facultatem ex principali maieſtate capi oportet.

Æquè inuidioſum eſt litis perplexæ cauſa principem heredem inſtituere. Extat hæc Pauli ſententia in l. pen. D. de hered. inſtit.

Ex nuda pollicitatione nulla actio naſcitur: ideoq́ue eius bona, qui heredem Imperatorem facturum eſſe iactauerat, à fiſco occupari non poſſunt.

Nuda pollicitatio actionem non parit. Nõ igitur ideo quòd ſe Imperatorem facturum heredem C
aliquis pollicitus ſit, fiſco ius vindicandæ hereditatis competit. Extat in l. vlt. D. de teſtam.

Priuilegium fiſci eſt, inter omnes creditores primum locum tenere.

Fiſcus præfertur omnibus creditoribus chirographariis, etiam antiquioribus, aut priuilegiariis in actione in perſonã rei perſecutoria. Poſtponitur omnibus in actione in perſonam pœnali. In actione hypothecaria præfertur fiſco qui prior eſt tempore, poſtponitur autem poſterior. l. quod quis. D. de bon. auc. iud. poſſ. l. in ſumma. D. de iur. fiſc. l. ſi pignus. D. qui pot. in pign. hab.

Quicumq; à fiſco conuenitur, non ex indice, vel exemplo alicuius
ſcripturæ, ſed ex authentico conueniendus eſt: ita ſi contractus fides D
poſſit oſtendi. Ceterùm calumnioſam ſcripturam vim iuſtæ petitionis
in iudicio obtinere non conuenit.

Fiſci debitores non ex indice, vel exemplo, ſed ex authentico cõueniendi ſunt. Item neceſſarium eſt vt de fide inſtrumenti conſtet. Refertur hæc ſententia à Iuſtiniano in l. 2. D. de fid. inſtr.

Eius bona, qui falſam monetam percuſſiſſe dicitur, fiſco vindicantur.
Quòd ſi ſerui ignorante domino id feciſſe dicantur, ipſi quidem ſum-
mo ſupplicio afficiuntur, domino tamen nihil aufertur: quia peiorem E
domini cauſam ſerui facere, niſi fortè ſcierit, omnino non poſſunt.

Rei falſæ monetæ aut deportantur ademptis omnibus bonis, ſi liberi ſunt, aut pro modo delicti
grauius coërcentur: ſerui ſummo ſupplicio afficiuntur, ſiue ignorante, ſiue ſciente domino id admiſerint. Ignorans tamen dominus ex hoc ſerui facto non punitur. Sed nihil eſt pœnarum modo incertius: aliàs enim ordine, alias extra ordinem iudicantur: & rurſus extra ordinem variè. Statuitur huic delicto ſine diſtinctione capitis pœna in l. 1. C. de fal. mon. & ignis in l. 2. Itaque pœnarum certa definitio non eſt, nec durat hodie pœna legum. Tandem enim & probari, & puniri crimina extra ordinem cœperunt. l. lex. §. vlt. D. ad leg. Iul. repet. l. vlt. D. ad leg. Fab. l. 3. §. pen. D. ad leg. Corn. de ſic.
cùm initio probandorum tantùm, non etiam puniendorum criminum ordo in vſu eſſe deſiſſet. l. F
ordo. D. de pub. iudic.

De delatoribus. TIT. XIII.

OMnes omnino deferre alterum, & cauſam pecuniariam fiſco nun-
tiare prohibentur. Nec refert mares iſtud, an feminæ faciant, ſerui,
an ingenui, an libertini, an ſuos, an extraneos deferant. Omni enim mo-
do puniuntur. G

Hæc ſentẽtia omnino tollit eos, qui occultè cauſam pecuniariam fiſco deferunt, nec probant: & ſi qui extiterint puniendos eſſe ceoſet: & meritò. Nihil enim eſt in Rep. iis delatoribus pernicioſius. l. 4. C. de delator. Syneſius eos in epiſtolis κοινὰς ἀλάστορας τῆς χώρας, Impp. maximum humanæ vitæ malum

A malum in l.1.& 10.C.Th.de petit.& vltro dat.appellant. Atq; ideo turpe eſt delatoris nomen, & iniuriatum tenetur, qui alium delatorem appellat.l.3.C.de iniur.

Serui fiſcales, qui cauſam domino prodere, ac nuntiare contendunt, deferre non videntur. Subornati ſanè reum deferre coguntur, qui quod per ſe non poteſt, per alium deferat. Perinde autem ſubornatores ac delatores puniuntur.

Serui fiſcales impunè fiſco cauſam pecuniariam deferunt: id enim quodãmodo ex officio faciũt, non ſua ſponte arg.l.2.C.de delator. Eadem ratione iterum in delatoris crimen incidere nõ videtur

B quẽ ſemel alius delatorem ſubmiſit & ſubornauit, ſi mandatorẽ, ſiue ſubornatorem edere cõpellatur, licet probare non potuerit. Solent delatores ſubmittere qui per ſe deferre non poſſunt, vtputa liberti contra patronos. Perinde autem ac ipſi delatores puniuntur.l.2.§.D.Pius.D.de iur.fiſc.

Damnati ſerui ſiue poſt ſententiam, ſiue ante ſententiam dominorum facinora confeſſi ſint, nullo modo audiuntur, niſi fortè reos deferant maieſtatis.

Serui delatores dominorũ non audiuntur, excepto crimine maieſtatis.l.vlt.C.de delat.l.2.§.pen. D.de iur.fiſc. Quid ſi in reatu de domino ſceleris participe confiteantur? Videtur ex reſcripto Tra-

C iani ea res dominũ grauare: ſed ab eo receſſum eſt.l.1.§.ſi ſerui.D.de quæſt.& hoc Paulus probat.

De quæſtionibus. TIT. XIIII.

IN criminibus eruendis quæſtio quidem adhibetur, ſed non ſtatim à tormentis incipiendum eſt: ideoq; prius argumentis quærendum eſt: & ſi ſuſpicione aliqua reus vrgueatur, adhibitis tormentis de ſociis, & ſceleribus ſuis confiteri compellitur.

D Quæſtio adhibetur ad eruendam veritatem, eruenda crimina, eruendos ſocios. l.item apud.§. quæſtionem.D.de iniur.l.in de Neratius.§.ſed & ſi ſeruus. D.ad leg.Aquil.l.1.D.de quæſt. cuius hæc genera Syneſius ponit in epiſtolis, δακτυλήθραν, ποδοστράβην, στρεβλωτήριον, ῥινολαβίδα, ὠτάγραν, χειλοστρόφιον. Non tamen ſtatim eſt à quæſtione incipiendum, ſed ita ſi reus argumentis vrgeatur. l.1.l.vnius.§.in ea cauſa. D.de quæſt.l.milites.C.eod. In excuſis perperam legitur hoc loco, *arguatur*, vt & in l.non prius.C.de calum.*arguere*, pro *vrguere*, ſimili errore.

Vnius facinoris plurimi rei ita audiendi ſunt, vt ab eo primum incipiatur, qui timidior & teneræ ætatis eſſe videatur.

E Si plures ſunt rei eiuſdem criminis, ab eo inchoanda eſt quæſtio qui timidior eſt, vel teneræ ætatis, à quo facilius veritas erui poſſe videatur. Extat hæc ſententia cum aliis quibuſdam, quarum partem maximam Anianus reiecit in l.vnius.D.de quæſt.

De teſtibus. TIT. XV.

SVſpectos gratiæ teſtes, & eos vel maximè, quos accuſator de domo produxerit, vel vitæ humilitas infamauerit, interrogari non placuit.

F In teſte enim & vitæ qualitas ſpectari debet, & dignitas.

Teſtes ſuſpecti gratiæ, & maximè domeſtici, itemq; humilis, & abiectæ condicionis non interrogantur. In teſte, vita, dignitas, & mores ſpectantur. Extat pars quædam huius ſententiæ in l.pen. D.de teſtib. Plerumque tamen ex cauſæ condicione humiles & infames audiuntur. l.ob carmen.§. ſi ea. D.eod. Et quidem ex Magiſtro Harmenopulus refert, in teſtibus de vi, aut iniuria, nec mores ſpectari, nec vitam.

In adfinem vel cognatum inuiti teſtes interrogari non poſſunt.

Hoc eſt ex lege Iulia, vt inuitis teſtimonium non denuntietur aduerſus affines vel cognatos.l.4.

G D.de teſtib.

Aduerſus ſe inuicem parentes & liberi, itemq; liberti nec volentes ad teſtimonium admittendi ſunt. Quia rei veræ teſtimonium, neceſſitudo perſonarum plerumq; corrumpit.

Hæc Pauli verba Impp. Dioclet. & Maxim. vſurparunt in l. parentes. C. de teſtib. niſi quod illa non A
adiecerunt, *itemq; liberti.* quæ etiam ex hoc loco demenda cenſeo: non quòd falſum ſit libertos volentes aduerſus patronos non audiri, ſed quia eis ſubiecta à Paulo ratio non conuenit. Ideo enim ait nec volentes inuicem aduerſus ſe audiri parentes & liberos, quòd plerumque ne plena ſit eius teſtimonij fides, neceſsitudo efficiat, id eſt, coniunctio ſanguinis. Sic enim noſtri auctores ſemper neceſsitudinem accipiunt.

Teſtes, cùm de fide tabularum nihil dicitur, aduerſus ſcripturam interrogari non poſſunt.

Si inſtrumenti fides in dubium non vocatur, omnimodo ſtandum inſtrumento eſt, nec aduerſus huiuſmodi inſtrumentum teſtes admittendi ſunt. Quòd ſi in libris Iuſtiniani inueniri potuiſſet, B
de eo iamdiu inter ſe Doctores non certaſſent, quibus vt certamini finem imponant, hic locus indicandus eſt.

Qui falsò vel variè teſtimonia dixerunt, vel vtrique parti prodiderunt, aut in exilium aguntur, aut in inſulam relegantur, aut curia ſubmouentur.

Falſi teſtes aut varij, aut qui vtrique parti teſtimonia ſua prodiderunt, aut exilio, aut relegatione, aut ordinis amotione pro qualitate rei coërcentur. Noluit Tribonianus in l. qui falsò. D. de teſtibus has pœnas, fortè quòd grauiores viderentur, exprimere, ſed earum vice hæc adſcripſit, *A iudicibus* C
competenter puniantur, vel vt Harmenopulus legit, *à iudicibus competentibus puniantur*, ὑπὸ τῶν προσφόρων ἀρχόντων τιμωρῶνται.

In re pecuniaria tormenta, niſi cùm de rebus hereditariis quæritur, non adhibentur. Aliæ autem iureiurando, aut teſtibus explicantur.

Lis pecuniaria iureiurando aut inſtrumentis, aut teſtibus deciditur, non quæſtione ſeruorũ. Nec enim facilè de ſeruis in re pecuniaria quæſtio habetur. At ſi deſint teſtes, ſi inſtrumenta, ſi nemini liqueat iurare, quid fiet? Quod maximè accidit cùm vel de genere, vel de rebus hereditariis quæritur, quarum plerumq; ſoli ſerui notitiam habent. Et placet his caſibus ex inopia probationũ ſeruos audiri, non tantùm ſi nondum ſit certum qui heredes ſint, ſed etſi de heredibus conſtet. l. Diuus. D. de D
quæſt. l. 1. & vlt. C. eod. l. vlt. §. licentia. C. de iur. delib. & ĩ. tit. prox. In eis autem litibus pecuniariis, in quibus ſunt quibus iurare liqueat, numquam ad ſeruorum quæſtionem peruenimus.

De ſeruorum quæſtionibus. TIT. XVI.

SEruum de facto ſuo in ſe interrogari poſſe ratio æquitatis oſtendit. Nec enim obeſſe ei debet qui per ſeruũ aliquid ſine cautione commodat aut deponit. E

Seruus pro domino aut in dominum interrogari nõ poteſt: de ſuo autem facto in ſe interrogari poteſt, etiam ſi ex ea re cõmodum, vel incommodum domino creetur: vtputa, ſi quid per eum dominus ſine cautione commodauerit, aut depoſuerit. l. interrogari. C. de quæſt. l. ſeruos. C. de teſtib. & Š. lib. 2. tit. 17. Hîc verò perperam antea legebatur, *Commodatum deponit.*

Iudex tutelaris, itemq; Centumuiri, ſi aliter de rebus hereditariis, vel de fide generis inſtrui non poſſunt, poterunt de ſeruis hereditariis habere quæſtionem.

Prætor tutelaris tutelaribus cognitionibus præſidet: Cẽtumuiri de hereditatis petitione cognoſcunt. Vtraq; lis eſt pecuniaria, & nonnumquam incidit in vtramque quæſtio de genere, aut gente. F
Itaq; ſecundùm ea quæ dicta ſunt. Š. tit. prox. in eis non erit de ſeruis habenda quæſtio, niſi cùm veritas aliter inueniri non poteſt. Extat huius ſententiæ pars quædam in l. vnius. §. iudex. D. de quæſt.

Serui alieni in alterius caput nõ niſi ſinguli torqueri poſſunt: & hoc inuito domino non eſt permittendum, niſi delator, cuius intereſt quod intendit probare, pretia eorum quanti dominus taxauerit, inferre ſit paratus, vel certè deterioris facti ſerui ſubire taxationem.

Serui alieni in caput alterius torqueri poſſunt: ſed non niſi ſinguli, vt hîc Paulus ait, & volente G
domino. Sed & inuito domino ita torquentur poſtulante accuſatore, ſi caueat accuſator, ſi defuncti ſint in quæſtione, ſe pretia eorum, vel ſi deteriores facti ſunt, damni æſtimationem præſtaturum. l. certo. D. de quæſt. Agetur ergo in ſimplum actione ex ſtipulatu. Quòd ſi ſeruus in caput domini torqueat

A torqueatur in cauſa adulterij quæ excepta eſt, non eſt oeceſſe ſtipulationem interponi: quoniam abſoluto domino datur coudictio ex lege Iulia in ſimplum: condemnatn verò domino ſeruus publicatur.l.patre.D.de quæſt.l.ſi poſtulauerit.§.vltim.& l.prox.D.ad leg.Iul.de adult. quod trahi poteſt ad omnes cauſas exceptas. Ceterùm ſi io caput ſuum ſeruus torqueatur, & abſoluatur, domino ex eadem lege iu duplum coodictio competit.l.vlt.D.de calum.l.dominis.C.eod. Hæc ſententia Pauli oou ad eum qui in caput ſuum, vel iu caput domiui, ſed ad eum qui in caput alienum interrogatur propriè pertioet.

Seruo qui vltrò aliquid de domino confitetur, fides non accommodatur. Nec enim oportet in rebus dubiis ſalutem dominorum ſer-
B uorum arbitrio committi.

Si ſeruus & dominus eiuſdem ſceleris ſocij dicantur & participes, ſeruus in dominum nnn interrogatur, nec quidem ſi vltrò aliquid de domino confiteatur, ea res dominum grauat.l.1.§.Diuus Anto.D.de quæſt.& S.titul.13. Nec ſeruò eſt committenda ſalus domini. Eſt enim, vt Thenphilus oofter ait, φύσει ὁ δοῦλος τῶν δεσποτῶν πολέμιος: quod üſdem peue verbis Anna extulit in 2. Alexiad. ἐστι μὲν γὰρ ἄλλως τὸ δοῦλον φύσει τοῖς δεσπόταις πολέμιον. Extat verò hæc ſeotentia Pauli & io l.vnius.§. ſeruo.D.de quæſt.

Serui in caput domini neque à præſide, neque à procuratore, neq;
C in pecuniariis quàm in capitalibus cauſis interrogari poſſunt.

Præſes cognoſcit de crimine, Procurator de bonis, oou de crimine.l. 1. & 2.C. vbi cau.fiſc.vel diu.dnm. Neuter verò poteſt ſeruum iu caput domini interrogare: puta præſes an dominus hominem neciderit, procurator, an ſe dominus metu criminis occiderit. Igitur ſerui in caput domini, nec in pecuniariis cauſis, magis, quàm in capitalibus interrogantur. Ceterùm ſi io pecuniaria cauſa caput domini appeti unn videatur, ex innpia probationum ſeruns in dnminum torqueri placet.l. Diuus. D.de quæſt.l.1.C.eod. vt puta, ſi de rebus hereditariis, vel fide generis quæratur, vt S. diximus tit.ptox.

Communis ſeruus in caput alterius ex dominis torqueri non po-
D teſt.

Seruus plurium in uullius caput torqueri poteſt, uiſi ſocius ſocium occidiſſe dicatur.l.conſtitutione.l.extraneo.§.1.D.de quæſt.

Qui ſeruum ideo comparauerit, ne in ſe torqueretur, reſtituto pretio poterit interrogari.

Hanc non legi In veter.libris, eſt recta tamen: & deſcendit ex reſcripto Diuorum fratrum, quo
E cauetur, vt ſeruus in reatu comparatus iu dominum torqueatur.l.1.§.ſi ſeruus ad hoc.D.de quæſt.

Seruus in caput eius domini, à quo diſtractus eſt, cuiq; aliquando ſeruiuit, in memoriam prioris dominij interrogari non poteſt.

Seruus in caput eius qui dominus fuit, non eſt, io memoriam prioris dominij ooo torquetur. Extat in Pandectis l.vnius.§.ſeruus. D. de quæſtio. Et ſic quoque in aliis partibus iuris ad memoriam prioris matrimnnij, prioris dignitatis ſæpe reuocamur.

Si ſeruus ad hoc fuerit manumiſſus ne torqueatur, quæſtio de eo nihilominus haberi poteſt.

F Soli ſerui io alterius caput torquentur: liberi in ſuum caput torquentur, in alterius nnn item. Si quis igitur ſeruum ſuum in hnc manumittat, oe in alterius caput torqueatur, nihilominus torqueri pnteſt.l.1.§. ſi ſeruus ad hoc. D. de quæſt. idemq; eſt ſi ue in ſuum vel domini caput ex cauſis exceptis torqueatur, manumiſſus ſit.

Quæſtioni eius latronis quem quis obtulir, cùm de eo confiteretur, fidem accommodari non conuenit, niſi id forte velandæ conſcientiæ ſuæ gratia, quam cum reo habuit, feciſſe doceatur.

Nnn eſt facilè credendum conuicto confeſſoq; latroni, qui ad ſocietatem ſceleris vocat eum à
G quo oblatus & proditus eſt, uiſi euidenter appareat commiſſn communiter ſcelere, captandæ impunitatis gratia hunc ad illius proditionem feſtinaſſe.l.4.C.de quæſt.l.1.§.cùm quis.D.eod.

Neque accuſator per alium accuſare, neque reus per alium defendi poteſt,

di poteſt, niſi ingratum libertum patronus accuſet, aut rei abſentia A
defendatur.

Accuſator per alium non poteſt accuſare vt.ŝ.tit.4. & 5. Reus item per alium defendi non po-
teſt.Excipiuntur duo caſus, Si ingratum libertum patronus accuſet.l.ſed & eæ. §.1.D.de procur.l.4.
D.de obſeq.par.& patr.præſt. Si rei abſentia defendatur.l.abſens.l.ſeruum.§.publicè.D.de procur.
l.inter.l.penul.D.de pub.iudic.l.3.C.de accuſ.Sed in eo §.publicè. malim, ***abſentiam excuſantem***, po-
tius quàm, ***innocentiam excuſantem***. Neq; enim innocentia excuſatione eget. Et ad abſentiam tan-
tùm excuſandam procurator admittitur, non ad innocentiam, ſi qua ſit, oſtendendam.

Si pecunia data iudici reus abſolutus eſſe dicatur, idq́; in eum fue- B
rit comprobatum, ea pœna damnatur, qua reus damnari potuiſſet.

In legem Iuliam repetundarum, & in legem Corneliam de falſis incidit iudex, qui hominem
nocentem propter pecuniam iudicio liberauit. Paulus eadem eum pœna damnari ait, qua reus qui
abſolutus eſt, damnari potuiſſet. Quod & in commentarienſi, cuius fraude, aut nimia negligentia
cuſtodia euaſerit, conſtituitur in l.pen.C.de cuſtod.reo.

In conuictum reum ſiue torqueri poſſit ſiue non poſſit, pro modo
admiſſi ſceleris, ſtatuendum eſt.

Reus conuictus damnari poteſt, licet crimen non confiteatur: vt puta, decurio, à quo tormentis C
confeſſio non eſt elicienda. l.qui ſententiam.C.de pœn, Sed & ſi torqueri poſſit, etiam non con-
feſſus condemnabitur.

Reis ſuis edere crimina accuſatores cogendi ſunt. Scire enim opor-
tet quibus ſint criminibus reſponſuri.

Eduntur crimina per libellum, quod fieri neceſſe eſt, ne (vt ait l.vnius.D.de quæſt.) rei ſubitis
criminibus opprimantur.

De abolitionibus. TIT. XVII. D

POſt abolitionem publicam à delatore ſuo reus intra XXX. diem re-
peti poteſt, poſtea non poteſt.

Accuſationis abolitio duplex eſt, priuata, & publica. Priuata fit, aut poſtulante reo ex certis cau-
ſis, aut poſtulante accuſatore. Poſt hanc autem vel illam, ab alio, non etiam ab eodem intra diem
XXX. repeti reus poteſt.l.3.§.vlt.D.de accuſ.l.mulier.§.vlt. D. ad S. C. Turpil.l.1.C.de abolitio. Pu-
blica fit nullo poſtulante, auctore principe, vel Senatu ob lætitiam aliquam.l.abolitio.l.ſi interue-
niente.D. ad S. C. Turp. quæ in hoc diſtat ab Amneſtia, ſiue obliuionis lege, quòd poſt ἀμνηστίαν
accuſatio inſtitui, vel repeti non poteſt. Poſt abolitionem publicam intra diem XXX. etiam ab eo- E
dem repeti reus poteſt.l.1.C.de gener.abol.l.aut priuatim.D.ad S. C. Turp.

Summa ſupplicia ſunt, crux, crematio, decollatio. Mediocrium autẽ
delictorum pœnæ ſunt, metallum, ludus, deportatio. Minimæ, relegatio,
exilium, opus publicum, vincula. Sanè qui ad gladium dantur, intra an-
num conſumendi ſunt,

Pœnæ aut ſummæ ſunt, aut mediocres, aut minimæ. Summas pœnas mortes interpretamur.
Nec probamus Silani interpretationem, qui cùm detecta coniuratione Catilinæ in ſocios facinoris F
ſummam pœnam decreuiſſet, poſtea Cæſaris oratione permotus, vt Plutarchus ſcribit in Catone,
non mortem ſe intelligere dixit, ſed vincula. At certè vinculorum pœna minima eſt, non ſumma.
Summæ hæc ſunt genera Crux, Crematio, Decollatio. Totidem Calliſtratus refert in l.capitalium.
D.de pœn.Sed quòd ſublatum eſſet crucis ſupplicium à Conſtantino, vt Nicephorus ſcribit, & eius
loco introducta furca, Tribonianus, non vt Calliſtratus ſcripſerat, *Ad crucem damnatio*, & in §. fa-
moſos, *cruci figendos*, ſed *Ad furcam damnatio*, & *Furca figendos* maluit ſcribere: cùm tamen furcæ
criminoſi non figantur. Et hoc Triboniani facinus prodit manifeſtò prima ſententia tit. 22.ĵ. col-
lata cum l.ſi quis aliquid.§.auctores.D.de pœn.vt & Ant.Contius in lib.Var.lect.notat. Illis autem
tribus dumtaxat modis olim vita adimi potuit, non laqueo, ſiue furca.l.aut damnum.§.1.D.de pœn.
Non ſecuri: & hinc illud Caracallæ, cùm ſecuri percuſſus eſſet Papinianus, At gladio te meum iuſ- G
ſum exequi oportuit. Non fuſtibus, quod tamen introducitur in Nou. Maioriani De curialib. Sed
& multa alia genera vltimi ſupplicij ex poſterioribus conſtitutionibus introducta ſunt. Mediocres
pœnæ eæ ſunt, Metallũ, Ludus, Deportatio. Ludus duplex eſt, Venatorius, & Gladiatorius. In vtrum-
que damnati ſerui pœnæ efficiuntur. Quod cùm de his qui in venatorium damnantur, dixiſſet Vl-
pianus

A pianus in l.aut damnum. §. quicumque. D. de pœn.ſubiunxit, *Hoc enim diſtat à ceteris, qui* (ſic lego) *inſtituuntur venatores, aut purrhicarij*, &c. Senſus eſt, Damnatos in ludum venatorium, pœnæ ſeruos eſſe eos qui inſtituuntur venatores, aut purrhicarij, aut geſticulatores non item. Ad hæc damnatos in gladiatorium Paulus ait intra annum eſſe conſumendos. Quod Conſtantinus, priuſquam hanc pœnam ſuſtuliſſet in l.1.C.de gladia.quodammodo probauerat, in l.1.C.Th.ad leg.Fab. Minimæ autem pœnæ hæ ſunt, Relegatio, id eſt, inſulæ vinculum: Exilium, quod eſt aut certi loci interdictio, id eſt, lata fuga, aut omniū locorum interdictio præter certum locum. Sic enim omnino inuitis exemplaribus legendum eſt in l.4.D. de interd.& releg. Addit Paulus opus publicum & vincula: quod ita verum eſt, ſi ad tempus ſint. Nam neque ciuitas per hunc modum, neque libertas amittitur. In perpetuum verò damnati ciuitatem amittunt.l.ſunt quidam.D.de pœn. libertatem verò retinent. l. capitalium. §. Diuus. D. de pœn. in quo ſic legendum eſt, *Huius enim libertas manet, quemadmodum etiam his qui in perpetuum opus damnantur.* Errant enim tota via qui deeſſe negationem in P. Flor. arbitrantur, quoniam qui non in perpetuum opus damnati ſunt, vtrumque retinēt, quandoquidem hæc pœna eſt ex minimis. Sed eodem in loco tamen Flor. codex perperam habet, *quamdiu etiam hi*, cùm negatio quæ ab eo libro abeſt, & verò abeſſe debet, oſtendat eſſe legendum *quemadmodum etiam*. Qui error ex compendiis dictionum eſt natus.

B

De abactoribus. TIT. XVIII.

C ABactores ſunt, qui vnum equum, duas equas, totidem'que boues, capras x. aut porcos quinque abegerint. Quidquid verò intra hunc numerum fuerit ablatum, pœna furti pro qualitate eius, aut in duplum, aut in triplum conuenitur, vel fuſtibus cæſus in opus publicum vnius anni datur, aut ſub pœna vinculorum domino reſtituitur.

Hæc ſententia variis modis corrupta eſt. Primùm enim conſtat vnum bouem abigeum facere.l. vlt. D. de abig. ſed hîc duo exiguntur. Tum eos qui animalia intra definitum numerum auferunt,
D conſtat puniri vt fures, non vt abigeos. Sed hîc traditur vel pœna furti eos puniri vel in opus publicum ad tempus dari: quæ pœna eſt abigeorum.l.1.D.de abig. Eſt hîc etiam error in loquendi ratione: Nam quò reſpondeant verba, *ablatum, conuenitur*, non apparet. Ego ita eſſe legendum puto, *Abactores ſunt, qui vnum equum, duas equas, vel capras decem, totidemq́ oues, aut porcos quinque abegerunt. Quiquid verò intra hunc numerum abſtulerit, pœna furti pro qualitate eius, aut in duplum, aut in triplum conuenitur. Abactor autem fuſtibus cæſus in opus publicum vnius anni datur, aut ſub pœna vinculorum domino reſtituitur.* Quos alij vocant abigeos, hic auctor abactores: Quo verbo etiam Iulius Firmicus vſus eſt lib. VI. Pecorum, inquit, abactores efficient inſequentibus hominibus minaci ſemper gladio reſiſtentes. Videnda autem ſunt ea quæ de abigeis ſcripſimus lib.1.Obſer.cap.10.

E Si ea pecora de quibus quis litigat abegerit, ad forum remittendus eſt, atque ita conuictus in duplum, vel in triplum furis more damnatur.

Non punitur vt abigeus, qui pecora de quibus litigat abegit, quia ſua ſe abducere putat, ideoq́; remittendus eſt ad forum. Saturninus ait ad examinationem ciuilem.l.1.§.vlt.D.de abig. Alij ad ius ordinarium.l.vlt.D.de priu.del.l.2.D.de fur.bal.l.1.§.1.D.ſi ventr.nom.mul.in poſſ. miſſ. Forum igitur eſt propriè cauſarum ciuilium: inde Forenſes actiones, id eſt, ciuiles.l.1.D.de incend.rui. & nauf. Herodianus lib. VII. καὶ ἀντιδίκους ἐν πράγμασιν ἀγοραίοις ὡς συκοφάντας ἐφόνευσαν, id eſt, in cauſis ciuilibus. Proinde is de quo agitur, pœna furti conuenietur in duplum vel triplum. Furti nec manife-
F ſti eſt in duplum. Furti concepti vel oblati in triplum. De quadruplo nihil dicit, quod etiam ſi videantur, & apprehendantur, cùm animalia quæ abigunt non teneant, deprehenſi cum eis videri non poſsint.

De ſacrilegis. TIT. XIX.

QVi noctu manu facta prædandi ac depopulandi gratia templum inrumpunt, beſtiis obiiciuntur. Si verò per diem leue aliquid de
G templo abſtulerint, vel deportantur honeſtiores, vel humiliores in metallum damnantur.

Qui collecta manu templa effringunt noctu, & anathemata, vel cimelia auferunt, ad beſtias damnantur. Qui verò interdiu leue aliquid ex templo auferunt: aut deportantur, aut in metallum damnantur.l.ſacrilegij.§.1.D.ad leg.Iul.pecul.

De

De incendiarijs. TIT. XX. A

De iocendiariis. 8. dictum eſt tir. 3. Sententia poſita ſub boc titulo ad eos pertinet, qui alienas arbores ceciderunt, non ad incendiarios. Hic igitur titulus nothus & ſpurius eſt. Auſim dicere & ceteros omnes eiuſdem generis eſſe, quòd pleni errorum ſint. Nam præter eos errores qui à me ſuis locis ſupra indicati ſunt, vt tit. De reis inſtitutis, De oratione D. Seueri, De repudianda hereditate, De contrahenda auctoritate: præter titulos qui ſedi ſuæ reſtituti ſuot, vt tit. De lege commiſſoria, & tit. Ad S. C. Tertullianum: item præter eos titulos qui à me ſublati ſunt, quòd perpetuam quæſtionem perperam diuiderent, vt puta lib. 2. titulum, De modo. lib. I I I. tit. De eo cui morbus interdicitur, & iteratum titulum De teſtamentis, & tit. De vſufructu, & io hoc lib. tit. De ioterdicto Vtrubi, qui vel ſic emendaodus eſt, *De interdicto Vnde vi*, vel quia non de eo tantùm interdicto, ſed & B de aliis omnibus Paulus dicere pergit, potius tollendus fuit: item tit. De fiſci aduocato, quòd ad fiſci aduocatum prima dumtaxat eius tituli ſententia referri poſſit, nec ſit cur ea re generaliter De iure fiſci continuata tractatio abrumpatur: Præter, inquam, hæc omnia, vellem etiam ſublatum lib. I. titulum De iudicato, & ad ſeotentiam cuius initium eſt, In petitione, appoſitum titulum De petitione bereditatis. Hic enim eſt ordo Digeſtorum editorum, quemadmodum ex Pandectis, & ex auctorum libris apparet, vt præcedat titulus De iudiciis, ſequatur titulus, De petitione hereditatis. Huius quoque libri tit. 3. qualis eſt? Sub eo ſunt ſententiæ ſex quarum vna taotùm titulo reſpondet. Quot item ſuot ſententiæ ſub tit. De ſeruorum quæſtionibus, quæ nihil ad eum titulum ſpectant? vt planè videatur ibi deeſſe titulus De accuſationibus, quem ego poſitum, ſublato tit. De abolitionibus, lubenter extenderem vſque ad eam ſententiam quæ genera pœnarum diſtinguit; & ab ea C inciperem titulum De pœnis, quem ex hoc loco citat Iulius Frontinus de limit. agror. & ſublatis intermediis omnibus eius quidem finem ſtatuerem ad tit. Ad leg. Cor. de ſic. Nam & qualis eſt titulus De ſeditioſis, cui vna tantùm ſeotentia reſpondet? Et bic De incendiariis, quàm ineptus eſt, ne dicam barbarus? Scio enim eos, qui arbores incidunt, à quibuſdam barbarè incendiarios appellari. Itaque, vt breue faciam, quod iampridem de titulis Vlpiani X X I X. iudicium feci, vt eorum ſectiones auctoris eſſe negarem, idem boc loco de his Sententiarum Pauli ſectionibus prorſus ſentire me adſcribere noo verebor.

QVi noctu fructiferas arbores manu facta ceciderint, ad tempus plerumque in opus publicum damnantur, aut honeſtiores damnum ſarcire coguntur, vel curia ſubmouentur, vel relegantur. D

De arboribus cæſis eſt in ſingulas X X V. aſſium actio ex X I I. tab. ſicut De oſſe fracto. Eſt actio legis Aquiliæ: eſt ioterdictum Quod vi aut clam, eſt & prætoria in duplum actio, de qua tractatur in l. furtim. & l. prox. D. arb. furt. cæſ. quæ ſunt ex libris ad edictum. Sed ex actiooes ciuiles ſunt. Extra ordioem verò punitur etiam is qui noctu frugiferas ceciderit, & plerumque, vt Paulus ait, in opus publicum ad tempus datur, aut ſi boneſtior ſit, ordine ſubmouetur, vel relegatur, vel ciuiliter tantùm conuenitur. In eum qui noctu non frugiferas, vt puta cupreſſos, vel interdiu frugiferas ceciderit, non niſi ciuiliter agi poteſt. E

De vaticinatoribus & mathematicis. TIT. XXI.

VAticinatores, qui ſe deo plenos adſimulant, idcirco ciuitate expelli placuit, ne humana credulitate publici mores ad ſpem alicuius rei corrumperentur, vel certè ex eo populares animi turbarentur. Ideoque primò fuſtibus cæſi ciuitate pelluntur: perſeuerantes autem in vincula publica coniiciuntur, aut in inſulam deportantur, vel certè relegantur. F

Vates qui ſe Deo plenos, id eſt, ἐνθεαστικῶς aſſimulant, & futura conſectant, fuſtibus cæſi ciuitate pelluntur: perſeuerantes aut vincula, aut relegatiooem, aut deportationem patiuntur. Perſeuerantes grauius coërceotur, vt in l. capitalium. §. ſoleot. D. de pœo, l. ſeruos. C. ad leg. Iul. de vi pub.

Qui nouas & vſu vel ratione incognitas religiones inducunt, ex quibus animi hominum moueantur, honeſtiores deportantur, humiliores capite puniuntur. G

Auctores nouarum & externarum religionum, aut deportantur, aut capite puniuntur. Ait, *Vſu vel ratione*, vt M. Tullius de amicitia, Si quando de amicitia, quam nec vſu, nec ratione babent cognitam.

Qui

A Qui de ſalute principis, vel ſumma Reipub. Mathematicos, Ariolos, Atuſpices, vaticinatores conſulit, cum eo qui reſponderit capite punitur.

Dixit ſuprà vaticinatores ciuitate pelli, aut in vincula coniici, aut relegari. Nunc ait capite puniri, ſi de capite principis, vel de ſumma Reip. conſulti reſponderint: itemq́; Chaldæos, ſiue Genethliacos, quos vulgus Mathematicos vocat, & Ariolos, & Aruſpices. Eadem eſt conſultorum pœna: quæ in hac cauſa vt ſit grauior æquiſsimum eſt. Pulſari enim videtur maieſtas principis. Tertul. aduer. gentes. Cui, inquit, opus eſt perſcrutari ſuper Cæſaris ſalute, niſi à quo aliquid, aduerſus illam B cogitatur vel optatur, aut poſt illam ſperatur & ſuſtinetur? Non enim ea mente de charis conſulitur, qua de dominis. Alter curioſa eſt ſollicitudo ſanguinis, alter ſeruitutis. Iulius Firmicus lib. 2. Matheſeos cap. vltim. Caue ne quando de ſtatu Reipub. vel de vita Romani Imperatoris aliquid interroganti reſpondeas. Non enim oportet, nec licet, vt de ſtatu Reip. aliquid nefaria curioſitate dicamus.

Non tantùm diuinatione quis, ſed ipſa ſcientia, eius'que libris melius fecerit abſtinete. Quòd ſi ſerui de ſalute dominotum conſuluerint, ſummo ſupplicio, id eſt, cruce afficiuntur. Conſulti autem ſi reC ſponſa dederint, aut in metallum damnantur, aut in inſulam depottantut.

Non tantùm qui diuinandi artem exercent, ſed & qui eius periti ſunt, aut qui vaticinios libros habent, puniuntur. Idem de Magica arte traditur. ſ. tit. XXIII. Serui conſulentes de capite dominorum crucifiguntur. Diuinatores in metallum damnatur, aut in inſulam deportantur.

De ſeditioſis. TIT. XXII.

D AVctores ſeditionis & tumultus concitato populo pro qualitate dignitatis, aut in crucem tolluntur, aut beſtiis obiiciuntur, aut in inſulam depottantut.

Extat hæc ſententia in l. ſi quis aliquid. §. auctores. D. de pœn. vbi Florentina editio, vt & in multis aliis locis, habet actores, pro, auctores. Sed auctores rectum eſt, vt in l. 2. C. de ſeditio. l. 3. §. item qui auctor. D. ad leg. Cor. de. ſic. Ergo auctores ſeditionis & tumultus, ſi humilioris fortunæ ſint in crucem tolluntur, vel beſtiis obiiciuntur: ſi honeſtiores, in inſulam deportantur. Eo tamen Pandectarum loco Tribonianus ſcripſit, in furcam: quia Conſtantini conſtitutione ſublata erat crux, E vt ſ. diximus.

Qui terminos effodiunt, vel exarant, arbores've terminales euertunt, vel qui conuellunt bodones, ſi quidem id ſerui ſua ſponte fecerint, in metallum damnantur, humiliores in opus publicum, honeſtiores in inſulam amiſſa tertia parte bonorum relegantur.

Qui terminos euellunt, aut exarant, vel euertunt, pro condicione perſonarum coërcentur. l. 1. D. de term. mot. Serui dominio mutantur in deterius, & in metallum damnantur: Liberi humiliores in opus publicum: Honeſtiores in inſulam relegantur adempta tertia parte bonorum, vel certè aliter pro iudicantis arbitrio. Nam extraordinarium eſt crimen, vt ſ. lib. 1. tit. 16. Eſt & in terminos F ſingulos L. aureorum prodita actio popularis lege Iulia: ſi quis dolo malo eos extra ſuum gradum, id eſt, quinque pedes lege Mamilia definitos, mouerit, eiecerit, atque ita ſuam poſſeſsionem promouerit. Eadem lege ſerui continentur. Sed ſi à domino non defendantur, ex alia lege Agraria, quam D. Nerua tulit, capite puniuntur. Extraordinaria autem illa pœna etiam in eos ſtatuta eſt, qui terminos quidem loco non mouent, ſed obſcurandorum finium cauſa faciem locorum conuertunt, vt qui ex arbore ſubinde ſuccíſis ſtolonibus arbuſtum faciũt. l. 3. D. de term. mot. BODONES. Sic vno exemplari ſcriptum legimus, cuius nobis copiam fecit Pithæus noſter. Bodones ſiue boſones vicem terminorum præſtant. Vox eſt menſorum vel eorum qui de agrorum & limitum condicionibus ſcripſerunt.

G Ciues Romani, qui ſe Iudaico ritu, vel ſeruos ſuos circuncidi patiuntur, bonis ademptis in inſulam perpetuò relegantur: Medici capite puniuntur.

Soli

Soli Iudæi ſe impunè circumcidunt.l.circumcidere. D.ad leg. Cor.de ſic.Mouerunt bellum ſub Adriano,vt Spartianus ſcribit,quòd vetarentur.Ciues Romani ſi ſe aut ſeruos ſuos circumcidi patiantur,relegantur ademptis bonis:hi qui circumciderũt capite puniuntur,perinde ac ſi caſtraſſent. A

Iudæi ſi alienæ nationis comparatos ſeruos circumciderint, aut deportantur,aut capite puniuntur.

Iudæi non poſſunt alienæ religionis homines circumcidere: & ſi fecerint capite puniuntur.d.l. circumcidere.

Ad legem Corneliam De ſicarijs & veneficis. TIT. XXIII. B

LEx Cornelia pœnam deportationis infligit eis qui hominem occiderint,eiúſve rei cauſa, furtíve faciendi cum telo fuerint. Et qui venenum hominis necãdi cauſa habuerint,vendiderint,parauerint,falſum teſtimonium dixerint quò quis periret, mortis've cauſas præſtiterint. Ob quæ omnia facinora in honeſtiores pœna capitis vindicari placuit,humiliores verò in crucem tolluntur,aut beſtiis obiiciuntur.

Lege Cornelia de ſicariis & veneficis tenentur,qui hominem occiderint,qui hominis occidẽdi, vel furti faciendi cauſa cum telo fuerint, qui venenum hominis necandi cauſa fecerint, habuerint, vendiderint, qui falſum teſtimonium dixerint, quò quis rei capitalis damnaretur.l.1.D.ad leg.Cor. de ſic.Pœna legis Corneliæ eſt aquæ & ignis interdictio, cuius vice ſucceſsit deportatio, qua etiam hodie afficiuntur qui altioris gradus dignitatem obtinent. In ceteros autem hodie qui ſecundo ſunt gradu,capite vindicari placuit,in humiliores cruce,vel ludo.l.3.§.pen.D.ad leg.Cor.de ſic. Sed & ex lege Cornelia capitis pœnam irrogari Iuſtinianus ait. Solet enim pœnas ſuo tempore vſitatas legibus ipſis ex quibus crimen deſcendit,adſcribere: Vt legi Iuliæ de adulteriis pœnam capitis,cùm tamen eius legis pœna fuerit relegatio: legi Pompeiæ culeum & ſerpentes. C

Qui hominem occiderit,aliquando abſoluitur. Et qui non occidit, vt homicida damnatur. Conſilium enim vniuſcuiuſque, non factum puniendum eſt.Ideoq; qui cùm velit occidere,id caſu aliquo perpetrare non potuerit,vt homicida punietur.Et is qui caſu iactu teli hominẽ imprudenter occiderit,abſoluitur. D

In maleficiis voluntas ſpectatur,non exitus.l.Diuus.D.ad leg.Cor. de ſic.Et ideo qui telum iecit, qui vulnerauit occidendi animo, qui arma cepit hominis occidendi cauſa, licet non occiderit, vt homicida tenetur.Is verò cui telum manu fugit,abſoluitur.l.1.§.Diuus.D.eod.l.eum qui.C.eod.Rectè igitur homicida ſic definitur à Græcis [illegible]. E

Qui latronem cædem ſibi inferentem,vel alium quemlibet ſtuprum inferentem occiderit,puniri non placuit.Alius enim vitam,alius pudorem publico facinore defendit.

Aggreſſorem, & ſtupratorem impunè occidimus.l.2.l.ſi vt allegas.C.ad leg.Cor.de ſic.l.1.§.vlt. D.eod.l.itaque.D.ad leg.Aquil. Auguſtinus lib.1.de libero arbitrio, Lex dat poteſtatem vel viatori vt latronem,ne ab eo ipſe occidatur,occidat: vel cuipiam viro aut feminæ, vt violenter ſibi ſtupratorem irruentem,ante illatum ſtuprum,ſi poſsit interimat. F

Iudex qui in caput fortunasq; hominis pecuniam accepit, in inſulam bonis ademptis deportatur.

Lege Cornelia tenetur magiſtratus,iudex've quæſtionis,qui ob capitalem cauſam pecuniam accepit,vt publica quis lege reus fieret.l.1.D.eod.& ideo cùm ſit in honore poſitus,etiam hodie in inſulam deportabitur.

Mandatores cædis perinde vt homicidæ puniuntur.

Qui cædem fieri mandauit,perinde tenetur ac qui cædem fecit.l.non ideo.C.de accuſ.

Si putator ex arbore cùm ramum deiiceret, non proclamauerit vt vitaretur,atque ita præteriens eiuſdem ictu homo perierit,etſi in legem non incurrit,in metallum damnatur. G

Putator

A Putator qui ex arbore cùm ramum deiiceret, non proclamauit, & prætereuntem occidit, ſi ſeruũ occiderit, in legem Aquiliam incidit: ſi liberum, neq; in Aquiliam incidit, quia de libero occiſo ea lege nnn datur actio, niſi vtilis patri: neq; in Corneliam, quia ea lege dolus arguitur non culpa. l. in l. D. ad leg. Cnr. de ſica. l. ſi putatnt. D. ad leg. Aquil. Quamnbrem nec in crucem tollitur, nec beſtiis obiicitur: qua pœna putator, vtpote humilior, ſi dolo malo hnminem occidiſſet, afficiendus foret: ſed auctore Paulo, in metallum damnatur, quia hæc culpa doli faciem habet. Quòd ſi mutata non eſſet pœna, lege Cornelia primùm in ſicarios & veneficos definita, hîc eadem pœnarum ratione ſeruata, relegandus foret, nnn in metallum dandus.

B Qui hominem inuitum libidinis, aut promercij cauſa caſtrauerit, caſtrandúmve curauetit, ſiue is ſeruus, ſiue liber ſit, capite punitur. Honeſtior publicatis bonis in inſulam deportatur.

Antea legebatur, *Libidinis, aut mercedis*, Ex veter. libris, & ex l. 3. §. & qui bominem. D. eod. tit. emendaui, *libidinis, aut promercij*, quæ vox frequens eſt in libris nnſtris. l. cetera. §. ſed ſi quis. D. de leg. lib. 1. l. nam quod. §. 1. D. de pen. leg. l. 2. D. ad leg. Iul. de vi pub. Ait autẽ lege Cornelia teneri eum qui inuitum ſeruum aut liberum hominem libidinis, vel promercij cauſa caſtrauerit, idq́; S. C. effectum eſt. Et ideo infimi gradus hominem in crucem tolli, aut beſtiis obiici: medij, capite puniri: maximi, in inſulam deportari dicemus. Ait, *inuitum*: ſed ex Conſtitutione Adriani idem erit, ſi non inuitum caſtrauerit. l. 4. §. vlt. D. ad leg. Cor. de ſic.

C Qui abortionis, aut amatorium poculum dant, etſi dolo non faciãt, tamen quia mali exempli res eſt, humiliores in metallum, honeſtiores in inſulam amiſſa parte bonorum relegantur. Quòd ſi eo mulier aut homo perierit, ſummo ſupplicio afficiuntur.

Qui abnrtinnis aut amatorium poculum dant, in legem Corneliam non incidunt, quia id dolo malo, & hominis necandi cauſa non faciunt. Sed tamen quia peſsimi exempli res eſt, aut in metallum damnantur, aut relegantut, aut capite puniuntur. Extat bæc ſententia in l. ſi quis aliquid. §. qui

D abortinnis. D. de pœn.

Qui ſacta impia, nocturna've vt quem obcantarent, interficerent, obligarent, fecerint, facienda've curauerint: aut cruci ſuffiguntur, aut beſtiis obiiciuntur.

Ex S. C. pœna legis Corneliæ tenetur, qui mala ſacrificia fecerit. l. ex S. C. D. ad leg. Cor. de ſic. puta vt quem incantaret, interficeret, obnecteret.

E Qui hominem immolauerint, ex eius've ſanguine litauerint, phanum templúmve polluerint, beſtiis obiiciuntur, vel ſi honeſtiores ſint, capite puniuntur.

Eadem lege tenentut qui bnminem pto victima immolant, vel humann ſanguine litant.

Magicæ artis conſcios ſummo ſupplicio affici placuit, id eſt, beſtiis obiici, aut cruci ſuffigi: Ipſi autem magi viui exuruntur.

Eadem lege tenentur qui magiam exercent, & qui eius artis periti ſunt: quia nnn tantùm eius artis profeſsio, ſed etiam ſcientia prohibita eſt. Sed grauius ipſi magi puniuntur, quàm magicæ artis

F conſcij. De his in tit. de malef. & mathem. C.

Libros magicæ artis apud ſe neminem habere licet: & ſi penes quoſcumque reperti ſint, bonis ademptis ambuſtisq́; his publicè in inſulam deportantur: humiliores capite puniuntur.

Quod ſupra dixit de libris vaticiniis, idem nunc ait de libris magicis. Sunt enim publicè comburendi. l. ceteræ. §. 1. D. fam. erciſ. Liuius lib. xxix. Quotiens negntium eſt magiſtratibus datum, vt vaticinios libros conquirerent, comburerentq́,. Et qui libros magicos habuerit, vel in inſulam deportatur, vel capite punitur.

G Si ex eo medicamine quod ad ſalutem hominis, vel ad remedium datum erat, homo perierit: is, qui dederit, ſi honeſtior fuerit, in inſulam deportatur, humilior autem capite punitur.

Punitur medicus qui medicamentum dedit, ſi ex eo æger perierit.l.illicitas.§.ſicuti.D.de offic. præſ.quamuis hic caſus propriè ad legem Corneliam non pertinet, quia ſanandi, non necandi animo dedit. A

Ad legem Pompeiam de parricidijs. TIT. XXIIII.

LEge Pompeia de parricidiis tenetur, qui patrem, matrem, auum, auiam, fratrem, ſororem, patronum, patronam occiderit. Hi etſi antea inſuti culleo in mare præcipitabantur, hodie tamen viui exuruntur, vel ad beſtias dantur. B

Fuit de parricidio primum lex Cornelia. l.vlt.C.Th.ad leg. Cor. de fal.l.2.§.deinde Corn. D. de orig.iur. Deinde Pompeia, qua tenentur non tantùm qui parentes aut liberos, ſed & qui fratrem, ſororem, reliquos qui ſunt ex tranſuerſo, vel coniugem vel patronum occiderint. Itaque P.Horatiũ occiſa ſorore, rectè Sex. Pompeius ait accuſatum parricidij apud Duumuiros fuiſſe in verbo Sororium tigillum: & Liuius malè id perduellionem appellat. Eadem verò eſt legis Corneliæ de ſicariis, & legis Pompeiæ pœna.l.1.D.de leg.Pomp.de par. Verùm more maiorum qui parentes occiderunt, culleo inſuti in mare abiiciuntur.l.pen.D.eod.qui mos inualuit ante legem Corneliã, & Pompeiam: ac primùm omnium, vt Liuius ſcribit lib. XLVIII. Publicius Malleolus matre interempta inſutus culleo in mare præcipitatus eſt. Valerius lib.1.id ſupplicij genus parricidis lege irrogatum ait. Mos enim pro lege eſt. Ait autem non multo poſt Tarquinium regem, qui eodem ſupplicio quendam affecerat ob communicatum de ſacris myſteriis librum, irrogatũ fuiſſe: quod pugnat cum eo quod paulò antè ex Liuio retulimus. Sed tollenda eſt negatio ex illo Valerij loco: auctor eſt codex manuſcriptus Bibliothecæ S.Victoris, auctores ſunt & alij veteres, quos ſe Glareanus vidiſſe teſtatur. Ceterùm hæc more maiorum introducta pœna in vſu eſſe deſiit, & cœperunt, vt Paulus ſcribit, parricidæ aut beſtiis obiici, aut viui comburi. Poſtea reducta eſt à Conſtantino. l.1.C.de his qui par.vel lib.occid. C

Ad legem Corneliam teſtamentariam. TIT. XXV. D

LEge Cornelia teſtamentaria tenetur, qui teſtamentum, quódve aliud inſtrumentum ſciens dolo malo recitauerit, ſubiecerit, ſuppreſſerit, amouerit, reſignauerit, deleuerit, quódve ſignum adulterinum ſculpſerit, fecerit, expreſſerit, amouerit, reſerauerit: quí've nummos aureos, argenteos adulterauerit, lauerit, conflauerit, raſerit, corruperit, vitiauerit, vultu've principum ſignatam monetam præter adulterinam reprobauerit. Et honeſtiores quidem in inſulam deportantur, humiliores autem aut in metallum damnantur, aut in crucem tolluntur. Serui autem poſt admiſſum manumiſſi capite puniuntur. E

Quæ dicitur lex Cornelia de falſis, lata eſt de teſtamentis.l.1.D.de pub.iud.atq; ideo multis in locis teſtamentaria appellatur. Hac lege tenentur falſorum teſtamentorum ſubiectores, recitatores, teſtamentarij, ſignatores, qui vera teſtamenta amouent, celant, aperiunt, reſignant, delẽt, vt lib. III. diximus tit.7. Item qui ſignum adulterinum faciunt, ſculpunt, exprimunt, qui verum amouent, aut iam impreſſum reſerant. l. lex Cornelia teſtamentaria.D.de leg.Cor.de fal.§.item lex Cornelia de falſis.de pub.iudic. Sed ſolent etiam qui extra teſtamenta, in aliis rationibus vel inſtrumentis quid eorum fecerint quæ ſuperius comprehenſa ſunt, perinde atq; teſtamentorum falſarij coërceri.l.1.§.qui in rationibus.l.9.§.1.l.inſtrumentorum.§.1.D.de leg. Cor.de fal. Falſum eſt de teſtamẽtis: Quaſi falſum, de ceteris inſtrumentis, vel cauſis quæ ex conſtitutionibus, aut S. C. ad legem Corneliam teſtamentariam rediguntur.l.1.§.vlt.D.eod. Fuit & lex Cornelia nummaria. M. Tullius 3.Verr. Cornelia teſtamentaria, nummaria, ceteræ complures. Hac lege tenentur qui nummos adulterant, tingunt, fingunt, circumcidunt, radunt, qui adulterinos flant, ferunt.l.8.& 9.D.eod. Addit Paulus eos, qui probos nummos vultu principũ ſignatos reprobant: quod valde pertinet ad l.1.C. de vet.num. pot. vtriuſq; legis pœna fuit primùm aquæ & ignis interdictio, ſiue deportatio, & omnium bonorum publicatio: in ſeruis vltimum ſupplicium, etiam ſi poſt admiſſum liberi facti eſſent.l.1.§.vlt D. de leg.Cor.de fal. Hodie liberi qui humiliores ſunt, aut cruci ſuffiguntur, aut in metallum damnantur. Iulius Firmicus lib. VI. matheſeos: Facient in falſi crimine comprehenſos in crucem tolli. Vel etiam, vt quæ ſequuntur ſententiæ demonſtrant, ad beſtias dantur, aut capite puniuntur. F G

Qui ob falſum teſtimonium perhibendum, vel verum non perhibend

A bendum pecuniam acceperit, dederit, iudicémve vt ſententiam ferat, vel non ferat corruperit, corrumpendúmve curauerit, humiliores capite puniuntur, honeſtiores publicatis bonis cum ipſo iudice in inſulam deportantur.

Legis Corneliæ pœna afficitur qui ob teſtimonium dicendum, vel non dicendum pecuniam acceperit, dederit, & qui iudicem corruperit, corrumpendúmve curauerit, & qui ſe corrumpi ſiuerit. l.1.§.2.D.de leg.Cor.de fal.

B Iudex qui contra ſacras principum conſtitutiones, contráve ius publicum quod apud ſe recitatum eſt, pronuntiat, in inſulam deportatur.

Iudex qui conſtitutiones apud ſe à litigatoribus recitatas negligit, in inſulam deportatur: eſt enim ex honeſtioribus. d.l.1.§.1.

Qui rationes, acta, libellos, album propoſitum, teſtationes, cautiones, chirographa, epiſtolas ſciens dolo malo in fraudem alicuius deleuerit mutauerit, ſubiecerit, ſubſcripſerit, qui've æs inaurauerit, argenta-

C uerit, qui've cùm argentum vel aurum poneret, æs, ſtannúmve ſubiecerit, falſi pœna coërcetur.

Lex Cornelia, vt ſuprà diximus, ad teſtamenta pertinet: ſed porrigitur etiam ad rationes, acta, libellos, album, teſtationes, cautiones, chirographa, epiſtolas: Itemque ad eos, qui æs inaurauerint, inargentauerint, vel qui in dando auro, vel argento æs ſubiecerint. quod veriſimile eſt Paulum ex aliqua conſtitutione ſumpſiſſe. Æris pro auro ſubiectores ſtellionatus crimine teneri Vlpianus ait. l.1.in fin. l.ſi quis in pignore. D.de pign. act. Quòd ſi ea conſtitutio tum edita, vel non ignorata ab Vlpiano fuiſſet, non ſcripſiſſet, quia ſtellionatus crimen ſubſidiarium eſt. Hanc verò ſententiam vt erat in veter. libris propoſui: eſt enim longè aliter in impreſsis.

D Ampliſſimus ordo decreuit eas tabulas, quæ publici vel priuati contractus ſcripturam continent, adhibitis teſtibus ita ſignari, vt in ſumma marginis ad mediam partem perforatæ, triplici lino conſtringantur, atque impoſitum ſupra linum ceræ ſigna imprimantur, vt exteriores ſcripturæ fidem interiori ſeruent. Aliter tabulæ prolatæ nihil momenti habent.

S. C. de quo hîc agitur factum fuit Neronis temporibus. Suetonius in Nerone. Aduerſus falſa-

E rios tunc primùm repertũ ne tabulæ niſi pertuſæ, ac ter lino per foramina traiecto obſignarentur.

Qui viui teſtamentum aperuerit, recitauerit, reſignauerit, pœna legis Corneliæ tenetur: & plerumque aut humiliores in metallum damnantur, aut honeſtiores in inſulam deportantur.

Lege Cornelia tenetur is, qui viui teſtamentũ aperuerit, recitauerit, reſignauerit, l.1.§.is qui aperuerit. D.de leg.Cor.de fal. Extat hæc ſententia in l.ſi quis aliquid.§.qui viui. D.de pœn.

Si quis inſtrumenta litis ſuæ à procuratore ſuo, vel cognitore ad-

F uerſario prodita eſſe conuicerit, tam procurator, quàm cognitor, ſi humiliores ſunt, in metallum damnantur: ſi honeſtiores adempta dimidia parte bonorum in perpetuum relegantur.

Procurator, aut cognitor qui litis inſtrumenta aduerſæ parti prodiderit: aut in metallum damnatur, aut in inſulam relegatur. Extat in d.l.ſi quis aliquid.§.ſi quis inſtrumentum.

Inſtrumenta penes ſe depoſita quicumque alteri altero abſente reddiderit, vel aduerſario prodiderit, pro perſonæ eius condicione, aut in

G metallum damnatur, aut in inſulam relegatur.

Depoſitarius qui inſtrumenta penes ſe à duobus depoſita alteri ſine altero reddiderit, vt ancillæ cuidam accidit aliquando, quam defendit Demoſthenes, vel qui ea aduerſæ parti prodiderit, ſi ho-

neſtior ſit, in metallum damnatur, ſi humilior, in inſulam relegatur. In Pandectis legitur, *deportatur*, l. ſi quis aliquid. §. inſtrumenta. D. de pœn. quod ex hoc loco emendandum cenſeo. Cur enim mitius puniatur procurator quàm depoſitarius? Sic contraria ratione malim nunc in l. 4. C. in quib. cau. tut. hab. legere, *deportati*, quàm vt in notis Inſtitutionum religione corrigendi nimia, *relegati*, interpretari *deportati*: & in l. vlt. D. quæ res pig. obl. poſſ. *deportatur*, pro *relegatur* ex prima huius libri ſententia. Grauius enim eſt crimen hominis liberi pignori accepti, quàm vt ſufficiat relegatio, niſi pœnam pro ſuo arbitrio Tribonianum mitigaſſe dicamus. A

Qui falſis inſtrumentis, actis, epiſtolis, reſcriptis, ſciens dolo malo vſus fuerit, pœna falſi coërcetur: ideoq; humiliores in metallũ damnantur, honeſtiores in inſulam deportantur. B

Legis Corneliæ pœna afficitur qui ſciens falſis inſtrumentis, actis, epiſtolis, vel reſcriptis vtitur, licet ipſe falſum non fecerit. l. 2. C. de fid. inſtr. l. 3. C. ſi reus vel accuſ. Ambroſius lib. III. offic. cap. 2. De eo quid loquar, qui ex eo teſtamento, quod ab aliis licet factum, falſum tamen cognouerit, hereditatem ſibi, aut legatum vindicet, & lucrum quærat alieno crimine, cùm etiam leges publicæ eum, qui ſciens falſo vtitur tamquam reum adſtringat facinoris.

Si qui ſibi falſum nomen impoſuerit, genus, parentéſve finxerit, quo quid alienum interceperit, poſſederit, pœna legis Corneliæ de falſis coërcetur. C

Eadem pœna coërcetur qui falſum nomen ſibi vel cognomen aſſumit, & ſe alienis familiis inſerit, genus parentes've fingendo quò quid intercipiat, poſsideat ve l. falſi. D. de leg. Corn. de fal. Liberi igitur aut deportandi, aut in metallum dandi, ſerui vltimo ſupplicio afficiendi ſunt. Extra ordinem verò aliter puniuntur: vt ſeruus ille quaſi Fabiæ eſſet filius ex Ceionio Commodi filia Palatina domo vindicata, iubente Pertinace flagellis cæſus domino redditus eſt, teſte Capitolino. Et quidam alius qui iuſſu Auguſti, quòd ſe Octauiæ ſororis vtero genitum ſimularet, remo publicæ triremis affixus eſt, teſte Valerio: quod genus pœnæ hodie frequentiſſimum eſt, neq; id me alibi memini legere, præterquam in Suda, cuius hæc ſunt verba: οἱ μὲν δὴ μισθὸν μὴ φέροντες μισθὸν ἀνήγοντο πρὸς τοὺς πολίτας, καὶ οἱ ... & Ioſepho lib. XVII. D

Qui inſignibus altioris ordinis vtuntur militiamq; confingunt, quò quem terreant, vel concutiant, humiliores capite puniuntur, honeſtiores in inſulam deportantur.

Qui ſe pro milite geſsit, aut pro prætore vſurpatis illicitis inſignibus, quò quid eiuſmodi terrore auferret, falſi pœna coërcetur, aut maieſtatis. l. eos qui. §. vlt. D. de leg. Cor. de fal. l. 3. D. ad leg. Iul. maieſt. Sentius Saturninus vſurpauit quidem Præturæ inſignia, vt proſcriptionem effugeret, Valerio auctore, ſed quia expediendæ tantùm ſalutis cauſa, non quò quid ab inuitis exprimeret fecit, extra omne crimen eſt. E

Si qui de iudicis amicitiis, vel familiaritate mentientes euentus ſententiarum eius vendunt, quid've obtentu nominis eius agunt, conuicti pro modo delicti aut relegantur, aut capite puniuntur.

Qui ſunt iudicibus amici vel familiares, & per eam cauſam fucoſas ſuffragationes, vel interceſſiones, atque euentus ſententiarum vendunt, aut relegantur, aut capite puniuntur. De his in l. qui explicandi. C. de accuſ. & Sidonius Apollin. lib. V. Hi, inquit, ſunt qui emunt lites, vendunt interceſsiones, deputant arbitros, iudicanda dictant. F

Ad legem Iuliam de vi publica & priuata. TIT. XXVI.

LEge Iulia de vi publica damnatur, qui aliqua poteſtate præditus ciuem Romanum antea ad populum, nunc ad Imperatorem appellantem necarit, necaríve iuſſerit, torſerit, verberauerit, condemnauerit, in publica vincula duci iuſſerit: Cuius rei pœna humiliores capitis, honeſtiores inſulæ deportatione coërcentur. G

Lege Iulia de vi publica tenetur magiſtratus, qui ciuem Romanum aduerſus prouocationem necauerit, torſerit, verberauerit, condemnauerit, in vincula coniecerit. l. 7. D. ad leg. Iul. de vi pub. Quæ res Valeriis legibus antea ter ſancita fuerat. Et ita l. 8. D. ad leg. Iul. de vi public. accipienda

quoq

A quoq; eſt de magiſtratu, qui reum prouocantem vinciat, impediátve, quominus Romæ intra conſtitutum tempus adſit. Prouocatio à magiſtratu olim ad Populum fiebat, nunc ad Imperatorem, quoniam Imperator vicem populi gerit. Similiter arrogatio olim apud Populum, nunc apud Imperatorem: Populus magiſtratus creabat, nunc Imperator: Fiſcus erat populi, nunc Imperatoris. Pœna autem legis Iuliæ de vi publica eſt interdictio aquæ & ignis, ſiue deportatio. l. qui dolo. §. vlt. D. ad leg. Iul. de vi pub. §. item lex Iulia de vi. de pub. iudic. Cic. 1. Philip. Quid quod rogatur his legibus Cęſaris, quæ iubent ei qui de vi damnatus ſit, aqua & igni interdici? in humiliores tamen recepta eſt capitis pœna: & in omnes ex certis cauſis. l. 5. §. vlt. l. pen. D. ad leg. Iul. de vi pub.

Hac lege excipiuntur, qui artem ludicram faciunt. Iudicati etiam & B confeſſi, & qui ideo in carcerem duci iubentur, quòd ius dicenti non obtemperauerint, quid've cõtra diſciplinam publicam fecerint. Tribuni etiam militum & præfecti claſſium, alarúmve: vt ſine aliquo impedimento legis Iuliæ per eos militare delictum coërceri poſſit.

A ſuperiori lege excipiuntur qui artem ludicram faciunt: hi enim prouocandi ius non habent. Item iudicati & confeſsi vt j. tit. de red. cau. appel. Item qui ideo ducuntur in carcerem quòd nolint ius dicenti obtemperare: quod iure fieri oſtendit l. iniuriarum. 1. §. ſi quis quod. D. de iniur. Item qui quid contra diſciplinam publicam faciunt, vt ſeditionum auctores, factionum duces. l. conſtitutio- C nes. D. de appell. Non eſt etiam prouocatio à Tribunis militum, præfectis claſsium vel alarum, quibus militaris criminis coërcitio data eſt ſine prouocatione.

Lege Iulia de vi priuata tenetur, qui quem armatis hominibus poſſeſſione, domo, villa, agro've deiecerit, expugnauerit, obſederit, cluſerit, id've vt fieret homines cõmodauerit, locauerit, conduxerit, qui've cœtu, concurſu, turba, ſeditione incendium fecerit, funerari ſepeliri've aliquem prohibuerit, funúsve eripuerit, turbauerit: Et qui eum, cui aqua D & igni interdictum eſt, receperit, celauerit, tenuerit. Qui've cum telo in publico fuerit: templa, portas, aliúdve quid publicum armatis obſederit, cinxerit, clauſerit, occupauerit. Quibus omnibus conuictis, ſi honeſtiores ſint, tertia pars bonorum eripitur, & in inſulam relegantur, humiliores in metallum damnantur.

In editione Baſilienſi legitur, *Lege Iulia de vi publica & priuata*, rectius Pariſienſis, *lege Iulia de vi priuata*, quam lectionem & veterum librorum auctoritas, & quæ horum criminum reis hoc loco ſubiicitur pœna confirmat. Venit ea namque ex lege Iulia priuatorum, non ex Iulia publi- E corum: cùm publicorum pœna ſit aquæ & ignis interdictio, priuatorum tertiæ partis bonorum publicatio. l. 1. l. vltim. D. ad leg. Iul. de vi priu. l. hos accuſare. §. omnibus. D. de accuſ. &, vt ex hoc loco, & l. quoniam. C. ad leg. Iul. de vi pub. colligitur, relegatio. Ergo lege Iulia de vi priuata tenetur, qui quem armatis hominibus poſſeſsione, domo, agro, villa deiecerit, expugnauerit, obſederit, incluſerit, vel vt id fieret homines commodauerit, qui cœtu, concurſu (ſic hunc locum emendaui ex l. 5. D. ad leg. Iul. de vi pub.) incendium fecerit, qui funus diripuerit, diſtraxerit, ſepeliri prohibuerit: qui cum telo in foro, concione, comitio fuerit, qui templa, portas've vrbis armatis obſederit, tenuerit, occupauerit. Hi omnes, vt Paulus ait, pœna legis Iuliæ priuatorum coërcentur. Sed alij pœnam Iuliæ publicorum ſtatuunt. l. 3. 4. 5. 10. D. ad leg. Iul. de vi pub. & generaliter vim armatam vim publicam definiunt. Ita hæc Pauli ſententia ſubruitur: niſi dicamus legem Iuliam de vi publica F ſimilem omnino fuiſſe Valeriis, & vt in huius tituli principio Paulus noſter expoſuit pœnam initio ſanxiſſe tantùm aduerſus publicarum perſonarum, id eſt, magiſtratuum in ciues Romanos immoderatam vim. Lege autem Iulia de vi priuata pœnam eſſe ſancitam aduerſus priuatorum vim. Et ſanè ſicut eodem interdicto vis facta conuocatis armatiſque hominibus comprehenditur, vt s. tit. 6. oſtendimus, cur ſicut vis facta conuocatis hominibus legi Iuliæ de vi priuata ſubiicitur. l. 2. 4. 5. D. ad leg. Iul. de vi priu. non ſubiicietur etiam ea quæ armatis hominibus infertur? Verùm fuit ſæpe vel conſtitutionibus, vel Senatuſconſultis legibus Iuliis derogatum, obrogatum, ſubrogatum: nec vlla ferè lex publicorum iudiciorum ſyncera remãſit: ſed retento ſolo legis nomine, ei aptata ſunt quæcunque poſtea aliæ vel leges, vel conſtitutiones inuexerant. Sic factum eſt, vt omnis vis armata ad pœnam legis Iuliæ publicorum redigeretur. Conſequens verò eſt, vt ea quoque ad legem Iuliam G publicorum redigatur, quæ fit conuocatis hominibus ſine armis: quandoquidem hæc, vt diximus, quaſi paria coniungi ſolent, conuocatis, armatis've hominibus. Si quis igitur vim fecerit conuocatis hominibus, ei vtriuſque legis crimen obiici poteſt: quod fieri quandoque ex eodem facto oſtendit l. ſi præſes. D. de pœn. Atque ideo in Pandectis hæc verba, *Hac lege tenetur, qui conuocatis hominibus vim fecerit, quò quis verberetur, pulſetur, neq; homo occiſus ſit.* tam ſub titulo De vi publica, quàm ſub eo

qui eſt De vi priuata,reperiuntur.Illud notandum eſt,quod hîc Paulus ait, lege Iulia illum etiam teneri, A qui eum cui aqua & igni interdictum eſt, receperit, celauerit, tenuerit : interdicitur enim & aqua ſimul & igni, & tecto.Cic.pro domo ſua. Id non ademptione, inquit, ciuitatis, ſed tecti, & aquæ,& ignis interdictione faciebant.

Creditor chirographarius,ſi ſine iuſſu præſidis per vim debitoris ſui pignora cùm non habuerit obligata acceperit, in legem Iuliam de vi priuata committit.Fiduciam verò & pignora apud ſe depoſita perſequi & ſine auctoritate iudicis vindicare non prohibetur. B

Creditor aut chirographarius eſt,aut pigneraticius. Chirographarius ſi bona debitoris ſine iudicis auctoritate occupauerit, incidit in pœnam legis Iuliæ priuatorum.§.lib.2.tit.14.l.in poſſeſſionem.C.ad leg.Iul.de vi pub.l.vlt.D.ad leg.Iul.de vi priu.ex decreto D. Marci, vt Iuſtinianus tradit in Nou.60. Pigneraticius ſi fiduciam ſiue pignora ſine iudice abſtulerit, & occupauerit,non incidit in legem Iuliam.l.3.C.de pig.Dico fiduciam & pignora:nam hypothecas ſi per vim auferat,credo eum teneri lege Iulia.l.3.C.vi bon.rapt.

De lege Iulia Peculatus. TIT. XXVII.

SI quis fiſcalem pecuniam attrectauerit,ſubripuerit,mutauerit,ſeu in C ſuos vſus conuerterit, in quadruplum eius pecuniæ, quam ſuſtulit, condemnatur.

Peculatus eſt furtum pecuniæ publicæ vel fiſcalis. Huius legis pœna primùm fuit litis æſtimatio in quadruplum.l.pen.D.eod.tit.l.1.C.eod.tum deportatio,deinde vltimum ſupplicium.

Ad legem Iuliam Repetundarum. TIT. XXVIII.

IVdices pedanei ſi pecunia corrupti dicantur, plerumque à præſide D aut curia ſubmouentur, aut in exilium mittuntur,aut ad tempus relegantur.

Hac lege damnantur magiſtratus,aut iudices pedanei, aut officiales qui pecunias à priuatis extorſerunt. Damnati pecuniam in quadruplum plerumque reddunt his à quibus acceperunt.l.1.C.eod.tit. & hoc amplius extra ordinem puniuntur, vel exilio, vt & olim obtinuiſſe Aſconius ſignificat in 2.Ver.vel relegatione,vel ordinis amotione, vel duriori pœna.l.7.§.vlt.D.eod.tit. Extat hæc ſententia in l. ſi quis aliquid.§.iudices.D.de pœn. Rectè autem Anianus hoc loco pedaneos interpretatur iudices delegatos,qui ideo pedanei dicuntur, quòd non ſint à tribunalibus,vel ſellis curu- E libus,ſed ab inferioribus ſubſellijs.

Ad legem Iuliam Maieſtatis. TIT. XXIX.

LEge Iulia maieſtatis tenetur is, cuius ope conſilio aduerſus Imperatorem vel Remp.arma mota ſunt, exercitúsve eius in inſidias deductus eſt: quíve iniuſſu Imperatoris bellum geſſerit, delectúmve habuerit,exercitum comparauerit,ſollicitauerit, deſeruerit Imperatorē. F His antea in perpetuum igni & aqua interdicebatur, nunc verò humiliores beſtiis obiiciuntur,vel viui exuruntur:honeſtiores capite puniũtur. Quod crimen non ſolùm facto, ſed & verbis impiis maximè exacerbatur.

Hac lege damnatis aqua & igni interdicebatur, vt & Cicero ſcribit Philip. 1. Hodie ſi humiliores ſint,aut comburuntur, aut beſtiis obiiciuntur : honeſtiores capite puniuntur. Eſt autem iudicium de maieſtate duplex,Perduellionis, & maieſtatis.l.vltim.D.ad leg Iul.ma. Rurſus aut de facto G aliquo eſt,aut de maledicto : nec enim facto tantùm hoc crimen, ſed etiam verbis impiis,& maledictis maximè exacerbatur,vt Paulus ait : idemque prorſus,vt opinor, Modeſtinus ſcripſerat in l.7.§.vltim.D.ad leg.Iul.maieſt. Sed quia ex maledicto non contrahi crimen maieſtatis poſtea conſtitutum eſt,conſtitutioq; relata in Codicem Iuſtiniani.l.1.C.ſi quis Imp. mal.ideo Modeſtini verba ſic

Tribon

A Tribonianus immutauit, *Crimen maieſtatis, facto, vel violatis ſtatuis vel imaginibus maximè exacerbatur.* Haud tamen peritè, cùm factum ſatis violatas ſtatuas comprehenderet. Illa etiam quæ addita ſunt verba, *in milites*, non recipio.

In reum maieſtatis inquiri prius cõuenit, quibus opibus, qua factione, quibus hoc auctoribus fecerit. Tanti enim criminis reus non obtentu adulationis alicuius, ſed ipſius admiſſi cauſa puniẽdus eſt. Et ideo cùm de eo quæritur, nulla dignitas à tormentis excipitur.

B Diligenter inquirendum eſt de obiecto crimine maieſtatis, nec niſi re vera quis contra maieſtatem aliquid admiſerit, arripienda eſt quæuis occaſio eiuſmodi ad adulandum principem. l. famoſi. §. hoc tamen. D. ad leg. Iul. maieſt. Adeo autem graue eſt hoc crimen, vt cùm de eo quæritur, nulla dignitas à tormẽtis excipiatur. l. 3. & 4. C. eod. Ammianus Marcel. lib. XIX. Vbi maieſtas pulſata defenditur, à quæſtionibus vel cruentis nullam Corneliæ leges exemêre fortunam. Ait Corneliæ leges, quoniam & de maieſtate leges tulit Cornelius Sulla, ſicut de parricidio, falſo, ſicariis, veneficis, iniuriis, repetundis.

Ad legem Iuliam ambitus. TIT. XXX.

C PEtiturus magiſtratum, vel prouinciæ ſacerdotium, ſi turbam ſuffragiorum cauſa conduxerit, conuictus, vt vis publicæ reus, in inſulam deportatur.

Lege Iulia ambitus tenebãtur, qui populi Rom. ſuffragia coëmebant. Quæ lex hodie ceſſat, quoniam nulla habentur comitia, omni belli & pacis iure in principem collato. Sed ad inſtar legis Iuliæ ex S.C. tenetur is, qui in municipiis Duumuiratum, vel ſacerdotium, vt puta Alytarchiam, corruptis decurionum ſuffragiis, petit. l. 1. D. de leg. Iul. amb. Qui ſi & in eam rem multitudinem conuocauerit, etiam lege Iulia de vi publica tenebitur, vt hîc Paulus tradit.

D

De pœnis militum. TIT. XXXI.

SI pecunia accepta miles cuſtodiam dimiſerit, capite puniendus eſt. Et certè quæritur cuius criminis reus dimiſſus eſſe videatur.

Plerumque rei à militibus cuſtodiuntur. Hi verò ſi cuſtodias, id eſt, reos pecunia accepta dimiſerint, capite puniuntur, aut, vt adiicitur in l. vlt. D. de cuſt. reor. in extremũ militiæ gradum, vt puta in funditorum auxilia tranſcribũtur, pro modo ſcilicet delicti, cuius ij qui dimiſsi ſunt, rei delati erant.

Qui cuſtodiam militi proſequenti magna manu excuſſerint, capite
E puniuntur.

Cuſtodiæ plerumque ſub proſecutione militum ad congruum iudicem remittuntur: has ſi qui proſecutoribus excuſſerint manu facta, capite puniuntur.

Quando appellandum ſit. TIT. XXXII.

QVotiens iuſiurandum poſtulatur, eo tempore appellandum eſt, quo defertur, non quo iuratur.

F Poſt iuſiurandum in litem ſecuta ſententia appellari poteſt. l. vlt. §. 1. D. de appel. Idemq; eſt in omni iureiurando iudiciali, id eſt, quod ex ſola auctoritate iudicis venit. Res enim iudicari potius, quàm iureiurando tranſigi videtur. At poſt iuſiurandum quod ego quidem appello neceſſarium, id eſt, quod in iudicio defertur ab aduerſario, appellari nõ poteſt, quia & id, ſicut voluntarium ex conuentione proficiſcitur. l. qui iuraſſe. §. vlt. l. & ſi ſeruus. l. vlt. D. de iureiur. nec ſequi ſentẽtia ſolet. Poſt delatum autem ab aduerſario iuſiurandum, ſi ſententia definitiua iudex eum, cui delatum eſt iuſiurandum, iurare iuſſerit, & ſecundum eum ſe litem dare pronuntiauerit: verbi gratia ſi pecuniam is ſibi deberi iurauerit, appellatio interponi poteſt: quod aliqua ex parte Iuſtinianus corrigit in l. generaliter. C. de reb. cred.

G

De cautionibus, & pœnis appellationum. TIT. XXXIII.

NE liberum quis & ſolutum haberet arbitrium retractandæ, & reuocandæ ſententiæ, & pœnæ, & tempora appellatoribus præſti-

tuta ſunt. Et niſi iuſtè appellauerint, tempora ad cauendum in pœna A appellationis præſtituta ſunt. Igitur morans eo in loco vbi appellauit, cauere debet, vt ex die acceptarum litterarum continui quinque dies computētur. Si verò longius, ſalua dinumeratione integri quinque dies cum eo ipſo quo litteras acceperit, computantur.

Appellatione interpoſita, intra diem quintum petendi & accipiendi ſunt apoſtoli, vt ꝑ.tit.prox. dicemus. Rurſus ex die acceptorum apoſtolorum, intra diem quintum præſens, ni iuſtè appellauerit, ſponſionem facere, & de certa pœna rectè cauere debet. Abſens quoq; intra eum diem cauere de- B bet cùm ſuperuenerit. Itineri autem faciendo in vicena millia paſſuum dantur ei dies ſinguli. Sed hoc cautionis genus hodie ſublatum eſt. l.eos.§.vlt.C.de appel. Anianus, & Gratianus errant, dum hanc ſententiam accipiunt, de die intra quem interponenda appellatio eſt. Interponenda enim eſt intra biduum, aut triduum.

Ne quis in captionē verborum in cauendo incidat, expeditiſſimum eſt pœnam ipſam, vel quid aliud pro ea deponere. Neceſſe enim non habet ſponſorem quis vel fideiuſſorem dare, aut præſentem eſſe. Sed ſi contra eum fuerit pronuntiatum, perdit quod depoſuit. C

Hæc cautio perſonas non deſiderat pro ſe interuenientium. Poteſt enim quis in vicem cautionis, pecuniæ, vel pignorum depoſitione fungi: idq; expeditius eſt. Nec tamen æquè receptum eſt in prætoriis ſtipulationibus. l.7.D.de præt.ſtip. Ipſe etiam reum promittere neceſſe non habet: Illa enim depoſitio ſufficit, quæ victo appellatore, non vt ſacramentum olim ad ærarium redibit, ſed quemadmodum proxima ſententia indicat, indemnitati aduerſarij per eum conſuletur.

Quotiens in pœna appellationis cauetur, tam vnus, quam plures fideiuſſores, ſi idonei ſunt, dari poſſunt. Sufficit enim etiam per vnum idoneum indemnitati pœna conſuli. D

Hæc appellationis cautio vno fideiuſſore contenta eſt, modo ſi idoneus ſit quod & in omnibus ſatiſdationibus admittendum reor.

Si plures appellant, vna cautio ſufficit, & ſi vnus caueat, omnibus vincit.

In communi cauſa vnus libellus, vna appellatio, vna cautio ſufficit: & hanc, ſi vnus præſtiterit, omnibus vincit, & vincitur. Immò & plerumq; ſi vnus tantū appellauerit, omnibus vincit, licet non omnes videantur appellaſſe. l.3.l.ſi qui ſeparatim.§.vlt.D.de appellat.

Cùm à pluribus ſententiis prouocatur, ſingulæ cautiones exigendæ E ſunt, & de ſingulis pœnis ſpondendum eſt.

Si in vna cauſa duplex ſentētia feratur, duplex appellatio neceſſaria eſt. l.cùm in vna. D.de appel. Ergo & duplex cautio. Sed, vt initio admonuimus, hæc cautio ſublata eſt.

Modus pœnæ, in qua quis cauere debet, ſpecialiter in cautione exprimendus eſt, vt ſciat in qua ſtipulatio committatur. Aliter enim rectè cauiſſe non videtur.

Si omiſſa depoſitione, de qua ſuperius actum eſt, appellator malit cauere, in cautione certam F ſummam debet comprehendere. Quod & in ſtipulationibus prætoriis, quæ quanti ea res eſt promiſſionem habent, expeditius eſt. l.vlt.D.de præt.ſtip.

Aſſertor ſi prouocet, in eiuſmodi tertiam cauere debet, quanti cauſa æſtimata eſt.

Thalelæus notat in tit.de aſſert. tol. aſſertorem olim obnoxium fuiſſe dandæ pro ſeruo cautionis. Certè ſi appellauerit, auctore Paulo, in eius quantitatis tertiam pro ſeruo cauere debet, quanti lis æſtimata eſt. De aſſertore diximus in huius libri tit.1.

G

De dimiſſorijs litteris. TIT. XXXIIII.

AB eo à quo appellatum eſt, ad eum, qui de appellatione cognitus eſt, litteræ dimiſſoriæ diriguntur, quæ vulgo Apoſtoli appellantur

A pellantur: quorum poſtulatio, & acceptio intra quintum diem ex officio facienda eſt.

Dimiſſoriæ litteræ ſunt, per quas is à quo appellatum eſt, cauſam ad eum, qui appellatus eſt, tranſmittat, quæ vulgò Apoſtoli dicuntur. l. Lucius. D. de iur. fiſc. l. 1. D. de libel. dimiſſ. Petebantur, accipiebantur, & reddebantur intra diem quintum ex interpoſita appellatione. Sed ex conſtitutione Imperatorum, etiam non petente appellatore, ſine aliqua dilatione à iudice dantur. l. eos. §. vlt. C. de appel.

Qui intra tempora præſtituta dimiſſorias non poſtulauerit, vel acce-
B perit vel reddiderit, præſcriptione ab agendo ſubmouetur.

Qui intra conſtitutum diem Apoſtolos non petiit, accepit, reddidit, repellitur præſcriptione. Et hæc cauſa eſt, cur in libro ſingulari de præſcriptionibus Modeſtinus de Apoſtolis tractauerit. l. dimiſſoriæ. D. de verb. ſign. Credo autem intra quintum diem & petendos, & accipiendos, & reddendos Apoſtolos fuiſſe, ſalua ſemper abſentibus pro ratione itineris dierum dinumeratione. Quamobrem quod in quibuſdam libris in extremo huius ſententiæ additum eſt, *Et pœnam appellationis inferre cogitur*, non probo. Nam hanc pœnam is tantùm ſolet promittere, qui Apoſtolos accepit, & reddidit, computatis ex die Apoſtolorum acceptorum & redditorum pœnæ promittendæ quinque diebus.

C

De reddendis cauſis appellationum. TIT. XXXV.

MEritum appellationis cauſæ capitalis, & ipſam rationē ſtatus non niſi per noſmetipſos proſequi poſſumus. Nemo enim abſens aut duci in ſeruitutem poteſt, aut damnari.

Vt cauſam capitalem reus per procuratorem agere non poteſt, ita nec appellationem. l. 1. D. an per al. cauſ. app. red. poſſ. Idemq; iuris eſt in cauſa ſtatus, ne quis abſens in ſeruitutem ducatur. Iuſtinianus tamen in l. 1. C. de aſſert. tol. ei qui ex libertate in ſeruitutem vocatur procuratorem dare per-
D mittit, non etiam ei qui ex ſeruitute vocatur in libertatem: atque ita huic Pauli ſententiæ derogatum eſt.

Moratorias appellationes, & eas quæ ab executoribus & confeſſis fiunt, recipi non placuit.

Moratoria ſiue fruſtratoria appellatio nō recipitur, qualis eſt ea quam manifeſti, confeſſi, & conuicti interponunt. Reo enim confitente certa res eſt, certa lex. A lege autem certa non poteſt appellari: & hoc eſt quod dicitur, à pœna non appellari. l. ſi qua pœna. D. de verb. ſignific. ordinaria ſcilicet. Hodie quia pœnæ omnes extraordinariæ ſunt, etiam confeſſi à pœna ſi appellauerint, au-
E dientur. Item moratoria eſt appellatio quæ ideo interponitur, ne pignus diſtrahatur, vt moratoria cautio. l. vlt. D. de appel. rec. l. cùm poſſeſſor. D. de cenſib. vel ne cauſa reſtitutionis agatur. l. intra. D. de minorib. Ab executione quoque ſera aut moratoria eſt appellatio, ideoq; non recipitur. l. ab executione. C. quor. appel. non recip.

Eum qui appellat cum conuitio ipſius iudicis appellare non oportet: ideoq; quod ita factum eſt, arbitrio principis vindicatur.

Is qui cum conuitio à iudice prouocat principem, arbitrio principis coërcetur. Diximus de hac re 5. tit. De iniur.

F

Poſt prouocationem quid obſeruandum ſit. TIT. XXXVI.

QVotiens poſſeſſor appellat, fructus medij temporis deponi conuenit. Quòd ſi petitor prouocet, fructus in cauſa depoſiti eſſe non poſſunt, nec rectè eorum nomine ſatiſdatio poſtulatur.

Si poſſeſſor condemnatus appellauerit, fructus ſequeſtro deponuntur. l. ab executione. C. quor. appel. non rec. Symmachus in epiſtolis. Interea conſtitutionis memor ſequeſtraui mobilia, fructusq; præcepi, ne temporis vſurpatio abutatur indebitis. Petitore condemnato huic fructuum
G ſequeſtrationi locus eſſe non poteſt, niſi populitentur ab aduerſario, vt ait l. Imperatores. §. vlt. D. de appel. Sed neq; quicquam eorum nomine petitor qui appellauit, cauere debet.

Si propter prædia vrbana, vel mancipia appelletur, penſiones eorum, vel mercedes, vecturæ etiam, ſi de naui agatur, deponi ſolent.

Superior ſententia eſt de prædiis ruſticis : hæc de vrbanis,& de rebus mobilibus.Omnium autem harum rerum fructus ex conſtitutionibus,poſſeſſore damnato,ſequeſtrantur. A

De meritis appellationum. TIT. XXXVII.

OMnimodo probandum eſt, vt quotiens iniuſta appellatio pronuntiatur,ſumptus, quos, dum ſequeretur aduerſarius,impendit, reddere cogatur,non ſimplos,ſed quadruplos.

Eſt hoc in cauſis appellationum proprium , vt appellator victus ſumptus victori reddat in quadruplum : Quod videtur abrogari. l.3. C.de fruct.& lit.expen. Antea legebatur , *Omnimodo punendum*, aliàs, *ponendum* : emendaui, *probandum*. B

FINIS INTERPRETATIONVM IACOBI CVIACII IN IVLII PAVLI SENTENTIARVM LIBROS QVINQVE.

IAC. CVIACIVS BARTHOLOMÆO FAYO SENATORI PARISIENSI, S.

SCRIPSI non ita dudum notas in libros Inſtitutionum, & in eos Pandectarum titulos quibus vniuerſa vſurpationum & vſucapionum quæſtio continetur: Vlpiani etiam fragmenta, Ioan. Tilij viri eruditiſsimi beneficio luci reſtituta, libuit, adhibitis quibuſdam interpretationibus, quanti eſſent momenti, demonſtrare. Et hæc quidem omnia priuſquam è Biturigis in hanc vrbem venirem, typographis excudenda dedi. Statim verò vt viſendorum amicorũ, certarumq́ rerum gerendarũ gratia in hanc vrbem veniendi conſiliũ cepi, ne nihil non ad ſuperiores libros adderem, quod meã in excolenda iuriſprudentia adſiduitatem teſtificaretur, ex priuatis meis cõmentarijs hunc, quem ad te mittimus, Obſeruationum & emendationũ librum excerpſi: cui cupiebam & alios complures adiungere, nullam enim (ſit hæc laus laboris, non ingenij mei) Iuris ciuilis partem intentatam reliqui: eſtq́ aliquid in qualibet annotatum à me, quod in obſeruationum vel emendationum titulum commode referri poſſe videatur, ſed ex inſtituto conſilio iter mihi cùm accelerandum eſſet, hunc dumtaxat librum concinnare ac mecum adferre licuit. Alios ipſe, vbi rediero ad Bituriges, confeſtim efficiam, eosq́ omnes ad te mittam: hac enim veluti fiducia volo me tibi vinctum obſtrictumq́ teneri, quem ego vt ſummum probitatis & eruditionis exemplum, à quo die cognoui, poſthac ſemper admiratus ſum. & verò etiam ingratus ſim, niſi me multis magnisq́ beneficijs tibi obligatum eſſe hoc quantulocumq́ officio teſtificer. Scripſi verò breuiter meo more, neq́ tam πολυλογίαν, quàm πολύνοιαν ſum in ſcribendo conſectatus: id quod etiam exemplo tuo feci, qui in eis ingenij tui monumentis, quæ ad V.C. Franc. Connani libros aſperſiſti, ſententiarum pondere locupletem te potius, quàm inanium otioſorumq́ verborum iactatorem oſtendiſti: ac ea re profecto magnum videndi ea, quæ iam diu in Iure ciuili meditatus es, deſiderium ſtudioſis omnibus inieciſti, cui nunquam niſi ſerò ſatisfacies. Et hæc, vt opinor, breuiter ſuam ſententiam explicandi ratio placebit omnibus. Ceterùm Emendationum titulus, quem huic libro præfiximus, vereor ne non plerisq́ diſpliceat: ſiquidem permulti ſunt, quibus eſt religio ex vulgata ſcriptura, etiam ſi manifeſta vrgeat ratio, quicquam immutandi. qua tamen in parte plus equidem veritati tribuendum eſſe duxi, quàm vllius opinioni, ne dicam illorum cæcitati, qui naſcentem ſolem ne intueantur, oculis quodammodo manus obijciunt, maluntq́ tenebras noctu præterita ſubſequi, quàm orientis diei lumine perfrui. Et nihilominus hic liber, ſi tibi probabitur, Barth. Fay, faciam in ijs, qui ſequentur, fauente DOMINO, ex puriſsimis certiſsimisq́ iuris noſtri poſitionibus, vt & complures alij iuris noſtri loci mea opera omni ex parte perpurgentur, & à turpibus mendis vindicentur. Vale, Lutetiæ Pariſiorum, XV. Kal. Maij.

A mentum fecerat,& ob id hominem occiderat,& accuſatorem eius bonorum poſſeſſio ſequebatur. Sext. quoq; Pompeius lib. 9. Internecinũ,inquit,teſtamentum eſt,propter quod dominus eius necatus eſt. Quæ omnia libuit adnotare,vt internecini actionem noſtri iuris interpretibus incognitam aperirem,& propemodum ſepultam excitarem. Deinde vt ex his etiã lector iudicet,num apud M. Tullium ita legendum ſit Philip. 14. Internecina teſtamenta credo ſubiiciunt,aut eiiciunt vicinos, aut adoleſcentulos circumſcribunt:præſertim cùm Hieron. Ferrarius earum orationum interpres & caſtigator acutiſsimus, in veteribus libris ita ſe ſcriptum legiſſe profiteatur, *Inter nec vno te*
B *teſtamenta*,vt pro *Inter nec vno*, *Internecina* ſcribere nõ valde alienum eſſe videatur, & poſsit etiam probabiliter aliquis dicere vocẽ *Te* ex proximi verbi primis litteris eſſe confictam. ſed hac de re alij viderint,ipſe nihil ſtatuo,eò maxime quòd,vti ea quę præcedunt verba reſtituenda ſint,nondum intelligo.

De veritate lectionis §. ſed & perſonarum. l. cùm hi. D. de tranſact.

CAPVT III.

C NOTA eſt Oratio Diui Marci de tranſactione alimentorum. De hac Vlpianus tractans,& ea quæ in cauſæ cognitione verſantur exquires, id eſſe ſpectandum ſcribit, cuius vitæ ſint hi quibus alimenta relicta ſunt, vtrum frugi vitæ hi ſint,qui aliàs ſufficere ſibi poſsint,an ſequioris qui de alimentis pendeant. Quod quidam ſic emendandum eſſe arbitrati ſunt, *An ſegnioris* qui de alimentis pendeant, alij quidam *An nequioris* : vocem enim *Sequioris* penitus reiecerunt, eiq; ſubiectam notionem nullam eſſe profeſsi ſunt, quibus ipſe non aſſentior. Auctorem habeo Ammia. Mar-
D cellinum lib. 18. Vt ſi Perſæ, inquit, fruſtra habiti rediſſent ad ſua, ducis noui virtuti facinus adſignaretur egregium : ſi fortuna ſequior ingruiſſet, Vrſicinus reus proditor Reipub. deferretur. Et Apuleium lib. 7. de Aſino aureo, Sumpta,inquit,veſte muliebri florida in ſinus floccidos abundante, mitellaq; textili cõtecto capite,calceis femininis albis illis & tenuibus indutus,& in ſequiorẽ ſexum inſertus atq; abſconditus. Et lib. 10. Maritum, inquit, habuit, cuius pater peregrè proficiſcens, mandauit vxori ſuæ matri eiuſdem iuuenis, quòd ſarcina prægnationis oneratam eam relinquebat,vt ſi ſexus ſequioris ediđiſſet fœtus,protinus quod eſſet editũ necaretur : neq; eſt cur tot loci Apuleij eſſe corrupti exiſtimentur. Inde etiam deductum eſt Sequius quo idem Apul. vti-
E tur lib. 11. duobus in locis, & apud Chariſium Afranius, Sin id quod non ſpero, inquit,ratio talis ſequius ceciderit.

Emendata & explicata l. imperatores. D. de ſer. vrb. præd.

CAP. IIII.

PAPIRIVS Iuſtus Diuorum fratrum conſtitutiones xx. libris complexus eſt,& eorum quidem lib. 1. ex quo ſumpta eſt l. Impp. D. de ſer.
F vrb. præd. *Imperatores*, inquit, *Antoninus & Verus Auguſti reſcripſerunt in area quæ nulli ſeruitutem debet, poſſe dominũ vel alium eius voluntate ædificare, intermiſſo legitimo ſpatio à vicina inſula* : vbi de duobus potiſsimũ quæri atq; dubitari ſolet. De illo imprimis, quantum à vicina inſula ſpatij intereſſe oporteat, de quo nihil equidem habeo quod proferre poſsim, præter id quod Sext. Pompeius ſcribit, inter vicinorum ædificia ambitum appellari locum duorum pedum & ſemipedis, ad circumeundi facultatẽ relictum, quod ad hanc rem explicãdam ſatis eſſe puto. Igitur inter inſulas,id quod Sex. Pompeius ait,
G ex lege antiqua ſpatium intercedebat : nec enim ita coniunctæ,vti domus, erant ædificiis inſulæ. Atqui legimus in l. ſi finita. §. ex hoc edicto. D. de dam. inf. adiacere inſulam domui : quod certè non adiunctam, ſed proximè domum inſulam eſſe, ac domo accedere ſignificat. Rurſus legimus in l. quidam. D. de ſer. vrb. præd. inſulę parietẽ communẽ eſſe eum vicino. Cõiunctæ igitur inſulæ, nec propriis parietibus ambiri videntur,ſed profecto nihil vetat inſulæ adiacentis cõmunem eſſe parietem, etiam ſi non ſit inſula vicino ædificio connexa. Eſt igitur inſula ædificiũ quod proprio ambitu conſtat.

A &c hoc dubitationem certè nullam habet. An verò etiam hereditarias altius tollere, & minuere lumina ædium legatarum poſsit, à Gauro Marcellus rogatus eſt. Marcellus reſpondit, nihil intereſſe vtrùm ſuas an hereditarias tollat, ceterùm non omnino eum ad ſuum arbitrium ædes poſſe altius extollere: id enim exigere coniecturam voluntatis defuncti, vt ne legatario penitus lumen auferatur, ideoq́; tantùm legatario luminis eſſe relinquendum, quantum habitanti ſufficit. Subiicit Marcellus, idem dicendum eſſe, ſi alteri ædes, alteri aliarum vſumfructum legauerit. Priore caſu alteras legauit, alteras in hereditate reliquit. Hoc caſu alteras legauit, & alterarum vſumfructum.
B Poterit ergo heres hoc caſu altiùs ædes fructuarias extollere, & legatarum ædium lumina minuere, quod manifeſtò pugnat cum ſententia Labeonis, quæ relata eſt in l. 7. §. hac ratione. & l. 13. §. item Nerua. D. de vſufr. Igitur non ſic legamus, vt vulgò legitur, ſed vt apud Paulum legitur, à quo hæc Marcelli ſententia refertur, in l. ſi is qui binas. ſupr. de vſufruct. Idem dicendum eſt ſi alterarum ædium vſumfructum legauerit, quod etiam ea quæ ſequuntur apud Marcellum ſuadent. Cùm enim dixiſſet legato vſufructu alterarum ædium, alteras ædes, quas heres iure hereditario retinet, heredem extollere poſſe atque obſcurare fructuarias ædes: Quia in contrarium ſic argu-
C mentari poſſet aliquis, Non poteſt acceſſum fructuario heres intercipere, nec ergo lumina intercipere debet, ne inane vſusfructus legatum faciat: id tum ita Marcellus diluit, vt aliam acceſſus, aliam luminum eſſe cauſam dicat, Sine acceſſu nullum eſſe vſumfructũ, ſine lumine vſufructum eſſe, ideoq́; id omnimodo ab herede præſtari ex voluntate teſtatoris, hoc non item: proinde non ſemper ſimile acceſſus ſiue itineris argumentũ eſſe. Alia fuit ab Gauro propoſita quæſtio, cui vti Marcellus reſponderit, non habemus, vti verò reſpondendum ſit, inter interpretes ambigitur: ego Accurſio aſſentior. Ideo enim ædibus legatis minor dubitatio exiſtit, quàm legato vſu-
D fructu ædium, quòd iſto caſu heres aditum præſtare debeat, illo non item: nam vſuſfructus nomen hanc vim habet, vt & acceſſus præbeatur, ædium nõ item. Et hæc quidem eſt ſyncera totius legis explicatio.

De tempore quod finiendis accuſationibus & antiquo & nouo iure definitum eſt. CAP. VIII.

NON eſt, vt arbitror, probanda interpretum ſententia, qui reum poſtu-
E latum, etiam ſi nondum præterierit biennium, quod cauſis criminalibus ab Iuſtiniano definitum eſt, nouos honores poſt annum quàm reus delatus eſt petere poſſe exiſtimant: cùm enim nondum ex reis exemptus ſit, nulla ratione fieri poteſt vt honorum ei detur petitio. Sed ideo l. reus. D. de muner. & honor. quæ ſententiæ huius eis arx veluti quædam eſt, ideo, inquam, ea lex ait, Poſt annum reo petitionem honorum dari, quòd hic fuerit iure antiquo criminalis cauſæ finis: idq́; ſatis conſtat ex l. 1. & 2. C. Th. Vt intra an. crim. quæſt. termi. & l. 2. C. Th. ad leg. Corn. de falſ. Nunc verò, etſi bien-
F niũ definierit Iuſtinianus, & ad Iuſtiniani ſententiam Tribonianus immutatione verborũ traduxerit l. 1. & 2. titulumq́; ipſum C. vt intra cert. temp. & l. vbi. C. ad leg. Cor. de falſ. non tamen ita fuit accuratus, vt etiam id emendarit in l. reus: quod à me adnotatum eſt, non tam vt ille locus explicaretur, quàm etiam vt Triboniani non curantia negligentia
proderetur.

De Fuſidio iuriſconſulto loci quidam adnotati. CAP. IX.

LICEAT hoc loco mihi memoriam Fufidij Iuriſconſulti renouare, cu- Fufidius.
G ius nomẽ priuſquam in lucem Pandectæ Florentinæ prodiiſſent, non minùs quàm Cartilij nobis erat incognitũ. Sed Cartilium ab obliuione Ant. Auguſtinus vindicauit, Iuriſconſultus elegans & terſus. Ego Fufidium nunc vindicabo, qua in re, ſi quid in me iudicij eſt, operam non luſero. Quid enim honeſtius eſt, quàm eorum excitare memoriam, qui omni doctrina exculti & exornati aliquãdo vixerint? Fufidij auctoritate Pau-

lus vtitur in l.Fufidius. D.de bon.auct. iud. poſsid. & Africanus ex eius quæſtionum A
lib. 11.ad legatum ornamentorum pertinentem quandam ſentẽtiam refert in l.5.D.
de auro & arg.leg.vbi tamen ſcriptum eſt Phuphidius,pro Fufidius.Forſitan hic ille eſt
L.Fufidius quem M.Tullius in Bruto, in aliquo patronorum numero fuiſſe ſcribit: ad
quem etiam M.Scaurus tres libros de vita ſua ſcripſit,vt & Plin.teſtatur lib.33.cap.1.

Emendata l.ſi in emptione.D.de contrah.empt. CAP. X.

VETERIBVS, id eſt, Labeoni placet, In obſcuris vel ambiguis id accipi oportere,quod venditori diſplicet, quodq́; vtilius & commodius emptori eſt.l.veteribus.D.de pact.l.Labeo.1.D.de contr.emp.Cuius ſententiæ exemplum proponitur in l.cum in lege. D.de contr. empt. Ponitur & aliud in ea l.quæ illam ſequitur:ea eſt l.ſi in emptione. Cæterùm quia & alibi ſæpe nomina ea quæ adfinia inter ſe atq; cognata ſunt cõmutantur,vtputa locatoris conductoris, tutoris,curatoris, ita & in ea lege cùm Labeonis ſententia refertur,ſic ſcribendum eſſe reor, *Sed Labeo ait eum Stichum deberi quem emptor intellexerit*, Emptoris pro vẽditoris nomine reſtituto:quod etſi hæc C frequens nominum adfinium commutatio & ſententia Labeonis relata in l.Labeo.& ipſa legum conſequentia ſuadeat,ſatis adhuc tamen confirmari etiam id ex eo poteſt, quod poſt ea verba ſubiungitur, *Pleraſq; enim res emimus.* Nec iam ipſe vereor affirmare,ita prorſus hunc locum reſtituendum eſſe.

De nuptijs contra mandata contractis & dote caduca,prolata in lucem conſtitutio quædam Gordiani nondum viſa.
CAP. XI. D

NVPTIAS contra mandata cõtrahit, qui eius prouinciæ vxorem ducit in qua officium gerit:ideoq́; iuſti liberi non ſunt qui ex eis nuptiis naſcũtur, & dos caduca fit.Dotem fieri caducam indicat l.ſi quis officium.§.veterem.D.de ritu nupt.fit autem caduca ex D.Seueri conſtitutione,vt apparet ex reſcripto Gordiani, cuius verba inferius proponentur.At quia ſi poſt officium depoſitum coniuges in eadem voluntate perſeuerauerint,Paulus reſpondit iuſtas nuptias effici,iuſtosq́, liberos poſtea naſci. E l.eos qui.D.eod.tit.& Gordianus confirmauit in l.etſi contra.C.de nupt. dubitari poteſt,an etiam dos quæ ſemel in fiſcum ceciderit, poſtea reſtituẽda ſit,quod Gordianus alia conſtitution e definiuit,cuius hæc verba ſunt,

IMP. GORDIANVS A. rationalibus.

Manifeſtum eſt nuptijs contra mandata contractis, dotem, quæ data illo tempore, cùm traducta eſt,fuerat,iuxta ſententiam Diui Seueri fieri caducã,nec ſi conſenſu poſtea cœpiſſe videatur, matrimonium in præteritum commiſſo vitio potuit mederi. DAT. KAL. APRIL. ANTIOCHIAE, CORDIANO A. ET AVIOLA COSS. F

Appoſui verba conſtitutionis, propterea quòd nullo in codice impreſſo nunc ea conſpicitur, quam ex antiquiſsimis quibuſdam patris ſui viri eruditiſsimi monumentis erutam dedit mihi P.Pitheus Trecenſis adoleſcens probus & doctus, & iuris diſciplinæ apprimè ſtudioſus.

Reſtitutum Niconis nomen in l.omnia.C.de epiſc.& cler.
CAP. XII.

CONFIRMANTVR in l.omnia.C.de epiſc.& cler.priuilegia cõceſſa G orphanotrophio ſiue aſceteriis vel eccleſiis aut ptochiis ſeu xenodochiis aut monaſteriis,atq; ceteris domibus etiam,ac rebus iuris eorum ad curam Oeconomi(ſic enim vulgò legitur)viri religioſiſsimi presbyteri & orphanotrophi, vel ad eos qui poſt eum ipſius loco ſucceſſerint,pertinentibus.Sed cùm paulo pòſt dicat, *Ad curã memorati viri,*
certè

A certè proprium eius viri nomen deeſſe neceſſe eſt. Didici verò è ſcriptorum librorum lectione, pro verbis illis *Ad curam Oeconomi*, legendum eſſe, *Ad curam Niconis.* Fuit verò Cõſtantinopolitani orphanotrophij primus Orphanotrophus Zoticus quidam, & non multò pòſt Nicon. Dat eadem priuilegia Iuſtinianus Xenoni Sampſonis in Nou. CXXXI. viri pij & religioſi, vt his verbis Procopius indicat lib. I. πρὸς τῷ ἰσιμιανοῦ κτισμάτων. ἦν δέ τις ξενὼν ἀνθρώποις ἀνειμένος ἀπορουμένοις τε καὶ νοσοῦσι. τοῦτον ἀνήρ τις θεοσεβὴς ἐν τοῖς ἄνω χρόνοις ἐδείματο, Σαμψὼν ὄνομα. Ceterùm emendaui etiam in l. omnia. pro *ceteris omnibus*, *ceteris domibus* quoniam paulò pòſt, *domus etiam*, inquit, *aliasq; res ſuperius nominatas ad curam memorati viri pertinentes.* Libet etiam
B legis ſubſcriptionem annotare, quoniam in libris impreſsis deeſt. Eius verba in hunc modum concepta ſunt, DAT. NON. IAN. CP. MARCIANO COS.

Emendatus locus in l. Fulcinius. §. illud ſciendum. D. quib. ex cauſ. in poſs. ea. CAP. XIII.

INVENIO eum qui ſe in Romano foro circa columnas occultaſſet euitandi creditoris cauſa, pro latitante habitum, eiusq; bona ex edi-
C cto poſsidere vendereq; permiſſum fuiſſe. l. eum qui. D. de reb. auct. iud. poſsid. atque ita Iuriſconſultis veteribus placuiſſe. Eum verò latitandi morē his verbis notat D. Ambroſius in libro de Tobia cap. 7. Ille, inquit, greſſus debitoris ſingulos numerat, aucupat deflexus. Iſte continuò poſt columnas caput obumbrat. Additur etiam in l. Fulcinius. §. illud ſciendum. D. quib. ex cauſ. in poſs. ea. eum latitare videri qui in eodem foro agit, ſi circa ſtationes ſe occultet: vbi auſim dicere legendum eſſe *Statuas*, non *Stationes:* mouet me quòd in hunc modum Sidonius Apollinaris lib. I. Epiſt. ſcribit ad Montium, Ac
D principe poſt diem viſo in forum ex more deſcendo, quod vbi viſum eſt, illico expauit, vt ait ille, nil fortiter auſa ſeditio. alij tamen mihi plus quàm deceret ad genua pronolui, alij ne ſalutarent fugere poſt ſtatuas, occuli poſt columnas, alij triſtes vultuoſiq; iunctis mihi lateribus incedere. Conſtat verò forum Romanum ſtatuis & columnis refertum fuiſſe. Circa ſtatuas igitur & columnas in foro qui ſe occultant, vt occurſum creditorum effugiant, videntur latitare.

Notati quidam loci qui ſunt ab interpunctionibus mendoſiſsimi.
CAPVT XIIII.

E

SVNT multi loci noſtris in libris mendoſi ab interpunctionibus, ex quibus eſt operæpretium aliquos indicare. Sic vbiq; ſcripta eſt l. interdum. D. quod falſo tut. auct. *Interdum tamen, & ſi ſcientia noceat, tamen reſtitutio facienda erit.* Ego ſic pungendum reor, *Interdum, tamenetſi ſcientia noceat, tamen reſtitutio facienda erit:* vt intelligamus Tamenetſi pro Quamuis vſurpari, vt à M. Tullio in Epiſt. ad Plancium, Sed tamenetſi anteà ſcripſi quæ exiſtimaui ſcribi oportere, tamen hoc tempore bre-
F uiter commonendum putaui. Malè etiam punctis diſtincta eſt l. communi. D. de bon. libert. ſic enim eam diſtingui oportet, *Communi liberto, ſi ex duobus patronis alter iuſiurandum exegerit, ne vxorem ducat, vel viuo liberto deceſſerit: is qui extra hanc culpam fuerit, vel ſuperuixerit, partis vtrique debitæ bonorum poſſeſsionem ſolus habebit:* atque ita diſtincta lege, ſtatim ſenſus apparebit. Ex eo etiam genere eſt l. ſi finita. §. ſi publicus. D. de dam. inf. quæ ſic meo iudicio interpungenda eſt, *Si publicus locus publicè reficiatur, rectiſsimè Labeo ſcribit, eoq; iure vtimur, de damno non eſſe cauendum, ſi quid vitio loci aut operis fiat. Certe legem dandā operis talem, ne quid noceat vicinis damni ve detur.* Illa enim verba, *Si quid vitio loci aut operis fiat,* verba ſunt cautionis l. flumi-
G num. §. ſed vt ne quod ædium. & §. vlt. D. eod. tit. His adiũgi poteſt §. creditor. l. ſi mandato. D. manda. qui in omnibus libris impreſsis ita ſcriptus eſt interpoſito ſicilico: *Et an interſit creditoris, iure vendiderit, an cõmuni iure promiſerit.* ſed ponenda eſt ſicilici

nota poſt verbum *Intersit*, non poſt *Creditoris* vocem. Eſt enim creditoris iure vendere, iure ſuo vendere, nō communi lege pignoris, vt ait l. & ſi is. D. de diſtr. pign. Sunt A
& complures alij loci à punctis vitioſi, ſed hos demonſtraſſe ſufficiat.

Caſtigatæ quorundam reſcriptorum inſcriptiones. CAP. XV.

NON tempero mihi quin hoc loco quarundam à me conſtitutionum
reſtitutas inſcriptiones inſeram. Sunt verò eiuſmodi complures in
codice Theodoſiano, in quibus Imperatores hac ſalutatione vtun- B
tur, Habe Poſthumiane Cariſsime nobis, Haue Marcelline K. N B.
Haue Vincenti K. nobis: & apud Euſebium ac Nicephorum, χαῖρε
Ἀνυλῖνε τιμιώτατέ ἡμῖν. Veteres namq; dicebant Habe aut Haue pro
Aue. Seneca lib. 6. de benefic. cap. 34. Huic peruenire vſque ad diſtringendam libertatem licet, cuius vulgare & publicum verbum & promiſcuum ignotis, Habe, non niſi
ſuo ordine emittitur. ſic enim habent veteres codices, Eraſmo teſte, qui tamen, vti fecit, improbare id ac reiicere non debuit: nam & hanc rationem ſcribendi probaſſe
Quintilianus videtur, lib. 1. cap. 10. Multum, inquit, eſt litteratus qui ſine aſpiratione C
& producta ſyllaba ſalutauit, Auete. Recta eſt hæc via: quis negat? ſed alia eſt & mollior & magis trita. Cælius quoque ad Ciceronem ſic ſcribit, Ac ſimulatq; Haue mihi
dixit. quem locum P. Victorius in ſuis ad Ciceronem caſtigationibus ita ex lectione
veteri emendauit. Nobis etiam hoc modo reſtituenda eſt inſcriptio l. dominus. C. de
appellat. *Iidem* A A. *&* C C. *Habe Heraclida Cariſsima nobis.* Vbi male vulgo ita legitur,
Haber ad C. N. ſed deprauatior multò eſt inſcriptio l. ſi quis homicidij. C. de accuſat.
quæ ſic ex veter. libris emendanda eſt, *Iidem* A A. *&* C C. *Habe Criſpine Cariſsime nobis.* Fuit autem Criſpinus is præſes prouinciæ. Præterea in inſcriptione l. 1. C. Th. ne D
quid pub. læt. pro Habetatiano K. N. legendum eſt, Habe Tatiane K. N. Quæ obſeruationes non omnino, vt mihi videtur, aſpernandæ ſunt.

Reſtituta & explicata l. 1. D. de remiſsionibus. CAP. XVI.

REMISSIO eſt nuntiationis remiſsio, quæ ſcilicet in hoc fit auctoritate magiſtratus, vt vicinus cui nuntiatum eſt nouum opus, nuntia-
tionem negligat, & opus inſtitutum exequatur. Hęc vis enim eſt nun- E
tiationis, vt non antè poſsit vicinus facere nouum opus, quàm remiſſionem à magiſtratu impetrauerit. Tunc verò eſt vtilis remiſsio, cùm
nuntiatio non tenet, id eſt cùm is nuntiauit qui ius nuntiandi non
habuit: contrà, vbi nuntiatio tenet, eſt inutilis remiſsio. & hoc proponitur in principio
l. 1. D. de remiſsio. & l. 1. in princip. & l. de pupillo. §. ſi is cui nuntiatum. & §. qui procuratorio, l. prætor. l. non ſolum. §. ſciendum. D. de oper. no. nunt. Eſt & de opere reſtituendo ſatiſdatio remiſsionis loco. Igitur qui ædificare vult contra quàm ei denuntia-
tum ſit, vel remiſsionem impetrare debet, vel ſatiſdare de opere demoliendo, ſi iudi- F
catum fuerit iuſtam nuntiationem eſſe: quo caſu etſi remiſsio quoque poſsit fieri, non
tamē eſt neceſſaria, vt ait l. 1. §. 1. D. de remiſſ. id eſt, ſuperuacua eſt remiſsio. Quis verò
nuntiandi ius habeat, iis deinde verbis in eadem lege proponitur, Ius habet opus nouū
nuntiandi, qui aut dominium aut ſeruitutem habet: quod latius explicatur in l. de pupillo. §. ſextus. D. de no. op. nunt. Emphyteuticario & ſuperficiario & creditori pignoraticio ius eſt nuntiandi nouum opus: habent enim & rei & ſeruitutum vtilem vindicationem l. in prouinciali. §. penult. l. creditori. D. de no. oper. nuntiat. Sed de fructua-
rio dubitari poteſt, an æquè ius ei competat nuntiandi nouum opus. Tradit autem ex G
Iuliano Vlpianus in l. 1. D. de remiſſ. fructuario vtilem vindicationem ſeruitutum dari.
quod Iulianus quidem libro 49. Digeſtorum ſcripſit, vt apparet ex l. 2. D. de no. oper.
nuntiat. cuius ab Vlpiano integra verba referuntur in d. l. 1. Referuntur, inquam, non
etiam probantur: nam obtinuit aliorum ſententia exiſtimantium fructuario non dari
vindicationem ſeruitutum, & meritò: nam fructuarius fundi vindicationē non habet.

Abſurd

A Abſurdum autem eſt cui non das ſundi vindicationem, ei iuris fundo debiti vindica-
tionem dare. Puto tamen Iulianum ideo vindicationem ſeruitutum dediſſe fructua-
rio, quòd poſsit is vti ſeruitutibus fructuario fundo debitis. Ceterùm alij vſusfructus
vindicationem arbitrantur ſufficere, neque ſeruitutum ei dant vindicarionem. &, vt
eſt in l. 1. D. ſi vſusfruct. pet. Marcellus apud Iulianum, id eſt, in notis Iuliani, Labeonis
& Neruæ, non Iuliani ſententiam probat, exiſtimantium ſeruitutes eum vindicare nõ
poſſe. Sed cùm ex Iuliani ſententia ius fructuario ſit vindicandarum ſeruitutum, con-
ſequens eſt ei etiam ius eſſe vicino nuntiãdi noui operis, idq́; traditur in d. l. 1. §. item
B Iuliano. Ex aliorum autem ſenrentia quæ obtinuit, fructuario non licet nuntiare no-
uum opus, niſi proprietarij nomine. l. 1. §. vlt. D. de no. oper. nuntia. Rurſus ex Iuliani
ſententia ſi fructuarius nuntiauerit vicino nouum opus, remiſsio inutilis eſt. ſic enim
legendum eſt in d. l. 1. de remiſsio. & ex principiis quæ nos initio poſuimus hoc ita ne-
ceſſariò conſequitur. Nam vbi nuntiatio tenet, inutilis eſt remiſsio: Contrà, vbi nun-
tiatio non tenet, remiſsio eſt vtilis, ideoq́; ſi fructuarius non vicino ſed domino nun-
tiauerit nouum opus, quia hæc nuntiatio non tenet, remiſsio vtilis eſt. arque ita etiam
d. l. 1. de temiſsio. caſtigari debet. Denique hæc duo verba, Vtilis & Inutilis, in ea lege
C aut locum inter ſe commutent, neceſſe eſt, aur certè nulla eſt ſcientia, nulla diſciplina
iuris. & hæc quidem ſunt ex Iuliani ſententia. Ex aliorum ſententia ſiue domino ſeu
vicino fructuarius nuntiauerit nouum opus, vtroque caſu remiſsio eſt vtilis, quando-
quidem ex eorum ſententia nuntiatio non tenet. Tollendum eſt etiam aliud men-
dum ex l. 1. D. de remiſsionibus. *Ei quoque*, inquit, *qui pignori fundum acceperit,
ſcribit Iulianus non eſſe iniquum detentionem ſeruitutis dari.* Id verò Iulianus eodem
libro 49. Digeſtorum ſcripſit, id eſt, in l. ei qui pignori. D. de ſeruitutib. ex qua luce
clarius apparet in l. 1. de remiſsionibus. pro *Detentionem* legendum eſſe *Petitionem.*
Nam & ſeruitutes detineri non dicuntur, cùm detinere factum ſignificet. Item
D quia lex ait, *Ei quoque*, neceſſe eſt, vt eius hæc fuerit ſententia, non tantùm fructua-
rio, ſed etiam creditori à Iuliano vindicationem ſeruitutum dari. Sed hoc in credito-
re quidem obtinuit: in fructuario exploſa eſt Iuliani ſententia.

Explicatio l. Qui viam. D. de no. op. nuntiat. CAP. XVII.

MAGNA eſt quæſtio quid ſit quod traditur in l. qui viam. D. de no. op.
nunt. ex eodem Iuliani libro ex quo capite ſuperiori explicatæ Iuliani
E ſententiæ deſumptæ ſunt, Eum qui viam habet in via ædificanti nun-
tiare nouum opus non poſſe, viam vindicare poſſe. Quæſtionis cauſa
hæc eſt, quoniam ei qui ſeruitutem habet ius eſt nuntiandi. l. 1. §. ius.
D. de remiſsio. Et in ea quidem explicanda certatim Doctores noſtri
pungunt ſe ſuis acuminibus, & planè certi quod adferant nihil habent: quinimmò
propalam ex eis quidam coguntur τὸ ἐν ἀρχῇ αἰτεῖσθαι, vt Ariſtotelis verbo vtar, dum
quæ probari non poſſe intelligunt, ſibi dari & concedi nulla ratione adducta poſtu-
lant. Ego, vt quæ ſit eius quæſtionis ratio intelligatur, hæc omnia quæ ſequuntur eſſe
repetenda cenſeo: vt ſi quid ſocius faciat in fundo communi, alteri ſócio ius non eſt
F nuntiandi nouum opus. l. in prouinciali. §. 1. D. de no. op. nunt. quod neque cum ſo-
cio ſocius rectè agat ei non eſſe ius ædificare. l. in re communi. D. de ſer. præd. vrb. vt
item ſi quid faciat in fundo fructuario dominus, noui operis nuntiatio nec ex Iuliani
quidem ſententia fructuario datur, quòd ſcilicet is aduerſus dominum agere non poſ-
ſit, ius ei non eſſe inuito ſe ædificare. l. 2. D. de no. op. nunt. neceſſe eſt cùm Iulianus de
ceteris idem ſcripſerit quibus aliqua ſeruitus debetur. l. 1. §. pen. D. de remiſs. vt etiam
is, qui viam habet in fundo alieno, domino in via ædificanti non poſsit nouum opus
nuntiare: nam nec ita ei ceſſa eſt ſeruitus, vt rectè poſsit intendere ius domino non
G eſſe inuito eo ædificare, ſed viam quæ ceſſa eſt, vindicare non prohibetur. Idemq́ue
pari ratione dicendum eſt de eo, qui iter, actum, aquæductum in alieno fundo habet:
Nam is etiam cum domino agere ita non poteſt ius illi ædificandi non eſſe. Huic eſt
ſimilis ille cui ceſſum ſtillicidij recipiendi ius eſt: Nam hoc etiam inuito ædificare do-

minus poteſt, neque actio huic vlla datur per quàm intendat ius non eſſe vicino ædi- A
ficandi,ſed ius tamen immittendi ſtillicidij ſibi eſſe poteſt intendere. l. ſi eo loco.D. ſi
ſer.vindic. vbi & in hanc ſententiam Iulianus auctor laudatur. Hæc ergo iura qui ha-
bent,ius denuntiandi domino in ſuo ædificanti non habent,ſed ſeruitutem vindicare
poſſunt. Longè ab illis diuerſi ſunt hi quibus ceſſum eſt ius altiùs tollendi, vel ne pro-
ſpectui officiatur, vel ne luminibus officiatur.l.inter.D. de ſer. præd. vrb.l.de pupillo.
§.ſextus.l.non ſolùm.in princip.D.de no. oper.nuntiat.vel etiam hi quibus oneris ſe-
rendi ſeruitus ceſſa eſt.l.etſi fortè.§.vlt. D. Si ſer.vindic.nam & ab inferiore vicino, id
eſt,qui depreſſas ædes habere cogatur, ſuperiori vicino oneris ferendi ſeruitus debe- B
tur.l.harum.& l.prox.in princi.D.eod.tit.Hæc igitur iura qui habent,rectè intendunt
ius non eſſe vicino altiùs ædificandi,atque ob eam cauſam rectè altiùs contra ſeruitu-
tem ædificanti nouum opus nuntiant. Et in ſumma non aliis ſeruitutem habentibus
aduerſus dominum prædij ſeruientis noui operis nuntiatio competit,quàm quibus eo
iure licet intendere ius domino non eſſe in ſuo ædificandi : quod mihi ſatis perſpi-
cuum videtur.

De S.C. Silaniano & alijs quibuſdam Senatuſconſultis ad familiæ quæſtionem pertinentibus. CAP. XVIII. C

DIV multumq; dubitaui de S. C. Silaniano quo tempore factum ſit.
Ac initio quidem ſub D. Marco factum id eſſe dicere annisus ſum,
propterea quòd in l.pen.C.de his quib.vt indign. mentio ſit oratio-
nis D. Marci pertinentis ad S. C. Silanianum. Exiſtimabam enim
poſt orationem D.Marci ſecutum eſſe S. C. Silanianum,quòd cer-
tò ſcirem Orationes principum ſtatim Senatuſconſultis confirmari D
ſolitas fuiſſe:quinimmò interdum id etiam in orationibus disertè addi,vt Senatuſcon-
ſulta eas conſequantur, quemadmodum & in edictis : vt in illo edicto de Chriſtianis,
quod apud Iuſtinum extat in Apolo. 2.in hæc verba, ταῦτα ᾗ καὶ τῆς συγκλήτου δόγμα-
τι κυρωθῆναι βούλομαι. Sed quia l. pen. eam ait orationem factam eſſe circa S. C. Si-
lanianum, facilè ab ea me ſententia dimoueri ſum paſſus, quandoquidem ex eis ver-
bis apparet euidenter oratione D. Marci prius fuiſſe Silanianum Senatuſconſultum.
Nunc autem eſſe veriſsimum arbitror quod mihi P. Faber indicauit, in omnia virtu- E
tum exempla genitus adoleſcens, nempe factum id quo de quærimus,fuiſſe D. Augu-
ſti temporibus, Dolabella & Silano Coſſ. cuius rei mihi tale is argumentum præbuit
ex l.in cognitione.D.de S.C. Silania.vt non potuerim non ei confeſtim aſſentiri. Eſt
verò argumentum huiuſmodi. Senatuſconſultum de quo agitur in l. in cognitione,
poſterius fuit S. C. Silaniano.Nam eo S. C. accuſationi,quæ infertur heredibus pro-
pterea quod contra S. C. Silanianum ante ſeruorum quæſtionem tabulas eius ape-
ruerunt,qui à familia necatus eſſe dicitur, quinquennij præſcriptio definita eſt. Id ve-
rò factum fuit Auguſti temporibus,Lepido & Tauro Coſſ.Simile igitur vero eſt, præ- F
cedenti anno,id eſt,Dolabella & Silano Coſſ.factum S. C. Silanianum. Quod mihi
certè vti dixi veriſsimũ videtur.Fuit & poſtea de quæſtione familiæ factum aliud S. C.
Nerone A. II.& Piſone Coſſ.vt auctor eſt Cornelius Tacitus lib. 13.& 14.quod Pi-
ſonianum dicitur in l.S.C. D.de S. C.Sila.& Neronianũ à Paulo lib. 3.Sent.Putem &
hoc S. C.Claudianum appellari in tit.de S.C.Silaniano & Claudiano:neq; nouum eſt
vt Neroniana S.C.dicãtur Claudiana.Ceterũ fuit etiã de quæſtione familiæ factũ S.C.
aliud ſub D.Marco,vt indicat ea l.pe.C.de his quib.vt indig.neq; tẽ eã Adrianus præ-
termiſit,vt Spartianus auctor eſt,adeò fuit Imperatoribus curæ dominorũ ſecuritas. G

Emendata l.2.C.de paſcuis publicis & priuatis. CAP. XIX.

LEx eſt Honorij & Arcadij ad Simplicium magiſtrum militum in hunc
modum ſcripta in l.2.C.de paſc.pub.& priuat. *Inſignis auctoritas tua hac
condicione à publicis pratis ac amœnis paſcuis animalia militum prohiberi
præcipiat :* ſic autem vulgò ſcripta eſt. Ceterùm veteres libri ſic habent,

A publ

A *A publicis pratis ab amœnis animalia militum probiberi præcipiat.* Quo inſpecto ſtatim in animum ſubiit mihi ſic eum locum reſtitui oportere, *A publicis pratis Apamenis*, vt intelligantur prata Apamæna Syriæ, quæ his etiam verbis Strabo celebrauit in lib. 16. ἡ δ᾽ ἀπάμεια καὶ πόλιν ἔχει τὸ πλέον εὐερκῆ· λόφος γάρ ἐστιν ἐν πεδίῳ κοίλῳ τετειχισμένος καλῶς, ὃν ποιεῖ χερρονησίζοντα ὁ ὀρόντης καὶ λίμνη περικειμένη μεγάλη καὶ ἕλη πλατέα, λειμῶνάς τε βουβότους καὶ ἱπποβότους διαχεομένους ὑπερβάλλοντας τὸ μέγεθος. Conſtituitur autem ab Arcadio & Honorio in ea lege, vt ne publica prata Apamæna vel Antiochenorum priuata prata militum animalia depaſcantur. Quia igitur Apamænis
B Antiocheni iunguntur, & Antiochiam Syriæ metropolim eſſe conſtat, vti Dion & Spartianus in Adriano ſcribūt, ex eo apparet non de Apamæa Bithyniæ, ſed de Apamæa Syriæ in ea lege tractari. Apamæa Bithyniæ, colonia fuit Romanorum, de qua in l. 1. D. de cenſib. l. vlt. C. de diu. præd. Plinius lib. 5. cap. vlt. Intus, inquit, in Bithynia colonia Apamæa. Strabo lib. 12. οἱ δ᾽ ἀπαμεῖς ἀποικίαν ἐδέξαντο ῥωμαίων.

Explicata altera eorundem Imperatorum conſtitutio ad Paſiphilum ſcripta, quæ ab Triboniano in varias partes ſciſſa eſt. CAP. XX.

C

EX vna conſtitutione Arcadij & Honorij ad Paſiphilum deſumpta eſt l. pe. C. de accuſat. l. momentariæ. C. Vnde vi. l. 1. C. de abig. quas ipſe iſto capite coniungere ac etiam explicare inſtitui. Certi iuris eſt inſcriptionem libelli accuſatorem exigi, qua ſcilicet cuius criminis alium reum deferat, ipſe profiteatur: & ſubſcriptionem, qua ſe id ſe profeſſum eſſe, ac reum à ſe peractum iri declaret. l. libellorum. l. ſi cui crimen. D. de accuſat. idq; in hoc inuentum eſt, vt accuſatorem, ſi non vinceret,
D vinciret hæc ſubſcriptio, & temeritatis coargueret, atque ita vtì ne quis temerè ad accuſationem adſiliret. Hæc enim ſubſcriptio ipſa vi accuſatorem in talionis pœnam obligat. Symmachus lib. 1. Epiſt. Quid habeat condicionis inſcriptio, noſtis præ ceteris, inquit. Prouiſum eſt enim, ne quis temerè in alieni capitis diſcrimen irrueret, niſi ſe idem prius pœnæ ſponſione vinciret. Ideoq; in l. pen. C. de accuſat. *Impp. Arcad. & Honorius, In cauſis,* inquiunt, *criminalibus dignum eſt, vt inſcriptiones proponantur: quæ magnitudinem videlicet ſceleris tempusq; deſignent, vt alterutram partem*
E *digna legum tenere poſſit auſteritas. Alterutram,* inquit, *partem,* id eſt, vel accuſatorem vel reum: Accuſatorem, ſi fefellerit: Reum, ſi accuſator vera detulerit. l. non prius. C. de calumn. Etiam illud additur in l. pen. officiales ſiue executores, quorum interuentu lites inſtruuntur & introducuntur, quinque librarum auri mulctam ſuſtinere, ſi opera eorum accuſatio non ſubſcripta in ſecretarium præſidis introducta fuerit. Hæc eſt ſententia l. pen. cuius duo veluti vitia ponuntur in l. momentariæ. C. vnde vi. & l. 1. C. de abigeis. De l. momentariæ, primò videamus. Momentaria poſſeſsio, ſiue momēti beneficium, eſt celeris reformatio & reſtitutio poſſeſsionis, per vim vel alio modo ablatæ aut interpellatæ. Postulatur autem poſſeſsio momentaria per interdictum, vel a-
F ctionem ex cauſa interdicti, ab eo qui poſſeſsione, vi, aut dolo, aut metu, aut iniquo iudicio ſpoliatus eſt. & quia ſtatim ea ſine vlla cunctatione ſpoliato reſtituenda eſt, dilata dominij quæſtione, ideo dicitur momentaria: idq; Iſidorus lib. 5. Etymol. his verbis notat rectiſsimè, Momentum, inquit, dictum eſt à temporis breuitate, vt tam citò quàm ſtatim ſaluo negotio reformetur, nec in vllam partem produci debeat quod repetitur. Poteſt autem momenti beneficium per quamcumq; perſonam poſtulari, etiā per ſeruum. l. vlt. C. qui legit. perſ. in iud. hab. l. 1. C. ſi per vim vel alio modo abſ. poſſ.
G l. 4. C. Th. Vnde vi, & poſtulatur ab eius loci iudice, in quo ſtatus poſſeſsionis perturbatus eſt. l. 1. C. vbi de poſſ. agi opor. Eſt verò vſqueadeò celeris hæc reformatio (ſic enim appellatur in l. ſi coloni. C. de agricol. & cenſit.) vt nec eam appellatio remorari poſsit. l. 1. C. Si de momentar. poſſ. Symmachus lib. 1. Epiſtol. In cauſis, inquit, quibus momenti reformatio poſtulatur, appellationes recipi non oportet. Quibus cognitis, nunc verba & ſententiam l. momentariæ exponamus. *Momentariæ,* inquiunt, *poſſeſſionis interdictum, quod non ſemper ad vim publicam pertinet vel priuatam, mox audiri,*

Momentaria poſſeſsio.

diri, interdum etiam ſine inſcriptione meretur. Vis eſt publicum crimen ex lege Iulia. A
Eſt autem ipſa vel publica vel priuata. Ceterùm non ſemper ad vim interdictum ſiue
actio momenti pertinet, quia non per vim tantùm, ſed & alio modo perturbari po-
teſt aliena poſſeſsio, vt apparet ex tit. Si per vim vel alio modo, & cet. Hæc autẽ actio
ad omnes perturbatæ ac peruerſæ poſſeſsionis caſus pertinet. Igitur non ſemper ad
vim pertinet. Denique non ſemper in actione momenti huius publici criminis quæ-
ſtio vertitur, atque adeò non ſemper de momento quæritur cum inſcriptione, & id
quidem expediri mox oportere lex etiam ait, obſeruatis videlicet omnibus momen-
tis, neque tempore vllo prætermiſſo reformandæ ac redintegrandæ poſſeſsionis: & B
hinc eſt momentariæ, vt ſuprà diximus, poſſeſsioni nomen. Sequitur. l. 1. de abigeis,
Abacti, inquiunt, *animalis accuſatio, non ſolùm cum inſcriptionibus, ſed etiam ſine ea
obſeruatione proponitur.* Abigei vel vt fures coërcentur, vel propriè vt Abactores, id
quod ex abactorum animalium quantitate diſcernitur. Nam vt fures coërcentur hi,
qui ſuem vnum, duos, tres, veruecem aut capram vnam, duas, tres abigunt: vt abacto-
res, qui ſues quinque aut quattuor, capras x, oues totidem. l. 1. l. vlt. D. de abigeis. l. aut
facta. §. quantitas. D. de pœnis. At non tantùm quantitate, ſed etiam id ex ſtudio at-
que arte abigendi cognoſcimus, vtrùm abigeum, quaſi furem, an proprio iure quaſi C
abactorem puniri oporteat: Nam qui ſtudioſè vnum equum aut bouem abduxerit,
abigeus eſt: qui caſu, fur. l. 1. D. de abigeis. & ideo rectè Iuſtin. in No. de nup. *τῶν ἀπε-
λατῶν* eos appellatione contineri ait *οἳ δὴ φορβὰς ἀλλοτρίας ἰσχυρῶς ὑποζυγίων ἢ βοσκή-
ματα, καὶ ταῦτα μαθητείᾳ ἐπιτηδεύουσι.* Ceterùm, vt fures tenentur ciuili actione in duplũ vel
quadruplum, quo caſu ſine inſcriptione agitur: vt abactores ceſſante actione ciuili ex-
tra ordinem accuſantur, quo caſu neceſſaria eſt inſcriptio: & hoc eſt quod ait l. 1. C.
de abig. Abacti animalis accuſationem, id eſt, cauſam vel actionem non ſolùm cum
inſcriptione, ſed etiam ſine inſcriptione proponi, vtputa cùm quis vnum dumtaxat D
ſuem abegit, quo caſu ciuili actione quaſi fur tenetur, nec propriè videtur in abigea-
tus extraordinarium crimen incidiſſe. Reſtat vt cùm iſta conſtitutio Arcadij & Ho-
norij ad Paſiphilum extet indiuiſa in l. cauſas. C. Th. de iuriſd. valde tamen deprauata
& corrupta, eam, vti à nobis reſtituta eſt, proponamus: quò etiã inde appareat quem-
admodum ex ea tres illas leges Tribonianus effecerit. Verba igitur Conſtitutionis
hæc ſunt,

IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. Paſiphilo ſuo S. E

*Cauſas plurimi de fugaci ſeruo, aut manifeſto furto, aut non manifeſto, direpti etiam
animalis, ſerui vel rei mobilis inſtituentes, vel vi bonorum raptorum, parum etiam ter-
ræ, finis & paruulæ caſæ, ſub ſpecie criminis tuũ pulſant iudicium. Momentariæ etiam
poſſeſsionis interdictum, quod non ſemper ad vim publicam pertinet vel priuatam, vt
mox audiri interdum etiam ſine inſcriptione mereatur, abacti etiam animalis cauſa pro-
ponitur. Cùm igitur de his rebus paruis ac minimis tuæ ſit iniuria poteſtatis iudicare, de-
cretum eſt eas tantùm cauſas criminales à ſynceritate tua audiri, quas dignus & meritus
earum horror inſcriptionis impleuerit, quæ magnitudinem videlicet criminis tempuſque F
deſignat:* & quæ ſequuntur. Subſcriptio autem hæc eſt, quæ ſic etiam reſtitui debet
in illis tribus legibus Codicis Iuſtiniani: DAT. VIII. ID. IANVA. MEDIOLA-
NI, OLYBRIO ET PROBINO COSS.

Explicatæ duæ leges ex antiqua iuriſiurandi formula.

CAPVT XXI.

PLACET etiam hoc loco quidpiam de iureiurando aſpergere, ac G
tentare, an in l. 2. §. quod obſeruari. C. de iureiur. propt. calum. in illo
loco, *Ex eo quòd ex animi ſui ſcientia iurent*, rectiùs ita legi poſsit,
Ex animi ſui ſententia: vt ſumptum id ex vulgari formula iuriſiuran-
di eſſe videatur. Tit. Liu. lib. 22. Ex mei animi ſententia iuro vt ego
Remp. non deſeram, neque alium ciuem deſerere patiar. M. Tul.
in Acad. quæſt. Quam rationem maiorum etiam comprobat diligentia, qui pri-
mum

A mum iurare ex ſui animi ſententia quemque voluerunt, deinde ita teneri ſi ſciens fal-leret. Idem III. Off. Quod ex animi tui ſententia iuraris, ſicut verbis concipitur mo-re noſtro. Id quod etiam Gellius indicat in lib. 4. cap. vlt. Ceterum, Ex animi ſui ſen-tentia, idem eſt ferè quod Ex conſcientia & ſyncera fide, vt & in reſcripto quodam Adriani, Ex ſentẽtia animi tui te æſtimare oportet. l. 3. §. eiuſdem. D. de teſt. Eſt etiam ex vetere iuriſiurandi formula & obligatione illud explicãdum, quod ait l. qui iuraſſe, D. de iureiur. pupillum ideo peierare non videri, quòd ſciẽs fallere non videatur. Nam is demum periurij reus eſt, qui ſciens ſefellit, vt ex M. Tullio iam antè demonſtratum
B eſt: & hæc ſollemnia etiam erant iuriſiurandi verba, SI SCIENS FALLO, ME DIESPITER, SALVA VRBEQVE ARCEQVE, BONIS EIICIAT, VT EGO HVNC LAPIDEM: auctore Sex. Pompeio, & Plauto in Aulularia. quod o-mnium rectiſsimè ſic Polybius expoſuit in lib. 3. hiſt. ῥωμαῖοι δὲ δία λίθον ὀμνύειν κατά τι παλαιὸν ἔθος, ἐπὶ δὲ τούτῳ τὸν ἄρην καὶ τὸν ἐνυάλιον. ἔστι δὲ τὸ δία λίθον, τοιοῦτον· λαβὼν εἰς τὴν χεῖρα λίθον ὁ ποιούμενος τὰ ὅρκια περὶ τῶν συνθηκῶν, ἐπειδὰν ὀμόσῃ δημοσίᾳ πίστει, λέγει τάδε, εὐορκοῦντι μὲν τἀγαθὰ, εἰ δ' ἄλλως διανοηθείην τι ἢ πράξαιμι, πάντων τῶν ἄλλων σωζομένων ἐν ταῖς ἰδίαις πατρίσιν, ἐν τοῖς ἰδίοις νόμοις, ἐπὶ τῶν ἰδίων βίων ἱερῶν τάφων, ἐγὼ μόνος ἐκπέσοιμι
C οὕτως ὡς ὅδε λίθος νῦν· καὶ ταῦτα εἰπὼν ῥίπτει τὸν λίθον ἐκ τῆς χειρός. Et hi quidẽ duo loci ſunt, quos ex vetere iuriſiurandi formula nos explicaturos eſſe in huius capitis inſcriptio-ne promiſimus.

Indicatus notarum ab Triboniano non perceptarum error in l. in illa ſtipulatione. D. de verb. obligatio. CAP. XXII.

IN notis ad Inſtitutiones Dn. Iuſtiniani, & ad titulos Vlpiani multos
D errores indicauimus creatos ex notis quibus libri iuris auctorum perſcripti erant. Nam etſi ſummam in eis explanandis diligentiam Tribonianus poſuerit, valde tamen in pleriſque hallucinatus eſt. Li-bet hoc loco & alium indicare. Paulus in l. in illa ſtipulatione D. de verb. oblig. *In illa ſtipulatione*, inquit, SI KALENDIS STI-CHVM NON DEDERIS, X. DARE SPONDES? *mortuo homine quæritur an ſtatim ante Kalendas agi poßit. Sabinus, Proculus expectandum diem actori putant, quod eſt verius: tota enim obligatio ſub condicione & in diem collata eſt, & licet ad*
E *condicionem committi videatur, dies tamen ſupereſt.* Quidam codices habent, *Et li-cet ante condicionem*, Quidam, *Et licet à condicione.* Ego Florentinam lectionem propoſui, cui par eſt veterum librorum ſcriptura. Ex ea verò etiam cum διὰ σημείων Paulus ita ſcripſiſſet A. D. CONDICTO, Tribonianum notas pro notis accepiſſe coniecturam duxi, atque ideo ita ſcripſiſſe, *Et licet ad condicionem committi videa-tur, dies tamen ſupereſt:* quod potius tamen ita explanari debuit, *Et licet Ante diem condicio committi videatur, dies tamen ſupereſt:* Conſtat enim veteres, verba hæc *Ante diem*, his deſignaſſe litteris A. D. ex quibus non interpunctis, *Ad* par-
F ticula conflatur. idque apparet ex Varrone in lib. 1. de re ruſt. cap. 28. & ex Va-lerio Probo, qui has notas A. D. P. ſic interpretatur, Ante diem pridie. Senſus igitur l. in illa. hic erit, Licet antequam Kalendæ exiſtant, condicio committi videatur, vt-pote cum Stichus intra Kalendas vita functus ſit, adhuc tamen dies ſupereſt, nec an-te eum diem ex ſtipulatu x. peti poſſunt. Alioquin eis profecto verbis nulla eſt idonea ſubiecta ſententia. idq; mihi ſic videtur.

Explicatio & emendatio l. 3. D. de ſer. leg. CAP. XXIII.

G MÆVIO fundum Tuſculanum do lego, & ad eum fundum viam per fundum Sempronianum. Titio eundem fundum do lego. Mæuius & Titius re coniuncti ſunt. vtroque concurrente, via cedi Mæ-uio non poteſt, quoniam pro parte adquiri via non poteſt. l. pro parte D. de ſeruit. Si tamen non concurrat Titius, ſoluſq; Mæuius fundi legatum agnoſcat, viæ legatum valet, quia ſic via pro ſolido adquirit

adquiritur. & hoc ſcribit Marcellus in l. 3. D. de ſer. leg. Hæc deinde Marcellus proponit, Soli Mæuio fundum legaui ſub condicione, viam purè: Pendente condicione dies legati ceſsit, ſed inutiliter: quandoquidem adquirere viam non poteſt qui fundum nondum adquiſiuit: Purum autem viæ legatum ſuſpendi non poteſt, & expectare fundi legati condicionem. Aut enim pura legata ſtatim exiſtunt ab adita hereditate, aut nunquam. l. vltim. D. commu. præd. l. cùm pater. §. filius. D. de legat. lib. 2. Idemque eſt, vt in eodem loco Marcellus oſtendit, ſi vni partem fundi purè, alteri partem alteram ſub condicione, & viam purè legauerit: Nam pendente condicione cedens legatæ ſeruitutis dies inutiliter cedit, propterea quòd vni ex legatariis, cui purè pars fundi relicta eſt, pro ea parte adquiri via non poteſt. Quamuis autem ex alio tempore cedat puri legati dies, quod ad tranſmiſsionem attinet, in hoc tamen propoſito cedere diem legati ab adita hereditate intelligimus: idque apertè indicat l. vlt. §. vlt. D. commu. præd. Cedere enim, eſt incipere deberi: Non eſt verò qui legata debeat ante aditam hereditatem. Sequitur apud Marcellum huiuſmodi tractatus, Vni ex ſociis fundi communis viam ſi per ſuum fundum aliquis legauerit, & item alteri & vtrique purè: adita hereditate via fundo communi adquiritur: Legati enim dies vtiliter cedit. Quòd ſi vni ex ſociis purè, alteri ſub condicione viam legauerit, & pendente condicione dies ceſſerit, proculdubio inutiliter cedit: quoniam adquiri via pro parte non poteſt, & ideo viæ legatum extinguitur. Verba Marcelli hæc ſunt, *Vt reſponſum eſt, cùm alteri ex vicinis qui fundum communem habebant, viam ſub condicione, alteri purè legaſſet, pendente condicione deceſsiſſet.* Vbi pro *deceſsiſſet*, emendandum eſſe aſſeuero, *dies ceſsiſſet*: vt enim in ſuperiore caſu, dies pendente condicione ceſsit, ita & hoc caſu diem ponit ceſsiſſe pendente condicione: atque ideo efficitur, vt inutiliter dies vtroque caſu cedat. Quinimmò ſic rurſus affirmo legendum eſſe, *Alteri purè legaſſet, & pendente condicione dies ceſsiſſet.* Quòd ſi legas *Deceſsiſſet*, atque ita teſtatorem pendente condicione ponas deceſsiſſe, non ſtatim eo efficies, vt viæ legatum intereat, niſi priùs adierit heres quàm extitiſſet condicio: quandoquidem non à morte teſtatoris, ſed ab adita hereditate ſeruitutes legatæ cedunt, vt iam antè demonſtraui ex l. vltim. D. commu. præd. & ita cenſeo.

A B C D

Defenſa communis lectio in l. iuriſgentium. §. & generaliter. D. de pact. & reſtituta in l. ſi vnus. §. pacta. eod. titul. & l. penult. C. Ne de ſta. defunct. CAP. XXIIII. E

AIT Vlpianus in l. Iuriſgentium. D. de pact. *Et generaliter quotiens pactum à iure communi remotum eſt, ſeruari hoc non oportet, nec legari, nec iuſiurandum de hoc adactum, ne quis agat ſeruandum, Marcellus lib. 2. Digeſtorum ſcribit.* Ita in Florentinis & in ſcriptis codicibus legitur. Ita Conſtantinus legit Græcus interpres lib. 1. Epitom. cuius hæc verba ſunt, περὶ τὰ κατὰ νόμιμα συμφωνῶν οὐκ ἔξεστιν, οὐδὲ λιγατεύειν, καὶ ἐὰν τις ὀμόσῃ ἐπὶ τῷ τοιοῦτο μὴ φυλάττειν, οὐκ ἔῤῥωται. Verùm annus eſt ferè quartus ex quo me nobiliſsimi fratres, & omnibus ingenuis artibus, magnis nunc etiam & multis Reipubl. honoribus præclarè gerendis ornatiſsimi Nicolaus & Gulielmus Cheſnaij admonuerunt, ita potius pleriſque videri legendum eſſe in eo Vlpiani loco, *Et generaliter quotiens pactum à iure communi remotum eſt, ſeruari hoc non oportet, nec ligat cum nec iuſiurandum de hoc adactum, ne quis agat ſeruandum, Marcellus libr. 2. Dig. ſcribit.* Quod etſi non exiſtimabam fore, vt obtineret atque probaretur, tamen quia iam hæc opinio mentes complurium peruaſit, vt exiſtiment ita protſus eum locum eſſe corrigendum, hoc in loco faciendum viſum eſt, vt meam ſententiam oſtenderem, & illam, quod in me quidem eſſet, opinionem amolirer. Vetus lectio, vt initio demonſtraui, & Latinorum & Græcorum librorum auctoritate confirmatur. Sententia etiam loci eius ita rectè conſtat: vt contra ius commune veluti ne quis furti F G

agat

A agat vel iniuriarum ſi feceris, neque pactum valeat, neque legatum, neque iuſiurandum, neque ſtipulatio: præſertim cùm hoc ipſum de legato & iureiurando coniunctim tradatur in l. ſi quis inquilinos. §. penult. & §. vltim. D. de legat. lib. 1. Itaque non video cur veterem lectionem immutandam eſſe cenſeant. Eo autem in loco pactum à iure communi remotum eſt, quod contra leges factum eſt, contra ius commune, contra Rempubl. &, vt Conſtantinus vertit, *παρὰ τὰ κοινὰ νόμιμα*. & ideo apud Paulum in §. pacta. l. ſi vnus. D. de pact. (in quo eadem de re tractatur) vbi ſic legitur, *& in ſumma ſi pactum conuentum à re priuata remotum*
B *ſit, non eſt ſeruandum*, ſic felicius forſitan ea verba emendabimus. *& in ſumma ſi pactum conuentum à re publica remotum ſit*, Vlpianus dixit, *& generaliter*: Paulus, *& in ſumma*. Vlpianus, *Remotum à iure communi*: Paulus, *remotum à re publica*, id eſt, contrarium rei publicæ. Nam ſi pactum rei dumtaxat priuatæ ſit contrarium, proculdubio ſeruandum eſt. Putem notas, vel, vt Iuſtiniani verbo vtar, ſigla, id eſt, parua ſigna ſiue ſigilla, hunc etiam errorem attuliſſe, nempe illa, *re p.* quibus nunc itidem frequentiſsimè vtimur. Et auſim ex eadem cauſa dicere mendum eſſe conflatum in l. penult. C. ne de ſta. def. ibi, *Apud procuratorem*
C *Reipublicæ*. lego enim, *Apud procuratorem rei priuatæ*, cùm ſit hæc propria Rationalis appellatio.

Emendatus locus in l. contra. C. de re militari. CAP. XXV.

HOc deinceps mihi loco eſt in animo vitioſam l. contra. C. de re milit. ab ingenti mendo vindicare. Verba legis hæc ſunt, *Contra publicam vtilitatem nolumus à numeris ad alios numeros milites no-*
D *ſtros transferri. Sciant igitur comites vel duces, quibus regendæ militiæ cura commiſſa eſt, non ſolùm comitatenſibus ac palatinis numeris ad alios numeros milites transferre non licere, ſed ne ipſis quidem, ſeu de comitatenſibus, ſeu de caſtris riparenſibus caſtrenſianis, ceteriſque, cuiquam eorum transferendi militem copiam attributam: niſi hoc Auguſta maieſtas p. vtilitatis gratia fieri iuſſerit*. Quæ legis verò ſit ſententia, ſatis eſt perſpicuum. Id enim tota lege apertè agitur, vt ne milites à numeris iniuſſu principis ad alios numeros transferantur. Sed quæ legiones comitatenſes ac palatinæ ſint, dubitari po-
E teſt. Sacer comitatus ibi eſt, vbi princeps. l. milites. §. ignominioſa. D. de re mil. adhibita l. 2. §. ignominia. D. de his qui not. infa. quod & de Roma ſic ſcribit Herodianus lib. 1. *ἐκεῖ τε ἡ Ῥώμη ὅπου ποτ' ἂν ὁ βασιλεὺς ᾖ*. Comitatenſes igitur legiones, aut vexillationes, in comitatu ſunt principis: idque indicat l. nemo. C. de re milit. Palatinæ, palatio principis deputatæ ſunt. Legiones etiam fuere pſeudocomitatenſes (vt conſtat ex Notitia Romani imperij, non ita dudum luci reddita ab Sig. Gelenio viro eruditiſsimo) ſic, vt opinor, dictæ, quòd ſpecie ipſa & ordi-
F ne Comitatenſes ementirentur. Fuêrunt & legiones aliæ quæ Riparienſes dictæ ſunt, vt apparet ex eadem Notitia, quòd riparum caſtris eſſent deputatæ: ac etiam inde Rheni, Iſtri, Moſæ, Moſellæ accolæ, Ripuarij, eorumque leges, Ripuariorum ſiue Ribuariorum leges dictæ ſunt, latæ ab Theodorico Francorum rege: quæ in Conſtitutionibus Caroli Magni leges Ripuatenſes appellantur. Inde & Noricum aliud mediterraneum, aliud ripenſe ſiue ripavienſe: Pannonia ſecunda mediterranea, Pannonia ſecunda ripenſis vel riparienſis: Dacia mediterranea, Dacia ripenſis, in No. cxxx1. & in Noti. Ro. imp. & l. 4. C. de metal. Hæc efficiunt vt
G non verear ſic in l. contra. eſſe legendum confirmare, *Sed ne ipſis quidem pſeudocomitatenſibus legionibus, ſeu de caſtris riparenſibus caſtrenſianis*: vt ſit ſenſus, Non tantùm ex comitatenſibus vel palatinis numeris, ſed nec è pſeudocomitatenſibus quidem ipſis aut riparenſibus ad alios numeros, abſque principis nutu, transferri poſſe milites. Erroris cauſa in euidenti eſt: cùm enim non intelligeret librarius quid ſibi vellet, *Pſeudocomitatenſibus*, & ſubſequerentur hæc verba, *Seu de caſtris riparenſibus*: eam ſtatim lectionem damnandam eſſe cenſuit, & ſcribendum ita,

Seu

Seu de comitatenſibus. At credo me veterem germanamq́; lectionem reſtituiſſe. A

Ex veteribus libris emendata l. cùm appellatio. C. de appellat. CAP. XXVI.

FACTVRVS'NE ſim rem gratam ſtudioſis, ſi, quamuis ad ciuile ius id
propriè non pertineat, expoſuerim vti ex veteribus libris prouinciæ
vnius Thraciarum appellatio reſtituenda ſit, in l. cùm appellatio. C.
de appel. addubito: Hæc enim his qui iuri ſtudent, alia fini quàm qua B
ego me potiſsimum ad id ediſcendum ac deinde docendum etiam
contuli fortaſſe non admódum placent. Sed ſequar hac in re tamen
animi mei ſententiam, & quod non omnino eſſe negligendum iudico, his mandabo
litteris. In ea igitur lege, quo in loco vulgò legitur *Hæmum montem*, veteres libri ha-
bent *Hæmimontum*, quam prouinciæ appellationem, licet illa quoq; recta ſit, non eſſe
improbandam indicat Notitia Romani imperij, vbi de prouinciis Thraciarum agitur:
& Marcellinus lib. 26. Si, inquit, porro relicta adiumenta Valenti laturus feſtinare ad
Hæmimontum cogeretur. vnde etiam emendari locus Hilarij poteſt in lib. de ſynodis C
aduerſus Arrianos, in quo is auctor prouincias Orientis recenſet, ex quibus in Sardi-
ca ſancta ſynodus congregata fuit. Ibi enim pro *Eminonto*, vel vt alij, adſcripſerunt,
Eminunto, legendum reor *Aemimonto*: præſertim cùm eam prouinciam Europæ
ac Thraciæ coniungat Hilarius. atq; ita in l. cùm appellatio. antiquam lectionem da-
mnandam eſſe non cenſeo.

Emendata l. Seiæ. D. de inſtructo vel inſtrum. lega. CAP. XXVII.

D

APVD Scæuolam in l. Seiæ. D. de inſtr. vel inſtru. leg. huiuſmodi pro-
ponitur ſpecies, Paterf. Seiæ ex parte hæredi inſtitutæ prælegauit fun
dum inſtructum cum ſuis villicis & reliquis colonorum. Reliqua co-
lonorum ſunt ea, quæ coloni ex pretio conductionis reliquati ſunt,
d. l. Seiæ. §. liberto. & §. prædia. Plinius lib. 3. Epiſt. Poſſeſſor, inquit,
prior ſæpius vendidit pignora, & dum reliqua colonorum minuit
ad tempus, vires in poſterum exhauſit. Idem paterf. in codicillis ita ſcripſit, POSTEA
MIHI VENIT IN MENTEM SEIAE FVNDOS, QVOS RELIQVI, ITA E
VT SVNT INSTRVCTI RVSTICO INSTRVMENTO, SVPELLECTI-
LE, PECORE ET VILLICIS CVM RELIQVIS COLONORVM ET A-
POTHECA HABERE VOLO. Quæſtionis eſt, quid legato contineatur. Si ſcri-
pturã teſtamenti ſpectes, plenum eſt legatum: Inſtructum namq; fundum legauit. qua
appellatione non ea tantùm quæ in codicillis recenſuit, continentur, ſed etiam quæ
ipſe illic habuit vſus ſui quotidiani gratia. l. quæſitũ. §. ſed ſi fundus. eod. tit. Sed melius
eſt dicere non amplius deberi, quàm inſtructi appellatione in codicillis, quòd ſcilicet
in teſtamento id obliuione præteriiſſet, contineri ſe velle oſtendiſſet. atq; ita reſpon- F
dit Scæuola. Ceterùm verba reſponſi vno in loco, niſi me fallo, deformata ſunt. Ait
Scæuola, Reſpondit teſtamento quidem vt proponeretur Seiæ inſuper fundum lega-
tum. Lego, *Teſtamento quidem vt proponeretur Seiæ Inſtructum fundum legatum*: vt
rectè ſtatim ſubſequatur, Verùm non amplius deberi, quàm in codicillis inſtructi ap-
pellatione contineri ſe velle oſtendiſſet. Alioquin, quid illic facit *Inſuper*?

Alius in eodem titulo locus, qui non videtur eſſe integer adnotatus. CAP. XXVIII. G

VLPIANVS in l. quæſitum. §. idem reſpondit. D. de inſtr. vel inſtru. lega. ex
Papiniani reſponſis, *Domo*, inquit, *per fideicommiſſum relicta cum ſupelle-
ctili Claudio Hieroniano clariſſimò viro ab Vmbrio Primo, & menſas &
ceteram ſupellectilem, quam in hortis paterfa. in proconſulatum profecturus*

A *contulerat, vt tutiore loco eſſent, contineri.* & ita legitur in Pandectis Florentinis. Ceterùm alij codices pro *Hieroniano*, habent *Hermoniano*, alij *Hieronymiano :* duo autem ſcripti, qui penes me ſunt, habent *Herominiano :* quod proximè ad veritatem forſitan accedit. Quid enim ſi legamus Claudio Herminiano? Is fuit Proconſul Cappadociæ. Fuerat verò iam olim ab Tyberio Cæſare Cappadociæ regnum in prouinciæ formam redactum, vt Eutropius & Sex. Rufus tradunt. At deceſsit etiam in hoc proconſulatu Herminianus: & hoc Tertullianus his verbis indicat in lib. ad Scapulam: Poſſumus, inquit, æquè & exitus quorundam præſidum tibi proponere, qui in fi-
B ne vitæ ſuæ recordati ſunt deliquiſſe, quòd vexaſſent Chriſtianos. Vigellius Saturninus, qui primus hic gladium in nos egit, lumina amiſit. Claudius Herminianus in Cappadocia, cùm indignè ferens vxorem ſuam ad hanc ſectam tranſiiſſe, Chriſtianos crudeliter tractaſſet, ſolusq; in prætorio ſuo vaſtatus peſte cùm viuus vermibus ebuliſſet, Nemo ſciat, aiebat, ne gaudeant Chriſtiani. Poſtea cognito errore ſuo, quòd tormentis quoſdam à propoſito excidere feciſſet, penè Chriſtianus deceſsit. quo in loco Prætorium malè Rhenanus interpretatur eſſe villam: vix enim eſt vt in prouincia is proconſul villam habuerit: ſed prætorium ita accipitur eo in loco, vt in l. vlt. C. de off. rect. pro. & l. vlt. C. Th. de off. iud. om. Cùm verò Claudius Herminianus Proconſul fuerit Cappadociæ, qui & ob eam cauſam vir clariſsimus dicitur, in eo §. & in proconſulatu deceſſerit, & detur ſpecies in eo §. teſtatoris in procõſulatu defuncti, velim vt ſtudioſi iudicent, an ita ſit ille §. emendandus, *Domo per fideicommiſſum relicta cum ſupellectili ab Claudio Herminiano clariſsimo viro, Vmbrio Primo :* eorum enim volo iudicium eſſe, nec ipſe quicquam affirmare audeo.

Explicatum an in ſpecie l. qui Romæ. §. Flauius. D. de verbor.
D *oblig. ſit locus reſcripto D. Marci & Commodi ad Aufidium Victorinum.* CAP. XXIX.

CLAVDIO Stichum Flauius donauit ea lege vt manumitteretur, ſubdita pœnali ſtipulatione ſi non manumitteretur & vindicta liberaretur. Quæſtionis eſt, an de libertate Stichi Claudium conuenire Flauius poſsit. Scæuola ait poſſe in l. qui Romæ. §. Flauius. D. de verbor. oblig. Huic ſententiæ interpretes obiiciunt conſtitutionem D. Marci
E & Commodi ad Aufidium Victorinum, vt oſtendant agi fruſtra de libertate Stichi: Ex ea enim conſtitutione ipſo iure liber fit, qui datur ita vt manumittatur. Ex quo etiam id efficitur, contrà quàm ibidem mox Scæuola reſpondeat pœnalem ſtipulationem non committi. l. vlt. C. Si mancip. ita fuer. aliena: Deniq; fruſtra conuentioni huic ſtipulationem pœnalem adiungi. Et interpretes quidem alij Accurſio aſſentiuntur, propemodum neganti ciuitatem Romanam ex conſtitutione ſeruis ea lege datis obuenire: cùm tamen certum ſit Conſtitutionem omnino legem traditionis ſubſequi. l. 1. C. ſi mancip. ita fuer. alien. vt planè in illa ſpecie Stichus, qui vin-
F dicta manumitti debuit, ex conſtitutione ciuis Romanus effectus videatur. Alij ſentẽtiam Accurſij lambentes tantũmodo, id quidem ſpectandum eſſe non diffitẽtur, quod adnotauit Accurſius, puta fuiſſe actum vti vindicta Stichus liber fieret, ſed non tam à Claudio ideo actũ animo, vt Stichus ciuis Romanus fieret, quàm vt Stichi libertas in vulgus innoteſceret. Ergo vt ſcilicet huic animo Claudij ſatisfiat, Stichus ipſo iure liber & ciuis Romanus effectus, rurſum erit manumittendus vindicta, quandoquidẽ ait Scæuola poſſe Claudium de Stichi libertate agere: atq; ita liber homo & ciuis Romanus, vindicta manumittetur: quod non eſt credibile. Nec ſanè video, cur minus nota
G ſit ea libertas, quæ ſeruis ipſo iure contingit, quàm quæ per Prætorẽ fortaſſe de plano & ſine lictore atq; in villa datur. Ego animaduerti Scæuolam loqui de ſeruo manumiſſionis cauſa donato: Conſtitutio autem Diui Marci & Commodi propriè pertinet ad ſeruos manumiſsionis cauſa venditos, non ad donatos. l. Paulus reſpond. D. de liber. cauſa. Scio quidem poſtea quaſi è ſententia conſtitutionis idem receptũ fuiſſe in ſeruis eadẽ lege donatis. l. pen. D. qui ſine manumiſsio. ad libert. peruen. l. 1. C. ſi mancip.

ita fuer. alien. vt manumit. At Scæuola, qui de iure, temporibus Diui Marci & Commodi reſpondit, verba Conſtitutionis nondum ad ſeruos donatos porrectæ ſecutus eſt: nec ſanè tunc in ſeruis donatis conſtitutioni locus erat. Hodie igitur inanes ſunt quæſtiones §. Flauius. Et hæc mea eſt opinio. A

Reſtituta græca dictio in l. meniana. C. de ædificijs priuat.

CAPVT XXX.

IN l. meniana. C. de ædificiis priuat. quæ eſt Honorij & Theodoſij ad Seuerinum P. P. ſic in Haloandri codice legitur, Meniana quæ Græci κρόσσας appellant. Ceterùm alij τεχιοστὰς, alij σκιόττας, alij ὀρθοθύρας, alij ὄρθας legunt. Ego quia in Notis ad titul. de actionibus lib. 4. Inſtitut. non niſi obiter adnotaui legendum eſſe ἐξώστας, plenius paulò id hoc in loco explanare conſtitui. Vetuſtiſsimi & emendatiſsimi libri ſcripti habent ἐξώστας. quod nomen trahitur ἀπὸ τοῦ ἐξωθεῖσθαι, id eſt, expellere & proiicere. Sunt ergo ἐξωσταὶ proiectiones, & hoc ipſum quoque meniana ſignificant. Confirmat hanc lectionem Conſtantinus libr. 2. Epitom. titul. περὶ ἐξώστου, & titul. περὶ ἡλιακοῦ ἤτοι ἐξώστου: vbi ipſius l. meniana ſententiam is auctor interpretatus eſt. Fuit autem in prouinciis permiſſum ædificare meniana, non tamen in vrbe ſemper. Marcellinus libr. 27. Nam & meniana, inquit, Prætextatus præf. vrbi ſuſtulit omnia, fabricari Romæ priſcis quoque vetita legibus. Multos ipſe alios emendaui locos in Notis ad libros IIII. Inſtitutionum, & ad fragm. Vlpiani, & in commentario de vſurpat. & vſucapion. quos in his Obſeruationum & emendationum libris notare non conſtitui: niſi quotiens breuiter & in tranſcurſu aliquis explicatus à me, ampliorem orationem deſiderare videbitur. B C D

Auctoritate Conſtantini Græci interpretis emendata l. eos qui ius. D. de ſer. prædio. vrb.

CAP. XXXI.

QVORSVM ait l. eos. D. de ſer. præd. vrb. feneſtras aperto pariete communi immitti non poſſe? An non idem iuris eſt in proprio pariete? præſertim cùm vtroque caſu ſit locus illius philoſophi ſententiæ, μηδὲν διαφέρειν ἢ τοὺς πόδας ἢ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς ἀλλοτρίαν οἰκίαν τιθέναι, & ideo ſit neceſſaria ſeruitus luminum, quæ ab Caio feneſtra appellatur in lib. 2. Inſtitut. id eſt, ius feneſtræ immittendæ, vt hoc iure nobis liceat feneſtras aperire? quas equidem ſæpe opinor & lumina appellari, vt apud Ciceronem lib. 2. ad Atticum, Radiorum, ait, διαφάσεις latis luminibus non tam ſolere eſſe ſuaues. Ceterùm in l. eos, Conſtantinus Harmenopûlus legit, *pariete cæco.* Sic enim vertit libr. 2. epitom. ὁ μὴ ἔχων δίκαιον φωταγωγῶν θυρίδων οὐ δύναται τυφλὸν τοῖχον ἀνοίγειν, καὶ ποιεῖν θυρίδας. quod etiam ea confirmant quæ tradidit in titul. περὶ θυρίδων ἀνοιγομένων ἐν τυφλῷ τοίχῳ. Quid igitur ſi ſic legamus, Eos qui ius immittendi luminis non habuerunt, aperto pariete cæco nullo iure feneſtras immiſiſſe reſpondi? Paries cæcus eſt, qui feneſtras non habet, vt apud Virgilium lib. 5. Æneid. E F

Parietibus textum cæcis iter, ancipitemq;
Mille vijs habuiſſe dolum.

Emendatus locus in l. ſi per errorem. D. de iuriſdictione.

CAP. XXXII. G

SI per errorem alius pro alio prætor fuerit aditus, nihil valebit quod actum eſt: nec enim ferendus eſt qui dicat conſenſiſſe eos in præſidem, cùm, vt Iulianus ſcribit, non conſentiant qui errent. Quid enim tam contrarium conſenſui eſt, quàm error qui imperitiam detegit? Hæc ſunt verba l. ſi per

A per errorem D. de iuriſdict. in qua id mihi perabſurdum videtur, quod initio cùm
aditum ab litigatoribus Prætorem fuiſſe dicat, ſtatim in Præſidem ſubiungat eos non
videri conſenſiſſe. Debuit enim potius dicere, *In Prætorem:* niſi legamus, *In præ-
ſentem:* & hoc probo. In præſentem, id eſt, in eum Prætorem quem per errorem
adierunt, vt in hoc exemplo, Si Prætorem fideicommiſſarium adieriot pro tutela-
ri, in fideicommiſſarium conſenſiſſe non videntur: nec enim conſentiunt qui er-
rant, vt Iulianus libr. 1. Digeſtorum ſcribit, l. 2. D. de iudic. Qui in abſentem Præ-
torem conſentiunt, nihil ex eo obligantur, antequam eum adierint. l. ſi conuene-
B rit. D. de iuriſdict. at poſtquam eum adierunt, atque ita conſenſerunt in præſen-
tem, amplius mutandæ voluntatis facultatem non habent, niſi, vt in l. ſi per erro-
rem. proponitur, alium pro alio per errorem adierint: nec enim tunc videntur in
præſentem conſenſiſſe.

De ſententia l. ſinguli C. de accuſatio.
CAP. XXXIII.

C IMPPP. Gratianus, Valentinianus, & Theodoſius in l. ſinguli. C. de
accuſat. *Singuli*, inquiunt, *Vniuerſique iudices cognoſcant in pu-
blicis criminibus non oportere emendicatis ſuffragijs decretorum, aut
relationibus à publicis perſonis deſtinandis credere; ſed rei veritatem
requirere.* Sic autem habent conſtantiſsimè omnes libri ſcripti:
non, vt quidam legunt, emendicatis vti ſuffragiis. Verùm quæ
ſint hæc emendicata decretorum ſuffragia, dubitari audio. D. Alciatus ciuitatum
in alicuius honorem decreta eſſe interpretatur: Idem prorſus & quidam alij tradunt,
D cùm ea contendunt nihil eſſe aliud quàm ciuitatum, municipiorum, populi teſti-
monia. Rem tamen omnem, quia mihi penitus intellexiſſe non videntur, viſum
eſt faciendum, vt quid hac de re mei iudicij eſſet, hoc in capite oſtenderem. De-
creta, ea in lege, ſunt decurionum decreta, vt apparet ex l. conceſſum. C. Theo.
de accuſationib. ex qua l. ſinguli. orta eſt. Ea enim eſt l. conceſſum, ſententia, Non
emendicatis ſuffragiis decretorum, ſed accuſatione proprio nomine inſtituta, Præ-
ſidem vel officium eius accuſandum eſſe apud Præfectum prætorio, ob innoxios
decuriones cæſos & verberatos. Emendicatis igitur ſuffragiis, id eſt, corrogatis &
E prehenſatis decurionum ſuffragiis, in necem Præſidis vel alterius: eodemque mo-
do dixerunt Emendicatis ſuffragiis in l. 75. C. Theod. de decurionib. pro decurio-
num ſuffragiis. Adiecit etiam Tribonianus ex alia conſtitutiooe, Non eſſe creden-
dum relationibus à publicis perſonis factis. Hæ relationes, vt opinor, notoria vel Notoria Elogia
elogia ſunt apparitorum ſeu Irenarcharum. l. ab accuſatione. §. nuntiatores. D. ad
Turpillia. l. ea quidem. C. de accuſationib. l. 31. C. Theod. de epiſcop. & cleric. l.
Diuus. D. de cuſtod. reorum. quæ ab D. Auguſtino Notoriæ dicuntur in epiſtol. 160.
Circumcelliones, inquit, quoſdam & clericos Donatiſtas, cura eorum, qui diſci-
F plinæ publicæ inſeruiunt, præmiſſa notoria ad iudicia legesque perduxit. & in epi-
ſtol. 159. Qui non accuſantibus noſtris, ſed illorum notoria, ad quos tuendæ pa-
cis vigilantia pertinebat, præſentati videantur examini. ſic verò etiam legendum
eſt in c. 1. 23. quæſt. 5. vbi illi, ad quos tuendæ publicæ pacis cura pertinere dici-
tur, Irenarchæ ſunt, vt opinor, ita dicti ἀπὸ τοῦ ἄρχειν τῆς εἰρήνης. Porrò ex his
notoriis vel elogiis non eſt quiſquam vtique ſine accuſatore temerè condemnan-
dus, idque mandatis principum continetur. d. l. Diuus. Tertullianus in libr. ad
Scapulam, Pudens miſſum ad ſe Chriſtianum in elogio, concuſſione eius intelle-
G cta dimiſit, ſciſſo eodem elogio, ſine accuſatore negans ſe auditurum homioem, ſe-
cundùm mandatum. Id alij legibus publicis contineri ſcribunt. Ammianus Mar-
cellinus libr. 14. Nec vox accuſatoris vlla licet ſubditi & in his malorum quærreba-
tur aceruis, vt ſaltem ſpecie tenus crimina præſcriptis legum committerentur. Am-
broſius libr. 8. Epiſtol. ad Syagrium, Si leges publicas interrogemus, accuſato-
rem exigunt.

An per tutorem, curatorem, procuratorem adquiri poßit hereditas. CAP. XXXIIII. A

PAVLVS ait in lege Per procuratorem.D.de adquirend.hered. *Per procuratorem hereditatem adquiri non poſſe.* Hæc eſt vetus lectio: nec ſatis forſitan eo in loco emendatæ ſunt Pandectæ Florentinæ, in quibus ita legitur, *Per curatorem hereditatem adquiri non poſſe.* Sed ſiue hoc, ſiue illo modo legatur, ego nec per curatorem, nec per tutorem, aut procuratorem hereditatem poſſe B adquiri exiſtimo. Illud enim eſt ἀσυλλόγιστον, ſi quis iſta ratione probare velit, rectè Paulum dixiſſe Per Curatorem, quia tutoris auctoritate opus ſit in hereditate adquirenda. Aliud namque eſt Tutore auctore, longè aliud Per tutorem adquirere hereditatem. Tutore quippe auctore, id eſt, ipſo pupillo adeunte, ac ſollemnia peragente. Per tutorem, id eſt, adeunte tutore, atque agente ſollemnia. Illo modo rectè ſibi hereditatem pupillus adquirit, non tamen auctore curatore: ideoque tutorem habenti plerumque ſpecialis tutor, ad adeundam hereditatem datur. l. impuberi. D. de tutor. & curat. da. l. cum in vna. §. tutor. D. de appellat. VlC pian. in fragm. titul. de tutelis. quòd ſcilicet ad eam rem non ſufficiat curatoris auctoritas. Ceterùm vt per curatorem adquiri hereditas non poteſt, ita nec per tutorem, niſi pupillus infans ſit. l. potuit. C. de iu. deliber. l. ſeruo inuito. §. ſi pupillo. D. ad Trebellia. & multò minus per procuratorem. Quòd ſi per procuratorem adquiri poteſt, nihil hac in re præcipuum habet procurator Cæſaris: cui tamen hoc iure ſingulari lex datum ait, vt Cæſari adquirat. l. 1. §. vltim. D. de offic. procurat. Cæſar. id eſt rational. Nihil denique hac in re diſtabit hereditas à bonorum poſſeſſione: Nam & per tutorem & per procuratorem adquiri bonorum poſD ſeſſio poteſt. d. §. ſi pupillo. l. ſi maritus. C. manda. l. ſi quis alicui. D. de adquitend. hered. Sed tamen hoc non eſt admittendum. Ius enim prætorium ciuili iure indulgentius & benignius eſt, Ius ciuile directum & aſperum, Ius prætorium mite & moderatum eſt: Atque ideo per tutorem, curatorem, procuratorem, bonorum poſſeſſio adquiritur, Hereditas non adquiritur. & hoc probo.

De Synoneto ad titulum Codicis, vt nemini liceat in coëmptione ſpecierum ſe excuſare, & de munere ſitonici. E
CAP. XXXV.

PVBLICA comparatio ſpecierum, Græcè συνώνητον appellatur, ἐκ τοῦ σὺν καὶ ὠνεῖσθαι. l. 1. C. Th. de pub. comp. Latinè coëmptio. l. 2. C. de frum. vrb. Conſtant. & ideo auctoribus etiã ſcriptis libris in tit. Cod. vt nemini liceat in emptione ſpecierum ſe excuſare, legendum eſt, *in coëmptione.* Quemadmodum autem huiuſmodi coëmptio acciF pienda ſit, nõ æquè conſtat inter omnes. Alij enim, vt noſter Accurſius refert, ſic eam accipiunt, vt prouinciales à fiſco ſpecies annonarias emere cogantur. Alij vt eas fiſco vendere forenſibus pretiis compellantur. & horum quidem ego ſententiæ potius accedo. ab ea enim facit apertè l. 2. C. Th. de pub. comparation. l. 1. & 3. C. de quib. muner. vel præſtat. nem. liceat ſe excuſare. & quod Suidas ſcribit in hunc modum de onere ſynoneti ſiue συνωνῆς. Συνωνὴ τὸ ἄχθος ὅτι τῶν ἰουστινιανοῦ ἡ τῶν σίτων φορὰ ἐπαύσατο, &c. τόν τε σῖτον ὠνεῖν τῷ δημοσίῳ χαρίζεσθαι, καὶ τίμημα ἕτερον ὑπὲρ αὐτοῦ καταβαλεῖν. τοῦτ᾽ ἐστι τὸ ἄχθος ὅπερ συνωνὴν καλεῖν νενομίκασι. Et Caſſiodorus lib. 12. G Variarum, Lardi, inquit, atque tritici ſpecies nullis temporibus coëmptionis nomine inde decernimus poſtulari. Cura verò emendarum ſpecierum, vel, vt Iuſtinianus loquitur in No. XXX, cura σιτωνικῶν ad eum pertinebat, cui princeps eam demandaſſet. Hæc autem, ſitonici munus in eo Codicis titul. vocatur: ſic enim lego ex veteribus libris. Scripſit de cura ſitonici Gregorius lib. 10. Epiſtol. quæ etiam ad interpretationem noſtram confirmandam maximè pertinent.

Emend

A

Emendata l.61.D.de vſufructu. CAP. XXXVI.

FRVCTVARIVS tueri & reficere id quod accepit poteſt: nihil au-
tem noui facere, niſi caſam fructuum colligendorum & recondendo-
rum gratia. Ideoq; vſufructuarius nouum tectorium parietibus indu-
cere vel imponere non poteſt: & hoc Neratius ſcribit in l.44.D.de
vſuſr. Idem Neratius in l.61.eod.tit. Vſufructuarius, inquit, nouum
riuum parietibus non poteſt imponere. Rogo, Quis ſic loquitur,
B Riuum imponere? Deinde cur parietibus, vt ita loquamur, potius negauit riuum im-
poni poſſe, quàm ſolo, quo plurimum riuus duci ſolet? Credo alium ex alio locum
emendandum eſſe, atq; vt in l.44.ſic & in l. 61. legi debere *Nouum tectorium*. Erro- Riuum. cor. Tectorium
ris cauſa forſitan hæc fuit in l.61. quòd exeſis prioribus ſyllabis huius vocis Tectorii,
apparebant ſolæ poſteriores, *rium:* vnde quidam ita ſibi ſtatim Riuum ſcribi oporte-
re perſuaſerint. Sed poſsit etiam aliquis errorem hunc & vetuſtiſsimum, & ab ipſo au-
ctore admiſſum dicere, quando ſæpe fit vt nos manus in ſcribendo fallat.

Corruptam videri l. Statuliberi à ceteris. in princip. D. de ſtatulib.
C CAPVT XXXVII.

STATVLIBERVM non vt ſeruum, ſed vt liberum puniri probat l.
ſtatuliber. D.de quæſtio.& l.moris.§.vlt. D.de pœnis. His tamen op-
ponitur l.ſtatuliberi à ceteris.D.de ſtatulib. *Statuliberi*, ait lex, *à cete-
ris ſeruis noſtris nihilo penè differunt, & ideo, quod ad actiones vel ex
delicto venientes* (id eſt, noxales) *vel ex negotio geſto, contractu, per-
tinet, eiuſdem condicionis ſunt ſtatuliberi cuius ceteri.* & hoc confir-
D mat l.1.C.an ſer.ex ſuo fac. Sequitur, *& ideo in publicis quoque iudicijs eaſdem pœnas
patiuntur quas ceteri ſerui:* & hoc eſt quod pugnat cum ſuperioribus legibus. Habeo
veterem librum manu ſcriptum, in quo ita legitur, *Et ideo non in publicis quoque iu-
dicijs eaſdem pœnas patiuntur quas ceteri ſerui:* negatione tamen expuncta. quæ res me
ad hunc locum emendandum non mediocriter impulit. Cenſeo autem ſic legendum
eſſe, *Set non in publicis quoque iudicijs.* & his verbis Pomponium explicare, cur initio
dixerit, *Pene.* Erroris cauſam ſi volumus perquirere, non eſt obſcura: hi enim articuli,
&, ſet, crebrò commutantur. Articulus autem Ideo, cùm litterarum compendio per
I & O ſignari ſoleat, temone ſuperpoſito, facilè potuit *nō*, ſic ſcriptum, in hanc notam
E *iō* degenerare: vt in l. falſus.§.ſi quis ſpōte.D.de furtis, vbi quo loco vulgati codices ha-
bent *& iō*, in Florentinis eſt, *non.* Eſt etiam l.ſtatuliberi à ceteris, valde in §.quintus.
deprauata. quod à me, faciente Domino, in ſecundo libro, quem manu emittam bre-
ui, hoc noſtrum qualecumq; ſtudium ſi non improbari intellexero, apertiſsimis argu-
mentis demonſtrabitur.

*Multa eſſe in Pandectis inuerſo verborum ordine à librarijs conſcripta,
necdum reſtituta.* CAP. XXXVIII.

F

NVNC oſtendemus non omnes quidem, ſed nonnullos ex his quos
iamdudum deprehendimus errores, creatos ex praua verborum aut
verſuū collocatione, vt hoc velut indice ſtudioſi, vel ad ceteros, quos
ſupprimimus, inueſtigandos: vel ad alios, quos adhuc non deprehen-
dimus, inueniendos excitentur. Eſt erratum, ni fallor, hac in re in l.
vlt.D.de ſolut. Verba legis hæc ſunt, *Ei qui mandato meo poſt mortem
meam ſtipulatus eſt, rectè ſoluitur, quia talis eſt lex obligationis: ideoq; etiam inuito me
G rectè ei ſoluitur. Ei autem cui iuſsi debitorem meum poſt mortem meam ſoluere, non rectè
ſoluitur: quia mandatum morte diſſoluitur.* Quæ verba videntur aliena eſſe à princi-
piis iuris ciuilis. Nam ſi ſimpliciter iuſsi debitorem meum ſoluere, fateor equidem ex-
tingui morte mandatum. At ſi iuſsi meum debitorem poſt mortem meam ſoluere,

A QVID hæc verba ſignificent in l. Publia. §. Titius. D. depoſiti. *Item ex ratione patris veſtri* x. *& quod excurrit*, ex Diuo Auguſtino Budæus expoſuit, & rectè vt opinor: id quod aliis locis allatis confirmare libet. Voluſius Mætianus Iuriſconſultus in lib. de aſſe, Ingenioſiſsimè, inquit, cùm ad denarium ratio conficeretur, excurrentis æris nota inuenta eſt, & quæ ſequuntur. Optatus Afer lib. 1. aduerſus Parmenianum, Nam fermè ante annos L x. & quod excurrit, per totam Africam perſecutionis eſt denegata tempeſtas. & lib. 3. Quo tempore fuerunt & impij iudices bellum
B Chriſtiano nomini inferentes, ex quibus in prouincia procōſulari ante annos L x. & quod excurrit, fuerat Anulinus, in Numidia Florus. Sic etiā Vegetius locutus eſt lib. 1. ad finem: ſed quia ſunt auctoris verba deprauata in impreſsis libris, ex antiquiſsimo libro, qui apud me eſt, ea deſcripta proponam. Nec aliquis, inquit, hæc ſuperiore ætate accidiſſe miretur, cùm poſt primum Punicum bellum x x. & quod excurrit annorum, pax ita Romanos illos vbique victores otio & armorum deſuetudine eneruauerit, vt ſecundo bello Punico Hannibali pares eſſe nō poſſent. Impreſsi ſic habebant, x x I I I I. circulis excurſis annorum pax, &c. Sed mihi ita probatur antiquiſsima lectio, vt eam potiſsimùm huius libri coronidem eſſe voluerim.

BARTHOLOMAEO FAYO
V. C. SENATORI PARISIENSI
IACOBVS CVIACIVS S.

*

NE diu te promiſſi mei expectatione ſuſpenſum teneam, Bartholomæe Fay vir clariſſime, prolixo libentiq́ animo ad te librum ſecundum Obſeruationum & emendationum defero. In edendo tertio an cuncter, & me dem in ijs commentarijs abſoluendis, quos iam dudum ad quaſdam Iuris ciuilis partes inchoaui, vel an omnino me à ſcriptione omni ſuſtineam, vehementer animi pendeo. Vereor certè, niſi tu diffidentem & quaſi verecundantem incitaueris, vt hic ſcribendi feruor paulatim refrigeſcat. Enimuerò ſi tu me macte animi eſſe iubeas, vel ſi qua ratione alia nobis id ſaltem exploratum fuerit, hoc tibi qualecumque meum ſtudium non improbari: ita teſtor, ita affirmo, in hoc immenſo iuris pelago ad nauigationem omni ex parte optimè conficiendam, præterea me alios neque ventos neque remos magnopere requiſiturum. Vale, Biturigis. XIX, *Kalend. Septemb. 1556.*

IACOBI CVIACII I. C.

OBSERVATIONVM ET EMENDATIONVM LIBER II,

AD BARTHOLOMÆVM FAYVM SENATOREM PARISIENSEM.

✶

Valde in explanandis numerorum notis erratum eſſe in l. Thais. §. libertatem. & §. ab heredibus. D. de fideic. lib. CAP. I.

SCAEVOLA in l. Thais. §. libertatem. D. de fideic. lib. cùm ita A
ſeruo fideicommiſſam libertatem in teſtamento dominum
adſcripſiſſe propoſuiſſet, CVPITVM SERVVM MEVM,
CVM MARCIANVS FILIVS MEVS SEDECIM
ANNOS IMPLEVERIT, RATIONIBVS REDDI-
TIS LIBERVM ESSE VOLO: Marciano impubere
defuncto, id eſt, intra XIIII. annum ætatis, quamuis condi-
cio defecerit, eo tamen tempore, quo, ſi viueret, Marcianus
ſedecim annos impleret, libertatem deberi ait, idq; fauore li- B
bertatis iamdudum receptum eſt. Ceterùm non video cur ponat Marcianum impu-
berem deceſsiſſe, vt libertatis condicionem defeciſſe oſtendat, quandoquidem nec
pubertas Marciani condicionem explet. cùm enim expectandus ſit annus decimus
ſextus, ſanè nō impletur condicio pubertate Marciani, ſed anno ætatis decimo ſexto.
Igitur cùm ad pubertatem condicio non reſpiciat, ſed ad decimum ſextum ætatis an-
num, non intra pubertatem, ſed intra præſtitutam ætatem, Marciano mortem conti-
giſſe Scæuola ſcribere debuit. Sed videamus, an hîc error aliquis librario imputandus
ſit, qui ſcilicet in eo §. tribus in locis cùm hac numeri nota XIV. pubertatis tempus C
deſignatum eſſet, non, vti debuit, eam pro Quattuordecim acceperit, ſed pro Sede-
cim. Equidem profectò hanc libertatis condicionem fuiſſe credo, Cùm Marcianus
filius meus quattuordecim annos impleuerit, vt & in l. vlt. eod. titul. & ideo Scæuola
deinde ſcripſit impuberem deceſsiſſe filium, id eſt, intra præſtitutam ætatem XIIII.
annorum. Confirmat me eiuſdem legis §. ab heredibus, in quo etiam pro Quattuor-
decim, perperàm librarium Sedecim ſcripſiſſe, ex his illius §. verbis, *Vſque in diem pu-
bertatis*, liquidò conſtat. Confirmant me libri etiam ſcripti quos apud me habeo, in
quibus vterque §. habet XIIII. non XVI. atque ea re ſum omnibus ſtudioſis auctor, D
vt etſi editis Pandectis Florentinis, nihil ad Pandectarū reſtitutionem præterea quic-
quam deſiderandum eſſe plerique vociferentur, quotquot poterunt alias tamen quaſ-
cumque manu ſcriptas Pandectas conquirant, certoq; iudicio earum ſcripturam ex-
pendant, & examinent: nec enim fidem habendam eſſe cenſeo his, qui ceteras omnes
ex Florentinis dimanaſſe profitentur.

An in alienam voluntatem conferri legata poſsint. CAP. II.

E

LEGATVM ita rectè in voluntatem legatarij confertur, SI VOLET,
quia condicio eſt: quod vno auctorum & interpretum conſenſu compro-
batum eſt. An verò legatum in extranei voluntatem conferri poſsit, ma-
gna eſt quæſtio. Videtur enim pugnare l. nonnumquam. D. de condic. &
dem. cum l. ſenatus. §. legatum. D. de legat. lib. 1. & l. 1. D. de legat. lib. 2. Sed omiſsis in-
terpret

A terpretum traditionibus, vt hæc verba, SI TITIVS VOLVERIT, dupliciter accipiam,inclinat animus. Aut enim his verbis totum teſtator in voluntate Titij poſuit, vt is arbiter & quaſi dator legati ſit: & hoc fit inutiliter.l.nonnumquam. At hæc verba pro condicione accepit in hunc ſenſum, Si fortè acciderit aliquando, vt id Titius velit: & hoc non fit inutiliter. Æquè enim valet legatum, atque ſi obſcuriori oratione ſit res collata in voluntatem Titij: vtputa SI TITIVS CAPITOLIVM ASCENDERIT,& hoc ita Vlpianus tradit in l. 1.de legat. 2.In arbitrium,inquit,alterius conferri legatum,veluti condicio,poteſt.Quid enim intereſt, SI TITIVS CAPITO-
B LIVM ASCENDERIT, mihi legetur,an SI VOLVERIT, Veluti condicio, id eſt, quaſi condicio,ſed malim legere *Veluti condicionem.* Et ex eo quidem loco quod Vlpianus idem alibi tradit, legatum in aliena voluntate poni poſſe, ſic accipiendum eſſe reor, vt in aliena voluntate quaſi condicione legatum poni poſsit. l.ſenatus. §.legatum. Nam in l.fideicommiſſaria. 3. D.de fideic.libert. idem auctor ideo libertatem ita relictam, SI TITIVS VOLVERIT, deberi ait, quòd condicio potius ſit ſcilicet, quàm legati dandi merum arbitrium: & huic condicioni eo etiam loco illam, SI TITIVS IN CAPITOLIVM ASCENDERIT, parem facit omnimodo.
C De legatario & extraneo,quæ dixi. De herede, quæ dicam. Duplex eſt arbitrium. Eſt liberum arbitrium. l.vtrum. §.cùm quidam. D.de reb.dub.quod & plenum dicitur in l.fideicommiſſa.§.ſic fideicommiſſum. D.de legat. 3. & mera voluntas in l. ſi ſic legatum.D.de legat.lib. 1. Eſt & arbitrium boni viri. Bonumvirum cùm dicimus, non iudicem dicimus,etiam ſi maximè is boni viri officio fungi debeat.l.ceteræ.§. 1.D.fam. erciſ. ſed qualemcumq; omnibus virtutibus inſtructum & ornatum, iuſtum, fidum, innocentem, vt Cicero definiuit in lib. 5. Tuſcul. & in 3. de Offic. In arbitrium heredis quaſi boni viri legatum conferri poteſt. In plenum heredis arbitrium conferri lega-
D tum non poteſt,vtputa, SI VOLVERIT: ne ſit in eius arbitrio quem teſtator obligare cogitat, an ſit obligatus. atque ideo hæc etiam verba pro condicione non accipiuntur, niſi fauore libertatis, quemadmodum in initio l.fideicommiſſaria 3. D.de fideic.libertat.apertè demonſtratur. namq; ſi libertas ita relicta fuerit, veluti ſub condicione, non eo animo vt autor dandæ libertatis heres ipſe ſolus exiſteret, SI HERES VOLVERIT, libertas debebitur ſtatim vt heres annuerit. Ceterùm ita relictum legatum, SI HERES VOLVERIT, nec ſi pòſt annuerit heres, debebitur: quoniam inutilis prorſus ea ſcriptura eſt. Sub alia condicione, licet obſcurè legatum
E in heredis arbitrium conferatur,vtputa, SI HERES CAPITOLIVM ASCENDERIT, Niſi heres noluerit,vtilis ſcriptura eſt.l. 3.D.de legat. 2.l.fideicommiſſa.§.ſic fideicommiſſum. de legat. 3. At niſi fauore libertatis hæc verba, SI VOLVERIT ad heredem relata per ſpeciem condicionis numquam certè defendemus. Et in quæſtione quidem iſta,ſententiæ huius eſſe me non pœnitet.

Emendata l.miles. D.de legat.lib. 2. CAP. III.

F MILES ad ſororem epiſtolam talem ſcripſit, *Scire te volo donare me tibi aureos* DCCC. eamq; poſt mortē ſuam aperiri mandauit. Quæſtionis eſt,an ex ea epiſtola fideicommiſſum ſorori debeatur.Mouet, quòd nemo rogatur ſorori dare,ac omnino fideicommiſsi verba deficiunt. At Papinianus in l.miles. D.de legat.lib. 2. fideicommiſsum deberi reſpondit, idemq; ſeruari in pagani voluntate. *Placet enim,* inquit, *conſiſtere fideicommiſſum,ac ſi defunctus cum eo loquatur, quem precario remuneratur.* Quæ verba inconcinna ſunt:debuit enim potius ſic ſcribere,*Placet enim con-*
G *ſiſtere fideicommiſſum, ac ſi defunctus cum eo loquatur, quem precario rogat.* atque ita ipſe aliàs legendum eſſe arbitratus ſum. Ceterum inſpecta re omni diligentius,& cum P.Fabro inuicto ſtudiorum noſtrorum comite communicata, ſic potius eum locum reſtituendum eſſe animaduertimus, *Placet enim conſiſtere fideicommiſſum, etſi defunctus cum eo loquatur, quem precario remuneratur.* nam & Conſtantinus ita vertit lib. 5. Epitom. εἰ καὶ μὴ πρὸς τὸν κληρονόμον, ἀλλὰ πρὸς ἐμὲ διελέχθη. Quamuis igitur defunctus

ctus cum fideicommiſſario loquatur, nõ cum herede, conſiſtere fideicommiſſum placet. A Placet autem Imperatoribus vt indicat l. peto. D. eod. & hæc fuit Papiniani ſententia, à qua etiam facit quod in hunc modum Paulus lib. 4. ſenten. ſcribit, *Qui fideicommiſſum relinquit, etiam cum eo cui relinquit loqui poteſt, veluti,* PETO CONTENTVS SIS ILLA RE: *aut,* VOLO TIBI ILLVD PRAESTARI.

Vti conciliãda ſit l. quid tamen. D. de contrah. empt. cum l. cum ab eo. §. vlt. eod. tit. CAP. IIII. B

SI contrahentes in materia diſſentiant, nulla emptio eſt. Materiæ, ſubſtantiæ, *οὐσίας*, qualitatis nominibus promiſcuè vtimur. l. in venditionibus. l. quid tamen. D. de contrah. empt. l. ſi ſterilis. §. quamuis. D. de act. empt. Id verò ita procedit, ſi verbi gratia vnus æs vendere, alter emere ſe aurũ exiſtimauerit. Quid igitur fiet ſi & hic ſe aurum vendere, & emere ille exiſtimarit, cùm æs eſſet? quo caſu errat quidem vterque in materia, & pro auro æs accipit, diſſentiunt tamen inter ſe ipſi nullo modo, quandoquidem qua de re vendenda venditor, de eadem etiam emptor emenda ſentit. C Denique errant in materia, diſſentiunt inter ſe non item. Verùm placet non diſſenſu tantùm, ſed hoc etiam errore vitiari emptionem. At rurſus quid fiet, ſi vterq; aurum eſſe putet id, quod ex magna parte aut æneum eſt aut argenteum, id eſt, ſi aurũ ærosũm vel argẽtoſum (his nominibus in hac ſignificatione vſi ſunt Plinius lib. 33. cap. 5. & Scæuola noſter in l. creditor. D. de ſolut.) pro auro puriſſimo accipiat? Et Vlpiano placet emptionem valere in d. l. quid tamen. quòd res quæ ematur, auri aliquid habeat, atque ideo quòd non omnino erratum ſit in materia. Eademq; ratione ſi inaurata vel inargentata pro aureis vel argenteis væneant, emptionem valere putant. D Vtitur exemplo viriolæ quæ aurea dicebatur, ad licitationem à coheredibus deductæ & vni addictæ, quæ poſtea inuenta ſit magna ex parte ænea. Eſt autem Viriola, ornamenti genus. Credunt quidam apud M. Tullium in 3. de Nat. deorum, cùm de Dionyſio tyranno loquitur, pro *Victoriolas*, legendum *Viriolas*: quamquam Valer. Max. lib. 1. cap. 2. Victorias ediderit. Ceterùm Vlpiani ſententiæ proximum eſt, quod traditur in l. in venditionibus. & l. prox. eod. tit. emptionem valere, ſi aurum deterrimum pro optimo væneat, vel ſi vinum in acorem verſum pro incorrupto vino væneat. nam E & his omnibus caſibus non omnino erratur in materia. Sed ſi aurichalcum pro auro, ſtannum pro argento, embamma, id eſt, τὸ ὄξος σκευαστὸν pro vino væneat, ſanè quia omnino in ſubſtantia erratur, nulla emptio eſt. Vlpiani ſententiæ opponi ſolet l. cùm ab eo. §. vlt. D. eod. titul. & explicari etiam totum id hoc modo ſolet, vt ideo nulla ſit emptio menſæ argento coopertæ & pro ſolida emptæ, quòd id fuerit actum nominatim inter contrahentes vt ſolida menſa eſſet ex auro. Quod etſi præter legis mentem & verba comminiſcitur Accurſius, tamen vt maximè id actum fuerit nominatim, inuenio non ideo minus emptionem valere. Semper enim id agi intelligitur, atque F adeo ſemper pro cauto habetur. l. cum quid. D. de reb. credit. nec tamen ideo Vlpianus emptionem valere negat. Reliquæ Accurſij explicationes, vt ſunt ineptæ, ita omnium improbatione reiiciuntur. Ego ſeparanda eſſe puto inaurata vel inargentata ab eis quæ auro vel argento cooperta ſunt. Illis aurum vel argentum immixtum & infuſum eſt, & ideo qui rem inauratam emit pro aurea, non omnino errat in materia: namque in ea ineſt auri aliquid. His autem quæ argento cooperta ſunt, argentum infuſum vel immixtum non eſt; & ideo qui menſam ligneam argento coopertam pro argentea emit, omnino errat in materia. menſa enim nulla ex parte argentea eſt, ſed G operimento dumtaxat laminæ veſtita eſt, vt de quadam Tib. Cæſaris menſa lignea locutus eſt Plinius lib. 13. cap. 15. vel incluſa argento, vt eſt in l. legata. D. de ſup. leg. & ita ipſe l. quid tamen, cum §. vlt. l. cum ab eo, in concordiam eſſe adducendam reor.

Deeſſe negationem in P. Florentinis in l. ſi ſterilis. §. quamuis. D. de act. empt. CAP. V.

Oper

A Peraepretium eſt explicare an ita rectè abſque negatione in Pandectis Florentinis ſcripta ſit l.ſi ſterilis.§.quamuis.D.de act.emp. *Quamuis ſuprà diximus, cùm in corpore conſentiamus, de qualitate autem diſſentiamus, emptionem eſſe.* Et quidem opinor in aliis codicibus meritò negationem addi: namq; nullo in loco ſuperius dictum eſt, emptionẽ eſſe: quinimmò dictum eſt emptionem non eſſe, quotiens in materia erratur.l.in venditionibus.l.quid tamen.D.de contrah.empt. Qualitas autẽ pro materia accipitur in §.quamuis.vt ex propoſito exemplo de eo qui emens
B alterius materiæ menſas, emere ſe citreas putauit, ſatis vt arbitror liquet. Ideoq; illa verba, *Quamuis ſuprà diximus,* putem eſſe referenda ad l.in venditionibus. & l.quid tamen. non ad Pauli libros: quemadmodum & in l.ſi in emptione. §.liberum. D.de contrah. empt. eadem ferè verba referuntur ad l.nec emptio. eod.tit. & in l.impuberem.§.item non continetur.D.ad leg.Cornel.de falſ.ad l.Diuus.§. item Senatus. eod. tit. proinde Triboniani vidẽtur eſſe, non Pauli. Quamuis autem nulla ſit emptio, cùm in materia ſiue qualitate diſſentiunt, tamen, auctore Paulo, emptori ex empto datur actio in id quanti intereſt ſe deceptũ non eſſe, veluti ſi menſas quaſi citreas emat, quæ
C cupreſsinæ ſunt. nam cupreſsinarum quidem nulla emptio eſt, & condictione indebiti vel ſine cauſa pretium quod ſoluit emptor poteſt repetere. l.ſuæ rei.l.domũ. l.cum ab eo.§.vlt.D.de contrah.emp.l.cùm hereditatẽ.D.de heredit.vend. ſed ex empto etiam actionem habet in id quanti ſe deceptum non eſſe intereſt: qua actione Paulus ait & ignorantem emptorem teneri: quod ex l. Labeo lib. poſteriorum.D.de contrah.emp. ſic neceſſariò explicandum eſt, vt ſciens in id omne quod intereſt teneatur, ignorans non niſi menſarum citrearum nomine. cui ſimile eſt quod de loci ſacri emptione traditur in l.hanc legem.& l.prox.& l.qui officij.§.1.D.eod.tit. Fuère autem citreæ men- Menſe citreæ.
D ſæ magno in pretio, vt Plinius indicat in lib. 13.cap. 15. cuius capitis hic eſt titulus. De Atlantis arboribus & cedrinis menſis. Sed cùm in lib. 1. legatur *citreis,* non *cedrinis,* & cùm Tertullianus in lib. de pallio, menſam à M.Tullio emptã, cuius in eo capite meminit Plinius, orbem citri appellet, me non pœnitet ſententiæ G.Philandri eſſe, qui emendat in Plinio citreis, citri, & citrum. Citri arbores ſunt frugiferæ. Cedri ſunt, vt Sudas ſcribit, *δένδρα ὑψίκομα καὶ ἄκαρπα, ὧς ἀπεικάζει Δαβὶδ τὴν εἰδωλολατρείαν.* Hæ igitur inter ſe appellationes confundendæ non ſunt. Et hæc ſufficiant ad §.quamuis.

E *Explicatio eorum quæ continentur in l.cum aurum. §.ſi cui eſcarium. D.de au. & arg.leg.* CAP. VI.

Escario argento legato, lex ea, quam huius capitis inſcriptio indicat, id ſolum deberi ait quod ad edendum & potandum in miniſterio teſtator habuit. Proinde argento eſcario legato, & potorium legatum videri, vt & l.pediculis.§.quidam.D.eod.tit. Etiam illud adiungit, Aquiminarium argentum legatum videri: nam & hoc pro-
F pter eſcam paratur. In aquiminario autem argento numerantur vaſa aquaria argentea.l.in argento.§.vlt.eodem tit. l.3.de ſuppel.leg. At Cocinatorium inſtrumentũ eſcario contineri negat. & in cocinatorio inſtrumento numerat cacabos & miliarium & ſartaginem, & alia vaſa ad coquendum comparata: vbi Cacabus eſt in quo pulmentarium coquitur, Miliarium verò malè Beroaldus & Nebriſſenſis & Accurſius vas eſſe tradunt ad milium coquendum, ſine vllo auctore. Probarim id potius quod Athenæus lib. 3. *δειπνοσοφιστῶν* ſcribit, *τὸ μιλιάριον καλούμενον ὑπὸ Ῥωμαίων τὸ εἰς θερμοῦ ὕδατος κατεργασίαν κατασκευαζόμενον.* & ſane Miliarium cocinatorium nihil
G eſt aliud, quàm aënum in quo aqua ad potandum calefit. l.cum de lanionis.§. item cacabos. D.de inſtr.vel inſtrum.leg. ſed in balneatorio inſtrumento Paulus miliaria etiam numerat, in quibus ad lauandum aqua calefit lib.3.Sentent.tit.9. Aënum etiam id in quo aqua calida lauatur olea.l.ſed addes.§.item aënum. D.loca. miliarium appellari poteſt. Denique aënum ſiue miliarium vas eſt, in quo aqua calefit: & ideo in l.ſi venditor.§.vlt. D.de action.empt. de fiſtulis eſt quæſtio, quæ ducunt aquam in

aënum, id eſt, miliarium : quod quia in emptionem domus non cedit, ideo nec eius A
cauſa comparatæ fiſtulæ accedere videbantur. Ceterùm vt redeamus ad rem, id certè conſtat ex §. ſi cui eſcarium, aliud eſſe argentum eſcarium vel eſcale, aliud potorium, aliud aquiminarium, aliud cocinatorium: & in eſcario potorium & aquiminariũ etiam contineri, non cocinatorium. Ex quo apparet quanta fuerit veterum Romanorum luxuria, qui vſi ſint cocinatoriis quoque inſtrumentis ex argento : qua de re ſcribit Plinius lib. 33. cap. 11. Caluum Oratorem eſſe queſtum. Lampridius tamen Heliogabalum cacabos argenteos primum habuiſſe refert. Vaſa cocinatoria, in P. Flor. & Cocitatoria dicuntur in l. penult. D. de penu leg. vbi certè malim Cocinatoria, vt eſt in B
aliis codicibus.

Explicata & emendata l. ſtatuliberi à ceteris. §. quintus. D. de ſtatulib. & complures aliæ. CAP. VII.

QVOD ſuperiore libro ſum pollicitus fore vt in hoc explicarem §. quintus. l. ſtatuliberi. D. de ſtatulib. tẽpus eſt iam id hoc in capite præſtare. Lex ita patremfa. in teſtamento ſcripſiſſe ponit, SI ANDRONICVS SERVVS MEVS HEREDI MEO DEDERIT DE- C
CEM, LIBER ESTO: vbi loco, *decem*, credo legẽdum XX. quòd paulò pòſt duobus in locis XX. ſtatuliberũ dediſſe ponat, & ita etiam quidam ſcripti libri habent. Verùm illo modo data libertate, lex ait de bonis ortam eſſe controuerſiam : & qui ſe lege ab inteſtato heredem aiebat eſſe, eum quidem egiſſe petitione hereditatis : poſſeſſorem verò, ex teſtamento heredem ſe dixiſſe, ac tandem ſecundùm eum fuiſſe dictam ſententiam, qui ſe teſtamento heredem eſſe aiebat. Vbi loco etiam horum verborum *Qui teſtamento*, legendum videtur, *Qui lege:* D
quandoquidem ſtatim lex ait contra poſſeſſorem iudicatum, poſſeſſorem victum hereditatis petitione, is autem fuit ſcriptus heres : item viciſſe legitimum heredem, victum fuiſſe heredem ſcriptum, dictam ſententiam ſecundùm heredem ab inteſtato. Vnde liquidò apparet ſic illo in loco legendum eſſe, *Secundùm eum ſententia dicta erat, qui lege aiebat ſe heredem eſſe.* Hinc deinde, vt ait lex, Andronicus quærebat ſi ipſi, id eſt, heredi legitimo XX. dediſſet, quoniam ſecundùm eum ſententia dicta eſt, futurúſne liber eſſet : quod certè non quæreret, ſi ſcripto eidemq́ue victori dediſſet, quia tum proculdubio conſtat eum liberum fieri. Proinde hoc dumtaxat E
Andronicus quærit, qui teſtamento iuſſus eſt heredi XX. dare & liber eſſe, vtrùm legitimo heredi dando qui vicit hereditatis petitione, ad libertatem perueniat, an qua vicit ille ſententia nihil ad eam rem valere videatur. Et quamuis Mucij ſuppreſſa ſit ſententia, videtur tamen in id inclinare, vt ad libertatem Andronicus peruenerit, vtque legitimo heredi, ſecundùm quem dicta eſt ſententia, omnimodo dari pecunia debuerit : namque ideo mox Andronicum ait ſcripto, contra quem pronuntiatum fuit pecunia data, non fore liberum. Sententia igitur hac in re ius facit, & ei qui vicit ſtatuliber non heredi ſcripto dare debuit. Sed hæc ita vera ſunt, quemadmodum Labeo tradit, ſi re vera petitor heres eſſet legitimus. Alioquin liberum fore F
Andronicum, etiam ſi victo is, non victori pecuniam dediſſet, videlicet ſi per imprudentiam iudicis aut errorem aut iniuriam poſſeſſor hereditatis verus heres teſtamentarius victus eſſet. Tum ex Ariſtonis reſponſo ita concluditur verius eſſe, Andronicum fieri liberum, quamuis non ſcripto dederit ſed victori, videlicet etiam ſi re vera victor heres ab inteſtato non fuerit. Denique Andronicum liberum fieri, ſiue ſcripto contra quem ſententia dicta eſt, iam ante dederit : ſiue poſt ſententiam, victori. In hoc tamen victori poſſeſſorem victum teneri, vt acceptam à ſtatulibero pecu- G
niam reſtituat, quaſi ex hereditaria cauſa perceptam. Ergo qui dat victori, liber fit: qui iam ante dedit heredi ſcripto, & poſtea victo, re contra teſtamentum iudicata æquè fit liber. Quod autẽ in ea lege traditur de XII. tabulis, & ab interpretibus perperam explicatur, eius vera interpretatio aſſumenda eſt ex his quæ ſcribit Vlpianus in fragmentis tit. de ſtatuliberis, vbi etiam memini me hanc legem non prætermiſiſſe. Præterea

in

A in extremo legis ſic ex ipſo autographo Pandectarum Florentinarum admonui legen-
dum eſſe in l.numquam.D. de vſurpat. & vſucap. *Cum ceteris an quoque pecuniam:* vt
in l.ſi totam.D.de adq.her. *Si totam an partem.* *An* pro *Eam.* & miror cur vt in l. ſi
totam, in hac quoque typographi autographon ſecuti non ſint. &,quando mihi nunc
hoc etiam in mentem venit,eoſdem minus fero, cùm in Pand. Florentinis in l.proin-
de. D.de reb.credit.ſcriptum ſit *Adquoiſitum*, excudentes *Appoſitum*, manifeſto
mendo : cuius tamen Hugonem à Porta Lugdunenſem typographum ab aliquo ad-
monitum fuiſſe, Pandectæ, quas non ita dudum excudit, ſatis indicant. Ceterùm iis
B quæ eliciuntur ex §.quintus.de libertate, vt re ſecundùm heredem legitimum iudica-
ta,ea nihilominus impleta condicione Andronico competat, opponitur l. 3. D.de
pign.cui multæ aliæ conſimiles adiunguntur,ex quibus hoc efficitur, Victoriā legitimi
heredis legatariis & libertatibus nocere,ſiue ſciuerint,ſiue ignorauerint heredem ſcri-
ptū de re litigare,præterquàm ſi colluſum ſit,ex conſtitutione Antonini Pii,vel ſi heres
præſcriptione ſuperatus ſit,ex conſtitutione fratrum. Quòd ſi per iniuriam iudicis ſu-
peratus ſit,iniuriam ei factam verius eſt legatis & libertatibus nocere:alioqui nulla erit
differentia inter creditorem & legatarios,eósve qui libertatem acceperint, quod Pa-
C pinianus negat in d.l.3.& ideo putem in l.ſi ſeruus plurium.§.1. D.de legat. lib.1.ne-
gationem abundare, ac legendum ita, *Iniuria ei facta nocebit legatarijs.* Nocebit au-
tem,ſi ſecundùm heredem legitimū fuerit iudicatum, non item ſi ſecundùm ſubſtitu-
tum,quoniam ſubſtitutus eſt ſucceſſor teſtamentarius. Ergo duobus dumtaxat caſibus
exceptis ex conſtitutionibus, victoria legitimi heredis ceteris omnibus nocet : quæ
ſententia pugnat cum hoc §.quintus. & cum l.1. infrà de except.rei iudic. Porrò au-
tem in hoc §.ideo libertas competit,quòd ita hæc data ſit, Si heredi x x. dederit, atq;
ideo ſiue dederit ſcripto ante ſententiam, ſtatim liber ſit, quia heredi dedit, ſiue le-
D gitimo poſt ſententiam,quia & hoc caſu verum eſt eum heredi dediſſe,vel potius quia
vt in perſona emptoris ex x11.tab.hæc cōdicio ab ſtatulibero impleri poteſt,ita & in
perſona victoris, vel alterius qui dominium in eo ſit adeptus. l.ſi ſtatulibera. §.ſtatuli-
ber.& §.prox.de ſtatuliberis. Igitur ſententia ſecundùm heredem legitimum data,re-
lictæ ſub hac condicione libertati nihil officere poterit. Alia verò lex de except.rei
iudic.ſic accipiēda eſt ſi de legato actum ſit,& ideo ceciderit legatarius,quòd ruptum
vel irritum diceretur teſtamentum,non item ſi pro herede legitimo de hereditate iu-
dicatum fuerit : id quod legis extrema verba indicant. quam ſententiam ſecutus eſt
E Accurſius in l.Papin. §.vlt. D.de inoffic.teſtam. & mihi probatur, eo maximè quòd
in Pandect.Florent. in d.l.1. ſcriptum ſit, *Vel legato :* vnde coniecturam facio legen-
dum, *De legato.*

Sublatum mendum ex l.humilioribus.C.de ſuſcept.præpoſ.& arcar.

CAP. VIII.

HONORIVS & Theod. in l.pen.C.de ſuſcept.præpoſ.& arc.ne à pu-
F blicis muneribus decuriones reuocentur, eos humiliora officia vel
extraordinaria onera ſubire nolunt, & exemplum apponunt ſuſce-
ptionis veſtium militarium,quam æquum nō eſſe aiunt vti decuriones
ipſi obeant:multo autem æquius eſſe vt militariū veſtium,quæ ſcilicet
à prouincialibus conferuntur, vt apparet ex titul.de militar.veſt.ſint
ſuſceptores ipſi milites cohortales, qui ſunt in officio proconſulari, vel qui in eodem
proconſulari officio meruerunt. Horum namque,inquiunt, intereſt huiuſmodi explo-
rare rationem,& quærere qualitatem eorum,quorum ad conſtituendum commodior
G cura eſt. Vbi quid ſibi hæc verba vellent, *Ad conſtituendum*, diu multumq; dubitaui:
poſtea verò quàm in Codice Theodoſiano ſcriptū legi, *Ad contuendum*, ſtatim ſum
ſuſpicatus legendum vtroq; in loco *Ad conſuendum*, hoc ſenſu, vt cohortalium offi-
ciorum & militum maximè interſit rationē veſtium explorare, & quærere qualitatem
eorum qui conſuendis veſtibus operam cōmodiùs daturi ſint : neq; enim æquum eſſe,
vt qui lucra veſtium ſentiant, hæc onera non ferant. Veſtium igitur erunt ſuſceptores

ipſi milites non curiales,niſi fortè quidã ex eis in officio proconſulari fuerint,aut nunc A
etiam in eo ſint,publici muneris euitandi gratia. Sunt aliæ mendorum tenebræ ingenteis in poſtremis tribus Codicis Iuſtiniani libris, quibus, faciente Domino, ſperamus aliquando nos clariſsimum lumen prælaturos.

Explicata & emendata l. in agris. D. de adquirend. rer. dom. CAP. IX.

LIMITES ſunt in agris limitatis, qui populo iter præbent ex lege Sempronia, Cornelia, & Iulia, & ideo in modum agri non cedunt li- B
mites. l. id quod. §. 1. D. de peric. & com. rei vend. ex eis alij ſunt Decumani Maximi, qui fiunt ab Oriente in Occidentem, alij Cardines Maximi, qui ex trãſuerſo currũt, alij actuarij, alij ſubruncíui. Decumani, ex Auguſti conſtitutione, pedes XL. Cardines, pedes XX. Actuarij, p. XII. Subrunciui legitimam viæ latitudinem, id eſt, pedes VIII. habent, auctore Hygeno in lib. de limit. conſtit. His limitibus quoniam diuiſi & circumſcripti ſunt agri limitati, ideo in eis ius alluuionis ceſſat, vt oſtendi in lib. 2. Inſt. tit. de rer. diuiſ. nec poſ-
ſunt incrementum vel ex alluuione, vel ex inſula in flumine nata ſuſcipere. l. 1. §. ſi in- C
ſula. D. de flumin. Quinimmò inſula in flumine nata non eorum fit qui prope ripam limitata prędia poſsident, ſed occupanti cedit. Ait verò Trebatius, auctore Florentino in l. in agris. D. de adquir. rer. dom. agrum limitatum nõ eum eſſe qui hoſtibus deuictis ea condicione conceſſus ſit, vt in ciuitatem veniret. hic eſt ager per extremitates menſura comprehenſus, qui ciuitati totus aſsignatus eſt per vniuerſitatem, vt, auctore Iulio Frontino, in Luſitania Salmaticenſibus, & in Hiſpania citeriore Palantinis, & ita in compluribus prouinciis tributarium ſolum per vniuerſitatem populis definitum eſt. At
eum, vt Florentinus ſcribit, agrum Trebatius ait eſſe limitatum, qui expulſis hoſtibus D
manu captus eſt. & hunc ideo limitari ſolitum, vt ſciretur quid datũ, id eſt, quid victori militi veteranoq; aſsignatum eſſet, item vt ſciretur quid vęniſſet (prædia enim capta partim aſsignabãt, partim diſtrahebant. l. Lucius. D. de euict.) item vt ſciretur quid in publico relictũ eſſet. vbi liber ſcriptus, qui eſt apud me, habet, *Quid ve p. relictum eſſet.* vnde ſuſpicor legi debere, *Quid veteri poſſeſſori relictum eſſet:* nam agro ex hoſte manu capto, plerumq; veteri poſſeſſori vel totus ager, aut pars aliqua reddebatur: & relinquebatur honoris cauſa, vt ait l. item ſi verberatum. §. item ſi fortè. D. de rei vindic.
quod ſic explicat Siculus Flaccus in lib. de condic. agrorum. Nec tamen omnibus, in- E
quit, perſonis victis ablati ſunt agri: nam quorumdam dignitas, aut gratia, aut amicitia victorem ducem mouit, vt eis concederet agros ſuos. Reddita verò veteri poſſeſſori, apud Valerium Probum in legibus & plebiſcitis inuenio his notis ſignari, V. P. R. ex quibus in l. in agris errorem creatum opinamur, quod & in limitum inſcriptionibus ita fuiſſe annotatum Siculus, Aggenus, Hygenus tradunt. Suet. in Domitia. Subceſiua quę diuiſis per veteranos agris carptim ſuperfuerunt, veteribus poſſeſſoribus vt vſucapta conceſsit.

F

Quæ ſit ſententia l. quotiens. C. de precib. Imper. offer. CAP. X.

SOLENT in Gallia reſcripto principis petẽtibus egenis debitoribus induciæ tribui, anni aut biennij aut quinquennij. quod videtur originem habuiſſe ex l. vniuerſa. C. de precib. Imp. offer. & l. vlt. C. de ceſſ. bon. idemq; Theodericum Italiæ & Gotthiæ regem obſeruaſſe Caſſiodorus lib. 2. Variar. oſtendit, his verbis, Sed quoniã lapſos, inquit,
nihil reuelaſſe proficit, ſi onus aliud ſolutionis accedit, qui memora- G
tis negotiatoribus noſcuntur mutuaſſe pecuniam, celſitudo tua faciat admoneri, ne in hoc biennij ſpatio quicquam de credita ſumma æſtiment poſtulandum: quatenus ſub induciis ſupradictis & datam poſsint reparare pecuniam, & aliquatenus debitorum valeat reſpirare ſubſtantia. Sunt verò qui ad hunc debitoribus dandarum induciarũ morem putent etiam pertinere l. quotiens. C. de precib. Imper. offerend. quod ipſe,

A ipſe, quamuis Accurſius & Anianus interpres Codicis Theodoſiani, & complures alij ſe ita exiſtimare tradãt, mihi perſuadere nullo modo poſſum. Nam lex ait moratoriam præſcriptionem remitti poſſe, peremptoriam conuelli, relaxari nõ poſſe. Quod, ſi vera eſt illorũ traditio, ſic erit accipiendũ, vt moratoria remitti, id eſt, concedi poſsit, peremptoria conuelli & relaxari, id eſt, concedi nõ poſsit: qua interpretatione nihil eſt abſurdius. Probandam equidem cenſeo ſecundam interpretationem Accurſij, vt ſi debitori cõpetat pręſcriptio dilatoria vel moratoria, vt puta pacti cõuenti, ne intra quinquẽniũ peratur, hęc creditori ſuum perſequenti ante quinquennium remitti & relaxari poſsit:
B peremptorio exceptio non itẽ, vt puta pacti conuenti ne vnquam petatur. Neq; obſtat l. ſi ante. C. de pact. inter empt. & vendit. comp. nam venditor qui poſtulat, vt ſibi poſt conſtitutum diem offerre pretiũ emptori & venditionem reſoluere liceat, iam non dilatoriam, ſed peremptoriam præſcriptionẽ remitti poſtulat: quandoquidem venditori poſt diem offerenti rectè ita præſcribetur, μὴ ἀξιογόνιμον εἶν τὴν δίκην ὡς τῶν χρόνων ἐξηκόντων ἐν οἷς ἔδει τὸ τίμημα ἀποδοῦναι. atque hoc ſatis, vt opinor, liquet.

Interpretatio §. Callimachus. l. qui Romæ. D. de verb. obligat.

C CAP. XI.

NVNC de ſpecie §. Callimachus. l. qui Romæ. D. de verb. oblig. loquar. Ea verò eſt de nautica pecunia: cuius condiciones eæ ſunt, vt eius pecuniæ vſuræ debeantur ex pacto, vt grauiſsimæ vſuræ debeantur, vt creditor vſque ad certum locum, vel ad certam condicionem, vel ad certum tempus, vel vt omne itionis & reditionis periculum ſuſtineat. & eſt huiuſmodi ſpecies, Callimachus mutuam pecuniam
D nauticam accepit à Beryto in Brenteſium in omnis nauigationis dies ducentos, & à Brenteſio in Berytum, ſi intra Idus Septembreis Callimachus à Brenteſio ſoluiſſet: & in eam rem pignori cauit eſſe merces quas Beryto comparaſſet, quasq; Brenteſio redempturus eſſet: quo in pignore ipſe didici priuilegium habiturum creditorem, propterea quòd merces Brenteſium illatæ pecunia eius comparatæ ſunt. l. licet. C. qui potior. in pignor. hab. quarum condicionem par eſt ſequi merces Bretenſio reparatas & redemptas. l. cùm tabernam. D. de pignor. Verùm ideo addita fuit illa condicio, vt in-
E tra Idus Septemb. Callimachus à Brenteſio ſolueret, quòd imminentis brumæ tempore magnum ſit ab vniuerſo naufragio periculum. l. ciuitas. C. de offic. rector. prouinc. l. vtique. §. vlt. D. de rei vindic. l. litus. 1. de verb. ſignific. l. ſuus. §. puto. de hered. inſtit. quod Pleiadum occaſus indicat, & hoc Andr. Alciatus etiam attigit. Ceterum ſi intra Idus Septemb. Brenteſino portu Callimachus non ſolueret, Eroti ſeruo, nauticæ pecuniæ gratia ſecuto (mitti enim ſolebat à creditore ſeruus qui pecuniam tempore ſtatuto exigeret, atque pro ſerui operis & ſumptibus in ſtipulationem certa ſumma deducebatur. l. nihil. §. pro operis. D. de naut. fœn. l. traiecticiæ. D. de oblig. & act.) placuit vt continuò ſortem cum vſuris & ſerui ſumptibus reſtitueret Callimachus. Hęc autem
F omnia Callimachus cauit Sticho ſeruo L. Titij, quem & Seium appellat Scæuola in §. Callimachus. ex conſuetudine Iuriſconſultorũ, qui promiſcuè his nominibus C. Seius, L. Titius vtuntur, pro quibuslibet perſonis, vt philoſophi, Socratis, Dionis, & Theonis: quod his verbis Plutarchus ἐν τοῖς ῥωμαϊκοῖς adnotauit quæſt. XXIX. διὰ τί τὴν νύμφην εἰσάγοντες λέγειν κελεύουσιν, ὅπου σὺ Κάϊος ἐγὼ Καΐα. τοῖς δὲ ὀνόμασι τούτοις ἄλλως κέχρηνται κοινοῖς οὖσιν, ὥσπερ οἱ νομικοὶ Κάϊον Σήϊον καὶ Λούκιον Τίτιον, καὶ οἱ φιλόσοφοι Δίωνα καὶ Θέωνα παραλαμβάνουσι. & hunc morem etiam Tertullianus in Apologetico ſecutus eſt, Bonus, inquit, vir C. Seius, ſed malus tantùm quòd Chriſtianus. Ego Lucium
G ſapientem virum repente factum Chriſtianum deſero, &c. Sed quæ naſcatur ex illa ſpecie queſtio, videamus, Si Brenteſino portu ſoluerit Callimachus ante Idus Septembres ſecundum legem conuentionis, ſed eo tempore quo iam pecuniã Brenteſio Eroti reddere deberet, id eſt, cùm prope inſtarent Idus Septembres, queſitũ eſt, an ſubmerſa naue poſt Idus, ad creditorem ideo pertineat periculum, quòd Callimacho, cùm non longè abeſſent Idus Septembres, nauigationem inſtituenti Eros conſenſiſſet. Scæuola

X 3 negat

negat periculum ad creditorem reſpicere,& meritò:non fuit enim vlla Eroti talis da- A
ta poteſtas inopportunæ nauigationi conſentiendi : denique poſt diem nauis amiſſa
eſt. l.fœnerator. D.de naut.ſœn.& paria ſunt, poſt Idus nauem ſoluere , ac tum ſolue-
re cùm iam intra ſtatuta tempora nauis Berytum peruenire non poteſt.l.cùm ſtipula-
tus ſim. D.de verb.obligationib.At vulgò ita legitur in §.Callimachus, *In nauem mi-
ſiſſet eo tempore*. Ego iam dudum in vetuſtis libris, quos fidei meæ teſtandæ cauſa ne-
minem celabo , ita ſcriptum reperi , *In nauem miſiſſet ſet eo tempore quo iam pecu-
niam Brenteſio reddere Romæ perferendam deberet :* vt Iam articulus ſignum ſit tardi-
taris , quoniam eo rempote certum erat ante Idus nauigarionem confici non poſſe. B
Sic verò ſæpe in P.Florentinis extrema vnius dictionis repetenda eſt ſyllaba, vt & ali-
bi adnotaui. Tum verò deinde in eo.§.quæritur, quid fiat ſi poſt Idus nauem ſoluen-
ti Callimacho Etos conſenſerit : quod fruſtra quæri videtur. nam ſi periculum credi-
toris illo caſu non eſt , & hoc etiam caſu erit multo minus. Sed ſeruo data hoc caſu
fuit proferendi temporis poteſtas , & ideo non abs re quæritur , an ſubmerſa naue ob
ſerui conſenſum ipſo iure dominus actionem ex ſtipulatu amiſerit. Reſpondet Scæ-
uola ipſo iure actionem domino dari, ſed exceptioni locum fore, ſi ſeruo datum eſſet
arbitrium, id eſt, cùm ſeruo id in mandaris datum eſſet. Atque hæc de §.Callimachus C
ſatis ferè diximus.

De taxationis verbo quod proprium eſt Iuriſconſultorum, & locus M.Catonis emendatus. CAP. XII.

TAXATIONIS nomine leges , vti Iuſtinianus auctor eſt in Nou.
LXIII. & Nou. LXXXII. *ἀντὶ τῆς φύσεως ποσότητος ὁριζομένης παρὰ
τοῦ δικάζοντος*, id quod plerumque fit iuriſiurandi in litem refrenandi D
cauſa.l.videamus.§.penult.D.de in lit.iur. l.3.§.præterea.D.ad exhib.
l.arbitrio. §.1.D.de dolo. l.qui reſtituere.D.de rei vindic. vel auctore
Sext.Pompeio cùm arbitro præſcribitur vſque ad quam ſummam
ius ei ſtatuendi ſit. Taxationes etiam dicuntur in teſtamentis & in contractibus , præ-
ſcriptiones quædam verborum quibus oratio aut coërcetur , aut dilatatur. nam ple-
rumque taxationes efficiunt, vt minus quàm dictum ſit debeatur : vt ecce ſi quis ven-
dat x. pondo olei quod natum erit : ſunt hæc verba , *Quod natum erit* , loco taxa-
tionis : & ideo x. pondo emptori, niſi nata ſint, non debebuntur : & ſiquinque dum- E
taxat nata ſint, hæc ſola debebuntur. l.ſi debitor.§.veriſimile. D.de contrahen. empt.
cui, vt & inſcriptionum ſimilitudo ſuadet , optimè l.cum certus. D.de trit.vi.& ol.le-
gat. coniungetur. Nonnumquam vt plus debeatur quàm dictum fuerit : quemadmo-
dum ſi quis vendat XVIII. iugera fundi , & quod eius admenſum eſſet , ad ſingula
pretium conſtituat : ſunt hæc verba, *Quod eius admenſum eſſet* , loco taxationis : &
ideo XX. inuentis , pro XX. pretium debebitur. l.qui fundum. §. qui agrum. D.de
contrah.empt.Sic alibi traditur,hæc verba, *Quidquid ad te peruenit*, haberi loco taxa-
tionis , & nihil ex eo quod peruenit prorſus deduci , diſsimiliter atque ſi vir vxori do- F
tem relegaſſet. l.Mæuio. §.vlt. D.de legar. lib. 2. Inuenio etiam quod veteres in vino
diis offerendo erant ſoliti dicere , *Macte vino inferio eſto*, taxationis habuiſſe vim:
atque ita cenſuiſſe Trebatium ſcribit Arnobius lib. 7.aduerſus gentes. Inſerio, inquit
Trebatius,verbum ea cauſa eſt additum,eaq́; ratione profertur , ne vinũ omne omni-
no quod in cellis atq; apothecis eſt conditum , ex quibus illud quod effunditur prom-
ptum eſt, eſſe ſactum incipiat, & ex vſibus eripiatur humanis. Addito igitur hoc ver-
bo, ſolum erit,quod inſeretur, ſacrum. Ex eo autem Arnobij loco ſanè quàm elegan-
tiſsimo , corrigendus alter eſt M. Catonis in libro de Re ruſtica , vbi Iano ita vinum G
dari ſcribit, *Iane pater, vti te ſtrue commouenda bonas preces bene precatus ſum, euiſ-
dem rei ergo macte vino inferiori eſto :* Et Ioui ſic , *Iuppiter macte ferƈto eſto , macte
vino inferiori eſto*. Nam pro *Inferiori*, legendum omnino eſt *Inferio :* quod verbum
taxationis cauſa , vti dictum eſt , adiicitur. Atque ita deus ab illis , addita taxatione,
colebatur.

Reſtit

A *Reſtitutum Alytarchiæ nomen in l. 1. C. de offic. Com. Orien. & in l. 2. C. de cupreſsis.* CAP. XIII.

Ex prima C. de offic. com. or. à Leone Auguſto ſcripta eſt, non vt vulgò legitur ad Vſeum, ſed ad Puſeum præf. prætorio, vt & l. 3. C. de his qui ſpon. mun. ſuſcip. qui etiam eo anno conſulatum geſsit cum Ioanne, quo Anthemium Occidentis imperatorem Leo fecit. Conſtituit autē in ea Leo, vt quæ deputata ſunt Lyciarchiæ & Syriarchiæ
B ludis in prima Syria (hæc eſt Syria quæ dicitur Salutaris) tam per officia comitis orientis v. s. quàm præſidis Syriæ v. c. exigantur: vtq; ludi Lyciarchiæ comiti, Syriarchiæ præſidi curæ ſint, & ne curiales hæc munera etiam ſua ſponte ſuſcipiant. Verùm cùm Aſianæ, non Orientis diœceſeos Lycia ſit, vti conſtat ex Notitia Rom. Imp. quî fieri poteſt vt cura Lyciarchiæ ad comitem orientis pertineat? Itaque rectius vet. libri pro Lyciarchiæ, duobus in locis habent Alytarchiæ. & ita ille locus purgandus eſt. Fuit Alytarcha ſacerdos Antiochiæ in Syria, ſic dictus quòd ludis qui fiunt in honorem deorum τῖς ἀλυταῖς, id eſt, maſtigophoris præſit, auctore Pha-
C uorino. Inde ſacerdotium ipſum Alytarchia dicitur, ea forma qua & Aſiarchia, Bithyniarchia, Cappadocarchia, Phœnicarchia, Syriarchia, & his ſimilia ſacerdotiorum & flamoniûm nomina. l. 1. C. de natural. lib. l. ἱερ δύο. §. ὕβρις. D. de excuſa. tut. l. 2. C. Th. de exp. lud. Fuit autem olim Alytarchæ permiſſum ex luco Daphnenſi, qui eſt in ſuburbiis Antiochenæ vrbis cupreſsis denſiſsimus, vnam cupreſſum excindere, plures plantare. l. & more. C. Th. de iu. fiſci, quod nominatim abrogatur in l. 1. C. de cupreſsis ſiquidem in ea ſic legendum eſt, *Sed nec Alytarcha vnam cupreſſum, alijs plantatis, excidere ſibi licere contendat.* & ita cùm me eum locum Cadurci emendantem Ant.
D Loiſelus fortè audiiſſet adoleſcens doctiſsimus, codicem deinde mihi dedit, in quo vti propoſui, ea lex clariſsimè perſcripta eſt. Reſtat vt, cùm fuerit à me ſuperius reſtituta inſcriptio l. 1. C. de offic. com. or. reſtituatur etiam ſubſcriptio ex vet. lib. in hunc modum, DATA V. ID. NOVEMB. CP. BASILISCO ET ARMERICO COSS.

De regionibus vrbis Romæ & regionibus Italiæ ac ſuburbicarijs, & explicata l. 1. §. penult. D. de offic. præfe. vrbi. CAP. XIIII.

E

Regiones antiquæ Romæ XIIII. fuiſſe indicat l. 3. in princ. D. de offic. præf. vigil. Totidem & nouæ Romæ, id eſt, Conſtantinopoleos fuiſſe oſtendit Notitia Romani imperij. De regionibus antiquæ Romæ, ſunt qui putent accipiendum id eſſe quod Vlp. ait in l. 1. §. pen. D. de offi. præf. vrbi. præfectum vrbi & vrbe interdicere, & qua alia ſolitarum regionum poſſe: quod mihi non ſit veriſimile: nam regione tantùm aliqua vrbis interdicere moris fuiſſe non credo. Malim id de regioni-
F bus ſuburbicariis & regionibus Italiæ accipere, quàm de vrbis regionibus. Separantur ſuburbicariæ regiones ab Italiæ regionibus in l. 9. C. Theo. de anno. & trib. l. 9. C. Th. de ext. mun. Sed cùm poſsit Italia omni præfectus vrbis interdicere, poterit etiam ſuburbicaria vel quapiam Italiæ regione interdicere: nam & cùm ſicut is, cui prouincia interdictum eſt, Italia ſummouetur, ex D. Claudij conſtitutione, vt Suetonius ſcribit, non ita quoque prouincia ſummoueatur is, cui eſt interdictum Italia, niſi ſpecialiter prohibitum fuerit. l. 2. D. de ſer. export. poterit etiam præfectus vrbi eum, cui Italia interdixerit, ſpecialiter ſummouere à prouincia ſua. d. l. 1. §. penult. Suburbicariæ
G autem regiones dicuntur etiam vrbicariæ in l. 1. C. Th. ſi per obrep. fuer. impet. l. 14. C. Th. de ind. deb. l. 3. C. Th. quib. eq. vſ. l. 9. C. Th. de ext. mun. vt & apud Caium ac Theodoſium auctores limitum, Tuſcia Vrbicaria & Annonaria: fuit enim vna Tuſcia Suburbicaria. & altera Annonaria, vt Picenum aliud Suburbicarium, aliud Annonarium, in l. 12. C. Th. de ind. deb. & in Notit. Rom. imp. Hinc & ſuburbicariæ eccleſiæ apud Rufinum Aquileienſem in canone ſexto Nicæni concilij. Hinc etiam ali-

X 4 quando

quando mihi placebat in d.l. 1. §. penult. pro *Solitarum*, legere *Suburbicarum*. Sed A
præſtat ſolitas regiones pro ſolitis Italiæ aut ſuburbicariis regionibus accipere. Atque
ita cenſeo.

Quæ ſint pacti conuenti vires, & explicata l. pacta conuenta. D. de contrahen.empt.

CAP. XV.

HIs nominibus idem ſignificatur, Pactum, pactio, pactum conuentum,
pactum nudum. Conuentum ſic dicitur quaſi nihil præter conuen- B
tionem habens, vel quaſi compactum. Nudum, quaſi ſolum, ſine no-
mine, ſine cauſa. Dicitur etiam pactum & conuentum; vt apud Pau-
lum lib. 1. ſentent. titul. de pactis & conuentis, & M. Tul. pro Cæcin.
Quæ, inquit, iudicia aut ſtipulationis aut pacti & conuenti formula:
Pactum à contractu ſic ſeparatur: Pactum neque nomen neque cauſam habet. Con-
tractus, aut nomen habet, aut, ſi nomine vacat, certè cauſam habet. Cauſam autem
habet conuentio, quæ datione vel facto ſumpſit effectum: ideoq; Do vt des, contra-
ctus eſt: Dabo vt des, pactum. Ex contractu datur actio: Ex pacto in ciues Romanos C
non datur actio: conſtituitur enim ex eo naturalis, non ciuilis obligatio. Sed tamen ex
pacto datur exceptio, & hoc eſt quod ait Prætor, *Pacta iuſta ſeruabo*. Seruat Prætor,
id eſt, tuetur pacta datis exceptionibus. At pacta vel contractibus adiiciuntur, vel non
adiiciuntur. Hæc proculdubio numquam actionem pariunt, ſemper exceptionem
pariunt. Illa, quæ ſcilicet proprio nomine leges appellantur, aut ex continenti, id eſt,
in initio contractus adiiciuntur, aut ex interuallo. Quæ adiiciuntur ex continenti,
non pariunt actionem, ſed formant contractum. l. cum dotem. C. de iu. dot. id eſt, for-
mam & legem dant contractui: formant ipſam actionem. l. iuriſg. §. quinimmò. D. de D
pact. id eſt, actionem ex ipſo contractu. Itaq; ſi conuenerit ab initio, vt venditor ſatiſ-
daret de euictione, qui ex natura contractus non cogitur niſi repromittere, aget em-
ptor ex empto cum venditore vt ſatiſdet: atq; ita pactum emptionem format, &, vt
Latini Græciq; interpretes locuti ſunt, transformat, τυποῖ ϗ μετατυποῖ. Quòd ſi ab
initio conuenerit, ne venditor teneretur ob euictionem, quod etiam alienum eſt à
natura & qualitate contractus, proderit pactum venditori ad exceptionem, vel etiam
ipſo iure ſe tutum eſſe contendet, quandoquidem pacti exceptio ineſt bonæ fidei iu-
dicio. l. nec ex prætorio. D. de diuerſ. regul. iur. Quæ ex interuallo fiunt de ſatiſdatione E
præſtanda ob euictionem, actionem emptori non dant, ſed ſi agat cum eo venditor
ex aliqua cauſa, rectè excipiet emptor, Si non te mihi quoque ob euictionem fide-
iuſſores dare oporteat. Quæ fiunt ex interuallo de non præſtāda euictione, hæc ſtul-
tum eſt quærere, an actionem pariant: nec enim venditori aliter vtilia eſſe poſſunt
quàm excipiendo, & eatenus quidem ea emptione contineri vel ineſſe emptioni verū
eſt. His verò pactis detrahitur emptioni, illis additur: his leuior, illis fit grauior emptio-
nis condicio. Sed vtraque fiunt de adminiculis: euictiones enim non perficiunt em-
ptionē, ſed iam perfectæ emptioni ſubſidio & auxilio ſunt. At verò ſi ex interuallo pa- F
cta fiant de his quæ ſunt ex ſubſtantia cōtractus, vtputa re, pretio, conſenſu, quibus ſci-
licet emptio perficitur, ſi res non ſit integra, nulla naſcitur actio: ſi res ſit integra, em-
ptio tollitur mutuo diſſenſu, vel etiā reformatur, renouatur, repetitur: & hoc poſterio-
re caſu datur actio, non quidā ex pacto ſed ex noua emptione. Et hæc eſt ſententia l.
pacta conuenta. D. de contrah. empt. Item l. iuriſgen. §. item reſponſum. & §. adeo. D.
de pact. In §. item reſponſum, *Extra naturam*, ſic interpretor, extra ſubſtantiam, cum
Accurſio. Credo enim in eo §. eam Papiniani ſententiam citari. quæ ex lib. 10. quæ-
ſtionum relata eſt in d. l. pacta conuenta. nam quod dicitur reſpondiſſe Papinianum, G
hoc æquè ad quæſtionum ac ad reſponſorum libros referri poteſt l. Claudius. D. de his
quib. vt indig. l. 94. §. 1. D. de ſolution. In §. Adeo, hæc verba *Ex eodem contractu*, ſic
accipio, ex ſubſtantia contractus. Rurſum in eodem §. cùm ſit ſcriptum Flor. *Exce-
ptiones poſtea factæ*, credo fuiſſe ſcriptum inuerſis primis duabus ſyllabis *Edeceptiones*,
pro *Depectiones*, vt in l. 2. C. de abolit. *deceptionem*, pro *depectionem*. Depectio ni-

hil

A hil aliud eſt quàm pactum. Ac de pactis quidem hæc rariſsima & certiſsima eſſe arbitror.

Supereſſe negationem in l. ſub condicione. D. de condic. inſtit. CAP. XVI.

SERVVS vel filiusfa. heres inſtitutus, hereditatem adire iniuſſu domini vel patris non poteſt, ne inuitus æri alieno dominus vel pater obligetur.
B Condicionem verò inſtitutionis ſine iuſſu domini vel patris implere poteſt: & hoc diſertè ſcribit Paulus in l. 5. D. de condic. & demon.: & ſeruo filioq́; parem pupillum facit: ait enim à pupillo etiam condicionem impleri poſſe ſine tutoris auctoritate. Cuius ſententiæ cùm ſit manifeſta ratio; nimirum quoniam eo facto nemo fraudatur, nec hereditas adquiritur, ſed eò tantùm res adducitur, vt pura ſit inſtitutio: & cùm de pupillo ipſum hoc nominatim tradatur in l. ſi pupillus. D. de condic. inſtit. non vereor affirmare in l. ſub condicione. (quæ ante illam l. ſi pupillus, poſita eſt) ſupereſſe negationem: & ita
C Modeſtinum, quia ſcribere debuit, etiam ſcripſiſſe, *Sub condicione heres ſeruus inſtitutus, ſine iuſſu domini condicioni parere poteſt.* quod à me iampridem animaduerſum & publicè ſæpius demonſtratum eſt.

Quid ſit Commendare in l. & ſi quis. §. funeris. D. de religioſ. & ſumptib. fun. CAP. XVII.

IN actionem funerariam veniunt ſumptus funeris cauſa facti, veluti
D ad pompam exequiarum, ad elationem corporis, ad locum ſepulchri, ad perferendum corpus hominis peregrè mortui, ad cuſtodiendum corpus. Additur in l. & ſi quis. §. funeris. D. de religioſ. & ſumptib. fun. ad commendandum corpus. Quod niſi depravatum eſt, referendum videtur ad nænias & præficarum laudationes. Sed his non corpus, id eſt, cadauer mortui, verùm vir antè iam defunctus commendatur. Deinde non aptè coniuncta eſt impenſa commendationis, impenſæ cuſtodiæ. Quid igitur ſi legamus, pro *Commendandum, Commundandum*? vt apud Columellam lib. 12. cap. 18. Aqua
E eluenda ſunt & commundanda & in l. argumento. §. ornamentorum. D. de auro & arg. leg. Solebant enim corpora lauare, abluere, pollincere, ex quo pollinctorum quædam erat inſtituta negotiatio. l. 5. §. idem ait. D. de inſtitor. act. & hæc noſtra opinio ſi non improbatur, hic, ni fallor, ſenſus erit aptiſsimus: quod ad cadauer cuſtodiendum, conſeruandum, commundandum erogatum ſit, ad funeris cauſam referri. Sed verius eſſe didici à viro ornatiſsimo & litteratiſsimo D. Gulielmo Pellicerio Monspeſſuli Epiſcopo commendare eo in loco nihil aliud eſſe quàm deponere, quoad iuſtæ ſepulturæ tradatur: vt in veteri quodam libello dato Seuero Imp. Cum corpora eorum
F fictili Sarcophago commendauerim, &c. & ſic in l. ſi quis eo. D. eod. oſtenditur plerumque corpora temporis cauſa deponi.

De diebus vtilibus & continuis. CAP. XVIII.

DIES vtiles, qui à Græcis interpretibus δεχόμεναι dicuntur, hi ſunt quibus experiundi iuris ſui poteſtas eſt. l. 1. D. de diuerſ. temp. præſcrip. l. miles. §. quædam. D. de adult. coërc. l. iure. C. eod. tit. His aduerſi ſunt
G dies continui. Sunt & ſeſsionum dies, quibus Prætor pro tribunali ſedet, qui continuis etiam aduerſi ſunt, non tamen ſemper ſunt vtiles: nam ſæpe fit vt die ſeſsionum, experiundi quis poteſtatem non habeat. Contrà, dies vtiles plerumque ſunt, quamuis ſeſsionum non ſint, vt puta, ſi talis ſit res quæ de plano & feriato die poſsit expediri. De ſeſsionum diebus agitur in l. 2. §. dies. D. quis ordo in bon. poſ. ſeruc. & (vti iam dudum ex Ant. Goueano didici) in l. Is

cui. §.

cui. §. ſatisfactionis. D. vt in poſſeſſ. legat. Ex his apparet quid inter annum vtilem & annum continuum interſit. Nam vtilis annus is eſt, qui conſtat ex diebus vtilibus. Cõtinuus, ex continuis CCCLXV. Ceterùm vtilem annum ſuſtulit Iuſtinianus in cauſis reſtitutionum, & pro eo continuum quadriennium ſubſtituit. Quò fit, vti non poſsit quis hodie eam, cuius tutor vel curator fuerit, intra XXIX. annum vxorem ducere, cùm tamen olim non niſi intra XXVI. annum hæc prohibitio conſiſteret. l. qui pupillam. D. de adulter. coerc. l. non eſt. D. de ritu nupt. id eſt, intra XXV. annum ætatis & vtilem annum vnum. l. ſi patris. C. de interd. matrim. l. filius. §. ſi quis eo tempore. D. de liber. & poſt. Sublatus etiam antè in eis reſtitutionum cauſis fuerat vtilis annus à Conſtantino l. 2. C. Th. de int. reſt. ſed introducta locorum differentia, is pro eo Romæ quinquennium, in Italia quadriennium, in prouinciis triennium continuum ſubſtituerat. Quæ differentia locorum ab Iuſtiniano ſublata, & omnibus in locis quadriennium continuum definitum eſt in l. vlt. C. de temp. in integ. reſtit. Suſtulit etiam alia in re Iuſtinianus annum vtilem. Actiones perſonales in Italia præſcriptione anni vtilis ſummouebantur: Hæc præſcriptio à Iuſtiniano tollitur in l. 1. C. de anna. excep. in aliis rebus à Iuſtiniano, quod ſciam, anni, dies, menſes vtiles non ſunt ſublati: videntur tamen expuncti à poſterioribus Imperatoribus, eo ſcilicet quòd valde difficilis & lubrica eſſet eorum computatio: & ideo XXX. dies repetendo reo præfiniti, qui vtiles dicuntur in l. 3. §. vlt. D. de accuſat. l. aut priuatim. D. ad Turpillia. qui ab Auguſto præfiniti & obſeruati ſunt, vt Suet. Tranq. indicat in Aug. cap. 32. Hi ab Conſtantino Græco interprete συνεχεῖς ἡμέραι appellantur lib. 1. epitom. tit. 2. eodemq; nomine ab eodem lib. 6. epitom. tit. 7. appellatur annus, qui vtilis dicitur in l. in cum. C. de furt.

Explicatio l. 2. C. de rebus credit. & iureiur. CAP. XIX. D

MALE, vt opinor, vſq; adhuc à Latinis interpretibus accepta eſt l. 2. C. de reb. cred nam quod ait in initio, Iuriſiurandi contempta religio ſatis Deum vltorem habet, non ad eum qui peierat per principem, ſed ad eum, qui per Deum peierat, referendum eſſe puto. idque ita Conſtantinus lib. 1. epito. tradit, οὐδεὶς κατὰ τοῦ θεοῦ ὀμόσας κολαζέσθω· ἱκανὸν γὰρ ὁ ὅρκος ἔχει τιμωρὸν τὸν θεὸν, εἰ κατὰ τοῦ θεοῦ γέγονεν. Quæ poſtea ſequuntur in lege, cum etiam qui peierarit per principem, non puniri, oſtendunt, ſi calore quodam peierarit: quod non ad calorem tantùm iracundiæ, ſed ad inconſultum quemlibet animi motum referri oportet, vt in l. lex Iulia. D. ad leg. Iul. repet. l. nec in ea. D. de adulter. coër. l. 1. §. quæri. D. ad S. C. Turpil. l. locatio. D. de publican. & vectigal. Ceterùm ſi quis conſultò peierarit per principem, lex ei eſſe à corpore periculum ex lege Iulia maieſtatis etiam indicat. Igitur ſi per principem peieratum ſit, princeps ipſe vindex eſt: ſi per Deum, Deus: & ob id à Græcis Iuppiter ὅρκιος dictus eſt: & rectè Tiberius apud Corn. Tacitum, deorum iniurias diis curæ eſſe: vt hæc ſit ſententia l. 2. C. de reb. credit. Legibus non puniri eum qui per Deum peierarit: Non puniri etiam eum qui calore quodam per principem peierarit. Ex quo efficitur, eum qui conſultò per principem peierarit, puniri, & in legem Iuliam maieſtatis incidere. Quæritur hic fortaſſe an periurio alia pœna ſtatuatur in l. vltim. D. de ſtellionat. crim. quod negatur quidem à me: nam & ſi non iurauerit quis eſſe ſua pignora, æquè in ſtellionatus pœnam incidit, modò ſi dolo malo rem alienã pignori obligauerit. l. 2. C. de crim. ſtelliona. Non igitur periurio, ſed ſtellionatui pœna ſtatuitur in d. l. vlt.

Pro ſeruus *reponendum eſſe* ſeruitus *in l. ſed & ſi quid. D. de euictio.* G

CAP. XX.

IS qui fundum ſimpliciter vendidit, neque dixit liberum eſſe vel opt. maximum, præſtare hoc debet ne fundus, ne pars fundi euincatur, item ne vſusfructus euincatur: nam vſusfructus, & ſi pars fundi non ſit, totius tamen fundi emolumentum continet: & hoc ait l. in vendendo. D. de contrahen.

A trahen.emp.Dubitatur cur non dixerit id etiam præſtari,ne ſeruitus euincatur. Dubi-
tanti reſpondetur ex Q. Mucij ſententia, ob euictionem ſeruitutis eum non teneri
qui fundum ſimpliciter vendidit. l. cùm venderes. D. eod. tit.l.penult.D.de euict.niſi
liberum,niſi opt.maximum eſſe dixerit:quo nomine fundum non ſeruire, non tamen
etiam fundo ſeruiri ſignificatur.& hoc receptum inter nos eſt, licet huius appellatio-
nis pleniorem olim nonnulli eſſe ſignificationem exiſtimauerint,à quibus eſſe videtur
Siculus Flaccus in lib. de conſtit. limit. Sed hæc ſi venditor non dixerit, proculdubio
non tenetur ob euictionem ſeruitutis:nam qualis fundus eſt,talem vendidit. Non te-
B netur, inquam, ex empto in id quod intereſt. At æſtimatoria tenetur, id eſt, quanto
minoris.l.quotiens.D.de ædil.edic.quod à Paulo propoſitum fuit in l.ſed & ſi quid.D.
de euict. Nam cùm in ſuperioribus proximis legibus egiſſet de venditione fundi, &
oſtendiſſet euicta parte fundi, vel euicto vſufructu, pro bonitate partis aut fructuum
æſtimationem in ex empto actione fieri, & illa reſtaret inſpectio euictæ ſeruitutis, ita
ſcripſit, *Sed etſi ſeruitus euincatur, quanto minoris ob id prædium eſt, lis æſtimanda eſt.*
vbi tamen vulgo malè pro *Seruitus*, legitur *Seruus*. Sed proxima vſusfructus mentio,
& harum inſpectionum inter ſe connexa ſeries, ſuadet vt *Seruitus* potius legamus,
C quàm *Seruus*. & ita mihi videtur.

De lege Glicia & origine actionis inofficioſi teſtamenti.

CAPVT XXI.

Reprehendit hoc
Hotomanus in libro
de quarta legitima-
ria.

QVERELA inofficioſi teſtamenti quia iuſtum teſtamentum reſcin-
dit, & patremfa.inteſtatum facit, nec Prætoris edicto introducta eſt,
lege aliqua inducta vt ſit neceſſe eſt.ſed à qua lege,dubitatur. an verò
D lege Glicia? Scripſit enim Caius librum ſingularem ad legem Gliciam,
ex quo vna tantùm nobis ſupereſt ſententia in l. 4. D. de inoff. teſta.
quæ rationem inducendę querelę ſeu ferendæ legis Gliciæ continet:
ſic enim eius l.4.inſcriptio edita eſt in P. Florẽtinis, quæ ex nomine quidem ipſo Gli-
ciæ ſatis inuſitato mihi ſuſpecta fuit, vſque dum id eſſe nomen Romanum ex Corne-
lio Tacito deprehendi, qui lib. 15. meminit Glicij Galli, & ex epitome lib. 19. T. Li-
uij, & Suetonio in Tiberio cap. 2. vbi fit mentio Claudij Gliciæ dictatoris, à quo for-
ſitan lex Glicia nomen accepit, vti lex Hortenſia, lex Cornelia, à dictatoribus Hortẽ-
E ſio, Cornelio: &, vti teſtis eſt Carolus Sigonius Titi Liuij eruditiſsimus interpres, eiuſ-
dem Gliciæ dictatura ſic in Capitolinis lapidibus etiam notata eſt. Poſsit quoque vi-
deri ſuſpecta ea legis inſcriptio pleriſque, quòd Iuriſconſultorum indicis auctoritatem
non habeat: ſed in eo Indice multi libri deſunt, Pauli μονόβιβλα, De concurrentibus
actionibus, De dotis repetitione, De articulis liberalis cauſæ, De formula teſtamenti,
De conceptione formularum, De cognitionibus, ad S. C. Turpillianum, De officio
adſeſſorum, Ad legem Fuſiam Caniniam, De adſignatione libertorum: Caij, Pauli,
Vlpiani libri ad edictum ædilium curulium: Vlpiani μονόβιβλα, De officio cõſularium,
F Pandectarum, Excuſationum: Caij μονόβιβλα, De tacitis fideicommiſsis, Ad S. C. Ter-
tyllianum, Ad S. C. Orfitianum. Deſunt & alij Iuriſconſultorum complures libri. Re-
cta igitur cùm ſit inſcriptio l.4.D.de inof.teſt.ſi quis dicat lege Glicia introductam in-
officioſi teſtamenti actionem, fortaſſe non aberrauerit.

Interpretatio l.ſi priuatus. D.qui & à quib.manum.lib.non fi.

CAP. XXII.

G

CREDO non intellexiſſe interpretes cur Paulus dixerit in l.ſi priuatus.
D.qui & à quib.man. lib. non fiant.priuatum coactum à populo fru-
ſtra & inutiliter manumittere. Quod tamen de priuato dictum eſt
homine, quia de magiſtratu æquè id exploratum non fuit vſque ad
Orationem D.Marci, quæ & dominum & magiſtratũ tenet. Ea enim
caueri hoc traditur in l. 3. C.qui manum. non poſſ.ne quis in ſpecta-

culo

culo quod edatur, actorem, id eſt, hiſtrionem manumittat (ſic enim ea lex diſpungen- A
da eſt) ſiue ſeruus ille ſuus, ſiue alienus fuerit, veputa ſi magiſtratus qui populo munus
aliquod edit, ex acclamatione populi manumittat. Quod etiam D. Adriano placuiſſe
videtur: namque is roganti populo, vt quendam ἁρματηλάτην manumitteret, per ta-
bellam reſpondit, à ſe id peti non debere, vt alienum ſeruum liberaret, vel vti dominũ
cogeret manumittere, idq; Dio ſcribit in Adriano. Sed huius tamen ita definiendę rei
primus auctor D. Marcus extitit. Hæc ergo eſt Pauli ſententia, Si priuatus coactus à
populo manumittat, licet voluntatem accommodauerit, ſeruus tamen liber non erit:
nam & nominatim ex acclamatione populi quilibet, ſiue dominus fuerit, ſiue magi- B
ſtratus, prohibetur manumittere. Hunc verò legis vtriuſque ſenſum Petrus Faber ex-
cogitauit, ſummo iudicio præditus adoleſcens: ego probaui.

Defenſa Florentinarum Pandectarum lectio quibuſdam in locis.

CAP. XXIII.

NEſcio cur malint nonnulli, & quidem hi melioris notæ iuris inter-
pretes, in l. inuiti. D. de teſtib. ita legere, *Item is qui exercitui præbenda* C
conduxerit. An quòd ita Liuius, Plautus, Gellius locuti ſint, ſic Vlpia-
num etiam loqui oportuit? An non æquè Latina locutio eſt, *Item is*
qui quid exercitui præbendum conduxerit? Et hic rectus ſenſus, Vt
inuitus teſtimonium non dicat, qui veſtimenta, frumentum, vinum,
aut aliquid aliud exercitui præbendum certa pecunia conduxerit. Equidem non vi-
deo quamobrem hæc verba in illa potius commutanda eſſe cenſuerint. Iidem fallun-
tur cùm ſic in l. produci. D. de teſtib. legi debere arbitrantur, *Produci teſtis non poteſt*
in reum qui antè in eum teſtimonium dixit. Vetus lectio rectiſsima eſt, *Produci teſtis* D
is non poteſt, qui antè in eum reum teſtimonium dixit. quæ verba quidam ſic interpre-
tantur, vt aliquis idoneus teſtis in eius cauſa non ſit, in quem crimine poſtulatum ſe-
mel teſtimonium dixerit: verùm hi quoq; falluntur. Græcorum interpretum clarior
eſt ſententia, vt qui antè in aliquem reum teſtimonium dixit, rurſus pro eodem teſtis
produci non poſsit. Quemadmodum enim reprobare teſtem in alia cauſa ſemel pro-
batum nequeo. l. ſi quis teſtibus. C. de teſtib. ita probare ſine pudore non poſſum, quẽ
ſemel excepero & refutauero. Interpretum verba hæc ſunt, *ὁ κατά τινος ἤδη μαρτυρή-*
σας, οὐ μαρτυρεῖ πάλιν ὑπὲρ αὐτοῦ. quæ Accurſij prima etiam fuit interpretatio. Sunt etiã E
qui in l. ideo. D. de compenſat. legere malint Edilitatis, alij Edulitatis: vtroque verbo ſi-
gnificantur edilia & opſonia. Itaq; non video vt ſic aptè legatur, Edilitatis tempore: &
omnino ſequendos eſſe veteres libros arbitror, in quibus ita eſt Ædilitatis tempore,
id eſt, cùm in ædilitate eſſet, vt in l. Æmilius. D. de adminiſt. tut. Magiſtratus tempore.
Accurſius, vt ſunt auctores libri ſcripti, & gl. l. non tantum. §. is qui. D. de exc. tut. cùm
legiſſet Edilitatis, idque nomen ab edendi verbo deduxiſſet, inde ſenſim factum eſt,
vt à quibuſdam eo in loco ſcriberetur Edulitatis: nec ipſe vnquam eos, aut Accurſiũ,
credo diphthongi notam animaduertiſſe. Verùm explicanda etiam nobis eſt ſenten- F
tia l. ideo. vt explicatio quoq; ipſa huic veteri lectioni lucem adſerat. Equidem conſti-
tuendam eſſe arbitror differentiam inter Ædilem & Curatorem rei frumentariæ vel
annonariæ. Hic ſi ex curationis cauſa condemnetur, compenſatione vti non poteſt. l.
ob negotium. D. de compenſat. l. 3. C. eod. l. aufertur. §. vt debitoribus. D. de iu. fiſci.
quia debitor eſt pecuniæ frumentariæ. At Ædilis, curator non eſt rei annonariæ, ſed
quam curator annonam redegerit, in ea præbenda ipſe operam nauat. Hanc verò ſi
compreſſerit atque arctiorem præbuerit, id eſt, ſi fraudauerit annonam, vt in l. vix. D.
de iudic. & ideò condemnatus fuerit aduerſus fiſcum aut Rempub. vti compenſatio- G
ne poteſt: quia datæ arctioris annonæ, non acceptæ pecunię frumentariæ debitor eſt.
Curatori pecunia datur: Ædili annona, non pecunia.

Emendatus §. vltim. l. Lucius. D. ad municipalem.

CAP. XXIIII.

IN

A IN l. Lucius. §. vlt. D. ad municip. horum verborum loco, *Idem reſpon-*
dit, legendum puto, *Iidem reſcripſerunt.* Nam cùm Paulus in §. pe-
nult. Seueri & Antonini reſcriptum ad Septimium Zenonem pro-
poſuerit, quod quidem extat in l. 1. C. de honor. & muner. non con-
tinu. inc. pat. & fil. & nunc in §. vlt. proponat eorundem Imperato-
rum aliud reſcriptum, quod vti ex vet. lib. apparet, ad Herculianum
emiſſum extat in l. 1. C. de vend. reb. ciuit. quis eſt qui non malit, *Iidem reſcripſerunt*,
legere, quàm *Idem reſpondit?* præſertim cùm non ſuis Paulus, ſed ipſis omnino reſcri-
B pti verbis vtatur. Eius verò reſcripti hæc eſt ſententia, Poſt addictionem factam, adie-
ctionem & licitationem admitti intra certa tempora, quod etiam l. ſi tempora. C. de
fide & iu. haſ. fiſcal. indicat. Poſt addictionem factam à República, niſi ex priuilegio,
adiectionem non admitti. Meliori condicione fiſcum eſſe, quàm Rempublícam aut
municipium. Sic fiſcus hypothecam ſemper habet. l. auſertur. §. fiſcus. D. de iu. fiſci.
Reſpublica non niſi ex priuilegio l. 2. C. de iure Reip. l. Antiochenſium. D. de reb. au-
ctor. iudic. poſsid. Fiſcus πρωτοπραξίαν habet. l. quod quis. D. eod. Idem nunc etiam ha-
bet Reſpublica. l. bonis. D. eod. Olim certè non habuit niſi ex priuilegio, vt ex epiſto-
C lis Plinij ad Traianum conſtat, cap. de exactione pecuniarum.

Explicata quæſtio §. ſi fundus & §. Ariſto. l. is qui in puteum. D.
quod vi aut clam. CAP. XXV.

QVAESTIONIS eſt, vtri competat interdictum Quod vi aut clam,
venditori an emptori, cui ad diem fundus addictus eſt. Caſsius inter-
dictum dat venditori: credo quia condicionalem & imperfectam eſſe
D venditionem exiſtimat; quod & Vlpiano non omnino diſplicuiſſe
oſtẽdimus in l. 2. §. ſi in diem. D. pro empt. Iuliano eſt aliud iudicium:
puram enim eſſe venditionem Iulianus ait, cui Paulus, Marcellus, &
alij complures aſſentiuntur. ideoq; medio tempore vi aut clam opere facto, Iulianus
emptori dat interdictum Quod vi aut clam: ita tamen, quemadmodum fructus me-
dio tempore perceptos, ſic vt & hoc interdictum, cedere venditori adiectione facta,
vel meliore condicione allata, emptor compellatur. & hæc Iuliani ſententia duobus
in locis ab Vlpiano relata eſt. l. is qui in puteum. §. ſi fundus. D. quod vi aut clam. l. 4.
E §. idem Iulianus XLVIII. D. de in diem addict. quæ an ſit omni caſu perpetua, dubi-
tari poteſt. Quid enim ſi in diem addictus penes emptorem & collocatus fundus, tra-
ditus non ſit emptionis iure, ſed precario vel ex conductionis cauſa? Si fundus ex cau-
ſa emptionis traditus fuerit, emptori dari Iulianus interdictum apertè profitetur. Ce-
terùm ſi precario aut cõductionis iure traditus fuerit fundus, an tunc locum obtineat
Iuliani ſententia, dubitatur. Plerumque verò cùm hac lege, aut lege commiſſoria fun-
dus vænit, interim precaria poſſeſsio emptori datur. l. 3. C. de pact. int. emp. & vend. l.
Iulianus. §. poſſeſsionẽ. D. de actio. emp. l. ea quæ. D. de precar. vel etiã ab emptore in-
F terim certa mercede fundus conducitur. l. ſicut. & l. prox. D. loca. l. ſerui emptor. D. de
per. & com. rei vend. Et his quoq; caſibus emptori Vlpianus interdictũ Quod vi aut
clam dedit in l. is qui in puteũ. §. Ariſt. D. quod vi aut clam. Poſteriore caſu ſine dubio,
priore dubitanter, vt apparet ex hac nota *Videamus*, quæ diffidentis eſt, & in id tamẽ
ſe magis inclinare demonſtrantis. Ex quo apparet non tantùm poſſeſſori, ſed etiã non
poſſeſſori, cuius intereſt, hoc interdictum dari. atq; ideo, vt Ariſto tradit, rectè nõ poſ-
ſeſſori etiam eum qui opus facturus eſt denuntiare, vt ſe opus clàm non feciſſe profi-
teri poſsit: nam ſi ei competit interdictum, & ei denuntiari quoq; oportet. Hac de re
G tractans Vlpianus primùm ſic ait, *Ego, ſi poſt in diem addictionem factam, fundus preca-*
rio traditus ſit, putem emptorem interdictum Quod vi aut clam, habere. Mox tamen
addit, ſi precarij rogatio facta ſit, venditori proculdubio interdictum dari: ſed & em-
ptorem quoq; forſitan hoc interdicto vti poſſe, quia ipſius intereſt qualiter qualiter in
poſſeſsione ſit. Quod additum eſt ſuperuacuo, aut cùm antè ſit propoſitum intrepidè,
ſub diffidentiæ nota inſcitè mox repetitum eſt: niſi priorem ita ſententiam emende-

mus, *Ego, ſi poſt in diem addictionem factam fundus non precario traditus ſit* (id eſt, ſi traditus ſit ex emptionis cauſa) *putem emptorem interdictum Quod vi aut clam, habere:* quibus verbis Vlpianus demonſtrat ſequi ſe Iuliani ſententiam. Sic verò licet non habeant libri Florentini, attamen libri ſcripti complures habent: nec fuit ignota ea lectionis varietas Accurſio, qui aliâs legi adnotauit, *Si precario traditus non ſit.* ſed malim legere, vt eſt in libris ſcriptis, *Si non precario traditus ſit:* quamuis hoc, an illo modo legas, nihil magnopere interſit. Ergo hæc ſit huius quæſtionis concluſio, Emptori poſt in diem addictionem, quoquo iure ſit fundus traditus, ante adiectionem interdictum Quod vi aut clam, dari: vtile, inquam, dari, non directum, propterea quòd pependit ius emptionis ex cōdicione ſub qua emptio reſoluitur. Poſt adiectionem non dari: qua in re non certabat cum Iuliano Caſsius d.l. is qui in puteum. §. planè. Eadē facilius admitti Vlpianus ait, ſi res ita venierit, vt ſi emptori diſpliceat, ſi meliorem aliam rem inueniat, inempta fiat. l. is qui in puteum. §. pen. credo quia inter omnes conſtitit hanc puram emptionem eſſe. l. 3. D. de contr. emp. l. 2. §. ſi in diem. D. pro empt. Quod non ſimiliter dici poteſt in commiſſoria venditione: nam hanc eſſe condicionalem Sabinus exiſtimabat. d. l. 2. §. Sabinus. ſed in ea quoque idem iuris eſt. A B C

De Pauli tribus decretorum libris. CAP. XXVI.

DECRETA, ſunt ſententiæ prolatæ in cauſarū cognitionibus Imperatoris Antonini & Seueri etiam patris eius (vt indicio eſt l. Seuerus. D. de decurion.) decreta ſex libris Paulus cōplexus eſt, quę ipſo Paulo & Papiniano & Meſsio & Tryphonino, & aliis quibuſdā Iuriſconſultis aſsidentibus pronuntiata ſunt, & plerumq; Paulo non approbante, vt in ſpecie l. Æmilius. D. de minor. l. vlt. D. de iu. fiſci. l. Paula. D §. 1. D. de leg. lib. 3. l. vlt. D. quod cum eo. & c. l. Clodius. D. de adquir. here. ferè ſemper ex ſplendidiſsimi Papiniani ſententia. Ex his verò ſex libris, vſus eſt Iuſtinianus tribus dumtaxat prioribus: & ideo ſic ſolet legibus inſcribere, *Paulus imperialium ſententiarum in cognitionibus prolatarum, ſiue decretorum ex libris ſex libro primo.* vt in l. vlt. D. de iu. patrona. quæ lex repetita eſt in l. quædam. D. fam. hereiſc. non illo quidē; ſed breuiore in hunc modum adſcripto titulo, Paulus l. 1. Decretorū. ſic in l. Ælianus. D. de manumiſſ. l. vlt. D. de condic. & dem. l. cùm quærebatur. D. de verb. ſignif. Quapropter exiſtimo quòd ita inſcriptū eſt l. vlt. D. de hered. inſtit. & l. vlt. D. ad S. C. Trebel. E *Paulus Imperialium ſententiarum in cognitionibus prolatarum ex libris ſex lib. primo, ſeu Decretorum libro ſecundo,* emendandum eſſe ita, vt pro *Secundo* adſcribatur *Primo.* Iidem namq; ſunt decretorum & Imperialium ſententiarū in cognitionibus prolatarum libri: quinimmò decreta nihil ſunt aliud quàm Imperiales ſententiæ prolatæ in cognitionibus, quibus quidem prolatis à principe, ſi quid dubitationis ſupereſſet, plerumq; de eo principi vel à partibus vel à conſiliariis ſuggerebatur quid ſentiret, vt in l. vlt. D. de iu. fiſ. l. Oſidius. D. de leg. lib. 3. & iam non pronūtiare tum aut decernere, ſed ſuggeſtioni reſpondere princeps dicebatur. Nonnumquā in libris Decretorum ait F Paulus reſcripſiſſe principem. l. vlt. D. de condi. & dem. quod etiam non eſt decernere, ſed ad libellum partis reſcribere, vt in l. reſcriptum. D. de diſtract. pign. l. vlt. D. de offic. procur. Cæſar. id eſt, ration. l. ſed addes. §. pen. D. loca.

De ſex Hermogeniani epitomarum libris, & de Rutilio. CAP. XXVII.

QVI à nobis Hermogenianus, à Lampridio in Alexandro appellatur G Hermogenes, & in Papiniani diſcipulorum numerum refertur: is epitomarum iuris ſex libros ſcripſit, quos ſine vllo auctore quidam Saluij Iuliani librorum epitomas eſſe comminiſcūtur. Verùm enim licet Hermogenianus ſe profeſſus fuerit ſecutum ordinem edicti perpetui, ordinati ſcilicet à Saluio Iuliano l. 2. D. de ſta. hom. quod Iuſtinianus

A nianus etiam noſter profitetur, non tamẽ inde rectè colligas eum Iuliani Digeſtorum
epiromas confeciſſe. Scripſit etiam Hermogenianus fideicommiſſorum libros, niſi
mendoſa eſt inſcriptio l.nam quod. D. ad Trebellia. quod facilè adducor vt credam:
nam poſsint quidem hæc legis verba, *Nam quod ad ius publicum attinet, non ſequitur
ius poteſtatis*, Hermogeniani eſſe aliquo ex ἐπιδομῶν libro. At quæ ſequuntur, Vlpiani
ſunt ex libro 4. fideicommiſſorum, ex quo & præcedentes & ſequentes leges com-
plures deſumptæ ſunt. atque ita eam legem in duas eſſe diuidendam & ſcimus & affir-
mamus. Rutilius Maximus librum ſingularẽ, id eſt, μονόβιβλον ſcripſit ad legem Falci-
B diã, ex quo tantùm ſupereſt nobis l.ſi heres. D. de leg. lib. 1. Eſt autẽ is Rutilius ex Iuriſ-
cõſultis nouis. Is qui citatur in l.ſi habitatio. §. vtrum. de vſu & habit. & l. 1. de arb. cæd.
& l. 3. §. ligna. de penu leg. eſt ex veteribus, nẽpe P. Rutilius Rufus P. Mucij diſcipulus,
qui Romæ conſul fuit cum M. Manilio, & Aſiæ proconſul, vt eſt in l. 2. D. de orig. iur.
vel ſi Aſconio credimus in Diuin. Aſiæ proconſulis quæſtor, aut legatus, vt ſcribit Li-
uius lib. 70. Hic etiam Rutilius rerum Romanarum hiſtoriam ſcripſit, auctore Athe-
næo in lib. 6. δειπνοσοφιστῶν, cap. vlt. & Velleo Paterculo in lib. 2. Scripſit & de vita ſua li-
bros aliquot, quorum ſæpe auctoritate Chariſius vtitur, & orationes complures.

C

De locatoris & conductoris nominum differentia.

CAPVT XXVIII.

SVNT qui Locatorem eum eſſe definiant, qui mercedem accipit,
Conductorem qui dat: & idcirco dominũ ædium, Locatorem eſſe,
inquilinum, Conductorem: huic ex conducto, illi ex locato actio-
nem dari. Sed hæc definitio non eſt perpetua: nam plerumque Lo-
D cator is dicitur, qui dat mercedem, Conductor qui accipit. Vt ecce,
qui domum faciendam dat, locat, & hic tamen mercedem dat: &
retrò, qui faciendam ſuſcipit, Conductor eſt, merces tamen ei datur: & vt illi ex loca-
to, ita huic ex conducto competit actio. Similique modo is, qui pecus paſcendum,
qui ſarciendum aut poliendum aliquid, qui puerum docendum, qui onus ferendum
accipit, quamuis mercedem accipiat, conductor eſt. In quærenda igitur Locatoris
& Conductoris definitione, à quo detur vel accipiatur merces, ſpectandum non eſt:
nam eſt Locator, non is qui accipit, ſed etiam qui dat mercedem: Conductor, non is
E qui dat, ſed etiam qui accipit mercedem. At generaliter, Locator eſt, qui dat vtẽdum
vel faciendum aliquid: qui accipit, Conductor. Verùm hæc definitio cuiuſmodi ſit, ap-
poſitis exemplis demonſtrare neceſſe eſt. Is qui dat ſuam domum vtendam, aut opus
faciendum, Locator eſt, cùm tamen hic det, ille accipiat mercedem. Qui verò do-
mum vtendam, vel opus faciendum accipit, Conductor eſt: & hic tamen mercedem
accipit, ille dat. Inde qui cuſtodiendis veſtimentis noſtris operam ſuam exhibet, Lo-
cator eſt, nos Conductores ſumus: at is qui veſtimenta cuſtodienda ſuſcipit, Condu-
ctor eſt, nos Locatores. Et iuris profeſſor, ſi ad docendum ſuas operas exhibeat, ac de
F mercede paciſcatur, Locator eſt, diſcipuli ſunt Conductores. Quòd ſi Iuris profeſſor
complures in eius diſciplinam ſe dantes edocendos ſuſcipiat, Conductor eſt, diſcipu-
li ſunt Locatores. Eadem ratione, ſi rem vendendam certa mercede tibi do, ego ſum
Locator, tu Conductor: ſed ſi tu me rem vendendam rogas, & vltrò mihi tuam ope-
ram deſers, tu Locator es, ego Conductor. Deniq; nauis magiſter, ſi nauem det vten-
dam, Locator eſt: idem ſi accipiat merces vehendas, Conductor eſt: vtroq; tamen ca-
ſu mercedem accipit. Dominus vero mercium priore caſu Conductor, poſteriore Lo-
cator eſt: & vtroque caſu tamen ipſe dat mercedem nauis magiſtro. Quid autem fiet,
G ſi, vtrum dominus mercium nauem conduxerit, an merces locauerit vehendas, igno-
retur, & ideo incertum ſit vtra ei competat actio ex locato an ex conducto? Et pro-
ditum eſt præſcriptis verbis actionem dari dubitationis tollendæ cauſa. Idemque
in ſuperioribus caſibus dici poteſt, ſi quemadmodum inter contrahẽtes inita res fue-
rit, ignoretur. Ex his autem apparet perpetuam eſſe hanc inter Locare atque Condu-

cere differentiam, vt nihil ſit aliud Locare, quàm vtendum vel faciendum aliquid da- A
re: Conducere, accipere. Quod à me cùm eſſet aliquanto nudius propoſitum in lib. 3.
Inſtitut. iuſtum viſum eſt, vt hoc in capite latius explicaretur. Non attuli tamen capita
legum, ex quibus exempla hæc prompſimus, quoniam ſatis omnibus patent in tit. Lo-
cati, & De lege Rhod. & de æſtim. ac. & de præſcr. verb. Poſsim etiam ex aliis auctori-
bus aſsimilia exempla promere compluria, ſed cùm tot propria habeamus, quid alie-
nis indigemus?

Explicatio l. eum qui probabilem. C. de epiſcop. & cler. B
CAP. XXIX.

RECTE, vt mihi quidẽ videtur, in capite tertio concilij Nicæni *συνεισάκτους* Rufinus Aquileienſis interpretatur Extraneas mulieres: nam
& in l. eum qui probabilem. C. de epiſc. & cler. ſacerdotibus & cleri-
cis, dum inhibentur conſortia extranearum mulierum, proculdubio
συνεισάκτων conſortia inhibẽtur. Alij tamen *συνεισάκτους* malunt ſub-
introductas, vel intromiſſas, vel adſciticias interpretari in c. nullus & C
c. interdixit, 32. diſt. & in No. CXXIII. §. 1. & §. presbyteris. & in Aquiſgran. concilij
cap. 39. & Arelatẽſis 2. cap. 4. & in Euſebij hiſto. lib. 7. cap. 30. vbi Beatus Rhenanus,
ex Chryſoſtomi quodam ſermone, quales eæ mulieres fuerint, diligenter interpreta-
tus eſt. Sed extranearum appellatio cùm Græco verbo conueniat, & ſit ab Imperato-
ribus vſurpata in l. eum qui. & ab Greg. lib. 11. epiſt. cap. 40. & 41. mihi probatur ma-
gis. Quod tamen in ea lege de ſororia appellatione traditur, obſcurum forſitan eſſe vi-
debitur, niſi adnotauero *συνεισάκτους*, à clericis & ſacerdotibus, qui earum conſuetudi-
ne delectabantur, ſorores aut matres aut filias appellatas, vt propudia ſua ſub his vide- D
licet pietatis nominibus obtegerent: id quod Hieronymus indicat in lib. ad Ruſticum
monachum de viuendi forma, & in lib. de vitando ſuſpecto contubernio, & in eodem
Sermone Io. Chryſoſtomus. Senſus igitur legis hic eſt, vt ne quis ſacerdos aut clericus
tales domi ſorores habeat, & generaliter ne extraneas, id eſt, *συνεισάκτους* habeat, nec
vllas omnino mulieres, pręter matrem, filiam germanam, & eam quæ vxor ante ſacer-
dotium fuerit. Additur in concilio Nicæno *θεία*, & quælibet huiuſmodi neceſsitudine
coniuncta mulier, vt procul abſit omnis ab ea ſuſpicio. Eſt autem eadem l. eum qui
probabilem. tranſlata in leges Baiunariorum tit. 1. cap. de presbyt. & diac. vt minimè E
habitent cum mulieribus.

De ſtipulationibus emptæ & venditæ hereditatis. CAP. XXX.

STIPVLATIO emptæ & venditæ hereditatis ex emptoris parte ita
interponitur, QVANTA PECVNIA AD TE EX HEREDI-
TATE ILLA PERVENERIT, DOLO'VE MALO TVO FA-
CTVM EST ERIT'VE QVOMINVS PERVENIAT, TAN- F
TAM PRAESTARI. l. 50. de verb. oblig. D. Ex parte venditoris vt
concepta fuerit ſtipulatio non habemus: conſtat tamen id inter cete-
ra potiſsimum ab emptore caueri conſueuiſſe, Quantam pecuniam venditor heredi-
tario nomine dederit, ſoluerit, præſtiterit, tantam ſe venditori præſtiturum. l. ſi ex plu-
ribus. D. de hered. vel act. vend. Videntur & illa verba fuiſſe recepta, QVANTA PE-
CVNIA AD EVM PERVENISSET. l. liber. §. 1. D. de ſtip. ſer. atq; ita vtrinq; in-
terponi ſtipulationes indicat §. ergo ſi quidem, de fideic. hered. Ad eas verò pertinet,
ni fallor, tota l. 2. D. eodẽ tit. quod vt planius intelligatur, eam ipſe legem & ſtipulatio- G
num formulas retexere ſubtiliter in hoc capite conſtitui. Primum omnium hoc in le-
ge proponitur, venditorem hereditatis de ſuo facto ſatiſdare: quo in loco Satiſdare ſi-
gnificat Repromittere, quod frequens eſſe oſtendimus in tit. quib. mod. tol. oblig. Re-
promiſsionis verba illa ſunt, QVANTA PECVNIA EX HEREDITATE &c.
Dubitari poteſt, an etiam ſatiſdare de euictione debeat. Quod negatur in ea lege, vbi
quoque

A quoq; Satiſdare eſt Cauere,nõ fideiuſſores dare:nam neq; alius quilibet venditor de
euictione dat fideiuſſores. Venditor igitur, etſi præſtare debeat hereditatẽ eſſe, & ſe
heredẽ eſſe,ſi quid tamen ex corporibus hereditariis euincatur, vt eo nomine cauere
non debet,ita nec eo nomine tenetur,quoniam hoc agitur,vt id ex ea vẽditione tan-
tum emptor habeat,quantũ habiturus foret venditor. Proinde ſi res euicta nõ ſit he-
reditaria,ideo de euictione non agitur,quia id actũ non fuit, vt res nõ hereditaria væ-
niret:quòd ſi res euicta ſit hereditaria, iniuria iudicis non obligat venditorẽ.l.5.D. de
euict.Non poteſt igitur dari caſus,quo vẽditor de euictione teneatur. Eademq; ratio-
B ne dicendũ idem eſt in venditione peculij:nam vtrumq; iuris nomẽ eſt. Attamẽ ven-
ditor hereditatis cauere,ita vti diximus,debet,QVANTA PECVNIA &c.vbi primũ
illa occurrit quæſtio,quid pecuniæ verbo cõtineatur. Eadẽ ferè ſunt verba cautionis,
quæ ex lege Iulia præſtatur vxori à marito manumittente ſeruos dotales vxoris volun-
tate.Pecuniæ autẽ in ea propriè verbũ accipitur pro ęſtimatione,pretio,numis.l.ſi ve-
rò.D.ſolu.matrim. At certè in hac ſtipulatione,pecunię verbũ etiam corpora heredi-
taria cõprehendit,idq; explicatur in l.quiſquis.D.de leg.3.& lege pecuniæ verbũ.& l.
cùm ſtipulamur.D.de verb.ſignifi. nam & l.pecuniæ verbũ,ad ſtipulationes emptæ &
C venditæ hereditatis propriè pertinere,& cũ l.2.D.de her.vend.coniungendã eſſe, in-
ſcriptio vtriuſq;, nec non Hereditatis verbũ in ea lege explicatũ,apertè demonſtrat.
Sed rurſus quæritur,verbũ QVANTA, vtrũ ad mortis tẽpus referatur,an aditionis,an
vẽditionis. Et d.l.2.§.1.venditionis tẽpus ait ſpectari,non mortis,non aditionis. Sen-
tentia hæc eſt,In venditionẽ hereditatis venire non ea tantùm quæ fuerũt mortis vel
aditionis tẽpore,ſed etiam ea quæ poſt mortẽ aut poſt aditionẽ acceſſerunt:hereditas
enim,licet nomẽ ſit iuris,acceſsionẽ tamen & deceſsionẽ recipit. Si quid igitur acceſ-
ſerit poſt aditionẽ aut mortem,hoc in venditionẽ hereditatis venit:ſi quid tamen he-
D redis facto deceſſerit,vtputa ſi ante venditionẽ hereditatis rem hereditariã vendiderit
aut donauerit,pretiũ eius præſtare debet.Item ſi poſt venditionẽ rem aliquam nactus
ſit,eam rem præſtare debet.d.l.2.§.ſed etſi rerũ.§.ſed & rerũ.l.venditor ex hereditate.
eod.tit. Apparet autẽ ex his in exquirẽda quantitate venditæ hereditatis,ita venditio-
nis tẽpus ſpectari,vt acceſsiones hereditatẽ augeant,deceſsiones heredis facto cõtin-
gentes non deminuãt:quod in ponẽda ratione legis Falcidiæ nõ obſeruatur. hic enim
tẽpus mortis inſpicitur, nec vel acceſsionibus augetur, vel deceſsionibus deminuitur
hereditas. Ideoq; ſi creditor filij patrem heredẽ ſcripſerit,lege Falcidia interueniẽte in
E hereditate computabitur quod heres defuncto debuit pro ratione peculij, quod fuit
mortis tẽpore.l.eo tẽpore.§.ſi creditor.D.de pecul.cui opponi ſolet l.ſi creditor.D.ad
leg.Falc. Earum verò inter ſe cõciliatio eruẽda eſt ex l.cum quo.D.eod.tit. At ſi credi-
tor filij patrẽ heredẽ ſcripſerit,& is porrò hereditatẽ vẽdiderit,emptori de peculio te-
nebitur,quod fuit venditionis tẽpore. & ita eſt accipiẽda l.ſi creditor.D.de pec.l.2.§.
illud quæſitũ.D.de hered.vend. Tempus quidẽ mortis hoc etiã caſu,vel ſaltẽ aditionis
ſpectari cõueniebat,vt in lege Falcidia:ſed ideo venditionis tẽpus inſpicitur,quia ple-
rumq; id inter vendentẽ & ementẽ agi videtur.d.l.2.§.1.Sequitur in ſtipulationis for-
F mula, EX HEREDITATE: plenior eſſet vberiorq; ſtipulatio,ſi diceret EX TE-
STAMENTO. Cùm verò dicat EX HEREDITATE, nec hereditas pupillaris,nec
prælegata emptori præſtãda ſunt.d.l.2.§.illud poteſt quæri. Nõ præſtantur etiã ea quæ
nõ ex hereditate,ſed propter hereditatẽ percipiũtur,vt in ſpecie l.itẽ veniũt.§.eũ prę-
diximus.D.de petit.hered.& d.l.2.§.ſolet. Verbũ autẽ PERVENERIT vti accipien-
dũ ſit in eadẽ lege,explicatur §.perueniſſe.& vt in cautione legis Iuliæ,ſic in hac ſtipu-
latione videtur perueniſſe,ſiue iam exegit,ſiue exigere poteſt:& ideo cedere actiones
vẽditor debet,non tãtùm principales,ſed etiã acceſſorias, eas quoq; quas ipſe vẽditor
G poſtea nactus eſt.d.l.2.§.non ſolũ. Ex ceſsione,emptori directę cõpetunt, Sine ceſsio-
ne,vtiles. Additur in ſtipulatione, Dolóve malo tuo factũ eſt erit've quominus perue-
niat. Quæ verba ſic explicantur in eadẽ lege.§.ſed & ſi quid. vt dolum cõprehendant
& latam culpã. Ideoq; venditor ex empto tenetur ſiue dolo ſiue lata culpa id egerit,ne
quid ad ſe perueniret. De leui culpa non tenetur, niſi cùm in ea re cuſtodienda quæ
iam ad ipſum peruenerit negligẽs eſt.l.3.D.de hered. vend. Hæc de ſtipulatione em-

 ptoris.

ptoris. Ad ſtipulationem venditoris, & ea quæ oportet emptorem præſtare venditori A
pertinent à §. Sicuti lucrum.cetera omnia vſque ad finem legis. Et, vt breue faciam,
ad emptorem lex ait pertinere damna, onera, impenſas hereditarias, æs alienum de-
functi,etiam quod heredi defunctus debuit : quia etſi id videatur aditione confuſum
eſſe, tamen empta hereditate reſtituitur heredi & conſeruatur. Sed & ſiquid in rem
hereditariam,quam venditor ſibi recepit,ante venditionem impenſum ſit,id quoque
venditori præſtandum eſt.d.l.2.§.ſi venditor. & hæc ita ſibi rectè dari venditor ſtipu-
latur, emptor promittit. Ad venditorem creditores hereditarij veniunt. Ad emptorẽ
inuitũ non veniunt.l.2.C.de pact.l.2. C. de hered. vend. præterquã ſi à fiſco vendita B
hereditas fuerit.l.1.C.eod. & ideo venditori, ſi quid hereditatio nomine præſtiterit,
hac ſtipulatione caueri ſolet. Sed & ſi non fuerint interpoſitæ ſtipulationes emptæ &
venditæ hereditatis, ad ea quæ his ſtipulationibus comprehendi ſolent, ex empto &
vendito actiones dari,nemo eſt qui ambigat.

Explicatio l.1.C.de obligat. & act. & l.nulla.C.de procurat.

CAP. XXXI.

C

VVLGO iactatur mandatum re integra finiri morte domini : quod in
mãdato venditarũ,donatarum, aut in ſolutum datarum actionũ non
obtinet,niſi ſi dominus ſine herede deceſſerit:mortuo enim domino
ſine herede,vtilis actio mandatario competit, ex ceſsione directa nõ
competit.& hæc,ni fallor,eſt ſententia l.1.C.de oblig.& act. à nemi-
ne,quòd ſciam, adhuc explicata. Proponam ſpeciem legis, vt melius
poſsit eius cognoſci ſententia. Valeria mulier(cui,ſi ſe obliget,non ſi pro alio pecuniã
ſoluat, S. C. Velleianum opitulatur) creditori pro debitore pecuniam numerauit, nõ D
tam ſolutionis nomine,quàm quaſi pretij loco:& ideo actionem quoq; ſuam creditor
mulieri mandauit.Porro is deceſsit re integra,id eſt,nondum lite cõteſtata. Quæſtio-
nis eſt,an mandatum ſit finitum. Et quidem ſi heredẽ creditor habeat,mãdatum non
finitur, propterea quòd fidem venditionis ab herede impleri oportet. Itaque mulieri
non tantùm vtilis actio proprio nomine,ſed etiam directa ex ceſsione cõpetit.Quòd
ſi heredem non habeat,finitur mandatum:& ideo Valeriæ vtilis quidem actio datur,
quæ cuilibet emptori actionis proprio nomine competit,directa ex mãdato non da-
tur. Vt ergo eius morte qui nomen emit,mandatum non finitur.l.iliam.C. de donat. E
ita morte domini mandatũ non aliter finietur,quàm ſi is re integra ſine herede deceſ-
ſerit.Et hæc quidem obtinent in procuratore in rem ſuam,puta in mandato vendita-
rum vel donatarum actionum,ſicut initio diximus.nam ſi in rem meam ad agendum
vel defendendum,procuratorem conſtituero:me re integra mortuo,mandatum fini-
ri,nemo eſt qui neſciat. Verùm dubitari poteſt vtrum iſto caſu rem integram eſſe de-
finiamus,eam quæ nondũ ſententia iudicis definita eſt,an,vt ſuperiore caſu,eam quæ
in iudicium deducta & conteſtata nondum eſt : quod ratio facere videtur. & ita Iulia-
no placet in l.nulla.C.de procurat. Igitur ſi dominus poſt litis conteſtationem deceſ- F
ſerit,mandatum non finitur.Ratio Iuliani hæc eſt,quia litis conteſtatione procurator
dominus litis ſit : vſque adeo vt & alium ipſe procuratorem facere poſsit. Memini
hanc Iuliani conſtitutionem ab Symmacho laudari lib.1. epiſtol.his verbis, Succeſsit
aliud,vt obitu Marcianæ clariſsimæ feminę mandatum diceretur extinctum,ſed con-
trà venerabilis Iuliani ſanctio ſtare procuratorum iuſsit officia, cauſarum dominis vi-
uentibus inchoata.

Emendata & explicata l.vlt.D.de leg.lib.3. CAP. XXXII. G

DICAM primùm quid emendandum putem in l.vlt.D.de legat.lib.3.dein-
de quid me moueat, & quæ ſit legis totius ſententia, breuiter exponam.
Puto ſic initium legis emendandum eſſe, *Si pater exheredato filio inſtituit
heredem extraneum*. Itaque pro *Subſtituit*, repono *Inſtituit* : vt ſit hæc
ſpecies,

A ſpecies, Pater filium impuberem exheredauit, extraneum heredem inſtituit, & alium
quemdam filio exheredato in ſecundum caſum ſubſtituit: deinde ille extraneus hunc
filium heredem inſtituit,iſq; aditione factus heres,atque adeò paternam hereditatem
nactus,ex beneficio heredis paterni, non ex iudicio patris, intra pubertatem deceſsit,
ciq́ue ſubſtiturus è ſubſtitutione pupillari heres extitit. Quæritur, an ea legata, quæ
à ſubſtituto exheredari filij pater reliquerat, debeantur. Et quidem ſi heredi extraneo
filius exheredatus fuiſſet ſubſtitutus, & primùm hereditas ad eum ex ſubſtitutione,
deinde ad exheredari ſubſtitutum perueniſſet, à ſubſtituto exheredati relicta procul-
B dubio legata debetentur. A[illegible]ùm in ſpecie propoſita non ex ſubſtitutione,patriſq; iu-
dicio, ſed ex heredis extrane[illegible]eſtamento ad exheredatum hereditas peruenerit, ma-
gis eſt vt legata ſubſtitutus n[illegible] debeat: nam & hoc caſu ab ipſo exheredato legari
non potuit, illo potuit: non e[illegible] autem æquum vt plus teſtator iuris habeat circa per-
ſonam ſubſtituti,quàm in eo cui eum ſubſtituit.l.qui fundum.§.qui filios.D.ad leg.Fal.
Atque ita in initio legis de qua agitur, ſpeciem ponendam eſſe indicant quæ ſequun-
tur: quibus illo amplius adiicitur, idem dicendum eſſe, ſi frater inſtitutus fratrem ex-
heredatum inſtituerit, & is deinde adita hereditate fraterna intra pubertatem deceſ-
C ſerit: nam etſi quod per fratrem accipit, propius ex patre ipſo eſſe videatur (cui per
patriam poteſtatem amb[illegible] deuincti ſunt,vt vnam familiam vnamq; perſonam quo-
dammodo conſtituant) quàm id quod per extraneum heredem exheredatus filius
accipit: ſi tamen verum amamus,vtroque caſu dicendum eſt,non directò,id eſt prin-
cipaliter,ſed per ſucceſsionem bona patris ad filium exheredatum peruenire,denique
ſubſtitutum exheredati legata non debere. Idemq; eſt ſi frater exheredatus inſtituto
fratri ab inteſtato heres extiterit. Cùm verò vt ſpecies ponitur in fratre, ita quoque
in extraneo ponenda ſit, quis non videt pro *Subſtituit*, neceſſariò legendum eſſe
D *Inſtituit?* Nam ſi legamus, *Subſtituit*, & ita ponamus pupillo ſubſtitutum heredem
extraneum pupillo herede relicto deceſsiſſe, nullus profectò ſubſtitutus pupillo ſuper-
fuerit. Quod enim affingit Accurſius duos ei ſubſtitutos patrem dediſſe,heredem ex-
traneum & Sempronium, omnino commenticium eſt: nec ſanè fuit cur auctor legis
duorum ſubſtitutorum exemplum apponeret.Placet etiam in illo legis loco, *Quia non
principaliter, ſed per ſucceſsionem bona fratris ad eum peruenerunt*, pro *Fratris*, re-
ponere *Patris:* nam patris dumtaxat hereditas, vti ad filium peruenerit, inſpicitur.
Sic paulò antè, *Quia non directò*, inquit, *ſed per ſucceſsionem ad filium hereditas pa-
E tris peruenit*. Et cùm vno in loco dicat *Directò*, in altero *Principaliter:* ex eo etiam
colligendum eſt, Directò nihil eſſe aliud quàm Principaliter: idq; memini me adno-
taſſe in §.vlt.quod cum eo &c. Imperatores dixêre,nomine principali in l. 8.C.Th.de
his qui ſup.relig.conten.Iulianus ſuo nomine in edicto nouo.

Explicatio l. 1. C.de quæſtion. CAP. XXXIII.

VETERE S. C. cauetur quæſtionem de ſeruis contra dominos ha-
F beri non poſſe. Ab hac ſententia Impp. Seuerus & Antoninus in l. 1.
C.de quæſt.tres excipiunt cauſas, adulterij, fraudati cenſus, maieſta-
tis. At quæri poteſt,an vt in adulterij,ſic & in ſtupri vel inceſtus cau-
ſa,in domini caput ſerui torqueantur. Et reſpondetur non torqueri
in l.de inceſtu.l.extraneo.D.de quæſt.quod & Ammianus Marcelli-
nus tradit lib. 28. Mancipia, inquit, ſqualore diuturno marcentia in domini caput ad
vſque vltimum lacerabat exitium, quod in ſtupri quæſtione fieri vetuêre clementiſsi-
mæ leges. Sed ſi per adulterium inceſtum committatur, domino inceſti poſtulato re-
G ctè Papin.reſpondit de ſeruis quæſtionem haberi.l.vim.§.vlt.D.de adult.coërc.l.ſi quis
viduam. D.de quæſtio.nec enim inceſti crimine adulterij crimen obliteratur. Cete-
rùm non primi Seuerus & Anton.à S. C. adulterij crimen exceperunt: namque hoc,
vt Papin.oſtendit in l.extraneo.M.Antoninus philoſophus primùm,deinde Maximus
princeps ſecutus eſt.Vbi nemo eſt qui nō ſit quæſiturus,quem Papin.Maximum prin-
cipem vocet. Is autem eſt Seuerus Imperator. l.in honoribus. D.de vacat.mun. l.qui

ſolidum. §. 1. de legat. lib. 2. Eidem Papiniano etiam Optimi & Maximi ſunt principes A
Seuerus & Antoninus in l. Iuriſperitos. de exc. tut. l. cum ſecundis. §. 1. de his quib. vt
indig. Et hi etiam fraudati cenſus crimen exceperunt. Crimine hoc tenentur, qui non
omnia quæ habent, ex fide bona in cenſum deferunt. Eſt & fraudati vectigalis crimen.
l. fraudati. D. de publican. ſed hoc ipſe crimen exceptum fuiſſe nõ inuenio. Iidem Im-
peratores perduellionis crimen excipiunt. Tum adiiciunt, In ceteris criminibus, ſi do-
minus aliis probationibus fuerit conuictus, inanem eſſe præſcriptionem hanc, quòd
ſerui quoque in domini caput interrogati fuerint. Vnde conſequens eſt, deficientibus
aliis probationibus, vtilem eſſe præſcriptionem. Credo huius reſcripti partem quam- B
dam referri in l. 1. §. item Seuerus Spicio Antigono. D. de quæſtio. de ſeruorum indi-
ciis contra dominos non admittendis. nam etſi in inſcriptione reſcripti ſiue l. 1. C. de
quęſtio. vulgò legatur *Antianæ*, tamen quia veteres libri habent *Antigone*, credo le-
gendum eſſe *Antigono*, vt in §. item Seuerus. Id verò ad extremum additur in eo re-
ſcripto, In ciuilibus cauſis ex inopia probationum ſeruos interrogari. Placet enim Ha-
loandri lectio, tum quia hæc reſcripti pars ita refertur in l. Diuus. D. de quæſt. tum etiã
quia rationi ſummopere id congruit: nec enim in domini caput interrogantur qui
ciuilibus in cauſis interrogantur. Ideoq; licet in criminalibus nec inopia probationum C
audiantur, in ciuilibus tamen vel inopia probationum audiendi ſunt. Quamobrem
non *Nec inopia*, ſed *Ex inopia* legendum eſt. In lege illa etiam error eſt in Coſs. & pro
Fuſco & Dextro, legendum *Dextro & Priſco*.

Explicatio l. dotalem. & l. hæc actio. D. ſolut. matrim.
CAPVT XXXIIII.

MARITVS aut vxore donante, aut negotio cõtracto, aut inuita vxo- D
te manumittit ſeruũ dotalem. Si donante vxore, nihil vxori præſtat. l.
ſi conſtante. §. ſi vir. l. quod ſi vir. D. ſolųt. matr. Si negotio geſto, ea vir
vxori præſtat, quæ à liberto ad eum quaſi ad patronum peruenerunt.
Cetera quæ alio iure ad eum peruenerunt, nõ præſtat. Illa verò præ-
ſtari ex lege Iulia & Papia Vlpianus indicat in l. ſi verò. D. eod. tit. &
inde ipſe colligo ex lege Iulia vxori actionem dari, vt vel res ei vel cautio præſtetur.
Cùm enim obligatio noua lege introducitur, neque cauetur quo genere actionis ex-
periendum ſit, ex lege agendum eſt. l. 1. D. de condic. ex lege. atque hoc etiam con- E
firmat l. filius. §. vlt. D. ad leg. Cornel. de falſ. Quæſitum eſt, inquit, quid mulier ex
lege Iulia conſequi poſsit, id eſt, quid condictione ex lege Iulia conſequi poſsit. Hæc
verò eſt illa diu perquiſita necdum ab interpretibus inuenta actio, de qua agitur in
l. hæc actio. D. ſolut. matrim. Hæc actio, inquit, etiam conſtante matrimonio, mulieri
competit. Hæc actio, id eſt, condictio ex lege Iulia, non actio de dote (nam hæc ma-
trimonio conſtante nõ competit excepto caſu l. ſi conſtante in princ. ſolu. matr. & l. 1.
C. de repud. ad quos ſi cum Azone ſententiam legis Hæc actio, coanguſtaueris, pro-
fectò fueris ridiculus.) non actio ex ſtipulatu (quandoquidem hac ipſa actione ſtipu- F
latio extorquetur, officio enim iudicis præſtatur. l. ſi conſtante. §. ſi vir ſolut. matr. & hic
vtiq; iudex, cuius officio præſtatur cautio, cùm ſine actione iudex eſſe non poſsit, ad-
ditur actioni ex lege Iulia.) non eſt etiam illa vel mandati vel negotiorum geſtorum
actio: nam etſi muliere inuita ſeruos dotales manumiſerit maritus, hæc de qua loqui-
mur actio competit: & huc pertinet l. dotalem. D. ſolut. matr. cuius, ni fallor, hæc eſt
ſententia, Si ſeruos dotales inuita vxore maritus manumiſerit, omnia vxori præſtat, ſed
nõ eodem omnia iudicio: nam ea quidem quæ iure patronatus conſecutus eſt, etiam
conſtante matrimonio reſtituit condictione ex lege Iulia, cetera autem dotis iudi- G
cio, ſoluto matrimonio. Quia verò lex Dotalem, in initio ambiguo verbo vſa eſt,
Inuita, vel teſte Seneca in lib. 6. de benefic. cap. 7. ideo in fine additum eſt, *Si modò
vxor manumittenti refragatur*: vt intelligeremus inuitam eſſe, non quæ non conſen-
tit, ſed quæ contradicit.

Quo

A

Quo cauſa momenti & proprietatis ordine agatur. CAP. XXXV.

QVID ſit momentum, expoſui libro primo. Nunc oſtendam hoc capite, momenti cauſa quo ordine quibusq́; legibus agatur atque decidatur. Et alia quidem eſt principalis, alia momenti cauſa: In hac, de erepta poſſeſsione agitur, In illa, de proprietate: vtraque autem ab vno eodemq́; iudice definienda eſt, vt eſt conſtitutum in l.nulli.C.de iudic. & Gregorius rectè his verbis exponit libr.7. Epiſt. cap.100.
B Legali prouiſione decretum eſt tam momenti quàm proprietatis cauſam in vno eodemq́; iudicio debere cognoſci. Ceterùm prius de momento, quàm de proprietate cognoſcendum eſt.l.ſi de vi. D.de iudic.& hinc an eæ duæ quæſtiones à iudice ſimul diſceptari & definiri poſsint, ab interpretibus noſtris variè diſputatur. Ego inueni apud Symmachum lib.1.Epiſt.iampridem hoc fuiſſe ab Imperatoribus ita definitum, non vt cogantur, ſed vti poſsint iudices, ſi velint, quotiens de poſſeſsione iudicant, continuò etiam, ſi caſus tulerit, de proprietate cognoſcere. Sed libet referre totam hanc momenti quæſtionem, quæ apud Symmachum agitata, & ab ipſo deinde per epiſto-
C lam Imperatoribus relata eſt, vt intelligatur quæ tunc fuerit mouendi & exercẽdi momenti ratio. Cęſariana maſſa communis erat inter Scirtium ac Theſeum ex æquis partibus pro indiuiſo: nam ex mandato Facianæ clariſsimæ feminæ Scirtius Theſeo maſſam communicauerat. Maſſam. poſſeſsionem ſiue coloniam vocat, Maſſarium, colonum: quibus verbis Caſsiodorus & Gregorius vtuntur ſæpiſsimè in epiſtolis, & Rotharius rex Langobardorum in edicto ſuo. Porrò Theſeus cùm deceſsiſſet in minore ætate liberis heredibus relictis, Scirtio vi erepta eſt pars dimidia Cæſarianæ maſſæ. Scirtius momenti beneficium impetrauit, ac per executorem, cùm ei poſſeſsio redin-
D grareiur, huic rei ſe obiecerunt heredes Theſei, & Artemiſius Olibrij procurator. Ibi tum Symmachus præfectus vrbi, à quo Scirtius momenti beneficium impetrauerat, vt ſtatum poſſeſsionis omnem pernoſceret, officialibus negotium dedit vt colonos prædiorum euocarent, iisq́; quorundam interuentu exemptis, cùm iuſsiſſet rurſus ad hanc rem inſtruendam neceſſarios euocari, exhibitus eſt vnus Theſei libertus, adſuerunt heredes etiam Theſei, procurator Olibrij non adfuit. Interrogatus libertus quis prædiorum colonos abduxiſſet, nonnullos delituiſſe, alios verò ad villam Olibrij perductos fuiſſe reſpondit: atque ita qui non fuiſſet in patronum interrogatus.l.liberto-
E rum.C.de teſtib.in liberos patroni iure interrogatus fuit. ſed iis tamen, quæ ab eo dicta ſunt, non magnam fidem habuiſſe Symmachus videtur: ac deinde fuit etiam à Valentiniano conſtitutum, vt liberti ne in patronorum filios vel nepotes interrogarentur. in Nou.de libert. & ſuc.eo. Porrò audito Theſei liberto, euocati ſunt & exhibiti Præneſtini confines Cæſarianæ maſſæ, ac tum Olibrij procurator etiam emerſit, & defenſor minorum, id eſt, heredum Theſei, ſine quo iudicium cum eis conſiſtere non poterat, & agitari de poſſeſsione cœptum eſt: ac pro ſua quiſque parte, cùm ſibi poſſeſsionem defendiſſet, interrogati tandem ſunt Præneſtini curiales hoc ordine, Nomi-
F na primùm ac ſingulorum dignitates præfectus vrbi ſciſcitatus eſt, tum quis eſſet locorum, de quibus agebatur, iuſtus poſſeſſor, deinde quis tributa & indictiones, quæ quidem ſunt poſſeſſorum onera, exoluiſſet. Reſponſum eſt poſſediſſe Scirtium cum Theſeo, eosq́; onera ſemper tributorum & indictorum ſuſtinuiſſe. Rurſus interrogati quis è poſſeſsione Scirtium deieciſſet, huius rei culpam in actores Olibrij contulerunt, eaq́; omnia denuo auditis reis intimata partibus cùm fuiſſent, ibi tum Olibrij procurator dixit, maſſæ partem dimidiam Olibrio Theſei morte quæſitam eſſe: Contrà Scirtius, fateri ſe morte Theſei, cum quo maſſam communem habuit, maſſę partem dimidiam
G ad alios tranſlatam eſſe, eamq́; ſe conſentiente Theſei heredes retinere, nec impedire ſe quin eam Olibrius quoque, ſi poſsit, ſibi retineat: ceterùm ad ſe maſſæ alteram dimidiam partem pertinere. Defenſor autem minorum dixit maſſam in ſolidum ad minores pertinere, quòd partem Theſeo ex Facianæ mandato Scirtius tradidiſſet, partem in liberos Theſei ſpontanea largitate contuliſſet. Cui ſic reſpondit Scirtius, ſe Theſeo petente, eandem partem quam ex mandato Facianæ tradidit, in eum vel eius

Maſſa, poſſeſsio ſive colonia. Maſſarius, colonus.

liberos

liberos veluti ex donatione contuliſſe,ſicut ſæpe aliàs fit,vt quod ex tranſactionis cauſa traditur,veluti ex emptione tradatur. l.cum ea quæ. C.de tranſact.vt id quod agitur maiorem vim obtineat. Ea verò ſe mente fuiſſe Scirtius ex eo demonſtrabat, quòd poſteriore donatione ſe partem pro indiuiſo donare conſcripſiſſet: nec enim, ſi partem ipſe ſibi nullam retinuiſſet, additurus fuit Pro indiuiſo. Hæc omnia quæ ex vtraq; parte adferebantur, cùm Symmachus dixiſſet non ad momenti, ſed ad proprietatis quæſtionem pertinere, ac ipſi etiam defenſores de iure ſimul cognoſci deſiderarent, proferrentq; illam conſtitutionem quæ iudici tribuit poteſtatem de poſſeſsione ſimul & proprietate cognoſcendi, & cùm de proprietate illi non tantùm cum Scirtio, ſed etiam inter ſe certarent: viſum eſt Symmacho pronuntiandum prius eſſe de poſſeſſione, dilata proprietatis cauſa.Ita igitur ex Scirtij documentis & curialiũ teſtimonio, pronuntiauit pro Scirtio.Defenſores prouocarunt ad principem:nam à præfecto vrbi prouocatur princeps.l. Æmilius.D.de minor. Non fuit recipienda prouocatio.l.1.C. ſi de momen.poſ.Symmachus tamen eam recepit,vt in examen,inquit,Imperatorum & inuaſionis indignitas & modus iudicij perueniret. A B

Explicata l.penult.D.de trit.vino & ol.lega. CAP. XXXVI. C

DOLIA eſſe in vaſis vinariis apertè demonſtrat l.vinaria. D. de verb. ſignific. modò ſi in eis vinum ſit. Huic ſententiæ quidam opponunt l.penult. D.de trit.vino & ol.lega. Quam ipſe nunc ſi fideliter expoſuero, non eſſe cur eam illi aduerſam faciant, niſi me fallo, & ſtatim perſuaſero. Vino legato aut vendito debentur amphoræ & cadi: vtres aut cullei non debentur,quia non condendo,ſed deferendo vino parati ſunt, nec ſunt vaſa vinaria. Dolia quoque non debentur, quoniam ad perpetuum vſum in cella defodiuntur & deprimuntur, nec vt cadi & amphoræ ideo habentur vt exportentur: idemq; plerumque cupparum vſus eſt,& ideo eæ quoque non debentur. Quamobrem,is qui doliare vinum vendidit, niſi in tempore vinum tollatur,id poteſt effundere: atque vt ſciatur, vino ad menſuram vendito, quantum emptori perierit,qui pro eo quod admenſum fuerit, pretiũ debet,menſuram,vt Iuriſconſulti veteres tradiderunt, facere per corbem poteſt. l.1. §.vlt. D.de peric.& com.rei vend. quod facetè à veteribus dictum videtur, ac ſi per cribrum dixiſſent, vt ſic quod ex dolio diffunditur quaſi in vas aliquod effluat ſtatim & effundatur. Vix enim eſt vt corbis liquorem contineat, cùm fiat ex viminibus, vt Varro lib.1. de re ruſt. ſcribit, cap.22. & propriè cogendis fructibus comparata ſit.l.in inſtrumento. D.de inſtr. vel inſtrum.lega. Et vt maximè ita poſsit corbis conſertè contexteq; fieri vt vinum contineat (nam & ex viminibus ita naues fieri Cæſar,Plinius,Lucanus auctores ſunt) corbis tamen menſuræ genus non eſt. At ſicut vino doliari vendito, non ita vino legato, poteſt vinum heres effundere, licet per exceptionem quanti ſua intereſt habuiſſe dolia inania ſibi ſeruare poſsit: idq; oſtendit l.ſi heres.D.de trit.vi.& ol.lega.vbi ratio diuerſitatis ab Accurſio rectè notata eſt,multo certè felicius quàm ab eodem fuerit in ſuperiore quæſtione ſtatuta differentia inter legata & venditiones in l.in teſtamentis. D.de diuerſ.reg.iu.nec enim ea in re quidquam à venditionibus legata diſtant, ſed, vt ſuperius dictum eſt,tam vendito quàm legato vino cadi & amphoræ debentur: dolia, cuppæ prædio inhærentes,vtres,cullei non debentur. Hinc exiſtit quæſtio, Si quis vina cum vaſis legauerit, an & vina doliaria debeantur. Nam etſi re vera dolia ſint vaſa vinaria,vulgus tamen in vaſorum numerum ea propriè reputat quæ exportantur,quæ non hærent prædio, quæ ad perpetuum vſum non reſeruantur, vtputa cados & amphoras.Ideoq; Trebatius dicebat ex defuncti ſententia non deberi vina doliaria,quòd ea tantùm legaſſe videretur quæ in vaſis,id eſt,amphoris & cadis eſſent:vinum autem quod eſt in doliis, vulgus in vaſis eſſe non putat. Ex verbis tamen Trebatius ait vina etiam doliaria deberi. *Ceterùm*,inquit,*dolia in vaſis vinarijs non eſſent:* vbi *Ceterùm* ſignificat abſurdum, & ſumitur pro Alioquin. At à Proculo Trebatius meritò reprehenditur in d.l.penult.Sententia Proculi hæc eſt, Demus,concedamus hoc,dolia non D E F G

eſſe

A eſſe in vaſis vinariis,atque ita rem falſam admittamus, maioris contentionis euitandæ
cauſa, non tamen legato vino cum vaſis,id quod in vaſis non eſt, id eſt, quod eſt in
doliis,ideo minus debebitur. Tam ergo doliare,quàm vaſarium debebitur,ſicut ſeruis
cum peculio legatis, tam non peculiati ſerui debentur,quàm peculiati.l. 6. de trit.vi.&
ol.lega. Hæc ſi diligenter expendantur & conferantur cum illa l.pen.eius, vt opinor,
ſenſus vnicuiq; liquidò cõſtabit.Illud adiiciendũ eſt,in ea lege corruptè legi *Probetur*,
exiſtimare me,cuius verbi loco lubenter ſanè repoſuero *Prometur*.

B *Variaſſe Papinianum, reiq; huius quædam in Iuſtiniani Pandectis adhuc extare veſtigia.* CAP. XXXVII.

VARIASSE Papinianum,& mutaſſe aliquando ſententiam ſcribit Iu-
ſtinianus in l.vlt. §.ſed cum.C.de furt. ſed hoc idem ipſe Papinianus
de ſe ipſo profitetur in l.ſi venditor.§.vlt.D.de ſer.expor.quod vti fru
ſtrà cum eo §. eiuſdem tituli l.ſeruus ea lege.interpretes noſtri addu-
cere in concordiam conẽtur,manifeſtò indicabit,ſi totam eàm quæ-
C ſtionem,in qua variauit Papinianus,diligenter expoſuero. Igitur ſi ſer-
uus hac lege vænierit vt exportetur ex Italia, vel vt ne exportetur, & ſi contra legem
factum eſſet,ſi venditor pœnam ſtipulatus ſit,actio ex ſtipulatu omnimodo competit,
ſiue vindictæ vel affectionis,ſiue pecuniæ nomine venditoris interſit. Quæſitum eſt,an
eadem ſit vis actionis ex vendito, quæ quidem lege non ſeruata, non tantùm ſi pactus
ſit pœnam ab emptore præſtari, ſed etiam ſi nihil ea de re conuenerit,venditori com-
petit. Et quidem ſi pecuniæ ſiue rei familiaris nomine venditoris interſit,vtputa quòd
ipſe ob legem non ſeruatam in pœnam inciderit, nemo dubitat ex vendito actionem
D eſſe. Æquè bonæ affectionis ratione, etiam ſi nihil ob eam rem venditori abſit,vtputa
ſi ſeruus contra legem exportatus fuerit,venditori actio competit:quoniam hominem
beneficio affici,hominis intereſt propter naturalem hominum cognationem inter ſe.
l.vt vim. D.de iuſt.& iur. At ſolius vindictæ ratione, id eſt, quòd animo ſæuientis non
ſit ſatisfactum, Papiniano aliquando placebat ne ex pacto quidem in continenti ap-
poſito actionem eſſe:atq; ita ſæpe fit aliâs vt ſtipulationi plus quàm pacto ex cõtinenti
appoſito tribuatur. l.quod ſi locus.D.de religioſ.l.auia.C.de iu.dot.Id autem Papinia-
no placuit lib. 10. quæſtionum, id eſt, in l.ſeruus ea lege. quòd crudele nimium ſit &
E indignum,ſi res familiaris nullum damnum patiatur ob pœnam vel contumeliam ho-
mini non irrogatam,hominem experiri. Sed idem Papin.lib. 27.mutauit ſententiam,
& à Sabino teſtatus eſt ſe in contrarium trahi, quòd ſemper interſit venditoris, pro-
pterea quòd vt lex ſeruaretur, ideo viliore pretio ſeruum vendidiſſe videatur: & hoc
continetur in l.ſi venditor.§.vlt. Vtinam qui hoc tempore ius noſtrum interpretantur,
Papinianum imitati,quæ vel falsò vel ineptè aliquando & ſenſerint & ſcripſerint,inge-
nuè retractent, nec in eis contra quàm poſtea reſciuerint, tam obſtinato tamq; obfir-
mato animo,vti faciunt,perſeuerent.

F

An tutor pupillum adrogare poßit. CAP. XXXVIII.

ADROGARI antea nõ poterat niſi iam veſticeps,id eſt pubes,ne in
poteſtate tutorũ eſſet,liberũ caput alienæ ditioni ſubiicere: atq; hoc
Aulus Gell.ſcribit lib. 5. Nunc ex conſtitutione Antonini Pij etiã in-
ueſticeps,cauſa cognita,adrogari poteſt:quod etſi nominatim in Pã-
dectis relatũ nõ ſit, Vlpianus tamẽ ita ſcribit in fragm.& in Pandectis
G etiã ſæpe fit mẽtio quartæ Antoninæ pupillo adrogato debitæ. Illud
verò hîc inſpici quæriq; dignum eſt,an pupillus à tutore ipſo adrogari poſſit: qua in re
pugnare videtur l.nec ei permittitur. D.de adopt.cũ l.nõnumquam.eod.tit.nam l.nec
ei.adrogationem ait non eſſe permittendam, ne rario reddendæ tutelæ cohibeatur: l.
nonnumquã.omnimodo eſſe permittendam. Imperator,inquit, Titus Antoninus re-
ſcripſit priuignum ſuũ tutori adoptare permittendum. Idem igitur qui adrogationem
pupilli

pupilli permiſit cauſa cognita,& eam tutori nominatim permiſit. Sed verius eſt tutori A
vitrico pupilli adrogationem permitti:quod etiam Accurſio noſtro ſuboluit,quoniam
eum eſt veriſimile affectione ſancta moueri ad priuignum eundemq; pupillum ſuum
adrogandum. idq; confirmat l.vlt. C.de confir.tut. Plinius ad Traianum lib. 10. Vo-
conij Romani eximia pietas hanc ipſam matris liberalitatem, & ſtatim patris heredi-
tatem & adoptionem à vitrico meruit. Enimuerò ſi pubes factus priuignus non expe-
dire ſibi adrogationem vitrici probauerit, priſtinum ius recipiet.l. & ſi pubes. D.de
adopt. Et quidem hæc eò maximè ſic explicanda eſſe cenſui,quòd non deſint qui pro
Priuignum in l.nonnumquam.ſibi perſuaſerint legendum eſſe *Pupillum*. B

Explicata quæſtio l. Stichum qui meus erit. D.de legat.lib. 1. & emendata l.ſcribit.§.vlt.D.de auro & arg.leg. CAP. XXXIX.

MVLTVM à demonſtratione cōdicio diſtat:.Demonſtratio in præ-
ſens, Condicio in futurum tempus confertur. Hæc omnimodo ex-
ſtat neceſſe eſt,vt legatum debeatur. Illa etiam ſi vera nō ſit,àttamen
debetur. Et ideo non fruſtrà quæritur in l.6. D.de legat.lib. 1. vtrum
hæc verba *Stichum qui meus erit cùm moriar*, demonſtrationem an C
condicionem faciant. Labeo autem ea pro demonſtratione accipit
l.5.§.1.D.eod.tit. l.nuper.§.vlt.de legat.lib.3. Trebatius contrà, pro condicione, nec
putat quicquam intereſſe, ita legetur *Qui meus erit*, an *Si meus erit*. Ideoq; ſi tem-
pore mortis in totum aut pro parte ſeruus alienus fuerit, ex ſententia Labeonis totus
debetur, ex ſententia Trebatii non debetur, niſi quatenus eo tempore defuncti fuerit.
Trebatius præceptor fuit Labeonis: ſed Labeo, auctore Pomponio & Gellio, in his
quæ à præceptoribus accepiſſet, non perſeuerabat: ideoq; non mirum ſi Labeo hac
in re à Trebatio diſsideat. Obtinuit autem ſententia Trebatij,vt in illa l.5. & l.nuper. D
traditur. Proinde in l.6. dum Iulianus ait magis condicionem legato inieciſſe, quàm
demonſtrare voluiſſe patremfam. eo in loco articulus *Magis*, non vt ſentit Accurſ.
συγκριτικῶς verùm θετικῶς accipiendus eſt, vt & in §.is quoque. quib. mod. re contra.
obliga. dum Iuſtin. ait ſoluentem magis velle negotium diſtrahere, quàm contrahere,
apud Paulum in l.1.D.commu.diuid. dum ait actionem pro ſocio magis ad perſonales
præſtationes, quàm ad communium rerum diuiſionem pertinere. Sumitur tamen alibi
συγκριτικῶς, vt in l.iubere.D.de iuriſdic. vtramq; verò huius articuli ſignificationem ſic
eleganter Diogenes Laertius expreſsit in Pyrrhone Helienſi. αὐτὸ δὲ τὸ μᾶλλον ἢ συγ- E
κριτικῶς ἐκφέρεται, ὡς ὅταν φῶμεν μᾶλλον τὸ μέλι γλυκὺ ἢ τὴν σταφίδα· ποτὲ δὲ θετικῶς ἐκ-
φέρεται, ὡς ὅταν φῶμεν μᾶλλον ἡ ἀρετὴ ὠφελεῖ ἢ βλάπτει· σημαίνομεν γὰρ ὅτι ἡ ἀρετὴ ὠφελεῖ,
βλάπτει δ' οὔ. Mouetur tamen Accurſius l.ſcribit. §.vlt. D.de auro & arg.lega. vbi hæc
verba *Quod paratum erit*, Q. Mucius ait habere in ſe & demonſtrationem legati &
argumentum. Sed mouetur loco admodum corrupto atq; deprauato: nam cùm dixe-
rit Q. Mucius hanc ſcripturam *Quod paratum eſt*, in ſe demonſtrationem habere:
quid hæc ab illa diſtabit, ſi demonſtrationem illa quoque in ſe contineat? deinde, quid
ſibi vult eo in loco Argumētum? Ego ducta coniectura ex quibuſdam libris in quibus F
legitur Augmentum, ſic emendaui, *Rectiſsimè ſcribit Q. Mucius, vt hæc ſcriptura ha-
beat in ſe & deminutionem legati & augmentum*. Hæc eſt igitur ex Mucij ſententia
inter duas illas legatorum formulas differentia, quòd quæ in futurum cōcipitur, demi-
nutionem in ſe atq; augmentum legati contineat: illa verò quæ in præſens concipitur
non item. Simili penè loquendi figura Vlpianus ait in l.item veniunt. D.de pet.hered.
hereditatem & augmentum recipere & deminutionem. Non dubito quin doctiſsi-
mus quiſque hanc emendationem noſtram approbaturus ſit.

Addita quædam his quæ in primo libro ſunt tradita. CAP. XL. G

ADDATVR lib. 1. cap. 9. Caium etiam Fufidij auctoritate vti in l.vlt.D.de
manum.vind. Et quia capitis 31. emendatio cœpit iam à quibuſdam reÿci
& repudiari, addatur quod Varro lib. 2. de analog. ſcribit, Cubiculum ſi
feneſtram non habeat, cæcum dici. Audio etiam non probari emendatio-
nem

A nem cap. 13. vbi in l. Fulcinius. ex quib. cauſ. in poſs. ea. pro *Stationes*, audere me *Statuas* reponere conſcripſi: Stationes enim tabernas eſſe, tabernasq; circa forum complures extitiſſe: igitur non fuiſſe cur eo in loco veterem commutaremus lectionem. Ego verò cùm id ſcriberem, tabernas in foro Romano fuiſſe iam inde à Tarquinio Rege, qui circa forum priuatis ædificanda loca diuiſit, auctore Liuio, non ignorabam: eas verò tabernas appellari Stationes non exiſtimabam, neque verò nunc etiam arbitror. Ceterùm qui hoc adſtruere conantur, proferunt l. item apud Labeonem. §. conuicium. D. de iniur. vbi tamen diſertè Statio, tamquam diuerſa, ſeparatur à taberna.
B Adhæc perſæpe ita Stationis nomen in Plinij epiſtolis accipi notant: qua in re facere non poſſum, quin ab eis candorem animi requiram: nam Stationem quidem militum Plinius libro 10. dixit, & in vno libri primi atque altero libri ſecundi loco Stationes apertiſsimè pro locis in quibus homines adeſſe frequentes & conuenire ſolent vel audiendi vel confabulãdi vel reficiendi animi cauſa, vt & Iuuenalis Sat. 11. & Aul. Gellius lib. 13. quæ Græci συστάσεις & κύκλους, Latini etiam circulos vocant. eodemq; modo ſæpe Stationes Tertullianus dixit, loca demonſtrans in quibus Chriſtiani ſtantes die Dominico Dominum orabant (nec enim eo tempore Deum, vti
C tum loquebantur, de geniculis adorabant) idq; nomen idem ipſe ait eſſe ab exemplo militari tranſlatum in libro de Oratione. & ita quoque Marcellinus accepit in fine libri 28. Putem eadem forma in l. ne quis. C. de dignitat. deformis miniſterij (ſic enim lego ex veteribus libris, & ex Alberico) Stationarios appellari eos qui mercium viliſſimarum apothecas ſecum deferentes certis in locis aliquamdiu conſiſtunt, emptorem opperientes: qui & ob eam rem apothecarij dicuntur in l. ſi cohortalis. C. de cohortal. Eodem rurſus modo Stationes tabellionum dicuntur in Nou. de tabellio. & Stationes fiſci non tantùm in l. 1. C. de compenſat. ſed etiam in l. 1. C. ne fiſc. rem quam
D vend. euin. Portus etiam ſtatio dicitur l. portus. D. de verb. ſignific. coton item & caula. At vt ad Plinium redeam, tantum abeſt vt Plinius perſæpe in epiſtolis acceperit Stationes pro tabernis & officinis, vt neque Plinium, nec alium quemquam auctorem ipſe profiteri auſim vllo in loco in ea ſignificatione id nominis vſurpaſſe. Quod ipſe non ignorans, & loco Sidonij Apollinaris non adeò contemnendo, & columnarum cum ſtatuis, quàm cum ſtationibus proximiori coniunctione adductus, & eorum nominum inter ſe commutationem facilem eſſe intelligens, in l. Fulcinius. non longè mihi videor à vero aberraſſe, dum pro *Stationes*
E repoſui *Statuas*. Quod ſi quis tamen alius ratione meliori coarguat, facilè me vinci patiar: nec enim, quod plerique faciunt, ſic traditiones meas quaſi τεμενῶν ἱερὰ obſeruari velim.

BARTHOLOMAEO FAYO
V. C. SENATORI PARISIENSI
IACOBVS CVIACIVS S.

SVPERIORVM *librorum editio, Bartholomæe Fay vir clariſſime, iniquis forſitan alienæ induſtriæ exiſtimatoribus improbata, æquis certè atq; intelligentibus comprobata, tantùm abeſt vt hanc mihi de iure ciuili ſcribendi voluntatem imminuerit, vt tertium hunc ad te Obſeruationum & emendationum librum, ſecundo vix è manibus egreſſo, etiam extorſerit: adeò cùm data operi noſtro initia excipi benignè intelligimus, ſolet ea res nobis omnibus vires & ſpiritus ad reliqua perſequēda commouere. Quinimmò eo factum eſt, vt deinceps quantum mihi à publicis traditionibus fuerit ſubſiciui temporis, id neq; inaniter prӕterlabi ſinere, nec eo ipſe alia in re vti, in animum induxerim. Quamobrem volo te, cui iam inde ab initio noſtra hæc dicauimus, ita ſperare, cultu me atque accuratione mea effecturum, vt ex ſtudijs noſtris, quorum patrocinium ſuſcepiſti, veluti ex agro tuo, noui quotannis tibi fructus conſtantis mei erga te officij perpetuæq; obſeruantiæ teſtes exhibeantur. Interea verò etiam, affectas ac propè iam confectas à me annotationes ad tres poſtremos Codicis Dn. Iuſtiniani libros elimabimus, quas ſub nomine illuſtriſſimæ & doctiſſimæ principis Margaritæ Biturigū ducis, cuius beneficio in hac ſchola ius ciuile profitemur, in publicum dabimus: nec moram vllam interponemus, quin hoc libro edito, illæ maturè prodeant: qua in re Iuris publici & antiquitatis ſtudioſis nonnihil, vt ſpero, profuturi ſumus. Vale Biturigis,*

VI. *Id. Februar.*

1557.

IACOBI CVIACII I. C.
OBSERVATIONVM ET EMENDATIONVM LIBER III,
AD
BARTHOLOMÆVM FAYVM V. C.
SENATOREM PARISIENSEM.

✶

Indicatur locus difficilis in l.ex conducto.§.item cùm quidam.D.locati.
CAPVT. I.

A SI NAVTAE, qui onus tranſuehendum conduxit, vectura prorogata fuerit, naufragio facto, ab eo repeti vecturam in perſona procuraroris Cæſaris Antoninus reſcripſit, quia tráſuehendi munere nauta perſunctus non eſt: quod & in aliis perſonis onus vehendum locantibus obtinere locum Vlpianus tradit in l.ex conducto. §.item cùm quidam.D.loca.cui, vt rectè Irnerius animaduertit, nihil obſtat l.penult.§.vlt.D. eod.tit. in qua onus publicè retentum eſt culpa domini. An
B verò in §.item cùm quidam.error eſt in illis verbis, *Pro inuecto?* An *præ manu*, legendum, vt vecturam nautæ prorogatam & repræſentatam intelligamus: quomodo apud Terentium in Adelphis, Huic aliquid paululum præ manu dederis vnde vtatur: vel, quod magis probarim, eodem ſenſu, Vecturam quam *in promptu* acceperat. Nam & Harmenopûlus in fine lib. 2. Epitom. illa verba ſic interpretatur ἐν προχειρίᾳ. Sed hac in re, vt & in ceteris omnibus, ſuum vnicuiq; liberum & integrũ iudicium relinquo, libentiusq́; nunc Petri Pithei adoleſcentis eruditiſſimi & acutiſſimi iudicio adquieſco, qui recte Flor. legi, *Pro mutua*, & quaſi mutuũ dari quod-
C cumq; prorogatur, atque ita vecturam prorogatam præcipi pro mutua, & non tranſuecto onere in credito remanere mihi dicebat. His vero teſtibus vtebatur. l.nomen. §.vlt. D.de leg. 3. Cæſare III. de bel. Ciuil. Inſequentis anni vectigal pro mutuo. Eſt certe in d.l.penult.§.vlt.pro *Exigere nauis*, legendum *Exigere nauta*.

Explicatio l. 2. in princip. & l. vlt. D. de lege Rodia. CAP. II.

EXPOSVIMVS libro ſecundo ſatis, vt arbitror, diligenter definitio-
D nem locatoris & conductoris: quod etſi non minimum lucis adferat l. 2. & l. vlt. D. de lege Rod. tamen quia nonnihil, immò multum in eis adhuc difficultatis ſupereſt, libet pauca iamdiu à me in eas leges adnorata depromere. Apponam autẽ ipſas adnotationes breuitatis cauſa. Ait l.vlt. *Si vehenda*. Hîc nauta conduxit, vector vectorúmve dominus locauit. *Si ea condicione*. Hîc nauta locauit, vector conduxit. *Cùm id ſciret te fieri nolle*. Inuito vectore: atque ideo nauta tenetur ex conducto. *Ex conducto locato*. Vna eſt actio ex conducto, quæ dicitur etiam ex conducto locato, vt in l.multum.D.
E de hered.ven. & l.etſi vno.D.de act.empt.actio ex empto vendito: & apud Varronem lib. 2. de Re ruſt. cap. 2. *Ex conducto locato*. Immò ex locato conducto. l.item quæritur. §. 1. D.loca. verùm aliter in ea lege inita eſt locatio: nam vector onus vehendum dedit, hîc autem nauem vtendam accepit: atque adeò conductor hoc caſu eſt, ille locator. *Priore nauta*. qui priorem nauem locauerat. *Immò contrà*. Superiori ſenten-

tiæ Labeonis Paulus varias exceptiones adnectit, puta ſi vtraque nauis perierit, ſi cum A
priore nauigare nõ potuerit, quòd vel publicè retineretur, vel morbo impediretur, vel
quod nauis ipſa prior vitium feciſſet. namque his caſibus nauta ex conducto non te-
netur, vel ex locato, etiam ſi poſterior nauis perierit. *Idem iuris cum ea condicione*. Hic
nauta cõduxit, vector locauit, vt in legis initio. *Locaſſet*. Sic Flor. ſed legendum omni-
no eſt *Locaſſes*. *Quominus remiſſa ſibi ea pœna ſpectaret*. Sic Flor. malim tamen, *Re-
miſſam ſibi eam pœnam*: hoc ſenſu, quominus munere vehendi perfungeretur. atque
ita ea ſe pœna exolutum ſpectaret. *Cognitionis*. Sic malim potius legere, quàm *Cogita-
tionis*. *Nautam*. priorem. *Nauis*. prior. *Pretium*. Pretium pro mercede. *Si auer-* B
ſione. Auerſioni opponitur numerus. Si auerſione nauis conducta ſit, merces de qua
conuenerit, integra debebitur, etiam ſi parum aut nihil in nauem conductor immiſe-
rit. Originem verbi expoſuimus lib. 3. Inſtit. Nunc ſequitur vt legis 2. annotationes
apponamus. Quæſtio legis hæc eſt, Qua actione is qui iacturam fecit, eliciendæ con-
tributionis cauſa, cum nauta experiatur. Hac verò vti diſtinctione lex videtur, Aut ve-
ctor qui iacturam fecit merces vehendas locauit, aut nauem conduxit. De eo primùm
qui locauit, deinde in verſ. At ſi non, de eo qui conduxit lex tractat. Et ita oſtendit ve-
ctori modò ex locato, modò ex conducto actionẽ dari. *Ex locato*. Agit cum magiſtro C
nauis ex locato, vt is ex cõducto cum ceteris vectoribus agat, quorũ vehenda ſmerces
ſuſcepit. ſic in l. cùm in plures. §. meſſem. D. loca. l. Iulianus. §. pen. de act. empt. l. ſi tibi.
§. vlt. de opt. legat. *Seruius*. Seruius ait ex locato agi, nõ vt vltrò agat ex conducto, ſed
vt retineat merces: quod ſanè cõmodius eſt. *Immò etſi retineat merces, vltrò*. Malè addi
à quibuſdam negationẽ indicat articulus ille *Vltrò*. Vltro autẽ, id eſt, prior: vt in l. 1. §.
interdictum. D. vti poſsidet. Actio, inquit, numquam vltrò poſſeſſori datur: id eſt, poſ-
ſeſſor numquam prior agit. Prius enim expectare debet vt ſecum agatur, quàm ipſe de
iure ſuo experiatur. Liuius lib. 1. Latrones captũ regi Amulio tradidiſſe, vltrò accuſan- D
tes. vltrò, id eſt, priores, cùm ipſi potius latrones accuſandi eſſent. quod & in illo Terẽ-
tij loco, Sed his vltrò arrideo, Donatus adnotauit. Ait igitur Paulus fieri poſſe, vt nau-
ta merces retineat, & vltrò tamen agat, id eſt, eo nõ expectato dum vectores ſuas mer-
ces repoſcant. finge enim alios ſarcinas in nauem immiſiſſe, alios non immiſiſſe. Sarci-
næ ſunt quæ onerant nauem. Gemmæ, margaritæ, anuli, veſtimenta, ſarcinæ non ſunt:
earum tamen rerum iactus beneficio ſeruatarum nomine vectores cõtribuunt. §. cùm
in eadem. infr. Et hoc quidem caſu nautam commodius eſt ſarcinas retinere, nec vltrò
cum his qui ſarcinas intulerunt ex conducto experiri. Ceterùm cũ aliis qui nullas ha- E
bent ſarcinas, etiam ſi ſarcinas aliorum retineat, vltrò ex locato acturus eſt vti confe-
rant. Ideo ex locato agit cum vectoribus ſarcinas nullas habentibus, quòd ab eis ſarci-
nas vehendas nõ conduxerit, ſed nauem dumtaxat eis, aut loca quædam in naui vten-
da locauerit. Vnde ſatis apparet ex conducto cũ eis non eſſe actionẽ. *At ſi non totam*.
Rectè Flor. *At ſi non totam nauem*, &c. quod ab eis qui excudendis Pãdectis Floren-
tinis operam dederunt, deprauatum eſt, addito ſcilico, & particula, *&*, quam tamen
ideo parentheſi prudenter circumſcripſerunt, vt intelligeremus nouiſsimè additã eſſe,
integro, vti tum eis videbatur, ſenſui reddẽdo. at verò addita ſenſum perturbat potiùs. F
Puto ego, cùm ſuperiùs dictum ſit de dominis iactarum mercium, qui merces vehen-
das locaſſent, in hac parte Paulum dicere de his qui nauem cõduxiſſent. Et quidem hi
aut nauem totam conduxerunt, aut loca in naue. Si totam nauem conduxerint, quæ-
ſtioni huius legis locus eſſe non poteſt: quandoquidẽ cum nullo alio magiſter contra-
xit, vt poſsit cum eo agere, vel eius merces retinere. At ſi loca in naue cõduxerint, huic
quæſtioni locus eſt: & tunc dicemus vectoribus qui iacturam fecerunt ex conducto
actionẽ in magiſtrum dari, vt is vel vltro cum ceteris ex locato experiatur, vel vt mer-
ces ceterorum retineat. & hoc eſt quod ait, *At ſi non totam nauem conduxerint, ex* G
conducto agent, ſicut vectores qui loca in naue conduxerunt, & qui ſcilicet iacturam fe-
cerunt. Flor. malè legitur, *Conduxerit, ex conducto aget*. Summa igitur hæc eſt, Pro mo-
do geſti negotij obtinendæ contributionis cauſa, dominos iactarum merciũ cum ma-
giſtro nauis vel ex locato vel ex cõducto agere. Quòd ſi incertum ſit quemadmodum
geſtum fuerit negotium, in promptu eſt actio præſcriptis verbis l. 1. D. de præſcript.
verb.

A verb. Expoſui legem longè difficillimam.

De teſtamento conſcripto notis, & explicata Nou. Iuſtiniani CVII.
CAPVT III.

NEc ciuili nec prætorio iure teſtamentum pagani valet, quod conſcriptum eſt notis: neceſſe enim eſt teſtamentum conſcribi litteris. Notæ autem non ſunt litteræ. l. Lucius. D. de mil. teſta. l. ſed cum patrono. §. vlt. D. de bon. poſſeſ. ſed ſunt compendia quædam dictionum, ſiue, vt B Plutarchi verbis vtar in Catone, σημεῖα γὰρ μικροῖς καὶ βραχέσι τύποις πολλῶν γραμμάτων δύναμιν ἔχοντα: quas ſuo tempore σιγλὰς vocatas fuiſſe ſcribit Iuſtinianus in Græca Pandectarum auctoritate, vnde forſitan Galli dixêre Sifras. Porrò militis teſtamentum conſcriptum notis valet. d. l. Lucius. & ideo licet edicto non promittat Prætor niſi bonor. poſſeſsionẽ ſecundùm tabulas litteris perſcriptas, tamen, vt etiam decreto datur bon. poſſeſsio ſecundùm nuncupationem. l. vlt. C. de codicil. l. 2. C. de bon. poſ. ſec. tab. & ſecũdùm volũtatem inteſtati ex imperfecto teſtamẽto. l. ſi duobus, §. ſi prius. D. de bon. poſ. con. tab. &, heredis nomine poſt conſumma- C tionem teſtamenti ante mortem teſtatoris incautè deleto, ſecundum voluntatẽ, vt alio me loco apertiſsimè demonſtraturum ſpero: necnon ſecundùm municipalia geſta, videlicet ſi geſtis municipalibus iudicium ſupremum aliquis cõpoſuerit: ita militis teſtamento per notas conſcripto bonor. poſſeſsionem rectè dicam ſecundùm notariam decerni. Notariam voco breuem quamlibet atque compendiariam ſcriptionem: quo nomine vtitur ſæpe D. Auguſtinus in collationibus operis breuiculi, & Apuleius lib. 7. de aſino aureo. licet noſtri auctores multitudinis numero dixerint Notoria, vt oſtendi lib. 1. cap. 33. Auguſtinus modò Notariam, modò Notoriã indiſcriminatim. At ſecũ- D dũ pagani notariã non dabitur bon. poſſeſsio, niſi inter liberos facta ſit, ex cõſtitutione Conſtantini l. 1. C. Th. fam. erciſc. l. vlt. C. eod. nec enim inter ſuos vel emancipatos liberos Conſtantinus litteras exigit: quod ex No. Theodoſij porrectũ eſt etiã ad liberos qui ſui futuri non erant in l. hac conſultiſsima. §. ex imperfecto. C. de teſtam: ſed hoc puto Iuſtinianum emendaſſe in No. CVII. nam etſi euidenter id tantùm exigat, vt vnciarum modus διὰ ὅλων γραμμάτων ἢ τοῖς συμβόλοις τῶν ἀριθμῶν deſcribatur, tamen paulò pòſt ſubiicit vt τοῖς αὐτοῦ γράμμασι omnia deſignentur. Ergo inter liberos teſtatio mentis noſtræ neceſſe eſt etiam vti ſit ὁλογράμματος ex No. Iuſtiniani. Ceterùm in ea- E dem No. ſupereſſe hæc verba videntur, ἢ καὶ ι. quæ etſi Harmenopulus agnouerit, vetus tamen interpres & Iulianus anteceſſor non agnouit: & ſanè pugnant, vt videtur, cũ his quæ ſequuntur: ſiquidem apertè Iuſtinianus definit, vt ne teſtamentũ imperfectum ita factum, vt ipſe conſtituit, inter liberos rumpatur alio teſtamento imperfecto, ſiue ex ſcripto id fiat, ſiue ex non ſcripto: quod ſummè notandum eſt. nam non æquè teſtamentum imperfectum iure militari factum dicimus nõ rumpi teſtamento imperfecto intra miſsionis annum. l. eius. §. vlt. D. de milit. teſta. facilius namq; rumpitur teſtamentum iure militari factum, poſteaquàm teſtator miles eſſe deſiit, quod & poſt miſsionis F annum ipſo iure infirmatur. Igitur ſeptem in ea Nouella teſtes omnimodo exiguntur, nec ſoli quinque ſufficiunt, niſi ea verba, ἢ ϗ ι, ad eũ caſum referamus, quo & quinque teſtibus teſtamentum perfici conſtitutum eſt in l. vlt. C. de teſtam.

De notatione verbi Poſtumus. CAP. IIII.

POSTHVMI verbum interpretes noſtri iunctum eſſe putant, vt ſic in eo, & Poſt, & Humatus. quos & ipſe aliâs ſecutus ſum: at quia in Pan- G dectis Florentinis id ſemper abſq; aſpiratione verbum ſcribitur, & in aliorum quoque auctorum libris, vt nuperrimè in T. Liuio ex veteribus libris lapidibusque Sigonius emendauit, & quia Græci etiam πόστυμον ſcribunt, non πόσθυμον, dicere forſitan tuendæ huius ſcripturæ gratia quis poſsit nihil in eo verbo notandum eſſe, niſi Poſt: & Vmus productionem eſſe verbi, vt in Poſtliminio Liminium, ex ſententia Seruij relata in Topi-

cis à Marco Tullio, quæ tamen ab aliis damnatur. §. ſi ab hoſtibus. quibus modis ius A
poteſtat.ſoluit.atque ita poſtumus non dicitur, quòd natus ſit poſt humatum patrem, ſed quòd pòſt natus ſit. Vmus enim nihil omnino ſignificat, ſed eum tamen propriè poſtumum dici non inficior, qui poſt mortem parentis natus eſt, auctore præſertim Plutarcho, qui πόσθυμον appellari, (ἐὰν τεθνηκότος πατρὸς γένηται), diſertè ait in Coriolano & in Sylla. idemq; Vlpianus, Caius, Sext. Pompeius, Varro tradunt: & hic eſt, qui à Græcis interpretibus appellatur ἐνοφαγώμενος, quòd moriente parente in vtero fuerit. At poſtumus etiam dicitur in legis Velleæ capite primo, qui poſt teſtamentum viuo parente naſcitur: & ex eiuſdem legis capite ſecundo, poſtumorum loco ſunt qui ante B
teſtamentum nati ſunt, ſi poſtea viuo parente in ſui heredis locum ſuccedant. & hinc verò etiam apparet aptari nomē poſtumi, non his tantummodo, qui poſt mortem parentis nati ſunt, ſed etiam his qui poſteriores parenti editi ſunt. Proinde in illo Virgilij loco, *tua poſtuma proles*, non erit Ceſellij Vindicis reiicienda interpretatio ab Aulo Gellio relata: nam & eodem ſenſu Tertullianus Poſtumum, Poſtumatum, & Poſtumare dixit, in libro de reſurrectione carnis. Omnis, inquit, conſummatio atque perfectio, etſi ordine poſtumat, effectu anticipat. In libro aduerſus Valentinia. Sunt qui nec principatum Bythio defendant, ſed poſtumatum. In lib. contra Gnoſt. Quæ cauda C
erit quodcumq; de poſtumo corporis propagatur. Apuleius in Apol. 1. Quamquā eſt iam præcipiti æuo, & occidua ſenectute, tamen & ſi videtur, ſuſcipiat doctrinam ſeram planè, & poſtumam: vbi vulgò malè legitur, ſeram planè & poſt vinum. Atq; adeo ipſe nunc omnibus ſuadeo vt Poſtumum poſthac ſine aſpiratione ſcribant, & hanc potius verbi notationem probēt, vt Poſtumus dicatur quaſi poſterior. Certè poſtumos in l. 3. §. ex his. D. de iniuſto rup. teſta. Vlpianus poſteriores appellat. Ex his, inquit, apparet aliam eſſe cauſam filiorum ſuperſtitum, aliam poſteriorum: ſic enim Flor. legitur. & libri quoque Labeonis poſt mortem eius editi, Poſteriores dicti ſunt, quaſi poſtumi: vt ex D
Gellio in comment. de vſurp. & vſuc. oſtendi.

De nuptijs iniuſſu parentum contractis, & explicata l. 3. §. ſi emancipatus. D. de bon. poſſeſ. contr. tab. & aliæ complures. CAP. V.

LIBERI aut in poteſtate aut emancipati ſunt. Qui ſunt in poteſtate, iure ciuili eius iniuſſu, in cuius poteſtate ſunt, nuptias non poſſunt contrahere. Alioquin iniuſtæ ſunt nuptiæ, iniuſti liberi. Apui. lib. 6. E
Impares, inquit, nuptiæ, & præterea in villa, & patre non conſciente factæ, legitimæ non poſſunt videri, ac per hoc ſpurius iſte naſcetur. Iuſſum exigimus, nec ſufficit rati habitio. non tamen exigimus, vt parens dicat ſe velle: ſatis namque eſt non nolle, & taciturnitas iuſſum imitatur. At cùm manifeſtò Paulus lib. 2. ſent. tit. 20. propter publicam vtilitatem nuptiarum, eas quæ iniuſſu parentum contractæ ſunt, non diſſolui tradat, imperfecta illa lex ciuilis eſt, quæ vetat nuptias iniuſſu parentis contrahi. Cenſet enim vxorem iniuſtam eſſe, iniuſtos liberos, iniuſtas nuptias, nec eas tamen diſſoluit. & hoc, meo quidem iudicio, pro- F
prium exemplum eſt iniuſtæ vxoris, de qua in l. ſi vxor. D. ad leg. Iul. de adult. quæ iure viri adulterij accuſari poteſt: nec enim concubinæ, aut eius, quæ vxor eſſe non poteſt, exemplum rectè dabitur, quandoquidem eæ iure viri accuſari non poſſunt. Liberi autem emancipati, vt vulgò traditur, parentum iniuſſu nuptias contrahere non vetantur. qua tamen in re ſeparandi ſunt mares à feminis. Filius, etiam ſi minor ſit annis XXV. iniuſſu patris nuptias poteſt contrahere: filia non item. Quinimmò ſi morte patris filia minor annis XXV. ſui iuris effecta ſit, matris conſenſum & propinquorum exigimus, propter ſexus imbecillitatem. & hoc quidem obtinuit primùm in pupillis l. 1. C. de G
nupt. tum in viduis. l. viduæ. C. eod. deinde in virginibus puberibus. l. in coniunctione. C. eod. ex qua cùm, vt è C. Theod. apparet, in l. viduæ ſcriptum eſſet, *Vt in pupillarum*, Tribonianus adſcripſit, *Vt in virginum*. ex eadem quoq; puto in l. viduę. §. 1. pro *Patris*, legēdum eſſe *Matris*, mutata ſpecie, eoq; poſito patrem vita functum eſſe. At magna hinc exiſtit quæſtio inter iuris profeſſores, an ob id ſolùm exheredari filius filiáve

poſsit,

A poſsit, quòd iniuſſu patris nuptias contraxerit: quod ipſe quidem ſine vlla diſtinctione ſemper negaui, & apud Gentianum Heruetum virum optimum & eruditiſsimum relata Theodori Balſamonis patriarchæ Antiocheni ſententia id apertè confirmat. Siue igitur ſui, ſeu emancipati liberi nuptias iniuſſu patris contrahant, licet illo caſu iniuſtæ ſint nuptiæ, non tamen à parente iuſtè ob id exheredantur liberi. At vtroq; caſu, ſi ſe ad turpem & infamem perſonam nuptiis contractis applicauerint liberi, iuſta exheredationis cauſa erit: pertinet enim ea res ad infamiam ac dedecus familiæ, & à Iuſtiniano quoque in No. c x v. nonnihil attacta eſt. Tum verò multùm confirmatur à l. 3. §.
B ſi emancipatus. D. de bon. poſ. con. tab. cuius & ſententiam & ſpeciem hic ſubiiciam lubens. Si filius emancipatus, vxore ducta iniuſſu patris, nepotem procreauerit viuo filio, nepos non admittitur ad bon. poſſeſsionem Vnde liberi, vel contra tabulas aui, quia filius eum præcedit. Mortuo filio admittitur nepos, licet in poteſtate aui numquã fuerit. d. l. 3. in princi. l. ſi emancipatus. §. 1. l. ſi retentus. l. vlt. eod. titul. l. 5. §. 1. D. ſi tab. teſtam. nul. extab. quia ex iuſtis nuptiis cùm ſit procreatus, auo ſuus heres eo caſu futurus erat, ſi filius emancipatus non fuiſſet. Et quamuis emancipationem reſcindat bon. poſſeſsio contra tabulas. l. ſed cum patrono. D. de bon. poſſeſsio. l. ſi aliquis. C. Th.
C de bon. proſcrip. non perinde tamen hoc caſu omnia eſſe ſtatuimus, atque ſi numquam emancipatio interceſsiſſet, ne alioquin & iniuſtæ nuptiæ, & iniuſti efficiantur liberi, atque ita reciſio illa capitis deminutionis adimat potius, quàm tribuat ius ſucceſsionis: quæ tamen quo magis, non quo minus nepos admittatur interuenit. Et idem ferè de ademptione legatorum dicitur in l. legata inutiliter. D. de adimen. legat. At in bonorum poſſeſsione contra tabulas hoc imputatur teſtatori, cur liberos non inſtituerit. d. l. 3. §. liberi. Vel ſi hoc meritò facere potuit, cur non exheredauerit: in querela hoc tantùm, cur non inſtituerit. l. poſtumus. D. de inofficioſo teſtamento. An
D igitur, illo nepote præterito, id imputatur auo cur non inſtituerit, vel exheredauerit nepotem? Et alterutrum imputari placet, vel ſi ex honeſta nuru ſit editus, cur non inſtituerit: vel ſi ex turpi & ignominioſa, vtputa ex mima, vel meretrice, cur non exheredauerit. Potuit enim hoc caſu non ipſe filius tantùm, ſed etiam nepos, quamuis omni quidem ipſe culpa careat, meritò exheredari, nec quaſi inofficioſi teſtamenti querelam iure inſtituiſſet: quandoquidem iudex qui de inofficioſo teſtamento iudicat, non minus perpendiſſet filij delicta, qui ſe ad feminam turpem, & velut ὑπώπιον quoddam ſuæ familiæ applicauit, quàm nepotis merita. Ergo etſi bene ſit meritus de
E auo nepos, cum tamen ideo exheredatum eſſe meritò iudicaſſet, quòd ex ignominioſa nuru ac turpi, & ex matrimonio ad familiæ totius infamiam dedecuſq; pertinente procreatus fuerit. & hoc ſentit Vlpianus in eo §. ſi emancipatus. quamuis inuerſa ratione ſcripſerit non minus ſpectari merita nepotis, quàm patris eius delicta. ſed hæ loquendi formæ frequenter occurrunt, & ita, vti diximus, vel reſtituendæ vel potiùs explicandæ ſunt, vt in l. 3. §. Labeo ſcribit. D. de incen. rui. & naufra. l. iuriſgentium. §. pactorum. D. de pact. §. iniuria. Inſtit. de lege Aq. l. 22. C. Th. de ſuſceptor. De ſententia eius §. ſcripſit Andreas Alciatus, & quid in eo ſibi vellet verbum Reſciſsionis expoſuit
F rectè, cetera non rectè in παρέργων, & in παραδόξων libris: iamq; ea in re ſatis à Viglio reprehenſus eſt in comment. ad tit. de inoff. teſta.

Valde Marcelli notam eſſe deprauatam in l. ita tamen. §. quotiens. D. ad S. C. Trebellia. CAP. VI.

CVM ſcripſiſſet Iulianus eum, qui rogatus eſt, filio emancipato prætetito hereditatem reſtituere, admiſſa bon. poſſeſsione contra tabulas à
G filio, non compelli adire ac reſtituere: viſum eſt Marcello notam apponere huiuſmodi in l. ita tamen. §. quotiens. D. ad S. C. Trebellian. *Planè non eſt compellendus adire, ſi iam filius bonorum poſſeſsionem: ne intercidat fideicommiſſum mortuo herede inſtituto, & omiſſa à filio bonorum poſſeſsione.* Sic habent Pandectæ Florentinæ, ſic libri manu ſcripti. Accurſius legit, *adire ſuam filius bonorum poſſeſsionem:* ſed quotus quiſque eſt, qui non vi-

 deat

deat locum eſſe valde inquinatum atque corruptum? Atque vti de Accurſij lectione A primùm loquamur, quis illam loquendi rationem admittat, Adire ſuam bon.poſſeſſionem? Dicimus quidem Adire bona, pro Adire hereditatem in l. 1. C. de teſtam. mil. quod etiam Subire dicimus rectè. l. ſi nemo. D. de diuer. reg. iur. l. 1. C. Th. vnde lib. vt Græci προσιέναι & ὑπεισιέναι, προσελθεῖν καὶ ὑπεισελθεῖν τῇ κληρονομίᾳ: numquam verò Adire bon.poſſeſſionem. & licet interpres in l. Pannonius. D. de adquir. her. aditionis verbum ad bon. poſſeſſionem referat, ipſe tamen ad hereditatem referre malim, cùm & intra c. dies hereditatem adiri debuiſſe non ignorem, vt & formula cretionis, & complures alij iuris noſtri loci demonſtrant. Adhæc ſpeciem Acc. alienam à mente, verbiſq; auctoris comminiſcitur: nec enim auctor heredem ait rogatum fuiſſe poſt mortem ſuam reſtituere, nec alij quàm filio fideicommiſſum relictum fuiſſe ſentit. Et ex ea etiam ſpecie ineptam quæſtionem ducit, an filius cogatur petere bon. poſſeſſionem con.tab. cùm tamen, ſi ſententia Iuliani eò pertineat, an cogatur ſcriptus adire, Marcelli quoque notam eodem ſpectare oporteat. Rurſus ita ſpeciem confingit Acc. quaſi vereatur, ne is, qui petierit contra tab. poſſeſſionem, eam omittat poſtea: quod abſurdum eſt. quæ enim eſt petita bon.poſſeſſio, & adquiſita eſt: ergo iam omitti non poteſt. Nunc ſi Florẽtinam ſcripturam inſpicias, mutila & imperfecta videbitur: ita enim C ſe habet, *Planè non eſt compellendus adire, ſi iam filius bon. poſſeſſionem: ne intercidat fideicommiſſum*, &c. Quid hoc eſt, *Si iam filius bon. poſſeſſionem?* Rurſus quid eſt quod ait, *Ne intercidat fideicommiſſum mortuo herede inſtituto, eum non eſſe compellendum adire?* Quinimmò dicere debuit, compellendum eum adire, ne intercidat fideicommiſſum, vt in l. ille à quo. §. 1. D. eod. tit. Dicendum, inquit, erit compellẽdum eum adire, ne prius heres decedens fideicommiſſarium decipiat: & eodem ſenſu in l. cogi. §. 1. D. eod. tit. ne fideicommiſſum intercidat, verba teſtatoris ait de ſucceſſione accipi, & heredem cogi adire. Equidem exiſtimo, id quod Petro Fabro noſtro, cùm D de huius loci reſtitutione inter nos ageremus, viſum eſt, in proxima verba negatione tranſlata, ſic legendum eſſe, *Planè eſt compellendus adire, ſi non iam filius bon. poſſeſſionem:* vt ſubintelligatur verbum *Accepit*, vel etiam ſuppleatur, vt eſt in quibuſdam libris impreſſis. Ea igitur erit Marcelli notæ ſententia, quæ & §. qui rogatus. d. l. ita tamen, vt quemadmodum ſubſtitutus, aut legitimus heres poteſt heredem ſcriptum cogere vt adeat & reſtituat. l. recuſare. §. Titius. D. eod. tit. ita & præteritus, ſi nõ iam bon.poſſeſſionem cõtra tabulas acceperit, eò maximè quòd, niſi adierit ſcriptus, futurum eſt vt, eo interim decedente, ac fideicommiſſario delatam bon.poſſeſſionem E omittente, fideicommiſſum intercidat.

Quid ſit diem præferre & referre. CAP. VII.

MODESTINVS ſcribit in l. ſi à debitore. D. ad leg. Cornel. de fal. falſi crimine eum creditorem teneri, qui prætulit diem obligationis pignoris: quod nemo intelliget, niſi qui ſciuerit Præferre diem Latinos dixiſſe pro Anteuertere, ſiue anticipare, vt vetuſtior eſſe obligatio videatur. Sic Liuius lib. 39. Triumphare menſe Ianuario ſtatuerat, ſed F prætulit triumphi diem. Triumphauit ante diem x. Kal. Ianuar. & in l. 1. §. editiones. D. de edendo, editiones inſtrumentorum Vlpianus ait ſine die & conſule fieri debere, ne quid excogitetur è die & conſule, & prælato die fiat: id eſt, ne præferendi diei, & generaliter ne falſi committendi anſa inde falſariis præbeatur: quod & de tabularum teſtamenti editione traditur in l. 2. §. diem. D. quemad. teſtam. aper. poſſit enim aduerſarius quoque die cognito & conſule, vt Conſtantinus exprimit lib. 1. Epitom. tit. 4. ματτυρικώτερον ἔγγραφον ἀνατρεπτικὸν conficere, quo ſcilicet quaſi po- G ſteriore prius rumperetur. At verbi Præferre vim qui neſcierunt, vtroque in loco legerunt corruptè *Prolato*, non *Prælato*. Ego ſequendam eſſe hoc in loco Florentinam ſcripturam reor: idemq; verbo Referre ſignificari exiſtimo in l. arbiter ita ſumptus. D. de recep. & qui arbit. recep. vbi arbitrum ita ſumptum vt & diem proferre poſſit, hoc quidẽ facere poſſe Papinianus ait: referre, id eſt, anteuertere ſiue anteferre diem

non

A non poſſe. atq; ita Sextus quoq; Pompeius ex Veranio referri diem proditam, id eſt, anteferri eſſe religioſum ſcribit.

A qua lege ſit quadrans, qui excludit querelam inofficioſi teſtamenti. CAPVT VIII.

QVERELAM inofficioſi teſtamenti, quæ, vt probabiliter dici poſſe oſtendimus lib. 2. lege Glicia inducta eſt, excludi relicto debitæ ab in-
B teſtato portionis quadrante, nemo eſt qui neſciat. verùm dubitari poteſt, hæc eadem lex Glicia, an quæ alia quadrantem ita taxauerit omnimodo liberis ad excludendam querelam relinquendum eſſe. Aliqua enim lege vt hic definitus fuerit quadrãs neceſſe eſt, vti nunc in locum eius qui ſucceſsit, triens vel ſemis lege Iuſtiniani definitus eſt, & vt ceteri omnes quadrantes, de quibus in iure ciuili fit mentio, ex lege aliqua vel S. C. vel conſtitutione originem ducunt, vtputa Falcidianus, Sabinianus, Pegaſianus, Antonianus: & verò veſtigiis omnibus à pleriſque illius etiam quadrãtis origo indagatur. Ego eam
C ad D. Marcum philoſophum referendam eſſe didici ex Nicephoro lib. 3. Eccleſ. hiſt. cap. 31. vbi duas Nicephorus D. Marci leges laudat. Vnam, vt matribus liberi ab inteſtato ſuccedant, & hoc eſt quod S. C. Orfitianum appellamus, ſiue orationem D. Marci: Latinus tamen interpres ita vertit, vt parentibus liberi ab inteſtato ſuccedant: quod rectum non eſt: nam id in matribus tantummodo D. Marcum conſtituiſſe certum eſt. Altera verò lex eſt, vt liberis ἀμνημονευθεῖσι & ἀχαριστημένοις, id eſt, præteritis, & nihil è iudicio parentum accipientibus quadrans hereditatis debeatur: quam, niſi me fefellit Latinus interpres, malè ab ipſo etiam Nicephoro expoſitam puto: idq; accidit
D. ſæpe alienis à profeſsione noſtra hominibus, dum ſcilicet ad ciuile ius pertinens aliquid referunt. nam & iuris nominibus abutuntur, & in iure ipſo referendo facilè labuntur & peccant. Ego hanc fuiſſe credo D. Marci legem, vt liberis præteritis vel exheredatis parentes omnimodo quartam legitimæ portionis relinquant. Quod ſi fecerint, reſcindi teſtamentum querela inofficioſi non poteſt: quippe cùm eo pacto liberis parenteis χάριν ἔχειν dixerit Iuſtin. in No. 18. atq; adeò nec ſint liberi ἀχαριστούμενοι, nec ingrata vel inofficioſa teſtamenta. cùm enim liberi præteriti vel exheredati à parentibus debitàm non retuliſſe gratiam dicantur, & quæ inofficioſa teſtamenta nomi-
E namus, ingrata quoq; appellare poſſumus, vt Sueton. in Caligula, Teſtamenta, inquit, primipilarium vt ingrata reſcidit. Et generaliter ingrata ſunt ea teſtamenta in quibus de nobis benè meritis nihil relinquimus, ſiue liberi ſint, ſiue extranei. Non tamen omnibus de ingrato teſtamento queri licet.

Purgatus §. vlt. l. vlt. D. de legat. lib. 3. CAP. IX.

NON eſt in libris noſtris locus adeò maculatus, vt §. vltim. l. vltim. D.
F de lega. lib. 3. in quo illud perquàm abſurdè proponitur, ſubſtitutum impuberi ex vncia inſtituto, & commiſſo per alium edicto admittẽti bon. poſſeſsionem contra tabulas, legata ab inſtituto relicta præſtare ex ſemiſſe, ſed ex vncia, omnibus: ex reliquis, exceptis tantùm perſonis: cùm tamen certiſsima ratione conſtet, ſicut ea inſtitutus ipſe non præſtaret niſi exceptis perſonis ex ſemiſſe, ita & ſubſtitutum eius (qui ea ſolet præſtare quaſi æs alienum defuncti. l. ſeruo alieno. §. ſi quis à primo. D. de legat. lib. 1. l. in ratione. §. quod vulgò. D. ad leg. Falcid.) ea non præſtare niſi exceptis perſonis pro
G ſemiſſe. l. 5. D. de legat. præſt. Sed præſtat ipſa §. verba proponere, & vti reſtituenda putem, ſtatim indicare. Ait igitur, *Si filius ex vncia heres inſtitutus ſit, & ab eo legata data ſint, habeat & ſubſtitutum.* Hæc verba credo non eſſe ordine ſuo collocata, & ita legendum, *Si filius ex vncia heres inſtitutus ſit, habeat & ſubſtitutum, & ab eo legata data ſint.* Moueor tractandarum rerum ordine: nam cùm initio l. vlt. actum fuerit de legatis à ſubſtituto exheredati relictis, quod legis initium expoſuimus lib. 2. conſequens

ſequens eſt vt nunc tractetur de legatis relictis à ſubſtituto inſtituti, qui, alio edictum A
committente, petiit bon. poſſeſsionem cootra tabulas: qui ordo etiam obſeruatur in
l. ab exheredati. D. de leg. lib. 1. atque ita eadem erit eius §. ſpecies, quæ & l. 5. §. quòd
ſi impubes. D. de legat. præſt. vbi apertè de legatis à ſubſtituto relictis quæſtio propo-
nitur. Meritò autem de his magis dubitatur, quàm de legatis ab inſtituto relictis, an
ea ſubſtitutus debeat pro ſemiſſe. quis enim heredem eodem iure eſſe oeſciat, quo &
defunctus fuit? At pupillus à ſe relicta legata pro ſemiſſe debuit: ergo eadem quoque
ſubſtiturum eius pro ſemiſſe præſtaturum in aperto eſt. Sequitur, *Deinde commiſſo
edicto per alium filium, accepit partis dimidiæ bonorum poſſeſsionem: ſubſtitutus eius* B
vtrum ex vncia legata (ſcilicet relicta à ſe, non à pupillo) *præſtat, an verò ex ſemiſſe?
& verius eſt ex ſemiſſe.* Lex quinta de legat. præſt. ait, *& magis eſt vſque ad ſemiſ-
ſem.* Hæc aurem quæ ſequuntur in illo §. vlt. *Sed ex vncia omnibus: ex reliquis, libe-
ris & parentibus*, ſunt ignari & inepti cuiuſdam interpretis. Iraque vt expungantur
cenſeo: nam ſiue legata relicta ſint à ſubſtituto, vti nos ſpeciem ponimus, omnibos
profectò ex ſemiſſe præſtanda ſunt: ſiue ab inſtituto, ne ex vncia quidem niſi exceptis
perſonis debentur. Etenim tabulæ primæ reſcinduotur, tabulæ autem ſecundæ non
reſcinduntur petita bon. poſſeſsione contra tabulas. Adhæc quid attinebat ea verba C
ſubdere, cùm non de perſonis quibus præſtantur legata, ſed de portione, pro qua præ-
ſtantur, propoſita fuiſſet quæſtio? aut cur etiam contrariæ ſpeciei, quæ mox conſequi-
tur, ſubdita par admonitio noo fuit? Et io contraria quidem ſpecie, id eſt, ſi pupillus
inſtitutus ex dodrante cõmiſſo edicto ad ſemiſſem redactus fuerit, hic bellus inretpres
cenſeret ab inſtituto relicta pro ſemiſſe præſtanda eſſe omnibus, Iuriſperitus exceptis
tantùm perſonis. l. etſi contra. D. de vulga. ſubſt. Sed cùm quæratur de legatis à ſubſti-
tuto relictis, deminuta portione inſtituti, ea quoque deminui, & omnibus æquè præ-
ſtari, atque ſi aucta fuiſſet portio, fatebimur. & hoc veriſsimum puto. Malim quoq; in D
illo loco, *Semiſſem acceperit bon. poſſeſsionem*, legere *ſemiſsis*, vt in priori ſpecie, *Par-
tis dimidiæ.*

Explicatus & emendatus §. ſi quis rogatus fuerit filijs. l. ex facto. D. ad S. C. Trebel. CAP. X.

INSIDET, meo quidem iudicio, aliud mendum in l. ex facto. §. ſi
quis rogatus fuerir filiis. D. ad S. C. Trebel. vbi ex Papiniani lib. 8. E
reſponſ. id eſt, ex l. cùm pater. §. hereditatem. 1. D. de legat. lib. 2. Vl-
pianus reſert heredem rogatum filiis ſuis, vel cui ex his voluerir, cùm
moreretur, hereditatem reſtituere, ius eligendi deportatione non
amittere, cui liber factus fideicõmiſſum reſtitui velit. Et puto legen-
dum, *Cui liberorum fideicommiſſum reſtitui velit*: errore orto ex duabus notis, vti mox
ſubiiciam, & explanatione poſterioris, quæ tamen vel ipſa, vel ſaltem explanatio eius
omnino expungenda erat: hoc modo, *Cui lib. F. C. fideicommiſſum reſtitui velit.* Nam
deportatus ſeruus non fit, vt liber deinde fieri poſsit. Solus Calliſtratus deportatũ ſcri- F
pſit ſeruũ fieri io l. 5. D. de extr. cogo. diſſentiens à ceteris omoibus: quod interpretes
Græci referunt inter ἐναντιοφανῶν, & inexplicatũ relinquuot: ego expoſui in tit. de cap.
demin. lib. 1. Inſtit. Tum verò deportatus, etiam ſi oecdum pœna liberatus ſit, ius eli-
gendi habet vſque ad vitæ ſupremum exitum. d. §. hereditatem. Fruſtra ergo ait, Cui
liber factus: idq; Accurſius etiam notauit. Ex eo autem Papiniani reſponſo apparet,
per omoia deportatum oon haberi pro mortuo: nec enim, ſi pro mortuo haberetur,
ius eligeodi ei competeret. ſed omnibus liberis ex æqoo fideicommiſsi perſecutio da-
retur. Et ita quoque alibi traditum eſt, deportatione mariti donatiooem noo confir- G
mari, quia ſcilicet deportatio non omnino ſimilis eſt morti. l. ſed ſi mors. D. de donat.
int. vir. & vxo. cui tamen legi manum adhibuit ſuam Tribonianus, vt maoifeſtò ſtylus
indicat, Vlpiani verbis adtexens quædam alia ex ſententia l. res vxoris. C. eod. tirul.
quam ſe probaſſe Iuſtinianus reſtatut in No. 22. Rurſus cohibendorum caducorum
cauſa, quibus numquam Iuriſconſultorum fauit interpretatio, traditum eſt etiam pro
mort

A mortuo deportatum non haberi.l.intereidit.D.de condic.&demonſtr.Cognationem
tamen deportatus amittit, & ideo neque contra tab. parentum bon. poſſeſsionem
habet, nec legata ei conſeruantur petita bon. poſſeſsione contra tabulas, & maximè
quidem eatenus deceſsiſſe fingitur. Ceterùm ſeruus pœnæ in omni iure verè ac ſem-
per ſimilis eſt mortuo, & ideo in propoſita quoq; ſpecie ſeruus pœnæ factus eligendi
ius amittet.nec enim vt deportatus, quia liber eſt, arbitriũ habet,ita & ſeruus. quam-
obrem ſtatim liberi eius, ſi quos habeat, ſimul admittentur ad fideicommiſſum, nec
expectabunt quoad is naturaliter decedat:ſi verò tunc liberos non habeat,poſtea ſuſ-
B cepti nullo modo admittentur: quia ſemel defecit fideicommiſsi condicio, redactaq;
in fiſcum eſt hereditas.

Vti explicandum ſit ἐναντιοφανὲς, quod eſt inter l.legatum. D.de legat.lib. 1.& l.Titia.§.Lucia.D.de leg.lib.2. CAP. XI.

PVGNARE videtur l. legatum. D. de leg.lib.1.cum l. Titia.§. Lucia.
D. de legat. lib. 2. nam legatum ſeruo delatum repudiare dominum
C poſſe ait l. legatum. idque veriſsimum eſt, cùm & bon. poſſeſsio-
nem ſeruo delatam dominus repudiare poſsit. At illud tamen per-
negatur in §. Lucia. vbi Accurſius noſter, quem ego & Latinis & Accurſij laus.
Græcis omnibus interpretibus iuris facilè antepono, huius rei ex-
plicandæ gratia tres opiniones adſert, ex quibus poſtremam ipſe veriſsimam eſſe
iudico: verùm explicatione indiget. Multùm intereſt inter delatum, & adquiſi-
tum legatum: neque his nominibus vnquam iuris noſtri auctores abutuntur. De-
latum legatum nondum adquiſitum eſt. Defertur ipſo iure adita hereditate. Adqui-
D ritur autem agnitione.l.ei qui ita.D.de condic.inſtit.l.cum verò.in fi. D. de fideic. li-
bert.non ipſo iure poſt aditam hereditatem, licet agnitionem retrò agi non inficier
ad diem aditæ hereditatis.l.ſeruum filij §. 1. l.ſi tibi homo.§.eùm ſeruus.D.de leg.lib.
1.Delatum legatum repudiari poteſt. Adquiſitum repudiari non poteſt.l.1.§. decre-
talis.D.de ſucceſſo.ed. De delato loquitur l.legatum. De adquiſito,§. Lucia.namq; in
eo §.quæritur, an dominus propterea quòd interfuit diuiſioni, adquiſitam fideicom-
miſsi perſecutionem amiſerit,id eſt, adquiſitum fideicommiſſum: nec enim, ſi fidei-
commiſſum non adquiſiero,id eſt,non agnouero, fideicommiſsi perſecutionem ad-
E quiſiero:& ideo licet de perſecutione quæſitũ ſit, reſpondet tamen eo caſu fideicom-
miſſum nec ipſo iure, nec per exceptionem amitti, niſi probetur eius amittendi ani-
mo interfuiſſe diuiſioni dominum. Adquiſita igitur amittere poſſumus, repudiare nõ
poſſumus:idque naturalem intellectum habet.nam quod iam ipſe nactus ſum,aliena-
re poſſum,& variis modis amittere: cùm tamen iam id ipſe habeam, quomodo repu-
diare,repellere,auertere id à me poſſum?

Quid ſit ius antiquum in l. 1.C. Vnde vir & vxor.notato Thalelæi
F *errore.* CAP. XII.

IN l.1.C.Vnde vir & vxor, in qua non niſi deficiente omni ſangui-
nis linea Impp.Theodoſius &Valentinianus declarant coniuges in-
ter ſe ab inteſtato in ſolidum pro antiquo iure ſuccedere,Thalelæus
Græcus interpres putat ius antiquum dici reſpectu legis Papię deci-
mariæ lib.45. βασιλικῶν, tit. 5. ſed fallitur, nam lex Papia decimaria
ad teſtati dumtaxat ſucceſsionem pertinet.l.2.C.de infirm.pœn.cœ
G lib.l.7.C.Th.de nauicular.& ex ea vir & vxor, nullis ex eo matrimonio extantibus li-
beris, non niſi decimam ex teſtamento matrimonii nomine capere poſſunt, & ſi ex-
tent liberi ex alio matrimonio, pro vnoquoq; ex liberis aliam decimam, & pro com-
muni filio poſt nonum diem amiſſo aliam: pro duobus poſt nonũ diem amiſsis,duas:
idq; Vlpianus explicat rectè in fragm.tit. x v. & x v i. ad quod etiam Tertullianus al-
ludit lib. 1.ad vxorem,his verbis,Tu modò vt ſolidum capere poſsis hoc meæ admo-
nitionis

nitionis fidelcommiſſum Deus faciat. Lex autem Papia, nullo exiſtente ex qualibet A
ſanguinis linea, coniuges ab inteſtato nec excludit, nec vlla bonorum parte multat. Et certè verius eſt ius antiquum in ea lege dici habita ratione conſtitutionis eorundem Imperatorum nouæ, cuius ipſi meminêre in l. vlt. C. Th. de legit. hered. & quæ nō liberis quidem, ſed parentibus aut propinquis extantibus, coniuges ad certam partem: nullis autem extantibus, in ſolidum ab inteſtato inuitabat. Eſt verò eius pars vna in d. l. 1. C. Vnde vir & vxor. Altera pars ab eiſdem Imperatoribus abrogatur in d. l. vlt. quæ lex poſt illam legem primā Vnde vir & vx. ſtatim ſequenti anno edita fuit, vt non tantùm ſubſcripti eis conſules indicant, ſed etiam illa legis vltimæ pars, qua cauetur vt ſi B
quid hoc medio breuiq; tempore, id eſt, medio illo anno coniugibus eo iure obuenerit, id deponant. Vtramq; verò legem anteceſsit ea qua tollitur lex Papia decimaria, dato coniugibus ſolidi capiendi & liberorum iure l. 2. C. de infirm. pœn. cœlib. l. 1. C. de iu. liber. atq; ideo eius fit mentio in d. l. vlt. de legit. hered. Ad extremum, illud adnotabo erutas eſſe l. extraneum. 2. C. de hered. inſtit. & l. in extraneos. C. de donat. ex his eiuſdem l. vlt. verbis, vt deſiderio ſuo quiſquam ſubuenire differat, quod interdum ita ſenſu leuiore concipitur, vt antiqui nec quod extraneis, ac ſæpe ignotis in donationibus ſucceſsionibusq; tribuatur, coniugibus conceſſerint, & reprimendum inter C
hos potius, vt in loco ancipiti, quàm incitandum fauorem mutuum arbitrati fuerint. ſic enim legendum eſt.

Emendatur locus è libri tertij Inſtitutionum titulo VII.

CAP. XIII.

ETSI ſummam in purgandis & emendandis Inſtitutionum libris anno ſuperiore diligentiam adhibuerim, fortaſsis tamen adhuc ſuperſunt, & ab eruditis porrò indicabuntur maculoſa quædam ac deprauata, quæ nos neq; perſpeximus neq; reſtituimus. cuiuſmodi vnum hoc eſt, quod in hoc capite explicabitur, & à me fuit his diebus deprehenſum, cùm ea quæ ad iura patronatus pertinent reuoluerem. Iuſtinianus in §. poſtea. de ſucceſsio. libert. tractans de virili portione pro numero filiorum lege Papia patrono data teſtato vel inteſtato centenario liberto, cùm vnum filium filiámve libertus heredem reliquit, perinde partem dimidiam patrono deberi ait, ac ſi is ſine vllo filio filiáve inteſtatus deceſsiſſet. Hic locus, niſi fallor, vitio laborat: nam E
ſi inteſtatus libertus deceſſerit ſine liberis, patrono non dimidia, ſed tota hereditas debetur iure legitimo. l. inteſtato. D. de ſuis & legit. hered. & ideo, cùm Vlpianus de hoc legis Papiæ capite tractaret lib. 10. ad leges, rectè Virilis appellationem interdum totam hereditatem admittere notauit, quod dubio procul tunc fit, cùm inteſtatò deceſsit libertus ſine liberis. l. virilis. D. de verb. ſignif. Quare conſtat ita non rectè apud Iuſtinianum legi. *Vt perinde patrono dimidia pars debeatur, atq; ſi ſine vllo filio filiáve inteſtatus deceßiſſet.* Opinor autem legi debere, *Ac ſi is ſine vllo filio filiáve teſtatus deceßiſſet:* nam teſtamento facto, ſiue filius ſit inſtitutus ſiue extraneus nullis exiſtenti- F
bus liberis, patrono non debetur niſi pars dimidia ex Prætoris edicto. Et opinio hæc mea nullis quidem, quos legerim, libris ſcriptis vel antiquis adiuuatur, Iuris tamen ratio ipſa per ſe ſufficit, cui & Græca Theophili παράφρασις aſſentitur.

De Vindicibus, Canonicarijs, Defenſoribus ciuitatum, Loci ſeruatoribus.

CAP. XIIII.

SCIO in l. 1. C. Th. ſi quacum. prædit. poteſt. ciuitatum defenſores G
ſiue ἐκδίκους ciuitatum vindices appellari. At vindices illi, quorum Iuſtinianus in No. περὶ τῶν δημοσίων ἀνόνων, & in No. περὶ τοποτηρητῶν meminit, an ſint ciuitatum defenſores addubito: nam hi potius vindices à Iuſtiniano appellari videntur, qui exigendis tributis, quorum ad curiales antea exactio pertinebat, ab Anaſtaſio Imperatore in ſingulis

gulis

A gulis ciuitatibus conſtituti ſunt, vti auctor eſt Nicephorus lib. 16. cap. 44. è quibus veriſimile eſt Iuſtiniani tempore adhuc in quibuſdam ciuitatibus nonnullos ſuperfuiſſe. Defenſores autem ciuitatum ſiue locorum antiquiores longè ſunt, & ſimiles Tribunis plebis, atq; ideo defenſores plebis appellantur in l. 1. C. de offi. iurid. Alex. Rurſus ab eis diuerſi ſunt τοποτηρηταί, vt ex No. περὶ τοποτηρητῶν facilè intelligi poteſt, qui mittuntur à præfectis prætorio vel comitibus vel præſidibus iuris dicẽdi cauſa, & à Paulo monacho loci ſeruatores appellantur lib. 6. hiſt. Langbard. & in l. 77. de furt. in legibus Langbard. & loci iudices in l. 2. C. de exhib. reis. à Iuliano anteceſſore, Vicarij. Memi-

B nit Anna in Alexiade 3. Adamateni τοποτηρητοῦ Heracleæ & Paphlagoniæ circa Pontum. Sudas τοποτηρητὴς ὁ δ' ἐξόμενος. Ceterùm vindicibus Anaſtaſianis pares ſunt qui Canonicarij dicuntur in No. περὶ τῶν δημοσίων αἰτήσεων, & No. περὶ εὐθυνταῖς κανονικαρίων, & in libris Variarum Caſsiodori ſæpiſsimè. Hi ab exigendis canonibus, Canonicarij: illi, quòd ab Anaſtaſio decurionum iniquis exactionibus oppoſiti fuerint, appellati ſunt vindices.

Duo digeſtorum loci perſpicuè corriguntur. CAP. XV.

C NVNC indicabo duos Digeſtorum locos puſillo quidem, non tamen prorſus contemnendo vitio laborantes: omnibus enim mederi par eſt. Vnus eſt in l. Lucius. D. de act. emp. alter in l. pen. §. erit ergo venale. D. de bon. po. con. tab. in l. Lucius, ſic vulgò legitur, *Ita vt ſi non integras præſtiterit:* Florentiæ autem propiùs veritatem, *Ita vt ſi non integras repræſtauerit:* conſtat verò legendum *Repræſentauerit.* nam & alibi in P. Flor. eodem errore ſcriptum eſt *Repræſtandum,* pro *Repræſentandum.* l.

D mulier. §. 1. D. ad Trebellia. Repræſentare, eſt exhibere, vel præmaturè dare. & ideo in l. Lucius, paulo pòſt ſuperiora verba: *neque,* inquit, *heres eius reliquam materiam exhibuerit.* Grauius eſt mendum l. pen. §. erit ergo, in illo loco, *Si autem omiſerit hereditatem, in portionem honorum exheredatum effectum admittet, iure factum ſolum ſuum heredem.* ſic habent omnes libri, ſed malè, vt opinor: nec enim Latinè dicimus exheredatum effectum, ſed factum. Ego pro *Effectum* cenſeo legendum *Effectu,* vt iuri effectus opponatur hoc ſenſu, Repudiante ſcripto, exheredatur filius ſuus ipſo iure heres eſt ſolus ab inteſtato, effectu autem, id eſt, re ipſa & naturaliter concurren-

E te fratre emancipato præterito, qui contra tabulas bonorum poſſeſsionem admiſit, non niſi in portionem bonorum admittitur. namque Prætor emancipatum in partem dimidiam tuetur. Sic in l. is qui. D. de legat. præſtand. Quia effectu, inquit, fratris auſert partem dimidiam. & in l. 5. §. 1. D. quod cum eo, &c. Effectu enim, inquit, quodammodo heres eſt. Sic & in l. 5. §. vlt. D. commoda. l. ſi habitatio. D. de vſu & habita. l. 1. §. qui minorem. D. vt legat. no. cauea.

Explicatur edictum de alterutro, & emendatur §. ſi pater. l. ſi cum dotem. D. ſolu. matri. CAP. XVI.

F EDICTI De alterutro fit duobus tantùm in locis mentio. l. 1. §. ſciendum. C. de rei vxor. act. l. vnica. C. Th. de teſta. Hoc edicto cauetur, vt ſi quid maritus vxori aut hereditatis, aut legati, aut fideicommiſsi titulo reliquerit, alterutro contenta ſit mulier, relicto vel dote, actione ex teſtamento vel actione rei vxoriæ: nam non pertinet hoc edictum niſi ad actionẽ rei vxoriæ, quæ plus iuris in dote marito tribuit, quàm

G actio ex ſtipulatu. Proinde electa rei vxoriæ actione, relictum non debetur: & contrà, electo eo quod relictũ eſt, rei vxoriæ actio non datur, niſi pro modo excurrentis quantitatis. Quare deterior in eo eſt mulieris, quàm aliorũ creditorum condicio: nam creditori meo ſi aliquid legauero, & is legatũ acceperit, non ideo ius crediti amittit. eodemq; modo licet mulier ſcripta heres & rogata hereditatẽ reſtituere, in ponenda ratione legis Falcidiæ ſi tantũ habeat in Falcidiana quarta, quantũ in dote, dotẽ non de-

ducat,alius tamen creditor ſcriptus heres, etiam ſi credito quarta reſpondeat, credi- A
tum deducit : nec verò ei mulier ſimilis eſt, niſi cùm nominatim vtrumq; conſequitur
ex mariti iudicio, vtputa cùm & heres ex parte inſtituitur, & ei dos prælegatur. quo
caſu dotis partem pro portione ſua, ex qua prælegatum non valet, veluti æs alienum
deducit,neq; compenſat cum Falcidia. & hoc cùm tradatur in l. cùm heres deductis.
D.ad Trebellia. dote nominatim vxori inſtitutæ non prælegata,rectè inde colligemus
alterutrum dumtaxat præſtari.Sed hoc,vti diximus, in rei vxoriæ actione obtinet. Ad
actionem ex ſtipulatu edictum De alterutro non pertinebat. d.§. ſciendum, & §. igi-
tur. C. de rei vxor.act. & ideo ſublata cùm ſit hodie actio rei vxoriæ, vigeatque actio B
ex ſtipulatu, conſeqiens eſt etiam edictum De alterutro penitus eſſe ſublatum. Et
hæc dicimus cùm ſimpliciter aliquid vxori relictum eſt,illo non addito,Pro dote.Hęc
enim adiectio proculdubio facit vt non poſsit mulier & ex teſtamento & ex ſtipulatũ
agere.l.ſi filia.§.penul.D.fam.erciſc.l.6.D.quando dies lega. ced. idemque dici poteſt
eo non adiecto modo,ſi eo animo relictum doceatur.l.2.§.1.D. de dote præleg. Sed
explicandum nunc id eſt,patre aliquid filiæ relinquente,alterutrum filia,an vtrumque
conſequatur:nam edictum De alterutro ad ea dumtaxat pertinere quæ maritus vxo-
ri relinquit, indicant illi duo loci à me in huius capitis initio annotati. Fac igitur ita C
eſſe, Pater dotem profecticiam ſoluto matrimonio exegit inuita vel ignorante filia,
nec de tato cauit,tum filiæ in teſtamento aliquid legauit : ſi dotis nomine legauit,du-
bium non eſt quin filiam alterutro contentam eſſe oporteat, videlicet ſi tantum ſit in
legato quantum in dote:ſin plus in dote ſit, quàm in legato,vel electa dote,carebit le-
gato,vel agnito legato, id tantùm quod amplius eſt in dote petet à marito, maritus
porrò ſoceri heredibus condicet.l.qui hominem.§. ſi gener.D. de ſolut. Quòd ſi plus
in legato ſit, vel electa dote,id ſolum ex teſtamento conſequetur quod dotem exce-
dit:vt traditur in l.Titia. §.qui inuita.D.de legat.lib.2. vel accepto legato id etiam lu- D
crabitur quod dotem excedit.& hoc traditum fuiſſe opinor in l.ſi cùm dotem.§.ſi pa-
ter.D.ſolu.matrimo. & ideo horum verborum loco, *Lucroq; eius cedit ſi tantùm ab eo
conſecuta ſit, quantum :* hæc repono ex §. qui inuita. *Lucroq; eius cedit ſi amplius ab
eo conſecuta ſit, quàm ei.* Nec enim quicquam filia lucratur ſi tantundem conſecura ſit,
neque rurſus,eiſdem verbis ad patrem relatis, quicquam patrem lucrari poſsis dicere,
quippe cùm dotem à ſe profectam receperit,& filiæ tantidem reliquerit. Ergo ſi plus
in relicto ſit quàm in dote principali, vel electa dote, reliqui tantum petitio ex teſta-
mento ſupereſt,vel electo relicto id etiam lucro filiæ cedit quod dotem exuperat:cō- E
currentem enim ſummam compenſari placet. De patre verò qui non illud adiecerit
ſe dotis nomine legare,nunc videndum eſt:& putem vtrumque tunc filiam conſequi
poſſe,ſicut à patre pro filia dote promiſſa, & filiæ relicto legato traditum eſt in l. ſi pa-
ter. D. de collat. dot. nec enim edictum De alterutro ad hunc caſum pertinebat quo
alius legat,alius dotem debet.

Verum eſſe quod Dorotheus notauit, ſemper doli exceptionem oppoſitam
bonæ fidei iudicium facere. CAP. XVII. F

DOROTHEVS ἐν τῷ πλάτει legis Seia.D.de donat. cau. mor.notat,
Semper doli exceptionem oppoſitam bonę fidei iudicium facere:ſed
reprehenditur ab alio interprete Græco lib. 47. βασιλικῶν, titulo 3.
quod ego ferre non poſſum : nam Papinianus cùm dixiſſet vindica-
tioni ſingularum rerum non inutiliter opponi exceptionem doli in l.
Seia. ſtatim ſubiiciens, Bonæ fidei autem iudicio conſtituto : nonne
apertè indicat per exceptionem doli iudicium arbitrarium,id eſt,vindicationem eua- G
ſiſſe bonæ fidei? Etenim ita quoq; Imperator in l. 3. C. de except. replicationem doli
oppoſitam iudicium bonæ fidei facere ait : cuius me loci,cùm hæc tractarem atq; diſ-
cuterem,P.Faber opportunè admonuit.ibi tamē cùm inſtituta fuerit actio tutelæ,quę
bonæ fidei eſt,dubitari poſſet quorſum Imperator doli replicatione dixerit iudiciũ bo
næ fidei cōſtitui:quod ego ſic diluendum eſſe cenſeo:Actionem tutelæ per ſe bonæ fi-
dei

A dei eſſe, exceptionem ei & replicationem doli ineſſe. l. ſed etſi ideo. D. ſolu. matrimo. l.
ſi is cui. D. de furt. l. huiuſmodi. §. qui ſeruum. D. de legatis lib. 1. exiſtente actione bonę
fidei non eſſe neceſſariam exceptionem vel replicationem doli. At profectò ſi exce-
ptio vel replicatio doli opponatur, iam actio ipſa non tam per ſe quàm per exceptio-
nem vel replicationē bonæ fidei conſtituitur. Ceterùm non me latet quoſdam illa Pa-
piniani verba, Bonę fidei autem iudicio conſtituto, referre ad petitionem hereditatis.
ſed hanc primus bonæ fidei eſſe Iuſtinianus definiuit l. vlt. C. de petit. hereditat. cùm
antea nihil quicquam de ea certi prudentes inter ſe conſtituiſſent. Tum verò ſi de pe-
B titione hereditatis Papinianus intellexiſſet, non dixiſſet Conſtituto, ſed Inſtituto, vel
Propoſito, & eam ipſam quoq; nominare actionem ei graue non fuiſſet. Alij tradunt
legatorum, fideícommiſſorū, mortis cauſa donationum actiones eſſe bonæ fidei: quod
mihi certè multo minus placet, neq; verò id probare vlla ipſi ratione poſſent. Prætere-
ea de vindicatione Papinianus, non de illis actionibus tractat. Aſſentiamur itaq; Do-
rotheo, & cùm conſtituta fuerit actio bonæ fidei poſita exceptione doli, hoc deinde
ideo quæri à Papiniano dicamus an poſsit exigi cautio, quòd in actionibus bonæ fi-
dei cautio ante tempus exigi ſoleat. l. in omnibus. D. de iudic. Reſpondet autem non
C præſtari cautionem inuita Seia, quia & prior donatio, quæ nō directa & abſoluta fuit,
ſed mortis cauſa, Titij morte ſoluta eſt, & ſequens nondum initium accepit in perſo-
na liberorum, & ideo nulla ſubeſt extorquendæ cautionis ratio, quæ tunc dumtaxat
ante diem extorquetur, cùm aliqua cauſa vel obligatio ſubeſt. At ſi ſua ſpōte cauit Seia
liberis Titij, quia ſic eis mortis cauſa videtur donaſſe, rectè ait eos ex perſona ſua te-
neri contributioni, Falcidia interueniente: nam ex conſtitutione D. Seueri etiam do-
nationum cauſa mortis reciſionem facit lex Falcidia, quod tamē ab inteſtato non ad-
mitterem, quia mortis cauſa donationes non ſunt ab inteſtato ſimiles legatis. l. ſi filius.
D D. de legat. præſt. Ceterùm illam cautionem Seia ſi non expoſuiſſet, cōtributioni pro-
culdubio ex Titij perſona non tenerentur liberi.

De matronæ & matrisfamilias appellationibus.

CAP. XVIII.

IN eo libro qui ſub nomine Clementis nuper eſt editus de actis diui
Petri, τῶν ἐγγενῶν γυναικῶν τὰς στεφανηφόρας Latino ſermone matro-
E nas appellari ſcriptum eſt: quam ego propriam eſſe matronarum ſi-
gnificationem facilè adducor vt credam. ſed augetur tamen hæc ſi-
gnificatio ab auctoribus noſtris: nam nomine matrisfamiliâs quam-
libet mulierem honeſtam accipiunt. l. 3. in fi. D. de liber. exhib. l. pro-
nuntiatum. de verbor. ſignific. l. probrum. de ritu nupt. l. quæ adulterium. C. ad leg. Iul.
de adulter. idque generaliter tradunt honeſtatem, non aut nuptias, aut natales facere
matremfamiliâs: viduam, non etiam virginem eſſe matremfamiliâs: eam quæ obſcu-
riore loco nata eſt, ſi honeſtè viuat, eſſe matremfamiliâs. Concubina autem materfa.
F non eſt, niſi patroni concubina ſit. d. l. probrum. l. item legato. §. parui. D. de legat. lib.
3. Meretrix quoq; materfam. non eſt, licet vxor ſit, & adulterij accuſari poſsit, exem-
plo Viſtiliæ vxoris Titidij Labeonis, de qua Cornel. Tacitus lib. 2. l. ſi vxor. §. ſed
& in ea. D. ad leg. Iul. de adulter. Nihil autem differt à matrona materfamiliâs. l. 1. §.
omnem l. item apud. §. ſi quis virgines. D. de iniur. l. 1. §. & notandum. D. de inſp. ven.
quæ materfamil. in l. probrum, dicitur matrona in d. l. ſi vxor. vt meritò iam à pleriſ-
que reiecta ſit ea quæ inter matronam & matremfamiliâs à Gellio & Nonio propoſi-
ta differentia eſt. Porrò matronæ dicuntur etiam dominæ. non reſpectu maritorum
G dumtaxat, quomodo ipſi quoque mariti ab vxoribus domini appellantur, ſed etiam
per ſe, vt in l. pater. §. Iulius. D. de legat. lib. 3. Iuliam domnam: niſi dicas Domnam ſu-
pereſſe ex l. Lucius Titius. eod. tit.

Notati quidam loci de Baſiliſci, & quorundam aliorum tyrannide.

CAP. XIX.

A accepiſſet. Ita debet accipi. §. pen. l. quia autem: hæc enim illius §. verba, *& ab inteſtato poßideat hereditatem*, verba edicti ſunt, & ad bon. poſſeſsionem Vnde liberi optimè referuntur. l. 1. §. non quærimus. D. eod. tit. quam etſi agnita bon. poſſeſsione cõtra tab. nõ poſsit agnoſcere. l. 1. §. quia autẽ. D. ſi tab. teſt. nul. extab. illa tamẽ omiſſa non repellitur: nec tamẽ idem dicemus in ſuo præterito. Nam ſuus præteritus ſiue petat ſiue omittat bon. poſſeſsionẽ contra tab. nulli præſtat legata. l. is qui in poteſtate. D. de leg. præſt. At ſuus inſtitutus, & commiſſo edicto admittens contra tab. poſſeſsionẽ, præſtat legata exceptis perſonis: miſcẽs autẽ ſe, omnibus, ex Vlpiani & Africani ſentẽ-
B tia. l. ſi duobus. 2. D. de bon. poſ. con. tab. l. ſi duo. D. de leg. præſt. maximè ſi plena fruatur voluntate. imminuta enim portione eius, æquior eſt Pauli ſententia. d. l. is qui. §. ſed ſi ſcriptus. Quod cùm ita ſit, dubitari poteſt an ſuus inſtitutus, & omiſſa inſtitutione ac bon. poſſeſsione contra tab. accipiẽs ab inteſtato bon. poſſeſsionem obligetur legatis, & quibus perſonis obligetur, omnibus'ne, perinde ac ſi miſcuiſſet ſe, an exceptis tantùm perſonis, ac ſi contrà tab. bon. poſſeſsionem accepiſſet, quod cõmodiſsimè quæri etiam de emancipato herede inſtituto poteſt: nam nihil penitus hac in re inſtitutus emancipatus à ſuo inſtituto diſtat. Et verius eſt obſtringi eos omnibus legatorum no-
C mine, quia veluti ſcripti hereditatem obtinere cenſentur. & hęc eſt ſententia l. ſi filius. Intelligatur ergo l. quia autem, de emancipato præterito, nec porrigatur ad ſuum præteritum. Lex autem Si filius, de ſuo inſtituto, & porrigatur etiam audacter ad emancipatum inſtitutum. Et ita bellè diluetur omnis hæc dubitatio.

Explicatio l. ventre. D. de adq. hered. & l. ſi filius heres. D. de liber. & poſtumis. CAP. XXI.

D MAGNA eſt quæſtio inter iuris interpretes, vtrùm in ſpecie ab Africano tractata in l. ſi filius heres. D. de liber. & poſtu. venter fuerit vacuus an plenus. & alij quidem vacuum fuiſſe tradunt, alij plenum, ſed abortum feciſſe comminiſcuntur. Neſcio an adhuc id, quod mihi veriſsimum videtur, quiſquam animaduerterit, & plenum vterum, & in lucem editum poſtumum fuiſſe. Priorum ſententia nititur his Africani verbis, Poſtumo non nato: quæ tamen, meo iudicio, ex prioribus verbis nexa cùm ſint, rectè ab his, qui P. Florentinas ediderunt, ita diſpuncta ſunt, *Si interim moriatur filius*
E *poſtumo non nato*. itaq; articulum *Interim*, his verbis *Poſtumo non nato*, explicari arbitror. At porrò natum poſtumum fuiſſe aſſeuero: alioquin filium non ab inteſtato, vt eſt in l. ſi filius. §. 1. ſed ex teſtamento heredem fuiſſe dicerem. l. ventre. D. de adqui. here. eadem loquendi forma in l. ſub condicione. D. de adſigna. lib. Interim, ait, pendente die vel condicione. & in l. 5. D. de bo. dam. Interim conſtante matrimonio. Sed hoc vt præclarè intelligatur, vniuerſam legis & ſpeciem & quæſtionem pertractabo. Filius ſuus inſtitutus eſt, poſtumus præteritus, filio nepos ex eo ſuſceptus vulgari modo ſubſtitutus eſt: filius interim nõdum nato poſtumo deceſsit, porrò natus eſt poſtu-
F mus. Nepos ex ſubſtitutione nõ admittitur, quia ruptum eſt poſtumi agnatione teſtamentum, & ea quoq; ratione filius ex teſtamento heres fuiſſe non videtur, ſed neq; ab inteſtato heres fuiſſe intelligitur: quia eo tempore deceſsit filius, quo nondũ auus erat inteſtatus, & ſubſtitutus ei datus teſtamentũ ſuſtinebat, quod etiam ſuſtinuiſſet coheres ei datus. At poſtea inteſtatus auus factus eſt, filius quoq; inteſtatus deceſsit. Filio igitur ab inteſtato nepos erit ſuus heres. An & auo? Et placet nepotem quoq; auo ſimul cum patruo, id eſt, poſtumo ſuum heredẽ futurum, quia quo tẽpore inteſtatus fit auus, id eſt, poſtumi agnationis tempore, filius eum non præcedit. & conſtat nepotẽ ſui iure
G cum patruo ex XII. tab. ſuccedere. Nepos ergo ſuus heres & patri & auo erit: patri ſolus, auo cũ poſtumo. & hæc, vt opinor, eſt ſentẽtia primæ partis l. ſi filius. Sequitur altera. Filius ſuus inſtitutus eſt ſolus ſine coherede, ſine ſubſtituto: poſtumus præteritus. filius interim deceſsit poſtumo nõ nato, tum natus eſt poſtumus. Quæritur, an patri filius heres extitiſſe videatur, & conſequenter an hereditatẽ tranſmittat. Et ex teſtamẽto quidem non videtur heres extitiſſe, quia ruptũ eſt. Africanus ait eum tamen ab inteſtatò

teſtato heredem extitiſſe videri, quia nemo fuit vel coheres vel ſubſtitutus à quo teſtamentum eo tempore, quo ipſe filius vita ſunctus eſt, ſuſtineretur, certumq́ue erat agnatione poſtumi ruptum iri teſtamentum. atque ita, etiam ſi filius inſtitutus fuerit ſub condicione poteſtatiua eiuſmodi vt impleri à moriente non poſsit nullo coherede, aut ſubſtituto dato, moriens videbitur patri ab inteſtato heres extitiſſe. l. vltim. D. de condic. inſtitut. Ceterùm in hoc poſteriori exemplo delata fuit morienti hereditas ab inteſtato: in ſuperiore nondũ verè fuit ab inteſtato delata, propterea quòd nondum natus erat poſtumus. Itaque magis eſt, vt, etſi hoc Africanus omiſerit, in illa ſpecie decretum dari tutius eſſe dicamus ex l. ventre. D. de adquir. hered. vel ipſi filio, vel heredibus filij. Atque ita omnia rectè inter ſe conuenient. Ipſi filio decretum dabitur adquirendæ hereditatis, vt ſcilicet interim hereditatem agnoſcat. nam &, ſi non moriatur, omnimodo, ſiue naſcatur poſtumus, ſiue non naſcatur: patri heres futurus eſt: ex teſtamento, ſi non naſcatur: ab inteſtato, ſi naſcatur. Eodem modo ſuccurrendum eſt filio emancipato heredi inſtituto, quoniam & hic omnimodo rem habiturus eſt vel ex teſtamento, ſi non naſcatur poſtumus: vel ab inteſtato ex capite Vnde liberi, ſi naſcatur. Similiter ſi non poſtulato decreto deceſſerit, heredibus eius eſt ſuccurrendũ l. 4. & 5. D. de bo. poſſe. con. tab. Extero inſtituto heredi non ſuccurritur, & ideo ſi interim decedat, heredi ſuo ex ea cauſa nihil relinquit. & hæc eſt ſententia l. ventre: cui proxima ſunt ea quæ traduntur in d. l. 4. & 5. de decretali bon. poſſeſsione. Eſt enim lex Ventre, de decretali hereditate, ſiue de decreto, non poſſeſsionis, ſed hereditatis interim adquirendæ. Reliquum eſt vt exponamus, ſi filius præteritus fuerit, & interim non admiſſa bon. poſſeſsione contra tab. deceſſerit, an heredi ſuo aliquid relinquat. Nihil verò eſt quod tam facilè poſsim expedire, licet aliis hac in re aqua, vt dicitur, hæreat. Si fuerit ſuus, tranſmittit, quia heres ab inteſtato fuiſſe intelligitur: eſt enim ipſo iure nullum teſtamentum. Si emancipatus, non tranſmittit, niſi bon. poſſeſsionem admiſerit. l. 2. In princi. D. de bonor. poſſeſſ. ſecund. tabulas. nec decretum dabitur heredibus: nam eorum dumtaxat heredibus opitulatur Prætor, qui cùm eſſent inſtituti, propter iuſtum impedimentum heredes aut bonorum poſſeſſores non extiterunt.

Explicatur notio verbi huius Inſuperhabere, & lex XLIII. *D. de religioſ. & ſumpt. funer.* CAP. XXII.

QVAMVIS inuito fructuario proprietarius, vel inuito ſocio ſocius locum religioſum facere non poſsit, ſi tamen vel proprietarius, vel ſocius mortuum inſerre prohibeatur, interdictum ei De mortuo inferendo dari Papinianus ait in l. ſunt perſonę. D. de relig. & ſumpt. fune. idq́; ratione publicæ vtilitatis defendit, ne cadauera inſepulta iaceãt, contra ſtrictam rationem iuris: ratio enim publicæ vtilitatis, ſiue religionis, ſumma & potiſsima ratio eſt. Verba Papiniani hæc ſunt, *Nam propter publicam vtilitatem ne inſepulta cadauera iacerent, ſtrictam rationem inſuperhabemus, quæ nonnumquam in ambiguis religionum quæſtionibus omitti ſolet: nam ſummam eſſe rationem quæ pro religione facit.* Quæ verba ideo interpretes non intelligunt, quia ignorant quid ſit inſuperhabere. Eſt autem omittere, aut ſusq́; deq́; habere. Idem Papin. in l. heredem. D. de his quæ vt indig. *Heredem*, inquit, *qui ſciens defuncti vindictam inſuperhabuit, fructus omnes reſtituere cogendum exiſtimaui.* Apuleius lib. 4. de aſino aureo, Quòd ſi pergas vlterius, iam faxo lacrymis iſtis, quas paruipendere latrones conſueuêre, inſuperhabitis, viua exurêre. Quos ego locos Petro Fabro ſtudioſiſsimo meo cùm, vt ſoleo, communicaſſem, is, vti fit, pariter nobis eum, quem initio interpretati ſumus, Papiniani locum attulit. Addatur l. 2. C. ſi omiſſ. ſit cauſ. teſt. in qua ſic legendum eſt, *Quòd ſi cùm neq; adiri ex teſtamento hereditas, neque bonorum poſſeſsio peti poſſet, iudicium defuncti non inſuperhabitum, ſed ad irritum iuris ratione vocatum eſt.*

De Pilei impoſitione, & Orcinis libertis. CAP. XXIII.

LIBERTVS

A LIBERTVS Orcinus ſiue Charonita, is eſt, qui directò in teſtamento manumittitur, quaſi Orci ſiue Charontis libertus, vt in Notis ad Vlpianum demonſtraui tit. 3. nullius namq; viuentis eſt libertus. l. 4. D. de bon. libert. Verùm ita demum libertus Orcinus conſtituitur, ſi adita fuerit hereditas, nec ſola impoſitio pilei Orcinum facit, quod ideo ait l. directis. C. de teſtam. manumiſſ. quia directò manumiſſi in teſtamento pileum ſtatim ſumere ac funus præcedere ſolebant, vt Appianus indicat in Mithridatico, dum Pruſiam Bithyniæ regem geſtaſſe pileum refert, ᾧ τρόπῳ τοῖς
B πιλίοισι τῶν ἐν ταῖς διαθήκαις ἐλευθερωθέντων. & Iuſtinianus in l. 1. C. de Lat. libert. tol. dum loquitur de ſeruis pileatis qui funus antecedunt, vel qui in ipſo lectulo ſtant, & cadauer ventilant: præferebantur enim lecti in funere. C. Cornelius Tacitus lib. 16. Tres, inquit, modò lectulos ad ſuprema retineri iubet. M. Tullius 2. de legib. Ne lecti plures inferrentur lege ſanctum eſt. Dionyſius Alicarnaſſeus lib. 4. ἔγωγ' οὖν ἐπίσταμαί τινας ἅπασι τοῖς δούλοις συγκεχωρηκότας τὴν ἐλευθερίαν μετὰ τὰς ἑαυτῶν τελευτὰς, ἵνα χρηστοὶ καλῶνται νεκροὶ, καὶ πολλοὶ ταῖς κλίναις αὐτῶν ἐκκομιζομέναις παρακολουθοῦσι τοὺς πίλους ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς ἔχοντες. quæ verba illum Iuſtiniani locum valde illuſtrant. At ibi Tha-
C lelæus albam quoque veſtem manumiſſos ſumpſiſſe innuere videtur. quod Tertull. in lib. de reſur. car. apertè indicat, Si, inquit, famulum tuum libertate mutaueris & veſtis albæ nitore. Ceterùm de Orcinis id etiam notandum eſt, eos appellari libertos familiæ in l. ſi ſocius. D. de manum. teſta. vbi datur ſpecies in qua eſt aliquis Orci atq; etiam ſuperſtitis cuiuſdam domini libertus. Appellatur autẽ Orcinus familiæ libertus, quod etſi alium quàm Orcum ſiue Charonta patronum non agnoſcat, ad familiam tamen defuncti pertinet. l. 3. §. planè. D. de legit. tuto. l. 1. §. ſin autem fuerit adimpleta. C. de Lati. libert. tol. Igitur hæ ſunt appellationes liberti verbis ciuilibus in teſtamento ma-
D numiſſi, vel etiam eius qui pro eo habetur ac ſi directò in teſtamẽto manumiſſus eſſet, Orcinus, Charonianus, ſiue Charonita, nullius libertus, familiæ libertus.

Emendatur locus valde deprauatus in l. 4. C. de offic. iud. milit.

CAPVT XXIIII.

TVRPIS macula nobis delenda eſt è l. 4. C. de officio iudic. militar. Prior legis pars ſatis aperta eſt, vt duces militum, & maximè qui
E proximi ſunt gentibus, vtputa Sophanenæ, Balabitenæ, & aliis de quibus in l. vlt. C. de offic. mag. milit. in ipſis limitibus commorentur, vt imminente magiſtro militum ad ſuum numerum milites redigant, vt circa arma diurnis eorum exercitationibus inhæreant. Tum ſequuntur hęc verba, *Caſtrorum quinetiam refectionis luſtrationiſq; curam habeant.* vbi quid valeat Luſtrationis verbum non video. Conſului ſcriptos libros complures, multi habent. *Luxuriarumq;*, quidam *Luſtriarumq;*, nulli *Luſtrationiſq;*. Qui habent *Luxuriarumq;*, excitauêre me ad emendandum *Cluſuriarumq;*. vt enim in l. ſi fortuitu.
F D. de incend. rui. & naufra. Haloander perperàm ſcripſit *Luſoria*, pro *Luxoria*, ſic errore contrario in d. l. 4. ſtatim cogitaui librarium omiſſa prima littera ſcripſiſſe *Luxuriarumq;* pro *Cluſuriarumq;*. & hoc confirmat l. curæ. C. de offic. mag. offic. eo magis quòd pars eſt dictæ l. 4. etenim ſcripta eſt vtraque ad Nonium magiſtrum officiorum, & eandem vtraq; ſubſcriptionem habet. Vna iniungit ducibus curam caſtrorum cluſuriarumq;: altera Nonio iniungit, vt quemadmodum caſtrorum & cluſuriarum cura procedat, quotannis ſignificet. Scio in libris excuſis legi *Clauſurarum* in d. l. curæ. quod rectum eſt. l. 2. §. in Sardinia. C. de offic. præf. præto. Afr. Sed omnes ferè libri ſcripti
G habent Cluſuriarum, quidam habent Cliſuriarum: quod etiam non eſt reiiciendum: nam Sudas ſcribit Romanos κλαυσούρας appellare τὰ ὀχυρώματα τῶν διαβάσεων. Procopius quoque lib. 3. πρὸς τῷ Ἰ'σσιακοῦ κλισμάτων, ποταμοὶ ἀπορρήγνυνται δύο, ἄγχιστά που ἀλλήλων ὄντα, ὃ τῇ νενομίκασι κλαυσούρας καλεῖν, & Anna Imperatoris Alexij lib. 10. τὰ γὰρ τέμπη ἅπερ κλεισούρας τὴν ὡς ἔφημεν. & paulò pòſt, εἰς φυλακὴν τῶν πρὸς τὸ ζυγὸν διακλειομένων κλεισουρῶν ἐκπέμπειν. Dixerunt etiam Cluſuras Theodericus apud Caſ-

ſiodorum lib. 2. Variar. ad Fauſtum præfect. prætorio ſcribens, Præcipimus, inquit, I x. A
militibus in Auguſtanis cluſuris iugiter conſtitutis annonas præſtare. Iam verò nemo eſt, qui non videat quanta emendationis noſtræ ratio conſtet. ſed non eſt illud omittendum, quæ dicũtur caſtra in d.l.4.& l.curæ, burgos appellari in d. §.in Sardinia, quæ vox deducta eſt à Græca πύργος. Vegetius lib. 4. Caſtellum paruum burgum vocant. Paulus in Valentin. Crebra per limitem habitacula conſtituta burgos vulgò vocant l.penult. C. de fund. rei priua. Sunt igitur & burgi ſiue caſtra, & cluſuriæ in limitibus.

In extremo legis, qui ſeruum. D. de obligat. & act. duobus in locis negationem ſupereſſe. B
CAP. XXV.

SI commodatarius rem deteriorem fecerit, non tantùm commodati, ſed etiam ex lege Aquilia tenetur: vna tamen earum ſi actum ſit, altera tollitur. l.in rebus. §.ſiue autem. D.cõmoda. idq́; ſi ex lege Aquilia actum ſit prius, explorati iuris eſt: & ideo commodati actio denegabitur. Enimuero ſi prius actum ſit commodati, non omnimodo legis Aquiliæ actio tollitur. ita namq; tunc danda eſt Aquilia, vt ſub- C
ducatur id quod actor commodati iudicio conſecutus eſt. l.vnde quæritur. D.eod.tit. atque adeò pleniorem legis Aquilię actionem commodati actio delibat, non abſumit. & hoc etiam oſtenditur in l.qui ſeruum. §.vlt. D.de obligat. & act. ſi quidem abſq; negatione auctoribus Florentinis ita legamus, *Sed verius eſt remanere.* intelligit autem poſtea quàm commodati actum eſt, legis Aquiliæ actionem remanere. Ratio eiuſmodi ſubijcitur, *Quia ſimplo accedit, & ſimplo ſubducto locum non habet:* quæ ratio niſi & ex ea demendam eſſe negationem dicamus, cum aſſertione ipſa ex diametrò pugnabit. Sed tollatur negatio, hic erit ſenſus integerrimus, Remanere actionem legis D
Aquiliæ, quia extorto ſimplo commodati actione, accedit adiungiturq́; legis Aquiliæ actio, & deducto ſimplo, quod commodati iudicio actor conſecutus eſt, Aquilia in id quod amplius in ea eſt locum habet: vt iam non idem bis, ſed aliud quiddam actione Aquilia peti videatur. Dixit autem Subducto, pro deducto ſiue computato. l. 1. D. arbor. furt. cæſa. Sic igitur cenſeo, aut priore loco in P. Florentinis addendam eſſe negationem, aut ex hoc etiam loco tolli oportere, idq́ue ratio iuris euincit. Eſt in eadem quæſtione De concurrentibus actionibus aliud mendum, niſi fallor, in extremo l.quotiens. D.de oblig. & act. Ait lex eodem ex facto duabus competẽtibus actionibus, vna E
ſi actum ſit, & plus ſit in reliqua actione, id actorem ferre: quod veriſsimum eſt. At ſi tantumdem ſit vel minus in reliqua actione, id actorem conſequi ait. Immò verò nihil conſequitur: nam actio reliqua omnimodo conſumpta eſt. Itaque perſpicuum eſſe puto ibidem pro *Id* legendum *Nihil:* vt ſi plus ſit in reliqua actione, id actorem conſequi: ſi tantumdem vel minus, nihil actorem conſequi lex dicat.

An de auditione teſtimonium dicatur, & quo verbo teſtes olim in teſtimonijs, iudices in ſententijs vti ſolerent. F
CAP. XXVI.

IN quæſtione l.ſi arbiter. D.de probat. de auditione teſtimonium admitti conſtat & generaliter περὶ ὅρων ζητήσεως καὶ κατατομίας ἀκούσματος ex auditione teſtimoniũ recipi Conſtant. Harmenop. ſcribit 1. Epit. ſed dubitari poteſt, an in aliis quæſtionibus admittatur. Ego non vſquequaque reiiciendum eſſe opinor: nam & apud antiquos teſtimonium de auditione fuiſſe receptum Aſconius Pædianus ſcribit in 3. Act. contra Verrem. At rectè tamen Seneca l.4. naturalium quæſtion. ſecundæ G
notæ teſtes eos eſſe dicit, qui vidiſſe quidem ſe negant, ſed audiiſſe. Hinc id etiã quæri poteſt, an teſtes admittendi ſint qui ſe credere vel arbitrari dicant. nec omiſit hanc quæſtionem Accurſius in l.2.§.idem Labeo. D.de aqua & aquæ plu. arcen. Ego verò etiam eos non omnino ſtatim eſſe reſpuendos puto. Et, vt vetera hoc quoque loco repetantur, Marcus Tullius auctor eſt lib. 4. Academ. & pro M. Fonteio maiores voluiſſe,

A vt,qui teſtimon iũ diceret, arbitrari ſe diceret etiam quod ipſe vidiſſet. Hoc enim ver-
bo & in re vera ἀληθῶς vtimur: vt & Vlpianus Domoſthenis interpres νομίζειν, & δοκεῖν
Græcos dixiſſe notat οὐ πάντως ἐπὶ τῶν ἀμφιβόλων, ἀλλὰ πολλάκις καὶ ἐπὶ τοῦ ἀληθεύειν. Eam-
dem verò in cognitionibus modeſtiam iudices conſeruaſſe idem eodem loco his ver-
bis ſcribit, Quæ iurati iudices cognouiſſent, vt ea non vt eſſe facta, ſed vt videri pro-
nunciarentur.cuius moris exempla ex l.Diui.§.rectè.& §.quòd ſi ex ſeruitute. D.de li-
bera.cau. l.quid tamen. §.ſi arbiter. 1. D.de recept.& qui arbit.recep.& ex aliis aucto-
ribus quamplurima deſumi poſſunt.Apuleius in 1. Apolog.Cùm Lollius teſtamentum
B verum videri de conſilio conſularium virorum pronuntiaſſet. Seneca lib. 1. natural.
quæſt. Auguſtus non pronuntiauit iure cæſum videri. Plinius lib. 14. cap. 13. Iudex
pronuntiauit mulierem videri plus vini bibiſſe quàm valetudinis cauſa. & in decretis
Senatus idem quoque verbum non infrequenter vſurpatum eſt, atque inde Senatuſ-
cõſulta dogmata Græci dicũt,cùm nihil aliud ſit videri quàm δοκεῖν. Cornificius lib. 1.
Senatus decreuit,ſi eam legem ad populum ferat,aduerſus Rempublicam videri eum
facere. In legibus etiã & plebiſcitis eodem verbo veteres vſi ſunt. Titus Liuius lib. 25.
Plebes ſciuit videri eum in exilio eſſe. Atque hac de re ante me vir quidam eruditus
C ad l.ob hæc.D.de his qui not.inf.& l.proximè.D. de his quæ in teſta.del.nonnihil ad-
ductis quibuſdam aliis locis adnotauit. Illud verò Sexti Pompeij verbũ ſollemne in ca-
pitis condemnatione,vt ipſe ait,Parum cauiſſe videri,credo cõdemnationum omniũ
fuiſſe commune: nam id verbum cùm ſit iuris, & eo promiſcuè vtantur Iuriſconſulti
cùm iuſtam non eſſe aduerſarij cauſam ſignificãt.l.ſi mercedem.§.1.& §.vlt. D.de act.
emp.eo pariter iudices promiſcuè vti conſueſſe veriſimile eſt.

Explicatur quæſtio §.qui Semproniam.l.codicillis.D.de vſu & vſufr.
D *lega.& in ea ex his duabus dictionibus, Curator ei, vnam faciendam*
eſſe oſtenditur. CAP. XXVII.

A Tvtore inſtituti pupilli relicta fideicommiſſa perinde deberi,
atq; ſi à pupillo nominatim relicta eſſent, apertè declaratur in l.etiã.
C.de fideic.quæ lex pars eſt legis quintæ.C.de reb.credit. Hinc exi-
ſtit quæſtio, an etſi tutor non iure datus ſit, fideicommiſſa veluti
ab ipſo pupillo relicta debeantur.& receptum eſt fideicommiſſa de-
E beri pupilli iure.l.peto. §.mater. D.de legat.lib. 2.vtputa ſi datus ſit à
matre, patrono, educatore, extraneo, vel ſi à patre in codicillis non confirmatis, aut
teſtamento non iuſto, ſed vim habente codicillorum, quod & generaliter in curatore
locum obtinet, quandoquidem curator teſtamento vel codicillis iure non datur, &
hoc ita in curatore Scæuola tractat in l.codicillis.§.qui Semproniam.D.de vſu & vſufr.
lega. Ponit educatorẽ inſtituiſſe nutrices duas. & alumnum ex certis partibus.alumno
curatorem dediſſe, & curatoris fidei commiſiſſe ne pateretur fundum quemdam væ-
nire,ſed cum nutricibus ſuis frueretur reditu eius. Adiecit quoque in ima parte teſta-
F menti, Omnem volvntatem meam fidei heredvm meorvm
committo. In hac ſpecie curator non iure datus eſt:& hæc proximior eſt ratio,
quia teſtamento curator non datur.alteram adducit Accurſius.quia extraneo curator
datus eſt.ſed remotiorem.Sunt verò cùm dicti alicuius ratio exigitur,proximiores ad-
ducendæ rationes, vt cùm definitio quæritur, proximiora genera. Ideo igitur alumno
curator iure datus non eſt, quia teſtamento datus eſt. Illud non nego alumnum edu-
catori extraneum eſſe.nam etſi alumnum ex familia & nomine educatoris eſſe meri-
tò quis poſſit contendere ex l. Lucius §.Lucius. 1.D.de legat.lib. 2.& dubitatum olim
G fuerit an deberetur alumni hereditas educatori. l. nutritoribus. C.commu. de ſucceſ-
ſio. In tutelarum tamen quæſtione extraneos dicimus eos, qui in poteſtate non ſunt,
cuiuſmodi ſunt alumni. Sed videamus ex ſuperiore ſpecie quænam in d.§.qui Sem-
proniam.quæſtio ducatur. *Quæſitum eſt*, ait Scæuola, *an tertias partes vſusfructus fun-
di nutrices ex fideicommiſſo petere poßint, quamuis curator ei receptus ſit, quem iure da-
re non potuerit alumno*. vbi Latinus interpres, Ei, ſcilicet alumno. Ego tamen, vt in l.is
qui

qui fundum. eod.tit. *Vxori*, pro *Vxori*, ſcriptum eſt in P.Florentinis, quas ego ſemper ſequor,niſi ſi quid contrà admoneo,ſic in illo loco ex duabus dictionibus *Curator ei*, vnam faciendam eſſe reor,vt ſit *Curatorei*,pro *Curatori*: & hoc quæratur,an tertias vſusfructus petere nutrices poſſint,quamuis curatori receptus ſit vſusfructus non iure alumno dato. Et ait Scæuola fideicommiſſum valere, vnáq; cum alumno nutrices ad viriles partes admitti. A

De aqua per rotam tollenda, & de rotæ tormento.

CAP. XXVIII. B

VLPIANVS in l.2. D.commu.præd. Si conuenerit vt aqua per rotam tollatur ex flumine,vel hauriatur,vel ſi caſtello impoſita ſeruitus fuerit,negat hæc iura prædij eſſe. quæ Vlpiani ſententia difficilis atq; obſcura eſt. Sed cùm fruſtrà cedatur aquæ hauſtus ex flumine publico l.3.§.vlt.D.de ſer.ruſt.præd. primùm aio Vlpianum loqui de flumine priuato,ex quo aquæ hauſtum rectè ita cedi conſtat,vt hauriatur aqua ſitulis,vrnis,vel vrceis. At non ita rectè conſtituitur aquæ hauſtus ex flumine priuato,vt hauriatur aqua machinis,vtputa rota,tympano, cochlea. Rota aquã altius extollit,& hoc ſignificat verbum Tollenda apud Vlpianum,vel extrahit,vt eſt in l.qui fundum.§.vlt. D.de contrah.empr. eamdemq; Paulus lib.3.ſentent.numerat inter inſtrumẽta balneatoria. Tympanum exhaurit expeditiſsimè magnam aquæ vim,idemq; præſtat cochlea, vt optimè Vitruuius expoſuit lib.10.cap.9.&c.11. & ideo verbum Haurienda apud Vlpianum ſic etiam accipi conuenit,Haurienda per rotam,vel tympanum. Hæc autem iura ideo ſeruitutes prædiorum non ſunt, quia vix eſt prædia vt aquæ tanta copia indigeant,vt adhiberi organa oporteat: non poſſunt autem ipſo iure conſtitui ſeruitutes vltra quàm opus ſit ad prædia.l.ergo.in fin. D.de ſeruit.ruſt. nec ſolent aquarum iura ita conſtitui.Eadem iura non rectè conſtituuntur ex caſtello. Caſtellum rotæ mentio proximè habita facit vt apud Vlpianum ita accipiam quemadmodum Vitruuius in cap.9.dum ait,quod rota extulerit in caſtellum infundi. Ipſo autem iure non ceditur ex caſtello aquæ hauſtus, quia perpetuam cauſam non habet. Caſtellaria enim aqua (quæ cauſa ſeruitutis eſt) eùm manu & organis non naturaliter in caſtellum influat, perpetua,perennis,viua non eſt.eademq; ratione rectè aquæ hauſtus vel aquæductus ex torrente,ciſterna,ſtagno,lama,foſſa non ceditur.l.foramen.D. de ſer.vrb. Ceterùm ibidem Vlpianus oſtendit tuitione Prætoris illa prædiorum iura conſeruari, & iam communi iure receptum eſt, vt ex quocumque loco aquæ ſeruitus conſtitui poſſit.l.ſeruitus.D.de ſer.ruſt.præd. Cùm dixerim de hauſtoria rota,non alienum erit hoc etiam loco quæ de pœnali rota obſeruauimus appingere. D. Panteelemonem rotam,qua membra comminuuntur, ſine damno pertuliſſe Nicephorus ſcribit lib.7.cap.14.In epiſtola quadam Luciani ad Steſichorum ſic legitur, τινὲς δὲ ἄχρι πολυκαίρου καὶ ἐπὶ τροχῶν ἐλυγίσθησαν. Sudas ſic ſcribit, τροχισθῆναι, βασανισθῆναι ἀπὸ τοῦ τροχοῦ, ὅπερ ἐστὶν ὄργανον βασανιστικὸν καὶ διατεῖνον τὰ σώματα. & paulò pòſt, ξύλινόν τι ἦν ὁ τροχὸς ἐν ᾧ διατεινόμενοι οἱ οἰκέται ἐκολάζοντο. Demoſth.111.in Aphob. θῶμεν γὰρ δὲ τὸν μύλωνα ἰδεῖν τοῦ τροχοῦ στρεβλωθῆς. M.quoque Tullius lib.5.Tuſcul.rotam genus quoddam tormenti apud Græcos eſſe teſtatur. Apuleius lib.3.Nec mora cum titu Græcienſi ignis & rota,tum omne flagrorum genus inferuntur.& lib.10. Nec rota vel eculeus more Græcorum tormentis eius apparata iam deerant. Itaque,vt ex eis locis apparet, ſupplicium illud quod Franciſcus Rex in graſſatores inſtituit, vt fractis membris ſemianimes in altum elatis rotis ſupini imponantur, ab rota illa veterum, cui homines alligati crudeliter torquebantur, ac diſtendebantur, longè diſsimillimum eſt.quod tamen non deſunt qui negarint, adducto falſo, aut deprauato teſtimonio ex Ammiani Marcellini lib.21.

C D E F G

Cui & quantum emancipatus conferat, exponitur, & emendatur §.ſi ſit filius.l.1.D.de coniun.cum eman.lib. CAP. XXIX.

EMANC

A EMANCIPATVS ſuo confert: emancipatus emancipato non con-
fert. Ei autem ſuo emancipatus confert, cui & aufert aliquid ex cau-
ſa hereditaria, vt ecce, Filius emancipatus nepoti ex eo ſuſcepto, &
retento in poteſtate confert, non fratri: ſi non ſit nepos, confert fra-
tri. l. 1. §. emancipatus. D. de coniung. cum emancipat. lib. vel ſi ſit
filius, & ex alio filio iam mortuo nepos vnus, & ex alio nepote ex
eodem filio nato & mortuo pronepotes duo, vnus in poteſtate, alius emancipatus,
pronepos emancipatus fratri ſoli confert, quoniam ei ſoli aufert, non patruo: ſi non
B ſit frater, ſoli patruo, non patruo magno: ſi non ſit patruus, patruo magno, id eſt,
filio. & hoc oſtenditur in d. l. 1. §. vltim. vbi tamen id notandum eſt, patruum ma-
iorem dici pro patruo magno, contra definitionem Pauli noſtri & Sexti Pompeij.
Tantum verò confert emancipatus quantum aufert, vt ſi ſit vnus in poteſtate, vnus
emancipatus, hic vt ſemiſſem illi aufert, ita & propriorum bonorum ſemiſſem illi con-
fert: ſi duo ſint ſui, vnus emancipatus, hic illis tertias aufert, confert etiam tertias. l. 1. §.
penult. D. de collat. ſed nonnunquam plus emancipatus confert, minus aufert: vt ſi
duo ſint ſui, duo emancipati, ſinguli emancipati auferunt quartas, tertias conferunt ac
C ſi ambo vnus eſſent, ne ſi viriles partes fiant, & ipſi videantur inuicem ſibi conferre.
Æquè ſi tres emancipati ſint, quintas: ſi quattuor, ſextas auferent, tertias conferét. l. 1.
§. vlt. l. 2. §. ſi tres. l. 3. §. Iulianus. D. de collat. Itaque emancipati ſimul omnes vnius lo-
co ſunt in conferendo, non in ferendo, diſsimiliter atque nepotes ex vno filio eman-
cipati vel in poteſtate, qui & in ferendo & in conferendo ſemper pro vno numeran-
tur. Et ita, ſi verbi gratia duo ſint nepotes ex filio iam mortuo emancipati, & filius in
poteſtate, nepotes vnam partem ferunt, id eſt, ſemiſſem, & vnam partem conferunt, li-
cet ſingulis quadrans dumtaxat cedat. l. 2. §. ſi duo nepotes. D. de collat. Igitur pro mo-
D do eius quod ſimul auferunt, bona ſua etiam patruo conferunt: ſibi autem inuicem ea
conferre non poſſunt. Dotem ſui poſſunt inuicem cõferre, nec verò eam tunc patruo
conferunt. l. 1. §. ſi ſit nepos. D. de do. col. fratri enim frater ſi poſsit conferre, patruo nõ
confert. At quantum auferatur, plerumq; obſcurum eſt, vt in hac ſpecie, Filius ſuus in-
ſtitutus eſt ex dodrante, extraneus ex quadrante, ſuo emancipatus quartam aufert, ſi
ad totum aſſem reſpicias: tertiam, ſi ad portionem ei adſcriptam. Vtrum igitur ſuorum
bonorum ei quartam an tertiam confert? Et putem conferri tertiam, itaque accipien-
dum eſſe §. ſi ex dodrante. l. 1. D. de collat. vt pro rata quadrantis ablati conferat, ſed
E ita, vt cùm hic quadrans triens ſit portionis ſuo adſcriptæ, & trientem ei conferat. Cur
enim ſuus rectè ſic non intendat, Vis tertiam hereditatis meæ, confer tertiam tuo-
rum bonorum. Nam & cùm pater emancipatus duobus filiis in aui poteſtate retentis
concurrente fratre qui eſt in poteſtate, confert, licet quadrantẽ auferat habita ratione
totius aſsis, tamen quia reſpectu partis filiorũ ſuorum, dimidiam habet. l. 1. in princip.
& §. inter. D. de coniung. cum emanc. lib. ideo eis dimidiam partem bonorum ſuorum
confert. & hoc oſtenditur in d. l. 1. §. nunc videamus. vbi etiam aliis exemplis allatis, &
nepotes ex eodem filio & pronepotes ex eodem nepote vnius vice fungi oſtenditur.
F quæ quidem Accurſius rectiſsimè expoſuit. Verùm à §. ſi ſit filius. qui proximè ſequitur
paragraphum Nunc videamus, an ſe ipſe vel quiſquam alius adhuc expedierit, addu-
bito. nam quod in eo §. exprimitur, falſum omnino atque vitioſum eſt. Si ſit filius in
poteſtate, alius emãcipatus, ex alio filio defuncto nepotes duo, vnus in poteſtate, alius
emancipatus, lex ait filium emancipatum conferre nepotibus vnam partem. Immò
verò nepoti emancipato non confert: nam inter emancipatos ceſſat collatio. nec
quicquam intereſt ſiue defunctus filius fuerit ſuus, ſiue emancipatus. nam ideo quod
fuerit filius ſuus, nuſquam legitur nepotibus ex eo emancipatis conferri. Tum lex ait
G eis nepotibus patruum emancipatum tertiam partem dare, quamuis minus quàm pa-
truus ex hereditate aui concurrente patre habituri ſint. Immò cõcurrente patre ſi ſuus
fuerit, nihil habituri ſunt, vel ſi emancipatus fuerit, ipſe ſaltem nepos emãcipatus nihil
eſt habiturus. Itaque ſuadet particula illa, *Quamuis hi minus*, &c. vt initio §. ſic lega-
mus, *Si ſit filius in poteſtate, alius emancipatus, ex defuncto alio emancipato duo nepotes
in poteſtate, eleganter Scæuola tractat*, &c. quo caſu meritò dabitur nepotibus triens,
licet

licet concurrente patre emancipato ex hereditate aui non niſi ſextantem abſtuliſſent: A patri enim ex edicto nouo ſiue Iuliano in eandem partem coniuncti fuiſſent.

Quorum bonorum collatio detur inter liberos. CAP. XXX.

CASTRENSIA vel quaſi caſtrenſia bona non conferuntur: aduenticia, & profecticia conferũtur: quin immò ex conſtitutione Iuſtiniani aduenticia non conferuntur. l. vlt. C. de colla. & correcta videtur eſſe l. 4. C. de coll. & l. 1. §. ſi ſub, D. de do. collat. quæ dotem aduenticiam B conferri aiunt. Ergo ſola profecticia hodie conferuntur. Et hęc quidē profecticia bona nō modò emancipati, verumetiā ſui conferunt. Sui conferũt ſuis vel emancipatis, quaſi à patre ea bona nō diſceſſerint. Emancipati quoq; ſuis ea indubitatè conferunt, An & emancipati emancipatis ea conferant, magna eſt quæſtio inter Hugolinum & Azonem. ſed negare nemo poteſt quin emancipati inuicem ſibi dotē & donationē propter nuptias à patre profectam conferant. nam & cùm ſucceditur matri, quæ nunquam filios habuit in poteſtate, fratres inter ſe à matre profectam dotē vel donationē propter nuptias cōferre certiſsimum eſt. l. vt liberis. l. illam. C l. pen. C. de collat. & ideo l. 4. C. eod. facilè accipi poteſt nō de filia tantùm ſua, ſed etiā de filia emancipata. Omnes ergo liberi ſiue ſui iuris ſint, ſiue in poteſtate, à parentibus profectam dotem vel donationem propter nuptias, quæ alia veluti quædam dos eſt, ſiue ἀντίφερνα, inter ſe conferunt. Datam cautione conferunt, vel diuiſione, vel tantominus capiendo ex parentum bonis. l. 1. §. quamuis. & §. prox. D. de collat. l. ſi filia in princip. D. fam. erciſc. l. dotis. C. de collat. Nou. 97. §. penult. Promiſſam liberatis fratribus ſiue ſororibus ſingulis pro ſua parte. l. 2. C. de collat, At hîc vehementer quærunt interpretes, an & donationem ſimplicem liberi conferant, nec poſſunt expedire ſe à l. D penult. C. de collat. & ſanè, vt verum fatear, abſtruſior paulo res eſt. At ſi de ſuis quæras an conferant peculium profecticium, ab eis conferri nemo ambigit, ſed & donationem ſimplicem conferri oſtendit l. ſi donatione. C. eod. tit. cui tamen opponitur l. filiæ. C. famil. erciſc. idq; probabilius eorum, quæ filio donantur, ab his quæ filij nomine comparantur diſtinctione quidam explicant, quod tamen improbat l. cùm hic ſtatus. §. 1. D. de donat. int. vir. & vxo. hæc enim duo paria ſunt Donare, & filij nomine Comparare. Equidem ſic accipio l. ſi donatione, vt ab inteſtato ſui donationem ſimplicem conferant: legem verò Filiæ, vt ex teſtamento inſtituti donata præcipua retineant. E nam & dotem præcipuam retinent. l. Pomponius Philadelphus. D. famil. erciſc. Ceterùm inſtituti hodie omnia conferunt ex Nou. de trien. & ſem. non tamen prælegata, vt opinor: nam & ab inteſtato ſuccedentes, etſi cetera conferant, relicta tamen in codicillis non conferunt. l. filiæ. 2. l. filiam. C. de collat. Hactenus de ſuis. Nunc de emancipatis videamus. Emancipati ſuis donationem ſimplicem conferunt. l. vt liberis. ad fin. C. eod. nec mirum, cùm & olim aduenticia omnia conferrent. Cur ergo profecticiam donationem non conferant ſuis? At certè emancipati emancipatis, vel quotiens de matris aut aui materni hereditate agitur, liberi inuicem ſibi donationes ſimplices ab F eis parentibus profectas non conferuntur, niſi duobus caſibus, qui à Iuſtiniano exprimuntur in l. pen. C. eod. Cur verò potius inter ſe dotem & donationem propter nuptias conferunt? An quia hæc videri poſſunt communia parentum & liberorum, nec omnino adhuc extra rem eorũ à quibus profecta ſunt, eſſe videantur? Supereſt adhuc illa quæſtio, an liberi conferant ea quæ parentes dedêre vel promiſêre adipiſcendi honoris cauſa, veluti ob munerum editionem l. 1. C. de peric. ſucceſ. part. Papinianus ait non conferri. l. 1. §. nec caſtrenſe, D. de collat. æquum enim eſſe vt id lucretur filius, cùm onera dignitatis ſuſtineat. onera namq; honoribus cohęrent. l. 2. §. numerus. D. de G vacatio. muner. Igitur ſi quid eo nomine pater dederit, nihil is, qui in dignitate eſt, pro eo fratribus conferet, vel ſi promiſerit, omnium erit onus commune: quod vtique non eſſet commune, ſi eam impenſam conferri oporteret, verùm liberandi eſſent coheredes pro rata. l. 2. C. de collat. Sed huic ſententiæ vehementer obſtabit l. penult. C. de collat. niſi ſeparētur dignitates à militiis. Et verò hanc induci diſtinctionem omnimodo

do

A do neceſſe eſt. quod ego in Notis ad tres poſtremos Codicis libros plenius declarabo. Et hactenus de collatione.

De ſalinis & ſalinarum vectigali. CAP. XXXI.

IN GALLIA ſalinæ omnes propriæ ſunt principis, ex quibus ideo ampium ſibi princeps vectigal parat, quòd ſuæ cuiq; regioni deputatæ ſint ſalinæ, nec liceat aliunde inuecto ſale vti: eſt enim ſalis commercium prohibitum.
B Locantur autem ſalinæ publicanis ad certum tempus, & ita iam pleriſque in locis locari cœpêre, vt certo pretio ſal à conductoribus emere ſinguli cogantur. quod ſi quis ex iure Romano confirmare velit, in promptu eſt l. inter publica. D. de verb. ſignific. l. ſi quis ſine. C. de vect. & com. & l. liber homo. §. 1. D. de hered. inſtit. quam nemo adhuc in eam rem adnotauit. & in libris feudorum inter regalia ſalinarum quoque reditus cõputantur. tit. Quę ſint regaliæ: Porrò Athenęus etiam refert lib. 3. Δειπνοσοφιστῶν, cap. 1. à Lyſimacho iam olim in Troade vectigal ſalinarum conſtitutum, & natura tamen id quaſi
C refugiẽte ſtatim exaruiſſe ſalinas, ac remiſſo vectigali rurſus prodiiſſe. Sed poſſit & hoc genus vectigalis aliis auctoribus, atque rationibus comprobari quamplurimis: quæ alij quoniam obſeruarunt, ideo dimittimus. Tantùm admonebo priuatis etiam Romano iure ſalinas poſſidere licuiſſe. l. forma. §. ſalinæ. D. de cenſib. l. 5. §. 1. D. de reb. eo. qui ſub tut. l. generali. §. vxori. & §. ſeq. D. de vſufr. leg. Nec illud omittendum eſſe duco, propriam hanc fuiſſe olim feminarum pœnam vt in opus ſalinarum damnarentur, vt indicat l. aut damnum. §. in miniſterium. D. de pœnis. & l. mulier. D. de capt. & poſtl.

D *De decemuiris litibus iudicandis, & de Septemuiris.* CAPVT XXXII.

ATTENTIVS videndum eſt, an libri ſingularis Pauli noſtri de Septemuiralibus iudiciis inſcriptio, quæ in Pandectis Florentinis eadem eſt, cùm in Indice Iuriſconſultotum, tum in l. 7. 28. 31. D. de inoffic. teſta. defendi poſſit. nam etſi querela inofficioſi teſtamenti apud Centumuiros inſtituatur, & Centumuirale iudicium ſæpe di-
E catur, vt in Notis Inſtitutionum docui, & ideo damnandos eſſe non putem eos codices qui Centumuiralibus, non Septemuiralibus habent: cùm tamen & Septemuiralis iudicij meminerit Liuius lib. 34. eam actionem fortaſſe etiam non malè quis Septemuirale iudicium dixerit, ſiquidem, vt veriſimile eſt, ex Centumuiris ſeptem præcipuè huic rei diiudicandæ operam dederint: ſicut haſtæ, quam quidam non malè Centumuiris attribuunt, ſiue litibus iudicandis Decemuiros conſtitutos legimus apud Pomponium in l. 2. §. deinde cùm eſſet. D. de orig. iur. ſic enim legendum eſt, non Centumuiri litibus iudicandis in d. l. 2. Cicero in Oratore, Planè Duorumui-
F rorum iudicium, aut Triumuirorum capitalium, aut Decemuirorum litibus iudicandis dico numquam. Spartianus in Adriano, Nec multo pòſt Decemuir litibus iudicandis datus. Lucanus ad Calpurnium Piſonem,

Seu trepidos ad iura decem citat haſta virorum,
Et firmare iubet centeno iudice cauſas.

Hi etiam dicti ſunt olim Decemuiri ſtlitibus iudicandis, vt ex Sext. Pompeio & Valerio Probo liquet. fuiſſe autem eos ex XXVI. viris optimè indicat Dio lib. 54. ex quibus erant & Triumuiri capitales, & Triumuiri monetales, & Quattuoruiri viarum vrbis,
G quorum etiam Pomponius meminit in d. §. deinde cùm eſſet. & Duumuiri qui viarum extra vrbem curam habebant, & Quattuoruiri, qui in Campaniam mittebantur. Sed cùm hic Dionis locus multùm conducat illuſtrando illi §. ipſius Dionis verba non grauabor apponere, εἴτε δὴ (φασὶν) εἴκοσιν ὄντες ἄνδρες ἐκ τῶν ἓξ καὶ εἴκοσιν εἰσίν, οἵτε τρεῖς οἱ τὰς τοῦ θανάτου δίκας προστεταγμένοι, καὶ οἱ ἕτεροι τρεῖς οἱ τὸ τοῦ νομίσματος κόμμα μεταχειριζόμενοι, οἵτε τέσσαρες οἱ τῶν ἐν τῷ ἄστει ὁδῶν ἐπιμελούμενοι, καὶ οἱ δέκα οἱ ἐπὶ τῶν

Λυκαονίαν πᾶν ἐς τοὺς ἑκατὸν ἄνδρας κληρωμένων ἀποδεικνύμενοι. οἱ γὰρ δὴ δύο οἱ τὰς A
ἔξω τοῦ τείχους ὁδοὺς ἐγχειριζόμενοι, ὅτε τέσσαρες οἱ ἐς τὴν Καμπανίαν πεμπόμενοι, κατε-
λέλυντο.

Tollitur mendum è l. 8. D. famil. erciſc. CAP. XXXIII.

SI VNI ex heredibus prælegatæ ſint rationes, ex Pomponio Vlpia-
nus ſcribit in l. 8. D. famil. erciſc. non priùs ei tradendas, quàm cohe-
redes deſcripſerint, eodemque modo ſeruo actore prælegato, non B
priùs tradendum ſeruum eſſe quàm rationes reddiderit. Etiam illud
adijcit Vlpianus, cauere heredem debere ſe rationes ipſas authen-
ticas; cùm res aliqua exegerit, vel ſeruum actorem coheredibus ex-
hibiturum: quæ cautio tunc quoque interponitur cùm à iudice apud eum, qui maio-
re ex parte heres eſt, inſtrumenta hereditaria collocantur. l. ſi quæ ſunt. D. eod. tit. Et
vt oſtendat Vlpianus coheredum nonnumquam intereſſe authentica ipſa, eumq́; qui
rationes adminiſtrauerit, ipſum exhiberi, Plerumque enim, ait, authenticæ rationes
ſunt neceſſariæ actori ad inſtruenda ea, quæ poſtea emergunt ad notitiam eius ſpe- C
ctantia. vbi ego inſidere mendum opinor. & cùm ſuperiùs actum ſit de ſeruo actore,
nihilque attineat hîc aliquem actorem, id eſt, petitorem affingere, cuius interſit ratio-
nes exhiberi, pro *Actori*, lego *&* *actor*: vel id proximis verbis exigentibus, *Ad*
inſtruenda ea quæ poſtea emergunt ad notitiam eius ſpectantia: notitiam enim ſerui
actoris intelligit, ad cuius notitiam ea ſpectant quæ ipſe nouit. & ſic in l. cum ſeruus.
D. de condic. & demonſtr. actori data libertate ita, SI RATIONES REDDIDE-
RIT, ineſſe his verbis Calliſtratus ait, heredes notitia inſtrui rationum. Quid autem
prælegato rationum contineatur Vlpianus non explicat, credò quia id ſatis appare- D
bat: nec enim, vt chirographo vel nomine legato extraneo, actio legari videtur, ita
rationibus vni ex coheredibus prælegatis, in quibus non expenſa tantùm, ſed etiam
accepta, & numerus familiæ omniumq́; rerum defuncti continetur, vti à veteribus pa-
tribusfamiliâs rationes confici ſolebant, actiones heredi aut ea omnia quæ rationi-
bus continentur, legari exiſtimamus. Et hac in re derogamus fidem Accurſio, ve-
riusque eſt tabulas dumtaxat legari, &, quod plerumque non ſine magna controuer-
ſia inter coheredes diſceptatur, id clarè à teſtatore decerni, vt apud eum ſint rationum
tabulæ, cui eas ipſe prælegauerit. E

Momentum moriendi vitæ potius quàm morti tribui, varijs exemplis
demonſtratur. CAP. XXXIIII.

PRAETOR iubet ab emancipato fratribus, qui manſerunt in po-
teſtate, caueri de conferendis bonis, quæ moriente nõ quæ mortuo
patre habuerit, auctore Vlpiano in fragm. tit. de poſſeſ. dand. & l. 6.
13. 15. C. de collat. Igitur ſi extraneus emancipato ita legauerit, F
CVM MORIETVR PATER: hoc etiam legatum emancipatus
conferet, quia non poſt mortem patris id, ſed moriente patre, ma-
nenteq́; adhuc vita emancipatum habuiſſe interpretamur. Sed ſi poſt mortem patris
filio legatum ſit, inter omnes conſtat legatum non conferri. l. penultima. D. de collat.
& hanc verborum differentiam in multis aliis partibus iuris obſeruari, & interdum
in aliis, quibuſdam non obſeruari facilè oſtendam. Primùm omnium iure antiquo
poſt mortem ſuam nemo ſtipulari aut promittere poteſt: in hunc modum tamen,
Cùm moriar, rectè ſtipulamur. §. ita autem. de inutil. ſtipulat. Poſt mortem here- G
dis legari non poteſt: cùm morietur heres, legari poteſt, auctore Vlpiano in fragm.
titul. de legat. ſed eæ duæ verborum differentiæ à Iuſtiniano ſublatæ ſunt in l. 1. C. vt
actio ab hered. & contra hered. incip. Conſentaneum eſt quod ſequitur, nec tamen
immutatum. Poſt mortem ſuam nemo heres aut legatarius rectè inſtituitur: cùm mo-
rietur, rectiſſimè. l. heres meus. D. de condic. & dem. l. extraneum. C. de hered. inſtit.

d ü   & extr

A & extraneum quidem rectè, cùm morietur, heredem ſcribi placet, nō tamen filium, vt
opinor. nam hæc inſtitutio præteritioni ob longiorem moram ſimilis eſt: nec dicat
quiſquam in extraneo fruſtrà id adiectum videri, CVM MORIETVR, ex l. heredi-
tas. D. de hered. inſtit. nam etſi ex die nominatim hereditas dari non poſsit, veluti,
POST QVINQVENNIVM, QVAM MORIAR, HERES ESTO: tacitè ta-
men in diem conferri poteſt, veluti, CVM CAPERE POTERIS, CVM ADO-
LEVERIS, CVM MORIERIS. l. in tempus. D. eod. l. ſi mater. D. de vulgat. ſubſt.
& ita ſæpe fit, vt quæ expreſſa non valent, tacita valeant. Porrò ex his quæ diximus,
B cùm moriendi momentum vitæ potius quàm morti dari, & ea quæ poſt mortem rectè
non conferuntur, in moriendi tempus rectè conferri ſatis appareat, meritò hîc aliquis
poſsit quærere, cur ita datam libertatem, CVM MORIERIS, LIBER ESTO,
Iulianus nullius momenti eſſe conſcripſerit in l. libertas. D. de manumiſ. teſta. quæ ci-
tatur ab aliis in l. vlt. D. eod. & l. cùm heres. §. 1. D. de ſtatulib. turſus, cur eodem quoq;
modo vtiliter vſusfructus nō relinquatur. l. heres. §. quamuis. D. de condic. & dem. ſed
huius quæſtionis diſſolutio facilè colligi poteſt ex l. Titio. D. de vſufr. Illius autem ex d.
l. vlt. & l. cùm heres. §. 1. difficilior quæſtio eſt, Cur patre inſtituto, & ab eo fideicom-
C miſſo relicto filio emancipato, cùm ipſe pater morietur, id fideicommiſſum quaſi poſt
mortem patris acceptum filius non conferat. l. 1. §. ſi emancipato. D. de collat. bon.
niſi quis mecum id velit ex fideicommiſſorum iure antiquo repetere: quæ cùm va-
leant ex nuda meraq; defuncti voluntate, & vtiliter poſt mortem heredis relinquan-
tur, vt oſtendit Vlp. in fragmentis tit. de fideicom. & l. ſi fuerit. D. de legat. lib. 3. nec
ſeruatur nec inducitur in eis illa ſubtilis differentia verborum, quinimmò, vti teſtato-
rem accepiſſe veriſimile eſt, ſic illa verba CVM MORIETVR HERES, accipi-
mus, ac ſi apertiſsimè poſt mortem heredis teſtator fideicommiſſum reliquiſſet. l. fidei-
D cōmiſſa. §. fillo. D. de legat. lib. 3. ſic etiam in directis quoque ſcripturis, in quibus illam
verborum ſubtilitatem, non latitudinem voluntatis prudentes intuebantur, interdum
fauore libertatis ea verba ex præſumpto iudicio & mente defuncti interpretamur. l.
qui duos. §. 1. D. de manumiſ. teſta. Quod hodie ſi ſolas Iuſtiniani conſtitutiones inſpi-
cias, facilè in ſcripturis omnibus directis eſſe ſeruandum obtinebis.

Quid ſit ἀντίχρησις, & quam Iuſtinianus vſurarum, quæ ab agricolis exiguntur, rationem conſtituerit, declaratur. CAP. XXXV.

E

ΑΝΤΊΧΡΗΣΙΣ eſt ſpecies pignoris ita dati, vt donec pecunia ſolua-
tur, pignore creditor vtatur fruatur in vicem vſurarum: verbi gratia,
vt domum pignori obligatam vſurarum vice creditor inhabitet. l. ſi
ſeruus. C. quod cum eo, &c. quæ cōuentio licita eſt, etiam ſi pluris do-
mus locari ſoleat, quàm efficiat legitimarum vſurarum ratio. vel vt
fundi oppignerati fructus omnes vice vſurarum creditor percipiat,
quæ conuentio propter incertum euentum fructuum admiſſa eſt, etiam ſi aliquo an-
F no poſsit fructuum emolumentum legitimum modum vſurarum excedere. nam &
propter incertum frumenti pretium, fit nonnumquam, vt frumento credito eiuſdem
materiæ acceſsiones ſupra legitimum modum admittantur, quemadmodum Græci
rectè colligunt ex l. oleo. C. de vſur. Lucullum tamen lege Aſianis data, quartam
dumtaxat partem fructuum creditoribus permiſiſſe apud Plutarchum legimus. & ſunt
hæc quæ appoſui Plutarchi verba, ἔταξε τῶν τοῦ χρεωφειλέτου προσόδων τὴν τετάρτην
μερίδα λαμβάνειν τὸν δανειστήν. quæ procuſdubio ad hanc ἀντιχρήσεως conuentionem re-
ferri conuenit. Et hæc quidem valde pertinent ad l. ſi ea pactione. & l. ſi ea lege. C.
G de vſuris. quas de antichreſi accipiendas eſſe vel ex eo apparet, quòd eas Con-
ſtantinus Græcus auctor ponat ſub titulo περὶ ἀντιχρήσεως. Illud notandum eſt fa-
cta oblatione ſortis, creditorem fructus iam amplius non lucrari, ſed in ſortem im-
putare ex l. ex prædiis. C. de vſur. Itemque ex Nouella 32. 33. 34. ſi nobis res ſit
cum agricola, poſſeſsionum eius, aut ouium, aut mancipiorum ἀντίχρησιν facere non
licere. Etiam illud Iuſtinianus adiungit, octauam dumtaxat partem modij in ſingu-

los modios, & in ſingulos ſolidos vnam ſiliquam quotannis ab agricolis vſurarum A
nomine accipere licere. verbi gratia, Si ſolidi centum crediti ſint, ſolidos quattuor
& ſextantem: quæ vſura trientem vſuram quattuor ſiliquis exuperat. ſed ſi vſuram
centeſimam accipiamus, ita vt interpres Theodoſiani Codicis definit in l. 2. de
vſur. cùm tres ſiliquæ annuæ in ſingulos ſolidos, id eſt, in ſingula centena XII. ſolidi
& ſemis præſtantur, quæ definitio fuit vſuræ centeſimæ Imperatoris Conſtantini temporibus,
eiusque fit mentio in Nou. 130. ad eius centeſimæ rationem illa vſura verè
triens vſura erit. Verùm quæri poteſt, cur agricolæ credita pecunia, cùm Iuſtinianus
trientes dumtaxat vſuras admittat, in ſingulos tamen modios octauam modij partem B
concedat: quæ ſecundùm nouiſsimam definitionem vſura centeſima eſt, ſecundùm
veterem, vſura centeſima XII. ſiliquis amplior. Et reſpondebitur leuiores eſſe pecuniarum
quàm ceterarum rerum vſuras, propterea quòd pecuniarum poteſtas eadem
ſemper eſt, ceterarum rerum pretia incerta ſunt & mutabilia: atque ita fit, modò
vt acceſsiones frumenti crediti excedant legitimæ vſuræ rationem, modò vt excedantur.
& hoc bellè confirmat l. 1. C. Theod. de vſur. quæ pro pecunia centeſimam
vſuram, pro ceteris rebus in duos modios modium tertium quotannis accipere permittit:
quæ vſura quattuor centeſimas ad rationem pecuniæ reuocata efficit, videli- C
cet ſecundum nouiſsimam vſuræ centeſimæ definitionem, quæ Imperatoris, vt ſuprà
dixi, Conſtantini temporibus inoleuiſſe videtur, & planè confirmatur ab ea l. 1. C. Th.
de vſur. ea enim Conſtantino mens eſt, vt legitimam vſuram pecuniæ, id eſt, centeſimam
acceſsio frugum tribus centeſimis amplius excedat: quam rationem in Nouellis
Iuſtinianus non eſt ſecutus: nam duplo tantùm vult acceſsionem frugum vſuram
pecuniariam excedere. atq; hanc pecuniæ ac rerum inter ſe differentiam quidam non
cernentes, perperàm, meo quidem iudicio, in Nou. Iuſtiniani pro ὀγδόην μοῖραν, emendarunt
εἰκοστὴν καὶ τετάρτην μοῖραν. Sed vt ad ius ἀντιχρήσεως redeamus, id extremo lo- D
co non ineptè adiicietur, an ad ἀντίχρησιν pertineat actio hypothecaria vel pigneraticia.
De hypothecaria Marcianus ſcribit in l. ſi is qui bona. §. 1. D. de pignor. & ait creditorem
qui amiſit poſſeſsionem ἀντιχρήσεως, non hypothecaria, ſed in factum actione
vti ſolere, nimirum quòd antichreſis propriè hypotheca non eſt. Rectè autem ait
Solere: nam id quoque tentari poteſt hypothecariam creditori competere: idq; Azo
notauit, ſicut & debitori pigneraticiam competere idem Marcianus ſcribit in l. ſi pecuniam.
D. de pigner. act.

E

Quid ſit vltimum aut nouiſsimum ſupplicium, & emendatus locus apud Aulum Gellium de vſu horum verborum Nouiſsimè & Nouiſsimus. CAP. XXXVI.

IN libris noſtris vltimi ſupplicij appellatione ſola mors cōtinetur: metalli pœna, deportatio, relegatio nō continetur. l. vltimum. D. de pœn.
id quod vltimam quoq; ſiue extremam pœnam dicimus l. pen. C. Th.
de offic. rect. prou. Suetonius in Iulio. Senatu vltimam ſtatuente pœ- F
nam. Apuleius lib. 10. Extremæ pœnæ, quæ more maiorum in eum
competit. In Nou. 14. vetus interpres (quem multo antiquiorem eſſe
Bulgaro nobis, vt ſpero, breui firmiſsimis argumentis Ant. Contius vir acutiſsimus &
doctiſsimus commonſtrabit) non malè ἐσχάτας ποινὰς nouiſsima ſupplicia dixit. Horum
enim verborum Nouiſsimus & Nouiſsimè in ea ſignificatione frequens eſt vſus,
cum apud Iuriſconſultos, tum apud omnes Latinos auctores: & meritò iam à multis
exploſa eſt Auli Gellij ſententia, qui abſtinuiſſe his verbis M. Tullium temerè affirma-
uerat, itemq; Tironis Tullij à Fl. Capro, vt Chariſius annotauit, qui ſcripſerat in G
Pandectis Nouiſsimè haud rectè dici, adieceratque quod ſua cœpiſſet ætate id aduerbium.
Ceterùm locus ille Auli Gellij qui eſt in lib. 10. cap. 21. cùm ſit valde deprauatus,
operæpretium fecero, ſi vti ex bibliotheca Ioannis Biturigum ducis à me reſtitutus
fuerit, hîc demonſtrauero. Cùm igitur id ſcripſiſſet Gellius eo verbo, id eſt, Nouiſsimus
& Nouiſsimè tamquā non Latino M. Tullium abſtinuiſſe, ſubiecit, *Quoniam*

qui

A *qui doctiſsimus eorum temporum fuerat Aelius, illo vt nouo & improbo verbo vti vitauerat.* vbi pro *Aelius illo*, ex illa bibliotheca legere malo, *Aelius Stilo.* Is fuit magiſter M. Varronis, interpres carminum Saliorum, eiusq; auctoritate veteres Grammatici vtuntur ſæpiſsimè, vt & Gellius idem lib. 16. cap. 8. vbi tamen corruptè vulgò Lelius, pro L. Ælius legitur. Verba etiam, quæ cap. 21. lib. 10. Gellius retulit ex lib. 6. de lingua Latina M. Varronis ad Ciceronem, ſic reſtituēda ſunt, *Quod extremum*, inquit, *dicebatur, dici nouiſsimum cœptum vulgò, quod mea memoria, vt Aelius, ſic ſenes alij, quòd nimium nouum verbum eſſet, vitabant.* In excuſis libris perperam legitur, *vt Ae-* B *lius Gallus, ſic ſenes aliquot*, &c. Harum rerum ſcientiam non omnes, qui hac noſtra ætate iuri dant operam, quærunt: quibus etiam nos hæc non ſcribimus.

Multas eſſe in libris à Iuſtiniano collectis leges fugitiuas, ex quibus duæ explicantur. CAP. XXXVII.

ENVMERAVIMVS in Notis ad tit. de grad. cognat. Inſt. lib. 3. quaſdam leges in Codice & in Pandectis à ſuis titulis reiectas, & in minus C proprium titulum tranſlatas: quibus adiungi poteſt l. ſi de via. D. de aqua quotidia. & æſt. l. de his. D. de tranſact. l. emancipato. D. de coniung. cum emancip. lib. l. dotem. D. de collat. & l. vlt. D. de iur. delib. & ex eis quidem hoc in capite duas interpretari decreuimus. l. 1. C. de dolo. & l. vlt. D. de iu. delib. Quæſtio l. vlt. hæc eſt, An filiorum aut liberorum appellatione filij libertini contineantur, id eſt; qui in ſeruitute ſuſcepti & poſtea ſimul cum patre manumiſsi ſunt. Et eos quidem liberorum appellatione contineri Papinianus tradit in l. cum pater. §. volo. D. de legat. lib. 2. cuius ſententia citatur in l. ex facto. §. D ſi quis rogatus fuerit vt ſi ſine liberis. D. ad Trebel. At in hac ſpecie, FILIVM LIBERTINVM PVPILLVM HEREDEM INSTITVO, deinde ita ſcribo, SI MIHI FILIVS NVLLVS ERIT QVI IN SVAM TVTELAM VENIAT, TVNC DAMA SERVVS LIBER ET HERES ESTO. Quærebatur, inquit Iauolenus in d. l. vlt. ſi Dama liber eſſet: vbi Grecorū more Si pro An accepit, vt in l. 3. §. emācipatus. 1. D. de coll. bon. l. ait Prætor. § pręterea. D. quæ in fraud. cred. & in conſtitutionibus Imperatorū, & apud Cæſarem, Liuium, Columellam, Tertullianū frequētiſsimè. Cicero in Topicis, De expetendo & fugiendo, huiuſmodi, Si expetendæ di- E uitiæ; ſi fugienda paupertas. Labeo autem exiſtimabat filij appellatione in eo ſermone verum filium contineri, non naturalem & in ſeruitute quæſitum. At Iauolenus in Trebatij ſententiam concedit ſecus exiſtimantis. Filius autem in ea lege libertinus qui ſit, iam ſuperius expoſui: nec enim is quem ex ancilla mea ſuſcepi & manumiſi, eo in loco filius libertinus eſt: quinimmò filius idemq; libertus mihi eſt. Is verò, quem ſuperius definiuimus, filius libertinus eſt, idemq; conlibertus. Nota verò eſt differentia inter libertum, & libertinum, quam & Vlpianum noſtrum commouentem Athenæus facit lib. 3. δειπνοσοφιστῶν, cap. 17. Id etiam non probo quod lib. 4. παρέργων Alciatus F definit, libertinū filium apud Iauolenum eſſe eum, qui ex ciue Romano & Latina natus eſt: quem ex Vlpiani fragmentis conſtat Latinū naſci: hic enim liber eſt, non libertinus. Et quod ex Liuio ſcribit Latinæ cuidam coloniæ datum nomen libertinorum, omnes Latinos, & libertinos eſſe, neceſſariò non concludit. Hæc autem eius legis explicatio demonſtrat, nihil prorſus eam legem ad ius deliberandi pertinere: proinde fugitiuam eſſe aut peregrinam. Eiuſdem generis eſt l. 1. C. de dolo. quod niſi dicamus, vehementer pugnabit cum l. ſi mandato Titij. §. 1. D. manda. Et ſanè non de Prætoria de dolo actione, quæ ſubſidiaria eſt actio, ſed de mandati actione, vt & Ioanni, G Azoni, Accurſio viſum eſt, eam legem primam. C. de dolo, accipiendam eſſe illa verba indicant, *Fidei ruptæ gratia.* in directis enim actionibus bonæ fidei, de fide rupta agitur. l. ei apud quem. D. depoſ. l. ad comparandas. C. manda. l. non videbitur. D. de ſtatulib. & ideo actiones de fide mala dicuntur à Marco Tullio in tertio de Natura deorum. Hæc eſt igitur ſententia dicta lege prima. Ob fidem mandati ruptam debitorem actione mandati (cui vt in omnibus bonæ fidei iudiciis, de dolo

actio ineſt) cum fideiuſſore agere, qui pignus emit à creditore, neque id omni ob- A
lato debito cum fructibus debitori reſtituit. Et ſic in l.ſi ſeruus. D.de euict.hæc verba,
De dolo, non malè interpres refert ad actionem ex empto nomine doli. Atque ex his
etiam apparet quàm malè fuerit illa conſtitutio collocata ſub tit. De dolo malo: quæ
potius poni ſub titulo Mandati debuerat.

Confirmatur Pandectarum Florentinarum lectio quibuſdam in locis. CAPVT XXXVIII.

B

QVAEDAM ſunt in Pandectis Florentinis, quibus vt plurimum con-
ſentiunt quæ manu exaratæ ſunt, ita ſcripta, vt vitia eſſe pleriſque vi-
deantur, cùm tamen antiquam ſcribendi conſuetudinem teſtentur,
quale eſt *Em* in l.ſi fideicommiſſorum.D.vt in poſſ. legat. *Nihil me per
em lædi oportere*, id eſt, per eum.& in l.ſi filia.§.Neratius.D.fam.ercíſ.
Id em conſequi poſſe. Et in l.ſi totam. D.de adq.hered. *An* pro *Eam*.
quomodo & veteres, *San* pro *Suam*, *Am* pro *Eam*, *En* pro *Eum* dixiſſe Verrius
Flaccus ſcribit:& in XII. tab.non eſt ignotum *Im* pro *Eum* vſurpari. Quædam alia in C
veteribus Pandectis incorrupta cùm eſſent, nouis rariſq; appellationibus locorum aut
hominum commoti quidam audacter deprauarunt: quale eſt illud de columnis Ci-
tienſibus promiſſis in l.1.§.penult.D.de pollicit.quod de Republica Citienſium acci-
piendum eſt, ciuitate Macedoniæ, vt Liuius ſcribit lib.42, ex qua Zeno Citienſis dici-
tur à Gellio lib.17.cap.vlt.& vulgò tamen perperàm legitur Circenſibus: vt fruſtrà in
eo reſcripto explicando Alciatus vir memoria ſempiterna dignus operam inſumpſe-
rit, ad columnas id referre tentans quibus exornatur Circus Maximus. Eodemq; erro-
re alterius Reipublicæ appellatio vitiata eſt in l.regula. §.penult.D.de iur.& fac.ignor. D
ea eſt Reſpublica Cirtenſium, quæ fuit olim caput regni Maſſæſulorum, auctore Liuio
lib.30.At pro Cirtenſium, vulgò perperàm legitur Cyrenenſium.

De tempore faciendi iudicati, & reſtituta lex quædam XII. tabularum. CAP. XXXIX.

TEMPVS faciendi iudicati eſt menſis vnius ex XII. tab. ſiue XXX.
dierum, qui dies Iuſti appellantur, ea forma qua Sext. Pompeius dies E
XXX. cùm exercitus eſſet imperatus & vexillum in arce poſitum, Iu-
ſtos à veteribus appellatos ſcribit. Ex conſtitutionibus autem iudicati
faciendi tempus eſt duorum menſium, vt oſtenditur in l.2.C.Th.de
vſur.rei iud. Idem nonnulli malè oſtendi putant in l.debitoribus.D.de
re iud.nam lex non de duobus menſibus faciendo iudicato præſtitutis loquitur, ſed de
duobus menſibus qui pignoribus vendundis poſt tempus faciendi iudicati dantur, vt
& l.1.C.Th.de diſtract.pign.quæ tribut.cauſ.ten.quod ſimile quiddam habet cum eo
quod ex XII. tabulis receptum fuiſſe Gellius ſcribit lib.20.cap.1.vt poſt menſem iu- F
dicati faciendi.priuſquam pœnas darent rei, menſes duos eſſent in vinculis. Ceterùm
ex nouiſſima Iuſtiniani conſtitutione iudicatis non duo illi, ſed quattuor menſes dan-
tur.l.2.C.de vſur.rei iud. & poſt eos quidem menſes quattuor currere incipit vſura rei
iudicatæ, quæ fuit olim duplex centeſima, hodie vna eſt centeſima. Eſt autem hæc vſu-
ra ſortis, non etiam vſurarum, quæ in condemnationem deductæ ſunt. l.3. C.eod.ti-
tul. nam vſurarum vſuræ non debentur, etiam ſi vſuræ ipſæ in ſortem redigantur, hoc
eſt, etiam ſi fiat anatociſmus. At tempora illa quæ iudicatis præſtituuntur, confeſſis
etiam præfinita ſunt: nam confeſſi pro iudicatis habentur: & nominatim in XII. ta- G
bulis æs confeſſum rei iudicatæ comparatur. Verba legis XII. tab. quia valde apud
Gellium deprauata ſunt, ex antiquo & fideli exẽplari proponam. ÆRIS CONFESSI
REBVSQVE IVRE IVDICATIS XXX. DIES IVSTI SVNTO. POST
DEINDE MANVS INIECTIO ESTO. IN IVS DVCITO. NI IVDICA-
TVM FACIT, AVT QVIPS ENDO EO IN IVRE VINDICIT, SECVM
DVCITO

A DVCITO: VINCITO AVT NERVO AVT COMPEDIBVS XV. PONDO, NE MAIORE, AVT SI VOLET MINORE VINCITO. SI VOLET SVO VIVITO: NI SVO VIVIT, QVI EVM VINCTVM HABEBIT, LIBRAS FARRIS ENDO DIES DATO, SI VOLET PLVS DATO. TERTIIS NVNDINIS PARTIS SECANTO: SI PLVS MINVS VE SECVERINT, SE FRAVDE ESTO. Ait, *Pedeinde* pro *Poſtdeinde*, quod an rectum ſit, neſcio: verùm ita ipſe in vetere illo exemplari ſcriptum reperi, vt & *Quips* pro *Quiſpiam*. Ait, *Ni iudicatum facit, aut quips endo eo in iure vindicit, ſecum ducito.* quod
B ego rectiſsimum iudico, nam ſic veteres loquebantur, In eo agro, in ea gleba, in ea re in iure vindicare, vt ex Gellio conſtat lib. 20. cap. 9. Legis igitur hic ſenſus erit, cum quem poſt XXX. dies manu iniecta in ius duxerit, ni iudicatum faciat, vel aliquis pro eo vindex exiſtat, creditorem ſecum ducere & vincire. Ait autem *Vindicit*, ea forma qua & *Lauit* & *Sonit* veteres dixiſſe Non. Marcellus ſcribit. Ruſus ait, *Ne maiore, aut ſi volet minore.* quibus verbis dantur fræni impotentiæ creditorum, vt ne maiore poſsint vincire, minore, ſi velint, vt poſsint. quod non fruſtrà adiicitur: nam & cum poſſent latitantis bona diſtrahere, id S. C. adiectum ſimiliter legimus, vt ſi velint ho-
C neſtius bona venire, curatorem conſtituant l. cuius. D. de cur. fur. & paulo poſt, vt ſi velint plus libra præbeant. Antea perperàm legebatur, *Ne minore, aut ſi volet maiore,* ac ſi ea in re lex omnem humanitatem tolleret. Cetera, quæ à vulgata ſcriptura diſcrepant, ſatis patent.

Indicatur alia quædam lex XII. tabularum. CAP. XL.

VLPIANVS ſcribit in l. 2. §. ſi quis iudicio. D. ſi quis cautio. lege XII.
D tab. cautum, ſi iudex vel alteruter ex litigatoribus morbo ſontico impediatur, vt ſit dies iudicij diffiſus. Eius legis particulam quamdam apud Sex. Pompeium referri animaduerti, dum Rei nomine ex Ælio Gallo, & actorem & eum cum quo agitur, ſignificari oſtendit. Hanc enim eius ſignificationis confirmandæ cauſa ex ſecundæ tabulæ lege ſecunda partem refert. QVID HORVM FVIT VITIVM IVDICI, ARBITRO'VE, REO'VE DIES DIFFISVS ESTO. quamquam in libris excuſis mendosè legatur *Deffenſus* pro *Diffiſus*, & *Vtrum* pro *Vitium*: ſed ſic ait, *Quid ho-*
E *rum fuit vitium*, vt alibi, *Si morbus æuitas'ue vitium ſit*. Nec me mouet quod Numæ eam legem eſſe Sextus ſcribit: nam ex Alicarnaſſei lib. 2. & 10. conſtat ex legibus regiis & ex moribus P. Romani multas Decemuiros leges in XII. tabulas tranſtuliſſe hoc cenſente populo, πάντας ὅυς πατρίους ἐθισμούς τε καὶ νόμους ἅμα τοῖς ἐπιθέτοις, vt Alicarnaſſeus ait, in foro proponi. Quamobrem exiſtimo & illas Numæ leges de eo qui ſciens hominem liberum morti duit, & de pœna pellicis & de homine fulmine occiſo & de ter-
F mino exarato, ab eodem Sexto relatas, XII. tabulis adſcribendas eſſe.

BARTHOLOMAEO FAYO
V. C. SENATORI PARISIENSI
IACOBVS CVIACIVS S. D.

ETSI, quos tibi libens merito deſpondi, Obſeruationum libros ad annuam diem, qua conſtitui, ſingulos non adducam, tu qui omnium quibus cum tibi res eſt, commodum potius quàm ius tuum ſpectas, mihi arctiſſima quadam beneuolentiæ colligatione, nec alia cauſa rem habenti tecum, hanc quoque, ſi placet, roganti excuſationis veniam dabis, quòd ante hoc tempus in huius ſcholæ, in qua verſor, cultura & cura nimis anxiè laboranti ad meam erga te fidem exſoluendam meo cõmodo dies vacui nulli adhuc ſuperfuerint. De commentarijs autem in tres poſtremos Juſtiniani Codicis libros, quod poſtrema epiſtola tibi & publico ſum pollicitus, propriam quandam excuſationem habet. Vtor in eis ſæpe auctoritate librorum Codicis Theodoſiani, eorum, inquam, quos habet Lugduni Lud. Miræus vir & eruditiſſimus & in antiquorum monumentis inueſtigandis ſagaciſſimus, quos mihi priuatim hoc anno perlegendos dedit, dabit & breui publicè omnibus. Verùm id interim dum is alia re diſtrictus non præſtat, ſi in meis commentarijs eos qui nondum extant præpropere teſtes citauero, ferendus forſitan non ſim. Prouoces tu modò aliquantum, prouocent ſtudioſi, prodeant teſtes illi, nec nobis ſui copiam eiurent, in me hominum de meo labore ſubeundi iudicij mora nulla erit. Offertur interea tibi hic Obſeruationum quartus, quem quòd præclarè intelligo tamquã propriè tuum, inter ceteros recepturum te ſtatim, ideo commendatione omni ſuperſedendum videtur. Bene vale.

Valentiæ Cauarum

XV. *Kal. Jul.*

1559.

IACOBI CVIACII I. C.
OBSERVATIONVM ET EMENDATIONVM
LIBER [illegible]III,
AD
BARTHOLOMÆVM FAYVM V. C.
SENATOREM PARISIENSEM.

*

Variaſſe Scæuolam & deprauatiſſimum eſſe §. ſi quis duobus. l. qui bona fide. D. de adquirendo rer. domin. CAP. I.

A QVOD accidiſſe Papiniano oſtendimus lib. 2. Obſer. cap. 37.
vt ſententiam à ſe relatam in librum decimum quæſtionum
lib. 27. mutaret, idem Scæuolæ accidiſſe oſtendit Vlpianus
in l. qui bona. §. ſi quis duobus. D. de adquir. rer. dom. Quod
enim is lib. 2. Quæſtionum, de duobus bona fide poſſeſſori-
bus ſcripſerat, quando ex alterius re ſeruus alienus aut liber
homo aliquid adquirit, id reſipiſcens lib. 13. retractauit. Et
quidem lib. 2. partem dumtaxat ei adquiri, ex cuius re ſer-
B uus vel liber homo adquiſiiſſet, partem verò alteram, quæ
ſocio adquiri non poteſt, propterea quod ex re eius non eſt, ad dominũ vel ad ipſum,
ſi liber eſſet, pertinere Scæuola ſcriptum reliquerat, vt apparet ex l. ſed & ſi quid. §. ſi
duos. D. de vſufru. quæ Scæuolæ ſententia cùm repetatur in d. §. ſi quis duobus, vterq;
locus inter ſe comparandus eſt, vt quemadmodum duo menda, quæ in §. ſi quis duo-
bus ineſſe exiſtimamus, tollenda ſint, intelligatur. His primùm verbis quæſtio ab Vl-
piano proponitur in §. ſi quis duobus. *Si quis duobus bona fide ſeruiat, vtrique adqui-
ret, ſed ſingulis ex re ſua. quod autem ex re alterius eſt, vtrùm pro parte ei, cui bona fide
C ſeruit, pro parte domino, ſi ſeruus ſit, aut ſi liber ſit, ei qui bona fide ſeruit: an verò ei de-
beat adquirere totum, ex cuius re eſt, videamus.* Hæc eadem quæſtio in duobus fru-
ctuariis & bona fide poſſeſſoribus proponitur in §. ſi duos. videlicet vtrùm id pro par-
te, an totum quæratur ei, ex cuius re eſt. Quòd ſi pro parte quæri dixeris, pars altera
ſocio non dabitur (nec enim ex re eius eſt) ſed vero domino, ſi ſeruus ſit, vel ſi liber
ſit, ſibi. itaque Pandectas Florentinas non ſequor, in quibus, vt ſuperius propoſuimus,
ſic habet textus §. ſi quis duobus. *Aut ſi liber ſit, ei cui bona fide ſeruit.* Omnimodo
enim legendum eſt, *aut ſi liber ſit, ſibi, an verò*, &c. Tum ſequitur: *Quam ſpeciem
D Scæuola quoque tractat libro ſecundo quæſtionum. Ait enim, ſi alienus ſeruus duobus
bona fide ſeruiat, & ex vnius eorum re adquirat: rationem facere, vt ei dumtaxat in-
ſolidum adquirat.* Sed falſum hoc eſt, ſi ita legatur. Nam libro ſecundo Quæſtionum
Scæuola bona fide poſſeſſori ex cuius re ſeruus quærit, partem dumtaxat adquiri ſcri-
pſit, vt traditur in §. ſi duos: ideoq; ex eo pro *Inſolidum, Partem* in §. ſi quis duobus
legendum eſſe omni adſeueratione confirmamus. id enim & quæ ſequuntur exigunt,
quæ in P. Florentinis malè punctis eſſe diſtincta §. ſi duos, indicat. *Sed ſi adijciat*, in-
quit, *eius nomen, ex cuius re ſtipulatur: nec dubitandum eſſe ait, quin ei ſoli adquiratur.*
E Additur alia exceptio in §. ſi duos, puta, *ſi iuſſu eius ſtipuletur.* His igitur duobus caſi-
bus exceptis, non ei ſolidum, ſed pars dumtaxat adquiritur ex ſententia Scæuolæ. At
vt poſtea ſubiungitur in §. ſi quis duobus. quamuis nec nominatim, nec iuſſu eius ſer-
uus ſtipulatus ſit, Scæuola in inferioribus quæſtionum libris probauit ſolidum ei ad-
quiri.

quiti. quæ ſententia obtinuit. Id autem probauit lib. 13. vt apparet ex l.ſi alienus ſer- A
uus.D.de ſtip.ſeru. quæ ex eo libro ſumpta eſt, vt vel hoc ſolo indicio quàm ſit neceſ-
ſarius nobis à Iacobo Labitto proditi Indicis vſus, ſatis liquere poſsit. Sed hæc ſuffi-
ciant. Quod enim inſcriptio huius capitis pollicetur, his pauciſsimis verſibus iam per-
fecimus, variaſſe Scæuolam oſtendimus, locum deprauatiſsimum emendauimus. Ve-
rùm & hoc forſitan ſuperaddidiſſe iuuabit, malè in eadem l.qui bona. §.generaliter. P.
Florentinas negationem habere in illo loco, *Quod autem non ex re*. Vt enim quod
ex re bona fide poſſeſſoris ei liber homo adquirere non poteſt, veluti poſſeſſoris rem
eam ſibi adquirit. l.liber homo. in prin. D.de ſtipul.ſeru. non ſic quod non ex re bona B
fide poſſeſſoris ſibi adquirere non poteſt, id poſſeſſori adquirit. nam etſi non ex rē bo-
na fide poſſeſſoris ei nominatim ſtipuletur, non magis ei adquirit, quàm poſſeſſori
ſeruus alienus, aut fructuario ſeruus, qui ei non ex re ſua nominatim ſtipulatur. l.ſed
etſi quid. §. quæſtionis. D.de vſuſr. l. 1. §. 1. D.de ſtipulat.ſeruor. Deniq; fieri nullo mo-
do poteſt, vt liber homo poſſeſſori, quod ex re eius non eſt, adquirat. Quinimmò inu-
tilem eſſe ſtipulationē, quam poſſeſſori, quod ex re eius non eſt, ideo adquiri quia ipſi
nequeat, verius eſt. Ergo non negatoriè in eo §. eſt legendum, ſed hoc modo, *Quod
autem ex re eius ſibi adquirere non poteſt: ei adquiſiturum, cui bona fide ſeruit*. Con- C
firmatq; hanc lectionem l.liber homo. D.de ſtipulat. ſeruor. vbi hominem liberum li-
cet Stichum, qui ſuus eſt, ſibi adquirere non poſsit ex re poſſeſſoris, oſtenditur eum
poſſeſſori adquirere, nō quidem quia in peculio eius ſit, (hic enim Stichus ſi in pecu-
lio eſſet, nulli adquireretur) ſed quia ſi hic liber homo eiuſdem ſeruus eſſet, ſibi qui-
dem non poſſet adquirere, illi tamen adquireret. Qui igitur ſibi non poteſt, alij
poteſt.

Iure Romano in aliena ſilua venari, & alieno lacu ſtagnóve piſcari licere. D

CAP. II.

VT in aliena ſilua vel agro venari & aucupari poſſum, ni dominus pro-
hibeat. l. 3. D. de adquiren.rer.do. ita & in alieno lacu vel ſtagno pi-
ſcari. l.iniuriarum. in fine. D. de iniur. nam eorum animalium, quo-
rum fera natura eſt, tamdiu domini ſumus, quamdiu ea incluſa habe-
mus, aut manſuefacta, vt ſera, ſi in viuariis habeamus, aut piſces in piſ-
cina, aut aues in ornithone, aur apes in alueo: certè eorum domini
ſumus. At ſi in ſilua ſinr etiam circumſepta, vel in ſtagno, aut lacu, aut in arbore, quia E
in naturali laxitate ſunt, noſtra non ſunt. Er hoc colligo ex l. 3. §. item feras. D. de ad-
quir. poſſeſſ. Quæ etſi de poſſeſsione loquatur, & eum qui non ſit poſſeſſor conſe-
quens continuò non ſit eriam dominum non eſſe, natura tamen ferarum hoc exi-
git, vt amiſſa poſſeſsione & amiſſum dominium dicamus, propterea quòd ſtatim at-
que poſſeſsione noſtra abſceſſerunt, omnibus parent iuregentium. Alia verò eſt man-
ſuetorum animalium cauſa. nec enim amiſſa eorum poſſeſsione etiam dominium
amittitur. proinde qui in ſua ſilua aprum, vel ceruum capit, vel in ſuo ſtagno piſcem: F
non proprium aprum, vel ceruum, vel piſcem capit, ſed nunc primum occupatione
ſibi eius dominium parat. Similiter qui in agro Titij aprum vel in ſtagno Titij piſcem
capit, non proprium Titij aprum vel piſcem capir, ſed iuregentium aper vel piſcis
antea cùm nullius eſſet, in capientis dominium tranſit, vt indicat l. vſuſructuarium.
D.de vſuſr. Hæc Romani prudenres, qui ius gentium propiùs ſubſecuti ſunt, ita cen-
ſuerunt. mores ramen vbique paſsim ius gentium ſubegerunt, adeò vt ne in flumine
quidem publico piſcari, neque in agris libere venari, aut aucupari liceat. Eum verò
qui non permiſſu domini in alieno quid horum fecerit, puto nihil ſibi adquirere, id- G
que probare l. In laqueum. D. de adquir. rer. dom. quæ aprum qui in plagas incidit,
necdum apprehenſus eſt, non aliter meum fieri oſtendit, quàm ſi in meo vel in alieno
permiſſu domini laqueum poſuero, cui ita hæſerit aper, vt diu colluctando ſe expedi-
turus non fuerit.

Quibus

A *Quibus caſibus in re præſenti conuenire oporteat, vt eius ſine traditione naturali proprietas & poſſeſsio adquiratur.* CAP. III.

SI rem meam quam tu tenes vel poſsides, tibi vendidero, nemo eſt qui
neſciat eam pro tradita haberi. Sed in hac re Accurſius, ceteriq; ſemi-
iuriſconſulti duobus ſeipſos erroribus inuoluunt. primùm in eo, quòd
rei venditæ præſentiam etiam exigunt, deinde in definitione rei præ-
ſentis & abſentis. Dicunt enim præſentem rem eam, quæ ſit in pote-
B ſtate emptoris: abſentē, quæ nō ſit in poteſtate emptoris. Verùm rem
præſentē eſſe eam, quæ ſit in præſentia & oculis contrahentiū conſtat. & hoc ſenſu in
re præſenti vindicare, in re præſenti cognoſcere, & in rem præſentē venire dicimus, &
creditorē in re præſenti, id eſt, in ipſa pecuniæ numeratione cōſtituere, in quam cau-
ſam ſolutū velit quod qui ex pluribus cauſis debet, ſolu. l. 1. ad fin. D. de ſol. & nūtiatio-
nem in re præſenti fieri, id eſt, in ipſa re, in ipſo loco & opere l. 5. §. nūtiationem. D. de
noui oper. nuntiat. Rurſus quemadmodum traditis clauibus in horreo vinario vinum
repoſitū ita demum traditum videtur, ſi claues in re pręſenti, id eſt, apud horreum tra-
C ditæ ſint: itemq; columnæ quæ propter magnitudinē loco moueri vix poſſunt, ſi in re
præſenti, id eſt, apud columnas cōtractus habitus ſit: pariq; ratione vt non per procu-
ratorem etſi procuratori res tradita ſit, ſed ipſemet mihi poſſeſsionem & dominiū ad-
quiſiiſſe videar, quemadmodum id exigimus, vt præſens ſit res, quæ me iubēte procu-
ratori meo traditur. l. 1. §. penult. D. de adquirend. poſſeſſ. non ita quoq; puto, vt à me
tibi vendita res mea, quæ apud te eſt, tibi tradita videatur rei præſentiam exigendam.
Vbi enim emptor rem tenet, quid opus eſt, quæſo, in rem præſentem conuenire? Ita-
que ſic ſtatuo, vbi emptor rem non tenet, fictam traditionem non admitti, niſi in re
D præſenti vterq; conſenſerit. Vbi emptor rem tenet, fictam traditionem induci, etiam
ſi in re præſenti non conſenſerint. nec enim quibus legibus hoc genus traditionis in-
troducitur, in eis rei præſentis vllum verbum. §. interdum. de rer. diuiſ. l. ſi rem. in pr. D.
de euict. l. fine. §. 1. D. de public. in rem act. l. ſi ſeruus. in fine. D. de adqui. rer. dominio.
Mouetur Accurſius argumento l. eius rei. & l. proximæ. D. de rei vindicat. ſed infirmiſ-
ſimo. nec enim de poſſeſſore lex loquitur, ſed de eo, qui dolo deſiit poſsidere, atque
adeò tanti fuit damnatus, quanti actor in litem iurauerat. hæc enim eſt eius, qui dolo
deſiit poſsidere, propria condemnatio. l. qui reſtituere. D. eod. Et hunc quidem meritò
E ait, ſi res ſit in præſentia, quando litis æſtimatio præſtatur, rei ſtatim dominum fieri: ſin
verò abſit, non ante dominium adquirere, quàm eius rei nactus ſit poſſeſsionē, quam
ſe non facturum quominus is nanciſcatur, etiam is cauere debet.

An regula Catoniana pertineat ad hereditates explicatur, & l. 3. D. de reg. Cat. emendatur. CAP. IIII.

REGVLA Catoniana pertinet ad ius antiquum, quo dies legatorum
F cedit à morte teſtatoris. Ad legem Iuliam & Papiam, quo cedit ex
apertis tabulis, non pertinet, & ita iam duobus commentariorum no-
ſtrorum in locis legem vltimam D. de reg. Caton. interpretati ſumus
rectiſsimè: Eadem ratione regula Catoniana ad condicionalia legata
non pertinet. l. cetera. §. 1. D. de legat. lib. 1. nec ad ea, quæ ab aditio-
ne hereditatis cedunt, cuiuſmodi eſt legatum vſus, vſusfructus, habitationis legatum
ſeruo legato relictum. l. cum legato. D. quando dies leg. ced. Illud quæritur, an perti-
neat ad inſtitutiones. Et ſanè cùm ſicut ad legata condicionalia non pertinet, ita non
G pertinere eam ad condicionales inſtitutiones reſpondeatur in l. placet. D. de reg. Cat.
quòd ſcilicet in condicionalibus inſtitutionibus ſolùm exiſtentis condicionis tempus
ſpectetur. l. liber. §. ſi heres. D. de hered. inſtit. conſequens eſt tam ad inſtitutiones pu-
ras, quàm ad legata pura eam Catonis ſententiam pertinere, idq; apertè definitur in
l. penult. D. de diuerſ. reg. iur. antiq. & §. in extraneis de her. qual. & diff. & in l. ſi à Pri-
mo. D. de lib. & poſt. & veriſsimū eſt. Directò tamen obſtat l. 3. D. de reg. Catoniana.

Catoniana, inquit, *regula non pertinet ad hereditates.* Sed, vt breue faciam, quod apud A
Vlpianum tit. qui hered. inſt. poſſ. ſæpe accidiſſe librorum ſcriptoribus oſtendimus, vt
libertatis & hereditatis nomina inter ſe confunderent, & alterum pro altero pone-
rent, idem eos commiſiſſe affirmo in illo loco. Itaque ſic lego, *Catoniana regula non
pertinet ad libertates:* cuius ſententiæ ratio apertiſsima eſt. Libertates enim ab adita
hereditate cedunt. §. libertatibus. C. de cad. toll. l. nam cùm libertus. D. quando dies
leg. ced. l. Iulianus. D. de condic. & demonſtrat. l. qui purat. §. fi. D. de adq. her. l. qui te-
ſtamento domini. D. qui teſt. fac. poſſunt: & probatur quoque l. generaliter. §. ſi homi-
ni. D. de fideic. lib. Ideoq; mox eo in loco iunguntur libertatibus ea legata quæ poſt B
aditionem cedunt: *Neque*, inquit, *ad ea legata, quorum dies non mortis tempore, ſed
poſt aditam hereditatem cedit.*

De libertinorum condicione ſublata. CAP. V.

VT ingenuorum alij ſunt ciues Romani, alij Latini, alij Dediticij, ita &
libertinorum. Ciues plena libertate fruuntur: Latini viuunt vt liberi,
moriuntur vt ſerui: Dediticij neque vt ſerui, neque vt liberi viuunt, C
vmbra tantùm quadam libertatis vtuntur. l. 1. C. de Lat. lib. tol. §. vlt.
de ſucceſſ. libert. Apponam verba Saluiani Maſsilienſis epiſcopi ex
lib. 3. ad eccleſ. cath. quibus Ciuitas quàm ſit melior Latinitate lucu-
lenter oſtenditur. *Meliori*, inquit, *condicione quidam relinquunt libertos ſuos, quàm
tu relinquis filios tuos. In vſu ſiquidem quotidiano eſt, vt ſerui etſi non optimæ, certè non
improbæ ſeruitutis Romana à dominis libertate donentur, in qua ſcilicet & proprieta-
tem peculij capiunt, & ius teſtamentarium conſequuntur, ita vt & viuentes, cui volunt,
res ſuas tradant, & morientes donatione tranſcribant: Nec ſolùm hoc, ſed & illa quæ D
in ſeruitute poſiti conquiſierant, ex dominorum domo tollere non vetantur. Tantum eis
interdum gratiæ patronæ liberalitas impartit, vt etiam iure ſuo detrahat quod liberto-
rum dominio largiatur. Quanto, ô quiſquis ille es infideliſsime, pater, quanto domini illi
melius cum libertis agunt, quàm tu cum liberis? illi, quæ donant perpetuo iure donant,
tu temporario: illi teſtamenti faciendi arbitrium dant libertis, tu tollis liberis: illi poſtre-
mò ſuos dant libertati tu quaſi addicis filios ſeruituti. Nam quid eſt aliud, quàm ſeruituti
addicere quos non vis aliquid quaſi ingenuos poſsidere? More ergo illorum vteris, qui
ſeruos ſuos non bene de ſe meritos, quia ciuitate Romana indignos iudicant, iugo Latinæ E
libertatis addicunt, quos ſcilicet iubent quidem ſub libertorum titulo agere viuentes, ſed
nolunt quicquam habere morientes: negato enim his vltimæ voluntatis arbitrio, etiam
quæ ſuperſtites habent, morientes donare non poſſunt.* Hæc Saluianus. Nemo autem
eſt qui neſciat Latinorum dediticiorumq; condicionem eſſe à Iuſtiniano ſublatam:
atq; adeò ſicut ex conſtitutione Antonini ingenui omnes, qui ſunt in orbe Romano,
Ciues Romani ſunt, ita libertini omnes ex conſtitutione Iuſtiniani Ciues Romani
ſunt. Plus dico ex Nouellis Iuſtiniani, qui & teſtatus pridem fuerat ſibi cordi eſſe inge-
nuis hominibus potiùs, quàm libertis Remp. frequentari. l. 3. C. de bon. lib. omnimo- F
do ſublatam libertinorum condicionem videri No. LXXVIII. Manumiſſos enim
ingenuos fieri, non libertinos, maximè ſi manumiſſor ius patronatus remiſerit. Priſcis
moribus Francorum manumiſsio vel in eccleſia fiebat ſecundùm conſtitutionem
Conſtantini, aut potius Ludouici Imperatoris: vel ex lege Salica, iactato, vt dicebant,
denatio: vel per chartam ſiue epiſtolam, quomodo etiam regis domeſtici propter re-
ginæ partum ſeruos dominicos liberabant: & inde manumiſsi in Conſtitutione qua-
dam Pipini alij Denariales, alij Chartularij homines appellãtur, idq; in manumittendo
adiiciebatur, vt ingenui ſtatim fierent, perinde ac ſi ex ingenuis parentibus procreati G
eſſent. Interdum tamen ea condicione mittebantur, vt quoad viueret dominus, ſer-
uirent ei, poſt obitum ingenui fierent: quæ omnia ex veteribus Francorum ritibus, &
ex decretis Burchardi collegimus, & probat Aſtulphus Rex Longobardor. in titul. de
manumiſſ. Hoc autem recepto, manumiſsione ingenuos fieri, conſequens eſt, vt di-
camus etiam manumiſſos cognationem recipere: quod tamen vigente libertinitate

non

A non obtinuit.l.7.D.vnde cognat.

Explicatur ſpecies l.qui ſe patris. C.Vnde liberi. CAP. VI.

IMP. CONSTANTIVS A. *ad Leontinum Com. Orientis. Qui ſe
patris,* inquit, *poſt auum inteſtatũ defuncti negat heredem, mortui aui
paterni ſuſcipere facultates non poteſt, maximè emãcipatus, niſi per bon.
poſſeßionem ad huiuſmodi beneficium peruenerit.* Hoc reſcriptum vt
B obſcurum eſſe exiſtimetur, Accurſij interpretatio facit, quæ mutat va-
cillatq́; adeò, vt certi ex ea quid ſtatuas, vix colligere quicquam poſ-
ſis. Mihi huius reſcripti ſpecies apertiſsima videtur. Si poſt mortem aui inteſtati filius
delata hereditate priuſquam ſe immiſceret deceſſerit, nepos ex eo dubitari poteſt, an
auo heres ſit. Si filius miſcuiſſet ſe, nihil dubitaremus: nec enim tunc niſi per patrẽ ne-
pos aui hereditatem obtinere poſſet. At ſi filius non miſcuerit ſe, & deceſſerit, dubita-
tur, an nepos auo heres ſit. Et ſanè ſi patris ſui, id eſt, ſi filij hereditatem ſuſcipiat, ſuſci-
piet etiam aui hereditatem tranſmiſsionis iure, quoniam ſui etiam ignorantes paren-
C tum hereditatem ad heredes tranſmittunt. l.apud hoſtes. C.de ſuis & legit.lib. l.2.§.ſi
quis ex liberis.D.ad S.C.Tert. At ſi nepos nolit filio heres eſſe, an dicemus eum auo
ſuum heredem futurum? Minimè verò: idq́; in emancipato nepote dicemus faciliùs,
quàm in eo, qui eſt in poteſtate aui. Sed tamen in vtroq; idem iuris eſt, quoniam in
ſuis heredibus ſucceſsio non eſt. l.1.§.ſciendum. D.de ſuis & legit.heredi. Tempore
enim delatæ hereditatis eum filius in ea hereditate præceſsit. At defendi poteſt datu-
rum prætorem ei bonorum poſſeſsionem Vnde liberi. & hoc ſentit in eo reſcripto
Conſtantius, cùm ſit poſitum ſub tit. Vnde liberi, quod tamẽ in Cod.Theod.poſitum
D eſt ſub tit.de maternis bonis: neq; verò poterit, vt nepos aliter admitti ad ſucceſsio-
nem aui, quàm ſi bonorum poſſeſsionem Vnde liberi admiſerit. nec enim iure ciuili
inuitatur. Igitur vt emancipatis omnimodo eſt neceſſaria bonorum poſſeſsio Vnde li-
beri, cognatis Vnde cognati.l.2.l.vlt.C.vnde legit. Ita hunc nepotem omnimodo ne-
ceſſe eſt ſi velit auo ſuccedere, prętoris beneficio vti. Hanc autem bonorum poſſeſsio-
nem prætor dat non tantùm ſuis, ſed etiam non ſuis liberis inſpecta natura potiùs,
quàm iure legitimo.§.emancipatus.§.minus.de hered.quæ ab inteſt.defer. Dicet for-
ſitan aliquis huic nepoti recluſo liberorum iure dari potiùs ex ſequenti parte bonorũ
E poſſeſsionem, id eſt, Vnde legitimi, ſicut poſt mortem fratris inteſtati fratre ſuperſtite
moriente delata needum agnita hereditate fratris, filium fratris conſtat non admitti
ex illa parte, vnde legitimi vocãtur, cùm ideo non ſit legitimus, quòd in legitimis ſuc-
ceſsio locum non obtineat, nec detur. Vnde legitimi niſi legitimis legum've tuenda-
rum cauſa. l.ſed cum patrono.D.de bon.poſſ. Verùm mitti ex parte Vnde cognati. §.
placebat: de legit.agnat.ſucceſſ. Sed hæc diſsimilia ſunt, nam qui non ſunt legitimi,
poſſunt eſſe cognati. At liberi qui non ſunt ſui, nec ſunt agnati.l.ſcripto.D.ſi tab.te-
ſtam.nullæ ext.l.de bonis.§.j.D.de Carboti.edict. Huic igitur nepoti neq; vt ſuo Vn-
F de liberi, neq; Vnde legitimi dari poteſt: vt nepoti tamen ei bono.poſſeſsio Vnde li-
beri datur.

De precarij varijs generibus. CAP. VII.

PRECARIVM eſt, quod precibus petenti vtendũ cõceditur, quam-
diu is, qui conceſsit, patitur.l.1.D.de precar. Ex eo nulla eſt actio ci-
uilis, quia ciuile negotiũ non eſt. Donatio enim magis eſt quàm cõ-
G tractus. ſed precarium reuocare volenti interdictum redditur, quod
Precarium appellatur. Immò & incerti condictio, id eſt, præſcri-
ptis verbis datur. l.2. l.duo. §.final. l.interdictum.l.& habet. §.cùm
quis.D.de prec.l.eum qui.§.is qui precario.D.de furtis. Sed hæc actio eſt ex bona fide
magis, id eſt, ex bono & æquo tacitoque negotio, quàm ex negotio contracto. d.l.
2. ſicut condictiones, de quibus lib. 12. Pandectarum tractatur, omnes magis ſunt ex

bono & æquo tacitoq; cõtractu, quàm ex negotio geſto. Precarium igitur donationis A
ſpecies eſt potiùs, quàm contractus. At non tantùm is, qui ita rẽ accepit, precario poſſidere dicitur: ſed interdum etiam is, qui cõduxit. l. 2. C. de præſc. x x x. anno. cùm tamen hic non tam precibus quàm mercede adhibita ad conductionem perueniat, ille ex hac ſolũmodo cauſa poſſidet quod preces adhibuit. Et ideo id negotij genus propriè precariũ appellatur, à Græcis τὸ ἐπὶ παρακλήσει. Non tam impropriè dicetur Commodatarius precario poſſidere, cùm ſit commodatum precario ſimile: & ideo Saluianus lib. 1. ad Eccleſ. Cath. Commodatis, inquit, à deo facultatibus vtimur, & quaſi precarij poſſeſſores ſumus. Adiecit Accurſius depoſitariũ. ſed errore labitur. nec enim de- B
poſitarius vllas preces adhibet. Nouiſsimè in vſum venit quoddã negotij genus, quod Precaria in decretis eccleſiaſticis appellatur, quod τὸ χρήσεως δόσιν appellare videtur Iuſtin. in No. v i i. & c x x. Id verò quemadmodũ geratur, non ſatis conſtat inter interpretes. Accurſius quoſdam id emphyteuſim interpretari refert, quod quæ mox dicturi ſumus refutabunt: Vitus Amerbachius id cuius nomine interdictum precariũ redditur, precarias eſſe interpretatur in quadam Caroli conſtitutione: ſed loquitur Carolus de precariis renouandis: Renouari enim ſingulis luſtris precariæ ſolebant, idq; probatum eſt in concilio apud Beluacum habito, cui Ludouicus Imperator interfuit. Preca- C
rium autẽ non renouatur. Rurſus precariæ non reuocantur. Precarium voluntate eius qui conceſsit, reuocatur. In precariis plerumq; interuenit merces, in precario nõ item Nam ex veteribus cõtractuũ formulis ita precarias fieri didicimus, vt is qui prædia ſua eccleſiæ ceſsit, deinde roget, vt ſibi quoad vixerit, vti eis & frui liceat, quod & ex l. 4. de vlt. volunt. lib. 2. legis Longob. colligitur. vbi tamen vulgò male legitur *precarium*, cum ſit legendum *per precarias*, vt eſt in veteribus, quos non ita auerſati ſumus, quin diligenter cum impreſsis contulerimus. Sic autem dabatur vſusfructus vel gratuitò vel certis ſtatisq; temporibus, conſtituta mercede certa: & vt poſt mortẽ ipſo iure cum his D
omnibus quæ interim acceſsiſſent, prædia ad Eccleſiam redirẽt, cauebatur. Interdum donata prædia ſimul cum aliis à ſe non profectis donator per precarias recipiebat, interdũ ea lex precariis addebatur, vt qui rogaſſet ea, quãdiu actoribus Eccleſiæ placuiſſet, retineret conſtituta mercede, in qua præſtanda ſi morã feciſſet, expelleretur: illud quoq;, vt perinde valerent precariæ, ac ſi, vt in aliis locis moris eſt, quinto quoq; anno renouatæ eſſent. Et hoc negotij genus audio in Italia frequentari.

His verbis, Genere quodam, *quemadmodum noſtri auctores vtuntur.*

CAP. VIII. E

IN l. 10. D. pro emp. ſic lego, *& genere quodam venditio inter ſeruũ & dominum contracta eſt.* quibus verbis ſignificatur, id negotiũ de quo ibi agitur, vẽditioni ſimile ac proximũ eſſe. Sic in l. quod ſeruus. D. de ſtip. ſer. nam & hæc genere quodã donatio eſt. & in l. Pomp. D. de adq. re. do. nã genere quodã venandi id erant nancti. & in l. quarundam. D. de adq. poſſ. Vtrubiq; animi quodã genere poſſeſsio erit æſtimãda. Sic Scribonius Largus medicus antiquiſsimus ad G. Iulium Calliſtum: Quid F
poſſum vltra dicere, niſi genere quodã parricidiũ eos committere? & alio loco: Nam & hoc genere quodã ex eadem materia conſtat. & alio: Meritò itaq; manifeſtè quidã iugulantur genere quodã incitata eruptione ſanguinis. & alio: Antidotus Apulei Celſi præceptoris quam quotannis cõponebat & genere quodam publicè mittebat Centuripas vnde ortus erat. *Genere quodam* idem valet quod *Quodammodo*.

De ſententia. l. transfugam. D. de adq. rer. dom. ſiue de transfugis. CAP. IX.

TRANSFVGA eſt proditor, qui fide mutata ad hoſtes tranſit. l. poſtli- G
minium. §. transfuga. D. de capti. & poſtlim. qui idẽ dicitur & perfuga, vt ex Ælio Gallo Sext. Pompeius refert. Hic ſuo facto mediam capitis deminutionẽ patitur. l. amiſsione. §. 1. D. de cap. minut. nec ſi redeat ad ſuos poſtliminiũ habet. l. item ei. D. ex quib. cauſis maior. l. poſtliminiũ. §. transfugæ. D. de capt. & poſtl. Maximam verò non patitur: nec

id enim

A enim ſit ſeruus hoſtiũ.l.ſi quis tutor.D.de tutel. Quidã dicunt eũ,ſi reuertatur ad ſuos,
ſeruũ fieri.quod ſalſum puto.namq; reuerſis aut ex iuſta cauſa venia datur.l.nõ omnes
§.vlt.D.de re milit.aut viui exuruntur,aut capite puniũtur,aut vt apud Germanos fie-
ri ſolebat auctore Cornelio tacito, furca vel arboribus ſuſpenduntur.l.proditores. D.
de re milit.l.aut damnum.§.hoſtes.D.de pœnis.Eadem pœna in hoſtes conſtituitur in
§.hoſtes. Ait,enim,Hoſtes autem,item trãſfugæ hac pœna afficiuntur,vt viui exuran-
tur.Sed hoc ridiculũ & ineptum eſt.Itaq; ſic affirmo in eo §.eſſe legẽdum, *Ad hoſtes
autem transfugæ.* vt in l.ſi quis aliquid.§.1.D.eod.tit.Nuſquã verò inuenies transfugas
B ſeruos effici poſteaquã ad ſuos redierunt.Extat quidem apud Conſtantinũ lib.6.Epit.
conſtitutio,Si quis ſemel transfugerit, vt veniã conſequatur:ſi iterum, vt triennio ſer-
uiat:ſi tertio,vt in perpetuam ſeruitutem diſtrahatur.Sed ea eſt ex nouiſsimorum im-
peratorum Alexij aut Leonis aut Baſilij conſtitutionibus.At quia,vt diximus,transfu-
ga ciuitatem amittit, quæſo quî fieri poteſt,vt tutor maneat.quemadmodum traditur
in l.ſi quis tutor.D.de tut.Media enim capitis deminutio tutelas ſoluit. Puto non eſſe
hoc per omnia verum,vt ſoluatur tutela tutore ciuitatem amittente.nam deportatio-
ne quidem ſoluitur,quoniã deportati nullius certè ciuitatis ſunt ciues,atq; adeò ἀπό-
C λιδες appellantur.At ſecus eſt ſi tutor trãſfugerit,vel ſi deditus hoſtibus & ab eis rece-
ptus fuerit.hic enim in aliam ciuitatẽ migrat.Quòd ſi non ciuis teſtamento tutor dari
poteſt.l.etiã non municeps.D.de tutel.cur etiam qui deſinit eſſe ciuis,& in aliã ciuita-
tem tranſit,datus teſtamento tutor non manebit?Hæc cùm ita ſint,quid ſentiat Celſus
in l.transfugam.D.de adqui.rer.dom.videamus,dum ait, transfugam iure belli recipi-
mus:nec enim hæc verba ſic accipi oportet, vt fiat transfuga ſeruus noſter vel hoſtiũ.
Rurſus nec ita,vt reuerſus poſtliminio recipiatur, niſi transfugæ appellationẽ velis eo
in loco ad ſeruum reſtringere:nam ſeruus transfuga propter dominum poſtliminium
D habet,ceteri transfugæ non habent.Verùm & aliud eſſe reor ius belli,aliud ius poſtli-
minij.Eſt quidẽ vtrumq; ius gentium bellum & poſtliminium. Sed ſeparatur ius belli
à iure poſtliminij.Iure belli hoſtes cęduntur,hoſtes capiuntur,iure belli trãſfugæ quaſi
hoſtes interimuntur.l.3.§.vlt.D.ad leg.Corn.de ſicar.Q.Curtius lib.8.Perſarum regẽ
occidere volumus & te transfugã iure belli perſequimur.Iure belli transfuga recipitur,
id eſt,eum qui ab hoſtibus deſciuerit,nõ violato iure belli poſſumus recipere. Nec ex
Recipiendi verbo poſtliminium ſignificari arguamus. nam vt & exules & deditos ita
& transfugas Latinè dicimur recipere. Res autem hoſtiles, quæ non bello captæ,ſed
E apud nos deprehenſæ ſunt,vtputa merces,arma,naues,vt ſubiungit poſtea Celſus,oc-
cupanti cedunt,nec fiunt publicæ,ſicut & homines, qui bello ſubitò exorto apud ho-
ſtes deprehenduntur, ſuo facto & iure belli occupãtium fiunt.l.in bello.§.1.D.de capt.
& poſtl.Et hæc eſt meo quidem iudicio ſententia l.transfugam.

Ad appellationem hi qui appellantur, quemadmodum reſpondeant.

CAP. X.

IS qui appellabatur, ita plerumque pronuntiabat, iuſtè rectéve ap-
F pellatum, aut iniuſtè appellatum, aut iuſtam iniuſtámve ſententiam
videri, vt colligi poteſt ex.l.imperatores.§.1.l.negotiorum.D.de ap-
pellation. l.maritus.D.de quæſtion. l.chirographis.§.1. D.de admin.
tutor. l.2. D.quando appelland. ſit l.in ratione.§.cùm quidam. D.ad
leg. Falcid. l.intra. D. de minor. l.1. C.de appellat. Videtur & hæc
nouorum Imperatorum temporibus in viu fuiſſe formula, A RE BENE IVDI-
CATA TEMERE APPELLASTI FVRORIS AVDACIA. Sic enim Optatus
Afer ſcribit in lib de ſchiſm.Donatiſtarum. Ad quam appellationẽ Conſtantinus Im-
G perator ſic reſpondit, ARBITA FVRORIS AVDACIA, ſicut in cauſis gentilium
fieri ſolet.vbi ego illud ARBITA (ſic enim malo,quàm vt in quibuſdam editionibus
Orbita) interpunctionibus ita diſtinguendum eſſe cenſeo A. R. B. I. T. A. Vt his litte-
rarum initiis hæc vulgaris formula ſignificetur: *A re bene iudicata temere appellaſti.*
Proxima certè locutio, *furoris audacia*, illis tẽporibus ſæpiſsime vſurpabatur. l.ſi quis
in tantam.C.vnde vi.l.2.C.de aquæd.No.Theod.de Iudæis,Samar.&c.

Emendatur §.vlt.l.2.D.de interdictis. CAP. XL. A

PAVLVS in l.2.§.vlt.D.de interdict.datis exemplis interdictorũ apiſ-
cendæ,reciperandæ,retinendæ poſſeſsionis: *Sunt*, inquit, *Interdicta,
vt diximus, duplicia tam reciperandæ, quàm apiſcendæ poſſeßionis*. quę
verba mihi magni erroris ſuſpecta ſunt. Moueor quia Paulus ait, *vt
diximus*, quaſi ſuprà oſtẽderit quædam eſſe interdicta duplicia, tam
reciperandæ quàm apiſcendæ poſſeſsionis. quod tamẽ certè non di-
xit, ſed hoc tantum initio legis demonſtrauit quædã eſſe interdicta duplicia, veluti Vti B
poſsidetis, & Vtrubi. quibus etiam adiungi poteſt veluti poſſeſſoriũ quod inter riuales
redditur De aqua.l.1.§.ſi inter riuales.D.de aq.quot.& æſt.quæ tamẽ non ideo dupli-
cia appellantur quòd ſint & reciperandæ & apiſcendæ poſſeſsionis (nec enim ad has
cauſas vllo modo pertinẽt) ſed quia in eis vterq; tàm rei quàm actoris partes ſuſtinet.
l.ſi duo.§.1.D.vti poſsid.l.1.§.proponitur.D.de ſuperfic.§.tertia.Inſtit.de interd. Tum
verò quis hoc fando vnquã audiuit, aut quis hoc animo cõcepit vnquam, dari poſſe
interdicta tam reciperandæ quàm apiſcendæ poſſeſsionis? Non eſt difficile ſtudioſo
omnia iuris prætorij interdicta colligere. Colligat igitur omnia, percurrat, excutiat. C
Vnum ſi inuenerit quod tam ad reciperandam quàm apiſcendam poſſeſsionẽ perti-
neat, nolo poſthac mihi credi quicquam de iure ciuili affirmãti, in quo tot iam annos
ita me exerceo, vt adſecutus mihi aliquã videar & docendi, & interpretandi, & reſpõ-
dendi facultatẽ. Apiſcimur quod nunc primùm nanciſcimur. Reciperamus quod ami-
ſimus. Quod amiſimus, habuimus. Quod nunc primùm adquirimus, non habuimus.
Igitur dici hoc non poteſt quod amiſſum reciperamus, idem etiã ſimul nunc primùm
apiſci: aut quod habere incipimus, & reciperare nos. Sed neq; dari interdictum poteſt,
quod partim ad reciperandã, partim ad apprehendendã poſſeſsionem pertineat. de- D
niq; nullum eſt interdictũ duplex tam reciperandæ quàm apiſcendæ poſſeſsionis. Fa-
teor eſſe interdicta tam prohibitoria quàm exhibitoria. l.1.§.1.D.de interdi.vt inter-
dictum De liberis exhibendis, quod licet exhibitoriũ ſit, tamen pro prohibitorio eſt.l.
3.§.1.D.de lib.exhib. Eſſe interdicta tã prohibitoria quàm reſtitutoria.l.3.§.cùm prę-
tor.D.ne vis fiat ei, qui in poſſ.miſſ.erit. l.1.§.1.D.de aqua quotid.& æſt. Nego eſſe tã
reciperandæ quàm apiſcendæ. Nec pugnantia dico: nã apiſcendæ itemq; reciperandæ
interdicta omnia reſtitutoria ſunt. Hoc igitur dico non poſſe dari interdictũ reſtituto-
rium, quod ſit & apiſcendæ & reciperãdæ poſſeſsionis gratia comparatũ. Quid igitur? E
An erraſſe Paulũ dicemus: Quinimmò erraſſe potiùs librarios tranſportatis his ex l.3.
verbis, *Tam reciperandæ, quàm apiſcendæ poſſeßionis* in eum l.2.§.vlt.de quo diſputa-
mus. Hic enim fuit ordo quia eſſe debuit. Poſitis interdictis retinendæ poſſeſsionis,
Paulus ſcripſit in hũc modũ. *Sunt interdicta, vt diximus, duplicia*: vel, vt legitur in qui-
buſdam editionibus, *Sunt autem interdicta, vt diximus, duplicia*. Id verò dixerat in le-
gis initio, interdicta retinendæ veluti Vti poſsidetis eſſe duplicia. Sequebatur alia Vl-
piani definitio his verbis, *In interdictis tam recuperandæ quàm apiſcẽdæ poſſeßionis ex-
inde ratio habetur fructuum, ex quo edita ſunt, non retro*. quæ verba ideo addita ſunt, F
quia in interdictis retinẽdæ poſſeſsionis fructuum ratio non habetur, ſed in reſtituto-
riis dumtaxat interdictis, cuiuſmodi ſunt apiſcendę & reciperãdæ. l.videamus.§.in Fa-
biana.D.de vſur. Sed ea verba cùm eſſent ab aliquo interprete addita in margine, po-
ſtea in contextum recepta fuiſſe, aliena tamen ſede, vt dixi, coniecturã facio ex l.1.§.
ex die.D.vnde vi & de vi armat. (ex quo eam Vlp. definitionẽ ductã eſſe vt exiſtimem,
verborum & inſcriptionũ ſimilitudo facit.) vbi Vlpianus ea verba nõ vſurpat, nec pro-
fectò in interdictis reciperãdæ, quæ duo tantùm ſunt Vnde vi & De vi armata. quam-
uis fructuum ratio habeatur, huic definitioni locus eſt, ſed in ceteris ait interdictis, id G
eſt, in ceteris quæ perinde reſtitutoria ſunt atq; Vnde vi, ex quo edita ſunt, non retro
ratio habetur fructuũ. Itaq; ea potius verba vt omnino expungantur auctor ſum.

Indicatur lex quædam XII. *tab. de indemnato non interficiendo.*

CAP. XLI.

A INAVDITVM, indemnatum, incognita indictaq; cauſa neminem interficiendum eſſe adeò verum eſt, vt nec poſsit pater filium, quem in poteſtate habet, occidere, niſi præſes vel præf. vrbi audierit eum priùs, & condemnauerit. l. 2. D. ad leg. Corn. de ſicar. l. 3. C. de patria poteſt. Id autem iuris quod in vrbe etiam tum cùm reges eſſent, fuit, poſtea relatum in XII. tab. fuiſſe ex Saluiani Maſsilienſis epiſcopi lib. 8. de iud. & prouid. Dei, didicimus: Interfici, inquit, indemnatũ quemcumq; hominem etiam XII. tab. decreta vetuerunt. Itaq; dum Auguſtinus ſic ſcribit lib. 1. de ciuit. Dei,
B Vos appello leges iudiceſq; Romani, nempe poſt patrata facinora nec quemquã ſceleſtum indemnatum impune voluiſtis occidi: eum dicemus leges XII. tab. intelligere. Videtur autem ſumptum hoc eſſe ex Lycurgi legibus, quæ auctore Valerio lib. 7. cap. Sapiẽter dicta aut facta, de indemnatis ſupplicium ſumi vetabant.

Duo loci Pandectarum valde corrupti emendantur. CAP. XIII.

PERSPICVA menda eſt in l. 4. D. de S. C. Silan. dum non natis poſtu-
C mis & vxore ſubſtituta mortua antequã ei per S. C. Silan. adire liceret, heredes mulieris Papin. ait ex Conſtitutione actiones habituros. legendũ enim eſt *ex ſubſtitutione*, nulla enim ea de re prodita eſt cõſtitutio. Et ita etiã libri quidam ſcripti habent: Florẽtini eodem vitio laborant, quo ceteri, qui ſunt excuſi. Dabuntur autẽ heredibus ex ſubſtitutionẽ vtiles actiones. l. 3. §. eleganter. D. eod. nec enim ipſo iure ad eos tranſmiſſa eſt ſubſtitutio. Æquè euidẽs eſt error in l. Diui fratres. D. de iur. patron. Proponitur in ea reſcriptum D. fratrum ad Quintillios, quod etiam citatur in l. in ſeruitutẽ. §. ſi patro-
D ni. D. de bon. lib. & eius ſumma hæc eſt, vt colligitur ex eo §. calumniã filij aduerſus libertum paternũ nepoti ex eo nato nihil nocere, quod in eo reſcripto hæc verba, quæ rem decidunt, potiſsimũ indicant: nepotem neq; ex verbis neq; ex ſententia legis aut edicti prætoris ex perſona vel nota patris ſui excludi. At initio reſcripti ſic proponitur dubitatio, an ſi pater patris libertũ accuſauerit per calumniam, nepos contra tab. auiti liberti bon. poſſeſſ. petere poſsit. Quæſtio igitur eſt de auo, deciſio de patre, quod ſtare non poteſt. Tum verò ita ratiocinor: Non ſolet auus pater patris appellari. expeditior enim eſt aui appellatio. & eo maximè loco vt dixerunt auitũ libertũ, ſic ſi de auo quæ-
E ſiiſſent, proculdubio dixiſſent auum, non patrẽ patris. Præterea cùm auitus ſit libertus, & eum patronus ipſe, id eſt, auus impune accuſet, l. ſi filius. §. 1. D. de fideic. lib. ineptũ eſt quærere, an quæ in auo ipſo, qui accuſauit, impunita eſt accuſatio, nepoti noceat. At quia in filio patroni impunita non eſt, meritò dubitatur, an & nepoti ex eo ſuſcepto noceat. Et hoc ſanè eo reſcripto agitur. Quis eſt igitur, qui non videat eo in loco expungendã eſſe vocem. *patris*, vt ſuperſit tamen altera, nempe *pater*? Sed vt omnis ſcrupulus diſcẽdi ſtudioſis eximatur, velim id quoq; in ea l. Diui. obſeruent, propoſito reſcripto Diuorum fratrũ Vlpianum idem omnino quaſi nullum ea de re extaret re-
F ſcriptum, & ſe quærere, & in Iuliani, quæ etiam reſcripto probatur, ſententiam ire. quę res vt ſcilicet diuerſæ quæſtiones tractari viderentur non eadem, illum quem correximus errorem (vt opinor) peperit. Et forſitan peruerſo ordine nobis ea ex Vlpiano, vt pleraq; alia, Tribonianus tradidit. Prius enim erat quæſtionem ex ſe proponere, deinde reſponſionem & reſcriptum.

Legem vltimam D. de lege Pomp. de parricid. non ad eum titulum, ſed ad tit. de S. C. Silaniano pertinere. CAP. XIIII.

G CRIMINA ferè omnia XX. annorũ præſcriptione tolli Imperatores aiunt in l. querela. C. ad leg. Cor. de falſ. & Conſtãtinus probat his verbis lib. 1. Epit. ὅτι τὰ ἐγκληματικὰ εἰκοσαετίᾳ σβέννυται). Idcirco aiũt, *ferè*, quoniam quædam ſunt crimina, quæ quinquennij præſcriptione tolluntur, vtputa quæ deſcendũt ex lege Iulia de adulteriis coërcendis. l. mariti. §. hoc quinquenniũ. D. ad leg. Iul. de adul. Itẽ quæ ex lege Iulia

peculatus. l.7. D. ad leg.Iul.pecul. & ex S. C. Silaniano. l.in cognitione. D. ad S. C. A
Silan. Nulla autem eſſe exiſtimo, quæ non vicennij præſcriptione tollantur: quod
enim dicitur de crimine ſubditi partus in l. qui falſam. D. ad leg. Cornel. de falſ. ſub
hac exceptione accipiendum eſt, niſi vicennium præterierit, quæ quidem de crimi-
ne falſi conſimili ſententia etiam ab imperatoribus adiicitur in d.l.querela. Ergo licet
mulier adulterij non poſsit poſt quinquennium accuſari, vel poſt ſex menſes vti'es,
ſubiecti tamen partus accuſationi illæ præſcriptiones mulieri nihil proſunt. Et hæc
proculdubio eſt ſententia Pauli in d. l. qui falſam. reſpicit enim ad adulterium ſub-
iectioni adfine crimen, dum crimini ſubiecti partus nullam præſcriptionem op- B
poni ait. Quò autem reſpiciat idem Paulus in l. vlt. D. de lege Pompeia. non video.
Verba legis hæc ſunt. *Eorum, qui parricidij pœna teneri poſſunt, ſemper accuſatio per-
mittitur.* Numquid enim eſt aliud parricidio adfine crimen, quod quinquennio, aut
triennio, aut decennio excludatur, vt eandem præſcriptionem accuſationi parricidij
obiici non poſſe admonere neceſſe ſit? Quod ſi quis contendat nihil tale etiam ſpe-
ctari oportere, & hanc Pauli ſententiam eſſe, parricidij crimen non excludi præſcri-
ptione vicennij, id quoq; non admittam. nam licet quædam ſint crimina, quæ minori
tempore finiantur, nulla tamen quamuis grauia & Reip. pernicioſa vltra vicennium C
porrigi certa auctoritate cõfirmari poteſt. Sed & de crimine patricidij Paulus non lo-
quitur. Ait enim, *Eorum qui parricidij pœna teneri poſſunt.* non ait. *qui parricidij pœna
tenentur.* Quamobrẽ mihi ita videtur vitiatam eſſe inſcriptionẽ eius legis de qua agi-
mus: reſtituendã autem eſſe ex l.in cognitione.D.ad S.C.Silan.in qua eadem omnino
verba ſunt, nec ad crimen parricidij, ſed ad accuſationem contra S. C. Silanianum
apertarum tabularum eius, qui à familia occiſus eſſe dicitur, referuntur. Hac enim
accuſatione extranei heredes quinquennio liberantur: hi qui parricidij pœna teneri
poſſunt, non item. Et ideo illinc eruta verba malè Tribonianum ad titulum de lege D
Pompeia tranſtuliſſe ſatis liquet, & eo liquebit magis, quo quis attentiùs locos ſupe-
riores diſputationemq; noſtram examinauerit.

*A quo magiſtratu detur bon. poſſeßio, explicatur: & Valerij Maximi
complures loci purgantur.* CAP. XV.

DARE bonorum poſſeſsionem eſt iuriſdictionis ſiue imperij mixti. l.
imperium. D. de iuriſdict. omn. iud. Dat eam Prætor in vrbe, Præſes E
in prouincia, non duumuiri. l. ea quæ. D. ad municipalem. A præfecto
vrbi bon. poſſeſsionis datæ exemplũ eſt apud Valerium lib. 7. cap. De
teſtamentis quæ reſciſſa ſunt. Refert enim exheredato patri à filio in
adoptionem dato G. Calpurnium præf. vrbis reſciſſo filij teſtamento
ab inteſtato bon. poſſeſsionem dediſſe. quod certè non eo quidem apud me nouum
eſt, quia ob exheredationem patris reſciſſum fuerit teſtamentum filij in adoptionem
dati, quandoquidem & is filius viciſsim ſi exheredatus fuiſſet, de inofficioſo teſtamen-
to patris iure experiri potuiſſet: ſed quia præfectum vrbi ait bonorum poſſeſsionem F
dediſſe. Hoc enim iuris auctoritate caret: At certè apud Valerium in libris veteribus
ita legitur, *Egregia G. quoq; Calpurnij Piſonis pr. vrb. conſtitutio.* quod ego qui memi-
neram G. Calpurnium Piſonem Prætorem non Præfectum vrbi fuiſſe, nec vſquam à
Præf. vrbi bon. poſſeſsionem datam legeram vel audiueram, valde ſtatim comprobaui.
Sunt verò in eo auctore & alia errata quamplurima, ex quibus ea potiſsimum in hoc
loco notabo quæ ad ius noſtrum pertinere videntur. in lib. 5. cap. de ingratis loquens
de Cimone Milciadis filio, *Hanc*, inquit, *hereditatem paternam maximi ducis filius,
& futurus ipſe ſuæ ætatis dux maximus, ſolam ſe creuiſſe, catenas & carcerem gloriari* G
potuit; vulgò legitur, *ſolum ſeſe ſortitum*: quæ verba ſuppoſita ſunt ab his qui heredi-
tatem creuiſſe quid eſſet ignorabant, quod latet nunc neminem, miror q. id neſciſſe
Eraſmum in illo Prudentij loco, *Teſtator & ſator iubet Adire regnum & cernere.* In
lib. 7. cap. 2. A M. inquit, Luctatio Pithia ſplendido equite Rom. iudex aditus. legen-
dũ, additus, vt & lib. 8. cap. 2. de qua re G. Aquilius iudex additus: quod probaui lib. 4.

A Inſtitutionum tit.de offic.iud.vel potiùs vbique, addictus. Addicere enim eſt dare, vt
addicere bon.poſſeſsionem in 2. Ver. & addicere litem in XII. tab. quod alij dare li-
tem. Idem tamen eodem capite, M.Portium, inquit, Catonem inclyti Catonis patrem
arbitrum cum Claudio adduxit formulam quidquid ſibi dare facere oporteret ex fide
bona, pro quo M.Tullius dixit, adegit arbitrum lib. 3. Offic. vt in Orat. pro Roſcio
Com: Cur nõ arbitrum pro ſocio adegeris Q. Roſcium. & in Topicis, Finibus regen-
dis & aquę pluuiæ arcendæ adigere arbitrũ. Sic enim libri veteres habent, nõ adiicere.

B *Explicatur initium l. 3. D. de bono. poſſeſsionibus.* CAP. XVI.

VLPIANVS in l. 3. D. de bonor.poſſeſſ. *Bona autem*, ait, *hîc, vt ple-
rumque ſolemus dicere, ita accipienda ſunt, vniuerſitatis cuiuſque ſuc-
ceſsionem, qua ſucceditur in ius demortui.* Quæ verba nemo rectè
adhuc, quod ſciam, interpretatus eſt. Animaduerti autem veteres
interdum dixiſſe, Hereditatis poſſeſsionem, non bonorum poſſeſ-
ſionem, & ita ſæpiſsimè loquutus eſt M. Tullius. Plerumque autem,
C vt Vlpianus ait, ſolemus dicere, Bonorum poſſeſsionem. Idem tamen poſtea vtrumq;
vſurpat in §. 1. *Hereditatis autem*, inquit, *bonorúmve poſſeſsio.* ex quo loco hæc, quæ
ſequuntur, *Denique etſi nihil corporale ſit in hereditate, attamen rectè eius bonorum poſ-
ſeſsionem agnitam Labeo ait*, manifeſtò perſpicitur ita eſſe reſtituenda vt addita diſiun-
ctione legamus, *attamen rectè eius bonorúmve poſſeſsionem.* Nec verò vmquam dixe-
re, Hereditatis bonorum poſſeſsionem, ſed vel Hereditatis poſſeſsionem, vel Bono-
rum poſſeſsionẽ, plerumq; autem, id eſt, frequentius Bonorũ poſſeſsionem. Ambroſius
tamen lib. 1. de Caim & Abel. *Teſtamentum*, inquit, *eſt quo defertur bonorũ hereditas.*
D

Explicatur l. cùm ſocietas. D. pro ſocio. CAP. XVII.

AQVO tempore iuri ciuili operam dare cœpi, nulla me lex diutius
torſit quàm l. cùm ſocietas. D. pro ſocio. nec planè etiam nunc auſim
dicere eam à me legem intelligi. afferam tantùm probabilia quæ-
dam. Ait Vlpianus, *Cùm ſocietas ad emendum coiretur, & conueni-
ret, vt vnus reliquis nundinas, id eſt, epulas præſtaret, eosq; à negotio
E dimitteret: ſi eas eis non ſoluerit, & pro ſocio, & ex vendito cum eo
agendum eſt.* Primùm omnium vti nundinæ pro epulis accipi poſsint, nõ video. Tum
quid ſit A negotio dimittere, non intelligo. Deinde quod obſcurius eſt non ſolutis
epulis, quorſum detur actio ex vendito, & ei ob eam cauſam qua ratione locus eſſe
poſsit, adſequi nullo modo poſſum. Poſtremò quia in aliis editionibus ita legitur, *Cùm
ſocietas ad emendum coiretur, & conueniret, vt vnus reliquis nundinarias epulas præ-
ſtaret, eosq; ad negotium dimitteret*, vtra ſit lectio verior, ſubſiſto. Ad hanc tamẽ poſte-
riorem procliuior ſum. nam & Cicero pro Rabirio Poſtumo, in negotium mittere, eo-
F dem ſenſu dixit, & in Paradoxis ad defenerandas diripiendasq; prouincias dimittere,
& ſimili forma Vlpianus in mercedem mittere in l. quæſitum. §. ſi aliqua. D. de inſtr. vel
inſtrum. leg. Tertullianus lib. de virg. vel. Maſculum à duobus amplius ad negotia mit-
tunt. Inita igitur ad emendum ſocietate, conuenit inter ſocios vt vnus nundinarias
epulas præſtaret, reliquos in negotium mitteret. Hi negotiati ſunt, non ſoluuntur epu-
læ, habent in eum qui epulas nõ præſtitit, ex lege ſocietati addita actionem Pro ſocio:
actionem ex vendito ipſi non habent. Hæc enim venditori datur: nihil autem ipſi
ſocio vendiderunt. Rurſus ex empto actionem non habent. Ipſis enim is, qui epulas
G præſtare debuit, nihil vendidit, vt fruſtra Accurſius exponat, Ex vendito, id eſt, ex em-
pto. Igitur Pro ſocio dumtaxat actionem habent. Puto tamen eum, qui vendiderit his
qui in negotium miſsi ſunt, dum vnus epulas parat, non in eos tantùm qui emerunt,
ſed in eum etiam qui epulas præſtare debuit, quaſi & ipſe emiſſe videatur, qui hac de
re ſocietate contracta ſocios in negotium miſit, ex vendito actionem habiturum, &
hanc eſſe ſententiam l. cùm ſocietas. Nec enim qua fini datur actio Pro ſocio, eadem

atq; adeò nec eiſdem actio ex vendito datur. Similiter verò & venditori non in eum A
dumtaxat, qui alterius mandato emit, ſed & in eum, qui mandauit, ex vendito actio
competit. l. Iulianus. §. ſi procurator. D. de act. empt.

Quid ſit Chartiaticum in l. Diuus. D. de bon. dam. quid pulueraticum in conſtitutionibus quibuſdam. CAP. XVIII.

EX RATIONE pannicularia officialibus chartiaticum præſtari Vlpianus ſcribit in l. Diuus. D. de bon. damn. Ita enim legitur in P. Florentinis: B quam lectionem confirmant hæc Zonaræ verba in Nicephoro, *ἐπόπτας προβαλόμενος ἐπιχόπτον ἐπαύξειν σφᾶς τὰ δημόσια, ἀπαιτεῖσθαι ἢ καὶ ὑπὲρ χαρτιατικοῦ ἐπὶ τῷ νομίσματι δύο κεράτια.* Eſt verò chartiaticum id quod quaſi pro chartis officialibus datur: ſicut Cerarium quod quaſi pro cera apud Ciceronem: ſicut pulueraticum ſiue pulueratica honorarium, quod quaſi pro labore & puluere agrimenſoribus datur, in Conſt. quadam Theodoſij & Valentiniani, quæ apud Frontinum extat. quo nomine etiam á præſidibus ſingulas prouinciæ ciuitates obeuntibus prouinciales exigebantur. ſed abolitum C
eſt, Nou. Leonis & Maioriani de Curialibus, de qua intellexit Caſiodorus lib. 12. Var. dum ait, Pulueratica quoque iudicis funditus amputantes, trium tantum etiam dierum præſulibus annonas præberi ſecundùm vetera conſtituta decernimus. Sic pulueratici nomine bini ſolidi dantur ſeruis, qui ſe militiæ offerunt in l. 16. C. Theod. de tironibus.

Explicatur l. 7. C. de reuoc. donat. CAP. XIX.

D

QVAEDAM ſunt actiones in perſonam, quæ non pecuniæ, ſed vindictæ tantùm perſecutionem habent: & ideo heredi vel in heredem non dantur. Huiuſmodi eſt actio iniuriarum. l. 2. §. emancipatus. D. de collat. l. ſi eum. §. iniuriarum. D. ſi quis caut. & actio de moribus. l. vlt. C. Theod. de inceſt. nupt. Eiuſdem ego generis etiam opinór eſſe eam actionem perſonalem, qua mater ab impiis & ingratis liberis donationem reuocat, de qua in l. 7. C. de reuoc. donat. Lex enim ait ita perſonalem eam eſſe, vt vindicationis tantùm habeat effectum, nec in heredem detur, nec tribuatur E
heredi: vbi vindicationem pro vindicta ſiue vltione accipio. Hac enim actione mater ſuam iniuriam vlciſcitur potiùs, quàm rem perſequitur. Et vulgo malè eo in loco vindicatio accipitur pro actione in rem. Dari namque poteſt actio mixta tam in perſonam, quàm in rem, nulla tamen dari poteſt actio in perſonam, quæ actionis tantùm in rem habet effectum. Denique non hic eſt effectus actionis in rem, vt nec heredi, nec in heredem detur. nam & heredi petitoris & in heredem poſſeſſoris eam dari quodam modo conſtat. At ea actio, qua reuocat mater donata ingratis liberis, nullo modo heredi vel in heredem datur. Effectum igitur vindicationis tantùm ideo habere dicitur, quòd vindictam tantùm perſequatur, non pecuniam: atque ita ſimilis eſt iniuriarum & de moribus actioni actio. F

De boue aratorio Imp. Conſtantini duo ſingularia conſtituta. CAP. XX.

NE AGRORVM culturæ boues abſtraherentur, inuenio Imp. Conſtantinum duo conſtituiſſe. Primum, vt ne ob ciuilia debita boues G
aratorij pignori caperentur. l. executores. C. quæ res pign. oblig. poſſ. quæ lex ſumpta eſt ex Cod. Theod. lib. 2. tit. 30. & in eo quidē nihil de boue aratorio ſiue Baſilienſem ſiue Pariſienſem editionem conſulas: ſed, vt Anianus indicat, & compluria Cod. Theod. exemplaria, quæ in manus noſtras peruenerunt, legendum ſic eſt vt in Cod. Iuſtin. *ſeruos aratores*

aut

A *aut boues aratorios*. Quod amplius eſt de inſtrumento aratorio in Cod. Iuſtinian. ad-
ditum à Triboniano videtur, qui etiam *interceſſores* eo in loco interpretatus eſt *exe-
cutores*, vt in l. ne quis. C. de offic. rect. prouinciæ. Eadem verò ratione Attica lege ma-
ctari boues aratorios nõ potuiſſe Ælius refert variæ hiſtoriæ lib. v. his verbis: Βοῦν ἀρό-
την καὶ ὑπὸ ζυγὸν πονήσαντα σὺν ἀρότρῳ, ἢ καὶ σὺν τῇ ἁμάξῃ μηδὲ τοῦτον θύειν, ὅτι καὶ
οὗτος ἂν εἴη γεωργὸς καὶ τῶν ἐν ἀνθρώποις καμάτων κοινωνός. Et Plin. lib. 8. Iudicio Pop.
Rom. in exilium actum eum, qui bouem aratorium occiderat, & ex Varrone ſocium
laboris & agriculturæ & quaſi colonum occidi, dum bos occideretur: quò ſpectat etiã
B Cõſtitutio quędam Valentis, cuius meminit Hieronymus lib. 2. aduerſus Iouinianum.
Imp. Valens, inquit, nuper legem per Orientem dederat, ne quis vitulorum carnibus
veſceretur, vtilitati agriculturæ prouidens. Deinde id eodem ferè tempore Conſtanti-
nus ſanxit, ne boues aratorij etiam deficientibus his, qui curſui publico deſtinati ſunt,
ab his qui iter faciunt, abſtrahantur. l. j. C. Theod. de curſu pub. ang. & parang. Iter fit
plauſtris & vehiculis, hisq; iunguntur boues, non tamen aratorij. Ariſtot. in Oecon. de
boue aratorio ſcribit in hunc modum, Βοῦς ἀντὶ οἰκέτου τοῖς πένησιν ἐςίν.

C *Emendatur l. poſt dotem. D. ſolut. matr.* CAP. XXI.

SI PATER poſt dotem datam & nuptias contractas ſtipulatus ſit
voluntate filiæ, diuortio facto dotem reddi, rectè ſtipulatus eſt. l. quo-
tiens. D. ſolut. matrim. Eſt igitur patris propria repetitio dotis, deniq;
eſt vtilis repetitio atque efficax. Pugnat tamen cum hac ſententia l.
poſt dotem. D. eod. tit. quæ patrem poſt dotem datam & nuptias cõ-
tractas ſtipulantem voluntate filiæ, diuortio facto dotem reddi, ac
D deinde ſecuto diuortio viua filia agentem, ait exceptione ſummoueri. idq; iniquum
videtur. Rectè enim ſtipulatus eſt. Quæ interpretes de eius legis ſententia ſcripſerunt,
non recitabo. nec enim digna ſunt opera noſtra. πάντα μία κόνις. Hoc tantùm dico
laboraſſe eos in loco valde corrupto, quem Græci nobis conſeruarunt. namque ex
Βασιλικῶν libris duobus in locis ſub eodem titulo, Græcos ita legiſſe conſtat. Poſt do-
tem datam & nuptias contractas ſtipulatus eſt pater ſine voluntate filiæ diuortio facto
dotem dari. Perperam igitur ſtipulatus eſt: & tamen ſi filia poſt diuortium deceſſerit,
conualeſcit ſtipulatio. At ſi viua filia agat pater ex ſtipulatu, ſummouebitur exceptio-
E ne, ſi non ſtipulatus eſt ſine voluntate filiæ. argu. l. ſi procurator meus. §. 1. D. de procur.

*Quemadmodum concilianda ſit l. ſi quis officium. D. de rit. nupt. cum
l. 1. C. ſi rector pro. vel ad eum pertin. ſponſalia ded.* CAP. XXII.

PRAESES prouinciæ ex eadem prouincia vxorem ducere nõ poteſt,
ſponſalia contrahere non prohibetur. Quod ſi per ſponſam ſtet quo-
minus poſt depoſitam adminiſtrationem nuptiæ fiãt, quæſtionis eſt, an
F arrarum datarum nomine in quadruplum vel in duplum ſponſa te-
neatur. Fuit olim pœna quadrupli. l. 1. C. Theod. ſi rector prou. vel ad
eum pert. l. 1. C. Theod. ſi nupt. ex reſcr. pet. l. 6. C. Theod. de ſponſ. &
ante nupt. donat. Hodie conſtituta ẽſt dupli l. vlt. C. de ſponſal. & arris ſponſal. Sunt &
certi quidam caſus, quibus ſimplum tantummodo redditur, vt ſi ſponſa minor XXV.
annis nondum impetrata venia ætatis arras acceperit, nec perdiderit. Item ſi non per
ſponſam ſtet, ſed per legem aliquam aut Conſtitutionem, quæ nuptias prohibeat. Item
ſi ſponſa iuſtam aliquam recuſationis nuptiarum cauſam habeat. d. l. vltim. Item in pro-
G poſita ſpecie ſi quis in ea prouincia, in qua adminiſtrabat, ſponſalia contraxerit & ar-
ras dederit, licebit ſponſæ poſt depoſitam adminiſtrationem impune nuptias recuſa-
re, ſimplis tantummodo arris, quas accepit, ſponſo redditis. & ita Paulus ſcribit in l. ſi
quis officium. D. de rit. nupt. Contra Impp. conſtituerunt in l. 1. C. ſi rector prouinc.
vel ad eum pert. ſponſ. ded. ne arras quidem inuitam ſponſam quas acceperit redditu-
ram. Hæc ne videantur contraria eſſe, non efficient Latinorum interpretationes. Pri-
mùm

mùm enim quod dicunt in conſtitutione durante adminiſtratione ſponſam recuſaſſe A
nuptias, vt commenticium, & nugatorium eſt: fruſtra enim durante adminiſtratione recuſo quas contrahere nec ſi velim poſſum, ſicut fruſtra repudio hereditatem, quam adire non poſſum. Dicendum igitur & in conſtitutione poſt adminiſtrationem recuſari nuptias, quo tempore mutuo conſenſu perfici iure potuiſſent. l. eos qui. D. de rit. nupt. ideoq; dubitari, an mulier incidat in pœnam legitimam. Deinde quod aiunt in Conſtitutione præſidem prouinciæ ſponſalia ab inuitis extorſiſſe, non etiam in ea ſpecie quam Paulus tractat, æquè falſum & vitioſum eſt. Mutauit enim mulier voluntatem, vt conſtitutio ait. Inuita igitur non contraxit ſponſalia. denique, niſi ſpecialiter B
dicatur, vis, metus, impreſsio nulla vſquam affingenda eſt. Equidem ſi præſtat magis probabiliter comminiſci aliquid, quàm id quod verum eſt fateri, Conſtitutionem in ea re ius vetus abrogare, ſequi malo Cyrilli Græci interpretis traditionem qui notat Conſtitutionem loqui de præſide prouinciæ, de præſidis filiis, nepotibus, propinquis, domeſticis, quibus tamen ipſe præſes in conſtituendis ſponſalibus operam nauauerit. Item de participibus præſidis, quos rectè Tribon. interpretatus eſt conſiliarios, id eſt, adſeſſores. quædam enim præſidis pars videtur adſeſſor. l. omnis. C. Theod. de his quæ adm. vel offic. pub. ger. trad. ſunt ſententiam autem Pauli loqui de his, qui officium in C
prouincia adminiſtrant, id eſt, de officialibus, qui vt præſidibus longe inferiores ſunt, ita eorum quoque facta leuiora iudicantur. Ad præſides etiam ipſi paſsim officium in prouincia adminiſtrare dicuntur. & rectè Harmenopulus officium interpretatur ὑπηρεσίαν τινὰ καὶ ἀρχήν.

Explicatio l. Bæbius. D. de pac. dot. CAP. XXIII.

QVA ratione vulgare pactum dicitur in l. pactum. C. de pig. act. eadem D
opinor dici in l. Bæbius. D. de pact. dot. quod ſcilicet in danda dote filiæ nomine hæc vulgo ſoleret adiici pactio, *Si in matrimonio filia ſine liberis deceſſerit.* de hac enim pactione intelligendam eſſe legem Bæbius, explicata eius ſpecie liquidò conſtabit. Marcellus Marullo filiæ nomine dotem promiſit, ea tamen lege, vt ne eam Marullus conſtante matrimonio peteret: Cuius pacti hic eſt ſenſus, vt ne Marullus à Marcello petat. Eſt igitur in perſonam non in rem. nam ſi in rem tale pactum accipiatur contra dotem & inutile eſt. Siue igitur dixerit ne petatur ſe viuo, ſiue ne petatur conſtante matrimonio, E
perſonale pactum eſt: ſed etſi hæc duo coniunxerit, Ne ſe viuo, ne've conſtante matrimonio, non dicemus poſteriorem partem priore vberiorem eſſe, quinimmò vberior eſt prior pars quàm poſterior. l. cùm pater. D. de pact. dotal. nam viuo ſe etiam ſoluto matrimonio peti non poteſt: Se tamen mortuo, etiam conſtante matrimonio ab heredibus peti poteſt. Igitur pactus eſt Marcellus ne ſe viuo conſtante matrimonio petatur, ideoq; mox adiecit ſe mortuo fortè adhuc manente matrimonio, petita dote, vt ſi poſtea mortua eſſet filia in matrimonio ſine liberis partem retineret Marullus, partem Marcelli filio reſtitueret. Et hæc ita fieri ſtipulati ſunt. Deceſsit porrò Marcellus con- F
ſtante matrimonio filio inſtituto & filiæ per fideicommiſſum relicta vniuerſa dote. Potuit Marullus à filio Marcelli ſtatim dotem exigere. l. ob res. §. vlt. D. eod. tit. nõ tamen exegit. Interim verò ſolutum eſt matrimonium, non quidem morte filiæ, ſed diuortio. Non eſt igitur Marullo integrum dotem petere & fideicommiſsi petitio ex paterno teſtamẽto mulieri competit. At finge mulierem deceſsiſſe, & ex eo matrimonio ſuſceptam filiam vnà cum fratre ex æquo heredem ſcripſiſſe, & hac coniectura Marullum ſolidam dotem à Marcelli filio petere, quod totam dotem exiſtentibus liberis videatur voluiſſe Marcellus dari, qui liberis non exiſtentibus partem dari cauiſſet. l. inter. G
§. cùm inter. D. eod. tit. De ea re, vt de aliis ſolet, conteſtata lis eſt apud prætorem. Petit verò vniuerſam dotem Marullus ex ſtipulatu, id eſt, ex pacto ſtipulatione confirmato, non quidem expreſſo, ſed tacito. Heres Marcelli exceptionem opponit ex illa vulgari eiuſdem pacti clauſula, *Si in matrimonio ſine liberis deceſſerit*, quæ non continet caſum diuortij. Denique in caſu mortis, id eſt in vulgari caſu admittit argumen-

tum

A tum taciti pacti, quo Marullus nititur, non in caſu diuortij. In hac autem ſpecie, di-
uortio facto, non morte filiæ ſolutum eſt matrimonium. Itaque Marullus neque poſt
diuortium ab vxore dotem petet, neque ea mortua ab herede eius: quia nec ipſa do-
tem promiſit, nec promiſſori ſucceſsit. Sed neque ſuperiori argumento fretus ea vi-
ua vel mortua dotem petet ab vxoris fratre quaſi herede ſoceri, id eſt, promiſſoris.
Quia tamen vxor filiam ex eo matrimonio ſuſceptam vnà cum fratre ex æquis parti-
bus heredem ſcripſit, vxori autem ex paterno teſtamento iure fideicommiſsi vniuer-
ſa dos debetur, Marullus quaſi heres vxoris per filiam dimidiam partem dotis petet ex
B cauſa fideicõmiſsi. Fideicommiſſum in ea lege vocat Tryphoninus, quod ante præle-
gatũ appellauerat. Notum enim eſt in libris noſtris legati appellatione ſæpiſsime fidei-
cõmiſſum ſignificari fideicõmiſsi verò legatum numquam. Quòd ſi legati, & prælegati
nomine fideicommiſſum ſignificabitur. Ideo autem prælegatum appellauit, vt in Ba-
ſilico Stephanus notat: quod ſit ei quodammodo ſua res legata. Eſt enim dos pro-
prium patrimonium filiæ: eademq; ratione peculium ſeruo vel filio prælegari dicitur.
l. 1. §. ſi ſeruus. D. de except. rei vend. l. 10. l. vlt. D. de pec. leg. l. 3. §. cùm igitur. D. de ſta-
tul. & obligatio debitori. l. non ſolùm. §. penult. D. de lib. leg. Prælegare igitur eſt alteri
C rem iam quodammodo ſuam legare.

*Explicatio l. filiusfamil. D. ſi tab. teſtam. nullæ ext. & l. filijs. C. de in-
offic. teſt.* CAP. XXIIII.

Filiusfamiliàs à Titio inſtitutus eſt, qui & quaſi proximus cognatus
ſubducto patre vel omittente ſucceſsionem ab inteſtato ei ſuccede-
re potuit. Inſtitutus autem eſt ſub condicione emancipationis, quæ
condicio in eius poteſtate non eſt, nec cogitur eam pater implere.
D Igitur propter hanc condicionem ex teſtamẽto filiusfamilias cogna-
to cum effectu ſuccedere nõ poteſt. quo fit, vt ſi patre conſentiente,
id eſt, repudiãte ſucceſsionem inteſtati, ab inteſtato quaſi proximus cognatus bonorũ
poſſeſsionem agnoſcat, propter legatorum cauſam rectè Papinianus reſponderit eum
in edictum non incidere. l. ſi filiusfamilias. D. ſi tab. teſt. nullæ ext. l. Macer. §. 1. D. ſi quis
omiſs. cauſa teſt. nam & ſi potuerit pendente condicione bon. poſſ. ſec. tab. amplecti,
futura tamen hæc erat ſine re propter condicionem non impletam. In edictum verò
is demum incidit, qui rem, quam habere potuit, omiſit. Ergo agnita bon. poſſeſsione
E ab inteſtato non timebit edictum pater, cui omne poſſeſsionis emolumentum adqui-
ritur. Verùm hæc ita non procederent, ſi filiofam. cognatus ſubſtitutum dediſſet, vt
Græci rectè notant lib. 45. Βασιλικῶν, tit. 1. vel ſi adiectum coheredem habuiſſet. nam
& à coherede ſuſtineretur teſtamentum, & hæc eſt ſpecies. l. filiis. C. de inoffic. teſtam.
quod ex mentione in ea facta inofficioſi querelæ perſpicuè apparet. Nec enim de dan-
da querela inofficioſi aliter quæritur, quàm ſi ab aliquo ex teſtamento adita ſit heredi-
tas. Ergo his duobus caſibus ab inteſtato filiusfam. non veniet, ſed neq; ex teſtamento,
niſi condicio emancipationis impleatur. Petita autem interim à filio vel à patre, filij
F nomine bonorum poſſeſſ. ſec. tab. erit ſine re. namque condicione non impleta rem
coheredi reſtituet pater. Interpretes neutro in loco hæc viderunt. Memini verò, nec
vmquam obliuiſcar Petr. Fabrum, priuſquàm ex ſtudiis iuris, in quibus cõmuniter ver-
ſabamur, ad Senatoriam dignitatem, quam nunc ſumma cum laude ſuſtinet, aſcendiſ-
ſet, inter cetera, quæ mecum ſæpe diſputando ex eius ore probitatis pleniſsimo dicta
prodibant, id quoq; me de ſententia l. filiusfa. & l. filiis excepiſſe, quod ante propoſui,
quo neque dici elegantius, neque inueniri acutius quicquam poteſt. Quid autem ſit
bonorum poſſeſsio cum re vel ſine re, in tit. quib. modis teſtam. infirm. expoſuimus
G lib. 2. Inſtitutionum.

Quid ſit hyperocha in l. quærebatur. D. qui pot. in pig. hab. CAP. XXV.

NONDVM fortaſſe quiſquã adnotauit in l. quærebatur. D. qui pot. in pig.
hab. Pandectarum Florentinarum auxilio pulcherrimè reſtitutam vocem
Hyperocha, pro qua antea perperam legebatur, Hypotheca. Eſt verò di-
gna res, cuius ſtudioſi admoneantur, vt vel hoc exemplo commoti vulga-
tas

tas receptasque lectiones non vtique ſemper tueantur nimis. Proponitur eo in loco A
quidam duobus creditoribus non quidem eundem fundum, ſed priori fundum, po-
ſteriori ὑπεροχὴν eiuſdem fundi pignori obligaſſe: & id eiſſe hyperocham manifeſto
indicatur, quod plus eſt in pretio fundi, quàm in prioris credito. vt ſi prior crediderit
L X. fundus autem ſit L X X X. fundi hyperocha eſt X X. & hæc poſteriori obligata
eſt. Obligatio quidem pignoris & obligatum pignus dicitur. Hypotheca pignoris, non
item. Itaque contra conſuetudinem loquendi antea legebatur, *hypotheca pignoris*.
Gaudendum verò eſt quòd hanc vocem Pandect. Florentinæ integram retinuerint,
cui parem Latinam qua idem propriè demõſtretur vix inuenias, ~~niſi forte ſuperfluum~~ B
~~dixeris, vt in l. fœnerator. D. de naut. fœn.~~ Galli dicunt, *plus value*.

Haec pro suis non agnoscit Cuiacius.

Mercedis, quæ in locatione & conductione interuenit, appellationes variæ. CAP. XXVI.

NON tantùm in emptione & venditione, verùm etiam in locatione
& conductione interuenit pretium. Arra autem in emptione tan-
tùm interuenit, non in locatione. Vt autem pretium ita & arram C
emptor dat, non venditor: & in ſponſalibus ſponſus non ſponſa. Fal-
litur enim Accurſius in l. vlt. §. penult. C. de ſponſalib. & arr. qui & ab
ſponſa arram dari putat. In locatione autem & conductione modò
pretium dat locator, modò conductor. vt oſtendimus Obſeruat. lib. 2. cap. 28. Pretium
dicitur in l. ſi quis ante. D. de adquir. poſſeſſ. l. vlt. §. vlt. D de lege Rod. Et in tit. locati ſæ-
piſsimè, quod aliàs merces, aliàs penſio, aliàs reditus ſiue redactus. At de prædiis tan-
tùm penſio, dicitur reditus vel redactus. Pretium & merces etiam de operis. Græci
proprio nomine mercedem habitationis ἐνοίκιον appellant, mercedem operæ μισθόν. D
Clemens Alexandrinus lib. 1. Strom. τῷ μὲν ναυκλήρῳ διδόασι λέγοντες ναῦλον: τῷ δὲ
τελώνῃ τέλος: καὶ ἐνοίκιον μὲν, τῷ σιταρχῷ: μισθὸν δὲ τῷ διδασκάλῳ: καὶ τῷ πιπρά-
σκοντι, ἀῤῥαβῶνα. Sed & συγγέμιον, mercedem habitationis, quæ ab inquilino datur, ap-
pellat Iuſtinianus in Nou. XLIII. & LXXXVIII. & CXX. & Harmenopulus lib. 3.
ἐπιξενῶν, tit. 8. Priorem illam vocem, ἐνοίκιον, in Theophraſto & Plutarcho in eadem
ſignificatione obſeruauit Pet. Victorius Var. lect. lib. 16. cap. XI.

Quid ſint Poliptici in Conſtitutionibus quibuſdam Cod. Theodoſiani explicatur, & Vegetij locus emendatur. CAP. XXVII. E

POLIPTICI non ſunt chirographa vel apochæ, vt malè Alciatus tra-
dit παρέργως libro 3. ſed rationes ſiue ἐκπονουμένια publica. l. 2. C.
Theod. de diſcuſſ. l. 13. C. Theod. de ind. deb. & ideo in l. 2. C. de diſ-
cuſſ. ratiociniis publicis, id eſt, polipticis. Sic plerumque ſolet ſcribi,
quamquam ſi origo ſpectetur ſcribendum ſit polyptychis. Id namq;
ex eo tractum eſt nomen, quòd eæ chartæ publicæ πολλὰς ἀναλύσεις F
οἷον πτύχας habeant, qua forma & dyptycha dicuntur in l. 1. C. Theod. de exp. ind. &
in actione XIIII. Chalced. concilij & in quinisextæ ſynodi Act. IIII. Sudas, Διπτύχια.
δύο περιβόλαια ἔχοντα, ὡς τὸ μὲν ὑπεραρθῆναι, τὸ δ' ἕτερον ὑποβληθῆναι. Adnotari vero in
polipticis omnia quæ ad rationes publicas ſpectãt, Vegetius indicat his verbis lib. 2.
Totius legionis ratio ſiue obſequiorum, ſiue militarium numerorũ, ſiue pecuniæ quo-
tidie adſcribitur actis maiore propè diligentia quàm res annonaria vel ciuilis polipti-
cis annotatur. Vulgò legitur male, *politicis libris annotatur*. Sed cùm ab exẽplaribus
manuſcriptis animaduertiſſem abeſſe vocem illam, *libris*, ſtatim iudicaui emendan- G
dam eſſe, polipticis annotatur. Sic Caſſiod. lib. 5. Var. Vt omnibus à te ſollicita atque
æquabili indagatione compertis poliptici iubeantur adſcribi. Et alio in loco, Dehinc
non polipticis publicis, vt moris eſt, ſed arbitrio compulſorum ſuggeruntur prouincia-
lium ſubiacere fortunæ.

Prolata

A *Prolatæ Iuſtiniani & Iuſtini Conſtitutiones quædam de condicione eorum, qui ex adſcripticio & libera muliere naſcuntur.*

CAP. XXVIII.

IVRE antiquo ex adſcripticio & libera adſcripticius, conſtitutione autem Iuſtiniani liber naſcitur. l. vlt. C. de agric. & cenſ. quod idem Iuſtinianus ſe de eo intelligere, qui natus poſt eam conſtitutionem fuiſſet, expoſuit in Nou. LIIII. In his qui iam nati eſſent, ius antiquum
B ſeruari. Ea verò Nou. edita fuit Imperij Iuſtiniani anno XI. quam anno XIII. nempe Apione Conſule conſecuta eſt alia eadem de re, qua declaratur ex adſcripticio & libera, liberum quidem, ſed tamen & colonum naſci. Hæc in poſtrema editione Nouellarũ quam Henricus Scrimgerus vir doctiſsimus, hoc anno procurauit, qua re equidem pro mea parte ei multum me debere confiteor, vltimo, in aliis editionibus alio loco poſita eſt. Sed his id nunc additum velim anno ſequenti id eſt anno XIIII. nempe Iuſtino Conſule more ſuo mutata ſententia Iuſtinianum ad ius antiquum rediiſſe. Et hac de re Latinam Iuſtiniani Conſtitutionem
C apud me habeo ad Dominicum præf. præt. Illyrici, (ad quem illa quoq; poſterior Nouella) ſcriptam: quam vt non obtinuiſſe exiſtimem hæc, cuius verba ſubiiciam, Iuſtini Conſtitutio facit, qua is quaſi in Illyrico adhuc obtinente Nouella Iuſtiniani conſcripta anno XIII. idem vt in Africa obſeruetur conſtituit. Verba Conſtitutionis hæc ſunt:

IMP. CAES. FL. IVSTINVS fidelis in Chriſto, manſuetus, maximus benefactor, Alamannicus, Gotthicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Wuandalicus, Africanus, pius, felix, inclytus, victor ac triumphator, ſemper Auguſtus, Theodoro.

D *Die noctuq; pro vtilitate Reipublicæ ſubtiliter cogitãtes, illa properamus renouare quæ in locis oportunis ſunt neceſſaria, & maxime pro tributis atq; reditibus, ſine quibus impoſſibile eſt aliquid agere proſperũ. Suggeſsit autem tua magnitudo maximã partem poſſeſſorum Africanæ prouinciæ precibus ſuis intimare deſolatos agros remanſiſſe, cùm diuina lex promulgata fuiſſet, conſtituens creatos ex libera matre & adſcripticio marito liberos eſſe, quod contrariũ eſt legibus antiquis: cùm illæ manifeſtè decreuerunt talem ſobolem adſcripticiam eſſe. ex hac enim licentia filij adſcripticiorũ prædia, in quibus nati ſunt, dimittentes, & in alijs habitantes locis, tam fiſcum quàm dominos prædiorum minuere.*
E *& hæc dicentes ſupplicauerunt corrigere hoc capitulum apud illam prouinciam, ſicut & pater noſter prædictæ legiſlator in Illyricianam prouinciam fecit, conſtituens filios, qui naſcuntur ex libera matre atq; adſcripticio patre, liberos eſſe cũ ſuis rebus: ſed tamen colonos, vt non liceat terrulas vbi nati ſunt, relinquere, & alienas colere. His igitur noſtræ ſerenitati ſuggeſtione tua relatis neceſſarium eſſe perſpeximus poſſeſſores ſubiectos noſtros atq; functiones publicas adiuuare. Vnde ſancimus in Africana prouincia filios ex libera matre & adſcripticio patre productos liberos quidem eſſe, & res proprias habere, in ordine tamen colonorum eſſe, & non poſſe eos prædia dimittere, in quibus nati ſunt, &*
F *excolere aliena ſed vicos ipſos, in quibus orti ſunt, cum libertate colere. ſic etenim nec fiſcus, nec poſſeſſor læditur, neque prædicti minuuntur, terras vbi nati ſunt excolentes, Theodore parens cariſſimè atque amantiſſime. Quæ igitur per hanc diuinam pragmaticam ſanctionem noſtra ſanxit æternitas, tam tua magnitudo, quàm qui poſt te eandem adminiſtrationem adepti fuerint, vnà cum officio ſuo effectui mancipare, obſeruareq; procurent.*
DAT. KAL. MART. CONSTP. IMP. D. N. PP. AVG. IVSTINI. ANNO V. INDICTIONE TERTIA.

Appoſuiſſem & vltimæ Iuſtiniani conſtitutionis verba, qua ius antiquum reſtituit, ſi
G proinde atq; huius integra ea & incorrupta habuiſſem. Verum eius eſt ſententia manifeſta, verba ſunt mirum immodum corrupta. Annorum autem ſuperius ita rationem ſubduxi, vt Beliſarij Conſulatum facerem Imperij Iuſtiniani annum IX. ac conſequenter annum ſecundum poſt Beliſarij Conſulatum, Imperij XI. facio, Iuſtiniano auctore in Nou. XLVII. Sequitur Ioannis Conſulatus. Perperam enim in Nou. LVII. legitur poſt Biliſ. v. c. Conſ. anno III. ac conſimili etiam errore poſt Lampadij & Oreſtis

Conſulatum huius ætatis ſcriptores quidam tertium annum inuehere conati ſunt: A
Ioannis autem Conſulatum annum XII. facio, proximum Apionis, qui corruptè in
Nouellis dicitur Arion, annum XIII. Iuſtini XIIII. Baſilij XV. Poſt Conſulatũ Baſilij
annum VI. Imperij XXI. poſt eundem Conſulatum annum XI. Imperij XXVI. annum
XIII. XXVIII. nam & poſt eum Conſulatum decimuſoctauis Imperij eſt XXXIII.
& ad hunc modum cenſeo reſtituendas eſſe omnes ſubſcriptiones Nouellarum, quæ
tam variè annorum rationem deſcriptam habent, vt vel eo ſubſcriptionum earum au-
ctoritati & fidei derogetur ſatis. Id modò animaduertendum eſt annos Imperij Iuſti-
niani incipere à Kal. April. vt idem ipſe teſtatur in No. XLVII. quamobrem ſub Ioan- B
nis Conſulatu ante Kal. April. Imperij annus eſt XI. vt ſcriptum eſt rectè in No. LXIII.
Item in No. LXVI. quæ data eſt Kal. Mar. Sic legendũ, non Maij. Eodem Conſule poſt
Kal. Apr. numeratur Imperij annus XII. Similiter ſub Apione ante Kal. April. Imperij
annus eſt XII. (ſic legendum in Nou. LXXVIII. & LXXIX. vt in No. LXXX. in qua
tamen pro Maij reponendum Mar.) Poſt eas verò Kal. Imperij XIII. computatur.
Item poſt Baſilij Conſ. annus XVIII. rectè dicitur Imperij XXXII. ante Kal. April.
poſt eas verò Imperij eſt XXXIII.

C

Explicatur l. noſtris. C. de calumniat. CAP. XXIX.

QVI SVO nomine omiſſo, alieno ſubſcripto accuſationem inſtituit,
Imperatores aiunt eum delatorum numero eſſe in l. noſtris. C. de ca-
lumniatorib. id eſt, calumniatorum. Herodianus, συκοφάνται καὶ οἱ γινό-
μενοι τινῶν κατηγόροι ἀνῃρῶντο. quod ſic Iulius Capitolinus interpre-
tatus eſt, Interfecti omnes delatores, omnes accuſatores. Ideo autem
& illi in ſycophantarum ſiue delatorum numero reponuntur, quòd D
quibus ſuo nomine vti licet, nec tamen ſuum adſcribunt, ſed alieno abutuntur, planè
hoc faciunt ſperantes ſuam obtentu alieni nominis impunitam calumniam fore: quod
iis verbis Apuleius indicat in Apologia I. Dat, inquit, libellum nomine priuigni mei
Sicinij Pudentis admodum pueri, & adſcribit ſe ei aſsiſtere, nouo more per alium la-
ceſſendi, ſcilicet vt obtentu eius ætatulæ ipſe inſimulationis falſæ non plecteretur,
quod cùm ſolertiſsimè animaduertiſſes, & idcirco eum denuo iuſsiſſes proprio no-
mine accuſationem delatam ſuſtinere, &c. Id verò cùm propoſuiſſent Imperatores
in dicta l. noſtris, ſubinferunt, *Atque ideo calumnioſiſsimum caput & perſonam iu-* E
dicio irritæ delationis infamiæ ſupplicium ſequatur. Calumnioſiſsimum caput vocant
eum de quo fuerant conſulti à Menandro vic. Aſiæ ob alieno nomine inſtitutam ac-
cuſationem: eodem modo quo & Græci φίλην κεφαλὴν & μιαρὰν κεφαλὴν dicunt. &
Iuſtinus lib. XVIII. Auſus'ne es nefandiſsimum caput. Iudicium autem calumniæ,
Iudicium irritæ delationis vocant.

Quid ſit ἐπιβολή. CAP. XXX. F

EX Conſtantino Harmenopulo cognoſcimus ἐπιβολὴν eſſe ἐπίδοσιν
ἀπόρου κτήσεως πρὸς κληρονόμους, ἢ συντελεστὰς, ἢ ὁμοχώρους, καὶ ὁμοσκήνους.
quod Latinus interpres ad eam adiudicationem, quæ in iudiciis du-
plicibus fieri ſolet officio Iudicis referendum exiſtimauit malè. Con-
ſtat enim ex Nou. περὶ τοῦ τῶν δημοσίων αἰτήσεως, tunc poſſeſsionis
ἐπιβολὴν fieri, cùm ea ſterilis & à domino deſerta ac deſtituta eſt, &
ob id in alium transfertur, ne quid publico depereat. Verùm non omnes hanc poſ- G
ſeſsionis deſertæ ἐπιβολὴν ſuſcipere coguntur, ſed hi dumtaxat, qui conſortes ſunt,
id eſt, qui eiuſdem ſubſtantiæ poſsident bona. l. hac definitione. C. de omni agr.
deſ. Et ideo rectè Iulianus anteceſſor ſic eius Nouellæ ſententiam exprimere or-
ſus eſt, Si quis poſſeſſor deſertum agrum eiuſdem ſubſtantiæ coactus fuerit ſuſcipe-
re, &c. Itaque ἐπιβολὴν ſuſcipere dicam συγκληρονόμους & συντελεστὰς ſiue ὁμοτελεῖς, qui
ſub

A ſub eodem titulo vectigal pendunt & ὁμοχώρους qui communia prædia habent & ὁμοκήνσους. ſic apud Conſtantinum lego, non ὁμοσκήνους. ex ſupradicta Nouella Iuſtiniani. Extranei autem ἐπιβολὴν ſiue ἐπιβαλλομένην κτῆσιν ſuſcipere non coguntur, niſi fortè quis alienos colonos, vel capite cenſitos vel adſcripticios mala fide ſuſceptos reddere noluerit. Tunc enim ob eorum abſentiam deſertæ poſſeſsionis & τῶν ἀπόρων ei irrogatur ἐπιβολή. No. XVII.

Monſtratur error creatus ex notis in l. 8. D. qui & à quib. manu. lib. non fiant.

B CAP. XXXI.

MVLTOS errores in libros iuris ciuilis attulit vetus per notas ſcribendi ratio, ex quibus nos iam in ſuperioribus obſeruationibus reliquisq; commentariis multos pateſecimus, meminiſſe potiſsimum illius iuuat, qui à me indicatus eſt lib. Inſtitutionum 1. tit. qui & quib. ex cau. manum. non poſſ. vbi ex his notis (S. C.) factum eſſe oſtendimus, vt quo in loco legendum eſt, *Sententiam Conſtitutionis*, nũc perperam
C in omnibus libris ſit ſcriptum, *Senatus Conſultum*. Hoc non inferiorem nunc errorem demonſtraturus ſum, qui ex his ortus eſt notis (F. C.) quibus Valerius Probus auctor eſt & *Fideicommiſſum* & hæc verba, *Fraudandi creditoris* (ſic legendũ apud Probum) vel *Fraudandorum creditorum* ſignificari. Erroris locus eſt in l. 8. D. qui & à quib. man. lib. non fiant. *Cùm*, inquit *is, qui ſub condicione debet, manumittat fideicommiſſi cauſa lex Aelia Sentia locum habet.* legendum autem eſt non *fideicommiſſi*, ſed, *fraudandorum creditorum cauſa.* Ad hanc enim cauſam pertinet lex Ælia Sentia. Et ſic quoq; noſtri auctores loqui ſolent. l. ſi cùm fideic. §. ne quis. D. eod. l. 3. l. ait prætor. §. 1.
D D. quę in fraud. cred. l. ſi is qui ſoluendo. 1. D. de her. inſt. Sic itẽ legitur in Baſilico & in τῷ περὶ παίδας. Sententia quoq; aperta eſt, in lege Ælia Sentia creditores intelligi eos etiam quibus ſub condicione debetur, ideoq; in eorum fraudem datam libertatẽ ipſo iure nullam eſſe, vt & traditur in l. 27. D. qui & à quib. manum. Cui igitur ſtatim hoc vel maxime non probabitur? Vulgata ſcriptura aut nullum omnino ſenſum habet aut ſi quem Acc. vel alius quiſquam commentus eſt, ſolo is videtur ſilentio & contemptu dignus: ita aut ineptus aut veſanus eſt.

E

Quid ſit μονομερῶς in l. vltim. D. ad S. C. Trebellianum.

CAP. XXXII.

DVAE ſunt agendi formæ, vtraque parte præſente, quod eſt cognitionaliter ſiue περὶ διάγνωσιν in No. πρὸ τοῦ εἰσιόντων τὴν ἔκκλητον γίνεσθαι: & in l. vltim. §. illud. C. de temp. appell. l. 4. C. de accuſat. l. vltim. C. de legib. l. 3. C. de quæſtionib. Et vna tantùm parte præſente, quod eſt
F μονομερῶς ſiue περὶ μίαν μοῖραν in ſupradicta No. & in No. LIII. & XC. vbi & teſtium productiones quæ fiunt abſente altera parte μονομερεῖς appellantur. Illud verò conſtat receptum iure ſingulari, vt cauſa appellationis agi & introduci poſsit μονομερῶς. d. §. illud. cùm ceteras omnes introduci oporteat cognitionaliter: & ideo Phœbus, qui à ſententia Proconſulis Achaiæ ad principem appellauerat in ſpecie l. vltim. D. ad Trebell. rectè egit μονομερῶς, id eſt, Polycrate aduerſario abſente. Qui interpretantur, ſine exceptione aut replicatione & quaſi peremptoriè, quid eo in loco eſſet μονομερῶς intellexiſſe non videntur. Alio ſenſu μονομερὴς
G condictio dicitur in l. ſi duo. §. idem Iulianus. D. de iureiurando: nec tamen eo quo à Curio Fortunatiano, Sulpitio Victore & aliis rhetoribus μονομερὴς cauſa dicitur, ſed quod ex hac ſolùm parte reo condicatur, qua furis heres eſt, non & ex illa, Qua & fur eſt ipſe, remque dolo malo contrectauit. Cùm enim ita dixiſſet Vlpianus, *Et quaſi μονομερὴς condictio dari debet aduerſus furis heredem*, adiicit hæc verba, *nec pati eum iudex debet, ſi cœperit temptare probare furem*, non alia de cauſa quàm vt

cur dixiſſet quaſi *πανούργῳ* condictionem furtiuam dari, nobis explicaret. quod & ve- A
tus interpres ita excepit rectè.

De titul. Vt in poſſeſſ. legat. menda quædam animaduerſa.
CAP. XXXIII.

IN l. 1. §. ei cui legatum. D. vt in poſſ. ſſ. leg. Sic lego, *Si cui legatum*
eſt: ablato verbo. *ſolutum*. De ſoluto enim legato numquam ſatiſ-
dationem legatarius exigit. & idem planè eſt reſcriptum illud D. Pij, B
quod in eo §. proponitur, cum eo, de quo in l. hæc ſtipulatio. §. vl-
tim. vt leg. no. cau. quod ad fideicommiſſa ſiue legata indebita nec-
dum ſoluta, quorum nomine cautio exigitur, pertinere conſtat.
Male etiam Flor. *Et cui*, cum ſit legendum, *Si cui*: & eſt ſimilis in omnibus Codi-
cibus error in l. heredis. §. vltim. D. quan. dies leg. in illo loco, *Vel ei cui ſeruus*. In eod.
titul. l. is cui. §. quæri, ſic lego, *Vt feſtinetur ad ſatisfactionem*. vulgò male legitur, *ad*
ſententiam. Agitur enim de reſcripto D. Antonini, quo legatarii poſt ſex menſes, C
quàm petere cœperint, in res proprias heredis inducuntur, inde fructus percepturi,
non quoad ſententia vlla feratur, ſed quoad ſatisfiat. In eadem lege. §. ſatisfactionis.
cum antea legeretur, *poſſeſſionum*, primus omnium rectiſſimè Franc. Zoannetus
Doctor Ingolſtadienſis in lib. Reſt. ad Pandect. emendauit, *ſeſſionum*. quam animad-
uerſionem alij poſtea propriis lapſi iam & delecti ſibi vindicarunt.

De contributione legatorum à pupillo ex aſſe inſtituto & à ſubſtituto relictorum. CAP. XXXIIII. D

ID VVLGO probatum eſſe traditur in l. in ratione. §. quod vulgo.
& §. ſi filio. D. ad leg. Falcid. vt & ſi non patris, ſed pupilli hereditas
verſetur in ſecundis tabulis, adeoque ſubſtitutus debeat legata à
pupillo relicta non ex ſua perſona, vt de ſubſtituto vulgari à D. Se-
uero conſtitutum eſt, ſed ex perſona pupilli, qui ea iam debere
cœpit, priuſquam è vita diſcederet, tamen habita ratione heredi-
tatis paternæ non pupillaris, legata primarum & ſecundarum tabularum contri- E
buantur, commiſceantur, confundantur, communi calculo ſubiiciantur, & ex eis
vna Falcidia detrahatur perinde atque ſi ſubſtitutus, in primis tabulis ſub alia con-
dicione heres ſcriptus, & ab eo in eiſdem ſub alia condicione relicta legata fuiſ-
ſent. Omnia enim ea quæ in ſecundis tab. ſcripta ſunt, in hac cauſa ad rationem
primarum tabularum reducuntur. d. §. ſi filio. Id, inquam, vulgo iam conuenit, vt
ait l. 1. D. ſi cui plus quàm per leg. Falcid. quia & pro vno id teſtamento haberi con-
uenit. Proculiani contra ſentiebant. Sed obtinuit Caſſianorum ſchola. Et qui-
dem ſpectari hereditatem patris non pupilli etiam probat l. in duplicibus. D. eod. & F
l. ſi filius qui patri. D. de vulg. ſubſtitut. Secundùm quod euenit, vt ſi pupilli hereditas
non ſufficiat legatis, cùm patris ſuffeciſſet, ſubſtitutus Falcidiam non retineat. Ex-
empli gratia. Pater habet CCCC. in bonis, à pupillo C. à ſubſtituto CC. legat, per-
ierunt ex hereditate C. Patris hereditas ſufficiebat legatis, Pupilli non ſufficit ſalua
Falcidia. quid fiet? Non vtetur Falcidia is, qui ſubſtitutus eſt, ſed ſolida CCC. dabit.
proinde de ſuo quadrante dabit, quem ſcilicet ſuo iure alioquin retinuiſſet, quo-
niam patris facultates ſufficiebant legatis, quarum rationem haberi oportet non im-
puberis. Eo quod acceperit amplius, id eſt, de ſuo vel de propriis bonis heres G
numquam ſoluit legata. l. 1. §. Marcellus. D. ſi cui plus quàm per leg. Falcid. niſi non
facto repertorio ex Nou. Iuſtiniani. At de ſuo quadrante explet ſæpe legata, ceſ-
ſante nimirum Falcidia. Itaque malè docent quidam in §. quod vulgo. hæc ver-
ba, *Quadrante nimirum*, ſuppoſiticia videri. Ea namque ſi tollas, quod relin-
quitur falſum eſt. In ea igitur ſpecie de ſuo quadrante ſubſtitutus dabit. Atquin
hoc

A hoc eſt vltra vires hereditatis, quæ æſtimari ſolent deducta Falcidia. qui igitur non re-
tinet Falcidiam, præſtat vltra vires. Immò non eſt hoc ſupra vires hereditatis, ſi pater-
nam hereditatem ſpectas, ex qua omnia relicta videntur perinde atq; ſi eſſent in pri-
mis tabulis ſcripta. Eadem ratione interdum euenit, vt ſi patris hereditas non ſuffi-
ciebat, pupilli ſufficiat, ſubſtitutus longè plus habeat quarta paternæ hereditatis: vt in
hac ſpecie, Pater habet c c c c. in bonis, à pupillo c c. à ſubſtituto c c. legat, creuit
hereditas in c c. Itaque D C. ad ſubſtitutum peruenerunt. Si ſpectatur hereditas pu-
pilli, Falcidia ceſſat. Sed quia opes patris ſpectari placet, quæ idoneæ non erant
B ſoluendis legatis, ſubſtitutus detrahet legatariis c. atque ita habebit c c c. quæ ſum-
ma longe ſuperat quartam paternæ hereditatis. Et hæc eſt ſententia §. quod vulgò.
in quo male quidam ex duabus particulis *vel vt*, vnam fecerunt, quod & Accurſius
tentauerat.

De non contribuendis partibus coheredum, earumq; partium legatis.

CAP. XXXV.

C QVt coheredes ſunt, aut ex inſtitutione coheredes ſunt, aut ex ſubſti-
tutione: in ſingulis inſtitutis vulgo probatum eſt Falcidiam ſeparatim
poni. l. in ſingulis. D. ad leg. Falcid. quod & tunc procedit, cùm ex duo-
bus inſtitutis vnus in alterius locum & partem venit ex ſubſtitutione
vulgari, vel pupillari, vel accreſcẽdi iure, ſi adeuntis vel ſuperſtitis por-
tio fuerit onerata vel exhauſta, non item ſi onerata tantùm fuerit de-
ficientis portio. l. 1. §. id quod ex ſubſtitutione. l. qui fundum. §. qui filium. §. coheres. l.
quòd ſi alterutro. l. in ratione. §. quæſitum. D. eod. Rectè enim interpretes, Si, inquiũt,
D onerata portio accedat, non oneratæ non augentur legata, id eſt, legatorum & por-
tionum ratio ſeparatur. Sin verò non onerata accedat, oneratæ augentur legata, id
eſt, legatorum & portionum ratio confunditur. Sed §. id quod ex ſubſtitutione, ob-
ſtat l. qui fundum. §. qui filium. D. eod. tit. in quo Iulianus coheredem qui ex ſubſtitu-
tione vulgari nactus eſt, portionem oneratam ſolidis legatis obligat: niſi in ea Iuliani
ſpecie ſubintelligamus generalem repetitionem legatorum, quæ vulgo in teſtamentis
adſcribi ſolebat: & verò neceſſe eſt, vt eam fuiſſe adſcriptam intelligamus. alioquin
coheres partis ex ſubſtitutione vulgari adquiſitæ legata non deberet, ſecundùm Iulia-
E ni diſciplinam, cuius ætate nondum exierat reſcriptum Diuorum Seueri & Antonini
de repetitione legatorum, vt oſtendimus in fragmentis Vlp. tit. 18. Rurſus l. quod ſi
alterutro. opponi ſolet l. 1. §. ſi coheredis. D. eod. tit. Sed cùm dicat, *Sed &*, quibus
verbis Proculianorum ſententiam quam & ex Caſſianis Iulianus probauerat, defi-
cientis portione ab eo qui adiit cum onere iure accreſcendi vindicata, & decreto
D. Antonini confirmare Vlpianum voluiſſe plus quàm manifeſtum eſt, ideo firmiſſi-
mè aſſeuero eo in loco negationem deeſſe, ac ſic legendum, *Sed & Diuus Antoni-
nus indicaſſe dicitur non commiſcendas:* Eſt & alius næuus in hac quæſtione in l. qui
F fundum. §. coheres. quo in loco legitur, *& ſemis*, quem nos ſuſtulimus in commen-
tario ad l. ſequitur. D. de vſurpation. & vſucap. Verùm quemadmodum, vt initio pro-
poſuimus, in ſingulis inſtitutis ſeparatim ponitur Falcidia, ita & in ſingulis pupillo ſub-
ſtitutis habita ratione non totius patrimonij, ſed partium. In hac enim parte ſubſti-
tuti comparantur inſtitutis & rediguntur omnia ad rationem primarum tabularum, ex
quibus etiam facultates patris & legatorũ in vtriſque tabulis relictorum origo & cauſa
æſtimatur omnis. Itaque vnius ſubſtituti parte onerata, vel exhauſta, alterius non item,
is qui oneratus eſt, in ſua parte proprio nomine veluti inſtitutus, Falcidiam inducit:
G is autem qui oneratus non eſt, Falcidiam non inducit, niſi quaſi ſubſtitutus beneficio
contributionis, puta ſi ob legata à pupillo relicta ſupra dodrantem partis ſuæ debeat:
cuius rei tale ſit exemplum, Pater c c c c. habet in bonis, filium impuberem inſti-
tuit, eique ſubſtituit Primum, & Secundum. à filio L. à Primo C L X X X. à Secundo
C L. legat, filio decedente intra pubertatem nondum ſolutis legatis ſinguli ſubſtituti
è L. à pupillo legatis debent X X V. ita verò fit, vt Secundus, qui non erat oneratus

vltra dodrantem portionis ſuæ debeat: & hic quidem in hac ſpecie veluti ſubſtitutus. A
Primus verò veluti inſtitutus portionis ſuæ quartam retinebit. Quòd ſi pupillus priuſ-
quam decederet, à ſe relicta legata ſoluerit, atque ideò cautionem exegerit (alioquin
tutores ſubſtitutis tenerentur.l. 1. §.interdum.l. is cui fideic. l.reperitur. D. eod.) vtrique
ſubſtituto quaſi heredi ſtipulatoris committetur ſtipulatio, in eam quantitatem quam
retinere quiſque debet. Porrò LV Primus, XXV Secundus retinere debet: quiſque
ex omnibus legatis pro rata. & hæc eſt ſententia d.l.in ratione. §.ſi filio. cui ſolet oppo-
ni l. 1. §.Marcellus. D.ſi cui plus quàm per leg. Falcid. eo quod Marcellus ſubſtitutum
oneratum iubet integra legata præſtare: ſed hoc ita ſi dubitetur de lege Falcidia. eo B
namque ſolo caſu integra legata oneratus præſtat, in rem cautione interpoſita, quæ
tamen non ei tantùm, ſed & coheredi committi poterit, vtputa ſi exiſtente immenſo
ære alieno legata omnimodo inutilia reddantur: quia tunc & coheredis intereſt lega-
ta reddi, cùm ſit æri alieno obſtrictus pro ſua parte. Sed cauſa cognita, id eſt, inſpecto
ære alieno, ſi incertum non fuerit, ſuæ partis ſubſtitutus oneratus proculdubio quar-
tam retinebit, quia exemplo inſtitutorum & in ſingulis ſubſtitutis ſeparatim Falci-
diam induci placet.

C

De contribuendis legatis ab inſtituto, & ab eodem impuberi ſubſtituto relictis. CAP. XXXVI.

SI AB inſtituto & ab eodem impuberi ſubſtituto in ſecundum ca-
ſum legata relicta ſint, ab impubere forſitan nihil, in Falcidia habe-
tur ratio omnium bonorum, quæ ad eum ex inſtitutione & ſubſtitu-
tione peruenerunt, non ſecus ac ſi primis tabulis ex parte purè, ex
parte ſub alia condicione heres ſcriptus fuiſſet, quo caſu nemo du- D
bitat quin partes commiſceantur & partium legata. l coheredi. §.co-
heres. in princ. D. de vulg. ſubſtit. Ideoq; inſtitutus, idemq; ſubſtitutus à ſe primis vel ſe-
cundis tabulis relicta legata ſolida præſtabit, ſi vel ex primis vel ex ſecũdis tabulis qua-
drantem ſeruare poſſit: ſin minus, vtetur legis beneficio. nec intereſt ſubſtitutus fue-
rit pupillo inſtituto, an pupillo exheredato. nam & à ſubſtituto exheredati in primis ta-
bulis ſcripto legari poſſe Iulianus ſcripſit. l.in ratione. §.vlt. D. ad leg. Falcid. l.planè ſi
filium. in princip. D. de legat. 1. Sed ſi ab eo inſtituto legatum ſit, à ſubſtituto nihil, id
quod ex ſubſtitutione accedit, ſanè legatariis non proficiet. l.quod ſupra. D. ad legem E
Falcid. vbi (vt hoc obiter admoneam) pro, *In pecuniam legatum*, legendum eſt cer-
tè, *In pecuniam legatam*: & ſic quoque, vt ſupra tradidimus, patris hereditate legatis
non idonea, pupilli idonea, legata non augeri placet.

De non contribuendis legatis à pupillo & pupilli ſubſtituto relictis, cum his quæ ab alio quodam coherede pupilli relicta ſunt. CAPVT XXXVII.

F

SI ERGO à coherede eodemque ſubſtituto pupilli in vtriſque tabulis
legatum ſit, habetur ratio vtriuſq; partis. Non ſic fit, vt nunc demon-
ſtraturi ſumus ex l. cohered. §.coheres. D. de vulg. ſubſtit. cùm alius pu-
pillo ſubſtitutus, alius coheres adſcriptus eſt. nam legata à pupillo &
à pupilli ſubſtituto relicta confunduntur, etiam ſi coheres pupilli bo-
norum paternorum quadrantem integrum obtineat. Vtrumq; fit ea-
dem ratione, quia & illo & hoc caſu ſubſtitutus inſtituto comparatur. In hoc autem
caſu inſtitutus ſeparatim Falcidiam induceret, etiam quadrante coheredi relicto. Ergo G
& inſtituti exemplum ac ſi omnino ſub alia condicione in primis tabulis ſcriptus, ſub-
ſtitutus imitabitur: denique coheredis pupilli coheres eſſe videbitur, licet in iiſ-
dem tabulis non ſit ſcriptus. neque hoc nouum eſt. nam & collegatarij ſiue coniun-
cti videntur, quorum vni res in primis tabulis, alteri eadem res in ſecundis relicta eſt.
& hæc eſt ſententia §. coheres. Eò ferè tendunt omnia, quæ de contributionibus

trad

A traduntur, vt diſcamus ad rationem primarum tabularum conferri omnia & reuocari oportere. Quattuor capitibus hanc quæſtionem concluſimus, vt facilius intelligeretur, nihil nos eorum quę in ea obſcuriora creduntur, aut negligenter omiſiſſe, aut fraudulenter diſsimulaſſe.

Ad No. Iuſtiniani ὥστε τὰς ὑποκαταστάσεις μέχρι ἑνὸς βαθμοῦ ἵστασθ.

CAP. XXXVIII.

B NON aſſentior Alciato, qui in No. Iuſtiniani C L I X. ſic legendum putat, ὥστε τὰς ὑποκαταστάσεις μέχρι γʹ δʹ. βαθμοῦ ἵστασθ. Primùm enim ſic Græci non loquuntur, μέχρι γʹ δʹ. Sed μέχρι δʹ. Deinde ex eo quod priore loco in ea Nouella conſtituitur, apparet rectè ſcriptum, μέχρι ἑνὸς βαθμοῦ, quandoquidem Iuſtinianus conſtituit, ſi inter filios facta ſit precaria ſubſtitutio, vt non porrigatur vltra filiorum gradum, & licet id poſtea adiiciat: Si teſtator in infinitũ alienationem extra familiam prohibuerit, vt non valeat prohibitio vltra quartum gradum, à priori tamen Nouellæ parte rectè titulus conceptus eſt in hunc modum, *Vt ſubſtitutiones vſq; ad vnum gradum conſiſtant*. Nec iuuat Alciatum vulgaris tranſlatio cuius propter vetuſtatem auctoritas apud me magna eſt, vel eo maximè quòd pleraque ex ea Gregorius referat in epiſtolis. Codex enim Græcus quo vſus eſt ille eius tranſlationis auctor plurimùm aliam inſcriptionem habuit quàm noſter, & ideo ſic vertit, *De reſtitutione fideicommiſsi & nomine familiæ vſque ad quotum gradum locum habeat & quod familiæ nomine nurus continetur*. In libris excuſis legitur, *ad quartum*. Sed omnes ſcripti habent, *ad quotum*. Sic & in contextu eius No. vbi eſt ſcriptum, *& aſcenſum & deſcenſum*, legendum ex veteribus, *& aſcenſum* σκελῶν, vbi, *plenum eſſe pietate, plenum eſſe* φιλοστοργίας.

Ad l. Balliſta. D. ad S. C. Treb. CAP. XXXIX.

NON rogatur de fructibus reſtituendis, qui ita rogatur, QVIDQVID EX HEREDITATE MEA BONIS'VE MEIS PERVENERIT. l. quod his verbis. D. de leg. 3. verùm huic ſententiæ E aduerſatur l. Balliſta. D. ad Treb. niſi dicas eam in ea ſpecie fuiſſe voluntatem defuncti, quod & verum eſt. Ceterùm vnde colligitur? An ex eo quod dixit *Pecuniam*? Minimè: nam & cùm pecuniam dicit, non hereditatem aut bona, fructus non venire conſtat. l. ſcribit. eod. tit. quæ proximè iuncta eſt l. Balliſta. & ex eodem Celſi libro: & in hac quæſtione pecuniæ verbo plus non ſignificatur quàm hereditatis. l. nam quod. §. vlt. eod. tit. Ideoq; in l. Balliſta verba hæc, *Id eſt, pecuniam*, mali interpretis eſſe aio. Ne voluntatem etiam colligas ex verbo, *Omnem*, quod peremptorium vocabulum Valentinianus vocat. nam & ſi dixe-F rit, *Omnem*, fructus non veniunt. l. heredes. in pr. eod. tit. cùm & ſi non dixerit, intelligatur ſemper. l. Lucius. §. tres. eod. tit. Rurſus id ne colligas ex verbo, *Quantacumq;* nimis de grammaticorum ferula ſecuri animi eſſe videberis, ſi talia dicas. quid enim intereſt, dixerit teſtator, *quanta* an *quantacumque*, *quod* an *quidquid*? Ne etiam dicas legem Balliſta loqui de fructibus perceptis ante aditam hereditatem. hi namque omnimodo in reſtitutionem veniunt, nec exigimus, vt de eis ſpecialiter teſtator rogauerit, vel vt rogaſſe intelligatur. l. in fideic. l. ita tamen. §. 1. eod. tit. Quid ergo dicendum? Ego ſic ſtatuo, in ſpecie l. Balliſta fideicommiſſum coloniæ Philippenſium pro-G palam non relinquitur in hunc modum, *Quanta pecunia ex hereditate mea ad te peruenerit, eam omnem reſtituas*, ſed inſtituitur filius ſub hac condicione, Si cauerit quantacumque pecunia ad ſe peruenerit, eam omnem ad coloniam Philippenſium perventuram. De fideicommiſſo autem hereditatis cautio prætoria interponi ſolet, etiam ſi de eo nihil teſtator dixerit. l. hæc ſtipulatio. D. vt leg. no. cau. quæ non recipit incrementum fructuum. l. 1. §. belliſsimè. eod. tit. Huic enim cautioni eadē cauſa ineſt

quæ

quæ fideicommiſſo. l. Titius. §. vlt. D. ad Treb. Hac verò cautione Balliſta contentus A
non fuit, ſed voluit conuentionalem interponi & quodammodo non ex teſtamento, ſed ex cautione conuẽtionali fideicommiſſum deberi voluit. Huiuſmodi autẽ cautio cõuentionalis incrementum fructuum recipit. l. pecuniæ. §. 1. D. de ver. ſig. quæ pertinet ad ſtipulationẽ vẽditæ hereditatis, QVANTA PECVNIA EX HEREDITATE PERVENERIT, vt oſtendimus Obſ. lib. D. 2. cap. 30. Deniq; conuentionalis plenior eſt prætoria, quoniã id plerumq; cõtrahentes agere videntur. Quamobrem dum ex cautione conuentionali non ex teſtamento hereditatem reſtitui voluit, cum incremento reſtitui voluit. alioqnin fruſtra iuſſit caueri cum edictum ſufficeret. B

De aduocatis, & loco quodam deprauato apud M. Tullium Actionis 1. in Verrem lib. 1. CAP. XL.

CORNELIVS Tacitus in libro de Oratoribus, Horum, inquit, temporũ diſerti, cauſidici, & aduocati, & patroni, & quiduis potiùs quàm oratores vocantur. Vocantur & togati in Conſtitutionibus Imperatorum: & eorum munus cauſidicina ab Ammiano lib. 30. & Theodoſio in l. 188. C. Theod. de decur. ea forma qua Tertullianus iuridicinam lib. de Pallio, & iudicinam Apuleius VII. dixit. Abutuntur ea appellatione plerique ignobiles & ignari, litium concinnatores ac redemptores. l. nec quicquam. §. circa. D. de offi. proconſ. & qui olim rabulæ ac moratores dicebantur. M. Tullius in diuinatione, *Niſi quem fortè ex illo grege oratorum*. Locus eſt in omnibus codicibus valde deprauatus, præterquam ſcriptis, in quibus propius vero aliàs meatorum, aliàs mercatorum, aliàs meritorum ſcriptum legimus: ſed quia obturbatores Aſconius interpretatur ſordidoſq; cauſidicos, qui adhibebantur ad moram faciẽdam, ac paulo poſt, Aderant, inquit, his rebus moratores apti talibus negotijs; non dubitabimus, quin eſſet eo loco pro *oratorum*, legendum *Moratorum*. ac ſimili forma gregem rabularum Varro dixit auctore Nonio Marcello. Horum caninam facundiam dici ex Salluſtio & Hieronymo alij notarunt. Addatur Prudentius in Hamartigenia:

Inde, inquit, *canina foro latrat facundia toto*.

Et Columella in præfatione. Sed ne caninam quidem, ſicut dixere veteres, facundiam &c. Vbi vulgo male legitur, *ſtudium*. E

FINIS.

IACOBI CVIACII
I. C. COMMENTARII IN XI. TITVLOS PANDECTARVM,

Quorum catalogus ſequenti pagina habetur.

Ad ampliſſimum virum D. Ioannem Monlucium Epiſcopum & Comitem Valentinum Dienſem.

πρὸς τεταρταῖον. δοκιμασθείς.

Κυμίνου [illegible] [illegible] ὅσον [illegible] δύνασαι ἐνὶ δηναρίῳ. καὶ ἔχε ὡς κύαθον ἕνα οἴνου τοῦ [illegible] Γραικοῦ. [illegible]
καὶ δὸς πιεῖν τῷ νοσοῦντι εὐθὺς μετὰ τὸ ῥῖγος. καὶ ποίει πολλάκις.

Catalogus titulorum.

De in integrum reſtitutionibus.	*pagina*	325
Quod metus cauſa geſtum erit.		327
De dolo malo.		335
De minoribus vigintiquinque annis.		344
Qui teſtamenta facere poſſunt, & quemadmodum teſtamenta fiant.		359
De liberis & poſtumis heredibus inſtituendis vel exheredandis.		367
De iniuſto rupto irrito facto teſtamento.		383
De his, quæ in teſtamento delentur, inducuntur, vel inſcribuntur.		387
De heredibus inſtituendis.		389
De pactis.		401
De tranſactionibus.		421

AMPLISSIMO ET DOCTISSIMO VIRO D. IOANNI MONLVCIO EPISCOPO ET COMITI VALENTINO DIENSI,

IAC. CVIACIVS S.

QVÆ in hac ſchola, cuius præcipua cura tua eſt, de iure ciuili docui, neq; iuuentuti debere diutius, neq; alium quàm te ad ea probanda arbitrum deligere poſſum. ac primùm ſi cur ea debeam, fortaſſe quæras, multæ cauſæ ſunt, quas niſi ex meipſo & aliqua in docendo accuratione fideq; mea penderent, mihi non eſſet graue commemorare. Illas ſtatim dixero libentius propter quas te ſolum arbitrum fero. Non amplectitur facilè iuuentus noſtra, cui ad vſum forenſem & ad capeſſendam Rempub. inſtruendæ damus operam, quæ ex hac doctrina traduntur, niſi commendauerit ea aut vulgi adſenſus quidam, aut, quod melius eſt, clariſſimorum & ſpectatiſſimorum virorum auctoritas: ac ſicuti rudes nummorum æſtimatores, quibus quid adnumeratur, non antè ſibi ſatisfactum putant, quàm per menſarium aliquem explorarint, an probi ſint nummi: meritò item iuris ſtudioſi ſi quid quis ex hac ſcientia promat, id priusquàm in arcam congerant, probari à probatis expoſcunt. Ego verò ea in re nunc quem alium præter te mihi probatorem depoſcam, non habeo. Fruſtra obtrectatorum, ſi qui ſunt qui noſtris eant itineribus, iudicium requiram. Fruſtra aduerſariorum qui à noſtris deuia ſectantur. συρφετώδη *illum gregem Doctorum dico, qui nos noſtrámve docendi rationem aſpernantur, abhorrent, nec ſecus ac ſanguinem viperinum peſtemq; vitant. Scio non deeſſe alios, qui virtute & eruditione plurimum præſtant, quos iure ſumere, reijcere non niſi iniuria poſſim. Ceterùm quem ex his anteponam tibi, non video. Eis ſolum te multo æquius omnibus honoribus prætulero. nam vt circumſpiciam omnia, quæ in eo deſiderantur, cuius iudicium expetitur, nec auctoritate par tibi quiſquam in Reipub. maximis grauiſſimisq; cauſis iamdiu cognito & probato, nec cui de iuris ſcientia, vt de ceteris diſciplinis limatius iudicium maiorq; earum facultas exiſtat, nullus qui veræ pietatis ac*

religionis, ſplendidius lumen Reipub. noſtræ præbeat, porrigat, tendat. Te igitur ceteris, vt poſui ſuprà, honoribus omnibus meritò prætulero. Tu viciſſim ſi libenti animo huiuſce rei arbitrium ſuſceperis, & hæc quæ ex ſchola tua prodeunt, tua ſententia comprobaueris, equidem currum nullum, infulam, lauream nullam cum vno verbo tuo cum mea laude coniuncto comparauero, idem illud & ſtudioſis omnibus erit, ſat ſcio, ὥσπερ τὶς θέμιτος ψῆφος. Quod vt facias, quia maximè cupio, ſic abs te, Ampliſſime Domine, maximopere contendo. Vale. Valentiæ Cauarum IIII. Kalendas Auguſti

1559.

IACOBI CVIACII I. C. AD TITVLVM D. DE IN INTEGRVM RESTITVTIONIBVS, COMMENTARIVS.

A A Definitione reſtitutionis in integrum incipiendum eſt, quam ſic Paulus ſtatuit lib.1. Sent. In integrum reſtitutio, eſt redintegrandæ rei vel cauſæ actio. Verùm quid eſt res, quid cauſa? An res lis eſt? plerumque enim reſtitutione lites renouantur: & ſic quæ lis inofficioſi dicitur in l. patet. ff. de collat. do. res dicitur in l. Pap. §. ſi quis poſt. ff. de inoff. teſta. & coniunctim res vel lis in l. ſi defunctus. C. de ſuis & leg. lib. vt in veteribus actionibus, QVAM REM SIVE LITEM DICERE LICET. Dubitatum enim olim fuit inter prudentes, vtrùm rem, an litem dici opor-

B teret. Cauſa verò, an eſt hypotheſis, ſiue negotium, ex quo lis nondum vlla eſt? vt in l. cauſas. C. de tranſac. vbi *Cauſas vel lites*, id eſt, hypotheſes vel actiones. Omnis enim tráſactio aut de actione eſt, aut de hypotheſi ex qua actio eſſe poteſt. Sic in l. actæ. ff. de re iudic. *negotium vel lis*, apud Plautum in Aulul. *negotium aut res*. Enimuerò vt longè aliter rem cauſamq́; in definitione Pauli accipiamus, Iſidorus facit: qui lib. 5. Etymol. tradita ex Paulo integri reſtitutionis definitione ex quodam alio auctore bono ſtatim hæc ſubiicit, Res redintegratur, quæ vi ablata atque extorta eſt, Cauſa redintegratur, quæ expleta non eſt. Hic igitur erit definitionis ſenſus, Reſtitutione in integrum non tantùm rem perfectam, vt puta datam, redintegrari, ſed etiam imperfectá, id eſt, cauſam, vt ſi promiſſa ſit res non data l. 9. §. ſed quod præ-

C tor. ff. tit. prox. Et ex his quidem hoc etiam liquet in l. j. C. per quas perſ. nob. adq. redintegratæ rei vindicationẽ reſtitutionem rei ſignificare, quam is, exempli gratia, paciſcitur, qui legem commiſſoriam dicit, quandoquidem ex ea conuentione ſolet venditori vindicatio dari. l. vlt. ff. de lege com. l. commiſſoriæ. C. de pac. inter emp. & vend. Sed quod Paulus ait reſtitutionem in integrum actionẽ eſſe, quemadmodum ſe habeat, nunc videamus. Huius edicti ſex ſunt clauſulæ. Ex prima datur propria actio, reſtituitur & priſtina. Ex ſecunda eſt propria actio, vel arbitrio iudicis reſtituitur priſtina ſi qua ſit: ſed propria illa quæ datur, famoſa eſt, & in ſumma hæc ſunt in hac reſtitutionum quæſtione ſingularia, vt ſit vna tátùm reſtitutio famoſa, vna perpetua, vna non actio, ſed extraordinaria perſecutio. Et ex tertia clauſula extra ordinem executio ſit cognitione prætoria: Et ideo Prætor in edicto non ait, IVDICIVM DABO, vel RATVM NON HABEBO, ſed, ANIMADVERTAM.

D Ex parte quarta creditori in debitorem capite minutum priſtina actio reſtituitur reſciſſa capitis deminutione, ea quæ actio perpetua eſt. Ex quinta quoque præſentibus contra abſentes, & abſentibus contra præſentes priſtina actio in integrum reſtituitur, & ob id reſciſſoria dicitur. Omnis enim actio reſtitutoria, reſciſſoria eſt & vtilis. Porrò ex vltima clauſula eſt etiam iure actionis reſtitutio in integrum ob id quod factum eſt futuri iudicij euitandi cauſa. Rectè igitur reſtitutio definitur actio. namque omnis reſtitutio actionum & formularum executionem habet, excepta tertia, quæ extraordinario iure expediri ſolet, quæ & ipſa actionis verbo comprehendi poteſt, ſicut interdictum, præiudicium, cautio prætoria, ius dicendi nullum: & lis dicitur in l. ſi intra. C. de in int. reſt. minor. l. ſi filius. ff. de minor. & actio in l. etiam ſi. §. vlt. ff. eod. tit.

AD L. I.

E

Vtilitas.] Vtilitas parens eſt æquitatis. qui igitur ab vtilitate edictum commendat, & ab æquitate commendat.

Plurifariam.] Variis ex cauſis: puta metu, dolo, ætate, abſentia, capitis minutione, iuſto errore.

Captionem.] Poteſt eſſe captio ſine dolo, vt fraus. l. iuriſgentium. §. ſed ſi fraudandi. ff. de pac. Non omnis qui captus eſt, & deceptus eſt.

AD L. II. A

Status mutationem.] Status mutatio eſt capitis minutio.l.1.ʒ.de cap.min.Per cauſam autem ſolius capitis minutionis non reſtituitur aduerſus eam is,qui capite minutus eſt, niſi fortè ætatis vel alia cauſa ſubſit,vt in l.3.§.ſi quis.ʒ.de minor.qua in re fallitor Conſtantinus lib.1.Epit. Sed creditori in debitorem minimâ in capitis minutionem paſſum,actio per eam minutionem ſublata reſtituitur.l.2.ʒ.de cap.min.

Iuſtum errorem.] Sumatur exemplum ex §.ſi quis agens. Inſtit.de act.l.ſemper.§.ſed & ſi is ſit locus.ʒ.Quod vi aut clam.l.1.§.vltim.ʒ.Quod fal.tut.auct. Et hic obſeruandum eſt edictum illud Quod falſo tutore auctore, Vlpianum & Paulum x11. ad edictum tractaſſe, in quo & de aliis reſtitutionum cauſis. B

AD L. III.

Reſtitutiones cauſa cognita à Prætore dantur, id eſt, ſi iuſta eſſe videatur, vt eſt in edicti parte ſecunda & quinta. Itaque & tribunal exigunt & præſentiam aduerſariorum.Paulus lib.1.ſent. *Integri reſtitutio*, inquit, *plus quàm ſemel non eſt decernenda, ideoq́; cauſa cognita decernitur.* Hinc quæritur,an is, cui mandauit Prætor iuriſdictionem.reſtitutiones dare poſsit. Et ex eis quidem partibus edicti quibus propriæ actiones dantur,non dubito quin poſsit.nam actionum iudicumq́; datio vrbanæ iuriſdictionis eſt.l.imperium.ʒ.de iuriſd.l.ſed & ſi per prætorem.§.per magiſtratus.ʒ.ex quib. cau.ma.l.ſi cuius. §.ſed ſi inter duos.ʒ.de vſufr. Ex parte tertia adoleſcentes ab eo in integrum reſtitui non poſſe exiſtimo,quoniam ea res Prætoriam cognitionem exigit,ſed cùm eam ipſe ſibi Prętor reſeruauerit,non neceſsitas iniunxerit, non abs re poſtea à Iuſtiniano definitum eſt, & hanc poſſe mandari, mandataq́; iuriſdictione tranſire.l.vlt.C.vbi & apud quem. Poteſt igitur & pedaneis iudicibus,& magiſtratibus municipalibus mandari, nec verò aliter quàm ex mandato magiſtratus municipalis in integrum reſtituere poteſt.l.ea quæ.ʒ.ad munic. C

Veræ.] Non male Ioannes veræ, id eſt, iuſtæ.Liuius lib.40. *Verius fuiſſe Coſſ. quorum prouincia eſſet,quàm ſe quid ereptum eſſet decernere.* Tullius pro Murena *Negat verum eſſe allici beneuolentiā cibo.* Sic verum pretium,id eſt,iuſtum.l.2.C.de reſc.vend.

AD L. IIII.

Actio de dolo ob rem minimam non datur: quia cùm famoſa ſit, ea parciſsimè vtendum eſt.l. 9.§.vlt.ʒ.de dolo. Aliæ reſtitutiones quæ honeſtæ ſunt, ob rem minimam dantur, niſi rei maiori præiudicium faciant. quod quemadmodum fiat, ſumpto exemplo ex l.fundum,& l.rem maioris.ʒ. de except.demonſtrari poteſt. D

Quibuſdam.] Prætoribus.

AD L. V.

Cohortatur me inſcriptionum ſimilitudo ad coniungēdum hoc caput cum extremo l.Labeo.ʒ. de ver.ſig. Igitur vt rem amiſiſſe non videtur, qui actionem habet, vt oſtenditur in l.Labeo.ſic & amiſiſſe eam non videtur,cui Prætor promittit reſtitutionem in integrum.l.9.§.licet.ʒ.tit.prox.

AD L. VI. E

Beneficium reſtitutionis in integrum & ceditur rectè inter viuos etiam ex tertia parte. l.quòd ſi minor.ʒ.de minor.& in quemlibet ſucceſſorem transfertur.l.2.& 4. C.de temp. in int.reſt. l.minor. §.vlt.ʒ.de minor.adeò, vt poſsit ſucceſſor ex perſona defuncti reſtitutionem impetrare intra ſtatutum tempus,quòd in actionibus reſtitutoriis ſatis expeditum eſt.In cognitione prętoria,quæ tertia parte edicti promittitur,vidēdum eſt,vtrùm minor minori, an maior minori vel minor maiori ſuccedat. Si minor minori,vt ſi vicenarius trino vicenario, reſtitui ſtatim poteſt,non intra ſex, ſed intra quattuor annos ex perſona defuncti. quod ſi non fecerit, poſt x x v. annum à ſe completum, ætatis beneficio quattuor ei dabuntur anni: atque ita non tam ex perſona defuncti, quàm ex ſua reſtitui videbitur.& hoc demonſtrat l.interdum.ʒ.de minor. quam vt huic noſtræ comparandam putem,quæſtionum & inſcriptionum ſimilitudo facit,& l.2.& l.ea quæ.§.ſi quando.C.de temp.in int. reſtit.& Paulus lib.1.ſent.tit.9. Quòd ſi minor putà vicenarius maiori ſucceſſerit, cui exempli gratia menſis tantùm ſupererat ad reſtitutionem in integrum, vel ſtatim intra menſem ſucceſſor ex perſona defuncti reſtitutionem poſtulabit, vel hoc omiſſo & poſt legitimam ætatem ei menſis integer ſeruabitur.d.l.interdum. Fuit olim in hac quæſtione magna contentio inter Martinum & Bulgarum: qui tamen effectu & re ipſa inter ſe conſentiunt. Nam & in priori ſpecie ſucceſſori ad reſtitutionem vterque nouem annos dat, & in poſteriori quinque & menſem vnum. Illud ſolum Bulgarus ſubtiliter tentat. in priori ſpecie quadriennium non cedere ante legitimam ætatem ſucceſſoris: Martinus contrà ſtatim cedere putat. Sic & in poſteriori ſpecie menſem Bulgarus ait non cedere, niſi poſt legitimā ætatem ſucceſſoris,Martinus ſtatim adquiſita ſucceſſione, & nihilominus ratione ætatis integrū ſeruari in id tempus, quo ſucceſſor ex adoleſcētia exceſſerit. & vtraq; opinio probabiliter defendi poteſt. At quid fiet, ſi maior minori ſucceſſerit? Et tūc non eſt dubiū tempora ex perſona defuncti ſtatim cōputari.d.l.ea,quæ.§.vlt.id eſt,annos quattuor. Si enim vicenario maior ſuccēſſerit, non anni ıx. ſed v ıı. ſucceſſori ad reſtitutionē dabuntur.d.l.interdū: Nunc qui in hoc tractatu ſucceſſorū appellatione contineātur, videamus. Et Vlpianus hoc loco oſtendit ex lege F G

A heredes ſignificari, itemq; eos, qui ex S. C. ſuccedant, vt puta fideicommiſſarins, quibus ex S. C.
Trebelliano reſtituta eſt hereditas, & eos, qui ex Conſtitutionibus, vt puta ſucceſſores filiifamil. mi-
litis, quos ipſe ſcilicet ſibi teſtamento inſtituerit. & huc hereditatis ex Conſtitutionibus delatæ
exemplum apponi oportet ad l. 3. §. vlt. ff. de pet. hered. non illud Accurſij ex §. ceterum. de leg. ag.
ſuc. cuius origo eſt ex XII. tab. & vt maximè ſit ex Conſtitutione Iuſtiniani ſublata lege Voconia re-
dnctum, tamen de Iuſtiniani Conſtitutionibus nihil cogitauit auctor ſupradictæ l. 3. Non item illud
Accurſij de Antoniana. nam huius quartæ actio perſonalis eſt non realis, ideoq; in hereditarium
nomen non cadit. l. 1. §. ſi impubere. ff. de collat. Sed filinſ. milite inteſtatn defuncto pater, qui eius
caſtrenſe peculium iure ſuo occupat, ſucceſſoris etiam loco eſt, & in enm tranſit, ſi qua filiof. reſti-
tutio competebat. Solet in hanc rem adduci l. 3. §. Pomponius. ff. de minor. qui tamen peſſimè eſt ab
B omnibus acceptus. Eſt oamque prima pars accepta de profecticio & aduenticio peculio, ſecũda do
caſtrenſi, atque ita efficitur ex prima parte in profecticio vel aduenticio peculio patrẽ poſt obitum
filij quaſi heredem ſuccedere, quo dici abſurdius nihil poteſt. In caſtrenſi pater ſuccedit quodam-
modo quaſi heres poſt mortem filij inteſtati, propterea quod id in iure filij fuit: In aduenticio &
profecticio oihil vmquam iuris filius habuit, ſed id perpetuò in patris iure manſit: tantùm abeſt, vt
mortuo filio in eo ipſe quaſi heres ſuccedere videatur. Illud non eſt animaduerſum in eo §. propo-
ni ratiocinationem huiuſmodi, Ex quibus cauſis filius in re peculiari reſtitui poteſt, poteſt & pater
quaſi heres mortuo filio. Poteſt autem filius reſtitui ex cauſa caſtrẽſis peculij. Ergo & pater. Sed po-
nitur quidem in eo §. propoſitio & aſſumptio, non tamen conclusio, vt in l. qui vſumfructum. ff. de
verb. oblig. quam expoſuimus ſub tit. de pactis. Id ad extremum colligatur ex hac lege, ſucceſſorum
C quoque loco haberi patronum, qui ex ingratitudinis cauſa libertum in ſuam poteſtatem redegit: &
ideo qua ex cauſa in integrum reſtitui libertus potuit, poterit & patronus. Hoc beneficiũ patrono
datum lege Ælia Sentia. l. ſciendum. ff. de verb. ſignific. aliiſq; legibus quamplurimis & Senatuſcon-
ſultis factis in eam rem, vt Corn. Tacitus indicat lib. 13. quod & Athenienſes patronis dediſſe Vale-
rius auctor eſt lib. 2. cap. 1. Eſt autem de hac re §. 1. Inſt. de cap. deminut. l. 2. C. de libert. & eor. lib.
l. penult. C. de oper. lib. & locus apud Ambroſiũ in lib. de Iacob & beata vita. *Ita libertatem*, inquit,
*accepiſti, vt meminiſſe manumiſſoris tui debeas, vt patrono tuo noueris legitimum obſequium deferendum,
ne ab ingrato reuocetur libertas.* Si igitur in adeunda hereditate libertus, vel lubrico ætatis, vel errore
iuſto captus ſit, priuſquam in ſeruitutem patroni redigeretur, poterit ex ea cauſa patronus ad abſti-
nendum reſtitutionem impetrare. Nec enim dum libertum in ſuam poteſtatem recipit, tam ab eo
D quæſita bona amplectitur & agnoſcit, quàm vlciſcitur ingratum animum liberti.

AD L. DIVVS.

In abſentem contumacem dicta ſententia valet, nec appellatione reſcinditur. Contumacem ple-
rumq; tria edicta faciunt, ſi & extremi edicti die citatus non reſpondeat. Citari autem ſolet in iure
voce præconis, vt hæc lex oſtendit, quod quidam ſic notant quaſi aliter citatio non fiat: falsò. Fit
enim & edicto publicè affixo. l. ſenatus. §. Diuus. ff. de iure fiſ. Plautus in Curcul. *Vbi tu es qui me libel-
lo Venereo citauiſti.* Ita citatum reum accipio in l. inter. ff. de pub. iud. &, citare in teſtimonium in l.
in teſtimonium. ff. de teſtib. Licet autem dicta in contumacem ſententia appellatione non reſcinda-
tur, nonnumquam tamen condemnato reſtitui litem æquum eſt, vt ſi fraude aduerſarij abfuerit, vel
E ſi eo ipſo die, quo citatus & non reſpondens condemnatus eſt, priuſquam ſurrexiſſet prætor eum
pro tribunali adierit. Cùm fraude aduerſarij abſuit, rectè Marcellus ait reſtituendam potius damna-
to litem eſſe, quàm dandam actionem de dolo. Hac enim actione turpi nõ vtimur, niſi cum omni-
bus aliis actionibus & auxiliis deſtituimur.

More.] Accurſius, ex ſcripto. Ego, vt edictis citationibuſq; peractis pronuntiari in contuma-
cem ſolet.

AD L. VLT.

Minor XXV. annis aduerſus rem iudicatam reſtitui in integrum poteſt, & ſi per tutores, curato-
res vel procuratores legitimè conſtitutos defenſus ſit. alioquin condemnatio nulla eſt, nec reſtitu-
F tione eſt opus. l. penult. C. ſi adu. rem iud. Maior autem abſens Reipub. cauſa vel ſimili, ſi per procu-
ratorem defenſus ſit, aduerſus rem iudicatam non reſtituitur, niſi in hoc, vt & poſt tempora inter-
ponendæ appellationis appellare poſſit. nec enim quæ in eum dicta ſententia eſt, ſine appellatio-
ne reſcindi poteſt. Indefenſo lis omnimodo reſtituitur. l. 1. C. quib. ex cauſ. ma.

Rempub.] Antonio Goueano aſſentior libentiſſimè, qui hoc in loco repoſuit, *rem iudicatam.*
nec veriùs reſtitutus vllus locus, nec menda vlla acutiùs animaduerſa vmquam eſt. Hæc enim lex
cùm ſit ex libris de appellationibus, non niſi ad reſtitutionem, quæ contra rem iudicatam petatur,
pertinere poteſt. & verò quorſum hic de Rep. potius quàm de priuato?

G
AD TIT. QVOD METVS CAVSA GESTVM ERIT.

ACTIO quod metus cauſa, ſi quis originem quærat, Octauiana formula eſt auctore M. Tul-
lio in V. Ver. Primus namq; L. Octauius Prætor eam edicto propoſuit, promiſitq; in hũc mo-

 dum

dum, QVOD VI METVS'VE CAVSA: quo modo & de ea in Cod. Iuſtiniani titulus con- A
cipitur. Alij poſtea, QVOD METVS CAVSA, edicere ſatis habuerunt, neque tamen ideo mi-
nùs ea notarunt, quæ vi fiunt, quippe cùm & ea metu fieri videantur. Veteres autem non ſine ra-
tione vim à metu diſtinxerunt. Vis namque eſt neceſsitas quodammodo contraria voluntati, vel, vt
Paulus definiuit, *maioris rei impetus, qui repelli non poteſt*, id eſt, quem à ſe quis propulſare non poteſt.
Hæc eſt definitio vis atrocis ſiue maioris. Metus autem eſt inſtantis vel futuri periculi cauſa mentis
trepidatio. Præſentis mali nullus eſt metus, ſed inſtantis, imminentis, impendentis, futuri. Ariſtote-
les in III. Eth. φόβον definit κακοῦ προσδοκίαν, & in VI. Sectione φρίκην τ͂ μέλλοντος κακοῦ προσδοκίαν:
atque ideo ſpes & metus dicuntur eſſe contraria, quòd ſpes ſit expectatio boni, metus expectatio
mali. Sub metum ſubiecta hæc ſunt, pigritia, pudor, timor, formido, terror, pauor, exanimatio, con-
turbatio. In hoc edicto, metus verbo nec pigritia ſignificatur, nec pudor: quem etſi M. Tullius in hoc B
genere ponat, & philoſophi quidam definiant, φόβον δικαίου ψόγου, Ariſtoteles tamen negat me-
tum eſſe. Non item formido, non leuis & vanus timor, quo afficiuntur, qui vel dignitate, vel iacta-
tione, vel conteſtatione alterius commouentur. l. ad inuidiam. l. metum. C. eod. tit. non timor infa-
miæ vel alicuius vexationis. l. 7. ff. l. cum te. l. accuſationis. C. eod. non is, quem ipſi ſibi homines timi-
di inferunt. ab alio enim re ipſa metum inferri oportet. l. 9. l. ſi mulier. in princip. ff. Denique metus
verbo ſignificatur pauor, terror, exanimatio, cõturbatio, perculſio, conſternatio, mentis trepidatio,
ex quibus affectibus abiicimus & demittimus animum, vnde & metum Iulius Scaliger deduxit παρὰ
τὸ μεθιέναι, quòd ex eo amittatur conſtantia & omne conſilium abiiciatur. Id fit illato metu mortis,
aut cruciatus, corporis, aut ſeruitutis, quæ morti comparatur, aut ſtupri, quæ in homine bono gra-
uior eſt, quàm mortis. l. interpoſitas. C. de tranſact. l. 3. 4. 8. ff. l. 4. 7. 8. 9. C. eod. ideoq; Labeo rectè me- C
tum accipiendum dixit, non quemlibet timorem, ſed maioris malitatis. l. 5. ff. Sic malitatem dixit vt
bonitatem. Sic ſceleritatem in l. 3. ff. de bonis eorum qui ante ſent. mor. Ariſtoteles dixit μειζόνων κα-
κῶν in initio III. Eth. At quẽadmodum vis cõtraria eſt voluntati, an & metus, dubitari poteſt. Et
Vlpianus quidem hac in re vim metui parẽ facit in l. nihil conſenſui. ff. de diu. reg. iu. quæ lex propriè
ad hanc edicti partem ſpectat, cùm ſit ex lib. XI. in quo Vlpianus eam partem executus eſt. Ceterùm
l. ſi mulier. §. penult. ff. vbi metus eſt, ibi & voluntatem eſſe demonſtrat, itemq; l. interpoſitas. C. de
tranſact. quod & de vi ſignificatur in l. item ſi cùm. §. qui vim. ff. Vis enim in hoc edicto eſt, quotiens
quis velle cõpellitur, vt puta cùm tradere vel promittere vel paciſci cõpellitur. Igitur duplex eſt vo-
luntas: remiſſa, hæc in his eſt, quæ vi vel metu fiunt: integra, hæc non eſt. Hæc verò ibi demũ eſt, vbi
quid vltro atq; ſponte volumus. Ex diuerſo duobus quoq; modis inuitũ accipimus eum, qui omni- D
no non vult, & eum qui coactus vult. l. ſi metus. ff. de adq. hered. adeò, vt diuerſa ratione dici poſsit
quis idem voluiſſe & noluiſſe. In edicto de furtis & vi bonorum raptorum inuitus eſt is, qui omni-
no nõ vult. In hoc edicto is, qui coactus vult. neq; enim vis hîc pro rapina accipitur. Ait Vlpianus in
l. 1. Olim ita edicebatur.] Sic de pactis, olim PACTA QVAE NEC VI NEC DOLO MA-
LO, poſtea, PACTA QVAE NEC DOLO MALO. De commodato, olim, VTENDVM DE-
DISSE, poſtea, COMMODASSE. De arboribus cædendis, olim, SVBLVCARE & CON-
LVCARE, poſtea, ADIMERE & COERCERE. De interdicto vnde vi, olim, DETRVSVE,
poſtea, DEIECTVS.

AD L. VII. ET VIII. E

Non quilibet metus cauſam dat edicto, ſed is quem ſupra definiuimus, Id eſt mortis, aut verbe-
rum, aut vinculorum, aut ſeruitutis, aut ſtupri, ex quo animus proſternatur. Igitur ſi quis in furto aut
adulterio deprehenſus, & adhibito metu mortis aut vinculorũ conterritus, redemerit ſe, reſtituitur
ex hoc edicto, & data repetit quaſi metu extorta, non quaſi turpiter accepta, cùm ſint & turpiter da-
ta. l. 4. ff. de condic. ob tur. cau. & hoc vtriq; verũ eſt, ſiue potuerit iure occidi, ſiue non. Vnde quæri hic
ſolet, qualis fur vel adulter, & à quo iure occidi poſsit. Dicam primum de fure, tum de adultero. Fur
nocturnus quoquo modo occidi poteſt ex XII. tab. lege, SI NOX FVRTVM FACTVM
SIT, SI IM ALIQVIS OCCISIT: IVRE CÆSVS ESTO. Diurnus verò occidi non
poteſt, niſi cùm deprehenditur, telo ſe defendat. Idq; eſt etiam ex XII. l. 4. ff. ad leg. Aquil. l. ſi pigno-
re. §. furem. ff. de furtis. Diuus Auguſtinus lib. 2. quæſtionum ſuper Exodum. *Hoc*, inquit, *& in legibus* F
*antiquis ſecularibus inuenitur impune occidi nocturnum furem quoquo modo, diurnum autem ſi ſe cum telo
defenderit: iam enim plus quàm fur eſt*. Idem & Tullius & Gellius retulerunt. At ſubruitur hæc diffe-
rentia à l. furem. ff. ad leg. Corn. de ſic. niſi dicamus eam eſſe ex XII. tab. Lege autem Cornelia etiam
eum teneri, qui furem nocturnum cùm ſe telo non defenderet occiderit, quod apertiſsimè Con-
ſtantinus lib. 6. Epit. in vrbibus locum obtinere profitetur, non etiam in agris. Nam in agris fur no-
cturnus quoquomodo occidi poteſt. De adultero nũc dicamus. Eum pater tantùm vel maritus oc-
cidere poteſt, pater domi ſuæ vel in domo generi deprehenſum cum filiafamil. qualiſcumque ſit a-
dulter, ſi & filiam ſimul in ipſo articulo occidat, Maritus domi ſuæ tantùm deprehenſum, & ita ſi
humilioris condicionis ſit, nec exigitur vt & ſimul vxorem occidat, quam & ſi per legem Corneliam
impune occidat, punitur tamen alio modo, ſi eam occiderit. Non adduco leges vulgo notas. Sed & G
quemlibet adulterum argumento huius legis putem iure à marito occidi, ſi ſe telo defendat. nam vt
de fure, qui ſe telo defendit, D. Auguſtinus dixit, iam eum plus quàm furem eſſe, ita de hoc rectè di-
catur, iam enim plus quàm adulter eſt. Hæc verò poſterioris ſeculi mores & leges mirũ in modum
immutarunt. nam & data eſt marito poteſtas vbicumque & qualemcumque adulterum occidendi

auct

A auctore Conſtan.lib.5.Epit.itemq́; vxorem, vt ad Paul.notás ſcripſi lib.2.Sent.tit.27.quud & poſtea
Nouella quadam Maioriani primum fuiſſe introductum ex Papiano didici lib.ſing. Reſp. *Omnibus*,
vt ipſe ait, *ad ius vetus ea Nouella reuocatis*, quo ſcilicet ante legem Iuliam vxorem in adulterio de-
prehenſam impune occidere licuit, quemadmodum ex Catone Aulus Gellius refert. Ex his ſatis li-
quet, quid ſit, quod in hac lege Vlp.ſcripſit, non omnem adulterum vel furem iure occidi, niſi ſe telo
defendat. Nunc reliqua videamus. Reſtituitur adulter ex hoc edicto non tantũ ſi pecuniam dederit
ne occideretur, ſed & ſi oe proderetur. Nam & hoc caſu metu mortis dedit, quia proditus his quos
tangit ille dolor potuit vel non iure occidi, ideoq́; pecuniã repetit quaſi metu mortis extortam, non
etiam quaſi turpiter acceptam cùm ſit & turpiter data. Sed Prætor metum illatum & improbatum
moré exprimendæ pecuniæ ſpectat, ooo dandi cauſam: atque ita adultero Quod metus cauſa actio-
B nem decernit. & hoc eſt quod Paulus ait: Nam & geſtum eſt malo more.] Eſt verò ſimilis
loquendi ratio in l.1.§.ſi cui cautum.ℸ.de ext.cog. l.atqui natura.§.1.ℸ.de neg.geſt. l.1.§.vlt.ℸ.de act.
empt. Quidam Græci dicunt ἐθ. πονηρῷ. Addit Paulus metum etiam ſeruitutis & ſtupri hoc edicto
contineri, quòd ſint hæc duo poſtrema malorũ omnium, quæ ſatius ſit morte repellere, quàm pati.
Item his malis moueri nos iuſtè nõ tantùm ſi immineant nobis, ſed & ſi liberis noſtris. quinimmò
timere oos liberis ooſtris magis nobis ipſis: certè magis quàm illi timeãt nobis. Illos enim amamus
quòd ex nobis procreati ſint, illi nos quòd procreauerimus. Id autem magis compertum eſt nobis
illos à nobis eſſe procreatos, quàm illis nos procreaſſe. Ideoq́; & nobis illi, quàm illis nos coniun-
ctiores ſumus, qua ratione Ariſtoteles vtitur lib. VIII. Eth.

AD L. IX.

C Metus illatus cauſam dat edicto, nõ ſuſpicio, id eſt, incerta repræſentatio inferendi eius, exempli
gratia ſi ingreſsis hominibus armatis in meũ fundum metu mortis diſceſſero, huic edicto locus eſt
& ioterdicto Vnde vi: Si audiero venire homines armatos, & ſola auditione percuſſus è fundo di-
ſceſſero, huic edicto locus non eſt, quia à nemine illatus eſt metus. Non eſt etiam locus interdicto
Vnde vi, quia deiectus non ſum: niſi fortè verum audiero, & venerint poſtea homines armati, ac
poſſeſsionem apprehenderint. l.3.§.proinde.ℸ.Vnde vi & de vi ar. Paul.lib.5.Sent. *Vi*, inquit, *deijcitur
& qui violentia opinione comparata poſſeßione ceßit, ſi tamen aduerſarius eam ingreſſus ſit.* Longè aliud eſt,
ſi conſpexero homines armatos, eorumq́; metu ſtatim profugero. Vi namq́; deiectus videor, non
tantùm ſi poſſeſsionem apprehenderint, ſed & ſi cùm ad me tenderent, me in fugam collatn eam
D non apprehenderint, & hoc puto Labeonem ſenſiſſe in l.1.§.item Laben.ℸ.Vnde vi, & Iulianum in
l.non ſolum.§.ſi dominus.ℸ.de vſurp. & vſuc. vbi tamẽ in commentariis ad eum tit. oſtendimus pro
extimuerit vulgo perperam legi *exiſtimauerit*. oec enim ex illa ſola exiſtimatione mea vi deiectus vi-
deor, niſi poſſeſsio apprehenſa ſit. Ad hæc ita ſyncetè non loquimur, *Si homines venientes exiſtima-
uerit*. Scribo, *Exſtimuerit*, vt in P.Flor. *Exſtra, exſtrinſecus.*

Idem ait.] Si vi deiectus fuero de poſſeſsione fundi, concurrit actio Quod metus cauſa cum
interdicto Vnde vi. Si quod opus vi fiat in meo ſolo, cum interdicto Quod vi aut clam. Sed vnius
auxilij electione aliud coofumitur. l.ſemper.§.vlt.ℸ.Quod vi aut clam.

Poſſeſsionem.] Non fundum ſiue proprietatem, ſed poſſeſsionem nudam. l.ſi mulier.§.qui
poſſeſsionem.ℸ.

E Animaduertendum.] *In rem & Generaliter* idem valent. Hæc actio vi ipſa eſt in perſonam,
ſcriptura in rem. nam & ita edictũ conceptũ eſt, QVOD METVS CAVSA GESTVM ERIT.
Res notatur non perſona. Ideoq́; Vlpianus ait nihil referrè à quo metus inferatur, à ſingulari homi-
ne, an ab vniuerſitate, quod tamen in actione de dolo diligentius exquiritur, propterea quòd eius
actionis & vis & ſcriptura in perſonam eſt. alioquin famoſa ea actio non eſſet.

Serui manumiſsionem.] Hoc verbo, *Geſtum*, non tantùm ſignificatur mancipatio, traditio
rei vel poſſeſsionis, obligatio, liberatio, ſed & manumiſsio ſerui, & depoſitio ædificij, licet nihil de-
tur, nec vllum negotium geri videatur. Et ſeruo quidem per metum manumiſſo, libertas non re-
uocatur, vt rectè Ioannes interpretatus eſt, ſed in eum qui metum intulit, datur actio Quod metus
cauſa. Omnino igitur manumiſsio valet. Excipiũtur duo caſus, ſi populus & ſi ſeruus ipſe dominum
F coëgerit, prior eſt ex Oratione D.Marci, alter etiã ex lege aliqua vel Conſtitutione, cuius tamẽ me-
moria non extat. l.ille.l.ſi priuatus.ℸ.qui & à quib.man. Ad haoc ſpeciem quidam paulo inconſide-
ratiùs pertinere hanc Pauli ſententiã putat, *Seruus per metum mancipatus*, &c. Loquitur enim de alie-
nationis ea ſpecie quæ mancipatio dicitur, non de manumiſsione.

Sed quod Prætor.] Ea quæ per vim aut metum geſta ſunt, Prætor irrita facit, non tantùm ſi
perfecta ſint, vt ſi res tradita, vel pecunia numerata ſit, verùm etiam ſi imperfecta ſint, vt ſi dumtaxat
promiſſa ſit. ergo & traditionem ſiue numerationem, & promiſsionem Prætor irritam facit. Sed
quomodo promiſsionem? Nempe data actione Quod metus cauſa, ex qua ſtipulator niſi ſtipulatio-
nem acceptam faciat, in quadruplum condemnatur. §.pen.ℸ.& l.item ſi cum.§.ſed & ſi quis. Rebus
autem perfectis, vt puta ſtipulationem ſecuta numeratione, eadem actione numeratio ita demum
G reſcinditur, ſi vtrumq́; fuerit metu extortum. nam ſi vel numeratio ſola, aliis quidem legibus credi-
tor tenetur, nõ tamen hoc edicto. l.ſed & partus.§.vlt.ℸ.vel ſi ſtipulatio ſola, competit quidem con-
dictio ob iniuſtam cauſam. l.ex ea.ℸ.de cond.ob tur.cau. non tamen actio Quod metus cauſa. l.2.C.
de his quæ vi metúsve cauſa geſta ſunt.

Volenti.] Ei qui metu coactus rem tradidit, vel priſtina in rẽ actio reſtituitur reſciſſa traditione,
vel

vel datur actio Quod metus cauſa.Ei quoq;,qui metu coactus debitorem ſuũ liberauit,vel priſtina A
in perſonã actio reſtituitur reſciſſa liberatione,vel datur actio Quod metus cauſa.Ceterùm vna ele-
cta,altera conſumitur.§.licet tamen,ſ.l.ſi mulier.§.vlt.ne bis idem petatur.nã & Quod metus cauſa
actio rei perſecutionẽ continet.nec verò ſi prius actũ ſit in rem,ſupereſt in triplũ actio metus cauſa,
quia huic actioni ineſt hæc cõdicio,ni reſtitutio fiat.Itaq; rei reſtitutione vel exactione euitatur pœ-
na tripli.Quòd in hoc §.proponitur,ſic accipiendum eſt,vt neglecta actione metus cauſa volenti li-
ceat in rem agere ſi metu tradiderit reſciſſa traditione,vel in perſonam,ſi debitorem liberauerit,re-
ſciſſa liberatione. Aget autẽ vtiliter non directò. nam omnis reſciſſoria reſtitutoriaq; actio vtilis eſt
actio.d.§.vlt.l.vlt.C.ex quib.cauſ.ma.l.ſi quis ſtipulatus.ſ.eod. Duplex hic error eſt interpretum. Pri-
mùm,quòd priſtinam in rem actionem reſtitui concedunt,in perſonam non item,quòd liberatio-
ne fuerit extincta. ſe verò ſuo,vt dicitur,gladio conficiunt.Nam ſi ideo non reſtituitur in perſonam B
actio,quòd liberatione fuerit extincta,nec reſtituetur in rẽ actio,quippe cùm & ea alienatione fuerit
extincta.Deinde quod in hoc §.in perſonã actionem accipiunt pro actione metus cauſa.Illud enim
verbum, *volenti*, hoc tantùm vt miſſam faciat actionẽ Quod metus cauſa qui aliter agere vult, per-
mittit euidenter:& ſi vna ſpecie poſita,liberati ſcilicet debitoris,quod interpretes faciunt,in perſonã
pro hoc edicto accipias,neceſſe erit te in rem pro antiqua in perſonam actione vſurpare. quo ab-
ſurdius dici nihil poteſt : idemq; refellitur per §.licet tamen.ſ.

Alia liberatione.] vt puta pacto. l.ſi mulier. §.ſi metu coactus ſim.ſ.l.ſi procuratorem. §.ſi
ignorantes.ſ.mand.l.1.§.penul.ſ.ot.prox.

Ex hoc edicto.] Actionũ aliæ ſunt bonæfidei,aliæ arbitrariæ,aliæ ſtrictæ. Quod metus cauſa
arbitraria eſt, quoniam ex ea condemnatio fit arbitrio iudicis.& quidem ſi per metum res tradita C
ſit, arbitrio iudicis reſtituitur cum omni cauſa & fructibus præſtita cautione doli mali, vel in qua-
druplum condemnatio fit. Si autem pecunia debita per metum acceptolata ſit, vel ſoluere pecu-
niã debitor,vel reſciſſa acceptilatione in perſonam actionem pati debet.quod ſi non faciat,in qua-
druplum condemnatur. Accurſius vel pecuniã ſolui , vel condictionem liberationis dari autumat,
cuius equidẽ condictionis nullum me adhuc exemplum legiſſe memini, & in ſpecie l.4.ſ.de cond.
cau.da.condici pecuniã dico,vt in l.ſi mulier.eo.tit.nõ liberationẽ:Improbata illa Accurſij differẽtia
inter obligationẽ puram & obligationẽ in diẽ vel ſub condicione.nã ſi fuerit obligatio in diẽ vel ſub
cõdicione,acceptilatio interim nullum effectũ habet.itaq; fruſtra interim cõdicitur. Quid igitur his
Vlp.verbis ſignificatur, *Vel ſoluatur, vel reſtituta obligatione iudiciũ accipiatur?* nẽpe data actione Quod
metus cauſa euitari condẽnationẽ quadrupli,ſi vel pecuniã reus ſoluat,vel denuo ſe obliget ex eadẽ D
cauſa,atq; ita priſtinã actionẽ ſuſcipere paratus ſit.nihil verò eã in rẽ de cõdictione dãda ſignificatur.

Amiſſæ ſint.] quod fit vel ceſsis ſeruitutibus vel depoſitis ædificiis.

Cum autem.] Actionũ aliæ in rem,aliæ in perſonã,aliæ mixtæ ſunt.Actionũ in perſonã alię ſunt
omnimodo,id eſt,vi ipſa & ſcriptura in pſonã,alię vi ipſa in pſonã,ſcriptura in rẽ.& ex hoc genere eſt
actio Quod metus cauſa.Vi nãq; ipſa eſt in perſonã,ſcribitur tamẽ generaliter & in rẽ exẽplo edicti,
eius quo cum agitur vel qui metũ intulit perſona nõ notata.nã & vix poteſt is qui metũ paſſus eſt certã
perſonã exprimere.l.itẽ ſi cũ.§.in hac.ſ.neq; tamẽ ſi poſsit & velit in perſonam actionẽ ſcribere, de-
negabitur,vt apud M.Tull.in 5.Ver.QVOD APRONIVS PER VIM AVT METVM ABSTV-
LISSET: Sed nõ eſt neceſſe,vt ait l.ſed & ex dolo.§.vl.ſ.tit.prox.quod maximè expẽdi volo.Deniq;
in eũ,qui metũ intulit,omnimodo in perſonã agere poteſt,in eũ qui metũ nõ intulit,ex aliena tamẽ E
malitia lucrũ ſenſit,verbis potius in rẽ conceptis agendũ eſt.Hìc duo notãda ſunt,Non omnẽ actio-
nem in perſonã ita ſcribi, vt quis dicat aduerſariũ ſibi dare aut facere oportere:ſed & aliis modis,vt
puta verbis in rẽ directis,& ita accipiẽdus eſt §.omniũ.Inſt.de act.Itẽ non omnẽ actionẽ in perſonã
eſſe ex cõtractu vel quaſi ex cõtractu,vel ex maleficio vel quaſi ex maleficio,ſed & ex aliis edictorũ
cauſis quàmplurimis. nam nec actio Quod metus cauſa, nec de dolo quæ in perſonã ſunt,ad contra-
ctum vel quaſi contractũ,vel maleficiũ vel quaſi maleficiũ referri poſſunt. Hinc verò Vlp.hanc ſpe-
ciẽ tractat in hoc §. Vt ſoluta pecunia à fideiuſſore reus liberatur,ita & ſi fideiuſſori acceptolatũ ſit.
nam acceptilatio pro ſolutione eſt. Quod ſi per metũ fideiuſſori acceptolatũ ſit,in fideiuſſorẽ quidẽ
ex hoc edicto agi conſtat:verũ an & in reũ,dubitatur.Iulianus negat.Id Iul.lib.111.Dig.ſcripſiſſe ex
eo coniicio,quod Paul.ad eum librũ notans ad hanc Iul.ſententiã reſpexerit in l.xj.ſ.Cũ enim Iulia- F
nus diceret reum nõ teneri,fideiuſſorẽ teneri nõ in hoc tantũ vt ſuam,ſed & vt rei actionẽ reſtituat,
id eſt,vt & ſecũ patiatur agi priſtina actione,& vt priſtinã actionẽ reum pati curet,vi à fideiuſſore ipſo
non ab alio inſcio fideiuſſore illata Iuliani ſententiã procedere Paulus notauit.Sed non ob id quod
Iulianus dixit de danda in fideiuſſorem actione à Marcello reprehẽditur. ſed quia negauit reum te-
neri. Cùm enim ſit hæc actio in rem concepta, tam in rem quàm in fideiuſſorem exerceri poteſt.
idemq; è cõtrario obtinet,ſi reus vim intulerit vt vel ipſe vel fideiuſſor accepto liberaretur.l.prox.ſ.

AD L. SED ET PARTVS.

Hac actione is qui metum intulit tenetur,non tantùm perceptorum,ſed etiam percipiendorum
fructuum nomine.idemq; in omni malæfidei poſſeſſore generaliter obtinet. neque obſtat l.ſi fun-
dum.C.de rei vind. Lex ait malæfidei emptorem de perceptis teneri.ex eo enim malè colligitur de G
percipiendis eum non teneri. Eſt igitur ex Accurſij exceptionibus conſtituenda vniuerſalis, malæ-
fidei poſſeſſorem de omnibus fructibus teneri.

Quæri.] Ius vlciſcendi naturale non eſt. Ius tuendi ſe ſuaq; & contra vim vi experiundi & na-
turale eſt & gentium & ciuile : ideoq; ei qui vim fecit,& mox paſſus eſt,ex hoc edicto reſtitutio nõ

comp

A cōpetit. nā vim illicitā exigimus. Ait. Mox.] id eſt, excōtinenti. Quid igitur ſi ex interuallo? De vi duplex interdictū eſt, de vi armata & de vi quotidianā. Illud datur ei qui vi à me poſsidet, ſi eū ego ex interuallo vel alius vi deiecerit. Eidem hoc etiā datur, ſi nō ego ſed alius ex interuallo deiecerit, idq; apud Paulum oſtendimus lib. 5. Sent. tit. 6. Exēplo horū interdictorū quæ pleriumq; cōcurrunt cum actione Quod metus cauſa, hanc actionē dari puto, cùm alius eū, qui te coegerat ſibi promittere ex interuallo coegit te accepto liberare, & hoc ſubindicat ille articulus, Mox. Quod ſi tu ex interuallo vim feceris armatam, vt accepto liberareris, æquè reſtitutionē ex hoc edicto dabimus, quia factū id eſt malo more. Hic ſi dicas eū, qui primus vim intulit damnū non pati, negabo. nam omnis aliquatio eius rei, quæ ipſo iure mihi quæſita eſt, nec ipſo iure debetur, damnum eſt, nō obſtat etiā l. itaq; ℑ. de furtis. Vlp. ait ideo furem furti nō agere, quòd nemo de improbitate ſua conſequatur actionē. nam

B Vlp. mens hæc eſt, neminem agere furti ex ſua improbitate, hoc eſt, ob id ipſum quòd fur ſit atque adeo eius intereſſit rem furtiuam non perire, neque verò poteſt fur furti agere quin ſuam improbitatem pateſciat: quod non ſimiliter contingit in actione Quod metus cauſa. ſatis namq; eſt ex parte rei vim eſſe aut metum, ex parte actoris rei vel iuris amiſsionem.

Iulianus.] Hæc actio damnū exigit. Idcirco debitori non datur à creditore ſolutione, vel creditori à debitore tuto exceptione perpetua acceptilatione extorta: quia neq; ille ſoluēdo, neq; hic acceptū ferēdo dāni quicquā facit. l. itē ſi cū. in prin. ℑ. Et hoc poſtremū in debitore obtinet ſiue ea exceptio qua tutus eſt debitor, det cōdictioni indebiti locū, ſiue non. Cōdictioni nō dat locū exceptio rei iudicatæ, exceptio inopiæ, exceptio, iniqui iuris impetrati, exceptio Macedoniani. Igitur & qui his exceptionibus tutus eſt, ei creditor acceptū faciendo damni nihil facit. nec enim ideo quod maneat

C naturalis obligatio, quæ ſi forte pecunia ſoluatur, inhibeat cōdictionem indebiti, videtur in damno eſſe. nā damnū præſens exigimus, vt ex hoc §. colligi poteſt. qua Acc. fallitur in l. itē ſi cū. Idem ei malè opponit §. ſed quod Prætor. d. 9. §. nam in l. itē ſi cum, creditori accepto ferenti non datur actio, quia nihil ei abeſt, quippe cùm ei accepto tulerit, qui effectu debitor nō erat. In §. ſed quod Prætor. promiſſori datur actio, licet quia propter metus exceptionē effectu debitor nō eſt nihil ei abeſſe videatur. Hæc nō ſunt cōtraria. nec enim vtraq; ſpecies eiuſdem generis eſt. Deniq; in l. itē ſi cùm. ideo creditori nihil abeſt, quia debitor nitebatur exceptione perpetua. in §. ſed quod Prætor. promiſſori abeſſe videtur; quia dum eligit actionem, exceptionem ſpernit. Sed vt quæſtionem debitoris per metum ſoluentis aggrediamur, quæ in hoc §. proponitur, non datur quidem debitori actio Quod metus cauſa: quæ damnum exigit. l. item ſi cùm. §. Iulianus. ℑ. ſed tenetur creditor lege Iulia de vi,

D quæ damnum non exigit & ex decreto Marci Philoſophi ius crediti amittit. Itaq; poterit ſoluta pecunia condici quaſi indebita vel quaſi ſine cauſa ſoluta.

AD L. EXTAT.

Creditor aut crediti nomine rē debitoris quaſi pignoratā fortè occupat, aut pecuniā debitā per vim exigit. Vterq; caſus exprimitur in hoc capite, prior tātū in l. pen. ℑ. ad leg. Iul. de vi pri. de quo primū videamus. Si quid non crediti nomine creditor rapiat, vel ſubripiat, ius crediti nō amittit. Sed ſi crediti nomine in rē debitoris ſine iudicis auctoritate veniat, ius crediti amittit ex decreto D. Marci, quod Ioann. & Acc. ſic accipiūt, ſi ea res debita fuerat, nā ſi aliā rē debitoris creditor occupauerit, id tantū ius eū amittere quod in ea re ei cōpetiit, nō ius omne crediti, hoc autē eſt ridiculū, quippe decretū loqui manifeſtè de quabbet re debitoris, nec illud ſpectat, habuerit in ea ius creditor nécne. Hic duo caſus notari ſolēt, quibus etiā creditor ius crediti amittit, ſi debitoris filios ſciēs pignori

E capiat, vel in ſeruitute detineat, vel eorū operas locet: de quo in No. CXXXIIII. & apud Gregoriū lib. 2. Epiſt. ca. 4. & lib. 3. c. 43. & Ambroſium in lib. de Tobia. c. 8. Item ſi rem ſui nomine aliū quàm debitorē ob id ſolū quod ex eodē vico ſit oppigneret, de quo in No. LII. & apud Caſsiodorū lib. 4. Var. ad Ioannē Cōſul. Campaniæ. Sed hi caſus cū decreti ſpecie nihil cōmune habēt. ad eum namq; pertinet decretū qui rem debitoris ſine iudice poſsidet. Nunc ad poſteriorē caſum tranſeamus, cùm ſcilicet creditor pecuniā vel rem creditam per vim extorquet. Accurſius vt oſtendat hoc caſu creditorem credito non excidere, opponit l. qui vas. in prin. ℑ. de furtis, vbi qui furi vas furtiuū aufert nihilominus furem in duplum condemnat. Sed auferre eo in loco non eſt per vim auferre. itaq; non eſt cur ea lege perturbemur. Quod ſi adhuc opponatur l. ait prætor. §. ſi debitorem. ℑ. quæ in fraud. cred. vbi debitori fugienti pecunia extorquetur impunè, id dicam originē ſumere ex hac lege XII.

F tab. SI CALVITVR PEDEMVE STRVIT MANVM ENDO IACITO. Magis obſtat tit. Quod legatorū, in quo docemur legatariū qui ante vel poſt aditam hereditatē non ex voluntate heredis Falcidiā prætendētis legata occupauerit, teneri quidē interdicto Quod legatorū, quod eſt apiſcendæ poſſeſsionis, legata tamen non amittere. Sed habet decretū D. Marci ſeparatā rationē. De eo enim loquitur, qui rem ſibi debitam à debitore vi exegit, vel qui debitore poſsidente rem eius in qua iuris nihil habebat, temere occupauit. Edictum Quod legatorum de eo loquitur, qui ab herede legata per vim non exegit, ſed cùm eorum poſſeſsionem heres nondum apprehendiſſet, id eſt,

G cùm poſſeſsio vacaret, ea iure ſuo occupauit. quod maximè alienum eſt à vi. Idcirco hic legati non amittit. ille creditum amittit, ſicut & dominium dominus, qui per vim expulſo poſſeſſore prædium ſuum furenter inuadit ex Conſtitutione l. ſi quis in tantam. C. vnde vi; quæ diu cum fuiſſet olim ſopita, reducitur edicto Athalarici regis apud Caſsiodorum lib. 9. Var.

Actionibus experiaris.] Actionibus experiendum eſt, non vi. Actionibus, foro iuriſdictioni nihil eſt tam contrarium, quàm vis. Vim porrò dicimus non ferrum & arma tantum, ſed & cùm quis neglecto iuris ordine temere partes ius dicentis vſurpat.

AD

vltra dodrantem portionis ſuæ debeat: & hic quidem in hac ſpecie veluti ſubſtitutus. A
Primus verò veluti inſtitutus portionis ſuæ quartam retinebit. Quòd ſi pupillus priuſ-
quam decederet, à ſe relicta legata ſoluerit, atque ideò cautionem exegerit (alioquin
tutores ſubſtitutis tenerentur. l. 1. §. interdum. l. is cui fideic. l. reperitur. D. eod.) vtrique
ſubſtituto quaſi heredi ſtipulatoris committetur ſtipulatio, in eam quantitatem quam
retinere quiſque debet. Porrò LV Primus, XXV Secundus retinere debet: quiſque
ex omnibus legatis pro rata. & hæc eſt ſententia d. l. in ratione. §. ſi filio. cui ſolet oppo-
ni l. 1. §. Marcellus. D. ſi cui plus quàm per leg. Falcid. eo quod Marcellus ſubſtitutum
oneratum iubet integra legata præſtare: ſed hoc ita ſi dubitetur de lege Falcidia. eo B
namque ſolo caſu integra legata oneratus præſtat, in rem cautione interpoſita, quæ
tamen non ei tantùm, ſed & coheredi committi poterit, vtputa ſi exiſtente immenſo
ære alieno legata omnimodo inutilia reddantur: quia tunc & coheredis intereſt lega-
ta reddi, cùm ſit æri alieno obſtrictus pro ſua parte. Sed cauſa cognita, id eſt, inſpecto
ære alieno, ſi incertum non fuerit, ſuæ partis ſubſtitutus oneratus proculdubio quar-
tam retinebit, quia exemplo inſtitutorum & in ſingulis ſubſtitutis ſeparatim Falci-
diam induci placet.

C

De contribuendis legatis ab inſtituto, & ab eodem impuberi ſubſtitu-to relictis. CAP. XXXVI.

SI AB inſtituto & ab eodem impuberi ſubſtituto in ſecundum ca-
ſum legata relicta ſint, ab impubere forſitan nihil, in Falcidia habe-
tur ratio omnium bonorum, quæ ad eum ex inſtitutione & ſubſtitu-
tione peruenerunt, non ſecus ac ſi primis tabulis ex parte purè, ex
parte ſub alia condicione heres ſcriptus fuiſſet, quo caſu nemo du- D
bitat quin partes commiſceantur & partium legata. l. coheredi. §. co-
heres. in princ. D. de vulg. ſubſtit. Ideoq; inſtitutus, idemq; ſubſtitutus à ſe primis vel ſe-
cundis tabulis relicta legata ſolida præſtabit, ſi vel ex primis vel ex ſecũdis tabulis qua-
drantem ſeruare poſsit: ſin minus, vtetur legis beneficio. nec intereſt ſubſtitutus fue-
rit pupillo inſtituto, an pupillo exheredato. nam & à ſubſtituto exheredati in primis ta-
bulis ſcripto legari poſſe Iulianus ſcripſit. l. in ratione. §. vlt. D. ad leg. Falcid. l. planè ſi
filium. in princip. D. de legat. 1. Sed ſi ab eo inſtituto legatum ſit, à ſubſtituto nihil, id
quod ex ſubſtitutione accedit, ſanè legatariis non proficiet. l. quod ſupra. D. ad legem E
Falcid. vbi (vt hoc obiter admoneam) pro, *In pecuniam legatum*, legendum eſt cer-
tò, *In pecuniam legatam*: & ſic quoque, vt ſupra tradidimus, patris hereditate legatis
non idonea, pupilli idonea, legata non augeri placet.

De non contribuendis legatis à pupillo & pupilli ſubſtituto reli-ctis, cum his quæ ab alio quodam coherede pupilli relicta ſunt. CAPVT XXXVII.

F

SI ERGO à coherede eodemque ſubſtituto pupilli in vtriſque tabulis
legatum ſit, habetur ratio vtriuſq; partis. Non ſic fit, vt nunc demon-
ſtraturi ſumus ex l. cohered. §. coheres. D. de vulg. ſubſtit. cùm alius pu-
pillo ſubſtitutus, alius coheres adſcriptus eſt. nam legata à pupillo &
à pupilli ſubſtituto relicta confunduntur, etiam ſi coheres pupilli bo-
norum paternorum quadrantem integrum obtineat. Vtrumq; fit ea-
dem ratione, quia & illo & hoc caſu ſubſtitutus inſtituto comparatur. In hoc autem
caſu inſtitutus ſeparatim Falcidiam induceret, etiam quadrante coheredi relicto. Ergo G
& inſtituti exemplum ac ſi omnino ſub alia condicione in primis tabulis ſcriptus, ſub-
ſtitutus imitabitur: denique coheredis pupilli coheres eſſe videbitur, licet in iiſ-
dem tabulis non ſit ſcriptus. neque hoc nouum eſt. nam & collegatarij ſiue coniun-
cti videntur, quorum vni res in primis tabulis, alteri eadem res in ſecundis relicta eſt.
& hæc eſt ſententia §. coheres. Eò ferè tendunt omnia; quæ de contributionibus
trad

A traduntur, vt diſcamus ad rationem primarum tabularum conferri omnia & reuocari oportere. Quattuor capitibus hanc quæſtionem concluſimus, vt faciliùs intelligeretur, nihil nos eorum quę in ea obſcuriora creduntur, aut negligenter omiſiſſe, aut fraudulenter diſsimulaſſe.

Ad No. Iuſtiniani ὥστε τὰς ὑποκαταστάσεις μέχρι ἑνὸς βαθμοῦ ἵστασθαι. CAP. XXXVIII.

B NON aſſentior Alciato, qui in No. Iuſtiniani CLIX. ſic legendum putat, ὥστε τὰς ὑποκαταστάσεις μέχρι τοῦ δ. βαθμοῦ ἵστασθαι. Primùm enim ſic Græci non loquuntur, μέχρι τοῦ δ. Sed μέχρι δ. Deinde ex eo quod priore loco in ea Nouella conſtituitur, apparet rectè ſcriptum, μέχρι ἑνὸς βαθμοῦ, quandoquidem Iuſtinianus conſtituit, ſi inter filios facta ſit precaria ſubſtitutio, vt non porrigatur vltra filiorum gradum, & licet id poſtea adiiciat: Si teſtator in infinitũ alienationem extra familiam prohibuerit, vt non valeat prohibitio vltra quartum gradum, à priori tamen Nouellæ parte rectè titulus conceptus eſt in hunc modum, *Vt ſubſtitutiones vſq; ad vnum gradum conſiſtant.* Nec iuuat Alciatum vulgaris tranſlatio cuius propter vetuſtatem auctoritas apud me magna eſt, vel eo maximè quòd pleraque ex ea Gregorius referat in epiſtolis. Codex enim Græcus quo vſus eſt ille eius tranſlationis auctor plurimùm aliam inſcriptionem habuit quàm noſter, & ideo ſic vertit, *De reſtitutione fideicommiſsi & nomine familiæ vſque ad quotum gradum locum habeat & quod familiæ nomine nurus continetur.* In libris excuſis legitur, *ad quartum.* Sed omnes ſcripti habent, *ad quotum.* Sic & in contextu eius No. vbi eſt ſcriptum, *& aſcenſum & deſcenſum*, legen-
D dum ex veteribus, *& aſcenſum* σκαλῶν, vbi, *plenum eſſe pietate, plenum eſſe* εὐλογίας.

Ad l. Balliſta. D. ad S. C. Treb. CAP. XXXIX.

NON rogatur de fructibus reſtituendis, qui ita rogatur, QVIDQVID EX HEREDITATE MEA BONIS'VE MEIS PERVENERIT. l. quod his verbis. D. de leg. 3. verùm huic ſententiæ
E aduerſatur l. Balliſta. D. ad Treb. niſi dicas eam in ea ſpecie fuiſſe voluntatem defuncti, quod & verum eſt. Ceterùm vnde colligitur? An ex eo quod dixit *Pecuniam?* Minimè: nam & cùm pecuniam dicit, non hereditatem aut bona, fructus non venire conſtat. l. ſcribit. eod. tit. quæ proximè iuncta eſt l. Balliſta. & ex eodem Celſi libro: & in hac quæſtione pecuniæ verbo plus non ſignificatur quàm hereditatis. l. nam quod. §. vlt. eod. tit. Ideoq; in l. Balliſta verba hæc, *Id eſt, pecuniam*, mali interpretis eſſe aio. Ne voluntatem etiam colligas ex verbo, *Omnem*, quod peremptorium vocabulum Valentinianus vocat. nam & ſi dixe-
F rit, *Omnem*, fructus non veniunt. l. heredes. in pr. eod. tit. cùm & ſi non dixerit, intelligatur ſemper. l. Lucius. §. tres. eod. tit. Rurſus id ne colligas ex verbo, *Quantacumq;.* nimis de grammaticorum ferula ſecuri animi eſſe videberis, ſi talia dicas. quid enim intereſt, dixerit teſtator, *quanta* an *quantacumque, quod* an *quidquid?* Ne etiam dicas legem Balliſta loqui de fructibus perceptis ante aditam hereditatem. hi namque omnimodo in reſtitutionem veniunt, nec exigimus, vt de eis ſpecialiter teſtator rogauerit, vel vt rogaſſe intelligatur. l. in fideic. l. ita tamen. §. 1. eod. tit. Quid ergo dicendum? Ego ſic ſtatuo, in ſpecie l. Balliſta fideicommiſſum coloniæ Philippenſium pro-
G palam non relinquitur in hunc modum, *Quanta pecunia ex hereditate mea ad te peruenerit, eam omnem reſtituas*, ſed inſtituitur filius ſub hac condicione, Si cauerit quantacumque pecunia ad ſe peruenerit, eam omnem ad coloniam Philippenſium peruenturam. De fideicommiſſo autem hereditatis cautio prætoria interponi ſolet, etiam ſi de eo nihil teſtator dixerit. l. hæc ſtipulatio. D. vt leg. no. cau. quæ non recipit incrementum fructuum. l. 1. §. belliſsimè. eod. tit. Huic enim cautioni eadẽ cauſa ineſt

quæ

quæ fideicommiſſo. l. Titius. §. vlt. D. ad Treb. Hac verò cautione Balliſta contentus A
non fuit, ſed voluit conuentionalem interponi & quodammodo non ex teſtamento,
ſed ex cautione conuẽtionali fideicommiſſum deberi voluit. Huiuſmodi autẽ cautio
cõuentionalis incrementum fructuum recipit. l. pecuniæ. §. 1. D. de ver. ſig. quæ pertinet ad ſtipulationẽ vẽditæ hereditatis, QVANTA PECVNIA EX HEREDITATE PERVENERIT, vt oſtendimus Obſ. lib. D. 2. cap. 30. Deniq; conuentionalis
plenior eſt prætoria, quoniã id plerumq; cõtrahentes agere videntur. Quamobrem
dum ex cautione conuentionali non ex teſtamento hereditatem reſtitui voluit, cum
incremento reſtitui voluit. alioquin fruſtra iuſsit caueri cum edictum ſufficeret. B

De aduocatis, & loco quodam deprauato apud M. Tullium Actionis 1. in Verrem lib. 1. CAP. XL.

CORNELIVS Tacitus in libro de Oratoribus, Horum, inquit, temporũ diſerti, cauſidici, & aduocati, & patroni, & quiduis potiùs quàm
oratores vocantur. Vocantur & togati in Conſtitutionibus Imperatorum: & eorum munus cauſidicina ab Ammiano lib. 30. & Theo- C
doſio in l. 188. C. Theod. de decur. ea forma qua Tertullianus iuridicinam lib. de Pallio, & iudicinam Apuleius VII. dixit. Abutuntur
ea appellatione plerique ignobiles & ignari, litium concinnatores ac redemptores. l.
nec quicquam. §. circa. D. de offi. proconſ. & qui olim rabulæ ac moratores dicebantur. M. Tullius in diuinatione, *Niſi quem fortè ex illo grege oratorum*. Locus eſt in omnibus codicibus valde deprauatus, præterquam ſcriptis, in quibus propius vero aliàs
meatorum, aliàs mercatorum, aliàs meritorum ſcriptum legimus: ſed quia obturbatores Aſconius interpretatur ſordidosq; cauſidicos, qui adhibebantur ad moram faciẽ- D
dam, ac paulo poſt, Aderant, inquit, his rebus moratores apti talibus negotijs: non
dubitabimus, quin eſſet eo loco pro *oratorum*, legendum *Moratorum*. ac ſimili forma gregem rabularum Varro dixit auctore Nonio Marcello. Horum caninam facundiam dici ex Salluſtio & Hieronymo alij notarunt. Addatur Prudentius in Hamartigenia:

Inde, inquit, *canina foro latrat facundia toto.*

Et Columella in præfatione. Sed ne caninam quidem, ſicut dixere veteres, facun-
diam &c. Vbi vulgo male legitur, *ſtudium*. E

FINIS.

IACOBI CVIACII

I. C. COMMENTARII IN XI. TITVLOS PANDECTARVM,

*

Quorum catalogus ſequenti pagina habetur.

Ad ampliſſimum virum D. Ioannem Monlucium Epiſcopum & Comitem Valentinum Dienſem.

πρὸς τεταρταῖον. δοκιμασθείς.

Κυμίνου γλυκέος ἀκοπιασμένου ὅσον ἐμβάψαι δύνασαι ἐνὶ δηναρίῳ. καὶ ὕδωρ εἰς κύαθον ἕνα ἤγουν δύο κεκομμένου γραικοῦ. καὶ δὸς πίνειν τῷ νοσοῦντι εὐθὺς μετὰ τὸ ῥῖγος. καὶ ποιεῖ παραυτίκα.

Catalogus titulorum.

De in integrum reſtitutionibus.	pagina	325
Quod metus cauſa geſtum erit.		327
De dolo malo.		335
De minoribus vigintiquinque annis.		344
Qui teſtamenta facere poſſunt, & quemadmodum teſtamenta fiant.		359
De liberis & poſtumis heredibus inſtituendis vel exheredandis.		367
De iniuſto rupto irrito facto teſtamento.		383
De his, quæ in teſtamento delentur, inducuntur, vel inſcribuntur.		387
De heredibus inſtituendis.		389
De pactis.		401
De tranſactionibus.		421

[illegible]

AMPLISSIMO ET DOCTISSIMO VIRO D. IOANNI MONLVCIO EPISCOPO ET COMITI VALENTINO DIENSI,

IAC. CVIACIVS S.

QVÆ in hac ſchola, cuius præcipua cura tua eſt, de iure ciuili docui, neq; iuuentuti debere diutius, neq; alium quàm te ad ea probanda arbitrum deligere poſſum. ac primùm ſi cur ea debeam, fortaſſe quæras, multæ cauſæ ſunt, quas niſi ex meipſo & aliqua in docendo accuratione fideq; mea penderent, mihi non eſſet graue commemorare. Illas ſtatim dixero libentius propter quas te ſolum arbitrum fero. Non amplectitur facilè iuuentus noſtra, cui ad vſum forenſem & ad capeſſendam Rempub. inſtruendæ damus operam, quæ ex hac doctrina traduntur, niſi commendauerit ea aut vulgi adſenſus quidam, aut, quod melius eſt, clariſſimorum & ſpectatiſſimorum virorum auctoritas: ac ſicuti rudes nummorum æſtimatores, quibus quid adnumeratur, non antè ſibi ſatisfactum putant, quàm per menſarium aliquem explorarint, an probi ſint nummi: meritò item iuris ſtudioſi ſi quid quis ex hac ſcientia promat, id priusquàm in arcam congerant, probari à probatis expoſcunt. Ego verò ea in re nunc quem alium præter te mihi probatorem depoſcam, non habeo. Fruſtra obtrectatorum, ſi qui ſunt qui noſtris eant itineribus, iudicium requiram. Fruſtra aduerſariorum qui à noſtris deuia ſectantur. συρφετώδη illum gregem Doctorum dico, qui nos noſtrámve docendi rationem aſpernantur, abhorrent, nec ſecus ac ſanguinem viperinum peſtemq; vitant. Scio non deeſſe alios, qui virtute & eruditione plurimum præſtant, quos iure ſumere, reijcere non niſi iniuria poſſim. Ceterùm quem ex his anteponam tibi, non video. Eis ſolum te multo æquius omnibus honoribus prætulero. nam vt circumſpiciam omnia, quæ in eo deſiderantur, cuius iudicium expetitur, nec auctoritate par tibi quiſquam in Reipub. maximis grauiſſimisq; cauſis iamdiu cognito & probato, nec cui de iuris ſcientia, vt de ceteris diſciplinis limatius iudicium maiorq; earum facultas exiſtat, nullus qui veræ pietatis ac

religionis, ſplendidius lumen Reipub. noſtræ præbeat, porrigat, tendat. Te igitur ceteris, ut poſui ſuprà, honoribus omnibus meritò prætulero. Tu viciſſim ſi libenti animo huiuſce rei arbitrium ſuſceperis, & hæc quæ ex ſchola tua prodeunt, tua ſententia comprobaueris, equidem currum nullum, inſulam, lauream nullam cum vno verbo tuo cum mea laude coniuncto comparauero, idem illud & ſtudioſis omnibus erit, ſat ſcio, ὥσπερ τὶς θέμιστος ψῆφος. Quod vt facias, quia maximè cupio, ſic abs te, Ampliſſime Domine, maximopere contendo. Vale. Valentiæ Cauarum IIII. Kalendas Auguſti

1559.

IACOBI CVIACII I. C. AD TITVLVM D. DE IN INTEGRVM RESTITVTIONIBVS, COMMENTARIVS.

A Definitione reſtitutionis in integrum incipiendum eſt, quam ſic Paulus ſtatuit lib. 1. Sent. In integrum reſtitutio, eſt redintegrandæ rei vel cauſæ actio. Verùm quid eſt res, quid cauſa? An res lis eſt? plerumque enim reſtitutione lites renouantur: & ſic quæ lis inofficioſi dicitur in l. pater. ff. de collat. do. res dicitur in l. Pap. §. ſi quis poſt. ff. de inoff. teſta. & coniunctim res vel lis in l. ſi defunctus. C. de ſuis & leg. lib. vt in veteribus actionibus, QVAM REM SIVE LITEM DICERE LICET. Dubitatum enim olim fuit inter prudentes, vtrùm rem, an litem dici oporteret.
B Cauſa verò, an eſt hypotheſis, ſiue negotium, ex quo lis nondum vlla eſt? vt in l. cauſas. C. de tranſac. vbi *Cauſas vel lites*, id eſt, hypotheſes vel actiones. Omnis enim tráſactio aut de actione eſt, aut de hypotheſi ex qua actio eſſe poteſt. Sic in l. Lactæ. ff. de re iudic. *negotium vel lis*, apud Plautum in Aulul. *negotium aut res*. Enimuerò vt longè aliter rem cauſamq; in definitione Pauli accipiamus, Iſidorus facit: qui lib. 5. Etymol. tradita ex Paulo integri reſtitutionis definitione ex quodam alio auctore bono ſtatim hæc ſubiicit, Res redintegratur, quæ vi ablata atque extorta eſt, Cauſa redintegratur, quæ expleta non eſt. Hic igitur erit definitionis ſenſus, Reſtitutione in integrum non tantùm rem perfectam, vt puta datam, redintegrari, ſed etiam imperfectá, id eſt, cauſam, vt ſi promiſſa ſit res non data l. 9. §. ſed quod prætor. ff. tit. prox.
C Et ex his quidem hoc etiam liquet in l. j. C. per quas perſ. nob. adq. redintegratæ rei vindicationē reſtitutionem rei ſignificare, quam is, exempli gratia, paciſcitur, qui legem commiſſoriam dicit, quandoquidem ex ea conuentione ſolet venditori vindicatio dari. l. vlt. ff. de lege com. l. commiſſoriæ. C. de pac. inter emp. & vend. Sed quod Paulus ait reſtitutionem in integrum actionē eſſe, quemadmodum ſe habeat, nunc videamus. Huius edicti ſex ſunt clauſulæ. Ex prima datur propria actio, reſtituitur & priſtina. Ex ſecunda eſt propria actio, vel arbitrio iudicis reſtituitur priſtina ſi qua ſit: ſed propria illa quæ datur, famoſa eſt, & in ſumma hæc ſunt in hac reſtitutionum quæſtione ſingularia, vt ſit vna tátùm reſtitutio famoſa, vna perpetua, vna nõ actio, ſed extraordinaria perſecutio. Et ex tertia clauſula extra ordinem executio fit cognitione prætoria: Et ideo Prætor in edicto non ait, IVDICIVM DABO, vel RATVM NON HABEBO, ſed, ANIMADVERTAM.
D Ex parte quarta creditori in debitorem capite minutum priſtina actio reſtituitur reſciſſa capitis deminutione, ea quæ actio perpetua eſt. Ex quinta quoque præſentibus contra abſentes, & abſentibus contra præſentes priſtina actio in integrum reſtituitur, & ob id reſciſſoria dicitur. Omnis enim actio reſtitutoria, reſciſſoria eſt & vtilis. Porrò ex vltima clauſula eſt etiam iure actionis reſtitutio in integrum ob id quod factum eſt futuri iudicij euitandi cauſa. Rectè igitur reſtitutio definitur actio. namque omnis reſtitutio actionum & formularum executionem habet, excepta tertia, quæ extraordinario iure expediri ſolet, quæ & ipſa actionis verbo comprehendi poteſt, ſicut interdictum, præiudicium, cautio prætoria, ius dicendi nullum: & lis dicitur in l. ſi intra. C. de in int. reſt. minor. l. ſi filius. ff. de minor. & actio in l. etiam ſi. §. vlt. ff. eod. tit.

AD L. I.

E Vtilitas.] Vtilitas parens eſt æquitatis. qui igitur ab vtilitate edictum commendat, & ab æquitate commendat.

Plurifariam.] Variis ex cauſis: puta, metu, dolo, ætate, abſentia, capitis minutione, iuſto errore.

Captionem.] Poteſt eſſe captio ſine dolo, vt fraus. l. iuriſgentium. §. ſed ſi fraudandi. ff. de pac. Non omnis qui captus eſt, & deceptus eſt.

AD

AD L. II. A

Status mutationem.] Status mutatio eſt capitis minutio.l.1.ʒ.de cap.min.Per cauſam autem ſolius capitis minutionis non reſtituitur aduerſus eam is,qui capite minutus eſt, niſi fortè ætatis vel alia cauſa ſubſit,vt in l.3.§.ſi quis.ʒ.de minor.qua in re fallitur Conſtantinus lib.1.Epit.Sed creditori in debitorem minimam in capitis minutionem paſſum,actio per eam minutionem ſublata reſtituitur.l.2.ʒ.de cap.min.

Iuſtum errorem.] Sumatur exemplum ex §.ſi quis agens. Inſtit.de act.l.ſemper.§.ſed & ſi is ſit locus.ʒ.Quod vi aut clam:l.1.§.vltim.ʒ.Quod fal.tut.auct. Et hîc obſeruandum eſt edictum illud Quod falſo tutore auctore, Vlpianum & Paulum x11. ad edictum tractaſſe, in quo & de aliis reſtitutionum cauſis. B

AD L. III.

Reſtitutiones cauſa cognita à Prætore dantur, id eſt, ſi iuſta eſſe videatur, vt eſt in edicti parte ſecunda & quinta. Itaque & tribunal exigunt & præſentiam aduerſariorum.Paulus lib.1.ſent. *Integri reſtitutio, inquit, plus quàm ſemel non eſt decernenda, ideoq́ cauſa cognita decernitur.* Hinc quæritur,an is, cui mandauit Prætor iurisdictionem,reſtitutiones dare poſsit. Et ex eis quidem partibus edicti quibus propriæ actiones dantur,non dubito quin poſsit.nam actionum iudicumq; datio vrbanæ iuriſdictionis eſt.l.imperium.§.de iuriſd.l.ſed & ſi per prætorem.§.per magiſtratus.ʒ.ex quib. cau.ma.l.ſi cuius. §.ſed ſi inter duos.ʒ.de vſufr. Ex parte tertia adoleſcentes ab eo in integrum reſtitui non poſſe exiſtimo,quoniam ea res Prætoriam cognitionem exigit,ſed cùm eam ipſe ſibi Prætor reſeruauerit,non neceſsitas iniunxerit, non abs re poſtea à Iuſtiniano definitum eſt, & hanc poſſe mandari, mandataq; iuriſdictione tranſire.l.vlt.C.vbi & apud quem. Poteſt igitur & pedaneis iudicibus,& magiſtratibus municipalibus mandari, nec verò aliter quàm ex mandato,magiſtratus municipalis in integrum reſtituere poteſt.l.ea quæ.ʒ.ad munic. C

Veræ.] Non male Ioannes veræ, id eſt, iuſtæ.Liuius lib.40. *Verius fuiſſe Coſſ. quorum prouincia eſſet,quàm ſe quid ereptum eſſet decernere.* Tullius pro Murena *Negat verum eſſe allici beneuolentiã cibo.* Sic verum pretium,id eſt,iuſtum.l.2.C.de reſc.vend.

AD L. IIII.

Actio de dolo ob rem minimam non datur: quia cùm famoſa ſit, ea parciſsimè vtendum eſt.l. 9.§.vlt.ʒ.de dolo. Aliæ reſtitutiones quæ honeſtæ ſunt, ob rem minimam dantur, niſi rei maiori præiudicium faciant. quod quemadmodum fiat, ſumpto exemplo ex l.fundum,& l.rem maioris.ʒ. de except.demonſtrari poteſt. D

Quibuſdam.] Prætoribus.

AD L. V.

Cohortatur me inſcriptionum ſimilitudo ad coniungẽdum hoc caput cum extremo l.Labeo.ʒ. de ver.ſig. Igitur vt rem amiſiſſe non videtur, qui actionem habet, vt oſtenditur in l.Labeo.ſic & amiſiſſe eam non videtur,cui Prætor promittit reſtitutionem in integrum.l.9.§.licet.ʒ.tit.prox.

AD L. VI. E

Beneficium reſtitutionis in integrum & ceditur rectè inter viuos etiam ex tertia parte. l.quòd ſi minor.ʒ.de minor.& in quemlibet ſucceſſorem transfertur.l.2.& 4. C.de temp. in int.reſt. l.minorem §.vlt.ʒ.de minor.adeò, vt poſsit ſucceſſor ex perſona defuncti reſtitutionem impetrare intra ſtatutum tempus,quòd in actionibus reſtitutoriis ſatis expeditum eſt.In cognitione prætoria,quæ tertia parte edicti promittitur,vidẽdum eſt,vtrùm minor minori, an maior minori vel minor maiori ſuccedat. Si minor minori,vt ſi vicenarius trino vicenario, reſtitui ſtatim poteſt,non intra ſex, ſed intra quattuor annos ex perſona defuncti. quod ſi non fecerit, poſt xxv. annum à ſe completum, ætatis beneficio quattuor ei dabuntur anni: atque ita non tam ex perſona defuncti, quàm ex ſua reſtitui videbitur.& hoc demonſtrat l.interdum.ʒ.de minor. quam vt huic noſtræ coaptandam putem,quæſtionum & inſcriptionum ſimilitudo facit,& l.2.& l.ea quæ.§.ſi quando.C.de temp.in int. reſtit.& Paulus lib.1.ſent.tit.9. Quod ſi minor putà vicenarius maiori ſucceſſerit, cui exempli gratia menſis tantùm ſupererat ad reſtitutionem in integrum, vel ſtatim intra menſem ſucceſſor ex perſona defuncti reſtitutionem poſtulabit, vel hoc omiſſo & poſt legitimam ætatem ei menſis integer ſeruabitur.d.l.interdum. Fuit olim in hac quæſtione magna contentio inter Martinum & Bulgarum: qui tamen effectu & re ipſa inter ſe conſentiunt. Nam & in priori ſpecie ſucceſſori ad reſtitutionem vterque nouem annos dat, & in poſteriori quinque & menſem vnum. Illud ſolum Bulgarus ſubtiliter tentat. in priori ſpecie quadriennium non cedere ante legitimam ætatem ſucceſſoris: Martinus contrà ſtatim cedere putat. Sic & in poſteriori ſpecie menſem Bulgarus ait non cedere,niſi poſt legitimã ætatem ſucceſſoris,Martinus ſtatim adquiſita ſucceſsione, & nihilominus ratione ætatis integrũ ſeruari in id tempus, quo ſucceſſor ex adoleſcẽtia exceſſerit. & vtraq; opinio probabiliter defendi poteſt. At quid fiet, ſi maior minori ſucceſſerit? Et tũc non eſt dubiũ tempora ex perſona defuncti ſtatim cõputari.d.l.ea,quæ.§.vlt.id eſt,annos quattuor. Si enim vicenario maior ſucceſſerit,non anni ix. ſed iiii. ſucceſſori ad reſtitutionẽ dabuntur.d.l.interdũ: Nunc qui in hoc tractatu ſucceſſorũ appellatione contineãtur,videamus. Et Vlpianus hoc loco oſtendit ex lege F G

A heredes ſignificari, itemq; eos, qui ex S. C. ſuccedant, vt puta fideicommiſſarios, quibus ex S. C. Trebelliano reſtituta eſt hereditas, & eos, qui ex Conſtitutionibus, vt puta ſucceſſores filiifamil. militis, quos ipſe ſcilicet ſibi teſtamento inſtituerit. & hoc hereditatis ex Conſtitutionibus delatæ exemplum apponi oportet ad l.3.§.vlt.ff.de pet.hered. non illud Accurſij ex §.ceterum, de leg.ag. ſuc. cuius origo eſt ex XII. tab. & vt maximè ſit ex Conſtitutione Iuſtiniani ſublata lege Voconia reductum, tamen de Iuſtiniani Conſtitutionibus nihil cogitauit auctor ſupradictæ l.3. Non item illud Accurſij de Antoniana. nam huius quartæ actio perſonalis eſt non realis, ideoq; in hereditarium nomen non cadit. l.1.§.ſi impubere.ff.de collat. Sed filiof. milite inteſtato defuncto pater, qui eius caſtrenſe peculium iure ſuo occupat, ſucceſſoris etiam loco eſt, & in eum tranſit, ſi qua filiof. reſtitutio competebat. Solet in hanc rem adduci l.3.§.Pomponius.ff.de minor. qui tamen peſsimè eſt ab
B omnibus acceptus. Eſt namque prima pars accepta de profecticio & aduenticio peculio, ſecũda de caſtrenſi, atque ita efficitur ex prima parte in profecticio vel aduenticio peculio patrẽ poſt obitum filij quaſi heredem ſuccedere, quo dici abſurdius nihil poteſt. In caſtrenſi pater ſuccedit quodammodo quaſi heres poſt mortem filij inteſtati, propterea quod id in iure filij fuit: In aduenticio & profecticio nihil vnquam iuris filius habuit, ſed id perpetuò in patris iure manſit: tantùm abeſt, vt mortuo filio in eo ipſe quaſi heres ſuccedere videatur. Illud non eſt animaduerſum in eo §. proponi ratiocinationem huiuſmodi, Ex quibus cauſis filius in re peculiari reſtitui poteſt, poteſt & pater quaſi heres mortuo filio. Poteſt autem filius reſtitui ex cauſa caſtrẽſis peculij. Ergo & pater. Sed ponitur quidem in eo §. propoſitio & aſſumptio, non tamen concluſio, vt in l. qui vſumfructum.ff.de verb.oblig. quam expoſuimus ſub tit. de pactis. Id ad extremum colligatur ex hac lege, ſucceſſorum
C quoque loco haberi patronum, qui ex ingratitudinis cauſa libertum in ſuam poteſtatem redegit: & ideo qua ex cauſa in integrum reſtitui libertus potuit, poterit & patronus. Hoc beneficiũ patronõ datum lege Ælia Sentia. l. ſciendum.ff.de verb.ſignific. aliiſq; legibus quamplurimis & Senatuſconſultis factis in eam rem, vt Corn. Tacitus indicat lib. 13. quod & Athenienſes patronis dediſſe Valerius auctor eſt lib.2.cap.1. Eſt autem de hac re §.1. Inſt. de cap. deminut. l.2. C. de libert. & eor. lib. l.penult. C. de oper. lib. & locus apud Ambroſiũ in lib. de Iacob & beata vita. *Ita libertatem*, inquit, *accepiſti, vt meminiſſe manumiſſoris tui debeas, vt patrono tuo noueris legitimum obſequium deferendum, ne ab ingrato reuocetur libertas.* Si igitur in adeunda hereditate libertus, vel lubrico ætatis, vel errore iuſto captus ſit, priuſquam in ſeruitutem patroni redigeretur, poterit ex ea cauſa patronus ad abſtinendum reſtitutionem impetrare. Nec enim dum libertum in ſuam poteſtatem recipit, tam ab eo
D quæſita bona amplectitur & agnoſcit, quàm vlciſcitur ingratum animum liberti.

AD L. DIVVS.

In abſentem contumacem dicta ſententia valet, nec appellatione reſcinditur. Contumacem plerumq; tria edicta faciunt, ſi & extremi edicti die citatus non reſpondeat. Citari autem ſolet in iure voce præconis, vt hæc lex oſtendit, quod quidam ſic notant quaſi aliter citatio non fiat: falsò. Fit enim & edicto publicè affixo. l. ſenatus. §. Diuus.ff.de iure fiſ. Plautus in Curcul. *Vbi tu es qui me libello Venereo citauiſti.* Ita citatum reum accipio in l. inter.ff.de pub.iud. &, citare in teſtimonium in l. in teſtimonium.ff.de teſtib. Licet autem dicta in contumacem ſententia appellatione non reſcindatur, nonnumquam tamen condemnato reſtitui litem æquum eſt, vt ſi fraude aduerſarij abfuerit, vel
E ſi eo ipſo die, quo citatus & non reſpondens condemnatus eſt, priuſquam ſurrexiſſet prætor eum pro tribunali adierit. Cùm fraude aduerſarij abſuit, rectè Marcellus ait reſtituendam potius damnato litem eſſe, quàm dandam actionem de dolo. Hac enim actione turpi nõ vtimur, niſi cum omnibus aliis actionibus & auxiliis deſtituimur.

More.] Accurſius, ex ſcripto. Ego, vt edictis citationibuſq; peractis pronuntiari in contumacem ſolet.

AD L. VLT.

Minor XXV. annis aduerſus rem iudicatam reſtitui in integrum poteſt, & ſi per tutores, curatores vel procuratores legitimè conſtitutos defenſus ſit. alioquin condemnatio nulla eſt, nec reſtitu-
F tione eſt opus. l. penult. C. ſi adu. rem iud. Maior autem abſens Reipub. cauſa vel ſimili, ſi per procuratorem defenſus ſit, aduerſus rem iudicatam non reſtituitur, niſi in hoc, vt & poſt tempora interponendæ appellationis appellare poſsit. nec enim quæ in eum dicta ſententia eſt, ſine appellatione reſcindi poteſt. Indefenſo lis omnimodo reſtituitur. l.1. C. quib. ex cauſ. ma.

Rempub.] Antonio Goueano aſſentior libentiſsimè, qui hoc in loco repoſuit, *rem iudicatam*. nec veriùs reſtitutus vllus locus, nec menda vlla acutiùs animaduerſa vmquam eſt. Hæc enim lex cùm ſit ex libris de appellationibus, non niſi ad reſtitutionem, quæ contra rem iudicatam petatur, pertinere poteſt. & verò quorſum hic de Rep. potius quàm de priuato?

G
AD TIT. QVOD METVS CAVSA GESTVM ERIT.

ACTIO quod metus cauſa, ſi quis originem quærat, Octauiana formula eſt auctore M. Tullio in v. Ver. Primus namq; L. Octauius Prætor eam edicto propoſuit, promiſitq; in hũc mo-

dum, QVOD VI METVS'VE CAVSA: quo modo & de ea in Cod. Iuſtiniani titulus concipitur. Alij poſtea, QVOD METVS CAVSA, edicere ſatis habuerunt, neque tamen ideo minùs ea notarunt, quæ vi fiunt, quippe cùm & ea metu fieri videantur. Veteres autem non ſine ratione vim à metu diſtinxerunt. Vis namque eſt neceſsitas quodammodo contraria voluntati, vel, vt Paulus definiuit, *maioris rei impetus, qui repelli non poteſt*, id eſt, quem à ſe quis propulſare non poteſt. Hæc eſt definitio vis atrocis ſiue maioris. Metus autem eſt inſtantis vel futuri periculi cauſa mentis trepidatio. Præſentis mali nullus eſt metus, ſed inſtantis, imminentis, impendentis, futuri. Ariſtoteles in III. Eth. φόβον definit κακοῦ προσδοκίαν, & in VI. Sectione φρίττειν τῷ μέλλοντος κακοῦ προσδοκίᾳ: atque ideo ſpes & metus dicuntur eſſe contraria, quòd ſpes ſit expectatio boni, metus expectatio mali. Sub metum ſubiecta hæc ſunt, pigritia, pudor, timor, formido, terror, pauor, exanimatio, conturbatio. In hoc edicto, metus verbo nec pigritia ſignificatur, nec pudor: quem etſi M. Tullius in hoc genere ponat, & philoſophi quidam definiant, φόβον ἀδοξίας, Ariſtoteles tamen negat metum eſſe. Non item formido, non leuis & vanus timor, quo afficiuntur, qui vel dignitate, vel iactatione, vel conteſtatione alterius commouentur. l. ad inuidiam. l. metum. C. eod. tit. non timor infamiæ vel alicuius vexationis. l. 7. ff. l. cum te. l. accuſationis. C. eod. non is, quem ipſi ſibi homines omnidi inferunt. ab alio enim re ipſa metum inferri oportet. l. 9. l. ſi mulier. in princip. ff. Denique metus verbo ſignificatur pauor, terror, exanimatio, cõturbatio, perculſio, conſternatio, mentis trepidatio, ex quibus affectibus abiicimus & demittimus animum, vnde & metum Iulius Scaliger deduxit παρὰ τὸ μεθεῖναι, quòd ex eo amittatur conſtantia & omne conſilium abiiciatur. Id fit illato metu mortis, aut cruciatus, corporis, aut ſeruitutis, quæ morti comparatur, aut ſtupri, quæ in homine bono grauior eſt, quàm mortis. l. interpoſitas. C. de tranſact. l. 3. 4. 8. ff. l. 4. 7. 8. 9. C. eod. ideoq; Labeo rectè metum accipiendum dixit, non quemlibet timorem, ſed maioris malitatis. l. 5. ff. Sic malitatem dixit vt bonitatem. Sic ſceleritatem in l. 3. ff. de bonis eorum qui ante ſent. mor. Ariſtoteles dixit μείζονων κακῶν in initio IIII. Eth. At quẽadmodum vis cõtraria eſt voluntati, an & metus, dubitari poteſt. Et Vlpianus quidem hac in re vim metui parẽ facit in l. nihil conſenſui. ff. de diu. reg. iu. quæ lex propriè ad hanc edicti partem ſpectat, cùm ſit ex lib. XI. in quo Vlpianus eam partem executus eſt. Ceterùm l. ſi mulier. §. penult. ff. vbi metus eſt, ibi & voluntatem eſſe demonſtrat, itemq; l. interpoſitas. C. de tranſact. quod & de vi ſignificatur in l. item ſi cùm. §. qui vim. ff. Vis enim in hoc edicto eſt, quotiens quis velle cõpellitur, vt puta cùm tradere vel promittere vel paciſci cõpellitur. Igitur duplex eſt voluntas: remiſſa, hæc in his eſt, quæ vi vel metu fiunt: integra, hæc non eſt. Hæc verò ibi demũ eſt, vbi quid vltro atq; ſponte volumus. Ex diuerſo duobus quoq; modis inuitũ accipimus eum, qui omnino non vult, & eum qui coactus vult. l. ſi metus. ff. de adq. hered. adeò, vt diuerſa ratione dici poſsit quis idem voluiſſe & noluiſſe. In edicto de furtis & vi bonorum raptorum inuitus eſt is, qui omnino nõ vult. In hoc edicto is, qui coactus vult. neq; enim vis hîc pro rapina accipitur. Ait Vlpianus in l. 1. Olim ita edicebatur.} Sic de pactis, olim PACTA QVAE NEC VI NEC DOLO MALO, poſtea, PACTA QVAE NEC DOLO MALO. De commudato, olim, VTENDVM DEDISSE, poſtea, COMMODASSE. De arboribus cædendis, olim, SVBLVCARE & CONLVCARE, poſtea, ADIMERE & COERCERE. De interdicto vnde vi, olim, DETRVSVS, poſtea, DEIECTVS.

AD L. VII. ET VIII.

Non quilibet metus cauſam dat edicto, ſed is quem ſupra definiuimus, id eſt mortis, aut verberum, aut vinculorum, aut ſeruitutis, aut ſtupri, ex quo animus proſternatur. Igitur ſi quis in furto aut adulterio deprehenſus, & adhibito metu mortis aut vinculorũ conterritus, redemerit ſe, reſtituitur ex hoc edicto, & data repetit quaſi metu extorta, non quaſi turpiter accepta, cùm ſint & turpiter data. l. 4. ff. de condic. ob tur. cau. & hoc vtriq; verũ eſt, ſiue potuerit iure occidi, ſiue non. Vnde quæri hic ſolet, qualis fur vel adulter, & à quo iure occidi poſsit. Dicam primum de fure, tum de adultero. Fur nocturnus quoquo modo occidi poteſt ex XII. tab. lege, SI NOX FVRTVM FACTVM SIT, SI IM ALIQVIS OCCISIT: IVRE CÆSVS ESTO. Diurnus verò occidi non poteſt, niſi cùm deprehenditur, telo ſe defendat. Idq; eſt etiam ex XII. l. 4. ff. ad leg. Aquil. l. ſi pignore. §. furem. ff. de furtis. Diuus Auguſtinus lib. 2. quæſtionum ſuper Exodum. *Hoc, inquit, & in legibus antiquis ſecularibus inuenitur impune occidi nocturnum furem quoquo modo, diurnum autem ſi ſe cum telo defenderit: iam enim plus quàm fur eſt.* Idem & Tullius & Gellius retulerunt. At ſubruitur hæc differentia à l. furem. ff. ad leg. Corn. de ſic. niſi dicamus eam eſſe ex XII. tab. Lege autem Cornelia etiam eum teneri, qui furem nocturnum cùm ſe telo non defenderet occiderit, quod apertiſsimè Conſtantinus lib. 6. Epit. in vrbibus locum obtinere profitetur, non etiam in agris. Nam in agris fur nocturnus quoquomodo occidi poteſt. De adultero nũc dicamus. Eum pater tantùm vel maritus occidere poteſt, pater domi ſuæ vel in domo generi deprehenſum cum filiafamil. qualiſcumque ſit adulter, ſi & filiam ſimul in ipſo articulo occidat, Maritus domi ſuæ tantùm deprehenſum, & ita ſi humilioris condicionis ſit, nec exigitur vt & ſimul vxorem occidat, quàm & ſi per legem Corneliam impune occidat, punitur tamen alio modo, ſi eam occiderit. Non adduco leges vulgo notas. Sed & quemlibet adulterum argumento huius legis putem iure à marito occidi, ſi ſe telo defendat. nam vt de fure, qui ſe telo defendit, D. Auguſtinus dixit, iam eum plus quàm furem eſſe, ita de hoc rectè dicatur, iam enim plus quàm adulter eſt. Hæc verò poſterioris ſeculi mores & leges mirũ in modum immutarunt. nam & data eſt marito poteſtas vbicumque & qualemcumque adulterum occidendi

auct

A auctore Conſtan.lib.5.Epit.itemq; vxorem, vt ad Paul. notás ſcripſi lib.2.Sent.tit.27.quod & poſtea
Nouella quadam Maioriani primum fuiſſe introductum ex Papiano didici lib.ſing. Reſp. *Omnibus*,
vt ipſe ait, *ad ius vetus ea Nouella reuocatis*, quo ſcilicet ante legem Iuliam vxorem in adulterio de-
prehenſam impune occidere licuit, quemadmodum ex Catone Aulus Gellius refert. Ex his latis li-
quet, quid ſit, quod in hac lege Vlp.ſcripſit, non omnem adulterum vel furem iure occidi, niſi ſe telo
defendat. Nunc reliqua videamus. Reſtituitur adulter ex hoc edicto non tantũ ſi pecuniam dederit
ne occideretur, ſed & ſi ne proderetur. Nam & hoc caſu metu mortis dedit, quia proditus his quos
tangit ille dolor potuit vel non iure occidi, ideoq; pecuniã repetit quaſi metu mortis extortam, non
etiam quaſi turpiter acceptam cùm ſit & turpiter data. Sed Prætor metum illatum & improbatum
moré exprimendæ pecuniæ ſpectat, non dandi cauſam: atque ita adultero Quod metus cauſa actio-
B nem decernit. & hoc eſt quod Paulus ait: Nam & geſtum eſt malo more.] Eſt verò ſimilis
loquendi ratio in l.1.§.ſi cui cautum.ꝟ.de ext.cog. l.atqui natura.§.1.ꝟ.de neg.geſt. l.1.§.vlt.ꝟ.de act.
empt. Quidam Græci dicunt ἰδίᾳ πονηρῷ. Addit Paulus metum etiam ſeruitutis & ſtupri hoc edicto
contineri, quòd ſint hæc duo poſtrema malorũ omnium, quæ ſatius ſit morte repellere, quàm pati.
Item his malis moueri nos iuſtè nõ tantùm ſi immineant nobis, ſed & ſi liberis noſtris. quinimmò
timere nos liberis noſtris magis nobis ipſis: certè magis quàm illi timeãt nobis. Illos enim amamus
quòd ex nobis procreati ſint, illi nos quòd procreauerimus. Id autem magis compertum eſt nobis
illos à nobis eſſe procreatos, quàm illis nos procreaſſe. Ideoq; & nobis illi, quàm illis nos coniun-
ctiores ſumus, qua ratione Ariſtoteles vtitur lib. VIII. Eth.

AD L. IX.

C Metus illatus cauſam dat edicto, nõ ſuſpicio, id eſt, incerta repræſentatio inferendi eius, exempli-
gratia ſi ingreſsis hominibus armatis in meũ fundum metu mortis diſceſſero, huic edicto locus eſt
& interdicto Vnde vi: Si audiero venire homines armatos, & ſola auditione perculſus é fundo di-
ſceſſero, huic edicto locus non eſt, quia à nemine illatus eſt metus. Non eſt etiam locus interdicto
Vnde vi, quia deiectus non ſum: niſi fortè verum audiero, & venerint poſtea homines armati, ac
poſſeſsionem apprehenderint. l.3.§.proinde.ꝟ.Vnde vi & de vi ar. Paul. lib.5.Sent. *Vi*, inquit, *deijcitur
& qui violentia opinione comparata poſſeſſione ceſſit, ſi tamen aduerſarius eam ingreſſus ſit*. Longè aliud eſt,
ſi conſpexero homines armatos, eorumq; metu ſtatim profugero. Vi namq; deiectus videor, non
tantùm ſi poſſeſsionem apprehenderint, ſed & ſi cùm ad me tenderent, me in fugam collato eam
D non apprehenderint, & hoc puto Labeonem ſenſiſſe in l.1.§.item Labeo.ꝟ.Vnde vi, & Iulianum in
l.non ſolum.§.ſi dominus.ꝟ.de vſurp.& vſuc. vbi tamé in commentariis ad eum tit. oſtendimus pro
extimuerit vulgo perperam legi *exiſtimauerit*. nec enim ex illa ſola exiſtimatione mea vi deiectus vi-
deor, niſi poſſeſsio apprehenſa ſit. Ad hæc ita ſyncerè non loquimur, *Si homines venientes exiſtima-
uerit*. Scribo, *Extimuerit*, vt in P.Flor. *Extra, extrinſecus*.

Idem ait.] Si vi deiectus fuero de poſſeſsione fundi, concurrit actio Quod metus cauſa cum
interdicto Vnde vi. Si quod opus vi fiat in meo ſolo, cum interdicto Quod vi aut clam. Sed vnius
auxilij electione aliud conſumitur. l.ſemper.§.vlt.ꝟ.Quod vi aut clam.

Poſſeſsionem.] Non fundum ſiue proprietatem, ſed poſſeſsionem nudam. l.ſi mulier.§.qui
poſſeſsionem.ꝟ.

E Animaduertendum.] *In rem & Generaliter* idem valent. Hæc actio vi ipſa eſt in perſonam,
ſcriptura in rem. nam & ita edictũ conceptũ eſt, QVOD METVS CAVSA GESTVM ERIT.
Res notatur non perſona. Ideoq; Vlpianus ait nihil referrè à quo metus inferatur, à ſingulari homi-
ne, an ab vniuerſitate, quod tamen in actione de dolo diligentius exquiritur, propterea quòd eius
actionis & vis & ſcriptura in perſonam eſt. alioquin famoſa ea actio non eſſet.

Serui manumiſsionem.] Hoc verbo, *Geſtum*, non tantùm ſignificatur mancipatio, traditio
rei vel poſſeſsionis, obligatio, liberatio, ſed & manumiſsio ſerui, & depoſitio ædificij, licet nihil de-
tur, nec vllum negotium geri videatur. Et ſeruo quidem per metum manumiſſo, libertas non re-
uocatur, vt rectè Ioannes interpretatus eſt, ſed in eum qui metum intulit, datur actio Quod metus
cauſa. Omnino igitur manumiſsio valet. Excipiũtur duo caſus, ſi populus & ſi ſeruus ipſe dominum
F coëgerit, prior eſt ex Oratione D. Marci, alter etiã ex lege aliqua vel Conſtitutione, cuius tamé me-
moria non extat. l.ille. l.ſi priuatus.ꝟ.qui & à quib.man. Ad hanc ſpeciem quidam paulo inconſide-
ratiùs pertinere hanc Pauli ſententiã putat, *Seruum per metum mancipatum*, &c. Loquitur enim de alie-
nationis ea ſpecie quæ mancipatio dicitur, non de manumiſsione.

Sed quod Prætor.] Ea quæ per vim aut metum geſta ſunt, Prætor irrita facit, non tantùm ſi
perfecta ſint, vt ſi res tradita, vel pecunia numerata ſit, verùm etiam ſi imperfecta ſint, vt ſi dumtaxat
promiſſa ſit. ergo & traditionem ſiue numerationem, & promiſsionem Prætor irritam facit. Sed
quomodo promiſsionem? Nempe data actione Quod metus cauſa, ex qua ſtipulator niſi ſtipulatio-
nem acceptam faciat, in quadruplum condemnatur. §.pen.ꝟ.& l.item ſi cum.§.ſed & ſi quis. Rebus
autem perfectis, vt puta ſtipulationem ſecuta numeratione, eadem actione numeratio ita demum
G reſcinditur, ſi vtrumq; fuerit metu extortum. nam ſi vel numeratio ſola, aliis quidem legibus credi-
tor tenetur, nõ tamen hoc edicto. l.ſed & partus.§.vlt.ꝟ.vel ſi ſtipulatio ſola, competit quidem con-
dictio ob iniuſtam cauſam. l.ex ea.ꝟ.de cond.ob tur.cau. non tamen actio Quod metus cauſa. l.2.C.
de his quæ vi metúsve cauſa geſta ſunt.

Volenti.] Ei qui metu coactus rem tradidit, vel priſtina in ré actio reſtituitur reſciſſa traditione,
vel

A cõpetit.nã vim illicitã exigimus. Ait, Mox.] id eſt, excõtinenti. Quid igitur ſi ex interuallo? De vi duplex interdictũ eſt, de vi armata & de vi quotidiana. Illud datur ei qui vi à me poſsidet, ſi eũ ego ex interuallo vel alia vi deiecerit. Eadem hoc etiã datur, ſi nõ ego ſed alius ex interuallo deiecerit. Idq; apud Paulum oſtendimus lib.5. Sent.tit.6. Exẽplo horũ interdictorũ quæ plerumq; cõcurrunt cum actione Quod metus cauſa, hanc actionẽ dari puto, cùm alius eũ, qui te coegerat ſibi promittere ex interuallo coegit te accepto liberare, & hoc ſubindicat ille articulus, *Mox.* Quod ſi tu ex interuallo vim feceris armata, vt accepto liberareris, æque reſtitutionẽ ex hoc edicto dabimus, quia factũ id eſt malo more. Hîc ſi dicas eũ, qui primus vim intulit damnũ non pati, negabo, nam omnis alienatio eius rei, quæ ipſo iure multi quæſita eſt, nec ipſo iure debetur, damnum eſt, nõ obſtat etiã l. itaq; ff. de furt. vbi Vlp. ait ideo furem furti nõ agere, quòd nemo de improbitate ſua conſequatur actionẽ. nam

B Vlp. mens hæc eſt, neminem agere furti ex ſua improbitate, hoc eſt, ob id ipſum quod fur ſit atque adeo eius intereſſe rem furtiuam non perire, neque verò poteſt fur furti agere quin ſuam improbitatem pateſaciat: quod non ſimiliter contingit in actione Quod metus cauſa. ſatis namq; eſt ex parte rei vim eſſe aut metum, ex parte actoris rei vel iuris amiſsionem.

Iulianus.] Hæc actio damnũ exigit. Idcirco debitori non datur à creditore ſolutione, vel creditori è debitore tuto exceptione perpetua acceptilatione extorta: quia neq; ille ſoluẽdo, neq; hic accepto ferẽdo dãni quicquã facit. l. itẽ ſi cũ. in prin. ff. Et hoc poſtremũ in debitore obtinet ſiue ea exceptio qua tutus eſt debitor, det cõdictioni indebiti locũ, ſiue non. Cõdictioni nõ dat locũ exceptio rei iudicatæ, exceptio inopiæ, exceptio iniqui iuris impetrati, exceptio Macedoniani. Igitur & qui his exceptionibus tutus eſt, ei creditor acceptũ faciendo damni nihil facit. nec enim ideo quod maneat

C naturalis obligatiõ, quæ facit vt pecunia ſoluatur, inhibeat cõdictionem indebiti, videtur in damno eſſe. nã damnũ præſens exigimus, vt ex hoc §. colligi poteſt. qua re Acc. fallitur in l. itẽ ſi cũ. Idem ei malè opponit §. ſed quod Prætor. l. 9. ff. nam in l. itẽ ſi cum, creditori acceptu ferenti non datur actio, quia nihil ei abeſt, quippe cùm ei accepto tulerit, qui effectu debitor nõ erat. In §. ſed quod Prætor. promiſſori datur actio, licet quia propter metum exceptionẽ effectu debitor nõ eſt nihil ei abeſſe videatur. Hæc nõ ſunt cõtraria. nec enim vtraq; ſpecies eiuſdem generis eſt. Deniq; in l. itẽ ſi cùm. ideo creditori nihil abeſt, quia debitor nitebatur exceptione perpetua. in §. ſed quod Prætor. promiſſori abeſſe videtur, quia dum eligit actionem exceptionem ſpernit. Sed vt quæſtionem debitoris per metum ſoluentis aggrediamur, quæ in hoc §. proponitur, non datur quidem debitori actio Quod metus cauſa, quæ damnum exigit, l. item ſi cùm. §. Iulianus. ff. ſed tenetur creditor lege Iulia de vi,

D quæ damnum non exigit & ex decreto Marci Philoſophi ius crediti amittit. Itaq; poterit ſoluta pecunia condici quaſi indebita vel quaſi ſine cauſa ſoluta.

AD L. EXTAT.

Creditor aut crediti nomine rẽ debitoris quaſi pignoratã fortè occupat, aut pecuniã debitã per vim exigit. Vterq; caſus exprimitur in hoc capite, prior tãtũ in l. pen. ff. ad leg. Iul. de vi pri. de quo primũ videamus. Si quid non crediti nomine creditor rapiat, vel ſubripiat, ius crediti nõ amittit. Sed ſi crediti nomine in rẽ debitoris ſine iudicis auctoritate veniat, ius crediti amittit ex decreto D. Marci, quod Ioann. & Acc. ſic accepiũt, ſi ea res debita fuerit, nã ſi aliã rẽ debitoris creditor occupauerit, id tantũ ius eũ amittere quod in ea re ei cõpetit, nõ ius omne crediti. hoc autẽ eſt ridiculũ, quippe decretũ loquitur manifeſtè de quabibet re debitoris, nec illud ſpectat, habuerit in ea ius creditor necne. Hic duo caſus notari ſolẽt, quibus etiã creditor ius crediti amittit, ſi debitoris filiòs ſciẽs pignori

E capiat, vel in ſeruitute detineat, vel eorũ operas locet: de quo in No. cxxxiiii. & apud Gregoriũ lib. 2. Epiſt. c. 34. & lib. 3. c. 43. & Ambroſium in lib. de Tobia, c. 8. Item ſi aes ſui nomine alij quàm debitorẽ aliud ſolũ quod ex eodẽ vico ſit oppigneret, de quo in No. lii. & apud Caſsiodorũ lib. 4. Var. ad Ioannẽ Cõſul. Campaniæ. Sed hi caſus cũ decreti ſpecie nihil cõmune habẽt. ad eum namq; pertinet decretũ qui rem debitoris ſine iudice poſsidet. Nunc ad poſteriorẽ caſum tranſeamus, cùm ſcilicet creditor pecuniã vel rem creditam per vim extorquet. Accurſius vt oſtendat hoc caſu creditorem credito non excidere, opponit l. qui vas. in prin. ff. de furtis, vbi qui furi vas furtiuũ aufert nihilominus furem in duplum condemnat. Sed auferre eo in loco non eſt per vim auferre. itaq; non eſt cur ea lege perturbemur. Quod ſi adhuc opponatur l. ait prætor. §. ſi debitorem. ff. quæ in fraud. cred. vbi debitori fugienti pecunia extorquetur impunè, id dicam originẽ ſumere ex hac lege XII.

F tab. SI CALVITVR PEDEMVE STRVIT MANVM ENDO IACITO. Magis obſtat interdictum Quod legatorũ. in quo docemur legatariũ qui ante vel poſt aditam hereditatẽ non ex voluntate heredis Falcidiã prætendẽtis legata occupauerit, teneri quidẽ interdicto Quod legatorũ, quod eſt apiſcendæ poſſeſsionis, legata tamen non amittere. Sed habet decretũ D. Marci ſeparatã rationẽ. De eo enim loquitur, qui rem ſibi debitam à debitore vi exegit, vel qui debitore poſsidente rem eius in qua iuris nihil habebat, temere occupauit. Edictum Quod legatorum de eo loquitur, qui ab herede legata per vim non exegit, ſed cùm eorum poſſeſsionem heres nondum apprehendiſſet, id eſt,

G cùm poſſeſsio vacaret, ex iure ſuo occupauit, quod maximè alienum eſt à vi. Idcirco hic legata non amittit. ille creditum amittit, ſicut & dominium dominus, qui per vim expulſo poſſeſſore prædium ſuum ſit enter inuadit ex Conſtitutione l. ſi quis in tantam, C. vnde vi, quæ diu cum fuiſſet olim ſuſpenſa, reducitur edicto Athalarici regis apud Caſsiodorum lib. 9. Var.

Actionibus experiaris.] Actionibus experiendum eſt, non vi. Actionibus, ſoro, iuriſdictioni nihil eſt tam contrarium, quàm vis. Vim porrò dicimus non ferrum & arma tantum, ſed & cùm quis neglecto iuris ordine temere partes ius dicentis vſurpat.

in re Acc. error.

Ioan. et Acc. error.

quae repreſaliae dicunt. ... in tribus libris ... 175. et 310.

AD L. ITEM SI CVM. A

Satis clementer.] nec enim ſic ſit in actione furti aut vi bonorum raptorum. Notandum eſt hanc reſtituendi facultatem ex edicto Prætoris deſcendere.

Poſt annum.] Actio metus cauſa poſt annū non datur ſi alia actio ſit, intra annū datur, etiā ſi alia actio ſit. Actio de dolo intra annū datur, ſi alia actio nō ſit, poſt annum autē nullo modo datur. Hæc turpis eſt, illa non item: hæc in perſonā ſcripta, illa in rem. Cōcurrunt tamen interdum. nam in eum, qui metum fecit, non ideo minus dat de dolo actionē Prætor, in cuius arbitrio eſt conſtituere, quando eā actionē dari oporteat. l. Diuus. in fin. ff. tit. prox. quod ſit & in eū actio Quod metus cauſa. Sed altera electa, altera cōſumitur. §. eū qui. ff. ceteroquin cùm alia actio eſt, nō ſolet de dolo dari. Quæ hic Acc. de actione iniuriarū tractat, aliena ſunt à propoſito. nec enim metus aut vis iniuriarū B actioni ſubiicitur. eam verò continuō anno finiri ait, lex anno, nec adiicit, cōtinuō. l. 5. C. de iniur. Intelligitur ergo iuris interpretatione vtilis potius, quàm continuus, vt in l. vel poſt annum. ff. de alien. iud. mut. cauſ. fac. vbi quoq; quidam male annum pro anno continuo accipiunt.

Ideo autem.] Eadem ratio traditur in l. quod diximus. §. hæc actio. ff. & hæc quidem proximior eſt ratio. neq; enim quę meram pœnam continent, omnes heredibus dantur, vt puta iniuriarum, de moribus, condictio quæ matri datur ab ingratis liberis reuocandæ donationis cauſa, quæ ad vindictam pertinent, non ad rem familiarem.

Hæc autem actio.] Arbitraria actio ea eſt, ex qua arbitrio, id eſt, officio Iudicis ſit ſatisfactio: & ſi fiat, abſolutio ſequitur, ſi non fiat, modò condemnatio, modò abſolutio. Huius generis ſunt omnes actiones in rem, Ad exhibēdum, De dolo, Quod metus cauſa, Arbitraria, Noxalea. In actio- C nibus bonæfidei ſatisfactio ſit ex bona fide. In ſtrictis ex ſtricta formula. In arbitrariis ex arbitrio iudicis. Nulla verò eſt actio, in qua ex voluntate actoris ſatisfieri oporteat. Sed tamen ſi hoc modo ſatisfactio fiat, id eſt, conſentiente actore, abſolutio ſequitur. Falſum eſt quod Accurſius notat, duas in hac actione ſententias interuenire. nam res ita procedit, vt ſi ante ſentētiam reus actor quemadmodum iudex æſtimabit ſatisfacere paratus nō ſit, tum quadrupli ſententiam patiatur. quod ſit ſemper ſi is cum quo agitur, metum intulerit. Quòd ſi metum non intulerit, interdum abſoluitur, non quidem quòd ad eum res bona fide peruenerit, ſed quòd reſtituendæ eius facultatem non habeat, puta quia interiit ſine eius dolo. §. aliquando. ff.

Ita temperandum eſt.] Hinc notandum, eum qui coactus iudicis auctoritate rem reſtituit non ſua ſponte, huius actionis pœnam non euitare. D.

Quatenus.] In actione Quod metus cauſa res omnimodo continetur, id eſt, quod abeſt vel æſtimatio eius. Pœna verò ita demū ſi res non reſtituatur arbitrio Iudicis. Quid verò ſi res periit ſine dolo aut culpa eius, qui metū intulit, aut ſi ſeruus in fuga ſit? Vel ante ſententiā, id eſt, ante cōdemnationē, vel poſt cōdemnationē periit. Si ante condemnationē lite vel conteſtata iam vel nondū conteſtata, ſine diſtinctione, id eſt, ſiue peritura res alioquin apud dominū fuerit, ſiue non, is qui metum intulit, condemnatur in quadruplum. quod & in interdicto Vnde vi obſeruatur. Cùm enim ſit res omnimodo reſtituenda, nec reſtituitur, inde ex edicto ſequatur condemnatio neceſſe eſt. Quòd ſi ſeruus ſit in fuga, de eo perſequendo & reddendo cautionē præſtat. De eo loquimur qui metum intulit. nam is ad quē ex alieno metu res ſine fraude peruenit, re perempta ante ſententiā abſoluitur, ſeruo in fugam cōuerſo de eo tantùm reſtituendo nō de perſequendo cautionē præſtat. §. aliquan- E do. ff. Sed ſi poſt condemnationem res perierit, & poſt tempora iudicati actionis, id eſt, poſt menſes quattuor ſecundum Iuſtinianū, quia periit poſt moram, omnimodo & in rem & in pœnam is, qui metū intulit, ſatisfacere cogitur. Quòd ſi intra tēpora iudicati actionis res perierit, tum diſtinctione vtemur. nam vel peritura res æque fuit metu nō illato vel non. Priore caſu à pœna quidem tripli nō liberatur, quam propter ſuum facinus perſoluere debet, à rei tamen præſtatione liberatur propter iudicati actionem, in qua priuſquam mora fieret res interiit: ſimiliq; ratione ſi à fure ſtipuler quod is mihi debet ex cauſa cōdictionis, re furtiua perēpta antequā fiat ſtipulationi mora, fur à re omnimodo liberatur, qui ſi ſtipulatio illa nō interueniſſet, nullo modo liberaretur. l. ſcyre. §. vlt. ff. de verb. obl. De ſeruo autem in fugam collato intra tēpora iudicati actionis, ſuperiori ſimilem cautionem præſtat, id eſt, de eo requirendo & reddendo, ex qua tamen ſi conueniatur, repellet dominū exceptione doli vel in factum, ſi is ſeruum vindicatione vel alia quauis actione perſecutus receperit. Et hoc F non in eo tantùm procedere opinor, qui metum intulit, ſed & in eo, ad quem ex alieno metu res peruenit, & re non reſtituta ſe condemnari paſſus eſt. Poſteriore caſu, hoc eſt ſi peritura res non fuit metu non illato forte quia dominus eam diſtraxiſſet, & pretium lucratus eſſet, is qui metum intulit, à rei præſtatione non liberatur, quod planè tunc videatur ipſe huic damno cauſam dediſſe. Et ita accipiendus eſt ille locus, *Sed & ſi non culpa ab eo quo cum agitur aberit*: vbi tamen manifeſtò abundat negatio, & ſic legendum eſt, *Sed & ſi culpa ab eo quo cum agitur aberit*. nam ſi in culpa ſit reus, hoc ſolo rei præſtationi ſatis ſubiicitur, neq; id inſuper exigendum eſt, vt res peritura non fuerit apud dominū. Idemq; Vlpianus ait in inter dicto Vnde vi & Quod vi aut clam obſeruari. quod ſummè notandum eſt. nec enim alibi, quod ſciam, reperitur ſcriptum. Igitur ſi poſt condemnationem ex cau- G ſa horum interdictorum perierint res mobiles, quæ in fundo tum erant, cùm poſſeſſor vi deiectus, aut opus vi clámve factum eſt, licet perierint intra tempora iudicati actionis, reus earum pretium omnimodo eo caſu præſtabit, quo ſi vim non feciſſet, perituræ non fuiſſent. Et hæc eſt huius §. luculenta explicatio.

Qui

A **Qui vim.**] Actio Quod metus cauſa concurrit cum interdicto Vnde vi & Quod vi aut clam,
vt dictum eſt §.l.9. His enim iuris remediis ſubiicitur ea vis, quæ quodammodo aſſenſum eius
habet, qui vim patitur, vt cùm quis vi coactus tradit vel promittit. Rapina autem huic edicto non
ſubiicitur, & ideo non concurrit hæc actio cum actione Vi bonorum raptorum. Aliud namque eſt
vim inferre, aliud rapere. Non omnis qui vim infert, fur eſt, licet rem extorqueat. Qui vi rapit, fur, &
quidem improbior.

Secundum hæc.] In actionibus pœnalibus aut mixtis, quod vnus præſtitit pœnæ nomine,
non liberat alium. Hæc eſt certiſsima definitio iuris. Obiicitur ei tamen l.illud. ǰ.ad leg.Aquil. vbi ſi
familia furtum fecerit, vel damnũ dederit, non plus familiæ nomine præſtatur, quàm ſi vnus feciſſet.
Sed hoc ideo quia vnum factum, id eſt vnius hominis intelligitur, idq; edicto de furtis exprimitur,
B non tamen lege Aquilia, ideoq; damno à familia dato ſi ſolam legem Aquiliam ſpectas, certè plura
facta ſunt. l.ſi familia.§.de iuriſdic. exemplo tamen actionis furti, cuius cauſa hac in re par eſt actioni
damni iniuria. & hoc caſu non niſi vnum eſſe intelligetur, quòd tamen non ſimiliter procedit in
actione iniuriarũ & albi corrupti. Rurſus obiicitur l.1.§.ſi plures.§.de eo per quem fac.erit, &c. Sed
ea actio id quod intereſt actoria perſequitur. l.3.eod.tit.nõ meram pœnam. Mera pœna ſæpius à di-
uerſis exigitur. Id quod intereſt, nõ niſi ſemel. Item opponitur l.3.ǰ.de his qui deiec.vel effud. Sed in
ea quoq; ſpecie, cùm ſit vna domus vnum've cenaculum, ex quo quid deiicitur vel effunditur, plures
habitatores vnius loco habentur, quia & quod vnus præſtitit, pro parte recipit ab aliis. l.4.eod.tit.
Poſtremò obiicitur hic §. Sed hæc eſt natura actionis Quod metus cauſa, vt reſtituta re euitetur
pœna. Vnus igitur ſi rem præſtiterit ante ſententiam, ceteri liberantur. Idem eſt, ſi quadruplum
C præſtiterit ex ſententia. nam in quadruplo ineſt res, qua præſtita iam nihil intereſt eius, qui metum
paſſus eſt. Igitur conſequens eſt ceteros liberari. quod ſubindicant hæc verba, *ſecundum hæc*,
quia ſcilicet ante dixerat id quod intereſt quadruplari ſolùm. Eadem eſt natura actionis de dolo,
ideoque ſi vnus vel rem vel quanti ea res eſt præſtiterit, ceteri liberantur. l.ſi plures.ǰ.tit.prox. His
actionibus pœnam perſequimur, niſi noſtra deſierit intereſſe. Aliis actionibus pœnalibus pœ-
nam perſequimur, etiam ſi deſierit noſtra intereſſe. Accurſius quærit, an ſi actum ſit in vnum de
dolo, ab hac actione liberetur is qui rem metu extortam poſsidet. De dolo autem ex hac cauſa is
tantùm tenetur, qui metum intulit. §.eum qui.§. Hic ſi de dolo actum ſit cum eo, proculdubio ab
hac actione liberabitur etiam ſi rem poſsideat, alius forſitan non æquè. & ita Accurſ.exiſtimat argu.
l.nec vllam. §.penult.ǰ.de pet.hered.& l.Stichum.§.dolo.ǰ.de ſolut.& l.3.§.penul.ǰ.de tab.exh.qui-
D bus malè vulgo obiicitur l.ſi quis dolo.§.vlt.ǰ.de re iudic.nam vt in l.in emptionibus.§.de pactis.in
P.Flor.malè ſcriptum eſt *debitor* pro *venditor*, ſic contrario errore in eo §. *venditor* pro *debitor*.nam
vero debitor is fuit, cum quo creditor egit interdicto Ne vis fiat ei qui in poſſeſsionem miſſus erit.
Verùm opinionem illam Accurſij nõ poſſum non improbare. nam poſita hac ſpecie vt vnus metum
fecerit, alter poſsideat rem, ſi ex hoc edicto agendo cum eo qui metum fecit, poſſeſſor liberatur. l.
quod diximus.ǰ.cur non & agendo ex ſequenti edicto liberabitur, maximè cùm, vt dictũ eſt, vtriusq;
actionis eadem ſit natura, & de dolo Quod metus cauſa conſumat, & hæc viciſsim illam? §.eum qui.
§. Igitur ab eo qui metum fecit, re vel æſtimatione litis quacumque actione præſtita, ex hoc capite
reſtitutionis in integrum alter conueniri non poteſt: quia ex hoc edicto ita demum reſtitutio fit, ſi
reſtituta res nõ ſit vel æſtimatio eius. Sed neq; alia actione ciuili cõueniri poteſt, quia nulla supereſt:
E non in perſonam, quia debitor non eſt: non in rem, quia dominium ab eo diſceſsit ipſo iure, qui
metum paſſus eſt. Enimuerò cùm supereſt alia actio ciuilis, vt in actionibus in rem licet conuento
poſſeſſore liberetur is, qui dolo deſiit poſsidere, quia nihil domini intereſt, & ideo nulla in eum ſu-
pereſt actio: tamen ſi is, qui dolo deſijt poſsidere, quanti ea res eſt, præſtiterit, poſſeſſor non libera-
tur. Eſt enim omnino in poſſeſſorem in rem actio, & maximè domini intereſt ipſam rem habere.
licet ex dolo prioris poſſeſſoris æſtimationẽ abſtulerit. d.l.nec vllam. d.l.Stichum. Eadem ratione ſi
legatarius interdicto de tabulis proferẽdis, vel creditor interdicto Ne vis fiat, litis æſtimationem ab
extraneo conſecutus ſit, heres vel debitor non liberantur. ciuiles namq; in eos ſuperſunt actiones.
d.l.3.§.pen.gl.in l.1.§.hãc actionem.ǰ. Ne vis fiat ei &c nec obſtat l.illicitè.ǰ.de reb.cor.quia id fit ex
æquitate, vt ait lex, quę in ea quæſtione diſtrahendorum prædiorum pupillarium maximè ſpectatur.
F nec enim tam aſperè tractandum eſt ius prohibitæ alienationis prædiorum pupillarium, vt & ſo-
luta æſtimatione à tutore, in emptorẽ pupillus ſummo iure experiatur.

AD L. QVOD DIXIMVS.

In heredem.] Ex hoc edicto in heredem eius, qui metum fecit, actio nominatim datur de
eo quod peruenit, licet non fuerit lis cum defuncto conteſtata, quod & in ceteris pœnalibus
actionibus locum habet. Excipitur actio vi bonorum raptorum, quam Prætor ideo in heredem
non pollicetur, quòd ſufficiat condictio furtiua. l.2.§.vlt.ǰ.vi bon.rapt. Vbi alia actio non eſt, tunc
ſolet Prætor in heredem de eo quod peruenit, actionem polliceri. Itaque in l.1.C.ex delic.def.quæ
heredem eius, qui vim fecit vel concuſsionem intulit in id quod ad eum peruenit teneri ait, vim
G accipio vt in hoc edicto, non pro rapina, & concuſsionem pro metu. pertinet enim omnino ea lex
ad actionem Quod metus cauſa. Vtitur verò hac ratione, ne heres alieno ſcelere ditetur. quæ ſum-
pta eſt ex reſcripto quodam Aurelij Imperatoris, cuius verba quia ſunt valde deprauata in his quæ
reliqua ſunt fragmentis Codicis Hermogeniani, reſtituta & emendata proponam. *Licet*, inquit, *an-
te litem conteſtatam defuncto eo, qui ex proprio delicto conueniri potuit, ſucceſſores non potuerint pœnali*

actione conueniri, tamen hos etiam in tantum quantum ad eos peruenit, teneri, ne ex ſcelere alieno ditentur, A *certiſſimi iuris eſt. Auditis itaque partium allegationibus,* v. c. *Proconſul Africa amicus noſter in pronunciando formam iuris ſequetur.*

AD L. VIDEAMVS.

Lex non ait, *ſi interierit*, ſed, *ſi conſumpſerit*. Nam ſi interierit naturaliter, heres abſoluitur exemplo ſingularis ſucceſſoris. l.item ſi cùm. §.aliquando.ꝟ.quod & l.prox. ſuadet: quæ ſi ad heredem quoq; non pertineret, inſcitè fuiſſet in hanc quæſtionē iniecta. nam non tantùm quæ præcedunt, ſed & duæ, quę eam ſequuntur leges, ad hanc quęſtionem pertinent actionis Quod metus cauſa in heredem dandæ. Rectè igitur, Si conſumpſerit, id eſt, ſi facto eius interierit. quo caſu de eo quod ſemel peruenit, perpetua in eum eſt actio, itemq; in heredem eius, licet ad eum numquā quicquam B peruenerit. & omnino ſufficit vel momento ad eum perueniſſe. Sed hoc videtur pugnare cū l.quantum.ꝟ.vbi Vl. ait quantū ad heredem peruenerit tempore litis conteſtatæ ſpectari. Si igitur momento res apud heredem fuerit, & poſtea eſſe deſierit ante litem conteſtatam, heres eo nomine non tenetur. Repetenda eſt ſuperior diſtinctio. Aut conſumpſit heres id quod ad eum peruenit, aut id periit naturaliter. Si conſumpſit, omnimodo tenetur etiam ſi id litis conteſtatæ tempore nō habeat, quoniam cùm prætor &c. l.cum prætor.ꝟ.de diu.reg.iu. Si periit naturaliter ante litem conteſtatam, non tenetur. quòd ſi poſt litem conteſtatam, nihilominus tenetur. nec enim rei iudicatæ tempus ſpectatur, vt in petitione hereditatis, ſed litis conteſtatæ. In petitione hereditatis poſt litem conteſtatam bonæfidei poſſeſſor doli & culpæ nomine tenetur, id eſt, ſi cōſumpſerit. l.ſed & ſi lege. §.ſi ante.ꝟ.de pet.her. At ſi naturaliter res poſt litem conteſtatā interierit, bonæfidei poſſeſſor nō tenetur, quoniā C rei iudicatæ tempus ſpectatur, non iudicij accepti. Malæ fidei poſſeſſor & ante litem conteſtatam tenetur ſi conſumpſerit, & poſt litem conteſtatam ſi res naturaliter interierit. l.illud. & l.prox.ꝟ.eod.tit. Ex eo ſequitur & in ſpecie l.prox.ꝟ.hoc tit. differentiam eſſe inter hanc actionem & petitionē hereditatis, vt Accur. annotauit rectiſſimè. nam ſi ex eo quod ad eum peruenit, ſucceſſor pretiū collectum deperdat & conſumat, nihilominus tenetur. l.prox.ꝟ.vbi rectè Flor. *deperdat*, malè vulgò, *depereat*. nec enim tenebitur, ſi ante litem conteſtatam depereat. Bonæ fidei poſſeſſor pretio conſumpto ante litem conteſtatam petitione hereditatis non tenetur. l.vtrùm. l.ſed & ſi lege. §.1.ꝟ.de pet.her.

AD L. SI MVLIER.

Si dos metu.] Ex ſtipulatione per vim extorta naſcitur obligatio. l.pen. C.de inut.ſtip. Secus eſt D in ſtipulatione dotis. idq; veriſsimum eſſe hic Paulus ait. Exigimus ergo in dotis promiſsione integram & liberam voluntatem. alioquin nulla naſcitur actio. quod hodie rationem optimam habet ſtipulatione dotis à Iuſtiniano relata inter negotia bonæ fidei. nam vt dolus, ſic & metus profectò dans cauſam contractui bonæ fidei vitiat contractum ipſo iure: cùm & in metu inſit dolus. l.item ſi cùm. §.eum qui.ꝟ. At ante Iuſtinianum ſtipulatio dotis ſtricta fuit. Itaq; nō eſt, cur ea nulla fuerit ipſo iure propter metum, niſi dotium fauore id receptum fuiſſe dixeris.

Si metu coactus ſim.] Cùm ab emptione vel locatione re integra pacto diſcedimus, liberamus eum, quicum contraxeramus, non ſecus atq; ſi illi per ſtipulationem obligato acceptum tuliſſemus. Eſt ergo hæc ſpecies ſimilis acceptilationi. At cùm acceptilatio metu extorta eſt, datur actio Quod metus cauſa. Quare & hic dabitur. Ait, Quia nulla ex bonæ fidei.] Antiqua bonæ fidei E obligatio contrario conſenſu amiſſa atq; adeò finita eſt. Iam igitur ea niti amplius nō poſſumus. Eſt quidem differentia quædam inter amittere & finiri. Vſusfructus amittitur capitis minutione, non vtendo, rei mutatione, ceſsione in iure, dominij comparatione. Finitur morte & tempore. & ita Paulus lib.3. recept. Sent. Ceterùm quidquid amittitur, id & finitur: ſed non contra. Mors fatalis ſiue naturalis vitæ finis non amiſsio: Mors violenta vitæ amiſsio atq; adeò etiam vitæ finis eſt.

Si metu coactus adij.] Obſtat l.qui in aliena. §.vlt.ꝟ.de adquir.hered. Sumenda eſt diſſolutio ex verbo, *fallens*, quod eſt in eo §. Ibi enim ſimulans ſe velle, hic volens adiit. Legitur autem ibi malè, *metu verborum*. quod vereor, ne non dicatur ſyncerè. Metus eſt futurorum, & ſic dicimus metum verberum, qui iuſtus eſt metus, non verborum.

AD L. VLT. F

Clariſsimi, id eſt, Senatores à pleriſque functionibus in vrbe vacationem habent, quas tamen ſi præſtiterint, non præſumuntur per vim præſtitiſſe, cùm potuerint legum & magiſtratuum ſubſidium inuocare. Eorum igitur eſt vim illatam probare, vt in l.generaliter. §.ſi petitum.ꝟ.de fideic. lib. Præſumptio veroſimilis eſt, Probatio neceſſaria. Fictio aliud quiddam quàm præſumptio, fictio poſtliminij, fictio legis Corneliæ. Fingimus ea, quæ non eſſe ſcimus. Præſumimus ea, quæ vera eſſe arbitramur, ducti probabilibus argumentis.

Si iuſto.] Cognitionis metus nō eſt iuſtus metus, quinimmò, vt Conſtant. ait, *ἀναισχυντεῖν τι* facere videtur, qui ſub eo prætextu quod egit, reſcindere conatur. Sed quia potens aduerſarius minabatur ſe eum vinctum edocturū, ideo iuſtus eſt metus, quoniā timuit cruciatum corporis. Itaq; tra- G dita res vindicatione reuocabitur: vt in l.ſi dolo. C.de reſc.vend. Vbi Flor. legitur, *cognitionem*, lego, *cognitionis*. Cognitio autem plurimum principis cognitionem ſignificat, vt in l.ſed & ſi per prætorem. §.vlt.ꝟ.ex quib.cauſ.ma.

Si quis quod.] Hoc edicto tenetur, qui indebitum exigit extra ordinem & inciuiliter, id eſt,

A eſt, per apparitorem, viatorem, officialem incognita cauſa. At qui ad hunc modum debitum exigit, hoc edicto non tenetur, quia is qui exigitur, damni nihil facit. l.ſed & partus. §.vlt. l.item ſi cum. §.penul.ſ. Sed neque eum decreto D.Marci contineri reor propter delegationem ſiue iuſsionem iudicis, quamuis inciuilis ea ſit & extraordinaria. Ciuilis namque ea demum eſt, quæ fit ex ſententia & cauſa cognita.

AD TIT. DE DOLO
MALO.

B HÆ e actio de dolo malo, ſi origo quæratur, Aquiliana eſt formula auctore M.Tullio in III. Offic. & III. de Nat. deor. Ante Aquilium dolus in tutela admiſſus vindicabatur, & adhuc vindicatur lege XII. tab. actione ſuſpect., & actione rationibus diſtrahendis. Doli mali mentionem fieri in XII. tab. Donatus ſcribit in illo Terentij loco, *tam tum erat ſuſpicio dolo malo hæc fieri omnia.* Item vindicabatur circunſcriptio adoleſcentum lege Lætoria iudicio publico, à qua lege in libris noſtris adoleſcentiæ ætas perfecta, id eſt, XXV. annorū legitima ætas dicitur, vt conſtat ex l.2. C.Th. de donat. Sublatum tamen eſt hodie iudicium illud publicum. Sine lege etiam vindicabatur dolus, & adhuc vindicatur actionibus bonæ fidei. In eis namq; ineſt & actio & exceptio doli. l.& eleganter. §.non ſolum. l.ſi quis affirmauerit. in princ. ꝫ hoc tit. l.ſed & ſi ideo. ꝫ. ſol.mat. & ideo actiones de mala fide appellantur, id eſt, de dolo malo à M.Tullio in III. de Nat.deor. Qui igitur, exempli gra-

C tia, depoſiti agit, de dolo agit: & ſi ſerui nomine depoſiti in peculiū agat, æquè de dolo agit. l.ſi quis affirmauerit. §.hæc de dolo. ꝫ. Tandem verò & iure prætorio in omnibus aliis cauſis dolus vindicatus eſt Aquiliana formula, de qua in hoc titulo agitur, atque ideo omnium ea malitiatum euerriculum appellatur rectiſsimè. Eius proponendæ cauſam Vlpianus explicat in l.1. tituli huius. eademq; fuit proponendæ exceptionis cauſa l.1. §.penult. l.2. ꝫ. de do.exc. idemq; vtriusq; auctor, niſi me mea coniectura fallit, licet G. Caſsius memoretur in l.apud. §.metus. ꝫ. eod.tit. qui & alibi citatur ſæpe quaſi Prætor. l.Caſsius. ꝫ. quæ in frau.cred. l.ſed & ſi per prætorem. §.ſi feriæ. ꝫ. ex quib.cauſ.ma. Et in l.vlt. ꝫ. de adquir.hered. vbi legendum, *G.Caßium* non *ſanctum Caßium*. Cauſa expoſita Vlpianus verba edicti ponit. Tum definitionem doli mali, quem ita quidam definierunt, machinationem alterius decipiendi cauſa: quæ definitio recta eſſet, niſi addidiſſent, Cùm aliud agitur, aliud ſimu-

D latur, & ob id à Labeone reprehenduntur. Fallacia enim propriè eſt, cùm aliud agitur, aliud ſimulatur. At non omnis fallacia dolus eſt. Denique fit & ſine fallacia dolus aliis artibus innumeris. Non igitur ex ſimulatione huiuſmodi aut diſsimulatione ſumitur probatio doli mali, ſed ex machinis, tendiculis, ſuaſionibus, affirmationibus, laudationibus, inſidiis, eiſdemque perſpicuis. l. dolum. C.de dolo. vbi malè quidam legunt, iudiciis. Eſt verò coniungenda ea lex cum l. metum. C.de his quæ vi metúsve cauſa geſta ſunt, vt inſcriptiones & ſubſcriptiones ſuadent, hoc ordine, *Metum ex atrocitate facti, Dolum ex inſidijs probari conuenit.* & ſic ex inſidiis dolum argui dicunt in l.ſi voluntate. C.de reſc.vend. Recentiores quidam quia non animaduerterunt quid ad reprehendendū mouiſſet Labeonem, illa verba, *Machinationem quandam alterius decipiendi cauſa*, ſubditicia eſſe falsò cenſuerunt. ex quibus vnus vbiq; perfidus, alter huic nonnunquā credulus nimium exiſtit. Dicimus

E autem dolum malum, vel, vt Plautus loquitur in Aulularia, malitiam malam, nō quaſi perpetuo epitheto, vt cùm pactū nudum dicimus, ſed per διαςολὴν, quoniam eſt & dolus bonus & malitia bona, vt is quo vtimur in hoſtem. nihil enim pene hic, vt quidā putant, à virtute diſtat. Am. Marcellinus lib. XVII. Nullo, inquit, diſcrimine virtutis ac doli proſperos omnes laudari debere bellorum euentus. Id porrò explicat Vlpianus cur Prætor dixerit, *Si de his rebus alia actio non ſit.* Et certum quidem illud eſt, vt idem Vlpianus ait in l.item ſi cùm. §.eum qui ꝫ. tit.prox. eum qui metum fecit & de dolo & metus cauſa teneri. An verò de dolo propoſita priùs fuerit quàm metus cauſa, ſubſiſto. nam & in eo hæreo, prior L.Octauius præturam geſſerit, an C.Aquilius. vel formulam illam ille QVOD METVS CAVSA an hic DE DOLO priùs compoſuerit. Sed vt priorem fuiſſe doli exceptionem, exceptione metus ſignificatur in l.apud. §.penult. ꝫ. de dol.exc. atq; ideo Caſsium doli exceptionem

F propoſuiſſe non metus, ſic veriſimile eſt priorem fuiſſe actionem de dolo malo. Hæc igitur eum, qui metum feciſſet, tenebat nondum propoſita actione Quod metus cauſa. metus enim genus eſt doli. Nec eius coërcendi cauſa neceſſaria fuit actio metus: & verò in eos tantùm neceſſariò propoſita fuit, qui dolo carent, ideoque in rem non in perſonam ſcripta. Sed tamen poſtea receptum fuit, vt & in eum qui metum feciſſet, & in rem, & in perſonam poſſet ſcribi, ob eam rem, minime in eum priore loco delatæ actionis doli electione adempta. Ceterum hoc caſu excepto, ſi qua alia actio ſit, procul dubio non niſi improbus Prætor ex hac parte actionem dabit. l. Diuus. ſupr. de in int.reſtit. Neque obſtat l.1. C. de dolo. quam adfert Accurſius, quoniam ex fugitiuis eſt, vt oſtendimus Obſer. libro III. cap. XXXVII. Sed & ſi interdictum ſit, vel ſi quis ipſo iure munitus ſit, aut per exceptionem doli, in factum vel aliam quamlibet hæc actio non

G dabitur. denique licet ex eadem cauſa & exceptio & actio metus detur, non tamen datur actio doli ſi ſit exceptio. l. vltim.inſt. hoc titul. Semper excipienda eſt actio in factum prætoria, quæ extremum eſt iuris noſtri perſequendi ſubſidium, qua tamē & tum vti licet, cùm eſt actio de dolo, ſi quis honeſtius velit cum aduerſario confligere. Sed pergamus ad reliqua quæ Vlpia. tradit in hac l.1. Is qui in integrum reſtitui poteſt, non agit de dolo, atq; ita maioribus tantùm actio de dolo datur.

ff 2 l.quid

l.quidam.ꝭ.hoc titul. Is qui aliam actionem habuit & tempore amiſit vt puta redhibitoriam, non A
agit de dolo. Sibi enim imputare debet quòd non egit maturius. Sed ſi dolo aduerſarij actionis
dies exierit, eo nomine rectè ſtatim agit de dolo in id quod intereſt. Contraria non eſt l.ait præ-
tor. §.vlt. & l.proxim.ꝭ. ex quibus cauſ.mai. quæ videtur hoc caſu actori in integrum reſtitutionem
dare.namque ex eo titulo aduerſus eum reſtitutio datur,qui ſecum agendi poteſtatem non facit,id
eſt, qui id facit omnino,ne ſecum agi poſsit.Poteſt autem quis ſecum agendi poteſtatem facere,nec
minus ideo dolo malo aliis ludificationibus, productionibus, affirmationibus, ſuaſionibus id effi-
cere, vt actionis dies prætereat, vt ſi falsò perſuadeat heredi diem nondum in eo eſſe vt breui exi-
turus ſit. Interpretes vt hinc ſe expediant, fingunt actoris negligentia diem exiſſe, cùm tamen
Vlpianus id aduerſarij tantùm dolo factum dicat, quod cùm eſt, actoris negligentia coargui
nulla rectè poteſt. Magis contraria eſſe videtur l. Antæus.infr. de aqua & aquæ pluu.arc. cuius B
quæſtio omnis diligentius explicanda eſt. Is qui dominus eſt operis manu facti ex quo aqua plu-
uia vicino nocere poteſt, tenetur aquæ pluuiæ arcendæ actione ex XII. tabul. Non dominus hac
actione non tenetur. l.4.eodem titul. Igitur ſi is, qui in ſuo opus fecit, priuſquam eo iudicio con-
ueniretur, deſierit eſſe dominus, vt puta ſi prædium vendiderit, in emptorem ea actio dabitur.in
hoc tamen dumtaxat quia opus non fecit,vt tollendi operis patientiam præſtet.l.emptor.eod.tit.In
venditorem non dabitur, quia operis deſijt eſſe dominus, ſed agetur cum eo interdicto. Quod vi
aut clam,vt impenſam reſtituendi operis & damnum præſtet.& hoc quidem in ea lege proponitur,
quæ l.Antæus præcedit.Tum ſequitur l.Antæus.in hæc verba: *Antæus ait, Si is.qui opus fecerit,poten-
tiori vendiderit prædium: quatenus deſierit dominus eſſe,agendum cum eo Quod vi aut clam.* Non eſt mihi
dubium quin ſcripſerit Antæus,*agendum cum eo Quod iudicij mutandi cauſa.* Hic enim caſus potentiori C
venditi prædij ad hanc actionem omnimodo pertinet. l.poſt venditionem.eod.tit. l.3.§.item.ꝭ.de
alien.iud.mut.cau.nō ad interdictum Quod vi aut clam, de quo etiam in venditorē dando cum lex
præcedens monuiſſet ſatis, fruſtra idem de eo mox repeteretur in l.Antæus. Conſtat autem actio-
nem Quod iudicij mutandi cauſa anno finiri, & ideo rectè ſequitur in ſupradicta l.Antæus. anno
præterito de dolo iudicium dari: quod ex hoc loco ſic prorſus accipiendum eſt, vt præterierit an-
nus venditoris dolo. alioquin & ipſa quoque actio de dolo anno finita fuiſſet. Sed ſi qui ſint qui
nolint mutari quicquam in l.Antæus. id admonuiſſe ſatis habeo ita fieri, vt & fruſtra poſitum illud
verbum, *potentiori*, & de interdicto Quod vi aut clam idem ſtatim fruſtra repetitum videatur. Et
hæc de l.Antæus ſufficiunt. Non tantùm igitur ſi alia actio ſit, ſed & ſi alia fuerit, eaque tempore
finita ſit, ceſſat actio de dolo. Idem eſt ſi acceptilatione vel pacto finita ſit, niſi in eo quoque cre- D
ditor decipiatur vt reum liberet. nam tunc de dolo erit actio.l.4.l.ſub prætextu.1.C.de tranſact.nec
quicquam circa hanc ſpeciem dubitationis adfert edictum Ex quibus cauſis maiores,quod de tem-
pore non de acceptilatione vel alia liberatione finitis actionibus loquitur. Non dicam etiam in hac
ſpecie dari condictionem pecuniæ ex l.ſi quis accepto.ꝭ.de condic.cau.dat. vel præſcriptis verbis
ex l.ob eam.ꝭ.de præſcript.verb. His enim actionibus locus eſt, cùm certa lege liberatus debitor
poſtea fidem fallit. Actioni de dolo cum in extorquenda liberatione creditorem fallit. Ad extre-
mum verò Vlpianus ait in hac l.1. non ſolùm ſi is qui dolum paſſus eſt, alio remedio rem ſeruare
poſsit ab eo qui dolo fecit, ceſſare hoc edictum, ſed & ſi ab alio qui dolo nihil fecit. Cuius rei
exemplum ponit in l.ideoque ꝭ. in pupillo qui colludente tutore à Titio deceptus eſt. nec enim
aduerſus Titium de dolo agit, cùm aduerſus tutorem eo nomine tutelæ actio ſufficiat, niſi propter E
inopiam tutoris hæc actio inefficax ſit. Sed neque tunc de dolo teneri Titius videtur, quippe
cùm aduerſus eum pupillus in integrum reſtitui poſsit. Sed ſunt caſus, in quibus ceſſat reſtitutio
l. vlt. C.ſi aduerſ.lib. His caſibus de dolo Titium teneri intelligendum eſt. argum. l.ſi cuius. §.de-
nique.ꝭ.de vſufr.

AD L. ET ELEGANTER.

Id ſupra Vlpianus oſtendit variè, ſi alia quælibet ratio ſit conſeruandæ aut recipiendæ rei ſuæ,
huic edicto locum non eſſe. Hinc generaliter ex Pomponio tradit hæc edicti verba, SI ALIA
ACTIO NON SIT, ſic accipienda eſſe, ſi aliud remedium rei ſuæ conſeruandæ non ſit: Et F
ideo minore à ſeruo circumſcripto, vt eum venderet, eodemque ab emptore manumiſſo, rectè
Iulianum ſcripſiſſe in manumiſſum de dolo actionem dari, nimirum quia deficiunt omnia iuris
remedia. nec enim in emptorem eſt ex vendito actio, quem bona fide emiſſe neceſſario ponen-
dum eſt. alioquin ſi doli ipſe auctor vel particeps fuiſſet, ipſo iure nulla venditio eſſet. Nam hic
contractus bonæ fidei eſt. nihil autem eſt tam contrarium bonæ fidei, quàm dolus malus. Ex bo-
na fide igitur non ex dolo vt oriatur & initium ducat neceſſe eſt. l.ſi dolo. C.de reſcind.vend. l.3.
§.vltim.ꝭ.pro ſoc. l. in cauſæ. §.1.ꝭ.titul.proxim. Multa verò cum hac ſententia pugnare viden-
tur. Primùm dicta l.ſi dolo. quod dolo extortam venditionem reſcindi dicat, niſi id eis verbis
ſignificatur reuocari data & tradita vindicatione & condictione ſine cauſa. quod & veriſsimum
eſt. Ceterùm ex eo contractu profecto nulla obligatio naſcitur. Deinde l.ſi res æſtimata. §.1. G
ꝭ.de iur. dot. vbi agit de dote ſerui nomine, quæ in hoc circumuenta eſt, vt ſeruum daret. Circum-
uentionis autem verbo continetur omnis captio. ergo & dolus mariti. Verùm non in contractu,
ſed in traditione dolum mulier paſſa eſt quam ex cauſa dotis fecit. Itemque in ſerui pretio. quæ
duæ captiones contractum nullum non faciunt. Pugnat etiam cum ſuperiori ſententia quod M.
Tull

A Tullius ſcribit in III. Offic. nondum prolata actione de dolo malo non habuiſſe Cannium quid
faceret, qui in hoc ipſo à Pythio circumſcriptus fuerat, vt hortos emeret. Sed hi negotium
omne, vt idem auctor indicat, in nominum obligationem deduxerunt, quæ ſtricta obligatio
eſt. nulla autem ipſo iure ideo nõ eſt ſtricta obligatio, quòd ei dolus vel metus cauſam dede-
rit, vt diximus ꝟ. titul. proxim. l. ſi mulier. Reſtat igitur, dolo ab emptore adhibito, vt ipſo iure
venditio nulla ſit. Vbi autem ob eam cauſam nulla venditio eſt quòd dolo emptoris circumſcri-
ptus venditor ſeruum vendiderit, & nulla manumiſsio eſt quaſi facta à non domino: ex nullo
enim contractu dominium no transfertur, licet poſſeſsio transferatur. l. 1. §. ſi vir. ꝟ. de adquir. poſſeſ.
proinde ſeruus à venditore vindicari poterit. & idcirco hic hoc loco caſus ab Vlpiano vel Iulia-
no non tractatur, ſed is, quo venditio valet, puta emptore ſeruum emente bona fide ab eo
B quem ſeruus in id compulerat callido dolo, & ita ſpeciem Vlpianus ait neceſſariò ponendam
eſſe. Nam dolo emptoris interueniente nulla venditio eſt, & his quæ Iulianus tradidit, locus
eſſe non poteſt. In hac igitur ſpecie cùm rata ſit venditio, & rata firmaq; eſt manumiſsio ſerui, nec
aduerſus eam in integrum reſtitutio à minore impetrari poteſt. l. ſi ex cauſa. §. vlt. l. minor ſe. §. 1. ꝟ.
tit. prox. Sed neque vlla eſt cauſa, propter quam is aduerſus emptorem reſtitui poſsit. nam neque
lapſus eſt lubrico ætatis, nec circumſcriptus conſilio emptoris, ſed conſilio ſerui. Hoc igitur tantùm
ſupereſt, vt cum eo experiatur de dolo malo: nec impedietur per eam regulam iuris, quæ dictat, ex
antefacto dominum cum ſeruo poſt manumiſsionem nullam actionem habere, à qua ſemper hic
caſus excipitur, ſi dominus conſilio ſerui circumſcriptus eum manumiſerit, vel illi vendiderit à quo
poſtea manumiſſus ſit. l. verum. ꝟ. titul. prox. quoniam in hoc ipſo dolum adhibet, vt manumittatur,
C ideoq; & ſi in hoc pecuniam domino promittat, vt manumittatur, poſt manumiſsionẽ cum eo agi
poteſt, vt dicetur in §. ſeruus pactionis. ꝟ. Sequitur in hac lege. Secundùm quæ &c.] Quia ſci-
licet vbi res alio modo ſeruari poteſt, iam ſæpe dictum eſt ceſſare actionem de dolo, ideo & ſi non
ſit alia actio rei perſecutoria, ſit tamen pœnalis, quæ ſufficiat rei conſeruandæ, hæc actio non dabi-
tur. Additur hanc quoque actionem non dari, non tantùm ſi alia ſit actio priuata, ſed & ſi popularis
ſit. Populares actiones publicæ etiam dicuntur, quòd omnibus pateant. & eæ ſunt ciuiles ſiue pecu-
niariæ, veluti albi corrupti, ſepulchri violati, deiecti vel effuſi, apertarum tabularum ante quæſtionẽ
familiæ. De actionibus popularibus aut de earum appellatione ſic Zonaras ſcripſit ad initium To-
mi ſecundi: ἢ τὴν δήμου πολλάκις ὀνόμασιν, ὅθεν ἐν ταῖς βίβλοις ταῖς νομικαῖς πολλάκις κεῖται ἡ δη-
μοτικὴ ἀγωγή. Aliæ ſunt publicæ criminales. eæ non excludunt actionem de dolo. l. ſi quis affirma-
D uerit. §. 1. ꝟ. hoc tit.

non puto publicas dici.

Non ſolùm.] Quidam vendidit ſeruum aut promiſit, eumq; tradidit, & in tradendo, vt fieri
aſſolet, cauit de dolo malo. Cauetur interdum & in contrahendo. l. ex ea parte. ꝟ. de verb. oblig. Sed
hic in tradendo cauit. Cautionis formula hæc eſt. Dolum malum abeſſe abfuturumq; eſſe: quæ di-
citur honeſtatis formula ab Ambroſio lib. 3. Off. cap. 10. Refertur autem ad principium ſtipulationis.
l. nouiſsima. ꝟ. iud. ſol. hoc eſt, id ea cauetur ab eo tempore, quo inchoatur & interponitur dolum
malum abeſſe abfuturumq; eſſe. Itaque præteritus dolus ea comprehendi non videtur, quod etiam
probat l. pen. ꝟ. hoc tit. In hac igitur ſpecie quia in tradendo cauit de dolo, non immeritò dubitatur,
an eo nomine agi poſsit ex ea cautione, quòd priuſquam traderet, venenum ſeruo dedit. Sed cùm
deterior ſeruus tradatur, verius eſt & hunc dolum contineri: & ideo non eſt dubitandum, quin ſit
E actio ex ſtipulatu: & reiicienda eſt ſententia Labeonis, qui hoc caſu quaſi in re dubia de dolo actio-
nem dabat. Vbi autem conſtat eſſe actionẽ ex doli ſtipulatione, ceſſat de dolo. l. 1. §. idem & Pomp.
ꝟ. hoc tit. l. ita demum. ꝟ. de rec. qui arb. & in hac quidem l. ita demum. illud obiter animaduerten-
dum eſt, corrupto arbitro vel aduocato diuerſæ partis dari actionem ex cautione doli, vel ex hoc
edicto, quod quidam aduerſari putant. l. 1. C. de adu. diu. iud. & l. venales. C. quan. pro. non eſt nec.
vbi ex eis cauſis oſtenditur vel reſtitui litem, vel ipſo iure nihil agi. Sed hæc procedunt in iudiciis.
Lex ita demum, ad arbitria eorum pertinet, qui ex compromiſſo adeuntur. Nunc vt cetera, quæ in
hoc §. proponuntur, exequamur, ſciendum eſt reprehendi in eo etiam Labeonem, quòd in propo-
ſita ſpecie non interpoſita cautione doli mali dixerit indiſtinctè de dolo actionem dari. nam ſi ho-
mo debetur ex ſtipulatione, verum eſt de dolo agi. At ſi debetur ex vendito, non agitur de dolo,
F cùm ſufficiat ex empto, cui vt & ceteris bonæ fidei iudiciis doli præſtationem ineſſe conſtat. l. ſi quis
affirmauerit. ꝟ. hoc titul. Dolus itaque vindicatur iudicio bonæ fidei non ſtricto. De dolo loquimur
qui contractui cauſam non dedit. Ille enim qui contractui bonæ fidei cauſam dat, nullum ipſo iure
contractum facit, vt dictum eſt ſupra. Nihil præterea ad hunc §. dicẽdum eſſe videretur, niſi ei Acc.
obiiceret l. etiam. ꝟ. de ſolut. quæ promiſſorem re tradita ſi iuri eius aliquid deſit, ex ſtipulatu teneri
demonſtrat. Sciendum autem eſt tunc poſt traditionem rei ſupereſſe actionem ex ſtipulatu, cùm res
ab alio auferri poteſt, puta quia traditus eſt ſeruus, aut fundus alienus, vel alij obligatus, vel ſtatuli-
ber, vel ſeruus noxa nondum ſolutus. l. qui x. §. qui hominem. ꝟ. de ſolut. itemque ſi eo nomine non
ſit cautum de euictione. l. Iulianus. §. 1. ꝟ. de verb. oblig. d. l. etiam. At ſecus eſt, ſi factus ſit ſeruus, aut
fundus deterior, vel veneno dato, vel vulnere inflicto, vel ſeruitute impoſita, vel arboribus excifis.
G nihil enim ob id iuri rei deeſt, vt ſcilicet ab alio auocari poſsit. Itaq; oblatione quidem eius debitor
non liberatur. l. qui ſibi. §. vlt. ꝟ. de ſolut. datione & acceptione liberatur ab actione ex ſtipulatu, non
tamen ab actione de dolo malo.

Item ſi ſeruum.] Si heres ſeruum legatum dolo malo occiderit, non tenetur de dolo, quia
ex teſtamento eſt actio, ſiue ante, ſiue poſt aditam hereditatem occiſus fuerit ſeruus. Eſt & legis

Aquiliæ,ſi modò poſt aditam hereditatem occidatur.Deferuntur nobis legata adita hereditate,ad- A
quiruntur agnitione.Sed hæc agnitio retrotrahitur ad tempus aditæ hereditatis,non ad id tempus
quod fuit ante aditam hereditatem : & ideo ante aditam hereditatem occiſo ſeruo , legatario non
datur actio legis Aquiliæ.

Si quadrupes.] Si inſtigatu vel culpa alterius quadrupes damnum dederit , in eum eſt actio
legis Aquiliæ vel vtilis in factum , & ceſſat in dominum quadrupedis de pauperie noxalis actio.
Quòd ſi dolo alterius quadrupes damnum dederit, vt ſi fraude tua incidero in equum calcitroſum
& equus me calce percuſſerit , in te non eſt actio legis Aquiliæ vel vtilis , quoniam non tua culpa,
non tuo inſtigatu, ſed ex ſe equus commotus feritate nocuit. Eſſet verò in te de dolo actio, ſi non
eſſet in dominum equi de pauperie, ex qua ſi conuentus noxæ dediderit,ne in id quidem quod ex-
cedit de dolo in te actio ſupererit. Ceterùm ſi neque noxæ dedat, neque ad noxiæ æſtimationem B
ſoluendam ſufficiat,in te de dolo actio dabitur,quia inanis eſt actio de pauperie.

Furti teneris.] Quaſi ope conſilio tuo furtum factum ſit. Fugitiuus enim ſui furtum facere
intelligitur,licet non faciat vere,quippe cùm ſui poſſeſsionem non interuertat.

In factum.] Non ciuilem,id eſt,vtilem ad exemplum legis Aquiliæ,ſed prætoriam.

Seruus pactionis.] Ex pactione libertatis ſeruus domino poſt manumiſsionẽ tenetur actio-
ne in factũ prætoria.l.3.C.an ſer.ex ſuo fac.poſt man.teu.vel de dolo,ſi dolus aliquis arguatur. Hac
de re talis proponitur quęſtio in hoc §.ſeruus.Cum domino pactionẽ pro libertate fecit aureorum
x x. eiusq; pactionis expromiſſorem ſiue reum domino dedit.Expromiſſor differt à fideiuſſore.l.qui
libertinus.in fin.ꝟ.de op.lib. Fideiuſſor obligatur cum alio , expromiſſor ſolus obligatur quaſi reus
principalis,fideiuſſorem qui dat non liberatur,expromiſſorem qui dat liberatur. Expromiſsione fit C
nouatio,non fideiuſsione.in l.5.§.ſatis.ꝟ.de verb.obl.& l.ſi verò.ꝟ.ſol.mat.pro *expromiſſores* & *expro-
miſſorem*,ex P.Flor.legendum eſt, *adpromiſſores,adpromiſſorem.* Adpromiſſores autem ſunt fideiuſſo-
res. Ea verò lege ſeruus expromiſſorem dedit,vt poſt manumiſsionem nouaretur obligatio, & ipſe
ſeruus rurſus pro eo expromitteret. Manumiſſus non vult expromittere.quid fiet ? Pomponius pa-
trono cõtra libertum dat actionem de dolo. Idem ſignificat patrono in expromiſſorem dari actio-
nem ex ſtipulatu, eam tamen excludi exceptione doli vel in factum, ſi nolit in libertum obligatio-
nem transferri, id eſt, ſi ipſe patronus huic nouationi moram adhibeat. Pomponium Vlpianus re-
prehendit. nam,inquit,ſi eſt in expromiſſorem actio ex ſtipulatu,non poteſt eſſe in libertum actio
de dolo. nec dicendum eſt actionem ex ſtipulatu poſita exceptione inanem reddi, & ideo non
malè agi de dolo.nam inanis per exceptionem tunc dumtaxat conſtituitur,cùm libertum patronus D
non vult expromiſſorem accipere,quo caſu,qua fronte eo nomine ageret patronus in libertum de
dolo malo ? ipſe enim in mora eſt,non libertus. Cùm verò patronus vult libertum expromiſſorem
accipere , quia tunc efficax eſt in priorem expromiſſorem ex ſtipulatu actio , denegari quoque in
libertum debet actio de dolo , niſi prior expromiſſor ſoluendo non ſit , vt in §.ſi quadrupes. & l.
ideoq;.ꝟ.&. §.prox.ꝟ. Ceterùm expromiſſori in libertum de dolo actio competit, quia verbis frau-
dem adhibuit.

Quaſi nulla actio.] Inanis & nulla conſtituitur actio propter inopiam aduerſarij.l.proxim.ꝟ.
Hinc poëta,

Sexte nihil debes,nil debes Sexte, fatemur.
Debet enim ſi quis ſoluere, Sexte, poteſt. E

Item propter exceptionem l.lecta.§.penul.ꝟ.ſi cert.petat.l.Stichum.§.aditio.ꝟ.de ſolut.l.ſi dari ſtipu-
ler.ꝟ.de verb.oblig.l.quamuis.§.Marcellus.ꝟ.ad Vel. Hoc modo ſi fiat inanis actio ex ſtipulatu,non
eſt in libertum de dolo aliter atq; ſi inanis fiat illo modo.

Si dolo malo.] Si per colluſionem procuratoris rei actor vicerit,tenetur quidem eo nomine
procurator mandati. Sed & ſi actor iudicati cum domino experiatur , repelletur exceptione doli.
l.ſi procurator.ꝟ.de do.exc.itaque nulla eo caſu in actorem eumdemque victorem domino de do-
lo actio competit.l.vlt.ꝟ.hoc tit. Quid ex diuerſo ſi per colluſionem procuratoris ad agendum da-
ti reus vicerit , & abſolutus ſit ? Et tunc quoque domino procurator mandati tenebitur : vel ſi is
ſoluendo non ſit , cum aduerſario agetur de dolo malo. Hæc eſt Vlpiani ſententia. Idem Labeo-
ni viſum eſt.l.ſi procuratorem.§.1.ꝟ.mand.& Paulo l.quid enim.ꝟ.hoc tit. Et huic ſimilis eſt ſpecies. F
l.ſi de communi.ꝟ.ſi ſer.vind.vbi ſi vnus ex ſociis egerit confeſſoria, & per colluſionem lite aduerſa-
rio ceſſerit , ceteris videlicet ſi ſuum à ſocio ſeruare non poſsint , lex ait in aduerſarium de dolo
actionem dari : itemque ſpecies l.ideoque.ꝟ. Sed multa ſunt quæ cum hac Vlpiani ſententia pu-
ἔνστασις gnare videntur. Illud primum quod cum reo abſoluto ex integro agi poſſe videatur , vt in ſpecie l.
cum à te.ꝟ.hoc titul. Sic per præuaricationem aduocati abſoluto reo accuſatio rurſus inſtituitur.
l.1.C.de adu. diu. iud. Præuaricatio autem colluſio eſt.l.1. §.præuaricatorem.ꝟ.ad Turpil. Sic per
delatoris corruptelam abſoluto reo in cauſa fiſcali , lis retractatur. l. eius. ꝟ. de iur. fiſc. Quando
igitur & in hac ſpecie ad eum modum retractata lite res domino ſeruari poteſt , ceſſare videtur
actio de dolo , quod equidem admittam , ſi reus ex integro ſecum agi patiatur ſub hac condi- G
λύσις. cione , ſi colluſum ſit, vt dicitur in hoc §. At quid ſi nolit denuo iudicium accipere ? quod &
recuſare poteſt ſemper , vbi conſtat rem iudicatam eſſe. Iudex enim ius facit , res iudicata
pro veritate habetur : nec niſi ambigatur , an iudicatum ſit , neceſſaria eſt exceptio rei iudi-
catæ. argument. l. nam poſteaquam. infrà, de iureiurand . Nec verò in ſpecie l. 1. C.de adu. diu.
iud. & l. eius. lis retractatur antequam de præuaricatione pronuntiatum ſit. Et hic igitur pla-

cet

A cet litem inuito aduerſario non reſtitui quem conſtat abſolutum eſſe, quòd nondum ſit probata
colluſio. Itaque prius iudicium defugiente reo, neceſſariò agitur de dolo colluſionis nomine.& ita
quoque accipiendus eſt §.vlt.l.ſeruus.ꝟ.hoc titul.Solet deinde opponi huic §.Conſtitutio quędam
Antonini, quæ extat in l.1.C.de pœna iud.qui malè iud.cuius inſcriptio reſtituenda eſt ex l.1.§.ſed &
Conſtitutio.ꝟ.de calum. vt & veteres libri confirmant. Sed nihil ſpecies huius §.ad eam Conſtitu-
tionem pertinet.In hac ſpecie res iudicata eſt.Conſtitutio pertinet ad rem nondum iudicatam.Sed
operæpretium eſt,vt totam eius Conſtitutionis ſentētiam attentè conſideremus.Is qui pecunia da-
ta corrumpit iudicem vel aduerſarium, litem amittit,ſiue ſit ea lis priuata, ſiue publica, ſiue fiſcalis.
Corruptela aduerſarij ſpecies colluſionis eſt.ideo enim corrumpitur, vt colluſoriè agat & perfun-
ctoriè,ac tandem ſe vinci patiatur. Igitur ante rem iudicatam detecta colluſione ſiue corruptela, is
B qui pecuniam dedit,ſi actor ſit,eiicitur:ſi reus,pro confeſſo habetur. In cauſa publica vel fiſcali, ab
aliis corruptela detegitur, quandoquidem omnes vel plurimos eæ cauſæ tangunt.In priuata corru-
pto iudice,ab aduerſario detegitur.Corruptus autem ipſe ſi ſit aduerſarius,qua fronte id poterit al-
legare?Itaque,vt & antiqui interpretes cenſuerunt,in priuata cauſa dici id non poteſt,niſi procura-
tore aduerſarij vel ſocio corrupto,quod tunc poſsit rectè corruptela à domino detegi, vel à ſociis,
vel ab aliis denique, ſi qui ſint quorum interſit litem luſoriè non agi. Illud prætermittendum non
eſt de corruptore tantùm non de eo,qui pecuniam accipit,Conſtitutionem loqui. Videtur tamen
ea ſic excipi ab Vlpiano in d.§.ſed & conſtitutio.ac ſi de accipiente etiam loqueretur, quod cùm ſit
falſum,eam ſanè ſic Vlpianum excepiſſe nullo modo concedendum eſt. At dum Vlp.ait Conſtitu-
tionem ceſſare,ſi aduerſarius tranſigendi animo acceperit, id ſic interpretabimur, litem corruptori
C non perire,ſi licitè tranſegerit,& ex ea cauſa pecuniam accipienti numerauerit.

Transferre.] Tranſlatio iudicij fit,dum quod ei iudicium fuit cum procuratore, ex integro ei
nunc eſt cum domino.

Idem Pomponius.] Fideiuſſor ex ſtipulatione obligatur,In cauſa pupillari etiam ſine ſtipula-
tione quaſi fideiuſſor obligatur qui præſens fuit, & nomen ſuum in acta publica referri paſſus eſt,
vel qui affirmauit tutorem idoneum eſſe.l.4.§.vlt.ꝟ.de fid.tut. Aliàs verò ex affirmatione huiuſmo-
di nemo quaſi fideiuſſor conuenitur. Sed neque de dolo (poteſt enim id ſine dolo affirmari) niſi
appareat circumſcribendi creditoris cauſa factum. In ſpecie autem l.ſi is qui rem.§.ſi tu Titium.ꝟ.
de fur. datur actio furti vel in factum non quidem ex affirmatione vel laudatione: ſed quia alium
laudauit,alium adduxit: & ſi ſcientem adduxit, furti tenetur quaſi eius ope conſilio furtum factum
D ſit:ſi ignorantem,in factum vtili actione.

AD L. SI QVIS ADFIRMAVIT.

Si autem mihi.] Optione ſerui legata,de dolo tenetur is cuius dolo factum eſt, vt deteriorē
eligerem.Vna enim electione ius omne legati conſumpſi,videlicet ſi omnibus exhibitis elegi.l.ſer-
ui.ꝟ.de legat.lib.1.nec obſtat l.4.ꝟ.de opt.leg.quoniam in ea ſpecie exhibiti omnes non erant.

Item ſi tabulæ.] Tabulas teſtamenti ſupprimit is qui dolo malo eas in fraudem heredum,le-
gatariorum,aut fideicommiſſariorum,aut exheredatorum,aut libertatum non profert,& ob id te-
netur lege Cornelia teſtamentaria, & interdicto de tabulis exhibendis.l.3.§.ſi quis dolo.ꝟ.de tab.
exh.At finge exheredatū,in cuius fraudem tabulæ ſupprimebantur,deceſsiſſe,mox prolatis tabulis
E ſuppreſsionem apparuiſſe,patet quidē hoc caſu exheredati heredibus criminalis actio ex lege Cor-
nelia,Ciuilis nulla patet,niſi de dolo.Non furti,quia non lucri faciēdi animo tabulæ ſuppreſſæ ſunt,
ſed vt verum non appareret.Non interdictum, cùm iam prolatæ ſint tabulæ, & in heredes exhere-
dati non præparata inofficioſi querela non tranſmittatur, niſi ſint ex liberis ex Conſtitutione Iu-
ſtiniani.

Labeo.] Erat controuerſia de oleo inter me & te, lis conteſtata nondum vlla erat. Id ego te
volente apud Titium depoſui,vt is venderet,& pretium ſeruaret ei, qui poſtea lite conteſtata viciſ-
ſet & obtinuiſſet.Hoc negotium duorum contractuum faciem habet:Mandati,quatenus Titio de-
di oleum,vt venderet:Depoſiti, quatenus conuenit Titio mecum, vt is pretium ſeruaret victori. Et
ſi quidem pro mandato accipiatur,vendito oleo ſi tu dolo malo litem conteſtari nolis alteram fa-
F ciem ſpectans,ne ad me vmquam olei pretium redeat, ego pretium à Titio repetam actione man-
dati: Si pro depoſito,non repetam actione depoſiti ſequeſtraria. hæc enim actio victori tantum-
modo datur.l.ei apud.§.1.l.ſi in Aſia.§.cum ſequeſtre.ꝟ.depoſ.ego verò nondum vici, quia tu dolo
malo recuſas iudicium accipere. Sed neque id negotij genus abſolutè mandatum neque depoſitū
poſſum dicere.Itaque dixero melius ciuile negotium geſtum, ex quo detur actio præſcriptis verbis,
cui locus erit ſiue vicero ſiue per te ſtet quominus lis conteſtetur: & ideo ex dolo, tergiuerſatione
aut fruſtratione tua ex hoc edicto non teneberis.

Et ſi ſeruum.] Is qui conuentus eſt,actione noxali,vel condemnatur vel abſoluitur.Conde-
mnatur verò in æſtimationē litis, puta in XX. æquè iudicati actio eſt in viginti.verùm ab hac actio-
ne liberatur noxæ dedendo,ſi modò iuri corporis dediti nihil deſit. nam ſi pigneratū dedat, non-
G dum eſt liberatus ab actione iudicati.l.ſi hominem.ꝟ.de ſolut.quæ lex citatur in l.4.§. vlt.ꝟ.de re iu-
dic. Hoc igitur caſu cùm ſit actio iudicati, ceſſat de dolo. Abſoluitur autem qui ante ſententiam
noxæ dedidit arbitrio iudicis: & hic quidem ſi pigneratum dedat, de dolo tenetur. nulla namque
in eum eſt iudicati actio. *Hoc ſi apparuerit*, inquit, *eſſe eum*. placet vt legatur, *ſciſſe eum*.

Hæc de dolo.] Ex bonæ fidei contractibus dominus ſerui nomine de peculio conuenitur,vt

puta depoſiti, commodati, ex vendito, de peculio, in qua & dolus ſerui venit. l.3. §.ſi filiof. ff. com- A
mod. l.1. §.filiumf. ff. depoſ. Extra contractus verò ſi quid ſeruus dolo fecerit, vt ſi mihi callidè perſuaſerit, vt hereditatem repudiarem, de dolo noxali actione dominus conuenietur. Eſt igitur hæc actio noxalis, ſicut & ſuperior.

In peculio.] Rectius fortè, in peculium: vt in l.in perſona. §.penult. ff. de pac. l.penult. ff. de cond. ſur.

Meritò.] Aliæ reſtitutiones ob modicam ſummam dantur. l.ſcio. ff. de in int. reſt. Ex hoc edicto reſtitutio non fit, id eſt, actio de dolo non datur ob modicam ſummam, in factum dari non inficior. At cùm ob rem modicam detur furti, cur non & de dolo? An quia furtum maleficium eſt legitimum, dolus non item, atque adeò furtum eſt multo grauius dolo? Modicam autem ſummam Paulus interpretatut duorum aureorum. Puto Paulum ſcripſiſſe, vſque ad duo millia ſeſtertiorum. B
Nam vt in lege Papia, ſic vbique mille ſeſtertios vno ſui temporis aureo Iuſtinianus æſtimauit, commutata auctorum ſcriptura: cuius animaduerſionis mihi tamquam anſam dedit l.lege. §.vlnim. ff. ad S. C. Silan. vbi ob apertas tabulas ante quæſtionem familiæ de teſtatoris cæde popularis actionis pœna in c. aureos dicitur extendi. nam ex edicto fuiſſe eam in c. millia ſeſtertiorum didiceram ex his Pauli verbis, quæ proponam, quòd nondum peruulgata ſint ex libris Sententiarum. *Hereditas à fiſco vt indignis aufertur his primùm, qui cùm interfectus eſſet teſtator, apertis tabulis teſtamenti vel ab inteſtato adierunt hereditatem, bonorumve poſſeſſionem acceperunt, amplius his & in c. millia ſeſtertiorum pœna irrogatur, nec refert à quibus pater ſ nec quemadmodum occidatur.* Hæc Paulus.

AD L. NON DEBET. C

Quibuſdam perſonis.] Neque ex omnibus cauſis datur hæc actio, neque aduerſus omnes. Nec enim datur aduerſus parentes vel patronos, cum quibus tantum abeſt, vt experiri liceat actione ipſo iure famoſa, vt ne ea quidem liceat in eos vti, quæ re tantùm ipſa & opinione hominum famoſa eſt: niſi ex grauiſſima cauſa. qua de re noti ſunt omnibus auctorum loci. Si quid tamen parentes vel patroni dolo fecerint, eſt in eos actio in factum, quæ vtilis dicitur in l.verum. ff. titul. prox. His quæ diximus obſtare videtur quod ait l.ſi quis vxori. §.ſed ſi filius. ff. de fur. patrem filiof. mihi teneri furti. Id tamen ſic temperandum eſt, vt non teneatur directa actione furti, quæ famoſa eſt, ſed vtili ſiue in factum, vel, vt Conſtantinus ait, non περὶ κλοπῆς ſed περὶ ὑφαιρέσεως. Tentari etiam id poteſt dolo admiſſo à parentibus vel patronis, in factum non dari ex l.vlt. C. qui & adu. quos in int. reſt. non poſ. vbi generaliter in parentes vel patronos liberis vel libertis denegatur reſtitutio in D
integrum. Sed loquitur ea Conſtitutio Iuſtiniani non de reſtitutione quæ fit ex hac parte, ſed de ea, quæ fit cognitione prætoria ex tertia parte, id eſt, beneficio ætatis. Hæc non præſtatur aduerſus parentes vel patronos quaſi in liberorum vel libertorum rebus non ritè verſatos. Olim præſtabatur, vt indicat l.3. §.ſed vtrùm. in fin. ff. tit. prox. item l.patri. §.vlt. eod. tit. in qua tamen ex Conſtit. Iuſtiniani animaduertendum eſt Tribonianum addidiſſe hæc verba, *niſi quadam perſona ſpeciali lege excepta ſint.* Excepti enim ſunt patentes & patroni ex Iuſtiniani Conſtitutione, & Nouella περὶ τοῦ δεῖν τὰς μητέρας ὑπομένειν ἐπιτροπικοὺς λογισμούς. Hodie igitur ſi captus ſit libertus minor xxv. annis calliditate patroni, nec liberto dabitur reſtitutio in integrum, id eſt, cognitio prætoria, nec de dolo, in factum non denegabitur, ne ex ſua calliditate lucrum vel impunitatem patrouus ferat. E

AD L. HEREDIBVS.

Heredes liberorum vel libertorum ſi dolum paſſi ſint à defunctorum parentibus vel patronis, in eos habent de dolo actionem. Liberi quoque & liberti in heredes parentum vel patronorum ex eorum non ex defunctorum dolo eandem actionem habēt, & idem obtinet in exceptione doli l.apud. §.aduerſus. ff. de do. exc. in quo §. illa verba ſi quis attentiùs intueatur, non negabit ſupereſſe, *Tam viuo quàm mortuo.*

Item in cauſæ.] Pupillus, id eſt, infans vel infanti proximus non eſt doli capax, & ideo hac actione ſuo nomine non tenetur. Is autem, qui vicinus eſt pubertati, vt is cui ſemeſtre tantummodo tempus ſupereſt l.nõ tantùm. in pr. ff. de exc. tut. vel cui annus ſupereſt, vt Galenus explicat 3. Aphor. 27. & iſta actione tenetur & eodẽ nomine quolibet bonæ fidei iudicio, & exceptione doli. l.apud. F
§.quæ de tutore. ff. de do. exc. vbi Flor. perperam legitur, *Fingendus eſt, inquit, pubes eſſe.* ac legendum *Fingentis ſe, inquit, puberem eſſe.* Exiſtimabat debitor pupillum puberem eſſe, vt in ſequenti verſu, furioſum ſanæ mentis eſſe. Et hic quidem pupillus de dolo ſuo nomine tenetur, etiam ſi ex eo locupletior factus non ſit. Alieno nomine vt puta tutoris vel defuncti, pupillus nullo modo tenetur, niſi locupletior factus ſit. Defuncti nomine tenetur pupillus heres, bonorumve poſſeſſor. Tutoris quoque nomine placet pupillum teneri, nec diſtinguimus vtrùm ſoluendo ſit tutor an non, videlicet cùm ex contractu dolus deſcendit. l.apud. §.illa etiam. ff. de do. exc. nam extra contractum dolo admiſſo pupillus non tenetur, licet ex eo videatur locupletior fieri, niſi tutor ſoluendo ſit, ſed in tutorem actio ei qui deceptus eſt, datur. l.1. §.hoc edicto. ff. Ne vis fiat ei qui in poſ. miſ. erit. At ſi pupillus ex dolo tutoris locupletior factus non ſit, nullo modo tenetur, ſiue ſoluendo ſit tutor, ſiue non, G
vel hac actione de dolo vel interdicto de tabulis proferendis, videlicet cùm tabulæ, quæ nihil ad pupillum pertinebant, dolo tutoris ſuppreſſæ ſunt. l.pen. ff. de tab. exh. l.neque in interdicto. ff. de diu. reg. iu. Contrà ex dolo tutoris pupillum teneri, etiam ſi ex eo locupletior factus non ſit, modò ſi ſoluendo tutor fuerit, probat l.ſumma. §.ſi dolo. ff. de pecul. l.3. §.pen. ff. de trib. act. l.1. ff. quan. ex fac. tut. l.

A tut.l.vlt.ff.de adm.tut. Nam, vt earum legum ſpecies in pauca conferam, & de peculio teneri pupillum aiunt, quod dolo tutoris factum ſit, quominus ſit in peculio, & tributoria ob iniquam diſtributionem tutoris & petitione hereditatis quod dolo vel culpa tutoris pupillus ex hereditate deſierit poſsidere. Enimuero in hoc dumtaxat tenetur, vt actionibus cedat, quas cum tutore habet, quoniã ob hæc admiſſa conſtat pupillo tutorem obligari. Quibus autem caſibus ex ſuo facto tutor pupillo non obligatur, quia iam nullas, quibus cedat, pupillus actiones habet, ſiue ſoluendo ſit tutor, ſiue non, omnimodo dicemus ex eius dolo pupillum non teneri, exempli gratia, ſi pupillo vendẽte dolo tutoris emptor deceptus eſt, nec ſit ex ea re pupillus locupletior factus, pupillo quidem eo nomine tutor non obligatur, ſed emptori tenetur de dolo etiam finita tutela. Licet enim regulariter finita tutela actiones in pupillum transferantur, iudicij tamen huius Quod dolo tutoris factum eſt,
B ſi ex eo nihil ad pupillum peruenerit, poſt tutelam à tutore in pupillum tranſlatio numquam fit.l. Iulianus.§.ſed cùm in facto.ff.de act.emp. Similis eſt ratio actionis de dolo, cùm nihil pupilli intereſt dolum à tutore nõ admitti, & interdicti de tabulis exhibendis, vt ſupra oſtendi. Ad extremũ notari illud oportet vno caſu factum tutoris pupillo nocere, etſi nihil ad eum peruenerit, nec liberari mandatis actionibus, quas cõtra tutorem habet, puta ſi hominem pupillus emerit, isq́; cùm in cauſa redhibitionis eſſet, mortuus ſit tutoris culpa. quo fit, vt pupillo denegetur actio redhibitoria ex edicto ædilium curulium, videlicet ſi mortuus non fuiſſet niſi ei veniſſet. alioquin redhibitoria dabitur, ſi actionibus cedere paratus ſit.l.quòd ſi nolit.§.ſi mancipium.ff.de ædil.edic.

AD L. QVID ENIM.

C **De Tutore.**] Vt ſi falſum tutorem adhibuit. Item ſi finxit ſe puberem eſſe.l.apud.§. quæ de tutore.ff.de do.exc. Hæc magnam machinationem non exigunt, id eſt, hæc pupillus excogitare poteſt.

AD L. SI PLVRES.

Hæc actio.] Hæc actio in heredem datur de eo quod ad eum peruenit. Sufficit autem ſi vel momento peruenerit, nec ſi fortè id conſumpſerit, ideo hac actione tenetur minus, ſicut in metus cauſa actione dictum eſt in l.videamus.ſ.tit.prox. Datur autem ſine cauſæ cognitione & perpetuo. At directa, quæ in eum datur, qui dolo fecit, ex iure antiquo finitur anno vtili, ex cõſtitutione Conſtantini biennio continuo, quod ex die admiſsi doli computari oportet etiam abſenti & ignoranti,
D niſi Reip. cauſa abſit: ita vt nec conteſtatione litis eam perpetuari placuerit.l.vlt.C.de dolo.idemq́; placuit etiam in reſtitutionibus minorum & maiorum, niſi per actorem mora non fiat, quominus intra ſtatuta temporalis finiatur.l.intra.ff.tit.prox.l.vlt.C.de temp.in int.reſt. Proinde petenti reſtitutionem in integrum prope finem temporis ſtatuti, non poteſt dari dilatio longior reliquo tempore, quæ tamen reo in cuius poteſtate non fuit quando conueniretur, non denegabitur, atque ita propter reum prorogabitur tempus reſtitutionis in integrum. Hæc eſt ſententia l.pen.C.de temp.in int.reſt. quæ in Cod.Th.lib.2.non malè poſita erat ſub tit.de dilationibus. Poſt biennium ergo non datur actio de dolo. At dabitur tamen vtilis ſiue in factum in id, quod is, qui dolo fecit, locupletior factus eſt.l.verum.ff.tit. prox.l.itaque.ff. hoc tit. Heres quoque eius, qui dolo fecit, in factum potius cõuenitur, id eſt, calculi gratia, vt eius quod ad eum peruenit ratio ſubducatur, quàm de dolo.l.Sa-
E binus.ff.hoc tit.l.quia non de dolo.ff.de trib.act. Actio igitur de dolo temporaria eſt, Actio in factum perpetua. Sed & doli exceptio perpetua eſt.l.purè.§.vlt.ff.de do.exc.& replicatio quæ perpetuæ actioni auxilio eſt.l.ſi pactum.C.de except. Item actio de dolo, quæ ineſt bonæ fidei iudiciis, perpetua eſt & in heredes datur in ſolidum. Neq; obſtat l.quæſitum.§.vlt.ff.de pecul. quæ lex actionem de dolo inſertam actioni de peculio perpetuo competere & in heredem in ſolidum dari negat. Nam ſi ſerui nomine, exempli gratia, depoſiti agatur de peculio, huic iudicio tacitè ineſt actio de dolo à ſeruo commiſſo.l.ſi.quis affirmauerit.§.penul.ſ.hoc tit. & id quidem perpetuo. Sed de dolo domini actio nominatim adiicitur actioni de peculio.l.in bonæ fidei.ff.de pecul.l.1.ff.quan.de pec.ac.an.ſit. Et hæc tẽporaria eſt, ſicut illa, quæ in hoc edicto proponitur, licet ipſa de peculio actio eſt perpetua. Sic verò explicandus eſt §. vlt.l.quæſitum. quem de replicatione doli ſtultè plerique
F omnes accipiunt.

AD L. ARBITRIO.

Vt metus cauſa ita de dolo actio arbitraria eſt. In vtraque iuratur in litem, vt ſciatur, quanti intereſſit actoris. Et id quidem in actione metus cauſa quadruplatur, in hac ſimplatur, at plerumque ſolet id, quod intereſt, rei pretium egredi. Res, id eſt, id quod dolo malo abeſt arbitrio iudicis ante condemnationem præſtatur. Id quanti ea res eſt, id eſt, quod intereſt, poſtea quàm iuratum in litem & ſequuta condemnatio eſt.

Si dominus.] Exuſtis ædibus fructuariis competit vtilis actio Damni iniuria, vel ad exhibendum, ſi poſsidens proprietarius exuſſerit, non de dolo. Aedificio autem in area fructuaria poſito
G non competit Damni iniuria, quia areæ damno nihil fit ædificio impoſito, ſed ex teſtamento ante traditionem vſusfructus, vel de dolo poſt traditionẽ. Competere etiam poteſt interdictum Quod vi aut clam.l.repeti.§.vlt. & l.prox.ff.quib.mo.vſusfr.amit. Sed quibus caſibus huic erit locus, non dabitur de dolo.l.Antæus.ff.de aqua & aq.plu.arc. Cùm enim datur actio de dolo, id ſemper ſubintelligitur, niſi alia actio ſit.l.falſus.§.ſi quis nihil.ff.de furtis.

Quon

Quoniam aliæ.] Reſpicit ad verba edicti,ſi alia actio non ſit. A
De eo qui ſciens.] Eum , qui falſa pondera emptori vel venditori ignoranti ſciens commo-
dauit,de dolo teneri Trebatius ait.reprehenditur. quia res alio modo ſeruari poteſt.nam ſi maiora
pondera fuerint,atque ita venditor dederit mercis plus æquo, poteſt condicere emptori quaſi plus
debito dederit.Actio ex vẽdito eo nomine non competit.quia id quod amplius mercis dedit,ven-
ditione non comprehenditur.Quòd ſi minora pondera fuerint, atque ita minus ex merce emptor
acceperit , aget ex empto vt reliqua merx præſtetur. nec quicquam intereſt quantum ad has actio-
nes pertinet , ſciuerit emptor maiora , aut venditor minora , an ignorauerit.l.ſi quis à me.ʒ.de act.
emp.At in ſcientem eſt etiam actio furti,non in ignorantem.In eum quoq;, qui ſciens ſcienti com-
modauerit , eſt actio furti quaſi ope conſilio eius furtum factum ſit.l.ſi quis vxori.§.ſi maiora.ʒ.de
furtis. Quòd ſi ſciens ignoranti commodauerit , eſt actio vtilis ſiue in factum.arg.l.ſi is qui tem.§.ſi B
tu Titium.eod.tit. Sed quia in contrahentium eſt poteſtate, quibus ponderibus merces comparẽt.
l.Impp.ʒ.de cont.emp.ſi nominatim conuenerit , vt commodatis ponderibus qualia qualia eſſent,
merx traderetur, ceſſat condictio indebiti vel ex empto : is quoque qui commodauit, nec furti te-
netur , nec vtili actione, quia manifeſtò conſtat hæc ſibi contrahentes pondera delegiſſe & appro-
baſſe,ſed de dolo ſi decipiendi alterutrius cauſa affirmauit,æqua ſe pondera habere.
Dolo cuius.] Datur initio legis caſus,quo ex hac actione ſtatim condemnatio fit in id quanti
ea res eſt,nec arbitrio iudicis reſtitutio fit.Datur alter in hoc §.ſi debitoris dolo actio,puta redhibi-
toria vel quanto minoris , tempore amiſſa ſit.nec enim actio reſtituitur ne quid fiat contra legem,
quæ tempora actioni prĕſtituit.Obiicitur l.ait prętor.§.vlt.ʒ.ex quib.cau.ma.quem nos expoſuimus
ſatis in l.1.ʒ.Eſt & tertius caſus in l.ſi dolo.ʒ.hoc tit. C
Si ſeruum.] Aut promiſſor ſeruum promiſſum occidit ante moram,aut ſtipulator,aut alius.Si
promiſſor,nihilominus tenetur ex ſtipulatu. Sed ſi fideiuſſor occidat, quo facto potiſsimum ſtipu-
lator ipſe fraudatur,quia perinde promiſſor liberatur ac ſi alius oc.idiſſet.& per conſequentiam fi-
deiuſſor, non tenetur fideiuſſor ſtipulatori ex ſtipulatu, non Aquilia debitori, qui ob id damni ni-
hil feciſſe videtur , ſed tenetur ſtipulatori actione de dolo malo. l.prox.ʒ. qua arbitrio iudicis reſti-
tuetur actio ex ſtipulatu in fideiuſſorem,quæ ob id ipſum vtilis dicitur in l.mora.in fi.ʒ.de vſur. Vti-
lis enim, id eſt reſtitutoria. Reſtituitur autem ex hoc edicto. Si alius occidat ante moram ,idque in
fraudem ſtipulatoris,quemadmodum iam ante dixi , conſtat reum liberari , & ideo legis Aquiliæ
actionem ei non competere. denique eum ne in hoc quidem teneri adhuc , vt Aquiliæ ſtipulatori
cedat. Sed ſtipulatori in occiſorem datur de dolo. Sin autem ipſe ſtipulator occidat ante moram, D
debitor liberatur,& nihilominus agit lege Aquilia in ſtipulatorem l.legis Aquiliæ.ʒ.ad leg.Aquil.Id
enim quia factum eſt ante moram,feciſſe ſtipulator videtur non tam vt ſibi quàm vt debitori iniu-
riam faceret. quod impunitum relinqui non oportet. Auctor illius l. legis Aquiliæ. eſt Papinianus
lib.37. quæſt.ex quo ſumpta eſt etiam l.prox.ʒ hoc titul. quibus capitibus inter ſe collatis apparebit
alio occidente Papinianum quoque non debitori legis Aquilię,ſed creditori de dolo actionem de-
diſſe. Hæc peruersè explicantur ab interpretibus , qui malè etiam in hoc propoſito adferunt l.huic
ſcripturæ.ʒ.ad leg.Aq. ex qua ſic argumentantur : Sicut ſeruo legato occiſo ante aditã hereditatem,
heredi per hereditatem quæritur Aquilia, quam legatario cedere debet, cur occiſo ſeruo promiſſo
ante moram,non dicemus promiſſori competere Aquiliam,eamq; ſtipulatori cedi oportere?men-
dosè & captiosè. nam occiſo ſeruo legato ante aditam hereditatem, Aquiliam cedi legatario lex nõ E
dicit. & vero conſtat eius legati nomine quod ante aditam hereditatem , atque adeò ante quam
agnoſceretur,in rerum natura eſſe deſiit,heredem nullo modo teneri. At loquitur lex de ſeruo vul-
nerato ante aditam hereditatem,& poſt aditionem agnito ac quæſito.quod & meritò trahi poteſt
ad ſeruum promiſſum vulneratum. Præterea illud conſiderandum eſt in illa ſpecie,occiſum fuiſſe
ſeruum antequam legatario deberetur, & ideo Aquiliam hereditati quæſitam, in hac autem ſpecie
occiſum fuiſſe ſeruum debitum,& per hoc ab eius ſerui obligatione liberatum reum.

AD L. SERVVS TVVS.

Hortatu domini ſeruus pecuniam mutuam accepit.Non eſt efficax actio de peculio,ſi nihil ſit in F
peculio,quod rei iudicandæ tempore ſpectabitur.l.quæſitum.ʒ. de pec.l. Fulcinius.§.ſi qui actione.
ʒ.quib.ex cau.in poſſ.eat.Non de in rem verſo,ſi domini debitor ſeruus fuerit,& ea pecunia ſe à do-
mino liberauerit. Non dixit nõ eſſe Quod iuſſu.quoniam manifeſtum erat aliud eſſe hortari, aliud
iubere vel mandare.l.ſi ſerui.ʒ.de neg.geſt. Supereſt igitur de dolo actio,quia non caret fraude do-
minus, qui ſeruum debitorem quem ſcit non eſſe ſoluendo & nihil habere in peculio,ad mutuam
pecuniam accipiendam,qua ſibi ſatisfiat,cohortatur.
Si perſuaſeris.] Eſt hoc caſu de dolo actio,niſi reus ex integro ſecum agi patiatur,vt diximus
in l.& elegantèr.§.pen.ʒ.Perſuadere autem potuit vltrò iurando.l.ſi legatarius.ʒ.hoc tit.Sed ſi acto-
re deferente iurauerit, & abſolutus ſit, periurio probato non eſt actio de dolo, quoniam iuſiuran-
dum loco tranſactionis cedit.l.2.l.tutor.§.1.l.admonẽdi.ʒ.de iureiur.& ideo ei qui iurauit exceptio
pacti datur.l.ſed & ſi ſeruus.eod.tit.Eſt tamen in eum, qui peierauit,propoſita periurij pœna : ſi per G
principem peierauerit, legis Iuliæ maieſtatis, niſi calore quodam id fecerit & inconſultò , quo caſu
fuſtium admonitio ſufficit.l.2.C.de reb.cred.l.ſi duo.§.vlt.ʒ.de iureiu. ſi per Deum,ſolus Deus vin-
dex eſt,vt Obſer.lib.2.fuſius oſtendimus.

AD

AD L. SI LEGATARIVS.

A Videtur in hac ſpecie heredi competere condictio indebiti.l.2.§.1.ʒ.de cond.ind.quæ actionem de dolo excludit.l.arbitrio.§.de eo qui ſciens.ʒ. At datur de dolo in hac lege.quid dicemus? Heres aut ſuo errore ductus ſoluit, aut perſuaſione legatarij. Si ſuo errore, hic error condictionem parit, Si dolo & perſuaſione legatarij, de dolo actio competit non condictio,nam condictio ex proprio errore naſcitur.Hic autem non tam ſuo errore,quàm fallacia legatarij deceptus ſoluit.

AD L. SI DOLO.

In abſentem contumacem dicta ſententia valet, nec appellatione reſcinditur.l.& poſt.§.vlt.ʒ.de iudic.l.1.C.quor.ap.non recip. No. LXXXII. §. ἀχροάζητ. Dolo aſſertoris factum eſt,ne adeſſet in
B iudicio aduerſarius, atq; ita contumace & abſente aduerſario pro libertate pronunciatũ eſt. Lex ait aduerſario in aſſertorem ſtatim de dolo actionem dari. Ideo ait, *ſtatim*, vt ſignificet protinus condemnationẽ fieri in id quod intereſt,vt in ſpecie l.arbitrio.§.1.& §.dolo.ʒ.nec illud expectari,vt arbitrio iudicis reſtitutio fiat,quia ſententiæ dictæ pro libertate retractari non ſolent. Alioquin reſtitueretur lis potius,quàm de dolo daretur actio.l.Diuus.ʒ.de in int.reſtit.

AD L. CVM QVIS.

Familia vel colono diſcedente de poſſeſsione nec alio ingreſſo, poſſeſsio non amittitur. Sanè ſi non deſerendæ poſſeſsionis cauſa diſceſſerit, non amittitur.retinetur enim animo.l.ſi colonus.ʒ.
C de adq.poſſ.At ſi deſerendæ eius gratia diſcedat,dubitatum eſt inter Proculianos & Sabinianos.Et Proculus non amitti,vt reor,exiſtimabat, vt ex hoc capite colligi poteſt. Sabinus amitti, & ideo in d.l.ſi colonus,Pomponius ad Sabinum,ſi colonus,inquit,non deſerendæ poſſeſsionis cauſa. Sabinum Africanus ſequitur in l.ſi de eo. §.1.verſ.aliud exiſtimandum.ʒ.de adq.poſſ. Sed hanc controuerſiam dirimit Iuſtinianus in l.vlt.C.eod.tit.& pro Proculianis pronunciat. Licet autem ex ſententia Proculi poſſeſsio non amittatur,is tamen qui id familiæ ſuaſit, domino tenetur de dolo malo, ſi quid ex eo damni ſenſerit, vt ſi ob id non ſint arua proſciſſa, quo nomine conſtat Aquiliam non competere.Is qui ſuaſit ſeruo vt arborem aſcenderet,vtili Aquilia ideo tenetur in §.pen.Inſt.de leg. Aq.quia ex eo corpus mortuum aut aliqua parte læſum eſt.

AD L. FILIVS.

D Is cui in diem libertas teſtamento relicta eſt, ante diem ab herede manumitti poteſt.l.mater.C. de oper.lib.nec obſtat l.ſi cui pure.§.1.ʒ.ad Treb. vbi ante diem contra voluntatem teſtatoris negatur libertatem eſſe præſtandam:quoniam non præſtari poſſe ab herede, ſed aut recto iure, aut ab inuito repræſentandam eſſe negatur. Igitur in ſpecie huius §.ſeruus rectè ante diem ab herede manumiſſus eſt. Sed quia ante redditas coheredibus rationes manumiſſus eſt, ſi id callidè in fraudem coheredum fecerit,de dolo tenebitur.

AD L. REI.

Ait dari in factum cum ſua indemnitate. Eſt enim actio in factum de indemnitate:Actio de do-
E lo de mala fide:& huic etiam locus erit in hac ſpecie,ſi id callidè factum appareat.

AD L. SI CVM MIHI.

Huic coniungenda eſt l.qui ſaxum ʒ.de donat.quæ eandem inſcriptionem habet, in hunc modum: Permiſiſti mihi donationis cauſa ex fundo tuo lapidem eximere. exemi.donatio perfecta eſt, & in rem atque ad exhibendum competit actio.d.l.qui ſaxum.l.permiſiſti.§.1.ʒ.de præſ.ver.Quòd ſi nondum exemi, ſed in eam rem dumtaxat ſumptum aliquem feci, nec tu me velis poſtea eximere & tollere,de dolo eſt actio,vt in hac lege oſtenditur,& in d.l.permiſiſti.§.vlt.Hodie non erit de dolo actio,quia ex pacto donationis Iuſtiniano placet actionem naſci.quod Acc.notauit rectè.

AD L. SI QVIS TABVLAS.

F Videntur potius in hac ſpecie aliæ competere actiones,puta depoſiti, ad exhibendum, Aquilia. l.qui tabulas.ʒ.ad leg.Aq.At illæ actiones teſtatori dantur, itemq; heredibus poſt aditam hereditatem.l.3.ʒ.quemad.teſt.aper.l.nb id.ʒ.ad leg.Aquil. Ante aditam hereditatem heredes nullam aliam quàm de dolo actionem habent. & ita hæc lex accipienda eſt, vt Martino videtur: & eſt veriſſimum.

AD L. SI DVO.

Quidam hoc loco exemplum ponit in ſeruo duobus legato & ab eis occiſo. Neuter enim, in-
G quit,in alterum agit de dolo.ineptè.dicere enim debuit,Neuter in alterum agit ex lege Aquilia.nam vel occiditur ante,vel poſt aditam hereditatem. Si poſt aditam hereditatem occiſus ſit ab vno ex legatariis,alteri lege Aquilia tenetur.l.ſed & ſi communem.ʒ.ad leg.Aq. Igitur cùm ambo occiderũt, dicendum eſt inuicem Aquilia eos non agere. Quòd ſi ante aditam hereditatem vnus ex legatariis occiderit, per hereditatem actio legis Aquiliæ heredi quæritur, quam alteri legatario non cedit.l.

huius ſcripturæ.ſ.eod.tit.Igitur & ſi ambo occiderint,dicendum eſt neutri Aquiliam cedi. De dolo hîc mentionem facere ineptum eſt. Equidem arbitror exemplum apponi in hunc modum poſſe, Primus & Secundus ſuppreſſere tabulas teſtamenti in fraudem filij exheredati, deceſsit filius Primo & Secundo relictis heredibus, mox hi protulere tabulas,inuicem de dolo non agent. Alius ſi heres ſcriptus fuiſſet, in eos ageret de dolo.l.ſi quis adfirmauit.§.itē ſi tabulæ.ff. Accurſius dat quidem optimum exemplum actionis de dolo, quæ tacitè ineſt bonæ fidei iudicio ex l.domum.§.vlt. ſ. de cont. emp. vbi legendum, *Et iudicium quod ex bona fide deſcendit, dolo ex vtraque parte veniente, ſtare non concedente*, hoc ſenſu, contrarium eſſe dolum bonæ fidei, dolum autem eſſe ex vtraque parte, ergo neutra ex parte eſſe iudicium bonæ fidei. Huius autem actionis prætoriæ Accurſius nullum exemplum dat. A

B

AD L. QVOD VENDITOR.

Illud ex fine huius legis ſummè notandum eſt,non omnem dolum vindicari actione ex empto licet bonæ fidei ſit. Aduerſus dictum promiſſum've actio. His verbis ſignificatur actio ædilicia vt in l. t.l.ſi hominem.ſ.de ædil.edic.

AD TIT. DE MINORIBVS XXV. ANNIS.

LEx Lætoria ſubueniebat circumſcriptis minoribus xxv. annis,ex qua lege hæc ætas legitima dicta eſt,vt oſtendimus ff.tit.prox.lapſis non item. Edictum prætoris ſubuenit non circumſcriptis tantùm,ſed & lapſis,idq; ipſius prætoris cognitione,fit non per actionem. Ceteræ reſtitutiones ex officio prætoriæ iuriſdictionis fiunt.l.1.§.an autem.ff.de poſtul. & hæc quoq; ex officio prætoriæ iuriſdictionis fit,ſed ſola hæc eſt quæ fiat cognitione Prætoris,ceteræ fiunt cognitione iudicis. Lege Lætoria curatores minoribus non dabātur niſi cauſa cognita,ſi malis moribus præditi eſſent,ſi diſſoluti,ſi luxui dediti. Conſtitutione autem D.Marci curatores omnibus adultis dantur ſine cauſæ cognitione,etiam bene rem ſuam gerētibus.& hoc eſt quod ait in l.1. Hodie.] Scilicet ex Conſtitutione D.Marci, vt Capitolinus ſcribit in Marco. quod non ita accipiendum eſt, vt minores cogantur accipere curatores (hoc enim non coguntur niſi certis ex cauſis) ſed vt ante xxv. annum ſine curatoribus non permittatur eis rerum ſuarum adminiſtratio. At poſt xxv. annum permittitur,ita vt & ſi curatores acceperint,poſt xxv. annum curatione liberentur. Hæc ætas ſtatus appellatur & ἀκμὴ.l.cum pater.§.curatoris D.de leg.2.quia ſcilicet ſit creſcendi finis.quamobrem & perfecta,plena,integra ætas in libris noſtris appellatur. quæ ſequitur,ætas παρακμὴ dicitur. Et auctore Galeno etiam ipſe Hippocrates ſenſit hanc ætatem xxv.annorum eſſe pubertatis finem,dum lib.5. ἀφορισμῶν ait comitiales morbos accidentes ante pubertatem ætatis mutatione ſanari, accidentes anno xxv. non item. Humorum autem & corporis perpetua agitatione ac perturbatione adoleſcentium animus agitatur ac perturbatur, atq; adeo,vt Vlp.ait, fragile eſt & infirmum huiuſmodi ætatium conſilium.propter quam cauſam Ariſtoteles ſcribit adoleſcentes non eſſe moralis philoſophiæ idoneos auditores,nos rerum tantummodo ſuarum idoneos adminiſtratores eſſe negamus. Quia verò hæc corporis continua perturbatio conquieſcit, cùm adoleſcentes ad ſtatum, id eſt, ad annum xxv. peruenerunt,ideo poſt eam ætatem rerum ſuarum adminiſtrationem recipiūt,& eorum nomine quæ ante geſta ſunt ad petendam reſtitutionem annum vtilem habent,& ex Conſtit. Iuſtiniani quadriennium continuum, ita vt poſsint hodie intra xxix. annum reſtitutionem in integrum poſtulare. Licet autem naturaliter ἀκμὴν femina citius recipiat quàm vir, id eſt, ante annum xxv. idem tamen tempus & virorum & feminarum curationibus ac reſtitutionibus præſtitutum eſt. Et ante feminas ἀκμὴν recipere ex eo intelligimus,quod & prius pubeſcant,quàm viri,& citius obtineant veniam ætatis:vt diximus Inſtit.lib.1.tit.de curat. Et hæc ad l.1.ſufficiunt. In l.2.hoc C D E

AD·L·II. additur nec beneficio liberorum adoleſcentes ante annum xxv. rerum ſuarum adminiſtrationem recipere. Atquin lege Iulia & Papia cauetur pro liberorum numero annos dimitti. Sed hoc pertinet ad honores dumtaxat. nam minores xxv. annis ad honores non admittuntur niſi beneficio liberorum.nam qui habent quinque,anno vigeſimo admittuntur, qui tres, anno xxii. Beneficio autem liberorum curatione non ſoluuntur. Id etiam additur in initio l.3.ne ex decretis quidē Con- F

AD·L·III. ſulum vel Præſidum minores à curatoribus rem ſuam maturiùs recipere:& huiuſmodi decreta Seuerum & Antoninum Impp.pro ambitioſis excepiſſe. Pro ambitioſis,id eſt,gratioſis,vt in l.ambitioſa.ſ.de decr. ab ord. fac.l.ſeruo.§.cùm prætor.ſ.ad Trebel. Cur autem ait, Conſulum non Prætorum? quoniam ad Coſſ. olim tutorum curatorumq; datio pertinebat. l.1.ſ.de conf.tut. l.tutores.§.tutores.ſ.de adm.tut.§.ſed ex his legibus.Inſtit.de Atil.tut. Suetonius in Claudio. Sanxit, inquit, vt pupillis extra ordinem tutores à Conſulibus darentur. Et datos quidem à Conſulibus tutores vel curatores D.Marcus ceteriq; principes probarunt, non tamen interpoſita decreta de re à curatoribus ante xxv.annum recipienda. Id enim ſolis ſibi principes reſeruant. quod plerumq; faciunt maribus anno xx. feminis anno xviii. data legitimæ ætatis venia cuius formula extat apud Caſsiodorum lib.7.Var. Hæc verò xx. aut xviii. annorum ætas, firmata ætas à Conſtantino appellatur in l.1.C.Theo. eod.tit. Secundum quæ ex Principis indulgentia pubertatis finis erit in mare annus xx. in femina xviii. licet in vtroque ex lege Lætoria & Prætoris edicto pubertatis finem conſtet G

eſſe

A eſſe annum viceſimumquintum. At in pleriſque cauſis videtur in mare plena pubertas accipi pro
octodecim annis, vt in l.adrogator.ff. de adoptiuis. l.quidam.ff. de re iudic. l. Mela.ff. de aliment.
legat. l. 19. C. Theodo. de cur. Sed in eis cauſis non ideo dicitur plena, quòd is ſit pubertatis fi-
nis, ſed quòd frigidiores qui tardiùs pubeſcunt ea fere ætate puberes fiant, vt Paulus ſignificat
lib.3.Sentent.titul.4.

AD L. III. §. SI QVIS CVM MINORE.

Quærit Vlpianus, vtrùm propter initium debeat concedi reſtitutio in integrum, an propter fi-
nem denegari, vt ſi negotij contracti initium fuerit ante ætatem legitimam, finis autem poſtea.
Initium eſt veluti ſtipulatio aut venditio. Finis eſt pleniſsima perfectio negotij, veluti numeratio
B vel traditio. l. 9. §. ſed quod.ff. quod metus cauſa. Reſpondet non debere reſtitui maiorem per-
ficientem negotium cœptum in adoleſcentia. quia perficiendo approbat & ratum habet. Con-
ſtitutum autem eſt ab Imperatoribus reſtitutionem denegari, ſi quod quis minor fecerit, ma-
ior ratum habeat. Argumentum rei ſumi poteſt ex l. 2. C. de his, quæ vi metúſve cauſ. l. liberis.
§.1.ff. de liber.cauſ. Tunc autem maximè ratum habet, cùm in adoleſcentia perfectum nego-
tium maior factus pacto comprobat, vt Paulus ſcribit libro primo Sententiarum.l.1.& 2.C.ſi ma-
ior fac.rat. habuerit.vel ſilentio quadriennij. aut ſi contractus fuerit ipſo iure nullus quinquennij
re alienata obligatáve ſine decreto, aut decennij & vicennij re donata.l. vltim. C. ſi maior fac. alie-
nat. rat. habuerit. At vt redeatur ad quæſtionem negotij poſt adoleſcentiam impleti, dicam mi-
norem quoque aduerſus rem iudicatam non reſtitui, ſi litem conteſtatus ſit in minori ætate,
C ſententiam verò acceperit in maiori, niſi probetur ante viceſimumquintum annum calliditate
aduerſarij extractum ob id iudicium fuiſſe vt maior effectus damnaretur. l. 1. C. ſi ad.rem iudic.l.
ſi optione.ff. ad exhibendum. Calliditatem exigimus magnam & euidentem, ſiue agatur de do-
lo ſine cognitione prætoria. l. & eleganter. §. vltim. ff. titul. proxim. perſpicuas inſidias. l. dolum.
C.eod. titul. nec ſufficit leuior ſuſpicio doli. Verùm ſi minor hereditatem adierit vel miſcuerit ſe,
Vlpianus exiſtimat reſtitui eum poſſe, licet maior effectus debitores hereditarios exegerit. Cur
tam variè? An quia res, id eſt, aditio vel mixtio omnino perfecta fuit in adoleſcentia? Aut igitur
ante ætatem legitimam perfecta res eſt, aut imperfecta ſiue inchoata. Si imperfecta, finis inſpici-
tur: ſi perfecta, initium, nec niſi poſt eam ætatem pacto vel ſilentio ſtatuti temporis quæ minor
geſsit, comprobauerit, ei reſtitutionem denegabimus.

D **Minorem.**] Quantum ad honores pertinet, minor vigintiquinque annis non eſt is, qui
agit annum viceſimumquintum, quod fauoris cauſa Adrianus conſtituit. At in lege Iulia de adul-
teriis & in hoc edicto minor vigintiquinque annis etiam is eſt, qui agit annum viceſimumquin-
tum vel eius anni extremum diem, à momento in momentum tempore ſupputato. quod in hoc
§. proponitur his verbis, *Minorem autem vigintiquinque annis natu, videndum, an etiam die nata-
li ſui adhuc dicimus* (ſic legendum eſt) *ante horam, qua natus eſt* &c. Additur ex Celſo, id eſt, ex
l. cum biſſextum.ff. de verborum ſignificatione, eum qui biſſexto natus eſt, maiorem viginti-
quinque annis non videri, niſi anni nouiſsimi diem ſuum natalem VI. Kalend.Mart.compleuerit.
nec referre vtrùm natus ſit priore an poſteriore die. nam id biduum pro vno die computatur: &
poſterior dies intercalatur non prior. Itaque priori vel poſteriori die natus, anno XXV. quo non
E intercalatur, VI. Kalen.Mart.diem natalem habet.itemq; eo anno natus, quo intercalatum non eſt,
ſi ſequenti anno intercalatum ſit, anno XXV. quo intercalabitur, priorem diem natalem habet, &
hunc compleſſe ſufficit, vt eorum, quæ poſt geſſerit, nomine ei reſtitutio denegetur. Intercalares
autem omnes dies qui incidêre intra annos XXV. conſtat minori proficere. qua de re in Com-
ment.de vſurpat.& vſucap.fuſiùs ſcripſimus.

Sed vtrùm.] Filiusfa. aut reſtitui volt in re peculiari, quæ res patris verius eſt, aut in re propria.
Si in re peculiari, dabitur reſtitutio ſi eius interſit, puta ſi obligatus ſit. nam qui ipſo iure obligatus
non eſt, reſtitutione non eget. l. in cauſæ 2.ff.hoc.tit. Ex voto autem filiusfam.non obligatur. l.2.ff.de
pollicit. Item ex mutui datione non obligatur, ſi conſtet pecuniam acceptam contra S.C. Macedo-
nianum, quo id nominatim expreſſum eſt, ne actio detur. ergo nec reſtituitur. l.2.C.de filiof.min. At
F ſi dubitetur, an S.C. locus ſit, quia tunc opponi & probari exceptionem neceſſe eſt, & minoris in-
tereſt ſumptibus litium non vexari. l.6.ff.hoc tit. dabitur reſtitutio in integrum. & generaliter qui
exceptionem vel aliam actionem habet, non ideo minus admittitur ad reſtitutionem in integrum.
l.in cauſæ 2.§.Pomponius.1.hoc titul. Hoc enim tantùm obtinet in reſtitutione quæ fit ex ſecunda
parte, vt ſcilicet non detur ſi alia actio ſit. Non obligatur etiam filiusfam. ex procuratione rerum
paternarum ſuſcepta mandatu patris. ergo nec reſtituitur. l.cùm mandatu.ff.hoc titulo. Porrò filiusf.
qui ex re peculiari obligatus eſt, vel iuſſu patris obligatus eſt, vel ſua voluntate. Si iuſſu patris, pater
ex contractu filij Quod iuſſu inſolidum conueniri poteſt, & ſi conueniatur, propter eam cauſam re-
ſtitutio filio non datur. filius æquè ex ſuo contractu in ſolidum conuenitur, quamdiu in poteſtate
manet etiam inuito patre, vt hîc Vlp. ait. Atquin ſine patris voluntate cum filiof. iudicium non conſi-
G ſtit. l.vlt.§.1.C.de bon.quæ lib.adq. Sed hic ideo cōſiſtit, quia iuſſu & voluntate patria obligatus eſt.
Emācipatione autem à patre liberatus filius vel morte & exheredatus, cauſa cognita in id quod fa-
cere poteſt conuenitur. l.2.ff. quod cum eo. l.ſi dubitet. §.vlt.ff. de fideiuſſor. Sed hoc vel illo mo-
do ſi conueniatur, placet eum reſtitui in integrum poſſe: eiúſque reſtitutionem patri nihil prodeſſe.

Alia igitur eſt condicio patris, alia fideiuſſoris. nam reſtitutio, quæ circumſcripto datur, fide- A
iuſſori prodeſt, quæ lapſo, non item. l. 7. in fin. ff. de excuſat. l. 1. & 2. C. de fideiuſſor. minorum.
Patri verò, cuius iuſſu contractum eſt, reſtitutio filij nullo modo prodeſt. Vnus eſt caſus, quo
filiusfamilias minor ex ſuo contractu non reſtituitur, videlicet ſi mutuam pecuniam iuſſu pa-
tris acceperit. quod & ſignificatur in l. 2. C. de filiofamilias minor. nam eatenus ſaltem viſum
eſt ſubleuandos eſſe creditores, qui aliàs Senatuſconſulto Macedoniano ſatis opprimebantur.
Et hæc de filiofamilias, qui iuſſu patris contraxit. De eo nunc videamus, qui ſua voluntate con-
traxit. Ex eo contractu pater tenetur de peculio, nec ſi conueniatur, ob id filio in integrum re-
ſtitutio datur. Sed ſi filius ipſe conueniatur, reſtitutio competit. Non quærit Vlpianus, vt in
ſuperiori ſpecie, an & in hac filij reſtitutio patri proficiat, quoniam manifeſtum erat proficere. B
l. patri. in princip. ff. hoc titul. aliter atque ſi filius iuſſu patris contraxiſſet, quo caſu ſupra tradi-
tum eſt filij reſtitutionem patri non prodeſſe. Deinde Vlpianus ait nec conuento patre filium
ob id reſtitui, quòd eius interſit peculium non intercidere. patris enim principaliter intereſt,
cuius res eſt, licet aliquo caſu eueniat, vt peculium ſpectet ad filium, puta ex Conſtitut. Clau-
dij à fiſco ob debitum occupatis paternis bonis. quod alibi non arbitror ſcriptum. Sed hic ca-
ſus aduenticius non efficiet, vt patre conuento de peculio, ob eam cauſam filio detur reſtitutio
in integrum.

Ergo etiam.] Legendum, *Ego*: & eſt ſimilis error in l. furti. §. ſi quis alieno. ff. de his qui
notant. infam. Sententia verò hæc eſt: Quoties dotem pro filia pater dat, ſi in ſe transferre
vult actionem de dote, ſtipuletur ex continenti. nam ex interuallo ſi ſtipuletur ſine filiæ vo-
luntate, filiæ non aufert de dote actionem. Quod ſi filiafamilias minor conſenſerit patri ex C
interuallo dotem ſtipulanti, aduerſus eum in integrum reſtituetur, quia ipſius intereſt habe-
re actionem de dote, vel propriam, ſi emancipata reſtitui velit, vel communem cum patre, ſi
in poteſtate remanſit. Vnde ſequitur reſtitutionem dari filiæ aduerſus patrem. quod tamen Iu-
ſtinianus abrogauit, vt oſtendi in l. non debet. ff. titulo proxim. Nec obſtat l. lis nulla. ff. de iudic.
nam vt ex caſtrenſi peculio filiusfamilias litigat cum patre, ſic & filiafamilias ex dote quæ propria
eius eſt, licet profectitia ſit. l. pater. ff. ad leg. Falcid. l. 4. ff. de collation. His addatur etiam filiumfami-
lias minorem reſtitui in integrum, ſi in probanda ætate præſidi errore lapſus ſit. l. vltim. C. ſi mi-
nor ſe maior. dixerit.

Si quis minor.] Filiofamilias aduerſus parentem adrogatorem datur reſtitutio in inte-
grum non tantùm puberi, ſed etiam impuberi, licet impuberis adrogatio non fiat niſi ex de- D
creto. nam & aduerſus alienationem prædiorum factam ex decreto minor reſtituitur. l. ſi qui-
dem. C. de prædiis minorum. Obſtat l. ſi ex cauſa. §. Papinianus. ff. hoc titul. Res, inquit, reſti-
tutionem non capit cùm ſtatum mutat. Adrogatus ſtatum mutat. Ergo adrogatio reſtitutio-
nem non capit. Eadem verò ratione reſtitutionem nulla res capiet. Cùm enim reſtitutio om-
nia dicatur reponere in priſtinum ſtatum, certè niſi aliquatenus mutato ſtatu fieri non poteſt.
Sed loquitur tantùm Papinianus de ſtatu iuris publici. Hoc enim ſtatu mutato nullæ ſunt præ-
toris partes: & ideo ciuem ad peregrinitatem vel liberum ad ſeruitutem redactum ciuitati vel
libertati Prætor non reſtituit, Princeps reſtituere poteſt. Saluo autem hoc ſtatu adrogatio contin-
git l. 1. §. capitis. ff. ad Tertyllian.

Si quid minori.] Filiusfamilias in legato relicto poſt mortem patris ſi patri paciſcenti ne E
petatur inconſulto conſenſerit, & in legato quod perſonæ cohæret, nec patri quæritur puta mi-
litiæ ſi eodem modo conſenſerit, aduerſus heredem in integrum reſtituitur. Militia officium
eſt eorum, qui in aliqua ſchola inter ſtatutos relati ſunt, ex quo ſalaria & commoda à principe
conſequuntur. Sunt qui quærant quæ ſint militiæ ex caſu in Nouella LIII. fruſtra, cùm nullæ
vnquam militiæ talem appellationem habuerint: & vero in ea Nouella Iuſtinianus non dicit
τὰς ἐκ τῶ κάτω καλυμμένας ϛρατείας, ſed *τὰς ἐκ τῶ καλυμμένω κάτω ϛρατείας*. Vetat autem à cre-
ditoribus pignori capi caſum militiæ defuncto debitore, niſi ſi is eorum pecunia ſibi militiam
comparaſſet. Caſum militiæ appellari etiam ſcholæ placitum Iulianus anteceſſor Conſtantino-
politanus ſcripſit: atque ita appellatur in l. vltim. C. de pignorib. ſiue commune in eadem ſchola
militantium placitum. Eſt autem id quod mortuo milite heredes eius, vel liberi, aut vxor ex F
communi ſcholæ placito à Principe capiunt, vt indicat d. l. vltim. & l. omnimodo. §. vltim. C.
de inoffic. teſtament. in illo loco, *Vel mortuo militante certa pecunia ad eius heredes perueniat.* Nec
enim ad heredes militia tranſit quæ perſonæ cohæret, ſed caſus militiæ. Igitur & in Nouella
XCVII. caſus militiæ fieri dicitur mortuo milite. Verba Iuliani hæc ſunt ſub hoc titulo, De
caſu militis. *Si quis militauerit, & non ſoluendo deceſſerit, caſus militiæ eius qui ſcholaplacitum à
quibuſdam vocatur, non temere creditoribus concedatur. Ecce enim ſi quis ad hoc ipſum vt militet de-
functo mutuauerit, ipſe aeque ſchola placito fruatur inope debitore defuncto. Si autem liberi & vxor à
defuncto derelicti ſunt, adeant Principem & accipiant eundem militiæ caſum, quamuis heredes defuncto
non extiterint. Si autem neque liberos neque vxorem dereliquerit, tunc etiam ceteris creditoribus caſus
militiæ ſubijciatur.* G

In diebus centum.] Hoc additum eſt quod hereditatem intra dies C. adiri oporteat, vt ex
formula cretionis apparet. l. ſi Titio. §. 1. ff. quando dies lega. ced. Exemplo iuris ciuilis & intra dies
C. bonorum poſſeſsio agnoſcenda eſt, niſi deferatur liberis aut parentibus.

A Pomponius.] Scripſi de ſententia huius §.in l.6.ſ.de in integ.reſtitut.

Seruus autem.] Dixit de filiisfam. nunc de ſeruis dicere inſtituit. Seruis minoribus vigintiquinque annis non datur reſtitutio in integrum, quia perſonam non habent, ſed ex perſona domini χρηματίζοντες, vt Theophilus ait, ideóque ex eorum contractu dominus obligatur, ipſi autem non obligantur. Dominus obligatur honorariis actionibus, nec quaſi re geſta à minori vel impubere. ſeruo ipſe cùm ſit maior, & ſibi imputare debeat cur ſeruo rem permiſerit, ex perſona ſerui in integrum reſtituitur. denique in his quæ à ſeruo geruntur, domini perſona ſpectatur, non ſerui qui pro nullo habetur. Eadem eſt ratio eius, qui liberum vel ſeruum impuberem, vel puberem minorem viginti quinque annis tabernæ præpoſuit. quoniam eius quoque perſona ſpectatur non inſtitoris. Item eius, qui minorem vigintiquinque annis B negotiorum procuratorem fecit. quia domini perſona ſpectatur non procuratoris. & hic explicanda eſt l.cùm mandatu.ſ. hoc titul. filiusfamilias aut iuſſu patris ſuo nomine contrahit & tunc filij perſona ſpectatur. §. ſed vtrùm. ſ. aut mandato patris procuratorio nomine & tunc patris perſona ſpectatur, & ideo filius reſtitui in integrum non poteſt. nam & ſi alius eum procuratorem feciſſet, ceſſaret auxilium. Paulus libro primo Sentent. Qui minori, inquit, mandauit, vt negotia ſua agat, ex eius perſona in integrum reſtitui non poteſt. Vnus tamen eſt caſus, quo minorem procuratorem maioris in integrum reſtitui placet, puta ſi quod præſtiterit procuratorio nomine à mandatore ſeruare non poſsit contraria mandati, quia ſoluendo non eſt. Tunc enim minoris intereſt irrita fieri ea, quæ procuratorio nomine geſsit. Et hæc de procuratore minori hactenus. Geſtori minori xxv. annis vel negotiorum domino ex ceſsione minoris datur reſtitutio in integrum, quia cùm domino nihil imputari poſsit, ob geſtum minoris verſari eum C in damno non eſt æquum. quo fit, vt licet aduerſus directam mandati reſtitui minor poſsit, non reſtituatur tamen aduerſus negotiorum geſtorum. l.quòd ſi minor. in princ. ſ. hoc titul. denique geſtoris non domini perſona ſpectatur. Contrà domini non procuratoris. Nunc tractemus quid ex diuerſo dicendum ſit, ſi dominus negotiorum ſit minor, is autem qui negotia geſsit maior. Et quidem ſi procurator ſit is qui geſsit, dominus in integrum reſtitui aduerſus eum non poteſt cum quo procurator contraxit, niſi ſi procurator ſoluendo non ſit. d.l.cùm mandatu. quod & in geſtore locum habere puto. Reſtitutio ergo in integrum datur in perſonam, id eſt, in eum, cum quo principaliter contractum eſt, non in rem, niſi ſi is cum quo principaliter contractum eſt ſoluendo non ſit.& ita quoque ſi minor mulierem expromiſſorem acceperit, reſtituitur minori actio D in priorem debitorem, nec reſtitutio datur aduerſus exceptionem interceſsionis, quæ mulieri competit ex S.C. Velleiano, niſi ſi prior debitor ſoluendo non ſit.l. ſi apud. ſ. hoc titul. Similiter ſi minor vendidit Primo, & Primus rurſum Secundo bona fide emptori, reſtituitur minor aduerſus Primum, non aduerſus Secundum, niſi Primus ſoluendo non ſit.l.in cauſæ 1.§.penult. & vltim. & l.proxim.ſ.hoc titul. Aequè ſi tutor vel curator rem minoris vendiderit, non aliter reſtituitur minor aduerſus emptorem, quàm ſi tutor aut curator ſoluendo non ſit. l.intra.§.vltim.ſ. hoc titul. l.properandum. §.vltim.C.de iudic. l.etiam ei.ſ.hoc titul. nec obſtat l.vltim. C.ſi tutor vel curat. interuen. quæ minori electionem dat.nam id ita tunc duntaxat procedit, cùm vel emptor rem minoris mala fide emit 1 arg. d.l.in cauſæ. §.vltim. vel maximè minoris intereſt rem habere.l. ſi ex cauſa.in princ.ſ.hoc titul. d.l.in cauſæ. §.penul.in illo loco, vel re ſua careat. Regulariter autem E reſtitutio in integrum in perſonam datur, non in rem: & in perſonam quidem ſemper datur, etiam ſi in eam alia actio ſit, vt dictum eſt ſ.§.ſed verùm.

AD L. AIT PRÆTOR.

Initio huius legis, vt Iac. Labittus vnus ex meis intimis ſtudioſiſsimus noſtri, eruditus vir & perhumanus, in Pandectarum Indice animaduertit, applicanda eſt l. Labeo.ſ.de verbor. ſignificat. quæ ex eodem libro ſumpta eſt. In ea propriè quid ſit geſtum Vlpianus tradit. In hac autem oſtendit hoc edicto geſtum generaliter accipi, qualitercumque geſtum ſit: ideóque generale edictum dicitur in l.neceſſariis.ſ.de adquirend.heredit. Igitur & quod ait in l. verum. §.ex facto. ſ. hoc F titul. ideo ceſſare Prætoris partes quòd cum minore contractum non proponatur, latiùs accipiemus ac ſi dixiſſet, cum minore geſtum. Geſtum porrò videtur cum minore non tantùm ſi cum eo contractum ſit, ſed & ſi pecunia ei ſoluta ſit:& ideo aduerſus ſolutionem ſine curatore factam ei reſtitutio in integrum datur ſi ſolutam pecuniam male perdiderit. Dices non eſſe neceſſariam, quia nihil minor amiſit. debitor enim ei ſoluendo non liberatur. l.pupillo.ſ. de ſolutionibus. §. ideóque ſi debitor. Inſtitut. quibus alienare licet vel non. quod equidem ſi pupillo ſine tutore ſolutum ſit, concedam. nam puberi curatorem non habenti ſoluta pecunia debitor liberatur, quia & alienare is poteſt, & ideo neceſſaria eſt reſtitutio in integrum. Sic puberi quæſita hereditate reſtitutio neceſſaria eſt vt abſtineat ſe, impuberi non item. l.neceſſariis. ſ. de adquirend.hered. At ſi vel curatori vel curatoris auctoritate minori ſoluatur (inuito autem ei curator dabitur ſi à debi- G tore petat) vel etiam ſi et ſine curatore ex decreto Prætoris pecunia ſoluatur, non ſolet ex hac cauſa in integrum reſtitui. Idem eſt ſi in ædem conſignata pecunia deponatur. l.fideiuſſor qui. ſ.de fideiuſſorib. Exigimus depoſitionem pecuniæ. Oblatio enim ſola id quidem facit, ne quis ex his cauſis obligetur, quæ ex mora originem ducunt. quoniam qui offert, non videtur eſſe in mora.

Ad liberandum autem eum qui iam obligatus eſt, & ad inhibendam reſtitutionem in integrum A
ſola oblatio non ſufficit. l. ſi per te non ſtat. C. de vſur. Ceterum depoſitione, & illis omnibus
modis qui ſupra enumerati ſunt, debitor liberabitur, nec facilè aduerſus eum minor in inte-
grum reſtituetur. quod mirum videtur. namque aliàs curatore contrahente, vel auctoritatem in-
terponente, vel decreto interpoſito, vt diximus in l. 3. §. ſi quis minor. ꝟ. nihilominus in inte-
grum reſtitutio datur. Sed hoc in ſolutionibus ideo ita ſe habet, quòd ſit iniquum debitorem
bis eandem pecuniam inferre, ſemel curatoris vel prætoris auctoritate ſolutione facta. Obſtat
etiam l. 1. C. ſi ad. ſolut. Puto non facilè audiri minorem aduerſus ſolutionem curatori factam.
Sed ex magna cauſa interdum audiri eum non inficior. Itaque is, qui curatori ſoluit, vel mino-
ri ex decreto, ſine curatore tamen, non ſemper ſecurus eſt. Securus eſt is, qui non timet reſti-
tutionem in integrum, vt in hac l. verſ. quid tamen. At certè ſecurus omnino eſt is, qui, vt à Iu- B
ſtiniano proditum eſt, tutori vel curatori ex decreto ſoluit. l. ſancimus 1. C. de adminiſt. tutor.
Hæc quæ à Iuſtiniano prodita eſt ſecuritas, pleniſsima eſt. Illa verò quæ in hac lege proponitur,
non eſt adeò planè perfecta. Addit Vlpian. minori etiam ſubueniri aduerſus interuentiones, li-
cet probatus ab arbitro fuerit. Interuentionum genera hæc ſunt, fideiuſsio, mandatum, conſti-
tutum, expromiſsio. Item aduerſus rem iudicatam & aduerſus adquiſitionem hereditatis vel al-
terius ſucceſsionis ſi & in hoc acceptus, id eſt, captus ſit. & hoc quidem ita, ſi ſit ſuus vel extra-
neus heres. nam neceſſariis non datur reſtitutio, vt abſtineant ſe. l. neceſſariis. §. vltim. ꝟ. de adqui-
rend. hered. datur tamen vt bona ſua ſeparent. l. 1. §. vltim. ꝟ. de ſeparat. Suis datur beneficium ab-
ſtentionis. Neceſſariis beneficium ſeparationis. Hæc beneficia immiſtione amittunt, reſtitutio-
ne recipiunt. Qui autem adquiſiit hereditatem, & reſtituitur abſtinendi cauſa, præſtare id etiam C
pro ſua parte debet, quod ad eum ex ea hereditate peruenit, dolo've malo eius factum eſt, quo-
minus perueniret. l. 1. C. de reputat.

Hodie certò iure.] Minoribus ſubuenitur non tantùm cùm de bonis eorum quid minui-
tur, ſed etiam in lucro, id eſt, cum occaſione adquirendi non vtuntur. l. cum quidam. §. ſi pupillo.
ꝟ. de vſur. quod tamen olim controuerſum fuit. Exempla ponuntur ex Pomponio, vt ſi legatum
repudiauerint. Non dicit, ſi hereditatem repudiauerint. nam legatum non poteſt non eſſe lucro-
ſum, hereditas poteſt eſſe damnoſa. l. ſi hereditatem. ꝟ. mand.

Quæſitum.] Poſt addictionem factam à fiſco admittitur licitatio intra certa tempora. l. ſi tem-
pora. C. de fide & iu. haſt. fiſc. Poſt addictionem factam à minore non admittitur licitatio, niſi da-
ta reſtitutione, aduerſus emptorem. Licet ergo valeat venditio, & bona fide facta ſit, tamen ad- D
uerſus eam minor propter lucrum reſtituitur. Item reſtituitur aduerſus venditionem earum re-
rum, quæ ei ſeruari debent, vt puta prædiorum, quæ maiorum eius fuerunt. Sed huius reſti-
tutionis cauſa attentè & diligenter perpendenda eſt. Certè aduerſus venditionem rerum morta-
lium quæ oratio D. Seueri diſtrahi non prohibet, deſtrictè probandum eſt minorem non reſti-
tui, niſi ex magna & euidenti cauſa. l. quod ſi minor. §. 1. l. tutor. in princip. l. penultim. ꝟ. hoc
titul.

Reſtitutus.] Qualis qualis ſit hereditas ſi fortè eam minores repudiauerint, vel ab ea ſe abſti-
nuerint, reſtitui poſſunt, vt adeant vel miſceant ſe. quod vti accipiendum ſit expoſuimus Inſti-
tut. libr. 2. titul. de hered. qual. & diff. Rurſus reſtituti vt adeant, reſtitui poſſunt vt abſtineant ſe,
atque ita in eadem hereditate bis reſtitutionem petunt. l. 2. §. ſi bonorum. ꝟ. ad S. C. Tertyl. Nec E
obſtat titul. Cod. ſi ſæpius in integrum reſtitutio poſtuletur. cuius ſententia hæc eſt, in vna eadém-
que cauſa petita reſtitutione in integrum & petitore repulſam paſſo, iterum fruſtra reſtitutionem
peti, niſi nouæ defenſiones proferantur. & hoc eſt quod Paulus ait lib. 1. ſententiarum integri re-
ſtitutionem plus quàm ſemel non eſſe decernendam. At ſi data ſemel fuerit reſtitutio ad adeun-
dum, non ideo prohibetur aliam rurſus petere ad abſtinendum. Sed adhuc valde huic §. obſtat
l. vltim. §. non autem filio. C. de bon. quæ lib. adquir. quam Thalelæus lib. 45. βασιλικῶν notat quaſi
huic §. contrariam. quod mihi veriſsimum videtur.

Sed quod Papinianus.] Vulgaris ſubſtitutio facta puberi vel impuberi extraneo finitur adi-
tione: nec inſtituto qui adiit abſtinente ſe per reſtitutionem in integrum, ſubſtitutus admittitur.
Obſtat l. ex contractu. ꝟ. de re iudic. Reſpondeo nos loqui de vulgari ſubſtitutione facta impuberi F
extraneo, legem Ex contractu, de ſubſtitutione vulgari facta impuberi ſuo. illa ſimplex eſt, hæc
duplex. Illam extinguit aditio impuberis, adeò vt nec eo reſtituto abſtinendi cauſa reſuſcitari queat.
Hanc non extinguit immiſtio, ſi tamen poſtea ſe impubes abſtinuerit. Suo enim iure ſine reſtitu-
tione abſtinet ſe pupillus ſuus qui miſcuit ſe. l. neceſſariis. ꝟ. de adquir. hered. Pupillus extraneus,
qui adiit, non abſtinet ſe, niſi prætoris auxilio. proinde pupilli ſui immiſtio poſtea abſtinentis ſe pro
eo habetur atque ſi non interueniſſet, nec ſubſtitutioni vel accretioni impedimento eſt. Dici illud
quidem probabiliter poſſet in l. ex contractu, pupillum ſe non immiſcuiſſe, vt in l. penult. ꝟ. de auct.
tut. Sed idem ſtatuendum puto, ſi miſcuerit ſe. Obſtat deinde l. ſi minor. ꝟ. de adquir. hered. vbi co-
heredis adeuntis & poſtea reſtituti portio volenti coheredi accreſcit, nō tamen inuito. Cur enim &
volentem ſubſtitutum non admittimus? An alia eſt ratio ſubſtituti, alia coheredis? quod ſcilicet co- G
heredi vel propter ſuam partem quam adquiſiuit, liceat totum agnoſcere, vel propter vacantem
portionem quam inuitus non agnoſcit à toto recedere. Ceterum ſubſtituto excluſo & inſtituto ab-
ſtinente ſe per reſtitutionem in integrum, quæri ſolet ad quem hereditas perueniat? An ad agnatos

A demortui ? minimè verò. quia inteſtatus non decedit, qui ex teſtamento heredem habet. ex teſta-
mento autem ei heres eſſe non deſinit, qui reſtituitur abſtinendi cauſa. Placet igitur fiſco quaſi va-
cantia bona deferri. & hoc probat l. vltim. ff. de ſucceſ. edict. Obſtant tria. Primum l. 1. §. ſi quis adi-
ta. ff. ad Tertyl. vbi ſi filius adierit ex Orphitiano, & abſtinuerit ſe per reſtitutionem, agnati matris
vocantur ex iure antiquo. Verum id fit ex S. C. Orphitiani verbis, quæ extenſiua ſunt. l. filij. eod.
titul. vt & in eo §. ſignificatur. Secundo obſtat l. 2. §. ſi bonorum. eod. titul. vbi ſi filius adierit ex
iure antiquo & reſtitutus ſit, mater defuncti admittitur ex Tertylliano. quod tamen etiam ipſe
ſuſpicor pendere ex S. C. verbis, quo ſi nollet filius, tum demortui mater inuitatur. Tertio l. 6.
§. ſi filius ff. de bo. lib. vbi ſi filius adierit & reſtitutus ſit, defuncti patronus admittitur. quod ſua-
dere videtur patronatus reuerentia, vt in l. qui duos. §. ſi cum filio. ff. de reb. dub. & ſententia Præ-
B toris. Reſtat igitur in ſpecie propoſita bona vacare & agnatos repelli. Quod diximus de ſubſtituto
repellendo, in ſeruo ſubſtituto locum non habet, ſi ſoluendo non ſit hereditas. Vt enim de-
functi nomine bona non væneant, ſeruus liber fit & heres neceſſarius, non quidem recto iure,
ſed ex æquitate reſcripti D. Pij & D. Antonini, vt & ex Nou. 1. Iuſtiniani in alio caſu quilibet ſub-
ſtitutus poſt aditionem admittitur. Itaque verum non eſt quod indiſtinctè de hac re Pap. re-
ſpondit, ſeruum neque liberum neque heredem futurum, niſi altero tantùm caſu, videlicet ſi
ſoluendo hereditas ſit. Nunc alia nobis ſpecies tractanda eſt. Si heres ſcriptus repudiauerit, &
reſtituatur adeundi cauſa, Pap. ait ſeruum, qui ex ſubſtitutione vulgari ſemel heres ac liber exti-
tit, liberum manere. Heredem manere non dicit. Itaque libertatem omnimodo tuetur, here-
ditatem ei eripi forſitan exiſtimat. quod ſi eſt, proculdubio fallitur. quia æquè heres ac liber ma-
C net. reſtitutiones enim Prætoriæ ſunt, & ideo heredem quemquam vel exheredem facere non
poſſunt. idque ex eo apparet, quòd reſtituto adeundi cauſa vtiles non directæ actiones dantur. l.
2. §. interdum. ff. de vulg. ſubſtit.

In extraneo.] Hæc etiam ſubſtitutio vulgaris fuit, non pupillaris.

Tale eſt] Falſum igitur. Cùm enim pupillus heres non fiat &c.

Abſtentus eſt.] Abſtinere pro repudiare.

Item ſi non prouocauit.] In propria cauſa intra biduum, in aliena intra triduum appellan-
dum eſt ex iure antiquo, intra x. dies in propria & aliena cauſa ex Nouella Iuſtiniani. & hæc præ-
ſcriptio etiam minoribus obiicitur, ſed reſtitui poſſunt. l. 1. C. ſi ſæp. in int. reſtit. poſt. Præſcriptio
tamen quinquennij præſtituti inofficioſi querelæ minoribus non obiicitur, vt ſpecialiter conſti-
D tuitur in l. 2. C. in quib. cau. in int. reſtitut. nec. non eſt. cui applicanda eſt l. contra. C. de inoffic.
teſt. hoc ordine, Minoribus non nocet præſcriptio quinquennij, ſed & maioribus non nocet,
ſi duplici querela propoſita (licet enim duas ſimul actiones intendere. l. 1. §. qui autem ff. quod
legat.) querela de non iure perfecto teſtamento (ſic appellatur in l. Lucius Titius. ff. de petit. hered.)
& querela de inofficioſo, ex mota prioris querelæ eis quinquennij præſcriptio obiiciatur. Præ-
ſcriptio quoque longi temporis minoribus non currit. l. 3. C. quib. non obij. lon. tem. præſcrip. Eſt
& generalis deciſio Iuſtiniani, qua cauetur nullam præſcriptionem concurrere aduerſus mino-
res xxv. annis, & ideo fruſtra ex ea eos cauſa reſtitutionem deſiderare. l. vltim. C. in quib. cau. in
int. reſtit. nec. non eſt. Cui malè opponitur l. properandum. §. vltim. C. de iudic. & §. penult. No.
de hered. & Fal. quoniam non de præſcriptione loquuntur, ſed de lite triennio ipſo iure extincta.
E vel de hereditate ipſo iure amiſſa, ob non impletam intra annum defuncti voluntatem. quibus ex
cauſis minorem in integrum reſtitui placet. Opponitur etiam Nou. de temp. non num. dot. pec.
Loquitur in ea de præſcriptione non numeratæ dotis, cui conteſtandæ à tempore matrimonij dat
minori annos xii. Eius ergo exceptionis tempus minori currit. Sed ſi res attentiùs conſidere-
tur, non tam minori quàm maiori currit. Incidit enim annus xii. in maiorem ætatem, cùm non niſi
anno xv. matrimonium contrahere potuerit.

Item & in eremodiciis.] Malè quidam ſcripſit in eremodicium incidere actores non reos,
& alius contrà item malè, reos non actores. Conſtat enim vel actore vel reo abſente contrahi ere-
modicium. l. properandum. §. ſin autem. §. cùm autem eremodicium. C. de iudic. & in ſpecie l. cùm
quærebatur. ff. iud. ſol. qui interpoſuit cautionem iudicatum ſolui, incidit in eremodicium. is autem
F eſt reus. quoniam actor non cauet iudicatum ſolui. Malè etiam Haloander in Nou. 68. eremodi-
cium deſertionem vadimonij interpretatur. Vadimonium eſt ſatiſdatio iudicio ſiſtendi cauſa. Ex
eremodicio lis amittitur. Ex deſerto vadimonio lis non amittitur. Deſerit vadimonium reus non
actor. Contrahit eremodicium non reus tantùm, ſed etiam actor. Eremodicij reſtitutio præſtatur.
Deſerti vadimonij reſtitutio non præſtatur, ſed exceptio tantùm reo certis ex cauſis datur, ſi deſer-
tionis pœna petatur ſtipulatione comprehenſa. Debuit Haloander interpretari, deſertionem litis
conteſtatæ: ex qua ſequitur mors litis & abſentis condemnatio, videlicet ſi inſtante termino ciui-
libus actionibus præſtituti temporis ea contigerit. nec enim condemnato vel ex integro agendi
vel appellandi ius datur. d. l. properandum. §. cùm autem. & §. huiuſmodi. Moritur interdum lis ſo-
lo temporis lapſu ſine condemnatione vlla, & tunc fideiuſſores iudicatum ſolui omnimodo libe-
G rantur. l. 1. ff. iud. ſol. Secuta autem condemnatione ex eremodicio, atque ita eo etiam modo lite
mortua, licet non teneantur ex clauſula de re non defenſa, de re tamen iudicata tenentur. Illa enim
clauſula, licet res defenſa non ſit, non ante committi videtur, quàm fuerit ex ea lis conteſtata. d. l.
cùm quærebatur. Igitur lite interim mortua vel finita quoquo modo, illa clauſula ceſſat. Dicitur &
mori lis, ſi interpoſita appellatio, intra ſtatuta tempora, quæ & ob id fatalia & κυρίας à Iuſtiniano

 vocantur,

vocantur, non exerceatur. l.vlt.§.& cùm antea.C.de temp.& rep.app. Sed ad rem. De eremodicio A puto accipiendam eſſe l.contumacia.ff.de re iudic. Loquitur enim de contumacia eius qui litem inchoatam deſerit. quod coniuncta ei l.contra. indicat in illo loco, *Si litem inchoatam deſerit.* proinde rectè ait eam contumaciam litis damno coërceri: ex ea enim ſequitur mors litis. Eadem de re agi opinor in l.ad peremptorium. & in ſequentibus.ff.de iudic.ad quas hæc verba rectè Harmenopulus adiicit, *μετὰ προκάταρξιν*, id eſt, poſt litem conteſtatam. Ergo paria hæc videntur eſſe, ex contumacia damnari & ex eremodicio damnari. quæ tamen hoc in loco ſeparantur. De eremodicio eſt hic §.de contumacia l.prox. Enimuerò quiſquis ex eremodicio dãnatur, ex contumacia damnatur. Sed non contra. nam ex contumacia damnari poteſt quis, etiam in integro manente lite. Itaq; contumaciæ nomen latiùs patet. B

AD L. SI EX CAVSA.

Minor reſtitutus aduerſus ſententiam, reſtituetur etiam aduerſus diſtractionem pignoris capti ex iudicati cauſa, ſi modò grande damnum eius ſit. An & aduerſus diſtractionem conuentionalis pignoris reſtituatur, quæri poteſt. Et quidem vel ipſe contraxit pignus, vel parens, aut is cui ipſe ſucceſsit. Si ipſe contraxit de re mobili ex curatoris auctoritate, vel de re ſoli ex Prætoris aut Præſidis decreto, non reſcinditur venditio per reſtitutionẽ in integrum, niſi grande damnum minoris verſetur, vt ſi creditor rem amplioris pretij mala fide viliore diſtraxerit, quo caſu colludente emptore nõ eſt mirum, ſi reſtituatur minor, cùm & maiorem ex ea cauſa creditore non exiſtente ſoluendo aduerſus emptorem reſtitui placeat. l.1.& 3.C.ſi vend.pig.ag.l.2. C.de præd.min. Verùm & ſi colluſio emptoris non interceſſerit, ob grande damnum minori aduerſus emptorem in integrum reſtitutio C dabitur. l.1.C.ſi adu.vend.pig. l.1.C.de præd.min. l.ſi creditor.§.penult.ff.de diſt.pig. Quòd ſi parens pignus contraxerit, vel etiam extraneus cui minor ſucceſsit, quia nihil cum minore geſtum proponitur, nulla ex cauſa aduerſus venditionem pignoris ei in integrum reſtitutio dabitur. l.2.C.ſi adu. vend.pig.l.Æmilius.ff.hoc tit.niſi fortè communi iure, ſi creditor mala fide vendiderit & ſoluendo non ſit: qua ex cauſa defunctus reſtitui potuit.

In dotis.] Minor reſtituitur aduerſus dotem, ſi ſupra vires patrimonij, vel totum patrimonium in dotem dederit. l.1.C.ſi adu.do.vel aduerſus pactum dotale. l.minor ſe.§.vlt.ff. Supra vires patrimonij dat quæ habet c. debet L. dat vel promittit L x. vel etiam quæ habet c. promittit c x x. Obiicitur quod ſit ea dotis conſtitutio ipſo iure nulla. l.ſiue generalis.ff.de iur.dot. Id verò ita procedit non ſi ignorans, ſed ſi ſciens bona non ſufficere dolo malo, vt ait lex, curator auctoritatem inter- D ponat. nam proinde eſt atque ſi ſine curatoris auctoritate dos promiſſa fuiſſet. Deinde obiicitur quod & in hac ſpecie maiori ſuccurratur. l.7.§.vlt.ff.eod.tit. At non ſuccurritur maiori per reſtitutionem, vt opinor, ſed iudicio dotis, vt puta cùm in æſtimatione dotis alteruter circumuentus eſt.l.ſi res.§.1.ff.eod.tit. quod illa verba indicant, quia bono & æquo non conueniat. Reſpiciunt enim ad actionem dotis quæ in bonum & æquum concipitur l.eas.ff.tit.prox. hoc modo, Quanto æquius melius.

AD L. VERVM.

Libertati plus fauemus quàm ætati, & ideo aduerſus iure datam libertatem minorem non reſtituimus, ſed in manumiſſum damus de dolo vel vtilem, id eſt, in factum actionem. De dolo intra an- E num, Vtilem poſt annum, De dolo in ſcientem, Vtilem in ignorantem.

Diui Seueri.] Intelligit l.1.C.de nox.act. Ergo Alexandrum, non Septimium.

Quid ſi minor.] Repetendum illud eſt ex lege Ælia Sentia, minorem x x. annis manumittere non poſſe, Item ex Conſtit.Marci & Commodi ipſo iure poſteaquam dies venit liberum fieri eum qui ea lege venditus eſt, vt intra eum diem manumittatur. Verùm legi Conſtitutio cedit. nec enim qui ita à minore x x. annis venditus eſt, ex Conſtit. liber fit in fraudem legis. Sed neque ab emptore liber fieri poteſt. l.4.ff.de ſer.exp. A maiore autem x x. annis minore tamen x x v. venditus vel emptus ſeruus, ipſo iure liber fit, nec poteſt libertas quæ ſemel obtinuit, à venditore vel emptore auxilio ætatis reuocari.

Voluntas maioris venditoris.] Emptor tamen patronus eſt non venditor. Conſtitutio F enim repræſentat factum emptoris. Non tamen omnia iura patronatus habet. nec enim querelam ingrati aut operarum impoſitionem habet.

Beneficio principis.] Beneficio Seueri, qui x I I I I. curatores vrbis fecit, auctore Lampridio in Alexand.Seuero.

Eſſet indultum.] à Seuero & Antonino.l.iuriſperitos.ff.de exc.tut.

Seuerum.] Alexandrum.

Benidio.] Sic in l.2.ff.de iu.immun. Eſt autem legendum, *ſucceſſori eius*, non *ſucceſſor eius*.

Item non reſtituetur.] Non obſtat quod hîc Accurſ.refert, minorem reſtitui aduerſus ſolutionem ei factam curatoris auctoritate ſi pecuniam perdiderit. nam ideo reſtituitur, quia non proſpexit poſſe euenire, vt eam pecuniam perderet, vt in §.prox.Sed & ex ea cauſa parciſsimè reſtituẽ- G dus erit, vt diximus in l.ait prætor.§.

Item quæritur.] Quæſtionis eſt, an minor aduerſus minorem reſtituatur. Et quidem vel ambo capti ſunt, vel alter tantùm. Si alter tantùm, in integrum reſtitui poteſt, vt ſi in diuidenda hereditate minoribus delata, alter tantùm captus ſit. l.1.C.ſi maior fac.rat.hab.qua ex re reſtituto ſcilicet

eo qui

A eo qui captus eſt, non fit alteri iniuria. Item ſi minor pecuniam credidit filiof. minori ex qua locupletior factus ſit. Is enim qui credidit, reſtituitur aduerſus S. C. Macedonianum, nec ſi eam pecuniam filiusf. poſt litem conteſtatam perdiderit, ideo minus tenebitur: quandoquidem non rei iudicatæ, ſed litis conteſtatæ tempus ſpectatur. l. ſi minor. 2. ꝟ. hoc tit. quod ſi minor filiof. maiori crediſſet, reſtitueretur omnimodo, etiam conſumpta pecunia ante litem conteſtatam, vt traditur in hoc. §. Si vterque captus ſit, ceſſant prætoris partes. & verò ſi minor filiof. minori crediderit & is pecuniam ſtatim perdiderit, vel etiam ſi patrif. minori, ſatius eſt rem à prætore intactam relinqui ne dum vult vni ſubuenire in alterum iniurius eſſe videatur, quoniam & is, qui accepit, captus eſt propterea quod pecuniam amiſit, & is qui dedit propter exceptionem ætatis vel Senatuſconſulti. Quare neutri reſtitutione data, melior erit cauſa eius qui accepit & conſumpſit.

B **Minori.**] Non dicit filiof. minori. Idem ergo eſt in patref.

Cum filiof. maiore.] Bene, *maiore*. nam ſi cum minore, non reſtituitur in integrum conſumpta pecunia ante litem conteſtatam.

AD L. IN CAVSÆ.

Reſtitutio quæ minori circumſcripto datur, fideiuſſori prodeſt. l. 7. in fi. ꝟ. de exc. l. 2. C. de fid. min. Quæ lapſo datur, fideiuſſori non prodeſt. l. 1. C. eod. & mandatori multo minus. Perſonale enim beneficium eſt. Cur enim reſtituitur? Ob infirmitatem ætatis. Hæc igitur reſtitutio fideiuſſorem non liberat. Porrò ſoluta creditori pecunia, actutus eſt fideiuſſor cum reo mandati iudicio, atq; ita minori reſtitutio aduerſus creditorem impetrata nihil proficiet. Quamobrem tutius eſt à minore
C aduerſus vtrumque reſtitutionem peti, vt nec mandati nec ſi certum petetur teneatur. d. l. 1. interdum tamen minore lapſo ac reſtituto, fideiuſſoribus eius ſubuenitur, puta cùm alium habet aduerſarius in quem transferre iudicium poſſit. l. minor. ꝟ. de procur. l. ſi pupillus ſe hereditate. ꝟ. de adq. hered. vel cùm ignorantes minorem eſſe pro eo fideiuſſerunt, vt ad Paulum expoſuimus lib. 1. Sent. tit. 9. Tunc verò minor fruſtra contra fideiuſſores cognitionem de reſtitutione poſtularet.

Cauſa enim.] Ideo ait, *Cauſa enim*, vt oſtendat cur ſuperius dixerit, *In cauſa cognitione, Perpendendum erit à pratore.*

AD L. IN CAVSÆ II.

Alia actio.] Actionis verbo continetur etiam ius dicendi nullum, vt in edicto de dolo malo.
D In propoſita autem quæſtione ſi aduerſus eandem perſonam alia ſit actio ordinaria, non ideo denegatur reſtitutio. §. Pomp. ꝟ. Eſt verò ſemper, ſi id minor malit, priſtina actio vel in rē reſciſſa alienatione, vel in perſonam reſciſſa liberatione. l. in cauſæ. §. interdum. ꝟ. Idemq; iuris eſt, ſi ſit exceptio. eſt verò ſemper & ætatis exceptio & replicatio. l. nam poſtea. §. ſi minor. ꝟ. de iureiur. Ceterum ſi ſit ius dicendi nullum omnis ætatis hominibus commune, reſtitutio ceſſat. cuius rei exempla in hac lege proponuntur. Sed & ſi alia actio ſit communis maioribus & minoribus in principalem debitorem, in alium reſtitutio non datur. qua de re diximus in l. 3. §. ſed vtrùm. & §. vlt. ꝟ.

Donationis cauſa.] In fraudem legis Cinciæ, quæ prohibuit donari certis perſonis. l. 4. C. Theod. de donat.

Pomponius adiicit.] Adiicere non eſt reprehendere. Reſtitutioni ab Ariſtone datæ Pom-
E ponius adiecit etiam condictionem incerti. Hæc igitur adiectio ſententiam Ariſtonis nō expugnat: & ideo mox Vlp. non ita concludit, Et generaliter vbi alia actio eſt, ſed in hunc modum, *Et generaliter vbi contractus non valet.* Ea verò demum reſtitutio aliarum actionum concurſum non admittit, quæ fit ex edicto de dolo malo, ceteræ admittunt. & hæc fuit Martini ſententia, cui libenter adquieſco hac in re, non item in eo quod exiſtimat ex hoc edicto iure actionis reſtitutionē fieri. Conſtat enim auxilium extraordinarium eſſe.

Idem Pomponius ait.] Si dolo emptoris minoris pretij vēdiderit, maiori datur actio ex vendito. l. ſi quis adfirmauit. ꝟ. de dolo. minori etiam reſtitutio datur. l. 1. C ſi aduerſ. fiſc. Sed ſi minoris vendiderit ſine emptoris dolo, vel ſi emptor pluris emerit ſine venditoris dolo, ne minori quidem facilè ob eam cauſam danda eſt actio vel reſtitutio in integrum, vt in hoc §. ſignificatur, quoniam
F naturaliter, id eſt, ex iure gentium & natura contractus poſſunt ſe contrahentes in pretio emptionis & locationis circumuenire. l. item ſi pretio. §. vlt. & l. prox. ꝟ. loca. l. ſi voluntate. C. de reſc. vend. Sed ſi grande damnum minoris eſſe videatur, etiam ſi id infra dimidiam iuſti pretij conſiſtat, fortè quia ignorans quanti ſuæ res eſſent vendidit, proculdubio ei ſubuenietur. & ita Græci putant & probat l. ſi quidem. C. de præd. minor. l. quiſquis. C. de reſcind. vend. Maiori autem non ſubuenietur, niſi circumuento ſupra dimidiam iuſti pretij, & ideo ſi rem dignam x. vendidero v. vel ſi rem dignam x. emero xx. mihi non ſubuenitur, quoniam fraus non ſuperat dimidiam iuſti pretij. Sed ſi rem dignam x. vendidero IIII. quia nec dimidiam partem pretij iuſti ex ea venditione ſero, mihi ſubuenietur in emptorem, ita ſcilicet vt is vel ab emptione diſcedat, in integrum reſtitutis omnibus, vel manente venditione id quod deeſt iuſto pretio ſuppleat. l. 2. l. ſi voluntate. C. de reſc. vend. l. 1. C. ſi
G maior fac. alien. rat. hab. Itaque venditio ob eam cauſam non omnino reſcinditur. l. 1. §. ſi quis in fraudem. ꝟ. ſi quid in fraud. pat. Quid autem fiet ſi rem dignam x. emero xxI. ſic enim fraudor ſupra dimidiam, non, vt alij quidam ſomniant, eadem re empta xvI. nam ſicut tunc dumtaxat non iure fraudatur venditor, cùm pretium numeratum non efficit dimidiam iuſti, vt ſi res ſit x. pretium non ſit v. ſed IIII. ita non iure fraudatur emptor, cùm res non eſt numerati pretij dimidia parte

 digna,

digna, vt ſi pretium ſit xxi. res non ſit x. ſemis, ſed x. tantùm. Trahitur autem dicta l. 2. etiam ad A
emptorem, & ideo emptore fraudato ſupra dimidiam vel pati venditor debet reſciſsionem vendi-
tionis, vel reddere id quod ex iuſto pretio ſupereſt. & hoc nomine actio intra quadriennium inſti-
tuitur, vt Conſtatinus ſcribit lib. 3. Epit. & probat Nouella Cæſaris Romani apud eum relata. rectè.
quoniam ſpeciem reſtitutionis habet.

Nunc videndum.] Præf. vrbi in integrũ reſtituere poteſt. Item Prætores, & Conſules. l. cùm
quidam. in princ. ff. de adquit. hered. & præſides in prouinciis. Magiſtratus municipales non item,
niſi ex mandato, vt diximus in l. 3. ff. de in int. reſt. At magiſtratus vrbani vel prouinciales etiam ad-
uerſus ſententiam ſuam dare in integrum reſtitutionem poſſunt, vel aduerſus ſententiam eius, qui
par imperium habet, aut habuit, puta collegæ vel deceſſoris. l. Præſes. ff. hoc tit. Item aduerſus ſen-
tentiam minoris magiſtratus, vt Præf. prætorio aduerſus ſententiam Præſidis, Præfecti vrbi ad- B
uerſus ſententiam Prætoris. Item Conſul aduerſus ſententiam Prætoris. Conſulis enim maius eſt
imperium. l. 3. §. vltim. & l. proxim. ff. de recep. qui arbit. recep. Cic. ix. ad Atticum. Minor autem ma-
giſtratus contra ſententiam maioris non reſtituit. l. minor. in princ. ff. & ideo aduerſus ſententiam
Præſ. prætorio alius quàm ipſe Præſ. prætorio non reſtituit. l. 1. §. vltim. ff. de offic. Præf. præt. cete-
ris namque omnibus imperio & dignitate antecellit. l. 1. C. de offic. vic. & rerum ſummam obtinet.
l. quilibet. C. de decur. Item vice ſacra ſolus verè iudicat. l. 16. C. Theod. de appellat. At vice ſacra
etiam iudicat Præfectus vrbi. l. eos etiam. C. de appellat. & in inſcriptione marmorea Romæ ſic le-
gitur, EVCHARIVS EPIFANIVS V. C. PRÆF. VRB. VICE SACRA IVD. & alio
in loco ANITIO PAVLINO PRÆF. VRBI VICE SACRA IVDICANTI. Item
vicarius l. 1. C. de offic. vic. Sed vice ſacra, vt dictum eſt, Præſ. præt. verè iudicat, & ideo ab eo non ap- C
pellatur. l. prox. ff. reſtitutio tamen contra eius ſententiam ab eodem datur, vel etiam à Principe, cui
maiores quoque xxv. annis ſupplicare poſſunt contra ſententiam Præſ. prætorio cauſa retractata
apud ſucceſſorem. l. 1. C. de ſent. Præſ. præt. Eſt namq; appellationis loco inuẽtum remedium ἀναψηλαφήσεως.
Nou. 82. §. pen. Præfectus autẽ vrbi, vel vicarius qui ſuo iure prouincias regit pro Præfecto
præt. imaginẽ tantùm obtinet cognitionis ſacræ, & ideo ab eis Princeps appellatur. l. Æmilius. ff. hoc
tit. vel Præſ. prætorio. Commune illud eſt omnium, vt aduerſus ſuam ſententiam in integrũ reſtitue-
re poſsint. Sed an excipientur Iudices ſacrarum cognitionum, quorum ſæpe fit mentio in antiquis
inſcriptionibus, vt ex eis apparet, quas Pet. Appianus & alij quidam collegerunt, & procuratores
Cæſaris, & iudices delegati à Cæſare. Cæſarem enim ſolum aduerſus eorum ſentẽtiam in integrum
reſtituere traditur in l. 3. C. ſi ad. rem iud. l. 1. C. vbi & apud quem. l. minor. §. penult. ff. Putem & eos D
ipſos, qui ſententiam dixerunt reſtituere poſſe, ſi in eodem officio perſeuerant. Cùm enim traditur
ſolum principem reſtituere, id hac oratione tantùm negatur aliis qui eam ſententiam non dixerunt.
Iudex delegatus non reſtituet, quoniam dicta ſententia finitur officium eius.

AD L. MINOR AVTEM.

Dicta non.] Legendum alio ordine, non dicta. l. 26. ff.

Queratur.] Fruſtra hic obiicit l. 1. C. de adu. diu. iud. neque enim ea lex dicit ipſo iure nullam
eſſe ſententiam. De eius legis quæſtione alia quædam ſcripſimus in l. & eleganter. §. non ſolùm. &
§. penult. ff. rit. prox.

Sed & Percennio.] Princeps contra res bis iudicatas dat reſtitutionem. Hoc præſtat reſtitu- E
tio minoribus quod appellatio maioribus. l. præſes. ff. hoc tit. Res ter iudicatæ non poſſunt appel-
latione, vel ſi ſecundæ appellationis Præſ. prætorio iudex fuerit ſupplicatione reſcindi. l. 1. C. ne liceat
in vna eademq; cauſ. &c. Nou. LXXXII. §. ἀκροάσεων. Ergo nec reſtitutione.

Percennio.] Familiam Percenniorum ſuſtulit Seuerus Imperator. qui ab Spartiano Peſcen-
nij vocantur forſitan corruptè.

Niſi ſolùm.] Græcorum dicendi mos. Dicunt enim εἰ μὴ, ἀντὶ τοῦ ἢ.

Non ſolum.] De hac quæſtione ſcripſi in l. 6. ff. de in integ. reſtit.

AD L. PAPINIANVS.

Minor Romæ aliqua in re captus eſt, deinde in exilium miſſus ſalua ciuitate, in exilio egreſſus eſt F
legitimam ætatem & vtile tempus ſiue quadriẽnium. Quæritur, an reuerſus reſtitui poſsit exilij tem-
pore in id nequaquam imputato, quod petendæ in integrum reſtitutioni legibus præſtitutum eſt.
Papinianus negat reſtituendum: quia potuit à Prætore reſtitutionẽ petere per procuratorem. l. illud.
§. vlt. ff. Papin. non adiecit reſtitui etiam eum potuiſſe per præſidem eius prouinciæ in qua exulabat.
& rectè. nec enim potuit ab eo in integrum reſtitui ex negotio geſto in ea ciuitate cuius ciuis eſſe
non deſierat. Adiecit tamen Pap. ideo quoque eum non reſtitui, quòd ſit indignum pœnæ penden-
dæ tempus ei ad excuſationem prodeſſe. Hoc verò parum rectè. Quæ enim indignitas eſt, ſi eum
excuſat exilij tempus in ea re, quæ à delicto ſeparata eſt omnino? At prior ratio Papiniani recta eſt:
qua etiam Pomp. vtitur. l. ſed & ſi per Prætorem. §. 1. ff. ex quibus cauſ. ma. Sed & Vlp. putat interdum
exuli ſuccurrendum ex iuſta cauſa ſiue ex generali clauſula, ex qua abſens reſtituitur, ſiue procurato- G
rem habuerit, ſiue non habuerit. d. l. ſed & ſi per prætorem. §. vlt. videlicet ſi vel procurator mortuus
ſit, vel non idoneus deprehendatur, vel ſi non potuerit inueniri qui exulis mandata ſuſciperet. alio-
quin is qui procuratorẽ reliquit, vel potuit relinquere, non reſtituitur vlla ex cauſa. Ceterùm tentari
poſſet & in propoſita ſpecie exuli reuerſo indiſtinctè ſubueniẽdum ex l. ſi qua. §. vlt. ff. ex quib. cau.
ma.

A ma. Sed loquitur lex de vſurpato, non de vſucapto. Vſurpatum verò in malam partem accipimus.

Si quis tamen maior.] Reſtitutiones per conteſtationem non perpetuantur, vt expoſuimus in l. ſi plures. ff. de dolo. ideoq; ſi is qui conteſtatus eſt, deſiſtat, vel ſi per eum mora ſit, quominus intra ſtatuta tempora lis finiatur, extinguitur reſtitutionis ius. Quid ſit deſiſtere explicatur in l. prox. quæ cùm ſit ex lib. 10. non 11. ad hunc tractatum propriè non pertinet, ſed ad edictum de calumniatoribus, vt etiam apparet ex l. deſtitiſſe. ff. de iudic. & Iac. Labittus ex meis familiariſsimis optimus & doctiſsimus in Indice Pandectarum primus expoſuit. Voluit tamen Tribonianus eandem ſententiam ad hunc tractatum accommodare. Igitur ſi intra vtile tempus cauſam reſtitutionis inchoauerit & poſtea diſtulerit, poterit ad eam redire, videlicet, ſi ſtatuta tempora largiantur. Sed ſi deſtiterit, nec ſi ſtatuta tempora largiantur, poterit ad eam redire: vt in l. ſi filius. ff.

B

AD L. IN INTEGRVM.

Minor heres ſcriptus & poſt aditionem reſtitutus abſtinendi cauſa non reddit legata, quæ ſoluit, vel pretia ſeruorum qui aditione eius, id eſt, recto iure vel per fideicommiſſum liberi facti ſunt. Non reddit, inquam fiſco vel his ad quos ea res pertinet. Non reddet etiam pretia ſerui manumiſsi. l. ſi mulier. ff. hoc tit. At legatarij reddent legata. l. 5. ff. de cond. ind. quod iniquum videtur, cùm vt ſerui debitas libertates, ita & hi debita legata ex teſtamento non deſtituto optimo iure conſecuti ſint aliter atque ſi teſtamentum falſum vel inofficioſum pronuntiatum fuiſſet. Sed tamē ita de legatis conſtitutum eſt. In libertatibus rationem iuris ſequimur deficiente Conſtitutione.

C

AD L. QVOD SI MINOR.

§. SCÆVOLA.

Omiſerit.] Omittere eſt tempore amittere. Repudiare eſt deſtinatione non adquirendi in iure expoſita amittere. Sic in l. 1. §. vlt. ff. vt in poſſ. leg. Hic ſucceſſor extraneus fuit. Omiſit autem vel repudiauit, vt ſucceſsio ad ſubſtitutum perueniret. Scripſi de quæſtione huius §. lib. 11. Inſtitutionum tit. de hered. qual. & diff.

Si ſeruus.] Hæc reſtitutio ſerui vel filiifamil. nomine eſt de eo quod peruenit & de peculio. Interdum eſt noxalis ſerui nomine ſicut duæ ſuperiores de dolo & de metu, vt puta ſi extra contractum dolus ſerui interuenerit, ita tamē vt ſit in arbitrio domini, ſi noxæ dedere nolit, verberandum præſtare, quemadmodum fit in actione iniuriarum. l. ſed ſi vnius. §. cum ſeruus. ff. de iniur. Ex hoc lo-

D co malè quidam colligunt Prætorem vrbanum habere coërcitionem verberum, nec enim Prætor coercet ſeruum, qui iniuriam fecit vel adoleſcentem circumſcripſit, ſed dominus, vel is cui ſua ſponte dominus ſeruum verberandum tradit, dum verberari ſeruum mauult quàm dedi. & hinc intelligitur, cur etiam filiusf. ex circumſcriptione adoleſcentium verberibus non afficiatur. Eſſet enim & ſimiliter euitandæ deditionis cauſa à patre ad verbera exhibendus. Pater autem filiifamilias nomine noxali non tenetur.

Reſtitutio.] Reſtituto minore aduerſus venditionē quemadmodum fundus ei redditur cum fructibus, ita ipſe pretium reddit cum vſuris. l. tutor. §. vlt. ff. vel fructuum & vſurarum cōpenſatio fit, vt Paulus ſcribit lib. 1. Sent. tit. 9. Similis fit compenſatio reſtituto minore aduerſus ſolutionem. l. 40. §. vlt. ff. & aduerſus emptionem. l. patri. §. prædium. ff. Reddet etiam emptori ἐμπονήματα. arg. l. ſi prædium. C. de præd. min. & eæ ſunt reputationes, quæ reſtitutis fieri dicuntur in tit. de reputationib. C.

E Quid verò ſi emptor cùm ſciret minorem pecuniam ſtatim conſumpturum, ei numerauerit & verò is conſumpſerit? An tunc dicemus id minori non reputari: nam & ſi quis ſciens ei conſumpturo crediderit, non habet actionem. Si certum petetur. l. ſi verò non remune. §. ſi adoleſcens. ff. mand. Sed alia eſt ratio creditoris, alia emptoris. Creditor non cogitur credere. Cur ergo credit perdito adoleſcenti? Emptor pretium ſoluere cogitur quaſi æs alienum. Et ſanè ſi coactus ſoluerit, quamuis conſumpturo in res fortè inanes aut turpes, nonnulla eius ratio habenda eſt ab eo, qui de reſtitutione cognoſcit. Quod ſi fortè nulla ſit eius habita ratio, id eſt, ſi de eo nihil ſtatuerit Prætor vel Præſes, proculdubio dicemus emptorem fruſtra pretium & vſuras poſtulare. l. fine. § interpoſito. ff. de adminiſt. tut. quinimmò generaliter traditum eſt pretium emptori non reddi vel fructus vendi-

F tori, ex quo quibúſve minor locupletior factus non eſt. l. patri. §. prædium. & §. proxi. ff. Emponemata emptori ſemper redduntur, id eſt, expenſæ vtiles & neceſſariæ bona fide factæ.

Vel cautio.] Quæ inſtar actionis obtinet. l. 1. §. cautiones. ff. de præt. ſtip. l. non ſolum. ff. rem rat. hab.

AD L. ILLVD.

Indebiti condictioni locum facit vel cauſa legitima, vel ſola perſona, vel reſtitutio in integrum. Cauſa legitima ſi quis errans in facto indebitam pecuniam ſoluerit. Sola perſona, vt ſi pupillus ſine tutore indebitū ſoluerit, vel furioſus aut prodigus. nam extante quidem pecunia vel mala fide conſumpta indebiti condictio nō datur, ſed vel vindicatio vel ad exhibendum actio. At bona fide con-

G ſumpta, pecunia indebiti condictio datur. l. interdum. ff. de cond. ind. videlicet ſi ex eis cauſis ex perſonæ ſoluant, ex quibus iure ciuili indebiti condictio non datur, vt ſi ex eis ſoluant quæ inficiatione duplantur. Alioqum cauſæ nō perſonarum qualitas locum repetitioni faceret, nam quibus caſibus ſi pecuniæ ſolutæ dominium transferatur ex numeratione indebiti condictio competit, eis etiam ſi dominium non transferatur ex conſumptione cuilibet indebiti condictio competit. Contra quibus

caſibus ſi dominium transferatur, iure ciuili ex numeratione indebiti condictio non competit, eis etiam ſi dominium non transferatur, ex conſumptione indebiti condictio non competit. Hoc ſi cauſam ſpectas non perſonas. At interdum, perſonas ſpectat. Reſtitutio locum dat condictioni, ſi adoleſcens ex errore iuris, vel ex ea cauſa quæ inficiatione duplatur, pecuniam indebitam ſoluerit. l.2. C.ſi aduerſ.ſol. Reſtitutus enim habet vtilem condictionem de indebito ſoluto. Vtilis ideo dicitur quia reſtitutoria eſt. nec mirum ſi ob eam rem minoribus ſuccurratur, cùm & maioribus ex ea cauſa, puta ius ignorantibus benignè interdum ſubueniatur.l.1.§.1.ℨ.vt in poſ.leg. A

Si talis.] Reſtitutio peti poteſt per curatorem, vt oſtendit l.1.C.ſi tutor vel cur.int. ſi quidem, vt eſt in vet. in ea legatur, *per curatores veſtros*: vel ſi curatorem minor non habeat per procuratorem. l.Papinianus.ℨ.hoc tit. nec in dando procuratore exigitur vt curatorem adhibeat, qui nō habet. arg. l.3.C.de in int.reſt. nam & ſi curatorem nō habeat, eodem modo ipſe ſolus rectè in integrum reſtitutionem petet. At in procuratore ſpeciale mandatum exigimus, adeò vt nec pro minore hi rectè petant reſtitutionem, quibus aliàs ſine mandato agere permittitur, puta agnati, vel affines, excepto patre, quòd eius maximè interſit filium reſtitui, cuius nomine tenetur de peculio. l.patri.in princ.ℨ. Reſtituto enim filio pater liberatur ab actione de peculio, quod eſt ſi filius ſua voluntate contraxerit. nam ſi iuſſu patris contraxerit, pater eſt principaliter obligatus, nec ei reſtitutio filij prodeſſe poteſt. l.3.§.ſed vtrùm.ℨ. B

AD L. CVM MINOR.

Malè obiicitur l.1.& 2.C.ſi aduerſ.tranſ. nam ſeparata & ſeiuncta ſunt hæc duo tutelæ iudicia, atq; adeò ſeparatæ [illegible] uatur directum iudicium, non debet reſtitui contrarium, quod ei non cohæret, id eſt, quod cum eo commune nihil habet. l.prox.§.1.ℨ.in tit. Si aduer.tranſ. vnum eſt iudicium, vna ſpecies. De ea tranſactum eſt pacto vel Aquiliana ſtipulatione interpoſita. Reſcinditur tranſactio. Ergo & reſtituitur priſtinum iudicium, ſi Aquiliana ſtipulatio interuenerit, vel ſi pactum dumtaxat interuenerit contra exceptionē tranſactionis actori replicatio datur. In extremo dictæ l.2. ex vet. libris legendum ſic eſt, *Tributa actione reſciſſoria concedendum eſt*. Ideo autem reſciſſoria dicitur, quia reſciſſa acceptilatione datur. C

AD L. ETIAM SI.

Curationis.] geſtæ à defuncto cui pupilla ſucceſsit. Geſſerat autem defunctus curationem non pupillæ ſed alterius, quem & mox ſubiicitur maiorem factum ſententiam approbaſſe, & ideo ſuo quoque nomine in integrum reſtitutionem aduerſus ſententiam fruſtra deſiderare. Egerat hic cum pupilla vtili neg. geſtorum, quæ his quorum curatio geſta eſt, competit. D

Litis ſpeciebus.] Poteſt vna lis plures ſpecies ſeparatas habere. l.ſi qui ſeparatim. §..ℨ.de app. l.1.ℨ.quæ ſent.ſine appel.reſc.

AD L. SI FILIVS.

Deſtitiſſe maior videtur à lite reſtitutionis intra tēpus vtile conteſtata tempore amiſſæ poſſeſsionis amplectendæ cauſa, ſi legatum ſibi in tabulis paternis relictum poſt litem conteſtatam agnouerit. vt maior ſit qui deſiſtit exigimus. l.Papinianus.§.vlt.ℨ. Minori enim deſiſtenti rurſus per in integrum reſtitutionem ſubueniri poteſt. Loquitur lex de filio emancipato. nam filius ſuus præteritus non eget bonorum poſſeſsione contra tab. quæ differentia non eſt hodie ſublata. Sed & illud conſtat filio præterito ad excludendam bonorum poſſeſsionem contra tab. quartam non ſufficere, licet exheredato ad excludendam querelam ſufficiat. quam differentiam & hic Accurſ. notat rectè. Illud tamen malè tempus petendæ bonorum poſſeſsionis minori ideo non currere, quòd in l.vlt. C.in quib.cauſ.in integr.reſt. non eſt nec. Iuſtinianus generaliter conſtituerit exceptiones temporales aduerſus minores non concurrere. Bonorum enim poſſeſsio tempore ipſo iure amittitur, non per exceptionem. Videnda ſunt ea quæ diximus in l.ait prætor.§.penult.ℨ. E

AD L. MINOR.

Qui petit reſtitutionē, ætatem probare debet. l.intra.ℨ.hoc tit. id eſt, qui ſe minorem dicit. l.cùm te minorem.C.de prob. Æquè is qui à curatoribus rem ſuam recipere vult, id eſt, qui ſe maiorem dicit, ætatem probare debet. Eſt autem & de maiori & de minori ætate probandum cauſa cognita, quoniam hæc probatio multis aliis cauſis præiudicat. l.cùm de ætate.ℨ.de probat. l.de ætate.ℨ.hoc tit. Probatio maioris ætatis præiudicat reſtitutioni in integrum. nam qui ſe probauit maiorem eſſe, eorum nomine quæ poſtea geſsit etiam ſi verè minor ſit quàm XXV. annis vix reſtitui in integrum poteſt. Et quidem ſi dolo malo de ætate mentitus eam fortè ex aſpectu Prætori vel Præſidi probauerit, reſtitutio ei aduerſus eos omnes denegatur, qui eum maiorem eſſe crediderunt, non aduerſus eos, qui intelligebant eum minorem eſſe. l.de tutela.C.de in integr.reſt. l.3.C.ſi minor ſe ma.dix. l.1. C.Greg.ſi maior fuer.prob. Sed ſi dolo aduerſarij vel errore lapſus minor ſe maiorem probauerit, dubium non eſt, quin aduerſus omnes reſtitutioni locus ſit. l.1.& vlt.C.ſi minor ſe ma.dix. Quod ſi minor ætatem magiſtratui non probauerit, ſed affirmauerit ſe maiorem eſſe eius quo cum contrahebat decipiēdi cauſa, aduerſus eum in integrum reſtitui non poteſt. l.2.C.eod.tit. Cur tamen aduerſus alios quibus idem non adfirmauit nō reſtituatur, non video. Nec enim proinde valet nuda affirmatio viri facta atq; Probatio & decretum Prætoris vel Præſidis. Id verò dolo malo affirmari exigimus. F G

A nam ſi dolus abſit, proculdubio reſtitui aduerſua affirmationem ſuam poteſt,vt & aduerſus confeſ-
ſionem inconſultè factam.l.certum. §.penult.ↄ.de confeſſ. Quid ſi addito iureiurando affirmauerit
ſe maiorem eſſe? Nihil religio adiicit affirmationi.Dolua enim eſt ſiue quis iuret,ſiue affirmet ſim-
pliciter. l.ſi legatariua.ſ.de dolo. itemq; ſtellionatua. l.vlt.ↄ.ſtell. Igitur ſi corporaliter iurauerit, ad-
uerſus eum cui iurauit,nullo modo reſtituitur.Sed & ſi in inſtrumento iurauerit,non reſtituitur,niſi
alijs inſtrumentis (nec enim teſtes ſufficiunt) probet ſe minorem fuiſſe.l.3.C.ſi minor ſe maior.dix.
De ætate interrogati interdum reſpondere coguntur.l.de ætate ↄ.de inter.in iure fac.

Decreto.] Cur ait *decreto?* quoniam cauſa cognita ætatum probatio examinatur,vt dictum eſt
ſ.Probantur anni ſiue ętates ex aſpectu.Atquin dicimus pubertatem æſtimari ex annia non ex aſpe-
ctu, id eſt, ex Proculianorum non ex Caſsianorum ſententia, vt Vlpian.refert in fragm. titul.de tu-
B tel. Tertullianua lib.de virg.vel. Tempus,inquit, Ethnici obſeruant,vt ex lege naturæ iura ſua ætati-
bus reddant. Nam feminas quidem à XII. annis, maſculos verò à duobus amplius ad negotia mit-
tunt, pubertatem in annis non ſponſalibus aut nuptiia decernentes. Idem in lib.de Anima:Iura ci-
uilia à XIIII. anno agendis rebus adtemperant. Priſcua ex vtroque pubertatem æſtimabat. quod
videtur olim obtinuiſſe.Iure enim Seruius ait Ecloga VIII. pubertatem ex vtroque colligi. Quam-
uis autem nunc pubertatem ex annis æſtimari placeat, tamen ſi de annis dubitetur,hi quandoq; ex
aſpectu probabuntur. Ætates etiam probantur ἐκ τῶν παιδογραφιῶν. l 2.ↄ.de exc.tut.id eſt, ex natali-
bus profeſsionibus.Itemque ex cenſualibus.l.ætatem.ↄ.de cenſib. Item teſtibus, puta obſtetricibus,
vicinis,propinquis.

AD L. SI MINOR.

C Legatarius, qui rogatus eſt ſeruum ſuum manumittere, vel fundum ſuum alteri præſtare, agnito
legato, omnimodo cogitur manumittere, aut fundum præſtare, etiam ſi plus ſit in pretio ſerui aut
fundi quàm in legato: Ipſe enim pluria eum æſtimaſſe non videtur. Eſt verò vnus quiſque rerum
ſuarum legitimus æſtimator l.ſed ſi non ſeruus.ↄ.ad leg.Fal.Nec ſi retro agnitum legatum reſtituere
paratus ſit, audietur, niſi ſit minor XXV. annis. At ſi alienum ſeruum rogatus ſit manumittere, vel
certam quantitatem dare,agnito legato, fideicommiſſo vltra virea legati non obligabitur. Itaque ſi
X. legatis rogatus ſit XX. dare, agnitia X. non præſtabit ex cauſa fideicommiſsi niſi X. l. Imperator.
§.ſi c.ↄ. de legat.lib.2. Item ſi legatis X. rogatus ſit alienum ſeruum manumittere,qui non poſsit re-
dimi,niſi datia XII. legatũ retinebitur, nec ſeruua manumittetur. Verùm ſi tanti poſsit ſeruus emi
D quantum legatum eſt,etiam ſi legata modum legis excedant, fauore libertatis perinde ac ſi id teſta-
tor prohibuiſſet,ex hoc legato non detrahetur Falcidia.& hæc eſt ſentẽtia l.decem.ↄ.de fid.lib.Nam
& ſi ante Iuſtinianum teſtator in vniuerſum Falcidiam prohibere non potuit, libertatis tamen po-
tiſsimum cauſa id in certis legatis prohibere potuit.arg.l.pœnales.in fin.ↄ.ad leg.Falcid. Adduci in
hac quæſtione ſolet l.ſi ea.C.eod.tit.cuius ſpeciea hæc eſt: Tmiæ per fideicommiſſum relicta ſunt L.
rogata eſt ſeruum ſuum manumittere,filium Zethi,& alios quoſdam: interuenit Falcidia:quid fiet?
Deducetur pretium ſeruorum, quoa rogata eſt manumittere,ſac id eſſe X. Deducentur ergo X. re-
liqua ſunt ex fideicommiſſo XL. ea in Falcidiæ rationem venient. Igitur iure Falcidiæ habebit heres
X. Sed ſi ſerui ſint digni L. vel LX.nec iure Falcidiæ herea nec iure fideicommiſsi quicquam habe-
bit fideicommiſſaria.quinimmò damnum faciet fideicommiſſaria agnito fideicommiſſo ſi ſerui fue-
E rint digni LX. Omnimodo enim cogetur eos manumittere,idq; in ſpecie eius legia deſiderabat Ze-
thua quaſi pater vnius ex ſeruia.

AD. L. SI MINOR. II.

Minores.] Non reſtituitur hoc caſu minor aduerſus minorem, ſed ambo quodammodo ad-
uerſus arbitrum reſtituuntur, ne ſententiam dicat,ne pœna vlla ex parte committatur. Sed & ſen-
tentia dicta ab arbitro,minori interdũ reſtitutio datur.l.3.in princip.ↄ.de rec.qui arb.rec.

AD L. SI IN EMPTIONEM.

Poſt addictionem purè factam non admittitur adiectio,niſi addictionem fecerit fiſcus. Poſt ad-
F dictionem factã in diem, intra eum diem admittitur adiectio, id eſt, licitatio ſiue promiſsio maio-
ris pretij: nec præfertur prior emptor poſteriori,licet tantumdem offerat.l.licet.ↄ.de in diem addic.
finge igitur,Addixit minori fiſcus, vel addixit priuatus in diem,ſuperatur adiectione, igitur addicta
ei res ipſo iure auferenda eſt, ſed per reſtitutionem in integrum ex iuſta cauſa tantumdem offeren-
do poſteriori præferetur.

Collatam.] Quoniam ait, *penes ſe*, rectiùa in aliis libris legi arbitror, *Collocatam*. Collocare eſt
addicere ei,qui licitatione vicerit.l.quod autem.ↄ.de in diem addict. Varro III. de lingua Lat. Ab
eo præco dicitur locare quoad vſque id emitur,quoad in aliquo conſiſtit pretium.

AD L. MINOR.

G Exceptio & allegatio diuerſa ſunt. Sed minor non tantùm ob omiſſam exceptionẽ in integrum
reſtituetur,verùm & ob omiſſam allegationem.l.minor autem.§.1.ſ.

AD L. AVXILIVM.

Hoc in loco pœna accipitur pro vindicta & vltione,vt in tit.de pœnis. atque ita in l.pro herede.
§.vlt.

§.vlt.ʒ.de adquir.hered.pœnam & vindictam pro eodem dixit.Aliàs pœna non vindictam, ſed pe- A
cuniam continet. Duo itaque ſunt genera actionum pœnalium. quibuſdam vindictam perſe-
quimur,quæ nec heredi, nec in heredem dantur, vt actio iniuriarum, actio de moribus. Aliis qui-
buſdam pecuniam perſequimur,vt actione furti duplum vel quadruplum,quæ heredi omnimodo
datur,non tamen in heredem. §.non autem.Inſtit.de perp.& temp.act. nec de eo quidem quod ad
eum peruenit, quoniam meram pœnam non rem perſequitur, & rei nomine ſufficit condictio fur-
tiua. l.a. §.vlt.ʒ.vi bon.rapt. Prioris generis omiſſam actionem, id eſt, omiſſam vltionem minor
x x v. annis repetere non poteſt: Poſterioris generis omiſſam actionem repetere poteſt. Omittere
actionem eſt ea non experiri intra ſtatuta tempora,vt in l.ſi eum. §.iniuriarum. ʒ. ſi quis caut. & ſic
omittere bonorum poſſeſsionem,omittere hereditatem dicimus, id eſt, intra ſtatuta tempora non
adquirere. l.quod ſi minor. §.Scæuola.ʒ.hoc tit. l.1.§.vlt.ʒ.vt in poſſ.leg. l.1.C.quan.non pet. par.l.ſi B
ſolus.l.ſi tu ex parte.ʒ.de adquir.hered.& in eo titulo vulgo malè legitur, *De adquirenda vel omitten-
da hereditate*. Eſt enim legendum vt in indice P.Flor. & in tit.de adquir.vel amit.poſ. *De adquirenda
vel amittenda hereditate*. Amittere genus eſt. Repudiare, abſtinere,omittere amittendi ſpecies ſunt.
Igitur omiſſam actionem furti minor repetere poteſt,non ſecus ac bonorum poſſeſsionem, vel he-
reditatem omiſſam,id eſt, in diebus c.non admiſſam.Semel autem omiſſam actionem iniuriarum,
id eſt,intra annum non propoſitam,repetere poſtea non poteſt. eademque ratione ſemel omiſſam
accuſationem adulterij quam iure mariti ex die diuortij intra L x. dies vtiles inſtituere potuit, repe-
tere non poteſt. Iure mariti, id eſt iure priuilegiario, vt in diuinationis iudicio vinceret. item vt ex
ſuſpicione ream vxorem faceret ſine inſcriptione,ſine metu calumniæ. Ideo autem interpretes pu-
tant omiſſam iure mariti accuſationem minorẽ eodem iure non repetere poſt L x. dies, quod cum C
iure extranei accuſans maritus poſt L x. dies calumniam teneat, is qui præteriius L x. diebus deſi-
derat vt ſibi liceat iure mariti accuſare,videatur hoc deſiderare,vt ſibi liceat impune calumniari. Ve-
rùm hæc non fuit Tryphonini mens. nam & euidens calumnia eius, qui iure mariti accuſat, coër-
cetur. l.is cuius. §.vlt. ʒ. ad leg.Iul.de adult.arg. l.2. C.qui acc. non poſſ. & eadem ratio aptari non
poteſt omiſſæ iniuriarum actioni. Ceterùm communi ratione tam huius actionis quàm illius ac-
cuſationis repetitio inhibetur, nempe hac, quòd qui tempore ſemel excluſi adhuc vindictam expe-
runt rem odio dignam graui, temerè, improbè, calumnioſè facere videantur l.1.§.accuſationem.ʒ.
ad Turpil.& dum eo nomine reſtitutionem petunt, calumniam deprecari malle quàm calumnia
vacare. quod Prætor numquam admiſſurus eſt. quid igitur ſi minor pacto amiſerit actionem iniu-
riarum? equidem reſtituendum putem, maximè ſi tempora largiantur. nam lex tantùm de omiſſa D
actione loquitur,non de amiſſa. Accurſius his malè obiicit l.1.ʒ.ad leg.Iul.de amb.Lex ait de ambi-
tu damnatum in integrum reſtitui, ſi alium conuicerit. quod & Cicero indicat pro Cluentio tra-
ctans de P.Popilij & T.Guttæ iudiciis. Verùm qua in re id cum ſententia huius legis pugnat? fateor
condemnatum reſtitui, quæ reſtitutio prætoria non eſt, ſed lege Iulia pro præmio datur. Num &
ideo conſequens eſt omittentem maritum accuſationem per Prætorem reſtitui? Rurſus perperam
obiicit l.1.§.merito itaque.ʒ.ad Turpil. Lex ait minori deſertionem accuſationis non nocere, id eſt,
minorem S. C. Turpilliano non plecti. Num verò ex eo efficies probè contra ſententiam huius le-
gis minori quoque omiſsionem accuſationis nõ nocere? Diuerſa enim hæc ſunt, deſerere & omit-
tere,& diuerſum ius in vtroq; propriis rationibus. Qui deſerit,non punitur,quia nec potuit accuſa-
re. Qui omiſit eam accuſationem quam potuit inſtituere,æquè non punitur, ſed eam tamen etiam E
non repetit iure reſtitutionis in integrum, ne minori Prætor calumniæ & improbitans auctor ſit.
Poſtremò obiicit Conſtitutionem Iuſtiniani ne præſcriptiones temporales currant aduerſus mino-
res x x v. annis, de qua iam ſæpe diximus ſupra. Sed loquitur apertè Iuſtinianus de præſcriptioni-
bus iudiciorum ciuilium, non criminalium, aut eorum quæ vindictam proinde ſpectant ac crimi-
nalia.

Vtique atrocioribus.] Bene vtique, id eſt, maximè. quia & in leuioribus minor reſtitutio-
nem non meretur.l.ſi ex cauſa.§.nunc videndum.ʒ. Sanè ſi adulterium commiſerit, ei non ſubue-
nietur. d.l ſi ex cauſa.§.ſi mulier.quia iure naturali prohibemur adulterium committere.l.probrum.
ʒ.de verb.ſignific.At ſi inceſtum commiſerit,nonnumquã ei ſubuenietur.quod vt intelligatur,ſcien-
dum eſt inceſtum vel iure gentium committi vel iure ciuili. Iure gentium inter parentes & liberos, F
vel eos, qui parentum inter ſe liberorumq; locum obtinent.l. vlt.ʒ.de rit. nupt.l.vlt.ʒ.de cond. ſine
cau. Contrahitur itaque iure gentium inceſtum cum priuigna, nuru, nouerca. & hoc caſu miles,
minor annis x x v. & mulier æquè puniuntur ac paganus, maior, mas.l.ſi adulterium cum inceſto.
in princip.ʒ.ad leg.Iul.de adult. nam ius gentium diffuſum eſt in omnes, & ignorari à mulieribus,
minoribus,& militibus non poteſt.Iure Ciuili inceſtum committitur inter ceteros,qui ex tranſuer-
ſo vel affinitate coniuncti ſunt,vt puta cum ſororis filia. Ius autem ciuile ignorare poteſt mulier,mi-
nor,miles, ideoq; ſi cum ſororis filia rem habuerit miles contubernio vel matrimonio contracto,
adulterij,id eſt, ſtupri quidem pœna tenetur,non tamen inceſti.l.miles.§.1.ʒ.ad leg.Iul.de adult. Si-
militer minor x x v. annis, & mulier ab inceſti pœna excuſantur. At paganus maior x x v. annis
nõ excuſatur, & omnino duplex in eo delictum eſt, ſtuprum & inceſtum, ſiue eam in matrimoniũ, G
ſiue in concubinatum habuerit.l.etiam ſi.ʒ.de rit.nupt.Hęc eſt ſententia d.l.ſi adulterium cum ince-
ſto.§.1. Sed in eadem lege.§.fratres.pro *Claudia*,cui propter ætatem remittitur inceſti crimen,vide-
tur legendum *Claudio*. Claudiæ enim remittitur propter ſexum. Claudio propter ætatem.

Adulterij pœnæ.] niſi grauioris. & ita in deprecanda grauiore adulterij pœna G.Lætorius
ætatem

A ætatem allegauit, auctore Suetonio in Auguſto. Et proximè dictum eſt mediocrem pœnam adoleſcentiæ infligi.

Dixi.] Lege Iulia & quaſi adulteri coërcentur hi qui enumerantur hoc in loco. Proinde par eſt his caſibus lenocinij & adulterij pœna, nec minori ſubuenitur, qui hæc ſe admiſiſſe confitetur. Alia lenocinia nec lege Iulia nec alia lege coërcentur, ſunt tantùm lenones, productores, aquarioli, ex edicto infames.

Dum leges inuocat.] Sic loquens de beneficio reſtitutionis Iuſtinianus in l. vlt. C. de bonis quæ lib. adq. Ne ludibrio, inquit, ſint leges.

AD L. ÆMILIVS.

B

Lex Commiſſoria fit hoc modo, vt niſi in diebus xxx. pretium ſoluatur, res fiat inempta. l. 2. ff. de diuer. temp. præſ. vel vt, niſi annua bima trima die pretium ſoluatur, res ſit inempta. l. 6. §. 1. ff. de con. emp. In ſpecie huius capitis ita lex cõmiſſoria fundo vendito dicta eſt, vt niſi intra duos menſes pretij pars dimidia, item niſi intra alios duos menſes reliqua pretij pars ſoluatur, res fiat inempta. Emptori porrò ſucceſsit filia pupilla, eius tutores intra priores duos menſes à vẽditore ſæpiſsime interpellati pretij partem dimidiam nõ ſoluerunt, & ideo venditor quaſi lege cõmiſſa fundum alij vendidit: nec verò tutores, qui commiſerunt in legem vẽditionis, pro pupilla reſtitutionem petierunt, ſed remoti ſunt actione ſuſpecti, & alij in eorum locum ſuffecti, qui pro ea nunc reſtitutionem in integrum petunt, vel pupilla ipſis interuenietibus, vt liceat ſibi poſt diem oblato pretio ſoluere poteſtatem legis
C cõmiſſoriæ. Paulus exiſtimat ob omiſſam oblationem ſiue ſolutionem pretij nõ eſſe reſtituendam, hac ratione quod nõ cum ea, ſed cum patre contractum proponitur. qua de cauſa conſtat etiam ob creditæ pecuniæ ſolutionem omiſſam minorem non reſtitui aduerſus venditionem pignoris à defuncto cõtracti, licet dies ſoluendi in tempus minoris inciderit. l. 2. C. ſi aduerſ. vend. pig. Pari ratione exiſtimo minorem ob omiſſam vſurpationem non reſtitui aduerſus vſucapionem cœptam aduerſus defunctum, licet complendæ eius tempus in minoris ætatem inciderit. Obſtat tamen l. etiam. ff. hoc tit. niſi dicas eam loqui de eo, qui eſt in vtero non de iam nato, & illum articulum, *Etiam*, natum nõ includere, ſed alias reſtitutionũ cauſas. Ait ergo lex eum, qui eſt in vtero, aduerſus vſucapionem reſtitui. Loquitur de vſucapione cœpta aduerſus defunctum, quia cùm vſucapio vel minimũ ſit anni aut biennij, ſummus verò patiendi finis x I. menſium, liquidò paret non poſſe aduerſus eum, qui eſt in
D vtero eiuſdem rei & impleri & incipere vſucapionem. Cœpit itaq; aduerſus defunctũ, completa eſt aduerſus eum, qui erat in vtero. nam nec incipere aduerſus eum potuit. Sed ideo reſtituitur, quia ſicut abſentibus qui vſucaptum amiſerunt, ſiue cœpta fuerit ante abſentiam vſucapio, ſiue non, Prætor ſuccurrit, ita æquum eſt ei ſuccurri, qui in rebus humanis eo tempore non fuerit quo impleta eſt vſucapio. Is igitur in hac cauſa non habetur pro nato aut præſente. nam ſi pro nato eſſet, non reſtitueretur ob omiſſam vſurpationem. Nec rurſus obſtat his quæ diximus vexata toties illa Conſtitutio Iuſtiniani de exceptionibus, ne aduerſus minores currant. nam aliud eſt exceptio, lõgè aliud vſucapio. deniq; licet ab initio minoribus nõ currant exceptionum tempora, quæ tamen à defuncto cœperunt, currunt porrò aduerſus ſucceſſores minores xxv. annorum. l. ſi intra. C. de non num. pec. In ſpecie autem huius legis de vſucapione non quæritur vel de exceptione temporali, ſed de pacto
E commiſſorio, cuius dies incidit in tempus pupillæ, nec tamen ideo pupillæ integri reſtitutio datur, vt Paulus ſentit, & ita quoq; à Prætore & Præf. vrbi Romæ pronuntiatum eſt. Contrà Imp. Antoninus decreuit pupillam in integrum reſtituendam. Duæ Imperatorem rationes mouerunt. Prima, quòd dies committendi incidiſſet in tempus pupillæ: cui iam ex Paulo reſponſum eſt ſupra. Secunda, quòd remotorum tutorum culpa commiſſa lex eſſet. Huic Paulus non reſpondit, ſed idoneam eam non eſſe eodem argumento comprobatur, nimirum ex l. 2. C. ſi aduer. vend. pig. Pronuntiauit ergo contra aſsidentis Pauli ſententiam & contra rationem iuris, vt & in ſpecie. l. vlt. ff. de iur. fiſc. l. Paula. §. 1. ff. de legat. 3. l. vlt. ff. quod cum eo. l. Clodius. ff. de adquir. her. quia, inquit Paulus, lex ei commiſſoria in vniuerſum diſplicebat. Non improbabat eam quidem, vt apparet ex l. 4. ff. de lege com. Sed diſplicebat, ideoq; aduerſus eam facilè integri reſtitutionem dabat. Reprobata poſtea eſt omni-
F no ea quæ fit in pignoribus, & proprio nomine fiducia appellatur, à Conſtantino Imperatore, non tamen ea quæ fit in venditionibus. Ceterùm probabiliori ratione moueri potuit Imperator & pupillam reſtituere, videlicet quia venditor interpellando tutores videtur legi commiſſoriæ renuntiaſſe. Aut igitur traditus eſt fundus, aut non. Si traditum vindicet ex lege commiſſoria, repelletur exceptione, ſi non legi renuntiauit. Non traditum, pupilla petet actione ex empto: cui ſi opponatur legis exceptio, pari ſe replicatione defendet. Vel potius hac via reiecta reſtitutionem petet. neque nouum eſt, vt qui actione vel exceptione tutus eſt, reſtitutionem petat, vt Martinum ſecuti oſtendimus ſ. in l. in cauſæ 2. Verùm hæc ratio ſi fuit idonea, cur eam non ſpectauit Imperator: cur non Prætor? cur non præf. vrbi? & nihilominus ipſe Paulus cur putabat à Prætore & præf. vrbi eſſe bene iudicatum? Non dixi idoneam eſſe, ſed probabiliorem ceteris. Idonea non eſt, quia denũtiauit tan-
G tùm, non etiam petiit per iudicem. Vt verò receſsiſſe à lege commiſſoria videatur, neceſſe eſt eum vel pretij partem accipere, vel pretium petere per iudicem. l. 4. §. eleganter. l. de die. §. vlt. l. penult. infr. de lege com. nam ſi petiit extra iudicium, ei licuit variare. Reſtat vt id ex hac lege concludamus, Ex hac cauſa pupillam à Prætore vel Præſide vel præf. vrb. in integrum reſtitui non poſſe. nec enim id iuris ratio patitur. A Principe poſſe.

Quod dicitur.] Filiusfamilias ſi omiſerit adquiſitionem earum rerum quæ patri quæruntur, eo nomine poſt emancipationem in integrum reſtitutionem non impetrabit. quoniam ea reſtitutio lucro cederet patris. quod nequaquam eſt Prætori propoſitum. Omiſſam tamen earum rerum adquiſitionem quæ ſibi quæruntur non patri, puta ex caſtrenſi cauſa, poſt emancipationem repetere non prohibetur. A

AD L. INTRA.

Lis reſtitutionis extinguitur anno vtili, hodie quadriennio continuo, niſi per aduerſarium, non per eum qui reſtitutionem petit, mora fiat quominus lis finiatur intra ſtatutum tempus, vt expoſuimus in l.ſi plures.ff.de dolo.& l.Papinianus.§.vlt.ff.hoc tit.cuius rei exemplũ tale proponitur in hac lege: Minor reſtitutionem petiit intra annum vtilem, & quia de ætate dubitabatur, minorem ætatem probauit, ſecutum eſt decretum Præſidis, quo pronuntiatum eſt pro ætate. Ab eo ad principem appellatum eſt. Interim non potuit Præſes de reſtitutionis cauſa cognoſcere. denique interim lapſus eſt annus vtilis. Quæritur, an iniuſta appellatione pronuntiata poſt annum cauſa reſtitutionis agi poſſit. Lex ait poſſe. quia moram cognitioni attulit aduerſarius dolo malo, non minor ipſe. fruſtratoria enim ſiue moratoria fuit appellatio. Huic legi Accurſ. opponit duo. Primùm, quòd ætatis quæſtio incidens eſt, non principalis, & ideo pronuntiari de ea non oportuit. Sed miſsis Accurſij diſſolutionibus, Bartolum ſequimur, qui dicit de incidente quæſtione pronuntiationem neceſſariam non eſſe, interpoſitam tamen valere. Deinde opponit Accurſ. quòd ab interlocutione non appellatur. qua in re fallitur. nec enim de ætate pronuntiatio interlocutio eſt, Sententia appellatur hoc in loco, & Decretum in l.32.ff.quam appellationem interlocutioni nuſquam noſtri auctores tribuunt. Adhæc quod putat in l.ait prætor. §.permittitur.ff.interlocutionem eſſe, profectò decretum eſt. namque lex ait, *Quid tamen ſi Prætor decernat.* B C

AD L. MINOR ANNIS.

Minor de iudicato apocham dedit, & pro ea de credito chirographum accepit. Vtraque ſcriptura ſubiecta eſt exceptioni non numeratæ pecuniæ. Sed hac prætermiſſa licebit minori petita reſtitutione omnia in priſtinum ſtatum reponere. Intereſt enim eius vt ex iudicato potius, quàm ex crediti titulo pecunia debeatur. Iudicatum enim litium finis eſt. Creditum verò initium & origo litium.

AD L. SI IVDEX. D

Hoc in loco iudex pro Prętore accipitur, vt conſtat ex fine legis. nam & in cauſa reſtitutionis minorum vere iudex eſt. Is minorem reſtituit aduerſus venditionem. Emptor igitur quaſi ex cauſa iudicati ex ſententia Prętoris pretium petet. Inuitus tamen reſtitutione minor non vtetur, & ideo aduerſus iudicati actionem opponet exceptionem in factum, ſi non hac reſtitutione vti nolo. In illo loco, *Nec queri poterit venditor*, legendum eſt, *emptor*, & eſt ſimilis error in l.ſi in emptione.C.de contrah.empt.

AD L. ETIAM.

De huius initij ſententia ſcripſimus in l.Æmilius.ff. E

Licentiam.] Quia igitur licet ei prius cum tutore agere, minimè reſtituetur in integrum. De hac quæſtione ſcripſimus ff.in l.3.§.vlt.

AD L. EVM QVI.

Minor aduerſus rem iudicatam reſtitui poteſt, licet per procuratorem legitimè conſtitutum defenſus ſit.l.vlt.ff.de in int.reſt.namque in eum, non in procuratorem iudicati actio datur. Sed ſi eum defenderit aliquis ſine mandato, aduerſus rem iudicatam in integrum reſtitui non poteſt, quia nec in eum, ſed in defenſorem, qui ſe ſua ſponte liti obtulit iudicati actio datur. Sed neque defenſor ipſe cùm ſit maior xxv. annis in integrum reſtitui poteſt.

AD L. TVTOR. F

Pupillis.] Scribere debuit, adoleſcentibus. Cetera huius legis ſuperius expoſita ſunt.

AD L. MINOR.

Reſtitutio rei nonnumquam fideiuſſorem liberat, vt oſtendimus ff.in l.in cauſæ.1. Reſtitutio autem fideiuſſoris reum numquam liberat. Ait, ſe in integrum reſtituendo, vt in l.3.§.ſi quis minor.ff. In integrum ſe reſtitueretem.

Minor ancillam.] In hac ſpecie ſi minor ab emptore circumſcriptus vendidiſſet, nulla venditio eſſet, nulla manumiſsio, ſi ab ancilla, in eam manumiſſam competeret actio de dolo.l.& eleganter.ff.tit.prox. Sed ſi in vendendo à nemine circumſcriptus ſit, manumiſſa autem ſit ancilla ab emptore, quam recipere minoris intererat maximè, non reuocatur quidem libertas per reſtitutionem in integrum, ſed in emptorem minori competit actio ex vendito. Ne dicas pactum minorem cum emptore ne manumitteret. nec enim eo caſu ancilla ad libertatem perduci potuiſſet.l.ſeruus hac lege.C.de manumiſ. G

A

AD L. VLT.

Minor nouatione facta expromiſſi pro Titio, qui temporali actione tenebatur, dum eius actionis x. tantum dies ſupereſſent. Reſtitutione minori aduerſus interceſsionem data, in Titium & in pignora actio reſtituitur. l. 1. C. de reputat. quæ reſtitutoria dicitur, vtilis & reſciſſoria, quia reſciſſa minoris interceſsione datur, niſi dolo creditoris minor expromiſerit. l. ſi Titius. in fin. ꝟ. de fideiuſſ. An verò actio, quæ in Titium reſtituitur, in eadem cauſa reſtituitur, in qua fuit eo tempore, quo minor pro Titio interceſsit, vt ſcilicet neceſſe nunc ſit ea Titium conueniri intra decem dies à die reſtitutionis numerandos? & ita prorſus reſpondet Pomponius hoc in loco. Rectè autem Accurſius notat aliam eſſe cauſam mulieris intercedentis nouandi cauſa. Reſtituitur enim temporalis actio in veterem debitorem, & licet ſtatim à prætore non detur ſiue reſtituatur, ſtatim tamen competit atque mulier interceſsit. quamobrem eius actionis tempus non interrumpitur. l. debitrix. §. vlt. ꝟ. ad Velleianum. vbi pro, *Quamuis*, videtur legendum, *Quoniam*, vt & in tribus aliis vel quattuor Pandectarum locis, quos in Commentario De vſucapionibus expoſuimus, contrario errore, Quoniam pro Quamuis. At minore intercedente temporalis actio interrumpitur, nec niſi ex die reſtitutionis in integrum, eius tempora rurſus numerari incipiunt. Nec enim ſtatim atq; minor interceſsit, in veterem debitorem reſtitutoria actio competit.

B

AD TIT. QVI TESTAMENTA FACERE POSSVNT, ET QVEMADMODVM TESTAMENTA FIANT.

C

AD L. I. ET III.

EODEM penè modo Vlpianus in fragmentis, Teſtamentum, inquit, eſt mentis noſtræ iuſta conteſtatio in id ſollemniter factum, vt poſt mortem noſtram valeat. Iuſta, id eſt, ſecundùm regulas iuris. l. 4. ꝟ. hoc tit. & hoc diſtat teſtamentum à codicillo. nec enim codicillus fit ſecundùm regulas iuris, nec in eo quicquam ſcribitur recto iure. vel enim ab inteſtato fit, vel ex teſtamento. Qui fit ab inteſtato, verbis precariis fit, non ciuilibus, non directis. Qui ex teſtamento, legata in eo & libertates & tutelæ, ſi fuerit teſtamento confirmatus, directò ſcribi poſſunt, non etiam D heredum inſtitutiones vel ſubſtitutiones. Sed & ſi legata in eo aut libertates, aut tutelæ directò ſcribantur, non tam ex codicillo quàm ex teſtamento valent, cuius tamen codicillus pars eſſe exiſtimatur, ſiue teſtamenti, vt Græci dicunt, ἀναπλήρωσις. Regulæ autem iuris, quæ ad teſtamenta pertinent, quantum ad eorum quidem perſonas attinet, qui teſtantur, multæ ſunt, De ordinatione teſtamentorum multo plures. nec enim teſtari quilibet ſuo arbitrio poteſt, ſed legibus certis. l. teſtandi. C. de teſta. l. nemo. ꝟ de legat. 1. l. quod bonis. §. 1. ꝟ. ad leg. Falcid. Hinc tot leges teſtamentariæ, XII. tabul. Falcidia, Furia, Voconia, Vellea, Cornelia, Caninia. Fuit ſanè veterùm in ordinandis teſtamentis adeo diligens obſeruatio & exacta, vt ſine Iuriſperito vix quiſquam teſtamentum facere auderet. l. Lucius. §. vlt. ꝟ. de legat. 2. fuere ſelecta & ſolemnia, &, vt Apuleius loquitur, de induſtria concepta teſtamentorum verba, legibus ita conſtituentibus auctore Euſebio lib. III. E de vita Conſtantini, quam diligentiam ſiue ἀκριβολογίαν, vt & idem Euſebius docet, Conſtantinus ſuſtulit in l. quoniam. C. de teſtam. Sed in teſtibus & ſignatoribus adhibendis obſeruantur adhuc ſollemnia multa. Sequitur in definitione teſtamenti, De eo quod quis poſt mortem ſuam fieri velit.] Ex quo apparet non valere teſtamentum niſi poſt mortem, ideoque nec libertas ex teſtamento debetur viuo teſtatore, licet poſt annum quàm teſtamentum factum erit, ſeruus liber eſſe iuſſus ſit. l. qui duos. in fin. ꝟ. de man. teſt. nec legatorum quorum condicio viuo teſtatore impleta eſt, dies antè cedit, quàm teſtator deceſſerit. Non defuerunt qui & in teſtamentis id nominatim adſcriberent ea ſe poſt mortem ſuam demum valere velle. Timotheus ſiue Saluianus epiſcopus lib. 3. ad Eccleſ. Cath. In teſtamento, inquit, ipſo prouidentiſsimè caues, & ſollicitè ac diligenter inſcribis, QVANDOQVE EGO EX REBVS HVMANIS DECESSERO, TVM F ILLE MIHI HERES ESTO. Ridet Saluianus teſtatorem, qui veretur ne ſua ſibi viuo heres in teſtamento ſcriptus bona eripiat. Nunc de generibus teſtamentorum ſummatim dicamus. Fuit olim teſtamentum, quod calatis comitiis, & teſtamentum, quod in procinctu dicebatur, quæ genera abolita ſunt. fuit quod per æs & libram fiebat. Interueniſſe æs & libram, vel, quemadmodum ipſe ſcribit, ζυγὰ καὶ ἀντάρια, Clemens Alexandrinus refert libro 5. στρωματέων, vt hoc vt iure teſtamentum fieri & iure adquiri hereditas videatur. Sic enim quodammodo in mancipatum venire hereditas videbatur. & hoc genere diu vſi ſunt Romani. Id Conſtantinum credo primum ſuſtuliſſe in dicta l. quoniam, vt indicant illa verba, *adempto his quorum imaginarius vſus eſt.* Eſt & aliud teſtamenti genus quod fit iure prætorio, & aliud quod ciuili, prætorio & principali iure permixto, item quod per nuncupationem ſine ſcriptura, per acta municipalia, per ſupplicationem prin-G cipi oblatam, & ex Conſtitutionibus iure militari. Reſtat illa quæſtio, verùm teſtamentū ſit iuris gentium, an iuris ciuilis. Iuris gentiū Theophilus adſcribit in tit. de iure nat. quod probo. æquū enim videtur eſſe, vt quiſq; ſuæ poſteritati conſulat, & ex ea animorū affectione orta eſſe teſtamenta etiā M. Tull. ſcribit in 3. de Finib. & quamuis olim in Germania nullum teſtamētum fuerit, nullum Athenis ante Solonem: non ideo minus ſunt teſtamenta iuriſgentium, ſicut quod inceſtum Perſis probetur,

non ideo minus id iure naturali turpe eſt. Teſtamentorum factiones iuris ciuilis eſſe non inficior. A
ſuæ enim quiſque ciuitatis legibus teſtamentum facit, Romanus Romanis, Siculus Siculis: nec niſi
legibus certis teſtamenta fiant, vllo modo valent. Libertus Dediticiorum numero teſtamētum face-
re non poteſt, quia nullius certæ ciuitatis ciuis eſt. eadem ratione is, cui aqua & igni interdictum eſt,
ſiue deportatus, teſtamentum facere non poteſt, quod & nominatim de eo, cui aqua & igni inter-
dictum eſſet, Tiberium conſtituiſſe Dio ſcribit lib. 53. Teſtamenti igitur factio iuris ciuilis eſt, non
eſt iuriſgentium, multo minus iuris priuati, vt traditur in l. 3. ℨ. cuius ſententia hæc eſt. Ius teſtamen-
ti faciendi tribui iure publico & legibus, non priuatorum voluntate. Nec enim dat patronus liber-
to teſtamenti factionem. l. Paulus. §. Patroni. ℨ. de bon. lib. nec pater filiofamilias. l. 6. ℨ. nec ſibi quiſ-
quam ſuo arbitrio teſtandi auctoritatem ſumit. Ius quidem donandi filiofamilias dat pater, dabit
& quilibet nobis, ius teſtandi non item: quoniam ius publicum exigit omnino, vt is qui teſtatur, B
ſit paterfamilias, & vt de pecunia ſua teſtetur. Hæc enim ſunt integra verba legis XII. tab. PATERF.
VTSVPER FAMILIA PECVNIAQVE SVA LEGASSIT, ITA IVS ESTO, au-
ctore Cornificio & Cicerone. Fateor quidem teſtamenta ad res priuatas actusque priuatos referri,
vt idem Tullius ſcribit pro Cæcin. & II. Philip. Nego teſtamenti factionem eſſe iuris priuat. Re-
gitur hæc actio priuata iure publico.

AD L. IIII.

Hoc caput eò pertinet, vt intelligatur cur ſub hoc tit. prius de perſonis, quàm de rebus diſpu-
temr, quem ordinem ſequutus erat Gaius in Inſtitutionibus. Eum tamen in ſuis Iuſtinianus non
obſeruat, contra artem, quæ docet prius inquirendum eſſe quis fecerit, deinde quomodo. C

AD L. V.

Impuberes teſtamentum facere non poſſunt, quia nondum plenum animi iudicium habent.
Sed ſi alieni iuris ſunt, moribus receptum eſt, vt parentes eis faciant per ſubſtitutionem pupilla-
rem. Licebat & impuberibus olim teſtari duobus caſibus, vt oſtendi lib. 3. Sentent. Pauli. At re-
gulariter ſoli puberes teſtamentum faciunt. Pubertas autem ab anno XIIII. æſtimatur in maſcu-
lo. Fit namque in eo ætatis mutatio per ſeptenarium, vt ex Solone Clemens tradit lib. 6. Puer vbi
compleuit annos VII. excedit ex infantia: his ſi alij VII. addantur, fit pubes. In femina autem
ætatis mutatio naturaliter fit per ſenarium, quod noſtri auctores ſequuntur in pubertate tantùm,
in infantiæ & ſtatus definitione inter feminam & marem diſcrimen nullum faciunt. Sed & in D
pubertate definienda non eadem vbique ratio obſeruatur. aliàs enim XIIII. vel XII. exceſsiſſe
oportet, vt cùm de nuptiis quæritur auctore Iuſtiniano in Nou. c. & cùm de curatoribus accipien-
dis vel de Carboniana poſſeſsione, vt Anianus ſcribit in l. 1. C. Theod. de Carb. edic. & l. 1. C. eod.
de act. cert. tempor. fin. At ſi de teſtamenti factione quæratur, pubes intelligitur qui agit ſupre-
mum diem anni XIIII. vel XII. ideoque ſubſtitutio pupillaris ſtatim atque is dies venit extingui-
tur, licet tutela ſtatim non finiatur. Et hæc eſt ſententia huius legis, cui aptè coniungetur l. 1. ℨ. de
manumiſ. quæ ex eodem eſt Vlpiani libro, in qua oſtenditur lege Ælia Sentia, quæ minorem
XX. annis manumittere vetat, annum XX. eum quoq; videri compleſſe qui agit ſupremum eius anni
diem, quæ ſupputandorum annorum ratio etiam obſeruatur in XII. tabul. cùm quæritur de vſu-
capione anni vel biennij & in lege Iulia & Papia cùm quæritur quis ſit anniculus. Non ſic fit in lege E
Lætoria, vel edicto de minoribus, non ſic in edictis aut legibus, quibus tempora in perſonam
actionibus quibuſdam præſcribuntur. His caſibus totum extremum diem impleri neceſſe eſt, Illis
verò dies cœptus habetur pro completo. nec ſunt hæc inter ſe contraria. Variæ enim cauſæ facilè
varias temporum definitiones admittunt. Sic & annus cœptus modò habetur pro completo, mo-
dò non: qua tamen in re circa eandem ſpeciem & cauſam pugnat l. qui filium. §. Fabius. ℨ. ad Tre-
bellian. cum l. non putabam. ℨ. de cond. & demon. Referuntur autem in eis locis diuerſa Impera-
torum decreta. Vnum eſt Antonini Pij, cuius in conſilio fuit Marcellus auctor l. non putabam. idq;
plurimum ſequimur: Alterum eſt Antonini Caracallæ, & ſic alia in re diuerſæ Imperatorum Con-
ſtitutiones inter ſe pugnantes in Iuſtiniani libris referuntur, Adriani in §. theſauros. Inſtitut. de rer.
diuiſ. & fratrum Imperatorum in l. 3. §. ſi in locis. ℨ. de iure fiſc. Illud animaduertendum eſt citari F
l. non putabam, ab Vlpiano in l. ſi cui legetur. ℨ. de legat. 2. quibus inter ſe collatis apparebit nihil
intereſſe ſiue teſtator dixerit, *Cùm erit annorum* XIIII. ſiue *Cùm ad* XIIII. *annum peruenerit.* Item
ex l. ſi cui legetur, apparebit in dicta l. non putabam, eſſe legendum XIIII. non XVI. & vero cur
in tempus pubertatis conferatur legatum magna eſt ratio, nec deſunt alia exempla. l. ſi Titio. ℨ.
quando dies leg. ced. l. vltim. ℨ. de fid. lib. Cur in annum XVI. idonea ratio reddi nulla poteſt. Eſt ſi-
milis error in l. Thais. infr. de fid. lib. vt Obſeruat. II. oſtendimus: & in l. Sicus. infr. ad Trebel.
vt indicant illa verba, *Tutelam magis heredi*, &c. Itemque in l. Publius. §. 1. infr. de cond. & demon.
vbi ſic ponenda eſt ſpecies, Filio à Septicia ita fideicommiſſum relictum eſt, Cùm erit annorum
quattuordecim, & ſi filius annos quattuordecim non impleſſet, Publio & Gaio. Septicia deceſsit,
tum filius annum agens decimumquartum. Quæſtionis eſt, an Publio & Gaio ſubſtitutis repræ- G
ſentetur fideicommiſſum, an XIIII. anno impleto & heredes Septiciæ (ſic legendum ſine comma-
te) reſtituere id ſubſtitutis debeant, id eſt, ſicut Septicia non conueniretur niſi expleto anno XIIII.
an & ſimiliter Septiciæ heredes cōueniantur. Ita proculdubio reſtituendus eſt is §. Alioquin nemo
mihi vnquam rectè explicauerit hęc illius §. verba, XV. anno impleto. Tot errores creati ſunt ex hac

A nota XIV. quàm alij pro XVI. alij pro XV. acceperunt, cùm ſignificet XIIII. Similes Liuij, Tullij, & omnium auctorum multos locos occupauerunt, quos qui eorum ſe interpretes profitentur, indicauerunt. Noſtros auctores ſolos putáſne his eſſe mendis exortes?

AD L. VI.

Filiusfamil. ne ex voluntate quidem patris teſtamentum facere poteſt, quia ius publicum exigit, vt qui teſtatur paterfamilias ſit, & vt de re ſua teſtetur. Teſtamenti autem factio eſt iuris publici non priuati arbitrij. Non poteſt, inquam, iure ciuili teſtamentum facere de peculio pagano vel militari. Sed ex Conſtitutionibus militare peculium res eſt filiifamilias propria, vt & de ea tam communi quàm ſingulari iure teſtari poſsit. quod peruulgatum eſt. Id pauci animaduertunt & in B ſpecie l.Imperator.ff.ad Trebel. fideicommiſſariam hereditatem à patre quod eam euerteret filiofamilias repræſentatam ex decreto Adriani rem eſſe filiifamilias propriam, non tamen vt de ea teſtari poſsit. ideoq; rectè lex ait, *Quamdiu filius eius viueret.* Mortuo enim filio in familia etiam ſi de ea teſtatus ſit, quia ipſo iure nullum eſt teſtamentum, hereditas redit ad patrem, ac ſimili ratione de bonis aduenticiis, quæ certis caſibus ei pleno iure quæruntur, ſi decedat in familia filiusf. teſtari non poteſt, quia non teſtamenti factio, ſed eorum tantùm bonorum adminiſtratio Iuſtiniani Conſtitutione permiſſa eſt, vt hoc loco Accurſ. notat rectè.

Surdus.] Surdus aut mutus teſtamentum facere non poteſt, quia, inquit Vlpia. in frag. mutus verba nuncupationis loqui, ſurdus verba familiæ emptoris exaudire non poteſt. Hæc ratio tantùm locum habet in teſtamento per æs & libram. Conſtat autem nec iure prætorio, nec mixto, nec C per nuncupationem ſurdum aut mutum paganum teſtari poſſe. Igitur hæc ſit generalis ratio, quia mutus accire & rogare teſtes, ſurdus audire ſibi teſtimonium perhibentes non poteſt. Acciendi enim & exaudiendi ſunt teſtes, vt Paulus indicat lib. III. Sentent. dum de cæco loquitur. Id tamen ſurdo vel muto remittetur facilè, ſi à Principe teſtamenti factionem impetrauerit. l.prox.ff. Ceterùm aliæ ſollemnitates non remittentur. l.ſi quando. C.de inoffic.teſtam. nam & cùm liberto Princeps dat liberam teſtamenti factionem, ius patronatus remittitur, ſollemnia non item. l.etiam. §.1.ff. de bon.lib. Non poterit etiam pater filiofamilias muto vel ſurdo teſtamentum facere, niſi id à Principe impetrauerit. l.ex facto.ff.de vulg.ſubſtit. Hæc iure antiquo. Ex Conſtitutione Iuſtiniani mutus vel ſurdus ſi ſui iuris ſit, teſtamentum facere poteſt: nihilq; refert, vtrùm ita natus an factus ſit, & ſurdus quidem omnimodo, mutus ita demum ſi ſciat litteras. æquè ſurdus mutus ita factus ſi ſciat litD teras. Surdus autem mutus ita natus teſtari nullo modo poteſt. Poteſt etiam pater ex ſententia Conſtitutionis, quæ de furioſo facta eſt, ſuo iure ſine Principe filio ex natura ſurdo muto vel filio imperito literarum ex accidenti ſurdo muto, vel muto tantum nato aut facto, in ſecundum caſum ſubſtituere. Idem iuris non habebit pater, ſi ipſe ſibi filius teſtamentum ſcribere vel nuncupare poſsit. Conſtitutionis Iuſtiniani veſtigium extat in l.nutu.ff.de legat.3. nam cùm fideicommittere is tantùm poſsit, qui & teſtari. l.2.ff.de legat.1. & conſtet ante Iuſtinianum mutum, ita natum vel factum non potuiſſe teſtari, licet in eo variatum fuerit, inficiari nemo poteſt quin hæc legis verba, *Niſi ſuperueniens morbus ei impedimento ſit*, Triboniani ſint ſumpta ex Conſtit. Iuſtiniani, quæ ſurdo muto ita facto dat teſtamenti factionem, non etiam ita nato. Id ad extremum notandum eſt ex hoc §. ratum eſſe teſtamentum, quod quis fecit priuſquàm ſurdus aut mutus fieret, & ita quoque ante E furorem vel interdictionem bonorum factum teſtamẽtum valet. Satis igitur eſt teſtamenti faciendi tẽpore habere ius teſtandi, licet id mortis tẽpore non habeamus; quod econtrario locum nõ habet. Id etiam protſus exigimus excepto caſu legis Corneliæ, vt vtroq; tẽpore teſtator ciuis fuerit & ſui iuris. nam ſi fuerit ciuis & ſui iuris teſtamẽti tẽpore, ſuperueniẽs capitis deminutio irritum teſtamentũ facit. Quid tamen ſi ante mortẽ redditus fuerit ciuitati vel poteſtati ſuæ? an nuda voluntate reſtituetur teſtamentum, quod quæ medio tempore incidit capitis deminutio irritum fecit? Minimè verò, ſi de iure ciuili quæris. nam iure prætorio teſtamentum valet. l.conficiuntur. §.ſi poſt.ff.de iure codicil. Itaque ſcripto datur bonorum poſſeſsio ſecund.tabulas, quæ futura eſt cum re, niſi is à quo ſcriptus hereditatem vindicat, iure ciuili potior heres ſit. Hic enim poſita exceptione doli ſcripto præfertur. l.qui ex liberis. §.teſtamento.ff.de bon.poſſeſ.ſec.tab. l.poſtumus. §.1.ff.de iniuſto rupto teſt.

F

AD L. VIII.

Si cui aqua.] Is cui aqua, igni, tecto interdicitur, item deportatus in inſulam teſtamenti factionem non habet. quinimmò rite factum teſtamentum interdictione vel deportatione irritum fit. Eſt enim interdictio vel deportatio capitis deminutio media, quam & omnium bonorum publicatio ſequitur. An & eorum quæ poſtea adquiruntur? Sic videtur. l.2.C.de bon.proſ. Sed obſtat l.ſi mandauero. §.is cuius.ff.mand. niſi dicas ibi tractari de eo cuius bona publicata ſunt ſine capitis deminutione. Qua autem ex cauſa olim reo aqua & igni interdicebatur, ex ea nunc ſolet in inſulam deportari, & hoc eſt quod dicitur deportationem in interdictionis locum ſucceſsiſſe. Proinde eodem hodie iure eſt deportatio quo fuit olim aquæ & ignis interdictio. Ab ea ſeparatur relegatio in G inſulam. nec enim hoc pœnæ genere damnati caput minuitur, atque adeò nec teſtamenti factio amittitur. Itaque ſi ita magiſtratus pronuntiauerit, Relegari in inſulam placet (ſic pronuntiat Antoninus in l. Metrodorum.ff.de pœnis: ſic Proconſul in vita Cypriani, Taſcium Cyprianum gladio animaduerti placet) non eſt neceſſe adiici: *Salua ciuitate.* Id enim ex ipſo relegandi verbo intelligitur ſatis, quod certe leuius eſt quàm deportandi. Ouidius:

Quippe relegatus non exul dicer in illo. A

Expendit verba edicti, quo non exul eſſe iuſſus, ſed relegatus eſt. Deportatio propriè exilium eſt,
Relegatio impropriè.l.2.ȷ.de public.iudic. At ſi media capitis minutio auſert teſtamenti factionem,
multo magis auferet ea quæ maxima dicitur, vt cùm quis in metallum vel ad beſtias, vel ad ferrum
damnatur. Hic enim non tantùm ciuitatem, ſed & libertatem amittit. Ad ferrum, id eſt, in ludum
gladiatoriũ. Suet. in Nerone, Exhibuit ad ferrum etiam C C C C. Senatores. Vlp. in frag. tit. 1. Qui tra-
diti ſunt vt ferro aut cum beſtiis depugnarent. Vlpianus dixit, ad gladium in l. ſi quis mihi bona. §. ſi
quis planè.ȷ.de adquir. hered. l. ſi quis filio. §. ſed & ſi quis.ȷ.de iniuſto rupt. teſt. & Paulus lib. 5. Sent.
tit. de abolit. Sed hoc genus pœnæ Conſtantinus ſuſtulit in l. 1. C. de gladiat. Ex Iuſtiniani autẽ Con-
ſtitutionibus in metallum damnati libertatem non amittunt. Deportatorum quoque, vel capite aut
metallo damnatorum bona non publicantur extantibus liberis vel parentibus. Sed tamen quia eis B
bona adimuntur, & in liberos vel parentes transferuntur, atque adeo nudi exulant amiſſa ciuitate,
ne hodie quidem illi habebunt teſtamenti factionem.

AD L. OBSIDES.

Obſides teſtamentum facere non poſſunt. Cur ita? an quia veluti pignoris iure tenentur? an
quia ciues non ſunt? Hi igitur heredem ex teſtamento habere non poſſunt. Sed neque ab inteſta-
to. quod ſic accipiendum eſt, ſi obſides Romanis dati ſint, & Romæ bona habeant. ea enim fiſcus
occupat ſicut captiuorum. l. Diuus.ȷ.de iu. fiſc. Sed ſi eis P. Romanus teſtandi poteſtatem fecerit, vel ſi
vſum togæ permiſerit, quaſi ciues iure teſtamentum faciunt. l. ſed ſi accepto.ȷ.eod. tit. A populo vel C
Principe permitti exigimus, quoniam teſtamenti factio vſusq; togæ iuris publici eſt. Togæ ius pere-
grini non habent. Plinius III. Epiſt. Carent, inquit, togæ iure quibus aqua & igni interdictum eſt.
Et generaliter quicumque ciues Romani non ſunt, licet ſocij ſint & amici P. R. Togæ ius non ha-
bẽt. Cicero III. Verr. Cùm vtriſq; ſatisfacere non poſſent & togatis & Siculis. & in eo lem: Quem
voles eorum teſtium quos produxero, qui ex Sicilia teſtes ſunt, ſiue togatum ſiue Siculum. ſic le-
gendum eſt ex Vet. libris. Togatos cùm dicit, Ciues Romanos dicit.

AD L. LEGE CORNELIA.

Aut ante captiuitatem factum eſt teſtamentum, aut in captiuitate. Si in captiuitate, nullum eſt ab
initio, propterea quòd is, qui teſtatur, iure teſtandi caret, nec poſtliminio cõualeſcit. Nec enim poſt- D
liminio vitiatur regula Catoniana. Si ante captiuitatem, atque adeò ſi teſtamenti faciendi tempore
teſtamenti factionem habuerit, licet re ipſa irritum videatur, fictione tamen iuris teſtamentum va-
let. & hac in re duplex fictio eſt, Poſtliminij & Corneliæ. Hæc iuris ciuilis eſt, illa gentium. Hæc ſi ibi
deceſſerit, locum habet, Illa ſi redierit. Hæc retro fingit in ciuitate teſtatorem deceſsiſſe, Illa retro
in ciuitate fuiſſe. Hac teſtamentum confirmatur, Illa conualeſcit. Conualeſcere eſt vires ſuas reci-
pere, Confirmari eſt vires ſuas retinere. Sed hic quidem nobis non de poſtliminio, ſed de lege Cor-
nelia plenius dicendum eſt. Ciuium Romanorum teſtamenta lege XII. tab. confirmantur, Capti-
uorum lege Cornelia. quo fit vt quæ lege Falcidia & aliis legibus teſtamentariis de ciuibus Roma-
nis cauta ſunt, etiam ad eos, qui apud hoſtes moriuntur, pertineant, ſi nihil præterea eis legibus im-
pedimento ſit. l. 1. §. lex.ȷ. ad leg. Falcid. Ciuium Romanorum teſtamenta confirmantur, ſi mortis E
etiam tempore is, qui teſtatus eſt, teſtamenti factionem habuerit. Captiuorum verò, ſi & captiui-
tatis tempore habuerit. l. pater. §. vlt.ȷ.de capt. & poſt. alioquin leges teſtamentariæ locum habere
non poſſunt. Captiuitatis tempus ſpectamus, quoniam lex Cornelia mortis & captiuitatis tempo-
ra coniungit, adeò vt qui poſt captiuitatem naſcitur filius, poſt mortem patris naſci videatur. l. qui
vxorem.ȷ.de iniuſto rup. teſta. & hic eſt poſtumus Cornelianus. Confirmantur autem hac lege non
inſtitutiones tantùm, ſed & legata, fideicommiſſa, libertates, mortis cauſa donationes, tutelæ, ſub-
ſtitutiones vulgares, itemq; pupillares, ſi pupillus bona in ciuitate habuerit. Confirmantur eadem
lege ab inteſtato hereditates & tutelæ, quæ lege XII. ciuibus Romanis inteſtato defunctis deferun-
tur. Ergo captiuus ſi ante captiuitatem teſtamentum fecerit, ex teſtamento heredem habet, ſin mi-
nus, non poteſt ex teſtamento (nec enim in captiuitate facta teſtamenta valent) ſed habet ab inte- F
ſtato perinde, atque ſi in ciuitate deceſsiſſet. Sed quid eſt quod ait Iulianus hoc in loco, *Et heredi-
tas ex his eodem modo ad vnumquemque pertinet?* An, vt Accurſ. ait, ad agnatum, cognatum, ſcriptum?
Minimè. nam de teſtamentis tantummodo loquitur, non de legitimis hereditatibus. Verùm ſpectãt
hæc verba ad genera heredum, qui in teſtamentis ſcribuntur, quæ tria ſunt, Neceſſarii, ſui, volunta-
rij: & ideo mox ſubiicit, *Quare ſeruus*, &c. quibus verbis ſignificatur fictionem legis Corneliæ non
tantùm voluntarium, ſed & neceſſarium & ſuum heredem facere. Fingit lex eum, qui apud hoſtes
deceſsit, eo tempore quo captus eſt, deceſsiſſe. Fingit igitur ciuem & familiam habentem deceſsiſſe.
Hoc modo heredem captiuo conſtituit neceſſarium, vel ſuum non inſpecta morte naturali. Ait,
Minus propriè: quod & indicat l. filiusfamilias.ȷ. ad leg. Falcid. l. 3.ȷ.de verb. ſignific. l. 4. §. 1.ȷ.de
bon. lib. Propriè fit quod naturaliter fit, non fictione. Non ſunt autem ferendi, qui lege Cornelia G
heredem quidem induci tradunt, non tamen neceſſarium vel ſuum. Iidem enim fatentur ſuum
heredem induci poſtliminij iure. Cur verò ſi fictio poſtliminij ſuum heredem facit, non faciet
etiam legis Corneliæ? Non enim hac illa vſquam, ſed hæc potiùs illa plenior inuenietur. l. ſi is qui
pro emptore.ȷ.de vſurp. Aut cur in l. apud. C. de ſuis & leg. lib. & l. captum. C. de poſtlim. impro-

priè

A priè ſuus beres dicetur ex lege Cornelia potiùs quàm ex poſtliminiò in §.interdum.Inſt.de hered. quæ ab int.

AD L. QVI A LATRONIBVS.

Captorum à prædonibus,vel eorum,qui apud externos legatione funguntur, bona,quæ ibi babuerunt,à legitimis,vel teſtamentariis heredibus iuregentium repeti poſſunt,quia & de eis ſecundùm ſuas leges rectè teſtantur. In captiuis & obſidibus non ita fit. Hi namque de his bonis nullis legibus iure teſtantur.Externos vocat eos,qui non ſunt ſubditi Romano imperio.

AD L. QVI TESTAMENTO.

B De ſuo ſtatu dubitat,qui incertus eſt, hoſtes,an latrones ſint hi,à quibus captus eſt. In ſuo ſtatu errat relegatus,qui ſe capite minutum putat.Suum ſtatum ignorat ſeruus,qui ſe ex teſtamento domini liberum factum neſcit. Liber autem fit etiam ignorans non à morte domini, ſed ab aditione, & ideo ad libertatem regula Catonis non pertinet.Item ſuum ſtatum ignorat filius, qui patre peregre mortuo neſcit ſe ſui iuris eſſe:quo exemplo Vlp.vtitur in fragm.In ſuſpenſo eius ſtatus eſt, cuius pater captus eſt ab hoſtibus propter ſpem poſtliminij. Qua alia ratione poſsit eſſe ſtatus in ſuſpenſo vix ſcio , & tamen aliam eſſe ſignificatur in l.2.§.penul.ꝭ. Vnde leg. niſi ponamus emancipationem ex tacita quadam condicione ſuſpendi. Nec dicendum eſt cum Accurſio eius ſtatum ſuſpendi, qui damnatus capitali crimine prouocauit. pugnat enim hoc cum l. ſi quis filio.§.hi autem omnes.ꝭ.de iniuſto rup. Ac ſanè prouocatione extingui non ſuſpendi iudicatum verius eſt. l.1.§.vlt.
C ꝭ.ad Turp.Siue autem dubitet quis,ſiue erret, ſiue ignoret , ſiue pendeat : teſtamentum facere non poteſt,quia certi & integri ſtatus hominem certo iudicio teſtari oportet.

AD L. FILIVSF.

Id potiſsimum ex hac lege notandum eſt , legatorum perſonales actiones etiam ignorantibus adquiri.& rectè, perſonales actiones. Dominium enim ignorantibus non adquiritur. alioquin repudiari non poſſent legata. Nec obſtat l.cùm pater.§.ſurdo.ꝭ.de leg.2.l.magis.§.fundum. ꝭ.de reb. eor.l.ſi partem. ꝭ.quemad. ſer.amit. Quod enim ex eis colligitur legatum ignoranti adquiri, ſic accipiendum eſt , vt quia ignoranti adquiritur perſonalis actio , videatur etiam legatum adquiri.pro-
D pe enim eſt , vt noſtrum ſit id , de quo actionem habemus. & ſic in l.quæſitum §.penul.ꝭ.de leg.1. his verbis *Legatum adquiritur*, non dominij trãſlatio,ſed ceſsionis effectus ſignificatur.Rectè enim hoc in loco, *Legatum vel fideicommiſſum* , nam hereditatem ignorans non adquirit,niſi eam in qua ſuccedit quaſi neceſſarius.l.furioſus.ꝭ.de adq.hered. quæ lex omnino huic coniungenda eſt. Vtraq; enim ſumpta eſt ex notis Marcelli ad Pomponij librum ſingularem regularum. Eadem ratione cõiungenda erit l.ſi à furioſo.ꝭ.de oblig. & act.in qua id generaliter proponitur,ex quibus cauſis ſanis etiam ignorantibus adquiritur,ex eis & furioſis adquiri.

AD L. IS CVI LEGE.

Eodem argumento huic legi coaptanda eſt l.1.ꝭ.titul.proxim.l.3.ꝭ.de adquir.hered.l.6.ꝭ.de ver.
E oblig. ex quibus intelligemus hoc in loco legem pro XII. tab.accipi. Lege enim XII. tab.prodigo bonorum ſuorum adminiſtratione interdicitur,& in agnatorum curatione eſſe iubetur. Hodie tamen non lege, ſed per Prætorem curator datur & interdictio fit. Idem ex eis intelligemus prodigum cui bonis interdictum eſt,alienare,obligationem contrahere, teſtamentum,codicillos facere non poſſe : quia non tantùm inter viuos , ſed & cauſa mortis ei commercium & adminiſtratio interdicta eſt. Sibi tamen adquirere eum & ex alienis teſtamentis capere poſſe. Id hoc loco additur eum teſtem ad teſtamentum alienum adhiberi non poſſe. quod & Paulus III. Sent. ſignificat his verbis, *Prodigus recepta vita ſanitate ad bonos mores reuerſus & teſtamentum facere & ad teſtamenti ſollemnia adhiberi poteſt.* Ex quo apparet non ideo ſolum ad teſtamentum eum adhiberi non poſſe, quòd careat iure teſtandi,ſed quòd eo iure careat ob ſuam nequitiam. alioquin nec poſſet ea ratio-
F ne filiusf. ad teſtamentum adhiberi. & hoc Acc. indicauit, cùm teſtium integram frontem eſſe debere ſcripſit ex l.quæſitum.ꝭ.de teſtib. Integram frontem per trãſlationem accipit vt integram perſonam in l.4.ꝭ.de pop.act.id eſt,non infamem. Ego didici in d.l.quæſitum,nulla Papinianum tranſlatione vti. Sententia enim legis hæc eſt, Calumniæ damnatos non prohiberi iudicio publico teſtimonium dicere lege Remmia , qua calumniatores puniuntur,nec legibus Iuliis publicorum iudiciorum,ſed tamen quod legibus omiſſum eſt,ſuppleri religione iudicis,qui calumniȩ damnatum temere non admittet, cùm nec hominem integræ frontis ſemper admittat. Calumniatori ex lege Remmia in fronte imprimitur littera,qua indicatur calumniatum eum eſſe. Cicero pro Roſ.Amer. de calumniatoribus loquens & lege Remmia : Litteram illam cui vos eo vſq; inimici eſtis,vt etiam calumnias oderitis , ita vehementer ad caput affigent , vt poſtea neminem alium niſi fortunas ve-
G ſtras accuſare poſsitis.Plinius in Panegyrico loquens de delatoribus,Neq; vt antea exanguem illam & ferream frontem nequicquã conuulnerandam præbeant punctis,& notas ſuas rideant. Sententia igitur legis hæc eſt, ſi hominis integræ frontis teſtimonium iudex perpendere ſolet, multo magis delatoris expendet , cuius eſt ex condemnatione inuſta & inſcripta frons. Eadem verò dici de prodigo poſſunt,ſi quæratur,an in aliis cauſis eius teſtimonium admitti oporteat.

AD L. QVI TESTAMENTO. A

Quoniam de his, qui teſtamenta facere poſſunt abunde dictum eſt ſupra, nunc quemadmodum teſtamenta fiant ſubiicitur. Et quia inter teſtamentorum ſollemnia teſtes ſunt, ſtatim qui ad teſtamentum teſtes adhiberi poſſint, explicatur. An igitur heres? Et ad teſtamentum quidem per æs & libram heres ſecreto in tabulis ſcriptus olim adhiberi non poterat, non etiam familiæ emptor. §. ſed neq; Inſtit. de teſta. atque ita M. Tullius & P. Clodius à Cyro architecto heredes ſcripti eius teſtamentum obſignauerunt rectè, vt idem Tullius refert pro Milone. Ceterùm non de teſtamento per æs & libram hoc in loco agitur, ſed de eo, quod per ſcripturam fit prætorio iure vel mixto, in quo heres teſtis numquam fuit idoneus. Atquin Iuſtinianus videtur huius ſe iuris auctorem profiteri in d. §. ſed neque. quod pernegandum eſt. Hoc tantum Iuſtinianus ait ſe non probaſſe eam B Conſtitutionem Codicis ſcilicet Gregoriani vel Hermogeniani, quæ ad teſtamentum heredem teſtem adhiberi permittebat, & ideo eam ſe in ſuum Codicem non retuliſſe. id verò rectiſſimè: quandoquidem ea Conſtitutio ad rationem teſtãdi per æs & libram pertinebat, quæ iam fuerat à Conſtantino ſublata per l. quoniam. C. de teſta. vt ſ. oſtendimus l. 1. Verùm ante eam legem duplex erat ratio teſtandi, ciuili iure per æs & libram, prætorio ſiue mixto per ſcripturam ſine emancipatione: ideoq; nondum ea lege prolata idem ipſe Conſtantinus exemplo teſtamentorum in codicillis exigit VII. vel V. teſtes. l. 1. C. Theod. de teſta. quinque ſcilicet ad exemplum teſtamenti iure ciuili confecti, ſeptem ad exemplum teſtamẽti iure prætorio confecti, vt & rectè Anianus interpretatus eſt in l. 3. eod. tit. At ſicut diximus in iuris quidem ciuilis teſtamẽto heres teſtis eſſe poteſt: in iuris prætorij vel mixti, quo nunc vtimur, non item. Prætorio iure teſtamentum fit per ſcripturam ſiue mancipatione adhibitis VII. teſtium ſignis. l. cum tabulæ ꝗ. de bo. poſſ. ſec. tab. quibus ſi totidem teſtium C & teſtatoris ſubſcriptiones addantur, quod eſt ex Conſtitutionibus antiquis, & ſi id teſtamentum vno contextu præſentibus teſtibus facias, quod eſt ex iure ciuili, mixto iure facias. §. ſed cũ paulatim. Inſtit. de teſtam. Scribit verò teſtamentum vel teſtator ipſe manu propria, quod dicitur holographum, auctore Iſidoro & Valentiniano in Nou. 2. de teſta. aut alij ſcribendum dictat. l. qui manus. l. ſeruus. hoc tit. l. quotiens. §. ſed ſi non. ꝗ. de her. inſt. In holographo non exigitur ſubſcriptio teſtatoris ex Conſtitut. Iuſtiniani. l. cùm antiquitas. §. vltim. C. de teſta. Non exiguntur teſtes ex Nou. Valentiniani, quæ tamen non obtinuit. & eæ quidem ſunt teſtamenti ſcripti ſollemnitates, quod eleganter Harmenopulus *μυστικὴν διαθήκην* vocat, quia in eo ſollemniter ſecreta voluntatis conferuntur, nec teſtibus enuntiantur, quod fit *κατὰ τὸν μυστικώτατον τρόπον*, vt Leo ait in Nou. LXV. Teſtamentum non ſcriptum, de quo dicetur in l. proxim. teſtibus enuntiatur neceſſariò. Sed pergamus D. ad reliqua quæ de teſtibus in hac lege traduntur. Legatarij teſtes eſſe poſſunt. Hoc Scæuolam probaſſe Impp. ſcribunt in l. 3. C. Theod. de teſta. Hoc Pomponius hac ratione confirmat in l. ſi quis ita. ꝗ. de reb. dub. Quia ipſum teſtamentum confirmatur teſtibus adhibitis: cuius officij remunerandi gratia & in honorem teſtium eis legata relinquuntur non inutiliter. Symmachus item eleganter lib. 1. Epiſt. *Cùm,* inquit, *teſtamenti iure confecti fidem recitatio publicaret, calumnia inanis obiecta eſt. quòd ſignatores neſcio quid legati ex eadem voluntate cepiſſent. Adduntur etiam ſcripta diuerſa, quibus adſtipulatio cuiuſdam remota eſt, qui ſuam iuuiſſe cauſam teſtimonio diceretur, quaſi vero ſimile eſſet exemplum, vt tenuis honor quo ſubſcriptores ob amicitiam defunctus aſperſerat, legitimum poſſet abolere iudicium. nam ſi his legibus viueremus, inimicis ſignatoribus tutius vteremur, quorum offenſa nihil de teſtatore huius vtilitatis exigeret.* Poſſunt etiam ſcriptores alienorum teſtamentorum in eis teſtes eſſe. l. Domitius. ꝗ. hoc E tit. non tamen legatarij, propter S. C. Libonianum. Iuriſperiti autem qui teſtamenta dictant, non dubium eſt quin teſtes eſſe poſsint. Sed an & legatarij? id quidem eſſe improbiſsimum genus falſi Plinius ſcribit II. Epiſt vltima. Sed vtimur Conſtitutione Zenonis. l. dictantibus. C. de teſta.

Eum qui lege.] In Flor. libro deeſt hoc loco negatio perperam, vt indicat l. repetundarum ſ. de teſtib. & ratio ſubiecta, *Quoniam in iudicium teſtis eſſe vetatur.* Plus enim eſt in teſtamentum ſiue *ἐν τῇ συστατικῇ*, quàm in iudicium ſiue *ἐν τῇ ἀποδεικτικῇ* teſtimonium perhibere. Si igitur in iudicium repetundarum damnati teſtimonium non recipitur, multo minus in teſtamentum recipitur. Sic mulier in iudicium teſtis eſſe non vetatur: in teſtamentum, codicillos, mortis cauſa donationem vetatur, quoniam hæc ſyſtatica ſunt, vt Conſtantinus ſcribit 1. Epito.

Et veteres.] Veteres eos vocat auctores iuris qui de teſtamento per æs & libram ſcripſerunt, F vt in d. §. ſed neque. In eo duæ res interueniebant, familiæ mancipatio, & nuncupatio teſtamenti: & hæc poſtrema nuncupatio etiam teſtatio dicebatur auctore Vlpiano in fragm. titul. de teſta. atque ita teſtationem hîc accipi oportet, dum ait veteres exiſtimaſſe teſtes perſeuerare debere, donec ſuprema conteſtatio peragatur. Hodie igitur & ad eundem modum teſtes vt perſtent in faciendis teſtamentis exigemus, & verò vt ſua ſponte ac intelligentes cui rei adhibiti ſint. Linguæ Latinæ peritiam ab eis non exigemus, qua de re monet nos Vlpianus, quoniam ante Theodoſium non niſi Latinè teſtamenta ſcripta valebant, idq; erat etiam ex teſtamenti ſcripti ſollemnitatibus. Dubitari poteſt, an & adſcribi dies ac Conſul debuerit. qua de re hoc ex Modeſtini lib. 4. Regularum titul. de bonis lib. & de teſtam. fragmentum à Petro Pitheo viro ſtudioſiſsimo & omnium bonarum diſciplinarum alumno feliciſsimo accepimus. *Cùm,* inquit, *in teſtamento dies & Conſul adiecti non ſunt, nihil nocet quominus valeat teſtamentum.* idemq; prorſus de cautione ſcribitur in l. cùm tabernam. §. G 1. ſ. de pig. Diem quidem & Conſulem adſcribi ſolere indicat l. 2. §. diem. ꝗ. quemad. teſta. aper. & l. 3. C. eod. quod vti fiat litteris, non notis, Iuſtin. conſtituit in No. CVII. Sed ſi non fuerit adſcriptus, nõ ideo minus teſtamentum valet.

A
AD L. HEREDES PALAM.

Teſtamentum aut per ſcripturam fit, aut per nuncupationem. Per ſcripturam, mero iure ciuili,
aut prætorio, aut mixto, vt expoſuimus §.l.proxim. Per nuncupationem, ciuili iure.§.vltim.Inſtit.
de teſta. Prætoris enim edictum non pertinet niſi ad teſtamenta ſcripta, ſed dabitur tamen vtilis
bon.poſſeſsio ſecundùm nuncupationem. l.2.C.de bon.poſſ.ſec.tab. l.ſi ita ſcriptum. §.vltim.ꝟ.eod.
ſicut & ſecundùm voluntatem inteſtati. l.ſi duobus.§.ſi prius.ꝟ.de bo.poſſ.con.tab. Ergo iure ciuili
duplex eſt teſtamentum, Per æs & libram quod ex ſcripto conſtat, & per nuncupationem. Vtro-
que genere veteres vſi ſunt. Suetonius in vita Horatij, Deceſsit herede Auguſto palam nuncupato,
cùm vrgente vi valetudinis non ſufficeret ad obſignandas teſtamenti tabulas. Palam heredem te-
B ſtatoris voce nuncupari oportet.l.vlt.ꝟ.de iu. cod. & hoc ex Sabino proponitur initio huius legis.
Sunt enim hæc verba Sabini, *Heredes palam ita vt exaudiri poßint, nuncupandi ſunt.* Cetera Vlpiani.
Palam igitur, id eſt, exaudientibus teſtibus VII. Et hoc maximè diſtat teſtamentum per nuncupa-
tionem à teſtamento ſcripto. nam teſtamentum ſcriptum ſecretum & myſticum eſt: teſtamentum
quod nuncupatur, non item. Voluit quidem aliàs Iuſtin. & in teſtamento ſcripto teſtibus nomen
heredis enuntiari, ſi id teſtator ſua manu perſcribere nequiſſet vel noluiſſet, ſed meritò ſententiam
mutauit in Nou. CXIX. Itaque inuitis teſtatoribus teſtamentum ſcriptum teſtibus non enuntiatur.
At in vtroque genere teſtamenti ſeptem teſtes exiguntur, In teſtamento per æs & libram quinque
ſufficiebant, Hodie etiam in codicillis quinque ſufficiunt, & in teſtamentis quæ ruri fiunt, & in eis
ex quibus hi vocantur, qui omnino rem ab inteſtato habituri ſunt: quæ tamen non quaſi teſtamen-
C ta, ſed quaſi inteſtatorum voluntates defendimus: eademq́; ratione fauore liberorum ſuſtinetur te-
ſtamentum nec ſubſcriptum nec obſignatum vel notis ſcriptum non litteris, quamquam ex Nou.
Iuſtiniani CVII. neceſſe ſit etiam inter liberos teſtamentum integris litteris deſcribi. At videntur
ex ea Nou. teſtamento perficiendo quinque teſtes ſufficere ſecundum Harmenopulum & Haloan-
drum qui ſic legunt ἑπτὰ ἢ ε´ πέντε. Sed non ſic legit vetus interpres, non ſic Iulianus anteceſſor,
abſunt etiam ea verba ἢ καὶ πέντε ab ea Nouellarum editione cuius auctor extitit Henricus Scrim-
gerus vir doctiſsimus. Et verò ea verba addita putem ex nouiſsimis Leonis Conſtitutionibus, qui-
bus in vrbe quinque teſtes, in agro tres ſufficere generaliter conſtituitur. Sed vt ea quæ ſunt pro-
pria teſtamenti per nuncupationem pertractemus, id ex No. Theodoſij antequam nominetur he-
res, vel legata relinquantur, neceſſe eſt vt teſtator ſe ſine ſcriptura teſtari velle præſentibus teſtibus
D exponat, quam in rem comparata erant certa quædam verba, quæ præfari teſtatorem oportebat.
Sed hanc obſeruationem Iuſtinianus ſuſtulit in l.in teſtamentis.C.de teſta.

Si quid poſt.] Hæc quoque verba Sabini ſunt. Non poſſum igitur perfecto, nec poſtea deleto
teſtamento, heredis inſtitutionem mutare, niſi alio teſtamento iure perfecto. non poſſum legata
mutare, niſi codicillis teſtamento confirmatis. l.ſi quis eum.ꝟ.de vulg.ſubſt. & hoc quidem mero
iure. nam nuda voluntate per exceptionem doli legata infirmari conſtat.l.3.§.vltim.ꝟ.de adim.leg.
l.militis §.penul.ꝟ.de mil.teſta. Poſſum tamen, vt ad Sabinum Vlpianus adijcit, ſi quid obſcurius
fuerit in teſtamento, id poſtea remota omni ſollemnitate nudis litteris declarare vel voce nuda.
Sed & quandoque imperfecta voluntate tollitur teſtamentum perfectum, vt ſi poſteriore teſta-
mento imperfecto is inſtituatur, qui omnino rem ab inteſtato habiturus ſit.l.2.ꝟ.de iniuſto rup. De-
E cennio quoque & nuda voluntate tollitur teſtamentum. l.ſancimus. C.de teſta. Olim ſolo decen-
nio.l.6.C.Theo.eod.tit.

In teſtamentis.] Hæc quoque verba Sabini ſunt. Quæ ſequuntur, *Quod ſic accipiendum,*
Vlpiani.

Vno contextu.] Hæc quidem verba, *Vno contextu actionis teſtari oportet*. Sabini ſunt. Teſta-
mentum verò quod nuncupatur, proculdubio vno contextu fit teſtibus ſimul vno eodemq́; tem-
pore collectis. quod autem ſcribitur, vno die ſcribi poteſt, altero teſtibus offerri & ab eis ſimul ob-
ſignari. Poſſunt & diuerſis horis obſignare ex Nou.2. Valentiniani de teſta. qua tamen non vtimur,
niſi hoc grauis quidam caſus exigat.l.caſus.C.eod.

F
AD L. AD TESTIVM.

Cùm paterf. ad alienum teſtamentum teſtis adhibetur, poſſunt & liberi qui in eius familia ſunt,
ſimul adhiberi.l. qui teſtamento.§.per contrarium.ꝟ.hoc titul. Sed ſi paterf. teſtatur, liberi, quos in
poteſtate habet, teſtes eſſe non poſſunt: vel ſi filiusf. teſtatur iure communi de caſtrenſi peculio,
pater & fratres qui in eiuſdem patris poteſtate ſunt, teſtes eſſe non poſſunt. Reprobatur enim do-
meſticum teſtimonium, quod in hac re Theophilus putat æſtimandum eſſe ex eodem vinculo pa-
triæ poteſtatis. Alij igitur domeſtici adhiberi poſſunt, cùm tamen plurimùm in aliis cauſis nulli do-
meſtici admittantur. Domeſtici ſunt, qui in eadem domo habitant. Sunt qui domeſticos etiam ac-
cipiant pro cognatis, etiam ſi alibi morentur, quibus non aſſentior. Domum enim pro domicilio
noſtri auctores accipiunt non pro cognatione. Iidem malè prouerbium illud, οἴκοθεν ὁ μάρτυς, de
G domeſtico teſte accipiunt, cùm de eo potius efferri Luciani integer locus demonſtret, qui aduerſus
ſemetipſum teſtimonium dicit.

Condicionem.] Seruus non eſt teſtamenti ſignator idoneus, quia nec ius anuli habet, licet
mortis tempore liber ſit. Sed ſi ſeruus teſtamenti ſignandi tempore omnium exiſtimatione pro li-
bero habitus & nondum paſſus ſit controuerſiam ſtatus, licet pleriſque certum & cognitum ſit ſer-
uum

num eum eſſe, teſtamentum valet.l.1.C.de teſta.nec pro nullo habetur, antequam is vindicatus ſit A
in ſeruitutem.arg.l.nulla competit.ʃ.qui & à quib.man. Ceterùm in aliis cauſis teſtium condicionẽ inſpicimus, cùm teſtimonium dicunt, quod colligitur ex l.notionem.§.vlti.ʃ.de verb.ſigni. Pertinet tota ea lex ad Orationem D. Marci de dilationibus dandis inſtrumentorum cauſa, vt apparet ex l. oratione.ʃ.de feriis. quæ illi coaptanda eſt. Et quidem ſi ex Italia Romæ petantur inſtrumenta, is cuius notio eſt, minorem dilationem dabit, quàm ſi ex continentibus prouinciis.l.1.C.de dilat.l.13. C.Theo.de iure fiſ. & ideo in ea lege quæ ſint continentes prouinciæ explicatur. Credo etiam in oratione D.Marci ita ſcriptum fuiſſe, *inſtrumentorum vel perſonarum cauſa*, vt in d.l.1.atque ideo Vlpianum ſcribere perquam eſſe difficile inſtrumenta à perſonis ſeparare.nam & quæ in perſonarum quæ inſtruere poſſunt præſentiam dilatio petitur, propter inſtrumenta peti videtur, vt ſi petitur, inquit, dilatio in præſentiam eius qui actum geſſit, licet in ſeruitute, vel qui rerum domini actor B
fuit conſtitutus. Ergo de his quæ geſta ſunt, cùm quis actor eſſet, vel actum gereret in ſeruitute, poſtea liberum factum audiri placet. Regulariter autem ſeruo homini teſtimonij dictio non eſt. Quid igitur ſi liber teſtamentum obſignauerit, mortis autem tempore ſeruus inueniatur: vel ſi teſtabilis teſtamentum obſignauerit, mortis autem tempore inteſtabilis inueniatur? De teſtamento ſcripto ſiue myſtico quæritur: & ideo ſatis eſt poſt mortem ſigna manere, nec vllum præterea à ſignatoribus teſtimonium exigitur. Quid tamen ſi, vt plerumque fit, officio Prætoris à ſingulis teſtibus ſignum manúmque cognoſci oporteat? An cognoſcet rectè is, qui ſeruus vel inteſtabilis factus eſt? Quid ſi forte teſtamentum ſcriptum ſua ſponte ſignatoribus teſtator nũcupauerit, quo caſu poſt mortem eius iuratos teſtimonium dicere oportet. l.hac conſultiſsima.§.pen. l.vlt.§.pen.C.de teſta. An teſtimonium dicet ſeruus, an inteſtabilis? Sic videtur, quandoquidem in teſtamento ſcripto lex C
ſatis eſſe ait, ſi teſtes fuerint idonei obſignationis tempore. Ergo & ſi non ſcriptum ſed nuncupatum fuerit teſtamentum, ſatis eſſe putem, ſi nuncupationis tempore fuerint idonei. Initium enim & originem ſpectari oportet, non ea quæ poſtea teſtibus acciderunt, nec vt teſtatoris, ita teſtium capitis minutione teſtamentum infirmari vllo loco traditum eſt. quod & in quadam feudorum quæſtione Vbertus probat lib.2.tit.19.

Si ſigna.] Si teſtator conſulto ſigna turbauerit, falſa eſt diſtinctio tradita ab Accurſio. nam & ſi poſt ſollemnia ſigna turbauerit, conſtat teſtamentum infirmari. At ſi inconſultò deletum aliquid vel inductum eſt, vt legi non poſsit, vera eſt Accurſij diſtinctio.

Si quis ex teſtibus.] Non tantùm ſigna, ſed & ſubſcriptiones teſtium in teſtamentis exiguntur. Signa ſunt ex iure prætorio, Subſcriptiones ex Conſtitutionibus: & ſi ex pluribus inſcriptoribus vel ſeptem ſignauerint, teſtamentum valet. Signare autem oportet more ciuium Romanorum D
anulo tantùm ſignatorio habente ſculpturam vel imaginem aliquam. §.prox.ʃ.& ad hanc formam ſubſcribere, L. TITIVS SVBSCRIPSI, ET C. SEII TESTAMENTVM OBSIGNAVI. l.pen.ʃ.hoc tit. Alieno anulo alienaq; cera ſignare poſſunt, Subſcribere non niſi propria manu. Itaq; litterarum imperiti teſtes eſſe non poſſunt, niſi fortè in agris. ex l.vlt.C.de teſta.

AD L. SI TESTAMENTVM.

Aliud eſt teſtamenti ſigna turbari, aliud reſignari teſtamentum. Turbatis ſignis teſtamentum infirmatur, Reſignatis tabulis non item, quando VII. teſtium ſigna reponuntur. quod hodie neceſſarium eſt. nam mixto iure teſtamenta fiunt. E

AD L. VNVM.

Paganus vno dumtaxat teſtamento mori poteſt, pluribus codicillis. & teſtamentum quidem vel vno Codice conſcribit, vel duobus ſimul ſignatis, vel duobus ſeparatim ſignatis eodem exemplo, & hoc poſteriore caſu duplex videtur teſtamentum: ac ita Suetonius in Tiberio. Teſtamentum, inquit, duplex ante biennium fecerat, alterum ſua, alterum liberti manu, ſed eodem exemplo. At re vera vnum teſtamentum eſt.l.vlt.ʃ.de his quæ in teſta.delen. Hoc in loco exemplis, id eſt, exemplaribus ſiue authenticis. Poterit tamen & vnum quaſi authenticum facere, aliud quaſi exemplum. ceterum ex exemplo nec adiri hereditas, nec bon.poſſeſsio peti poterit.l.1.§.ſed & ſi vnum.ʃ.de bon. F
poſſ.ſec.tab. Sed an duo homines poſſunt vno Codice teſtamentum conſcribere ſignato VII. teſtium ſignis. Et hoc tantùm coniugibus Valentinianus dedit in Non.2.de teſtam. eiúſque teſtamenti formulam in Marculphi monachi libro quodam de formulis publicorum priuatorúmque negotiorum legimus, quo ſe vir & vxor in vna eademq; charta mutuò heredes ſcribunt.

AD L. SI IS, QVI TESTAMENTVM.

Si volentem plures heredes palam nuncupare quibuſdam nuncupatis vox defecerit, imperfectũ & inutile teſtamentum eſt. Itaque hi qui nuncupati ſunt, heredes non erunt. Obſtat l.iubemus.C. de teſtam. qua Iuſtinianus conſtituit, vt nomina heredum teſtator vel propria manu ſubſcribat, vel teſtibus nuncupet, quod tamen mutat in Nou. CIX. & vt ſi quorundam nomina teſtibus nuncupauerit, quorundam reticuerit, hi ſoli ſuccedant, qui nuncupati ſunt. At hæc ſpecies propoſitæ ſimilis non eſt. Hic enim cùm teſtamentum vellet facere per nuncupationem, non nuncupauit omnes heredes. Ibi cùm faceret teſtamentum per ſcripturam, omnes quos voluit heredes ſcripſit, ſed non G

omnium

A omnium nomina proprio chirographo ſubnotauit vel nuncupauit, ideóque cenſet Iuſtinianus non
ea quidem re quæ ab ipſo primùm introducitur, totum teſtamentum infirmari, ſed eos tantùm
ab hereditate repelli, qui ſubnotati vel nuncupati non ſunt. Rectè diximus, Si volentem plures he-
redes nuncupare. aliàs enim tribus verbis perficitur teſtamentum, LVCIVS HERES ESTO.
Diximus, Si vox eum defecerit. Hoc nimirum eſt quod ait, Si obmutuiſſet. Sic enim Græci interpre-
tantur, ſi nullam præterea vocem mittere potuiſſet. Idemq́; iuris eſt ſi nondum perfecto teſtamento
furore aut delirio correptus fuerit. l. furioſum. C. qui teſta. fac. poſſ. Item ſi liberos heredes inſtituen-
do vox eum defecerit. Quod enim dicitur ex imperfecto teſtamento inter liberos voluntatem te-
nere, ſic accipit Acc. rectè, ex minus ſollemni teſtamento, non ſi vitio aliquo interrumpitur here-
dum inſtitutio. Ait lex, Secundos heredes. Non ſubſtitutos dicit, ſed quos primis iam nuncupatis
B adiecturus erat coheredes.

AD L. EX EA SCRIPTVRA.

Ex imperfecta ſcriptura teſtamenti nihil omnino debetur. denique ne codicillorum quidem iu-
re teſtamentum valet. l. fideicommiſſa. § 2. ꝗ. de leg. 3. l. 1. ꝗ. de iu. cod. l. ex teſtamento. C. de fideic. niſi
adiecta ſit quę vulgò dicitur Clauſula codicillaris. l. 3. ꝗ. de milit. teſt. l. coheredi. §. cùm filiæ. ꝗ. de vulg.
ſubſt. l. vlt. C. de codic. cuius exemplum eſt in hac lege & in l. Lucius. §. vlt. ꝗ. de leg. 3. His tria oppo-
nuntur. Primum. l. in teſtamento. ꝗ. de fid. lib. cuius hæc eſt ſpecies, Imperfecto teſtamento inſtitutos
filios, alumnæ directò datam libertatem & fideicommiſſa quædam, nec additam clauſulam codi-
cillarẽ, filios porrò quaſi ex voluntate inteſtati heredes extitiſſe, & perinde atque ſi adiecta ea clau-
C ſula fuiſſet veluti ex cauſa fideicommiſſi alumnam manumiſiſſe. quæritur autem, an libera efficia-
tur. Imperator decreuit liberam fieri, & fideicommiſſa manumiſſæ præſtari. Atquin nec directò hæc
debebantur, quia imperfectum erat teſtamentum: nec fideicommiſſi iure, quoniam omiſſa erat
clauſula codicillaris. Sed hoc in alumna ſpecialiter decretum eſt ducta coniectura ex affectione te-
ſtatoris. Valde notandum eſt hoc decretum ex quo intelligimus, licet inter liberos teſtamentum
imperfectum valeat quantum ad portiones eis adſcriptas, legata tamen ex eo & fideicommiſſa nõ
deberi niſi propinquis, vel vxori, vel alumno, vel aliis perſonis, quibus veriſimile eſt omnimodo
præſtari teſtatorem voluiſſe & ab inteſtato. Hodie etiam extraneis ex imperfecto teſtamento liberi
præſtant, ſi modò holographum & teſtibus ipſis palam nuncupatum fuerit ex Nou. c v i i. Secun-
dò obſtat l. vlt. ꝗ. de iu. cod. niſi dicas non ideo teſtamentum imperfectum eſſe quòd heredem nun-
D cupauerit, legata ſcripſerit. Ceterùm legata quaſi ex codicillis deberi qui pars eſſe intelliguntur nun-
cupati teſtamenti. Tertio obſtat l. Titia. ꝗ. de inoff. teſt. vbi appoſita clauſula codicillari fideicom-
miſſa ex inofficioſo teſtamento non debentur. Sed hoc ideo, quia is, cuius teſtamentum quaſi in-
officioſum condemnatur, pro demente habetur, nec intelligitur habuiſſe teſtamenti factionem. l.
nec fideicommiſſa. ꝗ. de leg. 3. fideicommiſſa autem relinquere, vel codicillos facere non poteſt, qui
teſtamenti factionem non habet. Itaque in eius legis ſpecie ſolida fideicommiſſa non debentur,
quia pro parte reſcinditur teſtamentum à ſorore inſtituti. Filius namque inſtitutus fuit, filia exhere-
data, ideoq́; ſic in ea legendum eſt, *Titia filium heredem inſtituit, filiæ legatum dedit.*

E
AD TITVL. DE LIBERIS ET POSTVMIS HEREDIBVS INSTITVENDIS VEL EXHEREDANDIS.

AD L. I. ET II.

IN faciendo teſtamento ea iuris ſollemnia adhiberi, quæ ſuperiori titulo expoſita ſunt, non eſt ſa-
tis, niſi liberi & poſtumi heredes inſtituantur, vel exheredentur. Liberos pro natis, poſtumos pro
F naſcituris accipimus. Eos verò, qui neque inſtituuntur, neque exheredantur, præteritos dicimus
quaſi ſilentio vel taciturnitate omiſſos: & ſi legata eis quædam aut fideicommiſſa relicta ſint, non
ideo minus præteritos dicimus. Ac de liberis quidem prius dicendum eſt. Eſt in hoc iure libero-
rum inſtituendorum vel exheredandorum magna differentia inter filium & filiam ceterosq́; libe-
ros. Filij præteritio nullum teſtamentum facit, filia autem vel nepote vel nepte ceterisq́; liberis præ-
teritis teſtamentum valet: Sed qui præteriti ſunt ſcriptis heredibus, ſi ſui ſunt, iure accreſcendi viri-
lem auferunt: ſi extranei, ſemiſſem, idq́; iure ciuili. Aequè prætorio iure filiis præteritis in aſſem da-
tur bon. poſſ. contra tab. filiabus ceterisq́; liberis ex Conſtitutione Antonini non niſi pro virili aut
ſemiſſe. l. vltim. C. de lib. præt. Rurſus filii ſi non inſtituantur, nominatim exheredandi ſunt: filiæ ce-
terię; liberi etiam inter ceteros exheredari poſſunt, his nempe verbis, vt Theophilus tradit, C E-
G TERI EXHEREDES SVNTO. quæ vulgaris erat clauſula teſtamentorum, qua exheredaban-
tur non liberi ſolùm, ſed & parentes, conſanguinei, agnati, cognati, adfines, amici. l. Lucius. 1. ꝗ. de
her. inſtit. Filij non nominatim exheredati, aut reliqui liberi ſaltem inter ceteros non exheredati
pro præteritis habentur, idq́; ſi pater aut aſcendentes per patrem teſtamentum faciant. Matris enim
ceterorumq́; aſcendentium per matrem ſilentium ſiue præteritio, exheredatio eſt. Et hæc quidẽ ante
Iuſtin

Iuſtinianum obtinuerunt. Ex Conſtit. Iuſtiniani eodem iure ſunt filiæ ceteriq́ue liberi quo & filij: A
ideoq; in hoc titulo & omnibus pene Pandectarum locis quibus de præteritione agitur, ſemper de filiis mentio fit, nuſquam verò filiarum ceterorumq; liberorum, quoniam quæ à prudentibus ſcripta erant, de filiarum præteritione ceterorúmque liberorum, ea Iuſtinianus ſuſtulit: quæ verò de filiis, ea approbauit, cenſuitq; idem ius eſſe filiarum ceterorumq; liberorum. Non fuit autem ipſe, aut hi, quorum opera vſus eſt non fieri, tam acuti, neque tam diligentes, vt non quemadmodum aliarum rerum complurium à Iuſtiniano ſublatarum, quarum tamen ſe veſtigia nulla in Pandectis reliquiſſe impudentiſsimè aſſeuerant, ita & huius antiquæ differentiæ inter filios ceterosq; liberos veſtigia relinquerent in l.ſuus.& l.ſed & ſi condicioni.§.1.ff.de hered.inſt.& l.1.§.ſciendum.ff.de ſuis & leg.her.ex quibus hæc colligitur differentia inter filium ceterosq; liberos, quòd filius ſub omni B
condicione inſtitui non poteſt, filia, nepotes, & ceteri liberi licet in filiorum demortuorum vel emancipatorum locum quaſi agnaſcendo ſuccedant, ex ſecundo capite legis Velleæ ſub omni condicione inſtitui poſſunt, quam tamen ſublatam oportuit, quandoquidem manat ex ſuperioribus. Cur enim filius ſub condicione inſtitui non poteſt? quia ſi deficiat condicio, cùm non ſit in eum caſum nominatim exheredatus, præteritus videtur. Ceteri autem liberi quia iure antiquo nominatim exheredandi non ſunt, deficiente condicione tacitè exheredari videntur ex illa clauſula, CETERI EXHEREDES SVNTO, & licet lex Vellea hoc induxerit, vt ſuccedentes quoque in locum ſuorum nominatim exheredentur, vetus tamen ea differentia & poſt eam legem remanſit, cuius non poteſt alia adferri ratio, quàm quæ ſuperius reddita eſt. At in nepotibus exheredandis hac in re quã differentiam Iuſtinianus fuiſſe ait inter iura ciuilia & prætoria in d.l.vlt.eius etiam nos veſtigia quædam cognouimus. Nepos enim iure ciuili inter ceteros exheredari poteſt, ideoq; in ſuperiori ſpecie C
deficiente condicione ſummouetur ab hereditate quaſi exheredatus, iure autem prætorio nepos emancipatus nominatim exheredandus eſt auctore Vlpiano in fragm. titul.22.& §.emancipatos. Inſtit.de exher.lib.ergo & ſuus.nam ſuum emancipato Prætor exæquat. & hoc nimirum eſt quod traditur in l.3.§.vlt.ff.de bon.poſſ.con.tab. prætorem nepotem inſtitutum ſub condicione, qui interim accepit bon.poſſ. ſecundùm tab.etiamſi ea condicio defecerit, perinde tueri atque ſi contra tab.accepiſſet. Sed hæc Triboniani errata mittamus. Filius nominatim exheredandus eſt. Quid eſt nominatim? & ſatis eſt, ſi nomen, vel prænomen, vel cognomen exprimatur, dummodò conſtet de quo filio ſenſerit. quin & nullo nomine expreſſo ita nominatim filius exheredatur, FILIVS EXHERES ESTO, ſi modò teſtatori vnicus filius ſit. Sic & Porphyrius in libro de vocibus ſcribit D
nihil intereſſe, vtrùm dicas Socrates, an Sophroniſci filius, cùm vnus Sophroniſco ſit filius Socrates. Seruius quoque in illum Virgilij locum, *Hoc illud germana fuit*, IIII.Æn. Cum plures, inquit, non haberet ſorores, pro nomine germana intelligitur, & de iure cùm vnicum habeat quis filium, nihil intereſt vtrùm dicat, FILI HERES ESTO, an TITI HERES ESTO. puto legendum *exheres*. Sed & ſi plures filios habeat, ac ita loquatur, *Ceteri omnes filij exheredes ſunto*, omnes nominatim exheredati videntur l.Titius.ff.hoc tit.quod ſummè notandum eſt. Diuerſum namque eſt, ſi dixerit, CETERI EXHEREDES SVNTO. nam vt ſuprà diximus, ceterorum appellatione ſoli liberi non continentur. Quòd ſi plures habens filios ita dicat, FILIVS EXHERES ESTO, an videntur omnes nominatim exheredari? Minimè verò. quis igitur? Et benignius eſſe ait, vt dicamus omnes præteritos videri. nec enim exheredationes interpretatione adiuuandæ ſunt. E

[illegible] AD L. [illegible]

Filius nominatim exheredatus videtur, ſi pater ita dixerit, FILIVS SEIÆ EXHERES ESTO, ſi modo Seia vxor eius ſit. Sed & cùm conuitio vel cum elogio contumelioſo rectè filius exheredatur, ſi modò id quod elogij cauſa additum eſt, verum approbetur. l.ſi poſtumus. §.vlt. ff.hoc titul. Elogium eſt cauſa exheredationis, quæ ex Nouella Iuſtiniani adſcribenda eſt ſemper. Apuleius 2.Apol. Diu, inquit, ſum aduerſus illam reniſus, nè hunc ob tot inſignes contumelias, ob tot iniurias exheredaret. Elogium grauiſsimum iam totum mediusfidius vt aboleret impenſis precibus oraui. Poteſt & inſtitui filius cum cõuitio l.his verbis.§.1.ff.de her.inſt. Patri enim impunè licet in filium maledicta obiicere. Non ſic extraneus.l.quotiés.§.ſi quis.ff.eod.quod odio teſtatoris introductum eſt.l.turpia.ff.de leg.1. Valde enim odioſum hoc eſt, vt per cauſam inſtitutione delati honoris F
teſtator heredem ſcriptum contumelia afficiat. itaque hæc inſtitutio pro non ſcripta eſt Rectè, EX ADVLTERO. vt indicat.l.15.ff.

Purè.] Purè inſtitui filius debet, aut purè exheredari. Inſtituto filio ſub condicione iure ciuili nullum eſt teſtamentũ. Iure prætorio pendente condicione datur ei bon.poſſ.ſecundùm tab. in qua eum Prætor tuetur iure contra tab.bon.poſſeſsionis ſi cõdicio defecerit: Exheredato autem eo ſub condicione æquè nullum eſt teſtamentum, vel ei quaſi præterito ſtatim Prætor dat bon.poſſeſsionẽ contra tab. l.ſed ſub condicione ff.de bonorum poſſeſsione cont. tabul. filius tamen inſtitutus ſub condicione, ſub contraria condicione exheredatur rectè: & vtroq; iure teſtamentũ valet. nec enim eſt vllo caſu præteritus. Hæc in poſtumo aliter ſe habẽt. nam poſtumo ſub condicione inſtituto vel exheredato, nec ciuili nec prætorio iure teſtamentũ infirmatur, antequàm poſtumus editus ſit. Ce- G
terum editione poſtumi iure ciuili teſtamentũ rumpitur, vel ei ſtatim prætorio iure datur bon.poſſ. contra tab. ſi inſtitutionis vel exheredationis condicio defecerit, vel ſi exheredationis condicio adhuc pendeat. Æquè iure ciuili teſtamentũ rumpitur, ſi condicio inſtitutionis pendeat, vel à Prætore interim datur bon.poſſeſsio ſec. tab. ad exemplum filij. quòd ſi inſtitutionis vel exheredationis cõdicio

A dicio extiterit dum is erat in vtero, nullo iure teſtamẽtum infirmatur. l.1.§.ſed & ſi ſub condicione.
ʒ.de ven.in poſ.mit.l.cùm poſtumus.l.poſtuma.ʒ.hoc tit.
Filius.] Licet legatum olim ante heredis inſtitutionem relinqui non potuerit, exheredatio ta-
men filiorum ante inſtitutionem ſcribi potuit ex reſcripto Traiani. l.1.ʒ. de hered.inſtit.idque ſum-
ma ratione, vt non niſi prius ſummotis his, qui iure naturali heredes ſunt, alij heredes ſcribantur.
potuit & inter medias inſtitutiones vel ſubſtitutiones & inter gradus & poſt gradus omnes l.3. §.1.
ʒ.tit.prox. Gradus autem non ex numero heredum æſtimantur, ſed ex ratione ſucceſsionis, ideoq;
ſi Primum & Secundum heredes inſtituas, duo ſunt heredes, vnus gradus. At ſi eis Tertium ſubſti-
tuas, duo ſunt gradus, Inſtitutio & Subſtitutio. Filius autem vel à primo vel à ſecundo tantum gra-
du vel ab omnibus exheredatur, & à primo ſolo videtur exheredatus, ſi inter medias heredum in-
B ſtitutiones exheredatus ſit. Rectè autem ab vno gradu exheredatur. Verùm ab vno ex heredibus nõ
exheredatur rectè.l.nõ putauit.§.ſi ab vno.ʒ.de bon.poſſ.con.tab.nam qui ab vno ex heredibus ex-
heredatur, à parte inſtitutionis exheredatur. Non poteſt autem à re vel parte certa exheredatio fieri.
l.cùm quidam.ʒ.hoc tit. Igitur à gradu toto, ab hereditate tota, non à parte, non à perſona certa ex-
heredationem fieri oportet. Item hoc modo, QVISQVIS MIHI HERES ERIT, FILIVS
EXHERES ESTO, quod perinde eſt ac ſi diceret, SI QVIS MIHI HERES ERIT, rectè
non fit exheredatio. quoniam poſt aditam hereditatem exheres eſſe iubetur, quod fieri non poteſt:
fieri ſcilicet non poteſt, vt ſcriptus adeat, quia eo tempore, quo adit, filius exheredatus non eſt: ergo
fieri non poteſt vt poſteaquam adierit, filius exheres ſit. l.ſi quis Sempronium. §.vlt ʒ de her.inſtit.
Porrò ab omnibus gradibus filius exheredatus videtur, ſi vel ante heredis inſtitutionẽ, vel inter in-
C ſtitutionem & ſubſtitutionem exheredatus ſit. A ſecundo autem gradu ſolo, ſi inter medias ſubſti-
tutiones, vel etiamſi poſt omnes gradus, niſi probetur eam fuiſſe mentem defuncti, vt quem exhe-
redauit poſt omnes gradus, ab omnibus voluerit exheredatum.l.1.C.de lib.præt.l.pen.ʒ.tit.prox.
Si ita teſtatus.] Cùm filius à primo gradu præteritus eſt, à ſecundo exheredatus, ſtatim peri-
mitur inſtitutio, & teſtamentum à ſubſtitutione incipit ſecundùm Sabinianos, quorum ſententia
Conſtitutionibus comprobata eſt, vt hîc traditur, & in l.ex facto.§.Lucius.ʒ.de vulg.ſubſt.l.ſi filius.
ʒ.de her.inſtituen.idq; iure ciuili. Non idem omnino ſeruatur iure prætorio. Iure ciuili teſtamentũ,
in quo filiusf. præteritus eſt, ab initio nullum eſt. iure prætorio valet, modò ſi obſignatum ſit VII.
teſtium ſignis: & ex eo dari poteſt bon. poſſeſsio ſec.tab.& ob id neceſſaria eſt præterito bon.poſſ.
contra tab.quæ dabitur ſiue ſcriptus iam petierit ſec.tab. ſiue non petierit, dummodò poſt mortem
D teſtatoris aliquo tempore petere potuerit.l.illud.l.quod vulgo.ʒ.de bon poſſ.con.tab. Igitur in pro-
poſita ſpecie ſi ab inſtituto præteritus, à ſubſtituto exheredatus filius fuerit, & inſtitutus viuo teſta-
tore deceſſerit, quia inſtitutionis gradus numquam locum habuit, filio non dabitur bon.poſſeſsio
contra tab.& hereditas omnino ad ſecundum gradum pertinebit, à quo filius exheredatus eſt. Sed
ſi inſtitutus mortis teſtatoris tempore in rebus humanis fuerit, licet poſtea deceſſerit aut condicio-
ne defectus fuerit, filio dabitur bon.poſſeſsio contra tab.quæ etiam ſubſtitutionem reſcindit, à qua
filius exheredatus eſt. l.non putauit. §.ſi Primo.ʒ.de bon.poſſ.con.tab. & quantum ad ius prætoriũ
attinet, nulla hac in re differentia eſt inter poſtumum & filium præteritum. Ceterùm iure ciuili dif-
ferentiæ multæ ſunt. Summa hæc eſt, Filius præteritus ſtatim iniuſtum teſtamentum facit. Poſtumus
non ſtatim iniuſtum facit, ſed natus rumpit. l.3.§.ex his.ʒ.tit.prox. Valet itaq; teſtamentum interim
E dum non naſcitur poſtumus, & in propoſita ſpecie. igitur ſi ab inſtituto poſtumus præteritus, à ſub-
ſtituto exheredatus ſit, ſi inſtitutus deceſſerit vel condicione defectus fuerit antequã poſtumus naſ-
ceretur, poſtumi agnatione inſtitutio non rũpitur, quæ iam ante agnationem poſtumi inanis ſed di-
ta eſt. ergo ſubſtitutus admittitur. Sed ſi naſcatur poſtumus viuo inſtituto, vel inſtitutionis exiſtente
aut pendente condicione, inſtitutionem rumpit, & ſibi locum facit excluſo ſubſtituto.l.5.ʒ. tit.prox.
deniq; rupta inſtitutione rumpitur ſubſtitutio, à qua poſtumus exheredatus eſt. Deſtituta autem vel
aliàs deficiente inſtitutione antequam naſceretur poſtumus, teſtamentum à ſubſtitutione incipit, à
qua poſtumus exheredatus eſt. In d.l.5. manifeſtò ſupereſt negatio in illo loco, *non admittetur ſub-*
ſtitutus à quo ſcilicet poſtumus exheredatus non eſt. nam ſi à ſubſtituto exheredatus non eſt, quis eſt qui
neſciat ſubſtitutum non admitti? Verùm hæc in ea lege ponitur ſpecies, inſtitutum aliquem fuiſſe
F ſub condicione, & ei ſubſtitutum datum, poſtumum ab inſtituto præteritum, à ſubſtituto exhereda-
tum, & pendente condicione inſtitutionis agnatione poſtumi inſtitutionẽ ruptam, ideoq; & ſi po-
ſtea condicio defecerit, non admitti ſubſtitutũ à quo poſtumus exheredatus eſt. Si tamẽ poſt defe-
ctũ cõdicionis editus poſtumus fuiſſet, quia nihil tũc rupiſſet, proculdubio ſubſtitutus admitteretur

AD L. IIII.

De poſtumis inſtituendis vel exheredandis ex iure tam antiquo quàm nouo hic à nobis quæ-
dam tractanda ſunt. nec enim quæ de liberis tradita ſunt in l.1.omnia etiam in poſtumis locum ha-
bent. Et vt à definitione incipiamus, Poſtumi ſunt, qui moriente parente in vtero ſunt, poſt mor-
G tem eius naſcuntur, ſic dicti non quòd naſcantur poſt humatum parentem (abeſſe enim aſpiratiõ
debet) ſed quòd poſtremi ſint, vt Obſ.1 c 1.oſtendimus. Poſtumi etiam dicuntur ex lege Vellea, qui
poſt teſtamentũ viuo teſtatore naſcuntur. Poſtumorum autem præteritorũ agnatione omnimodo
teſtamentũ rumpitur, ſiue mares ſint ſiue feminæ, ſiue primi ſiue ſequentis gradus. At poſtumi ma-
res cuiuſcumq; gradus nominatim exheredãdi ſunt, & ideo in lege Vellea ſic ſcriptũ eſt, *Omnes vi-*
rilis ſexus, & in l.3.in prin.ʒ.tit.prox.cùm Vlpianus ſcripſiſſet, *Poſtumi virilis ſexus*, meo quidẽ iudicio

ea verba ſic ex Conſtitutinne Iuſtiniani de qua mox dicemus Tribonianus immutauit, *Poſtumi* A
per virilem ſexum deſcendentes. Poſtumæ feminæ etiam inter ceteros exheredari poſſunt cum adie-
ctione legati.§.poſtumi.Inſtit.de exh.lib.l.vlt.§.vlt.C.de lib.præt.Neceſſe eſt legatū adici, ne,quod
plerumq; contingit, per obliuionē omiſſæ videatur.Apuleius 2.Apol.Ei ad ignominiam lintea ad-
ſcribi cc. fere denariorū iuſsit,vt intelligeretur iratus potius externaſſe eā,quàm oblitus præteriſſe.
An autem omnino neceſſe eſt legari?ego putem fideicōmiſſo quoq; relicto iuri ſatisfactum. At ali-
ter aliqua parte teſtamenti ſi poſtumarum mentio fiat, hoc ſatis eſſe non puto, vt inter ceteros ex-
heredatæ videātur.quod colligo ex l.qui filiabus.ꝫ.de leg.1.in qua ob eam cauſam, vt & D.Alciatus
exiſtimat,licet aliqua parte teſtamenti mentio poſtumæ facta fuerit de legato ei relinquendo diſpu-
tatur, traditurq; in filiarum legato & poſtumam contineri, cui coniungendam eſſe l.nomen.ꝫ.de
verb.ſignific.& l.ſi quis filiabus.§.de teſt.tut.inſcriptiones indicant. Quid tamen ſi inſtituta fuerit B
poſtuma ſob condicione? nam ſi porè,nulla eſt quæſtio. Et ſi pendente condicione naſcatur, quia
eo tempore naſcitur, quo inſtitutio nondum effectum habet, iure ciuili teſtamentum rumpit, &
hoc de poſtuma traditur in l.poſtuma.ꝫ.hoc titul.rectè.nam ſi defecta iam condicione naſcatur,vi-
debitur exheredata inter ceteros. Hæc iure antiquo. Ex Conſtitutione Iuſtiniani poſtumi cuiuſ-
cumq; ſexus nominatim exheredādi ſunt,idemq; ius eſt liberorum & poſtumorum. Immò ex eiuſ-
dem Iuſtiniani No. c x v. poſtumi exheredari non poſſunt, quia ſine elogio nulla exheredatio eſt.
Elogium autē poſtumo adſcribi nullum poteſt. quod & quidam colligunt ex l.ſi quis in ſuo. §.vlt.
C.de inoff.teſt.ſed omnino malè.nec enim hoc lex ait,exheredationem infantis quaſi ingrati, quòd
in eum ingrati vitium cadere nō poſsit,nullam eſſe, ſed ex ea ſcriptura infantem non repelli à que-
rela inofficioſi teſtamenti.At ex No.Iuſtiniani exheredatio poſtumi ipſo iure nulla eſt,nec de inoffi- C
cioſo queri neceſſe eſt.Malè etiam ex ea No.quidam colligunt præteritione liberorum & poſtumo-
rum ſolam inſtitutionem infirmari.nam Iuſtin.de ea tantùm præteritione loquitur, quæ vicem ex-
heredationis obtinet,vt ſi mater filium prætereat,& de querela inofficioſi teſtamenti, non de que-
rela rupti aut nullius teſtamenti, non de bon.poſſeſsione contra tab. Nunc de poſtumis inſtituēdis
dicamus.Dubitari poteſt,an inſtitui poſsint,qui nondum nati ſunt. Sed antiquo iure qui poſt mor-
tem ſui naſcuntur inſtitui poſſunt,& ex lege Vellea,qui poſt teſtamentum,auctore Vlpiano in frag.
tit.x x i i. & hoc eſt quod ait idem Vlp. in hac lege, *Placet* &c. Ait, *maſculum.* Femina poſtumum
Velleanum habere poteſt. Sed hic præteritus non rumpit. Legitimum poſtumum non habet niſi
cæſo vtero.& hìc quoq; præteritus non rumpit,quia pro exheredato habetur. Igitur non de femi-
narum, ſed de maſculorum poſtumis hoc titulo agitur, quandoquidem de poſtumis agitur, quo- D
rum præteritione teſtamenta rumpuntur.Reliqua legis ſententia apertiſsima eſt.

AD L. VI.

Eorum,qui generare non poſſunt,quattuor ferè ſunt ſpecies:alij generant quidē,ſed non facilè:
alij ætate impediuntur,vt ſenes, alij naturali quodam morbo ſteriles ſunt,qui propriè ſpadones di-
cuntur:alij arte tales fiunt, vt caſtrati. quorum tria ſunt genera, Ectomiæ, Thlibiæ, Thlaſsiæ, vel
Thladiæ. Ectomiæ per exciſionem, Thlibiæ per colliſionem, Thladiæ per ruptionem fiunt: hiq;
omnes generali appellatione ſpadones dicuntur. l.ſpadonum.ꝫ. de verb. ſignif. l.ſi ſerua. §.vlnm.§.
de iu. dot. in l.3. §.idem Diuus.ꝫ.ad leg. Corn. de ſic. qua cauetur, ne ſpadones fiant. Spadonum
nomine caſtrati intelliguntur, & ſic Martialis lib.6. loquens de lege Domitiani, qua caſtrari ma- E
res vetuit.

Nec ſpado iam nec mœchus erit de præſide quiſquam.

Sunt & qui eunuchorum generalem appellationem eſſe tradant. Sed in titul. de eunuchis lib.
4 Cod.& in l.5.C.qui teſt.fac.poſſunt.eunuchi pro caſtratis accipiuntur.nam in tit. de eunuchis hoc
cauetur,ne quis mares caſtret in orbe Romano.in l.5.eunuchis exemplo ceterorum teſtamenti fa-
ctio permittitur.quod de caſtratis malo accipere, quibus olim permiſſa quidem fuit teſtamenti fa-
ctio, vt ex hac lege apparet.§.ſed ſi caſtratus, ſed non exemplo ceterorum.nec enim ante annum
x v i i i. Spadonibus,id eſt,caſtratis teſtamentū facere licebat,auctore Paulo lib.3.Sent.Sic & vbiq;
in Imperatorum Conſtitutionibus eunuchi pro caſtratis accipiuntur.Sunt qui eo nomine tegi pu-
tant iniuriam naturæ factam,& ſignificari cuſtodes lecti, quòd ad obſeruandam mulierum pudici- F
tiam adhiberentur:& inde in l.pen.C.de præp.ſac.cub. Eunuchum,inquit,ſacri cubiculi miniſteriis
adhæſurum,& in No.c x i i i.eunuchi præficiuntur puellis aſcetriis. At Epiphanius lib.2.contra hæ-
reſes eunuchos vocari ait περὶ τὸ εὐνοεῖν, quòd beneuoli eſſe & fidem ſeruare maritis didicerint.
Phauorinus περὶ τὸ τὸν νοῦν ἔχειν, quòd bonæ mentis compotes eſſe exiſtimentur, id eſt, quòd
venereis abſtineant, quæ veteres ἀνόρχα dixerunt. Magna autem in iure ciuili differentia eſt inter
caſtratum,& eum,quem propriè Spadonem appellari diximus.Spado vxorem ducere, matrimonij
cauſa manumittere,adoptare poteſt,Caſtratus non item.Caſtratio locū dat redhibitioni non ſteri-
litas.Spado poſtumū heredem inſtituere poteſt,Caſtratus poſtumum inſtituendo nihil agit,ideoq;
poſteriore teſtamento,quo poſtumū inſtituat,ſuperius nō rumpitur.Atqui ſupra dixit, *Omnem ma-*
ſculum,l.4.Sed quamuis eo verbo nullus maſculus excipiatur,tamē intelligendū id eſt,de eo,qui li- G
beros tollere poteſt.arg.l.adigere.§.quāuis.ꝫ.de iure pat.Caſtrati igitur poſtumū inſtituere nō poſ-
ſunt.& hac in re cum Proculo cōſentit ex Caſsianis Iulianus. In ſpadone videtur diſſenſio fuiſſe in-
ter Caſsianos & Proculianos,ideoq; in §.1.huius legis,ſic lego. *&* *Iauolenus* *&* *Caſsius*,vt & emēda-
ui in l.rerum.ꝫ.de vſurp.& vſuc.Sed Caſsianorum ſententia obtinuit.Ratio differentiæ ſi quæratur,

hæc

A hæc eſt, quia caſtrato ea pars corporis abeſt, ſpadoni non abeſt, licet infirmitas valetudinis ei ad
generandum impedimento ſit, idemq; in eo communis natura ſpectatur potiùs quàm morbus, vi-
tiúmve corporis, quo natura implicata & impedita eſt. l. 9. in prin. ꝑ. hoc titul. eademque ratione iura
plus inſanibus quàm furioſis fauent, vt oſtendimus in l. 4. ꝑ. de vſurpat. & vſucap. Ait l. 9. *Natura ge-
nerandi*, id eſt, *δυνάμεως πρὸς διαδοχὴν τῆς φύσεως*, vt Leo loquitur in Nou. LXVI. qua Iuſtiniani No-
uellam CXLII. abrogat De hermaphrodito in hac lege Vlp. ait, *Si in eo virilia prævalebunt*: quoniã
hic de poſtumis tractatur, qui ſui futuri ſunt. Feminæ autem ſuos heredes habere non poſſunt: atq;
ideo etiam in l. 4. ſ. dixit, Omnem maſculum, nimirum excludens feminam ab hoc tractatu poſtu-
morum inſtituendorum vel exheredandorum.

AD L. VII.

B Teſtamentum in quo filiusf. præteritus eſt, iure ciuili ab initio nullum eſt, & ex recepta iuris re-
gula etiamſi viuo patre filius deceſſerit, non conualeſcit. § 1. Inſtit. de exh. lib. Itaque eo teſtamento
ſuperius non rumpitur. Imperfecto enim perfectum non rumpitur niſi in poſteriore, quod ob præ-
teritionem filij imperfectum eſt, inſtitutus ſit is, qui remoto filio omnimodo rem ab inteſtato ha-
biturus eſt. l. poſtumus. § 2. ꝑ. tit. prox. l. ſi duobus. § ſi prius. ꝑ. de bon. poſſ. con. tab. quo caſu rumpitur
prius teſtamentum, & ex poſteriori datur bon. poſſ. cum re, ſi filius viuo patre deceſſerit. Sed ſi viuat
filius, ſine re cõſtituitur filio data bon. poſſeſsione contra tab. Itẽ & filio mortuo viuo patre, ſi extra-
neus fuerit ſcriptus, bon. poſſeſsio ſec. tab. erit ſine re, quoniam ab herede ſcripto legitimi ab inte-
ſtato hereditatem euincere poſſunt. Hæc de filio. Nunc de poſtumo videamus. Si poſtumi præteriti
C agnatione iure ciuili ruptum ſit teſtamẽtum, non reſtituitur mortuo poſtumo viuo patre. Idem ſer-
uatur iure prætorio: ſed ex Conſtitutionibus Adriani & Antonini cuilibet heredi ſcripto bon. poſſ.
ſec. tab. datur cum re. l. poſtumus. ꝑ. titu. proxi. Hoc in poſtumo facilius admiſſum eſt, quàm in filio,
quoniam filio præterito ab initio nullum eſt teſtamentũ, poſtumo autem præterito ab initio valet:
& licet viuo patre nato poſtumo rumpi dicatur, vt in l. ſi pater filiũ. ꝑ. de vulg. ſubſt. effectu tamẽ ipſo
non rumpitur niſi mortuo. l. Gallus. § ſequenti. ꝑ. hoc tit. itaq; ſi poſtumus ante patrem deceſſerit, fa-
ciliùs ſuſtinetur teſtamentũ, quod ſcilicet ab initio valuit. & eſt ſumma hac in re differentia inter na-
tum & poſtumum. Quid tamen ſi poſt mortem patris filius aut poſtumus præteritus deceſſerit? Et
tunc nihil prorſus diſtat filius à poſtumo. namque placet filij vel poſtumi præteriti morte teſtamen-
tum non reſtitui. eo enim tempore, quo maximè vigere debet teſtamẽtum, id eſt, poſt mortem te-
D ſtatoris ſuperſtes fuit filius ſiue poſtumus præteritus. l. 2. C. de poſtum. her. inſtit. Itaq; in hac l. 7. dum
ait, *Viuo patre*, difficiliorem caſum proponit. nam ſi mortuo patre, idem multo magis dicẽdum eſt.
Cùm tamen poſtumus poſt mortẽ patris ſtatim ac terra cecidit, vel ab obſtetrice exceptus eſt, nulla
voce emiſſa moritur, quæſitum eſt, an quaſi natus rumpat. Caſsiani rumpere, Proculiani quaſi non
natum non rumpere exiſtimabant. Caſsianorum ſententiam Iuſtinianus probat l. 3. C. de poſtu. her.
inſt. Ait lex noſtra, *Nec ſuperius rumpetur*. Rectè Accurſius: in quo filius inſtitutus vel exheredatus
eſt. alioquin neutrum valet. quod & ſic Conſtantinus ſupplet, *ἔχοντα τυχὸν αὐτὸν κληρονόμον*.

AD L. VIII.

Quod dictum eſt ſuprà de toto teſtamento, idem obtinet in vno gradu, vt ſi filius ab inſtituto
E exheredatus ſit, à ſubſtituto præteritus: quo caſu inſtitutio valet, ſubſtitutio ab initio nulla eſt. Quid
ergo ſi viuo ac deliberante inſtituto filius deceſſerit, tum deinde inſtitutus hereditatem omiſerit,
an ſubſtitutus admittetur? Minimè: quoniam vires ab initio ſubſtitutio nullas habuit. & hoc pro-
ponitur in hac lege: idemq; ſeruari in poſtumo. nam ſi poſtumus ab inſtituto exheredatus, à ſub-
ſtituto præteritus ſit, natus ſtatim ſubſtitutionem rumpit: & licet poſtea deliberante inſtituto deceſ-
ſerit, ac deinde inſtitutus repudiauerit, ſubſtitutus non admittitur, quoniam poſt mortem patris ſe-
mel rupta eſt ſubſtitutio. quod etiam oſtendit l. ſi poſtumus. ꝑ. hoc tit. l. 3. § vlt. l. 4. ꝑ. tit. prox. Sed in l.
4. deſunt hæc verba, *Defuncto poſtumo*, Par igitur hac in re eſt ſuperſtitis & poſtumi cauſa. nam cum
natus ſit poſtumus, loco ſuperſtitis eſt. Manifeſtum eſt autem maculam hærere his legis noſtræ ver-
bis, *Viuo patre*, legiq; debere pro *Patre, Primo*. nam quam poſuit initio ſpeciem in filio, eandem re-
F petit in poſtumo. Primus autem nomen eſt inſtituti, Secundus ſubſtituti, atq; ideo ſic etiam ea no-
mina debent ſcribi, vt eorum prima littera maiuſcula ſit. Error natus eſt ex his compendiis, Prẽ, Prõ.
Quòd ſi ponas poſtumum viuo patre deceſsiſſe, falſum eſt quod ait ſubſtitutũ non admitti. Obſtat.
enim Conſtitutio Adriani. Rurſus ſi ponas mortuũ poſt patrem, natum patre viuo, ineptus ſis. quid
enim intereſt natus ſit poſtumus viuo an mortuo patre, ſi quidem ponatur poſt mortem patris de-
ceſsiſſe? Itaque omnino legamus, *Viuo Primo*. nam & ſubiicitur, *à quo exheredatus ſit*, quibus verbis
ſignificatur ab inſtitutione poſtumum exheredatũ non à ſubſtitutione, vt de filio poſuit initio. Ait,
Secundùm ſententiam qua vtimur.] Credo eum intelligere regulam Catonis, quæ & ſen-
tentia dicitur in l. Iulianus. ꝑ. de cond. & dem.

AD L. IX.

G Initium huius legis expoſuimus ſ. l. 6. Quæ traduntur in § 1. vt intelligamus, ſciẽdum eſt in hoc
titulo agi non de poſtumis alienis, ſed de poſtumis ſuis, quorum præteritione teſtamenta rumpun-
tur, atq; adeò de poſtumis feminarũ nihil agi. l. 4. in princ. l. 6. § vlt. ſ. nec de poſtumis ex iniuſtis nu-
ptiis. Poteſt tamen qui nondũ vxorem duxit, poſtumũ inſtituere, eumq; videtur inſtituiſſe, quem ex

ii a iuſtis

iuſtis nuptiis quandoque ſuſceperit d.l.4. Immò & ita rectè inſtituitur poſtumus, QVI MIHI EX A
SEIA NASCETVR, HERES ESTO, licet nondum cum Seia matrimonium contraxerit. Vi-
detur enim de Seia ducẽda cogitaſſe & futuras cum ea nuptias ſpectaſſe.l.filius.§.pen.ʒ.hoc tit. Sed
exigimus vt ea ſit innupta.l.poſtumum.ʒ.hoc tit. Nam ex ea quæ alteri nupta eſt, poſtumũ turpiter
inſtituimus. Turpe enim eſt alienæ vxoris nuptias appetere & ſolutionẽ alienarum nuptiarum ſpe-
ctare.Itaq; licet eo teſtamento quo ex vidua poſtumus inſtituitur ſuperius rumpatur, eo tamẽ quo
ex aliena vxore poſtumus inſtituitur,ſuperius non rumpitur, quod oſtenditur in hoc §.1. Item exi-
gimus,vt eam ex qua nominatim poſtumũ inſtituimus,fas ſit nobis ducere. Sunt autem etiam cum
ſorore nefariæ nuptiæ auctore Gaio 1.Inſtit. Ergo ex ſorore fruſtra poſtumus inſtituitur, niſi ſoror
ſit per adoptionem.hanc enim ſoluta adoptione vxorẽ ducere poſſumus, nec turpe eſt adoptionis B
ſolutionem ſpectare. §.pen.& §.vlt.ʒ.Ad hæc adduci perperam ſolet §.poſtumus.Inſtit.de legat.qui
eſt de poſtumo alieno.nos enim de ſuo diſputamus,&quod in eo §.traditur poſtumũ alienum in-
ſtitui poſſe niſi in vtero eius ſit quæ iure noſtro vxor eſſe non poteſt,malè ſic accipitur,quę vxor te-
ſtatoris eſſe non poteſt.Cur enim mihi non licebit eum qui eſt in vtero ſororis,heredem inſtituere?
deniq; ea exceptione in poſtumo ſuo dumtaxat vtimur.Igitur in eo §. quæ vxor eſſe non poteſt, id
eſt,cum qua nemo connubium habet, vt puta cum Veſtali vel hodie cum aſcetria. quod & Theo-
philus non intellexit.

Si filium.] Non tantùm agnatione poſtumi præteriti teſtamentũ rumpitur, ſed & quaſi agna-
tione,id eſt,ſucceſsione in locũ ſui heredis ex ſecundo capite legis Velleę,vt ſi viuo patre filius mo-
riatur,& in eius locũ nepos præteritus ſuccedat. Sui heredes ſunt liberi,qui ſunt in familia,& primũ
gradũ obtinent,dummodò vt in gradu ita & in hereditate præcedant.His cognitis, finge. Filiũ ex- C
heredo,extraneũ inſtituo,nepotẽ ex filio prætereo.iuſtũ eſt teſtamentũ. At viuo & deliberante in-
ſtituto filius deceſsit,tũ deinde inſtitutus repudiauit,atq; ita deſtitutũ eſt teſtamentũ.Deſtitui enim
& deſeri dicitur non adita hereditate.l.in quantitate.ʒ.ad leg.Fal.l.vlt.ʒ.de cond.inſtit.Sum ergo in-
teſtatus.At quis mihi erit ſuus heres ab inteſtato?Nõ dices filiũ,qui antequã deſtitueretur teſtamen-
tũ,vita functus eſt,ſuũ heredẽ extitiſſe potius quàm nepotẽ,quoniam filius eo tẽpore quo hereditas
ab inteſtato defertur,& ex teſtamẽto repudiatur,nepotẽ non præcedit.Nepos igitur ſuus heres erit,
quia in ea hereditate proximior eſt.Quod ſi poſt mortẽ filij adierit ſcriptus,præteritio nepotis teſta-
mentũ non rumpit.nã ſucceſsione in locũ ſui teſtamentũ rumpitur,eaq; ſucceſsio fit viuo teſtatore.
Scripto autẽ adeunte nepos in ſui locũ non ſuccedit,quoniam filius eum omnino præceſsit mortis
tẽpore, atq; ita iure teſtati filius nepoti obſtat, qui nihil obſtat iure inteſtati. l.ſcripto.ʒ.vnde lib.l.ſi D
quis filio.ʒ.tit.prox.l.1.§.ſciendũ.ʒ.de ſuis &leg.her.§.cùm autẽ.Inſtit.de here.quę ab int.In cauſa te-
ſtati mortis tẽpus ſpectamus,In cauſa inteſtati mortis tẽpus ſpectamus nullo facto teſtamẽto: facto
autẽ teſtamento,eodemq; deſtituto,non mortis,ſed deſtituti teſtamenti tẽpus ſpectamus,ac verba
XII.tab. SI INTESTATO MORITVR, quæ referuntur ab Vlpiano in frag.& à Cornificio &
Cicerone in Rhetoricis,vt hoc loco Paulus explicat,non tam ad tẽpus mortis quàm ad tempus de-
ſtituti teſtamenti referimus,quo certũ eſſe incipit teſtatorẽ inteſtato mortuum.At de iure teſtati di-
camus apertiùs.Si heres ſcriptus in propoſita ſpecie adierit,nepos præteritus teſtamentũ non rum-
pit quaſi in locum filij ſucceſſerit,quoniam non viuo teſtatore,ſed eo mortuo ius filij exheredatio-
ne abſciſſum eſt. l.filium. §.videamus.ʒ de bon.poſſ.con.tab.l.1.§ poſt ſuos.ʒ.de ſuis & leg.her.atq;
ita mortis tempore filius nepotem præceſsit. Habet tamẽ nepos querelam ex perſona filij,vt Iuſtin. E
conſtituit in l.ſi quis filium.C.de inoff.teſt. Diuerſum eſt, ſi filius fuerit apud hoſtes, isq; præteritus
vel exheredatus,quamquam hunc neceſſe nõ eſt exheredari,nepos præteritus,nam ſi filius ibi mo-
riatur, nepotis ſucceſsione teſtamentum rumpitur, quia ſcilicet ex lege Cornelia viuo auo ad filij
condicionem redactus,& in ius filij ſucceſsiſſe intelligitur. l.Gallus.§.videndum.ʒ.nec dicimus hoc
caſu poſt mortem teſtatoris ius filij abſciſſum & abruptum. nec enim captiuitas quicquam abrum-
pit, ſed ſuſpendit. l.illa.§.1.ʒ.de her.inſtit. & ideo in locum filij ſucceſsio inducitur rectè per legem
Corneliam. & hoc eſt quod ait dum inter exheredationem & captiuitatem rationem differentiæ
adfert, *Quod moriente auo filij ius pependerit,non abſciſſum,vt ſuperiori caſu, fuerit.* Sic filij ius dicitur in
l.ſi impubes.§.1.ʒ.de Carb.edic.§.vlt.Inſt.de adopt.& ius ſui in l.1.§.pen.ʒ.de lib.agnoſ.

F

AD L. COMMODISSIME.

Poſtumus vel poſt mortem teſtatoris ſuus naſcitur, vel poſt teſtamentum viuo teſtatore. Qui
mortuo teſtatore naſcitur,ex iure antiquo inſtituendus vel exheredandus eſt: Qui viuo teſtatore
ex lege Vellea. Præteritus teſtamentum rumpit.Ergo vt in omnem caſum is,qui in vtero eſt, in-
ſtituatur, ita inſtituendus eſt, SIVE ME VIVO, SIVE ME MORTVO NASCATVR, vt
in l.ſi ita ſcriptum.§.1.ʒ.de hered.inſtit. Hac oratione legis Velleæ & iuris antiqui caſus apertiſsimè
comprehenditur, nec interpretatio aut ſuppletio vlla neceſſaria eſt. Quòd ſi ita generaliter in-
ſtitutus ſit neutrius caſus mentione facta, QVI MIHI NASCETVR, HERES
ESTO, in vtrumque caſum poſtumum inſtitutum interpretabimur. An verò vno tantùm ca-
ſu expreſſo alterum ſupplebimus?Eſt inter ſupplere & interpretari differentia quædam.Supplemus G
ſpecialia,interpretamur generalia.l.Gallus.§.quid ſi qui filium.§.ſequenti.ʒ.hoc tit.Supplere eſt ex-
tendere &quaſi emendare.§.1.Inſtit.de bon.poſſ.Interpretari neq; extendere eſt neque emendare.
Supplere nõ poſſumus ſine lege,interpretari poſſumus ſine lege. Proinde ſi generaliter facta ſit in-
ſtitutio poſtumi,omnẽ ea caſum comprehẽdi interpretabimur,ſi ſpecialiter puta ex iure antiquo,Si
poſt

A poſt mortem naſcatur, legis Velleæ caſum non ſupplebimus, atque adeò rumpi teſtamentum dicemus ſi natus ſit viuo teſtatore. Deniq; legem Velleam ad ius antiquum, vel ius antiquum ad legem Velleam non extendemus. & hoc eſt quod proponitur in hac lege. quod etiam Paulus exponit his verbis III. Sent. *Talis eſt poſtumorum inſtitutio,* SI QVI POST MORTEM MEAM POSTVMI NATI FVERINT, HEREDES MIHI ESTOTE. *Si viuo eo naſcantur, rumpunt teſtamentum.* Item l. ſi pater filium. ͠j. de vulg. ſubſt. vbi ita fratri ſubſtitutus, Qui poſt fratris mortem naſcetur, & viuo fratre natus, totum teſtamentũ rumpit, quia & à ſubſtitutione præteritus eſt. Item l. Gallus. §. forſitan. ͠j. hoc tit. vbi nepos non rectè inſtitutus dicitur, qui ex iure antiquo inſtitutus eſt & viuo teſtatore naſcitur. At quid eſt quod ait Pomponius in hac lege nec ſub condicione quidem poſtumũ, qui in caſum omiſſum naſcitur, inſtitutum videri? Vtrùm poſtumum ita inſtitutum, QVI POST
B MORTEM NASCETVR, ſibi ipſi ſub cõtraria condicione ſubſtitutũ non videri? An poſtumum, qui in caſum omiſſum naſcitur, planè prȩteritũ eſſe nec teſtamẽti verbis vllo modo inſtitutũ videri? Alius enim inſtitutus videtur, quàm qui natus eſt. Itaq; is, qui in caſum omiſſum naſcitur, adeò eſt prȩteritus, vt nec illa verba, QVI POST MORTEM NASCETVR, ad eum referri poſsint. Deniq; non dicã hunc ipſum, qui viuo teſtatore naſcitur, inſtituiũ eis verbis, & tamen quaſi defecta condicione teſtamentũ rumpere, ſed omnimodo præteritũ, nullo modo inſtitutum dicam. Alium enim demonſtratũ inſtitutionis verbis quàm qui editus eſt. Ceterùm huic legi opponitur l. vlt. C. de poſt. her. inſt. in qua Iuſtinianus cõſtituit teſtamentũ non rumpi, ſi is qui ita inſtitutus eſt, QVI INTRA X. MENSES POST MORTEM NASCETVR, viuo teſtatore naſcatur. quod quidã ſic explicant probabiliùs, quàm ceteri, vt quia dixerit, QVI INTRA X. MENSES, contineantur
C etiã qui teſtatore viuo naſcuntur, modò ſi naſcãtur intra x. menſes. At ſi verè iudicare volumus, poſt mortẽ ſuam demũ numerari x. menſes teſtator voluit, & Iuſtiniani ea mens eſt, vt idem iuris ſit illo tẽpore nõ adſcripto, INTRA X. MENSES. nam vulgarẽ iuris antiqui formulã proponit, qua partus legitimus ſignificatur. l. Gallus in pr. ͠j. hoc tit. l. 3. §. vlt. ͠j. de ſuis & leg. her. quã tamẽ ſua conſtitutione adiunctio iuris noui, id eſt, legis Velleæ caſu Iuſtin. ſupplet. quod deſtitutus lege Põponius nõ potuit. Interpretãdi enim ius habemus, ſupplẽdi ſine lege auctoritatẽ non habemus. In vulgari ſupplemus pupillarẽ, & viciſsim in hac illã ex Conſtitutione ſcilicet Diuorũ fratrum. In reciproca quæ fit verbis generalibus, pro ratione perſonarũ aut ſimplicem aut duplicẽ ſubſtitutionẽ etiam ſine lege interpretamur. Conſtitutio Iuſtiniani eſt ex l. deciſionibus. ideóque non mirũ, ſi Pandectarum legibus non conueniat. Eſt autẽ in ea, ne ſit oratio mutila, ſic legendũ, *an hi qui viuo teſtatore nati ſunt,*
D *videantur non contineri teſtamento,* aut certè id omnino ſubintelligendum eſt.

AD L. IN SVIS.

Suorum heredum nomen eſt ex XII. tab. l. liberorum ͠j. de ver. ſig. l. vlt. ͠j. de bon. dam. quo ſignificãtur liberi tam naturales quàm adoptiui, qui in poteſtate ſunt, & hereditatis delatæ tempore proximiorẽ gradum obtinent. fuit & olim ex ſuis heredibus vxor, quæ in manũ conuenerat, & nurus quæ in manũ erat filiiſ. auctore Vlpiano in frag. & Gellio lib. 18. cap. 6. & Alicarnaſſæo lib. 2. Sui autem appellantur quaſi αὐτοκληρονόμοι, vt expoſuimus in Inſtitutionibus tit. de her. qual. Viuo enim eo in cuius poteſtate ſunt, quodammodo domini exiſtimantur. Auſonius Edyl. IIII.

Iuſta quidem ſeries patri ſuccedere, verùm
E *Eſſe ſimul dominos grãtior ordo pijs.*

Quamobrem filij qui ſunt in poteſtate morientis, non tam videntur hereditatẽ percipere, id eſt, ſucceſsionẽ in vniuerſum ius patris, quàm dominiũ continuare & liberam adminiſtrationẽ adipiſci. §. ſui autem. Inſtit. de hered. quæ ab int. non hereditatem adquirere, ſed retinere & miſcere ſe: non ſurari ex ea vel ſurripere, vel expilare, ſed leniore verbo amouere: non heredes fieri, ſed exiſtere, id eſt, apparere. l. vltim. §. ſin verò perpetuus. C. de cur. fur. quod eſt Theophilo ἀναφαίνεσθαι in princ. titul. de bon. poſſ. & in d. §. ſui autem. non repudiare hereditatem (nec enim quæ ipſo iure eis adquiritur, repudiari poteſt) ſed abſtinere beneficio Prætoris. deniq; aditio ſuis neceſſaria non eſt, nec prȩteritis bon poſſ. contra tab. nec deficiente condicione Prȩtoris tuitio, non præſtant etiam legata exceptis perſonis. At quia viuo patre domini ac participes eſſe exiſtimantur, eo fieri Paulus ait hoc
F loco, vt ſicut paterf. ſic filiusf. appelletur. Emancipatus filiusf. non eſt: quia exiit è familia patris, propriámque familiam habere cœpit. Suorum vna eſt familia, vna domus, in qua ſunt omnia communia. eadémque ratione materf. appellatur. Eſt enim proprie materfamilias ea, quæ in familiam mariti & ſui heredis locum venit, & ſic ex iure antiquo accipienda eſt l. pronuntiatio. §. familiæ. ͠j. de ver. ſig. dum in familia mariti numerat matremfamilias. Nurus tamen quæ in manu eſt filiif. licet in eadem ſit familia, non dicitur materf. quoniam, vt Sex. Pompeius ſcribit, materf. non ante dicitur, quàm vir eius paterf. dictus ſit, nec poſſunt hoc nomine plures in vna familia præter vnã appellari. Nepos item ex filio licet mortuo filio in ſui heredis locũ ſucceſſerit, nullam ex familia appellationẽ habet. Non igitur omnes, qui ſunt in eadem familia, ex nomine familiæ deductã appellationem habent, ſed hi tantũ qui primum gradũ obtinent. Illud etiam adnotandũ, non eandẽ eſſe vim vtriuſq;
G appellationis, Filiusf. & Paterfamiliàs. nã filiusf. nõ dicitur niſi qui patrẽ habet, Paterf. dicitur etiã is, qui filiũ nõ habet. Hoc enim nomine nõ tã genitor ſignificatur, quàm princeps familiæ. Filiif. nomine plures in eadẽ familia appellari poſſunt, Patrisf. vnus tantũ. Oeconomica enim monarchia eſt, vt Ariſtot. ait. Quod autẽ de dominio traditur hoc loco, interpretes quærunt, an ad poſſeſsionẽ pertineat. Et verius equidẽ eſſe arbitror nõ cõtinuari poſſeſſ. mortuo patre, quȩ nec eo viuo cõmunicata

filio intelligitur. itaque apprehendi eam oportere poſt mortẽ patris vt filio adquiſita videatur. nam A
poſſeſsio hereditatis non eſt. nec me mouet l.cùm miles.ʒ.ex quib.cau.ma.in qua poſſeſsio vſuca-
pionem ſignificat, vt in l.denique.eod.tit.non vſum rei. Vſucapio autem cœpta à defuncto procul-
dubio etiam ignoranti heredi procedit. Nihil etiam l.2.§.filium.ꝟ. pro her.quam in commẽtariis ad
eum titulum ſatis euidenter expoſuimus.Ergo quaſi dominus dumtaxat viuo patre filius eſſe intel-
ligitur,& porrò mortuo patre idem dominium penes filium deprehenditur:& licet heres inſtitutus
non ſit,tamen eius eſt potior cauſa,adeò vt nec vllus eo exiſtẽte pro herede vſucapere poſsit. l.2.C.
pro her.Sed ſi exheredatus ſit,certè ius ſui abſcinditur.l.9.§.ſi filium.ʒ.Poteſt exheredari iure patriæ
poteſtatis.l.quidam.ꝟ.de ver.obl.nam & eo iure occidi potuit ac vendi. Sed tamen niſi meritò fiat
exheredatio,reſcinderetur per querelam.l.vlt.ꝟ.de bon.dam.

B

AD L. QVOD DICITVR.

His verbis, *Quod dicitur*, ſignificatur regula iuris : atq; ita appellatur in l.pro2.in illo loco , *Licet
enim:* Regula hæc eſt,Nato poſtumo præterito teſtamentum rumpi.quæ ad poſtumum ſuum perti-
net,non ad alienum.Pro nato autem habetur is etiam,qui ex vtero matris exſectus eſt,quem cæſo-
nem vocant,cui & in omnibus aliis partibus iuris idem tribui ſolet quod nato. Pro nato etiam ha-
betur, qui mutilus naſcitur, non etiam, qui mortuus vel monſtroſus aut prodigioſus.l.3.C.de poſt.
her.inſt.licet in lege Papia,quæ orbas eorum quæ in teſtamentis relinquuntur, ſemiſſe multat,ma-
tri qualiſcumque partus proſit.quod odio legis receptum eſt.Notandum eſt ſeparari hac in re mu-
tilum partum à monſtroſo , licet lege quadam Romuli quæ refertur ab Alicarnaſſæo lib.2. eodem
iure ſit παιδίον ἀνάπηρον ϗ τέρας. C

AD L. SI ITA SCRIPTVM.

Talis eſt poſtumorum inſtitutio , Si filius naſcetur ex beſſe , vxor ex triente , Si filia naſcetur ex
triente, vxor ex beſſe.ſi filius & filia naſcantur, non rumpent teſtamentum, quia benigna interpre-
tatione placet vtrumq; inſtitutum videri.ergo & vtroque nato vxor admittetur. Fiet autem diuiſio
ex proportione Geometrica & ſpectabitur in primis qua proportione heredes inſtituti ſint. Eſt au-
tem filius ad matrẽ & mater ad filiam in proportione dupla.nam filio bes, matri triens, matri bes,
filiæ triens datus eſt.Erit ergo eadem ratione diuidenda hereditas inter geminos & matrem, & fi-
liæ vna pars,matri duæ,filio quatuor aſsignandæ ſunt. Sic erit vtrobiq; eadem proportio,quæ pro- D
portio Geometrica eſt. Vt enim matris ad filiam proportio eſt dupla,ita & filij ad matrem. Arithme-
tica proportio aliter ſpectatur,cùm ſcilicet vtrobique eſt idem exceſſus, vt ſi ita inter tres diuidatur
hereditas,vt vnus ſemiſſem, alter trientem , tertius ſextantem habeat. In Geometrica proportione
vtrobique non eſt idem exceſſus.

Regula.] Quænam hæc eſt regula iuris,Hereditatem adimi non poſſe.quinimmò adimi poteſt
non alio tantùm teſtamento,ſed & eodem,l.1.§.pen.ꝟ.de his quæ in teſt.del.hoc modo , SERVVS
LIBER ET HERES ESTO, ET MIHI MONVMENTVM FACITO, SI NON FECERIS,
EXHERES ESTO: vel hoc modo , TITIVS HERES ESTO, TITIVS QVEM SVPRA
SCRIPSI, EXHERES ESTO. l.pater ſ.ꝟ.de her.inſt.l.Seius.ꝟ ad leg.Fal.l.vxorẽ.§.heres.ꝟ.de leg.
3.vel vt in formula cretionis, TITIVS HERES ESTO CERNITOQVE IN DIEBVS PRO- E
XIMIS C. QVIBVS SCIERIS POTERISQVE: NISI ITA CREVERIS, EXHERES
ESTO. Verùm hac exheredatione fateor ſolam hereditatem non adimi. nam & cetera corruunt,
ſi idem ex aſſe heres & exheres ſcriptus ſit.quod non obtinet in teſtamẽto militis,à quo ita heredi-
tas adimi poteſt,vt tamen cetera non corruant. l.ſi certarũ.§.ſi eodem.ꝟ.de mil. teſt. Præterea cùm
hæc regula ſit de hereditate adempta , incongrua ei ſubiicitur interpretatio de libertate adempta.
Itaq; putamus non *Hereditatem*,ſed *Libertatem* eſſe legendũ,ſimili penitus errore illi quem notaui-
mus Obſ. IIII. cap. IIII. Sequitur enim propter eam regulam liberum & heredem eſſe iuſſum,
quamuis dominus ademerit eodem teſtamento libertatem, nihilominus vtrumque retinere,quòd
ſcilicet nõ poſsit heredi à ſemetipſo dari vel adimi quicquam : nec ſanè libertas ſeruo heredi ſcripto
datur , ſed eam à ſemetipſo accipit ſiue ex aſſe ſiue ex parte heres inſtitutus ſit , idq; neceſſario ad- F
mittendum eſt,Non tamen à ſemetipſo libertas adimitur.l.6.§.vlt.ꝟ.de her.inſtit.l.ex parte ꝟ.de adq.
her.Adnotandum & illud eſt nihil hunc §.ad titulum pertinere cuiuſmodi ſunt multæ in his libris
leges,vt Obſ. III. oſtendimus.

Teſtamentum.] Citatur hæc ſententia Iuliani à Tryphonino in l.filium.ꝟ.de bon.poſſ.con.
tab. Poſt mortem autem ſuam exheredatus filius videtur , quando non niſi poſt mortem filij adiri
hereditas poteſt. itaque hic filius pro præterito habetur. l.4.§.vltim.ꝟ.de hered.inſtit. l.Gallus.§.in
omnibus.ꝟ.hoc titul. Obſtat l.vltim.in fin.ꝟ.de condic.inſtit. Sed , vt breue faciam , poſtrema eius
legis pars non eſt integra , ſicut nec l.vltim.ꝟ.de bon. damn. Probabile autem eſt cùm oſtendiſſet
Papinianus filium ſub condicione poteſtatiua inſtitutum & non impleta condicione decedentem
nepotibus non obſtare quominus auo ſui heredes ſint , addidiſſe eum ſimilem caſum , vt ſit in l.1. G
§.ſciendum.ꝟ.de ſuis & leg.her. de filio exheredato & deliberantibus ſcriptis mortuo:quo quidem
conſtat nepotes auo ſuos heredes eſſe , ſi poſtea ſcripti hereditatem omiſerint. Non aſſentior his
qui in ea parte ita ſpeciem ponunt , FILIVS EXHERES ESTO, NEPOS CVM FILIVS
MORIETVR HERES ESTO. Valet exheredatio : quia moriendi tempus vitæ
non

A non morti deputatur. hæc concedamus. Ceterùm cùm hoc ſit propoſitum Papiniano, vt ſimi-
lem caſum exponat, quo filius nepoti non obſtat quominus auo ſuus & neceſſarius heres ſit, quid
opus eſt fingere ita nepotem inſtitutum CVM FILIVS MORIETVR? Nonne idem obſerua-
bitur ſi ita dixerit, FILIVS EXHERES ESTO, NEPOS HERES ESTO? l. qui in aliena.
§. interdum. ǰ. de adquir. hered.

AD L. SI POSTVMVS.

Tres in hac lege ſpecies proponuntur, quibus ob præteritum à ſubſtitutione poſtumum etiam
mortuo eo totum teſtamentum infirmatur, & ad legitimos hereditas venit. Prima hæc eſt, Poſtu-
mus ab inſtitutione exheredatus, à ſubſtitutione præteritus eſt. Subſtitutionem ſtatim ſi naſcatur,
B rumpit: nec ſi deliberantibus inſtitutis deceſſerit, ac poſtea inſtituti repudiauerint, ſubſtitutionem
conualeſcere patitur. itaque ad legitimos hereditas venit. quod expoſuimus in l. 8. ſ. Secunda hæc
eſt, Poſtumus à primo gradu exheredatus, à ſecundo præteritus, à tertio exheredatus eſt & delibe-
rantibus inſtitutis deceſsit, deinde inſtituti repudiarunt. Hereditas ad legitimos pertinet non ad
tertium gradum. Agnatione enim poſtumi ſublato ſecundo gradu, ſublatus eſt & tertius. qua de re
diximus ſ. l. 3. §. vlt. Sequitur tertia ſpecies. Titius & Gaius inſtituti ſunt, ab eis poſtumus exhereda-
tus, ab eorum ſubſtitutis præteritus eſt. Titius repudiat. an poſtumus admittitur? & ſi ita fuerit con-
cepta ſubſtitutio, SI VTERQVE HERES NON ERIT, repudiantis portio coheredi adcre-
ſcit, ideoq; tota hereditas verſatur in primo gradu à quo poſtumus exheredatus eſt, nec eo caſu po-
ſtumum admitti placet. Sed ſi ſingulis inſtituti ſingulis ſubſtituti ſint, vt puta Titio Primus, Gaio Se-
C cundus, repudiante Titio poſtumus in totum admittitur, & non tantùm Primum ſubſtitutum ſed
& Gaium inſtitutum repellit. Cùm enim poſtumo locus eſſe incipit, cedunt qui præcedunt, quique
ſequuntur omnes. l. penult. ǰ. tit. prox. quinimmò & in hac ſpecie licet poſtumus deliberante Titio
morte excludatur, repudiatione Titij totum teſtamentum ſubuertetur, & ad legitimos hereditas
veniet. & hæc eſt ſententia huius legis in §. nam & cum duobus. Diuerſum tamen eſſe oſtenditur in
dicta l. penult. ſi Titius & Gaius inſtituti & inuicem ſubſtituti ſint, poſtumus, vt ponimus, à primo
gradu exheredatus, à ſecundo præteritus. nam & ſi vix eſt vt non videatur ab vtroque exheredatus
eiſdem inſtitutis ſubſtitutiſq;, præſertim ſi poſt omnes gradus exheredatio ſcribatur. l. 1. C. de lib. pręt.
tamen ita ponimus à primo tantum gradu poſtumum exheredatum. Quia verò hoc caſu repudian-
te Titio Gaius vocatur, vt rectè Dinus animaduertit, non tam ex ſubſtitutione quàm proprio ad-
D creſcendi iure. l. ſi quis heres. ǰ. de adquir. hered. l. teſtamento. C. de impub. & aliis ſubſtit. ideo potior
eſt Gaij cauſa, quaſi videatur adhuc hereditas verſari in primo non in ſecundo gradu: & verò cùm
idem inſtituitur & ſubſtituitur, ſubſtitutio ea quaſi appendicula quædam eſt Inſtitutionis non ius
quoddam ſeparatum per ſe, adeo vt & ſi ſeruus heres inſtitutus & coheredi ſubſtitutus ex Inſtitu-
tione iuſſu domini adierit, & poſt manumiſsionem coheres repudiauerit, dominus ex cauſa quoq;
ſubſtitutionis portionem vacantem adquirat. & ita accipio d. l. ſi quis heres. §. 1. Nec me mouet l. ſi
ſolus. §. 1. eod. tit. quoniam inſtitutionis puræ inſtitutio condicionalis quæ extitit appendix non eſt.

AD L. SI FILIVS.

Quæ ad hanc legem pertinent, ea omnia Obſeruat. III. cap. XXIIII. expoſuimus. immo cap XXI.

E

AD L. FILII.

Heres vel exheres ita ſcribi ſolet, HERES ESTO, EXHERES ESTO. Sed & his verbis,
ſit, vel *erit*, inſtitutionem vel exheredationem ſcribi placet auctore Vlpiano in fragm. tit 21. l. quo-
niam. C. de teſtament.

AD L. MVLTI.

Ineſt in exheredatione quaſi nota quædam, & ex Nou. Iuſtiniani CXIII. exheredato legati vel
fideicommiſsi nomine relicta quarta querelam non excludit, ſed elogium in teſtamento ſcriptum
& probatum ab herede non alia ratione quàm ne temere inuratur quiſquam exheredationis nota.
F Exheredatione abſcinditur ius filij, repelliturq; filius non tantùm à paternis, ſed & à libertorum pa-
ternorũ bonis, neq; ei quicquam relinquitur niſi vt poſsit in hereditario ſepulchro ſepeliri & ſuá po-
ſteritatem inferre. l. 6. §. 1. ſ. de religioſ. Nonnumquam tamen, vt hoc loco oſtenditur, exheredatio
non notæ aut damni inferendi cauſa fit, ſed bono animo vt liberis conſulatur, vt puta ſi impuberes
ſint, & non directò, ſed per fideicommiſſum eis inſtituta fortè matre hereditas relinquatur CVM
ERVNT ANNORVM XIIII. ne ſcilicet interim tutelæ lubrico bona committantur, quo ca-
ſu conſtat filium non ſummoueri à bonis paternorum libertorum, nec iure queri de inofficioſo
teſtamento, ac ne ex Nou. quidem ſuperiori ita exheredato querelam dari puto. ei namque nulla
prorſus ineſt nota. Exheredationi ſimilis fuit abdicatio. nam & abdicatio ius omne filij abſcindit.
Vtrumque coniunxit Tertullianus de præſcriptionibus. Quos exheredauerunt, inquit, ſemper &
G abdicauerunt vt extraneos, vt inimicos. Sed abdicatio inter viuos fit, Exheredatio cauſa mortis: nec
poteſt, niſi teſtamento ſcribi. Exheredatio lege fit, Abdicatio ſine lege vſurpata eſt.

AD L. SVB CONDICIONE.

Qui ſuus eſt, & neceſſarius eſt. Suus eſt, vt vulgò dicitur, qui in familia eſt mortis tempore. Hæc

definitio ſatis plena non eſt. nam ſi poſt mortem filij exheredati deſtitutum ſit teſtamentum ſuper- A
ſtite nepote, non filius qui in familia fuit mortis tempore, ſed nepos ex eo auo ſuus heres eſſe in-
telligetur. l.9.§.ſi filium.ſ. quandoquidem non mortis, ſed delatæ hereditatis tempus inſpicitur. Sic
igitur Suum definiamus: Suus eſt, qui in familia eſt proximior delatæ hereditatis tempore. Defertur
ab inteſtato à morte vel à deſtituto teſtamento. Defertur ex teſtamento pura à morte, condiciona-
lis cùm condicio extiterit. Morte autem patris licet ſui iuris efficiatur, non deſinit filius eſſe in fami-
lia patris. l.ſi filiusfamilias.§.vlt.ſ. ad Maced. l.ſi pater. §.non tantùm.ī.de bon. poſſ.cont.tab. niſi in
alienam familiam adrogatione migrauerit poſt mortem patris. Morte enim patris capite non mi-
nuitur, Adrogatione capite minuitur. His cognitis, ſic ita eſſe, Filius ſa. inſtitutus eſt ſub condicione,
& quidem iure, hoc pacto, ſi Alexandriam ierit, mortuo patre ſe adrogãdum dedit, poſt adrogatio-
nem condicioni paruit. non eſt ſuus heres, quia in familia patris non eſt delatæ hereditatis tempore. B
ergo nec neceſſarius. Huic ſententiæ obſtat l.4.§.interdum.ī.de adquir.hered. l.filius patroni.ī.de
bon.lib. Filius exheredatus eſt, nepos ex eo inſtitutus, mortuo auo nepos recidit in poteſtatem filij,
& nihilominus auo neceſſarius heres fit, & conſequenter per eum filius quoq; neceſſarius fit. At nos
de adrogato loquimur, non de eo qui recidit in poteſtatem patris ſui auo mortuo. Qui arrogatur,
capite minuitur. Qui in poteſtatem recidit, capite non minuitur. eadem namque familia eſt. Item
obſtat l.3.§.vlt.ī.de hered.inſtit. Frater fratri impuberi ſubſtitutus eſt in ſecundum caſum, impuberi
neceſſarius heres eſt. nam quẽ ſibi poteſt pater, eundem & filio impuberi neceſſarium facit. At fin-
ge nondum apertis tabulis fratrem ſubſtitutum ſe adrogandum dediſſe. an erit pupillo neceſſarius?
Lex ait neceſſarium fore. Sed hoc ideo quia non ex apertis tabulis, ſed à morte defertur heredi-
tas paterna. Mortis autem tempore in patris familia fuit. Ergo & idem impuberi quandocumque C
deceſſerit, ex ſubſtitutione pupillari neceſſarius heres erit. Satis namque eſt ſi in patris familia fue-
rit delatæ hereditatis tempore. quoniam id omne pro vno teſtamento habetur, nec exigimus, vt &
in eadem familia ſit delatæ pupillaris hereditatis tempore. l.pater filio.eod.tit.

AD L. SI FILIVM.

Si filium exheredem, deinde heredem ſcripſero, ſecunda ſcriptura potior eſt. Idem dico econ-
trario, ſi filium heredem, deinde exheredem ſcripſero. conſtat enim eodem teſtamento heredita-
tem exheredatione adimi poſſe, vt dictum eſt ſ. l.ſi ita ſcriptum. §.regula. Ex inſcriptionibus au-
tem puto huic legi cõiungendam l.ſi ita ſcriptum.ī.de hered.inſtit. in qua & alio caſu oſtenditur po-
tiorem ſecundam ſcripturam eſſe. D

AD L. FILIO.

Teſtamentum rumpitur mutatione, agnatione, adoptione, in manum cõuentione, ſucceſſione,
manumiſſione. Adoptione vel ſucceſſione teſtamentum rumpitur, ſi in eo is, qui adoptatur, vel qui
ſuccedit in locum ſui heredis, præteritus ſit. quòd ſi inſtitutus ſit, teſtamentum non rumpitur, quo-
niam vtilis eſt inſtitutio.§.vlt.ī.l.ſi qui heres.ī.tit.prox. Quid ſi exheredatus ſit? & quidem ſi nepos,
qui exheredatus eſt, mortuo filio vel emancipato in ſui heredis locum ſuccedat, teſtamentum non
rumpitur, quoniam ea nepotis exheredatio valet ex lege Vellea. Filius quoque emancipatus ſi ex-
heredatus ſit, deinde adrogatus à patre, teſtamentum non rumpitur, quoniam ea exheredatio iure
prætorio valet. Omnes enim filij naturales, qui ſui futuri erant iure prætorio inſtituendi vel exhere- E
dandi ſunt, nec efficere poteſt adrogationis commẽtum, licet fiat quaſi nepotis non quaſi filij loco,
vt qui natura filius eſt, minus videatur eſſe natura filius. Veritas enim ſimulatione adoptionis offun-
di non poteſt. Veritas, id eſt, ius naturale. M. Tullius veritatem ſuſcipiendorum liberorum dixit pro
domo ſua. At ſi extraneus exheredatus, deinde adrogatus ſit, teſtamentum rumpitur, quia in extra-
nei perſona exheredatio ab initio nulla fuit. l.non putauit.§.ſi quis filium.ī.de bon.poſſ.cont.tab. in
qua citatur hæc lex.

AD L. TITIVS.

Quemadmodum vnicus filius ſic nominatim exheredatur, FILIVS EXHERES ESTO, ita
plures filij ſic nominatim exheredari videntur, CÆTERI OMNES FILII MEI EXHERE- F
DES SVNTO. quod expoſuimus ſ.l.1. An & illis verbis exheredati videntur hi quos teſtator de-
functos credebat? Sic puto. agent itaque querela inofficioſi teſtamenti quaſi exheredati, & de er-
rore patris Centũ viri iudicabunt. quod oſtendo hoc argumento: Si miles cuius præteritio exhere-
datio eſt, filium per errorẽ prætermiſerit, filio querela denegatur, nõ quòd pro præterito omnimo-
do habeatur, ſed quia & nominatim exheredatus non haberet querelam. l.de inofficioſo. C.de in-
offic.teſt. Ceterùm ea præteritio vel exheredatio militis ipſo iure teſtamentum infirmabit. l.ſicut.C.
de teſt.mili. quia non eſt veriſimile, vt ſummoueri eum miles voluerit, quem ignorabat ſupereſſe.
Quòd ſi mater, cuius etiam præteritio pro exheredatione habetur, filium per errorem præterierit,
quia de inofficioſo teſtamento matris queri licet, & eſt hae in re differentia inter matrem & mili-
tem, ei quaſi exheredato dabitur querela, vt oſtenditur in l.ſi inſtituta.§.vlt.ſ.de inoffic.teſta. cui ſta- G
tim ex Paulo ſubiicitur l.cùm mater. in qua refertur decretum Adriani quo is in eadem ſpecie ſola
inſtitutione infirmata ad filium præteritum cenſuit hereditatem pertinere ſaluis libertatibus & le-
gatis. quod adnotatum fuiſſe Paulus ait quaſi eſſet contra regulam iuris, quæ dictat per querelam
totum teſtamentum infirmari. Itaque id decretum probare Paulus non videtur ſuo more. Decreti
ratio

A ratio hæc fuit, quia ſi mater filium viuere exiſtimaſſet, filium non extraneum inſtituiſſet, eademq́;,
vt probabile eſt,à filio legata reliquiſſet : quæ exigit, vt & in militis ſpecie idem decernatur,cùm tamen
contrà Gordianus ſcribat totum militis teſtamentum infirmari.d.l.ficut. Quare valde nouum
eſt Adriani decretum,nec conſentit cum iuris noſtri poſitionibus.At hæc omnia dirimit Nou.Iuſtiniani,qua
generaliter conſtitutum eſt ex cauſa exheredationis vel præteritionis,quæ vice exheredationis
ſit,ſolam inſtitutionem infirmari : ex qua non malè quis etiam eliciat in ſpecie propoſita milite
filium per errorem omittente, quo ſolo caſu ob præteritionem teſtamentum militis infirmatur,non
totum infirmari,ſed in partem inſtitutionis dumtaxat.

Lucius.] Poſtumi qui poſt mortem ſui naſcuntur, ex iure antiquo : qui poſt teſtamentum, ex
lege Vellea inſtitui poſſunt. Poſtumi alieni, id eſt, qui ſui non naſcuntur,inſtitui iure ciuili non poſ-
B ſunt,licet agnati ſint vel cognati,iure prætorio inſtitui poſſunt.§.1.Inſtit.de hon.poſſ. l.poſtumus.ff.
de inoffic.teſt.l.1.§.ſi filius in adoptionem.l.extraneo.ff.de ven.in poſſ.mit. l.3.ff.de hon.poſſ.ſec.tab.
§.poſtumus. Inſtit. de legat.& hodie ex Conſtitutione Iuſtiniani etiam iure ciuili eorum inſtitutio
valet. Qui eſt in vtero neptis ex filia, alienus poſtumus eſt, quoniam proauo materno ſuus non
naſcitur.itaque ab eo iure ciuili inſtitui non poteſt. Verùm finge,inſtitutus eſt poſtumus ex nepte ex
filia nata hora diei ſexta, id eſt, meridie, & eadem die priuſquàm inſtitueretur poſtumum neptis
enixa erat albeſcente cœlo (ſic legendum) id eſt,diluculo.Vergil.III. Æneid.Vt primùm albeſce-
re lucem vidit. Gneus Mattius apud Gellium lib.xv. Iamiam albicaſsit Phœbus & recentatur.Apu-
leius VII. Vt primùm tenebris abiectis dies inalbebat.Hoc autem caſu iure ciuili inſtitutionem va-
lere placet, quia cùm re vera natus fuerit pronepos tempore facti teſtamenti loco eius eſt, qui ſuper-
C ſtes eſt, & plus valet quod in re eſt quàm quod in opinione eſt. Itaque pronepos citra bonorum
poſſeſsionem adeundo vel pro herede gerendo proauo ex teſtamento ſuccedet.

AD L. FILIVS A PATRE.

Duo ſunt genera condicionum, Poteſtatiua & Caſualis:Poteſtatiuarum item duo, Quæ vltimo
vitæ tempore impleri poteſt,Quæ vltimo vitę tempore impleri nõ poteſt.l.5.ff.de hered.inſtit.l.vlt.ff.
de cond.inſtit.filiusf. ſub poteſtatiua inſtitui poteſt, nec in eius defectum neceſſariò exheredandus
eſt.Sub caſuali inſtitui nõ poteſt,niſi in eius defectum exheredetur. l.iam dubitari.ff.de hered.inſtit.
Si ſub poteſtatiua inſtitutus ſit, quæ vltimo vitæ tempore impleri poteſt, eaq́; pendente deceſſerit,
nihil ad ſuum heredem tranſmittit, quia patri neque ex teſtamento, neque ab inteſtato heres fuiſſe
D intelligitur. Si ſub ea quæ vltimo vitæ momento impleri non poteſt, & ea pendente deceſſerit, ab
inteſtato patri heres fuiſſe intelligitur, niſi ſubſtitutum vel coheredem habuerit, qui teſtamentum
ſuſtineret. Quod ſi ſub caſuali inſtituatur, & in eius defectum exheredetur, eaque pendente deceſ-
ſerit : etiam ſi coheredem vel ſubſtitutum habuerit,patri videtur ab inteſtato heres extitiſſe auctore
Tryphonino hoc loco.quod minimè congruit his quæ ſuperiùs dicta ſunt de condicione poteſtati-
ua,quæ vltimo vitæ momento impleri poteſt. nam & caſualis vltimo vitæ momento impleri poteſt.
ergo ea pendente morienti neque ex teſtamento neque ab inteſtato delata videtur hereditas. de-
nique nihil ad poſteritatem ſuam tranſmittit. Verùm hoc totum ſic explicari conuenit. Si viuo fi-
lio condicio caſualis defecerit, exheredatio valet, & ſubſtitutus vel coheres in aſſem admittitur.
Sed ſi ea pendente deceſſerit, non poteſt inſtitutio vel exheredatio poſt mortem eius valere. l.4.§.
E vlt.ff.de her.inſtit.& ideo,quaſi fuerit ab initio præteritus, redit res ad inteſtati exitum,vt filius tranſ-
mittat hereditatem repulſis ſubſtitutis & coheredibus. quod non ſimiliter dici poteſt de condicio-
ne poteſtatiua,quæ non tam deficere videtur quam omitti, vt imputari filio rectè poſsit quòd eam
non expleuerit. Ait, *Quia dum viuis*, id eſt,quia pro præterito habetur. Ait, *Herede autem*, &c. quod
ita ſuperioribus annectendum eſt. Poſt mortem filij exiſtens inſtitutio vel exheredatio pro non fa-
cta habetur,ideoque & filio exheredato heres poſt mortem filij inſtitui non poteſt. l.ſi ita ſcriptum.
§.vlt.ff.filio tamen ex parte inſtituto coheres poſt mortem filij inſtitui poteſt.

Filiusfamilias.] Non tantùm ſui heredis agnatione teſtamentum rumpitur, ſed & adoptione,
ſucceſsione, in manum conuentione, manumiſsione. quoniam his modis ſuus heres quaſi agna-
ſcitur.Addatur ex hoc loco & alius rumpendi modus,Morte aui recidente nepote in poteſtatem fi-
F lij cuius teſtamẽto compoſito de caſtrenſi peculio nepos præteritus eſt. Igitur agnatio naturalis vna
eſt. Quaſi agnationis quinque ſunt formæ.Qui agnaſcuntur,vel qui quaſi agnaſcũtur,ſi inſtituti ſint,
proculdubio teſtamentum nõ rumpunt. Quòd ſi exheredati ſint,varietas quædam exiſtit. nam qui
agnaſcuntur,vel qui ſuccedunt,& filij emancipati qui adoptantur, ſi exheredati ſint, non rumpunt.
Extraneorum tamen & in manum conuentione teſtamentum rumpitur,licet in eo qui adoptantur,
vel quæ in manum conueniunt,exheredatæ ſint,quoniam in eorum perſona exheredatio ab initio
non valuit. Quid verò ſi nepos exheredatus ſit in teſtamento filij & morte, cui in eius poteſtatem
reciderit? Tryphoninus ait teſtamentum non rumpi. quia ſine capitis minutione recidit in pote-
ſtatem. eadem namque familia eſt. Itaque ea exheredatio ab initio vires habuiſſe intelligitur.
idemq́ue dicendum eſt iure antiquo poſt primam & ſecundam mancipationem & manumiſsio-
G nem in poteſtatem redeunte filio. Ait, **Cùm militare deſiſſet.**] quoniam eo pagano facto pla-
nè rumpitur teſtamentum,nec vlla ratione conualeſcere poteſt.

Si quis ex certa.] Commodius eſt poſtumum generaliter inſtituere. l.4.ff. Commodiùs fit
Inſtitutio,quæ nullo aut paruo ruptionis periculo fit.l.commodiſsimè.ff.

Si quis eo tempore.] Ex ea,quæ vxor mea eſſe numquam poteſt,puta ex ſorore naturali, qui
mihi

mihi naſcetur poſtumus, nullo iure inſtituitur. Ex ea quæ vxor mea eſſe poteſt, qui mihi naſcetur A
poſtumus, vtroque iure inſtituitur rectè, modò ſi vidua ſit aut virgo, vt expoſuimus ſ.l.9. licet nunc
vel propter ſeruitutem vel propter rationes tutelæ vxor mea eſſe non poſſit. Non eſt mihi cum an-
cilla connubium, erit tamen ſi manumittatur. Non eſt mihi aut filio meo cum ea connubium cuius
tutor aut curator fui, erit tamen allegatis redditisq; rationibus, & expleto tempore x x v. annorum
& vtilis anni, vel, vt hodie à Iuſtiniano conſtitutum eſt, expleto tempore x x i x. annorum, quoniam
intra ea tempora rationes retractari per integri reſtitutionem poſſunt. Erit, inquam, connubium
poſt ea tempora ſi & redditæ fuerint rationes. Quod ſi redditæ nondum fuerint, non erit connu-
bium ne poſt ea quidem tempora. Ait, Aditus eſt,] hoc eſt, iure ciuili adire hereditatem po-
teſt. Ait, Quid autem,] &c. quod ſuperioribus ita coaptandum eſt. Ex Seia nondum vxore poſtu-
mus inſtitui poteſt. Quòd ſi ex ea filium quidem ex beſſe, filiam ex triente heredem eſſe iubeam, B
nec coheredem vel ſubſtitutum addam, vnus vnáve natus natáve aſſem obtinebit. *Inuicem* hoc lo-
co non eſt *mutus*, ſed pro ſua cuique vice, vt in l.7.ff.de condic.inſtit.

AD L. GALLVS.

Poſtumorum ſumma diuiſio hæc eſt, quòd aut ſui, aut alieni ſint. Alieni ſunt, qui ſui non naſcun-
tur. §.poſtumo. Inſtit. de legat. quorum alij agnati vel legitimi, alij cognati, alij prorſus extranei ſunt.
Qui ſui ſunt, & legitimi ſunt & agnati. Sed differentiæ cauſa ſui à ceteris legitimis ſeparantur, qui ſui
non ſunt. Poſtumi agnati ſunt, veluti frater qui eſt in vtero matris vel fratris poſtumus. Hi & legiti-
mi ſunt omnes. Cognati ſunt, veluti is, qui eſt in vtero nurus filij emancipati, aut in adoptiuam fa-
miliam dati poſt emancipationem vel adoptionem conceptus. Matri quoque is qui cæſo vtero ex- C
trahitur cognatus eſt poſtumus, & hic etiam legitimus eſt ex S. C. Orfitiano. Superior legitimus
non eſt. Ex cognatis ergo quidam legitimi ſunt, non tamen omnes, niſi ex Nouellis Iuſtiniani. Pror-
ſus extranei ſunt, qui nec agnati nec cognati ſunt, de quibus accipienda eſt l. extraneo. ff. de ven. in
poſſ. mit. quoniam horum prætor curam nõ habet, niſi inſtituti ſint, ſed inſtitutus dat bonorum poſ-
ſeſsionem ſecund. tab. Poſtumis autem agnatis vel cognatis non tantùm ſecund. tab. ſed & ab in-
teſtato Vnde legitimi & Vnde cognati bonorum poſſeſsionem dat. Porrò iure ciuili qui prorſus
extranei ſunt, ne ex teſtamento quidem admittuntur, ſed neque agnati vel cognati, vt diximus ſ.l.
Titius. §. Lucius. Nec enim ſemper iure ciuili qui ſunt in vtero, habentur pro natis. Verùm ab inte-
ſtato legitimi admittuntur. l. penult. ff. de legat. 1. in qua quæ refertur ſententia Galli, alia penitus eſt
ab ea qua de agitur hoc loco, cui ſimilis eſt l. 1. §. penult. ff. de legat. 3. Hic illud adnotandum eſt quoſ- D
dam eſſe iure ciuili alienos, qui iure prætorio ſuorũ loco ſunt, vt is qui eſt in vtero nurus filij eman-
cipati poſt emancipationẽ conceptus. namque Prætor ei non tantùm ſecund. tab. ſed & contra tab.
& Vnde liberi bonorum poſſeſsionem dat. At iure ciuili ſui poſtumi ſunt, qui nati ſui heredes no-
bis futuri ſunt, veluti filij qui ex iuſta vxore naſcentur, vel nepotes qui ex filij iam mortui iuſta vxore
naſcentur. Hi aut iure ciuili, aut lege Vellea, aut ex ſententia Iuliani inſtitui poſſunt etiam nondum
concepti. Iure ciuili inſtituuntur qui poſt mortem noſtram ſui agnaſcuntur, auctore Vlpiano in frag.
tit. 22. Ius ciuile vocat quod ius antiquum Scæuola in hac lege habita ratione iuris noui, id eſt, legis
Velleæ, quod x i i. tab. Theophilus in §. 1. Inſtit. de bonor. poſſ. Et quidem hi, quos conſtat faciendi
teſtamenti tempore, ſi ſuperſtites eſſent, ſuos futuros, proculdubio eo iure inſtitui poſſunt, exempli
gratia, QVI MIHI EX VXORA MEA POST MORTEM MAAM NASCETVR, FI- E
LIVS HERES ESTO, vel, QVI MIHI EX NVRV, QVAM DECEDENS FI-
LIVS MEVS PRÆGNANTEM RELIQVIT, NEPOS POST MORTEM MEAM
NASCETVR, HERES ESTO. De neponbus ex filio, qui ſunt aut futuri ſunt in vtero nurus,
an ſuperſtite filio inſtitui poſsint, dubitatur. Hi enim ſi poſt mortem aui ſuperſtite filio naſcantur,
auo ſui futuri non ſunt. Sed ſi præmortuo filio deinde poſt mortem aui naſcantur, auo ſui heredes
futuri ſunt: & in illum quidem caſum quo ſui futuri non ſunt, iure ciuili inſtituuntur malè: In eum
quo ſui futuri ſunt, bene. & hac de re formulã huiuſmodi Gallus cõpoſuit, SI FILIVS MEVS, &c.
Proprium munus Iuriſconſultorum eſt reſpondere, cauere, & ex iure formulas componere, quod
eſt ſcribere. Cicero pro Muræna, Vrbanam militiam reſpondendi, cauendi, ſcribendi. Idem in To-
picis, Cùm tu mihi meiſq; multa ſæpe ſcripſiſſes. Sic legendum ex vet. libris. Quod & iura condere F
Iuſtinianus dixit in §. reſponſa. Inſtit. de iur. nat. & inde ab Eutropio lib. 8. Vlpianus iuris cõditor ap-
pellatur. Hanc verò formulam inſtituendi poſtumi nepotis quem teſtamenti tempore filius præce-
dit, Gallus ex iure ciuili compoſuit. & ſanè in periculum rumpendi teſtamentum deducitur niſi in
hunc caſum poſtumus nepos heres inſtituatur, aut niſi alio ſcripto exheredetur. Eo inſtituto filium
quoque nominatim inſtitui neceſſe eſt, vt dicetur in §. in omnibus. ff. Eo exheredato filium quoque
exheredari neceſſe eſt. Exheredari autem hic poteſt alio, vt diximus, herede ſcripto non filio. nam
filio ſcripto, in hunc caſum nepotis exheredatio non valet, quoniam poſt deſtitutum teſtamentum
exheredatur, niſi filius alium coheredem habeat, à quo ſuſtineatur teſtamentum. Quid igitur ſi inſti-
tuatur filius purè, inſtituatur poſtumus nepos in eum caſum quo ſuus naſcetur? An hæc ſecunda in-
ſtitutio ſubſtitutio eſt. Inſtitutio eſt. Inſtitutio dicitur paſsim in hac lege, & in l. ſi mater. §. vlt. ff. de G
vulg. ſubſt. Subſtitutio nuſquam: & verò ſi ſucceſsionem ſpectas, inſtitutio eſt. nam filio, qui mor-
tuus eſt viuo auo, nunquam fuit delata hereditas. priori itaque nepoti defertur. ergo nepos inſtitu-
tus eſt. Sed ſi ſcripturam ſpectas, ſubſtitutio eſt. l. cùm in teſtamento. ff. de hered. inſt. Hic quærunt
quidam, ſi nepos inſtitutus ſit ex iure antiquo quemadmodum Gallus præſcripſit, & viuo auo naſca-
tur,

A tur, an & hoc caſu ei ſit aditus ad hereditatem ex Cõſtitutione Iuſtiniani, de qua diximus in l.com-
modiſsimè.§.quod negant hac ratione, quoniam Conſtitutio Iuſtiniani de filio poſtumo loquitur.
facilius autem inſtitutio poſtumi filij concepta in hunc caſum, Si naſcatur poſt mortem, protrahitur
ad alterum, Si viuo teſtatore naſcatur, quàm inſtitutio poſtumi nepotis, quoniam, inquiunt, ex iure
antiquo poſtumus filius in vtrumque caſum inſtitui poteſt, poſtumus nepos priore ex iure antiquo,
poſteriore ex lege Vellea. quod falſum eſt. nam & filius poſtumus non niſi ex lege Vellea ſi viuo pa-
tre naſcatur inſtitui poteſt. l.3.§.1.ꝟ.tit.prox. Itaque nihil nos mouet quominus dicamus quod Iuſti-
nianus conſtituit in filio, idem obtinere in nepote. Hæc ſatis erit adnotaſſe ad initium huius legis,
Id modò teneatur totam legem eſſe de poſtumis ſuis. quin & totus titulus eſt de liberis & poſtu-
mis ſuis, quod & interdum exprimitur, vt in l.4. dum ait, *maſculum*. femina enim ſuum non habet.
B & in l.6. dum ait, *ſi in eo virilia præualebunt*. & in l.quod dicitur, dum ait, *ſi naſcatur in poteſtate*. Vnus
tantùm eſt locus de alieno poſtumo in l.Titius.§.Lucius. & alter à titulo prorſus alienus in l.ſi ita ſcri-
ptum.§.regula.

Quidam.] Ergo nepos poſtumus iure ciuili inſtitui non poteſt, niſi in eum caſum quo ſuus fu-
turus eſt, cuius inſtitutionis formulam Gallus ſcripſit. Sed quid ſi nepos poſtumus inſtituatur nullo
caſu expreſſo, his verbis, FILIVS HERES ESTO, QVI MIHI EX FILIO NEPOS
POST MORTEM MEAM NASCETVR, HERES ESTO? an adeò ſumus obſtricti for-
mulæ Galli, vt omnino eam ſequi cogamur? Scæuola ait ſimpliciter factam poſtumi nepotis inſti-
tutionem admitti, vt eo caſu valeat qui ex verbis concipi poſsit. Ex verbis concipi, & Verbis concipi
idem eſt. Sunt ſimiles loci complures in Pandectis, quas cùm dicimus Florentinum exemplar ſem-
C per dicimus, in quibus *Ex* videtur abundare: Aut certè legendum eſt, *Qui & verbis concipi poſsit*.
Hic igitur eſt ſenſus, Pura inſtitutio nepotis in eum caſum valet, qui & verbis concipi poteſt, puta
in caſu mortis filij aut ſimilem, Qui caſus verbis concipi poteſt, idem ſimplici inſtitutioni tacite ineſt:
Concipi autem poteſt non tantùm caſus mortis filij, ſed & alij plures ſimiles caſus, vt dicetur in ſe-
riùs. quos omnes generalis & ſimplex inſtitutio poſtumi nepotis complectitur. Simplex hæc inſtitu-
tio non eſt ſi ius antiquum & legem Velleam ſpectas, quoniam caſus iuris antiqui exprimitur, *Si poſt
mortem naſcatur*. Cùm tamen duo ſint caſus, vnus quo nepos ſuus futurus eſt, alter quo ſuus futurus
non eſt, & neuter exprimatur, ideo ſimplex & indefinita inſtitutio dicitur. Hic Accurſius quærit,
quid iuris ſit, ſi filium & nepotem ex eo iam natum auus heredes inſtituat? an vterque admittatur?
Si filium & nepotem poſtumum inſtituat, vterque non admittitur. l.cùm in teſtamento.ꝟ.de hered.
D inſtit. nam in eum dumtaxat caſum valet inſtitutio poſtumi, quo ſuus futurus eſt, puta ſi filius mo-
riatur viuo patre. At nepotis ſuperſtitis inſtitutio omnimodo valet. Cur ergo filium & nepotem ſu-
perſtitem ex inſtitutione ſimul non admittemus? vt tamen per ſemetipſum partem filius recipiat,
partem per nepotem, qui in eius poteſtatem recidit. l.ſi ego. l.ſi ex ſua parte.ꝟ.de adquir.hered. vel ſi
non recidat in poteſtatem, quòd auus fortè filium aut nepotem viuus emancipauerit, ſuam ſibi quiſ-
que partem habebit. Eſt & vnus caſus, quo filius & poſtumus nepos ſimpliciter inſtituti ſimul ad-
mittuntur, puta ſi poſtea filius emancipetur vxore prægnante, quo etiam caſu inſtitutio poſtumi ne-
potis valet, quia auo ſuus naſcitur. Ius enim ſui, non ius inſtitutionis emancipatio extinguit.

Idem credendum.] Quæ dicta ſunt de nepote, trahuntur ad pronepotem. Pronepos poſtu-
mus inſtitui poteſt in eum caſum quo ſuus futurus eſt. Caſus hic eſt, ſi viuo proauo filius vel ne-
E pos qui ſolus ſupereſt moriatur, vel vtroque ſuperſtite ſi filius & nepos moriantur. Ait, Iam mor-
tuo pronepote.] Sic Flor. manifeſto errore. legendum enim, *nepote*. Ait, Quod ſimiliter.] Si
filius & nepos ſuperſtites ſint, poſſum inſtituto filio, præterito nepote, ſic pronepotem poſtumum
inſtituere, SI FILIVS ET NEPOS VIVO ME MORIENTVR, TVNC QVI MIHI EX
NEPOTE PRONEPOS POST MORTEM MEAM NASCETVR, HERES ESTO.
quibus verbis non videtur etiam nepos inſtitutus. itaque hoc caſu neceſſe eſt præmori nepotem.
alioquin præmoriente filio nepotis ſucceſsione teſtamentũ rumpetur ex ſecundo capite legis Vel-
leæ, nec ſi deinde poſt filium moriatur viuo auo teſtamentum iure ciuili conualeſcet, à Prætore ta-
men pronepoti ſcripto dabitur bon.poſſeſſ.ſecund.tab. ſecundùm ea quæ tradita ſunt. l.7.ꝟ.

Et quid ſi tantùm.] Concipitur inſtitutio poſtumi nepotis in caſum mortis filij ex formula
F Galli: inſtitutio poſtumi pronepotis in caſum mortis filij, aut nepotis, aut vtriuſq;, ex mente Galli.
eodem modo concipitur cæterorum liberorum poſtumorum inſtitutio. Liberi enim qui præcedunt
poſtumos, morte ſui eſſe deſinunt, atque ita deinde poſtumi ſui naſcuntur, nec rumpunt inſtituti.
At manca videtur eſſe inſtitutio quæ in hunc modum concipitur. Quid enim ſi non morte liberi,
ſed deportatione ſui eſſe deſinant? quid ſi emãcipatione? Caſus deportationis ſimilis eſt morti. nam
vt morte, ita deportatione non tantùm ius ſui, ſed & inſtitutio filij infirmatur. Caſus emancipatio-
nis non per omnia ſimilis eſt morti. Mors omnia infirmat. Emancipatio ius ſui infirmat, inſtitutio-
nem non item. §.vlt.ꝟ. l.1.§.ſi filius.ꝟ.de ſuis & leg. her. Itaque, vt in.§.quidam. expoſuimus, filio &
nepote poſtumo ſimpliciter inſtitutis, ſi poſtea filius emancipetur nec moriatur, vterque ad heredi-
tatem ex inſtitutione admittetur. quod ſimiliter non fit ex formula Galli. l.cum in teſtamento.ꝟ.de
G hered.inſtit. Dari tamen poteſt ſpecies, qua ſit caſus emancipationis omnino ſimilis morti, non qui-
dem in filio, ſed in nepote, ex quo pronepos inſtituatur, vt Scæuola oſtendit in §.prox.ꝟ. filius ne-
ceſſariò inſtituẽdus eſt, filio inſtituto nepos præteriri poteſt. §.prox.ꝟ.§.in omnibus.ꝟ. nec ſi præmo-
riatur, heres futurus eſt. itẽ ſi emancipetur, iure ciuili heres futurus nõ eſt, licet filio ſuperuixerit, quia
inſtitutus non eſt, atque ita emancipatio tantùm efficiet quantum mors. Quid igitur ſi filius depor-
tetur?

tetur? quid ſi nepos prætentus emancipetur? An & in hos caſus, qui omnino ſimiles ſunt morti, A
nepos vel pronepos poſtumus inſtitui poteſt? Poſtumus vel ex iure antiquo inſtituitur, vel ex lege
Vellea, vel commixtis duobus capitibus legis Velleæ ex ſententia Iuliani. Lex Vellea ad hos caſus
non pertinet: ergo nec ſententia Iuliani, quæ conflatur ex lege Vellea. quoniam his caſibus poſtu-
mi poſt mortem agnaſcuntur. Lex Vellea de poſtumis loquitur primo capite, qui viuis teſtatoribus
agnaſcuntur, Secũdo de his, qui per ſucceſsionem viuis teſtatoribus quaſi agnaſcuntur. Videndum
igitur, an in hos caſus inſtitui poſsint ex iure antiquo. Formula iuris antiqui concipitur in mortis ca-
ſum dumtaxat. verùm ſupplendi ſunt & illi caſus. §. ſeq. ꝟ. non quidem ita vt tacitè intelligantur, ſed
vt nominatim inſerantur inſtitutioni poſtumi nepotis aut pronepotis, idq́; Scæuola ex ſententia le-
gis Velleæ fieri ait. Quomodo? nempe quia vt lex Vellea viuo teſtatore agnaſcentibus poſtumis
omnes caſus rumpendi complexa eſt, ita putauit ſatis iure antiquo poſt mortem agnaſcentibus po- B
ſtumis comprehendi omnes caſus. Poteſt ergo iure antiquo nepos vel pronepos, qui poſt mortem
naſcetur, inſtitui in omnem caſum, quo ſuus naſcetur vel nominatim vel ſimpliciter. Ne dixeris in
caſum mortis factã inſtitutionẽ ad alios caſus trahi. nec enim is eſt huius §. ſenſus, vt & hîc Æmilius
Perrotus acutè animaduertit. Proferes quidẽ l. ſi ita. ꝟ. quand. dies leg. ced. vt oſtendas caſum mortis
trahi ad caſum emancipationis vel deportationis, qua de re extat Conſtitutio Antonini in l. 3. C. de
inſtit. & ſubſtit. Sed nihil ages. nam contra proferam ipſe l. ex ea. §. penult. ꝟ. de verb. obl. l. cùm pater.
§. hereditatem. ꝟ. de legat. 2. in quibus caſus mortis nõ trahitur ad deportationẽ. Ius ciuile directum
& ſtrictum eſt, nec ſuppletur ſine certa lege aut Conſtitutione, vt expoſuimus in l. commodiſsimè. ꝟ.

Quid ſi quis filium.] Datur & hic alius caſus, quo deminuta videtur formula Galli. Finge. Fi-
lius eſt apud hoſtes tempore teſtamenti. ibiq́; moritur poſt mortem teſtatoris, naſcitur item nepos C
poſt mortem teſtatoris mortuo aut adhuc viuo filio. nihil enim refert. quia ex fictione legis Cor-
neliæ videtur filius qui nõ rediit viuo auo ſuus heres eſſe deſiiſſe. §. videndum. ꝟ. Hunc tamen caſum
non complectitur formula Galli. eſt enim longe diſsimilis. Sed neq; lex Vellea, cùm poſtumus non
viuo suo, ſed poſt mortem natus proponatur. An igitur poterit & iure antiquo in hunc caſum ne-
pos poſtumus inſtitui, hoc modo, SI FILIVS MEVS MORIETVR APVD HOSTES,
TVNC NEPOS, &c. Et ſicut lex Vellea poſtumis natis viuo teſtatore multos caſus rumpendi ab-
ſtulit, quibus ſcilicet ſui naſcuntur vel quaſi naſcuntur, ita rerum vtilitas exigit, vt iure antiquo ſic ab-
ſolutè fiat inſtitutio poſtumi nepotis, QVI MIHI NEPOS POST MORTEM MEAM
SVVS NASCETVR, HERES ESTO: quæ verba interpretationem recipient, quaſi omnes
caſus rumpendi comprehendant. Sed & generaliter ita rectè fiet inſtitutio poſtumi, nulla nepotis D
aut pronepotis ſpeciali mentione habita, QVICVMQVE MIHI SVVS POST MORTEM
MEAM NASCETVR. Itaque plena non eſt formula Galli, & qui caſus in ea exprimitur, exem-
pli cauſa exprimitur. Ait, Illis viuis.] Probo Bartoli ſententiam, vt Scæuola parum ad id animad-
uertens à ſingulari tranſeat ad pluralem. quod & ſæpiſsimè excidit auctoribus. Nihil hîc de prone-
pote. quod tamẽ multi tentant his dumtaxat verbis moti. Ait, Poſt mortem, ſcilicet aui, naſce-
retur.] Alciatus emendat, *Poſt mortem, ſcilicet qui naſceretur.* quod non probo. Cur enim & in §.
prox. ꝟ. vbi eadem penitus verba ſunt, idem non emendat?

Si eius.] Eorum quæ ſuperius dicta ſunt ſumma hæc eſt: Iure antiquo inſtitui poſtumos qui
poſt mortem noſtram ſui naſcuntur, & nõ tantùm poſtumos nepotes, ſed & pronepotes & ceteros
liberos, nec in eius qui præcedit mortis caſum tantùm, ſed & in omnes rumpendi caſus, nec ex- E
preſsis caſibus tantùm, ſed & ſimpliciter ac generaliter. Nunc datur ſpecies, in qua dubitatur, vtrùm
inſtitutio poſtumi nepotis valeat ex iure antiquo an ex lege Vellea. Species hæc eſt, Quidam filium
habet & nurum prægnantem, filium & ex eo poſtumum nepotem inſtituit purè, nec legis Velleæ
nec iuris antiqui caſu expreſſo, nurus capitur ab hoſtibus, ibíque teſtatore viuo nepotem parit, poſt
mortem patris atque aui nepos redit ab hoſtibus. quæritur hic caſus ad ius antiquum, an ad legem
Velleam pertineat. quia enim poſt mortem aui reuerſus eſt nepos, poſt mortem aui natus videtur,
& ideo pertinet hic caſus ad ius antiquum. quia verò viuo auo natus eſt apud hoſtes & reuerſus fin-
gitur retro in ciuitate fuiſſe, pertinere hic caſus videtur ad legem Velleam. Hac quæſtione propoſita,
Quod quærendum, ait Scæuola, ſi iam mortuo filio pronepotem inſtituat, redeátque
mortuo.] Sic habet Flor. liber. Quoniam ait, *Quod quærendum eſt, ſi iam mortuo:* manifeſtum eſt F
non mutari ſpeciem. Itaq; malo ex ſententia Ioannis & Pilei *nepotem* quàm *pronepotem* legere. qui
error & alios huius legis locos occupauit, quorum vnum iam indicauimus in §. idem credendum.
ꝟ. nam & ſi de pronepote hîc eadem repetatur ſpecies, nimis multa ſubaudienda ſunt, nec minus
in pronepote hoc fruſtra exigi videbitur, vt mortuo filio inſtituatur. Sed nondum ſatis eſt purgatus
hic locus. Quæſtionem propoſitam locum habere ait, ſi iam mortuo filio nepotem inſtituat. Secum
ipſe pugnat, namque initio poſuit filio ſuperſtite nepotem inſtitutum. Tum verò cur non & ſi viuo
filio nepotem inſtituat, huic quæſtioni locus erit? nec enim teſtamenti tempus obſeruatur, ſed agna-
tionis. §. nunc de lege. ꝟ. Itaque vt quæſtioni propoſitæ locus ſit, non exigimus, vt iam mortuo filio
nepotem inſtituat, ſed vt iam mortuo filio nurus nepotem pariat. quoniam primum caput legis
Velleæ, ad quod tantùm referri hic caſus poteſt, ad nepotem pertinet, qui iam mortuo filio naſci- G
tur. quamobrem non *inſtituat* legendum hoc loco, ſed *pariat*, vt contrario errore in §. nunc de
lege. non, *naſcatur*, ſed *inſtituatur*. Quæſtioni autem propoſitæ Scæuola non reſpondet, ſed cùm
teſtamentum, inquit, ab eo non rumpatur, nimirum quia commodiſsimè inſtitutus eſt, nihil refert
quo iure à rumpendo teſtamento ſummoueatur. Poſsis dicere iure antiquo, quia tunc nepos agnaſci
videtur

A videtur cùm reuertitur. Poſsis iure nouo, quia poſtliminiũ omnia retro agit. & hoc quidem forſitan
verius eſt. nam conceptus in ciuitate poſtliminium habet. l. penul. ſ. de ſtat. hom. licet adhuc dubitari
poſsit in his quæſtionibus, vtrùm veritatem, an fictionem ſpectari oporteat, id eſt, an qui natus eſt
apud hoſtes, videatur natus in ciuitate: qui natus eſt non ſuus, videatur natus ſuus. Ait, Ibique
viuo pariat.] id eſt, eo viuo, vt paulò pòſt, redeatq́; mortuo, id eſt, eo mortuo.

Forſitan.] Liberi poſtumi non eo tantùm caſu inſtituuntur in quem Gallus formulam compo-
ſuit, ſed & generaliter, vt Scæuola oſtendit, hoc modo, QVI NEPOS vel QVIOQVIO LI-
BERORVM vel QVICVMQVE MIHI POST MORTEM MEAM SVVS NASCE-
TVR. Fac igitur hanc eſſe ſcripturam teſtamenti, FILIVS HERES ESTO, QVI MIHI NE-
POS AVT PRONEPOS vel QVICVMQVE POST MORTEM MEAM SVVS NA-
B SCETVR, HERES ESTO, ex filio nepotem, natum non poſt mortem teſtatoris, ſed poſt
teſtamentum viuo ſcilicet teſtatore ac viuo patre ſuo, id eſt, filio teſtatoris. Rectè inſtitutus nepos
non videtur. itaque pro præterito habetur. Inſtitutus enim in caſum iuris antiqui, in caſum legis
Velleæ omiſſus ac præteritus videtur. l. cõmodiſsimè. ſ. Verùm hæc nepotis præteritio teſtamentum
non infirmat, quia viuo filio atq; adeò non ſuus naſcitur. Licet autẽ agnatione eius teſtamentũ non
infirmetur, tamen ſucceſsione rumpetur, ſi præmortuo filio viuo teſtatore ipſe in filij locum ſucceſ-
ſerit. Sed ſi prius moriatur nepos quàm filius, ob eam prætentionem nullo modo teſtamentũ rum-
petur. §. idem credendũ. ſ. §. prox. j. finge igitur prius mori nepotem, id eſt, patrẽ pronepotis, deinde
filium, id eſt, auum pronepotis, & poſt eorũ mortem teſtatorem quoq; è vita deceſsiſſe, deinde natũ
pronepotem ex proauo, quàm decedẽs nepos prægnantẽ reliquerat. Scæuola ait hoc caſu heredi-
C tatem pronepoti iure inſtitutionis deferri. Eſt enim inſtitutus is qui poſt mortẽ ſuus naſceretur, pro-
nepos eſt huiuſmodi, ergo pronepos inſtitutus eſt, nec quicquã mutat præteritio nepotis. potuit nãq;
præteriri. His poſitis ita Scæuola concludit. Ergo & ſi pronepos admittetur qui natus erit
ex nepote, poſtea viuo filio, atq; ſi ex eo natus eſſet, adoptatur.] Legendum eſſe, *Ergo &
ſi nepos omittetur*, addito ſicilico, perſuaſiſsimum habeo. Sententia hæc erit, In ſpecie propoſita quã-
uis nepos omiſſus ac præteritus ſit, poſt mortem nepotis viuo filio, id eſt, filio nepoti ſuperuiuente,
pronepotem poſt omnium mortem ex nepote natum quaſi nepotem aſſumi locumq́; nepotis ob-
tinere. itaq; rectè inſtitutum videri, ſi mortuo patre præterito, deinde auo, tum proauo ipſe natus ſit,
quoniam ſuus naſcitur, nec præteritione nepotis ruptum eſt teſtamentũ. Ait, An iſtis caſibus.]
id eſt, in caſibus iuris antiqui, quibus nepotes aut pronepotes poſtumi inſtituuntur. ſic & in §. prox.
D hæc verba, *In omnibus his ſpeciebus*, interpretanda ſunt. Ait, Isq; viuo patre.] Sic Flo. ſed alij per-
ſpicuè rectius, *Isq; mortuo patre*.

In omnibus.] Qui nepotẽ vel pronepotem poſtumũ inſtituit ex formula Galli, id eſt, in caſum
mortis filij, neceſſe eſt, vt filiũ vel ex parte aliqua heredẽ inſtituat. nãq; poſt mortem ſuam filius fru-
ſtra exheredatur, vt expoſuimus in l. ſi ita ſcriptũ. §. vlt. ſ. & hæc verba, SI FILIVS MEVS VIVO
ME MORIETVR, ſola filij inſtitutionem nõ inducunt. l. ſi quis eum. §. vlt. j. de vulg. ſubſt. §. idem
credendum. ſ. qui loci euocandi ſunt in aciem ad eos expugnandos, qui liberos in condicione po-
ſitos & in diſpoſitione eſſe aſſeuerant. Eodem modo qui nepotem poſtumũ inſtituit in caſum de-
portationis filij, filium inſtituere debet. nam poſt deportationẽ filius fruſtra exheredatur. Idem fa-
cere debet & qui generaliter poſtumũ inſtituit ex iure antiquo. nã ſi filiũ exheredauerit, & vel mor-
E te filius vel deportatione viuo patre ſuus eſſe deſierit, poſt mortẽ aut poſt deportationẽ ſuam exhe-
redatus videbitur. qui autẽ fruſtra exheredatur, pro præterito eſt. ea re nõ valet poſtumi nepotis in-
ſtitutio, niſi filius, qui eſt in poteſtate, inſtitutus ſit. Rectè ait, *Filium qui eſt in poteſtate*. nã is qui eſt apud
hoſtes, præteriri poteſt, ſi non reuertatur. l. penult. j. l. 9. §. ſi filium. ſ. Itẽ ceteri liberi præteriri poſſunt.
Nepos præteriri poteſt, ſi filius inſtituatur, qui & nepoti ſuperuixerit. Quòd ſi filius non ſit, nepos in
locũ filij adſciſcitur, ac tũ neceſſario vel ex parte aliqua inſtituẽdus eſt. Nepote autẽ inſtituto prone-
pos præteriri poteſt, ſi modò nepoti non ſuperuixerit, vt traditũ eſt ſ. §. prox. Ait, Quod non eſſe
neceſſe.] legendum, *quod non eſt neceſſe*. Ait, Si liberi,] id eſt, filius vel nepos qui gradu præcedit.

Nunc de lege.] Dictum eſt ſuprà de poſtumis inſtituendis ex iure antiquo. nunc de poſtumis
inſtituendis ex iure nouo dicendum videtur. Ius nouum legem Velleam dicimus, quæ lex Iulia dici-
F tur ab Vlpiano in frag. tit. XXII, lex Iulia Vellea in §. poſtumorum. Inſt. de exh. lib. atq; ita legẽdum
in l. ſi hereditas. §. qui filium. ſ. de teſta. tut. & l. poſtumorũ. j. tit. prox. licet vno in loco Flor. liber ha-
bet *Iuna*, altero *Iunia*: Cuius legis duo ſunt capita. De primo agitur in hoc §. & in l. 3. §. 1. j. tit. prox. Ex
eo inſtitui poſſunt poſtumi, qui poſt teſtamentũ viuo teſtatore ſui naſcũtur, cuiuſcunq; ſint gradus,
id eſt, filij, nepotes, pronepotes, paruiq́; refert tempore teſtamenti alius eos præcedat, an non. nam
ſatis eſt, verbi gratia, poſtumum nepotem ſuum naſci, hoc eſt iam mortuo patre, quamuis viuo patre
inſtitutus fuerit, idq́; ex verbis legis Velleæ patet, quæ agnationis non teſtamenti tempus reſpiciunt.
Ait, & nepotem nondum natum tantùm. alij legunt, *tamen*. Puto confictam eſſe hanc parti-
culam ex poſtrema ſyllaba proximi verbi, *natum*. confirmat me §. ille caſus. j. *Si filium*, inquit, *habeas
& nepotem nondum natum inſtituas*. Ait, Si nepos qui eo tempore.] legendum, *Si nepos eo tem-
G pore*. quod & Accurſio probatur magis. Ait, Verum etſi viuo patre naſcatur.] legendum, *in-
ſtituatur*, aut vt quibuſdam placet, omnino delendum verbum, *naſcatur*. Ait, Nam etſi ita &c.]
legendum, *Nam & ita verba ſunt*, QVI TESTAMENTVM FACIET, IS OMNIS VI-
RILIS SEXVS QVI EI SVI HEREDES FVTVRI ERVNT, &c. ETIAM SI PA-
RENTE VIVO NASCANTVR. Cur ait, *Virilis ſexus?* an non poterit neptis ex filio heres in-

ſtitui ſicut ex ſormula Galli? Id nos attigimus in l. 4.§.quia ſcilicet ſubditum fuit, vt nominatim ex- A
heredentur vel inſtituantur l.1.§.1.ꝟ.tit. prox. Soli autem poſtumi mares nominatim exheredandi
ſunt. §.poſtumi quoq;.Inſt.de exh.liber. Ait, *Etiam ſi parente viuo naſcantur*, hoc ſenſu, non ſolùm
ſi poſt mortem, vt eſt in iure antiquo perſcriptum, ſed & ſi parente, id eſt, teſtatore viuo naſcantur.
Quia dicit, *naſcantur*, apparet tẽpus quo naſcuntur ſpectari. Nos hæc verba quæ hinc diuulſa vulgò
initium faciunt alterius §. ſuo loco reddidimus. Itaquè non iam ab illis, ſed ab his verbis proximum
§. ordiemur. *Sequenti parte*, &c. quæ vna eſt ex opinionibus relatis ab Accurſio, & vt mihi quidem
videtur verior. Nec nos mouere debet quòd verbis legis Velleæ hæc ſint iniecta, *& cetera*. nam ſic
fit in §.videndum.ꝟ.breuitatis ſcilicet & compendij cauſa.

Sequenti.] De ſecundo capite agitur in hoc §.& in l.poſtumorum.ꝟ.tit. prox. l.ſi hereditas.§.
qui filium.§.de teſta.tut.l.2.§.1.ꝟ.de vulg.ſubſt.l.6.§.1.ꝟ.de her.inſt.l.2.C.de lib.præt.l.ſi quis filium. B
C.de inoffic.teſt.Pertinet hoc caput ad eos, qui nati ſunt tempore teſtamenti, nec tamen eo tempo-
re ſui ſunt, verùm poſtea viuo teſtatore in ſuorum locum ſuccedunt. Hi quaſi agnaſci & poſtumo-
rum loco eſſe dicuntur. Hi non inſtituuntur ex lege Vellea ſicut illi de quibus agitur primo capite,
ſed ex veteri iure, quia nati ſunt faciendi teſtamenti tempore.§.ille caſus.ꝟ.Quid igitur lex Vellea in-
duxit? Vt ſuccederent in locum ſuorum, vt ſi eſſent præteriti, ſucceſsione teſtamentum rumperent,
vt inſtituti vel nominatim exheredati non rumperent Lex Vellea confirmat teſtamentum d.l.ſi he-
reditas.§.qui filium. quoniam teſtamentum rumpi vetat ſucceſsione.§.ille caſus.ꝟ.quoniam ruptio-
ni impedimẽto eſt l.2.C.de lib.præt.videlicet ſi hi qui ſuccedunt, inſtituti vel nominatim exheredati
ſint, cùm tamen adoptione vel in manum conuentione teſtamentum rumpatur, licet is qui adopta-
tur, vel quæ conuenit in manum, in eo exheredata ſit. Sic lex XII.tab.ſic lex Cornelia teſtamentum C
confirmat, id eſt, vetat nullum aut irritum fieri l. XII. §.l.lege.ꝟ.de verb.ſig. Itaque ſi filium & nepo-
tem habeo, & vtrique ſatisfecero ne dicantur præteriti, nepote ſuccedente in locum filij teſtamen-
tum non infirmatur, atque adeo tutoris vel ſubſtituti datio in nepotem collata valet. Sed ſi nepos
præteritus ſit, omnia ſucceſsione rumpet. Porrò ne eadem ratione teſtamentum in periculum rum-
pendi deducatur, ſi filium, nepotem, pronepotem habeo, pronepotem vel inſtituere vel nominatim
exheredare debeo, ne filio ac nepote viuo me mortuis ſuperſtes pronepos ſuccedendo teſtamen-
tum rumpat. Sed tamen hoc caſu vel nepos ipſe patri ſuo ſuperuixit, vel ante patrem deceſsit. Si an-
te patrem deceſsit, valet teſtamentum, etiam ſi in eo nepos præteritus ſit: ſi poſt patrem, teſtamen-
tum nõ valet, niſi in eo nepos quoque inſtitutus vel exheredatus ſit. Hæc cùm certiſsima ſint in hoc
§.ſic eſſe legendum affirmo, *nec ſolum ſi nepos viuo patre decedat, nec ſuccedens nepos auo mortuo rumpat.* D
qui error & Goueano ſubolet. & hic eſt quartus locus quo in hac lege perperam ſcriptum eſt, *pro-
nepos*, cùm ſit ſcribendum *nepos*, vt quæ ſequuntur verba indicant, *auo mortuo*. Auus enim ad ne-
potem refertur non ad pronepotem, neque in hoc tractatu Scęuola his appellationibus ſine flagitio
abuti potuit: & ex his quidem verbis, auo mortuo rumpat, memini me in l.7.§.oſtendiſſe teſtamen-
ta effectu ipſo non niſi mortuis rumpi. Ait, Sequenti parte.] in proximis §§. ait, *poſteriore parte,
poſteriore capite*. itaque lex Vellea duo tantùm habuit capita. Ait, Et ita interpretandum.] quo-
niam verba legis generalia ſunt, ſi quis ex ſuis heredibus, ad omnes liberos pertinentia & ad omnes
rũpendi caſus. In formula Galli ſpecialia ſunt, idcirco ſupplentur in ea & ceteri liberi, & ceteri caſus.

Videndum.] Succeſsio de qua agitur ſecundo capite legis Velleæ fit viuo teſtatore, non poſt
mortem.l.9.§.ſi filium.§.quod & ſi non exprimatur in lege, tamen ita neceſſariò intelligendum eſt: E
nec obſtat l.6.§.ſed ſi pater.ꝟ.tit.prox. vt ibi explicabimus. Quid igitur ſi filius viuo teſtatore captus
ſit ab hoſtibus, & poſt mortem teſtatoris ibi moriatur, an ſuccedet nepos in locum ſui. quod verius
eſt. nam inducta fictione legis Corneliæ videtur filius viuo teſtatore deceſsiſſe, nec neceſſe erit legis
interpretationem inducere quaſi his verbis, ESSE DESIERIT, omne tempus comprehenda-
tur, ſiue viuo teſtatore ſuus eſſe deſierit, ſiue poſt mortem, putà ſi filius captiuus poſt mortem teſta-
toris deceſſerit apud hoſtes, qui caſus & in formula Galli ſuppletur.§.quid ſi qui filium.§.

Ille caſus.] Inſtitutio poſtumi aut ex iure antiquo valet, aut ex primo capite legis Velleæ. Adda-
tur, aut ex ſententia Iuliani: cuius ſpecies hæc eſt, Poſt teſtamentum me viuo nepos ex filio naſcitur
non ſuus, quoniã & viuo filio meo naſcitur, deinde mortuo filio ſuccedit in locum ſui. quæritur, an
eius nepotis poſtumi purè facta inſtitutio valeat? & ſanè ex iure antiquo non valet, quia non poſt F
mortem, ſed viuo teſtatore naſcitur. Sed neque ex primo capite legis Velleæ, quia & ſi viuo teſtato-
re naſcatur, tamen ſuus non naſcitur. deniq; alienus eſt poſtumus. Non valet item ex ſecundo. nam
ſecundo capite nõ permittitur inſtitutio, ſed confirmatur, vt expoſuimus in §.ſequenti.§.neq; verò
hic de quo agitur ad ſecundum caput propriè pertinet, quia ſecũdum caput eſt de his, qui nati cùm
eſſent tẽpore teſtamenti, mox in ſuorum locum ſucceſſerunt. Hic autẽ tempore teſtamenti nondum
natus erat. Num igitur dicemus huius nepotis inſtitutionẽ non valere? Scæuola ait, ne teſtamẽtum
rũpatur, procedere debere, vt valeat. Atquin nullo iure ciuili inſtitui potuit, id eſt, neq; antiquo, neq;
lege Vellea: cõſtat enim prætorio potuiſſe, vt expoſuimus in prin. huius legis, & in l.Titius.§.Lucius.
§.ſed neq; alieno poſtumo legatum relinqui potuit ante Iuſtinianũ, fideicõmiſſum potuit. l.6.§.vlt.ꝟ.
de reb.dub. vbi quod adijcitur in l.7. ad poſtumum ſuum dumtaxat pertinet non ad alienum. Huic G
autẽ obiectioni ſic Scæuola reſpondet. Ex Iuliani tamẽ ſententia ne fortè teſtamentũ rumpatur eam
inſtitutionem admitti quaſi cõmixtis capitibus legis Velleæ. nam partim videtur hic nepos aliqua-
tenus ad primũ caput pertinere, quod ſcilicet poſt teſtamentũ in vita naſcatur, partim ad ſecundum
quòd naſcatur patre viuo, & in locũ eius ſuccedat. Quaſi igitur ad vtrũq; caput quodammodo per-
tineat,

A rineat, hoc colore ſi inſtitutus ſit, rectè inſtitutus intelligetur, nec fortè ſuccedens rumpet ex Iuliani ſententia, quæ moribus recepta eſt. Hinc quęritur, ſi hic nepos viuo patre emancipetur, quæ emancipatio ſpem adimit ſuccedendi in locũ ſui, an inſtitutio valeat iure ciuili, & ideo an ſua ſponte adire poſſit? Scæuola ait poſſe. receptum enim eſt inſtitutionem valere. erit ergo heres non quidem ſuus, licet pater eius prior deceſſerit viuo auo, quoniam ius ſui emancipatione ſublatum eſt, ſed erit voluntarius. Ait, In difficili. Sic in l. ſuus. §. puto. ꝟ. de her. inſt. l. 8. ꝟ. de conſ. tut. Ideo in difficili eſt, quia neſcimus planè ad quam partem legis Velleæ referri debeat. Ait, **nec poſteriori alij.** Sic Flor. ſed legendum, *alius* vel *alijs*.

AD L. VLT.

B Ipſo iure nullum eſt teſtamentũ, in quo filiusf. præteritus eſt. Si igitur filius emancipatus exheredatus, filiusf. præteritus ſit, ſimul quidem nõ venient ad bon. poſſeſſ. contr. tab, quia exheredato ſatiſfactum eſt, ſed ab inteſtato ſimul venient ad bon. poſſeſſ. Vnde liberi. Diuerſum eſt ſi ſint duo fratres emancipati, vnus exheredatus, alter præteritus. nam ipſo iure teſtamentum valet, & ex eo adiri hereditas poteſt, ſed præterito datur bon. poſ. con. tab. exheredato querela. l. ſi poſt mortem. §. exheredati. l. filium. §. ſed quemadmodum. ꝟ. de bon. poſ. cont. tab. Malè quidam quos reprehendit Accurſius hic ponunt ſpeciem in filio emancipato & nepote ex eo retento in poteſtatę, quamquam ſi is filius exheredatus, nepos præteritus ſit, verũ eſt in ſucceſsione ab inteſtato quia ipſo iure nullum eſt teſtamentum, filium nepoti coniungi ex edicto nouo ſiue Iuliano. l. 1, §. ſi pater emancipatus. ꝟ. de con. cum eman. lib. Sed rurſus reprehenditur Accurſius quòd edictum nouum tradat eſſe ſublatum

C Nou. Iuſtiniani in qua ab inteſtato nihil intereſſe ait vtrum ſui ſint an emancipati. quod & iure prætorio obtinet. Sed non ideo tollitur edictum nouum. denique emancipati ex ea Nou. iure ciuili non ſuccedunt, vt & Alciatus fortiter defendit. Ergo nec hodie filius emancipatus excludet nepotem in familia retentum. Malè etiam Accur. adfert l. ſi ponas. ꝟ. de inoffic. teſt. circa hanc ſpeciem filij exheredati & nepotis præteriti. nam in ea lege de filio exheredato & nepote inſtituto agitur, quo caſu adita hereditate filio neceſſaria eſt querela, in qua ſi vincat, iungetur nepoti: ſi vincatur, ſolus nepos rem obtinebit.

AD TITVL. DE INIVSTO

D

RVMPTO IRRITO FACTO TESTAMENTO.

AD L. I.

VITIA teſtamentorum quattuor ſunt, Non iure factũ, Nullum, Ruptum, Irritum. Vitia dicimus vt in l. 1. §. ſiue autem. ꝟ. de tab. exh, quæ Græci πάθη, non tamen quattuor illis, ſed tria tantùm ſunt teſtamentorũ πάθη, ῥῆξις, ἀκυρωσία, ἀτέλεια. quod & hic titulus probat. nam ἀτελείας ſiue iniuſti nomine comprehenditur nõ iure factum & nullum. Non iure factum eſt, quod nõ rite ac ſollemniter factũ eſt. l. ſi quis legatum. §. 1. ꝟ. ad leg. Corn. de fal. quod & νομίμῳ λόγῳ, vt Theo. ait, iniuſtum

E dicitur. Poſsis & in hanc appellationem falſum admittere & inchoatum nec perfectũ teſtamentum. Nullum eſt, in quo filiusf. præteritus eſt, quod & iniuſtum dicitur. l. 3. §. ex his. l. 6. l. poſtumus. ꝟ. l. ſuus. C. de rep. her. & non iure factũ. l. poſtumorũ ꝟ. & inutile ac ruptũ. l. inter cetera. ꝟ. tit. prox. & imperfectũ. l. ſi duobus. §. ſi prius. ꝟ. de bon. poſ. con. tab. & irritum. §. alio quoq;. Inſt. quib. mo. teſtam. inf. ex quo dicere quis ſortitã verè poſsit omnibus vitiis laborare teſtamentum, in quo filiusf. præteritus eſt, eſt ſanè hoc in teſtamento vitium vel maximum. & hæc quidem duo vitia ſtatim ab initio teſtamentũ habet. In alia duo quę ſequuntur, Ruptum & irritum, ex poſt facto delabitur. Rumpitur duobus modis, Mutatione & Agnatione ſui heredis, ſed agnaſcitur ſuus heres variè, agnaſcendo, adoptando, in manũ conueniendo, in locum ſuorum ſuccedendo, morte aui in poteſtatem patris recidendo. vel ſi medio tempore à parente factum teſtamentũ fuerit poſt mancipationem vnam & alte-

F ram in parentis poteſtatem reuertendo. & his omnibus modis teſtamẽtum rumpitur. Similiter irritum fit duobus aut tribus modis. Non adquiſita hereditate. l. pen. §. 1. ꝟ. de bon. poſ. contr, tab. quod propriè dicitur deſertum & deſtitutũ, Capitis minutione teſtatoris, Tempore, decennij ſcilicet olim paganum, vt diximus in l. heres. ꝟ. qui teſtam. fac. poſ. hodie etiam anni militare. l. 7. ꝟ. hoc tit. Quæret aliquis, Cur inter vitia teſtamenti inofficioſum non connumeretur? cui ſic reſpondendum eſt, Vitiis ipſo iure teſtamentum affici adeò, vt nec niſi per abuſionem teſtamẽtum appellari poſsit. l. 2. §. 1. ꝟ. quemad. teſt. aper. Cauſa inofficioſi teſtamentum ipſo iure non afficit, ſed actione reſciſſoria opus eſt: ergo cauſa inofficioſi teſtamenti vitium non eſt. Similiter præteritio filij emancipati teſtamẽtum iure non afficit, ſed neceſſaria eſt præterito bon. poſſeſsio contra tabulas. Proinde teſtamentum inofficioſum vel in quo emancipatus præteritus eſt, propriè teſtamentum eſt.

G

AD L. II.

Teſtamentum mutatione rumpitur, id eſt, ſi poſtea aliud teſtamentum iure perfectum ſit. nec enim non iure facto corrumpi iure perfectũ poteſt. itaq; ſi in poſteriori iuris ſollemnia deſint, vel filiusf. præteritus ſit, ſuperius non rumpitur. l. 7. ꝟ. tit. prox. Duo excipiuntur caſus. Vnus eſt, ſi poſterius teſtamentum fiat iure militiæ. eo namq; ſuperius tollitur factũ iure cõmuni. quin & ſi poſterius à ve-

terano iure cõmuni fiat,non rite tamen, placet eo ſuperius rumpi factum iure militiæ : nec mirum, A
cùm & id quod factũ eſt iure militiæ,poſt miſsionis annum irritum conſtituatur.l.eius. §.1.ꝟ.de mil.
teſt. nec tamen ita à pagano inter liberos factum teſtamentum imperfectum alio teſtamẽto imperfecto
rũpi ſinit Iuſtinianus in No. c v i i. Alter caſus eſt,ſi in priori ſcriptus ſit extraneus,in inferiori
is qui rem ab inteſtato habiturus eſt.l.hac conſultiſſ. §.ſi quis autẽ.C.de teſt. Superius namq; rumpitur
per inferius, licet ſuperius perfectum,inferius vel ob ſollemnitatẽ vel ob filiumſ. prætermiſſum
imperfectum ſit.Ceterum filioſ.prætermiſſo quid hac in re iuris ſit expoſuimus in l.7.ſ.tit.prox.

AD L. III.

Teſtamentum rumpitur agnatione poſtumi,vt oſtenditur in hac lege,de cuius initio diximus ſatis
in l.4.ſ.tit.prox. Mox ait, Poſtumos autem dicimus eos dumtaxat.] videlicet ſecundùm B
definitionẽ iuris antiqui. nam ius antiquum eos nõ nouit, qui poſt teſtamentum in vita naſcuntur.
Ait, Vnde etiam ante: quia ſcilicet poſtumi filij ad ſimilitudinem ſuperſtitum exheredandi ſunt.
Cetera omnia,& l.4.ac.5.ſuperiore titulo expoſuimus,præſertim in l.3. §.vlt.& l.8.

AD L. SI QVIS FILIO.

Teſtamentum rumpitur non tantùm agnatione ſui heredis,ſed & ſucceſsione in locum ſui. Succeſsio
fit viuo teſtatore,Agnatio etiam poſt mortem: In locum ſuorum ſuccedunt,qui iam nati erãt
tempore teſtamẽti, Agnaſcuntur,qui eo tempore nondum nati erant: Agnatio poſt mortem teſtatoris
eſt ex iure antiquo,Succeſsio ex lege Vellea. Verùm vt ſucceſsio quaſi agnatio eſt.l.poſtumorũ.
ꝟ.tit.prox. ita agnatio tunc veluti ſucceſsio quædam eſt, cùm poſt mortem teſtatoris ex filio iam de- C
functo nepos agnaſcitur.& ita accipiendum eſt quod ait in hac lege, *poſt mortem aui ſuccedendo teſtamentum
rumpet.* *Succedendo* enim id eſt quod paulo antè dixit, *agnaſcendo.* Vt autem nepos nõ ſuc-
cedit in locum filij,niſi filius viuo teſtatore ſuus eſſe deſierit:ita nepos nõ agnaſcitur ſuus poſt mor-
tem teſtatoris,niſi filius viuo teſtatore ſuus eſſe deſierit.Proinde ſicut filio exheredato,nepote ſuper-
ſtite præterito,extraneo ſcripto,& poſt mortem teſtatoris filio defuncto , extraneo adeunte oſten-
dimus in l.9.§.ſi filium.ſ.tit.prox.nepotem ſuccedendo non rumpere, extraneo repudiante auo ab
inteſtato ſuum heredem fieri,idem ex hac lege ſeruandum eſſe dicimus in nepote poſtumo,in quo
tamen id exigimus,vt conceptus fuerit viuo auo.alioquin repudiante extraneo ab inteſtato auo ſuc-
cedere nullo modo poteſt. l.Titius.ꝟ.de ſuis & leg.her. Sed eadẽ ferè ſpecie propoſita , ſicut filio qui
eſt apud hoſtes exheredato vel præterito , quod conſtat rectè fieri l.Gallus. §.in omnibus. nepote D
quoque ex eo præterito,extraneo inſtituto, ſi filius poſt mortem teſtatoris apud hoſtes deceſſerit,
nepos ſuperſtes inducta fictione legis Corneliæ ſuccedendo rũpit,ita nepos poſtumus agnaſcendo
& quaſi locum filij ſubeundo rumpit,qua de re fuſiùs in d.§.ſi filium.

Siue autem.] In hoc §.de Velleana ſucceſsione agitur.nam nepoti cõcepto apud hoſtes poſt-
liminiũ non datur niſi cum filio reuertatur.l.1.C.de poſtlim.Vtroq; autem reuerſo nepos ſuccedit in
locũ filij,ſi filius viuo teſtatore ſuus eſſe deſierit. Ait, Scilicet ſi gradus ille valeat.] Nam ſi gra-
dus nullus ſit,præteriti etiam nõ rumpunt.l.prox.ſ. Ait, Quocumq; autem modo.] nam verba
legis Velleæ generalia ſunt,ſi quis ex ſuis heredibus ſuus heres eſſe deſierit. Definit autẽ viuo teſta-
tore ſuus eſſe captiuitate,morte,deportatione,emancipatione.

Irritum.] Dictũ eſt ſupra de vitio rupti:Nunc tractare incipit de vitio irriti.Irritum fit teſtamen- E
tum capitis deminutione teſtatoris maxima,vt ſi, inquit,captus ſit ab hoſtibus.quod quatenus acci-
piendum ſit, explicatur in §.pen.ꝟ. Item ſi,inquit,maior x x. annis venum ſe dari paſſus ſit ad actum
gerendum pretiúmve participãdum.qui locus ſummè notandus eſt. Sunt quidem alij cõplures qui-
bus oſtenditur iure ciuili ſeruum fieri eum,qui ſe ad pretium participandum venire patitur.Hic vni-
cus eſt locus,quo oſtenditur & ſeruum fieri eum,qui ſe ad actum gerendum venire patitur,id eſt,vt
eius qui emit,rerũ actor fiat.quod munus liberi homines exercere nõ ſolent.ac ne ciuitates quidem
ipſæ niſi actoribus ſeruis vtuntur,quos actores publicos Corn.Tacitus vocat lib.2.& 3.l.interdum.ꝟ.
de public.l.1.&.2.C.ne quis liber inuit.act.Reip.ger.l.1.C.de ſolut.& liber.lib.xi.Tam autem in vitio
eſt qui actus,quàm qui pecuniæ cupiditate ſuam libertatẽ prodit,& ideo vterque capite minuitur.

Eius qui deportatur.] Qui vltimo ſupplicio vel in metallũ damnantur à præſ.prætorio,præſ. F
vrbi,vel præſide prouinciæ ſtatim atq; ſententia dicta eſt,capite minuũtur.& hæc eſt capitis deminu-
tio maxima. Qui in inſulam deportantur , non ſemper ſtatim ac ſententia dicta eſt,capite minuun-
tur. Præſ.prætorio & vicarius deportandi & aſsignandæ inſulæ ius habent. præſ.vrbi inſulam non
aſsignat , quia nec vllam ſub ſe inſulam habet.l.1.§.relegandi.ſ.de offic.Præſ.vrb. quia tamen ius ei
deportandi datum eſt reſcripto Seueri, eius ſententia damnato ſtatim nec dum ab Imperatore aſsi-
gnata inſula capitis deminutio infertur. l.1. §.à præfecti.ꝟ.de legat.3. At qui deportatur ſentẽtia Præ-
ſidis , non priùs capite minuitur quàm Princeps Præſidis factum comprobauerit. Nec enim Præſes
ius deportandi habet , ſed ſi quem deportandum cenſet, in hunc fere modum id adnotatione
complecti debet. L.Titium deportandum. eiuſque nomen Principi ſcribendum videri. Deinde
Principi ſcribere debet miſſa opinione plena , vt ait l.inter pœnas. §.Præſides.ꝟ.de interd. & releg. G
Plenam opinionem vocat cui adiunguntur acta & refutatoriæ preces , ſiue libellus rei , vt eſt in
§.proxim. infr.& ſupplementa partium. l.1.C.de relat. l.ſciendum.ꝟ.de appellationib.recip. l.eos.§.
ſuper his.l.quoniam.1.l.à proconſulibus.C.de appel. Princeps autem ſi ſententiam probat , reſcribit
vt reus deportetur in inſulam,quam præſes adſignauerit: vel ſi nullam ſub ſe præſes inſulam habet,
etiam

A etiam inſulam princeps adſignat, & adnotat. l.1.§.deportatos. ff.de leg.3. l.2. §.1. ff.de pœnis. l.1. ff.
quan.appel.ſit. & tunc damnato contingit capitis deminutio media. Hic quærere interpretes ſolent,
quo pacto verum eſſe poſsit, quòd diximus præſidem ius deportandi non habere, cùm ius gladij
habeat, & ius damnandi in metallum. l.6.§.qui vniuerſas. ff.de offic.præſid. & ita à minori argumen-
tantur, quod genus argumentationis tantum valet ad affirmandum, Si præſes ius gladij habet, &
deportationis igitur: & à maiori, quod valet ad negandum, Si præſes ius deportandi non habet,
multo minus damnandi in metallum. Eodem argumento quærunt illi cur præſes non habeat ius
confiſcandi. l.vnica. C.ne ſine iuſ. prin.certis iud.lic.confiſc. Quibus ſatisfaciemus, ſi dixerimus in
his quæ ſunt meri imperij, hæc argumenta à minori vel maiori nihil valere, quoniam ea tantùm ex
mero imperio ſibi quis aſſumere poteſt, quæ lege ſpecialiter data ſunt. l.1.§.qui mandatam. ff.de off.
B eius cui mand. Præſidi datum eſt ius gladij, ius damnandi in metallum, ius relegandi. l.relegatorum.
§.1. ff.de interd. & releg. ius confiſcandi vel deportandi nulla lege datum eſt. dicta l.inter pœnas.
§.1. Nunc vt cetera quæ ad hunc §.pertinent, exequamur, Non poteſt etiam præſes de decurioni-
bus vel decurionum filiis aut nepotibus vltimum ſupplicium ſumere inconſulto Principe. l.1. §.1. ff.
quand.appel.ſit. Itaque hi qui à præſide deportantur, vel decuriones qui capite damnãtur, non priùs
capite minuuntur quàm Princeps Præſidis factum comprobauerit. Comprobatione Principis capi-
tis deminutio contingit, atque adeò tunc eorum teſtamenta irrita fiunt. Additur, rei quoque poſtu-
lati vel in ſcelere deprehenſi, qui conſcientia capitalis criminis ante condemnationem mortem ſibi
conſciuerit, teſtamentum irritum fieri & fiſco bona vindicari. Non ſic ſi pertæſus neceſsitatis vel
odio vel metu cuiuſquam modum poſtulatus vel deprehenſus necem ſibi ſua ſponte comparaue-
C rit. l.vlt. ff.de bonis eorum qui ante ſentent.mort.ſibi conſc. Non enim facti, inquit, ſceleritas, quo
verbo ingens deprauatio & fœditas turpificati animi eius qui ſibi manus infert ſignificatur, ſed ma-
la conſcientià pœnæ obnoxia eſt, qua de re videantur quæ adnotauimus lib.5. Sent.Paul.tit. x i i.
Idem autem ſeruari in milite hoc loco oſtenditur ex reſcripto Adriani, cuius etiam mentio fit in l.
eius. ff.de milit.teſt. & l.omne. §.qui ſe. ff.de re milit. nam ſi conſcientia criminis militaris necem ſibi
quæſiuerit, irritum fit teſtamentum & bona fiſco vindicantur, ſi alia ex cauſa, teſtamentum manet,
vel non exiſtente teſtamento, hona ad cognatos tranſeunt, non exiſtentibus cognatis, ad legio-
nem vel vexillationem. l.2.C.de hered.decur. Legio eſt peditum, Vexillatio equitum. Verùm huic
ſententiæ obſtat l.2. ff.de vet. & milit.ſuc. vbi cognati militis inteſtato defuncti circumſcribuntur
quinto gradu, cùm tamen hoc loco certo gradu non circumſcribantur, nec ſanè eſt cur vt pagano,
D ita militi non ſuccedatur vſque ad ſeptimum gradum. Præterea in ea l.2. deficientibus cognatis,
fiſcus vocatur, Hic numerus ſiue legio. Quid dicendum? Eſt, meo quidem iudicio, ea lex intelli-
genda de milite capitis condemnato, de quo & eius titul. l.1. apertè loquitur: cuius rei argumen-
tum præbet inſcriptio. eſt enim ex lib. x v i. Reſponſorum Papiniani, in quo de reis capitalium cri-
minum dumtaxat Papin. diſputauit. Ergo militis condemnati ſucceſsio ab inteſtato anguſtior eſt,
quàm pagani in caſtrenſibus bonis. nam deficiente quinto gradu, fiſcus vocatur: at in paganis, fi-
ſcum omnibus præferri puto ex l.& militibus.C.de teſtam. milit. Quod ſi aliàs miles moriatur in-
demnatus, æquè patet eius legitima vel honoraria ſucceſsio ab inteſtato ac pagani, qua deficiente
legio ſuccedit. & hoc Græci probant lib.45. βασιλικῶν tit.1.

Cùm ſententia eum non tenuerit.] Huic parti obſtat l.moris.§.iſtæ. ff.de pœnis. niſi dicas eũ
E quidem ſententiam tenere, ſed nõ cum effectu, etiam ſi eam ſententiã dixerit præf.præt.aut vicarius.

Vel ex alia tali cauſa.] Rectè Accurſius, vt repetundarum. nam & in reatu defunctus repe-
tundarum reus poſt mortem condemnatur hereditate fiſco vindicata. Plin. i i i. Epiſt. de crimine
repetundarum. Bætica, inquit, in defuncti accuſatione perſtabat, prouiſum hoc legibus, inter-
miſſum tamen & poſt longam intercapedinem tunc reductum.

Ergo & ſi quis damnatus.] nam reſtitutio Principis veluti poſtliminium eſt. l.2. C.Theod.
de repud. Eſt tamen aliqua differentia. nam patre captiuo, filius teſtamentum facere non poteſt
propter ſuſpenſi iuris conſtitutionem: Patre deportato, de rebus poſtea quæſitis filius teſtamentum
facere poteſt, nec reſtituto patre, licet filius in eius poteſtatem reuertatur, irritum teſtamentum fit.
l.vltim.C.de ſent. paſ. nam ſine capitis minutione ipſo iure in poteſtatem reuertitur. ſpes poſtliminij
F omnia ſuſpendit. Spes reſtitutionis nihil ſuſpendit. Iuris gentium ſiue poſtliminij ſpes certior eſt
quàm iuris ciuilis. Et idcirco receptum etiam eſt, vt captiuus partem faciat, deportatus non item. l.1.
§.ſi ex tribus. & §.vlt. ff.de bon.poſ.cont.tab. l.ſi necem. §.ſi patronus. ff.de bon.lib.

Filij familiás.] Maxima aut media capitis deminutio ſemper irritum teſtamentum facit, Mi-
nima non ſemper. Arrogatione irritum fit teſtamentum patrisfamil.pagani vel militis, quod factum
eſt de paganis rebus. Arrogatione irritum non fit teſtamentum patrisfamil. militis, de caſtrenſibus
rebus factum. l.idem eſt. ff.de milit.teſtament. nam & via quædam eſt qua maxima capitis minutio-
ne irritum militis teſtamentum non fiat. §.irritum 3. Emancipatione vel adoptione irritum non fit
teſtamentum filiifamil.de caſtrenſi peculio factum. nam proinde eſt ac ſi à patrefamil.factum eſſet. l.1.
§.ſed ſi filius familias. ff.de bon.poſ.ſecund.tab. §.penult. Inſtit.de mil.teſta. Olim quoque in manum
G conuentione irritum non fiebat teſtamentum mulieris tutore auctore factum: quia & in familia
mariti teſtamentum facere poterat, vt Cicero indicat in Topicis. Multo igitur minus irritum teſta-
mentum fiet, ſi quis ſine capitis minutione in patris poteſtatem reuertatur, vel ſui iuris efficiatur, vt
pura morte aut dignitate aut Flaminio diali. Errat Harmenopulus lib.5.Epit.tit.v. qui ſcribit eman-
cipatione irrita teſtamenta fieri.

AD L. SI MILES.

Irritum fit teſtamentum deſertione heredis, capitis minutione teſtatoris, itemq; tempore, puta Paganum poſt decennium, Militare poſt annum miſsionis, & quidem totum, ſi totum factum ſit iure militari: vel pro parte, ſi eius pars tantùm iure militari valeat, vt in hoc capite oſtenditur. Sic & pro parte Græci notant ruptum videri teſtamentum in ſpecie ea, de qua dicemus in l. poſtumus. ȷ. & pro parte quaſi iniuſtum fieri per ius accreſcendi, quod olim filiæ aut nepoti præterito ad certam partem competebat. §. 1. Inſtit. de exh. lib. A

AD L. SI VERVM.

Redit ad vitium rupti, & differentiam ponit inter adoptionem ac manumiſsionem. Adoptione filij filiæ've rumpitur teſtamentum, Manumiſsione item filij non filiæ. quod expoſuimus in fragm. Vlpiani tit. XXIII. & idem Vlpianus exponit tit. X. Ait, Quia vna mancipatione exeunt de poteſtate.] id eſt, quia in poteſtatem parentis non reuertuntur. B

AD L. SI PATER.

Is qui eſt apud hoſtes teſtamentum facere non poteſt: Id tamen quod ante captiuitatem fecit, conualeſcit iure poſtliminij, quo iure etiam filius in patris poteſtatem reuertitur, nec tamen rumpit, ſi in eo teſtamento inſtitutus vel exheredatus ſit. quod ſi præteritus ſit, iniuſtum teſtamentum eſt ab initio, nec vlla ratione conualeſcere poteſt. Eodem modo filius captus ab hoſtibus & poſtliminio reuerſus in poteſtatem patris, non rumpit patris teſtamentum factum ante captiuitatem, in quo ipſe vel inſtitutus vel exheredatus eſt. quod ſi præteritus ſit, iniuſtum eſt teſtamentum. Sed ſi dum filius eſt apud hoſtes, pater teſtamentum fecerit, & in eo filium præterierit, valere videtur ab initio, reuerſo autem filio rumpi. Verius tamen eſt iniuſtum id quoque teſtamentum eſſe. l. 6. §. ſed ſi pater. ȷ. quia retro fingitur filius in ciuitate fuiſſe. At ſi poſt deportationem filij pater teſtamentum faciat, forſitan reſtitutus filius teſtamentum rumpet. quia non eadem eſt reſtitutionis quæ poſtliminij fictio. C

AD L. POSTVMVS.

Initium huius legis expoſuimus in l. 7. ȷ. tit. prox. in §. ſi paganus. hoc proponitur, interdum poſteriore teſtamento ſuperius quidem recto iure omni ex parte rumpi, iure tamen fideicommiſsi ſuſtineri, quod & in militis teſtamentis locum obtinere oſtendit l. quærebatur. ȷ. de milit. teſt. quæ huic §. vt inſcriptiones indicant omnimodo coniungenda eſt. Conſtantinus notat lib. 5. Epito. hoc caſu pro parte teſtamentum rumpi. quod pugnat cum his Vlpiani verbis, *Omnimodo prius teſtamentum ruptum eſt.* niſi dixeris tunc pro parte prius ruptum videri, cùm in poſteriori heres ſcriptus eſt ex certis rebus, quæ, verbi gratia, ſemiſſem hereditatis efficiunt. nam pro ſemiſſe adſcripto in ſecundis tabulis conſtat priores rumpi, pro altero ſemiſſe conſiſtere ſaltem per fideicommiſſum. l. ſi quis priore. ȷ. ad Treb. D

AD L. SI ITA FACTA.

In ſpecie huius legis filio & filia natis non rumpitur teſtamentũ, quia vtrique exheredati ſunt, & diſiunctio illa, ἢ, pro coniunctione accipitur. quod & de articulo, *ſeu*, eodem libro Paulus ſcripſit. l. ſi quis ita. ȷ. de auro & arg. leg. E

AD L. QVI VXOREM.

Ea eſt vis fictionis Cornelianæ, vt qui poſt captiuitatem patris naſcitur, poſt mortem natus videatur, nec ſi prior deceſſerit, teſtamentum conualeſcit, quod eius agnatione ruptum eſt ſemel, qui tamen ſi poſtumus Velleanus eſſe intelligeretur, ex Conſtit. Adriani ſuſtineretur teſtamentum. l. poſtumus. ȷ.

AD L. CVM IN SECVNDO.

F

Sermo, qui in præteritum, vel præſens tempus confertur, certus ſtatimq; verus aut falſus eſt. itaq; ſi ita poſteriore teſtamẽto heredem ſcripſero, SI REX PARTHORVM VIVIT, vel SI TITIVS CONSVL FVIT, iam aut verum eſt regem viuere, vel Titium Conſulem fuiſſe, & ruptum eſt ſuperius teſtamentum, aut falſum, & nullum eſt poſterius, ſuperius manet. nec quicquam mutat heredis vel teſtatoris ignorantia: ſatis namque eſt illa per rerum naturam fuiſſe certa, & ſciri etiam ab hominibus potuiſſe. l. ſi ita ſtipulatus fuero hanc ſummam. ȷ. de verb. oblig. §. condiciones. Inſtit. eod. l. reſpiciendum. ȷ. ſi cert. petat. Sermo autem qui ad futurum tempus refertur, ex ſententia Ariſtotelis dubius & incertus eſt, ex ſentẽtia Stoicorum ante exitum rei nec verus nec falſus, quã probaſſe noſtri auctores videntur, licet Paulus in l. ſed & ſi reſtituatur. §. vlt. ȷ. de iudic. ad Diodori ſententiam acceſſerit affirmantis id, quod futurum eſt, antequam fiat, iam verum eſſe aut falſum. G quod ſi generaliter probamus, ita poſteriore teſtamẽto herede ſcripto, SI NAVIS EX ASIA VENERIT, ruptum ſuperius videbitur condicione impleta, vel manere condicione defecta. Hoc tamen falſum eſt. nam & condicione defecta ſuperius teſtamentum ruptum videtur. Satis namque eſt exiſtere potuiſſe quod non extitit. Sic poſsibilem condicionem, ſic δυνατὸν interpretamur, Impoſsib-

Non intelligo opinionem Stoicorum.

poſsib

A poſsibilis ea eſt, quæ per rerum naturam exiſtere non poteſt. §. ſi impoſsibilis, Inſtitutionibus, De inut. ſtip. Qnid igitur ſi poſteriori teſtamento fuerit adſcripta condicio impoſsibilis? Si condicionem ipſam ſpectas, ſuperius teſtamentum manet, ſequens nullum eſt. At quia obtinuit in teſtamentis ſcriptas impoſsibiles condiciones pro non ſcriptis babendas. l. 1. ℸ. de cond. inſtit. perinde atque ſi in eo heres purè ſcriptus eſſet, ſuperius teſtamentum rumpetur. quod & in fine huius legis apertè Pomponius definiuit, & probatur. l. ſi Mæuia. ℸ. de hered. inſt. Illa enim condicio de qua ibi agitur & in l. multa. §. 1. ℸ. de cond. & dem. SI MATER ET FILIA MEA VIVENT, eſt de futuro, & hoc ſignificat, Si mihi ſuperuixerint. quod Accurſius non intellexit. Ait, Cum ſit ſecundo. &c. Hæc verba Q. Mucij eſſe opinor. Sequitur deinde Pomponij nota, *Multum autem intereſt* &c.

B

AD L. FILIO.

Tribus aut quattuor vitiis teſtamentorum propoſitis, duo potiſsimum auctores executi ſunt, Ruptum & Irritum. De iniuſto hæc vnica lex eſt, credo quia quantum ad vitium iniuſti attinet, ſiue id omiſsis liberis, ſiue omiſsis ſollemnibus contrahatur, ſufficiebant ea, quæ tractata ſunt duobus titulis ſuperioribus. Hæc autem de vitio iniuſti circa hanc legem notanda ſunt, Filiof. præterito ſtatim iniuſtum teſtamentum fieri, filio emancipato præterito, teſtamentum valere, ſed reſcindi per bon. poſſ. contra tab. Ex iniuſto teſtamento nec libertates, nec legata, nec tabulas pupillares, nihil denique in eo teſtamento ſcriptum valere: Ex teſtamento reſciſſo per bon. poſſ. contra tab. libertates quidem & legata non deberi niſi exceptis perſonis, pupillares tamen tabulas valere, & quæ in
C eis relicta ſunt legata à prætore conſeruari. Ius enim prætorium ciuili benignius eſt. l. ex duobus. §. vlt. ℸ. de vulg. ſubſtit. Vt autem emancipato agnoſcente iudicium defuncti vel omittente bon. poſſ. contra tab. totum teſtamentum manet, ita filiof. approbante iudicium defuncti, nec ab inteſtato hereditatem totam ab extraneis vel pro parte à fratribus inſtitutis vindicante, totum teſtamentum ex æquitate ſuſtinetur. Sed in hoc differentia eſt, quòd priore caſu ſcripti adire hereditatem poſſunt, poſteriore non poſſunt adire, quia ipſo iure nullum & iniuſtum eſt teſtamentum ab initio, ſi tamē ſignatum ſit VII. teſtium ſignis, datur eis bon. poſſ. ſec. tabulas cum re. & hoc Papinianus ſignificat dum ait, *Attamen voluntas teſtatoris ex bono & æquo tuebitur.* Tueri paſsiuè accipit, vt in l. conſilio. §. de cur. fur. l. duobus. ℸ. de lib. cau. l. filium. §. ad eum. ℸ. de leg. præſt. l. 3. C. de ſer. & aqua l. ſi mater. C. ad Vellea. in cuius legis extremo ſic legendum eſt ex vet. libris, *auctoritate iuris tuetur.* Vitruuius
D lib. 8. Res omnes non ali ſine elementorum poteſtate, neque creſcere nec tueri. Hoc loco interpretes quærunt, an quæ initio huius legis proponitur ſententia, abrogata ſit per Nou. CXV. in qua traditur ex cauſa præteritionis vel exheredationis ſolam inſtitutionem vitiari. Et verius eſt non eſſe abrogatam. nam vt diximus in l. 4. §. tit. prox. Iuſtinianus de ea tantùm præteritione loquitur, quæ vicem obtinet exheredationis, vt ſi mater filium, auus maternus nepotem, filius patrem prætereat. & de querela inofficioſi teſtamenti, cui locus eſt omiſſo vel non probato elogio, non de querela iniuſti, non de querela rupti agnatione vel quaſi agnatione, non de bon. poſſeſsione cōtra tab. Querela inofficioſi omnia olim reſcindebat. Hoc ea Nouella tantùm immutatur, cui & illud Adriani decretum congruit, de quo tractauimus in l. Titius. §. titul. prox. Non immutatur verò quod proditum eſt de præteritione liberorum & poſtumorum, quæ exheredationis vicem non habet. & huius ſen-
E tentiæ ex veteribus quoque Azo eſt, & ex nouis Alciatus lib. 4. παρέργων cap. 9. niſi quòd Alciatus paulo inconſideratius eam Nouellam porrigit ad bon. poſſeſsionem contra tabulas. Ceterùm quæ hîc dicuntur de filiof. eadem obtinent in poſtumo vel quaſi poſtumo, vt & ſi iuris ſubtilitate agnatione vel quaſi agnatione ruptum totum teſtamentum videatur, tamen ex eius voluntate heredes ſcripti accipiant bon. poſſeſsionem ſec. tab. cum re. eadem namque in vtroque interuenit ratio. Videamus tamen ſi extranei ſcripti, nulli liberi ſint, quorum præteritione infirmari teſtamentum poſſit, & in eo VII. teſtes deſint, an conſentientibus legitimis teſtamentum ſuſtineri poſsit, ac ſic dicamus, iure ciuili aditionem non eſſe, iure item prætorio non eſſe bon. poſſeſsionem ſec. tab. quod eam extraneis Prætor non ſoleat dare, niſi teſtamentum ſit obſignatum VII. teſtium ſignis. l. cùm tabulæ. ℸ. de bon. poſſ. ſec. tab. Igitur licet hereditatem legitimi non euincant, eam, qui ſcripti ſunt,
F nullo iure retinebunt.

AD TITVL. DE HIS, QVAE IN TESTAMENTO DELENTVR INDVCVNTVR, VEL INSCRIBVNTVR.

ALia quædam ſpecies irriti in hoc titulo proponitur, puta ſi teſtator conſultò teſtamentum inciderit, vel deleuerit. qua ex cauſa irritum teſtamentum fieri dicitur. in l. penul. & vltim. ℸ. hoc
G titul. l. in fraudem. §. 1. ℸ. de milit. teſta. Verùm non tantùm de teſtamento in hoc titulo agitur, ſed & de quolibet capite teſtamenti deleto, inducto vel inſcripto. Tria hæc verba etiam Suetonius colligauit in Nerone. Ita, inquit, multa & deleta & inducta & ſuperſcripta inerant. quæ quid ſignificent mox dicetur in l. 1.

AD L. I. A

Proponuntur initio verba Sabini. Deinde ſequitur interpretatio Vlpiani, *Legi autem* &c. Sabinus ait, ea quæ in teſtamento legi poſſunt inconſultò deleta & inducta nihilominus valere, lituras & inductiones teſtamento vitij nihil adferre. Vlpianus verbum, *Legi* ſic interpretatur, ſi appareant litteræ, ita vt oculis cernantur. quòd ſi penitus non appareant, ex coniecturis tamen quibuſdam quæ ſcripta fuerunt, intelligantur, non videntur legi poſſe. Sufficit tamen, inquit Vlpianus, ſi ea quæ incautè deleta & inducta ſunt legibilia ſint. & hic quidem pungendum eſſe opinor, quaſi hactenus expoſuerit illa Sabini verba, QVÆ IN TESTAMENTO LEGI POSSVNT. Sequitur ex Sabino, INCONSVLTO DELETA, quod ſic Vlpianus interpretatur, *ſine ab ipſo ſiue ab alio, ſed, nolentibus*. Vel ipſe teſtator igitur vel alius inconſultò delent quæ nolentes delent. Sed & alius B
qui conſultò delet non voluntate teſtatoris, nihil agit, vt in ſententia Sabini expreſſum eſt. Tum explicat Vlpianus verbum, *inducta. Inducta*, inquit, *accipiendum eſt & ſi perducta ſint*. Sic perductum nomen dixit in l. ſi ita ſcriptum. §. ſed & cum. ff. de bon. poſſ. ſec. tab. id eſt, cancellatum ſiue ſuperinductum: inducta igitur & pro cancellatis accipimus. l. inductum. C. de ſolut. Deleta verò pro his quæ oblita ſunt maculis quibuſdam, quas lituras dicimus. Expoſitis Sabini verbis, Vlpianus ita concludit, *Quod igitur incautè factum eſt* &c. idq; adiicit non infirmari ex vulgari illa clauſula teſtamētorum, *Lituras, inductiones ipſe feci*. Rurſus addit idem quoque non infirmari, ſi ſuperſcripſerit induxiſſe ſe. & ita inſcribendi verbū in hac rubrica, & ſcribendi in ſententia Sabini accipiendum puto. quinimmò & ſi incōſultò ita nominatim ademerit, QVOD TITIO LEGAVI, IO NEQVE DO NEQVE LEGO, ademptio non valet. l. nihil. ff. de adim. leg. Hæc de his quæ legi poſſunt, vt ſcilicet cōſulta deleta C
non debeantur, inconſultò deleta vt debeantur omnimodo. Nunc dicendū eſt de his quæ legi non poſſunt. Ea verò aut ante conſummationem, aut poſt conſummationem teſtamenti deleta ſunt. Ante conſummationem conſultò deleta ipſo iure non debentur. l. ſi ita ſcriptum. ff. de leg. 1. Poſt conſummationem conſultò deleta debentur, ſed obſtat exceptio doli vel in factum. Ante conſummationem inconſultò deleta non debentur, poſt conſummationem inconſultò deleta debentur. quin & ſi totum teſtamentum poſt conſummationem interierit vel incautè deletum ſit, placet teſtamētum non infirmari. quod pugnare videtur cum l. 1. ff. ſi tab. teſt. ext. ex qua colligitur ſcripto heredi ante mortem teſtatoris amiſſo vel deleto teſtamēto bon. poſſeſſionem ſec. tab. non dari, quoniam neceſſe eſt tabulas extare mortis tempore. l. 1. §. ſemel. ff. de bon. poſſ ſec. tab. Verùm ita reſpōdeamus, Hac in re differentiam eſſe inter ius ciuile & prætorium. quod & Acc. notauit. Iure prætorio non dari ſcripto bon. poſſeſſionem ſec. tab. ſi perierint tabulæ ante mortem teſtatoris, id eſt, ſi D
mortis tempore non extant, iure tamen ciuili adire ſcriptum poſſe. nam & ſine tabulis iure ciuili adquiri hereditas poteſt ex nuncupatione. quo caſu ex edicto non datur bon. poſſeſſio, ceterùm ex decreto vtilis datur ſecundùm nuncupationem. l. vlt. C. de codicil. l. 2. C. de bon. poſſ. ſec. tab. Sic & hoc caſu putem vtilem dari ſecundùm voluntatem defuncti. idq; notari in d. l. vlt. dum ait, *ceteraq́; ſimiles*. His expoſitis, ſubiicit Vlpianus, *Et hereditatis portio adempta* &c. Non loquitur de inductis vel deletis vel inciſis, ſed de his quæ nominatim adimuntur. Et legata quidem conſtat ipſo iure nō adimi, niſi eodem teſtamento vel codicillis teſtamento confirmatis. Nuda autem voluntate adempta petentes exceptione ſummoueri. quod tradidimus in l. heredes. ff. qui teſta. fac. poſſ. Aliud in hereditate ſeruatur. nec enim codicillis aut nuda voluntate à pagano vlla ratione verbis directis adimi hereditas poteſt. l. hereditas. C. de his quib. vt ind. ſed vel eodem teſtamento adimitur, vel alio E
iure perfecto. Eodem teſtamento adimitur per exheredationem, vt expoſui in l. ſi ita ſcriptum. §. regula. ff. de lib. & poſtum. quo facto totum teſtamentum infirmatur, ſi is cui adimitur, ſolus ex aſſe ſcriptus ſit: totum non infirmatur, ſi coheredem vel ſubſtitutum habeat à quo teſtamentum ſuſtineatur. Pro parte etiam adimitur l. ſi inæqualibus. ff. tit. proxim. At, vt Vlp. ait hoc loco, non tam hoc modo hereditas adimitur, quàm non datur. quod dici de his ſolet, quæ eodem teſtamento adimuntur. l. ſi ita ſcriptum. ff. de leg. 1. Itaque de ea ademptione hereditatis hic locus intelligendus eſt, quæ fit ante conſummationem teſtamenti. Poſt conſummationem enim adimi hereditas non poteſt niſi alio teſtamento æquè ſollemni. Si tamen id teſtator conſultò conciderit vel induxerit, hereditarias actiones denegari certum & exploratum eſt. Maior itaque inductionis quàm ademptio- F
nis, factorum quàm dictorum vis eſt. Ait, Et hereditatis portio.] quod fit exiſtente coherede aliquo, vel ſubſtituto, ſi quidem cetera omnia valere volumus. Ait, Si quis codicillos.] Codicilli conſultò deleti non valent, etiam ſi eorum confirmatio in teſtamento ſcripta deleta non ſit.

AD L. II.

Quæ teſtator conſultò induxit, non valent. Finge igitur, Plures heredes quidam inſtituit, Vnius nomen induxit. Huius plerumque portio quaſi ab indigno in fiſcum cadit, vt dicemus in l. 3. ff. Legata tamen ab eo relicta etiam in voluntatis ambiguo fiſcus præſtat. Ergo is, qui ei ſubſtitutus eſt, non admittitur. nam quod quaſi indigno aufertur, ſubſtituto non prodeſt. l. cum fiſco. l. ſi ſequens. ff. ad Silan. & verba ſubſtitutionis, SI HERES NON ERIT, ſic accipiuntur, ſi omiſerit heredi- G
ditatem, non ſi quaſi indigno ei erepta hereditas fuerit. tunc enim fiſco adquiritur non ſubſtituto. quamobrem ſic in hac lege emendandus eſt verſus ille, *Sed ſi inſtituti nomen induxit & ſubſtituti reliquit, inſtitutus* &c. vt pro *inſtitutus*, reponatur *ſubſtitutus*. Certiſsimum enim eſt inſtitutum repelli. Sed notatur eo loco differentia inter legatarium & ſubſtitutum, vt ſcilicet legatarius

admittatur

A admittatur, ſubſtitutus non item. At nunc finge, Teſtator omnium heredum nomina induxit, & teſtatus eſt ſe id propter vnum heredem facere. quæro, an ceteri repellantur. Vlpianus ait in re dubia benignius eſſe, vt non repellantur. idemq; ei de legatis iudicium eſt. quod confirmatur l. paterf. ꝟ. de hered. inſtit.

AD L. III.

Aut teſtator heredibus hereditatem ademit, aut heredum nomina induxit. Si ademit, aut valet ademptio, aut non. Valet, quæ fit eodem teſtamento vel extra teſtamentum verbis fideicommiſsi. Non valet, quæ fit extra teſtamentum verbis directis. Quæ non valet, aut ſimpliciter fit, aut cum elogio. Si ſimpliciter, pro non facta habetur, nec heredibus hereditas aufertur. l. penul. §. vltim. ꝟ. de cond. inſtit. Si cum elogio, vt quia de ſe heredem malè meritum dicit, inſimulari videtur heres in-B dignitatis, ideoq; in eius locum fiſcus vocatur, videlicet ſi epiſtola vel codicillis directò facta ademptio fuerit. l. hereditas. C. de his quib. vt ind. nam ſi verbis fideicommiſsi iure tranſlata ad alium hereditas ſit, fiſcus non vocatur. l. cum quis. §. Seiam. ꝟ. de legat. 3. Item ſi fiat ademptio eodem teſtamento nullo addito elogio, non fiſcus, ſed coheredes vel ſubſtituti vel legitimi vocantur. l. 1. §. pen. ꝟ. hoc titul. Hæc de ademptione. Nunc de inductione videamus, quam hoc cōſtat differre ab ademptione, quòd omnimodo valeat inductio, etiam ſi fiat poſt conſummationem teſtamenti, vt diximus ꝟ. l. 1. Quis verò tunc in hereditatem ſuccedat, quæritur? Et vel heredis vnius nomen induxit, vel omnium. Si vnius, fiſcus coheredibus ſubſtitutisq; præfertur. l. 2. ꝟ. l. cum tabulis. §. vlt. ꝟ. de his quæ vt ind. Si omnium, æquè fiſcus legitimis præfertur. nam & ſi quibus eodem teſtamento nudo ſermone adimit teſtator, non continuò eos quaſi indignos damnare videatur, quorum tamen no-C mina obliterat, eradit, expungit, ſatis videtur hoc facto eos indignitatis arguere. & hoc quidem ita procedit, niſi legitimi probent id ea mente teſtatorem feciſſe, vt inteſtatus decederet. l. 1. §. penul. ꝟ. ſi tab. teſta. nul. ext. l. vlt. ꝟ. hoc tit. quod & in hac lege proponitur. eo verò caſu legata, fideicommiſſa, & libertates intercidere certum eſt. At in dubio fiſcus vocatur. quo caſu quæſtionis eſt, an legata & cetera quæ inducta non ſunt, fiſcus præſtare debeat. Et proponitur in hac lege decretum D. Marci, quo in hac ſpecie caducam fieri hereditatem cum ſuo onere decernitur. De eo forſitan Vlpianus intellexit in frag. tit. 17. potiùs, quàm de Conſtitutione Seueri & Antonini, ex qua ſubſtituti ſuccedunt, coheredibusq; accreſcit cum onere. Sed ſpeciale non generale decretum, id eſt, ſicut & in alia ſpecie caduci illa D. Pij Conſtitutio, de qua in l. 3. §. cùm ex cauſa. ꝟ. de iure fiſ. In hac autem ſpecie mouit Marcum hæc ratio, quia cùm heredum tantùm non ceterorum nomina induxerit, ceteri D retinuiſſe voluntatem defuncti videntur. atque ita in dubio ſemper interpretabimur. Lex noſtra ait magis dubitari de prælegatis: neque tamen id definit. Sed ea quoque conſeruari definitum eſt in l. cùm quidam. ꝟ. de his, quæ vt indig. quod tamen non in omni caducorum ſpecie fit. l. ſi ſequens. §. 1. ꝟ. ad Silan. Ait, Ipſo iure perimi.] Ne dixeris cum Accurſio, ſi ante conſummationem teſtamenti induxerit. nam in hac ſpecie de qua apud Marcum diſceptatum eſt, conſtat poſt conſummationem teſtatorem induxiſſe ex d. l. cùm quidam. Vt ergo reſpondebimus ad l. 1. §. ſed conſulto. ꝟ. Solutio non eſt difficilis. Loquimur de hereditate quæ ipſo iure fiſco vindicatur ſi heredum inſtitutio inducta ſit. Ibi autem de legatis agitur quæ ab herede exigi & præſtari ſolent, ac ſi inducta vel adempta ſint, ab herede retinentur nec addicuntur fiſco. Ait. Sed in re dubia.] Hæc ſententia ex eodē libro repetita eſt in l. ea quæ in partes. ꝟ. de diu. reg. iu. Ait, Pudente & Pollione.] E Ex Coſſ. apparet hunc, Antoninum eſſe Marcum philoſophum. quod & d. l. cùm quidam. & l. cùm tabulis. probant. Ait, Vos habetis iudices veſtros.] Pronuntiauit hereditatem ad ſcriptos non pertinere, & vindicationem hereditatis, qua fiſci aduocati vtebantur, remiſit ad præfectos ærarij. d. l. cum quidam. Hi ſunt in vrbe iudices rerum fiſcalium, vt oſtendimus in l. cum hi. §. tranſactiones. ꝟ. de tranſactio. Iuſsit itaque aduocatum fiſci cauſam agere & hereditatem fiſco petere apud præfectos ærarij. Aduocatū fiſci primus inſtituit Adrianus auctore Spartiano de cuius officio extat eiuſdem Adriani reſcriptum in l. 3. §. Diuus. ꝟ. de iure fiſ. Ait, Nomen ſerui.] Maior aut certè par vis eſt inductionis atque ademptionis. porrò libertas ademptione reuocatur. l. 1. ꝟ. de adempt. lib. Vlp. in frag. tit. 2. ergo & inductione. Olim ſemel teſtamento data libertas adimi non potuit. quod fauore libertatis conſtitutum erat. Hodie poteſt. l. ſi peculium. §. 1. ꝟ. de man. teſt. l. ſi ſeruus. ꝟ. de fid. F lib. non quidem à ſemetipſo, vt expoſuimus in l. ſi ita ſcriptum. §. regula. ꝟ. de lib. & poſt. ſed ab alio vt puta ſi ſeruus teſtamento non heres, ſed liber tantùm eſſe iuſſus ſit. Sic verò dicemus fauore libertatis Marcum olim cōſtituiſſe, ne libertatis inductio valeret. Hodie tamen vt ademptionem, ita & inductionem libertatis valere. Libertatem inductam pono. nam quemadmodum nomina heredum inducere & inſtitutionem inducere idem eſt, vt conſtat ex initio huius legis, ita nihil intereſt ſiue libertatem inductam ſiue nomen ſerui manumiſsi inductum dicas. Conſultò item libertatem inductam, idq; liquidò conſtare omnino ponendum eſt.

AD TITVL. DE HEREDIBVS INSTITVENDIS.

G

AD L. I.

QVi teſtatur.] Sabini hæc ſunt. *Licet etiam*, Vlpiani hæc adnotatio eſt. Potuit etiam ante heredis inſtitutionem tutor & fideicommiſſum dari, & in vtrumque caſum heres ſubſtitui. Poteſt

Poteſt hodie etiam legatum & libertas, penituſq́; ſublata eſt ſuperior Sabini ſententia. Adiicit Vlpianus inſtituti appellatione etiam nuncupatum contineri. A

Mutus.] Hæc ſententia Sabini eſt, ad quam quod adnotarat Vlpianus, videtur reiectum in l. mutum.ℱ.de adq.her.quæ eſt ex eodem libro. Addatur mutum & ſurdum olim familiæ emptorem fieri non potuiſſe ex eodem Vlpiano in frag.tit.20.

Qui neque.] Hæc quoq; Sabini eſſe ſubiecta adnotatio indicat, *Hæc autem ſcriptura* &c. Scriptura Sabini, vt ſcriptura Q.Mucij in l.7.ℱ.de annuis legatis.

Si ex fundo.] Hoc etiam Sabini eſt, vt probat l.quotiens.§.ſi duo.l.ſi alterius.ℱ. Quæ ſequuntur, *ſin autem ſic ſcribas*, Vlpiani eſſe opinor, quibus ſic ea, quæ ſcripta ſunt, plerumq; accipi oſtenditur, vt plus nuncupatum minus ſcriptum intelligatur. quod vtiq; ita procedit, ſi ſcriptum dicto, id eſt, ei quod ſubauditur, quod dictum intelligitur, quod repetitur ἀπὸ κοινοῦ, congruat atq; conueniat. l.vnum.§.penul.l.cum pater.§.cùm imperfecta.ℱ.de leg.2. l.verbum.C.de fideic. Ea verò dicũtur de teſtamento ſcripto. nam & quod ſcribendum nuncupatur, teſtamentum ſcriptum eſt. B Ergo & ſi ita.] & hoc probat l.errore.C.de teſta. Marcelli igitur opinio non obtinuit.

AD L. II.

Quaſi duplici.] condicionali ſcilicet & pura, ac ſi omnino ita dixiſſet, Ex partibus quas adſcripſero, heredes ſunto, vel ſi non adſcripſero, ex æquis. nec obſtat l.Titia.in princ.ℱ.de leg.2. Ibi namque libertati fideicommiſſariæ euidenter iniecta condicio eſt, Si legauero: nec duplex ad eam ſcripturam ſenſus commodè adhiberi poteſt. Minùs obſtat l.qui plures.ℱ.de *vſufr.* leg. nam eſt in ea ſpecie inutile legatum non tam quia teſtator id quod erat pollicitus, non perfecit, quàm quòd incertæ ſunt legatariorum perſonæ. Non obſtare etiam l.Clemens.§.vltim.ℱ.eo loco demonſtrabimus. C Ineſſe condicio.] condicio ſcilicet collata ad præteritum tempus, quæ eius generis cùm ſit vt vera confeſtim exiſtat aut falſa, duplicem ſenſum is ſermo admittere non poteſt. Hæc ſimilia putat.] id eſt, non valere, ſiue dixerit, Ex qua parte me ſcripſit, ſiue, Ex partibus, quas adſcripſero.

Poteſt autem intereſſe.] Putat Vlpianus hæc eſſe diſsimilia.

AD L. III.

Seruus alienus.] Seruum alienum dicit ad differentiam proprij, qui ſine libertate heres inſtitui non poteſt ſecundùm communem iuris auctorum ſententiam, à qua pauci diſſenſerunt. Sed & qui in eo inter ſe conſenſerunt, multis contentionibus hanc quæſtionem diuexarunt, An ſeruo D proprio inſtituto ex parte ſine libertate, eodemq́; alij legato ante vel poſt inſtitutionem, legatum valeat, an inſtitutio valeat, & cui adquirantur. Alij legatum valere & legatario per ſeruum hereditatem adquiri exiſtimauerunt; alij legatum valere, inſtitutionem non valere. Vicit paucorum ſententia arbitrio Iuſtiniani, quaſi hereditatis dationi tacitè inſit libertatis datio: atque in ea quæſtione vtraque opinio reiecta eſt. Cùm enim inſtitutioni inſit libertatis datio, non poſsis dicere eiuſdem ſerui legatum valere. nam ſiue legatus ſit ante inſtitutionem, inſtitutione reuocatum eſt legatum: ſiue poſt inſtitutionem, legato hereditas vel libertas quę data intelligitur reuocari non poteſt Non poſsis etiam ex aliorum ſententia dicere inſtitutionem non valere, legatum valere, hoc nimirum ſupponendo ea mente defunctum fuiſſe, vt ſeruus heres fieret non liber, itemq́; vt is iure legati ad alium perueniret. Supponere nobis quoque licet, vt mathematicis, ſed non niſi vera aut veroſimilia. E Hoc autem veroſimile non eſt, vt fruſtra teſtator ſeruum proprium inſtituerit. atquin fruſtra inſtituit, ſi abſque libertate inſtituit, ſi ea eius mens fuit. quod vt ſupponatur, ferre non debemus, quandoquidem vt natura nihil fruſtra facit, ita homines ſobrij & ſani, qui naturam quaſi ducem ſequuntur, nihil vmquam fruſtra facere exiſtimandi ſunt. l.penult.C.de nec.ſer. Vel pro parte.] id eſt communis, de quo in ſententiis Pauli.

Si ſeruum.] Circa hanc ſpeciem valde nouam diſtinctionem Iuſtinianus adhibuit in l.vlt.C. de neceſſ.ſer. in qua pro *ſubſtitutus*, ex veteri lectione legendum eſt, *Inſtitutus*.

Quaſi quæuis condicio.] Et ideo ſi Titius omiſſa cauſa teſtamenti ab inteſtato poſsideat hereditatem, ex edicto non ſubuenietur Seio. eo enim edicto tuetur Prætor voluntatem defuncti. Voluntas autem defuncti hæc eſt, vt non niſi ea condicione exiſtente Seius heres fiat. l.ſi in teſtamento.ℱ.ſi quis omiſ. F Cur verò & idem ibi non notatur in legato ita relicto, SI TITIVS HERES ERIT, SEIO C. DATO? An quia quod de parte hereditatis traditur generaliter, non poteſt æquè in legato generaliter tradi? nam in hereditatis parte Seio delata ea verba ſemper meram condicionem faciunt, in legato plerumque condicionem non faciunt. l.3.ℱ.de leg.1. niſi probetur facere condicionem teſtatorem voluiſſe. l.in condicionibus.§.1.ℱ.de cond. & dem. qua in ſpecie idem proculdubio iuris eſt in legato quod in hereditate.

Non vt deſinat.] Qualitas heredis mutari poteſt, Subſtantia non poteſt. Non deſinit heres eſſe, qui ſemel extitit. Deſinit neceſſarius eſſe, qui ſemel neceſſarius extitit, & ius abſtinendi nanciſcitur. Deſinit voluntarius eſſe, qui ſemel fuit eiuſmodi, & neceſſarius efficitur, vt in ſpecie à me notata in l.7.ℱ. G

Aperturæ.] De hoc §. ſcripſimus in l.ſub condicione.ℱ.de lib.& poſt.

AD L. IIII.

Suus quoque.] Nedum neceſſarius & voluntarius. Sed excipiendus.] Similiter ſuus heres

A heres inter ceteros, exheredari poteſt: ſed excipiendus eſt filius. **Et quidem ſub ea.**] Sub caſuali inſtitui non poteſt, niſi in eius defectum nominatim exheredetur. Sed neque ſub mixta, ne deficiente parte caſuali inueniatur præteritus. Sub poteſtatiua ſi inſtituatur, non eſt in eius defectum neceſſaria exheredatio, quoniam non deficere hæc condicio propriè, ſed omitti videtur, vt meritò quod ei non paruerit, filio imputari poſsit. Poteſt & in legitima ſub poteſtatiua condicione inſtitui, vt Alciatus notauit in l. ſi filius heres. ff. de lib. & poſt. **Effectum habeat.**] Condicionalis inſtitutio omni ex parte effectum habet, ſi exiſtente condicione ſcriptus admittatur, deficiente repellatur. Hoc ergo quærit, an & deficiente condicione filius repellatur, nec veniat iure inteſtati.

Submotum eſſe.] Atque ita omnino condicio effectum habet. **Non debere eum expectare.**] Eum enim dumtaxat ſcripti expectant, qui infirmare iudicium defuncti poteſt.

B **Facti poteſtas eſt.**] In facti atque adeò in iudicis poteſtate eſt. Eam quidem poteſtatiuam eſſe conſtat, quam quotienſcumque volumus, facilè poſſumus explere, eius verò exempla perpetuò non conſtant. nam quæ prima ſpecie in noſtro arbitrio videtur eſſe, in difficili & in caſu eſt nonnumquam. **Ad generalem.**] hanc rem in facto conſiſtere, in æſtimatione iudicis eſſe.

Sed & ſi filio.] Si filius ita inſtitutus coheredem vel ſubſtitutum habet, omiſſa condicione, teſtamentum à coherede vel ſubſtituto ſuſtinetur filio excluſo. Coheres filium non expectat, ſubſtitutus expectat vſque ad mortem, ſi ea condicio potuerit vltimo vitæ momento impleri, vel vſque ad morti proximum tempus, ſi eo momento non potuerit impleri. **Cùm & ſi fuerit facta.**] Hæc ratio propriè in hac ſpecie locum habet, condicione filio impoſita, quæ nouiſsimo vitæ tempore expleri poteſt. Verumtamen & citra hanc ſpeciem conſtat filium ita inſtitutum à ſubſtituto
C vel à coherede inutiliter exheredari.

AD L. V.

Si eiuſmodi.] Huic notæ locus eſt, cùm filius ita inſtitutus nec ſubſtitutum nec coheredem habet.

AD L. VI.

Sententiæ Iuliani.] Propoſitæ in l. 4. §. 1. ff.

Nepotes.] Dixit de filio. Nunc de ceteris liberis ait ſub omni eos condicione inſtitui poſſe.

Non rumpunt.] Succeſsione. **Et ſi redigantur.**] Rediguntur ad condicionem filii,
D quia in ſui locum ſuccedunt ex lege Vellea. Non tamen vt filij ita illi ſub omni condicione inſtitui non poſſunt. hoc enim nulla lege introductum eſt. Non ergo per omnia adſimulantur filiis.

Solemus dicere.] Huius vulgaris ſententiæ duo exempla ponuntur hoc loco. Ad primum pertinet l. liber. § ſi heres. ff. hoc titul. Secundum eſt huiuſmodi, Seruus alienus ſub condicione ſine libertate inſtitutus eſt, poſt mortem teſtatoris traditus eſt ſeruo hereditario, atque ita defuncti proprius fuiſſe videtur. quod enim hereditati quæritur, defuncto quæſitum videtur. Ceterùm ante condicionem rurſus per vſucapionem alienus effectus eſt. Medium inter teſtamentum & cõdicionem tempus nihil nocet. Addatur tertium ex l. Ariſto. ff. de man. teſta.

Vt Iulianus ſcribit.] Huic ſententiæ Iuliani additur in l. ſi ſeruus communis. ff. titul. proxim. Quòd ſi neq; &c. quod notam Marcelli eam eſſe opinor cuius meminit Iuſtinianus in l. 1. C. de com.
E ſer. man.

Sed ſi ſit.] Hæc etiam ad ſeruum communem ſpectant, vt indicant illa, Et putat in eum caſum &c. In eum autem caſum, quo voluntarius fieret, puta ſi communis permaneret, certum eſt fruſtra ademptionem libertatis fieri, quæ non iure data intelligitur. Reliqua expoſuimus in l. ſi ita ſcriptum. § regula. ff. de lib. & poſt.

AD L. VII.

Si ſeruus communis.] Lego, *ſi ſeruus cum libertate* vt in l. teſtamento. ff. eo. Duo enim hîc ponuntur caſus, quibus ſeruus voluntarius heres fit, qui fruſtra ponerentur in ſeruo communi,
F quem conſtat ab altero ex dominis inſtitutum ſemper voluntarium fieri vno caſu excepto, ſi eius partem teſtator redemerit. l. proxim. §. ſi ſeruum. ff. nec ſi ſeruum hunc communem fuiſſe ponas, conſentient quæ ſequuntur de eo à teſtatore alienato in ſolidum, & adeunte noui domini iuſſu. In eo etiam initium huius legis cum ſequentibus non congruit, quòd initio ponitur tantùm hereditas data ſub condicione, ſequentibus non hereditas ſed libertas. Deniq; non poſſunt quæ hîc tractantur, tractari niſi in ſeruo proprio. Seruus proprius neceſſarius heres eſt. Excipiuntur duo caſus poſiti in hac lege. Ponimus ergo vt in l. teſtamento. ff. ſeruum proprium inſtitutum purè cum libertate ſub condicione. **Libertatem conſecutus ſit.**] Vel manumiſsione vel iuris beneficio.

Adire hereditatem poteſt.] Hereditatem purè delatam ſtatim à morte teſtatoris adire poteſt ſuo arbitrio, ſiue libertatis condicio pendeat, ſiue extiterit, ſiue defecerit. aliunde enim quàm ex teſtamento liber factus eſt. Non eſt autem neceſſarius niſi qui vtrumque ex teſtamento conſequi-
G tur. §. ſeruus autem à domino. Inſtit. eod. tit. **Siue heres.**] Re coniunctus qui pendente condicione libertatis ſolidum obtineat. Sed ſi poſt alienationem heredis, condicio extiterit, verum eſt quod Accurſius notat ſeruum ex teſtamento liberum & heredem futurum, licet pendente condicione voluntarius extiterit.

AD

AD L. VIII. A

Duo in hac lege ponuntur caſus, quibus ſeruus communis vtriq; dominorum neceſſarius he-
res exiſtit. **Orcinum heredem.**] Quidam codices, Orcinum & heredem, quod rectiſsimum
eſt. **Eáque extitit.**] poſt mortem eorum.

AD L. IX.

Quotiens.] In corpore errat, qui Gaium pro Titio, extraneum pro fratre accipit. In re, qui
in ſubſtantia rei aut in nomine rei ſubſtantiam ſignificante errat. Vterque error ſcripturam teſta-
menti inutilem reddit. **Nam & hunc pro non inſtituto putat.**] Id eſt, heredem nullo mo-
do futurum putat. quod & Vlpianus probat. Nihil ergo hæc Marcelli ſententia commune habet B
cum illa, quæ refertur in l. 2. §. quam Vlpianus improbat. Nihil etiã cum l. penul. C. de inſtit. & ſubſt.
in qua traditur hanc inſtitutionem valere, HEREDES SVNTO SVB CONDICIONE QVAM
ADSCRIPSERO, nulla condicione adſcripta. In hac enim ſcriptura nullus error eſt. ceterùm re-
miſiſſe teſtator videtur quod poſtea non adſcripſit. At ſi dum vult condicionalẽ inſtitutionem ſcri-
bere, puram ſcribat, error eſt hic ſanè, ſicut ſi dum vult Titiũ ſcribere, Gaium ſcribat. **Sed ſi con-
dicionem.**] In priori ſpecie quod voluit non ſcripſit. In hac vtrumq; ſcripſit, quod voluit & quod
noluit. nam ſi condicionẽ detrahas, quod reſtat, id eſt, quod voluit. **Quaſi ex parte dimidia.**]
Ergo ex aſſe. l. 33. ff.

Indubitabili ſigno.] Id ὁμολογούμενον γνώρισμα Græci vocant. Idem verò & ſi quaſi digito
cum demonſtrauerit. l. nemo. ff. C

Sed quis ex qua parte.] Incertum partium inſtitutionem non vitiat. Incertum perſonarum
inſtitutionem vitiat. **Quaſi ſub condicione.**] Mallem dixiſſet, *quaſi ſub certa demonſtratione.*
§. ſub certa. Inſt. de legat.

Labeo, Neratius, & Ariſto.] Hi Proculiani fuerunt. De Labeone & Neratio conſtat. De
Ariſtone ſuſpicor, quòd is ad Caſsium & Sabinum notas ſcripſerit. **Simul ei.**] Erit ergo neceſ-
ſarius quaſi à ſemetipſo libertatem accipiat.

Si ſit alienatus.] Alienatione reuocatur libertas, Redemptione conualeſcit, quæ fiat an-
te mortem teſtatoris. Quòd ſi ſola libertas relicta ſit, conualeſcit etiam ea redeunte ſeruo in he-
reditatem poſt mortem teſtatoris ante aditionem. l. vetum. ff. de man. teſt. Priore caſu dies libertatis
cedit à morte, poſteriore ab aditione. Diem vtiliter cedere ſatis eſt. Quod verò in hereditate, idem D
& in legato obtinet, vt ſcilicet legato ſeruo relicto cum libertate, alienatione libertas reuocetur, re-
demptione facta ante mortem vel aditionem conualeſcat. nec quicquam obſtat l. cum ſeruis. ff. de
adim. leg. nam de ſeruo legato non de ſeruo legatario loquitur. At ſi poſt alienationem libertas no-
minatim adimatur, redemptione non conualeſcet. l. ſi ſeruo cum libertate. ff. de opt. leg.

In diem.] In diem pro ex die, vt in l. teſtamento manumiſſus. §. vlt. ff. de man. teſt. Plerumque
in diem, id eſt, ad diem, quo modo ſi relicta ſit libertas, pro pura habetur. **Poſt diem.**] Si poſt
diem, ſtatim liber & heres erit. Si ante diem, expectabitur dies libertatis. **Poſſe heredem exi-
ſtere.**] Voluntarium fore. **Inſtitutio valet.**] Inſtitutio conſiſtit, ſed effectum non habet an-
tequàm extinguatur vſusfructus. Ex Conſtit. Iuſtiniani etiam effectum habet, eritq; ſeruus proprie-
tario neceſſarius heres. E

AD L. X.

Pro partibus.] Hoc modo, PRIMVS PRO PARTE SVA EX FVNDO CORNE-
LIANO, SECVNDVS PRO PARTE SVA EX FVNDO LIVIANO HERES ESTO. Cir-
cumſcribenda eſt mentio fundorum, circumſcribenda mentio partium, id eſt, ex pretiis fundorum
conſtituendæ non ſunt portiones hereditariæ. nam nec facilè fieri id poteſt, quandoquidem fun-
dorum pretia varia atq; diuerſa ſunt pro temporũ qualitate & affectione perſonarum. **Prædio-
rum.**] In archetypo Flor. pretiũm pro pretiorum. quod valde probo.

AD L. XI. F

Duo Titij.] Quia vnius perſonæ vice funguntur. l. liber. §. Titius. ff. Opponi autẽ huic & pro-
ximè ſuperiori ſententiæ ſolet l. quotiens. C. eod. Sed tunc heredes ſcripti ex re certa reuocantur ad
rationem totius aſsis, cùm omnes ita ſunt ſcripti. Quòd ſi vnus ex re certa, alter ſine parte vel ex
parte aſsis, hic pro herede accipitur omnimodo, ille non item. Sed neque ille pro partiario lega-
tario accipitur.

AD L. XII.

Si hoc ante.] Eodem teſtamento ſe corrigere poteſt. Poſt conſummationem teſtamenti ſi
quid corrigere velit, omnia ex integro reficienda ſunt. G

AD L. XIII.

Qua detracta.] Nec obſtat l. penul. § Lucius. ff. de legat. 2. quoniam ibi perſpicua eſt voluntas
defuncti omnes ad viriles partes vocantis, quòd non tam illius vel illius, quàm familiæ rationem
habuerit

A habuerit, vt ſubiunctum legato præceptum demonſtrat, ne ex familiæ nomine alienetur.
Sed ſollemnis.] Vt aſtrologi res omnes reuocant ad XII. partes, menſes, horas, ſigna, latitu-
dinem ſignorum, ſic nos hereditates, vſuras, res ſolidas omnes. Singulas partes vncias vocamus,
quarum nota eſt linea iacens, auctore Martiano. Inde Auguſtinus XVIII. de Ciuitate Dei cap.
XLII. Ad capita verſuum iacentibus virgulis, ſicut ſcribuntur vnciæ, ſignauerunt. Quòd ſi teſtator
plures aut pauciores fecerit partes, tacito iure in XII. ſemper hereditas reuoluitur, vt ſi Primum ex
quadrante, Secundum ex quadrante, ex ſemiſsibus videntur ſcripti, ſi Primum ex quadrante, Se-
cundum ex ſemiſſe, Primus ex triente, Secundus ex beſſe videtur ſcriptus. Similiter ſi plus diſtri-
buat, vt ſi Primum ex aſſe, Secundum ex aſſe, duo ſemiſſes fient: ſi quattuor ex triente ſingulos, ſin-
guli quadrantem ferent. ſi Primum ex VIII. vnciis, Secundum ex VI. quæ ratio eſt ſeſquitertia ſi-
B ne ἐπίτριτος, plus feret epitrito Primus quàm Secundus. §. vlt. ff. ſi Primum ex VI. Secundum ex
IX. quæ ratio eſt ſeſquupla ſiue ἡμιόλιος, plus feret altero tanto Secundus, quàm Primus. & horum
quidem nihil à Iuſtiniano immutatum eſt. Sed ſi Primum ex XII. vel ex aſſe, Secundum ex VI. quę
ratio eſt dupla, ſiue ex VIII. quæ ſeſquupla; ſiue ex IX. quæ ſeſquitertia, maior erit duplo, ſeſquu-
plo vel epitrito Primi portio quàm Secundi, vt in hoc §. oſtenditur. Non idem dicemus, ſi Primum
ſimpliciter, Secundum ex VIII. inſtituerit. tunc enim plus feret Secundus duplo. quia non vide-
tur teſtator à ſollemni diſtributione aſsis receſsiſſe. l. qui non militabat. §. filiis. ff. Sed & ſi Primum
ex XII. vel ex aſſe, Secundum ex VI. vel VIII. vel IX. inſtituerit, ex Conſtitutione Iuſtiniani non
videtur à ſollemni diuiſione aſsis receſsiſſe. l. cùm quæſtio. C. de legat. quæ eſt ex L. deciſionibus.
Ergo ſi Primum ex XII. Secundum ex VI. non niſi tantundem Primus feret, ſi Primum ex XII.
C Secundum ex VIII. vel IX. plus feret Secundus. idq; propius voluntatem defuncti Iuſtinianus
accedere putat. ego veterum ſententiam magis probarem.

AD L. XV.

Iulianus.] Idem ex Iuliano traditur in l. triplici. §. vlt. ff. de verb. ſign. Seius ergo & Sempronius
vtroq; modo coniuncti ſunt, & Seio repudiante, quadrans ad ſolum Sempronium pertinet.
Facti quidem.] Voluntatis quæſtionem eſſe. Habituros.] Tertium nihil habiturum,
quòd condicio defecerit. Si repudiauerit.] Eadem ratio ſeruatur in l. 6. §. ſi quis Primum. ff.
Erit ergo Tertij pars ſeſquuplo maior portione Secundi, nec ad hanc ſpeciem, vt rectè Bart. ſenſit,
Iuſtiniani conſtitutio pertinebit.

D

AD L. XVII.

Quantum ad ius adcreſcendi.] Pono duos inſtitutos coniunctim ſine parte, vt in his, quæ
inferiùs proponuntur exemplis, atque adeò re & verbis coniunctos videri l. triplici. ver. vel ita P.
Mæuius. Non ſunt tamen coniuncti quantum ad ius adcreſcendi vt ceteris præferantur. nam & ſi
iuris poteſtate in reſiduam aſsis partem compellantur, verbis tamen teſtatoris vt ceteri non ſunt in
certam partem vocati, quod cùm ſit, verborum coniunctio ſola nullum effectum habet, niſi omnes
heredes ita proponantur ſcripti, vt puta, PRIMVS HERES ESTO, SECVNDVS HERES
ESTO, TERTIVS ET QVARTVS HEREDES SVNTO. nam Primo repudiante, omni-
bus adcreſcit, Tertio repudiante, ſoli Quarto. l. heredes. ff. idemq; dicendum in ſpecie l. liber. §. Ti-
E tius. 1. ff.
Libro XVI. ſcripſit.] In d. §. Titius. Non in alium aſſem.] Vt ſuprà duobus in locis,
in alium aſſem & in vnum aſſem, ſignificat in ſemiſſem ratione reuocata ad ſollemnem diſtributio-
nem aſsis, ita & hoc loco. Non ergo ſemiſſem feret Tertius, ſed trientem, Ceteri autem quibus ero-
gatum eſt dupondium, beſſem. Aulus.] Puto Caſcellium ſignificari. hæc verò ita eleganter Po-
litianus interpretatus eſt. Ariſto & Aulus ſcripta Labeonis notauerunt, proq; probabilibus accipit
Vlpianus quæ ab eis notata non ſunt.

AD L. XVIII.

Eadem ratio eſt.] Vitellij ſententiam in hæc pauca collegit Paulus. & hac ratione in l. ex vn-
F ciis. ff. Primo inſtituto ex VI. vnciis, Secundo ex VIII. Tertio ſine parte, Primus quadrantem, Se-
cundus trientem, Tertius quincuncem feret. Ita portio Secundi maior erit epitrito portione Primi,
& portio Tertij epitetarto maior quàm portio Secundi.

AD L. XIX.

Si mihi Seius heres non erit.] Ant. Auguſtino non aſſentior, qui negationem tollendam
cenſet. nam ratio quæ ſubijcitur indicat ideo Sempronium non admitti, quòd ſubſtitutus ſit in par-
tem Seij, quæ nulla eſt, non aliter quàm ſi expleto aſſe fuiſſet inſtitutus ex reſidua parte. Deniq; ſi ita
dixiſſet, Si mihi Seius heres erit, ne Pegaſus quidem Sempronium portionem vacantem occupare
exiſtimaſſet. l. 3. §. ſi quis ita. ff.

G

AD L. XX.

Si iam mortuo.] Primum ſcripſit ex quadrante, Secundum ex dodrante, Tertium ſine par-
te. Primus ſeſcunciam, Secundus trientem & Semunciam, Tertius ſemiſſem feret. At quid ſi Pri-
mus tẽpore teſtamẽti iam fuerit mortuus? an quia eius portio pro non ſcripta habetur, perinde ac ſi

Secundum dumtaxat ex dodrante & Tertium ſine parte inſtituiſſet, dicemus Tertio quadrantem A
non ſemiſſem deberi? Minimè. Sed, vt diximus, Secundus trientem & ſemunciam, Tertius ſemiſſem iure inſtitutionis feret, iure autem adcreſcendi inter eos ſeſcuncia diuidetur pro hereditariis portionibus, id eſt, pro ratione ſeſquitertia. Quòd ſi viuus.] Primum (qui iam erat mortuus) & Secundum ex ſemiſſe coniunctim heredes ſcripſit, Tertium ex altero ſemiſſe, Pars Primi adcreſcit Secundo. idq; in hereditatibus quæ ſemper vindicationis genere relinquuntur, perpetuum eſt. In legatis diſtinguimus inter vindicationis & damnationis genus.

AD L. XXI.

Non eſt neceſſarius heres, niſi qui teſtamento domini & hereditatem accepit, & libertatem à ſemetipſo tamquam heres. quod euenit ſi & alio herede ſcripto ita inſtituatur, STICHVS LIBER HERESQVE ESTO. Nam à coherede nondū adita hereditate liber heresq; neceſſarius fit. At ſi B
ita inſtituatur, QVISQVIS MIHI HERES ERIT, vel, SI QVIS MIHI HERES ERIT, vel, CVM QVIS MIHI HERES ERIT, STICHVS LIBER HERESQVE ESTO, alio herede inſtituto, liberum quidem Stichum fieri poſt aditionem coheredis Trebatius ait, ſed quòd videatur libertatem à coherede accipere, neceſſarium fieri negat. Reprehenditur à Labeone. melius namq; eſt & hoc caſu interpretari eum à ſemetipſo iure inſtitutionis propriæ libertatem accipere. ſed non antequàm cōdicio illa extiterit, id eſt, ante quàm adierit coheres. l. ex parte. ff. de adq. her. Seruo libertatem.] Eadem inſpectio eſt in hac ſpecie, quæ in ſuperiori. Seruo libertas purè, hereditas ſub condicione data eſt. Hereditas ex condicione pendet. Libertas quoque in pendenti eſt interim, vtrùm à coherede, an à ſemetipſo accipiatur. Si extat hereditatis condicio, à ſemetipſo C
accepta videbitur, ſi deficiat, à coherede. l. prox.

AD L. XXII.

Citatur hæc ſententia Iuliani in l. 2. §. pen. ff. de ſtatulib. Quocumque loco.] Siue ante, ſiue poſt hereditatem.

AD L. XXIII.

Pertinet hæc lex ad edictum, quo proſpicitur creditoribus hereditariis interim, dum incertum eſt, an aliquis heres vel bon. poſſeſſor extaturus ſit. de quo in l. 1. ff. de cur. bon. dan. l. 4. ff. de reb. auct. iud. poſſ. l. ſi diu. ff. quib. ex cau. in poſſ. In diem certum.] Ex die certo. quo caſu conſtat D
& adire eum ante diem poſſe. Incertum.] Ex condicione. quo licet adire ante condicionem non poſſit, bon. tamen poſſeſſionem agnoſcere poteſt. quin & ante condicionem, ſi vrgueat condicio bonorum, ſi vrgueant creditores, hereditaria bona diſtrahere poteſt. Porrò condicio ei præpoſita aut poteſtatiua eſt aut caſualis. Si poteſtatiua, decernit Prætor, ne longior mora creditoribus fiat, vt intra certum tempus ei pareat ad imitationem edicti De iure deliberandi, quo & purè ſcriptis præſtituit tempus, intra quod adeant. Si ſit caſualis, decernit, niſi intra certum tempus condicio extiterit miſſurum ſe creditores in poſſeſſionem rei ſeruandæ cauſa, daturúmque curatorem, qui bona cuſtodiat, & diſtrahat, quæ deteriora futura ſunt. Procurator dicitur hoc vno in loco. alibi curator ſemper. Sic qui vulgo procurator Cæſaris, curator in l. vltim. ff. de offic. proc. Cæſ. Idem curator æs alienum quod graue videbitur, ex bonis diſſoluet. nam & cu- E
ratori, qui ventrem expectat vel pubertatem heredis indefenſi, tantundem permittitur. Hæc verò decernit Prætor cauſa cognita propter eos heredes, qui ſine mora & fruſtratione in ea ſunt cauſa, vt hereditatem vel bon. poſſeſſionem nondum admittere poſſint. Condicionem trahat.] Is cui condicio poteſtatiua adſcripta eſt, eam ſi trahat, nec cùm poteſt impleat, non ideo deficit condicio. Fefellit interpretes l. hæc condicio. ff. de cond. & dem. in qua & ſpecies ponenda, & legendum ſic eſt, *Si in Capitolium non aſcenderit* ex l. 17. §. 1. ff. de man. teſt. quod & eius legis, vti Flor. ſcripta eſt, vltimum verbum ſubindicat. nec enim in eis Pandectis ſcriptum eſt, *aſcenderit*, ſed. *aſcendere*.

Et ideo ait.] Sabinus ſcilicet ad quem ſcribit. F

AD L. XXIIII.

Quæret aliquis non immeritò, an detractis his verbis, *Vtér ve totum vinet*, non etiam altero mortuo alter totum obtineat? quod nolim negare. Verùm dico detractis his verbis, eum qui ſupererit, totum habiturum partim inſtitutionis, vel legati, partim adcreſcendi iure. Additis autem his verbis, partim inſtitutionis vel legati, partim ſubſtitutionis iure. l. heredes. §. vlt. ff. ad Treb. Subſtitutum ſequitur onus. Coniunctum cui adcreſcit mortui pars, quæ pro non ſcripta habetur, onus non ſequitur.

AD L. XXVII.

Subſtitutum.] Non dato ſubſtituto etiam ſi condicio defecerit, tu ex aſſe heres eris. l. 33. ff. l. G
cùm heres. §. vltim. ff. de adquirend. hered. Sed ſi te heredem.] Si eundem purè, deinde ſub condicione inſtituero, ſequens inſtitutio effectum nullum habere poteſt, quoniam ſiue extiterit condicio, duæ puræ inſtitutiones intelligentur, quarum poſterior ſuperuacua iudicabitur, ſiue defecerit, prior inſtitutio manebit. nec enim ſemel data hereditas tacitè vmquam adimitur.

At

A At quia legatum tacitè adimi poteſt, ſi eandem rem tibi purè, deinde ſub condicione legauero, nouiſsima ſcriptura potior habebitur. l. non ad ea. ff. de cond. & dem. Eademq; ratione ſi tu ex eadem parte ſub diuerſis condicionibus ſeparatim poſitis inſtitutus fueris, quæ prior condicio extiterit, inſtitutionem occupabit. l. ſi plures. ff. de cond. inſtit. In legatis nouiſsima expectabitur. **Deinde ſub condicione.**] Quòd ſi econtrario ſub condicione primùm, deinde purè, ſequens potior erit, quia plenior l. 67. ff. **Id faciet.**] Vt ſequentes non valeant.

AD L. XXIX.

Omnes ſignificantur.] l. ſi neceſſarias. §. ſi annua. ff. de pig. act. **Labeo.**] Idem in ſimili cauſa reprehenditur, quòd ſcriptum nimis defenderet. l. qui concubinam. § ſi Stichus. ff. de leg. 3.
B **Sed humanius eſt.**] Perinde igitur eſt, ac ſi teſtator ita dixiſſet, TITIVS QVA EX PARTE ME HEREDEM SCRIPTVM HABVERIT, HERES ESTO, SEIVS QVA EX PARTE ME HEREDEM SCRIPTVM HABVERIT HERES ESTO. **In tantam partem.**] In aſſem, ſi in aſſem ſcriptum habuerit. In ſemiſſem, ſi in ſemiſſem: eritque in eo ſemiſſe totus as, ſi alius heres non concurrat.

AD L. XXX.

Creditori ſatiſfacere.] Si paratus ſit ſeipſum repignerare, alioquin liber non ſit, ergo nec neceſſarius heres.

C
AD L. XXXI.

Dominam.] Rectè igitur in libris ſcriptis l. cùm hereditas. C. depoſ. *domina* non *domini*. **Defuncti.**] Non heredis futuri, ergo cum defuncto debet eſſe teſtamenti factio non cum herede futuro l. 52. l. 64. ff.

AD L. XXXIII.

Quod Accurſius quærit de inſtituto purè adiecto coherede ſub condicione, an interim ſolidum teneat, ſic explicandum eſt, Aut ſunt re coniuncti aut non: Si re coniuncti ſunt, interim ſolidum habet: Si non ſunt re coniuncti, interim partem dumtaxat ſibi adſcriptam habet.

D
AD L. XXXIIII.

Vitio.] Circumſcripto hoc mendo. Ex die expreſsim non rectè datur hereditas, veluti, Poſt quinquennium quàm moriar. Tacitè rectè datur. l. quotiens. §. penult. & l. ſi mater. ff. titul. proxim.

AD L. XXXV.

Dicebam.] Priuſquàm quæſtioni propoſitæ reſpondeat, re tota ſpectata altius, an illa rerum inſtitutio admittenda ſit, exponit. **Nihil amplius.**] Si ex tantùm res ſint in hereditate, quæ adſcriptæ ſunt, ſi omnes res ſuas teſtator ita diſtribuerit. **Officio iudicis tenebuntur.**] Tenebitur alter alteri officio iudicis fam. erciſcundæ, vnus vt Lutiani, alter vt Corneliani ſemiſſem cedat.
E **Vel attribuatur.**] Attribui propriè dicuntur nomina, pecuniæ, debitores l. 3. ff. fam. erc. Cicero ad Atticum & ad Tironem.

Papinianus.] In l. 78. ff. **Fundos etenim.**] Fundi pro præceptionibus accipiuntur. Heredes autem æs alienum defuncti agnoſcunt pro ratione iuris hereditarij non pro ratione præceptionum. Fiet itaq; ob æs alienum imminutio pro ſemiſſe, qua quidem ita facta ſi nihil ſuperſit, præceptiones reddentur inutiles. **Et ſi forte Falcidia.**] Lex Falcidia recidit legata, fideicommiſſa & præceptiones ſingulares, vt ſi Primo & Secundo ex æquo heredibus inſtitutis, Secundi ſemis exhauſtus ſit legatis, fideicommiſsis, & præceptionibus in Primum collatis, vtetur Secundus Falcidia etiam aduerſus Primum. Idem fit, quando mutuæ præceptiones ſunt, verbi gratia, in here-
F ditate ſunt CCCC. Primo res Italicæ, Secundo prouinciales prælegatæ ſunt, pars prouincialium, quam Secundo dat Primus, eſt x. pars Italicarum, quam Primo dat Secundus, eſt c. Ab eodem Secundo extraneo legata ſunt c. Semis Secundi exhauſtus eſt. Falcidiam à coherede & ab extraneo poſtulat. An à ſingulis xxv. Sic ſanè ab extraneo. Sed à coherede non detrahet niſi xv. quoniam quod à coherede accepit, pro quantitate concurrente compenſatur cum eo, quod iure Falcidiæ detrahere deſiderat. Accepit autem x. Eo itaq; minus à coherede detrahet. Sic igitur illa compenſatione admiſſa ob legem Falcidiam, fit quoque præceptionum imminutio. **Vel aliud.**] Vt ſi fideicommiſſarius, vel etiam prælegatarius ſingularis fuiſſet. **Rectiſſimè probatur.**] A Papiniano in d. l. 78. **Officio iudicis.**] Eſt igitur hæc cautio communis.

Imminutionem.] Fiet imminutio pro ſemiſſe ratione æris alieni. Fiet item imminutio ratio-
G ne Falcidiæ. **Contributio.**] Ratio legis Falcidiæ.

Ceteroquin ſi tempore in quo.] Lego, *ſi tempore iniqua.*

Nam & ſi dediſſet.] Si pecuniam dediſſet de pecuniis Italicis ire ac redire ſolitis. **Dicendum eſt hanc.**] Hanc quam de illis pecuniis vel de arca aut de menſa illa pecuniam dedit. **Rationem igitur efficere dici.**] Sic ſuprà, quæ res facit dici imminutionem eandem fieri.

AD L. XXXVII. A

Nepos, qui ex formula Galli heres ſcribitur, frequenter inſtitutus dicitur in l. Gallus, Subſtitutus nuſquã. Vterq; inſtitutus eſt, filius & nepos. Verùm nullo caſu vtriq; defertur hereditas. ideoq; duo inſtitutionis gradus ſunt, ita tamen vt ex vno eorum tantùm deferri hereditas poſsit. deniq; effectu vnus tãtùm eſt inſtitutionis gradus. At in hac ſpecie, TITIVS HERES ESTO. SI TITIVS HERES NON ERIT, GAIVS HERES ESTO, Titio defuncto viuo teſtatore, Gaius dicetur ſubſtitutus, etiam ſi ei primo poſt mortem teſtatoris deferatur hereditas, quia aliquo caſu potuit vtrique per ſucceſsionem deferri, vt ſi ſuperuixiſſet Titius, mox repudiaſſet. l. cùm ex filio. §. vltim. ꝭ. titul. prox. B

AD L. XXXVIII.

Seruus legatus poſt mortem legatarij inſtitui ex parte heres cum libertate, & filio impuberi ſubſtitui poteſt, eritq; neceſſarius. l. idem eſt. ꝭ. tit. prox. quam huic eſſe coniungendam inſcriptiones indicant. l. peculium. §. vlt. ꝭ. de leg. 2. Nec obſtat l. ſi poſt mortem. §. vlt. ꝭ. de leg. 1. nam in ea duo ponuntur caſus. Primo legatum ſerui pendet & pro condicionali habetur: Secundo lex ait legatum non pendere, ſed ſtatim inutile iudicari: non quidem quòd eo interim legatarius non fruatur, ſed quòd omnino competitura ſit libertas. Seruus.] Libertatis datio codicillis ſcripta purè ſuperuacua eſt, ſi condicio teſtamentariæ libertatis extiterit. Quòd ſi ea defecerit, tunc libertas codicillaris effectum habet. arg. l. vlt. §. Titius. ꝭ. tit. prox. Codicillis.] Teſtamento confirmatis.

Eúmque vendidiſſet.] Hæc ſic pungenda ſunt, *Eúmque vendidiſſet pendente condicione, iuſſu* &c. Quia & conſtitit.] Venditionis tempore. Imperandi.] Iuſſum patris vel domini quo adit ſibi relictam hereditatem filius vel ſeruus, pro imperio accipimus. Ergo emptoris iuſſu adire hereditatem poteſt, quamuis mortis tempore condicio libertatis defecerit, quandoquidem venditionis tempore pependit. C

Pro parte.] Id eſt, ex ſemiſſe, ſine libertate. Planè non totum.] Immò totum ſeruum totumq; ſemiſſem reſtituet actione ex empto, vt Marcello placet, & perinde erit ac ſi ſeruus traditus emptori fuiſſet, eumq; ex ſemiſſe ſine libertate emptor heredem inſtituiſſet.

AD L. XL.

Nam qui ſcit.] Hæc ratio ſubſtitutum vocat, cui quòd multo firmiores ex iure rationes pro inſtituti domino faciant, dato ſemiſſe abunde ſatisq; fieri viſum eſt. Vt alter ſemis.] Inſtitutionum Iuſtiniani lib. 2. oſtendimus hoc loco eſſe legendum, *vt as.* Erroris cauſam attulit, quòd grandioribus literis, vt cetera omnia, ita ſcriptũ eſſet, VT AS, & inter duas poſteriores fortè fortuna punctum incidiſſet: quod pro dictionum compendiis Tribonianus accepit nec ſatis accuratus vir, nec iuris vel litterarum valde peritus. Obiicitur Tiberij decreto l. 3. C. eod. titul. ſed rectè Acc. voluntatis eſſe quæſtionem, multumq; intereſſe hoc an illud voluerit teſtator, hoc tãtùm eo loco tradi notat, non etiam quid in ambiguo conſtituendum ſit. Imperfecta igitur ea lex eſt nec talis qualis. l. 2. ꝭ. tit. prox. & aliæ complures. Ait in l. prox. Vt refert Sex. Pomponius.] Alius eſt ergo Sex. Pomponius à Pomponio auctore eius legis. l. ſi quis à filio. ꝭ. de leg. 1. D

AD L. XLII. E

Ante apertas tabulas.] Antequam heres extiterit. quod referendum ad legem Iuliam & Papiam, atq; ita ex hoc loco perſpicuè colligendum eſt regulam Catonianam non pertinere ad legem Iuliam & Papiam l. vlt. ꝭ. de reg. Cat.

AD L. XLIIII.

In hac ſpecie vniuerſalem ſermonem ita euoluimus & explanamus ex mente teſtatoris, ac ſi dixiſſet, ILLE SI NON FECERIT, EXHERES ESTO, ILLE ITEM SI NON FECERIT, EXHERES ESTO. Vide notata ad l. 29. ꝭ. hoc tit. & l. 2. ꝭ. tit. prox. F

AD L. XLV.

De hac lege ſcripſimus in l. cùm in ſecundo. ꝭ. de iniuſto rup.

AD L. XLVI.

Patris offenſam.] Filiorum inſtitutiones ſub condicione emancipationis factæ plerumque filios inuidioſos & patribus offenſos reddunt. Neque quicquam ab eo.] Ab eo herede. Eius fidem filius ſequutus eſt mandato contracto. teſtator nullo modo, ideoq; nulla ex ea cauſa fideicommiſsi petitio eſt. l. Titia in princ. ꝭ. de leg. 2. Fidem ſuam interpoſuiſſe.] Filio ſcilicet qui eum adhibuit, vt adiret & reſtitueret. Si & ipſum teſtatorem.] Sicut filiũ. Inutilem fore.] Ipſo iure patri quæſita eſt actio mandati, cui hoc caſu obſtat exceptio doli. Inutilis ergo actio eſt, quæ eliditur exceptione. Vulgarem.] Id eſt, directam, vt in l. ſi ſeruus nauem. ꝭ. de furtis. Verùm vtilem.] Hæc in factum dicitur in l. ſi verò non remunerandi. §. ſi à filio. ꝭ. mand. Omnis actio vtilis eſt in factum. Directa non datur, quia nouus homo eſt. G

A AD L. XLVII.

Cum huius legis initio coniungenda eſt l.21.ȷ.de man.teſt. quæ eſt ex eodem libro. Titia filia mea heres eſto.] Ex aſſe ſcilicet, vt quæ ſequuntur indicant. alioquin obſtaret l.qui non militabat.§.filius.ȷ. Poſtumo verò nato maior erit filiæ portio epitrito, poſtuma nata, quadruplo. Vtriſque natis, filia ſemiſſem, poſtumus trientem & ſemunciam, poſtuma ſeſcunciã feret. Poſtumi quàm poſtumæ portio maior erit duplo. At ex Conſtitutione Iuſtiniani, de qua dictum eſt.ȷ.l.13. ſequemur rationem triplam, poſtumo nato dodrantem, filiæ quadrantem dabimus, poſtumæ natæ quadrantem, filiæ dodrantem, vtriſq; natis, in XIII. partes hereditatem diuidemus, poſtumo IX. filiæ III. poſtumæ vnam dabimus.

B In teſtamento.] Cùm qui ſine parte ſcripti cenſentur, nihil referat quo loco ſcribantur, cur & in hac ſpecie, PRIMVS EX DVABVS PARTIBVS, SECVNDVS EX QVADRANTE HEREDES SVNTO, Primo dodrantem non damus? l.qui non militabat.§.1.ȷ. An quia in hac ſpecie duobus tantùm inſtitutis, & vni adſcripta parte certa, puta quadrante, fruſtra ſi reſiduum aſsis alteri adſcribere vis, duas ei partes adſignas? quod ne dicatur, comparatione quadrantis duas partes accipiemus pro duobus quadrantibus. atq; ita quadrans qui ſupereſt, adcreſcet vtriq; pro rata, ita vt ex eo ſextantem Primus, Secundus vnciam ferat. At in ſpecie huius §, cum vno inſtituto ex ſextante, alij plures adiiciuntur, non fruſtra inter eos reſidui diuiſio fit.

AD L. XLVIII.

C Seruum adulterij.] Hic ſeruus ante finitam quæſtionem adulterij defuncta domina in eius teſtamento liber & heres inuentus eſt, & ideo etiam ſi poſtea abſoluatur, nec liber nec heres futurus eſt, quia dies hereditatis libertatis've inutiliter ceſsit.

AD L. XLIX.

Et is poſtea.] Si in eadem cauſa manſerit, libertas inutilis vtilem inſtitutionem non vitiat, auctore Paulo III. Sent. Quia libertas.] Regulariter Catoniana ſententia in libertate locum non habet. excipitur hic caſus, quo hereditatis & libertatis idem cedendi dies eſt, mors defuncti.
In extraneis.] Extraneus heres aliàs eſt capax, aliàs incapax. Suus vel neceſſarius non poteſt non eſſe capax. Suus eſt, qui mortis tempore eſt eiuſmodi, neq; neceſſe eſt, vt fuerit eiuſmodi teſta-

D menti tempore. Vt tamen & illo tempore capax fuerit omnimodo neceſſe eſt. alioquin Catoniana regula impedietur inſtitutio. Medium tempus nihil nocet. Neceſſarius eſt, qui teſtamenti & mortis tempore eſt eiuſmodi: nec ſi medio tempore incapaci ſeruierit, ideo neceſſarij ius mutatur. l.prox.ȷ.
Siue hi, qui in poteſtate.] Obſtat huic parti ſimul ac regulæ Catonianæ l.ſi ſeruus eius, qui capere.ȷ.de adq.her. quam omnes malè propitia Iuriſprudentia tractant. Sed videtur mihi eius legis Sententia ſuſtineri voluntate teſtatoris, qui contra hanc iuris obſeruationẽ in tempus capiendi heredem inſtituere poteſt. l.in tempus.ȷ. quiq; dum ſciens ſeruum alienum heredem facit, cuius rationem potius habet, quàm domini incapacis, id intellexiſſe videtur, vt vel ipſe liber factus heres exiſtat, vel nouus dominus cui poſtea ſubiectus eſſe cœperit. arg.l.ſi paterf.ȷ. quod ita procedit, ſi non fraudandæ legis Iuliæ & Papiæ, quæ dominum incapacem facit, manumiſſus vel alienatus ſit. Vt

E conſtiterit inſtitutio.] Nam initium ſpectatur ex regula Catoniana. Vt effectum habeat.] Vt eius dies vtiliter cedat. Eo maximè.] Notandum eſt quod ait eo maximè tempore capacitatem exigi.

AD L. L.

Secundùm omnium ſententiam.] Condicione impoſsibili, quæ in non faciendo conſiſtit, conuenit inter omnes inſtitutionem vel ſtipulationem non vitiari. In ea, quæ in faciendo conſiſtit, non eadem fuit omnium ſentẽtia. Ait enim l.3.ȷ.de cond.& dem. Obtinuit, quod ſic exaudiri oportet, vt poſt multas controuerſias obtinuerit.

AD L. LI.

F Quidam.] Nempe Sabiniani. Sed obtinuit Proculianorum ſententia l.9.§.ſi quis ita.ȷ.
Quamuis & ſi non erat hoc expreſſum.] Non idem eſt hoc caſu effectus expreſsi & taciti. l.ſeruo libertatem.ȷ.de cond.& dem. Si hæc verba reticuerit, SI MEVS ERIT, emptor per ſeruum heres fiet: Si dixerit, non item. Sequenti caſu eadem eſt vis expreſsi & taciti, quod & obtinere puto in caſu l.qui concubinam.§.vlt.ȷ.de leg.3.

AD L. LIII.

Ceteris exheredatis.] Hæc fuit vulgaris clauſula teſtamentorum: quæ facit, vt de Cornelio, Saluſtio & Varone dubitetur, an pro ſubſtitutis non pro inſtitutis habeantur.

G AD L. LV.

Secundo loco.] Hic non ſubſtitutus eſt, ſed coheres ſecundo loco ſcriptus. Locus & gradus diuerſa ſunt. Omnes inſtituti ſcribuntur primo gradu, non omnes primo loco. Locos numeramus ex ordine ſcripturæ, Gradus ex ordine ſucceſsionis. De ſubſtituto datur exemplum in l.57.ȷ.

AD L. LVI. A

Non enim pro parte.] Non ad tempus,id eſt,ad annum LXX. Sed ex condicione.

AD L. LVII.

Ante incipiendum.] Ante exquirendum erit,an ſubſtitutus velit heres eſſe.

AD L. LIX.

An alicui ſubſtitutus.] Vt puta ſi ſubſtitutus ei, qui nemini coniunctus eſt, repudiet.nam ſubſtituto deficiente coheredes admittuntur iure adcreſcendi.l.2.§.ſi duo.ʒ.de bon.poſſ.ſec.tab.

Ex alio quadrante.] Totus quadrans, qui reſtat, pendet ex condicione, & ideo interim non erit heres niſi pro ſemiſſe. Diuerſum eſt ſi dixerit, Ex reliqua parte. Tunc enim vncia tantum erit in ſuſpenſo.§.prox. B

Non Titij heredi.] Exiſtente condicione poſt mortem Titij, heres Titij coheredi non præfertur, Subſtituto præfertur.& ita rectè Acc.notat accipiendam l.qui ex duabus.ʒ.de adq.her.

Titius interim.] Aliis deliberantibus. **Per Titium.**] malim,per Attium.

AD L. LXI.

Rectè in filia hæc ponitur ſpecies.nec enim filius ita exheredaretur rectè.Sed neq; filia ex Conſtitutione Iuſtiniani. **Efficaciter.**] Voluntate teſtatoris & iure.

AD L. LXII. C

Beneiuolentiæ eſt.] Humanum & benignum eſt.§.optionis.Inſtit.de legat.l.cùm heres.ʒ.de adq.her.Sic & in libertate l.38.ʒ.de man.teſta.

AD L. LXIIII.

Eius ſeruum.] Poſtumus mihi futurus eſt heres.Hic non poteſt inſtitui ab extraneo. Poſſem ego ab extraneo inſtitui, ſi viuerem. Ergo poterit etiam ſeruus meus hereditarius nondum nato poſtumo. **Nullius ſit.**] l.1.§.de rerum diuiſ.

AD L. LXV.

Aut libertus.] Stichus ſeruus erat.Eum ita Statio cõmendauit, STICHVM LIBERTVM MEVM TIBI COMMENDO. Non ideo pertinet hereditas ad Statium,ſi inſtitutus non ſit, licet ita ſoleant liberti heredibus commendari. Sed neq; Stichus libertatem petere poteſt, quoniam is, cui commendatus eſt, heres non eſt. Quòd ſi heres eſſet, putarem fideicommiſſariam libertatem Sticho deberi,quæ ſi non libertum eum vocaſſet,ſed ita dixiſſet,Stichum tibi commendo,proculdubio non deberetur.l.ex verbo.C.de fideic. **Ex quo.**] Id eſt, quod ad Statium, cui commendatus eſt,hereditas non pertineat. D

AD L. LXVI.

Quia non tam coniunxiſſe.] Non tam dedita opera, quàm breuitatis ſtudio coniunxiſſe. videtur Dedita opera niſi probetur verborum coniunctionem factam, qui ita coniuncti ſunt, quantum ad ius adcreſcendi pro cõiunctis non habentur,ſed pars deficientis omnibus coheredibus adcreſcit pro portione hereditaria,vt in l.item quod.§.1.l.liber.§.cùm quis.ʒ.Dedita opera coniungẽtis animus is eſt plerumq;, vt partes adſcribat, non quas velit eas initio haberi, ſed magis quantum quemq; velit in ipſo concurſu auferre vt exponat & declaret. atq; adeò ita coniuncti pro vtroque modo coniunctis habentur. ea omnino mens eſt eius, qui Titio & poſtumo æquis partibus fundũ legat.l.ſi duobus.§.vlt.ʒ.de leg.1.eam quoq; mentem defuncti fuiſſe ponendum eſt, vt verbis coniunctus, re coniuncto præferatur ei l.re coniuncti.ʒ.de leg.3.alioquin coniunctio hæc nullius momenti eſt,vt hoc loco oſtenditur, & in l.Mæuio.ʒ.de leg.2.in qua tamen minus dubitatur, an coniunxerit teſtator.figuram enim coniunctionis hæc oratio magis habet, PRIMVS ET SECVNDVS ÆQVIS PARTIBVS HEREDES SVNTO, vel, PRIMO ET SECVNDO ÆQVIS PARTIBVS FVNDVM LEGO, quàm illa, PRIMO DIMIDIAM FVNDI, SECVNDO EIVSDEM FVNDI DIMIDIAM LEGO. & ideo in l.Mæuio,ſeparatim partes datas Iuriſconſultus ait,hoc loco coniunctione factam fatetur,ſine effectu tamen.Ergo in ſpecie l.Mæuio, Seiana pars ſcinderetur in tres,vna Mæuio,duæ Titio dabuntur.nam inter collegatarios pro portione legati adcreſcit,ſicut inter coheredes pro portione hereditaria. E F

AD L. LXVII.

Tithaſus.] Hoc nomine Græci manſuetum appellant, quo idem Pomponius vtitur in l.ſi ita relictum ʒ.de leg.2.Videantur in hanc legem quæ tractata ſunt 8.l.27.

AD L. LXVIII. G

Et momentum.] Qui dicit, SI TITIVS VOLVERIT, ſolam Titij voluntatem ſpectat. Qui, SI TITIVS IN CAPITOLIVM ASCENDERIT, aliud quiddam, atque ideo momentum id aliquod habere dicitur.

AD L. LXIX.

In ſpecie huius legis ſiue ſui ſint,ſiue extranei heredes,vtroque volente,vterq; heres ſit.At in extraneis hæc adiectio, VTER VOLET vel SI VOLET, ſuperuacua eſt,nec condicionem facit. In ſuis & in legatariis ſuperuacua non eſt, & condicionem facit. nam & ea non appoſita extranei heredes non aliter tranſmittunt, quàm ſi voluerint. id eſt,ſi adierint, vel pro herede geſſerint. Sui heredes & legatarij ea nõ appoſita etiam ſi hereditatem vel legatum non agnouerint,tranſmittunt. **Figuram.**] ſpeciem,vt in l.in ratione §.tametſi.ɉ.ad leg.Falcid.

AD L. LXX.

Iudicia.] ſuprema iudicia. Vide Nou.Theod.de Teſtam. **Sed quarum.**] Cedo exemplum? QVA EX PARTE ME TITIVS INSTITVET, EX EADEM MIHI HERES ESTO. Deſert, qui ita teſtatur hereditatem ſuam in hamo,vt ſcilicet à Titio vberiorem fortè hereditatem alliciat, nec tam ſuam promit, quàm alienã corripit,vt de viſcatis hamatisq; muneribus Plinius ſcribit lib.9.Epiſt.

AD L. LXXI.

Mæuius heres eſto.] De hoc loco ſcripſimus Inſtit.3.tit. de ſocietate. **Si Mæuium.**] nec intereſt notus ſit ei Mæuius,an ignotus. Cuicumque enim hereditas ita captetur,ſententia S. C. locum habet.

AD L. LXXII.

Legi enim.] Legi Iuliæ & Papiæ locus eſt,ſi locuples ſit ea hereditas,quæ vxori ex teſtamento viri vel quæ orbo defertur.Hi ſolidi capacitatem non habent.

AD L. LXXIII.

Condicio impoſita inſtituto, non videtur impoſita ſubſtituto. Malè à trãſlatione legati hoc loco quidam ad ſubſtitutionẽ argumentantur. Tranſlatio ademptio eſt. Subſtitutio ademptio non eſt. Quod transfertur, cum ſua cauſa & qualitate transfertur. Inſtituti & ſubſtituti non eadem ſemper eſt cauſa,huius quandoq; melior,quandoq; deterior. Malè item à repetitione legati ad ſubſtitutionem. Vnum ſpectat,qui repetit legatum: duos,qui ſubſtituit, nec in vtrumque eodem animo affectus videtur.

AD L. LXXIIII.

Sine ea re.] detracta ea exceptione. **Galli.**] Cum ex certo fundo,idem auctoritate Sabini factum eſt.

AD L. LXXVI.

Mariti manet.] Hoc ſi ita donatus ſit,vt tunc demum fiat vxoris,cùm mors ſecuta fuerit.nam ſi imminente periculo mortis ita detur,vt ſtatim fiat vxoris,in pendenti dominiũ eſt,pendent etiam ea, quæ interim priuſquàm moriatur maritus, per ſeruum adquiruntur. l.ſi is ſeruus.§.de don.inter vir.& vxor. **Nec ſine libertate.**] Seruo legato rectè legatur, quia quaſi aliena legatur. Seruo mortis cauſa donato,ſi non ſit donatio teſtamẽto comprehenſa,quaſi proprio legatur, & ideo non rectè ſine libertate.nec ſemper par eſt cauſa legati & donationis cauſa mortis.

AD L. LXXVIII.

Qui non militabat.] Idem dicemus in milite, quod ad rationem æris alieni & iuris hereditarij mutuasq; præſtationes attinet.l.ſi certarum. in princip.ɉ.de teſt.milit. non quod ad Falcidiam. nam Falcidia in teſtamento militis locum non habet. Denique aliud omnino dicemus in milite, ſi vnum caſtrenſium, alterum paganarum rerum heredem fecerit.d. l.ſi certarum,§.1.l.heredes.§.1.§. familiæ ercisc. Eſt & hoc ſingulare in milite quod de fundo vno teſtari, de reliquo non teſtari poteſt. **Iure ſemiſſes.**]Ergo agnoſcit æs alienum hereditarium quiſque pro ſemiſſe non pro æſtimatione rerum prælegatarum.l.1.C.ſi cert.pet. **Factis adiudicationibus.**] Libertus Titio cedet ſemiſſem quem habet in rebus paternis, & viciſsim Titius liberto ſemiſſem quem habet in rebus maternis. **Et interpoſitis propter actiones cautionibus.**] Vt inuicem adiudicationes fiunt, ita & inuicem cautiones interponuntur propter æs alienum & propter alia legata. Legatarij quidem & prælegatarij ad æris alieni ſolutionem cogendi non ſunt,nec de eo diſſoluendo pro modo eorum, quæ iure legati capiunt,cauere debent. deducto namque ære alieno,ex eo quod ſupereſt,legata & prælegata ſoluuntur ſalua Falcidia.Ad Falcidiam enim conferunt.nam ad æs alienũ defuncti.Quare ſi nihil ſupereſt, vel ſi ſola Falcidia ſupereſt deducto ære alieno, inutilia redduntur legata. In dubio autem, id eſt,ratione æris alieni atque Falcidiæ necdum ſatis bene comperta, rerum prælegatarum inſolidum fiet adiudicatio interpoſita cautione,Quanto amplius ceperit,quàm æs alienum,vel Falcidia patiatur reddi.de qua hic locus accipiendus eſt, vt indicat l.35.§.in qua ex Papiniano, id eſt, ex hoc capite Vlpianus id ita refert. **Scilicet vt quod vice mutua.**] Duplex eſt Falcidia, Vna hereditatis, altera bonorum reſtitutioni ſubiectorum. In illam ea tantùm imputantur, quæ ſunt ex

hereditario iure. In hanc imputantur omnia, quæ ſunt ex bonis reſtitutioni ſubiectis, quoquo titulo A
capiantur. Neutram in Falcidiam imputantur quæ à coherede iure prælegati accipiunt. c. l. in quartam. ff. ad leg. Falcid. Compenſantur tamen quotiens vice mutua præſtare coheres coheredi tenetur,
vt ecce ſi c c c c. ſint in hereditate, duo heredes ex æquo, Primus & Secundus, Secundo prælegata prædia digna c c. Prædiorum partem Secundus iure hereditario capit, nempe c. alia c. à Primo
accipit iure legati, & hæc ſupra quartam habet, ſi fortè ab eo c c. ſint legata extraneis quibuſdam.
nec enim ideo minus eis detrahit l. Falcidiæ nomine. At ſi Primo res Italicæ, Secundo prouinciales
prælegatæ ſint, aut prælegatæ intelligantur, quod tunc fit cùm ex eis rebus heredes inſtituti ſunt ſine
partibus, & pars prouincialium, quam à Primo Secundus accipit, ſit l. pars Italicarum, quam vice mutua à Secundo Primus accipit, ſit c. ſintq; ab eodem Secundo extraneo legata c. Secundus iure
Falcidiã poſtulabit tam à Primo quàm ab extraneo non imputatis illis l. quæ à Primo accepit, com- B
penſabit tamen cum eis poſita exceptione vel replicatione doli quod iure Falcidiæ ab eo detrahere
deſiderat. l. Neſennius. l. filio. (vbi rectè Alc. pro *ſoluendum*, *ſolidum* legit, qui error & in l. vlt. §. de diſtr.
pig. inſedit. ff. ad leg. Falc. & hoc eſt quod ait, *Scilicet, vt quod vice mutua*, &c. In hac igitur ſpecie nihil
Secundus à Primo detrahet. Quantum verò ab extraneo? Non l. ſed x x v. nec enim in confuſione
legatorum tota c. quæ coheredi dat, extraneo reputat, ſed eo minus quarta, id eſt, quantum daturus eſſet coheredi, ſi compenſatio eum Falcidia aduerſus coheredem vti non prohiberet. d. l. Neſennius. Tunc verò daturus eſſet coheredi l x x v. proinde conficiendæ quartæ reſtarent x x v. quæ
ſola nunc quoque detrahet ab extraneo. Fit eius quoque modi compenſatio in ſpecie l. filium. C.
famil. ercisc. quam Arnaldum Ferrerium V. C. & diſciplina iuris eruditiſsimum, & ingenio prudentiaq; acutiſsimum omnium præceptorem noſtrum audiẽtes diſcebamus talem eſſe. Gaius heredes C
ſcripſit tres filios, Primum, Secundum, Tertium, & quattuor extraneos, Quartum, Quintum, Sextum, Septimum. Primo fundum prælegauit, eumq; rogauit ſub condicione aliqua, vt portionem
ſuam Secundo, Tertio, Quarto, Quinto reſtitueret, Sextum & Septimum omiſit. Exiſtente condicione in reſtituenda portione hereditatis, quæritur; an fundum prælegatum Primus imputet in
quartam. Tres verò ſunt in eo fundo ſpectandæ partes. Vna eſt, quam Primus à ſemetipſo accipit iure hereditario, ea eſt ſeptima, & hanc imputari in Falcidiam certo certius eſt. Altera pars eſt, quam à
Secundo, Tertio, Quarto, Quinto coheredibus ſuis iure legati accipit, quibus ipſe viciſsim portionem ſuam reſtituit. Hæc non imputatur, ſed compenſatur cum eo quod iure Falcidiæ detrahere deſiderat. Tertia pars eſt, quam à Sexto & Septimo capit. Hæc proculdubio non imputatur. Sed neq;
compenſari poteſt, quia Sexto & Septimo viciſsim Primus nihil præſtat. Hanc igitur tertiam partem D
Primus habebit ſupra quartam, primam verò imputabit, Secundam compenſabit, ac ſi illa imputata
hac compenſata, aliquid forſitan Falcidiæ deſit, id ex portione, quæ reſtituenda eſt, ſupplendæ Falcidiæ cauſa deducendum erit. Nec eſt melius nec apertius quicquam.

In dodrantem.] Ergo ratione reuocata ad ſollemnem diſtributionem aſsis Titius beſſem feret, Mæuius trientem, ſeruata proportione dupla. qua de re ſcripſi §. l. 47.

Filiis.] Nihil intereſt quo loco ſcribatur, qui ſine parte ſcribitur. l. quo loco. in princip. §. Sed ſi
ita ſcripſerit, FILIVS FRATRIS EX SEXTANTE HERES ESTO, FILII HEREDES
SVNTO, filij dextantem ferunt. Ergo & ſi conuerſo ordine ita ſcripſerit, FILII HEREDES
SVNTO, FILIVS FRATRIS EX SEXTANTE HERES ESTO, filij dextãtem ferent.

Adiectus.] Siue Titium pro coherede, ſiue pro ſubſtituto accipias. in l. prox. ſic legendum eſt, E
In altero aſſe habebit Titius quantum Manius in primo.

AD L. LXXXI.

Clemens patronus.] Sic ſcribendum, *Clemens Patronus*: vt ſint duo teſtatoris nomina, vt in
l. vlt. ff. de iure fiſc. Valerius Patronus vel Patroinus. Duobus filiis.] Duabus filiabus & filio natis, filio ſemis, ſingulis filiabus quadrans dabitur.

Quanta ex parte.] Quod eſt ac ſi diceret, Quanta ex parte me Titius inſtituet. Nullo recitato.] quia fortaſſe eum poſtea Titius non inſtituit. At quod ait inanem videri inſtitutionem, pugnare videtur cum. l. 2. §. niſi dicas in hoc exemplo duplicem inſtitutionem induci non poſſe, quod
ad alienum factum, puta Titij, hæc ſcriptura referatur, atque adeò mera condicio appoſita videatur. F
In exemplo autem l. 2. verba ad ſeipſum teſtator retulit.

AD L. LXXXII.

Illo vindicante.] Non vindicabit ex teſtamento, quoniam inſtitutus non eſt. l. 65. §. nec vocari
videtur, qui in condicione ponitur, ſed ab inteſtato. Prior itaque hoc caſu erit inteſtati quàm teſtati cauſa.

AD L. LXXXIII.

Etiamſi non ſit.] Non vt lex Ælia Sentia conſeruandi pudoris defuncti gratia libertatem,
quam pro nulla habet, tuetur, ita & ceteræ leges, quæ libertatibus impedimento ſunt. G

Senatus cenſuit.] Non hoc Senatus cenſuit, vt quod lege Ælia Sentia cauetur de ſeruis neceſſariis heredibus inſtituendis ad eos etiam pertineat, quibus per fideicommiſſum hereditas reſtituitur, ſed vt hi, licet nondum liberi ſint, ſcriptum cogant adire, vel qui eorum primo loco fuerit
ſcriptus.

AD

A
AD L. LXXXV.

Aut filium.] Aut παραδιάζευξις eſt. nam eo tantùm caſu requirendum eſt, liberos frater reliquerit nécne quo non adiit. Si enim adierit, conſtat ſiue liberos ſuſceperit ſiue non, ſubſtitutos repelli, quod poſt aditionem ita directò ſubſtituere non liceat, SI FRATER HERES ERIT, ET SINE LIBERIS DECESSERIT, ILLI HEREDES SVNTO. Sed neque adeunte fratre & liberis nõ ſuſceptis ſubſtitutos vt adiectos admitti Scæuola ſumma cum ratione reſpondit. Quòd ſi non adita hereditate frater liberis relictis deceſſerit, ſubſtitutis liberos præferri ait. legitimos ergo teſtamentariis, vt in l.82.§.nam liberi fratris ex teſtamento non veniunt, quippe cum inſtituti non ſint, & falſum ſit, quod vulgo iudicia quædam deprauata iactant, liberos in condicione poſitos, eo ſatis ad hereditatem vocari: l.Gallus.§.idem credendum.§.in omnibus.ſ.de lib.& poſt.
B l.ſi quis eum.§.vlt.ī.tit.prox. Hi igitur fratris liberi patrui hereditatem ab inteſtato non ex teſtamento vindicantes ſubſtitutos repellunt: quos vtiq; non repellerent, niſi teſtator ita dixiſſet, AVT FILIVM FILIAMVE EX SE NATVM NATAMVE NON HABEBIT. Nec enim quod auctoritate Papiniani factum eſt, vt hæc condicio, SI SINE LIBERIS DECESSERIT, in precaria ſubſtitutione ſubintelligatur, idem receptum eſſe in directa quiſquam iuris Pop. Romani peritus profiteri auſit.

AD L. LXXXVI.

Suos quoque.] Nedum neceſſarios.

C Exceſſus.] Extra limites propoſitæ quæſtionis excurſus & quaſi πάρεργον. Sed & ceteris.] Diſtant hac in re ſui ab extraneis. Extraneis impleta condicione poteſtatiua integrum eſt repudiare vel adire. eo enim res tantùm condicioni parendo deducitur, vt inſtitutio pro pura habeatur. l.ſi pupillus.ī.de cond.inſtit.l.1.ſ.de cond.cauſ.da. Sui impleta condicione poteſtatiua ſtatim ipſo iure heredes exiſtunt. l.5.ī.de cond.& dem. nec abſtinendi beneficium habent, cùm ſua ſe ſponte in hereditatem coniecerint: Id verò beneficium eis tantùm detur, qui non ſua ſponte heredes extiterunt. Nec huic differentiæ quicquam obſtat l.cum bonia.ī.de adquir.hered. Hoc enim ex ea lege tantùm colligitur, Qua ex re extraneus pro herede geſsiſſe non videtur, nec ſuum ſe miſcuiſſe videri. quod & in hoc tractatu procedit. nam condicioni poteſtatiuæ parendo ſuus ſe miſcere nõ videtur, heres tamen exiſtit ſtatim, nec poteſt abſtinendi beneficium impetrare.

D
AD L. LXXXIX.

Seruo heredis proprio non poteſt legari ſine libertate fideicommiſſaria. Seruo heredis proprio ſine libertate ſub condicione legari poteſt, eritque vtile legatum, ſi exiſtentis condicionis tempore ſeruus heredis non ſit, propterea quòd regula Catonis ad condicionalia non pertinet. Seruus heredis proprius ei coheres adüci poteſt ſine libertate. Eadem obtinent in ſeruo communi teſtatoris & heredis.

AD L. XCII.

Modus.] Modus pro cauſa. Quia falſus.] Lego, *qui falſus*. Tamen ex voluntate teſtatoris.] Idem facilè admiſſum eſt in legatis, in quibus & tacita voluntas omnia poteſt. l.cùm tale.§.
E falſum.ī.de cond.& demonſt. In hereditatibus idem iure induci non potuit ſine decreto. Conſequitur ergo Pactumeia hereditatem non iure, non ex priore vel poſteriore teſtamento, ſed ex voluntate defuncti & beneficio Principis. Non omnis voluntas defuncti ius eſt. Scripta in poſteriore teſtamento conſeruantur vt in ea ſpecie de qua tractauimus in l.Titius.ſ.de lib.& poſt.

AD TIT. DE PACTIS.

AD L. I.

F VT ab eo vnde incepit Vlpianus nos quoque ſtatim incipiamus, proponitur ſub hoc titulo edictum de pactis conuentis, cuius ſententia talis eſt, Pacta conuenta ſeruari. quâ in re ius prætorium, vt Vlp. ait, cum iure naturali mirificè congruit. nam iuris naturalis pars eſt fides & veritas. Nihil autem eſt tam fidei congruum, quàm pacta ſeruare. Pacta igitur & naturali & prætorio iure ſeruantur. Iure prætorio exceptiones & liberationes pariunt, iure naturali obligationes & liberationes. Veriſsimum enim hoc eſt, ex pactis naturalem obligationem naſci, obligationem naturalem tolli. Naſci oſtendit l.in bis.§.Imp.ī.de ſolut. dũ ex pacto ait vſuras naturaliter deberi, ex ſtipulatione ciuiliter. Tolli l.Stichum.§.naturalis.ī.de ſolut.&. l.qui exceptionẽ.§.vlt. adhibita l.ſi nõ ſortem.§.libertus.ī.de cond.ind. Rectè igitur Vlpianus Huius edicti, inquit, æquitas naturalis eſt.] Ius naturale æquitatem naturalem appellat, vt in §.theſauros.§.per traditionem.Inſt.de rer.diuiſ.&
G ſanè ius naturale nihil aliud eſt, quàm ratio & æquitas, quam nobis innata quædam vis affert, & qua beſtiis maximè præſtamus. Idem & ius gentium dicitur in l.iuriſgentium.ī.quo in loco non tantùm contractus, ſed & pacta iurigentium adſcribuntur. Vt autem ius naturale, æquitas naturalis appellatur, ita non inficior, quin etiam poſsit ius ciuile, æquitas ciuilis appellari. nam & M. Tullius ius ciuile ita definit, æquitatem conſtitutam his qui eiuſdem ciuitatis ſunt ad res ſuas obtinendas. Plerumque

tamen

tamen æquitatem cùm dicimus, naturalem intelligimus, & id quod Ariſtoteles vocat ἐπιεικές, Cice- A
ro ad vnguem conueniens in Topicis, dum iuris tres eſſe partes ait, legitimam, conuenientem, mo-
ris vetuſtate confirmatam. Nec enim pars conueniens pertinet ad pacta conuenta, ſed ad æquita-
tem, vt repetita ab eodem in eodem libro diuiſio in legem, morem, æquitatem, manifeſtò declarat.
Sed illud nunc ſi quærat aliquis, an & iure legitimo pacta obſeruentur, negabo. Iure enim legi-
timo pactum obligationem, liberationem, actionem, vel exceptionem non parit: ideoque debi-
tor, qui de non petenda pecunia cum creditore paciſcitur, legibus aut iure ciuili non liberatur, iure
prætorio liberatur, l.3.§.1.ff.de conſti.pecun.l.creditori. C.de pact. & hoc eſt quod Cornificius ait
2. Rhet. eſſe pacta, quæ ſine legibus obſeruantur ex conuentu. Sed quid eſt quod ſequitur, Quæ
iuri præſtare dicuntur? Ita nempe pacta iuſta exiſtimari, vt iuri antecellere dicantur, vt ipſis legibus
& iure publico iuſtiora eſſe exiſtimentur. Extolluntur pacta comparatione iuris publici, & ne leges B
quidem ipſæ pactis creduntur eſſe iuſtiores. & ita illum Cornificij locum accipiendum eſſe ſimilis
locus apud Ciceronem indicat 2. de Inuent. Pactum, inquit, eſt quod inter aliquos conuenit, quod
iam ita iuſtum putatur, vt iuri præſtare dicatur. Pactorum igitur æquitas tanta eſt, vt hac ſola legibus
præſtare dicantur. Ceterùm legum maior eſt vis atq; auctoritas. nec enim pactis leges mutari poſ-
ſunt, ac ſanè licet ita vulgo dicatur propter æquitatem pacta iuribus præſtare, tamen, ſi verum ama-
mus, vt auctoritate ſic æquitate ſuperiora ſunt iura. Illud nunc videndum eſt, cur ius ciuile pacta nõ
agnouerit, ius prætorium agnouerit. Sunt omnium rerum quas natura profert certi modi, quibus
aut enaſcuntur aut emoriuntur. nec enim temere & quouis modo omnia creantur, nec quouis mo-
do intereunt, ſed certis præſcriptisq; modis. Similis eſt ratio earum rerum, quæ arte fiunt. Sume
ex iure noſtro patriam poteſtatem. Hæc certis modis adquiritur, Natura, Adoptione. Certis modis C
amittitur, Morte, Capitis minutione, Dignitate, Sacerdotio. Furore vel alio quouis modo nõ amit-
titur. quia certa eſt ratio, certus ordo cùm adquirendæ tum amittendæ poteſtatis. & ideo rectè Vlp.
in l.patre.ff.de his qui ſunt ſui vel alieni iu. Non poteſt, inquit, deſinere quis habere liberos in po-
teſtate, niſi exierint liberi, quibus caſibus ſolent. Nunc ſume obligationem. Obligatio certis modis
contrahitur, locatione, emptione, ſocietate, commodato, depoſito, mandato, pignore, mutuo, ſtipu-
latione. Certis modis tollitur, ſolutione, acceptilatione, nouatione, contrario actu: & (vt ait l.obli-
gationum. §.1.ff.de oblig. & act.) quod ſemel deberi cœpit, certis modis deberi deſinit. Non ergo
quouis modo contrahitur obligatio, non quouis modo tollitur. Certi modi conſtituendi erant, &
verò recepti aut conſtituti ſunt. ex his non eſt pactum, ideoq; pacto exceptis quibuſdam cauſis nec
contrahitur, nec tollitur obligatio. Prætor tamen qui in hoc potiſsimum cõſtitutus eſt, vt quoniam D
quæ ſunt æqua, non poſſunt omnia legibus comprehendi, ipſius æquitatis ſit ſacerdos veluti qui-
dam atque magiſter, naturali æquitate fretus iuſta pacta ſeruat datis exceptionibus, atque ita fit, vt
iure prætorio pacta obligationem tollant oppoſita exceptione, vtq; pactis ſublatam obligationem
poſteriora pacta rurſus per replicationem exluſcitent: & in ſumma, vt certa & finita eſt iuris legiti-
mi regula, æquitatis infinita, ita tollendæ obligationis modi ex iure ciuili certi ſunt, ex iure prætorio
incerti & infiniti. Nunc vt eam ire viam pergamus quam præit Vlpianus in hac l.1. tradẽda nobis eſt
definitio pacti. Traditur autem definitio duplex, nominis & rei. Nominis definitio hæc eſt, Pactum
dici à pactione, & inde quoque pacis deduci nomen. Pax enim pactionibus conficitur. l.in bello.in
princip.ff.de capt. & poſtl. Cicero Philip. XII. In quo pactio pacis lex ſit ſeueritatis. Sunt quidam,
qui inter pactionem & pactum differentiam eſſe profitentur, quibus ego non aſſentior. Sic enim E
exiſtimo idem hæc omnia poſſe, pactum, depectionem, pactionem, placitum, pactum conuentum,
pactum & conuentum, pactum nudum, pactum & conſenſum, pactum & condictum. tot namque
idem modis variari animaduerti. In l.iuriſgentium.§.ſed cum nulla.ff.nuda pactio dicitur quod ali-
bi nudum pactum. Et quemadmodum nuſquam pacta, ita nec pactiones contractus appellantur:
vt qui ſcripſerunt pactionis nomen latius pertinere quàm pacti, vbi id repererint neſciam planè.
Ceterùm pacta ideo nuda, itemq; conuenta appellantur, quòd ſola cõuentione ſoloq; placito con-
ſtant, nihilq; præter nudam conuentionem habent. l.ſi tibi. C.loca. l.ſi diuiſione. C.famil.erciſc. nec
verò quod nuda dicantur pacta, contrariæ appellationis aliam pactorũ ſpeciem comminiſci opor-
tet, ſicut quia dicantur morbi quidam acuti, non ideo alij dicentur obtuſi. quinimmò aſſerimus nul-
lum omnino pactum eſſe quod nudum non ſit. Legitimum pactum, pactum nudum eſt. Lex con- F
tractus, pactum nudum eſt. Quod additur, nudum vel conuentum, ἐπίθετον pacti eſt perpetuum,
non [illegible], quaſi ſit aliud veſtitum vel non nudum, vel non conuentum, vel, vt nihilo felicius tra-
didit Alciatus, iuſtum, qui in libris noſtris iuſtum pactum non animaduertit nihil aliud eſſe quàm
nudum, quod neque dolo malo, &c. l.iuriſgentium.§.ait prætor. l.epiſtola.§.pactum. l.tale.§.1.ff.hoc
tit. l.Stichum.§.naturalis.ff.de ſolut. l.cum emptor.ff.de reſc.vend. Nunc ad rei definitionem venia-
mus. Et eſt pactio, inquit, duorum, &c.] Iidem illi qui differentiam ſtatuunt inter pactum &
pactionem, pacti hoc loco definitionem tradi negant, quod duplici ratione ſubruitur. Ac primum,
ex arte hoc eſt vt definitio ὀνοματώδης rei definitionem præcedat, quam & in l.1.ff.de iuſt. & iur. Vlp.
ſecutus eſt, in qua definit primum nomen iuris, deinde naturam. Si igitur hoc loco præpoſuit idem
Vlp. definitionem nominis pacti, ars exigit vt ſequatur definitio quæ pacti naturam exponat. Tum G
verò eadem definitio in l.pactum. ff.de pollicit. pacto tribuitur. Sed illi ſic ſe ab l.pactum expediunt
(de priori enim ratione nihil dicunt, quia nec eam animaduertunt) vt dicant in l.pactum. plenam
pacti definitionem non tradi, ſed conſtare eam tantùm ex genere & ex vna differentia qua pactum
à pollicitatione ſeiungitur, ex omnibus differentiis non conſtare. At quænam iſta ratio eſt, Definitio

paction

A pactionis conſtat ex eodem genere eademq́; & ſola differentia, qua illi quoque pactionẽ à pollicitatione ſecerni fatentur, & verum eſt. Quis porrò hoc illis renuntiauit vel vnde hoc ſumpſere hanc ex omnibus differentiis conſtare, illam non item? Sed eadem profectò eſt pacti & pactionis definitio, quia eiuſdem rei. Errori illorum cauſam quid præbuerit exponam. In hanc pactionis definitionem contractum cadere arbitrabantur. Eſt enim hoc commune cum contractu, duorum pluriúmve in idem placitum conſenſus. Contra aliud eſſe pactum, longe aliud cõtractum, nec vſquam pacti appellatione contractum ſignificari intelligebant. quamobrem hanc definitionem pactionis eſſe non pacti profeſſi ſunt, atque adeò inter pactionem & pactum ſine vllo auctore diſcrẽtiam ſtatuerunt, & contractus pactiones quidem non tamen pacta appellari poſſe cenſuerunt, quod perinde eſt, ac ſi quis diceret fabri operam actionem appellari poſſe non actum. Vtrumque enim æquè **B** abſurdum & ineptum eſt. Ego ſic ſtatuo, Hanc eſſe perfectam propriamq́; pacti definitionem, qua non tantùm à pollicitatione pactum, ſed etiam à contractu ſeiungitur. Id enim hæc definitio notat, pactum nihil aliud eſſe, quàm conſenſum duorum pluriúmve, nudum conſenſum, nihil niſi conſenſum. At contractus amplius quiddam eſt: duorum nempe pluriúmve in id conſenſus ex quo contrahatur obligatio. atque ita rectè συνάλλαγμα Theophilus definit in extremo tituli de obligat. ceterùm Græci Iuriſconſulti pactum, quod σύμφωνον vocant, fieri dicunt ἐπὶ τῷ συστῆναι ἢ διαλυθῆναι, id eſt, ad agendum aliquid vel tranſigendum. nam & tranſactio pacto fit. Contractum verò ἐπὶ τῷ συνίστασθαι ἐνοχὴν ἢ τὴν ὕπαρ τῆς ἐνοχῆς ποιῆσαι ὑπαλλάττειν. Conuentio autem quam συμβολὴν vocant, genus eſt. nam & pacta & contractus conuentiones ſunt. & hoc eſt quod ſequitur in hac lege,

Conuentionis verbum generale eſt, &c.] quod ideo Vlp. tradit. quia in edicto Prætor ait, **C** Pacta conuenta. Pacti igitur nomine expoſito, reliqua erat conuenti explicatio. & Pactum quidem, vt diximus, ſpecies eſt, Conuentum genus. nam & pacta & contractus conuenta ſiue conuentiones ſunt. Vt enim conuenire dicuntur homines, qui ex diuerſis locis in vnum contrahuntur & veniunt, itemq́; flumina, quæ in vnum confluunt, quod & Græci συμβολὴν τῶν ποταμῶν vocant, ſic qui ex diuerſis animi motibus in vnum conſentiunt paciſcendi vel contrahendi gratia, conuenire dicuntur: idq́; συμβολὴν appellant, & ea de re conſcriptum inſtrumentum συμβόλαιον. Pacta igitur conuentiones ſunt. conſenſu enim & quidem ſolo conſtant. Sic & contractus, qui conſenſu cõtrahuntur. Sed & qui re. nam & hi conſenſum in ſe habent. Et qui verbis, quoniam ſtipulatio ſine conſenſu nulla eſt. l. 3. §. vlt. ff. de oblig. & act. Varro lib. 5. de ling. Lat. Non ſpondet ille, inquit, ſtatim qui dixit Spondeo, ſi iocandi cauſa dixit, neq; agi poteſt cum eo ex ſponſu. Deniq; conuentionum aliæ no**D**men proprium habent, vt emptio, depoſitum, ſtipulatio: aliæ nomine proprio vacant, & ea vel cauſam habent, & contractus appellantur: vel cauſam non habent, & pacta dicuntur, ſiue pacta conuenta: quæ legitimo auxilio deſtituta, ſeruaturum ſe Prætor hac parte edicti pollicetur.

AD L. II.

Conuenire, id eſt, paciſci poſſumus vel re, vel per epiſtolam vel per nuntium, vel tacitè.] Hic illorum opinio prima ſeſe offert, qui idem putant eſſe, re conuenire, & tacitè conuenire: quæ nobis ſtatim ex hoc loco depellenda eſt. Sunt enim inter ſe maximè diuerſa. Re conuentio fit inter præſentes ſermone & tractatu habito. Tacita, nullo tractatu habito. nec verò potuit ſine vitio ab iſta pactorum diuiſione abeſſe illa expreſsim atque disertè inter præſentes paciſcendi ratio. quam tamen vt **E** in ea deſideretur efficiunt hi qui tacitum conſenſum & coniecturam cum re & veritate confundunt: Contra quos etiam ſtant Pauli verba. Cùm enim dixiſſet, *Labeo*, &c. non ſic intulit, Denique etiam, vel, Perinde etiam, verùm ita dixit, Sed etiam tacitè. quæ verba ſuperioribus aduerſum genus adiungi manifeſtò demonſtrant. Re igitur hoc in loco non eſt tacito conſenſu, ſed tractatu habito & coram, ideoq́; ſic Græci vertunt rectè, συμφωνοῦσί τις καὶ παρών.

Vel per epiſtulam vel per nuntium.] Hi ſunt inter abſentes paciſcendi modi, Epiſtola, Nuntius. Et alteri quidem paciſci nemo poteſt, Nuntius tamen pactionis eſſe pro alio quilibet poteſt. Fungitur namque nuntius epiſtolæ vice.

Et ideo.] Hic tacitorum pactorum exe[illegible] traduntur quatuor. Primum eſt huiuſmodi, ſi debitori creditor chirographum reddiderit, taci[illegible]im conueniſſe videtur, ne peteret. Non idem di**F**cimus reddito pignore. quæ differentia & in le[illegible]s obſeruatur. l. 1. §. vlt. l. 3. ff. de lib. leg. vbi citatur in hanc rem Iulianus lib. 40. Dig. Sed legẽdum, L X. Eſt enim ille Iuliani locus in l. 18. §. Titia. ff. de mor. cau. donat. quæ ſumpta eſt ex lib. 60. Facilis verò fuit huius notæ L X. in X L. cõuerſio. At cauſam quæro, cur redditio cautionis inducat remiſsionem [illegible], redditio pignoris nõ item. Ioannes ait remiſſæ ſortis coniecturam ex redditione pignoris non [illegible]i, quòd multæ aliæ vtilitates ex redditione pignoris fingi poſsint. Ex redditione autem chirographi nulla niſi condonatæ ſortis debitæ. quam equidem rationẽ valde non probo. nam & multæ aliæ vtilitates ex reddita cautione fingi poſſunt. Cur enim in l. pecuniæ. C. de ſolut. certior maiorq́, dicitur ſumi probatio ſolutæ ſortis ex apocha, quàm ex reddita cautione, niſi quia alius apochæ nullus eſt vſus, redditæ cautionis multæ cauſæ adfingi poſſunt. Potior illa erit ratio, quæ ſumetur ex natura rerum. Sic igitur ratiocinabimur: Chiro**G**grapho continetur principalis obligatio. Huius obligationis acceſsio quædam & παρενθήκη eſt pignus, vt fideiuſſor. Porrò quemadmodum fideiuſſore liberato nihilomagis ſortis obligatio perimitur, ita pignore liberato non ideo dicemus & principalem obligationem extingui. At reddito chirographo quo principalis obligationis auctoritas continetur, etiam ſi de ea ſoluenda nullus tractatus habitus ſit, id tamen actum dicemus, vt ſoluatur chirographum, vt ſoluatur obligatio eademq́;

ratione

ratione reddita cautione pigneraticia licet pignus redditum non ſit, placet pignoria obligationem A
ſolutam videri.l.creditricem.C.de remiſ.pig. Soluta autem principali obligatione, quod fit vti dixi-
mus iure prætorio per exceptionem pacti ſi creditor debitori chirographum reddiderit, conſequi-
tur ſtatim & pignoris obligationem ſolui. & hãc quoq; rationem Martinus & Hugolinus probant.
Poſt explicaram differentiæ rationem, ſupereſt explodenda illorum opinio, qui reddito pignore ne
ius quidem ipſum pignoris remiſſum videri tradunt. Quid enim dicant, non animaduertunt. Si red-
ditum ſit inuito vel ignorante creditore, fateor non ſolui pignus.l.quod debitori.C.de ſolut. Sed ſi
ex creditoria voluntate, pignus ſolui omni aſſeueratione confirmo. Si, inquam, reddatur. Dari vten-
dum ſine precario concedi poſſe ſcio manente pignoris iure. Reddi autem quid eſt aliud, quàm re-
tro ita dari vt eo loco ſit quo fuit priùs, quàm pignori opponeretur, id eſt liberum & ſolutum. l.ver-
bum.ſ.de verb.ſignific. Aut igitur non reddit creditor pignus, aut certè ſi reddit, pignoris obligatio- B
nem reſoluit.

AD L. IIII.

Ponitur hoc loco ſecundum exemplum tacitì pacti. Pignus non tantùm expreſſo, ſed etiam taci-
to pacto iure honorario contrahitur, puta de his rebus, quas conductor in prædia vrbana intulit &
inuexit. qua iure diſtat conductio prædiorum vrbanorum à conductione ruſticorum. nec enim in-
uecta in prædium ruſticum tacitè pignori eſſe videntur. §.Interdictum.Inſtit.de interd.l.4.ſ.in quib.
cauſ.pign.vel hyp.l.5.C.eod.tit. Sed ea tantùm quæ ibi nata ſunt.l.3.C.eod.l.in prædiis.ſ.eod.tit. Lon-
gè diſsimilis inter hæc duo conductionum genera videtur differentia poni in l.certi.C.de loca. quam
peſsimè quidam dum diſpungendo peruertunt, id ſunt adſecuti, vt meritò ab aliis non multo poſt C
reprehenderentur. Equidem voluntatis aut ſcientiæ nomine eo in loco nõ quidem omnino ſigni-
ficari, ſed expreſſam conuentionem adſignificari aio. quid enim voluntate domini induci exigi-
mus, niſi de inductis aliqua inter eum & conductorem pacta pactio fuerit? Et ita voluntatis quoq;
verbum pactionẽ ſubindicat in l.Pomponius.ſ.in quib cau.pig.&c. Maneat igitur ſuperior illa diffe-
rentia, cuius ratio ſi quæratur, ſumenda eſt ex moribus Pop.Romani. Solebant in prædiis ruſticis
nata pro mercede obligari.l.ſi ſeruus.§.locaui.ſ.de furtis. In vrbanis, inuecta. Quod autẽ erat in mo-
re poſitum, vt aliàs ſæpe, in ius paulatim trãſiit, & pro dicto habitum eſt ſicubi dictum nõ eſſet, quod
& ad eam de illatis pactionem trahi poteſt, quam præſcribit Cato in lege aleæ pendentis & pabuli.

Secundum hæc.] quia ſcilicet ſine verbis tacitè conuentiones valent. Stipulari autem non
poteſt. quia ſtipulationes tacitè non valent. Huius rei.] In ſtipulatione dotis ineſt hæc condi- D
cio, ſi nuptiæ ſequantur, ideoq; nuptiis nõ ſequutis quia defecit cõdicio, ipſo iure ſtipulatio nulla eſt.
Ante nuptias ſi petat maritus ex ſtipulatu, malè petat. nec quicquam intereſt, vtrùm mulier, an ex-
traneus promiſerit. Nec enim votorum feſtinatio facit, vt hæc minus inſit condicio in promiſsione
mulieris, quàm extranei, quod tamen Græci tentarunt in annotationibus ad l.licet.ſ.de iur.dot. Eſt
verò hoc tertium exemplum taciti pacti. nam condicio addita contractui, lex eſt ſiue pactio, qua for-
matur contractus.

AD L. V.

Conuctionis nomen hoc loco generaliter accipitur. Pertinet enim hæc diuiſio etiam ad contra-
ctus. l.iuriſgentium.ſ. At Inelegans videtur, quòd duo genera quæ ſunt, facit tria. quod eſt rem non E
diuidere, ſed frangere. Sed hoc ita mox diſtinguitur, vt duo primùm ponantur conuentionum ge-
nera, publicæ & priuatæ, tum priuatarum item duo, legitimæ & iuriſgentium. At videtur & hæc pri-
uatarum diuiſio eſſe vitioſa, videlicet quia tot quoque ſunt partes publicarum conuentionum, qua
ratione exagitat etiam Ioannes diuiſionem iuris poſitam in l.1.ff.de iuſt.& iure. eiusq; mole ita quo-
rundam, qui in hunc titulum ſcripſerunt, iudicia obruuntur, vt manus dare cogantur, & fateri Vlpia-
num differendi elegantiam contempſiſſe. At diuiſionem ita fieri, vt generum quæ ponuntur eadem
ſit materia nulla ars vetat. Et, vt de iure publico nonnihil dicamus, eius ferè partes eæ ſunt, ius fecia-
le, ius augurale, ius Pontificium, ius quoq; Senatorium partem eſſe iuris publici Plinius ſcribit VIII.
Epiſt. Ex his & ſi nihil iuri naturali adſcribi poſsit, pleraque tamen iuri gentium, nonnulla iuri ciuili
adſcribuntur. Bella, imperia, regna, fœdera, pax, induciæ, poſtliminia, legationes iuriſgentium ſunt. F
Violatur ius gẽtium violatione induciarum vt Liuius ait lib. XX. & violatione legatorũ.l.vlt.ſ.de leg.
& regno ſiue imperio minori fratri tradito. Iure enim gentium imperia maioribus cedunt auctore
Liuio eodem libro & Iuſtino lib. II. XVI. XXXIIII. ex quibus locis apud eundem Iuſtinum emen-
dandum eſt initium lib. XXI. in quo ita vulgo ſcriptum eſt, Extincto in Sicilia Dionyſio tyranno in
locum eius milites maximum natu ex filiis eius nomine Dionyſium ſuffecere, & maturam ætatem
eius ſecuti. Scripti habent, *& naturam eius*. Ego repono, *& natura ius ſecuti*. Nunc publicæ con-
uentionis definitionem videamus. Publica, inquit, conuentio eſt, quæ fit per pacem. Datur namq;
pax in certas leges. l.in bello. in princip. l.ſi quid bello. l.ſi captiuus.ſ.de cap.& poſt. captiuorum fortè
vel transfugarum reddendorum aut vrbium tradendarum. Per pacem, id eſt, pacis cauſa. vt in l.4.
§.puto.ſ.de her.inſt. per hiemis condicionem. Eſt autem, vt ex Petro Fabro viro cùm dignitate, tum G
ingenio & eruditione clariſsimo accepimus, in d.l.in bello, pro nihil, legendum, id. Alioquin nulla
erit inter eos, qui bello & eos qui pace redeunt differentia, cuius tamen mox ratio adſcribitur ex
Seruio. Denique eo caſu excepto vt induciarum.l.poſtliminium.§.1.eod.tit. ita pacis tempore poſtli-
minium non eſt.

Per pacem, id eſt, pacis cauſa.

AD

A

AD L. VI.

Pacta omnia, vt initio expoſuimus, quæ rationi conſentanea ſunt, iuriſgentium ſunt. Ergo & quod legitimum dicitur pactum, iuriſgentium eſt. Cur ergo, dicet aliquis, pactum aliud legitimum, aliud iuriſgentium facis? Nihil verò eſt quod tam facilè expediri poſsit. Aliud eſt ius gentium, aliud ciuile. Quod ciuile eſt, plerumque & gentium eſt. §.venditæ. Inſtitut. de rerum diuiſ. Quod gentium, non continuò ciuile. Et hoc modo pactum legitimum etiam iuriſgentium eſt. Non omne tamen pactum quod iuri gentium conuenit, & legitimum eſt. quinimmò remotis quibuſdam pactis quæ legitima ſunt, cetera ſolo gentium iure ſuſtinentur. Ait autem Paulus conuentionem legitimam eſſe eam, quæ aliqua lege vel Senatuſconſulto confirmatur, atque ita fieri nonnumquam vt ex pacto actio naſcatur vel tollatur. Et eius quidem generis pacti duo ſuppedi- B tant exempla XII. tabul. leges. Vna hæc eſt, SI MEMBRVM RVPIT, NI CVM EO PACIT TALIO ESTO: ex qua pacto ipſo iure tollitur actio de membro rupto. quod & ad Prætorias & legis Corneliæ iniuriarum actiones porrectum eſt. De altera hæc ſunt Cornificij verba, Pacta ſunt quæ legibus obſeruanda ſunt, hoc modo, Rem vbi pagunt oratione pagunt, in comitio aut in ſoro ante meridiem cauſam conicito. Puto in his verbis, *Rem vbi pagunt oratione pagunt*, mendum ſubeſſe. nec enim ſunt verba directa. Denique cum integram orationem illa conficiant, ſufficiantq; pacti legitimi exemplo, fruſtra ea quæ ſequuntur, *In comitio*, videntur adiuncta. Apud Priſcianum lib. 10. tribus in exemplaribus ita ſcriptum legi, *Rem vbi pagunt orat[illegible] pagunt*. itaque ſic forſitan ille locus reſtituendus eſt, *vbi paguntor, ita ni pagunt, in comitio aut in foro ante meridiem cauſam conicito*. quod confirmat Quintil. lib. 1. cap. 10. & Scaurus lib. de Orthogr. qui hæc ver- C ba, NI PACVNT, vel ITA NI PACVNT, auctores ſunt in XII. tab. legi. & ex eo etiam apparet illa quæ à Cornificio referuntur verba, verè XII. tab. tribui. Sed ex Gellio id liquet magis, qui lib. 17. cap. 2. reliqua legis verba ita retulit, ANTE MERIDIEM CAVSAM CONICITO, POST MERIDIEM PRÆSENTI LITEM ADDICITO, SOL OCCASVS SVPREMA TEMPESTAS ESTO. Credo autem ea lege de lite pacta quædam probari certa ratione conuenta, quæ ſi defuerit, iubet ante meridiem cauſam conici, id eſt agi, vt Nonius interpretatur, Poſt meridiem ſecundùm præſentem litem dari, Solem occaſum ſupremum eſſe iuris dicendi tempus. Vix poſſunt dari alia exēpla pactorum quæ lege vel Senatuſconſulto adiuuantur, ſicut nondum quiſquam extitit qui bon. poſſeſsionis vt ex legibus, in tanta legum & ſenatuſconſultorum antiquorum vaſtitate idoneum exemplum protulerit. Sed ex Conſtitutionibus naſcitur actio ex nuda pol- D licitatione dotis. l. ad exactionem. C. de dot. promiſſ. quæ olim non dabatur niſi ex dictione vel ſtipulatione. Nuda pollicitatio, & nudum pactum ſignificat. l. nuda. C. de contrah. ſtipul. ac ſi propriè pollicitatio accipiatur, & ex ea detur actio, multo magis dabitur ex pacto. Aliud exemplum ſumitur ex Conſtitutione l. ſi quis argentum. §. vlt. C. de donation. ex qua de pacto donationis naſcitur actio. quod olim non obtinuit. Fuit namque neceſſaria mancipatio vel traditio vel ſtipulatio. Ex iure prætorio duo exempla ſunt. Vnum pignoris quod iure prætorio pacto conſtituitur, & propriè hypotheca dicitur. Alterum conſtituti, quod Græci antiphonam vocant. Hæc pacta legitima quidam nuda non eſſe arbitrantur. quod ſubruitur argumento pollicitationis nudæ de dote, quæ licet Conſtitutionibus confirmetur, nudæ appellationem non amittit.

E

AD L. IVRISGENTIVM.

Conuentiones iuriſgentium aut contractus ſunt, ſiue συναλλάγματα, aut pacta. Contractus actiones pariunt, Pacta exceptiones. Ex contractibus alij nomen proprium habent, alij proprio nomine vacant. Nomen proprium qui habent, hi ſunt, Emptio venditio, Locatio conductio, Societas, Commodatum, Depoſitum, Mandatum, Pignus. Hi contractus iuriſgentium ſunt. Actiones eorum ciuiles ſunt. Nomina quoq; eorum propria iure ciuili prodita ſunt. l. 3. ℨ. de præſcr. verb. Hypotheca & Conſtitutum nomina ſunt honoraria, id eſt, à Prætore quibuſdam pactis impoſita. De ſtipulatione quid dicemus? an eſt iuriſgentium? Et ſanè ſi ſolum conſenſum & ſolam conuentionem ſpectas, quæ ſtipulationi ineſt, iuriſgentium eſt. omnis enim conuentio iuſta, iu- F riſgentium eſt. & ideo qualibet lingua ſtipulatio fieri poteſt. l. 1. §. vlt. ℨ. de verbor. oblig. l. an inutilis. §. vlt. ℨ. de accept. Si nomen ſpectas, iuris ciuilis eſt. Hoc verò commune eſt cum omnibus contractibus. Sed in ſtipulatione hoc amplius eſt, quòd ſi verba ſollemnia & præſentiam reorum, quæ in ea exigitur, & rationem concipiendæ eius ſpectas, mera eſt iuris ciuilis cautio, quam ob rem quæ dicitur verborum obligatio, ſub qua continetur etiam dictio dotis & iuſiurandum liberti, quoniam verborum ſollemnium eſt obligatio, omnimodo iuris ciuilis eſt, & ideo quaqua lingua fiat, ſequenda tamen eſt formula Latina. Contractus iuriſgentium quibuſcumque verbis G fiunt, Stipulatio non item. Igitur verborum obligatio vna eſt ex his, quas iure ciuili introductas ait Hermogenes in l. ex hoc iure. ℨ. de iuſtitia & iur. itemq; pactorum legitimorum obligatio. Eſt enim certis legibus introducta. Contractuum obligatio non eſt certis legibus introducta. Sed an ſtipulatio contractus ſit, videamus. Conuentionem eſſe conſtat. l. prim. §. vltim. ℨ. hoc titulo. Omnis porrò conuentio vel pactum vel contractus eſt. Stipulatio non eſt pactum. Ergo contractus eſt. At contractus conuentio eſt, ex qua mutua obligatio naſcitur. l. Labeo. inſ. de verborum

ſignificat. §.1.Inſtitutionib. de auctorit.tut. Ex ſtipulatione autem mutua obligatio non naſcitur. A
Fateor ita contractum propriè definiri. Sed nos contractum latius accipimus pro negotiatione,
vel cauſa ex qua naſcitur obligatio. Sic mutuum contractus eſt. §.ius autem gentium. Inſtitut. de
iur.nat. Sic dotis datio. l. contractus. infr.de diu.regul.iur. Sic arrarum datio. l.contractus. C.de
fide inſtrument. Pactum legitimum contractus non eſt. quia nulla ei negotiatio ineſt. Sed &
doni datio contractus non eſt, niſi ei negotium aliquod immiſtum ſit, puta Dono vt des, Do-
no vt facias, quia nec conuentio eſt, ſicut dictio & pollicitatio, ac precarium in l.contractus. infr.
de diuerſ.regul.iur. non qua donationi, ſed qua commodato ſimile eſt contractus dicitur. Quid
de tranſactione dices? Tranſactio pactum eſt non contractus. A contractu ſeparatur in l. con-
tractus. C.de fide inſtrument. in qua ſic legendum eſt ex libris veteribus, *Dationis etiam arrarum*
vel alterius cuiuſcumque cauſa, illos tamen quos in ſcriptis fieri placuit. Tranſactiones etiam, &c. Contra- B
ctum igitur ſic definiamus, Contractus eſt conuentio & negotium, ex quo obligatio contrahi-
tur. Diuidamus ſic, Contractus aut certus, aut incertus eſt. l.certi condictio. infr. ſi certum petat.
l.1. §.debitum. infr. de conſtit. pec. l.& vno. infr. de accept. Certus eſt, qui nomen legitimum
habet. Incertus, qui nomine vacat, cauſa non vacat. Cauſa eſt datio vel factum. Ex certo certa
& proprio nomine prædita actio datur, velut empti, locati, pro ſocio, ex ſtipulatu, ex mutuo,
rei vxoriæ. Ex incerto, quæ in factum ciuilis dicitur & præſcriptis verbis, & incerti. Incerta in Co-
dice, in Pandectis ſemper incerti, quia in id quod intereſt datur. A re enim quæ petitur, omnes
actiones vel certi ſunt vel incerti. Si decem petantur, certi eſt actio: Si ius, incerti. l.1.§.de vſufruct.
leg. l.ſi binarum. infr.de ſeru.vrb. Æquè ſi id quod intereſt petatur, incerti eſt actio. Hæc eadem
& incerti condictio dicitur in l.duo. §.vlt.infr.de precario. Præſcriptis verbis cur dicta ſit, Inſtit.3. C
expoſuimus titul.de loca. quod in hunc locum omnino transferendum eſt, nec probanda illo-
rum ſententia, qui quod eius verba rei geſtæ explicationem contineant, id ei nomen datum pu-
tant. hac enim ratione, In factum ciuilis accommodata legi Aquiliæ, immò omnes in factum
actiones, præſcriptis verbis appellabuntur. quod admittendum non eſt. nam non niſi ex con-
uentionibus præſcriptis verbis actionem dari conſtat. Actiones itaque in factum ciuiles. aliæ ſunt
præſcriptis verbis, aliæ non præſcriptis verbis. Sunt & in factum prætoriæ cum edictales, tum
decretales, & decretales quidem iuris noſtri perſequendi ſunt extrema ſubſidia, ac latiſſimè pa-
tent, & eſt hic ferè omnium actionum ordo, Ciuilis actio quæ nomen habet, In factum ciui-
lis, quæ & vtilis dicitur, præſcriptis verbis aut non, Prætoria directa vel vtilis ex edicto. De dolo,
In factum prætoria generalis ex decreto. Nunc videndum eſt, cur actio præſcriptis verbis dicatur D
in factum. Hæc eſt propria appellatio earum, quæ nomine vacant. Quæ proprium nomen ha-
bent, ex facto dari dicuntur, vt furti, iniuriarum, damni iniuria. l.actionum. infr.de oblig.& act.
Quæ nomine vacant, in factum, nimirum quia in factum concipiuntur. l.quod bonis. infr.ad leg.
Falcid.vel componuntur. §.1. Inſtit.de excep. Factum, res geſta vocatur in l.cùm mota.C.de tranſ-
actionib. à Conſtantino ſic definitur, τὸ κεφάλαιον καὶ τὸ τῆς ὑποθέσεως ἀποτέλεσμα. Ciuilis autem
dicitur non quod lege nominatim prodita ſit, ſed quia ad exemplum ciuilium actionum compa-
rata eſt, vt actio præſcriptis verbis, quæ datur ex Do vt des, proxima eſt actioni empti, quæ ex
Do vt facias, ſimilis locati, quæ ex Facio vt facias, ſimilis mandati. aliàs eſt ſimilis commodati, vt
quæ ex precario datur. l.duo. §.vltim.infr.de precar. Et generaliter actio præſcriptis verbis ciuilis
actionis inſtar obtinet, eáq; ratione vtilis dicitur in dicta l.cùm mota. & interpretibus Eudoxio E
& Theodoro in l.3. C. de donat. quæ ſub mod.& interprete Thalelæo in l.1. C.de pact conu. Sed
de huius actionis appellationibus hactenus. Nunc quibus ea ex negotiis detur, toto, vt Pau-
lus ait in l.naturalis. ob rem dati tractatu inſpecto, recenſeamus. Datur actio præſcriptis verbis ex
contractu Do vt des, id eſt, ex permutatione, quod nomen lege proditum non eſt. l.1. §.item
emptio. infr.de rerum permut. Comparatur autem permutatio emptioni, & quæ ex ea datur a-
ctio actioni ex empto vendito: ideóq;, vt ex multis vnum in quo inter ſe hæc duo negotia con-
ueniunt proponamus, ſicut in emptione periculum rei ad eum pertinet, qui pecuniam dedit, vt rem
acciperet, ita in permutatione periculum eſt eius, qui rem tradidit vltro vt rem acciperet. Nec ob-
ſtat l.vlt. ff.de condic.cauſ.da. in cuius caſu nec emptio, quia id actum eſt, vt res accipientis fieret
quod abhorret à natura emptionis, nec permutatio contrahitur, quia in permutationem pecu- F
nia non cadit, nec vlla alia obligatio, quàm ob rem dati re non ſecuta. Eo igitur caſu nec ciui-
le negotium contrahitur nec ciuili proximum, ſicut & in articulo Facio vt des mox videbimus,
expoſito ſcilicet priùs articulo Do vt facias, ex quo etiam dari actionem præſcriptis verbis lo-
cati conducti proximam conſtat, vt ſi rem dedi vt tabulam pingeres, ſi rem vel pecuniam vt in-
tra certum tempus, vel ſimpliciter vt ſeruum manumitteres. qua in ſpecie interpretes in l.natu-
ralis. §.at cùm do. fruſtra obiiciunt Conſtitutionem Marci & Commodi ad Aufidium Victorinum.
nam ea Conſtitutio in venditione dumtaxat locum habet, id eſt, ſi ſeruus ea lege venditus ſit vt
manumittatur. Porrecta verò etiam eſt ad donationem vt Obſeru.2. cap. xxix. oſtendimus, non
ad negotium iſtud Do vt facias, de quo agimus, niſi ſi quaſi pro pretio pecuniam dedero, vt ma-
numitteres. Tūc enim breui manu à me tibi manumiſſionis cauſa ſeruus traditus videtur. At finge, G
Dedi tibi Stichum, vt Pamphilum manumitteres, manumiſiſti Pamphilum, mox tibi Stichus euictus
eſt. quæro, qua tibi in me actione ſuccurratur? Si ſciens alienū Stichum dedi, Iulianus tibi dat actio-
nem de dolo, ſi ignorans, actionem in factum prætoriam. Dat igitur actionum extremas quaſi de-
ficiant

A ſiciunt primæ. quod Mauriciano diſplicet, qui ad Iulianum notas ſcripſit. l.ſed & ſi quid. §.quid
ergo. ff.de vſufruct. Putat enim vtroque caſu in factum ciuilem præſcriptis verbis dandam, quia
hoc ciuile negotium ſiue *συνάλλαγμα*, id eſt, contractus eſt, Do vt facias. Proinde ſubſidiariis actio-
nibus De dolo vel in factum prætoria locum non eſſe. Hoc Vlpianus in hac lege, quod & ita Pau-
lus propoſuerat in l.naturalis. §.ſed ſi dedi: Verùm addidit Iuliani ſententiæ à Paulo relatæ, ex no-
ta Mauriciani Tribonianus vocem, *Ciuilem.* quod imperitè factum eſt. nam ſi in ignorantem de-
tur actio in factum ciuilis, hæc eadem danda eſt etiam in ſcientem non de dolo: vel contrà, ſi in
ſcientem datur de dolo, neceſſariò in ignorantem danda eſt in factum prætoria. id ex ordine actio-
num, qui certiſsimus eſt, quemq; nos expoſuimus ſuprà, liquet ſatis. quamobrem & in l.qui ſer-
uandarum in princip. ff.de præſcript.verb. in factum actionem pro prætoria non pro ciuili accipie-
B mus neceſſariò. Porrò amouenda eſt Fulgoſij defenſio, qua Iulianum tuetur, quaſi is ſenſerit de
actione in factum ciuili à prætore danda, prætorem tam ciuiles quàm proprias actiones dare. nam
ex adiuncta actione de dolo, quando eius qui Stichum dedit dolus interceſsit, apparet eum in
ignorantem omnino actionem in factum prætoriam dediſſe. Denique vero ſimile eſt non fuiſſe
reprehenſum à Mauriciano Iulianum, quin is manifeſtò de danda in factum prætoria actione per-
ſcripſiſſet. Hanc Triboniani ea in re imperitiam & certiſsimum actionum ordinem primus nota-
ui. Sed & eam vocem ex nota Mauriciani Tribonianum adſcripſiſſe, quo modo & in Nouella
LXXXVII. nota Marcelli Iuliano adſcribitur. Item quod ſequitur de articulo, Facio vt des. Ma-
gna quæſtio eſt, cur ex eo detur de dolo non præſcriptis verbis. in qua hoc imprimis conſideran-
dum & obſeruandum eſt, ſeparari articulum Facio vt des, ab illo Do vt facias, neque hunc cum illo
C conuerti. Hoc verò facere rationem ineundarum conuentionum. nam & à quo ineantur & quo
verbo ſemper ſpectandum eſt. quæ res facit, vt in negotio locationis & conductionis, idem qui
hinc eſt locator, illinc ſit conductor: exempli gratia, ſi te ineunte tale negotium mecum contraha-
tur, tu locator es, ego conductor, & econtrario, veluti ſi das mihi nauem vtendam conſtituta
mercede certa, tu locator es, ego conductor, ſi verò ipſe do tibi merces vehendas, ego locator
ſum, tu conductor: quod pluribus expoſuimus Obſeruat. 2.cap.28. & 5.cap.2. Non idem homo
ſemper init locationem & conductionem, ſed ſemper idem verbum, Do ſcilicet. Itaque hoc nego-
tium, DO SCYPHOS, VT TABVLAS PINGAS, rectè locationi comparatur. Contra
quod ita initur, TABVLAS PINGO, VT SCYPHOS MIHI DES, locationi cõparari non
poteſt. Sed neq; aliud eſt negotium ciuile cui cõparari poſsit. ea re non datur ex eo actio præſcript.
D verbis. nec enim datur hæc actio, niſi ex negotiis, quæ vicina & proxima ſunt ciuilibus habentibus
nomen. Confugiendum igitur eſt ad ſubſidiaria iudicia, De dolo & in factum prætoriam. De dolo
dari traditur in l.naturalis. §.quod ſi faciam. & in l.ſolent. (in cuius extremo, *Niſi* corrigit, vt in l.ſi
mihi purè. ff de legat. 2.) ff.de præſcript.verb. & in l.cùm proponas. C.de dolo. in cuius ſpecie ma-
numiſſa, aut quod abſimile non eſt, tradita eſt ancilla manumittendi cauſa, vt ſeruus acciperc-
tur. Quòd ſi De dolo datur vbi dolus arguitur, abſcedente dolo in factum prætoriam dari conſe-
quens eſt. Hic enim eſt actionum ordo, hæc conſequentia perpetua. Neque his quicquam obſtat
l.cùm mota. C.de tranſactionib. nam in eius ſpecie ita res ab initio conuenta proponitur, DABO
PARTEM BONORVM, VT À LITE DISCEDAS. Hanc verò conuentionem, etiam
ſi prius ipſe à lite diſcedas quàm ego dedero, hoc eſt etiam ſi in me faciendo anteuertas, non per-
E uertis tamen. & hoc eſt quod ex antiquis interpretibus quidam dicunt, Conuentiones æſtimari
ex initio non ex implemento. quo nec eſt verius nec melius quicquam. alioquin dato Sticho
Pamphili manumittenda cauſa, & Pamphilo manumiſſo, euicto Sticho, quia quod euincitur pro
non dato habetur, ſi initium non ſpectas, videbitur hoc negotium cœpiſſe à manumiſsione
Pamphili non à datione Stichi. quod pugnat cum l.naturalis. §.ſed ſi dedi. eademque ratio ſerua-
tur in ſpecie l.3. §.quinimmò. ff.de condic.cauſ.da. & l.ſi tibi polienda. & l.ſi gratuitam. §.1. ff.de
præſcript.verb. & hoc niſi quaſi principium in his quæſtionibus nobis proponamus, ſæpiſsimè
aberrabimus. Tranſeamus ad articulum Facio vt facias. Ex eo dari præſcriptis verbis conſtat man-
dati ſimilem. qua de re tractatur in dicta l.naturalis. §.ſed ſi facio. Eſt in eo §.ille tantùm locus ob-
ſcurior, Poſſum enim tibi mandare, vt & cuſtodiam mihi præſtes. quem Bartholomæus Fayus
F V.C. in Iuris prudentia omnium facilè princeps, ad Connanum planè & perſpicuè exponit ita, vt
poſsit mandato inſeri depoſiti lex. l.1. §.quod ſi rem. ff.depoſ.

Si ob maleficium.] Dictum eſt ſuprà ex conuentionibus, quæ tranſeunt in contractus pro-
prium nomen actiones dari. ergo ex ſtipulatione actio dabitur. nam ſtipulatio cõuentio eſt, eiusq;
nomen legitimum. Sed ſi ob maleficium ne fiat promiſſum ſit, non datur actio ex ſtipulatu. quia ex
parte ſtipulatoris turpitudo verſatur. eademq; ratione de re turpi mandati vel pro ſocio non con-
trahitur obligatio. Sic verò hic §.ſuperioribus connectendus eſt. Mox dicetur de pactis, quorum
virtute explicata, illud etiam ad extremum adiicietur, turpia pacta non ſeruari. Difficiliorem ca-
ſum poſuit, Si ob maleficium ne fiat. nam ſi vt maleficium fiat, omni ex parte turpitudo verſatur.
Sed cùm nulla.] Dictum eſt ſuprà de contractibus, quorum alij nomen habent, alij cauſam. Nunc
G de pactis dicere inſtituit. Hæc neque nomen habent, neque cauſam, vt ſi ita conuenerit, DABO
STICHVM TIBI, TV MIHI PAMPHILVM, vel ita, DABO TIBI STICHVM,
TV MIHI INSVLAM FACIES. Conuentionem manifeſtam habent. At propter conuen-
tionem ſolam Populi Romani iure actio non datur, exceptio tamen & replicatio datur ex Prætoris

edicto, quo ſe pacta ſeruaturum pollicetur. Ergo ex pactis actio non datur. quod regulam iuris A
vocat in §. vt puta. ſ. **Nulla ſubeſt cauſa.**] Accurſius rectè cauſam accipit pro datione vel facto, atque ideo & pactum ita deſcribit Conſtantinus, *λόγιον μὴ ὀνομαζόμενον ἢ δίδον, ἀλλὰ μόνον ὡρισμένον δίχα*, rectiſsimè.

Quinimmò.] Interdum pacta actiones pariunt, vt quæ legitima ſunt. Interdum etiam contractus & contractuum actiones formant, vt quæ contractibus adiiciuntur, quæ proprio vocabulo leges appellantur, ſicut lex commiſſoria. Hæc quidam putant non eſſe nuda: qui conuincuntur huius loci auctoritate. Cùm enim dixiſſet ex nuda pactione exceptionem dari, ſubiniuxit, *Quinimmò*, &c. quibus verbis ſignificat actionem etiam à nuda pactione contractui adiecta formari. denique nulla eſt pactio non nuda, vt diximus in l. 1. Ceterùm formatur contractus atque actio
pro qualitate pacti, atque ita fit vt non eadem ſit omnium emptionum forma. namque vt alia atq; B
alia ſunt pacta, ſic variatur emptionis forma. & hæc ſanè vis eſt pacti magna, vt contractus naturam mutet, augeat, minuat, vt contractum formet, transformet, reformet. Hæc his verbis ſolet Harmenopulus exprimere, *ἀμείβει, τρέπει, μεταποιεῖ*, Iuſtinianus *κανονίζει* in Nou. c x x x v i. Hoc verò de eo pacto dico quod apponitur ex continenti, id eſt, vt Græci interpretantur, *σύγχρονον τῷ συμβάσει τῆς συναλλάγματος*, vel, vt dicitur alibi, in ingreſſu contractus, in initio, in exordio: nam quod ex interuallo adiicitur, non format actionem. Quod ex continenti adiicitur, ineſt, inſitum eſt, inhæret contractui, nec eius exceptionem opponi neceſſe eſt. Quod ex interuallo, non ineſt, & eius exceptionem opponi neceſſe eſt, vt ſi in venditione ab initio conuenerit, ne venditor de euictione teneatur, ipſo iure, ſi ex interuallo, per exceptionem tutus eſt venditor. Rurſus ſi conue-
nerit ab initio, vt venditor ſatiſdet de euictione, in id emptori ex empto actio dabitur, non ſi ex C
interuallo. Similiter in depoſito vel precario, ſi initio conuenerit, vt depoſitarius vel is qui precariò rogauit, etiam periculum præſtet, augetur contractus natura, & vt fiant quæ pacto continentur, ex ipſo contractu competit actio aliter atque ſi fuiſſet perfecto iam contractui additum pactum. Pactum igitur ex interuallo interpoſitum, contractum vel actionem non format, quippe cùm iam contractus ſit vſquequaque perfectus, dum pactum interponitur. Pactum ex continenti appoſitum format contractum, format actionem ipſam quæ ex contractu datur, vt ecce quod initio dos videbatur, lex dotis in emptionis cauſam adducit. l. cùm dotem. C. de iure dot. Lex cõmiſſoria, lex redhibendi oblato pretio, lex quoque illa vulgaris, vt ſi diſplicuerit, res ſit inempta, vt non venditio, ſed negotium aliud nomine vacans contractum videatur ex quo ſit danda actio præſ.
verbis. Sed Principibus placuit ex eis conuentionibus dari ex empto vendito actiones. nec omni- D
no venditionem transformatam videri. l. 2. C. de pact. inter empt. & vend. l. ſi conuenit. ſ. de reſc. vend. (vti quæ refertur Sabini ſententia verior eſt) l. Labeo. ſ. de contrah. empt. l. ſi fundus. ſ. de lege commiſ. Numquam verò accidit vt ſit ex contractu vna actio, ex lege alia. **In bonæ fidei iudiciis.**] Imperator in l. in bonæ. C. eod. ait, in contractibus. Sed idem eſt in quaſi contractibus & omnibus actionibus bonæ fidei. An & in ſtipulationibus ſtrictis? Ex parte actoris in ſtipulationibus tantumdem dicere non auſim: nullum enim in libris noſtris locum inueni, quo id probari poſſit. nam l. lecta. ſ. ſi cert. petat. ex parte tantummodo rei pactum ſtipulationi ineſſe probat, & l. petens. C. de pact. de pacto loquitur ſtipulatione confirmato, non de ſtipulationis lege. quinimmò his, qui & ex parte actoris pactum ſtipulationi ineſſe affirmant ex continenti factum, hic locus aduerſatur &
l. in bonæ fidei. Eſt ergo hac in re differentia inter iudicia ſtricta & iudicia bonæ fidei. nam & quo E
caſu pactum ex interuallo factum iudicio bonæ fidei ineſt, ſtipulationi non ineſſe conſtat. l. 3. ſ. de reſcind. vend. **Vt puta.**] Pactum ex interuallo ſubſecutum nec parit nec format actionem. Hoc tribus exemplis Vlpianus dilucidum reddit. De primo primùm dicamus. Pacta quæ fiunt initio dandæ vel ampliandæ dotis de dote præſenti reddenda ſoluto matrimonio, formãt actionem dotis, & interdum vt dotis datio in emptionem vel aliud negotium quod lege nominatum non ſit transformetur efficiunt. l. cùm dotem. C. de iur. dot. l. 1. C. de pac. conu. Quod ſi nec detur, nec amplietur dos, cùm ita paciſcuntur, hoc pacto dotis actio certè non formatur, niſi cùm ita paciſcuntur ante dotem datam, collata pactione in tempus dandæ dotis, quoniam dationi dotis ea pactio cohærere videtur. l. Attilicinus. ſ. de pac. dot. Poſt diuortium dos nec datur nec ampliatur. Igitur poſt diuortium ea pa-
ctio ſi pacta ſit, certè nullo modo ad actionem prodeſt. Ante diuortiũ, actori quandoq; prodeſt, pu- F
ta ſi amplatione dotis fuerit adiuncta. Secundum exemplum eſt de actione tutelæ. Ait, **Et ſi in tutelæ actione.**] Quidam ſic interpretantur, in tutelæ adminiſtratione. quod non probo. nam vt ſuprà, poſt diuortium, mox poſt emptionem pacta non ineſſe ait, ita & poſt tutelam hoc loco. Dum naſcitur & inchoatur actio tutelæ, ſi pactũ interuenerit, ex parte actoris ineſt. l. nec ex prætorio. ſ. de diu. reg. iur. Sin autem poſtea, non ineſt, vt ſi poſtea conuenerit legitimis ampliores vſuras præſtari. Legitimæ vſuræ pupillares ſemiſſes ſunt, exceptis quibuſdam cauſis, ex quibus centeſimæ ſunt. Tertium exemplum eſt de actione empti & venditi. Poſt perfectam venditionem ſi pacta fiant de non præſtanda euictione vel de præſtanda ſatiſdatione ob euictionem non inſunt. Hęc ſunt de adminiculis, nõ de his quæ ſunt ex natura ſiue ſubſtantia contractus. Adminicula dicimus euictiones, arras.
Subſtantiæ attribuimus, rem, pretium, conſenſum. Huc pertinent quæ ſcripſimus Obſ. 2. cap. 15. G

Adeo autem.] Pacta quæ ex interuallo fiunt, nonnumquam inſunt, & actionem formant, vt ſi poſt emptionem de eo conueniat aliquid quod attingat ſubſtantiam contractus, integra videlicet re, id eſt, neque pretio dato, neq; re tradita. Arra etiam vel fideiuſſor ne datus ſit, vt res integra videatur, non exigimus. Si verò ſit pacto poſtea interpoſito, vt diſcedatur in totum ab emptione. l. ab

A emptione. ff. hoc tit. vt ipſo iure tollatur actio empti & venditi. l. 3. ff. de reſc. vend. vel vt pars tantùm vendita remaneat, vel vt augeatur minuatúrve pretium quaſi renouato contractu. l. pacta. ff. de contrah. empt. l. 2. ff. de reſc. vend. Sed quomodo inſunt hæc pacta contractui, quæ nouum contractum inducunt? Hoc Vlpianus ait dici non inſubtiliter. reformatur enim & repetitur contractus potius quàm renouatur. & ideo rectè ait, quodammodo quaſi. Vulgaris opinio hæc eſt, nouari contractũ. Subtilis, reformari, corrigi, in meliorem formam reduci. Exceptiones.] Obſeru. 2. cap. 15. repoſui, *depectiones*. Ex eodem.] Conſtantinus, κατὰ τὴν φύσιν τοῦ συναλλάγματος. Vnde illud.] An idem rurſus inculcatur? Minime verò. Suprà dixit, vt in totum, ſic & pro parte tolli emptionem poſſe, quod fit ſi ita conueniat, vt pars fundi inempta ſit. Adiecit, reformari quoque in totum emptionem poſſe. ex quo nunc colligit & in partem reformari poſſe, vt ſi conuenerit de pretio mi-
B nuendo vel augendo pretio. & hunc ſenſum eſſe indicant hæc verba, quaſi repetita. Hoc enim eſt ac ſi diceret, non quaſi noua emptio ſit. Repetere eſt reformare & retro agere. l. 2. ff. de reſc. vend. Tum proponit ex Iuliano ſpeciem qua oſtenditur quemadmodum pacto pars emptionis tollatur. Ex alio contractu.] Qui conſenſu ſolo non perficiatur.

Ait Prætor.] Addidere Prætores quondam, *Nec vi*, teſte Marc. Tullio. ſed poſtea detracta eſt vis mentio. nam quod vi fit, id dolo quoque fit. Si ergo dolo aduerſarij pactionem fecero, hanc Prætor non tuetur, ſed dat replicationem doli mali. Aduerſus leges.] Aduerſus leges fiunt, quæ fiunt contra legum verba. In fraudem legum, quæ contra ſententiam. His etiam verbis, Neque quo fraus.] Vlpianus in §. ſiue autem, oſtendit poſt pactionem inhiberi dolum. fraus enim fit huic parti, Neque dolo malo.] ſi initio quidem non adhibeatur dolus, ſed poſtea.
C quamobrem ſi is qui poſtea dolum adhibuit vtatur exceptione pacti, ei nocebit exceptio, id eſt, replicatio doli. Seruabo.] Seruare eſt tueri: quod fit vel actionibus vel exceptionibus. l. inter. §. 1. ff. famil. erciſc. At pacta non actionibus ſed exceptionibus datis Prætor tuetur. Ex pactis enim in ciues Romanos actio non datur.

Pactorum.] Pactum in perſonam fit, quotiẽs ne à certa perſona petam paciſcor. In rem, quod generaliter ne petam. Sic actio, ſeruitus, mora, iuſiurandum aut in rem aut perſonam fieri dicitur. Seneca in Ludo, Ne videar in perſonam, non in rem dicere ſententiam. Pactum in rem heredibus prodeſt, & his omnibus, quos liberari paciſcentis intereſt, Pactum in perſonam non item. Vtrum autem pactum in rem fuerit an in perſonam, facti poteſtas eſt. Non minus.] Similis eſt ſcribendi ratio in l. ſolidum. ff. de ſolut. l. ab hoſtibus. §. non minus. ff. ex quib. cauſ. ma. & in eis locis
D quos notauimus Obſeru. 3. cap. 5.

Sed ſi fraudandi.] Cur Prætor non adiecerit, Neq; fraudandi cauſa, quæritur? fraus damnum eſt, quod vel mala fides aduerſarij vel ipſe euentus rerum adfert. Si fraudor aduerſarij mala fide, dolus eſt, vt ſi per fallaciam debitoris ei ſortem remiſero. Dolus autem edicto comprehenditur: itaque non fuit neceſſe hac ratione allatam fraudem notari magis edicto. Quòd ſi re ipſa læſus & fraudatus ſum, non dolo aduerſarij, vt ſi nulla debitoria arte circumſcriptus vltro ei ſortem remiſero, æquum non eſt irritam remiſsionem fieri. quod enim bona fide geſtum eſt, etiam ſi id ſit alterutri fraudi, diſſoluendum non eſt. Pacta ergo iuſta Prætor ſeruat, etiam ſi alterutri paciſcentium ea fraudi ſint, ſeq; inuicem fraudare paciſcentibus licet ſine dolo malo. quod & in emptione ac locatione receptum eſt, non in ſocietate. l. 3. §. vlt. ff. pro ſocio. Fraus poteſt eſſe ſine dolo. De definitione doli ſcripſimus in tit. de dolo. Siue autem.] expoſui hunc locum in §. ait Prætor.
E §. Exceptionis verbo ſignificatur replicatio, vt in l. is qui. ff. de leg. præſt. l. apud. §. ſi quis pupillo. ff. de dol. exc. l. nam poſtea. §. ſi minor. ff. de iureiur.

Quod fere.] Pactum tria ſignificat, nudam conuentionem, nudæ conuentionis inſtrumentum, &, vt Conſtantinus ait III. Epit. τὸ ἀπὸ συμφωνίας παρά τινος ὁμολογούμενον, vt in Nou. CXX. Hoc loco pacta pro inſtrumentis Accurſius accipit rectè. Solet autem in vna inſtrumentorum parte ita ſcribi, ROGAVIT ILLE, SPOPONDIT ILLE. Hæc verba pro ſtipulatione accipiuntur, quæ ſolet ſubiici pactis, niſi contrarium probetur. nam & pro pacto accipi poſſunt. Verùm hîc ſtatim meritò quis dubitauerit, qua re diſcernatur pactum à ſtipulatione? eadem enim verba vtrique conuentioni congruenter aptantur, ac ſicut in ſtipulatione ita & in pacto interuenit interrogatio & reſponſio. quod ita definiendum eſt, In tractatu pactorum fieri quidem interrogationes & re-
F ſponſiones. Hic tamen tractatus non eſt ſpectandus, ſed eius concluſio. nam ſi id de quo conuenimus inter nos, ego rogem, tu ſpondeas, ſtipulatio eſt, niſi ſi alia fuerit mens noſtra. nam ſi diſcedimus vt pacti, pactum eſt non ſtipulatio. Sic verò & in tractatu emptionis interueniunt interrogationes & reſponſiones, ſed finis tractatus ſpectatur & concluſio. denique animo & concluſione tractatus pactum à ſtipulatione diſcernendum eſt. Idem enim eſt tractatus, ſed non eadem concluſio, idem animus. Ex ſtipulatu.] Actionem ex ſtipulatu generaliter accipit vt in l. reſcriptum. §. ſi pacto. ff. quod notauimus Inſtit. 3. tit. de verb. oblig.

G Si paciſcar.] Vlpianus ducit nos per varia exempla pactorum quæ ſeruantur vel non ſeruantur. In primis tale pactum ſeruatur, ne iudicati agam, ne incenſarum ædium agam. Vlpianus ait, pro iudicati, quo modo & eiuſdem Tribunalium libri Protribunalium appellãtur in indice Pandectarum. & ita etiam legendum eſt ex vet. librorum fide in l. repetita. C. de epiſc. & cler. l. conſulta. C. de teſtam. Incenſarum ædium actio eſt in duplum ex XII. tab. vt oſtendimus lib. v. Sentent. Pauli tit. 3. Hanc & ſuperiorem, quæ iudicati eſt, Vlp. ait excludi pacto conuento. Sequitur, Si paciſcar ne operis noui. &c.] Sine Prætore fit nuntiatio noui operis, quam qui paſſus eſt, edicto prohibetur

ædificare, niſi remiſsionem impetrauerit vel ſatiſdederit, & hoc eſt hac in re prætoris iuſſum, impe- A
rium, iuriſdictio. l. prætor. §. 1. ꝟ. de nou. op. nun. Poſt nuntiationem litigatores ad Prætorem eunt. l. 1. §. & poſt operis. ꝟ. eod. niſi conueniat ne nuntiator nuntiationem exequatur. d. l. 1. §. inde quæritur. Hoc enim pactum valere placet ſi opus fiat in priuato. quod ſi fiat in publico, quo caſu omnibus nuntiandi ius patet, non licet paciſci, ne quid fiat contra Remp. nec repellentur alij ſi nuntiare vel nuntiationem exequi velint. Qui pactus erit, repelletur; quia quantum in ſe eſt prodidit cauſam publicam. nec obſtat l. 3. §. ſi is cuius. ꝟ. de ſep. vio. quoniam ibi pactus nõ eſt, & vt maximè pactus ſit, de re familiari non publica pactus eſt, ſeq; ipſum potius quàm Remp. feſellit. Eadẽ verò ratione nõ valet pactum ne agatur interdicto Vnde vi, ſi vis facta ſit in loco publico. l. ſi vnus. §. pacta. ꝟ. ſi in priuato, valet. & generaliter de re priuata & familiari pacta valent. Nam, inquit, & de furto paciſci lex B
permittit.] Legem XII. tab. intelligit. & hoc quidem pacto ipſo iure tollitur furti actio ſine exceptione. l. ſi tibi. §. 1. ꝟ. quoniam legitimũ pactum eſt. Eadem lex de iniuriis paciſci permittit. Nulla verò lex eſt, quæ de damno iniuria, de bonis raptis paciſci permittat. quamobrem ſi de eo pacta pactio fuerit, non tolletur Aquilia vel Bonis raptis niſi poſita exceptione pacti. Sequitur, Sed & ſi quis paciſcatur ne depoſiti agat.] Si quis paciſcatur ſe ſi fortè quid deinceps depoſuerit vel commodauerit depoſiti vel commodati non acturum, verius eſt contra ius publicum pactionem fieri, atque ideo inutilem eſſe, non ſecus ac ſi ita pactus eſſet, ſe teſtamentum nõ facturum, ſe ab inteſtato hereditatem patris non vindicaturum. l. ius publicum. ꝟ. Sed ſi perfecto contractu paciſcatur ne depoſiti vel commodati agat, de iure priuato paciſcitur, & ideo pactum valet. Et generaliter.] Scripſimus de hoc loco lib. 1. Obſer. cap. XXIIII.

Si ante aditam.] De pacto tractare incipit facto inter creditores & heredes ſcriptos. Tria verò ſunt heredum genera, Neceſſarij, Sui, Voluntarij. Neceſſarij ſeparationis, Sui abſtentionis. Voluntarij repudiationis beneficium habent. quæ res efficit, vt cum eis nõnunquam creditores paciſcantur in partem crediti. Cum voluntariis, vt eos inuitent ad adeundum. Cum ſuis vel neceſſariis, vt eos inuitent ad miſcendum ſe. nam poſt aditionem vel immiſtionem, repudiationis. abſtentionis, ſeparationis beneficium ceſſat. qua ratione & olim bonis debitoris vendundis magiſtro conſtituto, ad emptores prouocandos proſcribebant certa ſe crediti parte paratos decidere, auctore Theophilo in tit. de ſuc. quæ fieb. per bon. vend. Ceterùm aut purè ſunt illi, aut ſub condicione heredes ſcripti. Si purè, cuiuſcumque generis ſint, inter eos & creditores facta conuentio valet, quin & ſi mandato vel dolo creditorum adierint aut miſcuerint ſe, mandati in eos vel de dolo actionem habent. l. ſi hereditatem. in fin. ꝟ. mand. l. apud. in princip. ꝟ. de do. exc. l. vlt. ꝟ. de dolo. Si ſub condicio- D
ne, pactum etiam cum eis factum valere placet; quia licet interim adire vel miſcere ſe non poſsint, tamen in ea cauſa ſunt, vt bonorum poſſeſsionem ſecundùm tabulas agnoſcere poſsint. quod tamen in neceſſario videbatur non poſſe conſiſtere. nam ſeruus qui ante condicionem inſtitutionis paciſcitur, in ſeruitute paciſcitur. quod autem ſeruus in ſeruitute gerit, ei poſt libertatem neque obeſt neque nocet. Ac ſanè hoc caſu non pacti, ſed doli exceptio ei prodeſt: ſicut filiofamilias inſtituto, ante aditam iuſſu patris hereditatem, & ante emancipationem paciſcente cum creditoribus, poſt emancipationem adita hereditate, non pacti ſed doli exceptio prodeſt. Similes eæ ſunt ſpecies. nam vt eorum quæ ſeruus geſsit in ſeruitute, ita eorum quæ filiusfamilias geſsit cùm eſſet in familia patris, ratum poſtea nihil eſt. Sed ſicut filiofamilias datur tamen doli exceptio, ita par eſt eandem ſeruo dari. & eſt ſimilis æquitas in l. 1. §. ſi ſeruus. ꝟ. de exc. rei vend. & l. quidam. ꝟ. de hered. E
inſtit. Additur in hoc §. filiofamilias. doli etiam exceptionem prodeſſe, ſi viuo patre cum creditoribus paternis pactus ſit. cui pactionis generi obſtare videtur l. quidam. §. vlt. ꝟ. de donat. Sed ibi largitur de bonis viuentis, hic exonerat bona viuentis.

Hodie tamen.] Valere dixit pactum quod fit inter heredes & creditores, antequàm adquiſita ſit hereditas. Nunc ait *Hodie*, id eſt, ex reſcripto Diui Marci qui huic rei primus formam certiſsimam dedit. ita rectè talem pactionem fieri ſi conuenerint creditores in vnum cum heredibus decidendi cauſa, & conſenſerint, vel ſi diſſentiant ſi interpoſuerit Prætor decretum ex ſententia maioris partis. l. ſi præcedente. §. Lucius. ꝟ. mand. Decretùm efficit, vt ceteris pactum noceat. Ante reſcriptum Marci ceteris pactum non nocebat. F

AD L. MAIOREM.

In reſcripto D. Marci, de quo ſuperiùs tractare incepimus, maior pars non accipitur ex numero perſonarum, vt in iudiciis, in quibus licet impar ſit prudentia, par omniũ ius eſt, ſed ex modo, quantitate, cumulo debiti: vt ſi duo ſint, quibus debeantur mille, tres quibus quingenta: non quod his, ſed quod illis viſum fuerit Prætor ſequetur. Quod ſi par ſit quantitas, vt ſi ſeptem ſint creditores ex paribus quantitatibus, tunc maiorem partem ex numero perſonarum accipimus. quod igitur quattuor deciderint, id erit ratum. Sed ſi par ſit & debiti quantitas & creditorum numerus, eorum ſententia præualebit, qui dignitate præſtabunt. quod & in iudiciis obſeruandum eſſe quidam putant, & in reſponſis prudentum ex Conſtitutione Theodoſij vincit ea pars, in qua fuerit Papinianus, qui vt ſingulos vincit, ita cedit duobus. Quòd ſi omnia ſint paria, humaniorem ſententiam ſe- G
quetur Prætor, eorum nempe qui plus ex credito remittunt. & ſic in iudiciis cùm æqualis eſt ſententiarum numerus, ea præponitur, quæ pro reo facit, pro libertate, pro teſtamento defuncti. l. inter pares. ꝟ. de re iudic. l. lege. ꝟ. de manu. l. ſi pars. ꝟ. de inoffic. teſt. Auguſtinus de ciuitate dei lib. 18. c. 10. In Areopago vbi paris numeri ſententiæ fuiſſent, præponi abſolutio damnationi ſolebat. Ceterùm,

vt

A vt omnia in ſumma comprehendam in bac ſpecie quam tractamus, vincit quantitas non numerus, numerus non dignitas, dignitas non bumanior ſententia.

AD L. SI PLVRES.

Non ſemper numeraoda ſunt capita creditorum. plures enim nonoumquam vnius creditoris loco ſunt, vt plures rei ſtipulandi. quia vna eſt obligaoo. Item plures argeotarij, quorum nomina ſimul facta ſunt. Alia eſt obligatio, quæ fit ſtipulatione, alia nominibus. l. 1. ʒ. de annuis leg. Cùm ex menſæ ſcriptura pecunia numeratur, nominibus contrahitur obligatio. Cùm ex arca, ex domo, vt in l. lecta. ʒ. ſi cer. pet. & l. quidam. ʒ. de cooſtit. pec. per ſtipulationem. Donatus io Phormione, Hodie, inquit, additur chirographis, Domo ex arca ſua, vel ex menſæ ſcriptura. Et ſic in l. eadem. l. ſi vnus.
B ʒ. boc tit. l. ſi duo. ʒ. de recept. qui arb. dum argentariis ſtipulatores vel promiſſores comparantur, hi duo notantur contrahendæ obligationis modi. Plures autem ſtipulatores, ſicut diximus, pluresve argentarij, qui ſimul pecuniam dederunt, vnius loco ſunt: quia vna & communis obligaoo eſt vnumq; debitum vniq; ſolui poteſt. l. qoi hominem. §. 1. ʒ. de ſolut. l. 3. §. vlt. ʒ. de duo. reis conſt. aut duæ ſuot obligaoones eiuſdem cauſæ & poteſtatis, quarum vna ſublata, tollitur & altera. l. eandem. §. vlt. l. ſi reus. eod. tit. Plures quoq; tutores vnius pupilli creditoris, pro vno babentur: quia vnius nomine paciſcuntur. Vix autem vnus plurium loco habetur. nam & ſi vni ex pluribus cauſis debeatur, pro vno computabitur, oec numerabuntur actiones. Similiter vnus tutor plurium pupillorum vnum debitum prætendentium, vnius loco eſt non plurium, quia & ipſi pupilli ſi conuenirent, quorum ille vicem gerit, vnius eſſent loco. quæ ratio proximior eſt illa quam bic attulit Paulus, qui
C rationibus vti ſolet remotioribus ac perſæpe truocatis. Quod ſi vnus tutor ſit plurium pupillorum diuerſa patrimonia habentium & diuerſa debita prætendentium, nemo negauerit plures tutelas eſſe. §. item tria. D. de exc. tut. atq; adeo eum ſi conueniat cum aliis, plurium loco baberi. Hęc de numero perſonarum. Tum explicat in reſcripto D. Marci cumulum debiti non tantum ad ſortem ſed etiam ad vſuras referri, & omne id quod debetur principaliter vel in acceſsionem, nec tantum ad ſummas minutas, ſed & ad ſummarum aceruum.

Conueniſſent.] In vnum locum cum aliis creditoribus. Aduerſus eum.] Vt ei præferatur. ſi par ipſe ſit in cumulo debiti.

AD L. RESCRIPTVM.

D

Pactum quo in portionem credio cum herede creditores paciſcuntur, noo modò præſentibus verumetiam abſentibus nocet. ea decreti vis eſt. An & abſenobos hypothecariis? Quantum ad hypothecam ceteraſq; acceſsiones pertinet, eas pactum abſentibus non aufert. Sed an priuilegium aufert? Vlpianus auferri ait boc loco, Paulos negat in l. ſi præcedēte. §. Lucius. ʒ. mand. Fuit hæc quæſtio maximè vexata, vt Vlp. indicat, dum ait, eleganter tractatur. Vlpianus retulit reſcriptum D. Pij, quod Paulos vel ignorauit vel non aduertit, & ex iuris diſciplina quod ſibi videbatur, ſcripſit. Cum iuris rationibus reſcripta plerumq; pugnant.

Si pacto.] Pactum aut fit de non petēda pecunia, aut de re aliqua præſtanda. Si de re præſtādā, & ei ſubdatur ſtipulatio pœnæ vel etiam eius quod intereſt, aut pati debet promiſſor ſecum agi ex
E pacto, aot inuitos tenebitur ex ſtipulato. l. nuda. C. de cont. ſtip. quā rectè Ioannes interpretatus eſt. Si de nō petenda pecunia, & ſubiiciatur ſtipulaoo pœnalis, petente creditore, in arbitrio eſt rei pacti exceptione vti vel actione ex ſtipulatu. Si pacti exceptionē eligat, neceſſe eſt vt pœnam, quæ ipſo iure commiſſa eſt, acceptam ferat. Si pœnam, denegabitur pacti exceptio. neq; enim æquum eſt, vt ex pacto & ex ſtipulatione commodū ferat. l. ſi pater. §. ſi mulier. ʒ. de pac. dot. Obſtare videtur l. qui Romæ. §. vlt. ʒ. de verb. oblig. Pœnam enim committi ait Scæuola licet ex cauſa pacti ſiue trāſactiois exceptione vſus iam ſit reus, & obtinuerit. Solet Scæuola de iure breuiter & abſciſè reſpondere. Interrogatus, an pœna commiſſa ſit, reſpondit commiſſam eſſe. quod veriſsimum eſt. Verùm agenti obſtabit exceptio doli vel in factum, quòd iam vſus ſit exceptione pacti, vel, vt in hoc §. traditur, omnino eam ſtipulationem acceptam facere cogetur. ergo ipſo iure pœnam eſſe commiſſam
F hic quoque §. indicat, dum pœnæ acceptilationem faciendam ait. & ita Accurſius. Quod ſi pacto de non petenda pecunia ſubiecta ſit ſtipulatio Aquiliana & acceptilatio, qua ipſo iure obligationem tolli conſtat, poſt hæc ſtipulatio pœnalis, non poterit reus & accepolationis commodo vti negando ſe actione teneri & pœnam exigere. Vel igitur pœnam non exiget & ſe actione teneri negabit: vel ſi pœnam petat, actiooem patietur reſciſſa acceptilatione, quæ actio erit vtilis, reſciſſoria, reſtitutoria. l. pacto. ʒ. tit. prox. l. vbi pactum. C. de tranſact. Excipiūtur duo caſus. Vnius cauſa eſt periurium. l. ſi quis maior. C. de tranſact. Alterius voluntas paciſcentium ſine clauſula, Rato manente pacto. l. paciſcentium, ſine
qui fidem. ʒ. tit. prox. l. cùm proponas. C. eod. tit. His caſibus vtrumque locum habet, nec alterutro ſatisfit actori. Quia igitur aut regulariter alterutrum, aut his caſibus vtrumque locum habet, ex eo colligitur rectè ſtipulatione pœnali præcedentem conuentionem non nouari. quod & probat l.
G qui Romæ. §. Flauius. ʒ. de verb. oblig. l. prædia. ʒ. de act. emp. l. duo. l. ſi quis à ſocio. ʒ. pro ſocio. Sed valde obſtat l. obligationum. §. vlt. ʒ. de obl. & act. cuius tamen ſpecies ſic à ſuperioribus ſecernenda eſt. In ſuperioribus res in conuenoonem venit, pœna in ſtipulationem. In bac verò vtrumque in ſtipulationem venit, quo caſu ſi & de vtroque conuenoo vel de re tantùm præceſſerit, non videtur prior conuentio transfuſa in ſtipulationem, niſi nouandi animo hoc factum fuiſſe comprobetur.

d.l.duo.quod ſemper noſtri auctores in nouationibus exigunt. Sed ſiue præceſſerit alia conuentio, ſiue non, & ſtipulatio fiat de re ac de pœna, an poſterior pars ſtipulationis priorem nouat? Lex ait quaſi nouationem fieri. Non ergo fit nouatio,res namq; ex ſtipulatu ipſo iure peti poteſt. l.ſi pacto quo pœnam.C.de pact.ſed reus ſi velit defungi ſolutione pœnæ,rem inuitus non præſtabit: atq; ita quæ rei implexa eſt pœnæ ſtipulatio priorem commutare, infirmare, nouare quodammodo videtur.l 1.§.fin.ff.de ſtipul.ſer. Stipulatio ſeipſam quaſi nouat. Pactum præcedens ſtipulatio nec nouat, nec quaſi nouat. A

Plerumque.] Procurator aut negotiorum aut litium procurator eſt. Procurator negotiorum rectè paciſcitur, pactumq; domino prodeſt & nocet per exceptionem doli, non per exceptionem pacti.Idem nouare,exigere, permutare, ſoluere, alienare, iuſiurandum deferre, pignori obligare, tranſigere poteſt, modò hæc fiant ex negotiorum vtilitate non donandi vel deminuendi cauſa, vt aliis in locis fuſius oſtendimus. B

AD L. QVIA ET SOLVI.

Quia procuratori rectè ſoluitur,ideo & rectè eum paciſci Paulus ait,quæ ratio non videtur idonea.nam & adiecto rectè ſoluitur,qui tamen paciſci nequit,& ei ſimiliter cui debitorem meum ſoluere iuſsi,& his qui ſunt in noſtra poteſtate. Sed hoc propriis rationibus fit. Regulariter cui rectè ſoluitur,is & paciſci poteſt.Cui non rectè ſoluitur,is nec paciſci poteſt.l.contra.ff.

AD L. NAM ET NOCERE. C

Adſeſſoriorum.] Quidam ſcripſere libros Tribonalium, Quidam Adſeſſoriorum. & ſic in l. 5.§.hac lege.ff.de iniur.Sabinus in adſeſſorio,libro ſcilicet.

AD L. SED SI TANTVM.

Procurator litium aut in rem ſuam conſtituitur,aut in rem mandatoris. Huius pactum mandatori non nocet,nam ſi neque pecuniam ſolutam accipit,neq; exigit rectè, fieri non poteſt vt tamen de ea paciſcatur rectè. In hoc enim dumtaxat conſtitutus eſt vt agat, non vt accipiat vel paciſcatur. Illius verò pactum domino nocet per exceptionem doli.nam & quaſi in re propria ei biduum datur ad appellandum,& alium procuratorem facit ante litem conteſtatam,ei rectè ſoluitur,rectè iudicati agit.Ex mandato quoque directas actiones habet,ita tamẽ vt non ideo minus eaſdem actiones mandator habeat,quibus poſsit experiri re integra. D

AD L. ITEM MAGISTRI.

Quæ procuratorum ad negotia, eadem & tutorum,curatorum,adminiſtratorum Reipub.magiſtrorum ſocietatum ratio eſt. Magiſtris ſocietatum earum rerum, quæ ad ſocietatem pertinent præcipua cura incumbit. M. Tullius ad Craſsipedem, P. Rupilius qui eſt magiſter in ea ſocietate.& in III L. Ver.ſæpe.

AD L. SI CVM EMPTORE. E

Si cum emptore hereditatis facto procuratore in rem ſuam pactum factum ſit de non petenda pecunia,conſtat pactum valere & venditori obeſſe poſita exceptione doli.l.ſed ſi tantùm.ff. At quid ſi non ſint ei mandatæ actiones? quo caſu proprio nomine vtiles actiones habet ex conſtitutione D.Pij,quæ porrigitur etiam ad ſimiles caſus,vt ſi cui nomen venditum,donatum,legatum, in ſolutum datum ſit.l.1.§.nunc tractemus.ff.de tut.& rat.diſtr.l.poſtquam.C.de her.vend.l.ex legato.C.de legatis.His vtique vtilibus actionibus emptor ſi experiri velit venditori cui directæ competunt præferetur.l.procuratore.ff.de procur. & ſi pactus ſit de non petenda pecunia, ei quidem obſtabit exceptio pacti, venditori autem exceptio doli. Vtroque igitur caſu pactio facta inter emptorem hereditatis & debitorem hereditarium venditori nocet. Obſtat l.ſi à te. §.vlt.ff.de exc.rei iud.vbi res iudicata inter emptorem & alium quendam venditori non obeſt, ideoq; rei iudicatæ in eum exceptio non datur. Sed & doli exceptionem dari nego. Loquitur autem de emptore rei hereditariæ non de emptore hereditatis. Porrò venditor poſt venditionem aut iure antiquo, quod ſcilicet ante venditionem habuit,aut iure nouo agit. Si iure antiquo,repellitur exceptione doli ob pactum cum emptore factum,vel ob rem contra emptorem iudicatam.Antiquum ius habet venditor hereditatis, quia non deſinit eſſe heres & adhuc integrum illi eſt directò experiri cum debitoribus. Sed ex Conſtitutione D.Pij emptor vtiles habet,quæ præſtant directis. Directæ ſunt ſine re. Quod igitur emptor egerit,ratum habendum eſt. Alia eſt ratio venditoris rei hereditariæ. nam hic re tradita nihil ex antiquo iure retinet.itaque poſt venditionem non niſi nouo iure agit, & conſequenter vt res inter emptorem & alium pacta, tranſacta,iudicata ei ne proſit vel obſit, æquiſsimum eſt. F

Vtiles actiones.] Ex mandato directæ ei dantur. Sine mandato,vtiles.In eum verò non dantur vtiles. nulla enim hoc lege vel conſtitutione proditum eſt. Itaque fideicommiſſario per omnia emptor hereditatis ſimilis non eſt. G

Sed etſi inter.] Vendidit procurator & tradidit, ac conuenit poſtea inter dominum & emptorem,vt procuratori quod tradidiſſet redderetur,atque ita vt reſolueretur emptio. Nondum re-

ſolu

A ſoluta eſt pacto. prius namque rem reſtitui oportet. l.ab emptione.ʝ. Sed procuratori petenti pretium, obſtabit exceptiò doli, non pacti, quia factum eſt cum alio. Verùm per replicationem emptor quoque rem reddere compelletur. Duo hæc lex continebat exempla, quibus exceptio doli ſubſidio eſt exceptioni pacti.

AD L. SI TIBI.

Obligatio aut re contrahitur, aut verbis, aut conſenſu. Contrahebatur & nominibus olim per ſcripturam menſæ. Hodie litteris extra menſam. Re non contrahitur in plus quàm datum ſit. itaque ſi x. credidero ea lege, vt redderentur x i. qui ſupereſt nummus nec debetur quaſi creditus, quia numeratus non eſt, nec quaſi vſura, quia vſuræ pecuniæ creditæ ex pacto non debentur etiam ex
B continenò facto, nec quaſi donatus, quia donatio hoc iure non pacto, ſed traditione, vel mancipatione perficitur. Hodie quia donationem placet nudo conſenſu perfici, ex cauſa donationis non dubitem affirmare eum nummum peti poſſe.

De pignore.] Obligatio pignoris, id eſt, hypotheca contrahitur pacto. hinc formula hypothecaria. Pacto verò non tollitur niſi per exceptionem. & ita accipienda eſt l.maior. C.de pignor. vt cum effectu perſequi non poſsit. Nec verum eſt quod Accurſius tradit in l.2.C.de remiſ.pign. de exceptione facti. nulla enim allegatio talis eſt quæ dicatur exceptio. Ceterùm reus vel excipit vbi eſt actio, vel vbi non eſt actio, negat ſe teneri. l.3.C.de tranſact. Vtrumque in iure allegari oportet. alioquin procedet & dabitur actio petenti. Sed mirabitur aliquis fortaſſe, quid cauſæ ſit quare obligationes conſenſu contractæ contrario conſenſu ipſo iure ſoluantur, hypotheca non item. Sed ab eis
C obligationibus hypotheca ſeparanda eſt omnino, vt in l.contrahitur.ʝ.de pigno. Hypotheca enim pactum eſt pignoris. Illæ conuentiones contractus ſunt. Ad hæc remiſſa hypotheca, non videtur remiſſa ſors. Remiſſa ſorte plerumque remiſſa hypotheca videtur. An & ſi remiſsio ſortis fuerit inutilis? qua in re pugnare videtur l.1.§.1.ʝ.quib.mo.pig.vel hyp.ſol.cum l.debitum. C.de remiſſ. pign. Sed videndum eſt qua ratione inutilis ſit remiſsio ſortis. Si communi, vtrumq; manet. d.l. debitum. Si propria ſortis, hypotheca non manet. d.l.1.§.1. vt ſi ſortem remitto dum contra legem Cinciam donatum volo, ſortis remiſsio inutilis eſt, tacita hypothecæ remiſsio inutilis non eſt, quia remiſſa hypotheca nulla donatio fieri intelligitur. l.& ſi pignus.ʝ.quæ in fraud.cred.

Si pactus ſim.] Alteri paciſci nemo poteſt, puta ne à Titio petatur, ideoq; ſi ſibi quis & Titio paciſcatur, Titij adiectio ſuperuacua eſt. Heredi noſtro paciſci poſſumus. Quid ergo ſi Titius poſtea
D eius, qui ei pactus eſt, heres factus fuerit? An conualeſcet pactum? Minimè. Quid ſi pactus ſit ne à filio quem in poteſtate habet, petatur? Si de filio herede ſenſit, filio pacti exceptio prodeſt, Si non de herede, doli. l.& heredi.§.Iulianus.ʝ. Tentari poteſt etiam Titio heredi poſtea facto doli exceptionẽ dari. Datur tamen filio exceptio iuriſiurandi omnimodo. l.qui iuraſſe.§.ſi pater.ʝ.de iureiuran. quia maior eſt vis iuriſiurandi quàm pacti.

Pactum.] Pactum in perſonam conceptum etiam emptori & donatario prodeſt. quod verum eſſe exiſtimo quamdiu venditor aut donator viuit, arg.l.& heredi.ʝ.vt emptori proſit & heredi eius, ſicut & cùm fructuarius vſumfructum vendidit. l.neceſſario. §.vlt.ʝ.de per. & com.rei vend. alioquin quo modo his prodeſſet quod heredibus non prodeſt?

Cùm poſſeſſor.] Obſtat l.ſi poſt.ʝ.de conſtit.pec. Sed ſtatuenda differentia eſt inter pactum
E & conſtitutum. Conſtitutum eſt acceſsio principalis obligationis. ſequitur ergo heredem penes quẽ eſt ſortis obligatio. Pactum acceſsio dici nullo modo poteſt. Itaq; pactum poſſeſſoris heredi euicta hereditate ne per exceptionem quidem doli prodeſſe aut obeſſe poteſt.

Filius ſeruúſve.] Per eos, quos in poteſtate habemus, per fructuarios, vſuarios, ſeruos alienos aut liberos homines, quos bona fide poſsidemus, ſi nobis paciſcantur, nobis adquiritur exceptio pacti. Quid ſi ſibi? Si filius paciſcatur, ne à ſe petatur, licet perſonale ſit pactum, patri prodeſt & heredi patris viuo filio per exceptionem pacti. Poſt mortem filij, nec patri prodeſt nec heredi patris. Diuerſum eſt, ſi ſeruus paciſcatur, ne à ſe petatur. nam petere eſt iudicio petere. l.& heredi.§.1.ʝ. Cum ſeruo homine iudicium non eſt. Quod ergo in perſonam ſerui fruſtra pactum confertur, domino prodeſſe qui poteſt? Ceterùm viuo ſeruo domino dabitur exceptio doli, & ſi in rem fuerit
F collatum, pacti. Mortuo ſeruo, credo exceptionem doli non dari. quia perſonale pactum eſt.

AD L. ET HEREDI.

Nos.] Per parentes quorum in poteſtate ſumus, nobis non adquiritur exceptio pacti: neque enim id ratio patitur: licet doli exceptionem dari placeat, ſicut & vtiles actiones ex affectione parentum. Non obſtat l.cum dos.§.ſi fil[illegible] de pac.dot. nam ibi filiæ nominatim pactus non eſt. Non obſtat l.4.C.de pac.con. nam ad ea[illegible] l.pater.C.eod. addendum eſt vtilem dari. Quod verò dari dicimus affectioni parentum, vt libe[illegible]rent actiones vtiles, non ſic datur affectioni liberorum. l.debitor.§.vlt.ʝ.ad Trebel. l.inter.§.cum pro ſe.ʝ.de pac.dot. l.Gaius.ʝ.ſol.mat. Deoique ſummis hoc tantum affectionibus datur. Ceterùm.] Ceterùm pro, alioquin. Ne à Titio.] lego, *ne à*
G *filio*. Ergo ſi pater pactus ſit filio non ſibi, non prodeſt patri exceptio pacti, ſi conueniatur filij nomine. Prodeſſe tamen puto exceptionem doli ſicut & filio. Ea in quibus ius verſatur quæ in atomo patri adquiruntur, nec momento ſubſiſtunt in perſona filij, vt ſtipulationes, ſi in perſonam filij concipiat pater, patri adquiruntur. l.quod dicitur.ʝ.de verb.obligat. Ea in quibus factum verſatur, vt pacta

cta, quorum exceptiones in perſona filij conſiſtunt, ſi in perſonam filij concipiantur, directò patri A
non proficiunt. Doli proſit.] Patri proderit pacti.

Filiafam.] Dixi de hoc genere pacti, ne petatur. Nunc quæro, an filiif. rectè paciſcantur, ne pe-
tant. Et in rem quidem rectè paciſcuntur, petitum non iri, ſi liberam habeant peculij adminiſtra-
tionem, nec donandi cauſa paciſcantur. l. contra. §. vltim. ℥. Sed & ſi pecuniam paternam credant,
eodem modo rectè paciſcuntur in ipſo negotio, ne petatur intra certum tempus. poſtea ſi paciſcan-
tur nihil agunt. l. ſin autem. ℥. idem & in ſeruis. Quin & ſi filiif. ita paciſcantur, ne ipſi petant, vtile pa-
ctum eſt. quoniam vtiles actiones poſſunt exercere. l. in factum. ℥. de oblig. & act. l. in perſona. ℥. hoc
tit. Poſſunt & in id tempus paciſci, quo ſui iuris erunt, vt filiafam. ne de dote agat cùm ſui iuris erit,
quod pactum poſt diuortium valet, non ante nuptias vel manentibus nuptiis: vel filiusfam. ne con-
dicionale legatum petat, ſi condicionis exiſtẽtis tempore ſui iuris fuerit. nec obſtat l. ſi ita ſcriptum. B
§. ſi ſub condicione. ℥. de leg. 2. quæ de repudiatione loquitur. Aliud enim eſt repudiare, aliud pa-
ciſci. Repudiantur delata, Paciſcimur & de non delatis. l. 1. C. de pac. l. pactum. ℥. Repudiatio fit in iu-
re, Pactum quoquo modo. Homine legato priusquàm elegerit legatarius, non repudiat Stichum
rectè, De eo non petendo paciſcitur rectè. l. homine. ℥. de opt. leg. l. ſi vnus. §. ſed ſi generaliter. ℥.

Legatum eſt.] De ſtipulatione condicionali paciſci non poteſt. Rationem expoſuimus lib. 3.
Inſtit. titulo. De verb. oblig.

In his qui.] Generalis definitio hęc eſt, pacta in rem prodeſſe omnibus, quibus data exceptio-
ne pacti non tam ipſis cõſulitur quàm ei, qui pactus eſt: vt puta, pactum rei fideiuſſori prodeſt, quo-
niam rei principaliter intereſt fideiuſſorem liberari, ne mandati vel neg. geſtorum teneatur. ideoq;
quibus caſibus fideiuſſor regreſſum aduerſus reum non habet, vt cùm fideiuſſit donandi animo, C
cum pro re ſua, pro inuito & vetante, pactum rei fideiuſſori non prodeſt. Tantundem dicemus, vt
oſtenditur in l. proxim. Si id nominatim actum ſit ne fideiuſſori proſit, quod licet iure nouo haud
facile procedere poſſit, tamen iure veteri quo creditor electionem habet à reo vel à fideiuſſore pe-
tendi, locum habet. nec obſtat l. Stichum. §. penul. ℥. de ſolut. quæ de mandatore loquitur. Alia enim
eſt ratio mandatoris, longè alia fideiuſſoris. Mandator conuentus à creditore nullam habet actio-
nem propriam contra debitorem, niſi cedatur. Cedat ergo ei creditor ſuas actiones, & eas quidem
non inanes oportet. proinde ſi non habeat efficaces quas cedat, ſi non poſſit à reo petere, non po-
terit etiam à mandatore. Fideiuſſor ſine ceſſione propriam actionem habet aduerſus debitorem
mandati vel neg. geſtorum, nec vſquam legitur cogi creditorem fideiuſſori cedere actionibus ſor-
tis, licet ſi hypothecarias cedat, id fideiuſſori inutile futurum non ſit. Itaque rectè petet creditor à D
fideiuſſore, quamuis à reo petere non poſſit. Nunc de fideiuſſoris pacto dicamus. Pactum fideiuſ-
ſoris reo vel confideiuſſori, qui ſocius non eſt, non prodeſt. idq; ex illa generali definitione liquet,
quippe cùm nihil eius pecuniariter & principaliter interſit à quoquam eorum non peti. Ergo cre-
ditor à fideiuſſore cum quo pactus eſt, non petet, à confideiuſſore petet. At quomodo à confide-
iuſſore ſolidum petet, ſi in alium non habet efficacem actionem, quam confideiuſſori ſolidum ex-
ſoluenti cedat? Verùm non exiget ſolidum inuito confideiuſſori. locus eſt enim beneficio epiſtolæ
D. Adriani, quo ſi confideiuſſor inſuperhabuerit vti, ſua ei culpa imputabitur. Hæc pertinent ad l. fi-
deiuſſoris. ℥.

AD L. FIDEIVSSORIS.

Conuentio.] In rem. Ceterùm iuſiurandum in rem reo prodeſt. l. duobus. §. 1. ℥. de iureiur. Sic E
diximus in l. ſi tibi. §. pactum patris filio non parare exceptionem pacti, iuſiurandum parare exce-
ptionem iuriſiurandi. Sic pactum vnius ex reis promittendi qui ſocius non ſit, non prodeſt alteri,
iuſiurandum prodeſt. Maior eſt vis religionis quàm fidei datæ. Iuſiurandum loco ſolutionis habe-
tur, pactum non item. Quoquo modo.] Vt pactum quod feci aliis proſit, aliis prodeſſe vt
mea interſit neceſſe eſt, non quoquo modo, ſed principaliter & pecuniariter. hoc verò modo fide-
iuſſoris non intereſt, vt eius pactum reo aut confideiuſſori proſit. nec enim vllam in eum reus
vel confideiuſſor ſi ſoluerit, actionem habiturus eſt. ergo eius illis pactum non prodeſt. Excipiun-
tur duo caſus. Vnus, ſi fideiuſſor ſit in rem ſuam. l. proxim. ℥. quoniam hic reus potius eſt, quàm fi-
deiuſſor, & is pro quo fidem dixit, fideiuſſor veriùs quàm reus. Alter, ſi id actum ſit nominatim, vt F
reo & confideiuſſori proſit. quo caſu doli exceptio dabitur propter vicinitatem obligationum. l.
idem in duobus. & l. prox. ℥. nec enim cuilibet, cui ſit alter pactus, ea exceptio datur.

Cum alio.] Hic repetitur generalis illa definitio propoſita in l. & heredi. §. vltim. & ex ea etiam
colligitur rei pactum fideiuſſori prodeſſe. Lex quæ ſequitur, ante hunc verſum poni debuit, Tum
hic verſus ſequi, Deinde l. idem in duobus: in qua quæſtio[illegible] propoſitæ initio d. §. vltim. ita reſpon-
detur, vt quemadmodum ex illa generali definitione pact[illegible] rei fideiuſſori prodeſt, ſic vnius ex ar-
gentariis vel reis promittendi ſociis pactum alteri prodeſſe [illegible] mittendum ſit. paciſcentis enim in-
tereſſe alterum non ſoluere quia ſi ſoluat id ei ſocietatis iu[illegible] reputabitur. Hæc de pacto in rem.
nam pactum in perſonam conſtat ad alium non pertinere, quia nec ad heredem.

AD L. SI VNVS. G

Diximus pactum vnius ex reis promittendi vel argentariis ſi ſocij ſint alteri prodeſſe, atq; adeò
ſi ſocij non ſint non prodeſſe. Dicendum nobis nunc eſt de pacto vnius ex reis ſtipulandi vel ar-
gentariis. Pactum vnius ex reis ſtipulandi vel argentariis alteri non nocet, ſi ſocij non ſint. Sed & ſi
ſocij

A ſocij ſint,placet non nocere.Hoc enim tantum habent, vt poſsint ſolidum petere, ſolidum accipe-
re,ſicut & ſolidum ab eis peti poteſt,ſi quid acceptum tulerint vel promiſerint,non etiam vt paciſci
poſsint de ſolido : nec licet nobis ſtatim ita argumentari , Vni ex argentariis ſolidum ſolui poteſt,
Ergo & paciſci vnus poteſt de ſolido. Tantum enim abeſt , vt valeat argumentum à ſolutione ad
pactum, vt nec valeat ſemper à ſolutione ad nouationem ceteraſq; liberationes legitimas:nam in-
terdum is,cui ſolui poteſt,nouare atque adeò paciſci non poteſt, vt adiectus ſolutionis gratia,is cui
debitorem meum iuſsi ſoluere,is qui eſt in mea poteſtate. Ceterum vnus ex argentariis vel reis ſti-
pulandi nouare poteſt , itemq; iuſiurandum deferre, acceptum facere , rem in iudicium deducere;
vni ſolui,vni conſtitui poteſt.idq; traditur ſine diſtinctione ſiue ſocij ſint ſiue non. nam hac diſtin-
ctione vtimur tantùm in compromiſſo & dolo. l.ſi dolo.ɟ.de recep.qui arb. l.ſi duo.ȝ.ſi quis cauit.
B Paciſci autem omnimodo non poteſt. Facilius is cui ſolui poteſt, nouat,quippe cùm nouatio ſit le-
gitimus modus tollendæ obligationis qui ſolutionis vicem obtinet , quamquam & id quoque,
vt ſupra dictum eſt , perpetuum non ſit, quam paciſcitur. pactum enim ſolutionis vicem non
obtinet.

Tantum enim.] Nec ſimiliter conſtitutum eſt vt paciſci alter poſsit. Licet ergo alteri ſoluatur
rectè , non tamen paciſcitur rectè. Alium.] Quemlibet. alium quàm argentarium.nam vnus ex
argentariis nouare poteſt. Videtur autem hic locus exigere , vt breuiter officium argentariorum
deſcribamus.fuit olim in ciuitatibus certum corpus ſiue σύστημα argentariorum , quorum erat pu-
blicum officium.l.argentarius,ȝ.de edendo. l.quod priuilegium.ɟ.depoſ.fides publica. l.ſi ventri.§.
in bonis.ɟ.de reb.auct.iud.poſsid. Tabernas & menſas cum ære in foro poſitas habebant. l.qui ta-
C bernas.ɟ.de cont.emp.Apud menſas pecuniæ deponebantur, permutabantur, emebantur, vende-
bantur,quod Latinè eſt Cambire,Græce ἀντιμείβειν , per eos plerique pecuniam credebant & fœ-
nori occupabant, emebant, vendebant, auctionem & omnia negotia exercebant.l.ſi hominem.§.
quotiens.ɟ.depoſ.l.ſi res.ɟ.de adm.tut.l.filiæ.ɟ.de ſolut.l.item videndum.ɟ.de pet.hered.l.cum pater.
§.menſæ.ɟ.de leg.2.l.1.C.neg.ne mil. deq; his omnibus rationes conficiebant. l.4.ȝ.de edendo. Ex
eorum ſcriptura naſcebatur obligatio nominum ſine ſtipulatione , vt oſtendimus in l.ſi plures.ȝ.&
ex Nou.de arg.cont.vſuræ eis debentur ex ſola præſcriptione,& quidem beſſes.l.eos.C.de vſur.Eo-
rum munia quæ varia ſunt , variis quoque appellationibus deſignantur.nam & menſarij dicuntur
ſiue menſularij,& nummularij,& argentarij, & argentariæ menſæ exercitores , & ἀργυραμοιβοὶ ſiue
argenti diſtractores,collybiſtæ,cermatiſtæ,coactores ſiue collectarij in l.quiſquis.C.ſi cer.pet. Col-
D lectarios & nummularios pro eodem Symmachus accipit lib.1.epiſt. XXVIII. in l.emptor.§.Lu-
cius.ɟ.qui initio menſularius,poſtea nummularius appellatur.Sed de his ſatis.

Si cum reo.] Pactum rei fideiuſſori prodeſt.Sed ſi in rei perſona temporarium ſit,erit & in fi-
deiuſſoris. Quod ſi.] Si reo nominatim pactus ſit fideiuſſor , reo non pacti ſed doli exceptio
datur.Si reus fideiuſſori,pacti.quia rei maximè intereſt fideiuſſorem liberari.Quod ergo dicitur al-
teri neminem paciſci poſſe, tunc locum habet cùm nihil intereſt noſtra alterum liberari. Vide-
mur.] legendum, videtur. ego delere vellem, VIDEMUR.

Pactus ne peteret.] Si inter creditorem & debitorem fiat pactum de non petenda pecunia,
actio ipſo iure non tollitur,ſed agenti creditori obſtat exceptio pacti.Quod ſi poſt tale pactum fiat
aliud de petenda pecunia,creditori replicatio datur ex cauſa poſterioris pacti. Ita mutuò ſeſe eli-
E dunt pacta, & quæ ex eis exceptiones à prætore dantur. Elidere eſt tollere quaſi conflictu & con-
curſu corporum,quo verbo noſtri vtuntur frequentiſsimè. Dicunt etiam eludere. Ipſo quidem iure
pactum naturalem obligationem tollit, id eſt, æquitatis poteſtate ſine exceptionibus.l.Stichum.§.
naturalis.ɟ.de ſolut.Ciuilem ipſo iure non tollit,ſed per exceptionem,& hæc rurſus non niſi per re-
plicationem excluditur. Itaque pactum tollendæ obligationis modus legitimus non eſt , ſicut ſo-
lutio,ſtipulatio,acceptilatio. Sicut tollitur ſtipulatio.] Hæc verba non ſunt accipienda de ſti-
pulatione Aquiliana. Hæc enim non ſtipulationem , ſed alias obligationes nouat. Non ſunt etiam
accipienda de acceptilatione.Ait enim, Si hoc actum eſt.] Quæ verba noſtri auctores vſurpa-
re ſolent,cùm de nouatione,non cùm de acceptilatione tractant.deniq; acceptilatio ſtipulatio non
eſt.Stipulatio obligatio eſt,Acceptilatio abſolutio.Verum hic eſt horum verborum ſenſus, ſtipula-
F tionem ipſo iure tolli per ſtipulationem nouandi cauſa interpoſitam , vt ſtipulatio rei ſtipulatione
pœnali,ſi hoc actum ſit , quod in libris noſtris frequenter exigitur vt nouatio fiat. Dicamus igitur
ſtipulationem exſtipulatione tolli. Exſtipulari,expromittere , His verbis vtimur quotiens nouatio
fit.Adſtipulari eſt pro alio ſtipulari,quod non fit iure, Adpromittere eſt pro alio promittere, quod
fit iure fideiubendo.Stipulari,inſtipulari,reſtipulari idem eſt, promittere item & repromittere. In-
ſtipulari Iulianus dixit in l.aditio.§.vltim.ɟ.de adquir.hered. Sicut,inquit,inſtipulando & per tradi-
tionem accipiendo. Quia in ſtipulationibus.] Poſitam differentiam inter ſtipulationem &
pactum ſequitur ratio diuerſitatis.Stipulationibus iuris auctoritas ineſt,Pactis nihil ineſt præter nu-
dum factum nudámve conuentionem.Idcirco ſtipulationes ipſo iure vim ſuam exercent, pacta au-
xilio Prætoris egent,ſine iure ex ſolo conuentu ſeruantur,ex facto non ex iure vim & momentum
G aliquod habent.Ius tollit. Factum elidit. Eadem ratione.] Obſtat l.vltim.ɟ.hoc titul.Animad-
uertendum eſt Paulum tractare permixtim de pacto rei & de pacto fideiuſſoris.l.fideiuſſoris.l.idem
in duobus.ȝ.& in huius legis §.1.Dixit prius rei pactum poſteriore diſſolui.Nunc ait idem eſſe in fi-
deiuſſoris pacto. Qua ratione reus liberatur ſi pactus ſit,eadem & fideiuſſor ipſe ſi paciſcatur libe-
rationem adſequitur. Sed ſi pactum.] Nonnumquam prius pactum poſteriori præſtat, vt puta ſi
legiti

legitimorū ſit, quale eſt de iniorıa,de furto.Eo enim pacto ſublata actio nouiſsimo pacto non reſti- A
tuitur. Sic conſenſu contracta obligatio & re integra contrario pacto ſublata, nnouiſsimo pacto nō
reſtituitur, ſed id pactum quod ſe paciſci conuenientes potant, nouus contractus eſt non pactum.

Quod ſi non vt tolleret.] Nonnumquam pactum poſterius ineſt negotio & ſine exceptio-
nibus valet, vt puta ſi ſit ex natura contractus, vel ſi primæ formæ ac naturæ contractum reddat. Ex
natura contractus eſt pactio de minuendo pretio, quæ emptionem reformat, vt diximus in l.iuriſ-
gentium.§.adeò.quam ſi alia pactio ſequatur, vt eo potius res ſit empta pretio quo fuit initio, em-
ptio ipſo iure redit ad primam formam.l.emptor in prin ꝭ.Idemq́; eſt ſi in dote danda vel amplian-
da conuenerit, Soluto matrimonio ſtatim dotem reddi, quę pactio actionē dotis format, ac poſtea,
ſuis legibus reddi.Hęc enim poſterior pactio adeò ineſt actioni de dote, vt petenti vxori ſtatim do- B
tem, non ſit opponenda exceptio poſterioris pacti, ſed negandum actionem competere.

Illud.] Ex contractu iam perfecto ne agatur paciſci licet, veluti poſt rem depoſitam ne depoſiti
agatur, quo modo & ne de dolo agatur tacitè paciſcimur. nam doli actio bonæfidei iudicijs ineſt.
Ergo cùm ſimpliciter remitto actionem depoſiti, & dolum remitto. quod Acc.in vltimis voluntati-
bus locum obtinere negat.cui non aſſentior.nam remiſſo per legatum debito, omnis remitti con-
ſtat. Quòd ſi non actio, ſed rationum allegatio remiſſa ſit, debitorem de dolo & de his quæ penes
ſe habet nihilominus teneri etiam conſtat.l.ſi quis rationes.l.Aurelio.§.vltim.ꝭ.de liber.leg.

A re priuata.] Vide.1.Obſ.cap.14. Ante omnia enim.] Hoc ita ſuperiori ſententiæ ap-
plicandum eſt, vt & ſi quis pactus ſit de re publica, alij de populo nihilominus admittantur eius rei
exequendæ cauſa, quam ille pacto remiſerit. C

Si cùm decem.] Si cùm debitore x. paciſcar ne x x. petam, videtur non valere.l.niſi.ꝭ.de ac-
cept.ſed valet, ideoq́; pacti exceptio datur, quoniam inſunt x. in x x. eiuſq́; quod ſupereſt adiectio
pro ſuperuacuo habetur.l.quotiens.§.ſed ſi non.ꝭ.de her.inſtit. vel ſi quis vrgueat quod pactū obli-
gationi non congruat, ſaltem doli exceptio dabitur. Idem ſeruatur in ſtipulatione, acceptilatione,
liberatione legata, conſtituto.neq; obſtat §.præterea.Inſtitutionibus De inut.ſtip.quem in notis ſa-
tis, vt arbitror, perſpicuè explicauimus.

Sed ſi ſtipulatus.] Hic de ſtipulatione alternata diſputaturi ſumus. Alternatam ſtipulationem
dicimus, vt alternatam condicionem.l.quę ſub condicione.ꝭ.de cond.inſtit.Alternata ſtipulatio eſt,
quotiens diſiunctiuo modo duæ res promittuntur, quoniam non vtrumque, ſed duorum alterum
dari oportet, vt puta, Stichus aut x. Diſiunctio ipſa διάζευξις, Alternatio ἐναλλαγὴ dicitur. D
Παραδιάζευξις autem in l.pen. C.de verb.ſign. dicitur quotiens quid ita diſiungitur vt tamen con-
iunctum intelligatur, quæ loquendi forma etiam παρασιώπησις dicitur cùm quid ita reticemus vt ta-
men tacitis nobis intelligatur.eo loco Alciatus ſuo Marte repoſuit, παράφορα, tam licenter quàm &
alijs locis alia multa. Sed ad rem. In ſtipulatione alternata promiſſoris eſt electio, nec niſi vti ſtipu-
latus eſt ita ſtipulator agat, rectè agat: vtra verò res exacta vel accepta vel acceptolata prior fuerit,
totam obligationem extinguet. Similiter ſi vna de re non petenda pactum interpoſitum fuerit, per
exceptionem tota ſummouebitur obligatio. Fruſtrà enim ſit pactum, niſi id agatur ne quid omnino
vllo modo petatur. nam & detracto tali pacto, vna res iure non petitur. Petitione.] Actione &
exactione. Acceptilatione.] Non obſtat l.& per iuſiurandum. §.ſi Stichum.ꝭ.de accept. nam,
vt Accurſius annotauit rectè, in ea ſpecie Stichi acceptilatio ideo non valet, quòd Stichus cùm de- E
ceſſerit ante condicionem ſtipulationis, in obligatione non videatur fuiſſe. Sed ſi id actum.]
Et ſic in l.ſi emptio.ꝭ.de reſcin.vend.id actum eſt lancis emptio vt ſit, togæ vt ne ſit.Idq́; videtur agi
ſemper, ſi electio ſtipulatoris fuerit. quòd ſi promiſſoris fuerit electio, amentia eſt paciſci ne ſtipula-
tor Stichum petat, niſi de toto agatur. Sed ſi generaliter.] Generalis obligatio alternatæ per
omnia ſimilis eſt. l.cùm is. §.vltim.ꝭ.de cond.ind. Vna tantùm in re ab interpretibus diſsimilis eſſe
creditur, quibus nō aſſentior, in ſpecie nimirum l.qui decē.§. Stichum.ꝭ.de ſolut.cum quo pugnare
videtur l.Mæuius.§.duorum.ꝭ.de legat.2.ſpecies & ſententia.§. Stichum, hæc eſt. Rei meæ ſtipu-
latio non valet, quamuis poſtea mea eſſe deſierit.§.1.Inſt.de inut.ſtip. Idcirco ſi ſtipuler Stichū aut
Pamphilum, & meus fuerit Pamphilus, licet poſtea meus eſſe deſierit Pamphilus non rectè ſoluitur,
quia ex eius obligationis cauſa ſoluitur, quæ nulla eſt. Fuit namque inutiliter ab initio nominatim F
in ſtipulationem deductus. Diuerſum videtur eſſe, ſi homo generaliter mihi promiſſus ſit, quoniam
Pamphilus qui meus erat, nominatim in ſtipulationem non venit. Sed neque generaliter venit. Vt
enim ipſa ex his videor ſtipulatus, qui tunc non erant mei. Itaque & hoc caſu Pamphilum non re-
ctè ſolui, eodemq́; iure eſſe obligationem alternatam & generalem, verius eſt, & ita quidem vt nō
ſolùm inuito mihi rectè non ſoluatur qui ab initio meus fuit, ſed neque is qui poſtea meus effectus
eſt. In hoc enim licet initio conſtiterit obligatio, tamen perempta eſt adquiſitione dominij. Semel
autem perempta non reſtituitur, quòd poſtea meus eſſe deſierit, quoniam id ſemper agi videtur, ne
is præſtetur qui meus eſt, vel qui poſtea meus efficitur.l.Mæuius.§.duorum.ꝭ.de leg.2. At ſi ita fue-
ro ſtipulatus, Hominem ex his quos Sempronius reliquit, erit hac in ſpecie παρὰ φύσιν differen-
tia quædam inter obligationem alternatam & generalem. nam ſi eorum, quos Sempronius reli-
quit, meus fuerit aliquis, puta Stichus, hic generaliter venit in ſtipulationem, quia tamen ſpecialiter G
in ſtipulationem non venit, ſtipulatio ſuſtinetur, ideoq́; idem Stichus ſi meus eſſe deſierit, mihi ſol-
uitur rectè. Ab initio inutilis eſt ſtipulatio rei meæ, ſi fiat ſpecialiter (eſt enim eius vitium euidens)
nec ex poſt facto confirmari poteſt. Quòd ſi fiat generaliter, euidens vitium eius non eſt: ideoq́; ex
poſtfacto proinde valet ſtipulatio, ac ſi ab initio res mea non fuiſſet. Nunc videamus, an & in ſpe-
cie

A cie noſtri §.ſimilis.ſit obligatio generalis alternatæ. Si homo generaliter debeatur, & pactum fiat de
non petendo Sticho, alium hominem ait peti nihilominus poſſe. idem non procedit in ſtipula-
tione alternata. nam ſi de vno pactum fiat, in totum ſoluitur obligatio. §.prox.S.ergo diſsimiles,
contra quàm initio propoſui, ex inter ſe obligationes videntur. Tum verò, Stichum, ait, petendo,
Alium ſi petam. Immò non poſſum Stichum vel alium petere etiam manente obligatione ne eri-
piam electionem reo. Præterea generalis obligatio, Sticho ſoluto vel acceptolato, tota ſoluitur. l.&
per iuſiurandum. §.ſi is. infr.de accept. Cur non & pacto per exceptionem? id traditur in §.ſi is.
ex Iuliani libro LIIII. Dig. Ex eodem libro his dubitationibus tollendis aperietur via. In lega-
tis generis plerumque electio eſt non debitoris ſed legatarij. Si igitur teſtator hominem legaue-
rit generatim, deinde Stichum ademerit, non infirmatur legatum, ſed extenuatur, ne poſsit
B Stichum legatarius eligere. Hoc idem Iulianus eodem libro tradit.l.qui hominem. infr. de adim.
leg. Eadem erit ratio pacti ſi legato homine paciſcatur heres ne Stichus petatur. quod & in ſtipu-
lationibus admittendum erit ſi ſtipulatori ex conuentione data ſit electio. & in ſumma, quoties in
debito generis creditoris eſt electio, pacto de non petendo Sticho, id dumtaxat actum videtur
ne Stichum creditor eligat & petat. & ita accipiendus eſt hic §.vt Irnerio videtur, & illa verba in-
dicant, Stichum petendo, Alium ſi petam. Quod ſi debitoris electio ſit, profecto ſicut in obliga-
tione alternata ſuperius traditum eſt, pacto de non petendo Sticho, id actum videtur ne quid
omnino petatur.

Item ſi pactus.] Si is qui pactus eſt de toto, partem petat, exceptio pacti nocet, vt ſi de
fundo, & fundi partem, de x. & v. petat item ſi de hereditate, & ſingulas res in rem actione vt
C heres petat. Bene, vt heres. nam ſi vt dominus ex alia cauſa petat, non nocebit exceptio pacti.
Similiter ſi pactus ſit de ſundo & vſumfructum petat, nocet exceptio. Propriè autem vſusfru-
ctus non eſt pars fundi, ſed ius & ſeruitus. l.Mæuius.§.fundo.ff.de legat. 2. l.rectè.ff.de verbor.ſi-
gnific. l.ſi à reo. §.ſi reo.ff.de fideiuſſor. l.& per iuſiurandum. §.illud.ff.de acceptilat. Seruitus eſt
qualitas fundi, Qualitates & accidentia non ſunt ſubſtantiæ partes. Vſusfructus ſi pars eſt fundi,
fundus dicitur. nam fundi partes ſunt ὁμογενεῖς. Fundus autem non dicitur. ergo fundi pars non
eſt. Quia verò omne fundi emolumentum hæc qualitas continet, partis eſt inſtar, ac fundo le-
gato vel promiſſo, fructus quoque præſtandus eſt. d.§.fundo. l.cùm filius. §.dominus. eod. titul.
& reo obligato fundi nomine, rectè fideiuſſor in vſumfruct. accedit. d.§.ſi reo. & cùm vni lega-
tur fundus, alteri vſusfructus, ambo concurrunt in vſufructu. l.ſi tibi.ff.de vſufruct.ear.rer. l.3.in
D fin.ff.de vſufruct.adcreſcend. Hæc poſuimus quaſi certiſsima. Sequuntur quæ videntur obſtare.
Primum obſtat l.ſi alij.ff.de vſufruct. legat. Sed deleatur articulus, Vel, nihil obſtabit. Delendum
eſſe mihi primus oſtendit Petrus Faber v. c. & librorum ſcriptorum auctoritate comprobauit.
quod equidem ſummè notandum eſſe cenſeo. Deinde obſtat l.ſi Titio.eod.titul. nam ſi verum
eſt quod poſuimus, in ea ſpecie inane videtur legatum vſusfructus, niſi dixeris vſumfructum le-
gatum ſub disiunctione vel electionis lege, vt in l.planè.§.penult.ff.de legat.1. Tum obſtat l.4.ff.de
vſufruct. niſi ſecundùm Rogerium ſic eam legem accipias, in multis caſibus vſumfructum pro
dominio non pro ſeruitute, fructuarium pro domino haberi. Præterea l.qui vſumfructum.ff.de
verbor.obligat. quæ ita ſyllogiſmum abſoluit: Vt qui vſumfruct. deinde fundum ſtipulatur, ſimi-
lis eſt ei, qui partem & totum ſtipulatur: ſic qui fundum, deinde vſumfruct. ſimilis eſt ei, qui totum
E & partem. Sed qui totum, deinde partẽ ſtipulatur, nihil agit, vt qui actum, deinde iter vel x. deinde
v. vel vſumfruct. deinde vſum. Ergo & is qui fundum, deinde vſumfruct. ſtipulatur, nihil agit. Con-
cluſio tamen in ea deſideratur. Ceterùm qui primum vſumfruct. iter, v. vſum, deinde fundum,
actum, x. vſumfructum ſtipulatur, rectè ſtipulatur. l.ſi pupillus.§.vltim.ff.de nouat. Lex ait, ſimilem
eſſe. nec enim verè vſusfructus eſt pars fundi. Hic rurſus negotium nobis exhibet l.& per iuſiu-
randum. §.illud.ff.de acceptil. Si enim fundo promiſſo & vſusfructus debetur, meritò dubitatur,
cur ea lex in partem vſusfructus acceptilationem non admittat. quod mihi quidem ſic diluen-
dum videtur. Conſentire debere acceptilationem cum obligatione, Fundum eſſe in obligatione,
non vſumfr. licet debitor fundi præſtare fundum debeat immunem ab vſufructu. Ergo fundum vel
partem fundi accepto ferẽdam. alioquin fundum in obligatione permanere. eandem rationem pa-
F cti eſſe. Vſufructu debito, vſum rectè accepto ferri, quoniam vſus pars vſusfructus eſt. Aut ne
nauem.] Pactus ſum de naue vel ædificio, diſſoluta naue tabulas vel diruto ædificio cæmenta, ti-
gna, lapides peto. Tabulæ non ſunt partes nauis, ſed particulæ potiùs. l.naue.ff.de euict. Lapides, cæ-
mentum, calx, columnæ, trabes, tigna, lateres, feneſtræ, paries, diæta, ædificij partes non ſunt. l.& per
iuſiurãdum. §.illud.ff.de accept. Nauis partes ex ſunt, Prora, Puppis, Carina: Ædificij ſolum & ſuper-
ficies, vel vt alij dicunt, Fundamentum, Contignatio, Tectum. Verùm ſi pactus ſim de naue vel ædi-
ficio, & has portiunculas petam, obſtabit etiam exceptio pacti, niſi aliud actum ſit. nec argumenta-
bimur à re iudicata ad pactum ex l.ſi quis cum totum. §.ſed in cæmentis.ff.de exc.rei iud. nam in pa-
cto omnis cauſa deducitur, non in re iudicata. itaq; ſi pactus ſim de ædificio, nulla ex cauſa ædifi-
cium aut particulam ædificij petam. Si petiero ædificium, nec obtinuero, ex alia cauſa rectè cæ-
menta petam.

G Si acceptilatio.] Verborum obligationis tres ſunt modi, Stipulatio, Dictio dotis, Iuſiu-
randum operarum, doni, muneris. Verborum liberationis vnus, Acceptilatio. Re, conſenſu,
nominibus contractas obligationes acceptilatio non ſoluit, ipſo iure ſcilicet. quia enim ei tacitè pa-
ctum ineſt, ex eius pacti cauſa exceptio datur. l.an inutilis. l.ſi acceptolatũ.ff.de accept. l.cùm emptor.

ʒ.de reſcin.vend.nec aliud dicendum eſt, cùm ideo acceptilatio inutilis iudicatur quod ſit in diem A
vel ſub condicione facta. Ne dixeris vmquam nihil penitus intereſſe ipſo iure quis actionem non
habeat, an per exceptionem infirmetur.nam & ſi nihil effectu intereſt,ratio tamen tollendæ obli-
gationis ordoq; longè diuerſus eſt,quem ſi negligamus,ſi non quo ordine oportet res agamus, &
in iudicium veniamus, omnium iudiciorum futura perturbatio eſt. Ne hic etiam obieceris ex l.1.§.
eum qui.ʒ.de conſt.pec. Stipulationem inutilem non habere vim conſtituti. nam ſtipulationi non
ineſt conſtitutum. Ineſt quidem conſenſus, ſed ex nudo conſenſu non naſcitur obligatio, naſcitur
tamen liberatio exceptionis iure.

Seruus.] Si ſeruus hereditarius in rem paciſcatur, adquiritur exceptio hereditati, quæ vi-
ce dominæ eſt, & per hanc heredi poſtea facto. Si in perſonam heredis futuri, nomine proprio
non expreſſo, adquiritur etiam exceptio heredi poſtea facto. l.ſi ex re. §.vltim.ʒ.de ſtipulat. ſeru. B
quia videtur ex mortis tempore heres fuiſſe. nam & eius familia ex eo tempore funeſta eſt. qui
vnus locus eſt ex veteri iure pontificio, quo funeſta non deſinit eſſe familia niſi certo ſacrifi-
cio certiſque piaculis expletis. Si nominatim, inutile pactum eſt. l.16.l.ſeruus alienus.ʒ.de ſtipul.
ſeruorum.

AD L. CONTRA.

Contra regulas iuris fit quod fit vetantibus regulis iuris. l.qui vetante.ʒ.de diu.reg.iur. Regula
iuris hæc eſt, Non poſſe pupillum ſine tutoris auctoritate ſuam condicionem deteriorem facere.
In eam committit, qui ſine tutore pecuniam ſolutam accipit, qui ſine tutore paciſcitur ne petat. C
Tutoris autem pactum pupillo prodeſt.l.tutoris.§.& nocet ſi non fiat deminuendi cauſa.l.Lucius.
§.vltim.ʒ.de admin.tut.eademque ratio eſt curatoris quarumlibet perſonarum. De reliquo tracta-
tum eſt in l.& heredi.§.

AD L. IN PERSONA.

Qui pecuniam.] Nouatio fit interuentu nouæ cauſæ vel nouæ perſonæ. Interuentu ſer-
ui non fit, quia ſerui perſona nulla eſt. Sed ſi in rem peculiarem pro alio ſeruus interueniat vt
puta ſi quod Titius debet expromittat cui ipſe ex peculiari cauſa obligatus eſt, eo nomine do-
minus tenetur de peculio, liberatúrque Titius, non quidem ipſo iure, ſed per exceptionem taciti
pacti.atque ita hoc caſu nouatio inutilis proficit ad pactum.Ceterum ſi extra cauſam peculij vel ex- D
tra rem domini ſeruus interueniat, omnimodo inefficax eſt expromiſſio ſerui, nec Titio competit
exceptio pacti.Interuentu autem pupilli ſine tutore nouationem fieri conſtat,videlicet ſi ex vtilita-
te pupilli nouatio fiat, vt ſi pro eo interueniat, cui ipſe tantumdem pecuniam debet.alioquin pu-
pillus naturaliter non obligatur. Fideiuſſor.] Fideiuſſor pro expromiſſore. quod fortaſſe
alibi nuſquam.

Si ſub condicione.] Et hoc quoque caſu delegatio vel nouatio inutilis, pacti vim non
habet. Acceptilatio inutilis vim pacti habet. Sumenda eſt ratio differentiæ ex mente conue-
nientium.

AD L. PACISCI. E

Contra beneficium ædilium paciſci licet, puta ne redhibitoria agatur. Omnimodo, id eſt,
ſine diſtinctione.

AD L. AVVS.

Si pater filio pactus ſit, filio datur exceptio doli.Si filio vt heredi pactus ſit, quod tunc facere
videtur cùm de eo quod ſecum contractum eſt, ne à ſe filio've ſuo petatur paciſcitur,filio datur ex-
ceptio pacti, coheredi eius non datur. Hæc eſt ſententia huius legis, quæ in id etiam adducitur à
Pomponio in l.auus.ʒ.de pact. dot. Ei opponitur Leum qui ita ſtipulatur. §.1.ʒ.de verbor.obligat.
quæ omnes heredes teneri ait, etiam ſi de ſe tantùm, & de Titio herede quis per ſtipulationem F
promiſerit.Cur enim & ſimiliter omnibus heredibus pactũ non prodeſt? aut cur ſolum Titium ex
ea ſtipulatione teneri non dicimus,quaſi tacitè actum ſit,ne à ceteris petatur?Separanda ſunt ea quę
ſunt iuris ab his quæ ſunt facti. Pacta facti ſunt, non iuris. Quæ facti ſunt, vni ex heredibus adquiri
poſſunt. Quæ iuris, non item. Hæc enim, vt ait l.continuus. §.vltim.ʒ.eod. titul. neceſſe eſt omni-
bus adquiri.Neceſſitatis cauſa hæc eſt,quia obligatio à defuncto vel in defunctum cœpit.Obligatio
autem quæ à defuncto vel in defunctum cœpit, neceſſariò ex XII. tabul. inter heredes diuiditur
pro hereditariis portionibus. nec ceteris prodeſſe tacitum pactum poteſt. quoniam principaliter
actum eſt de conſtituenda obligatione in vnum heredem, quod fieri XII. vetant. Si conſtitui in
vnum poſſet obligatio, ceteris vtile eſſet tacitum pactum. At quia non poteſt in vnum conſtitui,
relinquitur ceteris coheredibus taciti pacti exceptionem non prodeſſe. neque his quæ diximus G
quicquam obſtat l.1. C.de except. quæ de diuiſione loquitur, & vni ex heredibus ait rectè no-
men adſcribi. quo fit, vt rectè ei ſoluatur, vtque id nomen præcipiat arbitrio familiæ erciſcundæ,
non vt ſolida in eum obligatio tranſcribatur. Nec item l.quod dicitur.ʒ.de verbor.obligat. quo-
niam ibi factum filio pater ſtipulatur non quaſi heredi. ceterùm vni ex heredibus factum ſtipu-

lamur

A lamur rectè: His pro noſtra facultate tractatis, videndum eſt circa ſpeciem huius legis, vtrùm ceteri coheredes ſtipulatori teneantur in totum, an detracta portione filij hereditaria. Accurſ.in totum teneri ait.quod probare non poſſum. nam & ita ius eſt, vt obligationes defuncti in heredes tranſeant pro hereditariis portionibus, & filius quoque ipſo iure pro parte ſua tenetur. ſed defenditur exceptione pacti.itaque ceteri ſtipulatori niſi pro ſuis partibus reſpondere non debent. Diuerſa eſt cauſa l.ab omnibus.ff.de legat.1. qua nititur Accurſius. nihil enim ea lex pertinet ad obligationem defuncti, de qua tractamus, ſed loquitur de obligatione legatorum, quæ incepit ab heredibus, nec in eius perſona conſtitit quem teſtator exceperat, idcirco ceteri quibus onus nominatim adſcriptum eſt, inſolidum tenentur. idque in pecunia obtinet propterea quod ex portione omnis pecunia confici poteſt. l.deducta. §.acceptis. ff.ad Trebel. Corpora enim non præſtabunt
B ceteri niſi pro parte hereditaria. & hic eſt ſenſus l.ſi fundum ſub condicione.§.ſi libertus.ff.de leg.1.nam æſtimauit in ea ſpecie ſeruos teſtator, non quod æſtimationem legare vellet atq; ita illos heredes onerare, ſed vt ſoler æſtimationem legati fecit.l.cùm pater. §.pater.ff.de leg.2.

AD L. IVS ADGNATIONIS.

Pacto non amittitur cognatio. natura enim pacto mutari non poteſt. Sed neque agnatio. Agnationis ſpecies eæ ſunt, Suitas, Conſanguinitas. Pacto igitur non poteſt quis ſuus vel conſanguineus vel quouis modo agnatus eſſe deſinere. Quod ſequitur, Suum eſſe.] Non de ſuo herede cùm ſatis agnationis verbo contineatur, ſed de dominio accipi oportet. Dominium enim pacto
C non amittitur.l.traditionibus.C.de pactis.

AD L. TRES FRATRES.

Pactum diuiſionis bonorum plerumque fit tranſactionis cauſa l.qui Romæ.§.vlt.ff.de ver.oblig. l.cùm putarem.in fi ff.fam.erc.inter quos lis eſt de familia erciſcunda vel metus eſt ne ſit. Aliud verò eſt diuiſio,aliud placitum diuiſionis,ſicut aliud permutatio,aliud placitum permutationis. Diuiſio fit partibus vltro citroq; permutatis. l.cùm pater.§.hereditatem.ff.de leg.2.& ex ea datur actio præſcriptis verbis.l.ſi fratres.C.com.vtr.iud.l.licet.l.ſi familię.C.fam.erciſ.l.his conſequenter.§.idem quærit.l.ſi filia.§.ſi pater.ff.eod. Ex placito diuiſionis non datur actio. l.ſi diuiſionem.C.eod. l.diuiſionis.ff.hoc titul.ſed exceptio l.cùm proponas.2.C.de pactis.Species huius l. Tres fratres, eſt de di-
D uiſionis bonorum maternorum placito generali. Agentibus ob portionem.] Agentibus ergo familiæ erciſcundæ vel communi diuidundo. Actioni furti non poſſet opponi exceptio pacti, quia de communione non de furto tranſactum eſt. De dolo.] Ergo generalis tranſactio non pertinet ad ea quæ tranſigentes ignorauerunt, quæ've ab vno ex tranſigentibus dolo & fraude commiſſa ſunt. Huic ſententiæ Accurſius opponit l.ſub prætextu.2. C.de tranſact.ad quam ita reſpondeo. Aliud eſſe ſupprimi res ab vno ex tranſigentibus, longè aliud latere ſine tranſigentium fraude. Sub obtentu rerum, quæ ſupprimebantur ab vno ex tranſigentibus generalem tranſactionem reſcindi, ſub obtentu rerum quæ latebant & poſtea repertæ ſunt non reſcindi. Fraudem ſemper exceptam videri, ea quæ non apparebant excepta non videri. Diuerſum eſſe ſi erratum ſit in proprietate rei, vt ſi rem quæ erat apud Titium, Titij eſſe credidi non hereditariam.nec enim ge-
E nerali tranſactione eam rem comprehendi cuius me non latuit, & quam eſſe hereditariam non putaui.Tum Accurſius opponit l.qui Romæ.§.vlt.ff.de ver.oblig.Vbi cùm tranſactio diuiſionis bonorum, quemadmodum pronuntiatum eſt, ad fideicommiſſum extendatur,cur non & ad pecuniam ſuppreſſam? Verùm ita credendum eſt pronuntiatum quod iudici liqueret aliunde de fideicommiſſo quoque fratres inter ſe tranſegiſſe.

AD L. SI CVM FVNDVM.

Vindicantem.] Quaſi ſciens deſieris poſsidere, Si tua cauſa.] Si mea cauſa,etiam ſi paratus ſis tradere, non dabitur exceptio pacti. Vt enim actiones, ita exceptiones non dantur, niſi his quorum intereſt.

F

AD L. IMPERATORES.

Pactum quod curator Kalendarij fecit de non petenda pecunia,niſi fiat tranſigendi cauſa,Reip. non nocet.in ſpecie l.aduerſus.C.de vſuris, defenſor ciuitatis non remiſit vſuras, verùm ita euenit, vt ſoluerētur minores.qua re tacitè pactum videtur cum Rep.ne ſoluantur maiores. Permitti.] Permitti pro remitti,vt & alibi.

AD L. IVS PVBLICVM.

Ius publicum vocat leges & mores,quod alibi ius commune,ius ſolemne,ius [illegible], veluti ius & libertatem teſtamentorum,ius ab inteſtato ſucceſsionis proditum legibus XII. tabularū, ius
G prohibitæ donationis inter virum & vxorem moribus introductum, legem Falcidiam, Edicta, S. Conſulta,Conſtitutiones.Hęc priuatorum conuentionibus immutari vel tolli non poſſunt,& ideo qui paciſcitur,ne alium quàm Titium teſtamento heredem faciat,ne filia ſibi ab inteſtato ſuccedat, vel donaturum ſe vxori addita pœna ni donauerit, vel viuo teſtatore ne heres Falcidia vtatur, ne in funus mulieris quicquam conferat, & vt tamen dotis partem aliquam ſibi habeat, ne

Duumuirorum periculo tutores dentur, ne ſi quando competierit ſibi in alium aliqua ex contra- A
ctu vel ex maleficio actio, ea vtatur, nihil eis pactionibus ius publicum infringit. Hæc exempla ſumpta ſunt partim ex Harmenopulo, partim ex l.vlom.ꝗ.de ſuis & leg. l.Neratius.ꝗ.de religioſ. l.quod bonis.§.1.ꝗ.ad leg.Falc.l.1.§.ſi inter.ꝗ.de mag.con. Iuri autem priuato ita pactis derogatur rectè, ſi conueniat, ne quis ea, quæ iam ſibi competit, actione vtatur, vel mortuo teſtatore cùm locus iam eſt legi Falcidiæ, ne falcidia vtatur, vel mortuo parente ne à fratribus partem hereditatis auocet, vel ab initio contractus ne præſcriptione fori vtatur. & generaliter ex regula iuris antiqui iuri proprio quilibet renuntiare poteſt. l.pen.C.de pac. M. Tullius III. Ver. Quod mihi lex mea cauſa det, eo mihi non vti non licebit? Abutitur Pontifex in cap. Si diligenti. De foro comp. ſententia legis noſtræ, dum ea ſe moueri ait, vt conſtituat, ne ſacerdos poſsit renuntiare præſcriptioni fori. nam ita quidem de iure publico ſacerdos paciſcatur inutiliter, ſi quando contraxerit cum aliquo, ſi ſe B
non vſurum præſcriptione fori caueat atque recipiat. Ceterùm ſi in initio contractus conuenerit ne ea ſacerdos quidam puta Titius vtatur, aut ego vehementer fallor, aut ita hic de iure priuato non de publico pactus videbitur. qua ratione omnes iuris auctores ita definiunt, ab initio actiones & exceptiones remitti, formari, transformari.

AD L. VETERIBVS.

Obſcurum eſt quod nullo modo poteſt intelligi, Ambiguum quod duobus aut tribus modis intelligi poteſt. De quæſtione huius legis ſcripſimus Obſ.1.cap.10.

AD L. TALE. C

Poſt diuiſionem.] Inter coheredes æs alienum diuiditur lege XII. tab. vel pacto interpoſitis delegationibus. l.cùm pater.§.hereditatem.ꝗ.de leg.2. Si pactum diuiſionis non ſequantur delegationes, ſeruabitur diuiſio legis XII. tab. nec quod in accipiendis vſuris creditores hereditarij ſecuti ſint placitum diuiſionis, ideo minus in petenda ſorte legitimam diuiſionem ſequentur. Acceptauerunt.] Sic in l.alio.in fin.ꝗ.de alim.leg. l.Seio.§.vlt.ꝗ.de annuis leg. Pro partibus.] l.licet.C.famil.erciſ. Pater.] In hac ſpecie pactum non prodeſt fratri, quia ei conſuluit, vt heredi eo tempore, quo nullum alium ſe heredem habiturum putabat. Porrò is heres ei non extitit, ſed liberi poſtea ſuſcepti, quibus etiam eius conuentionis nomine doli exceptionem dari placet. Ex hoc §. malè quidam colligunt res in alium collatas ſuſceptis liberis reuocari. D

AD L. INTER DEBITOREM.

Nihil hæc lex pertinet ad l.ius publicum.ꝗ.ius enim fiſcale non commune eſt, ſed proprium. Vt autem alienum ius, ita fiſcale pactionibus noſtris lædi non poteſt. Tributa indicuntur poſſeſsionibus non perſonis, & ideo pacto effici non poteſt inter heredem & legatarium, donatorem & donatarium, virum & vxorem, emptorem & venditorem, creditorem & debitorem, ne poſſeſſor tributa agnoſcat. Creditor poſsidet pignus, quoniam ei debitor poſſeſsione ceſsit, & ad vnam dumtaxat cauſam ipſe debitor poſsidere intelligitur. Quantum ad fiſci.] Nec enim ideo minus tributa exiget fiſcus à creditore. Quantum verò ad ipſos attinet, ſeruabitur per exceptionem ſiue per retentionem. l.epiſtola. §.pactum.ꝗ.quod non obtinet in ſuperiori- E
bus caſibus. hoc enim caſu onus transfertur in dominum, illis in non dominum. quamobrem inter eos etiam qui pacti ſunt tale pactum non valet.

AD L. IN EMPTIONIBVS.

In hac lege pro *debitor* legendum eſt *venditor*, vt contrario errore in l.ſi quis dolo.§.1.ꝗ.de re iudic. *debitor* pro *venditor* & in l.quod dicitur.ꝗ.de furtis, *emptore* pro *debitore*.

AD L. CVM IN EO.

Ratio dubitandi hæc eſt, quia quod tutor pro pupillo geſsit & procurauit, æquum eſſe videtur, F
ne ei damnum adferat.

AD L. PACTVM.

Quod poteſt fieri teſtamento, poteſt & pacto. Hoc argumento affirmo, vt teſtamento hodie ex Nou.Iuſtiniani, ita & pacto ſiue ſtipulatione remitti Falcidiam poſſe, contra quàm ſit relatum in l.quod bonis.§.1.ꝗ.ad leg.Falc.

AD L. EMPTOR.

Emptor.] Pactum quo contractus ſuæ formæ redditur, ineſt, vimq; ſuam exercet nullis repli- G
cationibus oppoſitis.

Lucius.] Pertinet hæc ſpecies ad obligationem nominum. Rationem implicitam.] Ratio implicita eſt, quotiens ex multis & variis cauſis vltro citroq; facta ſunt nomina, quæ computata vel ſoluitur quod deberi apparet, vel conſtitutæ ſummæ chirographum datur. Tacitam.] Eam

A tacitam appellat, quæ non continetur publica ſcriptura menſæ, vel alio publico teſtimonio: quo modo ſi qua ineſſe credito turpitudo videatur, dari pecuniæ ſolent. Sic in veteri quodam teſtamento Sempronij Tucidani militis. Aurelius Tucidanus tacitam pecuniam ſi via Lat. Oſſ. meis re. monumentum ſuo ſumptu ædificauerit, habeto. Et apud Gellium lib. 12. cap. 12. A P. Sulla qui tum reus erat mutua HS. x x. tacita accepit. Sic vet. libri habent, non tacite. Trecenta redderet.] Solebant patroni libertis pecuniam vtendam dare. Inde Demea ad Mitionem Syri patronum: Si quidem, inquit, porro Mitio Tu tuum officium facies, atque huic aliquid paululum præ manu Dederis vnde vtatur: reddet tibi citò.

AD L. NON IMPOSSIBILE.

B Coniungenda eſt hæc lex, vel inſcriptionum argumento, cum l. ſi ita quis ſtipulanti. ff. de euict. vbi his vitiis furacis & fugacis additur tertium, viſpellionis. Vnde Viſpellionem, ex Fulgentio malo cadauerum nudatorem interpretari: de quo vlciſcendo agitur in l. 3. §. aduerſus. ff. de ſep. viol.

AD L. SI CVM TE.

Paciſci.] Supereſt. Neque ipſo iure.] Quod videbatur, quia tale pactum vice ſolutionis fuit.

AD L. EPISTVLA.

C In extremo huius legis notandum eſt deſiderium accipi pro precibus principi oblatis in hoc, vt ea præſtatio perpetua redderetur vt in l. 1. C. de ſuffr. l. 1. C. de erro. cal. l. obſeruare. ff. de off. proc. Cetera ab aliis ſatis explicata ſunt.

AD L. IMPERATOR.

Si creditores parati ſint partem ex bonis conſequi etiam ab extraneo bonorum emptore, idq; libellis propoſitis expoſuerint, in emptione bonorum extraneo præfertur cognatus, ſi ſoluendo ſit. De eodem iure προτιμήσεως tractans Gaius in l. cum bona. ff. de reb. auct. iud. poſſ. cognatum extraneo potiorem eſſe ait, ſcilicet εἰς τὸ ἀγοράσαι, vt Harmenopulus addidit. Videantur quæ nos, quæ Theophilus ad tit. De ſucceſſ. ſublatis quæ fiebant per bon. vend. Legem quæ ſequitur emendauit
D Iuſtinianus. Vltimam expoſuimus in l. ſi vnus. §. pactus. ff.

AD TITVL. D. DE TRANSACTIONIBVS.

AD L. I.

E PActa fiunt variis ex cauſis, ac præcipuè duabus, donandi vel tranſigendi cauſa. Quæ fiunt tranſigendi cauſa, non tantùm de lite fiunt, ſed & de omni iure dubio & incerto, vt puta de condicionis incerto. Pacta donandi cauſa nō fiunt niſi de re certa & indubitata. Donatio igitur & tranſactio pactorum cauſæ ſunt non pacta. l. ex conducto. §. Papinianus. ff. locati. l. cum donationis. C. de tranſact. Plerumque tamen & pro pacto tranſactio accipitur decidendi ſiue tranſigendi cauſa interpoſito, quod ab eo cuius cauſa donatio eſt, in hoc etiam diſtat, quòd poſſit donationis cauſa pactum fieri nullo dato, vel retento, vel promiſſo, Tranſactionis cauſa non item: idque proditum eſt in l. tranſactio nullo. C. de tranſact. quæ legis verba quò retulerint Impp. intelligi non poteſt, niſi coaptatis cum ea his legibus, quæ ſequuntur, l. 1. C. de rep. bon. poſſeſſ. l. 4. C. de poſtulando. l. ſuus. C. de repud. hered. l. ſi filius. C. de petit. hered. quæ eandem inſcriptionem & ſubſcriptionem habent. Fuit enim quondam conſtitutio vna Impp. Diocletiani & Maxim. ad Theodoſianum, quam
F in quinque illas partes Tribonianus diſſoluit. Ea conſtitutione ſic ſeparatur ſuus ab emancipato. Emancipato præterito datur bonorum poſſeſſio. Suus præteritus iniuſtum teſtamentum facit. Petita bonorum poſſeſſione, & mox antequam ea daretur repudiata, emancipatus non reſtituitur, nec ſi dicat ſe abſente patrono in iure, id eſt, ad ſellam prætoris à quo petebatur poſſeſſio, repudiaſſe: Hæc enim dandæ reſtitutionis cauſa nec idonea nec probabilis eſt. Sed ſi ſuus iniuſtum teſtamentum dicat, & mox quaſi repudians hereditatem tranſigendi cauſa in iure profiteatur ſe eam non petiturum, nulla eſt repudiatio, nulla tranſactio: Repudiatio, quia agnita hereditas non repudiatur: Tranſactio, quia nihil eo nomine datum, vel retentum, vel promiſſum eſt: Ex hac ſpecie appâret gratis tranſactionem non fieri. At pactum donandi cauſa factum, ex mera liberalitate conſtat. Nunc de lata huius verbi ſignificatione videamus. Iuſiurandum ſpeciem tranſactionis continere ait. l. 2. ff. de iureiuran. hoc eſt per iuſiurandum tranſigi. l. admonendi. eod. titul. l. quod
G ſi deferente. ff. de dolo. Et rectè. Vt enim tranſactio decidit controuerſiam, ſic & iuſiurandum. Vtrumque eſt de lite vel re dubia nec finita. Neutrum donatio eſt. ſed tamen iuſiurandum, nullo dato vel retento vel promiſſo procedit. Itaque tranſactioni ſimile omnino non eſt. Qui latius tranſactionis verbum accipi putant, proferunt l. 1. §. vltim. ad Senatuſconſultum Tert. & l. tranſacta.

de verb.ſignif. Verùm falluntur.nam vtroq; in loco Tranſactum ad ſolam conuentionem & com- A
poſitionem,vel,vt Græci dicunt συμβιβασμὸν,refertur,vt in l.1.§.conuentionis.Ʒ.tit.proxi.Ceterùm
in l.1.ff.quemad.teſt.aper.per tranſlationem relatum eſt illud verbum ad iudicata,non ad conuenta,
ſiue compoſita. Quod cùm Tribonianus non animaduerteret, ex ea particulam in hunc titulum
coniecit,ea eſt l.6.cuius tamen falſa ſententia eſt,ſi tranſigendi verbum ad conuenta referas: ſin ſe-
cus,peregrina,& aliena à propoſito.Et ita etiam Æmilio videtur.

AD L. II.

Referenda eſt hæc lex ad edictum Si quis caut.Ʒ.de quo Vlp.ſcripſit lib.74.ad edictum, ex quo
eſt hæc lex,& l.2.Ʒ.ſi quis caut.in qua id initio oſtendit. reum non teneri ex cautione iudicio ſiſti, ſi
tranſactum fuerit negotium, & liberari vel ipſo iure, vel per exceptionem doli. Tum veriſimile eſt B
hanc eum ſententiam ſubieciſſe. Tranſactum videri non tantùm lite tranſlata in ſtipulationẽ Aqui-
lianam,eaq; rurſus acceptilatione perempta,vt in l.5.& l.pacto.ff.l.vt reſponſum.C.eod.Sed & pacto
nudo ſubdita acceptilatione,ipſo iure litem extingui, ſubdito ſolo pacto,non niſi per exceptionem
tranſactionis ſiue pacti.

AD L. III.

Priuatorum pactis ius proprium lædi poſſe,ius alienum non item.l.inter debitores.Ʒ.titul.prox.
l.debitorum. l.pacto.C.eod. l.2.C.inter alios acta vel iudicata aliis non nocere. ſic enim legendum
eſt.Si igitur de hereditate heres ſcriptus,& heres legitimus, vt puta mater defuncti, certa parte in-
ter ſe tranſigunt,teſtamentum in ſuo iure manet,nec fit iniuria manumiſsis,legatariis,vel fideicom- C
miſſariis.l.ſi ſuſpecta.§.quamuis.D.de in off.teſtam. Et ideo ex teſtamento actiones in heredem ſcri-
ptum dantur,ſiue ſit ei de indemnitate cautum,ſiue non. Opponitur l.controuerſia.ff.hoc titul. quæ
dat vtiles in heredem legitimum, cum quo tranſegit ſcriptus.dat autem creditoribus, non manu-
miſsis aut legatariis. Et ſanè hi ab illis ſeparandi ſunt. Manumiſsi & legatarij cum legitimo experiri
non poſſunt, quia non niſi ex teſtamento eis debetur, cum ſcripto in ſolidum vtiliter experiuntur.
Neq; enim teſtamentum tranſactione ruptum eſt: Quia tamen alia debita à defuncto contracta à
quibuslibet heredibus debentur, creditores in ſucceſsionis incerto cum vtroq; rectè experiuntur
pro parte in tranſactione adſcripta. experiuntur verò non recto iure, ſed vtilibus actionibus: quia
certum omnino non eſt quis iure heres ſit.

Cùm tranſactio.] In ſuperiori reſcripto Diuorum Fratrum, propoſita eſt tranſactio heredi- D
tatis,facta inter heredem ſcriptum & matrem defuncti.Nunc proponitur tranſactio facta inter eoſ-
dem fideicommiſsi teſtamento relicti. Et Oſtenditur eam ad fideicommiſſum codicillis vel reli-
ctum,vel adiectum,non pertinere.Itaq; prolatis codicillis,integra eſt fideicommiſsi petitio.Obſta-
re videtur quod ex l.ſub prætextu.ff.hoc tit.& l.Lucius. §.vlt. ad ſenatuſconſultũ Treb. colligi vul-
go ſolet, Tranſactionem non reſcindi per cauſam inſtrumentorum poſtea repertorum, vt puta ſi
tranſactum ſit de hereditate, & emergant inſtrumenta noua, quibus doceatur ampliorem heredi-
tatem fuiſſe quàm exiſtimarent tranſigentes,vel eam ad vnum tantùm pertinuiſſe. Sed in hac ſpe-
cie de teſtamẽto dumtaxat tranſactum, de codicillis nihil cogitatum, atque adeò etiam nihil tranſ-
actum eſt. l.non eſt.ff.hoc titul. Ad hæc Accur.tentat reſtitutione opus eſſe, ex l.2.ff.de exception.
rei iud.In qua citatur l.qui cum herede.ff.de oblig.& act. Sed qui tranſegit de teſtamento, non de E
codicillis,ex codicillis agit, quid opus habet reſtitutione? Tunc dumtaxat reſtitutio neceſſaria eſt,
cùm ad eam rem à qua depulſi aut reiecti ſumus,reuerti volumus:vt cùm victi iudicio, eodem rur-
ſus experiri volumus,vt in d.l.2.

Debitor.] Creditor non iure pignus diſtraxit, Debitor tranſegit de ſorte & de pignore cum
Mæuio quaſi cum legitimo herede: Septicius poſtea heres ex teſtamento apparuit. Quæſtionis eſt,
an ei proſit tranſactionis exceptio, ſi cum eo debitor agat pigneraticia. Lex ait non prodeſſe.
Tranſactio namque ei tantùm prodeſt, qui tranſegit, vel heredi eius. Septicius autem cum debi-
tore non tranſegit.Rurſus quærendum,an repetat Septicius pecuniam datam Mæuio, actione ſci-
licet negotiorum geſtorum,quaſi hereditario negotio geſto,vel ex ea cauſa certi condictione, vt in
l.in duobus.§.exceptio.ff.de iureiur.Lex ait non repetere. Quod enim accepi tuum negotium non F
gerens,non potes mihi condicere. Ceterùm, debitori in hac ſpecie proculdubio dabitur condictio
indebiti aduerſus Mæuium,vt Accurſius notat rectè. Non eſt verò Septicio in Mæuium petitio he-
reditatis,quia non poſsidebat Mæuius, ſed iactabat tantùm ſe heredem eſſe. Itaque hîc fruſtra du-
bitatur, an pactum poſſeſſoris vero heredi proſit. Cuius diſputationis ſedes eſt in l.ſi tibi. §.cùm
poſſeſſor.Ʒ.tit.proximo.

AD L. IIII.

Tranſactio ipſo iure actionem non tollit niſi accedat Aquiliana ſtipulatio & acceptilatio. l.3.l.4.
l.vt reſponſum. l.ſi cùm.l.vbi pactum.C.eod.Hæc tamen ſi acceſſerit, omnino lis finitur nec vlla ſu-
pereſt actio,niſi de dolo.l.4.l.ſub prætextu.1.C.eod.Actio ex ſtipulatu,actio ex dictione dotis, actio G
ex iureiurando quo libertus iurauit ſe patrono munus, donum, operáſve daturum,acceptilatione
tollitur.l.& per iuſiurãdum.in princ.ff.de accept.non interpoſita ſtipulatione Aquiliana:ex his enim
tribus cauſis verborum obligatio perficitur auctore Gaio lib.2.inſtit. quam ipſo iure perimit acce-
ptilatio, quia & ipſa verbis fit.l.an inutilis.§.acceptum.ff.de acceptilat. Aliæ autẽ actiones ſiue obli-
gationes

A gationes, acceptilatione non tolluntur, licet *ipſa taciti pacti* exceptionem pariat. l.ſi vnus.§.penult. ʃ.tit.prox. Ideoq; nouandæ prius ſunt & transferendæ in ſtipulationem ex Aquilij formulâ, & hæc deinde ſtipulatio acceptilatione perimenda eſt. Stipulationis Aquilianæ appellatione, & hæc, quæ in formula Aquilij ſtipulationi ſtatim aptata eſt, acceptilatio intelligitur. §.eſt autem. Inſtit.quibus mod.tollit.obligat. Sic igitur fit, vt acceptilatione non ſolùm obligationes verborum, quæ ciuiles ſunt, ſed & omnes obligationes iuriſgentium tollantur. Et hoc iure vtimur, vt Vlp.hoc in loco ait. quod & in l.an inutilis.§.vlt.ʃ.de accept.ſic extulit. *Hoc iure vtimur*, inquit, *vt iuriſgentium ſit acceptilatio*, &c. Inuenta enim eſt via, inuentus modus, quo accommodaretur acceptilatio omnibus iuriſgentium obligationibus. Addit Vlp. hoc in loco etiam legata condicionalia in ſtipulationem Aquilianam deduci: quod videtur eſſe coniungendum cum §.legata. l.ſi Stichum.ʃ.de nouat.quæ
B ſumpta eſt ex eodem Vlpiani libro. Exiſtente igitur condicione legatorum, nec ex teſtamento eſt actio propter nouationem, nec ex ſtipulatu propter acceptilationem.l.ſi ſub condicione.ʃ.de accepul. Eadem eſt ratio legatorum in diem incertum relictorum.De puris aut in diem certum relictis nulla eſt dubitatio. quia eorum nomine & nouatio & acceptilatio ſtatim effectum ſumunt. Et quamuis pura legata legatarius agnouerit, nihil vetat eorum vindicationem in Aquilianam deduci, vt ex Aquilij formula patet.

AD L. V.

Aquiliana ſtipulatione non videntur ſublata ea, de quibus non eſt cogitatum. valet enim non tam ex verbis, quàm ex conſenſu. Ignorantium autem in eo quod ignorant nullus eſt conſenſus.l.
C tres fratres. ʃ.tit.prox. l.non eſt.ʃ.hoc tit. Huius rei argumenta ſunt in l.in lege. ʃ.de contrah.empt. l.1.§.& ideo.ʃ.de his quæ in teſt.del.l.ſi quis ita.§.ſi quis cum.ʃ.de teſt.tut.Aliter ſi liceat interpretari & accipere Aquilianam ſtipulationem, erit plerumq; captioſa, id eſt, ἐπιζήμιος, vt ſolet Theoph. vertere.

AD L. VII.

De re iudicata paciſci donationis cauſa poſſumus, tranſactionis cauſa non poſſumus.iudicio nàq; res finita eſt. Tranſactio autem non fit, niſi de re nondum finita.l.1.ʃ. Inde Paulus lib.1.Sent.titul.1. *De rebus*, inquit, *litigioſis & conuenire & tranſigere poſſumus, poſt rem iudicatam pactum, niſi donationis cauſa interponatur, ſeruari non oportet.* Sed ſi adhuc poſt rem iudicatam lis ſubeſſe poteſt, tranſactio
D valet.l.poſt rem.ʃ.l.eleganter.§.ſi poſt.ʃ.de cond.ind. l.ſi cauſa. C.de tranſact. Quod ſi cum iam lis nulla ſubeſſet, de re iudicata tranſactũ ſit, ex ea cauſa ſoluta indebiti condictione repetuntur.Itemq; accepto lata, argum.l.ſi accepto.& l.ſi mulier.ʃ.de cond.cauſ.dat.vel etiam quæ data ſunt tranſactionis cauſa in cauſam iudicati retinẽtur & compenſantur, dicto §.ſi poſt.ſicut & datum ex cauſa tranſactionis alimentorum ſine prætore factæ placet in præteritorum alimentorum cauſam verti. §.vlt. ʃ.& l.prox.§.ſi quis.de alimentis.

Si fideiuſſor.] Re aduerſus fideiuſſorem iudicata rectè tranſigit reus, non etiam fideiuſſor, & rei tranſactio non ipſi tantùm prodeſt, ſed & fideiuſſori. Atque ita quod per ſe non poteſt fideiuſſor, per reum conſequitur, vt in l.3.ʃ.quæ res pig.ob.po. **Et dictum.**] id eſt, reſponſum. ſic in l.ait Prætor.§.reſtitutus.ʃ.de minor.l.2.ʃ.ad municip.

E

AD L. VIII.

De præteritis alimentis tranſigi poteſt, de futuris non niſi ex decreto Prætoris in vrbe, vel Præſidis in prouincia. l.de alimentis.C.eod.& ita cautum eſt Oratione Diui Marci vt Vlp.ait hoc in loco. At in l.eleganter.ʃ.de cond.ind.ex S. C. hoc ius eſſe traditur, Nempe quia orationes principum in ſenatu recitatas per ſe vel per Quæſtores S.C.ſequebantur.Huius verò S.C.ratio ponitur in principio huius legis, ne homines tenues & exiguæ fortunæ, quibus plerumq; alimenta relinquuntur, neglectis futuris alimentis & modica præſenti pecunia contenti, facilè tranſigant, & contra quàm proſpexerit teſtator, poſtea egeant. Eademq; ratio eſt habitationis, veſtiarij, itemq; alimentorum à re certa relictorum, vt in l.7.§.penult.ʃ.de vſufruct.vbi male vulgo legitur *alimenta ab eo relicta*. nam
F legendum eſt *à re relicta*: vt Flor. Relicta diximus ea, quæ teſtamento vel codicillis per legatum, fideicommiſſum, donationem cauſa mortis, aliámve mortis cauſa capionem relicta ſunt. Nam mortis cauſa capiones legatorum inſtar obtinent. Idemque eſt, ſi extra teſtamentum ab eo cui mortis cauſa donatum eſt, ſint alimenta relicta. Hic enim quaſi legatarius, fideicommiſſo onerari poteſt. l.ab eo.C.de fideic.Ceterùm de alimentis ex contractu debitis non mortis cauſa, tranſigi poteſt ſine decreto. Ratio differentiæ hæc eſt, Relinquuntur alimenta vt alimentario conſulatur. Teſtatoris voluntatem & ſententiam ſenatus ſubſequutus eſt. In contractibus non ea eſt contrahentium prouidentia, ſed promiſſor ferè ſibi potiùs conſulit quàm alimentario, diuiſis ſcilicet penſionibus. Qua ratione etiam fit, vt alimentorum legatum ſit multiplex, ſtipulatio vna: vt legatum morte finiatur, ſtipulatio non item: quod fieret, ſi ſtipulatio contraheretur creditori proſpiciendi cauſa.l.cùm in
G annos. l.ſi in ſingulos. ʃ.de ann.leg. l.cùm in annos.ʃ.quando dies leg.ce. Hîc quæritur, an de alimentis relictis paciſci liceat.quod nõ puto.Nam etſi de re nõ litigioſa vel dubia paciſci liceat, tranſigere non item: Tamen qua de re litigioſa vel dubia tranſigere non licet, certè nec paciſci licet, auctore Paulo lib.1.Sent.tit.1.Atq; ita de adulterio etiam vt tranſigere, ita paciſci donationis cauſa non licet.l.tranſigere.C.de tranſact.l.de crimine.C.ad leg.Iul.de adult. Eſt adulterium crimen non capi-

tale ex lege Iulia, & licet poſtea factum fuerit capitale, illud tamen remanſit, ſicut de ceteris ſui origine non capitalibus: Ita de adulterio tranſigere non licere quin reus qui tranſigit incidat in crimen falſi. Omnis enim à reo corruptela falſitas eſt, pariaq; hæc ſunt, Iudicem pecunia corrumpere, Cum accuſatore pecunia data tranſigere. l. 1. l. qui duobus. ff. ad l. Corn. de falſ. l. Impp. ff. de iure fiſc. l. 1. C. de pœna iud. qui malè iud. At de capitali crimine, quod ſcilicet pœnam ſanguinis ingerit, omnino tranſigere vel paciſci licet, quòd ſit omnis honeſta ratiò expediendæ ſalutis. l. vlt. ff. de præuaricat. l. 1. ff. de bon. eor. qui ſib. mor. Perpetuò.] Id eſt, dum viuet alimentarius, vt in l. 1. pro ſoc. Non ceſſabit oratio.] Non poterit igitur legatarius tranſigere de quantitate ſibi legata. Vt tranſigere Titius.] Aut repudiat legatum Titius, aut tranſigit. ſi repudiat, nocet ea res Seio, ſi tranſigit, non nocet. Quoniam etſi ita Titius tranſegerit, vt legatum non petat, eius rei vice aliquid accipit vel retinet. Ad hoc legatario.] Quidam codices habent, *Ab hoc.* quod rectius eſt. Separatur ergo fideicommiſſum à modo. Nec enim ex modo fuit olim legati vel fideicommiſſi petitio. l. a. C. de his quæ ſub mod. leg. vel fid. relinq. Sed neque ex condicione dandi alteri. l. ſi quis ſub condicione. ff. ſi quis omiſ. cau. teſt. cui ſolet opponi l. fideicommiſſa. §. cùm eſſet. ff. de leg. lib. 3. ex quo hoc colligitur eum qui acceptis centum partem ſuam reſtituere iuſſus eſt, centum petere iure fideicommiſſi. Cur ergo, inquiunt, & is in cuius perſonam dandorum centum condicio collata eſt, fideicommiſſi petitionem non habet? Animaduerti multum intereſſe vtrùm quid in alterius perſona ſtatuat teſtator ſub condicione *Si dederit alteri,* puta Titio centum, an acceptis centum Titius quid facere iubeatur. nam cùm fundum dignum viginti Titio ita teſtator legat, *Si heredi decem dederit,* imponenda ratione legis Falcidiæ viginti Titio reputantur. Cùm verò acceptis decem heres iubetur Titio eundem fundum dare, non niſi decẽ Titio reputantur. l. in quartam. l. ad veterani. l. ſi dignum. l. qui fundum. ff. ad leg. Falcid. Primo caſu explendæ condicionis gratia, Secundo quaſi pro pretio decem dantur. Et ideo quaſi hereditaria capiuntur. Nulla enim figura condicionis hic eſt. l. in ratione. §. tametſi. ff. ad leg. Falcid. Quare & ſecundo caſu decem in falcidiam computantur, primo non computantur. itaque non rectè ex vna ſcriptura ad aliam argumentamur. & ex prima fideicommiſſum non introducimus, ex ſecunda introducimus. Sed hodie ex conſtitutione Gordiani tam eſt ex condicione, quàm ex modo fideicommiſſi petitio, videlicet ſi poſt cõditionem expletam fortè id quod datum eſt euincatur. d. l. 2. Alimentarius.] Capitolinus in M. Antonino Pio, Puellas, inquit, alimentarias in honorem Fauſtinæ conſtituit. Ait, An ingenui.] De ſeruis nihil dicit, quibus tamen rectè alimenta relinquuntur. l. is cui. l. ſeruos. ff. de aliment. leg. l. 3. ff. de his quæ pro non ſcript. hab. An igitur in eis oratio ceſſat? Non puto: Et ita Accurſio videtur. Si deſtinet domicilium.] Petuntur alimenta eo loco quo & cetera legata vel fideicommiſſa, id eſt, vbi heres domicilium habet. l. ſi fideicommiſſum. §. penult. ff. de iudic. Sequioris. Excidit peſſima emendatio ei qui repoſuit ſegnioris. Recta enim hæc vox eſt vt oſtẽdimus Obſeruat. lib. 1. Qui tranſigit.] Non tantùm de relictis alimentis, ſed & de veſtiario, calceario, habitatione, decreto prætoris tranſigendum eſt. Et de ſingulis quidem ſpecialiter. Nec enim qui de alimentis tranſigit, de ceteris tranſigere videtur. Obſtat l. legatis. & l. vlt. ff. de aliment. & cib. leg. Vbi dicitur legatis alimentis & cibaria, & habitationem, & veſtiarium contineri. Sed hoc ideo quia plenius accipiuntur voluntates defunctorum. l. in teſtamentis. ff. de diuerſ. regul. iur. antiq. l. plenum. §. ſed etſi pecoris. ff. de vſu & habit. tranſactiones verò ſtrictiùs, quia & ita Marcus voluit & ideo qui tranſigit de alimentis, de cibariis dumtaxat tranſigere videtur. Illud conſtat legatis diariis vel cibariis, habitationem, veſtiarium, calceariũ non contineri. l. diariis. ff. de aliment. leg. Si vni.] Quæſtionis eſt, fundo ad alimenta legato, vtrùm proprietas, an vſusfructus debeatur. Sed hic locus, & l. 4. ff. de aliment. leg. manifeſtò indicat plenam proprietatem legatam videri. itaque licet adſcripta ſit alimentorum mentio quæ morte finiri ſolent, tamen & in heredem legatarij hic fundus tranſmittetur, & alienari poterit conſulto Prætore. Illa enim verba, *Ad alimenta,* cauſam legandi non vſumfructum exprimunt. l. penult. in fin. ff. de aliment. leg. Plerumq, fundus non legatur, ſed obligatur alimentorum nomine, vt in l. Lucius. eod. tit. Et vt legatus non alienatur ſine decreto, ſic & obligatus non ſoluitur ſine decreto. §. idem eſt. ff.

Si Prætor.] Si de plano permittat Prætor tranſactionem, nõ ideo magis tranſactio valet. Pro tribunali enim excuti tranſactionem & probari oportet, non è ſolo. l. minorum. C. de præd. min. l. nec quicquam. §. vbi decretum. ff. de offic. proconſ. Sed nec mandare.] Ea quæ ſunt iuriſdictionis mixtive imperij mandare magiſtratus poteſt, quoniã ea ſuo iure habet: Quæ verò lege aut S. C. magiſtratui data ſunt, ea magiſtratus mandare non poteſt, vt puta imperium merum. l. 1. ff. de offic. eius cui mand. eſt iuriſd. Quod & priuato interdum lege datur. Poteſt enim quis eſſe priuatus cum poteſtate ſine imperio mero. Cicero Philippica x 1. Item tutoris datio, quæ legibus non magiſtratui tantùm, ſed & priuato iniungitur, vt puta patri. l. muto. §. tutoris. ff. de tutelis. l. nec mandante. ff. de tut. & curat. dat. Item cognitio de prædiis minorũ alienandis. l. 2. ff. de offic. eius cui mand. eſt iuriſd. Et hæc de tranſactione alimentorum cognitio quæ Prætori vel Præſidi S. C. nominatim commiſſa eſt.

Tranſactiones.] Tranſactio alimentorum fit auctore Prætore in vrbe, vel Præſide in prouincia. Interdum fit in vrbe auctoribus Præfectis ærarij, in prouincia auctore Procuratore Cæſaris, videlicet ſi à fiſco alimenta debeantur, hi enim ſunt iudices rerũ fiſcalium. Item quidam. ff. de his quæ vt indig. aufl. l. 2. §. res. ff. ne quid in loco pub. l. edicto. l. Arrianus. ff. de iure fiſci. l. 4. §. plane. ff. de fideic. lib. l. 1. §. tutores. ff. de falſis. Ex his locis Præfectorum ærarij officium colligi poteſt. De Procuratore Cæſaris qui in prouincia cognoſcit inter fiſcum & priuatum, eſt l. 1. de iuriſd. l. nec quicquam. ff. de offic.

A offic.proconſ. l.1.2.&.5. C.ſi aduerſ.fiſc. l.ad fiſcum. C.vbi cauſa fiſc. l.ex conſenſu. §.1. ℨ.de appellat. Secundum quæ.] Hinc colligunt bonum eſſe argumentum à prouincia ad vrbem, vt in l.1.§.damus.ℨ.de ſuſp.tut.

Si cum lis.] De futuris alimentis quaſi de incerto rerum euétu tranſigi nō poteſt ſine Prætore. ſed neque de lite alimentorum, ne per ſpeciem litis fraus fiat S. C. Prius enim id Prætorem diſpicere oportet, an lis ficta ſit, an colludant litigatores.

Si eidem.] Quod datum eſt ex cauſa tranſactionis alimentorum ſine Prætore factæ, imputatur in alimenta præterita, ſiue tantum in eo ſit quod datum eſt, quantum in alimentis debitis, ſiue plus ſiue minus. l.prox.§.vlt.ℨ.& §.prox.ℨ.Sed ſi plus ſit, ſuperfluum condicetur vel quaſi indebitum: nam quod ex ea cauſa datur, S. C. facit, vt nec naturaliter quidem deberi intelligatur. l.ele-
B ganter.§.item ſi ob tranſactionem.ℨ.de cond.indeb. vel quaſi ſine iuſta cauſa datum, vel quaſi ex iniuſta cauſa, vel quaſi ob rem datum. Vbi enim condictio indebiti competit, & aliis condictionibus vti in actoris arbitrio eſt. In hoc §.oſtenditur interdum & id quod ſoluitur ex tranſactionis cauſa, in aliam rem quàm alimenta computari, vt puta ſi præterea quid purè legatum ſit. Quo enim præſentius priuſq; debitum eſt, eo etiam in id citius ex inutili tranſactione ſolutorum imputatio fit, ſuperfluum in alimenta, ſi qua debeantur, cedet. Aequiſsimum.] Condictiones propriè ciuilea non ſunt, ſed naturales & iuriſgentium, id eſt, ex bono & æquo, vt ſine cauſa. l.contra.§.vlt.l.rerum. ℨ.rer.amot.l.ſi & me.ℨ.ſi cert.pet. Ob rem dati. l.in ſumma.ℨ.de cond. ind.indebiti ſoluti. l.indebiti. l.hæc condicio.ℨ.eod. Et ideo non niſi quatenus is qui accepit, locupletior factus eſt, datur. Eſt in hanc rem hic locus ſummè notandus.

C Si in annos ſingulos.] Cùm honeſto viro relinquitur ſalarium annuum vel vſusfructus, non alimentorum ſed honoris cauſa relinqui videtur. Et ideo de legato facta tranſactio valet. Aliud eſt, ſi modicus vſusfructus relinquatur. Minuta ſunt plerumq; ea, quæ alimentorum cauſa relinquuntur.l.3.§.quamuis.ℨ.ſi cui plus quàm per leg.Falcid. Vbi & alimentariis Prætoriæ cautionis (ſic enim lego) quanto amplius cœperint reddi, onus remitti demonſtratur. cùm tamen his non remittantur, quibus dena annua legantur.l.1.§.ſi in annos.ℨ.ad leg.Falcid. Quot menſibus.] id eſt, ſingulis menſibus, ſic in l.nec ſemel. §.nouiſsime. ℨ.quand.dies leg.ced. & apud Varronem, Catonem, Vitruuium ſæpe, Quintilia.libro 1. *Quotidie.* ſcribendum non *Cottidie*, vt ſit Quot dieb. Ait, Pro vtilitate alimentarij recipienda ſunt.] Tranſactio, qua melior fit condicio alimentarij ſine Prætore, valet. §.eam tranſactionem.ℨ.& §.vlt.ℨ. Et ideo in ſpeciebus in hoc §.propoſitis etiam pro
D vtilitate alimentarij recipienda eſt, & Baronis diſtinctio inter habitationē & cibaria rationem nullam habet. Denique tranſactione ita ſine Prætore facta ſi vtilis ſit alimentario, recipietur, ſin minus, reiicietur, eiuſq; rei arbiter & diſceptator Prætor erit. Nec enim tantùm permittendæ tranſactionis decretum interponit ex S. C. ſed & cum ſe inconſulto tranſactio facta eſt, de ea diſceptat, recipienda ea ſit, nécne.

AD L. IX.

Tranſactio ſpecialis vel generalis in ea re vel cauſa, de qua cogitatum nō eſt, non valet.l.3.C.eod. l.tres fratres.ℨ.tit.prox. Nec obſtat l.qui Romæ.§.duo fratres.ℨ.de verb.oblig. Nam veriſimile eſt iudicem non eo ſolo motum pronuntiaſſe contra eum, qui fideicommiſſum petit, quòd tranſegiſ-
E ſent fratres de diuidendis bonis, ſed quia aliunde ei probatum eſt de fideicommiſſo quoque fratres cogitaſſe.

Qui per fallaciam coheredis.] Si per fallaciam extranei tranſactio in ſuo iure manet, extraneus de dolo tenetur. Cetera quæ hìc Accurſius tractat in l.3.ſatis expoſita ſunt.

Cum aduerſariis pacto tranſegit.] Hic locus valde perturbatus ſic partim meo iudicio, partim aliorum librorum auctoritate reſtituendus eſt. *Cum aduerſarijs pacto tranſegit: in his tantum tranſactio obeſt, quamuis maior viginti quinque annis,* (cui ſcilicet minus fauetur) *eam interpoſuit, de quibus actum probatur, non quorum actiones competere ei poſtea compertum eſt. Iniquum enim eſt perimi pacto id de quo cogitatum non docetur.*

AD L. X.

F

Tranſactio facta à patre de re filij emancipati filio non nocet. De filiofamilias Vlpianus nihil dicit, quia is rem ſuam nullam habet, vt de ea tranſigere pater poſsit, niſi caſtrenſe aut quaſi caſtrenſe peculium, de quo etiam tranſigentem patrem filiofamilias non nocere verius eſt. nam in eo peculio filiusfamilias ex Conſtitutionibus pro emancipato habetur. Et ideo prædiis caſtrenſibus pater ſeruitutem imponēdo ſicut & de eis tranſigendo nihil agit.l.ex caſtrenſi.§.ſeruos.ℨ.de caſtr.pec. At de aduenticio peculio Accurſius exiſtimat hodie patrem rectè tranſigere, quod non probo. Vt enim in agendo, ſic & in tranſigendo conſenſum filij exigo. l.vlt. §.vbi autem in vnum. C.de bon. quæ lib.adquir. ne alioquin fructuarius proprietatem lædere videatur, dicta l.vlt. §.ſin autem non habeat.

G

AD L. XIII.

De viceſima hereditatum ab extraneis heredibus fiſco debita ex lege Iulia, plerumq; dum dubitatur quanta ſit, neceſſario tranſigendum eſt. ſed non poteſt hoc per Procuratorem Cæſaris expediri inconſulto Cæſare.l.1.§.1.ℨ.de offic. procur.Cæſ. Vtor exemplo viceſimæ, quoniam ita ſuadet inſcript

inſcriptio legis. Eadem verò cauſa nõ eſt procuratoris priuatorum,tutoris,curatoris.Diuerſa namq; A
officia ſunt,& diuerſæ mandatorum leges.

AD L. XV.

Quia tranſactione ſiue pacto actio non tollitur,ideo ſolet tranſactioni ſubiici Aquiliana ſtipulatio & acceptilatio. Sic enim actio tollitur, vt dictum eſt §.l.4. Conſultius eſt etiam his adnectere pœnalem ſtipulationem ad hunc modum, puta, Ne Primus petat decem, quæ ſecundus debet, ea vt Secundo accepta faciat: ſi forte petat, vt tot aureos inferat pœnæ nomine. Quo caſu vel pœnam non exiget Secundus, & ſe actione teneri negabit, vel ſi pœnam exigat, actionem patietur quaſi reſciſſo pacto, reſciſſa acceptilatione, quæ actio vtilis erit, & reſtitutoria ſiue reſciſſoria. Eſt enim acceptilatione ipſo iure ſublata, ſed quodammodo reſtituitur,eam Secũdo excipiente liben- B
ter,dum mauult quaſi reſciſſo pacto pœnam exigere.l.vbi pactum.C.de tranſact.

AD L. XVI.

Si tranſactioni quoquo modo factæ ſubdita ſit ſtipulatio pœnalis, fide rupta, is cuius intereſt, ex vtroque commodum ferre non poteſt. Sed ſi velit tranſactione vti, vt pœnam quæ ipſo iure commiſſa eſt acceptam faciat,ſi ſtipulatione,vt fidem tranſactionis rumpi æquo animo ferat neceſſe eſt. immò & vtriuſq; cõmodo vti poteſt,ſi ita promiſſa ſit pœna, RATO MANENTE PACTO. Rectè promiſerat.] ſolemne eſt cautionum verbum RECTE DARI, RECTE FIERI.

AD L. VLTIMAM. C

Si quæratur, an pactum venditoris hereditatis emptori noceat, ita diſtinguendum eſt: Aut paciſcitur ante venditionem,& nocet arg.l.ſi patroni.§.vlt.ʃ.ad S. C. Trebel.l.exceptio.ʃ.de except.rei iud.l.ſicut.§.1.ʃ.quib.mod.pig vel hypot.ſol. Aut poſt venditionem,& tunc ſi ſciente debitore cum eo venditor paciſcitur & tranſigit, non nocet emptori pactum: ſi ignorante, nocet. Ait enim lex debitori adcommodari exceptionem tranſactionis. quo verbo ſignificatur non niſi vtilem exceptionem, vel in factum debitori dari in emptorem. Adcommodari enim propriè dicuntur actiones & exceptiones,non directæ ſed vtiles. Ceterùm eo nomine ex empto actio emptori in venditorem datur,vt hic rectè Accurſius notat.Idem ſeruatur in fideicommiſſario. Et de hac re tractatur latius in l.ſi cum emptore. §.tit.prox.

FINIS.

EXCVDEBAT IOANNES
TORNÆSIVS TYPOGRAPHVS REGIVS
LVGDVNI ANNO SALVTIS
M. D. LIX.

Errata ſic corrigito.

Pagina.	*Verſu.*	
4	exiſtimarim.	non, Et
5	hoc certum	& abſurdũ Labeoni.
11	iacente	vtque
21	& vſucapionem	reſolui
22	ſtione huius	l.ſi fur
33	Hoc amplius	alius
34	quæ video	D.eod.at
35	deoq́;	ideoq́;
46	tranſmittuntur	relinquitur, ſcripto ſcilicet
	certis	incertis
52	grad.et	Paulo in l.I.C.
	Item propatrul	lib.ſcrip.
55	Si ad eam rem	exactiorem
61	ſpecialiter	ἀνεβατεύτως
68	fuit.De	Tricennalis
	eo quo cunctis	ἀρίστως ἐμμελῶς.
69	dediſſe	deduxiſſe
74	fideicommiſſaria	ſententiæ
96	non poſsit	vt ei
117	ſic vertunt	ἔχουν
120	cio agatur	petitori is
156	mortem	percipere
206	gunt,fingunt	feriunt
231	Claudio	id eo
245	peremptorio	peremptoria
248	re caſu	quidem
256	probabilem	Baiuuariorum
272	cópellendum diare?	compellédum adire?
288	eis parentibus	conferunt
297	ſeruit	ei cui
299	ſam ſolutum	debet,ſoluit
	ne hereditatis	habitationis, legatum
301	obſcurum	nutat
305	ſcriptum,& ſe	ſcriptum,ex ſe
306	ne falſi	ſententiæ
310	ita eorum	At

Pagina.	*Verſu.*	
312	verſu 9.	*hæc verba*, niſi forte ſuperfluum dixeris vt in l.fœnerator. D. de nau.fœn. *auctor ſua eſſe non agnoſcit.*
312	tum penſio,dicitur	tum penſio dicitur,
313	mo,in aliis	alio loco
314	XIII. XXVIII.	decimuſoctauus
	cuſationem	φιλῶ
319	tur,nihil	omiſimus
	dulentur	diſsimulauimus
320	T I	lib. 2.
	dicinam	indicinam
325	minutione	eaq́ue
333	vim inferre	fur eſt,&
	luta æſtimatione	à tutore,in emptoré
335	dolum.C.	indiciis
343	& tollere	§.vlt.
345	legat.l.	de decur.
347	domini	vt Theophilus
	cauda eſt	Filiusfamilias
356	iure extranei	timeat
359	ſcribantur	cuius tum
360	V T	V T I
363	men non lege	Item ex eis
	Remmia	indicatur
364	& libram	adhiberi poterat
369	dum non	Et in propoſita ſpecie igitur
370	de in.dot.	fiant,ſpadonum
	Nec ſpado	te præſide
373	tione adiunctio	tione adiuncto
375	ſtumum	inſtitutis
382	§.ſic eſſe	ne ſuccedens
383	Flor.ſed	vel alis
384	complecti	l.Titium deportandum,eiusq́;
399	prælegata	non ad æs
404	dum ſine	dum ſiue
	inuexit	quæ in re
	& ad eam	oleæ

SVMMVM· IVS· SVMMA·INIVRIAST